

శ్రీమద్రామానుజ మకరందము

1308

(బాల, అయోధ్య, అరణ్య, కిష్కింధ, ~~1571~~

Ref

సుందర, యుద్ధకాండములు)

(గేయ కవి త) ఆంధ్ర. సం. 1440

రచయిత

రామదర్శనప్రణాసి - రాజకవి - గేయకవిశావాత్మకే

సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి

సర్వ హక్కులు రచయితవి.

ప్రథమ ముద్రణ :

7-4-1987, శ్రీరామనవమి

Acc. NO. 1440

వెల : రు. 116/-

R 592
294.592
RAB

ప్రతులు దొరకుచోటు :

శ్రీరామాంకిత పబ్లికేషన్స్

16-11-418/3/1,

దిల్లసుక్ నగర్-2

హైదరాబాద్ - 500 036

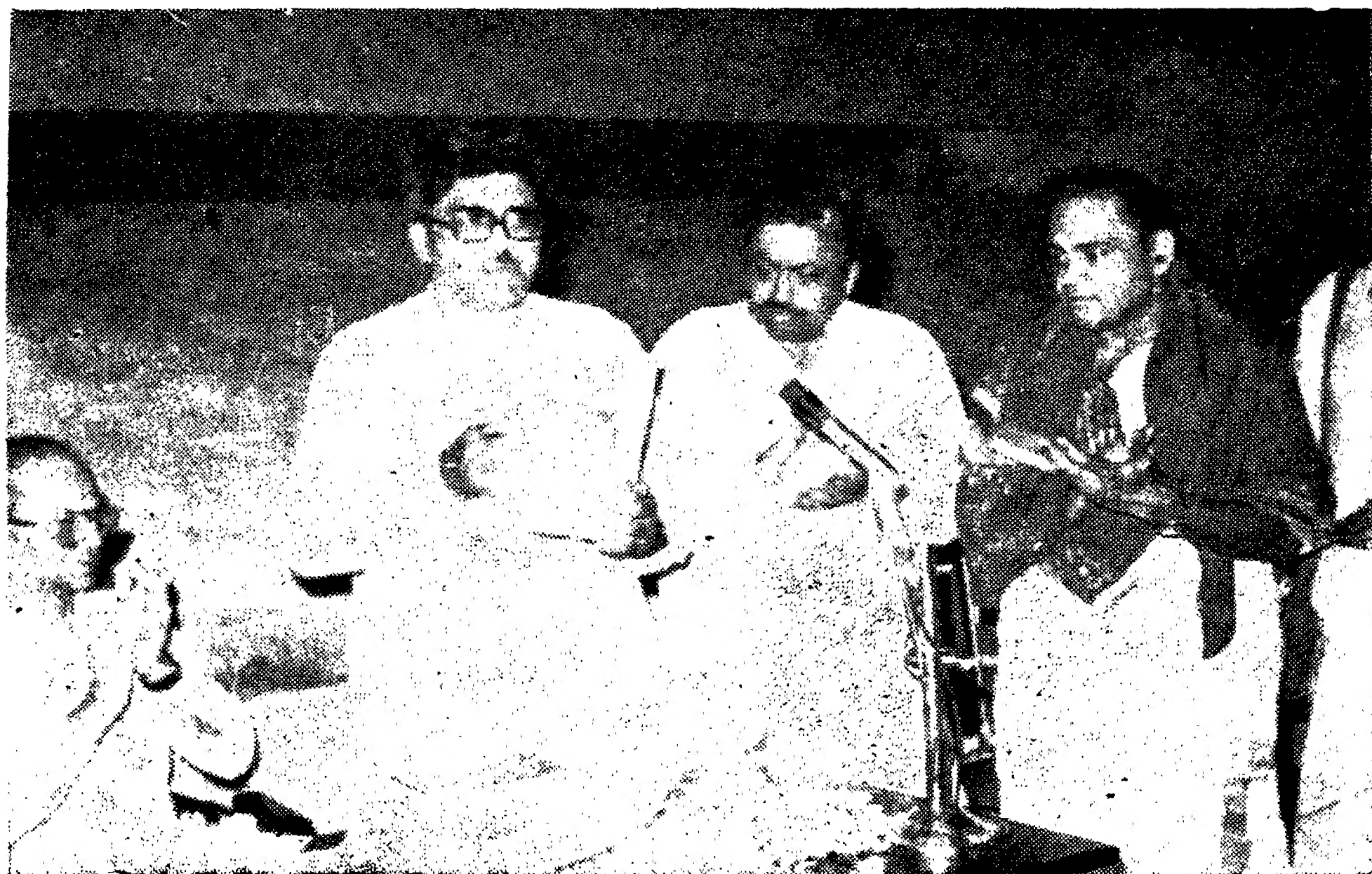
ఫోన్ : 559861

గ్రంథావిష్కరణ మహోత్సవం

ప్రభవనామ సంవత్సర శ్రీరామనవమి 7-4-1987

చేదిక : వెంకటాద్రి ఫియేటర్, 70 mm A/c
దిల్సుక్నగర్, హైదరాబాద్.

సమయం : ఉదయం 8-30 గంటలకు

సభాధ్యక్షులు : శ్రీ M. S. K. శాస్త్రిగారు [అడ్వకేట్] కూర్చున్నవారు
ఆవిష్కర్త : శ్రీ చండిక సాంబశివరాజు గారు
ముఖ్యఅతిథి : శ్రీ కనుమూరి పెద్దిరాజు గారు
రచయిత : శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి

శ్రీమద్రామాయణమకరందంలో

మాణిక్యమకుటాలు

శ్రీరఘరాముని రమ్యచరితము
మునితిలకుడు మనకొసగిన మంత్రము
రామచంద్రుడుదయించి జానకిని
పరిణయమాడుట బాలకాండము.

శ్రీరఘరాముని రమ్యచరితము
మారుతి రాముని సందర్శనము
సీతాసతికై అన్వేషణము
కపులసేవ కిష్కింధాకాండము.

శ్రీరఘరాముడు వనములకేగుట
సత్యవర్తిగా తండ్రిని నిలపుట
రామపాదుకలు రాజ్యమేలుట
రామాయణమున అయోధ్యాకాండము.

సుందరమైనది సుందరకాండము
అందరు పాడుడు ఆనందముగా
మృదుమధురము మరి రసవత్తరము
మారుతి సీతను గాంచిన వివరము.

శ్రీరఘరాముని రమ్యచరితము
మునిజనములకు అభయప్రదానము
సీతాపహరణము రాముని వేదన
జటాయు మోక్షము అరణ్యకాండము.

శ్రీరఘరాముని రమ్యచరితము
శ్రీపతి నరుడై వెలసిన చరితము
శ్రీరాముడు దశకంఠుని దునిమి
శ్రీని గ్రహించుట యుద్ధకాండము.

ఇలా సాగింది రచన -

రాగబద్ధంగా పాడుకోవచ్చు -

వచనకవితగా చదువుకోవచ్చు -

నమ్మిన రామభక్తై నడిపించింది -

అదే నా శక్తి -

వాల్మీకి వారసులు

జీవితం భక్తి ముక్తి దాయకం అన్నారు పెద్దలు. భక్తి లేనిదే ముక్తి లేదు. ఆధ్యాత్మిక చింతనలో మునిగే ప్రతి జీవి జీవిత సాగరాన్ని తరించడానికి ఒక నావ వెతుక్కుంటాడు. ఆ నావ తప్పక కైవల్య తీరానికి చేరుస్తుందని విశ్వసిస్తాడు. చీకటి గోళంలో మునిగిఉన్న ప్రాణికి ముందుగా వెలుగు అందాలి. అది జీవితమంతా చింబాలి. ఆ వెలుగులో నుంచే చూడగలుగుతాడు దూర దూరానగల నావను. పరమాత్మను స్మరిస్తూ అటువైపు పరుగులు తీస్తాడు, నావలో జేరతాడు. కైవల్య తీరం వైపు నావ పయనిస్తుంది. జీవి పరవశిస్తాడు. చేతులెత్తి దైవాన్ని ప్రార్థిస్తాడు. ఐహికాలకు దూరంగా నడుస్తుంది నావ. ఆముష్మికము గాలివీచి పారలౌకికపు తెరచాపను జాపి పడవను వడివడిగా నడపిస్తుంది. జీవి-దేవుని చేరే మార్గమిదే.

ఎక్కడిదీనావ? ఎవరు పంపిన నావ? ఈ నావ పయనించే త్రోవ, కైవల్యానికి ఎలా చేరుతుంది? ఇవన్నీ ఈ చిన్ని మనస్సులకు సమాధానాలు అందని ప్రశ్నలు. భక్తి పారవశ్యంలో బ్రతుకును ముందుకు నెట్టుకొంటూ పయనించే వారికి అవగతమవుతుందేమో ఈ రహస్యం. అవును అవుతుంది. నామస్మరణతో ఈ నావను దర్శించవచ్చు. ఈ నామము ఒక్కటేగాదు, ఎన్నెన్నో నామాలు. అందులో ఉత్కృష్టమైనది రామ నామము. ఏనాటినుండో ఎందరెందరో జపించి తపించిన నామము. వాల్మీకి ప్రవచించిన నామము. ప్రస్తుతించిన నామము. నరులకు సొత్తుగా అందించిన నామము. వాల్మీకి నుంచి నేటి వరకూ ఎందరెందరో రామనామం ఆలపించారు.

వాల్మీకి వారసుడు ల్యాగయ్య. మరియొక వారసుడు మన పోతన. ఇలా ఎందరెందరో రామకవిత పేరిట రసవాహినిని మానవ జీవితపు మాగాణులలో, వాహినిగా ప్రవహింప చేస్తున్నారు. ఇంకిపోని వాహిని ఇది. పంకిలములను ఊశన చేసే నామం ఇది. గుండెలలో పీయూషం కురిపించే నామము. నరనరాలకు వెన్నెల దారాలతో కండెలు చుట్టే రామనామము ఇది. బ్రహ్మాండము నిండిన రామనామము ఇది. భక్తుల బ్రతుకులు పండించిన రామనామము ఇది.

రామ కథ ఎందరి హృదయాలలోనో కదిలి, మెదిలి, ఘంటాలద్వారా, కలాల ద్వారా, అక్షర రూపంగా సాక్షాత్కరించి శాశ్వతత్వాన్ని సంతరించుకొన్నది. ఈ శక్తిని

చాలా మందికి రాముడే అందిస్తాడు. ఎందరెందరి చేతనో తన చరిత్ర వ్రాయించుకోవడం ఆయనకు ఉబలాటం. అదే రచయితలకు జీవిత సాఫల్యాన్ని అందిస్తుంది. రామాయణం యుగ యుగాలుగా వడలిపోని, వాసన వీడని పారిజాతము.

చిరంజీవి “రామదర్శన ప్రభాసి” శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి కనబడని రామ భక్తుడు. ఆయనవంక చూస్తే కనిపించేది, అకలంకోజ్వల దివ్యమూర్తి శ్రీరామ చంద్రమూర్తి. రాధాకృష్ణమూర్తిగారు తొలుతగా ‘సుందరకాండ’ గేయరూపంలో వ్రాశారు. దానిని శ్రీ పఠానేని రామచంద్రరావు ప్రభృతులు అనేక తావులలో గానంచేసి విశేష ప్రచారం గావించారు. ఇప్పుడు ‘బాలకాండ’ వెలుగులోకి వచ్చినది. దీనిని భక్తకోటికి సమర్పించే భాగ్యం భాషా కుటీరానికి లభించినందులకు నేనెంతో సంతోషిస్తున్నాను. రాధాకృష్ణమూర్తిగారు తక్కిన కాండలను త్వరలో రచించి, ముద్రించి, శ్రీరామునికి అందించి, తరిస్తారని భావిస్తున్నాను. నా పక్షాన గూడా వారిని దీవించమని శ్రీరామ చంద్రుని ప్రార్థిస్తున్నాను.

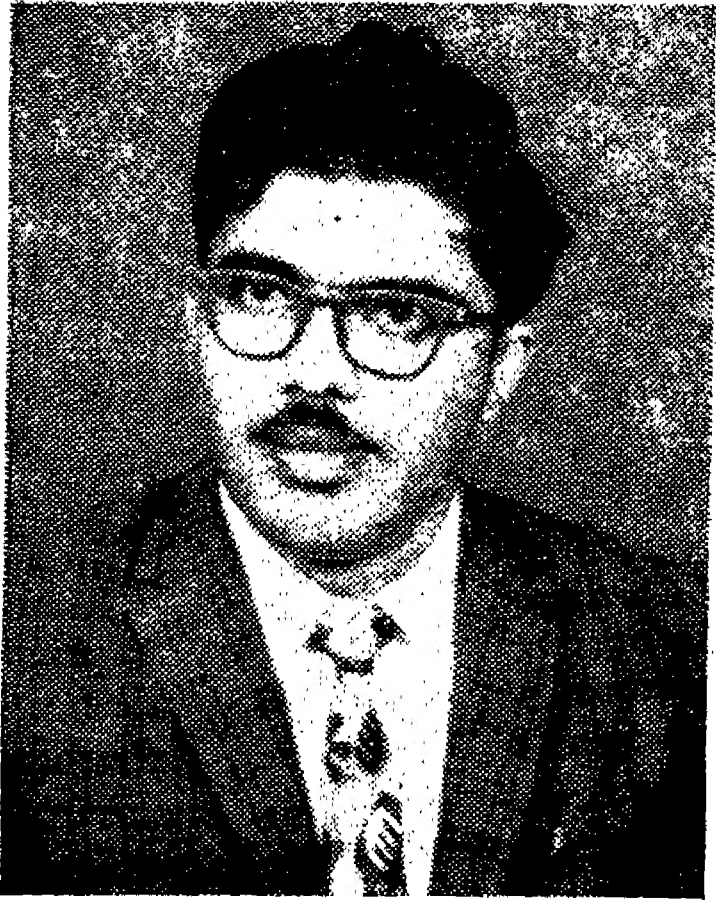
రావూరు వెంకట సత్యనారాయణరావు

13-11-1980

అధ్యక్షులు

భాషా కుటీరం, హైదరాబాదు.

(కళా ప్రపూర్ణులు అనుగ్రహించిన ఆశీస్సుల బలంవల్ల
శ్రీమద్రామాయణ మకరందం అందించే భాగ్యం కలిగింది — రాధాకృష్ణమూర్తి)

శ్రీ చండిక సాంబశివరాజు

B.E. (Hons), M.S.E. (Lond)

M.I.E. (Ind), M.I.C.E. (Ind)

ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీయరు,

(పంచాయత్ రాజ్ డిపార్టుమెంటు)

కృష్ణాతరంగిణి చల్లగా పాడింది
అల్ల, అరశేపల్లి ఉల్లమే పొంగింది
ఆనందనందనం కమలాంబ తల్లిదే
ఈ నందివర్ధనం శ్రీ సుబ్బరాజుదే.

నిండైన విగ్రహం భక్తిపై నిగ్రహం
మనసెంతో స్వచ్ఛము నెయ్యంపు గుచ్ఛము
విద్య, వినయములందు ఎన్నికైనవాడు
ఆ ఉషారాణినే ఎన్నుకున్నవాడు.

శ్రీరామసేవలో నే ముందు అన్నాడు
ఈ పూవు విరియంగ నేనుందు నన్నాడు
నిండుగా నూతేళ్ళు చల్లగా వుండాలి
మారాజు - మనరాజు - ఈ సాంబశివరాజు.

రాధాకృష్ణమూర్తి

ఉ డ తా భ క్తి

—చండిక సాంబశివరాజు

పరిచయం :

శ్రీరామ సేవాభాగ్యం- మా మిత్రుడు, ఆత్మసోదరుడు శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తిగారు - “శ్రీమద్రామాయణ మకరందము” అను సంపూర్ణ రామాయణం, అనగా ఆరు కాండములు- 1) బాలకాండము, 2) అయోధ్యాకాండము, 3) ఆరణ్యకాండము, 4) కిష్కింధాకాండము, 5) సుందరకాండము, 6) యుద్ధకాండము- యథావాల్మీకంగా తియ్యని తేట తెలుగులో గేయ కవితగా వ్రాయుట, నేను ముద్రణ చేపట్టుట, జనబాహుళ్యానికి అందించి రామసేవ జేయుట- నిజంగా పురాకృత సుకృతం. రామసేవలో పాలుగా ఈ గ్రంథరాజ ముద్రణకు అవకాశం ఇచ్చి, స్వామివారి కృప పొందుటకు దారి చూపించిన మా రాధాకృష్ణుడికి సర్వదా కృతజ్ఞతలు.

వారితోపాటు రామసేవాంకితమైన చిహ్నంగా ఆయన పేరుతో నా పేరు జత చేసికొని జంటగా రామసేవ చేయాలనే సద్బుద్ధేశ్యంతో మరియు వారి కవితా కృషికి తగినట్లుగా “రాజకవి” బిరుదాంకితం చేయుట జరిగింది. ఈ విధంగా పుణ్య సేవాభాగ్యం కలిగించిన శ్రీ స్వామివారికి సర్వదా నా భక్త్యంజలులు.

రామాయణ రచనలు - పూర్వాపరాలు :

శ్రీమద్రామాయణమనకు మూలం- కవికోకిల, వాల్మీకి మహర్షి రచించిన సంస్కృత ఆది కావ్యం. దీనిని ఎందరో కవులు, భక్తులు అనేక ఇతర భాషలలోకి వివిధ రీతులలో అనువదించి మానవాళికి అందించారు. తెలుగు భాషలో కూడా ఎన్నో రామాయణ గ్రంథాలు రచింపబడినాయి. అయినా ఇప్పుడు, శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తిగారు అదే కథావస్తువును మరల వ్రాయుట ఎందుకు? వీరి రచనలోగాని, వీరిలోగాని ఏదైనా ప్రత్యేకత, విశిష్టత ఉన్నదా? నేను ఈ రచనను స్వయముగా ముద్రణ చేబట్టి భక్తులకు, సామాన్యజనులకు చేరువలోకి చేర్చుటకు దోహదం కలిగించిన ప్రత్యేక పరిస్థితులు ఏమిటి? మున్నగు విషయాలు క్లుప్తంగా వివరిస్తాను.

ఈ రచయిత విశిష్టత :

శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు స్వతహాగా కవులకోవకు చెందినవారు కాదు. వీరు చదువుకున్నది సైన్సు మరియు న్యాయశాస్త్రం, చేపట్టిన వృత్తి- కొంత కాలం సైన్సు సంబంధం, ప్రస్తుతం న్యాయవాద వృత్తి. వీరి పెద్దలుకూడా న్యాయవాదవృత్తికి చెందినవారే. ఇటువంటి పరిస్థితులలో ఇంతటి మహాగ్రంథాన్ని క్రొత్త పంథాలో తియ్యని సరళమైన పదాలతో రచించుట సామాన్య విషయం కాదు. దీనివెనుక తప్పనిసరిగా అతిబలవత్తరమైన దైవ శక్తి, ప్రేరణ ఉన్నవని నా ప్రగాఢ నమ్మకం. అదే “శ్రీ సీతా రామాంజనేయ వర ప్రసాదం” అంటాను. మరియు వారి భక్తిభావన, సేవా మనస్సు దీనికి మరింత బలాన్ని ఇచ్చినవి. “శ్రీవారు” వెనుకనుండి వీరి నాశీర్వాదించి వీరి కలాన్ని నడిపించారని నాదృఢ నమ్మకం. అట్లుకాని పక్షంలో ఇటువంటి గ్రంథరాజు రచన అసంభవం.

ఈ రచన ప్రత్యేకత :

దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స. తేనె లొలికించు భాష తెలుగు భాష. ఇది జగ మెరిగిన సత్యం. నిజంగా తెలుగుభాష ఎంతో సరళమైన, మధురమైన, సుందర భాష. నిజమైన పాటకు సంగీతానికి అన్ని విధాలుగా తగిన భాష తెలుగుభాష అనుటలో అతి శయోక్తిలేదు. కాని మన తెలుగు కవులు, శ్రీ రామాయణాది గ్రంథాల రచనలో వారి పాండిత్య ప్రాభవ పోషణకు ప్రాధాన్యత నిచ్చి, పామరజన గ్రాహ్యధారణ శక్తిని విస్మరించి, కఠిన శబ్దాలను సంస్కృత పదాలను విరివిగా ఉపయోగించి, వారి గ్రంథాలను సామాన్య ప్రజానీకానికి అందుబాటులో లేకుండా చేశారు. సులభంగా వ్రాయటం కఠినముగా వ్రాయుటకంటె ఎంతో కష్టము. అయినా ఈ లోటును శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు ప్రస్తుత రామాయణ రచనలో పూర్తిగా తీర్చారు. ఈ రచన అతి సరళం, సుందరం. తెలుగు భాష ఇంత మధురముగా ఉంటుందా అనిపించే తియ్యదనం, ఆనందం చిందులేస్తుంది ఈ గేయకవితలో. ఎటువంటి బాణీలోనైనా, సంగీత ఘట్టిలోనైనా- లయబద్ధమైన శాస్త్రీయ సంగీత పద్ధతిలో లేదా లలిత సంగీత పద్ధతిలో లేదా జానపద, బుర్రకథ, పురాణ కథ బాణీలలో, ఎలా అయినా పాడుటకు అన్ని విధాలా అమరి యున్నది ఈ రచన. తెలుగు వారయినా సరే, మరే భాష వారైనా అక్షరాస్యులుగాని లేదా నిరక్షరాస్యులుగాని పండితులు గాని లేదా పామరులుగాని, చదివిగాని పాడించుకొని గాని, తేలికగా అర్థం చేసికొని ఆనందించుటకు అనువైన చక్కని సులభశైలిలో ఉన్నది. ఉదాహరణకు, ఒక చిన్న మచ్చుతునక -

సుందర రామా నీ ఆదేశము - దశరథాత్మజా నీ ప్రేరణ ఇది,

నేనన్నది అసలేదీ లేదు - నా దన్నది నీ దయ ఉన్నదని.

ఇది ఎంత సులభముగా, సుందరంగా ఉన్నదో చూడండి. మరియు అనంతమైన నిగూఢ భావమున్నది. సంపూర్ణ భగవద్గీత, ఉపనిషత్, వేద సారాంశము ఈ చిన్ని గేయంలో ఇమిడి ఉన్నది.

- i) శివుని ఆజ్ఞ లేనిదే చీమయినా కుట్టదు ... సుందర రామా నీ ఆదేశం.
- ii) భగవత్ ప్రేరణ లేనిదే ఏపనీ కాదు ... దశరథాత్మజా నీ ప్రేరణ ఇది.
- iii) కనిపించేదంతా మిథ్య ... నేనన్నది అసలేదీ లేదు.
- iv) కనిపించని నిత్య వస్తువు అనేది...నాదన్నది నీదయ ఉన్నదని.

ఈ విధంగా వీరి రచనంతా ఎంతో సుందరంగా విశేష భావనతో కూడి యున్నది.

ముద్రణకు ప్రేరణ :

రాధాకృష్ణుడు ప్రథమంగా 1978 లో రామాయణంలోని ముఖ్యమైన సుందరమైన “సుందర కాండ” భాగాన్ని తెలుగు గేయ కవిత్వంగా వ్రాశారు. మొదట ఈ సుందర కాండను వారే స్వయముగా పాడి, వారి చిరంజీవులతో పాడించి, తదుపరి ఇతర భక్త గాయకులకు పాడుటకు అవకాశమిచ్చి, అనేక ప్రదేశాలలో ఎంతో మందిని తన్మయులను చేశారు. అంతియ గాక ఒక “సుందర బృందాన్ని” కూడ తయారు చేశారు. గ్రంథ ముద్రణ కోసం వారు చాల శ్రమ పడుతున్నారు. ఆనాడు-

1) నాకు కూడా ఈ గానం వినే భాగ్యం కలిగింది. ఎంతో ఆనందం, తన్మయత్వం పొందాను. వెంటనే మనసులో ఆలోచనలు మెదిలాయి - రాధాకృష్ణుడు కవుల కోవకు చెందినవారు కాదు. అయినా ఇంత చక్కగా వ్రాశారంటే, సాక్షాత్తు “శ్రీవారు” వీరి కలాన్ని నడిపించి ఉంటారని, ఈయన కేవలం నిమిత్త మాత్రుడే ననిపించింది. ఈ ఆలోచనే ముదిరి ముదిరి, ఇది రాధాకృష్ణుని రచన కాదు, సాక్షాత్తు “శ్రీరామచంద్ర స్వామి” రచనే-అనే భావన దృఢ పడింది.

2) అటులయిన, ఇటువంటి గ్రంథ రాజ ముద్రణ చేబట్టి, నేను కూడా స్వామి వారి సేవ చేయాలనే ప్రేరణ కలిగింది. నా మనస్సు ఆయనకు తెలియజేశాను. ఆయనకు ఎంతో సంతోషం, బలం వచ్చింది.

3) ఈ శుభ తరుణంలో ఇంకొక ప్రేరణ కలిగింది. ఇంతటి ఉత్కృష్టమైన శ్రీరామ కథ రచన ఈ సుందర కాండతో ఆపకుండా, మిగిలిన కాండములన్నీ రచింపజేసి, “సంపూర్ణ రామాయణాన్ని” యథా వాల్మీకంగా తెలుగు ప్రజకు అందించి, ఆనందింపజేసి, అందరితోపాటు ఆనందాన్ని పంచుకోవాలని ఇంకొక కోరిక కలిగింది. అంటే ఈ విధంగా మానవసేవ, మాధవసేవ చేసి, పుణ్యం పురుషార్థం పొందాలనే అభిలాష హెచ్చింది.

4) మరియు నాకు బాల్యము నుండి భక్తిరస గ్రంథాలను వ్రాయించాలని, పండిత పోషణ చేయాలని, సంగీత సాహిత్యాల గురించి, ఎందుకో తెలియని నిక్షిప్త సహజ కోరిక ఉండేది. అక్షయము, శుభదాయని అగు, తెలుగువారి అత్యంత ప్రీతికరమగు రామాయణ గ్రంథ రాజము, మరియు దైవ ప్రేరణచే-భక్తిబలముచే కవుల సరసకు ఎదిగిన శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణుడు నా ఈ కోరికకు తగినవారు అనిపించినది.

5) వెంటనే నా మనసును రాధాకృష్ణుడికి తెలియపరచి, నేను, భక్త బృందం, నా మిత్ర బృందం ముఖ్యంగా శ్రీ దాసు త్రివిక్రమ నారాయణరావు “సంపూర్ణ రామాయణం” గేయకవిత వ్రాయుటకు ప్రోత్సాహించాము. గ్రంథ ముద్రణ విషయం నేను చూచికొంటానని శ్రీరామ ప్రేరణగా మాట ఇచ్చాను. ఆయన ఎంతో సంతోషంతో తబ్బిబ్బయినారు. ప్రేమతో అంగీకరించారు. కాని ఇది సామాన్య విషయమా? ఎన్నో వ్యయ ప్రయాసల కోర్చి, రాత్రింబవళ్లు శ్రమించి, మిగిలిన ఐదు కాండములతో “సంపూర్ణ రామాయణం” గేయ కవిత 1987 లో పూర్తి చేశారు.

6) మా ఆశయం నెరవేరింది. మణిపూసలాంటి సాటిలేని శాశ్వత గ్రంథ రాజము “శ్రీమద్రామాయణ మకరందము” ముద్రణ 1986-87 లో పూర్తి అయింది. ఈ పుణ్య అవకాశాన్ని కలిగించి, స్వామి వారు నా కోరిక తీర్చి నన్ను కరుణించారు.

రాజకవి - బిరుదాంకితము :

కవిగాని కవి రాధాకృష్ణుడు, రాజుగాని రాజు సాంబశివరాజు ఇద్దరిని జత చేశారు స్వామి. రామాయణ మహాయజ్ఞం నిర్విఘ్నంగా నడిపించారు, ఇది పురాకృత సుకృతం. ఈ శుభతరుణంలో, మా ఈ కలయిక శాశ్వతంగా ఉండటానికి చిహ్నంగాను, మరియు కవితా ప్రాభవానికి తగినట్లుగాను, నా పేరుతో ఆయన పేరును జతచేసి, “రాజకవి” అనే బిరుదును మా రాధాకృష్ణునికి 1981 కార్తీక మాసంలో ప్రదానం చేయుట జరిగింది. తృప్తిగా కౌగిలించుకున్నాము. రామాయణ రచన రాజయోగం అని నా నమ్మకం.

ఈనాటి ఉత్సవం, ఉత్సాహం :

శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు, శ్రీమద్రామాయణ మూలకావ్యాన్ని యథా వార్షికంగా అన్ని కాండములు 1978 లో మొదలుపెట్టి 1987 కు తియ్యని తెలుగు గేయ కవితగా పూర్తి చేశారు. 1986-87 సం॥లో ముద్రణ నిరాటంకంగా జరిగింది. పూర్తయింది.

“శ్రీమద్రామాయ మకరందము” అనే నామముతో ఈ గ్రంథ రాజము ఈనాడు సుందరంగా ప్రజల చేరువకు వస్తున్నది. తెలుగు జాతికి ఇది గర్వకారణం.

- 1) సుందరకాండము-19-6-1979, అనగా సిద్ధార్థి నామ సం॥లో ఆవిష్కరించబడింది.
- 2) బాలకాండము- 21-11-1980, అనగా రాద్రి నామ సం॥ కార్తీక పౌర్ణిమ నాడు ఆవిష్కరించబడినది.
- 3) కిష్కింధాకాండము- 11-11-1981, అనగా దుర్మతి నామ సం॥ కార్తీక పౌర్ణిమ నాడు ఆవిష్కరించబడింది.
- 4) అరణ్యకాండము- 22-10-1982, అనగా దుంధుభి నామ సం॥ కార్తీక మాసంలో ఆవిష్కరించబడినది.
- 5) సుందరకాండము- రామకథాగానము (బుర్రకథ బాణిలో) అరణ్యకాండముతోపాటు ఆవిష్కరించబడినది.

అయోధ్యాకాండము, } లతో కలిపి
యుద్ధకాండము, }

“శ్రీమద్రామాయణ మకరందము” ఆరు కాండములతో సంపూర్ణ రామాయణం), 7-4-1987 అనగా, ప్రభవ నామ సం॥ చైత్ర మాసము, శ్రీరామనవమి పండుగ రోజున ఆవిష్కరించబడుచున్నది. కన్నులపండుగ అవుతున్నది.

ఎంతో సంతోషం, ఆనందం - తెలుగుజాతికి మరువరాని పండుగ. నిజంగా రాధాకృష్ణుడు పునీతుడు, ధన్యజీవి. తెలుగు భాషా చరిత్రలో శాశ్వతంగా నిలబడి నన్ను కూడా తనప్రక్కన చేర్చుకున్నారు.

ఇంకొక విశేషం :

శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు రచించిన తియ్యని తెలుగు “హనుమాన్ చాలీసా” (తులసీదాసు - మూలం), మరియు “శ్రీరామరక్షాస్తోత్రం” (బుధకౌశికమహర్షి - మూలం) భక్తుల కోరికపై ఇందు చేర్చబడినవి.

ప్రచారం, గానం :

శ్రీరామకథా గానమునకు స్వామి సమకూర్చిన భక్తులతో “సుందర బృందం” గ్రామ గ్రామాలలో రామ కథను అపర లవకుశులు లాగ గానం చేస్తూ ఆనందాన్ని ఆనంద పరవశులు చేస్తూ భక్తిభావన పెంచుచున్నారు. శ్రీ పఠానేని రామచంద్రరావు 2-12-1986 నుండి నిర్విఘ్నంగా 75 రోజులు ఏకధాటిగా (హైదరాబాదు, డిల్ షుక్ నగర్ మారుతి మందిర్ లో) వీనులవిందుగా సంపూర్ణ రామకథను (ఆరు కాండలు) గానం చేసి భక్తకోటిని ఆనందపరవశులను చేసి రికార్డు సృష్టించారు. ఈ 75 రోజులు వచ్చిన భక్తులందరు ఏకాగ్రతతో, పూర్తి నిశ్శబ్దతతో, సంపూర్ణ భక్తిశ్రద్ధలతో ఆలకించారంటే, ఇందులో ఎంత మాహాత్మ్యం, శక్తి ఉన్నదో భక్తులే గ్రహించగలరు. శ్రీ రాణి కామేశ్వరరావు ఇప్పటికి నూరు ప్రదేశాలలో “సుందరకాండ” గానం వీనులవిందుగా జరిపి ఉర్రూతలూగించారు.

అటులనే శ్రీ పేరి సుబ్బారావు, చిరంజీవి సూరంపూడి శ్రీదేవి, యస్. వెంకటరమణ (అడ్వకేటు), సత్యనారాయణమూర్తి, భీమశంకరరావుగారు, పట్టాభి, షేక్ నబి వగైరా భక్తులు ప్రజలకు ఈ గానం అందించుచున్నారు. భవిష్యత్లో ఈ కవితాగానం దశదిశలా సుగంధంలా వ్యాపించి ప్రథమ తాంబూలం పొందునని నా విశ్వాసం.

గ్రంథ ఆవిష్కరణ :

7-4-1987 శ్రీరామనవమి పండుగ శుభసమయమున హైదరాబాదు, దిల్ సుక్ నగర్ లోగల వెంకటాద్రి థియేటర్ 70 mm A/c లో జరుపుటకు నిర్ణయింపబడినది. నేను ఆవిష్కరణ చేయవలసిందిగా రచయిత, భక్తబృందం నిర్ణయించి నా సమ్మతి కోరారు. శ్రీరామ సేవాభాగ్యంగాభావించి, ఈ గ్రంథరాజమును ఆవిష్కరించి మీకు అందించుచున్నాను.

నా ఆశయం :

రామాయణము - ఇది పుణ్యచరితము

పూజలు చేయగ - దేవుని వంటిది.

ఇట్టి శుభముల రాశి, ముక్తిదాయని అగు ఈ దివ్య శ్రీరామకథను పాడి-
పాడించి, విని-వినిపించి, ఆనందించి, సర్వజనులు ధన్యజీవులగుదురని నిండుమనసుతో
కోరుచున్నాను. ఇదే నా జీవితాశయం. భూమ్యాకాశములున్నంతకాలం, ఈ భువిలో
నదులు ప్రవహించునంతకాలం రామగాన అమృత ప్రవాహం శాశ్వతంగా ఉంటుంది.

మీనుండి కోరేది :

“జరగనివెన్నో మారుతి దయవున్న
జరుగును జగమున అతిసులువుగను”

కావున “అందరు పాడుడు ఆనందముగ
సుందరమయినది సుందరకాండము”

“మారుతి పదములు మదిలో నిలిపి,
సుందరమూర్తికి వందనమనుచు,

లోక శాంతిని శుభముల నిచ్చెడి
అందరు పాడుడు శ్రీరామ కథను”

“రమ్యమైనది రామాయణము,
దివ్యమైనది రామామృతము,

అందరు పాడుడు ఆనందముగ
అందరు పాడుడు పరవశులై”

“అందినకొద్దీ అందును ఇందు - సుందర రామ రసం

అందరు - గ్రోలుడు - ఆనందముగా - భక్తి పాయసంబు”

ఓం శ్రీరామ జయరామ జయజయరామ

సర్వేజనాః సుఖినోభవన్తు.

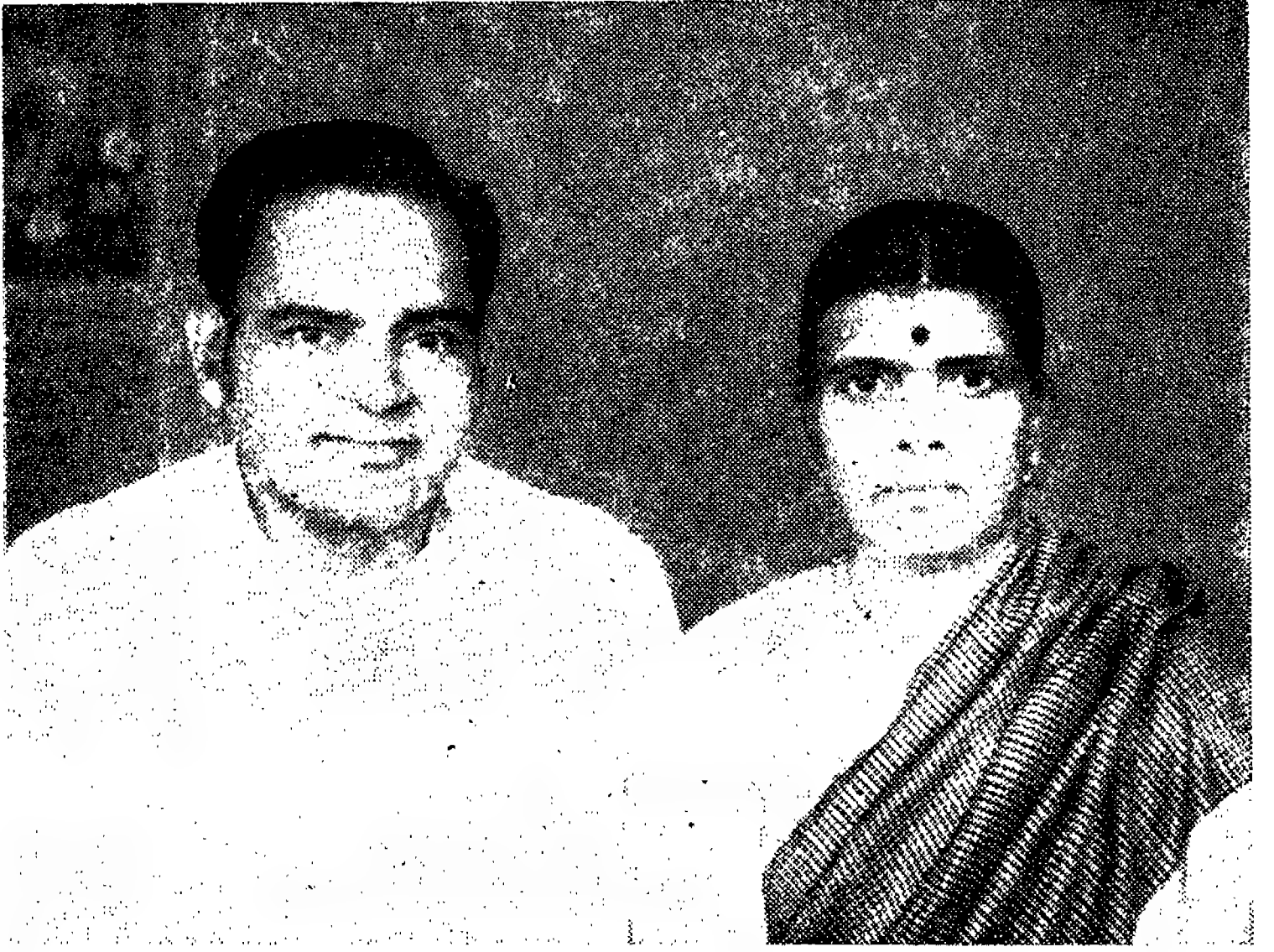
ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః

హైదరాబాదు,

తేదీ 7-4-1987

భవదీయుడు

చండిక సాంబశివరాజు

రచయిత

రాధాకృష్ణమూర్తి

ధర్మపత్ని

శ్రీమతి విజయలక్ష్మి

గోస్తనీ నది ఉన్న తణుకు పుట్టిన ఊరు
జన్మ నిచ్చిన పుణ్యమూర్తి మహాలక్ష్మమ్మ
నాపాలి దేవుడు కామేశ్వరుడు తండ్రి
శ్రీరామచంద్రుడు ఆరాధ్య దైవము.

శ్రీరామ

న మ స్సు మా లు

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగమొక్కి
మందరకర్తకు వందనముంచి
రామభక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన చేసెద.

భక్తబంధువులకు నమస్సులు :

1978 సం॥రంలో శ్రీ రామచంద్రుని దయతో సుందరకాండ వ్రాయడం ప్రారంభించాను. నేటికి ఆరు కాండలు పూర్తి చేయించి - గానం చేయిస్తున్నది కేవలం శ్రీ రామచంద్రుడే అని పూర్తిగా నమ్ముతున్నాను. నేనన్నది అసలేదీ లేదు - నాదన్నది నీ దయ వున్నదని. ఆనందంగా పాడి వినిపించడానికి - పాడుకోడానికి అనువుగా వుంది అని ఎందరో నాతో చెబితే వ్రాసినదానికి సార్థకత అని ఆనందంగా వుంది.

ఈ గ్రంథం శ్రీ రామార్చితం చేయడంతో పవిత్రత సిద్ధించింది.

శ్రీ దాసు త్రివిక్రమ నారాయణరావు నా వెంట వుండి నిత్యం వ్రాయించడం శ్రీ సాంబశివరాజుగారు, శ్రీ కనుమూరి పెద్దిరాజుగారు నాకు పరిచయం కావడం కేవలం ఈ బృహత్కార్యం కోసమే. ఆ రూపాలలో శ్రీరామ సాక్షాత్కారమే.

దిల్ సుక్ నగర్ మారుతీమందిర్ లో స్వామివారి ముందు, వ్రాసిన గ్రంథమంతా 75 రోజులు శ్రీ పఠానేని రామచంద్రరావుగారు పాడి భక్తుల్ని తన్మయుల్ని చేశారు. ఆ హనుమంతునిలో అంత మాహాత్మ్యం వుంది గనుకనే అంతా తను విని ముద్రణకు ఆవిష్కరణకు అనుమతి నిచ్చాడు. ఆ మారుతికి భక్త్యంజలి. శ్రీ రామచంద్రరావు గారికి ప్రేమాంజలి. భక్తులకు వినయాంజలి.

1978 సం॥రం నుంచి అనగా, వ్రాయాలన్న ప్రేరణ కలిగిన నాటినుంచీ కలిగిన దివ్యానుభూతులు, స్పందనలు నాకు, నా మిత్రులకు స్వానుభవాలు. ప్రతి దైవకార్యానికి ఇంతే అన్నది సత్యం. ఇంతటి ప్రయత్నం ప్లేడరు వృత్తిలో ఉన్న నాకు కలలో కూడా సాధ్యమయ్యే పనికాదు. వ్రాసిన ప్రతి గేయం ఎందరో పాడుతున్నారు. అదంతా శ్రీ రామనామంలో వుండే గొప్పదనం.

శ్రీ శ్రీనివాసగౌడ్-పద్మావతీ ఆర్ట్స్ ప్రింటర్స్ అధినేత, హైదర్ గుడా, హైదరాబాదు- ఎంతో భక్తి శ్రద్ధలతో, అభిమానంతో, దీక్షగా, ధనార్జనే ప్రధానం గాకుండా ముద్రించి యివ్వడం భగవంతుని అనుగ్రహం.

ఈ గ్రంథాన్ని శ్రీ సాంబశివరాజుగారు ఆవిష్కరించడం నా దృష్టిలో కేవలం శ్రీరామ ప్రభువు ఆవిష్కరించుకున్నట్టే.

శ్రీ మేకల మల్లారెడ్డిగారు - వెంకటాద్రి థియేటర్ ప్రొప్రయిటర్, వారి థియేటర్ లో ఆవిష్కరించుకొనుటకు, అనుమతినిచ్చి ప్రోత్సహించడం శ్రీరామ నిర్ణయం.

1987 సం॥రం శ్రీరామనవమినాడు ఆవిష్కరించబడడం కేవలం హనుమత్సంకల్పం. రామాయణ రథసారథి పావని. అందువల్ల ఆయన ముందే అన్నీ నిర్ణయించి వుంచుతాడు.

శ్రీమద్రామాయణ మకరందం గురించి- అనగా ఈ గేయ కవిత గురించి వ్రాయడం అవసరమా? గ్రంథం చదివితే వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతం చాలా తక్కువ అనిపిస్తుంది. చదవకుండా వుంటే ఉపోద్ఘాతం కూడా చదవడం సమయం వృథా అనిపిస్తుంది. అనుభూతితో వ్రాసిన కొన్ని గేయాలు మూలానికి మార్పులు కాదు. అవి శ్రీ వాల్మీకి మహర్షికి వందనసుమాలు.

నన్ను ప్రోత్సహించి- నాచే వ్రాయించి యజ్ఞ సమానమైన కార్యక్రమం విజయవంతంగా పూర్తి చేయించి- దాన్ని ప్రచారం చేయిస్తున్న రామభక్తులెందరో వున్నారు. వారందరికీ వందనాలు. వారి ఆశీస్సులకు నేను సర్వదా కృతజ్ఞుడను.

ఈ గేయకవిత గానం చేసిన వారెందరో వున్నారు. వారందరికీ నా నమస్సుమాలు.

పాడుకోడానికి- పాడి వినిపించడానికి మొత్తం శ్రీమద్రామాయణమంతా (8 కాండలు) తేటతెలుగులో రావడం నాకు పాండిత్యం ఉందని చెప్పడానికి కాదుగానీ- భక్తిప్రవాహంలో ఏదయినా సాధ్యమే సుమా అని శ్రీరాముడు తెలియబరచడానికే.

ఎల్లా పలికినా రామనామం తియ్యగానే వుంటుంది. పండితులకు మూలమే వుంది. లేదా ఛందోబద్ధమైన రామాయణాలున్నాయి. ఇది కేవలం రామాయణం గొప్పతనాన్ని తెలిపేందుకు చేసిన చిన్న ప్రయత్నం మట్టుకే. అందుకే ఇందులో దోషాలు వెతకడం కన్న- ప్రయత్నం బాగుంది అని అనుకోవడం నాకు ఆశీర్వాచనం ఇవ్వడమే. ఆల్లా అనే వాళ్ళే లేకపోతే తొమ్మిది ఏళ్లుగా దీక్షగా వ్రాయడం అవుతుందా- ప్రింటు చేయించడం అవుతుందా-ప్రచారం అవుతుందా- పాడేవాళ్లు పాడతారా? అంతా శ్రీరామ కటాక్షం!

వ్రాసిన పుస్తకాలు ఎందరికో ఉచితంగా ఇచ్చి రామసేవ చేస్తున్నాము. ఆరు కాండలు ఒకటిగా ముద్రించిన 'శ్రీమద్రామాయణ మకరందం' విక్రయించగా వచ్చిన సొమ్ముతో తిరిగి ప్రింటింగు చేయడానికి వీలవుతుంది. అలా శ్రీరామ సేవ చేసే భాగ్యం కలుగుతుందని "శ్రీరామాంకిత పబ్లికేషన్స్" అనే పేరుతో రామసేవ ప్రారంభిస్తున్నాం. అందువల్ల పుస్తకాలు విక్రయించగా వచ్చిన సొమ్ముతో తిరిగి పుస్తకాలు వేస్తూ దీన్ని ప్రచారం చేస్తూ వుండాలని మా ఆశయం. ధనార్జన మా లక్ష్యం కాదు. అందువల్ల రామభక్తులు అండగా నిలవాలని ప్రార్థిస్తున్నాను.

జీవితానికి జీవధనము
జన్మకే పరమార్థము
బ్రతుకునిండా రామనామం
వ్రాసుకుంటే- పాడుకుంటే.

యన్. రాధాకృష్ణమూర్తి

అడ్వకేట్

ఆమని

16-11-418/3/1

దిల్ సుక్ నగర్;

హైదరాబాద్-500 036,

ఫోను నం. 549361.

ఇట్లు

బుధజన విధేయుడు

సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి

7-4-1987 ప్రభవనామ సంవత్సర శ్రీరామనవమి.

ప్రశంసా పద్యతికము

శ్రీ మద్భూమిజ వామభాగమున సు
శ్రీ మీరి సౌమిత్రితో
సామీరి ప్లవగోతముండు గొలువన్ ;
సాకేత నాథుండు; సు
క్షేమారోగ్య యశోవిభూతినిడి; సు
శ్రీ భోగ భాగ్య ప్రసా
దామోదమ్మున పొంద గోరెదను; రా
ధాకృష్ణమూర్తిన్ సదా.

సౌందర్య సౌశీల్య సౌభాగ్య సౌముఖ్య
ముఖ్య సద్గుణ గణాద్భుత సముద్ర ;
మననింపుగనిపింప పెనుసొంపు నలరింప
మెయి కంపనమునింపు మెళుకవలును ;
ఇహకర్మ బాపగా బహు ధర్మ సూక్ష్మముల్
వెలయించు ఘట్టముల్ కలిగి వెలసి ;
కలనైన తలపింప నలవి గాకున్నట్టి
వెల లేని చిత్రముల్ పులకరించు.

నాదికవి మౌని వాల్మీకి ప్రోది పరచె
రామచంద్రుని గాథను రమ్యముగను
గేయ కవితగా రమ్యైక గీతములను,
కీర్తి గనెను, రాధాకృష్ణమూర్తి వ్రాసి.

కమనీయంబగు భావయుక్త పదముల్
కావ్యంబు నందెల్లడన్
రమణీయంబుగ గూర్చి పాడుకొనగా
రామాయణంబంతయున్
సుమ పూజా విధి జేసె నద్భుతముగా
శోభాస్కరంబయ్యె; భా
వమయస్ఫూర్తిని బొందె గేయ కవితా
వాల్మీకి పట్టంబిటన్.

-మండపాక పార్వతీశ్వర శాస్త్రి

ఆమోద పద్య పంచకము

ఘన వాల్మీకి మునీంద్రుచే రచితమౌ
కావ్యంబు రమ్యంబుగా
విననింపొనటు గూర్చె గేయములుగా
విఖ్యాత మౌ రీతిగా
జన సామాన్యము మెప్పు బొందునటులన్;
సౌభాగ్య సౌశీల్యముల్
తనరన్ గూర్చెను భవ్య రాజకవి, రా
ధాకృష్ణ మూర్త్యున్నతిన్.

జాన తెనుంగులో వెలయు
చక్కని శైలిని గీతికావళుల్,
మానసముల్ వెలార్చు గతి,
మమ్ము తరింపగ జేయు గాధయౌ
జానకి దైన దీన కథ
సాగెడి వేళ కనుల్ చమర్పగా
దీనులమౌచు విన్నతరి
తేరుకొనంగను జాలమైతిమే.

లయబద్ధంబగు గేయ గానమునకున్
లావణ్య రాగంబుతో
నయ విన్యాస విలాస హాస మయమై
నవ్వైక మార్గంబులో
పయనింపన్ దొడగంగ; గేయ కవితా
వాల్మీకి సత్కావ్యమై
జయమున్ దాల్చి యశస్సుతో నిలుచు నా
చంద్రార్క తారాగతిన్.

కావ్య గమన మెఱిగి గానమ్ము చేయగా
భావరాగ తాళ భరితమౌచు
రామచంద్రరావు రమణీయ గానమ్ము
కర్ణపర్వ మగుచు కదిపి వైచె.

ఇనకులేశు చరిత ఇనకుల గాయక
రామచంద్రరావు నీమముగను
ఏడు పదుల నైదు నాడులు వినిపించె
భోగ భాగ్యయశము స్ఫూర్తి బడయు.

-మండపాక ఉమాదేవి

“సంగీత నిలయం”

శ్రీమద్రామాయణ మకరందము

(గేయ కవిత)

బాల, అయోధ్య, అరణ్య, కిష్కింధ, సుందర, యుద్ధకాండములు

వి నా య క స్తు తి

ఏకదంతము శూర్పకర్ణము
చలువ చూపుల చిన్నవాడా
పార్వతమ్మకు ముద్దుకొమరుడ
విఘ్నరాజా వందనమ్ము.

కూజంతం రామరామేతి
మధురం మధురాక్షరం
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం
వందే వాల్మీకి కోకిలం

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందరకర్తకు వందనముంచి
రామభక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన చేసెద.

చ॥ తరణికులేశ నానుడులఁ దప్పులు గల్గిన నీదు నామ స
ద్విరచితమైన కావ్యము పవిత్రముగాదె వియన్నదీజలం
బరగుచు వంకయైన మలినాకృతి బాటిన దన్మహాత్మ్యముం
దరమె గణింప నెవ్వరికి దాశరథీ కరుణాపయోనిధి.

కంచర్ల గోపన్నగారు (రామదాసు)

శ్రీనివాస్ గోడ్

పద్మావతీ ఆర్ట్స్ ప్రింటర్స్ అధినేత

1980 లో పరిచయం, రామభక్తితో బాలకాండ ముద్రించారు. తర్వాత కిష్కింధ, అరణ్య కాండములు, సుందర కాండము (రామకథా గానం) భగవద్గీత గేయమాల ముద్రించి యిచ్చారు. డబ్బు ప్రధానంగా కాకుండా రామభక్తి ప్రధానంగా ముద్రించిన మిత్రుడు. శ్రీమద్రామాయణ మకరందం సర్వాంగ సుందరంగా అందించడానికి ఆయన ఎంతో కృషి చేశారు.

ప్రాసిన నేను, శ్రీ చండిక సాంబశివరాజుగారు శ్రీనివాస్ గోడ్గారు ముగ్గురం ఒకే దీక్షగా శ్రీరామ యజ్ఞం చేశాం. ఈ గ్రంథ ముద్రణ శ్రావణ మాసంలో మొదలయి చైత్ర మాసంలో విజయవంతంగా పూర్తయింది. అంటే నవమాసాలూ మోసి కౌసల్యమ్మ ఆనంద వర్ధనుణ్ణి అందించింది. అల్లాగే తొమ్మిది మాసాలు రామ సేవ చేసి ఈ గ్రంథాన్ని అందించారు శ్రీ శ్రీనివాస్ గోడ్. మరో విషయం - నాకు ప్రాయడాన్ని 9 ఏళ్ళు పట్టింది. 9 సంఖ్య శ్రీమద్రామాయణ మకరందానికి సరిపోయింది. ఈ గేయ కవిత నిత్యం చదివే రామభక్తులకు నవగ్రహాలూ కూడా అనుకూలమై విజయ పరంపర యివ్వాలని నేను, శ్రీ రాజుగారు, శ్రీ గోడ్గారు, మారుతి సమేత శ్రీ సీతారాముల్ని కోరుకుంటున్నాం. నా కోరికమీద వారి ఫోటో యిచ్చిన శ్రీ శ్రీనివాస్ గోడ్గార్ని వందనములు.

రచయిత

సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి

ఫలశ్రుతి

రామాయణమున కాండములన్నీ
అమృతభాండము లందరి కందగ
కవికోకిల వాల్మీకి యిచ్చెను
పంచిరి ఎందరొ పుణ్యమూర్తులు.

వారందరికీ వందనమనుచు
మారుతిరాముడు పలికించిన యీ
రామకథను మీరందరు పాడగ
ఎందరొ వినగ కోరితి నెల్లర.

మారుతి శుభముల నిచ్చి బ్రోచును
శోకములన్నీ తీర్చును వేగమె
ధనధాన్యములు పూర్ణాయువును
శ్రీరామచంద్రుడు పూర్తిగ నిడును.

మారుతి పదములు మదిలో నిలపి
లోకశాంతినీ శుభముల నిడెడి
సుందరమూర్తికి వందనమనుచు
అందరు పాడుడు ఆనందముగ.

అంకితం

ప్రక్కన మాత శోభతోనుండే
ఇరుప్రక్కలను సోదరులుండి
కన్నులముందర నమ్మినబంటు
కొలువగు రాఘవ-కొలుతును నిన్నే.

సుందరరామా నీ ఆదేశము
దశరథాత్మజా నీ ప్రేరణ యిది
నేనన్నది అసలేదీ లేదు
నాదన్నది నీ దయ వున్నదని.

నీ పాదములను హృదీతో నిలపి
కొలుతును భక్తుడు భరతుని రీతి
భక్తితో నీకీ పుష్పము నుంచితి
స్వీకరించి నను దరిజేర్చుమయా.

శ్రీమద్రామాయణ బాలకాండము

సర్గము	పేజీ
1. వాల్మీకి మహర్షికి నారదుడు సంగ్రహముగా రామాయణము తెలుపుట ...	3
2. బ్రహ్మ వాల్మీకిని రామాయణము రచించుమని ఆదేశించుట ...	9
3. వాల్మీకి యోగశక్తిచే జరిగిన రామాయణమంతయు గాంచుట ...	11
4. వాల్మీకి కుశలపులకు రామాయణము ఉపదేశించుట ...	13
5. అయోధ్యానగర వర్ణన ...	14
6. అయోధ్య వైభవం ...	16
7. దశరథుని రాజ్యపాలన ...	17
8. దశరథుడు అశ్వమేధయాగము చేయ సంకల్పించుట ...	18
9. సుమంతుడు ఇతిహాసముగా వినిన విషయము దశరథునకు తెలుపుట ...	20
10. ఋష్యశృంగుని వృత్తాంతము ...	21
11. ఋష్యశృంగుని దశరథుడు అయోధ్యకు తోడ్కొని వచ్చుట ...	23
12. అశ్వమేధయాగము నిర్వహించుమని ఋష్యశృంగుని రాజు కోరుట ...	25
13. అశ్వమేధయాగ సన్నాహము - యాగారంభము ...	26
14. అశ్వమేధయాగ సమాప్తి - సంతానము ననుగ్రహించు క్రతువు చేయించమని దశరథుడు ఋష్యశృంగుని కోరుట ...	28
15. పుత్రకామేష్టి - సురలు రావణ సంహారమునకై నారాయణుని నరునిగా అవతరింప వేడుట ...	31
16. దివ్యపాయసముచే దశరథుని దేవేరులు గర్భములను దాల్చుట ...	32
17. దేవతాంశతో, హనుమ-వాలి-సుగ్రీవ-అంగదాది వానరయోధులు ఆవిర్భవించుట ...	33
18. వైకుంఠధాముడు రాముడై జన్మించుట - లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నుల జననము - విశ్వామిత్ర ఆగమనము ...	34
19. యాగరక్షణకై శ్రీరాముని తనవెంట పంపమని విశ్వామిత్రుడు కోరుట ...	38

20.	దశరథుడు రాముని పంపుటకు నిరాకరించుట	...	40
21.	గాధేయుని క్రోధము - వశిష్ఠుడు దశరథుని ఒప్పించుట	...	41
22.	రామ లక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని వెంట వెడలుట, బల-అతిబల మంత్రముల ఉపదేశము పొందుట	...	43
23.	కామాశ్రమము - అంగదేశపు గాథ	...	44
24.	సరయానది - తాటకావని వృత్తాంతములు	...	46
25.	తాటక యొక్క వివరము	...	47
26.	తాటక సంహారము	...	48
27.	అస్త్రప్రదానము	...	50
28.	అస్త్రముల ఉపసంహారము ఉపదేశించుట	...	52
29.	సిద్ధాశ్రమ వృత్తాంతము	...	54
30.	శ్రీరాముడు మారీచుని శిక్షించి - సుబాహుని త్రుంచుట	...	55
31.	విశ్వామిత్రుని యాగ సమాప్తి - జనకుని యాగమునకు రామ లక్ష్మణ సహితుడై మునులతో విశ్వామిత్రుడు తరలుట	...	57
32.	కుశుని వృత్తాంతము	...	58
33.	బ్రహ్మదత్తుని వృత్తాంతము	...	59
34.	విశ్వామిత్రుడు తన జన్మవృత్తాంతము వివరించుట	...	60
35.	గంగ - ఉమల చరితము	...	62
36.	పార్వతీదేవి దేవతలను - భూమిని శపించుట	...	63
37.	కుమారస్వామి జననము	...	64
38.	సగరుని వృత్తాంతము - అశ్వమేధము నారంభించుట	...	66
39.	సగరపుత్రులు భూమిని త్రవ్వట	...	67
40.	అరువది వేల సగరకుమారులు భస్మమగుట	...	68
41.	అంశుమంతుడు యాగాశ్వము తెచ్చుట - గంగను దివినుండి భువికెట్లు దించుట అని యోచించుట	...	69
42.	ఆకాశగంగను భరింపగా పరమశివుని ప్రార్థింపుమని భగీరథునికి బ్రహ్మ తెలుపుట	...	70
43.	గంగావతరణము	...	71
44.	సగరపుత్రులకు ఉత్తమలొకప్రాప్తి	...	74

45.	క్షీరసాగర మథనము	75
46.	దితి తపస్సు - దితి గర్భమును దేవేంద్రుడు ఖండించుట	77
47.	సప్తమరుత్తుల వృత్తాంతము - విశాలాపురి వివరణము	78
48.	అహల్య శాపవృత్తాంతము	80
49.	రామకిరణములతో అహల్య శాపవిమోచనము	82
50.	విశ్వామిత్రునకు జనకుని స్వాగతము - జనకుడు రామలక్ష్మణుల వివరములు అడుగుట	83
51.	శతానందుడు రామచంద్రునికి గాధేయుని గాధను తెలుపుట	84
52.	వశిష్ఠుడు తన ఆతిథ్యమును స్వీకరింపుమని విశ్వామిత్రుని కోరుట	85
53.	విశ్వామిత్రుడు కామధేనువును కోరగా వశిష్ఠుడు సౌమ్యముగా నిరాకరించుట	86
54.	విశ్వామిత్రుడు కామధేనువును బలిమిని గొనిపోనెంచుట	87
55.	విశ్వామిత్రుడు తపస్సుతో అస్త్రములను పొంది వశిష్ఠాశ్రమము దీభత్సము చేయుట	88
56.	బ్రహ్మాస్త్రము నిరుపయోగము కాగా బ్రహ్మత్వసిద్ధికై విశ్వామిత్రుని కఠోర తపము	89
57.	దక్షిణదిశలో విశ్వామిత్రుని తపోవృత్తాంతము	91
58.	త్రిశంకుని, వశిష్ఠపుత్రులు శపించుట	91
59.	వశిష్ఠపుత్రులను విశ్వామిత్రుడు శపించుట	93
60.	త్రిశంకుస్వర్గ వృత్తాంతము	94
61.	పశ్చిమదిశలో విశ్వామిత్రుని తపము	96
62.	శునశ్శేపుని వృత్తాంతము	97
63.	మేనకవలన విశ్వామిత్రుని తపోభంగము	99
64.	విశ్వామిత్రుడు రంభను శపించుట	100
65.	విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మఋషి యగుట	101
66.	జనకుడు తెలిపిన శివచాప వృత్తాంతము	103
67.	శివధనుర్భంగము	104
68.	దశరథునకు శుభవార్త నందించుట	107
69.	జనక మహారాజుచే దశరథమహారాజు స్వాగతమందుట	108

70. వశిష్టమహాబుషి దశరథరాజు వంశక్రమమును వివరించుట ... 109
71. జనక వంశక్రమము - కల్యాణ నిర్ణయము ... 112
72. కుశధ్వజుని కుమార్తెలైన మాండవి-శృతకీర్తులను భరత-శత్రుఘ్నుల
కివ్వవలసినదని విశ్వామిత్రుడడుగుట, జనకుని సమ్మతి ... 114
73. సీతారాముల కల్యాణము - ఊర్మిశ, మాండవి, శృతకీర్తుల
పరిణయములు ... 115
74. అయోధ్యాపుర పయనము-మార్గమధ్యమున పరశురాముని ఆగమనము ... 118
75. పరశురాముని గర్వము ... 120
76. పరశురామ గర్వభంగము ... 122
77. సీతారాముల దాంపత్యము ... 124

శ్రీ మ ద్రా మా య ణ ము

బాలకాండము

(గేయ కవిత)

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మునితిలకుడు మనకొసగిన మంత్రము
రామచంద్రుడుదయించి జానకిని
పరిణయమాడుట బాలకాండము

శ్రీరామ జయరామ - జయ జయ రామ

శ్లో॥ కూజంతం రామ రామేతి
మధురం మధు రాక్షరమ్
ఆరుహ్య కవితా శాఖామ్
వందే వాల్మీకి కోకిలమ్.

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందర కర్తకు వందనముంచి
రామ భక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన జేసెద.

శ్రీరామచంద్రాయనమః

శ్రీమద్రామాయణము

బాలకాండము

1 వ సర్గము వాల్మీకిమహర్షికి నారదుడు సంగ్రహముగా
రామాయణము తెలుపుట:

(బాల రామాయణము)

శ్రీరఘరాముని రమ్యచరితము
మునితలకుడు మనకొసగినమంత్రము
రామచంద్రుడుదయించి జానకిని
పరిణయమాడుట బాలకాండము.

తనుగాచెప్పగ వచ్చె నారదుడు
తననే అడిగెను మునివాల్మీకి
ఎంతో సంతోషించి నారదుడు
వీనుమనిపలికెను మృదుమధురముగా.

శ్రీహరినామము కురిసేమేఘము
మునిజనపూజిత పండితశ్రేష్ఠుడు
స్వాధ్యాయి మరితపస్వియైన
దేవఋషిని వాల్మీకి అడిగెను.

“వాల్మీకి మునీంద్రా! అంతటివాడు
దొరకుట ఎంతో దుర్లభమైనను
నరులలోగలడు నారాయణుడు
సుగుణాలకు అతడాలవాలము.

“సత్యవాక్కుతో శోభిలువాడు
వీరుడు ఉత్తమగుణముల నిధియై
స్థిరసంకల్పుడు ధర్మనిరతుడు
సకలప్రాణులకు సరక్షకుడు.

రామనామముతో రాజిలువాడు
ఇశ్వాకుల కులతలకము అతడు
సకలజనులమది సతతమునిండి
మనసుదిటపుగల - వీరుడు అతడు.

జితక్రోధుడు ద్యుతిమంతుడును
సదాచారుడు మోహనరూపుడు
విమలచరిత్రుడు - కృతజ్ఞుడై - మరి
అసూయనెరుగని అతిసమర్థుడు.

నీతిమంతుడు తెలివికిపెన్నిధి
అతిచక్కగ మాటాడగనేర్పరి
శ్రీమంతుడు అతడతిసమర్థుడు
మహాబాహుడు ప్రియదర్శనుడు.

ధృతిగలవాడు - కోపించినచో
సురలను సైతము వణకించగల
తేజోవంతుడు - శాస్త్రకోవిదుడు
ముల్లోకముల ఎవరు మునీంద్రా? ”

చక్కనిశిరసు - సరిపడుఫాలము
విశాలమైన వక్షస్థలము
ఆజానుబాహుడు అతివిక్రముడు
ఆరుశత్రువుల గెలిచినవీరుడు.

సమమగురూపము రూపసంపదల
అందములొలికెడి శుభలక్షణుడు
కన్నులుచారెడు - నిగనిగఛాయతొ
మనసులుదోచే సుందరరాముడు.

శంఖమువంటి కంఠముగలిగి
కోదండముగల కోమలమూర్తి
సంగరమందు సరిరారెవ్వరు
దండధరుడు మరి పాపాత్ములకు.

సుగుణశీలుడు సత్యసంధుడు
గంభీరములో సాగరసముడు
వేదసారముల నెరిగినవాడు
సకలశాస్త్రముల కోవిదుడతడు.

విక్రమందు విష్ణుదేవుడు
సంపదలందు కుబేరునిసముడు
సహనమునందు పృథ్వీసముడు
చల్లనిచంద్రుడు మోహనరూపుడు.

ధర్మదేవతే అనిపించుచును
ధైర్యమునందు హిమగిరిసముడు
దర్శనభాగ్యము దొరికినచాలును
తనివితీరదు చూచిననెంత.

కౌసల్యకు శ్రీరాముడు తనయుడు
మాతకు ఎంతో ఆనందమునిడు
తపసుఫలించి కన్నదితల్లి
తను శాశ్వతముగ యశముగడించెను.

దశరథభూపతి ప్రజల ప్రేయముగని
పెద్దకుమారుడు ప్రీతిపాత్రుడు
సత్యవిక్రమముడు శ్రేష్ఠగుణాఢ్యుడు
నీతికోవిదుడు - మోహనమూర్తికి.

రామచంద్రునికి పట్టముగట్టగ
సందడిచేయుట గాంచిన కైక
ముద్దులభార్య - మురిపెముగాను
కోరెను వరములు దశరథవిభుని.

రాముడు వనములకేగుట ఒకటి
భరతుడు యువరాజగుట మరొక్కటి -
ధర్మబద్ధుడై దశరథభూపతి
కాదనలేక కానలకంపెను.

కైక కోరికలు తీర్చుటకొరకై
తండ్రిమాటను నిలుపుటకొరకై
కాననసీమకు కదలె రాఘవుడు
తమ్ముడు లక్ష్మణుడనుసరించెను.

పతిహితమే తను సతతముకోరే
ప్రాణప్రదమగు ప్రేయసతి సీత
పరమసాధ్వీ-అతిలోకసుందరి
సర్వలక్షణ లక్షితశోభిత.

చంద్రుని వీడని రోహిణిరీతి
రామచంద్రుని అడుగులనడచెను
తండ్రిదశరథుడు - పురజనులందరు
వనికేగగను యత్నముజేసిరి.

బాలకాండము

శృంగిభేరియను పురముననున్న
బోయప్రభువగు గుహానితొ చేరి
సారథి సుమంత్రు మరలిపోమ్మని
గంగను దాటెను సతిసోదరులతో.

రామచంద్రుడు సీతాసహితుడు
లక్ష్మణమూర్తితో వనముల తిరుగుచు
భరద్వాజుని ఆనతిమేరకు
చిత్రకూటమును చేరెను అపుడు.

కాననసీమకు పుత్రులు చేరగ
చింతతో-దశరథ ధరణీధవుడు
రాముని తలచుచు రోజులు గడపుచు
స్వర్గయానము చేసెను వంతతో.

జ్యేష్ఠకుమారుడు వనముల కేగెను
దశరథరాజు స్వర్గము చేరెను
వశిష్ఠుడాదిగ పెద్దలు-భరతుని
గద్దెనెక్కిమన వలదనె భరతుడు.

సామర్థ్యముగలవాడై యుండి
అరిషడ్వర్గము గెలిచినవీరుడు
రామపాదములు మదిలో నిలపిన
భరతుడు-అన్నతో పలికెను వనమున.

“జ్యేష్ఠకుమారుడు రాజుగాదగును
తమ్ముడ-నే-నీసేవ చేయుదును”
రమ్మని రాజ్యము గొమ్మని వేడెను
అన్న వలదని ప్రియముగ పలికెను.

ఆశ్రితులందరి కానందము నిడు
అడిగినచో మరి కాదనలేడు
అయినా-రాముడు తండ్రి ఆనతిని
జవదాటక-తను రాజ్యము వలదనె.

పాదుకలిచ్చెను భరతునికంత
ప్రీతిగ చెప్పెను రాజ్యము నేలగ
పాదుకలకు తను ప్రతినిధిగాను
నందిగ్రామముననుండి ఏలెను.

పితృవాక్య పరిపాలనధ్యేయము-
రాజ్యాకాంక్షయే లేనిరాముడు
ప్రజలకు దూరమునుండుటకొరకై
మరల మరల వారట రాకుండగ.

చేరెను అపుడు దండకవనికి-
ముదమగు వనసోయగమును చూచెను-
విరాధుడనునొక కృరరక్తసుని
అంతముచేసెను శ్రీరఘురాముడు.

శరభంగుడను మునిపుంగవుని
సుతీక్ష్ణుని-మరి అగస్త్యమునిని
అగస్త్యుసోదరు సుదర్శనాఖ్యుని
దర్శించెను అట అతిభక్తిగను.

సురపతి యిచ్చిన విల్లు-ఖడ్గము
అక్షయతూణీరమ్ముల నంతట
అగస్త్యముని శ్రీరామునికివ్వగ
అందెను ఆనందముతో రాముడు.

కాననమందలి అసురమూకను
అంతమువేసి శాంతినొసగుమని-
ఋషులుకోరిరి - రామచంద్రుని
వారికి అభయము నిచ్చెను ప్రతినతౌ.

జనస్థానమున నున్నరక్కసి
శూర్పణఖచటకు వచ్చిఅంతట
పందవటిని గల రామచంద్రుని
చేరగబోయి శిక్షింపబడ.

ఖరుడు, త్రిశిర, దూషణులపుడు
రాక్షసవీరులు - రామునిపైబడ
అంతముచేసెను అంతమందిని
పదిపై నాలుగువేల రక్కసుల.

వీరులు అంతము చేయబడుటది
చెల్లెలివలన విన్నరావణుడు
కోపమునిండి - కాలముపండి
మారీచుని తనకండగరమ్మనె

“రావణ! నీకు రామునితోను
వైరముతగదని” పలికినవినక
మృత్యుదేవత తరుముకురాగా
వెడలెవనమునకు మారీచునితో.

మాయరాక్షసుడు మారీచుడు - తను
సాయముచేయగ రామలక్ష్మణుల
దూరముపంపి - పోరిజటాయుతో
రామునిసతిని అపహరించెను.

జటాయువంతట రామునికంతయు
తెలియబరచగ - శోకమునిండి
జానకి కొరకై పోరెనుపులుగు
తండ్రికిఎంతో ఆప్తమిత్రుడని

అంతటిబాధలొ శ్రీరఘురాముడు
ఉత్తమగతినిడె జటాయువునకు -
వెంటనెసతికై వెదకుచురాముడు
కబంధుగాంచెను ఆవనమందు.

మహాబాహుడు రామచంద్రుడు
కబంధునంతట అంతముచేయగ
శాపముతీరి, స్వర్గముచేరుచు
ఆవనమందు రామునికోరెను.

ఉన్నతకులమున పుట్టినవాడు
ఉన్నతమైన గుణములవాడు
శబరినిచూడగ తనకైతాను
వెడలెను రఘుపతి పూజలనందెను.

పంపాతీరమునందు రాముడు
వాయునందనుని హనుమంతునిగని
అతనిసూచనతో వాలితమ్ముడగు
సుగ్రీవునితో మైత్రి నెరపెను.

తనవృత్తాంతము తెలిపెనుతీరుగ
సతిఅపహరణ తెలిపెనుబాధతో
అంతట - వారు అగ్నిసాక్షిగా
చెలిమిచేసిరి మనసులు కలిపిరి.

బాలకాండము

రాముడు అడిగెను సుగ్రీవుని అట
వారికి అతనికి గల విరోధము
అంతా చెప్పెను ఆ సుగ్రీవుడు
ఎంతో బలమగు వీరుడు అతడనె.

రాముడు వాలిని చంపెదననుచు
ప్రతినచేసెను - దుందుభికాయము
కాలివేలితో పది ఆమడలు
చిమ్మెను విస్మయమందగనందరు.

సప్తసాలముల భేదించి
మహాపర్వతము భేదించి
పాతాళమునే స్పృశించి తిరిగి
రామునిచేరిన శరమునుచూచి

రాముని శక్తికి అచ్చెరువంది
వాలిని చంపగ చాలినవాడని
రామునితో కిష్కింధకు వెడలి
పోరుకు రమ్మనె వానరరాజును.

వలదని తార వారించినను
వాలివినకనే పోరుకు వచ్చి
కలబడిపోరగ శ్రీరఘురాముడు
వాలిని కూల్చెను ఒక్క బాణమున.

సుగ్రీవుని కపిరాజుగనిలపి
రాముడు ప్రతిన నెరవేర్చుకొనె
సీతను వెదుకగ కపివీరులను
నలుదెసలకు సుగ్రీవుడంపెను.

అతిబలవంతుడు ఆంజనేయుడు
సంపాతిడిన వివరము వరమని
సూర్యుని జనములున్న వారిధి
లీలగదాటెను రాముని చలవతో.

రావణుపాలిత నగరములంకలొ
అశోకవనమున రామధ్యానమున
జానకియుండుట గాంచెను ఘనుడు
కీర్తిమంతుడు శ్రీహనుమంతుడు.

రామునిగురుతు అంగుళీయకము
సీతకు యిచ్చి కుశలము తెలిపి
సుగ్రీవునితో చెలిమిని వినిచి
రాముడు వచ్చును నమ్ముము అనెను.

అశోకవనము తోరణద్వారము
ధ్వంసముచేసి సేనాపతులను -
మంత్రిసుతులను మన్నునకలిపి
వీరుడు అక్షుని అంతముచేసెను.

ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రము విడువగ
బ్రహ్మాస్త్రమునకు మారుతి లొంగి
అస్త్రబంధము - విడిపోయినను
కదలక యుండి రావణుచూచెను.

మైథిలివున్న స్థలము దహింపక
లంకనుకాల్చి మహావీరుడు
మనోనిగ్రహుని రామునిచేరి
“చూచితి సీతను” అని వందనమిడె.

అంజనేయుడు అంతయుచెప్పగ
కపివీరులతో కదలిరాఘవుడు
సంద్రముదాటగ దారినిమ్మన
సాగరుడంతట సరియనలేదని

వాడిబాణమున కలచివేయగా
రామునికోపము చవిచూచిన-ఆ
సాగరుడంతట నిలచె వినయముగ
'నలుని'సాయమున సేతువునిలచెను.

సేతుమార్గమున లంకనుజేరి
యుద్ధమునందు రావణుత్రుంచి
పరునియింటిలో నున్నపడతిని
స్వీకరించుటకు విముఖతచూపి

సీతతో రాముడు పలికిన పలుకుల
పతినేతలచుచు సీతామాత
అగ్నినిజేరెను అందరిముందర
పాతివ్రత్యమే పడతిఊపిరన.

దోషములేని పుణ్యచరితను
స్వీకరించుమని అగ్నికోరగను
సంతోషముతో సీతనుగైకొన
సర్వదేవతలు రామునిపొగడిరి.

రావణవధతో ముల్లోకములు
సర్వజగత్తు సకలదేవతలు
సంతసమందగ - విభీషణాఖ్యుని
లంకాపతిగా అభిషేకించెను.

సురలవరముతో రామచంద్రుడు
మృతవానరులకు జీవముపోసి
రావణు బలసంపాదితమైన
పుష్పకమెక్కిను తనవారలతో.

భరద్వాజుని కోరిక మేరకు
అశ్రమమందు-ఆగి-భరతునికి
అంతయుచెప్పగ పంపె మారుతిని
అగ్నిప్రవేశము ఆపుటకొరకై.

అతివేగముగల పుష్పకమెక్కి
నందిగ్రామమును చేరెఅందరితో
జడలనువిడచి జానకిసహితుడు
స్వీకరించెను సింహాసనమును.

రాజుగ రాముని చూడగతహతహ -
కోసలప్రజలకు కన్నులపండుగ
వికసించిన ముఖపద్మమ్ములతో
భక్తితత్పరులు సుఖముగనుండిరి.

కడుపుశోకమట లేనే లేదు
వైధవ్యమును ఎరుగరచ్చట
జ్వర, జల, అగ్నుల, పెనుగాలులచే
బాధలనెరుగరు రామరాజ్యమున.

ఆకలిబాధను ఎరుగజనులు
ధనధాన్యములకు లోబేలేదు
కృతయుగమందలి సుఖసౌఖ్యములు
కలిగియుండిరి రామరాజ్యమున.

అశ్వమేధములు వందలుచేయుచు
స్వర్ణనాణెములు లెక్కకుఅందక
గోధనముతో మరి ఆనందముగా
శ్రీరఘరాముడు దానముచేయును.

రాజులకెంతో ప్రీతిపాత్రుడై
రాజ్యములేలగ చల్లగచూచును
చాతుర్వర్ణములందలి జనులను
ధర్మమార్గమును వీడనీయడు.

పదినొకవేలగు వసంతఋతువులు
రాముడురాజ్యము చల్లగనేలి
నారాయణుడై వైకుంఠమును
జేరును-చల్లగ దర్శనమిడును

పాపహరణమిది రామాయణము
అతిపవిత్రమగు పుణ్యచరితము
వేదమువలె అధ్యయనయోగ్యము
చదివిన పాపములన్నీతొలగును.

రామాయణమును శ్రద్ధగచదివిన
తమతమకోరిక లన్నితీరి
మన్ననపొంది వృద్ధినొందెదరు
స్వర్గముజేరి పూజలందెదరు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

2 బ్రహ్మ వాల్మీకిని రామాయణము రచించుమని ఆదేశించుట

నారదుపలుకుల సారమునెరిగి
గురువులయందు గురికలవాడగు
ఋషివాల్మీకి సంతసమంది
ఎంతోపొగడెను నారదమునిని.

పూజలనంది సెలవునుపొంది
నారదుడేగెను దేవలోకము
స్నానాదులకై ప్రియశిష్యునితో
తమసాతీరముచేరె, మునీంద్రుడు.

గంగకుచేరువ నున్నది తమస
తోయములెంతో నిర్మలమైనవి
“ఉన్నతమైన మనసునుపోలి
ఉన్నవి జలములు” అనె వాల్మీకి.

కమండలాదులు శిష్యునికిచ్చి
నారవస్త్రమును తానందుకొని
రామచరితమును మదిలోనిలపి
ఆవనసీమలొ సొగసులుగనుచు.

తమసాతీరమునందు తిరుగుచు
తమకమునిండిన క్రౌంచయుగ్మమును
తమనేతాము మరచినపులుగుల
చూచెనుముని ఆ ప్రకృతిఓడిలో.

ఒకటైపున్న ఉత్తమఘడియలొ
విడదీయుటకై జంకకక్రూరుడు
బోయఒకడు ఆ మగక్రౌంచమును
వాడిబాణమున నేలకురాలెచ్చెను.

జంటబాసిన ఒంటరిపక్షి
పెనిమిటికొరకై పెనుదుఃఖములో
ప్రియునితలచుచు గుండియపగిలి
రోదించెను అతిదీనముగాను.

మనసుకరిగినది మునివాల్మీకికి
కరుణపొంగినది కరుణమూర్తికి
జంటకూడిన పక్షినిచంపుట
ధర్మముకాదనె బోయవానికి.

“అతినిర్మలమగు మనసునుకలిగి
సతితోసుఖమును పొందుచున్నదగు
మగక్రౌంచమును త్రుంచివేసితివి
బ్రతుకవుభువిని నీచనిషాదా!”

మగక్రౌంచమట మడయుటగాంచి
అడక్రౌంచితను రోదించుటవిని
వెడలినమాటలు దివ్య వాక్కుగా
కూర్చినసుమముల హారమాయెను.

శిష్యునిపిలచి పలికెమునీంద్రుడు
“నాల్గుపాదముల తియ్యని పలుకుల
మూటగట్టినటు అమరిన భావము
అచ్చముగా అది శ్లోకము తథ్యము.

హృదయతంత్రిని మ్రోగించుచును
శ్లోకరసములో శ్లోకముపుట్టెను.”
అనవినిశిష్యుడు ఆనందముతో
శ్లోకముపలుకగ - ముని ముదమందెను.

శాస్త్రోక్తముగా స్నానాదులయి
శ్లోకముపుట్టుట మరిమరి తలచుచు
శిష్యుడుజలముతో వెంటనడువగా
ఆశ్రమత్రోవలో నడచెమునీంద్రుడు.

శ్లోకముమదిలో నిలచియుండగ
ధ్యాననియమము తీర్చెనువిధిగ
అంతట, ‘విధాత’ మునిని చూడగ
వచ్చెను, ముదమును గూర్చెను మౌనకి.

నాల్గువేదములు వల్లించుటకై
నాల్గుముఖములు ఉన్నవిరించిని
చూచినముని అతి సంతోషముగా
అర్ఘ్యపాద్యముల పూజలుసలిపెను.

సృష్టికర్తకు వందనమ్మిడి
శ్లోకముమదిలో పఠించుకొనుచును
ఋషివాల్మీకి కూర్చొనియుండగ
సంతోషముతో పలికె విరించి.

“మునిపుంగవ! నీ పలుకులుశ్లోకమే!
పొడిమాటలు అవి కానేకావు
నాసంకల్పము - కావుననీవు
పూర్తిగ వ్రాయుము రామచరితము.”

ధర్మాత్ముడు మరి ధీరోదాత్తుడు
ఉదారుడతడు శ్రీరఘరాముడు
రమ్యచరితమును వినిచెనారదుడు
విధిగావ్రాయుము దివ్యచరితము.

లక్ష్మణసహితుడు ధీమంతుడగు
రామునిశౌర్యము - సీతశీలము
ఎందరొరక్కను లందరిసంగతి
తెలియునునీకు స్పష్టముగాను.

నదులుగలగల పారువరకును
గిరులు స్థిరముగా నిలచువరకును
రామగానమును చేయునుజగతి
శాశ్వతకీర్తిని బడయుదువీవు.”

శ్లోకబద్ధమై పాపహరణమగు
ఆనందమునకు సదానిలయమగు
దోషములేనిది సత్యమైనదగు
రామచరితమును వ్రాయుమునీవు.

నారాయణునే మదిలోతలచి
నా రామునికథ నేవ్రాయుదునని
సమాక్షరముల సముదాయముతో
వందలకొలది వ్రాసెశ్లోకములు.

శాస్త్రసమ్మతము నియమబద్ధమగు
రమ్యచరితమగు సీతాచరితము
దశకంతునివధ శ్రద్ధగవినుడని
తెలిపెనుతీయగ తనశిష్యులకు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

3 వాల్మీకి యోగశక్తిచే జరిగిన రామాయణమంతయు గాంచుట

ధర్మ చింతనము తనస్వభావమగు
మునివాల్మీకి రామచరితమును
వాస్తవరీతిని కన్నులజూడగ
మనసునునిలపగ విరించి దయచే.

రామజననము - బాల్యవిక్రమము
ఓర్పు-ధర్మము అభిమానమది
విశ్వామిత్రుడు గాఢలనుడువుట
విల్లువిరిచి వైదేహినందుట

సీతాసహితుడు రామచంద్రుని
లక్ష్మణమూర్తిని దశరథరాజును
రాణులుమువ్వరు - పురజనులందరి
చేతలు-మాటలు సర్వము తెలిసెను.

పట్టముకట్టుట కగువీర్పాటులు
కైకకోరికలు కాననవాసము
దశరథమృత్యు-గంగనుదాటుట
చిత్రకూటముకు భరతునిరాక.

యోగబలముచే పూర్తిగనరసి
కామార్థములు ధర్మమోక్షములు
నిండియుండెడి దివ్యగాఢను
రామచరితమును వ్రాసెమునీంద్రుడు.

ఉత్తమలోకము లిచ్చుటతండ్రికి -
దివ్యపాదుకలు భరతునికిచ్చుట
దండకవనిలో విరాధుకూల్చుట
శరభంగుని మరి సుతీక్ష్ణుచూచుట.

సీతాసతికి అనసూయమ్మ
గంధాదులను ప్రీతిగనిచ్చుట
అగస్త్యముని ఆశీస్సులుగొనుట
పంచవటిని మరి ఆశ్రమవాసము.

శూర్పణఖకు తగు శిక్షనువేయుట.
ఖరదూషణులను అంతముజేయుట
సీతాపహరణము రాముని వేదన
హనుమంతునితో సంభాషించుట.

సుగ్రీవునితో చెలిమినిజేయుట
ఒక్కబాణమున వాలినిగూల్చుట
అర్కసుతునకు గుర్తుచేయుట
గడగడవణకి సేనలనంపుట.

అంగుళీయకము మారుతికిచ్చుట
అంగదాదులు వేదననుండగ
సంపాతపుడు సర్వముతెలుపగ
మారుతి మహేంద్రగిరిపై కెగురుట.

సాగరుడంపగ మైనాకుడు అట
వాయుపుత్రుని అతిథిగబిలచుట
శక్తియుక్తులు సురసతెలియుట
సింహాకచచ్చుట - లంకజొచ్చుట.

రాతిరిలంకలో సంచరించుట
సీతను వెదకుట ఎటాని తలచుట
నిద్రలోనున్న రావణుగాంచుట
దివ్యవిమానము పుష్పకమరయుట.

పాకశాలను పావనిజూచుట
అంతఃపురముల శోధించుటయు
వనమున రావణు వాచాలత్వము
అమ్మకుముద్రక నిచ్చెడివినయము.

త్రిజటస్వప్నము అశోకభంగము
రాక్షసవీరుల నుక్కడగించుట
మారుతిలొంగుట - రావణుజూచుట
లంకాపురమును మంటలముంచుట.

సంద్రముదాటుట - మధువనధ్వంసము
చూడామణిని రామునికిచ్చుట
'నలుడు' నిలచి అట సేతువునిలుపుట
అందరు - లంకలో అడుగు బెట్టుట.

విభీషణాఖ్యుడు శరణుజొచ్చుట-
అసురులజంఘ నుపాయముదెలుపుట
పర్వతకాయుడు కుంభకర్ణుడు
ఇంద్రజిత్తుయు రణమునకూలుట.

దశకంఠుని దశ శిరములుత్రుంచుట
విభీషణాఖ్యుని అభిషేకించుట
సీతనుజేర్చుకు పుష్పకమెక్కుట
నందిగ్రామమున భరతునికలియుట

యోధులగూడి అయోధ్యజేరుట
ముదముగొలిపి సింహాసనమెక్కుట
నమ్మినవారికి ప్రీతినిగూర్చి
సెలవునిచ్చి తమ నెలవులకంపుట.

పట్టాభిషేకము జరుగు వరకును
ఆరుకాండలుగ వర్ణిల్లుచును
ఆపైకథను ఉత్తరకాండగ
మునివాల్మీకి ముదముగ వ్రాసెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

4 వాల్మీకి కుశలవులకు రామాయణము ఉపదేశించుట

విరించిదయచే బ్రహ్మజ్ఞానమున
మధురమైన పదలాలిత్యముతో
విశేషమైన కావ్యశోభతో
రచియించెను ముని రామాయణమును

సంగీతమునకు సరిపడియున్నది
నవరసభరితము దివ్యచరితము
రామచంద్రునికి ప్రతిబింబములన
గంధర్వులవలె భాసిలి పాడిరి.

ఇరువది నాల్గు వేలశ్లోకములు
అయిదువందల సర్గలతోను
ఆరుకాండలుగ భాసించెను
ఉత్తర కాండను కూర్చెను పిమ్మట

వినయశీలురు వివేకనిధులు
సావధానులు బుద్ధిమంతులు
రామచరితమును ఆకళించుకొని
గానముచేసిరి పెద్దలముందర

పాలతీపిగా పాటకనువుగా
వ్రాసిన చరితము గానముచేయగ
సమర్థులెవరని ఆలోచించగ
ముందునిలచిరి కుశలవులిద్దరు

మునులముందర ఋషులముందర
అశ్వమేధక్రతు అంతమునందు
చల్లనిజల్లుగ గానముకురియగ
ఎల్లరిమనసులు పరవశించెను.

గురువుకు వందనముంచిరి ముందుగ
వేదాధ్యయనము చేసినబాలురు
సమానమైన కంఠస్వరములు
సుందరరూపులు సుమసుకుమారులు.

ముచ్చటపడిరి మునిపుంగవులు
ఆశీస్సులనిడి అభినందించిరి
శక్తికి తగినరీతిగ ఋషులు
బహుమతులిచ్చిరి చిరంజీవులకు

పవిత్రమైన రామాయణము
పరమసాధ్యయగు సీతాచరితము
పౌలస్త్యవధయను ఫలముగలిగిన
ఉత్తమ కావ్యము ఉపదేశించెను.

రామచరితము అతిమధురముగ
శృతిబద్ధముగా బాలురుపాడుట
భరతుడుచెప్పగ రాముడువినెను
తహతహలాడెను బాలురచూడగ

గానమువినగా బాలుర పిలిచి
బంగరు సింహాసనమున కూర్చొని
సచివుల సోదరులందరితోను
సుందరమూర్తులు పాడగ వినెను.

దేవతేజముతో భాసిలు బాలురు
దివ్యగాత్రములు కలిగిన కవలల
గానమునకు రఘురాముడు మురిసి
మరిమరివినుడనె తనసోదరులను

గానమాధురి మనసుకు హాయి
తనువుకుఎంతో సుఖమునిచ్చెను
మునివేషములోనున్న బాలురకు
రాజలక్షణములున్నవి గనుడనె.

వీనులవిందుగ గానముచేసిరి
మార్గము - దేశి పద్ధతులందు
జంటలేక తను ఒంటరిరాముడు
ఆందరిమధ్యలొ కూర్చొనివినుచు.

“హృదయేశ్వరికి దూరమునున్న
నా హృదయానికి హత్తుకుపోయిన
సీతాచరితము బాలురు పాడగ
శ్రేయము నాకు కలుగుననుకొనె.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

5

అయోధ్యానగర వర్ణన

విజయవిరాజితులైన మనువు మరి
అజేయులయిన రాజోత్తములలొ
సగరుడుశ్రేష్ఠుడు - భువిపాలించెను
భువిని సాగరము త్రవ్విరి సుతులు.

యశోవిశాలురు ఆ యిత్థాకులు
అందు రామునికి చెందు, చరితము
రామాయణము పూజనీయము
వెలుగొందినది విరించిదయచే.

“విరించి కృపతో విరసినపూవు
వెదజల్లెద సుమగంధము నేను
ధర్మము కామార్థములతో నిండెను
శ్రద్ధగ వినవలె అసూయ విడచి.”

సరయాతీరమునందు వెలసిన
కోసలదేశము నెలవు సిరులకు
రత్నరాసులు ధాన్యపురాసులు
ఉండెను మెండుగ ప్రతిగృహమందు.

జవసత్త్వంబులు కలిగినవారు
పరులసంపదల కాశ ఎరుగరు
సంతుష్టులు ఆ ధన్యజీవులు
కోసలదేశపు యశము పెంచిరి.

మనువు ముచ్చటగ నిర్మించినది
అచ్చముగా అది నాకలోకమన
ధనధాన్యములకు నెలవు అయినది
అందములకు కాణాచి అయోధ్య.

పదిరెండామడలున్నది పొడవు
మాడు ఆమడల వెడల్పుగలిగి
సూటిగ బాణము పోయిన రీతిగ
రాజవీధులు సొగసుగనున్నవి.

పూలజల్లులు కురిసె తరువులు
చల్లని జలకముజల్లిన వీధులు
కలిమికి నిలయము అన్నటులున్నది
అందములొలుకుచు ఆయోధ్యాపురి.

మంగళశోభతో ముంగిలి వాకిలి
తీర్చిన సొగసుల ద్వారబంధములు
శ్రీమంతులు మరి పండితశ్రేష్ఠులు
సూతులు-మాగధులెందరొ గలరు.

విశాలమైన అంగడివీధులు
ఆజి గెలుచుటకు ఆయుధములతో
శిల్పచాతురితో శ్రీలనాట్యముల
శ్రీకి నిలయమై రాజిలుచున్నది.

అయోధ్య, అనియెడి - అతివకున్నది
ప్రాకారము అను - వడ్డాణమ్ము
లెక్కకుచిక్కని గజతురగములు
చక్కనివినయముగల సామంతులు.

నీతినియమములు నెలకొనియుండగ
దేశదేశముల జనులుజేరిరి
రత్నమయములగు ప్రాసాదములవి
స్వర్గనగరమగు అమరావతिसరి.

సమభూములలో నమరినయిండ్లు
మునిమనుమలతో దీర్ఘాయుష్కులు
నిండుగపంటలు ఉత్తమశ్రీలతో
ఉండెను గృహములు ఆయోధ్యనగరిని.

నాల్గదిక్కులకు నడచెను బాటలు
నడుమనున్నవి రాజగృహములు
జూదపుపీట - అన్నటు ఒప్పుచు
గొప్పగనున్నది సుందరనగరము.

చెఱకు పాలవలె తియ్యని జలము
స్వచ్ఛమునందు ముత్యము పోలును
వీణావేణు మృదంగనాదములు
సుందరవదనల అందెలరవళులు.

విమానములతో సమమగు గృహములు
స్వర్గవాసులు కలిగియుందురు -
ఆగృహములతో సరిపడు యిండ్లు
అయోధ్యలోన అందరికున్నవి.

నిరాయుధులను అసహాయులను
వంశము నిలపగ నిలచిన నలుసును
భయముతో దాగగ శత్రువునైనను
చంపరు, వీరులు - నీతినియమముల

భూసురోత్తములు దానశోభితులు
నిత్యాగ్నులు మరి వేదాధ్యయనులు
గృహస్థులయ్యు - ఋషులు - నగరిలో
కానన సీమలసాటి మహాఋషులు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

6

అయోధ్య వై భవం

విష్ణుపాలనలొ అల వైకుంఠము
శోభిలు రీతిగ అయోధ్య నగరిని
దశరథవిభుడు పరిపాలించెను
మహారథులు మహారాజునుకొలవగ.

వేదాంతమును వేదము నెరుగును
యజ్ఞయాగముల గురికలవాడు
ముందు చూపుగల రాజోత్తముడు
మహాఋషులతో సమమగువాడు.

రాజఋషులలో శ్రేష్ఠుడు అతడు
శత్రువులందర గెలిచినవాడు
ప్రజల శ్రేయమును ప్రియముగనెంచును
వీరోత్తముడు బలసంపన్నుడు.

కీర్తి చంద్రికలు దిశల వెలుగగా
దైర్యమునందు హిమగిరి సముడు
ఆదిశేషునకు సాటి చదువులో
రాజకులములో - సాటి - తనకుతను.

బంగరురత్నపు వెలగలవలువల
ధనపతి సురపతులిద్దరిపోలి
వైవస్వతమనువన్న తీరుగా
సత్యవాదియై పురమునేలెను.

రాజరూపమున వెలిగెడిఋషియై
చతురంగమ్ములు - సంపదగలిగి
ఇంద్రియమ్ములను గెలిచినవాడు
తేజోవంతుడు దశరథవిభుడు

సురవిభుడా అమరావతినేలెడు
తీరుగ దశరథుడయోధ్యనపుడు
ధర్మార్థములు నిండియుండగ
పరిపాలించెను సత్యవర్తియై

ఆ పురమందలి జనులందరును
కాపురముండిరి సుఖసౌఖ్యముల
ధార్మికులందరు శాస్త్రకోవిదులు
సత్యవాదులు దానశోభితులు

కలిగిన సంపద కానందపడి
గోహయమ్ములు ధన-ధాన్యములతో
ఆస్తిక సంపద కలిసి యుండగా
బంధుప్రీతితో బ్రతుకుచుండిరి.

సదాచారముల శ్రీ-పురుషులట
మహాఋషులతో పోలినమనసుతో
ఆభరణమ్ములు హారమ్ములతో
పరిమళద్రవ్యము లలడుకునుందురు

అన్నదానమున ఆరితేరిరి
ఉన్నదానితో తృప్తిగ నుందురు
యజ్ఞ యాగములు మెండుగ చేయుచు
వర్ణసంకరము చేయకనుండిరి

విజితేంద్రియులు భూసురోత్తములు
వేదాధ్యయనము నందుమనసుతో
అపాత్రదానము అన్నదిచేయక
దానములందగ వెనుకనుండెదరు

బాలకాండము

అసూయ నెరుగని అతి శ్రీమంతులు
రోగము-దీనత్వము లసలెరుగరు
శ్రీ పురుషులు అట తేజమునిండి
రాజు దశరథుని భక్తితో కొలుతురు

చాతుర్వర్ణము లందలివారు
ధర్మాసక్తులు-గౌరవమందుచు
అదుపాజ్ఞలలో సుఖముగనుండి
దీర్ఘాయుష్షును కలిగియుండిరి

అధికశౌర్యమున అగ్నిసమానులు
శస్త్రవిద్యలో ఆరితేరిరి-
సింహములున్న గుహవలె నయోధ్య
ఉన్నది - విక్రములైన యోధులతో

కాంభోజములో-బాహ్లికములో
వనాయుదేశము - సింధుదేశముల
పుట్టినమేలగు అశ్వములున్నవి
ఇంద్రుని ఉచ్చైశ్రవమును పోలును.

వింధ్యాచలపు మదపు చేనుగులు
కొండలవంటి హిమగిరి గజములు
'ఐరావతములు' తూర్పుదిక్కువి
'అంజన'మను ఆగ్నేయదిక్కువి.

'వామనమ'ను ఆ దక్షిణదిశవగు
మూడుజాతుల ఏనుగులున్నవి
భద్రమంద్రములు-భద్రమృగములు
మృగమంద్రముల సాంకర్యముతో.

భద్ర, మంద్ర, మృగ, సాంకర్యముతో
గజముల సంపద నిండిన రాజ్యము
శత్రురాజుల చూపులకందక
అయోధ్య అనిన పేరుకు తగినది.

తేజోవంతుడు దశరథనృపతి
శత్రువులందరి మదమణగించి
తారలపోలిన ప్రజలనాతడు
చంద్రునిపోలి పరిపాలించెను.

దేవరాజుతోసరి దశరథుడు
సార్థకనాముడు అయోధ్యనగరిని
మంగళప్రదమగు తన రాజ్యమును
పరిపాలించెను-యశము పొందెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

7

దశరథుని రాజ్యపాలన

దశరథవిభునకు రాచకార్యముల
ఇంగితజ్ఞులు ప్రీతిపాత్రులు
వివేకవంతులు విధేయులైన
మంత్రిపుంగవులు తోడుగ నుండిరి.

స్వామికార్యముల శ్రద్ధాసక్తుల
ద్రోహచింతనము అసలే లేక
స్వార్థములేని శుద్ధమనస్కులు
ఎనిమిదిమంది మంత్రులుండిరి.

భృష్టి, జయంతులు విజయుడు మరియు
సిద్ధార్థుడును అర్థసాధకుడు
అశోకుడు మరి మంత్రపాలుడు
సుమంత్రుడనువా రెనిమిదిమంది.

వశిష్టమహర్షి - వామదేవుడు
గురువులలోన అగ్రగణ్యులు
జాబాలి ఆదిగా ఋత్విజులందరు
రాచకార్యముల మంత్రుల సరియగు

నీతిశాస్త్రముల నెరిగినవారు
అంతులేని పరాక్రమవంతులు
సకలవిద్యలలో చతురులు వారు
శ్రీకి నిలయములు వారి నిలయములు.

స్వపరదేశముల విషయములన్నీ
వేగులవలన తెలియుచుందురు
గుండెనిబ్బరము దండనీతిలో -
విడువరు దోషుల పుత్రులైనను.

దోషములేనిచో శత్రువునైనా
దండించరు ఆ సచివులెవ్వరు.
వీరపుంగవులు నీతికోవిదులు
సత్పురుషుల కాపాడుచుందురు.

అసత్యమాడక మోసము నెరుగక
పరస్త్రి మోహము అసలేలేక
కోసలదేశము న్యాయమునిండి
ధర్మము నెలకొని శాంతిగ నుండెను

చక్కని వలువలు అలంకారముల
చెక్కుచెదరని నడవడిగలిగి
నీతి అనెడి - తమ కంటిని తెరచి
ఏమరకుండిరి జనులందరును.

సామంతులను దండించుటయో
లేదా సంధితో తొంగదీయుటో -
రాచరహస్యము లెరుకపరచని
గుణవంతులు ఆ రాజుకు సచివులు.

దశరథరాజు మిత్రులహితుడు
సములగునట్టి సామంతులను
అమపాజ్ఞలలో నుంచి శత్రువుల
మదమణగించి పుడమినేలెను.

బుద్ధికుశలురు రాజుకు హితులు
సమర్థులయిన సచివులగూడి
దశరథవిభుడు తేజము నిండిన
సూర్యునివోలే వెలుగులు నింపెను.

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

8 దశరథుడు అశ్వ మేధయాగము చేయ సంకల్పించుట

అంతటి సద్గుణుడైన దశరథుడు
బుద్ధిమంతుడు ధర్మశీలుడు
పుత్రులులేని లోటు తీరుటకు
అశ్వ మేధమును సంకల్పించెను.

మదిలో యోచన మెదిలినంతనే
వివేకనిధులగు సచివులపిలచి
తన తలంపును తెలియబరచెను
పురోహితులను గురువుల పిలచెను.

బాలకాండము

సుమంత్రునంపి సంతోషముతో
సుయజ్ఞుని మరి వామదేవుని
జాబాలి మరి కాశ్యపమునిని
భూసురోత్తముల రావించెనట.

రాజోత్తముడు పూజ్యులందరికి
పూజలు సలిపి పలికె మధురముగ
బిడ్డలులేక సుఖమదిలేదు
అశ్వమేధము చేయుతలంపనె.

సంతానముకై శాస్త్రసమ్మతిగ
యాగము చేసెద కోరిక తీరగ
నిర్విఘ్నముగ నిర్వహింపగా
వీలగు క్రమమును వివరింపుడన.

భూసురోత్తములు లెస్స పలికిరి
సంతోషముతో రాజునుగాంచి
సంభారములవి సమకూర్చుమని
యాగాశ్వమును విడువగ నుడివిరి

ధర్మసమ్మతము నీ ఆలోచన
ఉత్తమ పుత్రుల బధయుదు వీవను
గురువుల ఆశీస్సుల నందుకొని
తగు ఆజ్ఞలు తనవారికి ఒసగెను.

“సంభారములు సిద్ధముచేసి
సమర్థులయిన యోధులనెంచి
ఋత్విక్కులు వారనుసరించగా
విడుపుడుతురగము శాస్త్రసమ్మతిగ.

సరయానదికి ఉత్తరతీరము
యాగశాలకు అనువగుస్థలము
విఘ్నములెవ్వీ కలుగకుండగను
శాంతిపూజలు విధిగా చేయుడు.

అశ్వమేధము యీ క్రతువెంతో
శాస్త్రోక్తముగా అతిమెలకువతో
చేయకున్నచో అపరాధమ్మగు
లేనిచో అందరి కందుబాటిది.

దోష కార్యములు చేసిన ద్విజులు
ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొననిచో
బ్రహ్మరాక్షసులు అయి పడివుందురు
వారు దోషముల నెంతురు క్రతువున.

యాగముచేసెడి విధి విధానములు
తెలియును వారికి-తోపములెంచి
విఘ్నములెచ్చి చెడగొట్టుదురు
యాగము చెడును కర్త నశించును.

కావున మీరు గురువులు నాకు
సమర్థులయిన భూసురోత్తములు
శాస్త్ర సమ్మతిగ నిర్విఘ్నముగా
యాగము నాచే చేయించు”డనె.

రాజు పలుకులకు సచివులందరు
సంతసించి ఆ రాజుతో పలికిరి
నీదు ఆనతి తలను ధరించి
నీదు యోచనతో నడచెదమనిరి.

ధర్మమూర్తులు ఆ ఋత్విక్కులు
దశరథవిభునకు ఆశీస్సులనిడి
రాగల చైత్ర పూర్ణిమనాడు
ఆరంభింతము యాగము అనిరి.

విప్రులందరిని గృహములకంపి
వస్తువులన్నీ లోటులేకను
సమకూర్చుడు - అని పలికి అంతట
సచివులందరిని నెలవులకంపెను.

అంతఃపురమున కేగుదెంచెను
శుభవార్తను తన సతులకు తెలిపెను
యాగదీక్షలో నుండవలసిన
కౌసల్యాది ధర్మపత్నులతో-

“యజ్ఞదీక్షలో నుండుడు మీరు
పుత్రుల కొరకీ యాగము” అనగ
ధర్మపత్నుల విరిసిన ముఖములు
మంచు వీడిన కమలములాయెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

9 సుమంతుడు ఇతిహాసముగా వినిన విషయము దశరథునకు తెలుపుట

పుత్రుల కొరకై అశ్వమేధమును
సంకల్పించిన దశరథ విభునితో
సుమంతుడతడు సచివుడు-సారథి
ఏకాంతములో తెలిపెను అంత.

“రాజోత్తమ! యీ అశ్వమేధమును-
సనత్కుమారుడు నుడివినవిషయము
అంతయు ఇతిహాసముగా వింటిని
తెలిపెను మహాఋషి మునులందరికి.

ఋషివాక్కులుయివి వినుమహారాజా!
కాశ్యపమహర్షి కుమారుడతడు
విభండకునిగా వినుతికెక్కిను
అతనికితనయుడు ఋష్యశృంగుడు.

ఋష్యశృంగుడు విప్రోత్తముడు
వనమునపుట్టి పెరుగుటచేత
నిరతము కాననమందు తండ్రితో
తిరుగుటచేత లోకమునెరుగడు.

హతవాహుని మరి, తండ్రిని-గురువును-
సేవించుచును బ్రహ్మచర్యమును
వ్రతముగనెంచి ఆచరించుచు
ఋష్యశృంగుడు గడుపుచుండగా.

అంగదేశమున కధిపతియైన
రోమపాదుడు ప్రతాపవంతుడు
ధర్మముతప్పిన ఫలితముగాను
అనావృష్టికి రాజ్యములోనగు

రోమపాదుడు విప్రులపిలచి
రాజ్యములోని బాధనుతెలిపి
ప్రాయశ్చిత్తము చేసుకొనుటకై
మార్గోపాయము తెలుపగవేడెను.

వేదవిదులు ఆ భూసురోత్తములు
విభండకముని కుమారునటకు
వివిధోపాయము లుపయోగించి
రప్పించుటయే కర్తవ్యమని

ఋష్యశృంగునికి ఆనందముగా
అనుంగుపుత్రిక అగుశాంతమ్మను
ఆలిగ నొసగి శాస్త్రోక్తముగ
వివాహవిధిని నెరవేర్చుమన.

బ్రహ్మచర్యవ్రత దీక్షాపరుని
రాజ్యములోనికి రప్పించుటఎటు?
పాదపద్మములు కడుగుటఎట్లు?
అని - ఆ రాజు ఆలోచించి

చింతలోవుండి చివరకుతేల్చుకు
ఋష్యశృంగుని గొనివచ్చుటకు
పురోహితులను సచివోత్తములను
సత్కరించి మరి పంపగనెంచెను.

అంతట వారు భయమున పలికిరి:
'రాజా! మేమట కెట్లుపోగలము?
విభండకుడు సామాన్యుడుకాడు
శాప, తాపముల సమర్థుడతడు.

అయినా - విను మా ఆలోచన ఇది
అందగతైలను పంపి - అతనిని
రప్పింతుము అది మేలగుమార్గము
శాపదోషము కలుగదు' అందురు.

దశరథరాజా! ఋష్యశృంగుడు
రాజ్యమునకు గొనిరాబడినంత
వలయు వర్షము కురియును అంత
శాంతను పరిణయమాడును అతడు.

తపోవంతుడు - ఋష్యశృంగుడు
నీకు పుత్రులు కలుగు యాగమును
నడుప సమర్థుడు అని నే వింటిని
సనత్కుమారుడు తెలిపెను మున్ను."

సుమంత్రుడాడిన మధురోక్తులకు
సంతసమంది దశరథవిభుడు
రోమపాదుడు ఋష్యశృంగుని
రప్పించుట తా వినగోరితిననె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

10

ఋష్యశృంగుని వృత్తాంతము

"ఋష్యశృంగుడు గొనిరాబడిన
వృత్తాంతమును తెలిపెద రాజా!
అందరు వినుడు" అని పలికి అట
మంత్రు సుమంత్రుడు ఆరంభించెను:

"మంత్రులందరును పురోహితులును
పలికిరి అంత రోమపాదునితో
అపాయమెరుగని ఉపాయమిది విను
అందగతైలను అందుకు పంపుట.

ఆ వనవాసి-వేదాధ్యయనుడు
తపోనియమముల కాలము గడుపుచు,
శ్రీల నెరుగడు లోకము తెలియదు
సుఖములు అసలే వినలేదతడు.

అందగతైలు అలంకారముల
అటకేతెంచి అతనిని చూచి
ఆకర్షించి కొని రాగలరు
వారిట సత్కారములందెదరు.

రాజు సరియన - సచివులానతిని
అందగ తైలు అందుకు సరియని
ఆశ్రమవాటిక దరికేతెంచి
దర్శనముచక్కై పొంచియుండిరి.

ఋష్యశృంగుడు ఆశ్రమవాటిక
దాటి ఎన్నడూ వచ్చి యెరుగడు
తండ్రిని తప్ప మరియొక వ్యక్తిని
ఎరుగడు-నగరము అసలే తెలియదు.

అందగ తైలు అతనిని చూడగ
పొంచియుండగ-ఋష్యశృంగుడు
యాదృచ్ఛికముగ అంగనలున్న
స్థలమునకేగి వారల గాంచెను.

అంతట ఆ వనసీమలొ వారు
తీయని పాటలు పాడుచు-చిప్రని
వివరము లడిగిరి-ఈ వనసీమల
ఒంటరివై నువు ఏల తిరుగుటని.

సుందరరూపుల నందర గాంచెను
ముందు ఎన్నడూ చూచి ఎరుగడు
వారిని చూడగ సఖ్యము చేయగ
మనసుగలిగి తన వివరము తెలిపెను.

ఋషిపుత్రుడు ఆ సుందరాంగులను
పూజలనందగ ఆశ్రమమందు
అడుగిడమన - వారందుకు సరియని
వచ్చిరి ఆశ్రమ వాటికలోనికి.

ఋష్యశృంగుడు శ్రద్ధాభక్తుల
అర్ఘ్యపాద్యముల కందమూలములు
మధుర ఫలములు ప్రీతిగ నొసగి
పూజలొనర్చి సంతసమందెను.

పూజలనంది ఆనందముతో
తిరిగి ఫలములు భక్ష్యములిచ్చి
కొగిలినిచ్చి - తండ్రి వచ్చునని
భయముతో వారు తొలగిపోయిరి.

ఎన్నడుతినని రుచి విననట్టి
భక్ష్యములన్నీ ఫలము లనుకొనె
అనుభూతికి తా నచ్చెరు వందెను
వారల తిరిగి కాంచగమననై

బ్రహ్మచర్య వ్రతదీక్షలు సలిపెడి
ముని కుమారుడు ఋష్య శృంగుడు
ఆనందముగా ఆవనసీమలొ
ఎదురుచూచెను వారందరికై.

అందగ తైలను చూడగ మనసుతో
వచ్చుచున్న ఆ ఋషి కుమారుని
చూచిన కాంతలు సంతస మందిరి
తమ పని నెరవేరినదని తలచిరి.

అతనికి ఎదురుగ అందరు వచ్చి
మధురవాక్కుల పలికిరి అప్పుడు,
'మా నగరమున మా ఆతిథ్యము
స్వీకరించుము సత్కరింతుము.'

వారి పలుకులకు ముదమును పొంది
బయలుదేరగా మనసు కలిగినది
అంతట అతనిని తోడ్కొని వారు
తిరుగుయానమున బయలుదేరిరి.

అంగదేశమున అడుగుబెట్టుటకు
బయలుదేరెను ఋష్యశృంగుడు
వరుణుడు అంతట వర్షము నచ్చట
కురిపించెను మది పులకించగను.

వర్షము తెచ్చుచు వచ్చిన విప్రుడు
ఋషికుమారుడగు ఋష్యశృంగునికి
ఎదురువచ్చి ఆ రోమపాదుడు
సాష్టాంగముగా ప్రణామమిడెను.

శ్రద్ధాభక్తుల అర్ఘ్యమునిచ్చి
విభండకుడు తమ ననుగ్రహించగ
తండ్రి ప్రసన్నుడు అగునటు చేయగ
కోరెను రాజు - ఋష్యశృంగుని.

అంతఃపురముకు తోడ్కొని వచ్చి
శాంతను యిచ్చి శాస్త్రోక్తముగా
కల్యాణమును జరిపించగను
ఋష్యశృంగుడు పురమున నుండెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

11 ఋష్యశృంగుని దశరథుడు అయోధ్యకు తోడ్కొని వచ్చుట

మరియొక విషయము దశరథరాజా!
దేవశ్రేష్ఠుడగు సనత్కుమారుడు
కృతయుగంబున కథగా చెప్పిన
మధురవాక్కులను నే వినిపించెద.

ధార్మికసంపద సిరిసంపదలు
సత్యప్రతినగల రాజోత్తముడు
దశరథభూపతి యిత్వాకులలో
జన్మించును ఆ వంశము శోభిలు.

అంగరాజగు రోమపాదునితో
దశరథరాజుకు సఖ్యమేర్పడు
భాగ్యశాలిని 'శాంత' పేరుగల
కూతురు కలుగును ఆ మహారాజుకు.

అంగదేశపు రాజు అంగుడు
అతనిపుత్రుడు రోమపాదుడు
దశరథవిభుడు రోమపాదుని
పంపగకోరును ఋష్యశృంగుని.

దశరథవిభుని వచనమ్ములువిని
రోమపాదుడు ఋష్యశృంగుని
పుత్రులనొసగెడి యాగము నడువగ
సమర్థుడని - ఋత్విక్కుగనిచ్చును.

చింతలుతొలగి దశరథవిభుడు
శాంతాపతిని తోడ్కొనిపోయి
యాగాధ్వర్యము నిర్వర్తించగ
అంజలిఘటించి వేడును మునిని.

యాగముసాగును నిర్విఘ్నముగ
వంశకీర్తిఅది యినుమడించగా
సర్వలోకముల ప్రసిద్ధులైన
నలుగురుపుత్రుల బడయును రాజు.

కావున రాజా! త్రికాలజ్ఞుడు
సనత్కుమారుని మాటలు నిజమగు
కావున నీవు సత్కారములతో
ఋష్యశృంగుని గొనిరావలెను.”

మంత్రిసుమంత్రుని మాటలువినిన
దశరథరాజు వశిష్ఠమునితో
తనవారందరు వెంబడిరాగా
అంగదేశము బయలుదేరెను.

వనములు, నదులు దాటి దశరథుడు
రోమపాదుని రాజ్యము చేరెను
రాజుచెంత ఆ తేజోమూర్తిని
అనలసన్నిభుని మౌనినాయకుని

కన్నులగాంచెను దశరథరాజు
రోమపాదుడు మిత్రునిజూచెను
ప్రీతిగొలపగ ఆనందముతో
అతిథిపూజలు సఖునకు చేసెను.

రోమపాదుడు బుద్ధిశాలియగు
ఋష్యశృంగునికి మైత్రినితెలిపి
బంధుత్వమును తెలియబరచగా
దశరథరాజును ముని పూజించెను.

రోమపాదుని సత్కారముల
కొన్నిదినములు సుఖముగ గడిపి
రోమపాదునితో పలికెను రాజు
శాంతను భర్తతో పంపగోరెను.

ఋష్యశృంగుని పంపమనగను
రోమపాదుడు సరియని పలికి
“దశరథవిభుని ఆహ్వానమ్ము
మన్నించు”మని మునిని కోరెను.

మామ మాటలు ముని విని, సరియని
అనుమతినంది అనుంగుసతితో
బయలుదేరెను-మిత్రులిద్దరు
ఆలింగనమున మనసులు కలిపిరి.

దశరథవిభుడు శలవందుకొని
బయలుదేరుచు ఆ శుభవార్త
దూతలద్వారా పురముజేర్చెను
అలంకరించగ నాజ్ఞాపించెను.

అమితోత్సాహము ఆనందముతో
అయోధ్య వెలిగెను ఎంతో శోభగ
భాసురోత్తముని ముందు నిడుకొని
మంగళశ్ఛవ్వులతో రాజు చేరెను.

దేవరాజుతో సరిపడు వీరుడు
దశరథరాజు-సత్కారములతో
తోడ్కొని వచ్చెడు మునిపుంగవుని
పౌరులు గాంచి ముదము నందిరి.

అంతఃపురమున దశరథరాజు
శాస్త్రోక్తముగా పూజలు సలిపి
ఋష్యశృంగుని గొనివచ్చుటచే
కృతార్థుడైనటు సంతసమందెను.

అంతఃపురమున కాంతలందరు
శాంతను ప్రేమగ చూచుచుండగా
ఆనందముగా కొంతకాలము
పతితో శాంత గడపె నయోధ్యలో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

12 అశ్వమేధయాగము నిర్వహించుచుని ఋష్యశృంగుని రాజు కోరుట

కొంతకాలము గడచిన పిదప
మనోహరమ్మగు వసంతకాలము
సమీపించగా దశరథరాజు
యాగముచేయగ నిశ్చయించుకొని.

వారందరికీ పూజలు సలిపి
వినయమునిండి రాజు పలికెను.
“బిడ్డలకొఱకై పరితపించెడి
నాకోరికది యాగము చేయగ.

దేవతేజముతో భాసిలునట్టి
ఋష్యశృంగునకు భక్తితో మ్రొక్కి
శిరసును వంచి వందనముంచి
యాజకత్వమును చేయగ కోరెను.

అశ్వమేధము శాస్త్రోక్తముగా
చేయదలచితిని - ఋష్యశృంగముని
ముందు నిలువగా మీరందరును
ఆశీస్సులనిడ కోరిక తీరును.”

ఋష్యశృంగుడు సరియని పలికి
సంబారమ్ములు సమకూర్చుకొని
యాగాశ్వమును విడువగ నుడివెను
రాజు-సుమంతుని కాదేశించెను:

రాజుకోరిక వినినవిప్రులు
వశిష్టమహర్షి మొదలగువారు
సాధువాదముల రాజుతో పలికిరి
నీ అభీష్టము నెరవేరునని.

‘వేదవిదులను ఋత్విక్కులను
వేగమెపోయి ఆహ్వానించి
ఋయజ్ఞుని మరి వామదేవుని
శాబాలిని ఆ కాశ్యపమునిని.

సంబారమ్ములు సమకూర్చుకొని
యాగాశ్వమును విడువగనుడివిరి
ధర్మసమ్మతి నీ ఆలోచన
నలుగురుపుత్రుల బడయుదువనిరి

సలగురువైన వశిష్టమునిని
ప్రప్రోత్తములను అందరపిలుపుము.”
ఆనతినంది ఆనందముతో
పలికెనందరిని మంత్రి సుమంతుడు.

వారి పలుకులకు సంతస మంది
రాజు, మంత్రులతో ప్రయముగ పలికెను
గురువులు ఆదేశించిన విధముగ
సంబారమ్ములు సమకూర్చుకొని

కవచధారుల రక్షణనుండగ
ఆధ్వర్యుడును ఆదిగాగల
ప్రధానఋత్విజు లనుసరించగా
యాగాశ్వమును విడువగనుడివి.

“సరయూనదికి ఉత్తరతీరము
యాగశాలకు అనువగుస్థలము
విఘ్నములేమియు కలుగకుండగను
శాంతిపూజలు విధిగా చేయుడు.

అశ్వమేధము యీ క్రతువెంతో
శాస్త్రోక్తముగా అతి మెలకువగా
ఆచరించనిచో అపరాధము సుమ !
కావున అందరికందని క్రతువిది.

దోషములంటిన బ్రాహ్మణులందరు
ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొననిచో
శాపగ్రస్థులై బ్రహ్మరాక్షసులు
వారు దోషములు వెదకుచుందురు.

యాగముచేయు విధి విధానములు
తెలియును గనక లోపములెంచి
విఘ్నముతెచ్చి చెడగొట్టుదురు
యాగమధ్యమున కర్త నశించును.

సమర్థులైన వారు గనుకను
సరియగు రీతిని శాస్త్రోక్తముగా
పరిసమాప్తము అగురీతిగను
నిర్వర్తింపుడు” అని పలుకగను.

సచివులందరు సరియని పలికిరి
రాజు కోరినటు సర్వము చేసిరి
విప్రోతములు ఆశీస్సుల నిడి
శలవునంది తమ నెలవుల కరిగిరి.

ద్విజులు-గురువులు-వెడలగ నంత
సచివులందరిని గృహముల కంపి
ఆనందముతో రాజచంద్రుడు
అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెను.

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

13 అశ్వమేధయాగ సన్నాహము - యాగారంభము

తిరిగి వసంతము వచ్చువరకును
పూర్తిగ నిండెను ఒక ఏడాది
రాజోత్తముడు క్రతుదీక్షితుడై
యాగశాలకు వెడలెను సతులతో.

వశిష్ఠమునికి వందనముంచి
శాస్త్రోక్తముగా పూజలు సలిపి
“భూసురోత్తమా! పుత్రుల కోరి
సంకల్పించితి నీ యాగమును

శాస్త్రోక్తముగా క్రియ చేయించి
ద్రవ్యదేవతా కర్మాదులగు
యజ్ఞాంగముల విఘ్నములేక
యజ్ఞభారము వహించవలె”నన

సరియని పలికి వశిష్ఠమౌని
సమర్థులందర కాదేశములిడె
యజ్ఞకర్మలో నిష్ఠకలిగిన
ద్విజులను ధార్మిక వృద్ధులందరిని

బాలకాండము

కర్తవ్యములను ఆచరించుడని
వలయు వస్తువులు సమకూర్చుడని
వద్రంగులను, చిత్రకారులను
వ్రాయసకాండను అందర కోరెను.

ఇటుకలు-స్రస్కులు మొదలగునట్టివి
యాగముకొరకై పురమాయించెను
బావులు త్రవ్వగ ఆదేశించెను
నటకుల-నర్తకులందర బిలిచెను.

శాస్త్రవిదులతో పలికె వశిష్ఠుడు
రాజు ఆనతిని మీరందరును
ఉపకరణములతో విశాలమ్ముగ
రాజభవనముల తీర్చిదిద్దుడనె.

భక్ష్యము, అన్నము పానీయములతో
కట్టుదిట్టమై మంగళకరమగు
గృహములు వందలు-విప్రులకొరకు
పురజనులకును నిర్మించుడనె.

“ఎల్లజనులకు ఆదరముంచి
సత్కారముల పూజలు సలిపి
తిరస్కారము ఎంతయు చూపక
భోజనాదులు ప్రీతిగ నిడవలె.

ధనముతో-భోజన సదుపాయములతో
స్నేహార్ద్రముగ తృప్తికలుగునటు
యజ్ఞాంగములకు లోటులేకను
తీరుగ మీరు చేయుడు” అనగ.

“గృహనిర్మాణము లన్నీ జరిగెను
లోటుపాటులు లేవు” అనుచును
“ఇక పైమీరు ఆదేశించుడు
అంతయుశ్రద్ధగ చేతుము” అనిరి.

వశిష్ఠుడంతట సుమంత్రుచూచి
తీరుగపలికెను - “సచివోత్తమ! నువు
ధరణీనాథుల నందరబిలువుము
ఎల్లజనులును రావలెనయ్యా!

భాగ్యశాలియు వేదవిదుడును
సత్యశీలియు పూర్వబంధువగు
మిథిలానాథుని పురమునకేగి
స్వయముగనీవు తోడ్కొనిరమ్ము.

కాశీరాజు మిత్రుడు ప్రభువుకు
కేకయరాజు మామయగును కద
అతనికుమారుని - వారందరినీ
స్వయముగనీవు పిలుచుకురమ్ము.

అంగదేశపుఅధిపతి మిత్రుడు
కీర్తిమంతుడు భాగ్యశాలియగు
రోమపాదుడు దశరథహితుడు
స్వయముగనీవే పోవలెను సుమా!

తూర్పుదేశము సింధుదేశము
సౌరాష్ట్రము మరి సౌవీరమును
దక్షిణదేశపు రాజులందరిని
దూతలనంపి రప్పించుము నువు.

భూతలమందలి భూమీనాథుల
వారిహితులతో పరివారములతో
రప్పించుము“ అన సుమంత్రుడంతట
సరియని పలికి దూతలనంపెను.

నియుక్తులందరు తీరుగ చేసిన
పనులుచెప్పిరి వశిష్టమునికి.
“శ్రద్ధాభక్తుల దానముచేయుడు
లేనిచో కర్తకు హాని కలుగును”

అనిపలికెను అట వశిష్టమహాబుషి
అంతట రోజులు కొన్నిదొరలినవి
అందరురాజులు బహుమతులను గొని
అరుగుదెంచిరి అయోధ్యనగరికి.

వశిష్టమహాబుషి రాజునుచూచి
“సంభారమ్ములు సమకూరినవి
హితులును, రాజులు వచ్చినారయా!
యజ్ఞశాలకు బయలుదేరుము.

సర్వముసిద్ధము అయినవిరాజా!
శీఘ్రముగానవి సమకూరుటది
సొంపుగ అమరుట చూడుమునీవు
పొసగెనన్నిసంకల్పబలమున.”

వశిష్టమహాబుషి ఋష్యశృంగుల
ఆశీస్సులవి శిరోధార్యమని
శుభతిథి-వారము-నక్షత్రమున
యాగశాలకు రాజు సాగెను.

అంతటవిప్రులు వెంటనడచిరి.
వశిష్టమహాబుషి ఋష్యశృంగుడు
యాగక్రమమును క్రమవిధితోను
శాస్త్రోక్తముగా ఆరంభించిరి.

॥శ్రీరాఘరాముని॥

14 అశ్వమేధయాగ సమాప్తి-సంతానము ననుగ్రహించు క్రతువు చేయించమని దశరథుడు ఋష్యశృంగుని కోరుట

యాగాశ్వమును విడచినంతట
పూర్తిగసంవత్సరమగునాటికి
యాగాశ్వమ్మది మరలివచ్చెను
క్రతువుమొదలయె నదీతీరమున.

ఋష్యశృంగుని ముందునిడుకొని
విప్రోత్తములు ఋత్విక్కులును
వేదోక్తముగ కల్పసూత్రముగ
ఉపసదనమ్మను ఇష్టినికలిపి

శాస్త్రవిధులను తూ.చ.తప్పక
క్రికాలసవనము లంతటచేసి
సోమదేవుని స్తోత్రముచేసి
క్రమానుగతముగ యజ్ఞమునెఱపిరి.

హవిస్సుపూర్తిగ హోమముచేసిరి
అజాగ్రత ఇసుమంతయులేకను
శాస్త్రవిరుద్ధము వెదకినదొరకక
మంత్రపూతముగ యజ్ఞముసాగెను.

బాలకాండము

యజ్ఞముజరిగెడి అన్ని దినములు
భుక్తాయాసము కలిగెనందరకు
అపండితులు అట అసలేలేక
శిష్యగణముతో నుండిరి ద్విజులు.

స్త్రీలు, బాలురు, వృద్ధులు, రోగులు
సన్యాసులును తాపసోత్తములు
రుచ్యములయిన విందుభోజనము
నిండుగతినిరి తృప్తినిండగ.

విందుభోజనము అందరురండని
పిలచిపిలచి మరి తినిపించిరట
పర్వతాలవలె వండినవంటలు
ఆదరముంచి వడ్డనచేసిరి.

వివిధదేశముల ఆహూతులట
అన్నపానముల సంతృప్తులయి
వివిధవస్త్రముల సత్కారములతో
శుభములుపలికిరి దశరథవిభునకు.

తృప్తిగవిండును ఆరగించిరి
విప్రోత్తములు వేదమూర్తులు
ఒకరినిమించిన వారొకరన్నటు
శాస్త్రచర్చలు చేయసాగిరి.

వేదమునెరుగని ద్విజుడేలేడు
వాదముగెలవని విప్రుడులేడు
పెద్దలవలన విషయమునెరుగని
అపండితులు ఆ సభలోలేరు.

యాగపశువులను కట్టుటకొరకై
యూపస్తంభములు ఇరువదిఒకటి
తగినసమయము వచ్చినంతనే
శాస్త్రసమ్మతిగ నెలకొనజేసిరి.

మారేడుఆరు-మరి చండవిఆరు
ఆవలమోదుగు ఆరు స్తంభములు
విరిగి స్తంభము వేదిక వద్ద
యిరు ప్రక్కలను దేవదారుతో.

మొత్తము ఇరువది ఒకటై నిలచిన
యూపస్తంభములు-బంగారముతో
వివిధ వస్త్రముల అలంకారముల
సప్త ఋషులవలె ప్రకాశించెను.

శాస్త్రయుక్తముగ కొలతలు తెలిసిన
విప్రులు-వేదిక నిర్మించిరట
గరుడాకారము-బంగరు రెక్కలు
పదునెనిమిది అగు ప్రస్తారమ్ముల.

క్రమ పద్ధతిలో వేదిక నిలపి
అశ్వము ముందు-దానితొపాటు
మూడువందల జంతువులను అట
శాస్త్రప్రకారము కట్టిరి విప్రులు

పట్టపురాణి అశ్వముచుట్టు
ప్రదక్షిణించి నమస్కరించి
మూడు బంగరు సూదులతోను
సుతిమెత్తగను నాటువేసెను.

ధర్మచింతనతో రాత్రియంతయు
నిదురించెను రాణి యజ్ఞశాలలో
శాస్త్ర విధిగను యాగబ్రహ్మకు
దక్షిణయిచ్చెను తనదేవేరిని

తడుపరి ముగ్గురు శ్రీలసు రాజు
దక్షిణగా ఋత్విక్కులకిచ్చెను
ఆంతట అశ్వపు వపను ఋత్విజులు
మంత్రయుక్తముగ అగ్ని లోత్రవేల్చి

హోమము చేయగ ధూమమునపుడు
దశరథరాజు ఆఘ్రాణించెను
పదిపైయారు సంఖ్యలోవిప్రులు
అశ్వాంగములను హోమముచేసిరి.

హవిసును పాకము చేయుటకొరకై
రావిసమిధను వాడుచుందురు
అశ్వమేధమున ప్రబ్బలిసమిధతొ
పాకము చేయగ శాస్త్రము నుడివెను.

జతుష్టోమము, మక్త్యము మరియు
అతిరాత్రములను మూడు దినములు
అశ్వమేధమును జరిపి ఋత్విజులు
వలయు కార్యములు అన్నీ సలిపిరి.

రాజ్యమునంతయు దిక్కుల లెక్కన
హోతకు తూర్పును-అధ్వర్యుకు పడమర
ఉత్తర దిక్కు ఉద్ధాతకును
బ్రహ్మకు దక్షిణ దిక్కును తెలుపుచు

యాగము జరిపిన ఋత్విక్కులకు
దానము యిచ్చెను దశరథనృపతి
ఆంతట ఋత్విజు లందరుపలికిరి
వేయిరీతుల రాజును పొగడుచు:

“రాజా! మాకు రాజ్యమువలదు
యోగికిభోగము సరిపడదయ్యా!
యేలుము నీవే-గోవులుగాని
స్వర్ణమొ రజితమొ దానము యిమ్ము.”

వారిమాటలకు దశరథరాజు
వేయివేలగు గోవులనిచ్చి
పదియగుకోట్ల బంగరు-దానికి
నాలుగింతలుగ వెండిని యిచ్చెను.

వశిష్ఠమునికి ఋష్యశృంగునికి
విప్రులు యిచ్చిరి ఆ ధనమంతయు
తీరుగవారు భాగములేసి
పంచియిచ్చిరి భూసురులకును.

దానమునండి తృప్తిని పొంది
మనసు నిండుగా దీవనలిడిరి
పాపహరణమగు యాగముకాగా
ఋష్యశృంగునితో రాజుపలికెను:

“మునిపుంగవ! నువు అశ్వమేధమును
చేయించితివి విజయవంతముగ
సంతానముయిక కలిగెడియాగము
అనుగ్రహించుము నాపైదయగొని.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

ఋష్యశృంగముని పలికెరాజుతో:

“విచారించగవలదు నీవికను
కీర్తికి నెలవగు నలుగురు కొడుకులు
కలుగగ ఇష్టిని నే చేయించెద.”

అంతట యాగము ఆరంభించిరి
సుర, గంధర్వులు కమలాసనుడు
హవిర్భాగము లందగ వచ్చిరి
బ్రహ్మనుచూచి సురలు పలికిరి:

“వాణీనాథా! రావణాసురుడు
నీవొసగిన వర బలముచేతను
పెట్టనియిడుములు లేనేలేవు
నీవరమదికద! చంపగలేము.

అసురుని భయమున దేవా! వినుము
సూర్యుడు చల్లని చంద్రుడాయెను
వాయువుకదలడు అభిమేదలడు
మాగతియింక అడుగగవలెనా?”

బ్రహ్మ పలికెను “ఉపాయమ్మిది
వాడునరులయెడ ఉదాసీనుడై
వరములొవారిని తెక్కిడలేదు
కావున నరులే తగుదురువానికి.”

ఆలోచన అట సాగుచుండగా
శ్రీవత్సాంకుడు జగన్నాయకుడు
శంఖ, చక్ర, గద, అభయముద్రలు
కలిగిన విష్ణువు విజయము చేసెను.

నారాయణుని సన్నుతించిరి
విన్నవించిరి తిన్నగ బాధలు
దశరథవిభుని యాగము చెప్పి
అతని సతులు శుభలక్షణులనిరి.

“దశరథవిభు దేవేరులు తీరుగ
శ్రీ, భూ, కీర్తి, అనగ తగుదురు
మంగళమూర్తుల మహితగర్భముల
నాలుగు అంశల అవతరించుము.

నరజన్మముతో ఓ నారాయణ!
లోకకంటకుని రావణు త్రుంచుము
ధర్మోద్ధరణము సాధురక్షణకు
భువికేగుటకై సంకల్పించుము.”

లోకరక్షకుడు అభయమునిచ్చెను
సురలను, మునులను చూచి పలికెను:
“దశముఖుడాదిగ అసురులందరిని
అంతముజేసి శాంతిని గూర్చెద.”

అభయమునిచ్చి పద్మనేత్రుడు
దశరథరాజు తనకు తండ్రియగు
అర్జుడు అనుకొని అందుకు సరియన
పశుపతి మొదలగువారు నుతించిరి.

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

16 దివ్యపాయసముచే దశరథుని దేవేరులు గర్భములను దాలు

అమరులు, సిద్ధులు ప్రార్థించగను
వారలగాంచి నారాయణుడు
అసురుల జంపు నుపాయము అడుగగ
భక్తిగ వారు స్తోత్రముజేసి

అంతయు తెలిసి అభిమానముతో
అడిగెడు హరితో-“దేవా! నీవు
నరునిరూపమున దనుజుల ద్రుంచుము
రావణు మరణము నరునివలననే.

బ్రహ్మవరమున గర్వమదాఁడుడు
పెట్టెడి హింసల కడ్డములేదు
నిలువలేడు సాధారణ నరుడు
నారాయణుడవు నరుడవు కావలె.”

సరియని పలికి శ్రీవల్లభుడు
అంతర్ధానము అయినంతటను
దశరథుడంతట చేయుచున్న ఆ
పుత్రకామేష్ఠి హోమము నడుమ.

నాల్గుదిక్కులా వెలుగులుచిమ్ముచు
దివ్యతేజమున ఎఱుపు, నలుపుగల
వస్త్రధారణతో ఎఱ్ఱని ముఖముతో
దుందుభినాదము వంటి కంఠముతో

పర్వతకాయుడు సొమ్ములు మెరయుచు
అగ్ని, సూర్యుల తేజము గలిగి
భుజమున బంగరు పాయసపాత్రను
ప్రియముగ ప్రాణము అన్నటుదాల్చి

రాజుతో పలికెను: “ఓ ధరణీశ!
ప్రాజాపత్యమూర్తిని నేను”
అనగ దశరథుడు కరములు ముడిచి
“ఆదేశించుము దివ్యస్వరూపా!”

రాజు పలుకులకు మహాశక్తి అనె:
“సంతానముకై చేయు యాగమున
సంతోషించిరి దేవతలెల్లరు
దివ్యపాయసము నిచ్చిరి గొనుమిది.

పుణ్యమూర్తి! నీ కోరిక తీరును
కీర్తివంతులగు పుత్రులబడయగ
కుల, గుణ, చేష్టా కీర్తులయందు
నీకుతగిన నీ భార్యలకొసగుము.”

దశరథుణ్ణి మది పులకించెను
పాయసపాత్రను శిరముననుంచుకు
దివ్యపురుషునకు ప్రదక్షిణించి
భక్తితో తాను నమస్కరించెను.

దివ్యమూర్తి అదృశ్యుడయ్యెను
పేదకు పెన్నిధి దొరికినట్టుగ
దశరథరాజు సంతసమందెను
రాణులముఖములు కమలములాయెను.

దశరథరాజు పాయసపాత్రను
కొసల్యకును చూపుచునుడివెను
“పూజలుచేయుము పెన్నిధిమనకు
స్థూతినొసగెడి దివ్యవరమిది”

అనుచుపలికి ఆట అర్థభాగము
కౌసల్యకును యిచ్చి మిగిలిన
పాయసమందు సగము సుమిత్రకు
మిగిలినసగముతో కైకకు సగము

పంచియిచ్చి మరి మిగిలినసగమగు
శేషమునంతయు తిరిగిసుమిత్రకు
ప్రియముగరాజు యివ్వగ వారు
కన్నులకడ్డుకు ఆరగించిరి.

రాణులుమువ్వరు గర్భవతులయి
సురలకుక్షేమము కలిగించుటకై
దేవతాంగనల చెఱవిడిపించగ
వారిసంకెలల త్రెంపగచాలిన

సత్పుత్రులకై దీక్షలొనుండగ
సతులనుగాంచి సంతసమందుచు
సురలు, సిద్ధుల పూజలనందెడి
సురపతితీరుగ నుండెను రాజు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

17 దేవతాంశతో, హనుమ - వాలి - సుగ్రీవ - అంగదాది వానరయోధులు ఆవిర్భవించుట

హవిర్భాగము లందుకు సురలు
మరలుసమయమున కమలాసనుడు
వారలగాంచి పలికె తీరుగ
“నారాయణుడు నరుడైపుట్టును.

కావున మీరు మీమీఅంశల
అతిబలవంతుల కామరూపుల
కోరలు, నఖములు కలిగినయోధుల
సృజియింపుడు శ్రీహరిసాయముకై.

పండితులను మరి నీతిమంతులను
వాయువేగము కలిగినవీరుల
విష్ణువిక్రమము పోలినశూరుల
అస్త్రశస్త్రముల నెరిగినవారల

కిన్నెర, కింపురుషాంగనలందు
వానర, యక్ష దేవతాంగనల
పన్నగ, భల్లూకపు స్త్రీలందున
అసురులజంపు వానరవీరుల

సృజియింపుడు-నే నిదివరలోను
ఆవలించగ జాంబవంతుడు
ఆవిర్భవించెను అతిబలవంతుడు
భల్లూకములకు అధిపతి అయ్యెను.”

వాణీనాథుని పలుకులు వినిరి
వానరవీరుల భల్లూకములను
విస్తారముగ జనింపజేసిరి
కోనల, కానల తిరుగజొచ్చిరి.

రవి, ఇంద్రులచే సుగ్రీవుడు వాలియు
వాచస్పతిచే దారుడు కలిగిరి
ధనవతి అంశతో గంధమాదనుడు
విశ్వకర్మచే నలుడు కలిగిరి.

హుతవాహనునిచే నీలుడు కలిగెను
మైంద, ద్విమలు అశ్వనిసురలచే
సుషేణుడంతట వరుణుని అంశతో
పర్జన్యునిచే శరభుడు కలిగిరి.

వాయుదేవునిచె అతిబలశాలి
వజ్రకాయుడు ఖగపతిసముడగు
“ఆంజనేయుడు” ఉదయించగను
వానరులెందరో ఉద్భవించిరి.

వానరవీరులు వాయువేగముతో
మేఘమునైనా పట్టగ తగుదురు
ఆకాశములో పులుగులనైనా
నేలకురాల్చగ నిపుణత గలిగిరి.

వానరులందరు శౌర్యధీరులు
స్వామికార్యమున దీక్షాదక్షులు
కామరూపులు బుద్ధిశుశురు
నూరులక్షలై ప్రకాశించిరి.

“వాలి” రాజుగా వారిని ఏలగ
సుగ్రీవుడు యువరాజుగనుండి
“ఆంజనేయుడు” “నీలుడు” “నలుడు”
సచివులాతనికి శత్రుభీకరులు.

వేగమునందు గరుత్మంతులై
యుద్ధనిపుణులు వివిధ రూపముల
తిరిగెడి వీరులగాంచి సింహములు
పులులు, సర్పములు భీతిలసాగెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

18 వైకుంఠధాముడు రాముడై జన్మించుట - లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నుల జననము - విశ్వామిత్ర ఆగమనము

దేవతలందిరి హవిర్భాగములు
యజ్ఞము శుభముగ సమాప్తి యైనది
దశరథరాజు దీక్షను వదలి
దేవేరులతో అయోధ్య చేరెను.

రాజులందరు కానుకలందిరి
వశిష్టమునికడ శలవునందిరి
ఋష్యశృంగుడు సత్యు, మామతో
వీడుకోలుగొని వెడలెను అంత.

ఆహూతులను నెలవులకంపి
పసిగఁదులకై తహతహలాడుచు
వేచియుండెను దశరథరాజు
గర్భము పెరిగెను కౌసల్యమ్మకు.

మర్రియాకువలె పలచనిఉదరము
వటపత్రశాయి అట పెరుగుచుండగా
కోసలసుతకు గర్భము పెరిగెను
అయినా తల్లికి భారములేదు.

“పాలసంద్రమునుండి జగములన్నీ ఏలు
పరమాత్మబొజ్జను పాలతో నింపాలి
మాదెఅదృష్టమ్ము అన్నట్టు ఉరమది
ముందుకొచ్చెను అమ్మ! ఉండవమ్మా” అనుచు

భవబంధమ్ముల పారద్రోలెడు
భక్తబంధువు నారాయణుడు
భక్తులశ్రేయము ప్రేయముగనెంచి
బందీఅయ్యెను గర్భవాసియై.

బాలకాండము

యజ్ఞముసాంతము అయిన తదుపరి
ఆరుఋతువులు తిరిగెతీరుగ
సరిగాసంవత్సరమగునాటికి
చైత్రమాసమున శుద్ధపక్షమున.

నవమీతిథితో తారపునర్వసు
అభిజిత్తులగ్న కర్కాటకమందు
చంద్రునితో సురగురుడుదయించగ
రవితోకలిపి అయిదుగ్రహములు

ఉచ్ఛస్థితిలోనుండు తరుణమున
జగత్పాలకుని సగభాగముతో
రఘువంశవర్ధనుని లోకపూజ్యుని
రామునిగన్నది కౌసల్యమ్మ.

వామనమూర్తిని గన్నది అదితి
ప్రకాశించెను తేజముతోను
కౌసల్యకన్నది దివ్యబాలుని
దేవతేజముతో భాసిల్లినది.

మహావిష్ణువు నాల్గవఅంశతో
శుభగుణకరుడు భరతకుమారుడు
బలవంతుడును సత్యవంతుడు
కన్నులపంటగ కైకకు కలిగెను.

విష్ణుదేవుని శేషభాగముల
సుమిత్రకడుపున శుభలక్షణలు
ప్రేమాదరణల నెలవులన్నటు
లక్ష్మణమూర్తి, శత్రుఘ్నులు కలిగిరి.

పుష్యమితార మీనరాశిలో
భరతుడు పుట్టగ ఆశ్లేషతారలో
కర్కాటరాశిలో లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు
ఉదయించిరి ముదమందెను జగము.

ఏమానందము పృథివీతలమున
అచ్చరకన్యలు నాట్యముచేసిరి
గానముచేసిరి గంధర్వులట
సంతోషముతో నిండిరిసురలు.

పూలవానలు కురిసినవంత
దేవదుండుభులు మ్రోగినవపుడు
పురముపొంగె నానందపార్వీధి
మునిగిరిముదమున పురజనులందరు.

ప్రతిగృహమందు పుత్రోదయము
ప్రతిహృదిలోను నారాయణుడు
పురమునవిరిసెను నవ్వులపువ్వులు
కానుకలందగ ఎందరొచ్చేరిరి.

దోషములేక మనసులుదోచే
జ్యేష్ఠకుమారుని రాముడనుచును
కైకకుమారుని భరతునిగాను
రక్షణభారము అన్నదేఅనును.

రామసేవకై ముందునేనను
సుమిత్రపుత్రుల లక్ష్మణుడనుచును
కామక్రోధముల జయించినిలచెడు
రెండవవానిని శత్రుఘ్నునిగను.

నామకరణములు వశిష్టమహాబుద్ధి
నిర్ణయించి ఆ వేడుక జరిపెను
కానుకలందిరి భూసురోత్తములు
దండిగవిందులు జరిగెనుపురమున.

లోకాలన్నీ గాచెడుశ్రీహరి
కోకాలన్నీ బాపెడిరఘుపతి
నాకానందము నరులలోపుట్టుట
నేకారణము దివి భువిదిగుటకు.

అన్నటుముసిముసి నవ్వులపువ్వులు
రువ్వును, తల్లిమనసుకుహోయిగ
గుండెలుపొంగిన సంతోషముతో
పాటలురాకయె జోలలుపాడును.

జగములవలిక నిద్దురపోవగ
ఆదిదేవునికి అలసటతీరగ
ముద్దుగతల్లి పాటలుపాడగ
సద్దుజేయక చల్లగవినును.

నారాయణుని నమ్మినతల్లి
తన బాలునికి అతడేరక్షని
స్నానము పూర్తిచేసినయంతనె
రక్షగ నీటినిద్రిప్పును ఆమె.

తమ్ములతోను ఆటలనాడుచు
అలసినబిడ్డకు తల్లిమురిపెగముగ
పాలందివ్వగ పాల్కొడలిదేవుడు
తమ్ములకిచ్చి తనకిమ్మనును.

సోదరప్రేమ నిండినరాముడు
లక్ష్మణుడాతని ప్రక్కనలేనిచో
నిద్రాహారములు దరిరానీయడు
నిరతము తమ్ముల తలచుచుండును.

పరిమళజలముల జలకములాడి
కస్తురితిలకము సోయగమొలకగ
కాటుక రేఖతో బంగరుసొమ్ముల
ఆడగబోవును తమ్ములతోను.

గజ్జలందియలు ఘల్లుఘల్లుమన
కాంచనహారము లన్నీమెరయగ
ముద్దులొలుకుచు గంతులువేయుచు
తిరిగెడిబాలుని రామునిగాంచి

“మెల్లగ బాబూ! పడిపోదువయా!”
అను కౌసల్య-అంతట తండ్రి
“నాయన యిటురా ముద్దివ్వవయా!”
మురసిపోవుచు గెంతునుతాను.

ముద్దుగ పెరిగిరి రాజకుమారులు
విద్యా బుద్ధులు నేర్చిరి తీరుగ
శ్రేష్ఠులయిన ఆ గురువుల కెంతో
సంతోషమ్మగు శిష్యులగాంచి.

నాల్గు వేదముల నెరిగినవారు
ప్రజాహితమునే కోరెడివారు
సత్యవాక్కుతో సత్యగుణముతో
సాధు జనులలో రత్నములైరి.

బాలకాండము

గుండెలందు నివసించెడి దేవుడు
శీలసంపద వీర విక్రమము
సత్యసంధత సాధుసేవలు
భ్రాతృవత్సలత మూర్తిగ నిలచి.

మనసులుదోచే సుందర రూపము
నీరనీరద శ్యాముడు రాముడు
పితృ సేవకై నిలచెడి జ్యేష్ఠుడు
సర్వ జగతికి ప్రేయతముడాయెను.

శస్త్రవిద్యలో శూరపుంగవుడు
గజ, హయ, రథముల నెక్కిపోరును
శత్రువులందరి గుండెలవియును
తండ్రి సేవలో తృప్తినందును.

అన్న రాముడే అన్నీ అనుకొను
అన్న సేవలే పెన్నిధి అనుకొను
తన సుఖమసలే తలచని తమ్ముడు
లక్ష్మణమూర్తికి ప్రాణము రాముడు.

అంత ఆదరము చూపును రాముడు
ఎంతో ప్రేయముగ నెంచును తమ్ముని
లక్ష్మణమూర్తి ప్రక్కన లేనిచో
అన్నపానములు ముట్టడు రాముడు.

లక్ష్మణు తమ్ముడు శత్రుఘ్నుడును
అన్న భరతుని ప్రేయముగ నెంచును
భరతుడు తమ్ముని తన ప్రాణముగ
ఎంచును, సోదర ప్రేమకు నిలయము.

యమ, కుబేర, వరుణ, దేవేంద్రులతో
వెలిగెడివాణీపతివలె నుండి
నలుగురు పుత్రులు ఆనందము నిడ
పుడమిని శోభిలె దశరథరాజు.

సద్గుణరాశులు శాస్త్రజ్ఞానులు
అనుచితమన్నది తలపులొ నెరుగని
కీర్తివంతులగు పుత్రులతోను
దశరథరాజు బ్రహ్మను పోలెను.

నలుగురు పుత్రులు వేదాధ్యయనులు
ధనుర్వేదమున కుశలత కలిగి
తండ్రి సేవలో నలుగురు ఒకటై
భ్రాతృప్రేమలో ముందు నిలచిరి.

కళ్యాణమునకు సరిపడు వయసు
కావున తగిన కన్యలకొరకు
పురోహితులతో హితులందరితో
దశరథరాజు యోచననుండగ.

మంత్రులతో పరివేష్టితుడై అట
రాజు యోచనము చేయుచుండగా
తేజోవంతుడు మహాఋషియగు
విశ్వమిత్రుడు వచ్చెను నగరికి.

రాజును చూడగ ఋషిపుంగవుడు
ప్రతీహారులకు రాకను తెలుపుచు
“గాధి నందనుడ - విశ్వమిత్రుడ
నేవచ్చితిని తెలియజేయు”డన

పరుగునపోయి వార్తను చెప్పగ
ముదముతో రాజు పురోహితులతో
బ్రహ్మను దేవేంద్రుడు కొలచినటు
భక్తితో మునిని తోడ్కొని వచ్చెను.

అర్ఘ్య పాద్యముల నందినమౌని
రాజును కుశలము అడిగెను అంతట
“శుభములునీకు కలుగుచున్నవా?
రాజ్యము, ప్రజలు, క్షేమమేకదా?

నీసామంతులు విధేయులేనా?
శత్రువులందర జయించినాడవ?
యజ్ఞ యాగములు అతిథి పూజలు
చక్కగ చేయుచు సుఖముగ నుంటివ?”

అంతట మౌని వశిష్టగాంచి
కుశలము నడిగి సభలో మిగిలిన
ఋషులను ముఖ్యుల నందరచూచి
కుశలప్రశ్నల పలుకరించెను.

పొంగిన ఆనందముతో రాజు
పూజలు సలుపుచు మునిపుంగవునితో
పలికెను ప్రేయముగ “ఓ మునిసత్తమ!
నీరాకది నా కమృతపానము.

అపుత్రకునికి పుత్రులవోలే
ఎండిన నేలలో వర్షధారవలే
పోయిన పెన్నిధి దొరికినట్టుగా
నామది ఉన్నది నీదగురాకతో.

ఘాసురోత్తమా! నీయభీష్టము
తెలియబరచుము - నా భాగ్యమది
నీవు నగరిలో అడుగు పెట్టుట,
కోరినదానిని యిత్తును దేవా!

నాజన్మమది సఫలమయినది
పుడమిని పుట్టుక ఫలియించినది
నగరు పునీతము అయినది, నేడు
పుణ్యభూమిలో నుంటిని నేను.

మదిలో సందియ చుండకు స్వామీ!
నీవాంఛితమును తెలుపుము ఇపుడే
నీ యభీష్టము నెరవేర్చుటది
ఉత్తమ ధర్మా చరణమునాకు”

వినయము, శ్రద్ధ, భక్తినిండిన
కర్ణపేయమగు రాజు పలుకులకు
సద్గుణయుతుడు విశ్వామిత్రుడు
మదిలో ఎంతో ముదమునందెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

19

యాగరక్షణకై శ్రీరాముని తనవెంట పంపమని
విశ్వామిత్రుడు కోరుట

విశ్వామిత్రుడు సంతసమంది
పలికెను రాజుతో: “రఘువంశమున
సత్యసంధతకు, దానగుణమునకు
నిలచి పూర్వుల మరపించితివి.

ఇనకులమందు పుట్టినవాడవు
వశిష్టముని ఉపదేశములందిన
ఎన్నికగుణముల యోగ్యుడవీవు
సముచితరీతిని పలికితివయ్యా!

కోరినదిత్తును అని పలికితివి
ఆడితప్పక యశము నిలుపుకో
మదిలో కోరిక తెలియజేతును
ముదముతో నీవు నెరవేర్చుమయా!

నేనొక యజ్ఞము సంకల్పించితి
యాగదీక్షలో నుంటిని రాజా!
యజ్ఞము విఘ్నము చేయుటయందు
నిమగ్నులై 'మారీచ-సుబాహులు'

కామరూపులగు రాక్షసులిద్దరు
దయదాక్షిణ్యము నెరుగని క్రూరులు
అస్త్రములెరిగిన అతిబలవంతులు
యాగవేదికను కలుషపరచుచు

నెత్తురు-ప్రేవులు-మాంసఖండములు
కురిపించి, తాపసుల బాధించిరట
అంతట నేను-ఆశతో వచ్చితి
నీ సాయమును అర్థించుటకై.

చాపముపట్టగ నేర్పరినైనా
శాపముపెట్టగ చాలియున్నను
దీక్షతోనున్న నాకవి తగవు
ఆ సమయములో వత్తురు అసురులు.

కావున రాజా! జ్యేష్ఠకుమారుని
సత్యవిక్రముని రామచంద్రుని
ముద్దుగ ముంగురులాడెడు ముఖము
బలముకు నెలవగు బాలుని పంపుము.

బాలుడు పోరుట గెలుచుట ఎట్లని
సందేహించకు-నే కాపాడెద
నా రక్షణలో నీ బాలకుడు
ఆ రాక్షసులను సులువుగ త్రుంచును.

నా కార్యము నెరవేర్చుము నీవు
నీ పుత్రునకగు శుభములు ఎన్నో
కీర్తిమంతుడై ప్రకాశించును
పాపుల త్రుంచి ధర్మము నిలుపును.

పసికందనెడి మోహము వదలుము
ఆజి నిలువగ చాలడు అనకుము
రాక్షసులెవ్వరు రాముని ముందు
నిలువగలేరు-నిజమిది నమ్ముము.

సత్యవిక్రముడు, కారణజన్ముడు
రామునిగూర్చి నేనెరుగుదును
తేజోవంతుడు వశిష్ఠమునియు
మిగిలిన తాపసులంద రెరుగుదురు.

ఇహపరములు నీవందగవలెనన
ఊర్ధ్వలోకమున సుఖమును పొందగ
రాముని నాతో పంపుము రాజా!
వ్యర్థము-మోహముసందియమ్ములు.

వశిష్ఠ మొదలగు పురోహితులను
సుమంత్రులొనగు మంత్రులందరిని
సంప్రదించి వారందరు సరియన
పంపుము నాతో రామభద్రుని.

నేటినుండి పది రాత్రులుమాత్రము
ఉండును నాతో రామచంద్రుడు
దీక్షాకాలము మించకమునుపే
సరియను-రాముని తోడ్కొనిపోయెద.”

యాగ నెపమున-దుష్టశిక్షణకు
రాముని వనముకు కొనిపోవగను
రాజుతో పలికి కౌశికమౌని
సమ్మతికొరకై వేచియుండెను.

‘రాముని పంపుము’ అనిన మాటవిని
వెలవెలబోయెను రాజు వదనము
నోట మాటలు పెగలుటలేదు
దుఃఖసంద్రమున మునిగిపోయెను.

అవుననలేక కాదనలేక
ప్రాణసమానుడు “పుత్రుని పంపుట”
తలంచినంతనె స్మృతితప్పగను
మొదలునరికిన మ్రానయి కూలెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

20

దశరథుడు రాముని పంపుటకు నిరాకరించుట

ఇంచుక సేపు స్మృతితప్పినది
దశరథరాజు ధైర్యముతెచ్చుకు
పుత్రునిపైన మోహమునిండి
పలికెను అంత కౌశికమునితో:

“కమలనేత్రుడు-పదునారేండ్లును
నిండని బాలుడు రామభద్రుడు
రక్కసులతో, తను-తలపడగలిగిన
శక్తిమంతుడు కాదు ముసీంద్రా!

నా సేనలతో నీతోవచ్చి
నా వీరులతో వారల నెదిరి
యాగరక్షణము నే చేసెదను
పోరెద ప్రాణము లుండువరకును.

‘చిదిమినపాల్గారు చిన్నారి నాబాబు
యుద్ధనైపుణిలేని బుడతడి రాముడు
మనుజులను మ్రింగేటి క్రూరులా దనుజులు
పోరునకు గొనిపోవ న్యాయమా? మౌని!’-

తల్లిని వడలి వుండగలేడు
బాబును వడలి నేమనలేను
తీగచాటు యీపిందె రాముని
పోరునకంపుట తగునా? స్వామీ!

అరువదివేల వత్సరమ్ములు
అలమటించితి బిడ్డలకొరకై
ఆశలుపండిన తరుణములోన
అడిగితివయ్యా నీకిదితగునా?

పట్టువదలక బాలునికోరిన
నా సేనలతో మీతోవచ్చి
బాలునికండగ నుండునుస్వామీ!
అనుగ్రహించుడు అంతవరకును.

నలుగురిలోన జ్యేష్ఠకుమారుడు
ఊర్ధ్వలోకములు కలుగజేయును
ధర్మమూర్తి నాప్రాణమురాముడు
నీతోపంపి నేమనగలనా?

విఘ్నముచేసెడి దానవులెవ్వరు?
వారినాయకుడు ఎవ్వరు స్వామీ!
బలములెట్టివి? పోరుటెట్లు?
అస్త్రశస్త్రముల నెరిగినవారా?”

అంతటమౌని పలికెనురాజుతొ
భనపతితమ్ముడు పులస్త్యమనుమడు
విశ్రవసునికి తనయుడు ఆతడు
రావణుపేరు వింటివికాదా?

ఆ రావణుడు - వాణీపతిచే
వరములనందిన అతిబలవంతుడు
లోకకంటకుని రావణుతలచిన
మూడులోకములు గడగడలాడును.

రాక్షసప్రభువు కావునవాడు
యజ్ఞయాగముల చెరపగరాడు
సేవకులను - తన మిత్రులనంపును
మారీచ, సుబాహులు వచ్చినవారు.”

దశరథరాజు కలవరపడెను
మునితోపలికెను బ్రతిమాలుచును
“అంతటివారితొ నేనేచాలను
నాబలగమ్ములు నిలువగలేవు

పసిగండును నువుబ్రతకగనిమ్ము
బిడ్డనిచ్చిన దైవమగుదువు
తండ్రివిసీవు నీపుత్రునికి
పుత్రశోకము కలుగనితువా?

యాచించుటది రాజులెరుగరు
నేయాచించితి బిడ్డడికొరకు
నాప్రార్థన-నువు మన్నించుమయా!
బాలునిపంపుట సాధ్యముకాదు.

సుర, గంధర్వ, యక్ష, కిన్నరులె
రావణునెదిరి నిలువగలేరు
సుందోపసుందుల సంతతి యైన
మారీచ, సుబాహుల గెలువగజాలము.

యమునితొసరిపడు వారాదనుజులు
వారిపాలబడి బిడ్డడుబ్రతుకడు
గురిపెట్టగను చాలనిబాలుడు
కావునపోరెద వారితొనేను.”

పుత్రునియందు వాత్సల్యముతో
రాజు పలుకుటవినిన కౌశికుడు
హోమమునందు ఆజ్యముమాదిరి
మండెకోపమున కన్నులెర్రబడె.

॥శ్రీరఘరాముని॥

21 గాధేయుని క్రోధము - వశిష్ఠుడు దశరథుని ఒప్పించుట

“స్వయముగ నీవు పలికినాడవు
కోరినదిత్తును అంటివికాదా!
మాటదప్పుట రఘువంశమునా?
ఆడిదప్పి-నువు సుఖముగ నుండుము.”

కోపించిన ఆ మౌనినిగాంచి
పుడమియెల్లను కంపించినది
దేవతలందరు భయమునందిరి
తిరిగి మౌని అట రాజుతొ పలికెను:

“ఇక్కోకువంశమున పుట్టినవాడవు
నియమ నిష్ఠలు కలిగినవాడవు
ధర్మము నిలపగ నిలచినవాడవు
నీవు-ధర్మము దప్పుటతగదు.

సత్యసంధుడు హరిశ్చంద్రుడు
అతనివంశమున పుట్టిననీవు
అంతేఅనుకొని యాచించితిని
నాదేతప్పు! ననుక్షమియింపుము.

పలికిబొంకుట ధర్మముఅయిన
అసత్యవాదిగ సుఖముగనుండుము
వచ్చినత్రోవనె పోదునునేను”
కన్నులనిప్పులు రాలెను మౌని.

అంతటపలికెను వశిష్ఠమౌని
రాజుకుధర్మ బోధనచేసెను
“ఆడిదప్పుట న్యాయముకాదు
నీసమ్మతితో కోరుకొనెనుకద.

సత్యవ్రతము చేపట్టినవాడవు
కకుత్స్థవంశమునందు జననము
ధర్మాత్మునిగా వినుతికెక్కిన
నీకు పాడియా అసత్యమాడగ?

అన్యతఫలము తెలియుమునీవు
యాగఫలముల తొలగజేయును
కావున నీవు రామచంద్రుని
కౌశికమునితో పంపుట ధర్మము.

అగ్నిచక్రముచే అమృతభాండము
రక్షితమగును అటులేరాముడు
అస్త్రములేవియు తెలియకున్నను
గాధేయునిచే రక్షితుడగును.

విశ్వామిత్రుడు బుద్ధిమంతుడు
నిలచినధర్మము - తెలియుమునీవు
తపసుకునిలయము - అస్త్రములన్నీ
తెలిసినవాడు అతిపరాక్రముడు.

సురలు, ఋషులు, అసురులలోను
యక్ష, కిన్నర, గంధర్వులలో
అన్ని అస్త్రములు తెలిసినవారు
మునికిసాటి మరిలేనేలేరు.

ప్రజాపతులలో ‘భృశాశ్వ’ సంతతి
ధర్మ నిష్ఠములు అతి పరాక్రమగు
పాపులకందని అస్త్రములన్నీ
శంకరుడొసగెను కౌశికమునికి

దక్షుని బిడ్డలు ‘జయ, సుప్రభలు’
భృశాశ్వని తమ పతిగా పొంది
ప్రకాశమానులు ఆగు కుమారులను
ప్రసవించిరి, శత శస్త్రాస్త్రములుగ

యాబదీమంది అతి బలవంతులు
దనుజుల జంపగ - చాలినయట్టి
కామరూపులను ‘జయ’ ప్రసవించెను
సుప్రభసుతులు సంహారులయా !

వినుతికెక్కిన - అమోఘమైన
బలపరాక్రమము కలిగిరి వారు
వారిని - కౌశికు డెరుగును బాగుగ
కొత్త అస్త్రముల సృజించగలడు.

అంతటి తేజము యశము కలిగిన
అతి పరాక్రముడు కౌశికమౌని
కావున రాముని పంపుట కెంతయు
సందేహించకు - నా పలుకులు విను.

స్వయముగ దనుజుల త్రుంచగలిగినను
రాముని హితము కోరిన మౌని
వచ్చెను - నిన్ను యాచించుటకు
నీ తనయునకూ నీకును శుభమది."

వశిష్ట పలుకులు వినిన దశరథుడు
మనసు కుదుటపడి సంతసమంది
రామచంద్రుని కౌశికమునితో
పంపగ వలెనని నిశ్చయించుకొనె.

॥శ్రీరఘరాముని॥

22

రామ-లక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని వెంట వెడలుట,
బల-అతిబల మంత్రములు ఉపదేశము పొందుట

వశిష్ట మునివరు వచనమ్ములువిని
దశరథరాజు నిండుమనసుతో
లక్ష్మణు తోడగు రామచంద్రుని
పిలచెను, మునితో పంపుటకొరకు.

దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ
చేయించుటకై మునివచ్చెనని-
తండ్రి పిలచెనను వార్తను వినిన
రామచంద్రుడు సంతస పడెను.

వచ్చిన కొమరుల కిద్దరకపుడు
తలిదండ్రులు అశీస్సులనిడిరి
మంగళ శాసన మదిపలుకగను
పురోహితుడు శుభ వాక్కులతోను.

దనుజులవలన బాధలు కలుగక
జయమునందునటు మంత్రించగను-
తండ్రి - తనయుని పిలచి మక్కువతో
శిరసు మూర్ఖొని మునికి ఒసగెను.

కోసలాత్మజా నందనుడపుడు
కౌశికమునితో సాగునని విని
వాయువు మెల్లగ వీచెను చల్లగ
మార్గాయాసము కలుగకుండునటు.

దనుజుల భయము లేదిక మనకు
అన్నటు మ్రోగెను సురలదుండుభులు
పూలవానలు కురిసె తరువులు
చల్లగ వెలిగెను రవి అంతటను.

విశ్వామిత్రుడు ముందు నడువగా
వెనుక లక్ష్మణుడు అనుసరించగా
కోదండముతో కోమలమూర్తి
నడచెను కానన సీమలకంతట

మూడు తలలుగల పాములరీతిగ
భుజములయందు అంబుల పొదులతో
సొమ్ములు మెరయగ దిక్కులు వెలుగగ
రక్షణ తొడుగులు ధరించియుండి

అందమునందు మన్మథు గెలచి-
బ్రహ్మ వెంబడి ఆశ్వని సురలన
స్కంధ విశాఖలు హరు వెంబడివలె
కౌశికువెంట సాగిరి వారు.

రామలక్ష్మణులు వెంట నడువగా
మునిపొంగెను తన మదిలో ఎంతో
నారాయణుడు నాతోడనుచును
నే తోడుందును శ్రీహరికనుచు.

ఒకటిన్నర యోజనముల దూరము
సాగిరి - సరయా దక్షిణదిశలో
విశ్వామిత్రుడు మధుర వచనముల
“రామా! రమ్ము, జలములు గొనుము.

సమయము మించక ఆచమించుము
బలయు, అతిబల మంత్రములను
ఉపదేశించెద - అవి పఠియించిన
ఆకలిదప్పలు - శ్రమయు ఉండవు.

దనుజులు నీకు కీడొనరించరు
నిదురలొనున్నను జయించలేరు
భుజబలమందు నిన్ను మించరు
ప్రతాపసుందర! ప్రకాశింతువు

ఈ మంత్రములను బ్రహ్మ సృజించెను
కావున సామాన్యము లివికావు
బుద్ధిబలము మరి యుక్తి చతురత
లోకోత్తరమై జ్ఞానము నొసగును.

మంత్రము పొందగ నర్హములయిన
సద్గుణ సంపద యున్నది నీకు
అర్హునకిచ్చిన దానమువలన
ఫలములు కలుగును కీర్తి కలుగును.”

ముని పలుకగను రామచంద్రుడు
శుచియై మంత్రముల రెండింటిని
గ్రహించెనంతట ముని చెప్పగను
శరత్కాలమున రవివలె వెలిగెను.

గురువు చెప్పినటు నిష్ఠగ చేసి
కష్టమెరుగని శ్రీమంతులట
పచ్చికపైన సుమ సుకుమారులు
నిదురించిరి ముని ముచ్చటలాడగ.

॥శ్రీరఘరాముని॥

23

కామాశ్రమము - అంగదేశపు గాథ

రాత్రి గడచి ప్రాభాతమాయెను
ఆకులు, పచ్చిక పరచిన పక్కల
నిదురించెడి ఆ రామలక్ష్మణుల
చూచి-కౌశికుడు పలికె మధురముగ:

“కౌసల్యమాత సత్పుతరామ!
అరుణోదయమ్ము కాకుండలెమ్ము
నరులలో శార్దూల-సుప్రభాతమ్ము
తీర్చంగలెమ్ము దైవాదికమ్ము”

మేలుపలుకులకు మేలుకొన్న
శ్రీరామలక్ష్మణులు స్నానముతీర్చి
అర్ఘ్యమునిచ్చి గాయత్రి అట
శ్రద్ధాభక్తితో జపియించుకొని.

సంధ్యోపాసన బ్రహ్మయజ్ఞము
సమిధాదానము ప్రాతః సేవలు
తీర్చి-గురువుకు ప్రణామముంచిరి
సంతోషముగా బయలుదేరిరి.

గంగాసరయూ సంగమమైన
మంగళస్థలమున మూడుపాయలై
పరుగిడు గంగను-తపసులు చేసిన
పుణ్యస్థలమును చూచిరివారు.

పవిత్రమైన ఆశ్రమవాటిక
తీవ్రతపస్సులు సాగినచోటు
చూచి సంతసము నందినవారై
వివరములడిగిరి కౌశికమునిని.

అంతట ముదముతో మౌని తెలిపెను
గరళకంఠుడు తపసులొనుండగ
శైలతనూజ సేవలుచేయగ
రూపగర్వితుడు మన్మథుడపుడు

తపోభంగము కలిగించగను
శ్రీకంఠుడు అటు హంకరించెను
నౌసటికంటితో చూడగనంత
బూదిఆయెను మన్మథుడచట.

కాముడిచ్చట శివనేత్రాగ్నికి
అంగములన్నీ ఆహుతికాగా
అనంగుడనిన పేరుతో నిలచెను
అపుడిది అయినది అంగదేశము.

ఈ ఆశ్రమము పవిత్రమైనది
శంకరుడిచట తపమొనరించెను.
కనబడు మునులు శిష్యపరంపర
పాపములేని ధర్మమూర్తులు.

శుభదర్శన ఓ సుందరరామా!
నేటిరాత్రి మనముందము యిచటే
స్నానజపములను తీర్చుకు-మనము
పవిత్రాశ్రమము ప్రవేశింతు"మన

వారిరాకను తెలిసిన మునులు
జ్ఞానచక్షువులు కలిగినవారలు
పులకితులైరి-దరికేతెంచిరి
సత్కరించి ఆతిథ్యమునిడిరి.

విశ్వామిత్రుడు కుశలములడిగెను
సాయంసమయపు సంధ్యోపాసన
ముగించి-అటనే కామాశ్రమమున
కథలతో నిద్దురపుచ్చెను వారిని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

24

సర యూనది-తాటకావని వృత్తాంతములు

ప్రభాతసమయమునందే లేచి
ప్రాతఃకాలిక విధులను తీర్చుకు
విశ్వామిత్రుడు ముందు నడవగా
సాగిరి గంగాతీరమునకును.

మునులేర్పరచిన నావనెక్కిరి
వారందరకడ శలవులనంది
రామలక్ష్మణ సమేతుడై ముని
సంద్రము చేరెడి గంగను దాటగ.

అంతట నీటిలో పెద్ద ఘోషను
వినిన రాముడు వివరములడిగెను
సంతోషముతో విశ్వామిత్రుడు
సరయూ పుట్టుక చెప్పసాగెను:

“బ్రహ్మదేవుడు సంకల్పమున
కైలాసములో సరసు సృజించెను
దానిని-మానససరస్సు అందురు
జలము పారెను సరయూనదిగ.

సరయూనది-మన అయోధ్య తాకుచు
ప్రవహించుచు యిట గంగను చేరును
ఎత్తునుండి ఆ సరయూపడగ
కలిగెడి శబ్దము వినబడుచున్నది.

గంగా సరయూ సంగమమిది విను
పుణ్యతీర్థము నమస్కరించుము”
అనవిని, శ్రద్ధతో నమస్కరించిరి
దక్షిణతీరము చేరిరి వారు.

కాలినడకను మువ్వురు సాగుచు
భీకరమై మరి జనులు తిరగని
నలగని నేల కలిగిన వనమును
చేరగ-రాముడు అడిగె మునీంద్రుని:

“క్రూరమృగములతో నిండినదీవని
పలురకమ్ముల వృక్షములాండి
చొరగా శక్యముగాదు భీకరము
దీని వివరము తెలుపు మునీంద్రా!”

“కకుత్స్థరామా! నాయన వినుము
దారుణమైన వనమిది తెలిపెద
పూర్వము-యిది-ధనధాన్యసమృద్ధము
“మలద” “కరూశ” దేశములివియే.

పూర్వము ఇంద్రుడు వృత్రుని చంపగ
బ్రహ్మహత్యతో పాపమునంది
ఆకలి కలిగి మలము విడచుట
సంభవించగా దేవతలందరు

దివ్యతీర్థముల జలములు తెచ్చి
అభిషేకించిరి-అశుచి తొలగగ
మలదమనియును, కరూశమనియు
పేరుగాంచినవి ఈ ప్రదేశములు.

అంతట ఇంద్రుడు సంతసమంది
సౌభాగ్యముతో విలసిల్లగను
వరములిచ్చె యిరుదేశములకును
సురలెల్లరును పొగడిరిప్రభువును.

అంతటినుండి ధనధాన్యములతో
అలరారెడి యీ రెండుదేశములు-
తాటకయనునొక యక్షిణియొక్క
తాకిడికిటులివి భ్రష్టు అయినవి.

వెయ్యివీనుగుల బలముతోపుట్టెను
కామరూపి ఆ యక్షిణి - దానికి
భర్తనుండు ధీమంతుడయా!
నీకులేదు ఆతాటకభయము.

ఇంద్రునిపోలేడి పరాక్రమముతో
పుట్టినదనుజుడు మారీచుండు
యక్షిణిపుత్రుడు - నిరతముప్రజలను
హింసలపెట్టి భయముతో నింపెను.

నిరతముతాటక దుష్టచేష్టలతో
రెండుదేశముల పాడొనరించెను
కొంతదప్పులో మార్గమధ్యమున
నివసించును అది-అదెమనమార్గము.

నా ఆనతివిను-నీ భుజబలముతో
దుష్టతాటకను సంహరించుము
దానిబాధ ఈ దేశములందు
నిశ్శేషముగా తీర్చుమురామా!

ముందుకువచ్చే సాహసిలేక
యక్షిణిభయమున ఇవి యిటులున్నవి
వివరములన్నీ తెలిపితి రామా!
వనవృత్తాంతము వింటివి తీరుగ.

॥శ్రీరఘరాముని॥

25

తాటకయొక్క వివరము

అమితవిక్రముడు మునిపలుకులువిని
పురుషశ్రేష్ఠుడు రాముడుఅడిగెను
“యక్షులు బలములొ తక్కువవారు
అడుదిఅంతటి బలమెటు పొందెను?”

తిరిగిపలికెను కౌశికమౌని
“వరమువలన-ఆ-అబలకుఅంతటి
బలముకలిగినది వివరించెదవిను
పూర్వము సుకేతుడను నొక యక్షుడు

అతిపరాక్రముడు బిడ్డలులేక
ఘోరతపస్సును ఆచరించెను
అంతటబ్రహ్మ సంతసమంది
తాటకఅనునొక కన్యను ఒసగెను.

బ్రహ్మ-యక్షునికి పుత్రునీయక
అంతబలముగల బాలికనొసగెను
కన్యను, తండ్రి “ఝర్జుని” సుతుడగు
సునందుకొసగెను ఇల్లాలిగను.

తాటకసుతుడు మారీచుడుదుష్టుడు-
సునందుడంతట అగస్త్యమునిచే
చంపబడగను - తల్లికొడుకులు
అగస్త్యమునిపై విరుచుకుబడగ.

అగస్త్యముని కోపించి శపించగ
మారీచుడు అట రాక్షసుడాయెను
అంతట, తాటక ఘోరయక్షిణి
రూపముమారి రక్కసి అయెను.

శాపమునంది తాటకయిచ్చట
అగస్త్యముని - తా తిరిగిన చోటుల
పవిత్రమైన వనమునెల్లను
నిర్మానుష్యము చేయసాగెను.

ఉపద్రవమ్మయి దురాచారిణగు
భయము గొలుపు - యీ దుష్టయక్షిణిని
గోబ్రాహ్మణుల హితముకొరకును
చంపుము రామా! శాంతినొసగుము.

శాపగ్రస్తయగు శ్రీని చంపగ
ముల్లోకముల సాహసిలేడు
ప్రజాహితమగు ఔత్ర ధర్మమిది
కావున శ్రీయని దయచూపకుము.

రక్షకుడై న రాజు సర్వదా
ప్రజారక్షణకు దోషమునయినా
క్రూరమైనను పాపమయినను
ఆచరించుటే - కర్తవ్యమది.

విరోచను పుత్రిక - మంధర అనుశ్రీ
భూదేవిని చంపగ యత్నము చేయగ
సురపతి - ఆమెను చంపినట్టుగా
గాధ యున్నది విను శ్రీరామా!

భృగునిల్లాలు శుక్రునితల్లి
పూర్వము - ఇంద్రుని అంతము చేయగ
యత్నము చేయగ మహావిష్ణువు
ఆమెను చంపెను నిస్సంశయముగ

రాజకుమారా! అధార్మికలగు
శ్రీలు ఎందరో - చంపబడిరయా!
మహాత్ములైన వారివల్లను
వారు మడసినటు తెలియుము నీవు "

॥శ్రీరఘరాముని॥

26

తాటక సంహారము

దశరథ తనయుడు రామచంద్రుడు
పలికెను మునితో కడువినయముగ
“ముని ఆనతి అది శిరోధార్యమని
జనకుడు తెలిపెను ఆనతినిడెను.

పితృవాక్య పరిపాలన ధ్యేయము
బ్రహ్మవాదివగు నీ ఆనతితో
ఆమెను చంపుట కర్తవ్యముగా
ఎంచెదనేను - సందేహించను

గోబ్రాహ్మణుల హితముకొరకును
ప్రజల సౌఖ్యము మదిలోనిలపి
మహిమోపేతుడ వగునీమాట
నెరవేర్చెదను ఓగురుదేవా!”

అని పలుకుచు - శ్రీరామచంద్రుడు
శత్రులాపము, పెంచెడివాడు
పిడికిలిముడిచి నారిలాగెను
నాల్గుదిక్కులు పిక్కజిల్లెను.

తాటకాండము

తాటకావనము కంపించినది
తాటక ఎంతో తల్లడిల్లినది
మూర్ఛపోయెను - కోపమునందెను
శబ్దము వచ్చినవైపు పరుగిడెను.

కోపమునిండి వికృతమయిన
రూపము గలిగిన తాటక గాంచి
రాముడు పలికెను తమ్మునితోను
“చూడుము భీకరమైన రూపము

పిరికివానికి గుండెలవియును
మాయాబలముతో నిండియున్నది
ముక్కు చెవులను కోసెదనిదిగో
పరుగిడజేసెద దుష్టురాలిని.

ఆడుది అయినది బ్రతికిపోయినది
కరచరణములు నరికి వేసెద
చలనములేక నేలకూలును”
అనుటయు - తాటక ముందుకు వచ్చెను.

అదిగాంచిన ఆ కౌశికమౌని
హుంకారముతో భయమునుగొలిపి
శుభమగుననుచు జయమగుననుచు
రామలక్ష్మణుల కాశీస్సులనిడె

తాటక అంతట ధూళినిలేపెను
నిగికిగెగసిన ధూళితో నపుడు
రామలక్ష్మణులు ముహూర్తకాలము
తెలివిదప్పిరి - తాటక అపుడు

మాయమయ్యెను - మాయతో యక్షిణి
రాళ్ల వానను కురిపించగను
కోపమునిండిన రామచంద్రుడు
శరపరంపరతో అడ్డగించెను.

రాళ్లను ముక్కలు చేసివేసెను
తాటక చేతులు నరకివేసెను
అలసిన తాటక ముక్కు చెవులు
లక్ష్మణమూర్తి కోసివేసెను.

కామరూపి యగు యక్షిణి అపుడు
వివిధ రూపముల మాయలచేత
రాలవానను కురిపించుచును
అతి భీకరముగ సంచరించెను.

రాలవానను ఎదుర్కొనెడి - ఆ
రామ లక్ష్మణుల చూసి కౌశికుడు
తగిన సమయ మాసన్నమైనదని
సంతోషముతో పలికెను వారితో.

“మాయలు నేర్చిన దుష్టురాలిది
యజ్ఞము చెరిపెడి పాపి, యక్షిణి
మాయబలముచే వృద్ధి నొందును
ఎంతమాత్రము దయచూపకుము.

సంధ్యకు ముందే చంపుము దీనిని
లేనిచో యక్షిణి బలము పెరుగును
సంధ్యాకాలము వచ్చినంతనే
పోరుట శక్యము కాకపోవును.”

అంతట రాముడు అస్త్రము వదలి
యక్షిణిచేతలు నిలుపు చేసెను
మాయబలముగల తాటక - వేరే
త్రోవలేకను ముందుకు వచ్చెను.

కోపమునంది ముందుకువచ్చెడి
తాటక గాంచి రామచంద్రుడు
నిశితశరమును తొమ్మున నాటగ
నేలబడినది అసువులువీడి.

తాటక వధతో - సురలు, ఇంద్రుడు
సంతోషించిరి పొగడిరి రాముని
పూజలు చేసిరి ముదమునందిరి
పలికిరి మునితో ఆనందముగా:

“ఓ మునిసత్తమ! శుభమగు నీకు
తాటక సంహారము నీ ప్రేరణ
సంతస మందిరి సకల దేవతలు
రామచంద్రుని అనుగ్రహించుము.

ప్రజాపతియగు భృశాశ్వపుత్రులు
సత్య పరాక్రములైనట్టివియు
తపోబలమున సంపాదించిన
అస్త్రములొసగుము రామభద్రునికి

రాముడు అర్హత కలిగినవాడు
భక్తితో నిన్ను అనుసరించును
స్థిర సంకల్పుడు - దేవకార్యమును
చేయవలసిన - కారణజన్ముడు.”

సురలు పలికి-తమ నెలవులకరిగిరి
తాటక వధతో మునిముదమంది
రామచంద్రుని శిరసు మూర్కొని
పోదమురేపు - అశ్రమమునకనె.

ముని వచనమ్ములు విని సోదరులు
రాత్రి సుఖముగ గడపిరి అచట
ఆ వనమంతయు శాపము తీరి
కుబేర వనమటు శోభించినది.

యక్షిణినట్లు అంతముచేసి
సిద్ధులు, సురల ప్రశంసలంది
రాత్రి వనమున సుఖముగ గడిపి
ప్రభాత సమయము కాగా మేల్కొనె.

॥శ్రీరఘరాముని॥

27

అస్త్ర ప్రదానము

ప్రాభాతమున విధులను తీర్చి
పలికెను మౌని రామచంద్రునితో
“తాటక వధతో తృప్తి నందితిని
అస్త్రసంపద సర్వము నిత్తును.

నేనొసగెడి యీ అస్త్రబలముచే
దేవదానవుల గంధర్వులను
ఉరగులు మొదలగు వారందరిని
వశీకరణమున జయించగలవు

శుభమగు నీకు దశరథనందన!
దివ్యాస్త్రములను యిచ్చెదనిపుడు
దివ్యమయినది శక్తిమంతమగు
దండచక్రమును ఒసగెదనీకు.

మనుజువుంగవా! ధర్మచక్రమును
కాలచక్రము అతి భీకరమగు
విష్ణుచక్రమును - ఐంద్రాస్త్రమును
వజ్రాస్త్రమును యిచ్చెదనీకు.

ఉత్తమ శూలము యిచ్చెద నీకు
బ్రహ్మ శిరస్సను అస్త్రము మరియు
ఐషీకమ్మును - ఉత్తమాస్త్రమగు
బ్రహ్మాస్త్రమును ఒసగెదనీకు.

నరపుంగవ! ఓ రాజకుమారా!
మోదకి - శిఖరి - గదలను యిత్తును
ధర్మపాశమును - కాలపాశమును
ఉత్తమమైన వరుణపాశమును,

వారుణాస్త్రమును యిచ్చెద నీకు
ఓ రఘునందన! శుష్కాశనిని,
ఆర్ద్రాశనిని - పైనాకాస్త్రము
నారాయణాస్త్రము నొసగెదనీకు.

దోషరహితుడా! అగ్నిదేవునకు
ప్రియమగు అస్త్రము శిఖరమ్మును నొక
ఆగ్నేయాస్త్రము - ప్రధనమనేటి
వాయువాస్త్రము నొసగెద నీకు.

హయ శిరస్సను అస్త్రము మరియు
క్రౌంచాస్త్రమును - విష్ణు శక్తియు
రుద్ర శక్తియును - దివ్య శక్తుల
ఒసగెద నీకు కకుత్స్థరామా!

అదేవిధముగ భయంకరమ్ముగు
దానవవీరులు ధరించువాటిని
కంకాశమ్మును - కాపాలమును
ముసలము తోడుత కంకణమిచ్చెద.

వైద్యాధరమను గొప్ప అస్త్రమును
నందనమనునొక ఉత్తమ ఖడ్గము
గాంధర్వాస్త్రము - మానవాస్త్రము
ప్రశ్వాపనము - ప్రశమనమిత్తును.

సౌరమనునొక అస్త్రమునిచ్చెద
శోషణమున్నూ - సంతాపనమును
విలాపనమ్మును ఓ రఘునందన!
మదనుని ప్రియమగు మదనము నిచ్చెద.

దుర్ధర్షమును - పైశాచముమ
మోహనమను దివ్యాస్త్రములన్నీ
ఒసగెద నీకు స్వీకరింపుము
మనుజు శ్రేష్ఠుడవు మహిమాన్నితుడవు.

తామసమ్మును - సౌమనమ్మును
సంవర్తనము - మౌసలమ్మును
సత్యము - మాయాధరముల నిచ్చెద
దర్పణమిచ్చెద - స్వీకరించుము.

రిపుల తేజము హరించునట్టి
భయంకరమ్మగు తేజఃప్రభము
సౌమ్యము - శిశిరము - సుదామనమును
చారుణమైన భగాస్త్రిమిచ్చెద.

శీతేషువును - మానవమ్మును
అస్త్రిములిచ్చెద గ్రహించు రామా!
నేనొసగిన ఈ అస్త్రిములన్నీ
కామరూపములు అతిబలమైనవి.

సర్వోత్తములగు అస్త్రిములిచ్చి
స్వీకరించుము - సురలకు సైతము
లభ్యముగాని అస్త్రిసంపద
ఒసగెద"నంచు ఉపదేశించెను.

అస్త్రిమంత్రమును కౌశికమౌని
ఉపదేశించి జపమొనర్చగ
అస్త్రిదేవతలు వచ్చి - రాముని
అధీనమైరి ఆనందముతో.

అస్త్రిదేవతలు అంజలులొగ్గి
అధిదైవతమగు రామునితోను
పలికిరి ప్రియముగ "ఓ రఘునందన!
నీకింక రులము అయితిమి మేము."

రాముడు ముదముతో పూజలుచేసి
అస్త్రిదేవతల చేతితో లాకి
"నిత్యము మీరు నా మనస్సును
అనుసరించు"డని ఆనతినిడెను.

అస్త్రిములందిన రామచంద్రుడు
దివ్యతేజమున వెలిగెను అచట
భక్తితో మునికి నమస్కరించి
పలికెను తీయగ సాగుచునంత.

॥శ్రీరఘురాముని॥

28

అస్త్రిముల ఉపసంహారము ఉపదేశించుట

"భగవత్సముడవు ఓ మునిశ్రేష్ఠా!
అస్త్రిసంపదతో బలము నిచ్చితివి
అస్త్రిబలముల ఉపసంహారము
ఉపదేశించుము దయగొని నీవు."

రాముడు అడుగగ విశ్వామిత్రుడు
"శతవక్త్రమ్ము - దశశిర్షమును
సత్యవంతము - సత్యకీర్తియు
దృష్టము - రభసము - పద్మనాభము

ప్రతిహారతము - పరాజ్ఞుభమ్ము
అవాజ్ఞుభమ్ము - లక్షాక్షమును
విషమము మరియు దృఢనాభమ్ము
మహానాభము - దుందునాభము

సునాభకమ్ము - జ్యోతిషమున్ను
కృశనము - నైరాశ్యము - విమలమ్ము
యోగంధరము - హరిద్రమున్ను
దైత్యము - ప్రశమన - సార్చిర్మాలియు

ధృతియు - మాలి - వృత్తిమంతము
రుచిరము మరియు పితృ సౌమనము
విధూతమ్మును - మకరము - మరియు
కరవీరకరము - ధనము - ధ్యానము

కామరూపము - కామరుచియును
మోహము - ఆవరణమ్ము - జృంభకము
సర్వనాభము సంతానమును
వరణము - శీతోదరమను - వన్నియు

భృశాశ్వుతనయులు కామరూపులు
ప్రకాశవంతము మంత్రములివ్వి
ఉపసంహారము లుపదేశించెద-
పాత్రుడవీవు శుభమగు" ననుచు.

ఉపదేశించగ అస్త్రదేవతలు
తేజముకలిగి సుఖము కలుగగ
దివ్యాకృతులు కలిగినవారు
అగ్ని - ధూమము రూపముతోను

సూర్యచంద్రుల పోలిన రూపులు
రామునికంతట ప్రణామముంచి
దోసిలియొగ్గి వినయముతోను
నీ ఆనతికై వేచియుంటిమన

రాముడు ప్రేమగ వారినిగాంచి
“సమయములోన నామదినిలచి
తగు సహాయము చేయుడు మీరు
అంతవరకును స్వేచ్ఛ పొందు”డనె.

అంతట ఆ మంత్రాధిదేవతలు
ఎంతో వినయము భక్తితోడను
రాముని కచట ప్రదక్షిణించి
మరలిపోయిరి వచ్చిన తోవనె.

అస్త్రములన్నిటి ఉపసంహాము
తెలుసుకు - రాముడు బయలుదేరుచు
కౌశికమునిని మధురముగాను
అడిగెను వనసోయగమును చూపుచు

“గిరిచెంతను అట మేఘము తీరుగ
పక్షుల కిలకిల రవముతోడను
మృగములు నిండిన తరుసముదాయము
వివరము నే వినకోరితి” ననెను.

“ఓ మునిశ్రేష్ఠా! గగుర్బు కలిగెడు
లాటకావని దాటివచ్చితిమి
ఈ ప్రదేశము సుఖముగ నున్నది
ఇదియొక ఆశ్రమ మన్నటులున్నది.

ఈ ఆశ్రమము ఎవరిది స్వామీ?
యజ్ఞవిఘ్నము కలిగినదెచ్చట?
యజ్ఞభూమి ఎటనున్నది? దేవా!
వివరములన్నీ తెలుపుము మాకు.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

29

సిద్ధాశ్రమ వృత్తాంతము

సర్వము తెలిసిన జగన్నాయకుడు
తెలియనివానిగ అడుగుట వినిన
విశ్వామిత్రుడు వాత్సల్యముతో
వివరించెను తన ఆశ్రమగాథను:

“ఓ రఘురామా! దేవశ్రేష్ఠుడు
సకలజగత్తుకు ప్రభువగు విష్ణువు
తపోయోగములు సిద్ధించుటకై
వందల యుగములు తపమిట చేసెను.

వామనుడుగ ఉదయించకముందు
విష్ణువు తపస్సుచేసెను యిచట
కాశ్యపమౌని యీ ఆశ్రమమున
తపముచేసె నిది సిద్ధాశ్రమము.

అడిగినవారికి లేచనడపుడు
వైరోచనుడగు బలిభూవిభుడు
సురలను, ఇంద్రుని గెలిచి-ధర్మముగ
మూడు లోకముల నేలుచుండెను.

అంతట సురలు అగ్నితౌకలసి
ఇటకేతెంచి తపసులొనున్న
హరినిగాంచిరి అనిరి దీనముగ:
“బలియొక యాగము చేయుచుండెను.

యాగసమాప్తి కాకపూర్వమే
దైవకార్యము-సురలకుమేలు
చేయుడు-లేనిచో బలి, మాకసలు
అజేయుడగును” అని ప్రార్థించిరి.

ఘటనాఘటన సమర్థుడవీవు
వామానమూర్తిగ ఓనారాయణ!
దేవతలకును మేలు చేయుమన
శ్రీవత్సాంకుడు సరియనిపలికెను.

మునిశ్రేష్ఠుడగు కశ్యపమౌని
భార్య ‘అదితి’తో అతినిష్ఠగను
పుత్రుని బడయగ తపమున నుండగ
ప్రీతినంది నారాయణుడపుడు

దర్శనమివ్వగ మునికీర్తించెను
అంతట విష్ణువు వరము కోరుమన
“నా పుత్రునిగా అవతరించి-నువు
సురల దుఃఖములు తీర్చుము తండ్రీ!

నాతపమిచట సిద్ధించినది
సిద్ధాశ్రమముగ ప్రసిద్ధికెక్కును.”
సరియని పలికెను శ్రీవల్లభుడు
అదితి పుత్రుడై వామనుడాయెను.

వామనుడపుడు బలికడకేగి
మూడడుగులు నేలడిగి సరియన
పెరిగినవటుడై ముల్లోకములు
నిండెను - బలిని బలిమితో అణచెను.

ఎదిగినవటుడు వామానమూర్తి
నిండిన లోకములన్నీ తిరిగి
ఇంద్రునికివ్యగ సురలు - మునులు
సంతోషించిరి కీర్తన చేసిరి.

ఇచ్చట తపసు చేసినవారికి
శ్రమకలుగదయా! ఓ రఘునందన
వామనునిలయము ఈ ఆశ్రమము
పుణ్యభూమి - నే నుండునుయిచటే.

నా యాగమును భగ్నముచేయగ
ఇచ్చోటకు ఆ దనుజులువత్తురు
నా ఆశ్రమమది అచ్చట నీవు
దుష్టులనంతము చేయుము రామా!

మనమేగునది ఆశ్రమ సీమకు
నా ఆశ్రమమది నీదేనుసుమా!”
అంతటవారు మునితో అచట
ఆశ్రమమందు అడుగుబెట్టగ

చంద్రునితో పునర్వసుతారల
జంట ఉన్నటు మునితోనున్న
రామలక్ష్మణుల గాంచిన మునులు
కౌశికమునికి పూజలు సలిపిరి.

మునుల ఆదరము సత్కారములు
పొందిన - రామ లక్ష్మణు లిద్దరు
కొంత తడవు విశ్రాంతి నందిరి
విశ్వామిత్రుని కంతట ప్రణమిలి

“ఓ మునిపుంగవ! శుభమగు నీకు
నేడే నీవు యజ్ఞము కొరకై
దీక్ష వహించుము-యజ్ఞసిద్ధిచే
సిద్ధాశ్రమము సార్థకమగును.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

30 శ్రీరాముడు మారీచుని శిక్షించి - సుబాహుని త్రుంచుట

ఉచిత సమయమున వినయకుతుకమున
రామ లక్ష్మణులు అడిగిరి మౌనిని
“ఏ సమయములో అసురులు వత్తురు
యజ్ఞవిఘ్నము నివారించెదము.

మాకు తెలియక ఆ సమయమది
అతిక్రమించుట జరుగకూడనిది”
అంతట మునులు వారితో పలికిరి
ఉత్సాహమునకు సంతసమందిరి.

“నేటినుండి మరి ఆరు రాత్రులు
మీరీ యజ్ఞము సంరక్షించుడు
కౌశికమౌని దీక్షలొ నుండెను
మౌన వ్రతమును చేకొనినాడు.”

కీర్తిమంతులగు రాజ పుత్రులు
మునుల మాటలు విని శ్రద్ధగను
ఆరు దినములు రేయింబవలులు
తపోవనమును రక్షణ చేసిరి.

అయిదు దినములు గడచి అంతట
ఆరవ దినము ప్రారంభమున
రాముడు - తమ్ముని హెచ్చరించెను
సంసిద్ధునిగా నుండగ చెప్పెను.

ఉపాధ్యాయుడగు కౌశికమౌనితో
ఋత్విక్కులతో కూడిన యట్టి
యజ్ఞవేదిక ప్రజ్వలించెను
కౌశికుయాగము సాగుచుండెను.

హోమద్రవ్యము పూర్తిగ నిండెను
యజ్ఞవేదిక ప్రజ్వరిల్లెను
సమంత్రకముగ యజ్ఞము సాగగ
అంతట ఆకాశములో నప్పుడు.

భయంకరమ్మగు ధ్వని పుట్టినది
మేఘము మాదిరి ఆ రాక్షసులు
మాయలు పన్నుచు పరుగిడివచ్చిరి
అనుచరులతో అట నింగిని నిలచిరి.

ఆ రాక్షసులు రక్త ప్రవాహము
కురిపించగను - యజ్ఞవేదిక
కలుషితమగునని గ్రహించి రాముడు
సోదరు గాంచి పలికెనప్పుడు:

“తమ్ముడ లక్ష్మణ! దుష్టులు వీరు
మాంసభక్షకులు ఈ దనుజులను
గాలికి మేఘము చెదిరిన రీతిగ
మానవాస్త్రమున పారద్రోలెదను.”

కోపించిన ఆ రామచంద్రుడు
ఉత్తమమయిన ప్రకాశమైన
మానవాస్త్రమును సంధించి అట
తొమ్మున వేసెను మారీచునికి.

శక్తిమంతమగు అస్త్రధాటికి
ఆగలేక ఆ నీచ మారీచుడు
నూరు యోజన దూరమునున్న
కడలి ఒడ్డున - విసరివేయబడె.

మూర్ఛ నందిన మారీచుని - తన
మానవాస్త్రము గొనిపోయెడునెడ
రాముడు తమ్మునితో పలికెనట:
“ధర్మబుద్ధిగల అస్త్రము చంపదు.”

అంతట రాముడు పాపకృత్యులను
యజ్ఞ విఘ్నము చేసెడి దనుజుల
చంపెదననుచు ఆగ్నేయాస్త్రము
సుబాహుపైన వేసెను అపుడు.

అస్త్రఘాతముచే దనుజుడు అంత
అసువులువీడి నేలరాలెను
రాముడంతట వాయవ్యాస్త్రము
వేసి - దనుజులను చెదరగొట్టెను.

రామచంద్రుడు దనుజుని త్రుంచి
పూర్తిగ వారిని చెదరగొట్టి అట
ప్రకాశించెను ఇంద్రునివోలే
పూజలనందెను మునులందరిచే.

యజ్ఞ సమాప్తి అయినదనుకనే
కౌశికమౌని ఆనందముతో
రాముని చూచి పలికెను అంత
“కృతార్థుడనైతిని కీర్తిమంతుడా!

తండ్రిమాటను పాలించితివి
వీర విక్రమము చూపించితివి
నీ విజయముతో యీ ఆశ్రమము
సార్థకమాయెను సిద్ధాశ్రమమని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

31 విశ్వామిత్రుని యాగసమాప్తి-జనకుని యాగమునకు రామలక్ష్మ సహితుడై మునులతో విశ్వామిత్రుడు తరలుట

రాజుగపుట్టి ఋషియైనట్టి
విశ్వామిత్రుని యాగముగాచి
తండ్రిమాట నెరవేర్చిన తృప్తితో
సుఖముగ నిద్రించిరి సోదరులు.

ప్రాభాతమున నిద్దురలేచి
ప్రాతఃకాల కృత్యములొనర్చి
ముందు గురువుకు-ఆవల ఋషులకు
నమస్కరించి పలికిరి తీయగః

“ఈ సోదరులు మీ సేవకులు
తపోవంతుడవు అతి సమర్థుడవు
సేవచేయుటది కల్పించితివి
తరణోపాయము సమకూర్చితివి.

మీ ఆశీస్సులు బలము నొసగును
మీ కార్యమ్మది తెలియజేయుడు”
అనిన మాటలకు ముని ముదమందెను
అంతట మునులు పలికిరి తిరిగిః

“మిథిలానాథుడు జనక భూపతి
ధర్మాత్ముండొక యజ్ఞము చేయగ
సంకల్పించెను పోయెదమచటికి
వత్తువ రామా! మాతో నచటికి.

జనకరాజుకడ దేవదత్తమగు
అతి ప్రసిద్ధిగల ధనుస్సు గలదు
దేవరాతుడను రాజుకు - సురలు
పూర్వము యిచ్చిరి-మహిమోపేతము.

ధనుసు నెత్తగ సురాసురులకు
సాధ్యముకాదు నరులొక లెక్కా?
ఆశతో ఎందరొ ముందుకు వచ్చి
సిగ్గుతో వెనుకకు పోవుచుండిరి.

రఘుకులదీపక! మహాత్ముడైన
జనకుని యజ్ఞము చూతువు రమ్ము
అమోఘచాపము హర్షదాయకము
పూజలు చేతురు ఆ చాపమునకు.

శాస్త్రవిధిగను యజ్ఞము చేసి
మెప్పించి సురలను, మిథిలానాథుడు
“సునాభ”మను ఆ దివ్యచాపమును
కోరగ - యిచ్చిరి సురలు రాజుకు.”

ఋషుల మాటలు వినిరి సోదరులు
విశ్వామిత్రుడు సాగుచునంత
వనదేవతలకు నమస్సులిడెను
హిమవత్ప్రాంతము పోయెదననెను.

విశ్వామిత్రుని వెంట మృగములు
పక్షులు - చనవుగ మిత్రులమాదిరి
వచ్చెను - వాటిని ముని మురిపెముగ
మరలిపొమ్మని చెప్పిపంపెను.

దూరము సాగిరి సాయం సంద్యలొ
విధిక్రత్యములు శోణనదమున
తీర్చుకు-వారు కౌశిక మునియు
కూర్చొని యుండగ రామచంద్రుడు.

లతాశోభితము తరులతో నిండిన
ఈ ప్రదేశము ఎవ్వరిదనుచు
ఉల్పాహముతో నడుగగనంత
ముదముగ కౌశికముని పలికెనట.

॥శ్రీరఘరాముని॥

32

కుశుని వృత్తాంతము

“రామా! వినుము పూర్వకాలమున
తపోవంతుడు బ్రహ్మపుత్రుడగు
కుశుడను గొప్ప మహిమాన్వితుడు
సాధుశ్రేష్ఠుడు ఉండెడివాడు.

ఉన్నత వంశమునందు బుట్టిన
విదర్భ రాజు కూతురునతడు
పరిణయమాడి సద్గుణయుతులగు
నలుగురు పుత్రుల బడసెనంతట.

“కుశాంబుడు”న్న “కుశనాభుడును”
“ఆధూర్త రజసుడు” “వసువ”ను నలుగురు
తేజోవంతులు అగు పుత్రులతో
పలికెను - భూమిని పాలించమని

బ్రహ్మకుపుత్రుడు అయినను కుశుడు
క్షత్రియ కన్యను పరిణయమాడి
పుత్రుల బడసినవాడు - పుత్రులతో
పుడమిపాలన పుణ్యము అనెను.

ఋషి పలుకులువిని నలుగురు పుత్రులు
యోగ్యములయిన స్థలములందున
న్యాయము తప్పక రాజ్యపాలనము
చేయసాగిరి ప్రజలు మెచ్చగ.

“కౌశాంబి”ని ఆ కుశాంబుడుండి
“మహాదయమ్మ”న కుశనాభుడును
“ధర్మారణ్య” నగరమునకును
ఆధూర్తరజసుడు రాజుగ నుండి

“గిరి ప్రజపురమును” రాజధానిగా
వసువురాజుగా ఏలిరి చల్లగ
ఈ ప్రదేశమున ప్రజలందరిని
వసురాజేలెను మనసు నిండుగ.

దీనికి రక్షణ కనబడునట్టి
మహాపర్వతము లవిగో ఐదు
మగధలొ పుట్టిన “శోణ”నది అది
మణిహారమువలె పారును మధ్యలొ

పశ్చిమ ముఖమై పారును యీ నది
పచ్చని పైరుల ప్రాణము శోణ
వసువు చక్కగా తీర్చిదిద్దగ
శోభలీనె యీ ప్రదేశమంతయు.

అందములొలికే సుందరి “ఘృతాచి”
ఆమెను చేకొని కుశనాభుడట
రూపవంతులు తేజోవంతులు
నూర్గురు కన్యల బడసెను అంత.

బంగరు కాంతుల మేని సొగసుల
నిండిన వయసు పొంగులదేలి
మబ్బులయందు చుక్కలమాదిరి
ఆడుచు పాడుచు వనమున తిరిగెడి

కన్యారత్నము లందర చూచి
మన్మథ వశమున చిక్కినవాడై
వాయుదేవుడు వారలగాంచి
తనకు భార్యలై సుఖపడమనుచు

“నాకాంతలు మీరందరు అయినచో
మరణము లేక దేవతలగుదురు”
అనిన గాలితో కన్యలు పలికిరి.
“కుల స్త్రీలతో మాటాడుట యిటులా?

చరాచరముల నుంచువు నీవు
భూత కోటులను రక్షించెదవు
పరుల పవిత్రుల చేసెడివాడవు
పవనుడవైతివి నీకిది తగునా?

మేమెవ్వరమో తెలియగలేవా?
శాపము నిచ్చి శిక్షించెదము
కానీ తపసు వ్యర్థము చేయము
ధర్మము తప్పి మసలకు నీవు.

ధర్మాత్ముడు అతి తేజోవంతుడు
అతనికి తగిన సంతతి మేము
తండ్రి నిర్ణయము - మా కానందము
మాకు భర్తలను అతడే తెచ్చును.”

జంకక పలికిన కన్యల పలుకులు
విని కోపించి - వాయుదేవుడు
వారి దేహముల విసురుగ తిరిగి
వంకర దేహుల గావించెనట.

వికారదేహములు కలిగినయట్టి
కన్యలు గృహమున కేగగ నంత
గాంచిన తండ్రి మనను చెదిరినది
కోపమునిండెను వివరములడిగెను.

“శోకము నాపుడు తెలుపుడు నాకు
ఇంతటి దుర్మార్గమునకు ఎవడు
కారణమయ్యెను?” అడిగి అంతట
ప్రత్యుత్తరము వినగ నిలచెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

33

బ్రహ్మదత్తుని వృత్తాంతము

కన్నుల నీరు కురియగ - కన్యలు
తండ్రికి సర్వము తెలియబరచిరి
అంతట తండ్రి-వారలగాంచి
పొగడెనువారి ఓరిమికెంతయు.

క్షమయే దానము యజ్ఞము క్షమయే
క్షమయే సత్యము ధర్మము క్షమయే
క్షమ సాధించగ చాలిన - భువిలో
సర్వము సాధించిన వారగుదురు.

పలికెను; ఓరిమి నిలయము రాజు
తనయల ఓర్పుకు సంతసమంది
తగిన వరునికై సచివులకూడి
కొలుపుదీరి యోచించసాగెను.

అంతట “చూళి” అను నొక మౌని
నిశ్చల తపమున నున్న సమయమున
ఊర్మిశ పుత్రిక “సోమద” యను నొక
గంధర్వకన్య కొలిచెను మునిని

శుశ్రూషలతో మెప్పించగను
మదిలో కోరిక తెలియబరచమన
పవిత్రుడైన బ్రహ్మజ్ఞానియగు
పుత్రునిబడయగ కోరిక యనెను.

అవివాహితను శరణువేడితి
తపోవంతుడవు పుణ్యమూర్తివన
సంతసమందిన చూళిమహాబుష్ఠి
సంకల్పముచే పుత్రునొసగెను.

సోమదయంతట తన కుమారునికి
“బ్రహ్మదత్తు”డని పేరు బెట్టెను.
కాంపిల్యమునకు రాజై ఆతడు
ఇంద్రునిపొలి ఏలసాగెను.

కుశనాభుడు తన కన్యలందరిని
బ్రహ్మదత్తునికి రాణుల చేసెను
పాణిగ్రహణము జరిగినంతనే
వెనుకటి సుందర రూపములందిరి.

పుణ్యమూర్తియగు అల్లుని గాంచి
ఆనందించెను ఆ మహారాజు
కుబ్జరూపములు పోయిన కన్యలు
భర్త మహిమకు భక్తి నిండిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

34 విశ్వామిత్రుడు తన జన్మ వృత్తాంతము వివరించుట

కుశనాభుడు తన తనయలందరిని
భర్త వెంబడి పంపి అంతటను
పుత్రునికొరకై యజ్ఞము చేసెను
అంతట బ్రహ్మకు మానస పుత్రుడు

తనకు తండ్రియగు కుశుడంతటను
యజ్ఞము చేసిన తనయుని గాంచి
పుత్రుని బడయగ దీవనలిచ్చి
బ్రహ్మ లోకమున కేగెను అపుడు

తండ్రి దీవన ఫలియించగను
ధర్మనిష్ఠుడగు “గాధి” యనునొక
తనయుని పొందెను కుశనాభుండు
గాధితనయుడను నేనే రామా !

కుశుని వంశుడను కౌశికునిగను
గాధి కుమారుడు గాధేయునిగ
కీర్తిమంతులగు వారివల్లను
పొందితి కీర్తి పుణ్య ఫలమది

నా సోదరి, విను - దశరథనందన
పాతివ్రత్యపు మహిమ చేతను
దేహముతోను స్వర్గముకేగెను
స్వార్థరహితయై జీవకోట్లను

పునీతులనుగా చేయగదలచి
ఆకాశమును వదలి పారెను
హిమవత్సర్వత ప్రాంతమందున
తనకైతాను దిగివచ్చినది.

పుణ్యనదిగను కీర్తి గడించెను
నా సోదరి అన నాకును కీర్తియై
సత్యవతియని కౌశికియనియు
పేరుగాంచినది ఋచీకుపత్ని.

దివ్యమూర్తి - తాపుణ్యనది అయి
లోకముయొక్క హితమును కోరుచు
సుందర హిమవత్ప్రాంతము నందు
ఉన్నది సోదరి - ఉందును అచటే.

యాగనిర్వహణ నియమ విధులకై
సోదరికింత దూరమునున్న
సిద్ధాశ్రమము చేరితి రామా!
నీ విక్రమమున కోరిక తీరెను.

నా వంశమును నాగురించియు
తీరుగ నీకు చెప్పితిరామా!
ప్రౌఢుపోయినది నిదురపోము
ప్రయాణమునకై సిద్ధము కావలె.

తరువులు నిలచెను సవ్యడి లేక
మృగములు, పక్షులు నిదురలొ మునిగెను
నింగి నిండుగా తారలు నిండగ
కనులున్నటుల కనబడుచున్నది.

చల్లని చంద్రుడు వెన్నెల జల్లెను
నిశాచరములు మాంస భక్షకులు
రాక్షస గుంపులు భయము గొలపగ
సంచరించుచు నున్నవి నిశితో."

కౌశికమౌని అటుల చెప్పగా
మునులందరును మేలు మేలని
పొగడిరి విశ్వామిత్ర మునీంద్రుని
వంశోద్భవులను పొగడిరి వారు.

"బ్రహ్మసమానులు మీ వంశజులు
నీవు కీర్తితో నిలచిన మూర్తివి
మీ సోదరి - నది యశమునందినది
ధర్మాచరణకు నెలవగు వంశము."

ప్రశంసలందిన విశ్వామిత్రుడు
పశ్చిమాద్రిలో సూర్యునివోలె
నిదురించెను - శ్రీరామలక్ష్మణులు
అచ్చెరువందిరి, నిద్రలొ మునిగిరి.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

35

గంగ - ఉమల చరితము

“భక్త బాంధవలెమ్ము తెల్లవారినది
నింగి భానుడు తొంగి చూచుచున్నాడు
శుభము కలుగును నీకు శ్రీరామచంద్రా!
బయలుదేరగ నీవు సిద్ధముగనుండు.”

చల్లగ పలికిన మౌని పలుకులకు
మెల్లగ లేచి పూర్వాహ్లామున
చేయవలసిన నిత్య కర్మలు
పూర్తిచేసుకు మౌనితో బలికెను :

“నిర్మలమైన జలకములుండి
ఇసుక తిన్నెల శోభల నిండి
లోతగు శోణను దాటుట ఎట్లు?
తెలియబరచుము తాపసోత్తమా!”

మహా ఋషులు వారేగెడి త్రోవతొ
నడచెదమయ్యా రఘుకులదీపక!”
కానన సీమల నడచుచు వారు
పవిత్ర నదియగు గంగను చూచిరి.

పావనగంగలొ స్నానముచేసి
పితృ తర్పణము నివేదనమును
శ్రద్ధగచేసి ఆ మునిశ్రేష్ఠులు
శేషము భుజించి కూర్చొనిరచట.

రామభద్రుడు అడిగె మునీంద్రుని
మూడు మార్గముల పవిత్ర గంగ
రత్నాకరుని చేరుట తెలుపుడు?
అనగా మౌని ముదముతో తెలిపెను:

“హిమవంతుండను పర్వత రాజు
వివిధ ధాతువుల ప్రకాశించుచు
సౌందర్యముతో ఎన్నీక అయిన
పుత్రిక లిరువుర కలిగియుండెను.

మేరువు పుత్రిక కోమలాంగియగు
మనోరమయే హిమవంతుని భార్య
పెద్దకూతురు-గంగ, పావని
చిన్నకుమార్తె-ఉమగా పెరిగెను.

దేవతలంతట పర్వతరాజును
దేవకార్యములు నిర్వహించుటకు
పవిత్రగంగను త్రిపథగామినిగ
ప్రసాదించుమని ప్రార్థన చేయగ

సురల ప్రార్థన విని హిమవంతుడు
ముల్లోకములకు హితముకూర్చగ
పవిత్రగంగను అందజేసెను
ఆనందించెను ముల్లోకములు.

దశరథరామా! ఆ హిమవంతుని
రెండవ కూతురు ఉమయను కన్య
తీవ్రనిష్ఠతో ఫాలనేత్రుని
తపసుచేసి మెప్పించగలిగెను.

తపోనిష్ఠయగు ఉమాబాలను
లోక పూజ్యుయగు కన్యను అపుడు
ప్రసన్నుడైన శంకరునకును
ఇచ్చి-పాదములు కడిగెను రాజు.

శైల రాజసుత లిద్దరు వారు
గంగా-ఉమలు, వింటివ రామా!
ఆకాశమునకు గంగ వెడలిన
వృత్తాంతము వినిపించితి నీకు.

సురలోకమునకు అప్పుడు వెళ్ళిన
పవిత్రగంగ ఇదియే రామా!
నిత్యము-నిర్మలమైన జలములివి
శిరోధార్యములు పాపహరణములు.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

36

పార్వతిదేవి దేవతలను-భూమిని శపించుట

రామచంద్రుడు అడిగె మునీంద్రుని
దేవలోకమున-మనుజులలోకముల
పావనిగంగ ప్రభవించిన ఆ
వృత్తాంతమును వివరించుమనె.

ఉత్తమనదిగా వినుతికెక్కుట
శాశ్వతకీర్తిని పొందిన విధము
తెలియబరచుమన - కౌశికమౌని
గంగ చరిత్రము చెప్పెను అంతట.

“పూర్వము-శివుడు పార్వతిదేవిని
పరిణయమాడి-మక్కువనిండి
నూరు దివ్యసంవత్సరములు
గడపినగాని ఆ దంపతులకు

తనయుడు ఉదయించగలేదపుడు
బ్రహ్మ మొదలగు దేవతలందరు
భయమునందిరి-పుత్రుడు కలిగిన
తేజోవంతుని భరించుటెట్లని.

బోళాశంకరు నందరు స్తుతించి
తేజము నతనిలో నిలుపుకొనమని
లోకములన్నీ కాపాడుమని
కోరగ-సరియనె శంకరదేవుడు.

‘నా తేజమును భరించ నెవ్వరు
సమర్థులో మరి తెలుపుడు’ అనగ
భూమి అందుకు సమర్థురాలన
తేజము విడచెను శంకరుడంతట.

శివుని తేజముతో నిండిన భూమి
భగ్నమగునటు తోచగనంతట
దేవతలందరు అగ్నిని కోరిరి
‘వాయువుతో, నువు, తేజము దాల్చుము.’

అగ్ని-వాయువు దాల్చిన తేజము
శ్వేత పర్వతము అయినదంతట
అగ్ని-సూర్య సదృశము అయిన
రెల్లువనమట ఏర్పడెనప్పుడు.

అగ్నినుండి అతి తేజోవంతుడు
కార్తికేయుడు జననమందెను
కృత్తికలతనిని పెంచుటచేతను
కార్తికేయునిగ వినుతికెక్కెను.

ఋషిగణమంతయు ప్రీతినందిరి
శివ పార్వతులను పూజించిరట
కానీ కోపమునిండిన పార్వతి
సురలనుగాంచి శాపమునిడెను.

‘పుత్రునిబడసెడి కోరిక నాకు
తీరకపోయెను మీ కోరికచే
కావున మీమీ భార్యలు కూడ
సంతులేనివారగుటది తథ్యము.’

భూమిని కూడా శపించె పార్వతి
‘పుత్రులు కలుగుట సహింపకుంటివి
కావున - పుత్ర సౌఖ్యమునందవు
ఎందరొ రాజుల భార్యగనుందువు.’

శాపమునందిన వారందరును
సిగ్గుతొ దుఃఖము నిండగచూచి
శంకరుడంతట పార్వతితోను
హిమాద్రిను తర శిఖరమునందు.

తపముచేయగ సాగెను అంతట
తీవ్ర తపస్సులొ లగ్నమాయెను
రామా! ఇదియే పార్వతి చరితము
గంగ ప్రభావము వివరించెద విను.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

37

కుమారస్వామి జననము

“శంకరుడంతట తపమున నుండగ
అగ్నిని ముందు నిడుకొని సురలు
బ్రహ్మనుచేరి వినయము నిండి
ప్రణామముంచి పలికిరి భక్తితో.

ఆదికాలమున సేనాపతిగ
శంకరునొసగి దయజూచితివి
తపములొనుండెను శంకరుడిపుడు
కర్తవ్యమును తెలియబరచుమన”

సర్వ లోకముల పితామహుడగు
బ్రహ్మ పలికెను మధుర వాక్యముల
“శైలకుమారి శాపమువలన
దేవతలకు ఇక సంతు కలుగదు.

కావున - ఈమె - ఆకాశగంగ
అగ్నిదేవుడు ఈమెయందున
రిపులగెలిచెడి తేజోవంతుని
దేవసేనలకు అధిపతి నందును.

హిమగిరిందుని జ్యేష్ఠపుత్రిక
గంగ - మాతయగు సత్పుత్రునికి
ఆ బాలుడును పార్వతిదేవికి
ప్రీతిపాత్రుడై యశమునందును.”

బ్రహ్మ పలుకుల ముదమునందిరి
పూజలు సలిపి స్తుతించి - అంతట
కైలాసగిరిని చేరిరి వారు
అగ్నిని కోరిరి సేనాపతికై.

సరియని పలికి హుతవాహుడట
గంగను చేరి తెలిపెను తీరుగ
“దేవతలందర అభీష్టమిది విను
దేవీ! గర్భము ధరించు నీవు.”

అనలుని పలుకులు విని గంగమ్మ
రూపమునందెను మూర్తిగ నిలచెను
అంతటి సౌందర్యము నటగాంచి
శంకరు తేజము విడచెను అగ్ని.

అగ్ని విడచిన తేజముతోను
నిండెను గంగ - భరించలేక
దుఃఖము నిండి నిలబడలేక
దేవ పురోహితుడగ్నితో పలికెను:

‘వృద్ధినందిన తేజమ్మును నే
భరింపలేను అశక్తురాలను’
అనగా అగ్ని హిమగిరి చరియలొ
గర్భము నుంచగ చెప్పెను గంగకు.

దశరథరామా! గంగ అంతట
గర్భమునచట వెలువరించెను
భూమిని చేరిన దివ్య మిశ్రమము
స్వర్ణము - రజతముగా వెలుగందెను.

షారమువలన రాగి - ఇనుములు
అందలి మాలిన్యముతో నంతట
సీసము - తగరము లుద్భవించి, మరి
సకల ధాతువులు భువి నుదయించెను.

గర్భమునుండి వెడలిన తేజము
పర్వతప్రాంతమునంతయు ప్రాకి
స్వర్ణమైనది - అంతటినుండి
అగ్నిరూపమని బంగరునందురు.

అచ్చటనున్న తరువులు - తీగలు
పొదలు సమస్తము బంగరు ఆయెను
శరవనమందు పుట్టిన బాలుని
సేనాపతియగు దివ్య బాలుని

పెంచగ సురపతి - సురలందరును
కృత్తికలను నియమించి పంపగను
సంతోషముతో తమ బాలకుడని
వాత్సల్యముతో ఆకలి తీర్చిరి.

నేపాలిచ్చెద - నే ముందనుచును
ఆర్గురు కృత్తిక లంతటరాగా
ఆరు ముఖములతో పాలను ద్రావెను
ఒక్కపూటలో వృద్ధినందెను.

గర్భము జారుటచే ఉదయించెను
కావున - స్కంధుడు అందురు వీరుని
కృత్తికలాతని పెంచుటచేత
కార్తి కేయుడని యశము నందెను.

అతి బలవంతుని తేజోవంతుని
అసురుల జయించు అమితోత్సాహుని
దేవగణములు ముందు నిడుకొని
సేనాపతిగా అభిషేకించిరి.

ఓ రఘురామా! గంగ వృత్తాంతము
కుమార జననము వివరించితిని
కార్తి కేయుని భక్తులందరును
దీర్ఘాయుష్కులు అగుదురు భువిని.

కకుత్స్థరామా! స్కందుని భక్తులు
కొమరులు - మనుమలు గలిగినవారై
భువిలో సుఖములు అన్నియు పొంది
కార్తి కేయుని నెలపు చేరెదరు.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

38

సగరుని వృత్తాంతము - అశ్వమేధము నారంభించుట

భువికిదిగిన గంగమ్మను గూర్చి
తెలియజెప్పెను కౌశికమాని
“సగరమహిపతి అతి ధర్మాత్ముడు
అయోధ్య నేలెను పూర్వము - రామా!

ఎంతో చక్కగ పరిపాలించెను
సంతులేక తను పరితపించెను
వైదర్భుని కూతురు ‘కేశిని’, రాజుకు
పెద్దభార్య - అతి ధార్మికురాలు.

అరిష్టనేమి పుత్రిక, ‘సుమతి’
అందచందముల సాటిలేనిది
సగరుని రెండవభార్యగపతితో
సర్వసౌఖ్యములు పొందుచుండెను.

భార్య లిద్దరితో రాజు వెడలెను
హిమవత్సర్వత ప్రాంతము జేరి
‘భృగు ప్రసవణము’ అనునొకగిరిపై
తపము చేసెను సంతతి కొరకై.

నూరు వత్సరము లటుల గడచినవి
భృగుమహర్షి ఆ తపముకు మెచ్చి
సంతతి కలుగగ వరము నొసగెను
కీర్తి కలుగునని ఆశీస్సులనిడె.

‘నీభార్యలలో ఒక్క భార్యకు
వంశకర్తయగు పుత్రుడు కలుగును-
అరువదివేల పుత్ర సంతతి
కలుగును రెండవ భార్యకు’ అనెను.

అంతట కేశిని వంశకర్తయగు
పుత్రుని వరముగ కోరుకొన్నది
కీర్తిమంతులగు అరువదివేల
పుత్రుల కోరెను సుమతి అప్పుడు.

ప్రదక్షిణించి నమస్సులుంచి
బయలుదేరెను రాజు సతులతో
‘అసమంజు’డను పుత్రుని బడసెను
సగరునివలన కేశని అంతట.

గుండ్రని రూపగు గర్భ పిండమును
ప్రసవించినది సుమతి అప్పుడు
దానిని చీల్చుకు అరువది వేల
పుత్రులువచ్చిరి - వినుమిది రామా!

నేతితోనిండిన కడవలయందు
దాదులు వారిని ఉంచి పెంచిరి
యౌవ్వనదశలో అందరు పుత్రులు
అందమునందు మిన్ననిపించిరి.

అసమంజుండు రాజుకు జ్యేష్ఠుడు
తమ్ములందరిని - పిల్లలెందరినొ
జలములందు పడవైచెడివాడు
వారుమునుగగ సంతసపడుచు

పాపకార్యముల నాచరించుచు
సజ్జనులను మరి హింసించగను
రాజు - అతనిని నగరమునుండి
వెడలగొట్టెను కకుత్స్థరామా!

అసమంజునికి కుమారుడతడు
'అంశుమంతుడు' ప్రియభాషణుడు
అతిపరాక్రముడు - అతడు జనులకు
ఎంతో హితుడై యశము గడించెను.

కొంతకాలము జరిగిన పిదప
సగరుడంతట యాగముచేయగ
సంకల్పించి ఋత్విక్కులతో
శాస్త్రోక్తముగా యజ్ఞము మొదలిడె."

॥శ్రీరఘరాముని॥

39

సగర పుత్రులు భూమినిత్రవ్వుట

సగరుడు యాగము సాగించెనని
ముని చెప్పగను రాముడు అడిగెను
“మా పూర్వీకుడు సగరుడు యజ్ఞము
చేసిన విధమును వినగోరుదు”నని.

‘యజ్ఞకర్తవగు నీకపకారము -
యజ్ఞము విఘ్నము చేయుటకొరకై
ధూర్తుడు ఎవరో యాగాశ్వమును
అపహరించెనది మాకును అశుభము.

ముదమునంది అట కౌశికమౌని
సగరుడు చేసిన అశ్వమేధమును
విశదముగా వివరించెను వారికి
తేజోవంతులు శ్రద్ధగ వినిరి.

కావున నీవు వేగమె వెదకి
తురగము తెచ్చుట కర్తవ్యమ్మన
అతిబలవంతులు అరువది వేల
తనయుల చూచి రాజు పలికెను:

“హిమగిరినుండి వింధ్యాచలము
నడుమనున్న ఆ పుణ్య స్థలమును
యజ్ఞము చేయుట కనువైనదియని
నిర్ణయించుకొని వదలిరశ్వమును.

‘దానవులెవరో దొంగిలించిన
తురగముకొరకై బయలుదేరుడు
ఆమడకొకనిగ అంచెలంచలుగ
వెదకుడు భూమిని మీరందరును.

కకుత్స్థరామా! అంశుమంతుడు
మహారథముతో దృఢమగు వింటితొ
సగరుని ఆనతి మేరకునపుడు
అనుసరించెను యాగాశ్వమును.

యాగాశ్వమును-దొంగనుకూడా
పట్టుకొనక-యిక మరలకూడదు
అంశుమంతుడు, నేనును యిచటే
ఉండుము మీరు బయలుదేరు’డన

ఇంద్రుడు అంతట మాయరూపమున
'ఉక్థాహ'మను - పర్వదినమున
యాగాశ్వమును అపహరించెను
అపుడు ఋత్విజులు పలికిరి రాజుతో:

సంతోషముతో సగరకుమారులు
బయలుదేరి అట భూమిని వారు
ఆమడకొకడై శిఖరము వంటి
గోళ్ళతో పదునగు శూలములతో

భూమిని చీల్చుచు సాగిరి అంతట
భరింపరాని ధ్వని కలిగినది
పాములు మడసెను జంతువు లరచెను
పరుగిడలేక దానవు లేడ్చిరి.

నాల్గదిక్కులు నిండెను ధ్వనులతో
అరువది వేల సగరకుమారులు
భూమిని చిందరవఁదర చేయుచు
త్రవ్విరి పాతాళము వరకపుడు.

అంతట సురలు గంధర్వులును
పన్నగులందరు బ్రహ్మనుచేరి
సగరకుమారులు చేసినదంతయు
భయముతో నపుడు విన్నవించిరి.

‘ఈతనివలన యాగము ఆగెను
ఈతడు తురగము నెత్తుకుపోయెను
అనుచు ప్రాణులను చంపుచుండిరి
భూమిని ధ్వంసము చేసిరి దేవా!’

॥శ్రీరఘరాముని॥

40

అరువది వేల సగరకుమారులు భస్మమగుట

కమలాసనుడు పలికె సురలతో
‘నవద్వీపములు కూడిన భూమి
వాసుదేవునిది-ఆ మహాత్ముడు
భస్మము చేయును వారఁదరిని.

ప్రతి కల్పమున భూమి యిట్టులే
త్రవ్వబడునది చింతింపకుడు’
అని చెప్పగను వచ్చినవారు
సంతసమంది వెడలిపోయిరి.

భూమిని త్రవ్వి ప్రదక్షిణించి
తురగముగానక తండ్రినిచేరి
శ్రమ వివరించి తురగముగాంచెడి
మార్గోపాయము వివరించమన

పుత్రులజూచి కోపమునఁది
‘తురగముకొరకై తిరిగిత్రవ్వుడు
తురగములేక తిరిగిరాకుడు’
అనగ తిరిగి అటభూమిని త్రవ్వుచు.

‘విరూపాక్షమను’ దిగ్గజమ్మును
చూచిరి వారు - నమస్కరించిరి
అష్టదిగ్గజములన్నవి నిరతము
శిరమున భూమిని మోయుచుండును.

బరువువల్లను కలుగుబాధను
తొలగించుకొన పర్వదినముల
శిరసూగించును భూమివణకును-
తూర్పునగాంచిరి ‘విరూపాక్షమును.’

ఆవల దక్షిణ దిశలో త్రవ్విరి
‘మహాపద్మ’మను మదగజమునట
చూచిరివారు - ప్రదక్షిణించిరి
అంతటవారు త్రవ్వుచుసాగి

పడమటి దిశలో ‘సౌమనసమ్మును
ఉత్తర దిశలో ‘భద్ర’ మనియెడి
మదకరింద్రముల చూచి భక్తితో
ప్రదక్షిణించి కుశలమునడిగిరి.

తిరిగి త్రవ్విరి ఈశాన్యమున
కోపమునిండి సగరకుమారులు
అటులత్రవ్వచు ఒక ప్రదేశమున
దివ్య పురుషుని గాంచిరి వారు.

తపస్స్వరూపుడు దేవదేవుడగు
కపిల మహర్షిని గాంచిరి వారు
ప్రక్కనవున్న అశ్వముగాంచిరి
సంతసమంది - దురుసుతనమున

వాసుదేవుని పరుషములాడిరి
ముని వేషముగల దొంగని పలికిరి
యజ్ఞవిఘ్నము చేయు ఘాతకా!
నీకిపుడెవ్వరు రక్షణ అనిరి.

మూర్ఖుల గాంచిన మౌని అంతట
హుంకరించెను క్రోధమునిండెను
అంతట వెడలిన క్రోధజ్వాలకు
భస్మమైరి ఆ సగరకుమారులు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

41 అంశుమంతుడు యాగాశ్వము తెచ్చుట-గంగను దివినుండి భువికెల్లు దించుట ఆని యోచించుట

పుత్రులజాడ తెలియకపోయెను
సమయము చాలా జరిగిపోయెను
చింతతో సగరుడు అంశుమంతుని
వీరుని పంపెను వెదకుటకొరకై.

‘శూరుడవీవు ధైర్యవంతుడవు
జాడ తెలుసుకొని వేగమెరమ్ము
భూమియందు అతి భీకరమయిన
భూతములుండును కావున నీవు

విల్లు-ఖడ్గములందుకు పోవలె
మ్రొక్కదగినవా రందరికచట
మ్రొక్కుచు - భక్తితో ఆశీస్సులుగొని
విఘ్నపరులను జయించిరమ్ము.’

తాత మాటలకు సరియని పలికి
బయలుదేరెను అంశుమంతుడు
భూమిని త్రవ్విన మార్గముబట్టి
అనుసరించి అట గజమును గాంచెను.

మేరువు సరియగు గజమును చూచి
ప్రదక్షిణించి అశ్వము జాడయు
వెదుకబోయిన పినతండ్రులయొక్క
వివరము లడిగెను గజరాజునట.

రవికులమ్మున పుట్టినవాడగు
తేజోవంతుడు అంశుమంతునితో
పలికెను గజము ‘జయము కలుగును
అశ్వము దొరకును కార్యము తీరును.’

ఆ విధముగను అంశుమంతుడు
దిగ్గజమ్ములను చూచి-వాటిని
అడుగుచు సాగెను అవి అన్నియును
‘లభించు నీకు యాగాశ్వము’ అనె.

దిగ్గజమ్ములట త్రోవ చూపగను
సాగుచు అచట బూడిదకుప్పలు
గాంచినవాడై దుఃఖమునిండి
రోదించెను తన పినతండ్రులకై.

కన్నుల నీరు కురియుచుండగా
గాంచెను అచట యాగాశ్వమును
పినతండ్రులకు జలమును విడువగ
వెదకెను అచట నీటివనరుకై.

అంత దవ్వులో ఒక ప్రదేశమున
పినతండ్రులకు మేనమామయు
పక్షికులముల అధిపతి-పూజ్యుడు
ఎఱ్ఱని-పచ్చని మేనిరంగుగల

గరుత్మంతుని గాంచెను అంతట
అంశుమంతుని గాంచి ఖగపతి
ప్రియముగ బిలచి-‘చింతిలవలదు
వీరి మరణము తోక సమ్మతము.

విశ్వమునిండిన విష్ణుమూర్తి-తను
కపిలునిరూపున వీరందరిని
దుష్కార్యములను చేసెడి దుష్టుల
దండించెను యీ విధముగ వినుము.

బ్రాహ్మణ కోపము దహించె వీరిని
ఉదకదానము చేయకపోయిన
ఊర్ధ్వలోకములు కలుగవు గనుక
పవిత్రతీర్థము తెచ్చుట ఉచితము.

నిస్సారమగు జలములు విడువకు
పావనిగంగను భువికే దింపుము
హిమగిరీంద్రుని పెద్దకూతురు
పవిత్రగంగతో కార్యము తీర్చుము.

భస్మరాసులపై గంగమ్మను
పరుగిడజేయుము పవిత్రమూర్తి!
అప్పుడు వీరు నరకము చేరక
స్వర్గము చేరి సుఖములందెదరు.’

గరుత్మంతుని పలుకులు వినెను
యాగాశ్వముతో అయోధ్యచేరి
తాతకు సర్వము తెలియబరచెను
సగరుడు యాగము సలిపె దుఃఖముతో.

గంగను నేలకు దింపుట ఎఱ్ఱని
అలోచనతో మార్గము తోచక
ముప్పదివేల సంవత్సరములు
భూమినేలి తను స్వర్గమేగెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

42

ఆకాశగంగను భరింపగ పరమశివుని ప్రార్థింపుమని
భగీరథునికి బ్రహ్మ తెలుపుట

“సగరుడు స్వర్గము జేరెను రామా!
ధార్మికుడయిన అంశుమంతుని
రాజుగ అభిషేకించిరి మంత్రులు
అతని కుమారుడు ‘దిలీపు’డయ్యా!

దిలీపునకును రాజ్యమునిచ్చి
అంశుమంతుడు హిమాద్రి చేరి
ముప్పది రెండు వేల ఏండ్లట
తపసును చేసి స్వర్గమేగెను.

తేజోవంతుడు దిలీపుడంతట
పితామహులకు జలక్రియలెటుల
చేయగవలెనని చింతతో నుండెను
దిలీపు కొమరుడు 'భగీరథు'డయా!

ధార్మిక చింతన కలిగినవాడగు
ఆత్మజ్ఞానియగు దిలీపునకును
యశముతెచ్చు అతి ధార్మికమూర్తి
భగీరథుడు - సత్పుత్రుడు కలిగెను.

దిలీపుడటులే గంగను దింపెడి
మార్గముతోచక - ముప్పది వేల
సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి
ఇంద్రలోకమున కరిగెను అంత

రాజయుషియగు భగీరథుండు
రాజ్యము - మంత్రుల పాలననుంచి
గంగను భువికి దింపుటకొరకు
యత్నముచేయగ సంకల్పించెను.

గోకర్ణక్షేత్రము చేరెను అతడు
నెలకొకమారే ఆహారముతిని
జితేంద్రియుండై చేతులు ఎత్తి
దీర్ఘతపస్సును ఆచరించెను.

వేల ఏండ్లు అట తపముచేసెను
విభాతమెచ్చి అతని తపసుకు
వరము కోరుమన భగీరథుండు
భక్తితో బ్రహ్మకు అంజలి ఘటించి

'సగరపుత్రులు నా ప్రయత్నమున
జలతర్పణము అందుకొనవలె
పాపనగంగ బూడిద రాసుల
ప్రవహించినచో స్వర్గమేగెదరు.

వాణీనాథా! కులము నిలుపగ
కుమారునిమ్ము రెండవ వరముగ' -
అంతట బ్రహ్మ ఆనందించి
శుభమని పలికి వరములనొసగి

'హిమగిరీంద్రుని పెద్ద కూతురగు
గంగ - భూమిపై పడగా, - పుడమి
ఓర్వజాలదు ఆ తాకిడికి
కావున శివుని ప్రార్థించుమునువు.'

త్రినేత్రుడొకడే గంగనుదాల్చగ
శక్తిమంతు'డని రాజుకు చెప్పి
అనుగ్రహించగ గంగకు చెప్పి
వెడలెను బ్రహ్మ వచ్చిన సురలతో.

॥శ్రీరఘరాముని॥

43

గంగావతరణము

"దేవదేవుడగు కమలాసనుడు
వెడలినంతనే భగీరథుండు
బొటనవ్రేలిపై నిలబడి, రామా!
శివునిగూర్చి అట తపము చేసెను.

సంవత్సరమటు ఘోర తపముచే
ఫాలనేత్రుని మెప్పించగను
ప్రత్యక్షమైన పార్వతీపతి
గంగను శిరసున దాల్చెదననెను.

అంతట గంగ దూకెనుశిరమున
శివుని శిరస్సున పడె వేగముతో
దూకెడి గంగ మదిలో తలచెను
'శివునితో కూడి ఈ వేగముతో'

పాతాళము నే ప్రవేశింతును'-
గంగ గర్వము గ్రహించి పశుపతి
జటాజూటమున బందీ చేసెను
బిందువు చిందక నిలచెను గంగ.

ప్రయత్నించెను పవిత్ర గంగ
నేల దిగుటకు వశముగాకను
జటామండలము నిరోధించగ
సుడులు తిరిగెనట బహువత్సరములు.

భువికై సాగిన పవిత్ర గంగ
శివుని శిరస్సున దూకిన గంగ
జాడ తెలియక భగీరథుండు
తిరిగి శివునికై తపముచేసెను.

తపసుకు మెచ్చి గరళకంఠుడు
హిమవత్సర్యత సరస్సు నందు
బ్రహ్మ నిర్మిత బిందు సరస్సున
గర్వమునణచి గంగను విడచెను.

అటు జారిన ఆ పవిత్ర గంగ
ఏడు పాయలై అందులొ మూడు
'హ్లాదిని'-'పావని'-'నశిని' అనునవి
తూర్పు దిక్కుగా సాగె వేగముగ.

మంగళతోయము లింకొకమూడు
'సుచక్షువు' మరి 'సీతయు' 'సింధువు'
సోయగమొలకగ సాగెపడమర
భగీరథునితో సాగె-ఏడవది.

భగీరథుడు తన తేరుతో ముందర
యశస్వివెంట గంగ నడచెను
పాపభంగ ఉత్తుంగతరంగ
సాగుటగాంచిరి ధన్యజీవులు.

వడిగల గంగ గలగల నడువగ
జలచరములట సొగసుగ తేలగ
సోయగమొలికెను పుణ్యభూమిని
శోభలీనినది పుడమియెల్లను.

నింగినుండి అట శంభుని శిరసుకు
శిరసునుండి అట నేలకు దిగిన
గంగను చూచిరి గంధర్వులును
సురలు, ఋషులు, యక్షులు చూచిరి.

శ్రేష్ఠములైన గజములపైన
విశాలమైన విమానములపై
మేలుతురగముల ఆశీనులు అయి
గాంచిరి గంగను కలుషవిభంగను.

భువికి దిగిన ఆ పవిత్రగంగను
అవతరించిన ఆకాశగంగను
చూడవచ్చిన సురల తేజముతో
ధరించినట్టి ఆభరణములతో.

బాలకాండము

మబ్బులు విడిన ఆకాశమది
నూరుసూర్యు లుదయించినట్లయి
రాలెడి జలచర సంపదలవ్వి
మెరపుతీగ లుదయించినట్లయె.

గంతులు వేయుచు సాగిన గంగ
నురగలు ఎగసెను నింగికి నేలకు
హంసల గుంపులు శరన్నేఘములు
నిండినట్టు ఆకాశము తోచెను.

వేగముగలిగి వొంపుల ఒదిగి
సూటిగసాగి ఎత్తును ఎక్కి
రాలలో పారి రవళులునిండి
పల్లములందు ప్రవహించుచును.

గాలి తాకిడికి అలలై నిలచి
వెనుక వచ్చెడి నీటికిలొంగి
నేలనుండి ఆ నింగిని చూచుచు
వడిగాసాగెను పవిత్రగంగ.

పాపపంకిలము పారద్రోలెడి
పంకిలమసలే లేని తోయముల
సొగసుగ జారెను ఆకాశగంగ
నేలను పరుగిడె ఆ శివగంగ.

శివుని శిరస్సున నిలచిన గంగ
అతిపవిత్రమై నిలచిపోయినది
కావున, ఋషులు దేవగణములు
నరులందరును శిరసునదాల్చిరి.

శాపగ్రస్తులై నేలకు జారిన
స్వర్గవాసులు గంగలొ మునిగి
పాపముతీరి నాకము చేరిరి
శుభముల నెలపు గంగని పొగడిరి.

భగీరథునితో సాగెను గంగ
గంగతోసాగిరి సురలు, ఋషులు
యక్షులు-కిన్నర-గంధర్వులును
ఉరగులు-అసురులు-జలచరమ్ములు.

భగీరథుడు తను సాగినదిశలో
సాగినగంగ యజ్ఞము చేసెడి
జహ్నుమహాఋషి యజ్ఞవాటికను
పూర్తిగ జలముతో ముంచివేసెను.

గర్వించెడి ఆ గంగనంతను
యాజకుడైన జహ్నుమహాఋషి
కోపమునిండి త్రాగివేసెను
అచ్చెరువాయెను వచ్చెడివారికి.

అంతట సురలు ఋషులందరును
వినుతించిరి ఆ జహ్నుమునీంద్రుని
గంగను మౌనికి సుతగాజేసిరి
వాత్సల్యముతో మునిగెను ఆ ముని.

తేజోవంతుడు సంతృప్తుడయి
చెవిలోనుండి విడచెను గంగను
కావున రామా! జహ్నుసుతయని
జాహ్నువియనుచును గంగనందురు.

భగీరథుని రథ మార్గము సాగుచు
కడలిని కూడా చేరెను గంగ
పవిత్రమూర్తి మనోరథమ్మును
తీర్చగ దిగెను పాతాళమునకు.

అతి ప్రయత్నము ప్రయాసతోను
భగీరథుడు - తను పవిత్ర గంగను
గొనిచేరెను అట భస్మరాసులను
సగర పుత్రులను స్వర్గము జేర్చెను.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

44 సగర పుత్రులకు ఉత్తమలోక ప్రాప్తి

“పాతాళమునకు గంగ పారెను
భస్మరాసులను ముంచివేసెను -
బ్రహ్మ అంతట భగీరథునితో
పలికెను - ‘రాజా! ధన్యుడవై తివి.

కీర్తిమంతుడగు అంశుమంతుడును
రాజఋషియు - మరి నాతో సమమగు
తపోవంతుడగు దిలీపువలనను
గంగను తెచ్చుట జరగకపోయెను.

అరువదివేల సగర పుత్రులు
తరింపబడిరి నీయత్నమున
సురలవోలె వారందరు - రాజా!
స్వర్గము చేరిరి పాపము తీరి

గంగావతరణము చేయించితివి
యశశ్చంద్రికలు వెలుగును నిరతము
ధర్మకార్యముల పొందగదగిన
బ్రహ్మలోకమున స్థానమందితివి.

కడలిలో జలము ఉండు వరకును
ఉండురు వారు నాలోకమున
పవిత్ర గంగ నీ కుమార్తె యగు
ప్రసిద్ధినందును నీ నామముతో.

ఓ నరశ్రేష్ఠా! గంగలో మునిగి
పునీతుడవయి పుణ్యమునందుము
పెద్దలందరికి తర్పణమ్ములిడి
మరలిపోమ్ము నే-పోయెదరాజా!’

స్వర్గ - మర్త్య - పాతాళముల
ప్రవహించెడి యీ పవిత్రగంగ
త్రిపథ అనుచును పిలువబడును మరి
భగీరథిగను వినుతికెక్కును.

దేవలోకమున కేగెనుబ్రహ్మ
ధర్మసమ్మతిగ జలతర్పణములు
పెద్దల కిచ్చి భగీరథుండు
రాజ్యము చేరి సుఖముగ నేలెను.

రాజా! నీవు సగర పుత్రులకు
గంగతో శ్రద్ధగ తర్పణమిమ్ము
నీ ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొనుమయా!
ధార్మికశ్రేష్ఠుడు సగరుని వలన

రామా! అపుడు లోకమంతయు
శోకముతోలగి సుఖశాంతులతో
సిరిసంపదలతో హర్షము నిండగ
భగీరథుని పరిపాలన సాగెను.

గంగాదేవి వివరమునంతయు
సవిస్తరముగా తెలియబరచితిని
కుశలమునీకగు శుభములుకలుగును
సంధ్యాసమయము దాటుచున్నది.

ధనము-యశము-పుత్రసంపద
స్వర్గముకూడా కలిగించునదగు
గంగదిగిన ఈ వృత్తాంతమును
వినిపించినచో ధన్యులగుదురు.

శ్రద్ధగ వినిన వారి పాపములు
తొలగును - కోరికలన్నీ తీరును
చెప్పినవారి పితృదేవతలు
ప్రీతి నందెదరు సురలు విందురు.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

45

క్షీరసాగర మథనము

విశ్వామిత్రుని పలుకులు వినుచు
రామలక్ష్మణులు ముదమునందిరి
రామచంద్రుడు మునితో పలికెను
పుణ్య చరిత్రను చెప్పితివనెను.

పుణ్యకార్యములు సలిపెడిఋషులు
దాటయోగ్యమీ నావనుచూడుము
పూజ్యుడవగు నిను దాటించుటకు
తెచ్చిరి నావను గంగనుదాటగ”

సగరపుత్రులు త్రవ్వినదగుటచె
వృద్ధిపొందిన సాగరచరితము
గంగ భూమిని అవతరించుట
పాతాళమునకు సాగుటవింటిమి.

నదిని దాటి ఆ పుణ్యమూర్తులు
గంగకు ఉత్తరతీరముజేరి
ఋషులందరకు పూజలు సలిపి
‘విశాలాపురి’ చూచిరివారు.

పుణ్యగాథను మదిలో తలచుచు
నిదురించెను శ్రీరామచంద్రుడు
ప్రాతఃకార్యములన్నీ తీర్చుకు
పలికెను మునితో కడువినయముగ.

అంతట విశ్వామిత్రుడు వారితో
సుందరమైన దివ్యము అయిన
స్వర్గముపోలు విశాలాపురి
చేరెను-రాముడు వివరములడిగెను.

“తపోస త్రమా ! పుణ్యచరిత్రను
వింటిని, రాత్రి క్షణముగ గడిచెను
త్రిపథగామిని గంగానదిని
దాటుటకొరకీ నావనుతెచ్చిరి.

“ఓ మునిపుంగవ! విశాలాపురి
ఏ మహారాజుచె పాలింపబడె?
శుభమగు నీకు తెలియబరచు”మన
కౌశికమౌని ఆరంభించెను.

“రామా! వినుము దేవేంద్రుని కథ-
 ఈ ప్రదేశమున జరిగినయట్టి
 వృత్తాంతమును వివరించెదను
 కృతయుగమందలి విషయము వినుము.

‘దితి’పుత్రులు అతిబలవంతులుగ
 ‘అదితి’పుత్రులు బలమును ధర్మము
 కలిగియుండిరి-వారందరకు
 ముదిమి-మరణము-రోగము గెలువగ.

ఎటుల సాధ్యమను ఆలోచనతో
 క్షీరసాగరము మథనముచేసి
 అమృతపానము చేయగదలచి
 మందరనగము కవ్వము చేసిరి.

కవ్వపుత్రాడుగ వాసుకినుంచి
 వేయివీండ్లట చిలికిరి సంద్రము
 ఒరిపిడికోర్వక వాసుకి అపుడు
 కక్కెను హాలాహలము నచ్చట.

హాలాహలపు జ్వాలలెగయగా
 హాహాకారము చేయుచు వారు
 హరుని ప్రార్థన సలిపిరి అంతట
 హరునితో హరియు ప్రత్యక్షమయి.

పలికెను హరి అట శంభునితోను
 వేల్పుల పెద్దవు-నీవు విషమును
 మంచి మనసుతో స్వీకరించుమన
 హరుడు కంఠమున నిలిపె విషమును.

తిరిగి చిలుకుట సాగుచుండగా
 మునిగెమందరము సాగరమందు
 అంతటవారు హరిని వేడిరి
 ఆశ్రితులందరి పారిజాతమని.

విష్ణువు వారి మొరవిని వచ్చెను
 ఆదికూర్మమై మందరగిరిని
 వీపునదాల్చి-సాయముచేయగ
 పాలసముద్రపు మథనము సాగెను.

వేయివత్సరము లటు చిలకగను
 కమండలమును దండముదాల్చిన
 ధన్వంతరియు-తేజోవంతులు-
 అప్పరసలును ఉద్భవించిరి.

జలవికారమగు పాలను చిలకగ
 వచ్చిన రసమున ఉద్భవించిన
 సుందరాంగులు-వారందరిని
 అప్పరసలు అని అందురు రామా!

అరువదికోట్ల అప్పరసలట
 పరివారముతో పుట్టినవారిని
 దేవ, దానవులు గైకొనలేదు
 సాధారణులై పోయిరివారు.

సముద్రమునకు అధిదేవతయగు
 వరుణుని కూతురు - భాగ్యశాలి యగు
 సురాధిదేవత - ‘వారుణి’ - మదవతి
 భర్తను పొందగ వెదకుచు వచ్చెను.

వారుణీనపుడు స్వీకరించనిచె
అసురులాయరి దైత్యులందరు
సురను గ్రహించిన అదితితనయులు
సురలైనారు వారుణీ నందిరి.

ఓ నరశ్రేష్ఠా! చిలికెడికడలి
గర్భమునుండి ఉచ్చైశ్రవమును
ఉత్తమాశ్వము - కౌస్తుభమణియు
అమృతమున్నూ ఉద్భవించినవి.

రామా! అమృత మందగనపుడు
మడసిరి ఎందరొ యిరుపక్షములలో
జగన్నాథుడు జగన్మోహినిగ
మాయతో అమృత మపహరించెను.

మహాశక్తియు బలవంతుడగు
విష్ణువు నెదిరి సమసిరి ఎందరొ
అదితి తనయులగు సురలంతటను
దితితనయులగు అసురుల జంపిరి.

దితిపుత్రులను దేవేంద్రుడట
అంతముచేసి రాజ్యము నంది
ఋషులు, చారణులు గూడిన లోకము
ముదమందగను పరిపాలించెను.

॥ శ్రీరఘరాముని॥

46 దితి తపస్సు-దితి గర్భమునుదేవేంద్రుడు ఖండించుట

“మరీచి పుత్రుడు కాశ్యపమౌని
అతనిని గాంచి భార్య ‘దితి’అట
పుత్రశోకమున మునిగిపోయెను
తపసు చేయుటకు ఆనతి కోరెను:

పరిశుద్ధముగ నీవుండినచో
వేయివత్సరము లవిగడవగనే
నా అనుగ్రహము అందిన నీకు
కొమరుడు కలుగును’ అనె కాశ్యపుడు.

‘స్వామీ! సురలు నా పుత్రులను
అంతము చేసిరి - అందుకు నేను
తపసు చేసెద - ఇంద్రుని చంపగ
చాలిన పుత్రుని ఒసగుము’ అనగ

ఓ నరశ్రేష్ఠా! దితిఅంతటను
సంతోషముతో ‘కుశప్లవనము’న
ఘోరతపసులో నిమగ్నమయ్యెను
ఇంద్రుడు గ్రహించి సేవలుచేసెను.

దుఃఖము నిండిన దితితో పలికెను
శుభము కలుగునని దీవనలిడెను
‘పుత్రుడు కలిగెడివరకును నీవు
నియమ నిష్ఠతో శుచిగా నుండుము.

దర్బలు-అగ్ని-ఫలములు-కట్టెలు
దుంపలు-మొదలగువన్నీ చేర్చుచు
పరిచర్యలతో దేవేంద్రుడట
కొమరునిరీతిగ సేవలుచేయగ

గడువగు-వేయి వత్సరమ్ములవి
గడుచుసమయమున దితి పలికెనటః
'వత్సా!నాకు, నీతండ్రులుగ
కాశ్యపమహాబుషి వరమునొసగెను.

ఇంద్రునిచంపగ చాలినవీరుడు-
నీకుతమ్ముడు-ఉదయించుటకు
మిగిలియున్నవి పదివీండ్లికను'
అనె అతడెంద్రుండని తెలియకను.

అంతట దితిఅట అలసటనిండి
సూర్యుడునడిమికి చేరు సమయమున
పాదములుంచెడి దిక్కునందున
శిరసునుంచి-తా నిద్రలొమునిగెను.

సురపతి ఇంద్రుడు అదేఅదనని
ఆమెగర్భమును ఏడుముక్కలుగ
ఖండించగను శిశువట ఏడ్చెను-
వినగా రాముడు కలవరపడెను.

గర్భమునందలి శిశువేడ్వగను
వలదని ఇంద్రుడు అనునయింపగ
చంపకుచంపకు అనెనుదితిఅట
తల్లిమాటవిని ఇంద్రుడు అపుడు

గర్భమునుండి వెడలివచ్చెను
దితితో పలికెను - 'తల్లీ! నీవు
అనాచారముగ నిదురించుటచే
శుచిత్వమ్మును గోల్పోయితివి.

నన్నుచంపగా చాలినశిశువును
అదేఅదనని ముక్కలుచేసితి
నా అపరాధము క్షమించవమ్మా!
శుచిగా నీవు లేనిఫలమిది.'

॥శ్రీరఘరాముని॥

47 సప్తమరుత్తులవృత్తాంతము - విశాలాపురి వివరణము

“అతడు ఇంద్రుడని తెలిసినంతను
దితి పలికెను అతిదుఃఖమునిండి
'శుచినివదిలి నే నుండుట వలన
నాగర్భమది నిష్ఫలమయినది.

నీఅపరాధము లేనేలేదు
కావున నీవు దోషివికావు -
సప్తఖండముల గర్భపిండము
సప్తమరుత్తులుగా ఉదయించి

'మారుదః'-అన-రోదించకుడని
అంటివికావున-మరుత్తులగుదురు
దివ్యరూపముల స్వర్గమునందు
సంచరించెదరు-దేవతలగుదురు.

బ్రహ్మలోకమున-ఇంద్రలోకమున
మూడవవాడు వాయువు అనబడి
నాల్గదిక్కులలొ మిగిలిన నలుగురు-
ఏడ్గురు స్వర్గమునందు ఉండురు.'

దితితో పలికెను దేవేంద్రుడు అటః
‘తల్లీ! నీవు పలికినట్టుగా
పుత్రులు ఏడ్గురు దేవతలగుడురు
నీకు శుభమగు నమ్ముము’ అనెను.

రామా! అటుల దితి, దేవేంద్రులు
తల్లీకొడుకులు-సప్తమరుత్తులు
స్వర్గము చేరిరి, పూర్వగాథ యిది”
అనుచు చెప్పెను కౌశికమౌని.

“ఈ ప్రదేశమున దేవేంద్రుడు-తను
దితికి సేవలు చేసియుండెను
ఇత్వాకువునకు ‘ఆలంబస’తో
‘విశాలుడనెడి’ పేరుగాంచిన

ధర్మశీలియగు పుత్రుడు కలిగెను
అతడు-‘విశాల’-అను నీ నగరము
నిర్మించెను-ఆ రాజుకు పుత్రుడు
‘హేమచంద్రుడు’ అతిబలవంతుడు.

రామా! వినుము హేమచంద్రుని
కూరిమిపుత్రుడు ‘సుచంద్రు’డయ్యా!
అతని కుమారుడు ‘ధూమాశ్వుడ’యా!
‘స్సంజయుడా’తని వంశాంకురము.

స్సంజయన్యపతికి పుత్రుడు-వీరుడు
‘సహదేవుం’డను పేరున బరగెను
అతని పుత్రుడు కుశాశ్వుడనెడి
మహాధార్మికుడు పుడమినేలెను.

కుశాశ్వుకొమరుడు ‘సోమదత్తుడు’
‘కాకుత్స్థుడు’ ఆ రాజు సుపుత్రుడు
అతని తనయుడు సురసమానుడు
‘సుమతి’-యిచ్చట వసించుచుండెను.

ఇత్వాకు సంతతి అతని చలవచే
ఈ విశాలను ఏలిన రాజులు
అతివిక్రములు దీర్ఘాయుష్కులు
ధర్మశీలురై యశముగాంచెదరు.

రామా! మనమీరాత్రి యిచటనే
సుఖముగ గడిపి-రేపటిరోజున
జనకుని చూడగ పోదము” అనెను.
అంతట సుమతి వచ్చెను భక్తిగ.

యశోవంతుడు సుమతి అచటకు
విశ్వామిత్రుని చూడగవచ్చెను
బంధులు, ఋత్విక్కులు-అందరితో
పూజలు చేసెను కౌశికమునికి.

కుశలమునడిగి మునితో పలుకుచు
“నీ దర్శనమున ధన్యుడనైతిని
నాదేశమిది పునీతమైనది”
అని మహారాజు ఆనందించెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

48

అహల్య శాప వృత్తాంతము

కుశలములడిగి సుమతి పలికెను
 “కౌశికమౌనీ! నీకు శుభమగు
 సురలను పోలిన యట్టి వీరులు
 గజ-సింహముల నడకలు గలిగిరి.

శార్దూలమును వృషభరాజులతో
 పోలినవారీ సుందరమూర్తులు
 పద్మసుందర విశాలనేత్రులు
 ఖడ్గము-ధనుసు-తూణీరములతో.

సౌందర్యముతో అశ్వనిసురలు
 యౌవ్వనరేఖలు విరసెడివారు
 స్వేచ్ఛగ-దివిని వదలి భువికిట
 దిగిన దేవతల పోలెడి వీరు.

సూర్య-చంద్రులు నింగినున్నటు
 ఈ దేశములో ఉదయించిరయ్యా!
 ఎవ్వరు వీరు, కాలినడకను
 ఇచటకు వచ్చిరి వివరములే”మన.

కౌశికమౌని తెలిపెను తీరుగ
 సిద్ధాశ్రమమున బసచేయుటది
 దుష్టరక్కసుల త్రుంచుట మొదలగు
 వివరములన్నీ వినిపించగను.

దాశరథులను చూచిన సుమతి
 ఆనందముతో పొంగిపోయెను
 అతిథులకెంతో శ్రద్ధాభక్తుల
 పూజలుచేసి పుణ్యమునందెను.

సత్కారములు స్వీకరించి అట
 రాత్రిగడపి మరునాడుదయమున
 మిథిలకు చేరిరి రామలక్ష్మణులు
 ముదముతో మునులు నడచిరి తోడు.

మిథిలను చూచి మునులు మురిసిరి
 జనకపురికట శుభము పలికిరి
 మిథిలకు చేరువనున్న ప్రదేశము
 అందువున్న ఒక ఆశ్రమమును గని.

ప్రాచీనముఆగు ఆశ్రమవివరము
 నిర్జనమ్ముగా నుండెడివిషయము
 మునినెలవగు- ఆ సుందరస్థలము
 గాఢతెలుపమని రాముడుఅడుగగ

“ఈ ఆశ్రమము ఎవరిదొనుడివెద
 ఎవరికోపమున శాపమునందెనొ
 వివరించెదవిను ఓ నరపుంగవ! -
 గౌతముడనెడి ఋషిసత్తముడు

అహల్య ఆతని అర్ధాంగిగను
 సేవించగను ఎన్నో ఏండ్లిట
 తపసుచేసెను-ఆ మహాత్ముని
 తపోధనమిట నిలచినదయ్యా!

గౌతముడిచట లేనిసమయమున
 అతిసాహసి-ఆ నాకలోకపతి
 అహల్యతోను అశ్రమమయిన
 సంబంధమును కోరివచ్చెను.

గౌతమమౌని వేషముతోను
వచ్చి - ఇంద్రుడు పొందుకోరెను
అంతటి ఇంద్రుని - మునివేషములో
గాంచెను వనిత - మనసు చెదరినది.

వశము తప్పినది - నీతి తప్పినది
ఇరువుర ఔమము కొరకై త్వరగా
పొమ్మనె - భర్త రాక పూర్వమే.
ఇంద్రుడు కొమ్మను వదలిపోవుచు

దేవదానవుల గెలిచెడివానిని
తపోబలముతో నిండినవానిని
పుణ్యతీర్థముల తడిసినవాడగు
ప్రకాశించెడి అగ్నితేజమును

దర్శలు - సమిధలు చేతధరించిన
గౌతమమునిని గాంచినవాడై
ఫాలనేత్రునే చూచెను అతనిలొ
ధర్మతేజముతో ముఖము మాడెను.

విషయము తెలిసిన గౌతమమౌని
ముని వేషములో ఇంద్రుని గాంచి
పలికెను - “నీవు నా రూపమునకు
కళంక మేర్పడ చేసినవాడవు.

కాంతలపైన ఇంత మక్కువా?
మగతనమునకిది మంచి కలుగునా?
తగునీశాపము - ఇప్పుడే నీకు
తెగును బీజములు - నేల రాలును.”

శాపము తగిలి దేవేంద్రునికి
రాలిపడినవి బీజములపుడు
గౌతము శాపము దేవేంద్రునికి
‘నీతి’ నేత్రమును తెరిపించినది

అహల్యకపుడు శాపము నిడెను
అతివ కన్నులు తెరిపించుటకు
“వేల ఏండ్లిట వాయు భక్షణతో
తపము చేయుచు నేలపడుండుము.

పాపివి నీవు - ధూళిలొ నుండువు
కనబడినంతనె పాపము కలుగును
కావున, నీవు జనుల కంటికి
కనబడకుండా కదలక యుండువు.

దశరథ తనయుడు రామచంద్రుడు
ఉదయించగను ఆ కిరణముల
పవిత్రురాలవు అగుదువు నీవు
నీతి వెలుగులో మునిగెదవపుడు.

రామచంద్రుడు ఆతిథ్యము గొన
ల్లోభము - మోహము తొలగిన నీవు
భద్రముగా నా చెంత జేరెదవు
నీ తేజము నువు పొందెదవపుడు.”

అటుల పలికి ఆ తేజోమూర్తి
అపవిత్రమ్మగు - అతివ నహల్యను
పవిత్రురాలై రమ్మని పలికి
తపసుకు వెడలెను హిమగిరి చెంతకు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

49

రామకిరణములతో అహల్య శాపవిమోచనము

అంతట ఇంద్రుడు-సిగ్గుఅగ్గితో
కాలిపోవుచు-పలికెసురలతో
గౌతముతపము పరీక్షించితి
క్రోధము నాముని గెలవకపోయెను.

దేవకార్యమును సాధించితిని
అతనితపసది వ్యర్థముఅయినది
శాపగ్రస్థుడను అయితినినేను
తిరిగిసరియగు మార్గము తెలుపుడు.”

ఇంద్రునిపలుకులు విని సురలందరు
అగ్ని-మరియు మరుద్గణములతో
పితృదేవతల సమీపించిరి
కోరిరివారిని-వినయముతోను.

“మేకబీజములు దేవేంద్రునికి
అమర్చగా మీరనుగ్రహించుడు
ఇంతటినుండి యజ్ఞమునందు
బీజమువదలి మిగిలినమేకను

హవిస్సుగా మీకర్పించగను
సంతుష్టిగ మీరందుకొనెదరు”
అనగనువారు సరియనిపలికిరి
మేకబీజములు ఇంద్రునికమరెను.

“తేజోవంతుడవగు రామయ్యా!
రావయ్యా, నువు ఆశ్రమభూమికి
శాపముతొలగును అహల్యకిపుడే
పుణ్యతీర్థమున మునుగునుమునిసతి.”

కౌశికమౌని మాటలువినిన
రాముడు-తమ్మునితోనంతటను
అడుగిడెనపుడు ఆశ్రమమందు
వేయి సూర్యులుదయించెనప్పుడు.

సౌందర్యముతో నిండినఅతివ
శాపమనియెడి తమస్సుతొలగగ
మేఘముకప్పిన చందమామయై
నీటిలోకనబడు సూర్యబింబమై

కనుపించెను-శ్రీరామచంద్రునకు
దర్శనభాగ్యము కలిగెనహల్యకు
అంతట-రామ లక్ష్మణులిద్దరు
ఆమెపాదముల ప్రణామముంచిరి.

అతిభక్తిగను అహల్య-వారికి
అర్ఘ్యము-పాద్యము-ఆతిథ్యములు
ఓసగగరాముడు శాస్త్రసమ్మతిగ
స్వీకరించెను-ఆమె తరించగ.

దేవదుందుభులు మ్రోగినవపుడు
పూలవానలు కురిసినవంతట
అచ్చర-గంధర్వులు ముదముగను
నృత్య-గీతములు నింపిరినింగిని.

తపోబలమున శుద్ధికాబడి
రామకిరణముల శాపముతొలగిన
అహల్యకంతట సురలందరును
పూజలుచేసిరి ముదమునందిరి

తేజోవంతుడు గౌతమమౌని
సతితోపూజలు సలిపెరామునకు
రాముడు - వారి పూజలనంది
మిథిలకు సాగగ వెలుగులు సాగెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

50 విశ్వామిత్రునకు జనకుని స్వాగతము-జనకుడు రామలక్ష్మణుల వివరములు అడుగుట

తమ్ముని గూడి రామచంద్రుడు
కౌశికమునిని ముందు నిడుకొని
ఈశాన్యముగా మిథిలానాథుని
యజ్ఞశాలకు చేరెను అంతట.

ఋత్విజులందరు శాస్త్రోక్తముగా
రాజుతోకలిసి కౌశికమునికి
పూజలు చేసిరి - కౌశికుడపుడు
వారిపూజలు అంది ముదముతో

కౌశికమునితో పలికె దాశరథి
“జనకుని యజ్ఞ సంభారములు
చక్కగ నున్నవి - వివిధ దేశముల
వేదవేత్తలు వేలు వచ్చిరి.

కుశలము అడిగెను జనకరాజును
యజ్ఞము నిర్విఘ్నముగా జరుగుట
ఆదిగాగల వివరములన్నీ
అడిగి - కుశలము అందర నడిగెను.

భూసురోత్తములు ఋషులు వచ్చిరి
నిండుగ నున్నవి బండ్లతో సరుకులు
యాగ ప్రదేశము జనసమృద్ధము
మనము ఎచ్చట వసించవలెనో?”

జనకరాజు తలవంచి వినయమున
ఉచితమైన ఒక ఆసనమందు
కౌశికమౌనిని - అలంకరించగ
కోరెను, అతడు సుఖముగ కూర్చొన,

విశ్వామిత్రుడు - అనువగుస్థలము
జలసమృద్ధము అయిన ప్రదేశము
జనసమృద్ధము లేని నెలవులో
నివసించగ - ఏర్పాటును చేసెను.

మిథిలానాథుడు పలికెను ముదముతో
“కౌశికమౌనీ! నీ దర్శనమున
యజ్ఞఫలము నేనందితినయ్యా!
నీదురాకతో ధన్యుడనైతిని.

విశ్వామిత్రుడు ఏతెంచెనని
వినిన జనకుడు - పురోహితుడగు
శతానందుని ముందు నిడుకొని
వినయముతోను ఎదురు వచ్చెను.

బ్రహ్మఋషీ! యిక యజ్ఞ సమాప్తికి
పదిపై రెండు దినములున్నవి
హవిసునుగొనగ సురలువత్తురు
వారల గాంతువు ఇచటే వుండుము.

ఆనందముతో జనకభూపతి
అంజలి ఘటించి కౌశికమౌనికి
“సురలను పోలిన వీరులువీరు
గజ - సింహముల నడకలు కలిగి

శార్దూలమును-వృషభరాజులతో
పోలినవారీ సుందరమూర్తులు
రమ్యసుగాత్రులురాజీవాక్షులు
ఖడ్గము-ధనుసు తూణీరములతో

సౌందర్యముతో అశ్వని మూర్తులు
యౌవనరేఖలు విరసెడివారు
కార్యార్థముగ నాకమువీడి
దిగిన దేవతల పోలెడివీరు

సూర్య-చంద్రులు నింగినున్నటు
ఈ దేశములో ఉదయించిరయా!
ఎవ్వరువీరు? కాలినడకను
ఇచటకువచ్చిరి - వివరములే”మన

జనకుని పలుకులు వినికౌశికుడు
తెలిపెను-వారు దాశరథులు అని
సిద్ధాశ్రమమున తనతో గడపుట
దనుజులనంతము చేయుట-మరియు

విశాలాపురి సందర్శించుట
అహల్యశాపము తొలగజేయుట
గౌతమమునిని దర్శించుటయు
శివునిధనుస్సును చూడవచ్చుటయు

తీరుగ-వివరము లన్నీ తెలిపెను
రామలక్ష్మణుల నిరువురగాంచిన
మిథిలానాథుని మనసుపొంగెను
సోయగమొలికెను జనకపురమున.

॥శ్రీరఘరాముని॥

51 శతానందుడు రామచంద్రునికి గాఢేయుని గాఢను తెలుపుట

విశ్వామిత్రుని పలుకులువినిన
గౌతమమౌని పెద్దకుమారుడు
శతానందుడు తపోధనుడుఅట
పులికితుడయ్యెను రామునిగాంచి.

కౌశికమునితో పలికెనుఅపుడు
“స్వామీ! నీవు చెప్పినరీతిగ
మాతృమూర్తి-శ్రీరామచంద్రునికి
కనబడి-ధన్యత నందెన? చెప్పుము.

పుణ్యసాధ్య మా అమ్మ అహల్య
లోక పూజ్యుడగు రఘరామునికి
పూజలుచేసెన? పుణ్యమూర్తియై
విధిక్యతమంతయు తెలియబరచితివ?

శుభమగు నీకు విశ్వామిత్రా!
రామ దర్శనము చేసిన జనని
పితృదేవుని చెంతజేరెనా?
రామపూజ వారిద్దరుచేసిర?”

శతానందుని సంతోషముగని
కౌశికమౌని పలికెను తీరుగ
“సమయముమించక కర్తవ్యముగ
సర్వముచేసితి శుభములుకలుగగ.

జమదగ్నితోశోభిలు రేణుకవోతె
అహల్యచేరెను గౌతమమునిని.”
ఆనందించెను శతానందుడు
తీరుగపలికెను రామునిచూచి.

“రామా! నీకు స్వాగతమయ్యా!
అపజయమెరుగని కౌశికమౌని
ముందు నిలచుటన - హితము కూర్చుటే
తపోశక్తిచే బ్రహ్మముషి అయి.

రక్షగనీతో ఉండుటవలన
ధన్యుడవైతివి ఓ రఘురామా!
శత్రువులందర గెల్చినమౌని
ధర్మము నెరిగిన రాజై ఏలెను.

ప్రజాపతియగు “కుశు” రాజునకు
“కుశనాభు”డను కుమారుడుండెను
ఆ కుశనాభుని కొమరుడు “గాధి”
గాధితనయుడి తేజోవంతుడు.

వేలయేండ్లు గాఢేయుడుజేడై
పరిపాలించెను ప్రీతిగ రాజ్యము
వనములు - నదులు - పర్వత పంక్తులు
ఆశ్రమమ్ములను చూచుచు అతడు

ప్రశాంత నిలయము అగునాశ్రమము
సిద్ధ చారణులు సేవలు చేసెడి
బ్రహ్మఋషులతో దేవఋషులచే
తపస్సిద్ధిని పొందినవారితో

పక్షుల కిలకిల రావమ్ములతో
జింకలతో అలరారుచుండెడి
కోపము గెలిచిన మనోనిగ్రహులు
తపోబలమును నిండినవారితో

వాయుభక్షకులు తపోసత్తములు
దుంపలు - జలముల కడుపునింపుకొను
అగ్నిసమానులు తపోధనులతో
జప - హోమములు నిరతము చేసే

వాలఖిల్యులతో వైఖానసులతో
శోభలీనెడి వశిష్టాశ్రమము
మరియొక బ్రహ్మలోకము అన్నటు
ఒప్పుచుండగ చూచెను రాజు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

52 వశిష్టుడు తన ఆతిథ్యమును స్వీకరింపుమని విశ్వామిత్రుని కోరుట

తపోధనుడగు వశిష్ట మహాఋషి
విశ్వామిత్రుని వందనమందుకు
ఉచితాసనమున కూర్చొనజేసి
ఫలముల - దుంపల నిడెను ప్రీతితో.

విశ్వామిత్రుడు మహాఋషి నంతట
కుశలము అడిగి - జపహోమములు
నిర్విఘ్నముగా జరుగుట మరియు
శిష్యుల కుశలము లన్నీ అడిగెను.

కుశలము తెలిపి - కౌశికరాజును
న్యాయమ్ముగను ధనమార్జించుట
పెంచుట - దానిని రక్షణ చేయుట
యోగ్యత నెరిగి దానము చేయుట.

శత్రురాజులను జయించుచుండుట
సేవకులందరు విధేయులగుటయు
బలముల క్షేమము ధనసమృద్ధియు
మొదలగు కుశలములడిగెను మౌని.

వినయముతోను బదులిడె రాజు
పుణ్యగాధలతో కాలము గడిపిరి
అంతట ఋషి-ఆ రాజుకు-అతని
సైన్యముకంతయు ఆదర మొలకగ

ఆతిథ్యమును ఇచ్చెదననెను
శ్రేష్ఠము అయిన ఆతిథివి నీవనె.
అంతట రాజు మునితో పలికెను
నీ ప్రియవాక్కులె ఆతిథ్యము అని.

“ఫలములు-దుంపలు ప్రేమాదరణలు
పంచిన నీవు పూజనీయుడవు
నీ దర్శనమది కలిగెను నాకు
ఆతిథి పూజను అందితి నేను.

ఓ భగవంతా! మరలిపోదును
కటాక్షించుము” అని పలుకగను
మరిమరి కోరెను వశిష్ఠమౌని
ఆతిథ్యముగొని తృప్తినందుమని.

సరియని పలికెను కౌశికరాజు
మహాఋషి అంతట చిత్రవర్ణమగు
కామధేనువును కోరెను-రాజుకు
అతని సైన్యముకు విందొనర్చగ.

“సంభారమ్ములు కూర్చుము శబలా!
వలయు రుచులతో వీరందరికి
భక్ష్యము-భోజ్యము పానీయములతో
అన్నపురాసుల విందు చేయుము.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

53

విశ్వామిత్రుడు కామధేనువును కోరగా
వశిష్ఠుడు సౌమ్యముగా నిరాకరించుట

కోరినదిచ్చెడి కామధేనువు
వశిష్ఠమహాఋషి కోరిక మేరకు
ఇక్షురసములు మధుపూర్ణమ్ములు
భక్ష్యములెన్నో రుచులు రుచులుగ.

అన్నపురాసులు పర్వతాలవలె
పాయసాదులు పప్పులు-పెరుగు
సమకూర్చగను సుష్ఠుగ తినిరి
విందునందిరి తుష్టిగ పుష్టిగ.

సచివులు, సేనలు తృప్తినందగా
ఆనందముతో రాజు పలికెను:
“పూజనీయుడవు-నీచేతను-నే
పూజలనందితి పుణ్యముచేసితి.”

అనుచు రాజు ఆ మౌనిని గాంచి
శబలను తనకు యిమ్మని కోరెను
“రత్నమువంటిది రాజుకు తగును
లక్ష గోవులు యిచ్చెద”ననెను.

రాజుతో వశిష్టమహాబుషి పలికెను:

“రాజా! నేను-శబలను వదలను
గోవులు కోటి యిచ్చినగాని
రజితరాసులు యిచ్చిన నొల్లను.

సురలకు వలయు హవ్యము మరియు
పితరులకందెడి కవ్యము మరియు
హోమద్రవ్యము సర్వము నాకు
ఇచ్చును శబల! ఇది శాశ్వతము.

జ్ఞానవంతునికి కీర్తియన్నటు
కామధేనువే సర్వమునాకు
సత్యముశబల - కావునరాజా!
దీనిని యిచ్చుట సాధ్యముకాదు.”

తిరిగి పలికెను రాజు అంతట:
“బంగరు సొమ్ముల మెరసెడి గజములు
పదిపైనాలుగు వేలు యిచ్చెదను
బంగరుతేరులు నాలుగు యిచ్చెద.

వేగముకలిగిన అశ్వరాజములు
పదునొకండు వేలిచ్చెదనయ్యా!
రంగురంగులవి కోటి గోవులు
నీకు ఇచ్చెద శబలను యిమ్ము.

తపసులొనుండెడి నీకిశబల
ఎందుకు మౌనీ! ధరణీధవుడను
సర్వము పొందగ అర్హుడనేను
కావున యిమ్ము కామధేనువును.”

పలికెనుబుషి ఆ రాజుతోనంత
“గాధినందనా! ధర్మాత్ముడవు
యితరుల ద్రవ్యము కోరుటతగదు
శబలే ధనము - జీవాధారము.

హోమకార్యములు తపోయజ్ఞముల
సర్వముకూర్చును నాకీ శబల
నీవిచ్చెడివి సర్వవస్తువులు
కామధేనువు యిచ్చును కావున

శబలనుకోరకు గాధినందనా!
శ్రమతో నీతో వలదనిచెప్పితి
సర్వసిద్ధికై నాకులభించిన
పుణ్యఫలము నువు కోరకురాజా!”

॥శ్రీరఘరాముని॥

54 విశ్వామిత్రుడు కామధేనువును బలిమిని గొనిపోనెంచుట

కామధేనువును విడువను అనగా
కోపమునంది కౌశిక రాజు
బలవంతముగా శబలనుకట్టి
తనతో తోడ్కొని పోవుచుండగా

దుఃఖమునిండెను శబలఅంతట
ముని-తననావిధి వదలివేయుటకు
అపరాధము తా నేమిచేసెనో
తెలియగ-నంతట కట్టుతెంచుకు

పరుగునవచ్చి గోలున ఏడ్చుచు
“బ్రహ్మకుమారా ! నిరపరాధిని
నన్నీ విధముగ వదలివేయుటకు
నేరముఏమి నేను చేసితిని ?”

వశిష్టమహాముషి పలికెదీనముగ
“బలవంతముగా-బలవంతుడగు
రాజు-తోడ్కొని పోవుచుండెను
అడ్డుకొనగ-నే బలహీనుడను.”

అంతటశబల పలికెనుమునితో
“బ్రహ్మబలము నీకున్నదిస్వామీ !
దానిముందు యీ రాజులుఎంత ?
ఆనతినిమ్ము మదమణగించెద.

మంత్రబలము నీకున్నది - దానితో
దుష్టబలమును అణచివేసెదను”
అనిన శబలకు - వశిష్టమహాముషి
ఆనతినిచ్చెను శూరుల సృష్టికి.

అతి బలవంతులు శత్రుభీకరులు
“పల్లవు” లనెడి శూరులెందరో
హుంబారవముతో సృష్టించబడి
రాజు సేనలను కాలరాచిరి.

రాజు అంతట కోపమునంది
భీకరమయిన శర సంపదతో
పల్లవులను అట అంతము చేయగ
“యవన” సేనలు “శక” సేనలను

సృజించి వారిని పంపెను శబల
వారందరును కారుచిచ్చువలె
విజృంభించగ విశ్వామిత్రుడు
అస్త్రబలముతో వారిని కూల్చెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

55 విశ్వామిత్రుడు తపస్సుతో అస్త్రములను పొంది వశిష్టాశ్రమము బీభత్సము చేయుట

విశ్వామిత్రుని శస్త్రాస్త్రములతో
వీరులందరు అంతము కాగా
వశిష్టమహాముషి శబలకు చెప్పెను
యోగబలముచే వీరుల సృజించ.

హుంకారముతో కాలభోజులను
పొదుగునుండి మరి పల్లవ వీరుల
నేల యీనినటు మ్లేచ్ఛ - కిరాతుల
యవనుల - శకుల సృష్టించగను.

వీరులు సేనతో ఎదిరి పోరుచు
అంతము చేయగ అంతమందిని
విశ్వామిత్రుని నూర్గురు పుత్రులు
వశిష్ట మౌనిని ఎదిరింపగను

వశిష్ట మహాముషి హుంకరించగ
నూర్గురు వీరులు భస్మమయిరి -
అంతట రాజు అవమానముతో
దీనవదనుడై నేలను బడెను.

చలనములేని సంద్రము రీతిగ
కోరలుతీసిన ఫణిమాదిరిగా
గ్రహణమునాటి సూర్యుని తీరుగ
ఐక్కలూడిన పక్షికి వోలె

వెలవెలబోయిన విశ్వామిత్రుడు
వశిష్టమౌనిని జయింపగోరి
రాజ్యభారము పుత్రునికొసగి
తపసు చేయగ హిమగిరికేగి

తీవ్రతపస్సు చేయగనంతట
ఫాలనేత్రుడు దర్శనమిచ్చి
వరము కోరుమన - విశ్వామిత్రుడు
స్తోత్రముచేసి త్రిపురాంతకుని

కోరెను వరముగ అస్త్రబలమును -
దేవదానవులు యక్ష - గంధర్వులు
మునులందరును తెలిసినవన్నీ
ఉపదేశించగ కోరె పశుపతిని.

వరమునందిన విశ్వామిత్రుడు
సంతసమంది గర్వము పొంగి
పున్నమినాడు పొంగువారిదై
పోరగవచ్చెను వశిష్టమునితో.

దివ్యాస్త్రముల శక్తిచేతను
బ్రహ్మతేజుని తపోవనమును
కాల్చివేసెను - పులుగులు ఎగిరెను
మునులందరును భయపడిపోయిరి.

నాశము చేసెను ఆశ్రమసీమను -
భయవిహ్వలులకు వశిష్టమౌని
దైర్యముగొలపగ వినకే పరుగిడ
అగ్రహమందెను రాజుపైనను.

బ్రహ్మఋషి అట గద్దించుచును
“సహించనింక నీ ఆగడ”మనె
తేజము నిండిన సూర్యుడాయెను
బ్రహ్మతేజముతో వెలిగిపోయెను.

జ్వాలలు చిమ్మెడి బ్రహ్మదండము
రెండవ యమదండముగా తోచగ
చేతధరించి నిలచెను మహాఋషి
ఫాలనేత్రుడై తోచె దండముతో.

॥శ్రీరఘరాముని॥

56 బ్రహ్మాస్త్రము నిరుపయోగముకాగా బ్రహ్మత్వ సిద్ధికై విశ్వామిత్రుని కఠోర తపము

బలగర్వితుడై విశ్వామిత్రుడు
నిలు-నిలుమనుచు ఆగ్నేయాస్త్రము
విడువగ మహాఋషి పలికె రాజుతో:
“బ్రహ్మబలము నే చూపెద నిపుడే.”

అనుచు నాతడా అస్త్రమునపుడే
బ్రహ్మదండముచె చల్లార్చగను
విశ్వామిత్రుడు వరుసగ నంతట
వారుణాస్త్రము రౌద్రాస్త్రమును.

పాశుపతమును ఐషీకమును
స్వాపనమును గాంధర్వమును
మోహనమున్నూ మానవమును
జృంభణమును మదనాస్త్రమును.

సంతాపనమును విలాపనమును
శోషణమును దారణమును
వజ్రశరమును బ్రహ్మపాశమును
కాలపాశము వారుణపాశము.

దండము-పైశాచము-దయితమును
క్రౌంచాస్త్రమును-శుష్కము-ఆర్ద్రము
పైనాకమును ధర్మచక్రమును
కాలచక్రము విష్ణుచక్రము.

మదనాస్త్రమును వాయవ్యమును
హయశిరమును ముసలము మరియు
కంకాశము అను రెండు శక్తులు
కాలాస్త్రమును వైద్యాధరమును.

కాలపాశమును త్రిశూలమును
కంకణాస్త్రమును అస్త్రశస్త్రములు
ప్రయోగించగా-వశిష్టమహాఋషి
బ్రహ్మదండముతో హరించివేసెను.

వ్యర్థముకాగా అస్త్రములన్నీ
క్రుద్ధుడయ్యెను విశ్వామిత్రుడు
మూడులోకములు కంపించునటు
బ్రహ్మాస్త్రమును విడచెను ఋషిపై.

జ్వాలలు ఎగయుచు వచ్చెడి అస్త్రము
బ్రహ్మాస్త్రమును - బ్రహ్మకుమారుడు
మింగివేసెను తపోబలముచే
విస్మయమందిరి వశిష్టమహిమకు.

బ్రహ్మాస్త్రమును గ్రహించినంతనె
రోమకూపముల ద్వారమునుండి
జ్వాలలు ఎగయగ చూచిరి ఋషులు
స్తోత్రము చేసిరి వశిష్ట మునిని.

ఋషి గణమంతయు స్తోత్రము జేసిరి
బ్రహ్మ ఋషిని శాంతింప జేసిరి
తేజము శమింపజేయగ కోరిరి
బ్రహ్మశక్తి గెలుపొందినదనిరి.

బ్రహ్మఋషి అట శాంతి వహించెను
అంతయు గాంచిన విశ్వామిత్రుడు
తపోబలమునకు అచ్చెరువందెను
క్షత్రియబలము ఎంతో తెలిసెను.

“క్షత్రియబలమది నిలువకపోయెను
బ్రహ్మతేజమను బలమే - బలము
బ్రహ్మదండము ఒక్కటి నిలచి
సకలాస్త్రముల హరించి వేసెను.

కావున శాంతము ఎంతయు పెంచుకు
ఇంద్రియాలను జయించి నేను
బ్రహ్మత్వమును పొందుటకొరకై
యత్నించెదను - తపము చేసెదను.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

57 దక్షిణ దిశలో విశ్వామిత్రుని తపోవృత్తాంతము

“ఆ విధముగను నిశ్చయించుకొని
పట్టుదలతో యీ విశ్వామిత్రుడు
పట్టమహిషితో - దక్షిణ దిశలో
తపము చేయగ వెడలెను రామా!

త్రిశంకురాజుకు యాగముచేసి
తనువుతోడనే స్వర్గముకేగగ
మనసుకలిగినది-అంతట-రాజు
వశిష్టమౌనిని సంప్రదించెను.

తీవ్ర తపస్సు ఆచరించెను
ధర్మ తత్పరులు హవిష్యందుడు
మధుష్యందుడు - దృఢనేత్రుడును
మహారథుడను - తనయులు కలిగిరి.

కోరికవినిన ఋషివశిష్టుడు
“తనువుతోనీవు స్వర్గమేగగా
సాధ్యముకాదని” తెలియబరచగా
వశిష్ట పుత్రులనడిగెను రాజు.

వేయి ఏండ్లట తపసుచేయగ
వాణీపతి ఆ తపసుకు మెచ్చి
ధర్మనమిచ్చి “ఇకపై నిన్ను
రాజ ఋషిగ గుర్తించెద” మనెను.

తపోధనులగు వశిష్టపుత్రుల
గాంచిపలికెను త్రిశంకురాజు
“తిరస్కరించెను వశిష్టమహాఋషి
తీరుగస్వర్గము చేర్చుడునన్ను.

రాజ ఋషిగ గుర్తించుట వినిన
విశ్వామిత్రుడు విన్నబోయెను
“ఇంత తపస్సుకు ఫలమింతేనా?”
తిరిగి తపమ్మున లీనమయ్యెను.

నాయాగమును నిర్వర్తించుడు
అంజలిఘటించి వేడుచుంటిని
తనువుతోనేను స్వర్గముచేరెడి
సాధనమైన యాగమునెరపుడు.

అదే సమయమున ఇశ్వాకులలో
సత్యవాదియు - జితేంద్రియుండగు
“త్రిశంకు” డనెడు ధరణీధవుడు
ప్రసిద్ధుడై ధర నేలుచుండెను.

వశిష్టమహాఋషి పరమపూజ్యుడు
ఆతనిసంతతి గురుపుత్రులగు
మీరు-నాకుయిక దేవసమానులు
గురువుకాదనె, తప్పదుమీకనె.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

58 త్రిశంకుని వశిష్ట పుత్రులు శపించుట

త్రిశంకువలుకులు వినినవిప్రులు
వశిష్టమహాఋషి నూర్గురుకొడుకులు
విరుచుకుపడిరి రాజుపైనను
“తండ్రికాదన-తగుదుమమేము ?

ఇశ్వాకుల కుల రక్షాదక్షుడు
వశిష్టమహాఋషి సత్యవాదికద
ఆయన కాదన-అట్టి యాగమును
చేయసమర్థులు భువిలోఎవరు ?

మూర్ఖత్వముతో ప్రవర్తించక
మరలిపోము నీరాజధానికి
ముల్లోకముల ఎవరునుకూడా
ముందుకురారు-మేముతగుదుమని.

అసాధ్యమని మా జనకుడుచెప్పిన
యాగముచేయగ సంకల్పించుట
వశిష్టమహాబుష్టి నవమానించుట-
మమ్ముకోరితివ ఆకార్యమునకు?"

త్రిశంకుడంతట పలికెనువారితో
“మీరుకూడ నను తిరస్కరించిరి
మిగిలిన ఆశతో మరియొకరిని-నే
ఆశ్రయించెద శుభమగుమీకు.”

తండ్రిమాటపై గురినిలపకను
బ్రహ్మబుష్టిని తానవమానించుచు
పలికిన రాజును-బుష్టికుమారులు
శాపముతో ఛండాలునిచేసిరి.

నల్లనిరంగు బిరుసుశరీరము
ఆభరణములు ఇనుపవిగలిగి
పొట్టివెండ్రుకలు చితాభస్మముతో
మారెనురాజు ఛండాలునిగా.

రాజు వెంబడి వచ్చినవారు
భయపడి పరుగుతో నగరముచేరిరి
ఒంటరిగా ఆ రాజు కుములుచు
విశ్వామిత్రుని చేరెను అంత.

తపోవంతుడగు విశ్వామిత్రుడు
ఆదరించి ఆ రాజుతో పలికెను:
“అయోధ్య నేలెడి రాజుకు - ఏమి
కారణమిటుల శాపము తగులుట?”

మునిమాటలు విని త్రిశంకురాజు
ప్రణామముంచి పలికెను తీరుగ
తెలియబరచెను సర్వము అపుడు
“నాకము చేరగ నా అభిమత”మనె.

“నూరు యాగములు చేసితిగాని
నాకోరికది ఫలించలేదు
సత్యవాదిని - ఔత్రముపైన
ప్రమాణమిదిగో విను మునిసత్తమ.

యజ్ఞ యాగములు చేయబడినవి
ప్రజలు సుఖముగా బ్రతుకుచుండిరి
పూజనీయులు - నా సౌశీల్యము
నడవడిగాంచి తృప్తినందిరి.

ధర్మాచరణము నా అభిమతము
కీర్తిని ఎంతో బడసితి నేను
కానీ యిపుడు - గురువులు నాపై
దయచూపక నను తిరస్కరించిరి.

తెలిసితి నేను దైవబలమును
పౌరుషమసలు నిలబడదచట
దైవమునకును లోబడుసర్వము
శ్రేష్ఠము దైవము - సకల శుభమది.

దై వము నాపై అనుగ్రహించగ
దయచూడుమయా తపోవంతుడా!
నీవుతప్ప మరి రక్షకులెవరు?
అనుగ్రహించుము” అనెను త్రిశంకుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

59 వశిష్ఠ పుత్రులను విశ్వామిత్రుడు శపించుట

విశ్వామిత్రుడు అంతట దయగొని
ఛండాలునిగా నున్న రాజుతో
పలికెను - “నీవు ధర్మాత్ముడవు
నీకు రక్షణగ నేనుందునయా!

పుణ్యకర్మలను చేయు మహాఋషుల
నాహ్వానించెద సాయము చేయగ
శుభముగ నీవు యాగము చేయుము
ఈ రూపముతో దివికేగెదవు

రక్షకుడైన కౌశికమానిని
చేరిననీవు భయపడ వలదు
స్వర్గము నీకు చిక్కినదనుకొను”
అనుచు పలికి తన శిష్యగణమునకు

ఆనతినిచ్చెను గాధినందనుడు
“మీరందరును శిష్యుల గూడి
ఋత్విక్కులతో పండితులతోమరి
ఎల్ల ఋషులతో విచ్చేయు” డన.

శిష్యులందరూ దేశ దేశముల
ఋషులను ఋత్విక్కులనందరిని
ఆహ్వానించి పలికిరిమునితో
“మహాదయు”డను మునిరాలేదని -

వశిష్ఠపుత్రులు నూర్గురుపలికిరి
“యాజకత్వము నెరపక్షత్రియుడు
యజమానుండొక ఛండాలుడుగద
హవిస్సునెటుల సురలు గ్రహింతురు?

అట్టియాగమున హవిస్సునెటుల
ఋషులు గ్రహింతురు? మహాత్ములయిన
విప్రోత్తములట భుజించి-వారు
స్వర్గముచేరుట ఎటు”లని పలికిరి.

ఓమునిశ్రేష్ఠా! మహాదయుడును
వశిష్ఠపుత్రులు ఆవిధముగను
విశ్వామిత్రుడె వారిరక్షయని
కఠినోక్తులను పలికిరిమాతో.”

కోపమునంది విశ్వామిత్రుడు
దుసరుసలాడుచు పలికెనువారితో
“ననుదుర్భాషలు ఆడినవారు
బూడిదయగుదురు సందియమేలా?

వశిష్ఠపుత్రులు యమపాశమున
బంధింపబడి యమలోకములో
ఏడువందల జన్మలవరకు
మృతదేహములను తినుచుబ్రతికెదరు

తిరిగి జన్మము ముష్టికులములో
వారందరు మరి శునకమాంసము
భక్షించుచును-వికృతచేష్టల
తిరుగుచు ద్రిమ్మరులగుదురు.

దుష్టబుద్ధియగు మహోదయుండు
దూషించెను నను - కావున అతడు
నిందితుడైన బోయజన్మతో
ఆత్మహత్యతో దుర్గతినందును.”

కోపముగెలవని విశ్వామిత్రుడు
తాపముతరగని గాఢినందనుడు
తపసువ్యర్థము అగునని తెలియక
కోపతాపముల శాపమునిడెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

60

త్రిశంకు స్వర్గ వృత్తాంతము

శాపములిచ్చిన విశ్వామిత్రుడు
వచ్చినమునులకు రాజునుచూపుచు
“ఇత్వాకువిభుడీ త్రిశంకురాజు
భాగ్యశాలియు అతిధర్మాత్ముడు

సవ్వడి చేయక యాగమునందు
నియమించిన తమ పనులన్నిటిని
జాగరూకులై నిర్వర్తించిరి
విశ్వామిత్రుడు యాజకుడాయెను.

తనువుతో ఈతడు స్వర్గముకేగగ
నాసాయమును కోరివచ్చెను
ఏయజ్ఞముచే రాజుకోరిక
తీరునా దానిని చేయించెదము.”

యాగము సాగుచు నుండగనపుడు
విశ్వామిత్రుడు సురలందరిని
హవిర్భాగముల నందగ రమ్మన
తిరస్కరించిరి వారందరును.

విశ్వామిత్రుని పలుకులు వినిరి
వచ్చినమునులు తమలోతాము
అనుకొనిరంతట - “కోపియితడు
కాదంటిమ మరి శపించితీరును.

కోపమునిండిన విశ్వామిత్రుడు
యాగమువలన లాభములేదని
తపోధనము వెచ్చించి రాజును
దివికి పంపగ నిర్ణయించుకొని.

హితముచెప్పి యిక లాభములేదు
సరిసరి యందము సానుకూలమది
ఈతని తపసుతో - రాజు, స్వర్గము
చేరిన చేరును మనకెందు”కని.

“స్రువ”మను కొయ్య గరిటచేతగాని
రుసరుసలాడుచు విశ్వామిత్రుడు
తనువుతో రాజును పైకిలేపెను
స్వర్గమార్గమున సాగగ చేసెను.

స్వర్గము చేరెడు త్రిశంకురాజును
చూచిన ఇంద్రుడు పలికె రాజుతో
“స్వర్గమునుండగ యోగ్యత నీకు
లేదు మూఢుడా! మరలిపోమ్మిక.

గురుశాపమును పొందిన నీవు
ఉండతగవు - నీకునికి సహింపము
తలక్రిందుగ నువు భూమిమీదను
రాలుము” అనెను ఆ దేవేంద్రుడు.

తలక్రిందుగను నేలకూలుచు
మొరలిడె రాజు రక్షింపుమని
కోపమునిండిన కౌశికుడంతట
ఆపెను రాజును దివి - భువి మధ్యలొ.

కౌశికుడటులే - కొన్ని తారలు
సృజించి - అంతట ఆవేశముతో
“మరియొక ఇంద్రుని సృష్టించెదను
లేదా ఇంద్రుని అంతము చేసెద.”

అనుచు పలుకుచు విశ్వామిత్రుడు
సురల సృజించ నారంభించగ
ఋషులు - సురలు - మునులందరును
ప్రార్థనచేసి పలికిరి అపుడు.

“విశ్వామిత్రా! తపోవంతుడా!
గురుశాపమది తగిలిన రాజు
తనువుతో స్వర్గము చేరననర్హుడు
మదిలో మచ్చర మేలవిడువవు?”

విశ్వామిత్రుడు శాంతినిపొంది
పలికెను వారితో - “నేనీరాజును
నిలిపెద నాకము నందని పలికితి
కావున నాదు మాట నిలువవలె.”

విశ్వామిత్రుని పలుకులువినిన
సురలందరును తిరిగిపలికిరి
“నీవు సృజించిన నక్షత్రములవి
సుప్రసిద్ధమై నిలచునింగిని.

జ్యోతిశ్చక్ర మార్గమునకును
వెలుపల-తారలు వెలుగుచుండును
వాటినడుమ తలక్రిందుగరాజు
సురసమానుడై వెలుగుచుండును.

నీవు సృజించిన తారలన్నియు
కీర్తిమంతుడగు త్రిశంకురాజును
స్వర్గమునున్నటు అనుసరించును”
అనుచుమౌనిని తృప్తిపరచిరి.

• విశ్వామిత్రుడు సురలందరిచే
స్తోత్రములంది సురలందరకు
శుభముపలికెను, వచ్చినమునులు
వారినెలవులకు సుఖముగవెడలిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

61

పశ్చిమ దిశలో విశ్వామిత్రుని తపము

మునులను గాంచి కౌశికుడనెను
దక్షిణదిశలో చేసెడి తపసుకు
విఘ్నముకలిగెను ఈవిధముగను
కావున పడమర దిక్కుకుపోదము.

పడమరదిక్కులో పుష్కరమున్నది
చక్కగతపసు సాగును రండని
ఘోరతపస్సును ఆచరించెను
ఫలములుమాత్రము తినుచుగడిపెను.

ఆ సమయములో అయోధ్యనగరిని
'అంబరీష'డను రాజు ఏలుచు
యాగము చేయగ - యాగ పశువది
అపహరింపబడె ధేవేంద్రునిచే.

అంతట ఋత్విక్కులు పలికిరట
“రాజా! నీవు ఏమరుపాటుతొ
ఉండుటవలన విఘ్నము కలిగెను
పశువుల నాశన దోషము కలుగును.

కావున నీవు యాగపశువును
వెదకితెమ్ము మరి లేదామరియొక
మార్గము - అది ఒక మనుజుని తెచ్చుట.
అతనిని యాగ పశువును చేయుట.”

చింతలోమునిగి అంబరీషుడు
వెదకెను స్వయముగ యాగపశువుకై
లేదా స్వయముగ ఏనరుడైనా
దొరకునొ ఏమో అని వెదకుచును.

ఒక ప్రదేశమున 'ఋచీకు'డనెడి
ఋషిని గాంచెను సంతతితోడ
ఋషినికోరెను అంజలి ఘటించి
లక్షగోవులకు కొడుకు నిమ్మని.

“యాగపశువుకై తిరిగితి నేను
దొరకలేదు మరి బదులుగ స్వామీ!
ముగ్గురిలోన ఒక కుమారుని
యిచ్చి - యాగమును రక్షింపుమనె.”

ఋచీకుడనెను అంబరీషునితొ
“పెద్దకొడుకు నాప్రేమకు పాత్రుడు”
అంతట పలికెకు ఋచీకుపత్ని
“చిన్నకొడుకు నాకతి ప్రేయతముడు.”

‘తమ్ముడు “శునకుడు” తల్లికి ఇష్టుడు
అన్న అనినచో తండ్రికి ప్రాణము
నడిమివాడను అయితిని కనుక
కానివాడను కావున నేను -

రాజుతొ వెడలి యాగముగాచెద’
అనుకొని అంతట “శునశ్శేపుడు”
రాజుతొ పలికెను “తల్లిదండ్రులకు
నావిక్రయము సమ్మతమయినది.

నీతో వచ్చెద నీవిచ్చెడివి
లక్షగోవులు తండ్రికి యిమ్ము”
అని పలుకగను రాజు అట్టులే
గోవులనిచ్చి బాలుని గొనెను.

యజ్ఞముసాగెడి మార్గముగాంచిన
రాజు సంతసమునంది - బాలునితో
సాగుచు - సూర్యుడు నడిమికి రాగా
పుష్కర తీర్థమునందు ఆగెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

62

శునశ్శేపుని వృత్తాంతము

విశ్రమించెను అంబరీషుడు
అచటనే తపము ఆచరించెడు
విశ్వామిత్రుని చూచెను బాలుడు
శునశ్శేపునికి మామ ఆతడు.

“ ‘మమ’ అని అనరు ఎవ్వరు నన్ను
‘మామా’ దయతో చూడుము నన్ను
మాతాపితలు ఉండియులేరు
జ్ఞాతులు - బంధువులసలేలేరు.

రక్షణభారము భారముకాదు
విభుని యాగము నెరవేర్చుమయా!
దీర్ఘాయువును నాకొసంగుము
తపసుచేసి నే దివికేగెదను.

తండ్రి-తనయుని గాచినరీతి
అనాథుడను నన్నాదుకొనుమయా!”
అనిన బాలుని ఊరడించెను
తనయుల జూచి పలికె కౌశికుడు.

“పుడమినిపుత్రుల బడయుదురందరు
ఉత్తమ గతులను కలుగజేతురని
అట్టిసేవలు పుత్రుల విధియగు
అట్టివిధిని మీరొనరించవలె.

బాలునిప్రాణము నిలుపుటకొరకు
పుణ్యతత్పరులు మీలో ఒకరు
యాగపశువుగా ఆహుతికండు
అగ్నిదేవునికి తృప్తి కలుగగా.

అటులచేసి నా మాట నిలుపుడు
శునశ్శేపుని రక్షణ చేయుడు
రాజు యాగముసాగును అపుడు
దేవతలందరు తృప్తి నందెదరు.”

తండ్రిమాటలు వినినతనయులు
‘మధుష్యందుడు’ మొదలగువారు
పరిహాసముతో పలికిరి తండ్రితో
“తగునాతనయులకీ ఆదేశము?

పరాయివానిని రక్షించుటకై
కన్నవారిని చంపుటన్నది
భోజనమందు శునకమాంసము
తినునటులున్నది, నిషిద్ధమైనది.”

విశ్వామిత్రుడు కుపితుడాయెను
కన్నులు భగభగ మండుచుండగా
“పితృభక్తి మీ కసలేలేదు
ధర్మభయమది ముందేలేదు”

అనుచుపలికెను శాపమునిడెను
 “వశిష్ఠపుత్రులవలె మీరందరు
 ముష్టికులములో వేయివీండ్లుగా
 శునకమాంసము తినుచుబ్రతుకుడు.”

పుత్రులకటల శాపమునిచ్చి
 శునశ్శేపునితో పలికెను మౌని
 మంత్రవిబూదిని పెట్టెను అతనికి
 వెన్నునిమిరి మరి అభయమునిచ్చి

“వైష్ణవీయమగు యూపమ్మునకు
 నాయన ! నిన్ను కట్టినప్పుడు
 నే నుపదేశించు రెండుస్తోత్రములు
 అగ్నినిచూచి భక్తిగజెప్పుము.

తేని యాగము సాగునుబాబూ !
 నీ జీవితము సిద్ధినందును”
 అనగా బాలుడు మునిచెప్పిన ఆ
 ఇంద్ర - ఉపేంద్ర స్తుతుల గ్రహించి

వడిగావచ్చి అంబరీషునితో
 పలికెను-“రాజా ! బయలుదేరుము
 యజ్ఞభూమికి త్వరగాపోదము
 యాగదీక్షతో నెరపుముయాగము.”

శునశ్శేపుని పలుకులువినిన
 అంబరీషుడు శీఘ్రమెసాగి
 యజ్ఞశాలకు చేరెను అంత
 సదస్యులందరి అనుమతినంది

పవిత్రుడై మరి ఎఱుపు వస్త్రములు
 ధరించినట్టి శునశ్శేపుని
 యాగపశువుగా యూపమ్మునకు
 కట్టించెను తన యాగశాలలో

అంతట భక్తితో మునికుమారుడు
 యజ్ఞభోక్తయగు ఇంద్రుని మరియు
 యూపదైవతము ఆ ఉపేంద్రుని
 స్తోత్రముచేసెను మునిచెప్పినటు.

రామా ! అంతట దేవేంద్రుడుతను
 స్తోత్రమువలన తృప్తినందెను
 విష్ణుస్తోత్రము భక్తిగ చేయగ
 ప్రీతినంది ఆ బాలునికప్పుడు

దీర్ఘాయుష్షును ప్రసాదించెను-
 అంబరీషుడు ఇంద్రునికృపచే
 యాగఫలమును ఎన్నోరెట్లు
 పొందెను, ఎంతో ముదమునందెను.

ఓ నరశ్రేష్ఠా! విశ్వామిత్రుడు
 పుణ్యక్షేత్రము పుష్కరమందు
 పుణ్యమూర్తియై పుడమిని నిలవగ
 వేయివీండ్లు తను తపసుచేసెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

63

మేనకవలన విశ్వామిత్రుని తపోభంగము

వేయివీండ్లట తపసునుచేసి
దీక్షాస్నానము చేసినంతనే
తపఃఫలమును అనుగ్రహించగ
సురలువచ్చిరి దర్శనమిచ్చిరి.

బ్రహ్మఅంతట శుభములుపలికి
శుభకర్మలచే ఋషివయితివని
ఆశీస్సులనిడి వెడలినంతనే
తిరిగిత్రివముగ తపసుచేయగ.

ఎంతోకాలము గడచినంతను
అప్పరసలలో అతిరూపసియగు
మేనక-పుష్కర తీర్థమునందు
స్నానముచేయుచు కనబడెమునికి.

అందచందముల పోతబొమ్మయన
మెరుపుతీగవలె వెలిగెడిమేనక
మునికన్నులలో మెరిసిపోయెను
మురిసిపోయి ఆ మునిపలికెనట.

“వరాహా! నే విరిశరమ్ములచె
వివశుడనైతిని తూలితి సోలితి
నా ఆశ్రమమున వసించినీవు
అనుగ్రహించుము శుభములు కలుగగ.”

మేనకసరియని ముదముతోపలుకగ
మునిగడపెను పదివీండ్లు ఆమెతో
అంతటమౌని మోహముతగ్గగ
సిగ్గుతో ఎంతో చింతనందెను.

విశ్వామిత్రుడు మదిలోతలచెను
తపసుహరించగ సురలపనియని
కామ, మోహముల వశమునచిక్కి
తపసువిఘ్నము చేసికొంటినని.

వణుకుచు నిలచిన మేనకనంత
మధురవాక్కులతో అనునయించెను
తిరిగితపసును చేయగనాతడు
ఉత్తరదిక్కుకు సాగిఅచ్చట.

కౌశికీనది ఒడ్డున నిష్ఠగ
ఇంద్రియమ్ముల జయింపగోరి
తీవ్రతపమును ఆచరించగ
సురలందరును బ్రహ్మనుచేరి

పలికిరి - “దేవా! సజ్జనశ్రేష్ఠుడు
విశ్వామిత్రుడు మహాఋషి యగుటకు
చాలినతపసు చేసెనుకనుక
మునిమనసుకు నువు శాంతినొసగుము.

తీవ్రతపసుకు లోకములన్నీ
కలవరపడుచు నున్నవి” అనగ
బ్రహ్మస్వయముగ వచ్చిచెప్పెను
“మహాఋషివైతివి గాఢేయా!” అని.

బ్రహ్మమాటలకు పొంగిపోకను
పలికెను విశ్వామిత్రుడు అపుడు
మహాఋషి అని నువు అంటివికావున
“జితేంద్రియుడ నేనయితిని కాదా?

అనగాబ్రహ్మ పలికెనుమునితో
 “జితేంద్రియుండవు అగుటకునీవు
 ప్రయత్నమింకా చేయవలెనయా!
 సాధనతోనే సమకూరునది.”

బ్రహ్మవెడలగ తిరిగికొళికుడు
 రెండుబాహువులు పైకిఎత్తి తను
 ఏ ఆలంబన లేకనె అచట
 వేయిఏండ్లుగా తపసుచేసెను.

గ్రీష్మమునందు పంచాగ్నులలో
 వర్షములోను ఆరుబయలున
 చిక్కనిచలిలో చల్లనినీళ్ళలో
 దివారాత్రములు తపసుచేసెను.

చాయ భక్షణతో తీవ్రతపమును
 విశ్వామిత్రుడు ఆచరించగ
 గాంచినసురలు దేవేంద్రుడును
 భయశంకలతో కలవరపడిరి.

అంతట ఇంద్రుడు సురలకుమేలు
 విశ్వామిత్రుని తపసుకుకీడు
 కలుగజేయగ మనసులొతలచి
 రంభనుపిలచి పలికెనుతీరుగ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

64

విశ్వామిత్రుడు రంభను శపించుట

రంభతో పలికెను సురపతిఅపుడు
 విశ్వామిత్రుని తపసుకువిఘ్నము
 తేవలె-నీవు ప్రలోభపరచి
 దేవకార్యమది నీక ర్తవ్యము.

అంజలిఘటించి రంభపలికెను
 “ఆతడు ఎంతో ఉగ్రమూర్తియై
 కోపముతో నను శపించగలడు
 భయముగనున్నది ఓసురనాయక!”

పలికెను ఇంద్రుడు ధైర్యముగొలిపి
 “శుభముకలుగును నాశాసనమిది
 తరుశాఖలలో వసంతుడుండును
 కోకిలనేనై తోడుగనుందును.”

సరియనిరంభ - ఒంపుల సొంపులు
 ఒలపోసుకొని నవ్వులపువ్వులు
 చల్లుచువచ్చెను చల్లగపాడెను
 జిల్లునఉల్లము పొంగెనుమునికి.

సుందరమూర్తిని ముందరగాంచెను
 సుమసుకుమారిని కన్నులగాంచెను
 సురపతి ఇంద్రుని పన్నాగమ్మని
 గ్రహించి కటువుగ రంభతోపలికెను.

కామక్రోధముల జయింపనెంచి
 తపసుచేసెడి నాతపసుకు సువు
 విఘ్నముచేయగ వచ్చినందుకు
 పదివేలేండ్లు శిలవైయుండుము.

తపోబలమును బుద్ధిబలమును
తేజమునిండిన బ్రహ్మకుమారుడు
తీర్చగచాలును శాపమునీకు
అంతవరకును శిలవైయుండువు.

ఇంద్రుడు, మన్మథులిద్దరు అపుడు
శిలనటగాంచిరి భయపడిపోయిరి
పారిపోయిరి వారిద్దరును
అంతటకొశికుడనుకొనె మనమున

“కామముజయించి నిలచితిగాని
క్రోధమునుంతయు వదలకపోతిని
శాపశాపముల ఫలమిటులుండును
తపసునాశనము చేసుకొంటిని.

ఇకపైకోపము జయించితీరెద
వాయువుపీల్చక మౌనముపూని
ఇంద్రియాలపొగ రణగించెదను
శుష్కించగ నా దేహమంతయు.

శ్వాసించకను-మనసునునేను
శాసించెదను-కామక్రోధముల
జయించినిలచి, బ్రహ్మత్వమును-
పొందువరకు నే తపసుచేసెదను.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

65

విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మఋషి యగుట

తూర్పుదిక్కులో నియమనిష్ఠతో
కోపమువదలి విశ్వామిత్రుడు
వేయివండ్లట తపసునుచేసెను
సంకల్పించిన తీరుగముగియగ.

ఆహారమును తినుటకుకూర్చొనె -
అంతట ఇంద్రుడు విప్రవేషముతో
ఆకలిగొంటిని అన్నమునిడుమన
అంతయునిచ్చెను కోపించకను.

ఉపవాసములతో శ్వాసనువిడువక
మరియొకవేయి సంవత్సరములు
ఉగ్రతపస్సును చేసినంతనే
శిరమునుండిపొగ వెడలజొచ్చెను.

భీకరమైన ధూమముగాంచిరి
భీతినొందిరి సుర-గంధర్వులు
బ్రహ్మనుచేరి పలికిరి అంతట
“విశ్వామిత్రుడు విజయమునందెను.

కామక్రోధముల జయించినాడు
నిర్మలమైన మనసుతొనిండెను
ఆలసించుట తగదుయింకను
లోకముధ్వంసము చేయును తపసు.

దిక్కులు వ్యాకుల మందుచున్నవి
సంద్రముకాగి పొంగుచున్నది
నగములుకరగి పారుచున్నవి
పుడమియెల్లను వణకుచున్నది.

మిత్రుని కాంతి తగ్గిపోయినది
హోరున గాలి వీచుచున్నది
నిత్యకర్మలను జనులు వదలిరి
తపోగ్ని కీలలు ప్రాకసాగెను.

ఉపేక్షించక అతని అభీష్టము
సురపదవైనను - యిచ్చి నీవిక
జగమును కావగ లెమ్మనిపలుక”
విధాతవచ్చెను వారందరితో.

విశ్వామిత్రుని ఎదుటవిధాత
“తపము చాలునిక శాంతినందుము
బ్రహ్మఋషివి నువు అయితివిగాధిజ!
దీర్ఘాయుష్షును ఇచ్చితి”ననగ.

బ్రహ్మనుగాంచి బ్రహ్మఋషి అట
పలికెను “దేవా! వేదాధ్యయనము
వషట్కారము - యాజకత్వమున
ఓంకారమ్ముల హక్కునుయిమ్ము.

అంతియగాక మిగిలిన కోరిక
వేదములన్నీ తెలిసినవారిలొ
ప్రథముడు అయిన వశిష్టమహాఋషి
బ్రహ్మఋషిగ నను పరిగణింపవలె”

కోరిక వినిన సురులందరును
కోరిరి వశిష్ట మునినంతటను
కోపముగెలచిన విశ్వామిత్రుని
కోరికతీర్చగ ప్రార్థన జేసిరి.

వశిష్టమహాఋషి - విశ్వామిత్రుని
బ్రహ్మఋషివి నువు అయితివి అనెను
మైత్రిని నెరపెను - వేదకార్యములు
చేయగచాలిన మూర్తివి అనెను.

దేవతలందరు విశ్వామిత్రుని
బ్రహ్మఋషివి నువు అనుచు పలికిరి
రామా! అటుల ఈ మహనీయుడు
బ్రహ్మఋషిగ తను కీర్తిగాంచెను.

దశరథనందన! ఈ మునిశ్రేష్ఠుడు
ధర్మతత్పరుడు తేజోవంతుడు
మూర్తిగ నిలచిన పుణ్యమే సుమా!”
అనుచు తెలిపెను శతానందుడు.

శతానందుని పలుకులు వినిన
జనకరాజు మది పులకించినది
గాఢేయునికి ఆమహరాజు
అంజలి ఘటించి పలికెను తీరుగ.

“బ్రహ్మఋషీ! నీ దర్శన భాగ్యము
దొరకెను - నాకీ జన్మధన్యము
రామలక్ష్మణుల చేర్చుకు నీవు
వచ్చుటవలన చరితార్థుడను.

కౌశికమౌనీ! నీ తపమింతని
నుడువగరానిది - బలవంతుడవు
కీర్తిమంతుడవు నీకథలన్నీ
వినగతరగనివి నిధులు మాకవి.

ఓ మునిశ్రేష్ఠా! భాస్కరదేవుడు
పశ్చిమదిశలో సాగుచుండెను
సాయంసంధ్యను ఉపాసించగా
సమయమయినది సాగెదనేను.

ఆనతినిమ్ము-తిరిగి ఉదయమే
దర్శింతునునీ ముఖబింబముఅని
మిథిలానాథుడు బంధులగూడి
పురోహితులతో సాగగనంత

మునులపూజలు అందినమహాబుషి
రామలక్ష్మణుల చేర్చుకులాను
మదిలో ఎంతో పొంగిపోవుచు
ముదముగ మిథిలలో విడిది చేసెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

66

జనకుడు తెలిపిన శివచాప వృత్తాంతము

ప్రాభాతమున విధులనుతీర్చుకు
మిథిలానాథుడు - కౌశికమౌనిని
రామలక్ష్మణులతోడ రమ్మని
ఆహ్వానించి పలికెను ప్రియముగ.

కౌశికమౌనీ! మీకోరికది
తెలియబరచుడు అనగామౌని
“రాజా! మీరు దశరథతనయులు
రవివంశమునకు మణిహారములు.

మహావీరులగు యీ సోదరులు
మహిమాన్వితమగు ధనుసునుచూడగ
వచ్చిరి, ధనుసును చూపుమునీవు
కోరికతీరి ముదమందెదరు.”

“ఓ మునిసత్తమ! ధనుస్సుగూర్చి
వివరించెద-“నిమి”మావంశజుడు
దేవరాతుడు ఆరవవాడు
మంచిమనసుగల మహిమాన్వితుడు.

దక్షునియాగము ధ్వంసముచేయగ
తలపెట్టిన ఆ ఫాలనేత్రుడు
యజ్ఞభాగము అందనివ్వని
దేవతలందరపై కోపించి

మీలోమీరు పంచుకొంటిరా?
భాగమునాకు లేకపోయినది
కావున వింటితో మీతలలన్నీ
పుడమినిరాలగ చేతును” అనుచు

నిలబడినట్టి నిటలాక్షునిగని
గడగడలాడి దేవతలందరు
ప్రార్థింపగను దయగొనిశివుడు
ధనుసునువారికి అందజేసెను.

దివ్యధనుసును అందినసురలు
దేవరాతునకు దాచగయిచ్చిరి
ధనుసుకు పూజలు చేతుము నిరతము
ధన్యులమైతిమి ధనుసురాకచే.

నేనొకసారి యజ్ఞము చేయగ
తలంపునిండి యజ్ఞభూమిని
దున్నుచుండనొక దివ్యబాలికను
దర్శించితి-నా పుణ్యవశమున.

నాగటిచాలుల-నెలవంకవలె
నిగనిగలాడుచు మెరిసే పాపకు
నాకన్నులలో నిలచిన కాంతికి
నామకరణము చేసితి - సీతగ

సీతను సుతగా పెంచుకొంటిని
పవిత్రమైన తీరుగ పుడమితొ
ఉదయించిన - నా సీతమ్మను నే
వీర్యశుక్లయని తలంచుచుంటిని.

సీతను సతిగా యిమ్మనికోరుచు
లోకమునందలి రాజకుమారులు
కోరగ - వారికి చాపము చూపితి
దండిగ నున్నవి బిరుదులు వారికి

దర్శించిరి వారందరు ధనుసును
దరికిచేరగా చాలక కొందరు
ధనుసునెత్తగా చాలక కొందరు
దానిని చేతితో కదల్చలేక

ఓటమిగలిగి - కోపముతోను
మిథిలను వారు ముట్టడించిరి
వారితో నేనొక ఏడుపోరితి
దుర్గరక్షణము క్షీణించినది.

అంతట నేను తపసునుచేసి
దేవగణములను మెప్పించగను
చతురంగబలములు వారివ్వగను
గెలిచితి రిపులను - తరిమితి వారిని.

ఓ మునిశ్రేష్ఠా! తేజోవంతము
దేవదత్తము అయిన ధనుస్సును
చూపెద - రామ లక్ష్మణులకును
రమ కల్యాణము జరుగుటకొరకు.

కౌశికమౌనీ! రామచంద్రుడు
వింటిని ఎక్కుపెట్టినంతనే
ఇంటికల్లనిగ చేసుకొందును
కాళ్లకడిగి నా సీతనిత్తును.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

67

శివధనుర్భంగము

జనకునిపలుకులు విని ముని అంతట
చూపుము చాపము అనగానపుడు
జనకమహీపతి చాపముతెమ్మని
మంత్రులందరితో పలికె వినయముగ.

జనకునాజ్ఞను ఔదల దాల్చి
అయిదు వేలగు దీర్ఘదేహులు
అతిబలవంతులు అతికష్టముతో
ధనుసునుంచిన పెద్దెను తెచ్చిరి.

కరములు మోడ్చి పలికెను జనకుడు
 “విను, మునిసత్తమ! దివ్యచాపమిది
 ఎందరొ పీరులు ముందుకువచ్చి
 సిగ్గుతో వెనుకకు తిరిగిపోయిరి.

సురలు-అసురులు-యక్ష-కిన్నరులు
 ధనుసునెత్తగా చాలకపోయిరి
 మంగళకరము మహిమాన్వితమగు
 ధనుసు చూపు మా - దాశరథులకు.”

మిథిలాధీశుని మాటలు వినిన
 మిత్రతేజుడు విశ్వామిత్రుడు
 రామచంద్రుని చూచి పలికెను
 “నాయన! రామా! ధనుసు చూడుము.”

విశ్వామిత్రుని ఆదేశముగొని
 వింటినుంచిన పెట్టెను తెరచి
 వీరపుంగవుడు వినయమునిండి
 విజయలక్ష్మికై తొందరపడుచు

“ఓ గురుదేవా! ఆదేశించిన
 వింటిని ఎక్కు పెట్టెద”ననగ
 జనకుడు, విశ్వామిత్రులు ముదముగ
 ఆశీస్సులతో సరియనినంతనె.

అవలీలగను అతిహేలగను
 లీలామానుష విగ్రహుడపుడు
 కేలనెత్తెను శివధనుస్సును
 శిరసులెత్తిరి రాజలోకము.

వింటిని ఎక్కుపెట్టుటకొరకు
 అల్లెత్రాటిని బిగించబోగా
 బలము తెలిపెను - బలమగు విల్లు
 ఘెల్లున విరిగెను నడిమికి రెండుగ.

శంకరువిల్లు గుల్ల అన్నటు
 అందరిగుండెలు ఝల్లుమన్నటు
 సీతమనస్సును కొల్లగొట్టెను
 అల్లదె! రాముడు విల్లువిరచెను.

విల్లువిరుగుటో నింగి కూలుటో
 నిశ్చయించుకొనలేక పోయిరి
 పిడుగులు పడినటు గిరులు చీలినటు
 పుడమి వణకెను ధనుర్భంగమున.

రామచంద్రుడు లక్ష్మణమూర్తి
 విశ్వామిత్రుడు జనకమహిపతి -
 నలుగురుతప్ప సభలో నందరు
 పుడమినిపడిరి స్మృతితప్పగను.

‘వింటిని ఎక్కుపెట్టు సమర్థుడు
 నరులలొ-సురలలొ-కనరాడాయె
 ఇట్టి ప్రతిజ్ఞను చేయగనేలా?
 అల్లుడు నాకిల దొరకడొ, ఏమో?

దశరథతనయుడు రామచంద్రుడు
 తగినవరుడు నా సీతమ్మకును
 తనుమాత్రము యీ వింటినిపట్టి
 ఎక్కుపెట్టగా చాలునా? లేడో?

కోరిన అల్లుడు రామచంద్రుడు
కోమలి - కన్నియచెర విడిపించిన
కోటిసుఖములు అందుట నిజము
కోరికతీరునా? లేదో? నాకు'

అని భయపడెడు జనకభూపతి
భయమునువీడి కరములుమోడ్చి
పలికెను మునితో పరవశమ్ముతో
“పావనమూర్తిని రాముని గాంచితి.

రామచంద్రుడు శివచాపమును
విరచుటకన్నుల గాంచితినేను
గాంచితినాతని భుజబలమ్మును
మహిమనుగాంచి ముదమునందితి

ఆశ్చర్యమును కలిగించునది
అసాధ్యమైనది అపురూపమిది
అసలుమాటలే వెలువడనట్టి
ఆనందమునే పొందుచుంటిని.

నాసుతసీత రామచంద్రుని
పతిగా పొందగ ధన్యుడనైతిని
జనకవంశపు కీర్తిపెరుగును
జన్మనెత్తిన ఫలముదక్కును.

వీరశుల్కనా కూతురుసీత
అనిన ప్రతిజ్ఞ - నెరవేరినది
ప్రాణముకన్న మిన్ననాసుత
భూమీసుతను రామునికిచ్చెద.

ఓ మునిశ్రేష్ఠా! శుభమగుసీకు
నీ ఆనతితో నా సచివులట
వేగమె ఆయోధ్యనగరముచేరి
దశరథ విభునకు సర్వము తెలిపి.

సీతాదేవిని రామచంద్రునకు
కూర్చెడి వివరములన్నీ తెలిపి
వినయముగా నా మహారాజునిట
తోడ్కొనివత్తురు మంగళకరముగ.

రామలక్ష్మణులు యిద్దరుకూడ
విశ్వామిత్రుని రక్షణనున్నటు
తెలియబరచెదరు దశరథరాజుకు
రాజును వేగమె తోడ్కొనివత్తురు.”

విశ్వామిత్రుడు సరియనినంతనె
జనకుడు - సచివుల పిలిచి - మిథిలలో
జరిగినదంతయు దశరథ విభునకు
తెలియబరచమని తీరుగ జెప్పి

“ఆ మహారాజును ఆయోధ్యతేని
మిథిలకు మీరు తగుమర్యాదల
తీసుకురండని ఆనతినిచ్చెను”
మనోరథము నెరవేరిన జనకుడు.

||శ్రీరఘురాముని||

68

దశరథునకు శుభవార్త నందించుట

జనకుని ఆనతి నందిన దూతలు
తురగములలసి పోవునట్టుగా
మూడురాత్రముల తోవనుసాగి
నాల్గవనాడు అయోధ్యచేరిరి.

రాజద్వారమున కావలివారితో
జనకరాజుకు దూతలమనుచు
శీఘ్రమెపోయి కబురు చెప్పుమన
సంతసించి వారటుచేయగను.

దశరథరాజు సంతసమంది
తొందరగా వారందర పిలచెను
దూతలు - దేవ సమానుడు అయిన
దశరథరాజుకు అంజలి ఘటించి.

పలికిరి, “రాజా! జనకభూపతి
మంత్రులు-ఋత్విజులందరితోను
అగ్ని హోత్రములు-సచివులందరితో
కూడిన నీడు క్షేమమడిగెను.

మిథిలానాథుడు - విశ్వామిత్రుని
ఆనతితో మీ కిచ్చినట్టిదగు
సందేశమును తెలియబరచగ
సంతసమంది వచ్చితిమయ్యా!

“వీర్యశుల్కు నా కూతురనుచును
ప్రతిజ్ఞచేసితి- వీరులెందరో
గెలువలేక మరి ఓడిపోయిరి
వివరములన్నీ తెలుసునునీకు.

ఓ మహారాజా! విశ్వామిత్రుని
అడుగుజాడలో నడచుచువచ్చిన
నీ పుత్రుడు- శ్రీ రామచంద్రునిచె
నా సుత సీత జయింపబడెను.

పేరోలగమున శివునిధనుస్సును
వెట్టనవిరచెను రామచంద్రుడు
వీర్యశుల్కుయగు నాసుతసీతను
వీరపుంగవుడు రామునికిచ్చెద.

సీతారాముల కల్యాణమును
జరిపించగ నువు ఆనతినిమ్ము
శుభమగురాజా! సచివులందరితో
ఋత్విక్కులతో శీఘ్రమెరమ్ము.

నీరాకతో మా కానందమ్మగు
నీ రాముడు నా రాముడగుటది
నయనానందము - మదికానందము
నీవందగను బయలుదేరవలె”

దశరథరాజా! ఈవిధముగను
మిథిలాధీశుడు- విశ్వామిత్రుని
అనుమతినంది శతానందునితో
ఆలోచించి పలికెనుప్రియముగ.”

జనకునిదూతల పలుకులువినిన
దశరథవిభుని మదిపులకించెను
వశిష్ఠమహాఋషి వామదేవులతో
సచివులందరితో పలికెతీరుగ.

“విశ్వామిత్రుని రక్షణనందిన
కౌసల్యమ్మ కన్నులపండుగ
తమ్ముడు సుమిత్ర తనయునితోను
విదేహపురమున విడిసియుండెను.

మహాత్ముడైన జనకమహిపతి
రాముని విక్రమ మెరిగినవాడై
కూతురునిచ్చి కల్యాణమును
చేయగనెంచెను - కావున మీకు

సమ్మతి అయినచో మనమందరము
జనకపురికి మరి తరలిపోదము
ఆలస్యమును చేయుటవెందుకు?”
అనగానందరు “తథాస్తు” అనిరి.

ఆనందముతో దశరథరాజు
“రేపేపోదము జనకపురికనె”
జనకుని దూతలు ఆదరింపబడి
ఆనందమును పొందిరి అచట.

||శ్రీరమురాముని||

69 జనకమహారాజుచే దశరథ మహారాజు స్వాగతమందుట

సభను తీర్చెను దశరథరాజు
బంధులు - మునులు కొలుచుచుండగా
సుమంత్రుగాంచి పలికె తీరుగా
ఆదేశములను యిమ్మని చెప్పెను.

విశేషధనమును గొనిరావలెను
వివిధ రత్నముల రాసులుతేవలె
వారివెంట చతురంగబలములు
వేగమెసాగగ సిద్ధము చేయుడు.

నా ఆనతివిను - మంత్రీ సుమంత్రా!
దివ్యపల్లకీ సిద్ధముచేయుము
వశిష్టమహాబుష్టి వానుదేవుడు
జాబాలి మరి కాశ్యపమౌని.

చిరాయువైన మార్కండేయుడు
కాత్యాయనుడు విప్రప్రేతములు
ముందునడువగా మంగళకరముగ
తేరును సిద్ధము చేయుముత్వరగా.

దశరథునానతి పరిపాలించిరి
తీరుగ ఏర్పాటులు జరిగినవి
బయలుదేరెను దశరథ భూపతి
మనసు వెడలెను మిథిలానగరము.

నాలుగు దినములు ప్రయాణించిరి
మిథిలాపురమును ముదముతో చేరిరి
శ్రీమంతుడగు జనకమహిపతి
వార్తనువిని తను స్వాగతమిచ్చెను.

దశరథరాజుకు విప్రప్రేతములకు
పూజలుసలిపి, పుణ్యచరిత్రుడు
పొంగిన ఆనందముతో నపుడు
దశరథరాజుతో పలికె జనకుడు.

“ఓ మహారాజా! స్వాగతమయ్యా!
నాభాగ్యము - నువు మిథిలకువచ్చుట
పుత్రులశౌర్యము వలనకలిగిన
సంతోషమును ప్రీతిగనందుము.

నిన్ను గాంచెడి పుణ్యము కలిగెను
విప్రులగూడిన వశిష్టమౌనిని
చూచెడి భాగ్యము కలిగెనునాకు
విఘ్నములన్నీ విడిపోయినవి.

పుణ్యవశమున సూర్యవంశముతో
వియ్యమందెడి భాగ్యము కలిగెను
జనకవంశపు కీర్తి పెరుగును
పూజనీయముగ అయినది రాజా!

ఓనరపుంగవ! రేపు ఉదయమే
యజ్ఞము సొంతము అయినదనుకనే
ఋషిసమ్మతిగా వివాహవిధిని
జరిపించగ నువు ఆనతినిమ్ము.

జనకునిమాటలు వినిదశరథుడు
పలికెనుతీరుగ ఋషులనడుమన
“ధర్మశ్రేష్ఠుడా! స్వీకరించుటది
దాతయధీనము అనగావంటిని.

కావున నీవు చెప్పినరీతి
ఆచరింతుము” అనగా - జనకుడు
దశరథవిభుని ధర్మవాక్యమును
విని మదినెంతో పరవశించెను

మునులందరును ముదముతొనంత
మృదువచనములు సల్లాపములతో
రాత్రిసుఖముగా గడిపిరచ్చట
జనకపురము కల్యాణపురమయె.

రామలక్ష్మణుల నిద్దరగాంచి
హర్షమునందెను దశరథరాజు
జనకునిపూజల నందినరాజు
పుత్రోత్సాహము నందెను అపుడు.

తత్వవేత్తయు తేజోవంతుడు
జనకభూపతి ధర్మసమ్మతిగ
యజ్ఞముసొంతము చేసి - సుతలను
సాలంకృతలుగ సిద్ధము చేసెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

70 వశిష్టమహఋషి దశరథరాజు వంశక్రమమును వివరించుట

మరునాడుదయము జనకభూపతి
ప్రాతఃకాలిక విధులనుతీర్చి
పురోహితుడగు శతానందునితో
పలికెను ఎంతో ప్రేయముగనపుడు.

“మహాధార్మికుడు ప్రలాపశాలి
నాకుతమ్ముడగు “కుశధ్వజుండు”
“ఇక్షుమతీ” నది తీరమందున
పుష్పకమన్నటు ఉన్ననగరము.

“సాంకాశ్య”మను నగరమందున
వసించి- ఆతడు క్రతుసమాప్తిగా
కాపాడెను- ఆ తమ్మునియిపుడు
చూడగనాకు మనసు కలిగినది.

కల్యాణోత్సవ సంతోషమును
వానితొనేను పంచుకొందును
కావున నీవు శీఘ్రమెవానిని
రప్పించుటకై దూతలనంపుము.”

అన్నపిలచెనను వార్తనువినెను
ఉన్నపాటున బయలుదేరెను
మిథిలకువచ్చి- అన్నకు- అచటి
పురోహితులకు నమస్కరించెను.

ఉచితాసనముల అన్నదమ్ములు
ఆసీనులుఅయి - సుధాముడనెడి
మంత్రినిపిలచి పలికెజనకుడు
దశరథరాజును తోడ్కొనిరమ్మనె.

సచివులందరితో పురోహితులతో
తోడ్కొనిరమ్మనినంత సచివుడు
వార్తనుచెప్పగ దశరథభూపతి
వచ్చెను, మంత్రులు పురోహితులతో.

సుఖాసీనులై అందరుండగా
దశరథుడంతట జనకునిచూచి
“రాజవరేణ్యా! వశిష్ఠమహాబుషి
మావంశమునకు వేలుపుసమము.

విశ్వామిత్రుడు ఆదిగాగల
మునులందరును అనుమతించినచో
మావంశమును దానిక్రమమును
వశిష్ఠమహాబుషి తెలుపును” అనగ.

వాక్యకుశలుడు భగవత్సముడు
వశిష్ఠమహాబుషి జనకరాజుతో
పురోహితులు మరి హితులందరితో
శోభిలురాజుతో పలికెతీరుగ.

“అవ్యక్తసంభవు డవ్యయుడున్ను
శాశ్వతుడైన బ్రహ్మదేవునికి
“మరీచి” అనెడి కొమరుడుకలడు
మరీచి కొమరుడు “కశ్యపుడ”య్యా!

కశ్యపు తనయుడు “వివస్వంతుడు”
అతనికుమారుడు “మనువు” - ప్రజాపతి
మనువుపుత్రుడు “ఇక్ష్వాకు”వయా
అయోధ్యనేలెను పూర్వము అతడు.

ఇక్ష్వాకువునకు కొమరుడు “కుక్షి”
కుక్షికితనయుడు “వికుక్షి” రాజు
అతని తనయుడు ప్రతాపవంతుడు
“బాణుడు” అనెడి తేజోవంతుడు.

బాణునికొడుకు ప్రతాపవంతుడు
“అనరణ్యుడు” అను రాజోత్తముడు
అతనికుమారుడు “ప్రథు” మహారాజు
ప్రథువుతనయుడు “త్రిశంకు”డయ్యా

త్రిశంకుతనయుడు యశస్వి అయిన
“దుందుమారుడు” - మరియొక పేరు
యవనాశ్వుండని అందురు రాజా!
అతని తనయుడు “మాంధాత”యగు.

“సుసంధి” ఆ మాంధాతకుసుతుడు!
“ధృవసంధియు” మరి “ప్రసేనజిత్తు”లు
సుసంధియొక్క తనూజులయ్యా
“భరతుడు” తనయుడు ఆ ధృవసంధికి.

భరతునిపట్టి “అసితుడు” రాజా!
అతడు-హైహయ లాలజంఘులు
శశిబిందువులను-రిపులచె ఓడి
రాజ్యభ్రష్టునిగ విందుముమనము.

ఓడిన అసితుడు హిమవత్పర్వత
భృగు ప్రసవణమునందువసించెను
అతనిభార్యలు ఇద్దరు అపుడు
గర్భవతులని విందుము రాజా!

అందొకభార్య సవతికంతట
విషము కలిపిన భక్ష్యమునిచ్చెను
భృగువంశజుడగు “చ్యవనమహాబుషి”
హిమగిరిగాంచి అందు వసించెను.

భాగ్యశాలియు విశాలనేత్ర
సవతులిద్దరిలో ఒక్కతి అంతట
చ్యవనునిగాంచి అంజలిఘటించి
పుత్రునిబడయగ కోరికఅనెను.

అంతటసవతికి విషమునిచ్చిన
“కాశింది”యను రెండవభార్య
వచ్చి-చ్యవనునికి లానునుకూడా
నమస్కరించి నిలచినంతనే

మొదటిఆమెతో పలికెనుమహాబుషి
“భాగ్యవతీ! నీ కోరికతీరును
బలవంతుడును తేజోవంతుడు
యశస్వియు మరి శ్రీమంతుడగు

మంచికుమారుడు-గరళము వెంబడి
కలుగునునీకు- చింతిల వల”దనె.
ఆమెకుమారుడు “సగరుడు” రాజా!
అతి ధర్మాత్ముడు ఆ మహారాజు.

సగరునితనయుడు “అసమంజు”డయా
అతనిఆత్మజుడు “అంశుమంతుడు”
అంశుమంతుని కొడుకు “దిలీపుడు”
దిలీపుతనయుడు “భగీరథు”డయా!

భగీరథునికి కీర్తిమంతుడగు
“కకుత్స్థు”డనెడి పుత్రుడుగలడు
అతనితనయుడు “రఘుమహారాజు”
రఘువుకుమారుడు “ప్రవృద్ధు”డయ్యా!

వశిష్ఠశాపము తగిలినవాడై
రాక్షసుడయ్యెను ఆ ప్రవృద్ధుడు
తిరిగివశిష్ఠుని శపియించుటకై
దోసిలినిండా జలమునుగొనగ.

పతివ్రతయగు ఆతనిభార్య
వలదనిభర్తను శాంతపరచగా
జలముభూమిపై విడువకూడదని
విడుచుకొనెను తన పాదమ్ములపై.

మంత్రజలమది పడినపాదములు
కమిలిపోయినవి- ఆ కారణమున
“కల్మషపాదుడు” అయ్యెనురాజు
అతనికుమారుడు “శంఖణు”డయ్యా!

శంఖఋతనయుడు “సుదర్శనుండు”
 అతనిఆత్మజుడు “అగ్నివర్షుడు”
 అగ్నివర్షునికొడుకు “శీఘ్రగుడు”
 అతనికితనయుడు “మరు” మహారాజు.

యయాతిపుత్రుడు ‘నాభాగుడయా’
 అతనికితనయుడు ‘అజ’ మహారాజు
 అజమహారాజుకు అతిబలశాలి
 ‘దశరథరాజు’ సత్పుత్రుడయా!

మరువుకుమారుడు “ప్రశుశ్రుకు”డయా
 అతనితనయుడు “అంబరీషుడు”
 అంబరీషునితనయుడు ‘నహుషుడు’
 నహుషునికొడుకు ‘యయాతి’ రాజా!

దశరథరాజుకు తనయులు నలుగురు
 అందు - వీరు - శ్రీరామలక్ష్మణులు
 ధర్మనిరతులు సత్యవాదులతో
 ప్రసిద్ధిగాంచెను వీరివంశము.

సర్వలక్షణ శోభితలయిన
 నీకుమార్తెలను - జనకభూపతి!
 రామలక్ష్మణుల కిచ్చి పరిణయము
 చేయుము నీవు - శాస్త్రసమ్మతిగ”

॥శ్రీరఘురాముని॥

71

జనక వంశక్రమము: కల్యాణ నిర్ణయము

వంశక్రమమును వశిష్ఠమహర్షుషి
 నుడివినంతనే జనకభూపతి
 అంజలియొగ్గి నుడివెను అంత
 జనక వంశపు ప్రసిద్ధివినుమనె.

మిథిమహారాజు నిర్మించినదే
 ముచ్చటైనది మిథిలానగరము
 మొదటి జనకుడు అతడేనయ్యా!
 ‘ఉదావసువు’ ఆ మిథికుమారుడు.

“కన్యాదాన సమయమునందు
 ఉత్తమవంశ సంజ్ఞాతులకు
 వంశ ప్రతిష్ఠ తెలుపుటన్నది
 ఆచారము - ఓ మునిసత్తమ! విను.

ఉదావసువునకు ధర్మాత్ముడగు
 ‘నందివర్ధనుడు’ తనయుడు కావలె
 అతని కుమారుడు ‘సుకేతు’వయ్యా
 ‘దేవరాతుడా’ సుకేతుసుతుడు.

ముల్లోకముల ప్రసిద్ధుడైన
 ధర్మాత్ముడు అతి బలవంతుడగు
 ‘నిమి’ యనురాజు మూలపురుషుడు
 అతని తనయుడు ‘మీధి’ మహారాజు

దేవరాతుడు అతిధర్మాత్ముడు
 రాజఋషిగను వినుతికెక్కెను
 అతనితనయుడు ‘బృహద్రథుండు’
 ‘మహావీరుడు’ అతని ఆత్మజుడు.

మహావీరునకు ధైర్యవంతుడగు
‘సుధృతి’ - సుతుడై యశముగాంచెను
సుధృతి తనయుడు ధర్మాత్ముడగు
‘ధృష్టకేతు’ వను నామధేయుడు.

ధృష్టకేతునకు ప్రసిద్ధినందిన
‘హర్యశ్వు’డను తనూజుడుండెను
అతని తనయుడు ‘మరు’మహారాజు
‘ప్రతింధకుడు’-మరురాజుకు తనయుడు.

ప్రతింధకునికి కుమారుడతడు
‘కీర్తిరథుడను’ రాజకుమారుడు
కీర్తిరథునికి కుమారుడతడు
‘దేవమీధు’డను ధర్మాత్ముడయా!

దేవమీధుని తనయుడు ‘విబుధుడు’
విబుధుని తనయుడు ‘మహీధ్రకుండు’
అతని కుమారుడు ‘కీర్తిరాతుడు’
‘మహారోముడు’ అతని తనూజుడు.

మహారోమునికి ‘స్వర్ణరోముడు’
స్వర్ణరోమునికి ‘హ్రస్వరోముడు’
ధర్మశ్రేష్ఠుడగు హ్రస్వరోమునికి
ఇద్దరుకొడుకులు ఉద్భవించిరి.

వారిలోజ్యేష్ఠుడ నేను మునీంద్రుడా!
‘కుశధ్వజుడు’ నా సోదరుడనగును.
తండ్రిఆనతిని శిరసునదాల్చితి
తమ్మునిప్రేమగ చూచుచుండితి.

సాంకాశ్యమును ఏలు సువిద్యుత
శివధనుస్సును, సీతాదేవిగ
తనకుయిమ్ముని అడిగెను అచట
నేనొల్లనిచే పోరురుదిగెను.

భీకరమైన పోరుసాగినది
సుధన్వనంతట వధించి - నేను
పట్టముకట్టితి నా సోదరుడనగును.
ఇతడే సాంకాశ్యమునను అచట.

ఓ నరపాలా! సంతోషముగా
సీతనురాముని కిచ్చెదననెను
లక్ష్మణమూర్తికి ‘ఊర్మిశ’ నొప్పించి
త్రికరణశుద్ధిగ సుతలనుయిచ్చెద.

కావున నీవు నీ పుత్రులను
గోదానములను చేయించగలగు
శ్రద్ధగమిగిలిన కార్యములన్ని
చేయించుము నువు శుభములుకలవలె.

రాజా! నేడు మఖాతారకద
మూడవదినమున ఉత్తరఫల్గుణి-
శుభనక్షత్రము కల్యాణమునకు
శుభమగు, దానము లిప్పించుమయా!”

॥శ్రీరాము రాముని॥

72 కుశధ్వజుని కుమా రైలై న మాండవి-శృతకీర్తులను భరత -
శత్రుఘ్నుల కివ్వవలసినదని విశ్వామిత్రుడడుగుట, జనకుని సమ్మతి

జనకునిపలుకులు వినికౌశికుడు
వశిష్ఠమునితో ఆలోచించి
తిరిగిపలికెను మిథిలాధిపునితో
“రాజా! శ్రేష్ఠము రెండువంశములు.

మహిమగలవి మరి గొప్పవంశములు
అందమునందు గుణములయందు
సీతా-ఊర్మిశ లిద్దరురాజా!
రామలక్ష్మణుల కీయగతగుదురు.

సమ్మతిమాకు సంతోషమది
మరియొకవిషయము వినుమహారాజా!
నీతమ్మునికి సుతలిద్దరుకద
భరత, శత్రుఘ్నుల కొసగుమువారిని.

సౌందర్యములో వీరత్వములో
వారునలుగురు సమానులయ్యా!
దిక్పాలురతో సమానబలులు
ప్రీతికలిగెడి నడవడికలదు.

చిలకాగోరింకల వలెనుందురు
ఈడుజోడు మరి కలసియున్నవి
యశోవంతములు మీవంశములు
యశముపెరుగునీ వియ్యముతోను.”

జనకుడుపలికెను వినయమునిండి
“సూర్యవంశముతో వియ్యమునకును
సరిపడువంశము మాదని నుడువగ
ధన్యతనొందెను జనకవంశము.

మహాత్ములారా! మీరుచెప్పినటు
కుశధ్వజునిసుత లిద్దరుకూడా
భరత-శత్రుఘ్నుల కొరకైయున్నటు
ఉండుట-అది నా సోదరుపుణ్యము.

వారిద్దరినీ ఇచ్చెదనేను
నల్లరికల్యాణము లొకమారే
జరిపించగను దశరథవిభునకు
కోడళ్ళందరు సమకూరెదరు.

ఉత్తరఫల్గుణి నక్షత్రమునకు
అధిపతి- ‘భగు’డను ప్రజాపతికద
అతడుశుభకరుడు ఆ సమయములో
శుభకార్యములను జరిపించెదము.

మీ శిష్యుడను మ్రొక్కెదననిశము
కన్యాదాన ఫలమిడవచ్చిరి”
అనుచుపలికి ఆ జనకభూపతి
మూడుఆసనములట చూపించి

సుఖాసీనులతో తిరిగిపలికెను
“మాసోదరులవి దశరథవిభునిది
మూడురాజ్యములు మీఅధీనము
సందేహించగ పనియేలేదు.

నారాజ్యమిది దశరథునిది
అయోధ్యనాకు అతిచనువయినది
కావున ఇవి మీ రాజ్యములుసుమా!
మీకునచ్చినటు కార్యముతీర్చుడు.

సందేహించగ పనిలేదనలు
లోపముజరుగదు - అడ్డముఎవరు?"
అనగ దశరథుడు జనకునిపలుకుల
ప్రీతినందెను తిరిగిపలికెను.

“జనక భూపతి! మీసోదరులు
శుభలక్షణులు వినయశీలురు
కోట్లకొలదిగా మునులందరికి
పూజలుచేసెడి పుణ్యమూర్తులు.”

అనుచుపలికి అట దశరథరాజు
వశిష్ఠ, విశ్వామిత్రులిద్దరితో
జనకునివద్ద శలవందుకొని
విడిదికివచ్చెను విధులనుచేయగ.

నాందీకార్యములన్నీ తీర్చుకు
ఉదయమునందే పుత్రులబిలచి
బంగరుతొడుగులు కలిగినకొమ్ముల
దండిగపాలను ఇచ్చెడిగోవులు.

పాలుపిదుకుటకు కంచపాత్రలతో
పాలుచేపుటకు కడుపుపంటలతో
నాల్గులక్షలను నలుగురుకొడుకులు
లక్షకొకరుగ దానములిచ్చిరి.

పుత్రులయందు ప్రీతికలిగిన
దశరథరాజు - విశేషధనము
విప్రులందరికి దానమిచ్చెను
శుభాశీస్సులను అందిరందరు.

నలుగురుపుత్రుల నడుమ దశరథుడు
నలుగురు దిక్పాలకుల మధ్యలో
నలువరీతిగా ఒప్పెను అపుడు
నాకము భువిలో నున్నదినాడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

73 సీతారాముల కల్యాణము : డొర్మిశ, మాండవి, శృతకీర్తుల పరిణయములు

గోదానములను యిచ్చిన దినము
కేకయరాజు కుమారుడున్న
భరతకుమారుని మేనమామయగు
'యథాజిత్తు' ఆ మిథిలకు వచ్చెను.

బావగారగు దశరథరాజును
కుశలప్రశ్నల పలకరించెను
తనతండ్రియగు కేకయరాజు
మనుమని చూడగ కోరెను అనెను.

దశరథుడంతట బావమరదికి
సర్కారములను తీరుగ జరిపెను
మరునాడుదయపు విధులను తీర్చుకు
ఋషులను ముందు నిడుకొని వెడలి

యజ్ఞశాలను చేరెను రాజు
నిర్విఘ్నముగా సాగునట్టిదగు
ముహూర్తమున శ్రీరామచంద్రునికి
సర్వాభరణము లలంకరించిరి.

సోదరులందరితో రఘురాముడు
వివాహసూత్ర బంధనమ్ములను
మంగళకరముగ ఆచరించుకొని
వశిష్టమునితో తండ్రిని చేరెను.

వశిష్టమహాఋషి పలికె జనకునితో
“వరరత్నములతో దశరథభూపతి
వేంచేసెనయా మిథిలాధీశా!
సూత్రబంధనము చేసిరివరులు.

కన్యాదానము ఉత్తమధర్మము
కీర్తికలుగును ఇరువంశములకు
కావున రాజా! దాతవునీవు
కన్యాదానము నాచరించుము.”

అనగా తేజోవంతుడు జనకుడు
పలికెను తిరిగి వశిష్టమౌనితో
“ఎవరి ఆనతికి వేచియుండిరి?
ఇదిమీగృహమని అంటినికాదా!

చనవుకలిగిన ఋషిసత్తముడవు
ఇరువంశములకు వేల్పుసముడవు
సంకోచించక సర్వవిధులను
మీయిల్లనుకొని నిర్వహించుము.

నాకుమార్తెలు వివాహమునకై
సూత్రబంధనము లొనర్చినారు
హోమజ్వాలలన ప్రకాశించుచు
వేచియుండిరి వేదికవద్ద.

ఓ మునిశ్రేష్ఠా! ఋషులందరితో
స్వయముగనీవు బ్రహ్మగనుండి
సీతారాముల కల్యాణమది
శాస్త్రోక్తముగా జరిపించుమయా!”

అంత వశిష్ఠుడు సరియనిపలికి
విశ్వామిత్రుడు శతానందుడు
తనకుసహాయము చేయుచుండగా
శాస్త్రప్రకారము వేదికతీర్చెను.

చలువపందిరిలో చల్లనివేదిక
పూలూపరిమళ ద్రవ్యములుండి
బంగరుపాలిక లందుమెరయగా
మొలకలెత్తిన పాలికలుంచి

ధూపపాత్రలు ధూపమ్ములతో-
స్రస్కులు-స్రవములు-అర్ఘ్యములుంచి
లాజపూరిత పాత్రములుంచి
సంస్కరించిన అక్షతలుంచెను.

అంతటమహాఋషి సమంత్రయుతముగ
పరిశుద్ధములగు దర్బలపరచి
శాస్త్రోక్తముగ వేదికయందు
అగ్నినుంచి- మరి హోమముచేసెను.

శ్రీకినిలయమగు సీతాదేవిని
శ్రీరస్తు-శుభమస్తు-దీర్ఘాయురస్తుని
శ్రీలుపొంగునువు మెట్టినయింటని
శ్రీలదీవనలు కురియుచుండగ.

కౌసల్య ఆనందవర్ధనుడు
కన్నియనందెడి పురుషోత్తముడగు
కోమలమూర్తితో పలికెజనకుడు
కల్యాణమునకు శుభముహూర్తమున.

సర్వాలంకారములతో శోభిలు
సర్వలక్షణ శోభితసీతను
అగ్నికెదురుగా రామునికెదురుగ
నిలపిజనకుడు పలికెతీయగా:

“ఈసీత-నాసుత-శ్రీరామచంద్రా!
ఈమెనీకింక సహధర్మచారిణి
ఈమెపాణిని నీవు కోదండపాణి!
అందుకో శుభములు అందుకోరామా!

రామచంద్ర! యీ వెన్నెలనిన్ను
అన్నిసమయముల తోడునీడయై
అనుసరించును యీభాగ్యవతి
పతివ్రతయుమరి పుణ్యచరిత్ర”

అనుచుపలుకుచు జనకభూపతి
సమంత్రయుతముగ పవిత్రజలముతో
రామచంద్రుని హస్తమునందు
ధారపోసెను సీతాసుతను.

నీలనీరదశ్యాముడు రాముడు
నీలవేణి ఆ సీతాదేవి
పాణిగ్రహించెను పరిణయమాడెను
పరమానందము నందెనుజగము.

శివునివిల్లును అవలీలగను
విరచినయితడు సుమసుకుమారుడు
సుమలతపోలిన సీతపాణిని
అందెనుమెల్లగ ఉల్లముచల్లగ.

కోమలి, కన్నియ - రామునిసుందరి
అందరిమనసులు చలువపందిరై
చూపులుచల్లని అక్షింతలయి
లక్షశుభముల సుషములు అయినవి.

రాముని చూచెను నవవధువపుడే
రాముడు చూచెను నవవధువునట
రాజీవాక్షుని తెరచినకన్నుల
రమణినిలచెను నిలచెవక్షమున.

రంగవల్లిలా సింగారించిన
రత్నశోభితను చూచిన స్త్రీలు
రమణి అందము ఏమని అందుము?
రామునికొరకై పుట్టినదందుము!

దేవతలందరు ఋషులు మొత్తము
మేలుమేలు అని శుభముపలికిరి
దేవదుందుభులు మ్రోగినవపుడు
పూలవానలు కురిసినవంతట.

సంతోషముతో నిండిరి సురలు
ఇంద్రుడు మొదలగు దేవతలందరు
మనసుహాయిగా, క్లేశమువిడిచి
వచ్చెడిశుభముల తలచిమురిసిరి.

కన్నియసీతను ధారపోసెను
కన్నుల ముత్యములన్నటు అపుడు
ఆనందముతో పొంగినట్టివగు
భాష్పసుమములను ఉంచెను జనకుడు.

సంతోషముతో లక్ష్మణుగాంచి
ఊర్మిశనిచ్చెద గ్రహింపుమనుచు
పాణిగ్రహింపగజేసి అంతట
భరతునిచూచి పలికెను తిరిగి

మాండవి నాసుత నీదేనుసుమా!
పాణిగ్రహించి పరిణయమాడుము
అనుచు అంతట శ్రుతకీర్తిని తను
శత్రుఘ్నునకు ధారపోసెను.

కకుత్స్థవంశపు కీర్తిచంద్రికలు
నలుగురు మీరు సపత్నియుతముగ
చక్కగ వ్రతములు ఆచరించుడు
కాలముమించక చేయుడు సర్వము.

జనకుని పలుకు వినిన వరులట
వశిష్ట ఆదేశము నందుకొని
వధువుల పాణిగ్రహణము చేసిరి
వ్యధలను మరచెను సకలప్రాణులు

సపత్నియుతముగ వారందరును
అగ్నికి-వేదికి-రాజుకు నపుడు
ఋషులందరికి ప్రణామముంచి
శాస్త్రోక్తముగా వివాహమాడిరి.

పూలవానలు కురిసెను శుభముగ
దివ్యదుందుభులు మ్రోగెశ్రావ్యముగ
అచ్చరకన్యలు నాట్యముచేసిరి
గంధర్వులంతట గానముచేసిరి.

మంగళవాద్య నృత్యగీతములు
మ్రోగుచుండగా వధూవరులట
మూడుమార్లుగ అగ్నికినపుడు
ప్రదక్షిణించి పరిణయమాడిరి.

రామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులు
పత్నిసహితులు విడిదికిచేరగ
అనుసరించెను దశరథవిభుడు
బంధుజనముతో ఋషులందరితో.

॥శ్రీరఘరాముని॥

74

అయోధ్యాపుర పయనము - మార్గమధ్యమున
పరశురాముని ఆగమనము

కల్యాణవేడుకలు జరిగెతీరుగా
రాత్రిగడచెఅతి తీయగనపుడు
విశ్వామిత్రుడు ఆశీస్సులనిడి
తననివాసమగు హిమగిరికేగెను.

విశ్వామిత్రుడు వెడలినంతనే
దశరథభూపతి జనకరాజుకడ
వీడుకోలుగొని - వధూవరులతో
పరివారముతో అయోధ్యకేగెను.

జనకభూపతి నవవధువులకు
లక్షలగోధనమిచ్చె అరణముగ
రథములు-తురగము లెన్నోయిచ్చెను
అలంకరించిన ఏనుగులిచ్చెను.

రత్నకంబళులు పట్టువస్త్రములు
కాల్బలమెంతో యిచ్చెను అపుడు
ఇచ్చెను దాస-దాసీ జనముల
వెండి-బంగరు-ముత్యము లిచ్చెను.

సంతోషముతో సాగనంపుచు
మిథిలాధీశుడు - కానుకలెన్నో
సుతలకుయిచ్చి - దశరథవిభుని
శలవందుకొని మిథిలకు చేరెను.

తాటకనంతము చేసిన వీరుడు
కౌశికుయాగము రక్షణచేసెను
మారీచునిమద మణగించి - మరి
సుబాహుశిరమును త్రుంచిన ఘనుడు.

శివుని విట్లునే లీలగవిరచి
సీతను అందెను ఈ సుకుమారుడు
ఎన్ని నోములు నోచికన్నదో
కౌసల్యమ్మదె జన్మము అంటే.

సీతపూజలు ఫలించెనమ్మా!
జనకుని తపము పండినదమ్మా!
అయోధ్యనేలగ ఆ పురజనులు
ఏమిధన్యులు - వారిదె పుణ్యము!

రాజీవాక్షుని చూడగరండి
రామచంద్రుని దర్శించండి
రమణీసీతను చూడండమ్మా!
ఈ ఆనందము అందగరండి

అనుచు పలుకుచు-స్త్రీలు మిథిలలో
కన్నులపండుగ అన్నటు చూచిరి-
బారులుతీర్చి పురజనులందరు
చూసిరి అయోధ్యకేగెడు రాముని.

మహాత్ములై న పుత్రులతోను
ఋషులతో ముందు రాజునడచెను
బలములు వెనుక వచ్చుచుండగా
అయోధ్య త్రోవలొ సాగె దశరథుడు.

నరవ్యాఘ్రములగు తనయులతోను
దశరథభూపతి సాగుచుండగా
ఆకాశములో కొన్ని పక్షులు
అశుభసూచన చేయుచు కూసెను.

అదే సమయమున శుభసూచనగా
నేలను తిరిగెడి మృగములు అచట
ప్రదక్షిణించెను-దానిని గాంచి
దశరథరాజు వశిష్ఠు నడిగెను.

“పక్షుల కూతల అశుభము-రాజా!
ఉపశమించెను మృగప్రదక్షిణల
నీమది కలవరమందగవల”దని
శాంతివచనములు పలికె వశిష్ఠుడు.

అంతట భూమి కంపించునట
తరువులనెల్ల పెకలించుచును
పెనుగాలెగసెను అతితీవ్రముగా
చీకటియైనది పగటిపూటనే.

ధూళి మేఘమై ఎగసెను అచట
వశిష్టమహాఋషి-మిగిలిన ఋషులు
దశరథరాజు తనయులుతక్క
తక్కినవారు తెలివిదప్పిరి.

చిక్కని చీకటి అల్లుకొన్నది
నేల నిండెను పడిన సేనతో
అంతట-భార్గవరాముడు అచట
ఫాలనేత్రుడై నేలకు దిగెను.

జటాధారి-అతి భీకరుడయిన
జమదగ్ని తనయుడు-పరశురాముడు
కైలాసగిరి అంతటివాడు
ప్రళయాగ్నివలె ప్రజ్వరిల్లుచు.

తేజమునిండి-కన్నులకందని
తీవ్రమూర్తియై పరశువుబట్టి
మెరపుతీగల సముదాయమన
వింటిని-శరమును-దాల్చినవాడు.

త్రిపురారులను సంహరించెడి
త్రినేత్రుడేయన-పరశురాముడు
కనిపించగను తాపసోత్తములు
తమతోతాము గుసగుసలాడిరి.

లోగడ-తండ్రిని-రాజు చంపెనని
రాజులెందరినొ చంపెను ఇతడు-
మనసు శాంతిని పొందినవాడు
హాని చేయునా మన మహారాజుకు!

ఆర్ష్యములొసగి ఋషులందరును
భీకరరూపుని పరశురాముని
రామా! రామా! అనుచు మధురముగ
శాంతపరచిరి మృదువచనముల.

ఋషులపూజలు అందినయట్టి
పరశురాముడు ప్రతాపవంతుడు
రాముని చూడగ వచ్చినట్టుగా
రామచంద్రుని చూచి పలికెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

75

పరశురాముని గర్వము

దశరథతనయా, రామా! వింటిని
పరాక్రమము - ఆశ్చర్యమది
వునివిల్లును విరచుట వింటిని
లవంతుడవని - విని - వచ్చితిని.

ఊహలకందని దివ్యచాపమిది
శుభకరమైన మరియొకవిల్లు
భయంకరమ్మగు ఈచాపము - విను
నాజనకుడు జమదగ్నివరమయా!

బలముచూపు - నీ విలువచూపుము
వింటిని శరముతో సంధించుము నువు
వీరుడవగుచో - నీతోనేను
ద్వంద్వయుద్ధము చేతును అపుడు.”

భార్గవరాముని పలుకులువిని - అట
దీనవదనుడై పలికె దశరథుడు
“రాజులపైన ద్వేషమువదలిన
భూసురోత్తమా! అభయమునిమ్ము.

వేదాధ్యయనపు వెలుగుల నిలయము
భృగువంశమున ఉదయించితివి
ఆయుధమును ఇకపట్టను అనుచు
ప్రతినచేసితివి సురపతి ముందు.

తనయుల చూచుకు బ్రతుకుచుంటిని
తనయులకొరకై బ్రతికియుంటిని
తనయులువీరు - భార్గవరామా!
అభయమునిచ్చిన నిలచును తనువు.

పుడమి జయించి - సత్యము పెంచుకు
కశ్యపమునికి ధారపోసితివి
రాముడు ప్రాణము - అతడులేనిచో
ప్రాణములుండవు మాకెవ్వరికి.”

దశరథుడటలే పలుకుచున్నను
లక్ష్యపెట్టక పరశురాముడు
సూటిగ రాముని చూచిపలికెను
ధనుసుగురించి వివరించెనట.

“రామా! వినుము - దివ్యధనుస్సులు
శ్రేష్ఠములయినవి రెంటిని వెనుక
విశ్వకర్మ - అతి శక్తివంతముగ
నిర్మించెను, ఇది రెండవదయ్యా!

త్రిపురారులను సంహరించగా
సురలు - శివునకు - ఇచ్చినవింటిని
విరచినాడవు - చూడుము దీనిని
వైష్ణవచాపము ఎక్కుపెట్టుము.

పూర్వము సురలు - బ్రహ్మను అడిగిరి
శివ, కేశవుల బలమెంతయని -
అంతటబ్రహ్మ సురలకు తెలియగ
శివ, కేశవులలో పోరుసృజించెను.

శివ, కేశవులు ఒకరిని ఒకరు
జయింపగోరి ఘోరయుద్ధము
చేయసాగిరి - విష్ణువు అంతట
హంకరించెను భీతిగొలుపగ.

కేశవహంకారమునకు అంతట
శివుని బలమును అతని విల్లును
సన్నగిల్లినవి జడత్వమందెను
సురలుపోరును ఆపిరి అపుడు.

విష్ణువు గెలిచెను అనుకొనిరంత
శివుడు క్రోధము నిండెను అపుడు
శివుడు ధనుస్సును విదేహరాజు
దేవరాతునికి ఇచ్చెశరములతో.

రిపులను గెలిచెడి విష్ణుచాపమును
విష్ణువు అంతట భృగువంశజుడు
ఋచీకునకును న్యాసముగాను
ఇచ్చెను రామా! ఇది ఆ ధనుసు.

ఋచీకుడపుడు తనతనయునకు,
మహాత్ముడై న నాజనకుడగు
జమదగ్నికిచ్చెను ఈ చాపమును
తపోవంతుడు నాజనకుడయా!

తపోబలముతో నిండిన తండ్రి
శస్త్రములను సన్యసించగా
గర్వమునిండిన కార్తవీర్యుడు
దుష్టబుద్ధితో చంపెనాతనిని.

తండ్రి వధను - నే వింటిని రామా!
రాజులెందరినో త్రుంచితి నేను
పుడమియెల్లను జయించినాడను
కశ్యపునికి - నే దానమిచ్చితిని.

పుణ్యమూర్తియగు కశ్యపమునికి
ధరణినిచ్చి నే మహేంద్రగిరిని
తపసు చేసుకొనుచుండగ వింటిని
శివధనుస్సు - నువు విరచినాడవని.

తండ్రితాతలనుండి వచ్చినది
విష్ణుచాపమును - ఔత్రధర్మముతో
గ్రహించి - బాణము ఎక్కుపెట్టుము
సమర్థునిగ నే తెలిసికొందును.

సరిపడబలము కలదని తెలిపి
సమర్థుడవని జగతికి తెలిపి
సమఉజ్జీవై ద్వంద్వయుద్ధమున
సరిచేయుము మరి రాముడెవ్వడో?"

॥శ్రీరఘరాముని॥

76

పరశురామ గర్వభంగము

జమదగ్నితనయుని చూచెను రాముడు
తండ్రియెదుట - తను దురుసులేకను
పలికెను అంతట "వింటిని భార్గవ!
శత్రులచంపుట విని - ముదమందతి.

కానీ నన్ను ఔత్రధర్మమగు
పరాక్రమమ్మది లేనివానిగా-
అశక్తుడను అని తలచుచుంటివి-
అవమానము - నే సహించనింక."

అనుచు కృద్ధుడై దశరథతనయుడు
భార్గవరాముని కరముననున్న
ధనుర్బాణములు గ్రక్కునగైకొని
ఎక్కుపెట్టి - మరి పలికె తీవ్రముగ

"విప్రుడవీవు అగుటచేతను
విశ్వామిత్రుని బంధువగుటచే
ప్రాణముతీయక విడుతును నిన్ను
విడచుట తప్పదు మరియుశరము.

గమనము తెంచగ పదములు కూల్తున!
గడించినట్టి పుణ్యము తెంచన!?
నిర్ణయించుకో నీకది వదలితి
విష్ణుశరమిది విఫలముకాదు.”

విష్ణుచాపముతో విక్రమ స్ఫురణతో
దశరథతనయుని రాముని చూడగ
బ్రహ్మ వచ్చెను ఋషిగణములతో
వచ్చిరిసురలు-సిద్ధ-చారణులు.

శ్రేష్ఠమైన ఆ విష్ణుచాపముతో
నిలచిన రాముని పరాక్రమముతో
లోకము జడమై నిలచిపోయెను
నిలచెభార్గవుడు వెలవెలబోయి

ఓటమి తెలుపుచు భార్గవరాముడు
పలికె వినయముగ రఘురామునితో
“ధరణినిదానము” చేయగనంత
కశ్యపుడనెను పుడమిని విడుమని,

కావున రామా! పుడమిని వుండగ
తగదునాకు - నాప్రతికావున -
పదములులేక నేనెటుపోదును
మహేంద్రగిరి మరి చేరుట ఎట్లు?

దయగొని రామా! తపోఫలమగు
పుణ్యలోకముల దూరము చేయుము
నాకన్నులతో చూచెదనేను
నేపోయెదమరి మహేంద్రగిరికి.

శత్రుహరణ! ఓశేషశయన - నువు
చాపము నెక్కు పెట్టుటచేతను
నాశరహితుడవు మధుసంహారివి
దేవశ్రేష్ఠుడగు విష్ణుమూర్తివి.

తెలిసితి నిన్ను - శుభమిక నీకు
సురలందరును యోధుడవగు నిను
తనవితీరగా చూచుచుండిరి
తీర్చుము రామా! నా కోరికను.

ముక్త్యోకములకు ప్రభువగు నీచే
ఓటమినొందుట పుణ్యము రామా!
అవమానము అది కానేకాదు
కావున విడువుము శరమును రామా!”

పరశురాముడు అటుల పలుకగా
శ్రీమంతుడగు దశరథరాముడు
జామదగ్నిపై నంతట నూటిగ
విడచెను బాణము విక్రమమూర్తి.

భార్గవరాముడు తన కన్నులతో
తన సంపాదన - తపోధనమగు
పుణ్యలోకములు పోవుట గాంచి
మహేంద్రగిరికి శీఘ్రమే చేరెను.

రామచంద్రునికి ప్రదక్షిణించెను
రాజీవాక్షుని స్తోత్రము చేసెను
రఘురాముని పదకమలములందెను
మహేంద్రగిరికి చేరె భార్గవుడు.

దిశలచీకటులు తొలగిపోయెను
దేవగణములు పొగడె రాముని
దశరథరాముని విక్రమమంతయు
తెలిసెను - తెలివి కలిగినవారికి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

77

సీతారాముల చాంపత్యము

పరశురాముడు వెడలగనంత
రఘురాముడు ఆ చాపము నపుడు
మహిమాన్వితుడగు వరుణునకిచ్చెను
వశిష్ఠ మొదలగు మునులకు మ్రొక్కెను

వివశుండైన తండ్రితో పలికెను:
“పరశురాముడు వెడలిపోయెను
బలములతో ఇక ఆయోధ్య చేరగ
ఆనతినిమ్ము ఆనందముగా.”

రాముని పలుకులు విని దశరథుడు
ఆలింగనమును చేసికొనుచును
శిరసును మూర్ఛొని సంబరపడెను
పులకితుడయ్యెను రాముని గాంచి.

పునర్జన్మను పొందినట్టుగా
తన కుమారుని మరిమరి చూచెను
కన్నకొడుకు-తన కన్నులముందు
తనయుడు రాముడు కన్నుల నిండెను.

అంతట రాజు సాగె నయోధ్యకు
వార్తను వినిన సచివులు-జనులు
తీరుగ నగరిని ఆలంకరించిరి
స్వర్గనగరమగు అమరావతిలా.

ధ్వజ, దండములు పతాకములతో
మంగళతూర్యము లెగయగనంత
చల్లని జలకముజల్లిన వీధులు
తోరణాలతో శోభిలె నగరి.

పూలబాటలు వేసిరి అంతట
పూలమాలల - తోరణాలతో
కలహంసలవలె నడచు స్త్రీలతో
కళకళలాడెను నగరి యంతయు.

విప్రోత్తములు పురజనులున్ను
ఎదురుకోలుగా రాగా - రాజు
శ్రీమంతులగు తనయులతోను
శ్రీకరమైన తన కోడళ్ళతో.

యశస్విఅయిన దశరథభూపతి
హిమవత్పర్వత మన్నటు నిలచిన
ఉన్నతమైన తన భవనమును
ప్రవేశించెను శుభకరముగను.

పూజలనందెను దశరథరాజు
తన దేవేరుల కౌసల్య, సుమిత్ర
చక్కనికైక తక్కిన స్త్రీలు
వేడుకలెన్నో సలుపుచునంత.

.కోడండ్రను తమ తనయలతీరుగ
.ముదముతో అంతఃపురములోనికి
.గొనిపోయిరి - అట - ఎన్నోవారికి
.శుభాశీస్సులను ఒసగిరి అంతట.

.మంగళశాసనమందినవారు
.పట్టువస్త్రములు దాల్చినవారై
.అంతఃపురమున గల దేవతల
.పూజలు చేసిరి కోడళ్ళందరు.

.భాగ్యవతులును కీర్తిమంతులగు
.సీత-ఊర్మిశ-మాండవి మరియు
.శృతకీర్తులను, వారి అత్తలు
.కంటివెలుగువలె గాంచిరి ముదముగ.

.పెద్దలందరికి వందనముంచిరి
.ఆశీస్సులను అందిరి శుభముగ
.సంతోషముతో తమతమ కాంతుల
.చేరి సుఖముగా నుండిరి కాంతలు.

.కొంతకాలము గడచిన యంత
.భరతునిజూచి పలికె దశరథుడు
..“మేనమామయగు యథాజిత్తిట
.ఉండెను నిన్ను గొనిపోవుటకై.”

.తండ్రి ఆనతిని అందిన భరతుడు
.శత్రుఘ్నునితో కలిసి అంతట
.అన్న రామునికి - తల్లులందరికి
.నమస్కరించి బయలుదేరెను.

.భరత - శత్రుఘ్నులు వెడలగ నంత
.రామలక్ష్మణులు - దేవసమానుని
.తండ్రిని ఎంతో శ్రద్ధాభక్తుల
.పూజలు చేయుచు ముదము గొలిపిరి.

.తండ్రి ఆనతిని ధర్మాత్ముడగు
.శ్రీరఘురాముడు ప్రేయముగ నపుడు
.ప్రజలకు హితమగు పనులను చేయుచు
.ప్రజల మనసులను ఏలసాగెను.

.నియమముతో తమ తల్లుల పనులు
.వినయముతో తమ గురువుల పనులు
.తీరుగ చేయుచు - చేయించుచును
.సేవానిరతుడు యశము నందెను.

.రాముని నడవడి ఒరవడి అన్నటు
.దశరథరాజు - పురజనులందరు
.విప్రోత్తములు, వణిజోత్తములు
.ప్రీతినందిరి పొగడిరి ఎంతో.

.కీర్తివంతుడు శ్రీరఘురాముడు
.సత్యవిక్రముడు శ్రేష్ఠగుణాఢ్యుడు
.సకలప్రాణులకు ప్రీతిపాత్రుడై
.బ్రహ్మదేవుడై భాసిలె భువిలో.

.మంచిమనసుగల రామచంద్రుడు
.సీతయందు బహు ప్రీతిపాత్రుడై
.సీత మనస్సున నిలచెను నిండుగ
.ఎన్నో ఋతువులు గడిపెను సుఖముగ.

దశరథరాజు మెచ్చిన కోడలు
జనకభూపతి కూతురు సీత
వినయసంపద సౌశీల్యముతో
సాటిలేని తన సౌందర్యముతో

అదేవిధముగా మిథిలాధీశుని
అనుంగుసుతయగు సీతాదేవి
లక్ష్మీదేవి అన్నటులుండి
రామునిగుండియ బాసలనెరుగును.

రామునికెంతో ప్రేయము అయినది
రామునియందే లీనమయినది
రామునికొరకే పుట్టినట్టయి
రాముని ప్రాణము సీతనిపించెను.

సుందరరూపము దేవతసమము
ఆదిలక్ష్మియే అన్నటులుండి
అనురాగవతి సౌభాగ్యవతి
జనకనందినితో దశరథతనయుడు

భర్తకు మించిన అనురాగమది
కలిగియున్నది సీతాదేవి
భార్య మనసులో భావములన్నీ
రామునిగుండెలో పలుకుచుండును.

దేవశ్రేష్ఠుడగు విష్ణుదేవుడే
లక్ష్మీసహితుడు అన్నటు-ఎంతో
శోభగనిలచెను అయోధ్యనగరిని
నిలచును అందరి మనసులలోను.

శ్రీరఘరాముని రమ్యచరితము -
మునితిలకుడు మన కొసగిన మంత్రము
రామచంద్రుడుదయించి జానకిని-
పరిణయమాడెను బాలకాండమున.

శ్రీమద్రామాయణ అయోధ్యా కాండము

సర్గము

పేజీ.

1. శ్రీరామునికి యువరాజ్యాభిషేకము చేయవలెనని దశరథుడు నిర్ణయించుట ... 3
2. దశరథుని నిర్ణయము విని సభికులు ఆనందపరవశులగుట ... 7
3. దశరథుడు శ్రీరామునికి తన నిర్ణయము తెలిపి, రాజ్యపాలన గురించి చెప్పుట ... 8
4. శ్రీరాముడు పట్టాభిషేక వార్తను కౌసల్యమ్మకు తెలుపుట ... 12
5. పట్టాభిషేక ప్రయత్నములు-పొంగిన ఆనందము ... 15
6. శ్రీరాముని వ్రతదీక్ష ... 16
7. కైకకు మంథర హెచ్చరిక ... 18
8. మంథర దుర్బోధ ... 20
9. దశరథునిచే వరములు తీర్చెదనన్న శపథమును గొనమనుట ... 23
10. దశరథుడు కైకను కోపకారణమడుగుట ... 27
11. కైక తన వరములు కోరుట ... 30
12. వరములు విని దశరథుడు కృంగిపోవుట-కైకను నిందించుట ... 31
13. దశరథుని దీనావస్థ ... 38
14. దశరథుడు రాముని పిలువనంపుట ... 39
15. సుమంతుడు రామ మందిరములో ప్రవేశించుట ... 43
16. శ్రీరాముడు దశరథుని దర్శించుటకై జయలుదేరుట ... 45
17. రాజవీధిలో రాముని దర్శనము ... 48
18. వరముల విషయము, వనవాసము కైక తెలుపుట ... 49
19. వనవాసము చేతునని కైకకు రాముడు ప్రతిసంగ చెప్పుట ... 52
20. కైక కోర్కెలు విన్న కౌసల్య దుఃఖము ... 53
21. రాముడు తన స్థిర సంకల్పమును తెలుపుట ... 59
22. దైవబలము అతీతమైనదని రాముడు చెప్పుట ... 63
23. కోపము నున్న సౌమిత్రిని రాముడు శాంతపరచుట ... 65
24. శ్రీరాముడు కౌసల్యకు ఊరట కలిగించుట ... 69
25. కౌసల్య శ్రీరామునకు మంగళాశీస్సు లొసగుట ... 71
26. రాముడు సీతకు వనవాసము చెప్పి-కర్తవ్యము బోధించుట ... 74
27. శ్రీరాముని అడుగుల సీత నడచెదననుట ... 75

28.	వనవాస కష్టము శ్రీరాముడు సీతకు చెప్పుట	...	77
29.	వనవాసమునకు వత్తునని సీతాదేవి ప్రార్థన	...	77
30.	సీత కోర్కెను శ్రీరాముడు మన్నించుట	...	78
31.	లక్ష్మణుడు అనుసరించుటకు శ్రీరాముడు సమ్మతించుట	...	81
32.	సీతారాములు దానధర్మములు చేయుట	...	82
33.	శ్రీరాముడు దశరథుని అనునయించుట	...	85
34.	రాముని నిశ్చయము మారదని దశరథుడు తెలియుట	...	87
35.	సుమంతుడు కైకకు హితవు చెప్పుట	...	90
36.	రాముని వెంబడి సిరిసంపదలను పంపెదనని దశరథుడు అనుట	...	92
37.	వశిష్ఠుడు కైకకు హితవు చెప్పుట	...	94
38.	నారబట్టలు ధరించిన సీతను గురించి దశరథుని వేదన	...	96
39.	కౌసల్య సీతాదేవికి పతివ్రతల నడవడి చెప్పుట	...	97
40.	రథము వెంబడి దశరథ కౌసల్యలు దుఃఖముతో పరుగెత్తుట	...	99
41.	అంతఃపుర స్త్రీల-అయోధ్యవాసుల దుఃఖము	...	102
42.	దశరథుడు దుఃఖతప్తుడై కౌసల్య మందిరము చేరుట	...	103
43.	కౌసల్య దుఃఖతప్తయై దశరథునితో పలుకుట	...	104
44.	సుమిత్ర కౌసల్యమ్మను ఊరడించుట	...	106
45.	రాముని - పురమునకు మరలమని పౌరుల ప్రార్థన	...	107
46.	రాముడు కనబడలేదని అయోధ్య పౌరుల వేదన	...	109
47.	రథముగానక పౌరుల వేదన	...	111
48.	రాముని తీసుకురాలేదని స్త్రీ జనము పరుషములాడుట	...	112
49.	శ్రీరాముని రథము కోసల చేరుట	...	114
50.	గుహానకు రామ దర్శనము లభించుట	...	115
51.	రాముని గూర్చి దుఃఖముతో లక్ష్మణుడు గుహానితో పలుకుట	...	119
52.	సీతారామ లక్ష్మణులు గంగను దాటి పాదచారులై ముందుకు సాగుట	...	120
53.	తల్లిదండ్రుల దుఃఖము తలచుకొని రాముడు వంతనొందుట	...	125
54.	భరద్వాజ మహర్షి చిత్రకూటగిరి వాసయోగ్యమని చెప్పుట	...	126
55.	సీతారామలక్ష్మణులు చిత్రకూటగిరికి బయలుదేరుట	...	128
56.	వాల్మీకి మహర్షిని గనుట-చిత్రకూటమున ఆశ్రమ ప్రవేశము	...	129
57.	సుమంతుని గాంచి దశరథుడు దుఃఖించుట	...	131
58.	సీతారామలక్ష్మణులు చెప్పినమాటలు సుమంతుడు దశరథునకు చెప్పుట	...	132

59.	శ్రీరాముని వద్దకు గొనిపోమ్మని దశరథుడు సుమంత్రునడుగుట	...	134
60.	సీతారామలక్ష్మణులకు దిగులెంతయు లేదని సుమంత్రుడు చెప్పుట	...	136
61.	కౌసల్య దశరథునితో కటువుగా పలుకుట	...	137
62.	కౌసల్య దశరథుని మది కూరట కల్గించుట	...	138
63.	ముని కుమారుని చంపినట్లు-శాపగ్రస్తుడైనట్లు-దశరథుడు కౌసల్యకు తెలియబరచుట	...	139
64.	రాముని తలచుచు దశరథుడు తనువు వీడుట	...	142
65.	రాజ భవనము శోక సంద్రమున యునుగుట	...	144
66.	దశరథుని దేహము తైలద్రోణిలో భద్రపరచుట	...	145
67.	రాజ్యము అరాచకము కాకుండచూడమని వశిష్ట మహర్షిని ప్రార్థించుట	...	146
68.	భరతుని గొనివచ్చుటకు దూతలు బయలుదేరుట	...	148
69.	భరతుడు పీడకల గాంచుట	...	149
70.	భరత శత్రుఘ్నులు అయోధ్యకు బయలుదేరుట	...	151
71.	శంకముదిరినమనస్సుతో భరతుడు దశరథ తేని భవనమున అడుగిడుట	...	152
72.	కైక తన కోర్కెలు, దాని పర్యవసానము భరతునకు తెలుపుట	...	154
73.	భరతుడు తల్లిని దూషించుట	...	157
74.	భరతుడు తల్లిని పరుషములాడుట	...	159
75.	రాముని అడవికి పంపుట ఎంతటి పాపకార్యమో భరతుడు చెప్పుట	...	160
76.	భరతుడు తండ్రికి అగ్నిసంస్కారము చేయుట	...	164
77.	భరత, శత్రుఘ్నుల దుఃఖము	...	165
78.	శత్రుఘ్నుడు మంథరను శిక్షించుట	...	166
79.	రామ దర్శనముకై భరతుడు అడవికి బాటలు వేయించుట	...	168
80.	చక్కని బాట, తీర్చిదిద్దిన విడిదలు	...	169
81.	రామ దర్శనముకై సన్నాహము	...	170
82.	భరతుడు తన నిర్ణయము సభాసదులకు తెలియజేయుట	...	171
83.	భరతుడు హితులందరితో గంగాతీరమున విడిది చేయుట	...	173
84.	గుహుడు భరతుని సందర్శించుట	...	174
85.	భరతుని యెడల గుహునికి గల సందియము తీరుట	...	175
86.	లక్ష్మణమూర్తి సేవానిరతిని గుహుడు చెప్పుట	...	177
87.	రాముని గురించి వివరములను గుహుడు చెప్పుట	...	178
88.	రాముడు రానిచో అన్నతో వనములనుందునన్న భరతుని నిర్ణయము	...	179
89.	భరతుడు పరివారముతో, గుహుని సాయముతో గంగను దాటుట	...	180

90.	భరతుడు భరద్వాజ మహర్షిని సందర్శించుట	...	181
91.	భరద్వాజ విండు	...	183
92.	రామ దర్శనమునకై భరతుడు ముని ఆనతిగొని బయలుదేరుట	...	187
93.	రామాశ్రమము యొక్క ఉనికి తెలుసుకొను ప్రయత్నములు చేయుట	...	190
94.	సీతారాములు చిత్రకూట సౌందర్యము తిలకించుట	...	191
95.	సీతారాములు మందాకిని నది అందము తిలకించుట	...	192
96.	సేనతో వచ్చు భరతుని అంతము చేసెదనని లక్ష్మణుడు ఆవేశముతో పలుకుట	...	193
97.	శ్రీరాముడు లక్ష్మణుని శాంతపరచుట	...	195
98.	శ్రీరాముని తలంపులతో భరతుడు ఆశ్రమముకై వెదకుట	...	197
99.	శ్రీరామ భరతుల సమాగమము	...	198
100.	కుశలప్రశ్నల వంకతో-రాముడు రాజసీతి బోధించుట	...	202
101.	దశరథుని స్వర్గవాసము శ్రీరామునకు తెలుపుట	...	204
102.	భరతుని వెంబడివచ్చినవారికి రామ దర్శనము	...	205
103.	తల్లులకు, వశిష్ట మహర్షికి శ్రీరాముడు ప్రణామమిడుట	...	207
104.	భక్తిగా భరతుడు అయోధ్యకు రమ్మని శ్రీరాముని కోరుట	...	209
105.	శ్రీరాముడు తమ్మునకు అధ్యాత్మబోధతో ఊరట కలిగించుట	...	211
106.	భరతుడు శ్రీరాముని రాజ్యమేలమని బ్రతిమాలుట	...	214
107.	రాముని నిర్ణయము	...	217
108.	జాబాలిమహర్షి నాస్తికత్వపు బోధ	...	217
109.	జాబాలికి రాముని సమాధానము	...	219
110.	రాజ్యాధికారము జ్యేష్ఠునిదని వశిష్ట మహర్షి చెప్పుట	...	221
111.	భరతుడు ప్రాయోపవేశము ప్రారంభించుట	...	223
112.	శ్రీరాముడు స్వర్ణ పాదుకలపై పదములుంచి భరతుననుగ్రహించుట	...	226
113.	రామ పాదుకలతో భరద్వాజముని ఆశీస్సులతో భరతుడు అయోధ్యకేగుట	...	228
114.	రాముడు లేని అయోధ్య-భరతుని ఆవేదన	...	230
115.	పాదుకా పట్టాభిషేకము	...	231
116.	చిత్రకూటమును వదలివెళ్ళు ఋషులు రామునికి రాక్షస వివరము తెలిపి తమ్మునితో రమ్మనుట	...	232
117.	అత్రి మహాముని, అనసూయమ్మల సందర్శనము	...	234
118.	అనసూయమ్మ కానుకలిచ్చుట - సీతారామకల్యాణము సీతమ్మ అనసూయమ్మకు చెప్పుట	...	236
119.	శ్రీరాముడు సతి సోదరులతో దండకాటవికి బయలుదేరుట	...	239

శ్రీ మ ద్రా మా య ణ ము

అ యో ధ్యా కాం డ ము

(గేయ కవిత)

శ్రీ రఘరాముడు వనముల కేగుట
సత్యవర్తిగా తండ్రిని నిలపుట
రామపాదుకలు రాజ్యమేలుట
రామాయణమున అయోధ్యాకాండము.

శ్రీరామజయరామ జయజయరామ

శ్లో॥ కూజంతం రామరామేతి
మధురం మధురాక్షరమ్
ఆరుహ్య కవితాశాఖామ్
వందే వాల్మీకి కోకిలమ్.

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందరకర్తకు వందనముంచి
రామభక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన చేసెద

అ యో ధ్యా కా ం డ ము

1వ సర్గము శ్రీరామునికి యువరాజ్యాభిషేకము చేయవలెనని
దశరథుడు నిర్ణయించుట

శ్రీరఘరాముడు వనములకేగుట
సత్యవర్తిగా తండ్రిని నిలపుట
రామపాదుకలు రాజ్యమేలుట
రామాయణమున అయోధ్యాకాండము.

దశరథరాజుయు అదేవిధముగ
భరత శతృఘ్నుల తలంచుచుండెను
నలుగురు కొడుకులు - సమానులైనను
రామధ్యానమే - ఆ మహారాజుకు.

భరతునియందు భక్తిప్రపత్తులు
ప్రేమాదరణలు కలిగిన తమ్ముడు
బుద్ధిమంతుడు విజితేంద్రియుడు
శతృఘ్నుడు తా అన్నను కొలచును.

సురలందరిలో బ్రహ్మదేవుడన
మక్కువఎక్కువ శ్రీహరికెపుడును-
అటులే రాజుకు జ్యేష్ఠకుమారుడు
రాముడనినచో ప్రీతిఎక్కువ.

భరతకుమారుడు శతృఘ్నునితో
గిరీవ్రజపురమున - తాతగారగు
కేకయరాజును చూడగ వెడలెను
సోదరులిరువురు చేరిరి ఆపురి.

దశకంధరుని దునుముటకొరకై
దశరథరాముడు దిగినదేవుడే
ఇంద్రుని కనిన అదితివోలెను
యశముగాంచినది కౌసల్యమ్మ.

భరతకుమారుని మేనమామయగు
యథాజిత్తు ఆ సోదరులిరువుర
పుత్రులవోలె-ఆదరించెను
ఆప్యాయముగా చూడసాగెను.

సద్గుణయుతుడు దశరథరాజు
అట్టిగుణములే రాముడుగలిగి
అసూయనెరుగని అతిసుందరుడు
ఆజానుబాహుడు అతిపరాక్రముడు.

అన్నిసుఖములు - ఆదరంబును
అమరియున్నను - సోదరులిరువురు
అనిశము-వృద్ధుడు దశరథవిభుని
తలంపుతోనే గడపెడివారు.

మృదువుగభాషణ చేసెడివాడు
అస్త్రవిద్యలో ఆరితేరెను
వయోవృద్ధులు శీలవంతులతో
జ్ఞానవృద్ధులతో పలుకును ప్రేయముగ.

కిరణమ్ములతో సూర్యుడు శోభిలు
అటులే-మంగళమూర్తి రాముడు
శుభకరగుణముల శోభతో వెలుగును
చల్లనిచూపుతో-మదినే ఏలును.

ముందుగ తానే పలుకరించుచు
అందరిమనసులు దోచినరాముడు
కోపముగెలిచిన దయాశీలుడు
ధర్మసూక్ష్మముల నెరిగినవాడు.

దృఢప్రతుడాతడు నిలచినధర్మము
మూర్తిగనిలచిన ఔత్రధర్మమే
శరణాగతులకు చల్లనినీడ
ప్రజలకుప్రియమును గూర్చెడివాడు.

వేదవిదులకు పూజలుచేయును
ఔత్రధర్మమును పాలించుటచే
స్వర్గసౌఖ్యము కీర్తికలుగునని
మదిలోనమ్మిన మంగళమూర్తి.

ఎనలేనన్ని - అపకారములు
ఎదుటివారు మరి చేసిన గాని
మరచి పోగల మనుజోత్తముడు
మరుపు నెరుగడు మహిమాన్వితుడు.

చెడు సంగతుల సంగతి నెరుగడు
ధర్మ విరుద్ధము సంభాషించడు
బృహస్పతికి తా తగినటువంటి
యుక్తి చెప్పగ చాలిన శక్తి.

ముఖమును చూచి మదినే చదువును
ప్రజలకు రాముడు బహిః ప్రాణము
ఆరోగ్యముతో దేహకాంతితో
వేదాధ్యయనపు వెలుగులు చిమ్మును.

మంత్ర సహితముగ అస్త్రము వేయుట
భుజబలమ్ముతో శరములు వేయుట
అమోఘమ్ముగా తెలిసిన వీరుడు
దశరథరాజును మించును రాముడు

తల్లిదండ్రుల - వంశమ్ములకు
వన్నె తెచ్చెడి - కులదీపకుడు
కష్టములందు - క్రుంగుట యెరుగడు
ఆడితప్పడు - అయోధ్యా రాముడు.

కోపము సంతోషమ్ములెన్నడు
వ్యర్థముచేయుడు ధీరోదాత్తుడు
ముఖకవళికలు హావ భావముల
మదిలో విషయము తెలియనీయడు.

గురువులన్నచో గురిగలభక్తి
కృతజ్ఞుడాతడు స్థిత ప్రజ్ఞుండు
పరుషభాషణము పలికి ఎరుగడు
ఏమరుపాటు ఎరుగడు రాముడు.

ఆలస్యమును చేయుట ఎరుగడు
తొందరపాటు లేనేలేదు
తన దోషము తను తెలియగ నేర్పరి
దుష్ట శిక్షణ తెలిసినవాడు.

అయోధ్యాకాండము

మనుజుల తీరు తెలియగ నేర్పరి
దగ్గర చేర్చి ఆదరించుటది
తీరుగ తెలియును రామచంద్రుడు
నెయ్యము చేయుటయందు నిపుణుడు.

ధనార్జనమ్ము తెలిసినవాడు
సవ్యముగా నది వినియోగించును
దేశకాల పాత్రమ్ము లెరుగును
పెద్దల మన్నన చేయు నాతడు.

ధర్మము కొరకు, యశస్సుకొరకు
తొక్కికమ్ముకై, హితులు బంధులకు
తన కొరకును-ఈ ఐదు విధముల
అర్థ విభాగము తెలిసినవాడు.

సకల శాస్త్రములు-కావ్యములన్నీ
నాటకాదులు ఆరు భాషలలో
గ్రంథములన్నీ కూలంకషముగ
చదివిన యట్టి పండితుడతడు

ధర్మార్థములకు లోపము లేక
సుఖముగ గడిపెడి సంతృప్తుండు
అలసుడుకాడు - లలిత కళలలో
అందెవేసిన నేర్పరి రాముడు

గజహయమ్ములను నడుపగ నేర్పరి
వాటికి శిక్షణ నివ్వగ నిపుణుడు
ధనుర్వేదము తెలిసిన వారితో
శ్రేష్ఠుడు రాముడు యుద్ధచతురుడు.

శత్రువునతడే ముందుగ తాకును
సేనల నడుపగ ఆరితేరెను
సురా సురులు మరి ఒక్కటైనను
గెలువలేరు శ్రీరామచంద్రుని.

పరుల లోపములు ఎన్ననివాడు
గర్వము తెలియని వినయశీలుడు
పరులను నింద చేయుట ఎరుగడు
మదిలో మత్సర మెరుగడు రాముడు.

సమయము వినయము తెలిసినవాడు
వాటికి బద్ధుడు శానైయుండి
సూర్యుని వోలె రవికుల తిలకుడు
ఉత్తమ గుణముల వెలుగుచుండెను.

ఆశ్రిత వత్సలు డయోధ్యారాముడు
ముల్లోకములకు పూజ్యుడాయెను
లోక పాలకుల సరియగు రాముని-
పుడమి ఏలికగ వరించినది యని.

దశరథరాజు తెలిసినవాడై
తను బ్రతికుండగ రామచంద్రుని
రాజును చేయగ ఆలోచించి
మదిలో ఇటుల నిర్ణయించుకొనె.

“లోకవృద్ధికి దోహదమతడు
దయా సముద్రుడు, ధర్మస్వరూపము
తాపము తీర్చగ మేఘము పోలును
బుద్ధికి రాముడు బృహస్పతి యగు

పరాక్రమమున “యమ-ఇంద్రుల” సరి
దైర్యమునఁడు మేరువు సరియగు
క్షమాగుణముతో భూమికి సరియగు
తననుమించిన ఇష్టుడు ప్రజలకు.

రాముడురాజ్యము నేలుచుండగా
చూచి సంతసము పడినయంతట
తనువువదలుట జరుగవలెనని
నిశ్చయించుకొనె దశరథవిభుడు.”

మదిలోవిషయము దశరథరాజు
మంత్రులందరకు తెలియబరచెను
అనేకమైన అపశకునములు
కనబడుచున్నవి అనుచు నుడివెను.

“భూమ్యాకాశములందున మరియు
చారామండల మందునకూడ
ఉత్పాతములు కనబడుచున్నవి
మనసుకలతపడె అపశకునములతో.

వార్ధక్యమ్మది మీదపడినది
ప్రజాహితముకై - జ్యేష్ఠకుమారుని
రామచంద్రుని యువరాజుగను
అభిషేకించుట - అభిమతమనెను.”

ఆనందముగ సచివులందరు
అంగీకారము తెలియబరచిరి
అందుకు తగిన సమయమైనదని
ఆలోచనకై సభనేర్పరచిరి.

నగరముఖ్యులను - రాజముఖ్యులను
జానపదులలో ముఖ్యులందరిని
సభకురమ్మని - పిలుపునంపిరి
చేరువనున్నవారిని పిలచిరి

దూరమునున్న కారణమున
కేకయరాజుకు-జనకరాజుకు
వ్యవధిచాలదని వర్తమానమును
తెలియపరచక ఉండిపోయిరి.

ఆహ్వానమును - అందిన ముఖ్యులు
అరుదేరగను అయోధ్యలోను
ఆనందముగా వారందరిని
ఆభరణాదుల సన్నానించిరి.

సురలను విధాత పలుకరించినటు
స్వయముగరాజు - వారినిచూచి
సగౌరవముగా - ఆహ్వానించెను
నిండుసభయది తీర్చిదిద్దిరి.

ఎందరొ ప్రముఖులు సభలో శోభిల
అందరిమధ్యలో అయోధ్యరాజు
సురలమధ్యలో సురపతివోలె
అందరి కన్నుల పండుగ జేసెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

2 దశరథుని నిర్ణయము విని సభికులు ఆనందపరవశులగుట

గంభీరముగా మనోహరముగా
స్పష్టముగా మరి మధురముగాను
సభాసదులను ఉద్దేశించి
దశరథనృపతి పలికెనుతీరుగ.

“మాపూర్వీకులు యశోవిశాలురు,
విశాలకోసల పరిపాలించిరి
ఉత్తమమైన సుఖప్రదమైన
రాజ్యముగా నిది వెలసియున్నది.

ఇక్ష్వాకువంశపు కీర్తికి తగినటు
యథాశక్తిగా పాలించితిని
వయసూ కాయము పండినవిపుడు
ఈ తనువుకు విశ్రాంతి కావలె.

ధర్మస్థాపన రూపము రాజ్యము-
రాజ్యభారము మోయుటకష్టము
జితేంద్రియునికే సాధ్యము మోయుట
ఇంతవరకు నే మోసి అలసితి.

వశిష్టమహాబుషి ఆదిగాగల
వేదవిదులను-మిమ్మందరినీ
సంప్రదించి ఈ రాజ్యభారము
జేష్ఠకుమారుని కీయగ నెంచితి.

సద్గుణయుతుడు రాముడు జ్యేష్ఠుడు
పుష్యమి తారలొ పూర్ణ శశివలె
కాంతుల వెలిగే సుందరమూర్తి
అతి పరాక్రముడు పరమ ధార్మికుడు.

ముల్లోకంబుల నేల సమర్థుడు
మీకు యుక్తమగు ప్రభువాతడగు
రాజుగ రాముని అభిషేకించి
విశ్రాంతి నందగ కోరుచుంటిని.

నా యోచన మరి సమ్మతమైనచో
తెలియబరచుడు ఆచరించెద
నా సంతోషము కొరకై మీరు
సరియన వలదు ఆలోచించుడు.”

రాజు పలుకుట పూర్తిచేసెను
పులకితులైరి సభలో వారు
మేఘమ్ములను గాంచిన నెమళ్ళులు
కేకలు వేయుట తలపుకు వచ్చెను.

బాగు - బాగు అని ముదముగ నరచిరి
ధ్వనులకు సౌధము కదలినట్టయె
వారిలొ వారు ఆలోచించిరి
రాజును గాంచి పలికిరి అపుడు.

“శత్రుంజయ మను - గజము మీదను
శ్వేత ఛత్రముతో రామచంద్రుడు
ఊరేగుట మా కానందమగు
చూడగ ముచ్చట పడుచుంటిమయా.”

దశరథరాజు మదిలో పొంగెను
తిరిగి పలికెను సభాసదులతో
“అడిగిన వెంటనె సరియని పలికిరి
సరియగు నిర్ణయమగునా మీది ?

ఎందుకు-రాముని యువరాజుగను
అభిషేకించగ సరియని పలికిరి
కారణమేదియో తెలియ బరచుడు
నావల దోషము కలదా ఏమి?”

అంతట వారు పలికిరి తీయగ
“సద్గుణుని శ్రీరామచంద్రుని
గుణముల నెన్నగ తరమా మాకు
ముల్లోకములను ఏలగ చాలును

స్వజనులవలె మహ్మాదరించును
మాసుఖ-దుఃఖము లందు నిలచును
కన్నతండ్రివలె కాచు మమ్ములను
నిరతము నవ్వులు చిలకరించును.

రామచంద్రుని క్షేమముకోరుచు
నిరతము పూజలు చేతురు ప్రజలు
ఇంద్రియమ్ములను జయించె రాముడు
ప్రజాపాలనము తెలిసినవాడు.

మరీచి మహాబుషి కాశ్యపు గన్నటు
పొందిరి మీదు రామచంద్రుని
రాముడు మీకు తనయుడగుటది
మా భాగ్యమని మురియుచుందుము

మానవులమగు మేమే కాదు
సుర గంధర్వులు, ఉరగులందరును
రామచంద్రుని గౌరవింతురు
ఆయుర్భాగ్యము కోరెదరతనికి.

శ్యామ సుందరుడు శ్రీరఘురాముడు
యువరాజెప్పుడు అగునా యనుచు
ఎదురు చూచుచు నుండి రందరు
మీకై మీరే నుడివిరి ఇపుడు.

ఓ మహారాజా ! మీ నిర్ణయము
మాకానందము శిరోధార్యము
దేవదేవుడగు విష్ణుసమానులు
లోక హితమది మీ ఆశయము.

లోక హితమ్ము-మాముదమునకై
రామచంద్రుని యువరాజుగను
అభిషేకించుట కోరుచుంటిమి
పరవశమ్మున పలుకు చుంటిమి.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

3 దశరథుడు శ్రీరామునికి తన నిర్ణయము తెలిపి, రాజ్యపాలన గురించి చెప్పుట

సభికుల ముదమును గాంచిన రాజు
మదిలో పొంగి-పలికెను వారితో
“నే ధన్యుడను-భాగ్యశాలిని
మీ నిర్ణయము హర్షదాయకము.”

వశిష్టమహర్షి వామదేవులతో
రాజు పలికెను - చైత్రమాసమిది
శ్రీకరమైనది-తరులు లతలవి
మనోహరమ్ముగ చిగిర్చి నిలచును.

యువరాజుగ పట్టము కట్టుట కొరకై
తగు ఏర్పాటులు చేయించవలె
ఆలస్యమది చేయవలదన
సరియని పలికిరి సభలో వారు.

సంబారమ్ములు తెలుపుడు అనగా
వశిష్ట మహాబుషి పలికెను అపుడు
దశరథ విభుని పూజా గృహమున
వలయు వస్తువులు తెలిపెను ఇటుల.

“పూజా ద్రవ్యములన్నీ తేవలె
తెల్లని పూవుల మాలలు కావలె
ఓషధులున్నూ నవరత్నములు
బంగారు, వెండి నూత్న వస్త్రములు.

ధగధగమెరిసే నూరుకలశములు
పులితోలున్న వింజామరలు
తేనెయు, నెయ్యి లాజలుతేవలె
వేరువేరుగా గిన్నెలనుంచుడు.

చతురంగబలములు సిద్ధము గావలె
శత్రుంజయము ఏనుగురావలె
కొమ్ముల బంగారు తొడుగులువేసిన
ఆబోతులను తీసుకురావలె.

శ్వేతచత్రము గొనిరావలెను
ధ్వజము, ఆయుధములన్నీ కావలె
పరిమళద్రవ్యములన్నీ కూర్చుడు
శుభకరమైనవి తీసుకురావలె.

పూలదండలతో మంచిగంధముతో
దీపధూపముల మంగళకరముగ
నగరునంతను అలంకరించుడు
అన్నదానము దండిగచేయుడు.

వేదవిదులను సత్కరించవలె
దండిగదక్షిణ లీయగవలెను
తెల్లవారగను స్వస్తివాచకము
చెప్పగ విప్రుల రప్పించవలె.

చల్లనిజలకము వీధులచల్లుడు
గృహముల పతాక లెగురుచుండవలె
నటకులు-సుందరస్త్రీలు భవనపు
రెండవకక్యకు చేరువనుంచుడు.

దేవాలయముల కూడలులందు
పూలదండలు అలంకరించుడు
పిండివంటలతో మృష్టాన్నమిడ
శ్రద్ధగలిగిన వారల నుంచుడు.

రాజభవనమున కెదురుగ మీరు
కవచమ్ములతో కత్తులుదాల్చిన
యోధులందరిని నిలువబెట్టుడన”
తగినవారిని నిర్ణయించిరి.

వశిష్టమహాబుషి వామదేవుడు
తగువారలకు పనులనుచెప్పి
సంతోషముతో దశరథరాజుకు
జరిగెడిపనులు తెలియబరచిరి.

రాముని చూడగ కోరిక కలిగి
దశరథరాజు వార్త నంపెను
సుమంతుడంతట రామచంద్రుని
తోడ్కొనిరాగా బయలుదేరెను.

అరుదెంచిన ఆ రాజులందరితో
దిక్కుదిక్కుల రాజముఖ్యులతో
వెలిగెడిసభతో దశరథరాజు
సురలమధ్యలో సురపతిపోలెను.

మరుత్తులందరి మధ్యలోనున్న
మహేంద్రునిగ ఆ రాజుతోచెను
రాజవీధిలో రథము మీదను
వచ్చెడి రాముని రాజుగాంచెను.

రూపసంపదల రామచంద్రుడు
గంధర్వరాజును పోలియుండును
ఆజానుబాహుడు అతిపరాక్రముడు
మత్తేభమును పోలెడి నడక

పున్నమ చంద్రుని మీచిన అందము
సుందరరూపము సౌశీల్యాదుల
పురుషుల మనసును దోచగ చాలిన
పుంసాంమోహన రూపుడు రాముడు.

చల్లని మేఘము పోలును రాముడు
ఎల్లరి మనసును గెలిచెను రాముడు
రథమున రాముని గాంచెను రాజు
చూచెను చూచెను మరి మరి చూచెను.

కైలాస గిరి వలె రాజమందిరము
నిలచియున్నది-రథము నిలచెను
తేరును దిగెను రామచంద్రుడు
సోపానములు అధిరోహించెను.

సభా భవనమున ప్రవేశించెను
కరములు ముడిచి పేరు చెప్పకొని
దశరథ ప్రభువుకు సాష్టాంగముగా
వినయము నిండి ప్రణామ మిడెను.

ముకుళిత హస్తములున్న రాముని
తండ్రి ప్రీయముగ కౌగలించుకొని
రత్నఖచితమగు దివ్యాసనమును
చూపెను-రాముడు ఆశీనుడయె.

మేరుగిరిని ఉదయించు భానుడు
గిరికంతటికి కాంతుల నిడును
సభాభవనమున నున్నరాముడు
సభ కంతటికి వెలుగు నిచ్చెను.

వశిష్టమహాబుషి రాజబుఱులును
ఆసీనులగు సభలో రాముడు
శరత్కాలపు తారల నడుమ
చందమామలా తోచెను అపుడు

రామచంద్రుని రూపురేఖలు
తండ్రి యవ్వనము తలపించినవి
కశ్యపుడింద్రుని పిలచి పలికినటు
తండ్రి ప్రీయముగ పలికె తనయునితో

అయోధ్యాకాండము

“రామా! నీదు ప్రియతమజనని.
కోసలతనయ పుణ్య చరిత్ర
యోగ్యురాలు నినుకన్నది వరముగ
నాకు ప్రియతమ పుత్రుడ వీవు.

ప్రజారంజకుడ వైతివి కావున
రాజును చేయగ ప్రజల కోరిక
కావున రేపే పుష్యమి తారలొ
నిను యువరాజుగ చేయుచుంటిని.

నీతో పుట్టెను మంచి గుణములు
గుణవంతుడవు వినయశీలివి
అయినను కానీ పుత్రప్రేమతో
చెప్పెడి హితము విను రఘురామా!

అణకువ ఇంకా పెంచుకోవలె
విజితేంద్రియుడవు కావలె ననిశము
శ్రీ ప్రసంగము-మద్యపానము
వేటయు, జూదము కామహేతువులు

కటు భాషణము క్రూరదండనము
ధన వ్యయములు వ్యసనములయ్యా!
కోపోద్రిక్తత కలుగ చేయును
వ్యసనములను దరిరానీయకు

సచివులతోను ప్రత్యక్షముగ-
సేవకులతో మరి పరోక్షముగ-
అధికారులను ఆజ్ఞాపించుచు
వలయు పనులను చేయించవలె

పొరుగు రాజ్యముల విషయము తెలియుచు
స్వయముగ స్వరాజ్య విషయములను
శ్రద్ధగ నిరతము తెలియుచుండవలె
ప్రజాహితమది పరమధ్యేయము.

సేనాపతులకు సచివులకున్న
పురరక్షకులు ప్రజాముఖ్యులకు
అనిశము సంతస మిడుచుండవలె
ప్రజలకు నిరతము ముదము గూర్చవలె.

కోశాగారము ధాన్యాగారము
ఆయుధగారము నిండియుండవలె
అపుడేప్రజలకు సుఖము కలుగును
మంత్రిసామంతులు, సురలని తలతురు.

మనోనిగ్రహము స్థైర్యము గలిగి
రాజ్యపాలనము చేయగవలెను”
అనుచు ప్రియముగ దశరథరాజు
రామ చంద్రునికి ఉపదేశించెను.

రాముని మిత్రులు ఆనందముతో
శుభ వార్తను వినిపించగ నంత
కౌసల్యమ్మ పొంగిపోయెను
బంగరు రత్నపు బహుమతులిచ్చెను

తండ్రికి తనయుడు నమస్కరించి
తేరునెక్కి తన భవనము చేరగ
తన్మయులైన ప్రజలందరును
జై, జై ధ్వనులతో మురిసిపోయిరి.

ఆనందముతో అయోధ్య ప్రజలు
గృహములకేగి తమ దేవతలను
రామచంద్రునికి అభిషేకమును
జరిపించమని ప్రార్థన చేసిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

4 శ్రీరాముడు పట్టాభిషేక వార్తను కౌసల్యమ్మకు తెలుపుట

కొలుపు ముగించి దశరథరాజు
సచివులతో నట ఆలోచించెను
జరుగు విధులను నిర్ణయించెను
రాముని మరల పిలువ నంపెను.

రామచంద్రునికి సుమంత్రు రాకను
తెలియ బరచగా రాముడు వచ్చి
అంతలోనె మరి ఏలవచ్చెనో
ప్రియముగ నడిగెను సుమంత్రునపుడు.

“ప్రభువులు తిరగి మిమ్ము చూడగా
పంపిరి నన్ను, విషయము తెలియదు.”
అనగా రాముడు అతి శీఘ్రముగా
బయలుదేరెను ప్రభువును చూడగ.

రాముని రాక విని దశరథుడు
లోనికి తోడ్కొని రమ్మని చెప్పగ
రాముడు వచ్చి సాష్టాంగ పడె
తండ్రి తనయునికి కౌగలి నిడెను.

ఆసనంబున కూర్చొన జేసి
అంతరంగమును విప్పెను తండ్రి
“రామా! నేను వృద్ధుడనైతిని
బహుకాలము నీ రాజ్యమేలితి.

శాస్త్రవిహితమగు సుఖములు బడసితి
సకలశాస్త్రములు చదివితి నేను
వేదాధ్యయనము చేసినవాడను
యజ్ఞదానముల-ఋణము తీర్చితిని.

సుఖములు బడసి దేహఋణమును
తనయుల పొంది పితృఋణమును
తీర్చినాడను నా అదృష్టము
జ్యేష్ఠుడవీవు నాకు ఇష్టుడవు.

నీసరివారు భువిలో లేరని
పేరు గడించిన ప్రియపుత్రుడవు
నీ అభిషేకముకన్న మించిన
కోరికలేదు సరియనుమయ్యా!

ప్రజలకోర్కె-నిను అభిషేకించగ
అమంగళములు కలలో గంటిని
కలవరపడినది నా మనసంతయు
కావున నిన్ను పిలువనంపితిని.

పిడుగులవంటి ధ్వనితో నిప్పులు
నేలనుపడుట కలలోగంటిని-
శన్యంగారక-రాహుగ్రహములు
ఇప్పుడుచేరె- నా జన్మతారలో.

అయోధ్యాకాండము

కలలోగాంచిన దుర్నిమిత్తములు
రాజమరణమును సూచన చేయును
లేదా రాజు బ్రతికియున్నచో
ఆపదలెన్నో వచ్చితీరును.

అందుకు నిన్ను యువరాజుగను
రేపే చేయగ నిశ్చయించితి
మనుజుని బుద్ధి చంచలమయ్యా
మారకముందే మంచి చేయవలె.

నాయన రామా! నామనసంతయు
అభిషేకముకై తొందర పెట్టెను
నేడు పునర్వసు-రేపు పుష్యమి
రేపు మంచిదని విజ్ఞులు చెప్పిరి.

రేపటి రోజు నీ అభిషేకమ్ము
జరిగి తీరవలె మంగళమూర్తీ!
నియమ నిష్ఠతో నీవుండవలె
సతితో కలసి ఉపవసింపవలె.

దర్భశయ్యపై పడుకొన వలెను
నీ రక్షణ అతి ముఖ్యము రామా!
ఈ సమయములో విఘ్నములెన్నో
వచ్చుట సహజము ఏమరకుండుము.

భరత కుమారుడు దూరము నుండెను
ఆతని రాకకు ముందే నీకు
అభిషేకమ్ము జరిగి తీరవలె
మనుజుల మనసులు చంచలముసుమా.

పెద్దలు చెప్పిన మార్గమునందే
నడిచే తమ్ముడు అయినను భరతుడు
జ్యేష్ఠుని నిన్ను అనుసరించినను
దాన ధర్మముల నాచరించినను.

విజితేంద్రియుడే అయినను కానీ
మనుజుని మనసు నిశ్చలమ్ముగా
ఒక తీరుండదు అని నేనమ్మెద
మిత్ర భేదముల లొంగుట సహజము.

ధర్మ పరాయణులను సైతము
మిత్ర భేదము లొంగతీయును
కానీ రామా! ధర్మకాంక్షులు
జరిగిన దానికి చింతించరయా!

అందువల్లను-రేపే నీకు
అభిషేకమ్ము జరిగి తీరవలె
సుఖముగ నీవు సదనము కేగుము"
అనుచు మనసును విప్పెను రాజు.

భవనము చేరిన రామచంద్రునికి
తల్లిని చూడగ ఆత్రత కల్గెను
శుభ వార్తను తన కౌసల్యమ్ముకు
తెలియబరచగ చేరెను భవనము.

పాలనురుగువలె పట్టుచీరతో
పూజామందిరమందు మౌనముగ
ధ్యానమునున్నది పట్టపురాణి
సుమిత్ర లక్ష్మణులుండిరి ప్రక్కన.

సౌమిత్రి, సుమిత్రలు శుభవార్తనువిని
చేరిరి అచటకు-సీతను పిలచిరి
కౌసల్యమ్మ ఆముగ్గురితో
పూజాగృహమున ప్రవేశించినది.

మరునాడుదయము యువరాజగు తన
తనయుని శుభములు మంగళవృద్ధికి
ప్రాణాయామము నాచరించుచూ
నారాయణ - ధ్యానమ్మున నున్నది.

మంగళకారిణి కౌసల్యమ్మకు
వందనమ్మునిడి ఆనందముతో
రాముడు పలికెను సంతోషమునిడ
“అమ్మా! రేపే ముహూర్తమమ్మా.

ప్రజాపాలనము చేయవలెనని
జనకుని ఆనతి-కావున రాత్రి
నేనూ, సీతయు ఉపవసింపవలె
నాయనగారు నాతో చెప్పిరి.

మేము చేయదగు వ్రత దీక్షలను
మంగళ విధులను చేయించవలె.”
తనయుడట్టుల పలుకుచుండగా
తన్మయురాలై తనయునితో ననె.

బహుకాలముగా రామచంద్రుని
శిరమున అభిషేకించు ఘడియకై
ఎదురుచూచెడి ఆ పుణ్యవతి
ఆనంద భాష్యముల పలికె తనయునితో.

“తండ్రీ! నీవు కలకాలమ్ము
ఆనందముగా జీవించవలె
నీ పగవారు హతము కావలె
ఇశ్వాకులక్షి నిను చేరనున్నది.

నన్నూ నీ పినతల్లి సుమిత్రను
బంధువులను నువు సుఖపెట్టవలె
తారా బలముతో పుట్టితి వీవు
సుగుణ శీలివి తండ్రీ మెచ్చెను.

నా వ్రత దీక్షలు ఉపవాసములు
సఫలము చేసెను నారాయణుడు
దేవ దేవుని అనుగ్రహముతో
రాజ్యలక్షి నిను చేరనున్నది.”

తల్లి మాటలు తనయుడు వినెను
వినయము నిండి వందన మిడెను
తమ్ముని చూచి రామచంద్రుడు
చిరునగవౌలుకుచు పలికెనప్పుడు.

“సోదర లక్ష్మణ ఈ భూభారము
నాకు తోడుగ వహించ వలెను
నీవు నాకు మరి రెండవ ప్రాణము
నిరతము నీకు సుఖమును కోరెద

విలువగు వలువలు ఆభరణమ్ములు
సర్వ భోగములు అనుభవించవలె
నా జీవితము రాజ్యభోగములు
అన్నియు నీవే లక్ష్మణమూర్తి!”

తమ్మునితో నటు రాముడు చెప్పి
తల్లుల కచట వందనమ్ములిడి
వారి ఆనతిని సీతను తోడ్కొని
భవనము చేరెను ఆనందముగ

శ్రీ రఘురాముని ।

5 పట్టాభిషేక ప్రయత్నములు - పొంగిన ఆనందము

ఉపవాసదీక్షలో తనయునుండమని
రాముని పంపి దశరథరాజు
వశిష్ఠమునిని పిలువనంపెను
వచ్చిన మునికి వందనమిడెను.

“ఓ తపోధనా! తాము ఇప్పుడే
సీతారాముల సదనముకేగుడు
రాజ్యము, యశము కలుగుటకొరకై
వారిచే దీక్షను నిర్వహించుడు.”

సరియని పలికి వశిష్ఠమహాఋషి
వేదవిదులకు ఉద్దేశించిన
అరదము నెక్కి రామసదనమును
చేరగ సాగెను ఆనందముగా.

తెల్లనిమేఘము పోలు భవనమున
వశిష్ఠమహాఋషి ప్రవేశించగా
వార్తను చెప్పిరి కావలివారు
వేగమే రాముడు ఎదురు వచ్చెను.

బ్రహ్మఋషికి తా నెదురు నడచెను
ఊతనిచ్చి అరదమ్ము దింపెను
వినయశీలి శ్రీరామచంద్రునికి
మౌని ముదముతో ఆశీస్సులనిడె.

“రామా! నీపై నీ జనకునికి
అనుగ్రహమ్మది కలిగినదయ్యా!
యువరాజుగ నీవు కానున్నావు
సతితో దీక్షను ఆరంభించుము.

చక్రవర్తియగు నహుషుడు ముదముగ
తనయుడైన తన యయాతికపుడు
రాజ్యము నిడినటు దశరథరాజు
పుడమి రక్షణను నీకు ఇచ్చును.”

సీతా రాముల కాశీస్సులనిడి
ఉపవాస దీక్షను ఇచ్చెను వారికి
పుణ్య దంపతుల గౌరవమంది
బయలు దేరెను వశిష్ఠ మహాఋషి.

రాముని మిత్రులు అభినందించిరి
నృత్య గీతముల అలంకారముల
మంగళ కరమగు భవనము అపుడు
పద్మములున్న పద్మాకరమయె.

ముదము పొంగెను రాజవీధిలో
చేరెను అచ్చట జన సమూహములు
సంద్రపు ఘోషగ కోలాహలముతో
అభిషేకము తిలకింపజేరిరి.

రాజ వీధులు శుభ్రపరచిరి
అరటి పోక స్తంభములు నిలపి
శుభముగ ముదముగ సింగారించిరి
ప్రతి గృహమందు పతాక తెత్తిరి.

“ఎంతసేపటికి చీకటి పడునో
ఇంకెంత సమయమున తెల్లవారునో”
కనుల పండువుగ అభిషేకమ్ము
తిలకించుటకై తహ తహ లాడిరి.

జనమును దాటుకు అతి కష్టముతో
వశిష్ట మహాబుషి స్యందన మపుడు
ముందుకు సాగి తళ తళ లాడెడి
దశరథ విభుని భవనము చేరెను.

ఇంద్రుని చూచెడి దేవ గురువు వలె
వశిష్ట మహాబుషి రాజును చేరగ
వందన మిడెను అయోధ్య రాజు
అందరు లేచిరి-గౌరవించిరి.

ఉపవాస దీక్షను తన తనయునకు
ఇచ్చితిరా యని రాజు అడుగగా
ఇచ్చినాడనని - ముని చెప్పగను
సభ చాలించెను దశరథ రాజు

అంతఃపురమున సింగారించిన
అతివలుండిరి తారలవోలె
చందమామ వలె దశరథరాజు
ప్రకాశించెను తన తేజముతో

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

6

శ్రీరాముని వ్రతదీక్ష

వశిష్ట మహాబుషి వెడలిన యంత
సీతారాములు స్నానము చేసి
త్రికరణ శుద్ధిగ నారాయణుని
పూజలుచేసి పులకితులైరి

రామచంద్రుడు-హవిస్సు నుంచిన
దివ్య పాత్రమును శిరసున దాల్చి
జ్వలించు చున్న అగ్నిహోత్రమున
నేతితో హోమము చేసెనప్పుడు

హోమము చేయగ మిగిలిన హవిస్సు
భక్తిగ రాముడు భుజించినాడు
మనో వాంఛితము నెరవేరుటకై
మహాదేవుని ధ్యానము చేసెను

అచ్చట నున్న దేవాలయమున
దర్భశయ్యపై మౌనవ్రతమున
నిశ్చల మనసుతో జానకి దేవితా
శయనించెను శ్రీరామచంద్రుడు.

తెల్లవారుటకు ఝాము ముందుగా
నరవ్యాఘ్రము శ్రీరాముడు లేచెను
స్తోత్ర పాఠములు మేలుకొలుపులు
వినుచు కాల్యములు ముగించినాడు

సంధ్య వార్చి గాయత్రి జపించి
నూర్యమండలము మధ్య నిలచిన
శ్రీ నారాయణ స్తోత్రము చేసి
సాష్టాంగముగా ప్రణామమిడెను

అయోధ్యాకాండము

ధవళ కాంతులతో తెల్లగ మెరిసే
ఉత్తరీయమును ధరించి రాముడు
విప్రోతములను పుణ్యాహమును
పఠించ భక్తిగ కోరగ నంత

గంభీరముగా సుస్వరములతో
పుణ్యాహవచనము చెప్పుచుండగా
మంగళ వాద్యము ముదముగ కలువగ
అయోధ్య నగరము మారుమ్రోగెను.

నిద్రలేచిరి పౌరులందరు
సూర్యోదయము దాటిన వెనుక
రామచంద్రునికి అభిషేకమ్ము
జరుగుననుచును పరవశించిరి.

అయోధ్యనంతట రమణీయమ్ముగ
అలంకరించుట ప్రారంభించిరి
గిరుల, మేఘముల పోలియుండిన
దేవాలయముల పతాకలెత్తిరి.

కూడలి స్తలముల కోట బురుజుల
రాజవీధుల ఎత్తగు తరువుల
రంగురంగుల పతాక లెత్తిరి
నృత్య గానముల నిండెనయోధ్య.

గృహములందున గృహముల వెలుపల
కలకలలాడే స్త్రీ సమూహములు
రాముని అభిషేకమ్ము తలంచిరి
పిల్లలు కూడా పరవశించిరి.

పూలమాలలతో రాజవీధులను
పూలపందిరిగ అలంకరించిరి
సుగంధ ధూపము లెగయుచుండగా
శోభిల్లినది అయోధ్యనగరి.

ఊరేగింపుకు చీకటి పడునని
ఎత్తగు దీపపు స్తంభములుంచిరి
'ఎప్పుడు వచ్చును ఈ సూరీడు'
అనుచు ప్రజలు ఆతంబున నుండిరి.

“దశరథరాజు బుద్ధిశాలియే
వార్ధక్యములో పడినటు తెలిసి
రామచంద్రునికి అభిషేకమ్ము
నిశ్చయించెను శీఘ్రముగాను.

ధర్మాత్ముడు శ్రీరామచంద్రుడు
నిగర్వి-జనులను తమ్ములనుకొను
మదిలో కోరిక నేడే తీరును
అందరినింక రాజై ఏలును.”

అనుచు ప్రజలు తమ సంతోషమును
ఒకరితో నొకరు పంచుకొనిరట
వేడుక చూడగ వచ్చిన జనులతో
కిట కిట లాడెను అయోధ్య నగరము.

దిక్కు దిక్కులలో జనులు వచ్చిరి
హర్ష ధ్యానములు మింటి కెగసెను
కోలాహలము నిండిపోవగా
మాటలు వినరాకున్నవి తిన్నగ.

పున్నమి నాటి కడలి ఘోషతో
జలచరమ్ములతో కల్లోలమగు
సంద్రముపోలి అయోధ్యాపురి
అమరావతి సరి అనిపించినది.

॥శ్రీ రఘురాముని॥

7

కైకకు మంథర హెచ్చరిక

ఎచట పుట్టెనో తెలియదు కాని
కైకేయమ్మకు నమ్మిన దాసి
'మంథర' అనునది నామధేయము
మండని అనలము-కాల్చగ చాలును.

ప్రాసాదముపై నిలచిన మంథర
యాదృచ్ఛముగా నాల్గు వైపుల
చూచు చుండగ కంటబడినది.
నగరిశోభనది తిలకించినది

ఆలంకారముల రాజపీఠులు
మంగళ కరముగ ధ్వజ పతాకలు-
విప్రోత్తములు రాజముఖ్యులు-
వెల్లి విరిసిన ఆనందమ్ము.

నింగిని తాకే వేద ఘోషలు
మృగములు సైతము ముదముగ నుండుట
ఆలమందల ఆనందమ్ము
రంకెల గెంతే ఆబోతులను

కన్నుల గాంచెను పాపదర్శిని
విషయము తెలియక తికమక పడినది
ప్రక్కనె యున్న మరియుక దాసిని
విషయము అడిగెను ముసలి మంథర

“ఏమి చోద్యమే చేయి విదపని
కౌసల్యమ్మ బహుమానములిడు
మన మహారాజు శుభకార్యమును
తలపెట్టెన? మరి తెలియ చెప్పుము.”

ఆనందముతో దాసి అంతట
విషయము సర్వము తెలియ బరచగ
కన్నులు మండెను-కడుపు మండెను
నిలబడలేక రుసరుస లాడుచు

పాపదర్శిని పరుగు పరుగున
కైకమందిరము చేరి-అచ్చట
నిద్రలొనున్న రాణిని గాంచెను
ఉద్రేకముతో అరవ సాగెను.

“మూర్ఘురాలవు ఓ మహారాణీ!
ఇంకా సుఖముగ నిద్రలొ నుంటివి
నీ సౌభాగ్యము తొలగెడి దుర్దశ
మీద పడినను తెలియక పోతివి.

అందగ తై నని-ప్రియ సతిననుచు
అహంకారమున తిరుగు చుంటివి
ఇంకి పోయెడి యేటి నీటివలె
నీ ఆనందము మరుగున పడునిక.”

మంథర కోపము గాంచిన కైక
మృదువుగ అడిగెను తనప్రియ దాసిని
“ముఖము వాడినది దుఃఖము నుంటివి
నీకు వచ్చిన ఆపదఏమి?”

కైకకు మేలును చేయగోరిన
మంథర-కోపమునణచుకు పలికెను
“ఓ మహారాణీ నీ నాశముకై
అఖండమైన కుట్ర జరిగెను.

దశరథ ప్రభువు రామచంద్రుని
యువరాజుగను అభిషేకించగ
నిశ్చయించినటు విని భయపడితి
దుఃఖము తెలుపగ మాటలురావు.

నిప్పులలో నను త్రోసినంతటి
బాధపడితిని ఓ మహారాణీ!
నీదు మేలు నే నిరతము కోరెద
పరుగిడి వచ్చితి విను మహారాణీ!

నీ ఆనందము నాకానందము
నీ దుఃఖము మరి నా దుఃఖముగు
సద్వంశములో పుట్టిన దానవు
దశరథరాజుకు భార్యవైతివి.

రాజ్యతంత్రముల క్రూరత్వమును
తెలియనట్టి పసిపిల్లవునీవు
ధర్మవచనములు పలికెడి రాజు
మోసగాడని తెలియుము నేడే.

తీయగపలికి నిను వంచించెను
కల్లాకపటములేని దానవు
కంటిముందర విషయము తెలియదు
దుష్టుడు రాజు తెలియకపోతివి.

కౌసల్యమ్మకు ఐశ్వర్యములు
కట్టబెట్టుటకు కుట్రజేసెను
భరత కుమారుని తోలివేసెను
నిరాటంకముగ పని ఇక చేయును.

విషజంతువది కాటు వేసినటు
రాజకుమారీ! నీ విభుడైనను
శత్రువు తీరుగ నడచెను రాజు
ఉపేక్ష చేసిన ఘోరము జరుగును.

సుఖములతేలగ సిరిగల దానవు
హితులతో నీవు నాశనమగుదువు
నిన్నే నమ్మిన హితులందరను
రక్షణ జేసెడు భారము నీదే.

ఆకర్షించే కన్నులు నీవి
అంతటి కన్నుల ఎంతటి పనినీ
చేయగ చాలిన శక్తివి నీవు!!
అనుచు మంథర బోధించినది.

మంథర మాటలు విన్నద కైక
ఆనందముతో పరవసించెను
ఆ శుభవార్త తెలియనందుకు
ఆశ్చర్యములో మునిగి పోయినది.

విలువగలిగిన - ఆభరణమ్మును
బహూకరించెను, తన ప్రేయ దాసికి
“ఎంతటి చల్లని వార్తను నేడు
వినిపించితివి ధన్యురాలవు.

రామచంద్రుడు-భరత కుమారుడు
ఇద్దరు ఒకటే సుందర నయనా!
దశరథవిభుడు రామచంద్రుని
అభిషేకించుట పరమానందము.

ఇంతకు మించిన శుభవార్తను నువు
చెప్పలేవిక కోరుకో ఇక
అడిగిన దిత్తును.” అన్నది కైక
పొంగెను కైక-కృంగెను మంథర.

॥శ్రీరఘరాముని॥

8

మంథర దుర్బోధ

ఆనందముగా కైక పలుకుట
నచ్చలేదు ఆ గూనిదాసికి
బహుమతి నిడిన ఆభరణమ్ము
విసరివేసెను రుసరుస లాడుచు.

హేతవు వినని ఆ కైకను చూచి
“వెర్రిదానవిటు సంతస పడితివి
నీకువచ్చు నీ కష్టము తెలియదు
శోకసంద్రపు మధ్య నుంటివి.

దుఃఖము వదలి సంతసపడితివి
నిన్నుజూచి నాకేడుపువచ్చును
నీపిచ్చికి-విను-నవ్వు వచ్చును
సవతికొడుకు నీ మృత్యువుసముడగు”

రాముని యంతటి సమర్థుడిలలో
ఒక్కభరతుడే తెలియుమునీవు
కావున భరతుని గాంచి భయపడు
వారందరును కీడొనరింతురు.

ఓ మహరాణీ! సర్పవ్యాఘ్రములు
మనుజులచూచి భయపడుచుండును
కావున మనము మిన్నకున్నను
మీదకురికి అవి మనుజుల జంపును.

రాజ్యమునేలే అధికారమ్ము
లక్ష్మణ శత్రుఘ్నుల కసలేలేదు
కావున వారిచే అపకారంబు
జరగదు అని ఆ రాముడెరుగును.

అస్త్రవిద్యలో ఆరితేరిన
వీరుడు లక్ష్మణుడెల్లవేశల
రాముని వెంబడి నడచుచుండును
శత్రుఘ్నుడు నీతనయుని తోడు.

కావున రాణీ! లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు
స్వతంత్రులసలే కానే కారు
అందువల్ల ఆ ఇద్దరివలన
రామునికసలే హానిజరగదు.

అయోధ్యాకాండము

రాముని సోదరులందరిలోను
భరతుడు పెద్ద కావున రాజ్యము
రాముడు లేనిచో భరతునిదగును
రాముడున్నచో భరతుడేలడు.

నీతిమంతుడు మతి మంతుడయి
సర్వజ్ఞుడు కౌసల్యతనూజుడు
అంతటి అర్హుడు భరతుడుకాడు
అట్టి సమర్థత అతనికి లేదు.

కావున రాణీ! నీతనయుడగు
భరతుని తలచిన దుఃఖముపొంగును
రేపటిరోజున రాముడు రాజగు
రాజమాత ఆ కౌసల్యమ్మగు

మహాద్భాగ్యమున మురిసిపోవును
సవతులందరిని తృణీకరించును
కేకయ పుత్రీ! కౌసల్యమ్మకు
వందన మిడెడి దాసివగుదువు.

నీదాసీలము ఆమెనె కొలుతుము
భరతుడు రాముని సేవకుడగును
అనుచు మంథర పలుకుచుండగ
కైక వాటిని లెక్కచేయక.

“గూనిదాన! నీమతి చెదరినదా?
ధర్మమూర్తి మన రాముడువినుము
దశరథరాజుకు జ్యేష్ఠకుమారుడు
కృతజ్ఞుడతడు అసత్యమాడడు.

పెద్దకుమారుడు రాముడు రాజగు
తమ్ముల నతడు తండ్రిగ చూచును
అభిషేకమునకు ఆనందించక
దుఃఖపడుటది తగదు మంథరా!

ముదముగ రాజ్యము వీలిన పిదప
భరతుని కిచ్చును చల్లగనేలగ
భరతుని కన్న రామచంద్రునే
మిన్నగ తలతును-ఎన్నిక అన్నిట..

రాముడు అటులే ఆప్యాయముగా
తల్లినిమించిన దానిని నేనని
తలచుచుండును నాభాగ్యమది
భేదభావములు లేవు రామునికి.

రాముడు రాజ్యము నేలుచున్నచో
భరతుడు రాజ్యము వీలినట్లగు”
అనుచు కైక అట పలుకుచుండగ
కోపము పెరిగెను గూనిమంథరకు.

నిట్టూర్పులతో పలికెను మంథర
“మూర్ఖురాలవు మంచి తెలియదు.
సవతికొడుకు నీస్వంతముఅగునా?
వచ్చెడి ఆపద తెలియకుంటివి.

సవతిసేవలు చేయుచుందువు
అప్పుడు తప్పక ఏడ్చెదవీవు
నాహితమును నువు వినకున్నావో
నీకర్మకు నే కర్తనుగాను.

రాముని తదుపరి రాజ్యమేలునది
రాముని తనయులు అని ఎరుగవు నువు
అయోధ్య నేలెడి మహారాజులలో
భరతుని పేరు ఉండదు వినుము.

రాజుకు పుట్టిన తనయులందరు
రాజ్యమేలరని తెలియదు నీకు
చిన్నకుమారులు సమర్థులైనను
రాజ్యార్హత మరి జ్యేష్ఠుని దగును.

నామది వేదన తెలియదు నీకు
అనాథగా నీ కొడుకును చేయకు
దాస్యము చేసే ఘడియ వచ్చునని
దానికి పొంగి బహుమతి నిడితివి.

కైకా! రాముడు తప్పక రాజగు
దేశాంతరమో-లోకాంతరమో
తప్పక భరతుని పంపి తీరును
ఎంత చెప్పినా నీచెవికెక్కదు ?

పుట్టిన దాదిగ భరతకుమారుని
మేనమామ కడ నుంచుచుంటివి
దగ్గరలేక జనుల మనస్సుల
దూరమయ్యెను నీ కుమారుడు.

నరకెడి చెట్టును కంటక లతలు
కొంతవరకు మరి కాపాడును కద
అటులే ఇచట ఆ శత్రుఘ్నుడు
ఉన్నచో కొంత మేలు జరిగెడిది.

రామలక్ష్మణులు అన్యోన్యముగ
అశ్వని సురలై అయోధ్య నుండిరి
కావున రాముడు లక్ష్మణమూర్తికి
హాని చేయడు-భరతుని వదలడు.

కావున కైకా! ఆలోచించుము
భరతుని రమ్మని పిలువనంపకు
అటులే అడవికి పొమ్మని చెప్పము
అసువులనైనా నిలుపుకోమను.

కైకా! నిరతము మంచిని కోరెద
భరతుడు రాజై నిను సుఖపెట్టును
మేమందరము ఆనందింతుము
మా భాగ్యమని మురిసిపోదుము.

ఓ మహారాణీ! రామచంద్రునికి
పట్టము కట్టుట జరిగి తీరును
అధికారములు భోగము లతనివి
భరతుడు మాత్రము దుఃఖము నండును.

సవతి తమ్ముడు భరతుడగుటచే
సహజ వైరము రామునికుండును
హరివాతబడు కరియగు భరతుని
కాపాడుట నీ ధర్మము రాణీ!

ప్రియసతి ననుచు విర్రవీగితివి
సమయము దొరకును కౌసల్యమ్మకు
తగినశాస్త్ర మిచ్చి చేసితీరును
సవతిగ నిన్ను ఈసడించును.

అయోధ్యాకాండము

విశాల కోసల రాముడేలును
కొడుకుతో కలిసి దుఃఖము నుందువు
అవమానమ్ముల పాలై పోదువు
అమంగళమ్ముల ననుభవింతువు.

భరతునికాపద తప్పదు కైకా!
కావున తనయుడు రాజగుమార్గము
రాముడు రాజ్యము వదలేమార్గము
తెలివగ ఇప్పుడే యోచన చేయుము.”

॥శ్రీ రఘురాముని॥

9 దశరథునిచే వరములు తీర్చెదనన్న శపథమును గొనమనుట

మంథర బోధలు చెవికెక్కినవి
కైకలొ కోపము ప్రజ్వరిల్లెను
ముఖము ఎఱ్ఱబడి రుసరుసలాడెను
నిట్టూర్పులతో నిలబడలేక.

“ఓ మహరాణీ! శ్రద్ధగ వినుము
అనుచు మంథర ఆరంభించెను
పూర్వకాలమున ఘన సంగ్రామము
దేవాసురులకు జరిగెను కదా!

“ఓసీ మంథర! నేను ఇప్పుడే
రాముని అయోధ్య దాటించెదను-
యువరాజుగ నా భరతుని చేయగ
తగిన యోచన చెప్పక తప్పదు.”

సురనాథునికి సాయము చేయగ
దశరథ రాజు బయలుదేరుచు
రాజబుష్పలను నిన్నును కూడ
వెంటబెట్టుకొని సాగె రణమునకు.

అంతట మంథర పొంగిపోయెను
తన ఆలోచన చెప్పెను మెల్లగ
“ఓ మహరాణీ! నాకానందము
భరతుడు రాజగు మార్గము చెప్పెద.

దక్షిణ దిక్కున దండకాటవిలొ
తిమిధ్వజుడను శంబరాసురుడు
వశించు పట్నము వై జయంతము
మీరు చేరిరి జ్ఞప్తియున్నదా!

దేవీ నన్ను అడుగుచుంటివి
నిజముగ నీవు మరచిపోతివా?
పరీక్ష కొరకై అడుగుచుంటివా?
మనసు దాచి మరి అడుగుచుంటివా?

శంబరాసురుడు బహుమాయావి
సురలకు వాడు అసాధ్యుడయ్యెను
అసురుడు పోయి ఇంద్రుని పైబడె
ఘన సంగ్రామము జరిగెనప్పుడు.

ఏమైననుసరె నే చెప్పెద విను
ఆపై నీవు ఆలోచించుము”
అనగ వెంటనే కైక లేచెను
ఉత్సాహముతో ముందుకు వచ్చెను.

శరములు తగిలి బాధలొ నున్న
దేవతలందరు ఆలసిపోయిరి
నిద్రలొ జారిరి-అర్థరాత్రమున
అసురులు తిరిగి విరచుకు పడిరి.

ఆ సమయములో నీ ప్రాణేశుడు
అమోఘ యుద్ధము చేసెను గాదా !
అసురుల ద్రుంచెను-వారి తాకిడికి
మన మహారాజు నీరసపడెను.

నిలబడలేక దశరథరాజు
మూర్ఛిలి పడెను అరడముపైన
రథము నప్పడు నీవు తోలుచు
సహస్య స్థలమున దాచివేసితివి.

ఎటులో అసురులు తెలుసుకు వచ్చిరి
తిరిగి నీవు అతి చాక చక్యముగ
మరియొక నిగూఢ స్థలము నందున
రథమునుంచి నీ పతిని గాచితివి.

ఆ విధముగ నీ భర్తను నువు
రక్షించితివి రెండు తడవలు
ఉపచారములతో సేదను తీర్చి
ప్రాణములిడితివి మన మహారాజుకు.

అసువులు నిలచిన ఆనందముతో
రెండు మార్లు నువు కాపాడితివని
రెండు వరములను ఇచ్చెను నీకు
దాచితి వవ్వి నాథుని కడనే.

ఇంతవరకు నువు ఆవరములను
అడగలేదు మరి అందలేదవి !
ఇంతయు నేను చూడకున్నను
నీవు చెప్పినది మరువ కుంటిని.

తనయుని పట్టము కట్టుట ఒకటి-
పదునాల్గేండ్లు వనవాసముగా
రాముని అడవుల కంపుట రెండు-
దాచిన వరములు నేడే కోరుము.

ముందుగ రాముని అభిషేకమ్ము
ఆపెడి మార్గము ఆలోచించుము
పదునాల్గేండ్లు రాముడు లేనిచో
భరతుడు రాజుగ స్థిరపడి పోవును.

రాణీ! ఇప్పుడు చేయవలసినది
ఆలోచించి నిశ్చయించితిని
కోప గృహమునకు శీఘ్రమే పోయి
మాసిన చీరతో నేల పరుండుము.

నిన్ను గాంచగ భర్త వచ్చును
ఉలకక, పలుకక కన్నులు విప్పక
ఏడ్చుచు నేలను పొర్లాడవలె
అమితమైన అనురాగము రాజుది.

నాకు పూర్తిగా తెలుసును మనసు
నీవు దశరథుని హృదయ రాణివి
నీపై రాజు కోపించడు-విను
నీ కోపమునకు ఆగలేడు తను.

నీకోసము నీ విభుడు తప్పక
ఎంతటి పనినీ చేయగ చాలును
నిప్పుల దూకును ప్రాణములిచ్చును
నీ సౌందర్యము అంతటి దమ్మా !

అయోధ్యాకాండము

ఓమహరాణీ! ఆభరణమ్ములు
కోరిన యంతటి బంగారమ్మును
ఇచ్చెదననును ఆ మహరాజు-
పుచ్చుకొనకుమా! పట్టుసడలకు.

భాగ్యవతీ! నువు నీ మహరాజుకు
వెనుకటి వరములు గుర్తు చేయుము
ఇచ్చెదనన్న వాగ్దానము గొను-
సంతస పరచగ యత్నము నుండును.

అంతటితో నువు ఆనందించి
లేవకుమా! మరి నేలనుబడియే
ఇచ్చెదనన్న రెండు వరములు
చెల్లించెదనను ప్రమాణమునుగొను

పదునాల్గేండ్లు సవతి కుమారుడు
అడవుల తిరుగుచు దూరము నున్నచో
భరతుడు ఇచ్చట బలపడి పోవును
మూల బలములు ఆనతి మీరవు.

అప్పుడు తప్పక నీకుమారుడు
రాజ్యమేలును కావున కైకా!
రాముడు నగరము వదలుట శ్రేయము
ప్రేయము భరతుడు రాజ్యమేలుట.

అరణ్యవాసము పూర్తి చేసుకొని
రాముడు రాగా-హితులిట లేక
అనామకునిగా అగునారాముడు
భరతుని పాలన చెక్కు చెదరదు.

ఓమహరాణీ! భయపడవలదు
తలచిన కార్యము చేయ జాలుదువు.
చల్లగ నీపని తీర్చు కొనుమిక
అభిషేకమ్ము జరుగ నీయకు.”

దురూపదేశము విన్నది కైక
గురూపదేశము అనుకొన్నదిక
మబ్బులు విడినటు కలత చెదరెను
గూని దానిపై మమత పెరిగెను.

దాసిని చూచి కవ్వచు పలికెను
“గూని దాన! నువు అసాధ్యవునుమా!
తెలివికి నిలయము అన్నది తెలియదు.
గూని - గడుసరి అని నే వింటిని.

నిన్నుమించిన తెలివితేటలు
పృథివిలో ఎవరికి ఉండవు-నమ్ము
నాహిత కాంక్షివి నీవొక్కతివే
లేనిచో ఇంతటి విషయము తెలియదు.

ఓసీ మంథర! అందగత్తెవే
సాధారణమగు గూనివి కావు
వంగిన తామర పువ్వే నువ్వు
ముంగిట నిలచిన శుభముల నెలవు.

ఎంతని పొగడెద నీఅందమును
పొందిక చెప్పగ నావశమవ్వదు
చంద్రబింబమును పోలు వదనము
మంథర మంచికి మారుపేరగు.

ధవళవస్త్రమున తళతళ లాడుచు
మెరసే గజ్జెల మొలనూలుండి
పొడవగు పదముల ముందునడువగా
రాజహంసలా భాసీలైదవు.

శంభరాసురుడు మాయలమారి
వందమాయలే తెలియును వానికి
వేలమాయలు తెలియనె నీకు
గూనిలో దాచితివన్ని మాయలు.

రాజనీతికి నిలయము గూని
కోర్కెలు తీరగ ఓసీ! దాసి
గూనికి బంగరుహారమువేసెద
బంగరురవిక తొడిగించెదను.

బంగరు పొమ్ముల ముంచెద నిన్ను
మంచిచీరెలు కట్టబెట్టెద
నాసవతులను చులకన చేసి
నీవు తిరిగెడి రోజుతెచ్చెద.

నీసేవలకై దాసీలుందురు
దాసీ! నీవు! శుభముల రాశివి”
అనుచుమంథరను పొగిడెను కైక
తెల్లని పాన్పున మేను వాల్చెను.

నడుము వాల్చిన కైకకుఅపుడు
ఆలోచనలు చుట్టు ముట్టినవి
అగ్నివ్యాళలై ముందుకురికినవి
అది గమనించెను గూనిమంథర.

తిరిగి పలికెను ముద్దులదాసి
“ఓమహారాణీ! గతించు నీటికి
కట్టకట్టిన ఫలితము ఏమి?
అక్కరరాని వరములు ఎందుకు?

రాముని పట్టము కట్టినవెనుక
వరములుపట్టుకు ఏమిచేతువు
నేను చెప్పినటు చేయగవలెను
రాజురాకకై ఎదురు చూడుము”

అనుచు మంథర కైకాదేవిని
అందగత్తెనను అహంభావిని
పురికొల్పినది దుర్బోధలతో
వరముల విషముగ్రక్కింభినది.

అనుకొనినటుల అచరించుటకు
అందగత్తె తన దాసినితోడ్కొని
చీకటిగదిలో ప్రవేశించెను.
విలువగు నగలు తీసివేసెను.

బంగరుబొమ్మను పోలినకైక
కటికనేలపై కూర్చొని పలికెను
“కుజ్జా! వరములు విభుడు ఇవ్వనిచో
అసువులు వీడెద నానిశ్చయమిది.

నామరణమ్మును దశరథవిభునికొ
లేదా కేకయ మహారాజునకో
నీవేపోయి చెప్పగ వలెను
పట్టినపట్టు విడువనునేను.

రాముడు అడివికి పోయి తీరవలె
భరతడురాజై ధరనేలవలె
అంతకు మించిన కోరిక లేదు
ఆభరణమ్ముల నలంకరించను.

కైక పలుకులు వినిన మంథర
తిరిగి పలికెను క్రౌర్యము నిండి
“రాముడు రాజై ఏలగవచ్చిన
భరతుడు రాజ్యము ఏలడెన్నడును.”

అనుచు మంథర పదేపదిగను
చెప్పిన మాటలు నాటెనుకైకకు
దుఃఖము వచ్చెను క్రోధమెగసెను
డిగిపోయినది ఆవేశముతో.

గుండెలు బాదుకు అరచెనుకైక
“ఓసీ మంథర! నాతనయునికి
అభిషేకమ్ము జరిగి తీరవలె
రాముడు తప్పక వనముకేగవలె.

రాముడు అడవికి పోకపోయినచో
కటికనేలను వీడనునేను
స్నానముచేయక ఏమియుతినక
నీరుముట్టక అసువులువీడెద.

అనుచు కైక అట ఘనశపథమున
మిగిలిన నగలు అలంకారములు
తీసివేసెను నేలకు విసరెను
మహిత కార్యమును చేయగనెంచెను.

పుణ్యముతరిగి భూమినిరాలిన
కిన్నెర స్త్రీ వలె నేలనుపడినది
హారములన్నీ తీసివేయగా
చీకటినిండిన ఆకాశమయె.

॥శ్రీ రఘురాముని॥

10

దశరథుడుకైకను కోపకారణమడుగుట

మంథర బోధలు పనిచేసినవి.
దిగులు భయములతో నిండెనుకైక
విషశరఘాతము తాకిన కిన్నెర
నేలపడినటు వ్రాలినదచట.

ఋసలువిడచెడి ఆడుపామువలె
కోపమునిండి కదులుచున్నది
కర్తవ్యమును నిశ్చయించుకొనె-
శంకతోతిరిగి యోచనచేసెను.

సాధించెదనను నమ్మకమ్ముతో
దాసినిచూచి తనసంకల్పము
గట్టిగ చెప్పెను, మంథర మురిసెను
మాలలువిసరెను నేలనుబడగా.

మాసినచీరతో చెదరినకురులతో
భృకుటిముడితో అట వ్రాలినకైక
పుణ్యముతరిగి పుడమినిరాలిన
కిన్నెర స్త్రీ వలె అగపడుచున్నది.

పగయను చీకటి మదిలో నున్నది
చీకటి గదిలో నున్నది కైక
నేలను పడిన ఆభరణములు
నింగి తారలై మెరయుచున్నవి.

అయోధ్యాపతి రామచంద్రునికి
అభిషేకంబును తా ప్రకటించి
కొలుపు ముగించి గృహమున కేగగ
బయలు దేరుచు మదిలో తలచెను.

కైకకు విషయము తెలియదు గావున
స్వయముగ చెప్పెదనని తలపోసి
బయలుదేరెను ఆమె గృహమునకు
సంతోషముగా సాగెను రాజు.

రాహువు నింగిని ఉన్నటు తెలియక
పైకి వచ్చెడు శశిబింబము వలె
దశరథ రాజు కైకను చూడగ
చేరెను ముదముగ దివ్య మందిరము.

చిలుకలు కోకిల క్రొంచ పక్షుల
అంచ నెమళ్ల ఆట పాటల
అశోక సంపెగ లతా గృహముల
సుందరమైనది కైక మందిరము.

అన్ని ఋతువులలో పూసే లతలు
కాయలు, పండ్లు నిండిన తరువులు
చిత్రగృహములు చక్కని తిన్నెలు
మనసును దోచును కైక మందిరము.

వీణా వేణు మృదంగ వాద్యముల
మాట కారులగు దాసీ జనముల
స్వర్ణపు-దంతపు-పనులతో పీటలు
రుచ్యములైన భక్ష్య భోజ్యముల.

అలంకారముల అంగన లుందురు
స్వర్గ సమముగా నుండును సదనము
దశరథరాజు అతి తొందరగా
అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెను.

కైక అచ్చట కనబడలేదు
కలవర పడుచు పిలచెను దేవిని
కాలి యలికిడే వినబడి వచ్చెడి
కైక-కంటికి కనబడ లేదు.

ప్రతీహారిని విషయము అడిగెను
వణకుచు చెప్పెను-“ఓమహారాజా !
అమిత కోపమున ఆ మహారాణి
కోప గృహమునకు పరుగెత్తినది.”

మనసు కలత పడి దేహము వణకెను.
కటిక నేలపై చీకటి గదిలో
కైకను చూచెను దశరథ రాజు
దుఃఖము పొంగెను ఆ మహారాజుకు.

వృద్ధుడు రాజు చిన్న భార్యను
ప్రాణము కన్న మిన్నగ చూచును
ఆమెకు కష్టము కలుగ నీయడు
కానీ ఆమె కఠిన మనస్కు.

నరకి వేసిన పూలతీగ వలె
పుణ్యక్షయమై నేలకూలిన
దేవ కిన్నెర అప్పరాంగనల
తలపించుచు ఆకైక ఉన్నది.

బందీకృత యగు లేడి పిల్ల వలె
అలసి సొలసిన ఆడ గుఱ్ఱమన
విషశరమున బడు ఆడు దంతి వలె
ఉన్నది కైక రాజు చూచెను.

ఆప్యాయముగా ఆమహరాజు
కైకను చేరి విషయము తెలియక
“దేవీ! ఇంతటి కోపంబునకు
కారణమేమి? తెలియబరచుము.

దూషించితిరా అవమానించిర?
వివరించుము నువు మంగళకారిణి
నీవిటు ధూళితో నేల నుండుట
చూడలేను ఓ సుందర నయనా!

శారీరకమగు రుగ్మతయగునా?
సమర్థులైన వైద్యుల పిలచెద
నీవు కోరిన వారిని నేను-
అమితముగా సంతోషపెట్టెద.

కృశించిపోకుము ఓ కుసుమలతా!
నీకు మోదము కలిగెడి పనిని
చేతును నేను, చేయించెదను-
బీదను చేతును భాగ్యశాలిగ.

ప్రాణాంతకమగు ఏ పనినైనా
నీకొరకై నే చేతును కైకా!
నా మక్కువది నీకు తెలియదా
మది సందియమును వదలుము ముదితా.

పుణ్యకర్మపై ఆనచేసితి
ప్రమాణముగా పలుకుచుంటిని.
ప్రాచ్య సింధు సౌవీర దేశముల
అంగ వంగ ఆ మగధ దేశముల

కాశీ కోసల దక్షిణాపథము
ధన ధాన్యములతో సమృద్ధమైనవి
ఆ దేశముల అమూల్య దినుసులు
అడిగితివా తెప్పింతును తృటిలో.

మంగళమూర్తి! బాధ వదలుము
మంచు వీడినటు నీ భయమును నే
విడగొట్టెదను విషయము తెలుపుము”
అనుచు కైకను అనునయించెను.

దశరథ విభునకు అప్రియమైనది
శపథము చేయక తెలుపరాదని
నిర్ణయించినది కైకాదేవి
పథకము పారుట తెలిసెను మదిలో.

॥శ్రీ రఘురాముని॥

11

కైక తన వరములు కోరుట

మనసు నిండుగా మమత నిండిన
మగనితో పలికెను మరుని బాణము
“నాథా! నాకు రుగ్మత లేదు
అవమానమ్ముకు గురి కాలేదు.

మదిలో కోరిక తీర్చగ వలెను
శపథము చేసిన కోరిక చెప్పెద.”
అనుచు కైక చిరు దరహాసమున
అయోధ్యాపతి మనసు దోచెను.

దశరథ విభుడు కురులు నిమిరెను
కోమలమూర్తితో పలికెను ప్రేయముగ
“శ్రీలలో-నీవు పురుషుల రాముని
మించినవారు మరి ఇంకెవ్వరు.

కైకా వినుము తనయులందరిలో
రాముడు నాకు అతి ప్రేయతముడు
ప్రాణముకన్న మిన్న రాముడు
రాముని చూడక నే మనలేను.

అజేయు డాతడు అందరి పూజ్యుడు
అంతటి రాముని పైన ప్రమాణము-
నీ కోరిక నే తీర్చెద వినుము
నా పుణ్యముపై ఆనగ పలికితి.”

మగని ప్రమాణము విన్నది కైక
మూడుమాడ్లుగ పలికించినది
తనయునిపైన మమకారంబది
కనులు కప్పినది కైకాదేవికి.

అయోధ్య విభునితో పలికెను కైక
“స్వామీ! కోర్కెలు తీర్చెదననుచు
కొడుకుపైననే ప్రమాణ మిడితిరి
తమ పుణ్యము పై బాస చేసితిరి.

అగ్నిహోత్రుడు ఆదిగా గల
ముప్పదిమూడుకోట్ల దేవతలు
భూమ్యాకాశము సూర్యచంద్రులు
సర్వభూతములు గ్రహములు విన్నవి.

అయోధ్యలో ఇలవేల్పులందరు
ఆకర్ణించిరి మీదు శపథము
సత్యసంధులు పరమ ధార్మికులు
సురలు సాధ్యులు అందరు వినిరి.”

అనుచు కైక అట పలుకుచుండగ
మురిసిపోయెను దశరథరాజు
మెల్లగ పలికెను విభునితో కైక
“రాజా! కోర్కెలు కోరెద వినుడు.

దేవాసుర సంగ్రామమునందు
శంఖరాసురుడు విజృంభించెను
నాటి రాత్రి మిము రక్షించితిని
మీ ప్రాణములను నిలపగ జాలితి.

తమరు మెచ్చిరి వరములిచ్చిరి
ఆ వరములవి నే కోరెడివి.
కాదన్నచో మరి అవమానమగు
మీ ఎదుటనే నే అసువులు వీడెద.”

అనుచు కైక అతి చాకచక్యముగ
ధర్మ పాశముల బంధించినది
వలలో పడిన జింక మాదిరి
వరము లిత్తునని జారెను రాజు.

విరిసిన కన్నుల కైక చూచెను
రాజు దగ్గరకు చేరెను మెల్లగ
ప్రశాంత కడలిగ నటించు మనసుతో
పలికెను ఎంతో వినయము నిండి.

“నాథా! నాటి వరములు నేడు
కోరుచుంటిని-అభిషేకమ్మది
భరతునికే మరి జరిగి తీరవలె-
రాముడు అడవికి పోవలె స్వామీ!

సమకూర్చిన అభిషేక వస్తువుల
నా తనయుని యువరాజు చేయవలె
జటాజినమ్ముల ఋషివలె రాముడు
పదునార్గేండ్లు వనము కేగవలె.

కంటి ముందరే రాముడు నడచి
అడవుల చేరుట ముఖ్యము రాజా!
నిరాటంకముగ నా కుమారుడు
యువరాజై ధర నేలగ వలెను.

సత్య వర్తనులు-రాజు రాజులు
శపథము చేసిరి వమ్ము చేయకుడు
కోరిక తీర్చి యశము పెంచుకొని
వంశ గౌరవము నిలుపు కోవలె.

ఆడి తప్పని సత్యవాదులకు
ఇహ పరములు అని చెప్పుచుందురు
జన్మ సార్థకము చేసికొన వలె”
అనుచు బుసల వలె పలికెను కైక.

॥శ్రీ రఘురాముడు॥

12 వరములు విని దశరథుడు కృంగిపోవుట - కైకను నిందించుట

పిడుగు పడి నటు కైక కోరికలు
శిరమున పడినవి దశరథ రాజుకు
వణకెను రాజు మూర్ఛిలి పడెను
తేరుకొనెను మరి యోచన చేసెను.

స్వప్నమొ ఏమో! అనిపించినది
కైకే అన్నద? చిత్త భ్రమణమా?
పూర్వ జన్మ వృత్తాంతము తలచెన?
మనో జాడ్యమా అనుచు తలచెను.

ఊహకందని వేదన యైనది
తిరిగి మూర్ఛతో పడెనారాజు
సమయము చాలా గడచిన పిదప
మెల్లగ మూర్ఛను తేరెను రాజు.

ఆడు పులికి మరి అందిన యట్టి
జింకను పోలి దశరథ రాజు
నిలబడలేక నేలను బడెను
మంత్ర బద్ధమగు సర్పమాయెను.

ఋసలమాదిరి నిట్టూర్పులతో
ఘో, ఘో యనుచు అరచి మూర్ఛిత
ఎంతోసేపు గడచినపిదప
తెలివి గలిగినది కృద్ధుడయ్యెను.

కన్నుల నుండి నిప్పులరాల్చుచు
పలికెను రాజు ఆవేశముగా
“దుష్టచారినీ! మా వంశమును
తుడిచివేయగా తలచితివా నువు?

ఏమపకారము చేసితినేను
ఎట్టిహాని నా రాముడు చేసెను
కన్నతల్లివలె సేవలు చేసెను
అట్టివానికా కీడుతలచితివి.

రాకుమారి వని నమ్మితి నిన్ను
విషఫణి వని నే తెలిసితి నేడు
అజ్ఞానముతో నిన్ను తెచ్చితి
అందుకు ఫలితము అనుభవించవలె.

సకల ప్రాణులు పొగడును రాముని
నా కుమారుడు పరమయోగ్యుడు
ఏమితప్పు మరి చేసెననుచును
అడవికి పంపి శిక్షవేతును.

కౌసల్య సుమిత్రల నిద్దరినై నను
ఐశ్వర్యమును అధికారమును
చివరకు ప్రాణము త్యజించ సిద్ధము
కానీ జ్యేష్ఠుని రాముని వదలను.

పితృ భక్తిలో మిన్న రాముడు
వాడున్నాడని బ్రతుకు చుంటిని
రామునిచూడక ప్రాణమునిలువదు.
కోర్కెలువదలుము పదముల బడెదను.

దారుణమైన కోర్కెల నెందుకు
కోరితివీవు తెలుపుము కైకా!
భరతునిపై నాప్రేమ తెలియుటకు
అడిగి యుందువని నే తలంచెద.

అది నిజమైనచో నీతనయునికి
రాజ్యము నిమ్మని కోరగ వలెను
కానీ రాముని అడవుల కంపెడి
కోరిక ఏల కోరుకొంటివి ?

రాముడు జ్యేష్ఠుడు అన్నిట మిన్నని
ఎన్నో మారులు నీవు చెప్పితివి
కల్ల మాటలా-ఇచ్చకాలవా ?
రాముని సేవల నంద పలికితివ ?

రాముడు రాజగు నని తెలియగనే
కోప గృహమునకు ఏల వచ్చితివి ?
ఏల వంత నీ వనుభవించుట
నన్నెందుకు నువు దుఃఖ పెట్టుట.

దుర్బోధలను ఎవ్వరు చేసిరి
లేదా అదృశ్యమ్ముగ నున్న
పిశాచమ్ములే ఆవహించెనో
నిన్ను పిశాచిగ మార్చినవేమో !

॥శ్రీ రఘురాముని॥

అయోధ్యాకాండము

విపరీతముగా బుద్ధిమారినది
ఇత్వాకువంశమున కొరవియగునది
అప్రియంబులు పలుకుటెరుగవు
రామభరతులు సమానులంటివి.

ధర్మభీతి ఏమైనదిరాణీ!
పరమధార్మికుడు రామచంద్రునికి
పదునాల్గేండ్లు వనవాసమ్మును
విధించుటకు అఘమేమిచేసెను.

కోమలమూర్తి ఆసుందరుడు
భరతునికన్న నీకుమిన్నగా
సేవలుచేసెను నినుపూజించెను
అడవికంపుటకు ఏవిధిమనసగు.

వేలసేవకులు శ్రీ పురుషులును
ఎందరుండిరో ఈ నగరములో
ఒక్కరైనను రామచంద్రునితో
తప్పుపట్టిరా! తెలియదనీకు.

ప్రాణికోటిని సంతసపరచును
ప్రియదర్శనుడు రామచంద్రుడు
దీనుల దైన్యము తొలగజేసెను
గురుశుశ్రూషల మెప్పునందెను.

సర్వవిద్యలనునేర్చెను రాముడు
కోదండముతో రిపుల ద్రుంచెను
సత్యవ్రతముతో పుణ్యలోకములు
రామచంద్రునికి తోబడియున్నవి.

సత్యము, దానము, త్యాగము, తపము
స్నేహపాత్రత శుచిత్వమున్నూ
మూర్తిగనిలచిన-రాముడేయగును
సురలను ఋషులను పోలును రాముడు.

మదిలోనైనా అప్రియమ్మును
రామచంద్రునికి చేయగలేను
కోసలలో మనపౌరముఖ్యులు
రాముని రాజుగ చేయగోరిరి.

జనులందరును పాలించమన
నీవొక్కతెవూ కోరినందుకు
అడవికిపోమ్ముని ఎటులచెప్పుట
లోకహితుడు మనరాముడు కైకా!

విజితేంద్రియుడు త్యాగమూర్తియు
శమదమాదిగుణశ్రేష్టుడు రాముడు
నాకురాముడే దిక్కగు-కైకా!
ముసలివాడనెటు నే-మనగలను.

జీవయాత్రలో కొసకువచ్చితిని
రాలిపోదును నేడో రేపో
సమస్తభూమిని నీకు ఇచ్చెద
భయంకరమగు కోర్కెలువదలుము.

ముకుళిత హస్తములివి గనుకైకా!
నీపదములు నేపట్టుకొందును
రాముని నీవు కనికరించుము
ధర్మహానికి ననుగుణిచేయకు.”

అనుచు దశరథుడు వలవలవీడ్చుచు
దుఃఖ సంద్రమున మునిగితేలుచు
కోర్కెలు తలచుచు కైకను చూచుచు
గుండెపగులునటు వీడ్చుచుండెను.

విభుని చూచినది మదికరగనిది
కఠినముగా ఆరాజుతొపలికెను
“ఓ ధర్మాత్మా! వరములిత్తునని
ఒట్టుపెట్టి మరి దుఃఖమునుండిరి.

ధార్మికులని ఇకఎటుల చెప్పెదరు
రాజములు మరి తపోధనులును
అడిగిన-మీరే జవాబునిడెదరు?
మాటదప్పినటు చెప్పుకొందురా.

వరములిత్తునని ఇపుడెచెప్పిరి
మాటతప్పుటకు సిద్ధమునుండిరి
ఈ అపకీర్తి మీకేకాదు
రాజలోకమున కెల్లను చెందును

ధర్మహానికై సిద్ధపడితిరి
కౌసల్యకు మరి ఆనందమును
భోగభాగ్యములు సమకూర్చుటకు
యోచనచేయుట నే గ్రహించితిని.

ధర్మా ధర్మములన్నవి వదలుడు
వరము లిత్తునని బాసచేసిరి
మాటదప్పి రామాభిషేకమును
పూర్తిచేసినచో అసువులు వీడెద.

రాజమాతగా కౌసల్యమ్మ
ఆనందముగా తిరుగుచుండగా
నేనీ భూమిని ఒకరోజైనా
మనలేనిక నానిశ్చయమ్మిది.

భరతునిపైన నా ప్రాణముపై
ప్రమాణముంచి పలుకుచుంటిని
వనముకురాముని మీరు పంపనిచో
నాకు ముదము కలిగించగలేరు.”

కటువుగ కైక పలుకుటవినిన
దశరథరాజు బ్రతిమాలుకొన
మిన్నకున్నది కైకాదేవి
మేనువణకెను ఆమహరాజుకు.

జరిగిన వన్నీ తిరిగెనుమదిలో
నిలబడలేక నేలనుబడెను
వ్యాధిగ్రస్తునిగ మారిపోయెను
హీనస్వరమున కైకతొపలికెను.

“కైకా! ఇంతటి దుర్బోధలను
నీకు చేసినది ఎవ్వరు రాణీ!
పిశాచ మేదో ఆవహించెనా
సిగ్గును వదలి పలుకుచుంటివి.

దుష్ట స్వభావము తెలిసితి నేడే
నేను గాని నా రాముడు గాని
నీకు హానిని చేయగలేదు
నీకే కష్టము కలుగనె లేదు.

అయోధ్యాకాండము

భరతునికి మరి నాకును కూడ
మేలు చేయ మనసున్నచో నీకు -
రాముని వనముల కంపెడి యోచన
వదలి వేయుము కేకయ పుత్రీ !

ఏమియు తెలియని మూర్ఖురాలవు
రాముడు అడవులకేగుట వినినచో
అతి ధార్మికుడగు భరత కుమారుడు
అయోధ్య నేలడు నీకు తెలియదు.

అడవికి పొమ్మని నేను చెప్పిన
ఆ పసికందు ముఖము వడలును
రాహు గ్రస్తమగు చంద్ర బింబమై
వివర్ణమగును ఆ ముఖబింబము.

మంత్రి పురోహిత సామంతులును
హితులందరును ఆలోచించి
రామచంద్రునికి అభిషేకించగ
నిర్ణయించిరి - సమ్మతించిరి.

అంతటిలోనే పట్టము కట్టుట
రాజ్యమేలుట - వానప్రస్థు డై
అడవి కేగుట ఉదయములోనే
అయిపోయెన ? అని పరిహాసించరా.

సేనలతో మరి పోరుకు నడచి
రిపు సేనలగని మరలి వచ్చుట
ఎంతట హేయమో - ఇప్పుడు నేను
అభిషేకమ్మును ఆపుట అట్టిది.

తైక కోరిక నెరవేర్చితి నన-
సభలో మాట తప్పుట అనరా
వసిష్ఠ మహాబుషి వామదేవుల
సముఖమ్మున నే పలికితి కాదా.

నాల్గు చెరగుల రాజులు వచ్చిరి
నే నెటు వారిని తిరిగి చూతును
తనయుని దోషము ఏమని అడిగిన
కౌసల్యకు నేనేమని చెప్పెద.

హితురాలిగను తోబుట్టువుగ
తల్లిగ, దాసిగ, సహధర్మిణిగా
సుఖమును కోరే ఆ కౌసల్యలను
నీ మూలముగా ఉపేక్షించితి.

సుఖపెట్టితి నిను - విడిచివేసెద
వార్తను వినిన సుమిత్ర ఇంక
నా మాటలను ఎటుల నమ్మును
నన్ను కృారునిగ జనులు చూడరా !

రాముడు వనముల కేగుట వినిన
సీత దుఃఖమున, కుమిలి పోవును
హిమగిరి చరియల నున్న కిన్నెరగ
ఆ పుణ్యవతి దుఃఖించును కద.

సీత అట్టుల దుఃఖించుట గని
నా అసువులవి నిలువవు వినుము
నీవు అప్పుడు వైధవ్యముతో
తనయునితో ఈ రాజ్య మేలెదవు.

రూపవతివని భ్రమించినాను
విషహారిత మగు సురవగుదువు నువు
తనయు నమ్ముకొని శ్రీ సుఖమ్మును
కొనిన హీనునిగ నే నైతిని గద.

మద్య వశుడగు విప్రోతముని
దూషించినటు నను నిందింతురు
ఉరి త్రాడును నా తోడుగ నుంచితి
పురా కృతమ్మగు చుష్కృతమ్మిది.

నీవు మృత్యువని తెలియక నేను
భార్యగ తలచితి నేటి వరకును
పసికందు - పామును పట్టు కొన్నటు
చేర్చు కొంటిని పరమ పాతకివి.

శ్రీ భోగముకై ప్రియసుతు నైనా
అడవికి పంపిన కాముకుడనని
మూర్ఖుడ ననుచు మరి మరి జనులు
తలంచి - ఎదుటనె ఈసడించెదరు.

గురు శుశ్రూషలు వ్రత నియమములతో
గార్హస్థ్య సుఖమును అనుభవించని
రాముడు - సుఖపడు రోజులు రాగా
ఇడుమల బెట్టగ సిద్ధ పడితివి.

కానకు పొమ్మన - మరి మాటాడక
ముందుకు సాగును రామచంద్రుడు
ఎదురాడినచో అది మేలగును
కానీ! అంతట మాట పలుకడు.

నిర్మలమైన మనస్సు నాదని
నమ్మిన రాముడు ఎదురు పలుకడు
పాపిని నేను - రాముడు లేనిచో
అనిశము కుమికెద అసువులు వీడెద.

అడవికి రాముడు వెడలి నంతనే
వార్తను విని నే మరణించగనే
కౌసల్య మాత్రము తనువు నిలపదు -
రాముని అడుగుల నడచు లక్ష్మణుడు.

ఊరడించుటకు శత్రుఘ్నుడును
దగ్గర లేక సుమిత్ర దేవి
బ్రతుకదు, అంతటి ఘోరము జరుగును
నీ వొక్కతివే మనదలచితివి.

కోసల రాజ్యము చెక్కు చెదరక
నిలచి ఉన్నది నేటి వరకును
పాపివి నీవు పరమ పాతకివి
ప్రజా క్షేమమే మరచితి వీవు.

నీ కోర్కెలకు తనయుడు భరతుడు
సరి చునెనామరి వినుమోకై కా!
ప్రేతకర్మకు వాడనర్హుడు
దుష్టురాలవు శత్రువు నీయిక.

భర్తృహీనవై బ్రతుకుమునీవు
తనయునితో ఈ రాజ్యమేలుము
అఘములందితిని భార్యగచేసుకు
దుర్దశతో నే అల్పదనయ్యెద.

గజతురగముల రథములతిరిగే
తనయుడు రాముడు కాలినడకతో
కారడవులలో చరించవలెనా
కందమూలములు భుజించవలెనా!

నారచీరలతో కటికనేలపై
నాతనయుడు కడు ఇడుమలపడడా!
దుర్బోధలు నీకెవ్వరు చేసిరి
ఆహా! అతివలు ఎంతసమర్థులు.

ఆలోచించక అపకారమ్మును
అవలీలగను ఆడదిచేయును
అంతస్వార్థము శ్రీల కున్నది
అంతముకావలె అంతటి అతివలు.

అందున భరతుని తల్లివంటిది
అతిపాపిష్టి అంతముకావలె -
ఏమికిడు నేచేసితికైకా!
ఇంతటి బాధను కలుగజేసితివి.

జగతికి హితవును కోరెడి రాముని
దోషము ఏమి తెలియబరచుము
రాముడుఇడుమల బడినచో కైకా
జగతి దుఃఖమున మునిగిపోవును.

తండ్రీ కొడుకుల ప్రేమసన్నగిలు
భార్యాభర్తల ప్రేమతొలగును -
దేశమంతయు షోభించును విను
కటికదాన! నీమనసు కరుగదా.

దేవకుమారునిపోలు రాముడు -
చెంతనుండ నే బ్రతికియుంటిని
ఇంతటివృద్ధుడనైనను నేను.
రాముని చూచిన గెంతినడచెద.

అయోధ్యలో నా రాముడులేనిచో
అడవిగమారును నగరమంతయు
జీవరాసులు రామునిగొలుచుచు
అడవి అయోధ్యగమార్చివేయును.

సద్గుణయుతుని దోషరహితుని
వెడలగొట్టుమని కోరిక కోరిన
నీ దంతములు వేయిముక్కలై
నేలరాలును పరమపాతకీ!

దుష్టురాల నీకోర్కెలు తీర్చను
నిప్పుల దూకినాశనమగుము
సౌధమునుండి నేలకు దూకుము
గుండెలుపగులగ రోదించుమునువు.

ప్రేమనటించేఘాతకివీవు
వంశనాశినివి - విషపుకత్తివి
నాగుండియను దహించినావు
నీవుమనుట నే సహించలేను.

తనయుడులేక బ్రతుకనుకైకా
రాముడులేక నే మనలేను
పదములంటెద అనుగ్రహింపుము”
అనుచువణకుచు తూలెనురాజు.

॥శ్రీ రఘురాముడు॥

13

దశరథుని దీనావస్థ

కైక మనస్సు కరుగక పోయెను
కోరికలను తను వదలకపోయెను
కోమలమూర్తిని అడవికి పంపగ
కఠినముగా మహారాజుతొ పలికెను.

“ఓ మహారాజా! సత్యవర్తినని
తమరే నిరతము చెప్పకొందురు
జాన చేసియు వరము లిచ్చుటకు
ఏల మీరు వెనుకాడుచుండిరి.”

సూటిగ కైక పలుకుచుండగా
క్రోధవశుడయి దశరథరాజు
కైకను తిట్టెను - “మహాపాతకీ!
ఎంతటి శత్రుత్వమును పూనితివి.

ఎంతటి క్రౌర్యము నీలోనున్నది
రాముని పంపి నన్నిట చంపి
ఆనందముగా రాజ్యమేలుము
అన్ని సుఖములు అనుభవించుము.

అహో దైవమ! నాకము చేరియు
నా కక్కడ మరి సుఖములుండవు
రాముని గూర్చి సురలడిగినచో
విషయము చెప్పిన పరిహాసించరా!

మాట నిలుపుకొన వరము లిడితినన
“నీవే రామునికిచ్చిన మాట -
అభిషేకింతును అను వాగ్దానము”
వమ్మైపోయెను అని దూషించర!

పుత్రులులేక పరితపించితిని
పుణ్యవశమున యాగము చేసితి
పుణ్యమూర్తి నా రాముడు పుట్టెను
పుడమి పునీతము చేయగ పుట్టెను.

సర్వవిద్యలలొ ఆరితేరెను
శమ, దమ, క్షమాది సద్గుణములతో
విజితేంద్రియుడు సుందరమూర్తిని
కమల పత్ర నేత్రమ్ముల రాముని.

ఆజానుబాహుని ఆనందమూర్తిని
అడవులకంపి నే మనగలనా
అంతటి కష్టము రాకపూర్వమే
నేనీ తనువును వదలుట మేలు.

మదిలో వ్యధతో కుమితెను రాజు
వలవల ఏడ్చెను నింగిని చూచెను
వశముతప్పి ఆ శశిని చూచుచు
ప్రొద్దే పొడవగరాదని కోరెను.

“ఓ నిశరాత్రమ! శుభముల రాశివి
అట్లే నిలబడు - తెల్లవారకు
నమస్సులివిగో నను కరుణించుము
కాదంటివ నువ్వు కటికదానవే.

మొర వినకున్నచొ తెల్లవారిపో
తెల్లవారు నా జీవిత మింక
క్రూరురాలను చూడగలేను”
అనుచు దశరథుడు మ్రొక్కె నిశీధికి.

మనసు కరుగునని మదిలో తలచి
మంచిమాటలు పలికెను కైకతో
“మంగళకారివి! నా హృదిరాణివి
నాపై గురిగల యిల్లాలివి నువు.

సత్యవ్రతముతో జీవించితిని
ఎంతోకాలము ఇక జీవించను
సఖా మధ్యలో ప్రకటించితిని
ఆడితప్పినటు లోకులాడరా.

వరముగ రాజ్యము నొసగెద నీకు
నీవే రాముని కప్పగించుము
భరతుడు ఎన్నడు ఎదురు చెప్పడు
చల్లగ చూడుము భరతుని తల్లీ!

భరతుడు మదిలో ఆనందించును
గురువులు, మంత్రులు, జనులందరును
నిను పూజింతురు యశము పెరుగును
శాశ్వతమైన కీర్తి నిలచును.”

అనుచు దశరథుడు కంటనీటితో
అనేక విధముల వేడెను కైకను
అతివ మనసు ఇసుమంతయు కరుగక
అంతకంతకు కఠినమైనది

రాత్రి గడచెను-వైతాళికులు
మేలుకొలుపులు పాడసాగిరి
దుఃఖమునున్న అయోధ్య రాజు
పాటల నాపగ నాదేశించెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

14

దశరథుడు రాముని పిలువనంపుట

దుఃఖజలధిని మునిగిన రాజు
నేలనుబడెను పొర్లసాగెను
రాజును అటులగాంచిన కైక
ధర్మబద్ధునిగ చేయగ పలికెను.

“బాసచేసి మీ రపరాధివలె
కృంగిపోవుటకు కారణమేమి?
ధర్మముకన్న గౌరవమే మరి
మిన్నయైనచో అటులే చేయుడు.

ధర్మచరితులని తెలిసిన నేను
వరము లడిగితిని, సరియంటిరి కద!
మీకు తెలియని ధర్మము కలదా!
మహాపురుషుల విషయము తెలియద.

పావురమ్మును కాపాడుటకై
మాట యిచ్చిన శిబిమహారాజు
తనువును కోసి డేగకిచ్చెను
మాట విలువ - ఆ మహారాజెరుగును.

అలర్కరాజు ఆడినమాటగ
వేదవిదుడగు విప్రప్రేతమునికి
రెండు కండ్లను పెరకి ఈయగా-
మాట నిలుపుకొని యశమునందడా.

నదులన్నిటికీ నాయకుడైన
సత్యవ్రతమున నిలచిన కడలి
చెలియలికట్టను దాటక నిలచెను
భూమిని జలముతో నింపకున్నది.

ఓ భూనాయక సత్యముమాత్రమే
క్షరముకానిది బ్రహ్మమైనది
ప్రణవమంత్రమగు ఓంకారమది
ధర్మము అదియే జగతికి మూలము.

సత్యవర్తనము పురుషార్థమ్మని
వేదములే మరి చెప్పుచున్నవి
ధర్మచింతనలొ చెదరకయున్నచొ
సత్యము తప్పరు - తప్పకూడదు.

వరముల నొసగుడు, వ్యధవలదింక
రాముని వనముల కంపుడు శీఘ్రమే
మాటతప్పినచొ నేమననింక
మీ ఎదుటనే నే అసువులు వీడెద.”

వామనునకు మాటిచ్చిన బలివలె
దశరథరాజు వరములనిచ్చి
ధర్మపాశమున బిగుసుకుపోయెను
ధర్మశకటపు వృషభమాయెను.

కన్నులు తిరిగెను నోరు ఎండెను
గుండీయ వేగము పెరిగిపోయెను
బలవంతముగా అరచెను రాజు
“పాపీ! నిన్ను పరిణయమాడితి.

అగ్నిసాక్షిగా నాడు గ్రహించితి
నేడు నిన్ను నీ తనయుని తోడ
పరిత్యజించితి - భార్యవు కావు
భరతుడు ఇకపై తనయుడుకాదు.

రామాభిషేకపు సంభారములతో
ఉత్తరక్రియలను నాకు జ్యేష్ఠుడగు
రామచంద్రుడు చేయగవలెను
నీ కుమారునికి అర్హతలేదు.”

అనుచు దశరథుడు బాధగ పలుకగ
రోషము పెరిగి కైక పలికినది
“రాజా! మీరిటు పలుకుట తగదు
కర్తవ్యము-నా వరములు తీర్చుట.”

ఆ మాటలకు దశరథరాజు
ఆగ్రహమంది కైకతో పలికెను
“ధర్మపాశమున బద్ధుడనైతిని
రాముని రమ్మను- చూడగోరితిని.”

నింగిని భానుడు నిద్రలేపెను
తూరుపు దిక్కున వెండి పూసెను
పుష్యమితారలొ రామచంద్రునికి
అభిషేకమ్మని ఆనందించెను.

రాజవీధులు శుభ్ర పరచిరి
రంగుల పూలతో అలంకరించిరి
పతాకలెత్తిరి పరవశించిరి
సుమహారములతో తీర్చిదిద్దిరి.

ఆంగళ్ళెన్నో తెరిచిరి నగరిని
చందనాదులతో సుమగంధములతో
శోభిల్లినది అయోధ్య యంతయు
వేడుక చూడగ వచ్చుచుండిరి.

అయోధ్యాకాండము

వశిష్టమహర్షి శిష్యగణముతో
సరయానదిలో స్నానముచేసి
అభిషేక ద్రవ్యములు సమకూర్చుకొని
ప్రాసాదమున అడుగు బెట్టెను.

రాజభవనము కళకళలాడెను
వేదఘోషను ఆరంభించిరి
రాజులు ముఖ్యులు చేరిరచ్చట
పక్షులు శుభముగ కూయసాగెను.

అచటకు వచ్చిన సుమంత్రుగాంచి
వశిష్టమహర్షి పలికెను మంత్రితో
“అభిషేకమునకు సర్వము సిద్ధము
మన మహారాజును తోడ్కొని రమ్ము.

శుభముహూర్తము దగ్గరపడెను
తోడ్కొనిరమ్ము అయోధ్యరాజును”
ఆ మాటలకు సుమంత్రుడపుడు
ఆనందముగా ముందుకు సాగెను.

అంతఃపురమున అతి చనవుగను
తిరుగ జాలిన సుమంత్రుడపుడు
దశరథరాజును తోడ్కొనిరాగా
కైక మందిరములోనికి పోయెను

రాజు అవస్థను తెలియనిమంత్రి
శయ్యాగ్రహమున వెలుపలినుండి
శుభములు పలికెను దశరథరాజుకు
వినయమునిండి పలికెను ఇటుల

“ఓ మహారాజా! ఏలుము మమ్ము
చంద్రోదయమున పొంగు కడలివలె
సంతోషముతో మేలుకోవలె
శుభసమయము ఆసన్నమయినది

సురపతిఇంద్రుని మాతలి లేపెను
అంతటి భాగ్యము నాకు కలిగెను
బ్రహ్మవలననే వేదముపుట్టెను
వేదములన్నీ బ్రహ్మను చెప్పును.

ఓ మహారాజా! మేలుకో ఇక
శుభకారిణియగు పృథ్వీమాతను
ఉదయాస్తమయపు సమయములందు
సూర్యచంద్రులు నిద్రలేపెదరు

భాగ్యవశమున నేను మిమ్ములను
మేలుగొలుపగా వచ్చితిరాజా!
మేల్కొని మంగళకరముగ మీరు
అలంకరించుకు బయలుదేరవలె

ఉదయాద్రిని రవి వెలుగునట్లుగా
వెలుగులుచిమ్మే దేహకాంతితో
ఇనకులశ్రేష్ఠా! దశరథరాజా!
పేరోలగమున అడుగుబెట్టుడు

సూర్యచంద్రులు అగ్నిహోత్రుడు
శుక్రవైశ్రవణులు - వరుణదేవుడు
ఉమాశంకరులు రక్షయేమీకు
నిద్రలేచి మమ్మేలుకోవలె!

అభిషేకమునకు వలయు కార్యములు
పూర్తియైనవి ఓమహారాజా!
వశిష్ఠమహర్షి - విప్రప్రేతములు
రాజులు ముఖ్యులు వేచియుండిరి

సభలో లాము లేకపోవుటచే
శశిలేనట్టి నింగిగనున్నది
సేనాధ్యక్షుడులేని సేనవలె
కాపరిలేని గొట్టెలమందగ

ఆబోతులేనిదగు ఆలమందగా
వెలవెలబోవుచునున్నది ఆసభ
రాజు - కంటికి కనబడకున్నచో
అరాచకమ్మగు, మేలుకొనుమయా

దర్శనకాంక్షులు అయోధ్యవాసులు
తహతహలాడుచు వేచియుండిరి
అభిషేకమునకు అనుజ్ఞనీయుడు
అతితొందరగా అరుదెంచుడయా”.

అనుచు సుమంతుడు ఉచితరీతిగా
వినయము భక్తి నిండి పలికెను
ఆ మాటలు విని దశరథరాజుకు
మరింత దుఃఖము ఎగసిపడినది.

జ్యోతులవోలె కన్నులుండగా
హృదయమప్పుడు జ్వలించుచుండగ
దీనముగా నట పలికెను రాజు
మేలుకొలుపులు-హృదయశల్యమనె.

జాలిగొలిపెడి పలుకులు వినెను
రాజును చూడగ తోనికి బోయెను
ముందుకు నడువగ సందేహించి
కరములు మోడ్చి నిలచియుండెను.

అంతటిలోనే కైక వచ్చెను
సుమంతుగాంచి పలికె చతురముగ
“మంత్రిపుంగవా! మన మహారాజు
నిద్ర మరచెను రాముని తలపుతో.

శీఘ్రమే మీరు రాముని ఇచటకు
తీసుకురావలె, నే నుడివితిని-
మారు యోచన చేయక మీరు
మరలిరండు మన రాముని తోడ్కొని.”

ఆ విధముగను కైక పలుకగ
అశుభ మేమియులేదని తలచెను
ఆమె మాట రాజాజ్ఞగ తలచెను
ఆనందించి ముందుకు నడచెను.

కడలి మధ్యలో సుడిగుండమది
వెలువడినట్లు సుమంతుడపుడు
కైక మందిరమునుండి వెడలెను
రాముని చూడగ బయలుదేరెను.

ద్వారమువద్ద భక్తిప్రపత్తుల
విలువగు కానుకలెన్నో తీసుకు
రాజభక్తులు వేచియుండిరి
వారందరిని గాంచె సుమంతుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

15 సుమంతుడు రామమందిరములో ప్రవేశించుట

సూర్యోదయము దాటినపిమ్మట
పుష్యమితారలొ రామచంద్రుని
జన్మలగ్నముగ కర్కాటలగ్నమున
అభిషేకమ్మును నిర్ణయించిరి.

వేదవిదులగు విప్రోతములు
రాజభవనమున రాత్రియంతయు
అభిషేకమునకు వలయు విధులను
నిర్వహించుచు వేచియుండిరి.

మేడికఱ్ఱతో చేసిన యట్టి
భద్రపీఠమును సిద్ధపరచిరి
ఆ పీఠముపై రామచంద్రునికి
శాస్త్రోక్తముగా అభిషేకింతురు.

సింహాసనమును అలంకరించిరి
వ్యాఘ్ర చర్మమును పరచిరి పైన
రథము, పల్లకి సిద్ధపరచిరి
పుణ్యతీర్థములు తెచ్చిక్షించిరి.

గంగాయమునల పుణ్యజలమ్ము
సంగమమందలి పవిత్ర జలములు
నదీనదముల పుణ్యతీర్థములు
కడలి జలములు తెచ్చిరి అపుడు.

తెచ్చినయట్టి పుణ్యతీర్థములు
బంగరు వెండి బిందెల నింపిరి
రావి ఆకులు కలువ తామరలు
జలములనుంచి భద్రపరచిరి.

నెయ్యి, తేనెలు, లాజలు, పెరుగు
పాలు, పూలు, దర్భలు తెచ్చిరి
నవధాన్యములు నవరత్నములు
ఖడ్గ చాపములు సిద్ధపరచిరి.

బంగరు పిడులతో మణులు పొదిగిన
చామరంబులు తెచ్చి యుంచిరి
శశికాంతులవలె చల్లగ వెలిగే
శ్వేతఛత్రమును తెచ్చి ఉంచిరి.

ధవళకాంతిగల ఆబోతులును
తెల్లగమెరిసే గుఱ్ఱము తెచ్చిరి
గిరివలెనున్న కరిని తెచ్చిరి
మదజలమ్మునది విడచుచున్నది.

వృషభమ్ములును, మృగములు, పక్షులు
వలయునట్టివి తెచ్చియుంచిరి
అగ్నిహోత్రమును వేదిలొ నుంచిరి
ఎనిమిదిమంది కన్యలు వచ్చిరి.

వీణావేణు మృదంగ వాద్యములు
వందిమాగధులు సూతులుండిరి
సాంప్రదాయమును అనుసరించుచు
కానుకలందుకు వచ్చిరి భక్తిగ.

సామంతులు అతివినయమునిండి
వేచియుండిరి ద్వారమువద్ద
ప్రౌఢుగడచుచు నుండెనుగాని
రాజదర్శనము లభించలేదు.

అంతటితోనే మంత్రి సుమంతుడు
వెలుపలకడుగిడి సామంతులగని
“రాముని పిలువగ పోవుచుంటిని
రాజు ఆనతిని శిరసున దాల్చితి.

రాజభక్తులు మీరందరును
వేచియుండిరిట ఈ విషయమ్మును
దశరథరాజుకు చెప్పివచ్చెద
దర్శన భాగ్యము కలిగించెదను.”

అనుచు సుమంతుడు లోనికిపోయెను
దశరథవిభుని దరికి చేరెను
తిరిగి స్తోత్రమును ప్రారంభించెను
‘ఓ మహారాజా! తెల్లవారెను.

సామంతరాజులు వేచియుండిరి
కానుకలందుకు వచ్చిరి రాజా!
విప్రులు, మంత్రులు చూచుచుండిరి
మేలుకోవలె అయోధ్యాపతీ.”

ఆ మాటలకు దశరథరాజు
సుమంతునితో పలికెనప్పుడు
“అమాత్యశేఖర! నిద్రులగుగను
రాత్రి పూర్తిగా మేలుకొంటిని

రాముని తోడ్కొనిరమ్మని కైక
ఆదేశించెను అది నా ఆజ్ఞ
పరిపాలించక మరలివచ్చితివి
మరలిపోము నా రాముని గొనిరా.”

ఆ మాటలకు సుమంతుడప్పుడు
అభిషేకపు ఆనందమునిండి
అరదమునెక్కి బయలుదేరెను
రామచంద్రుని తోడ్కొనిరాగా

అభిషేకముకై తహతహలాడే
ప్రజల ముచ్చటలు వినుచుసాగెను
మంగళశోభలు చూచుచుసాగెను
పొంగిన ఆనందముతో సాగెను.

రాముడు రాజై తమను ఏలగా
కలిగెడి శుభములు తలచెడి జనులు
రామచంద్రుని ప్రశంసించుట
ఆనందముగా వినెను సుమంతుడు

మేరుపర్వతపు గుహను పోలిన
భవనములోనికి అరదము సాగెను
కైలాసమును పోలెడి సదనము
రామభవనమట వెలుగుచున్నది.

మేరుగిరివలె ఎత్తుగనున్నది
దుర్ధరగిరివలె గుబాళించుచు
ధనపతి భవనమువలె శోభిల్లుచు
ఇంద్రభవనమై ఒప్పెను సదనము.

వెలుపలి ద్వారము ఎత్తుగనున్నది
ద్వారబంధములు రత్నమయములై
బంగరుపూలతో తోరణాలతో
స్వర్గసమముగా నిలచెను భవనము.

తోరణాలలో మధ్యలొవెలిగే
ముత్యపుమాలలు చంద్రకాంతితో
సూర్యకిరణముల శోభలు నిండి
తళుకులీనెను హనోహరముగ

భవన శిఖరమున బంగరుమూర్తులు
గోడల అందములొలుకు చిత్రములు
తలుపులపైన చెక్కినలతలు
కన్నులపండుగ చేయుచుండెను

సారసపక్షులు పాడుచుండెను
ఆటలాడుచు నెమళ్లున్నవి
వచ్చెడివారికి స్వాగతమన్నటు
ముచ్చటగా ఆ పక్షులు కూయును.

పెంపుడు మృగములు గంతులేయుచు
నేత్రపర్వము చేయుచున్నవి
దాసీజనము ముదముగనుండిరి
దేవసదనమును పోలెను కక్ష్యలు.

అరదముపైన తోనికిసాగెను
మూడు కక్ష్యలను దాటుచుసాగెను
అలంకారముల గజతురగముల
రథములపైన వీరులుండిరి.

అమాత్యులుండిరి రామునిచూడగ
ఆయోధ్యముఖ్యులు వేచియుండిరి
రాముని ఆనతి పరిపాలించగ
నిలచియుండిరి యువకులందరు.

సుమంత్రుడపుడు వారలగాంచి
వందనములిడి అభినందించెను
సంతోషముతో మనసుపొంగెను
ముందుకుసాగెను రాముని చూడగ.

అంతఃపురమున కెదురుగ నచ్చట
నల్లని మేఘము పోలెడి ఏనుగు
గిరివలె ఉన్నతమైన గజమది
“శత్రుంజయము” నిలచి యున్నది.

అంకుశమ్మునకు లొంగని గజమది
అలుపునెరుగక పరుగిడు గజమది
రామచంద్రుని కొరకై యున్నది
చూచి సుమంత్రుడు పులకితుడాయెను.

ధగధగలాడే గిరిశిఖరమువలె
ఏడంతస్తుల రామసదనమున
నదీగర్భమున మొసలి సాగినటు
ముదముగసాగెను మంత్రి సుమంత్రుడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

16 శ్రీరాముడు దశరథుని దర్శించుటకై బయలుదేరుట

రామచంద్రుని దర్శనార్థమై
తోనకుసాగిన మంత్రి సుమంత్రుడు
రాకను తెలుపగ వార్తనంపెను
సందడిగా ఆ భవనమున్నది.

అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెడి
చనవుకలిగిన మంత్రి సుమంత్రుడు
దశరథవిభునకు ఆంతరంగికుడు -
భటులు సేవకులు వందనమిడిరి.

సతితో రాముడు కూర్చొనియుండెను
ఆ సమయమున వార్త చేరెను
వెంటనే రాముడు మంత్రిసుమంతుని
లోనికిరమ్మని ఆనతిచ్చెను.

ధనపతివలె శ్రీరామచంద్రుడు
స్వర్ణాసనమున తేజరిల్లెను
దివ్యచందనము నలదినమేను
దయావీక్షణము కలిగిన కన్నులు.

సుగంధపరిమళ మా సుకుమారుని
మేన తాకుచు మురిసిపోయెను
మంగళకారిణి సీతాదేవి
వింజామరను వీచుచున్నది.

చిత్రాతారలౌ చంద్రునివలెను
రామచంద్రుడు దర్శనమిడెను
పరవశించిన మంత్రిసుమంతుడు
వినయమునిండి వందనమిడెను.

కుశలము నడిగి మంత్రి పలికెను
“క్రీర్తిమంతుని బడసిన తల్లి
కౌసల్యమ్మ పుణ్యచరిత్ర”
అనుచు తెలిపెను! వచ్చిన విషయము.

“కైకాదేవియు మీ జనకులును
మిమ్ము చూడగా ఆదేశించి
తోడ్కొనిరమ్మని పంపిరి నన్ను
శీఘ్రమే మీరు బయలుదేరుడు.”

వార్తను వినిన రామచంద్రుడు
సీతను చూచి పలికెను అపుడు
“పట్టాభిషేకము తెలిసియుండును
యోచన చేయుచు నుండవచ్చును.

తండ్రి నిర్ణయము తగినదియనుచు
కైకాదేవి సంతసపడును
అభిషేకముకై భర్తను తాను
తొందరచేసెడి పుణ్యచరిత్ర.

భర్త మాటపై గురిగల భార్య
కేకయరాజుకు పుత్రిక ఆమె
నిరతము నాకు హితమును కోరును
నా ఉన్నతిని తలంచు నామె.

మేలుకోరెడి మాత కైక యగు
యశము తెచ్చెడి యోచన చేయును
ప్రజాపాలనము నప్పగించును
శీఘ్రమే పోయి దర్శించెదను.”

ఇపుడే వత్తును అనుచు రాముడు
మెడలోదండను సీతకువేసి
సంతసపరచి బయలుదేరెను
భర్తకు శుభమును పలికెను సీత.

“బ్రహ్మదేవుడు సురనాయకుని
అభిషేకించెను - అటులే తండ్రి
యువరాజుగ మిము అభిషేకించును
ఆపై అయోధ్య తేనిగ చేయును.

రాజసూయమును చేయు దీక్షతో
కృష్ణాజినము కురంగశృంగము
ధరించి - దర్శనమిడు సమయమున
మిము పూజించెడి భాగ్యము నొసగుడు.

నాల్గుదిక్కులలో దిక్పాలకులు
ఇంద్ర, వరుణ, యమ, కుబేరులనిశము
మహాత్ములందరు అనవరతమ్ము
మీకు రక్షణ నొసగెద రనఘా!”

అనుచు పలుకుచు అవనిజ అచ్చటి
ద్వారమువద్దకు వచ్చెను భక్తిగ
నిలబడమనుచు ఆశీస్సులనిడి
రాముడు ముందుకుసాగెను తీవిగ

గుహలోనుండి వెడలు సింహమన
ధీరోదాత్తుడు నడువసాగెను
అన్న సేవకై అంకితమైన
అనుజుడు లక్ష్మణుడనుసరించెను.

అభిషేకముగన అటకేతెంచిన
అమితోత్సాహులు అభిమానులను
ఆనందముతో రాముడు గాంచెను-
అది ధన్యతయని మురిసిపోయిరి.

మణులు లాపిన వెండిరథమది
మంగళ శోభతోవెలిగేతేరు
రవికిరణములన ధగధగలాడుచు
నిలిచియున్నదట రాముని కొరకై.

దివ్యరథముపై ఇంద్రుడున్నటు
రామచంద్రుడు రథమునెక్కెను
చత్రము పట్టిన లక్ష్మణమూర్తి
వింజామరను వీచుచుండెను.

సుమంత్రుడపుడు రథమునుతోలగ
ముందుకూర్చొని వదలెపగ్గములు
మహేంద్రగిరిపై పూర్ణశశివలె
మహితరథమది ముందుకు సాగెను.

సింహనాదమును చేసిరి శూరులు
వందిమాగధులు స్తోత్రముచేసిరి
వాద్యఘోషలు నింగికెగసినవి
ఆయుధాలతో వీరులు నడచిరి.

అరదమ్ములపై గజ తురగమ్ముల
పౌరముఖులు రాజప్రతినిధులు
రాముని రథమును అనుసరించిరి
రామమయముగా నుండెనుసర్వము.

సింగారములతో సుందరాంగనలు
పూలవానలు కురిపించిరట
పుణ్యస్త్రీలు మరి కొందరప్పుడు
రాముని అరదము కెదురువచ్చిరి.

“కౌసల్యా ఆనందవర్ధనా !
కలుగును శుభములు సుందరమూర్తి
యువరాజుగ నువు మమ్మేలుమయా!
నినుగని తల్లి పొంగిపోవును.

హృదయచంద్రిక సీతాదేవి
సువాసినులలో సిరిగల స్త్రీయై
నిను చేరినది - తపస్సు ఫలమది
రోహిణి, చంద్రుల పోలినజంట

జయముకలుగును ధర్మస్వరూపా!”
అనుచు శుభములు పలికిరి అతివలు
ఆశీస్సులను రాముడు వినెను
అరదముసాగెను రాజవీధిలో

॥శ్రీరఘరాముని॥

17

రాజవీధిలో రాముని దర్శనము

రాజవీధిలో రథము సాగెను
రథమున రాముడు వెలుగుచుండెను
చూడవచ్చిన జనులు భక్తితో
నమస్సులిడుచు త్రోవ ఇచ్చిరి.

జనసందోహము నిండిపోయెను
పరిమళవాయువు వీచుచుండెను
ఇరువైపులను అంగళ్ళుండెను
అందు లెక్కలకు అందని సరుకులు.

పట్టువలువలు గుట్టలు గుట్టలు
నూలుబట్టలు లెక్కకుచిక్కవు
స్పటిక, రత్నములు, ముత్యపురాసులు
భక్ష్య, భోజ్యములు, పరిమళదినుసులు.

పూలదండలు పూజాదినుసుల
పరిమళమ్ములు దిక్కులకెగయగ
విప్రోతముల ఆశీస్సులను
వినుచు-రాముడు రథమున సాగెను.

రాజవీధులలో జనులందరును
రాముడు రాజై ఏలును అనుచు
రామరాజ్యమున లోటు ఉండదు
రండి రండని పలుకుచుండిరి.

పౌరముఖ్యులును పెద్దలు కొందరు
రాముని రథమున కెదురువచ్చిరి
ముదముగపలికిరి ఆశీస్సులతో
“రామా! రాజై ధరనేలెదవు.

తాత ముత్తాతల ఏలుబడిని నువు
మరపించునటు మమ్మేలవలె
అన్నముకన్నను మిన్నగు కోరిక
పట్టాభిషేకము కన్నులగాంచుట.

పట్టాభిషేకము మించిన వేడుక
మరియొకటసలే లేదు రాఘవా!
మేమందరము వేచి యుంటిమి”
అనుచు భక్తిగా పలికిరివారు.

జనుల పొగడ్తకు పొంగడు రాముడు
నిర్లక్ష్యముగా చూడడు వారిని
వారికి తగినటు బదులు పలుకుచు
వారిమదికి మరి ముదముగూర్చెను.

రాముని ఎవ్వరు చూడగలేరో
రాముడెవ్వరిని తాను చూడడో
అట్టివాడు మరి లోకనిందితుడు
అతని ఆత్మ నిందించునతనిని.

రామునిరథము ముందుకుసాగెను
రాజవీధిలో సాగినరథము
దూరముగానది సాగుచున్నది
ప్రజాహృదయమున పదిలమునున్నది.

రాముని తెలియని పౌరుడులేడు.
రాముడెరుగని వారులేరట?
ఆదరించుచు గౌరవించుచు
అందరి మనసుల రాముడునిలచెను.

దేవాలయములు - మందిరములకు
సభాభవనములు చైత్యములకును
ప్రదక్షిణించి రథము సాగెను
దశరథవిభుని సదనము చేరెను.

కైలాసగిరివలె ఎత్తగు భవనము
“వర్ధమానమను” దివ్యభవనము
దశరథవిభుని మందిరమునకు
రాముని రథము వచ్చిచేరెను.

కావలిభటులను చాటుచునరదము
మూడుకక్ష్యలను అధిగమించెను
అరదము దిగెను రామచంద్రుడు
పాదచారియై నడువరాగెను.

వెంట వచ్చెడి హితులందరినీ
ఆగిపొమ్మని ప్రేయముగ చెప్పి
రెండుకక్ష్యలు నడచిసాగెను
అంతఃపురమున ప్రవేశించెను.

చంద్రోదయమున కెదురుచూచెడి
మహాజలధివలె జనసమూహము
రాముని రాకకు వేచియుండిరి
రాముని కన్నుల నిలపి యుంచిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

18 వరముల విషయము, వనవాసము కైక తెలుపుట

కైకాదేవి నిలబడి యున్నది
పొన్నుపైన మహారాజు వుండెను
కాంతులు తరిగి దీనము గొలుపుచు
దశరథ విభుని వదనమున్నది.

తండ్రికి, రాముడు ప్రణామ మిడెను
పిమ్మట కైక పదముల నంటెను
‘రామా’ అనుచు పిలచెను రాజు
కన్నుల నీరు ధారగ వెడలెను.

కంటి నీటితో కనులు విడకను
నోటిమాటలు పెగిలి రాకను
తండ్రి వ్యధనటు మ్రింగుచుండగా
కలవరపడెను రామచంద్రుడు.

అట్టి స్థితిలో తన తండ్రిని చూచుట
అదే ప్రథమము రామచంద్రునికి
పామును త్రొక్కిన వాని మాదిరి
కలవరపడెను రామచంద్రుడు.

రాహు గ్రస్తమగు సూర్య బింబమై
రాజు దేహము కుమిలి యున్నది
కాంతులు తరగి కనబడుచున్నది
ఇంకెడి వారిధి అనినట్లున్నది.

అన్యత మాడిన మహాఋషివలె
వెలవెల బోవుచున్నది వదనము
ఊహకు చిక్కని దుఃఖమూర్తిని
తన జనకునిలో చూచెను రాముడు.

పర్వసమయమున కడలి తీరుగా
రాముని హృదయము కల్లోలమయె-
ఆవేదనను అణచుకు రాముడు
ఆప్యాయముగా అడిగెను తండ్రిని.

“తండ్రి! మీరు దుఃఖపడుటకు
కారణమేమి తెలియబరచుడు.
అభినందించే సమయములోన
ఆవేదనతో నుంటిరి ఏల?

నన్ను చూడగా కోపము వదలి
ప్రసన్నమయ్యెడి ప్రేమమూర్తులే
కానీ నేడు, నను గని మీరు
దుఃఖించుటకు హేతువు ఏమి”.

ఆ ప్రశ్నకు శ్రీరామచంద్రునికి
సమాధానము అందకపోయెను
ధైర్యము చెదరెను మనసు కలతపడి
కైకకు వందనమిడుచు పలికెను.

“అమ్మా నేను అజ్ఞానముతో
ఏ అపరాధమ్ము చేసినాడను ?
ఇంతటి కోపము తండ్రికి కలిగెను
కోపము తీర్చి ప్రసన్నుని చేయుము.

తండ్రిగారు నను పలుకరించరు
కనికరించి నావంక చూడరు
మదిలో స్వస్థత లేదా తల్లీ!
శారీరకమగు రుగ్మత కలదా.

వ్యాధిలేక మరి ఎల్లకాలము
ఒక్కమాదిరిగ వుండుట కష్టము
భరత శత్రుఘ్నులు సేమమే కదా
తల్లులందరు సుఖముగ నుండిర.

తండ్రి మాటకు ఎదురు చెప్పను
జన్మనిచ్చిన జనకుడు తండ్రి
కనబడు దైవము తండ్రి యగును
తండ్రి కోపమున నేమన లేను.

నీ అభిమానము దెబ్బతిన్నదని
నీవేమైనా అంటివ తల్లీ!
మనసు కష్టపడి ముఖము కమిలెనా
ఈ రూపము నే చూడలేను కద.”

అటుల రాముడు పలుకుచుండగా
భర్త దుఃఖము మదిలో తలచక
కైక పలికెను రామచంద్రునితో
అతి తేలికగా ఆరంభించెను.

“రామా! వినుము మీ జనకునికి
కోపములేదు దిగులును కాదు
ప్రేమ నిండిన తనయుడ వీవు
నీ కప్రియము చెప్పగ లేరు.

పూర్వకాలమున నీదు జనకుడు
నన్ను మెచ్చుకొని వరములిచ్చిరి
రెండు వరములు బాస చేసిరి
అవి యిచ్చుటకై దుఃఖము నుండిరి.

పామరునివలె కుములుచుండిరి
గత జలమునకు సేతువు కట్టగ
యోచన నుండెను మన మహారాజు
సత్యమే కాదా ధర్మ హేతువు.

సర్వ ధర్మముల మూలము సత్యము
అనుచు పెద్దలు చెప్పిరి రామా!
తెలియుమునీవు నీ విషయమున
నాపై-ప్రభువుకు వచ్చెను కోపము.

ధర్మ హానికై సిద్ధపడిరయా
నీవు-వారిని కాపాడవలె
నీ కప్రియమును కలిగినగాని
బాసచేసిన వరముల నిడవలె.

వరముల వలన కీడు గలిగినను
శిరసున దాల్చెదనన్న మాటలు
నీవు పలికినచో నేనే చెప్పెద
మాట గోవునని మధన తండ్రికి.

తండ్రి శపథమును నెరవేర్చెదనని
నీవు శపథమును చేయుము రామా!
అటుల చేసినచో నేనే చెప్పెద”
అన్నది కైక గడసరి పలుకుల.

ఆ మాటలకు రామచంద్రుడు
వ్యధతో కుమిలి పలికెను తల్లితో
“అమ్మా ఎంతటి మాట పలికితివి
నన్నా నీవు శంకించుటది.

అమ్మా! ఏల బ్రతికి యుండుట
నీకు తెలియనటు పలుకుచుంటివా
తండ్రికొరకు నే అగ్నిని పడనా
విషము ముదముగ స్వీకరించనా.

తండ్రి కొరకు నేకడలిని దూకెద
దశరథ ప్రభువు నాకు జనకుడు
గురువే ఆయన - ఏలెడిరాజు
ఆయన ఆనతి శిరోధార్యము.

తండ్రి చెప్పినటు నేను చేయవలె
తప్పక నేను చేసెదనమ్మా!
రెండవ మాట రాముడెరుగడు
రెండు నాలుకలు లేవు రామునికి.

అది విని కైక ధైర్యము తెచ్చుకు
రామచంద్రునికి సర్వము తెలిపెను
పూర్వ కాలమున జరిగిన గాథ
దేవాసుర సంగ్రామపు సంగతి.

“రామా అప్పటి యుద్ధములోన
శరఘాతమునకు దశరథ విభుడు
బాధ నందిన సమయములోన
రెండు మారులు రక్షించితిని.

దశరథప్రభువు మెచ్చెను నాడు
ఇచ్చెను రెండు వరములు నాకు
భరతుని పట్టము - నీ వనవాసము
కోరితి నప్పటి వరములు నేడు.

నీకై తెచ్చిన సంఖారములతో
యువరాజుగ నా భరతుని చేయుట
పదునాల్గేండ్లు దండకాటవికి
వనవాసముగా నిన్ను పంపుట.

నీ తండ్రిని నే కోరినవవ్వి
సత్యవర్తులని నీవును తండ్రియు
నిరూపించగా నీవు దలంచిన,
వనవాస దీక్షకు నేడే పొమ్ము.

జటా జినములు ధరించి నీవు
దండ కాటవికి యిపుడే పోవలె
పదునాలు గేండ్లు అడవినుండవలె
నాటి వరములు తీర్చు తరుణమిది.

రామా వినుము వాగ్దానమును
నీవు చేసిన తండ్రి తరించును
ధర్మహాని మరి కలుగదు వారికి”
అనుచు తెలివిగా పలికెను కైక.

మాటలువిని దుఃఖించె దశరథుడు
అంతో యింతో కైక కలవరము-
కానీ రాముడు చలించలేదు
దుఃఖ ఛాయలు ముఖమున లేవు.

అతడే రాముడు జగదభిరాముడు
అగ్ని పర్వతము పడినా కదలడు
అన్న మాటకై నిలబడు రాముడు
అయోధ్యవాసుల గుండెల నేలును.

॥శ్రీరఘురాముని॥

19 వనవాసముచేతునని, కైకకు రాముడు ప్రతినగ చెప్పుట

రామచంద్రునితో అతి తేలికగా
కైక చెప్పినది - గుండె పగులునది
కానీ రాముడు చలించలేదు
దిగులులేక అట పలికె తేలికగ.

“తల్లీ! నీవు కోరిన విధముగ
జరుగును సర్వము సందేహించకు
తండ్రి శపథమును తల దాల్చెదను
వనవాసమునకు నడతును నేను.

ఎప్పటిమాదిరి నాయనగారు
పలుకరించరు దయను చూపరు
దిగులు వదలుము - నీ ముందటనే
జటా జినమ్ముల వనము కేగెదను.

మేలు కోరెడి మహాత్ముడాయన
తండ్రి - నాకు గురుదైవ సమానులు
నా మది పూర్తిగ తెలియును వారికి
ఆజ్ఞ మీరనని తెలియును వారికి.

భరత కుమారుని అభిషేకించెడి
కోరిక నాయన తెలుపక పోయిరి
అది నా హృదిని దహించుచున్నది
భరతుని కొరకై అసువులనిడెదను.

మా యిద్దరిలో భేదము నెరుగను
తండ్రి ఆనతిని తెలిపితి వీవు
నీవు ముదముగ కోరితినంటివి
నీకు మాటను ఇచ్చి యుండిరి.

మాట తప్పడు రాముడు తల్లి
రాజ్యము వదలుట పెద్ద విషయమా ?
తండ్రి వంతతో దుఃఖిలుచుండెను
వారిని నీవే ఊరడించవలె.

భరతుని ఇచటకు రావించవలె
రాజు ఆనతిని దూతల నంపుము
తండ్రిగారు తను స్వయముగ నాతో
చెప్పలేదు అనుచింత వదలితిని.

భరతుని త్వరగా రప్పించవలె
నేనిట నుండే వనమున కేగెద. ”
అనుచు రాముడు పలుకుచుండగా
ఆనందించెను కైకాదేవి.

ఆలసించక అమిత విక్రముని
అడవికంపగ యోచన చేసి
అన్నది కైక - “రామా! నీవు
అంతవరకును ఆగుట ఏల ?

అనుకొన్నటుల దూతలు పోదురు
అతితొందరలో భరతుడు వచ్చును
అంగీకారము నిచ్చితి వీవు
అడవుల కేగుము ఇపుడే నీవు.

ఈ విషయమును తండ్రి విశదముగ
నీకు చెప్పుటకు మాటలు రాక
ముఖము చెల్లక మిన్నకుండిరి
అంతకు మించిన దుఃఖము నెరుగరు.

నీవు అయోధ్య వదలిన వెంటనే
ఆయనగారి దిగులు తగ్గును
అంతవరకు స్నానాదులు చేయరు
అన్నపానములు ముట్టరు వినుము.

కావున రామా! కావుమువారిని
కానలకిపు కదలుము నేడే
నీతో పలుకగ మాటలు రాక
మూగవోయి నట్లుండెను తండ్రి”

రామచంద్రునితో కైక పలికినవి
వినబడుచుండెను దశరథరాజుకు
వశము తప్పెను భీష్మరించుచు
లేవలేకను పాన్పున పడెను.

రామచంద్రుడు కలవరపడెను
ఉపచారములు చేసెను తండ్రికి
కైకమాటలు మదిలో మెదలెను
కానకుపోవుట మేలని తలచెను.

తండ్రి గురించి యోచన వదలెను
తండ్రి క్షేమము తన కర్తవ్యము
కానకు కదలిన తండ్రి మనసుకు
ఊరట కలుగును అని తలపోసెను.

వినయము నిండి రామచంద్రుడు
కైకతా పలికెను “అమ్మా! వినుము
రాజ్యకాంక్ష నా కసలే లేదు
ఋషివలె మనుగడ కోరితినమ్మా!

ధర్మమే నాకు శిరోధార్యము
తండ్రి మాట జవదాటను నేను
తండ్రికి ముదమగు ఏపనినైనా
చేతును తల్లీ - అది నా వ్రతము

పితృవాక్య పరిపాలన - సేవలు
పుత్రుని ధర్మము కావున నేను
తండ్రి మాటకై వెనుదీయకను
ప్రాణములైనా విడతును తల్లీ!

తండ్రి స్వయముగా చెప్పకపోయిన
తండ్రి యానతిని తెలిపితి వీవు
తప్పక వనముకు పోదును తల్లీ!
పడునాల్గేండ్లు కానల గడపెద.

దేవత సమమగు తల్లివి నీవు
నీ ఆనతిని తలదాల్చెదను
భరతుని పట్టము నా వనవాసము
నీవు చెప్పినా చేతును తల్లీ!

స్వల్పవిషయము ఘనముగ నెంచి
వరముగ తండ్రిని కోరితివా నువు ?
నా స్వభావము తెలియకపోతివి
నా గుణగణముల నెరుగకపోతివి.

“వినుమిది తల్లీ! ఇప్పుడే నేను
కన్నతల్లికడ శెలవందుకొని
దుఃఖపడుచును సీత యున్నచో
ఊరడించి మరి కానకు సాగెద.

అంతకుమించిన జాప్యము చేయను
వింటివ తల్లీ ! నమ్ముము నన్ను
రాజ్యపాలనము పితృసేవలు
భరతునిచే నువు చేయించవలె.

పితృ సేవలు పుత్రుని ధర్మము
అందుకు మరిమరి చెప్పుచుంటిని
విహిత ధర్మము చేయించనగు
అట్టి భారము నీదే తల్లీ !

కంటనీటితో దశరథరాజు
రామచంద్రుని పలుకులు వినెను
అలవలె హృదిలో దుఃఖము ఎగసెను
ఒక్కసారిగా బావురుమనెను.

రామచంద్రుడు వినయము నిండి
తండ్రి పదములకు నమస్కరించెను.
కైక పదములకు వందనమిడెను.
భక్తిగ వారికి ప్రదక్షిణించెను.

ప్రశాంత వదనము కలిగిన రాముడు
అంతఃపురమును దాటి వచ్చెను
సర్వము గ్రహించి క్రోధము నిండిన
లక్ష్మణమూర్తిని గాంచెను వెలుపల.

అభిషేకముకై తెచ్చిన యట్టి
సంబారములను తిలకించకనే
మదిలో వేదన అన్నది లేక
మనుజోత్తముడు సాగెను ముందుకు.

అభిషేకమ్మది ఆగిపోయెను
వనవాసమ్మది కర్తవ్యమయె
ధీరసత్తముడు రామచంద్రుడు
రెంటిని ప్రపియముగ స్వీకరించెను.

మబ్బులున్నను చంద్రునికాంతి
మాసిపోదుగద - అటులే రాముడు
మది సంక్షోభము అన్నది లేక
ధీరాత్మునిగా భాసిలినాడు.

ముఖ కాంతులవి తరుగకున్నవి
మానావమానము సుఖదుఃఖములను
ద్వంద్వమ్ములకు అతీతుడైన
యోగీంద్రునివలె నడచెను రాముడు.

శ్వేతచత్రము వలదని పలికెను
వింజామరలను తిరస్కరించెను
వెండిరథమది వద్దని పలికెను
రాజలాఠనములన్నియు కాదని.

కన్నతల్లి తన కౌసల్యమ్మకు
స్వయముగ విషయముచెప్పగ నడచెను
మిత్రులు హితులు దుఃఖించెదరను
జాలి మాత్రము రామునికున్నది.

అతి చనువైన ఆపులు కూడా
రాముని ముఖమున ప్రసన్నతను గని
జరిగిన విషయము తెలియకపోయిరి
రాముని హృదయము తెలియగ వశమా!

శరశ్చంద్రునిగ సహజ కాంతితో
అప్రియమసలే కనబడనీయక
కుశలప్రశ్నల పలుకరించుచు
గంభీరముగా నడచెను రాముడు.

అన్ని గుణములలో అన్నకు సరియగు
లక్ష్మణమూర్తియు దుఃఖము నిండి
రాముని అడుగుల నడువసాగెను
రాముడె అతనికి సర్వస్వమ్ము.

ఆనందముతో కళకళలాడెడి
కౌసల్యమ్మ మందిరమ్మునకు
రామలక్ష్మణులు చేరిరి అపుడు
రాముడు ముందుగ నడచుచుండెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

20

కైక కోర్కెలు విన్న కౌసల్య దుఃఖము

కైక భవనమును వదలి ముందుకు
రాముడు సాగుట గాంచిన కాంతలు
దుఃఖము నిండి ఏడువసాగిరి
అంతఃపురమది మునిగె దుఃఖమున.

“రాముడు కానకు కదలుచుండెను
రాముని విడచి బ్రతుకుట ఎట్లు?
తల్లుల మాదిరి మనలందరినీ
గౌరవించుచు సేవలు చేసెను.

మనసుకు శాంతము కూర్చెడి వానిని
మన రఘురాముని అడవికి పొమ్మని
మూర్ఖత్వముతో రాజు చెప్పెను”
అనుచు రాజును పరుషము లాడిరి.

లేగలు పోయిన గోమాతలవలె
అంతః పురమున స్త్రీ సమూహము
బిగ్గరగా విలపించ సాగిరి
వశము తప్పి రోదించసాగిరి.

దుఃఖ జలధిని మునిగిన రాజు
స్త్రీల దుఃఖము రోదన వినెను
నిందా వాక్కులు వినబడె నతనికి
మూర్ఛిలి పడెను శయ్యమీదనే.

కౌసల్యమ్మ అంతఃపురమున
అడుగిడు రాముడు వినెనురోదన
నిట్టూర్పులతో దృఢ చిత్తముతో
ముందుకు సాగెను మత్తేభమువలె.

అంతఃపుర ద్వారమ్ము వద్దను
ద్వారపాలకులు రాముని చూచిరి
జయజయ ధ్వనులతో కీర్తించుచును
నమస్కరించిరి పుణ్య శీలునికి.

రెండవ కక్ష్యలొ విప్రో తములకు
రామచంద్రుడు వందన మిడెను
మూడవ కక్ష్యలొ నుండెడి స్త్రీలు
రామలక్ష్మణుల కాశీస్సులనిడి

కౌసల్యమ్మకు చెప్పట కొరకై
పరుగిడి రపుడు గృహములోనికి
రాత్రి యంతయు పట్టపు రాణి
జాగారముతో పూజలు చేసెను.

తనయుని క్షేమము తలచుచు మాత
విష్టుడేవుని పూజను చేసెను
విప్రో తములతో శాస్త్రోక్తముగా
హోమాదులను చేయగ చెప్పెను.

ధవళ కాంతితో మెరుయుచునున్న
పట్టు వస్త్రమున మాతృమూర్తిని
కౌసల్యమ్మను రాముడు చూచెను
శుభకర ద్రవ్యములచ్చట గాంచెను.

తెల్లని పూవుల మాలలున్నవి
పెరుగు, నేయి, అక్షతలున్నవి
పూర్ణకుంభములు హవిస్సులున్నవి
లాజలు మొదలగు వస్తువులున్నవి.

మంగళ కరమగు ప్రదేశమందు
మంగళకారిణి కౌసల్యమ్మను
మంశమూర్తి రాముడు గాంచెను
మాత గాంచెను వచ్చిన తనయుని.

వ్రత నియమాదుల కృశించి యున్నను
తేజోమూర్తిగ వెలుగులు చిమ్ముచు
జలతర్పణమును చేయుచున్న
తల్లి గాంచెను వచ్చిన తనయుని.

పిల్లను తన దరిచేర్చుకు మురిసే
పెంటి గుఱ్ఱమును పోలు ప్రేమతో
తనయుని వద్దకు ఆతి తొందరగా
అమ్మ చేరినది ఆనందముగా.

భక్తి వినయముల రామచంద్రుడు
సాష్టాంగముగా ప్రణామ మిడగ
ఆనందముగా ఆ మహారాణి
తొగలించుకొని శిరసు మూర్కొని.

పలికెను అపుడు “రామా వినుము
నీ పూర్వీకులు రాజ ఋషులయా!
పరమ ధార్మికులు మహానుభావులు
వారితో నీవు సముడవు కావలె.

వారిని బోలు దీర్ఘాయువుతో
యశము గడించి ధరనేలవలె
వంశ ప్రతిష్ఠకు వన్నె తెచ్చెడి
ధర్మ మార్గమున చరించవలెను.”

ఆశీస్సులతో తల్లి పలికెను
“అభిషేకమునకు సమయము అగును
తండ్రిని గనుము సత్య సంధుడు
యువరాజుగ నిను అభిషేకించును.

ఉపవాసముతో నీరసించితివి
తెల్లవారినది - దైవ ప్రసాదము
ఆరగింతువు రమ్మని పిలచి
పీట వేసినది వడ్డన చేయగ.

కన్నుల నీరు గిర్రున తిరుగగ
తనయుడు అనెను! “అమ్మా! వినుము
నీకు తెలియని విషయము వినుము
నా కొరకై నువు దుఃఖపడెదవు.

నీవు, సీతయు లక్ష్మణమూర్తియు
నన్ను గురించి వంత నందెదరు
దండకాటవికి పోవుచుంటిని
దర్భాసనమున కూర్చొనవలెను.

రాజోచితమగు వంటలు దొరకవు
వనభోజనము లభించునమ్మా
అడవులయందు పడునాల్గేండ్లు
గడపగవలెను అది నిర్ణయము.

భరతకుమారుని అభిషేకమ్ము -
నా వనవాసము నిర్ణయమయినది”
అనుచు రాముడు పలికినయంత
కుప్పగ కూలెను ఆ మహారాణి

నరకివేసిన తరుశాఖవలె
గాలికి పడిన కదళితరువై
నేలను బడినది ఆ మహారాణి
అలసిన గుఱ్ఱము తీరుగ బడినది.

తల్లిని రాముడు లేవదీసెను
ఆప్యాయముగా సపర్య చేసి
ధూళిని దులిపి కూర్చొనబెట్టెను
కంటి ధారతో తల్లి పలికెను.

“రామా నిన్ను కన్నది ఇందుక ?
ఇంతటి దుఃఖము నందుటకొరకా
అసలు బిడ్డలే పుట్టకపోయిన
గొఱ్రాలుగ ఆ దుఃఖము మేలగు.

సుఖము లెరుగను సంతస మెరుగను
ఐశ్వర్యములు కోరి ఎరుగను
తనయునివలన సుఖపడనుండగ
ఈ విధముగను విధి వక్రించెను.

ఇంతటివరకు పట్ట మహిషిని
ఇకపై సవతులు గేలి చేతురు
నీవిటనుండగ సవతిటు చేసెను
నీ పరోక్షమున నాగతి ఏమి.

తేలిక మాటలు హృదయశూలములు
వినుచు దుఃఖము భరించలేను
బ్రతుకుటకన్న మరణము మేలగు
కైక దాసితో సమాన మగుదును.

కైక కుమారుడు ఏమనునోయని
భయపడి నాతో పలుక రెవ్వరును
సేవకులుండరు - పోటు మాటలను
ఏ విధముగ నే భరింతురామా!

యువరాజగుదువు అన్న ఆశతో
పదిహేడేండ్లుగ లెక్కించుచుంటిని
ఇంతటితోనది తీరిపోయినది
తేలిక మాటలు భరించలేను.

చందమామను పోలెడి ముఖమును
చూడకుండ నే బ్రతుకుట ఎట్లు
ఉపవాసములు, దానధర్మములు
వ్రత నియమాదులు వ్యర్థమైనవి.

నేను చేసిన తపస్సు అంతయు
చవిటినేలలో విత్తుగ మారెను
వరదకు బలమగు గట్టే పగులును
ఇంతటివంతకు గుండియ పగలదె ?

గుండియ కాదిది బండరాయి యగు
పగుల కున్నది ఇంత దుఃఖమున
లేడిని సింగము కబళించినటు
యముడు నన్ను మరి గొనిపోకుండెను.

యమలోకములో చోటులేదని
చావు ఇంకను రాలేదేమో !
గుండియ, తనువు, ఇనుపవి ఏమో ?
పగులక నిలచెను ఇంత క్లేశమున.

రామా! కాలము వచ్చు వరకును
కాలుడు కబురును పంపడుకాదా
కృంగి కృశించి దుఃఖించవలె
కోరిన వెంటనే మృత్యువురాదు.

దూడ వెంబడి నడచు గోవుగ
నీ వెంటను నే వచ్చెద రామా!
నీ ముఖబింబము చూచుకొనుచును
బ్రతుకుచుండును బంగరు తండ్రి!”

తండ్రి మాట జవదాటని తనయుడు
రామచంద్రుడని తెలిసియున్నను
బంధీకృతుడగు బాలుని గాంచి
ఏడ్చిన కిన్నెర శ్రీవలె నేడ్చెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

21

రాముడు తన స్థిరసంకల్పమును తెలుపుట

కౌసల్యమ్మ విలపించుట గని
సుమిత్రసుతుడు పలికెనప్పుడు
“తల్లీ వినుము! రామచంద్రుడు
కానకు కదలుట సరిగాదమ్మా!

మన్మథవశుడై యువకుని మాదిరి
తండ్రి నడచెను - ధర్మదూరమది
రాజనీతిని తెలిసిన తనయుడు
ఆతని ఆనతి ఆమోదించడు.

శ్రీ మాటలకు లోబడి తండ్రి
వృద్ధుడగుటచే యోచన లేక
విషయలోలుడై ఆనతి నిడినచొ
ఆచరించుటది సరిగాదమ్మా.

విషయము బయటకు పొక్కకముందే
అన్నా! రాజ్యము వశము చేసుకో
ధనుర్ధారిని ప్రక్కన వుండును
దండధరునివై నీవు నిలతువు.

రాజ్యబహిష్కరమగు నేరమ్ము
రాజద్రోహము ఏమి చేసెను
అజాతశత్రువు, ప్రజాహితుడగు
అన్నను అడవికి పంపుట ఏల?

నిన్నెదిరించే వీరపుంగవులు
అయోధ్యలోన లేనేలేరు
తొందరపడి మరి ముందుకువచ్చిన
నిర్మానుష్యము చేతును నగరము.

ఋజువర్తనుడు విజితేంద్రియుడు
కైక మొదలగు శత్రుపక్షమును
మనసునిండుగా ఆదరించెను
అంతటి సుతునా అడవికి పంపుట?

భరతుని భృత్యులు - కైకకు హితులు
ఎదురునిలచిన తుదముట్టించెద
కైక పంపగా రాజే వచ్చిన
చంపుట - చెరలో నుంచుటో చేతము.

కామవశుడయి వివేక మెరుగక
యుక్తాయుక్తము తెలియకపోయిన-
తండ్రియైనను దండన కర్హుడు
నీకు తెలియని ధర్మము కలదా !

నిన్నూ ప్రజలను త్రోసిరాజని
భరతుని రాజుగ చేయగ సాధ్యమ ?
నీదగు రాజ్యము దశరథరాజు
కైక కీయగా తలంచెనెందుకు?

ఏ బలముతో మన దశరథ ప్రభువు
ఇంతటి పనికి సిద్ధపడెనయా!”
అనుచు లక్ష్మణుడు ఆవేశముతో
కౌసల్యమ్మతో పలికెను అపుడు.

“తల్లీ! నేను రామానుజుడను
అన్నను వదలను అనుసరింతును
అడవులకైనా పోదును అన్నతో
నా ధనుస్సుపై ప్రతినగ చెప్పితి.

నేను చేసిన దానధర్మములు
యజ్ఞయాగముల మీద ఆనగొని
పలుకుచుంటిని - విను మహారాణీ !
రాముని కొరకై అగ్నిని బడెదను.

నీ దుఃఖమును తీర్చెదనమ్మా
నా పరాక్రమము చూపెద నిపుడే”
అనుచు లక్ష్మణుడు పలుకుచుండగా
కౌసల్యమ్మ పలికె రామునితో.

“నాయన రామా! వింటివ నీవు
తమ్ముడు చెప్పినదంతయు వింటివ?
బాగుగ యోచన చేయుము తండ్రి
సవతి చెప్పినది అధర్మమైనది.

కైక మాటలు ధర్మము అనుకొని
అడవులకేగగ నిశ్చయించితివి
ధర్మాధర్మము నీకు తెలియదా
అడవికి పోవుట ఆలోచించకు.

ధర్మమ్మును నువు ఆచరించుటకు
ఇచ్చటవుండి నా సేవలలో
కాలము గడుపుము, మాతృసేవయది
పుత్రుని పాలిటి పరమ ధర్మము.

తల్లి సేవలు కశ్యపుడెంతో
నియమబద్ధుడై చేసెను కాదా
స్వర్గవాసము లభించె నతనికి
ప్రజాపతిగను యశము గడించెను.

తండ్రి పూజలు చేతునంటివి
తల్లిని నన్ను నువు పూజించుము
అడవికి పోవుట వలదని నుడివితి
ఆచరించుము ఆ విధముగను.

అడవికి నీవు పోదునంటివా
నీతో నడచెద అదియే మనుగడ
నన్ను కాదని నీవు నడచిన
ప్రాయోపవేశము చేసెద నిచట.

పిప్పలాద ఋషి పుంగవునెడల
అధర్మమ్ముగా నడచినందుకు
పుణ్యనదుల ప్రభువైన కడలికి
బ్రహ్మ హత్య పాపమ్ము కలిగెను.

నే నిచ్చటనే కృశించి మడసిన
నీకు పాపము కలుగును కావున
నామాటవిని! అంతటి ఆపద
కొనిరావలదు” అని బ్రతిమాలెను.

అంతట రాముడు ధర్మ విహితముగ
తల్లితో పలికెను “అమ్మా! వినుము
తండ్రి మాటను అతిక్రమించను
నీ పదములకు ప్రణామ మిడెద.

తండ్రి మాట విని ధర్మనిరతుడు
“కండువు” మహాఋషి గోవధ చేసెను
పరశురాముడు తల్లిని నరకెను
సగరులు భూమిని త్రవ్వ - మడసిరి.

పితృవాక్య పరిపాలకు లెందరొ
సద్గతినందిరి జననీ! వినుము
క్రొత్తగ నేను చెప్పటలేదు
చారి త్రోవలో నడచెద నేను.

పితృవాక్య పరిపాలన అన్నది
పరమ ధర్మము పుత్రుని కిలలో
అది నే నమ్మితి - వదలను దానిని
మదినిశ్చయము తెలిపితి తల్లీ.

పితృవాక్య పరిపాలన వలన
ఎట్టి అఘమును కలుగదు తల్లీ
నీకు వంత నే కలిగించితిని”
అనుచు అనుజునితో పలికెను రాముడు.

“సోదర! నీకు నాపై ఎంతటి
అభిమానమ్ము కలదో తెలియును
నీదు బలమది తెలియును నాకు
అమ్మ దుఃఖమున మునిగి యున్నది.

వాస్తవ మెరుగక పుత్ర ప్రేమతో
దుఃఖము నున్నది లక్ష్మణ మూర్తీ!
పురుషార్థములకు ధర్మము, మూలము
సత్యము నిలచిన ధర్మము నెలకొను.

ఇప్పుడు నాకు, సత్య, ధర్మములు
ఆచరించు అవకాశము కలిగెను
పితృవాక్య పరిపాలన వలన
దొరికినదయ్యా! చక్కని సమయము.

తల్లిదండ్రులకు వేద విదునకు
ఇచ్చిన మాట తప్పుట దోషము
ఆనతి నిడినది కన్నతండ్రియే
ఆనతి తెలిపెను కై కేయమ్మ.

క్షత్రియ ధర్మము కోప స్వభావము-
పెరగనీయకు ఈ సమయములో
నా మార్గమును అనుసరించుము”
అనుచు రాముడు తమ్మునితో ననె.

తిరిగి పలికెను మాతృమూర్తితో
 “అమ్మా! నేను వనమున కేగెద
 వనవాసమ్ము తప్పదు తల్లీ
 నా ప్రాణముపై ప్రతినగ చెప్పితి.

స్వర్గమునుండి యయాతిరాజు
 భూమికి జారి తిరిగి స్వర్గమును
 చేరినట్టుగా - అడవులకేగి
 వ్రతము తీరగా పురము చేరెద.

ప్రభువు ఆనతి మనమందరము
 తలదాల్చువలె నీకు తెలియదా
 అదియే ధర్మము కావున తల్లీ!
 ఆశీస్సుల నిడి పంపుము నన్ను.

అభిషేకమునకు సమకూర్చినవి
 భరతుని అభిషేకమ్మునకిమ్ము
 దుఃఖము వలదు ధైర్యమునుండుము
 నా వనవాసము ధర్మసమ్మతము.”

తనయుని మాటలు విని కౌసల్య
 దుఃఖము నిండి మూర్ఛిలిపడినది
 కొంతసేపటికి తెలివిగలిగినది
 తనయునితో నిటు పలికె దుఃఖమున.

“నాయన రామా! నువ్వు దరిలేక
 బ్రతికియుండుట వ్యర్థము కాదా
 పరలోకములో సుఖములు వలదు
 కంటిముందు నీవున్నచో చాలును.”

అనుచు బాధతో కౌసల్యమ్మ
 తెలిపితప్పి తా నేలను బడినది
 తల్లి-తమ్ముల నడుమ రాముడు
 స్థిరసంకల్పుడు చెదరక నిలచెను.

నిశితో, అడవిలో కొరవులు చేకొని
 అడ్డగించెడి వేటగాండ్రను
 లక్ష్యపెట్టక సాగు మదకరిని
 తలపించినది రాముని లక్ష్యము.

ధర్మ మార్గమును అనుసరించుకొని
 సాగుచున్నది రాముని మనసు
 అంతట రాముడు అనునయముగను
 లక్ష్యణమూర్తితో పలికెను అచట.

“సోదర! నీకు నా యెడనున్న
 మమత తెలియును - కానీ నీవు
 నా మది తెలియక నా తల్లివలె
 బాధకు నను గురిచేయుచుంటివి.

ధర్మమువలనే పురుషార్థములు
 సిద్ధించును విను నిస్సందేహము
 అనుకూలవతి యైన భార్యతో
 ధర్మార్థ కామములు లభించుగాదా.

ధర్మ పథమును వదలని వానికి
 పురుషార్థములు సిద్ధించునయా
 అర్థకామములె లెక్కిండువానిని
 లోకము తప్పక గర్హించునయా.

దశరథ ప్రభువు మనకు తండ్రి గద
ఆయన మనకు గురువును రాజు
కావున ఆనతి పాలించవలె
కాదను శక్తి మనకు లేదు విను.

ధర్మదూరుడు పాపకర్ముడు
తండ్రి మాటను కాదన గలడు
నే నావిధముగ చరించ జాలను
పితృవాక్య పరిపాలన నా విధి

భరత కుమారుని అభిషేకము
జ్యేష్ఠకుమారుని వనవాసము
వరముగ తండ్రి ఇచ్చెను గావున
వాటికి విఘ్నము కలుగకూడదు.

కౌసల్యమ్మకు పెనిమిటి రాజు
రాజు ఆనతిని తలదాల్చవలె
భర్త వుండగా అనాధ మాదిరి
కొడుకు వెంబడి రాకూడదయా!”

అనుచు రాముడు తల్లిని చూచి
“ఓ మహారాణీ! నేను ఇప్పుడే
వనవాసమునకు సాగుచుంటిని
ఆశీస్సుల నిడి పంపుమునన్ను.

తల్లీ! ఇప్పటి రాజ్యముకొరకు
ఎల్లప్పటికీ నిలబడు కీర్తిని
కాదనలేను - ధర్మము వదలను
రాజ్యసుఖములు కోరను నేను.”

మదిలో మాట సూటిగ జెప్పి
ఒంటిగ కానకు కదలగ నెంచి
కౌసల్యమ్మకు మనసు నిండుగా
ప్రదక్షిణించెను రామచంద్రుడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

22 దైవబలము అతీతమైనదని రాముడు చెప్పుట

కోపవశుడయి కన్నులెర్రబడి
బుసల మాదిరి శ్వాసను వదలుచు
జ్వలించుచున్న అగ్నిని పోలిన
లక్ష్మణమూర్తిని గాంచెను రాముడు.

ఆవేశములోనున్న తమ్ముని
అనునయించక సాగుట తగదని
రామచంద్రుడు పలికెను ప్రేయముగ
“సోదర! కోపము నిగ్రహించుము.

నా కవమానము జరిగినదనుచు
మది తలబోయకు శాంతి వహించుము
వనవాసమునకు సాయము చేయుము
వలయు వస్తువులు సమకూర్చుమయా!

పదునాల్గేండ్లు గడచిన తదుపరి
సుఖముగ వత్తునొ రానో అనెడి
శంకతో అమ్మ వున్నది సోదర
ఆమెను నీవు ఊరడించవలె.

పదునాల్గేండ్లు ఇట్టే గడచును
అనుచు అమ్మను ఊరడంచుము
మాటలలో మరి జాగు జరిగిన
కైకాదేవికి సందేహమగు.

నీ ప్రోత్సాహము లభించగానే
వనవాసమ్ము మానితి ననుకొని
కైకమ్మచట అనుమానించును
ఇచటి దుఃఖమును చూడగలేను.

నాయనగారు సత్యసంధులు
భువిలో సుఖములు బడసినవారు
భార్య కోరిక నెరవేర్చనిచో
ఇచ్చిన వరములు అసత్యమగును.

అసత్యవాదిగ మన జనకుడట
పరలోకములో బాధలు పడెదరు
ఇది అంతయును నాయనగారు
తలంచి - మదిలో వ్యధతో నుండిరి.

ఆలశ్యమునకు లావునీయను
తండ్రి దుఃఖమును తొలగించెదను
నేరుగ సాగెద వనవాసమునకు
ఆనందముగా నడచెదనేను.

జటావల్కలము కృష్ణాజినములు
కమండలాదులు ధరించి నేను
కనబడినంతనె కైకాదేవి
కొడుకును తలచి మురిసిపోవును.

పితృవాక్య పరిపాలన ధర్మము
అనుచు నుడివితిని ఇప్పుడు వినుము
ఆలోచించగ మది కిటు తోచును
దైవిక మిదియని తెలియుచున్నది.

నిర్ణయించిన అభిషేకమ్ము
వనవాసముగా మారిపోయినది
కన్న కొడుకువలె ఆదరించెడి
కైకమ్మే నను కానకు పోమ్మనె.

భరతుని - నన్ను ఒక్క తీరుగా
అభిమానించే మాత - తానుగా
కానకు పొమ్మనె - వింతను గనుము
ఇది యంతయును దైవికమయ్యా!

ఉత్తమ కులమున పుట్టిన అతివ
భర్త యెడల తా నణకువగలది
అంతటి ఆమె సిగ్గును వదలి
భర్తను ఇటుల నిలవేసినది.

భర్తను అంతటి కోరిక కోరెను
ప్రియపుత్రుని తా కానకు పొమ్మనె
దీని కంతకూ దైవము మూలము
దైవానికి ఇల తిరుగు లేదయా.

ఊహించనివి జరిగినప్పుడు
దైవము అనుచు తెలియుచుండును
జరిగెడి దసలే తెలియదు ముందుగ
కావున దైవము స్వతంత్రమైనది.

ఎంతో శ్రద్ధగ చేసిన పనులకు
ఫలితము దొరకదు కొన్ని సమయముల
శ్రమలేకుండా చేసిన పనులకు
ఫలితము దొరకును-దై వికమ్మది.

కావున మనము ఫలితములను
అనుభవించవలె-తలను చాల్చవలె
దైవము నెదిరి నిలువగలేము
దైవబలమది అజేయమైనది.

మనో నిగ్రహము కలిగిన ఋషులు
క్రోధమునందుట దైవికమయ్యా!
అంతయు చూచి తెలిసితి నిటుల
మనో నిగ్రహము వంత తీర్చినది.

సోదర! నీవు ఆలోచించుము
దుఃఖము తొలగును" అనుచు రాముడు
అభిషేకముకై తెచ్చిన జలముల
తపోస్నానము చేసెద ననెను.

వెంటనే రాముడు సరిదిద్దుకొని
పలికెనప్పుడు-"ఈ కలశముల
జలము తెచ్చిరి అభిషేకముకై -
కావున దీనిని తాకగ రాదు.

స్వయముగ నీటిని చేదుకొందును
వ్రథ స్నానమును ఆచరించెద
రాజ్యలక్ష్మి నను దూరము నుంచెను.
దుఃఖము వలదు! వినుము సోదరా!

రాజ్య పాలనముకన్నను సోదర!
వనవాసము శుభముల నిడును
కైకమ్మసలే హేతువు కాదు
దైవ ప్రభావము చేసినదిటుల.

|| శ్రీరఘరాముని ||

23 కోపమునున్న సౌమిత్రిని రాముడు శాంతపరచుట

ధర్మ పథమును నమ్మిన రాముని
ధర్మ బోధనలు తమ్ముడు వినెను
మదిలో ఎంతో పొంగి పోయినను
వనవాసముని కృంగిపోయెను.

తిరిగి క్రోధము ఎగసె నొక్కపరి
బుసల సర్పమై కన్ను తెర్రబడె
కోపము నిండిన సింహ మాయెను
కృద్ధగజము తొండమ్ము విసరినటు.

కరమును గట్టిగ విదలించుచును
కనుబొమ్మలను చిట్టించుచును
అన్నను చూచి సూటిగ పలికెను
మదిలో నున్నది తెలిపెను ఇటుల.

"పితృ వాక్యమును గౌరవించనిచో
ధర్మహాని యని భయపడుచుంటివి.
ఇతరులు కూడ ధర్మదూరులై
అనుసరింతురని నీభయమయ్యా!

ధర్మాత్మునిగా లోకులు నిన్ను
పరిగణించరని తలంచు చుంటివి
నువు కల్పించుకున్న ప్రాంతి యది
వనవాసముకై సాగనెంచితివి.

పైగా, నీవు దైవము అనుచును
పలుకుచుంటివి తగదిది నీకు
దైవము తనుగా ఏమియు చేయదు
దానికి కావలె ఆశ్రయమన్నది.

అసహాయులును అశక్తులున్న
దైవమునకు తల ఒగ్గెదరు
వీరులు శూరులు తిరస్కరింతురు
క్షత్రియ శ్రేష్ఠుడ పలుకుట తగదటు.

కైక, దశరథులు అధర్మ వర్తులు
ఆ విషయము నువు తెలియక పోతివి
కపటవేషమున కొందరు ఇలలో
ధర్మపన్నములు చదివెదరయ్యా.

కైక, దశరథులు అప్రాయతను
కనబరచుచును పన్నిన వల ఇది
ముందుగవారు నిర్ణయించుకొని
చేసిరి ఇటుల తెలియకపోతివి

అటుగా కున్నచో అంతటి రాజు
ఆరాడన్నవరములు ఇవ్వడ ?
అతడా విధముగ ఉపేక్షించిన
అమ్మ కైక తానాగి యుండునా ?

పోనీ అది యే నిజమనుకున్నను
ఇది యా సమయము వరము లడుగుటకు
చక్కగ పన్నిన కుట్ర యే యిది
కావున, కాదన దోషము లేదు.

వీరపుంగవా జ్యేష్ఠుడ వీవు
రాజ్యార్హతను కలిగినవాడవు
నీ వుండగను నీ తమ్ముడు తను
రాజ్య మేలుట ధర్మవిరుద్ధము.

పితృ వాక్యమే ధర్మమనుకొని
అభిషేకమునకు సమ్మతించితివి
అదే తండ్రి తా నాదేశించగ
అడవుల కేగగ తలంచినావు.

నిన్నటి ధర్మము నేటికి మారెను
అటుల మారెడి ధర్మము - ధర్మమ?
అట్టి ధర్మమును కాదనవలెను
నీవు ధర్మమని తలంచుచుంటివి.

అది ధర్మమని నీవు తలంచిన
దశరథరాజు కామవశుడయి
ముద్దుల భార్య మోహములోబడి
పలికినట్టిది అధర్మమగును.

నీవారే నీ శత్రువులైరి
కానకు పంపెడి కుట్ర చేసిరి
వారి కోరికను కాదనవలెను
ఎదిరి నిలువగల వీరుడవీవు.

దైవికమ్ముగా వారిద్దరును
పలికిరి అనుచు చెప్పితి వీవు
అట్టి దైవమును లక్ష్యపెట్టకు
ఆ దైవమును గురిగానెంచను.

ధైర్యవంతులు నిశ్చలవ్రతులు
మనోధైర్యమున అట్టి దైవమును-
జంకక నిలచి - అణచివేతురు
పురుషశక్తితో దానిని గెలతురు.

దైవము-మానవ శక్తులలోన
ఏది గొప్పదో చూచెద నేను
అభిషేకమ్మును విప్పుపరచిన
దైవము నిపుడే అంతము చేసెద.

మదించి పరుగిడు గజమును మావటి
అంకుశమ్ముతో మరల్చి నటుల
నేర్చుగ నేను దైవము నిపుడే
మళ్ళించెదను పురుష శక్తితో.

సురనాథుడును ముల్లోకమ్ములు
ఎదిరి నిలచినను నీ అభిషేకము
ఆపలేరు విను నిలచితి నిచట
దశరథరాజు నిలబడగలడా !

వనవాసమ్మును చేయించుటకై
కుట్ర పన్నిన వారిని నేను
పదునార్గేండ్లు వనముకు పంపెద
కైక దురాశను త్రుంచెద రామా!

కైక దశరథుల కిద్దర కిప్పుడు
దైవము అనుకూలమ్ముని తలచకు
నాతో పగ యది తెచ్చుకున్నచో
దైవము వారిని రక్షించదయా !

రామా! నీవు రాజ్యమునేలి
వార్ధక్యములో వాన ప్రస్థమున
వనవాసమ్మును చేయగనగును
ఇపుడే అడవికి పోవుట తగదు.

నీ పరిపాలిత రాజ్యము తప్పక
నీ కుమారులకు చెందునుగాని
భరతుడు రాజ్యము ఏలుట ఎటుల ?
రాజ్యపాలనకు అర్హుడు కాడు.

కన్నబిడ్డలుగ ప్రజల నేలుచు
శక్తి తగ్గగా జేష్ఠ పుత్రునకు
రాజ్యము నిచ్చిరి పూర్వపు రాజులు
వారి మార్గమున నీవు నడువవలె

దశరథరాజు చపల చిత్తుడు-
మనము రాజ్యమును వశపరచుకొన
ఆంచోశనలు చెలరేగునని
సందియ మెంతయు వలదు సోదరా !

మహావీరుడవు మహిత మూర్తివి
నీకు శంక మరి వలదు నమ్ముము
నీకు తోడుగా నుండును నేను
అన్న సేవ పరమార్థము నాకు.

మహాసంద్రమును చెలియలికట్ట
నిరోధించినటు అశాంతిరేగక
రక్షగ నిలతును, ప్రతిరగ చెప్పితి
కల్ల పలికిన స్వర్గము దొరకదు.

వశిష్టాదులను ఆహ్వానించుము
మంగళజలముల అభిషేకమై
మమ్మేలుమయా! మహానుభావా
అడ్డంకులను నిరోధింతును.

విఘ్నములను నా భుజబలమున
తరిమివేసెద సుందరమూర్తి!
నేనొక్కడనే చాలుదునయ్యా!
బాహువులున్నవి అందుకె రామా!

చాపము ఆభరణముగ తలచను
వీరభూషణము ఖడ్గముకాదు
అమ్ముల పొదులు బరువుకుగాదు
భుజములు కావు అలంకారములు.

రిపుసంహరణకు అమరిన వర్షి
పగతుర ప్రాణము నిలువనీయను
వజ్రాయుధమున సురపతి దిగినను
మెరపు ఖడ్గమున తెంచ సమర్థుడ.

ఖడ్గము దూసి విజృంభించిన
రిపుల శిరములు కరములు తెగును
చారి గజములు, హయములు ఒరిగి
నేల కనబడక కుప్పలు నిండును.

మందెడి కొండల తీరుగ గజములు
మెరపుల-మబ్బులు కూలినట్టుగా
నేల కూలును - నీ కెదురుగను
నిలచెడి మగవాడెవ్వడు రామా.

గజతురగమ్ముల, వీరవరేణ్యుల-
ఎదిరి నిలచిన రిపు సేనలను
అవలీలగను త్రుంచెద రామా!
దశరథపాలన నంతము చేసెద.

చందన చర్చకు స్వర్ణభూషలకు
దానమ్మునకు సహాయమునకు
వినియోగించిన ఈ భుజములతో
విఘ్నకాదుల భరతము పట్టెద.

రామా! నీవు ప్రభుడవు ఇపుడు
నీ కింకరుడను ఆనతి నిమ్ము
ఎవ్వని నిపుడు నేలకూల్చవలె
ఆదేశించుము ఆలసించకు

ఆవేశముతో ఊగిపోవుచు
అశ్రుపూరిత నయనమ్ములతో
అనుంగు తమ్ముడు పలుకుట వినిన
అన్న పలికెను అతి శాంతముగా.

ఆదరమ్ముతో అతి సౌమ్యముగా
అక్కున జేర్చుకు లక్ష్మణ మూర్తికి
అశ్రులు తుడిచి పలికెను రాముడు
అంత కోపము వలదని పలికెను.

“ఓ సౌమిత్రి! కోపము వలదు
తండ్రి ఆనతిని మీరను నేను —
అదియే అగును మంచి మార్గము
ధర్మపథమది అనెను చల్లగా.”

॥శ్రీ రఘురాముని॥

24 శ్రీరాముడు కౌసల్యకు ఊరట కలిగించుట

పితృవాక్య పరిపాలన యందు
రామునిపట్టు సడలదనుకొని
కంట నీటితో తల్లి పలికెను
గద్గద స్వరముతో పలికెను బాధగ.

“కష్టము తెరుగని కన్న తండ్రివి
కానల యిడుమల సహించుచెట్టు
నీ భృత్యులిట సుష్టుగ తినగ
కంద మూలములు తిని బ్రతికెదవా !

సద్గుణ యుతుని వనవాసమునకు
రాజు పంపెనన, నమ్మశక్యమా!
నమ్మినచో మరి తమకేగతియో
అనుచు-ప్రజలిక సంశయ మందర ?

రామా! నీవు అడవికి పోవుట
దైవ వశమని నమ్మవలెను కద
సుఖముల తేలగ సిరిగల రామా !
దైవ మెంతటి బలమైనదయా.

నీవు నడువుగ-కట్టెగ మిగిలెద
శోకాగ్ని యది ప్రజ్వ రిల్లును
నీ ఎడబాటను గాలి పీచగ
నా దుఃఖమును సమిధలు మండును.

నా కన్నీరు ఆజ్ఞము కాగా
నా వేదన యను ధామ మెగయగ
నా నిట్టూర్పులు ఎగసిపడుచును
కార్చిచైచి నను కాల్చివేయును.

నీవు లేక నే బ్రతుకను నాయన
దూడవెంబడి గోవు చందముగ
నీ వెంబడి నే నడచెద రామా!”
అనుచు బిగ్గరగ ఏడ్చెను తల్లి.

అంతట రాముడు తల్లితో పలికెను
“అమ్మా-తండ్రిని కైకాదేవి
వశపరచుకొని దుఃఖము నింపెను
నీవు వారిని కాపాడవలె.

నాతో నీవు బయలుదేరిన
తండ్రి బ్రతుకుట దుర్లభమమ్మా!
పతి సేవలను చేయుము తల్లి
పరమధర్మమది తెలియుము నీవు.”

ఆ మాటలకు కౌసల్యమ్మ
యదార్థమన్నటు తల వూపినది
దుఃఖపూరితను ఊరడించుటకు
తిరిగి పలికెను రామచంద్రుడు.

“దశరథరాజు మన యజమాని
గురువు-పోషకుడు మన ప్రభువాయన
ఆ ఉత్తముని ఆజ్ఞలన్నిటిని
మనమిద్దరమును గౌరవించవలె.

పదివత్సరములు-ఆపై నాలుగు
ఇట్టే గడిపి తిరిగి వత్తును
ఆపై నీకు సేవలు సేతును
అంతవరకు పతి సేవలు చేయుము.”

దుఃఖపూరిత ఏడ్చుచు పలికెను
“రామా! నీతో వచ్చెదనయ్యా
నను కాదనకు బ్రతుకలేనిక”
అది విని రాముడు పలికెను తిరిగి.

“అమ్మా! శ్రీ తన జీవితాంతము
భర్తను నమ్మి సేవ చేయవలె
పరుని ఆశ్రయము తలంచకూడదు
పతియే దేవుడు-అతడే గతియగు.

తండ్రిగారు జీవించువరకును
అనాథపీవు కాకూడదు గద ?
భర్తను ఎంతో ధార్మికుడమ్మా
నీకు సేవలతో ప్రేయము గూర్చును.

ప్రతములు నోములు ఉపవాసములతో
ఉత్తమురాయిగ పేరుగడించెను
భర్తను నీడగ అనుసరించని
శ్రీకి-దుర్గతి కలుగును తల్లీ!

దైవపూజలు చేయకున్నను
భర్త సేవను చేసెడి శ్రీకి
ఇహపర సౌఖ్యములమరును తల్లీ!
వేద శ్రుతులలో చెప్పబడినది

సుఖముగ నేను తిరిగి వచ్చుటకు
నీవిట పూజలు చేయించుచును
వేదమూర్తులను సత్కరించుచు
తండ్రిగారికి సేవలు చేయుము.

పదునాల్గేండ్లు గడచిన పిదప
తండ్రి అసువులతో నిలచి యున్నచో
నీ కోర్కెలవి సఫలము అగును”.
అనుచు తల్లిని అనునయించెను.

కనుల బాష్పముల కౌసల్యమ్మ
పలికెను, “రామా! నీ నిశ్చయమును
మార్చగ నాకు అసాధ్యమైనది
కాలము గెలువగ ఎవ్వరితరము ?

చెదరని గురితో దృఢ నిశ్చయముతో
అడవుల కేగుము, శుభములు కలుగును
పితృవాక్య పరిపాలన చేసి
తిరిగి రమ్మ, నా కష్టము తీర్చుము.

దైవబలమును గెలువగలేము
నేడే నీవు అడవికి పొమ్ము
సుఖముగ తిరిగి అయోధ్య జేరి
మధుర వాక్యముల సంతస పరచుము.

వనవాసమునకు వలయు దీక్షను
నీవు ధరించి రామా! రమ్ము
మనసు నిండుగ ఆశీస్సులనిడి
మంగళదీవన తొసగెద నీకు.”

॥శ్రీరఘురామ॥

25

కౌసల్య శ్రీరామునకు మంగళాశీస్సులొసగుట

మాతృప్రేమను రంగరించుకొని
మమతాబంధము సడలించుకొని
మంగళకరమగు ఆశీస్సులను
మాతృ మూర్తి కౌసల్య ఒసగినది.

“రామా! నేడే దీక్ష గ్రహించుము
వనమున సుఖముగ కాలము గడిపి
వంశ కీర్తిని నిలబెట్టుకొని
అభిషిక్తుడవై రాజ్యమేలుము.

రఘుకుల సోమా! మనో బలముతో
నియమ నిష్ఠతో అనుసరించెడి
ధర్మా చరణము నీకు రక్షనిడు
ధర్మ మార్గమే దారి చూపును.

ఆలయాలలో పూజలనందే
దేవతలందరు నీకు రక్ష నిడి
దుర్గమ కానన సీమలయందు
మునులమధ్య నిను వశింప జేతురు.

మహాత్ముడైన కౌశిక మహాముషి
నీకు ఒసగిన అస్త్ర శస్త్రములు
నిన్నేమరక అండగ నిలచును
నిరతము నిన్ను అనుసరించును.

మాతా పితరుల సేవా ధర్మము-
సత్యవ్రతమ్ము నిను కాపాడును
దీర్ఘాయుష్షును ఒసగును నీకు
ధర్మ మూర్తిగా కీర్తి గడింతువు.

మునియాశ్రమముల యాగ వేదికలు
పూజార్థమగు సంఘారమ్ములు
నీకును ఎంతో ఉపకరించును
గిరులు, తరువులు సంతస మిడును.

విశ్వ దేవులు మరుస్వాధ్యాయులు
సిద్ధులు బ్రహ్మయు విరాట్ పురుషుడు
పుషాభగులు, ఆర్యములున్ను
దేవేంద్రాదులు తోకపాలకులు.

అహర్నిశము నిను సుఖపెట్టెదరు
దివారాత్రములు నెలలు ఋతువులు
సంవత్సరములు సుఖముగ జరుగును
కాలము నిన్ను కాపాడునయా!

ధర్మ వర్తనము, ధైర్య గుణమ్ము
జ్ఞాపక శక్తి నిను రక్షించును
రవి చంద్రులును నక్షత్రములు
నింగి నేలా నిను రక్షించును.

సప్తఋషులును గ్రహములన్నియు
నారదాదిగా దేవ ఋషులును
నిన్నేమరక కాపాడెదరు
వనమున మౌనిగ వశింతువయ్యా.

ఆదిత్యులును దైత్యులు నిన్ను
అహర్నిశము ఆనంద పరతురు
కృత రక్కసులు నీ దరిరారు
పిశాచములు నీవంక చూడవు.

పులుగులు పాములు విష జంతువులు
ఈగలు దోమలు క్రిమి కీటకములు
పులులు సింహములు ఎలుగు బంటును
అడవి దున్నలు మదకరీంద్రములు.

నర మాంసమును తినెడి ప్రాణులు
నాయన రామా! నిను గనినంతనె
ఎదురుగరాక తప్పుకు పోవును
కోతులు నీకు సంతస మిడును.

నీకొరకై ఇట పూజలు చేతును
నీ సుఖములనే కోరుకొందును
స్నానార్థమయి నదుల మునుగగ
దివ్య మంత్రములు రక్షణ నిడును.

అగ్నిదేవుడు వాయుదేవుడు
అశిశము నిన్ను కాపాడెదరు
అశాశము నీ శిరసును గాచును
దిక్కులన్నియు చెవులకు గాచును.

ఇంద్రాగ్నులు నీ ముఖమును గాయగ
సూర్యదేవుడు చక్షులగాయును
మనసును చంద్రుడు చల్లగ కాయును
ప్రాణమ్ములను వాయువు గాచును

అంతరిక్షము నాభికి రక్ష
పాదమ్ములను భూమిగాయును
బ్రహ్మదేవుడు నారాయణుడు
సురలు, ఋషులును కాపాడెదరు”.

అనుచు ప్రేమగా ఆమహరాణి
అయోధ్యరాముని కాశీస్సుల నిడి
ఆ యా దేవతలందరినపుడు
అమిత భక్తితో స్తోత్రము చేసెను.

రుగ్మత లేవియు దరి రాకుండగ
హోమకర్మలను చేయించినది
స్వస్తివాచకము పుణ్యవచనములు
వేదపండితులు పఠించిరపుడు.

వేదవిదులకు దక్షిణలిచ్చి
విజయవంతునిగ దీవనలిచ్చి
వీరమాత కౌసల్య పలికెను.
విజయరాముని దీవించె నిటు

“వృత్యని వధకై వెడలు ఇంద్రునికి
దేవత తొసగిన మంగళవాక్కులు
అమృతమ్ముకై గరుడుని పంపుచు
అమ్మ ఒసగిన మంగళమ్ములు

క్షీరపయోధిని తరచి, అసురులను
అంతముచేసి అమృతమ్ము గొన
ముందుకుసాగు ఇంద్రుని కతని
తల్లి అదితి తానిడు ఆశీస్సులు.

బలిని అణచగా వామనుడైన
త్రివిక్రమునికి ఇంద్రుని తల్లి
ఓసగిన యట్టి ఆశీస్సులివే”
అనుచు అక్షతలు చల్లెను తల్లి

మంత్రపూతముగ ఆశీస్సుల నిడి
మంత్రాక్షతలు శిరమున జల్లి
మంచిగంధము మేనుకు పూసి
విశల్య కరణిని రక్షగ కట్టెను

మదిలో దుఃఖము కనబడనీయక
శిరసుమూర్కొని కౌగిలించుకొని
తడబడు మాటల తనయునితోననె
సుఖముగ రమ్మని పలికెను తిరిగి.

“కోరిక తీరి పురము జేరగా
కన్నుల పండుగ నా కదిరామా!
రోజులు లెక్కిడు చుందును ఇచట
శుభముగ వెళ్ళి-జయముగ రమ్ము

అసువులు నిలపి ఉందును ఇచట
అయోధ్య నేలు సింహాసనమున
అభిషిక్తుడవగు నిను గాంచెదను
అది ఆనందము నాకును సీతకు

రామా! ఇచ్చట గారీ పతికిని
దేవగణములకు పూజలు చేతును
రక్షగ నిలతురు వారందరును
నిన్నేమరక చూచుచుందురు.”

అనుచు పలుకుచు గుండె పొంగగా
అశ్రులు నిండిన కన్నులతోను
రక్షగ రాముని చుట్టుచు ఆమె
ప్రదక్షిణముగ తిరిగినదపుడు

అంతట తల్లి ఆమిత దుఃఖమున
లేగను జేర్చెడి గోమాతవలె
రామచంద్రుని దరికి తీసుకొని
కౌగిలించెను-అశ్రులు రాల్చెను.

ముఖమును గాంచెను మసక కమ్మెను
తిరిగి తనయుని గుండెకు జేర్చెను
భుజములు నిమిరెను పరవశించెను
మరల మరల తన గుండెలొ నిలపెను.

మాతృమూర్తి పాదమ్ములపైన
భక్తిగ ప్రణమిడె రామచంద్రుడు
మరిమరి వందన మిడెను తల్లికి
సీతను చూడగ ముందుకు సాగెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

26 రాముడు సీతకు వనవాసము చెప్పి-కర్తవ్యము బోధించుట

రాజవీధిలో రామచంద్రుడు
పాదచారియై నడచుచుండగా
చలించిపోయిన జనుల గుండెలు
పరచుకొన్నవా రాచబాటపై

విషయమేమియు తెలియని సీత
వేచియున్నది భర్త రాకకై
భావి నేతకు శుభము కోరుచు
దైవ పూజలు చేసిన దామె.

సతీ ధర్మము తెలిసిన సీత
సహధర్మిణి-ఆ జనకరాజ సుత
రామ పాదములు పూజించుటకై
వేచియున్నది సంభారములతో.

మందిర మెంతో సందడి నిండెను
ఆలంకారముల శోభిలుచుండెను
రామచంద్రుడా మందిరములో
అడుగు పెట్టెను సర్వవి లేక.

భర్త ముఖమును చూచెను సీత
భరించరాని దిగులు నందెను
గుండె నిబ్బరము కలిగి యున్నను
సీత నేత ముఖమామెచదివెను.

భర్తను గాంచి సీత పలికెను
“స్వామీ! ఇది విడ్డూరము కాదా
రాజ లాంచన, శ్వేత చక్రములు
కనబడవేమి కలవమో ఇది.

వంది మాగధులు వింజామరలు
వదలి మీరిటు కదలి వచ్చిరి
పుష్యమి తారలొ అభిషేకమ్మది
జరుగుననుచును విప్రులు చెప్పిరి.

అభిషేకమునకు అనువుగ మిమ్ముల
అలంకరించి కొనిరారేమి
బంగరు రథము, ముందర లేదా
శత్రుంజయము ఏనుగు ఏది.

ముఖమున ముదము కనబడదేమి
మదిలో దిగులుతో నుంటిని స్వామి
మిమ్ముల నిటుల చూచుట ప్రథమము”
అనుచు ఏడ్చినది ధరణీనందిని.

రాముడు మెల్లగ సీతతో పలికెను
“సీతా! వినుము నాదు జనకుడు
వనవాసము నాకాజ్ఞాపించెను
వేగమె సాగెద కాననసీమకు.

పూర్వకాలమున దశరథ ప్రభువు
రెండు వరములు కైకకు యిచ్చెను.
తల్లి కైక ఆ రెండు వరములు
కోరుకొన్నది ఈ తరుణములో.

భరతుని పట్టము-నావనవాసము
అమ్మ కోరిన వరములు సీతా!
ధర్మపథమున నడచే తండ్రి
కావనలేడు ఆ వరములను.

కానకు బోవుట ధర్మసమ్మతము
కాదనకుండుట తపమునిధర్మము
జనక వంశమున పుట్టితి నీవు
సర్వ ధర్మములు తెలిసిన దానవు.

అడవికి నేనే పోవలె సాధ్వీ
నీకు చెప్పగా వచ్చితి నిటకు
కోసల భూపతి భరతుడు వచ్చి
నీ ఆశీస్సులు కోరును సీతా !

భరతునిముందు నను కీర్తించకు
ప్రభువులు దానిని సహించలేరు
నేత సర్వదా పొగడు వారినే
ఆదరించుటది లోక సహజము.

వదినవు కావున బంధుత్వముతో
పోషణ భారము భరతుడు చూచును
భరతరాజును దశరథరాజును
గౌరవించుచు మన్నన పొందుము.

ఉపవాసములు వ్రత దీక్షలతో
కాలము గడుపుము జనకనందినీ
ఉషః కాలమున పూజలు జేసి
మామగారికి నమస్కరించుము.

కృశించి పోయెడి కౌసల్యమ్మకు
హితమునుచెప్పి ముదము గూర్చుము
నా తల్లులు నిను ఆదరించిరి
వారి సేవలు చేయుము నీవు.

భరత శత్రుఘ్నులు వారిద్దరినీ,
ప్రాణముకన్న మిన్నగ నెంచి-
నీ తమ్మునిగా భరతుని చూడుము
పుత్రునిగా శత్రుఘ్ను నెంచుము.

ఓ వైదేహీ! ధర్మము విడువక
సత్యవర్తివై మసలుము నీవు
పరుల మనస్సులు నొప్పింపకుమా!”
అనుచు రాముడు సీతకు చెప్పెను.

॥ శ్రీరఘురాముని॥

27

శ్రీరాముని అడుగుల సీత నడచెదననుట

జనకరాజసుత మంగళకారిణి
మధుర భాషణము చేయగ నేర్పరి
మది నొప్పించుట తెలియని మానిని
ఆమె మదిని నొప్పించరెవ్వరును.

భర్తమాటలు విన్నది సాధ్వీ
అలుక నిండెను సతి సీతమ్మ
భర్తతో పలికెను - రాజపుత్రుడటు
సహధర్మిణితో పలుకుట తగదనె.

“స్వామీ! మీరిటు పలుకుట తగునా
సుఖదుఃఖములను భర్తతో తాను
పొందెడి అర్హత భార్యకున్నది
అడుగుల నడచే హక్కు వున్నది.

అడవి మార్గమున ముందుగ నడచి
త్రోవ మెత్తగ నణగ త్రొక్కుచు
నడక సుకరము చేసెద స్వామీ!
వనవాసమునకు వెంబడి వత్తును.

మీతో బాటు పుణ్యఫలమును
మీరనుమతినిడ అందుకొందును
ఆడుది ఇటుల మాటాడినదని
కినుక వలదయా కారుణ్యాలయ.

వనవాసము - నా నిర్ణయమిదియే
వలదని వెడలుట ధర్మముకాదు
కోర్కెలు కోరను, ఫలములు తిందును
కష్టమెంతయును కలుగనీయను.

భర్తను నమ్మి అడుగుజాడలో
భార్య నడచుట నే నెరిగినది
నింగినైనను నేలనైనను
పడతి నడచుట పతి అడుగులలో

మీ రక్షణలో వన సౌందర్యము
మనసునిండుగా చూతును స్వామీ!
నేత్రపర్వముగ పర్వతాలను
నదీనదముల చూతును హాయిగ.

నాథా మీతో వచ్చుట తప్పదు
కూరమృగములు నిండియున్నను
నిర్జనమై కారడవి యున్నను
మీ వెంబడి నే నుండక తప్పదు.

మీ వెంబడి నే సురస్సులందు
నియమము నిండి జలకములాడెద
మీ సన్నిధిలో వనవాసమ్ము
లక్షల ఏండ్లును-సుఖవాసంబగు.

మీ సేవలు నే చేయుచున్నచో
పుట్టినింటిలో నున్నటు తలచెద
సేవ దొరకనిచో, మూడు లోకముల
ఆధిపత్యము సుఖము నీయదు.

మీకు దూరమై స్వర్గవాసము
నిముసమైనను భరించలేను
రామరక్షలో భయముసలుండదు
రామపాదములు వదలియుండను.

వీరపుంగవా వనవాసములో
బ్రహ్మచారిణిగ సేవలు చేతును
ఎందరినైనా కాపాడగల
శక్తిమంతులే నే బరువగుదున?

ఎదలో మిమ్ము పదిలపరచితి
హృదిలో పదములు నిలుపుకొంటిని
మీవెంబడి నను రావలదన్నచో
అనువులు నావి మీగలవు స్వామీ!"

అనుచు సీత తా ప్రార్థించినను
దయాసముద్రుడు రామచంద్రుడు
అడవులలోగల యిడుములన్నియు
చెప్పసాగెను సీతాసాధ్వీకి.

॥శ్రీరాముని॥

28

వనవాస కష్టము శ్రీరాముడు సీతకు చెప్పుట

ధర్మవత్సలుడు రామచంద్రుడు
వనవాసములో కష్టసుఖములు
హృదయేశ్వరికి తెలియబరచెను
కనుల భాష్పముల సీత విన్నది.

“ఉత్తమ కులమున పుట్టినదానవు
ధర్మ విచక్షణ కలిగినదానవు
నీకు స్వతంత్రతలేదని తెలియద?
నా మాటలు మన్నించవలె కదా!

వనవాసమది కష్టమైనది
జలపాతములతో భయము గొలుపును
భీకరమృగముల అరపులెగయగ
ప్రాణాంతకమగు ప్రాణులుండును.

మొసళ్ళు నిండిన నదులుండునట
మెసల నీయని బురదనేలలట
ముళ్ళతీగలు, నీళ్ళు దొరకవు
రాలిన పండ్లే తినుచు బ్రతకవలె.

ఉపవాసములు ఆయాసములు
సుమబాలవు నువు భరించలేవు
జటావల్కల ధారణచేసి
అతిధి దేవుల పూజించవలె.

నియమ నిష్ఠతో ప్రతిదినమున్ను
మూడు ప్రౌఢులా స్నానముచేసి
ఋషి మాదిరిగా జీవించవలె
అర్థాకలితో గడుపుచుండవలె.

హోరు గాలులు జోరు వానలు
కటిక చీకటులు కంటక తరువులు
పాములు తేళ్ళు విష కీటకములు
వనవాసము అతి కష్టమైనది.

ముళ్ళను పోలిన దర్భలు నిండి
అడుగిడనీయని తరువులు లతలు
అసాధ్యమైనది అరణ్యవాసము
ఆవేశముతో పలుకుట తగదు.

కోపము వలదు జనక నందిని
యోచన చేసి పలుకుచుంటిని
నీవిట నుండుట యుక్తమైనది.
అన విని సీత దిగులు పడినది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

29

వనవాసమునకు వత్తునని సీతాదేవి ప్రార్థన

కనుల భాష్పముల సీత పలికెను
పతి దేవుని ప్రార్థించెను యిటుల
“స్వామీ! అడవుల యిడుములన్నియు
మీ సన్నిధిలో సుఖములేయగు.

మూర్తిగ నిలచిన ధైర్యమే-మీరు
మృగములు మిముగని బెదరిపోవును
మీ వెనకనె నేనుండును గావున
నాకా మృగముల భయమనలుండదు.

సహ ధర్మణిని అనుసరించవలె
అటు కాదన్నచో బ్రతుకుట జరగదు
మీ సన్నిధియే రక్షణ నాకు
పరులెవ్వరు నను చూడగలేరు.

భర్త వదలిన స్త్రీ బ్రతుకు పెటు?
మీరేనాతో చెప్పిన ధర్మము
నా జాతకమున వానవాసమ్ము
లిఖించబడినటు పెద్దలు చెప్పిరి.

నా బాల్యములో ఒక తపశ్విని
నన్ను గాంచి నా భవిత చెప్పుచు
భర్తతో నేను కొంత కాలము
వనవాసమ్ము చేసెద ననెను.

ఎన్నో మారులు గంగాతటమున
తపోభూముల వసించ కోరుచు
మిమ్మడిగితిని మరచిపోతిరా
కావున వనముకు నడచెద నేను.

మీ సేవలవి పాప హరణములు
మిమ్ముల మించిన దైవము లేదు
ఈ లోకములో పై లోకములో
మిమ్మెడబాసి నేమనలేను.

కన్యను తండ్రి ధారపోయుచు
భర్తయే సర్వము అనుచు చెప్పును
ఇహపరములలో అతడే గతియని
వేద మంత్రములు వింటిరినాడు.

సేవలు చేసే భక్తురాలను
అడవుల నడచే అర్ధాంగిని-నే
సుఖ దుఃఖములలో భాగస్వామిని
రావల దనుటకు కారణమేమి.

కాదని నన్ను యిటవుంచినచో
విషముత్రాగియో జలముల బడియో
అగ్ని దేవుని సాయము గొనియో
అంతమగుటది నా నిశ్చయము.”

కంటి నీటితో అదరెడిపెదవుల
దుఃఖ తప్తయై నిలచెను సీత
ఒంటరి స్త్రీని వనముల గొనిపో
తగదని రాముని మదిలో యోచన.

॥శ్రీరఘురాముని॥

30

సీత కోర్కెను శ్రీరాముడు మన్నించుట

భర్త వెంబడి వనవాసమ్మును
నిశ్చయించుకొనె సీతాదేవి
పౌరుష మెగసెను రాముని మాటల
కోపము వినయము-నిండి పలికెను.

“నాథా! మీరు సుందర మూర్తులు
అందరి మనసులు భ్రమించి పోవును
పురుష రూపమున నున్న స్త్రీ యని
తలంచగలడు జనక భూపతి.

అడవుల యందు ఆలి రక్షణ
చేయగ లేక - ఇటు వదలిరని
తోకులాడరా! ఆలోచించుకు
అల్లుని మనతకు మామ దుఃఖిలు.

పరాక్రమమ్మున ప్రశంసనీయులు
రవివలె తాపము నింపగ చాలిన
మీరే నన్ను వదలి సాగిన
మీ వీరత్వము చులకన చేయర !

వెంబడి గొనిపో సంశయమేల
కాని పనియది కానేకాదు
సత్యవంతునితో సావిత్రివలె
నాధుని ఛాయగ నడతును నేను.

నాధుని వదిలి నే మనలేను
నవయవ్వనమున వుంటిమి మనము
తమ్ముని పంచలొ వుంచుట తగునా
అత్తమామల సేవ చేయనా?

తల్లిదండ్రుల సేవ చేయుట
తనయునిగా మీ ధర్మము అగును
భార్యగ మీకు సేవ చేయుటే
నాకు తెలిసిన పరమ ధర్మము.

తపసుకుగానీ వనముకుగానీ
స్వర్గవాసమే చేయగ సాగుచు
మీరు నడువగా మీ వెంబడి - నే
ఉండవలెనని మీకు తెలియద?

మీ సన్నిధియే పెన్నిధి అగును
కంటకతరువులు పూలచెట్లగు
ధూళి - చల్లని చందనమగును
పచ్చికనేల పట్టుపరుపగు

మీ చేతులతో యిచ్చెడివన్నియు
అమృతతుల్యములగు భోజనమగు
మీతో వనముల సంచరించగా
అయోధ్య, మిథిలలు గుర్తుకురావు.

మీకు కష్టములు కలుగనీయను
మీకు బరువుగా ఉండను నేను
మీకు దిగులు నే కలుగజేయను
మిమ్ముల వదిలి స్వర్గము కోరను.

మీరులేని స్థలమది నరకమగు
మీ వియోగ మొక ముహూర్తమైనను
భరించలేను మీ ఎదుటనే - నే
ప్రాణత్యాగము చేయుట జరుగును.

ఒకటా రెండా పదునాల్గేండ్లు
మీకు దూరమై నే మనగలనా!"
అనుచు రాముని హృదిలో చేరి
విలపించినది సీతాదేవి.

దుఃఖము ఎగసి ధరణీనందిని
విషపూరిత శరభాతమ్మునకు
నేలనుబడిన ఆడు దంతివలె
నిలబడలేక ధరణిని బడెను.

కాటుకరేఖలు కరగిపారెను
పద్మముఖమున అశ్రువు జారెను
కోసిన కమలము తీరుగ సోలెను
దుఃఖాగ్నికి ముఖమంత కమిలెను.

దుఃఖిలు సీతను గాంచెను రాముడు
కరములనెత్తి కౌగలించుకొని
పలికెను సీతతో - స్వర్గవాసము
ఆమె లేనిచో వలదందుననె.

“రక్షణ చేయగశక్తి మంతుడను
మనో నిశ్చయము తెలియగ పలికితి
వనవాసమునకు సిద్ధపడితివి
వద్దన నింక వదలను నిన్నిట.

పూర్వపురాజులు వనవాసమ్మును
సపత్నియుతముగ ఆచరించిరి
సూర్యదేవుని వెంబడి నిరతము
సువత్సలాంబ తిరుగుచుండుకద.

నాతోనీవు బయలుదేరుము
నే నీ దినమున సాగెదననుచు
కైకమ్మకట చెప్పివచ్చితి
మాతా పితరుల ఆనతి ధర్మము.

తల్లి దండ్రులు, గురుదేవులును
కనబడుదైవము లగుదురు సీతా!
వారిని కొలచిన ముల్లోకములు
స్వాధీనమగు - శిరోధార్యమది.

తపస్సాధ్యాయన క్రతువుల మించిన
ఫలము నిచ్చును పితృసేవయే
పుత్రుల ధర్మము అదియేఅగును
బ్రహ్మలోకము పుత్రులకమరును.

వనముకు గొనిపోనెంచగలేదు
వనవాసము నువు చేతునంటివి
వంశగౌరవము ఇనుమడించును
నీకేభయము కలుగనీయను.

నాతోవనవాసమ్ము చేయుటకు
పుట్టినయట్టి సుందరాంగివి
నావెంబడి నువు లేకున్నచొనిక
స్వర్గమునైనా వుండగలేను.

సీతా! నీవు వనవాసమునకు
తగు ఏర్పాటులు చేయగవలెను
విప్రోతములకు మణిమయాదులు
దానముచేయుము ఆలసింపక.

అన్నార్తులకు అన్నదానమిడి
ఆభరణములు మన వాహనములు
పాన్పులు మొదలగు వస్తువులన్నీ
మన సేవకులకు యిచ్చివేయుము.”

రాముని మాటల సరిబరపడినది
మదిలో విభునకు వందనమిడుకొని
నిండుమనసుతో దాన ధర్మములు
ఆరంభించెను రాముని పత్ని.

॥శ్రీరఘరాముని॥

31 లక్ష్మణుడు అనుసరించుటకు శ్రీరాముడు సమ్మతించుట

అన్నా వదినల సంభాషణవిని
సుమిత్రతనయుని మనసు ద్రవించెను
కంటినీటితో అనుంగుతమ్ముడు
రామపాదములు స్పృశించి పలికెను.

“అన్నా! నీవు కానకుకదలుట
నాకేమాత్రము యిష్టములేదు
కాదని నీవు కదలనుంటివి
కావున ముందుగ నేనడచెదను.

ధనుర్ధారినై ముందునడచెదను
కూరమృగమ్ముల చేరనీయను
మీసేవలనే చేయుచుండును
హాయిగ మీరు కాలము గడుపుడు.

అన్నా! నిన్ను అనుసరింతును
నీవులేక అమరత్వము కోరను
స్వర్గవాసము ఒల్లను నేను
ముల్లోకముల పాలన వదలెద.”

లక్ష్మణమూర్తిని రావలదనుచు
ఎన్నో విధముల రాముడు చెప్పెను
“నన్నెడబాయని తమ్ముడ వీవు
నీసేవలవి సుఖములనిడును.

మంచి మనసుగల ధర్మవర్తివి
ప్రాణసముడవు సఖుడవు సోదర!
నా సుఖములకై తపన పడెదవు
నీ సహచర్యము హర్షదాయకము.

నాతోనీవు వసముకు వచ్చిన
మన తల్లులను చూచెడిదెవ్వరు?
కైకమ్మ తన సవతులిద్దరిని
తిన్నగ చూచున-ఆలోచించుము.

తల్లిమాటకు లోబడి భరతుడు
వారి దుఃఖమును తీర్చగలేడు
నామాట విని లక్ష్మణమూర్తి!
ఆపూజ్యులను కాపాడుమయా.

సర్వ ధర్మములు తెలియును నీకు
కౌసల్యా సుమిత్రలిద్దరిని
కంటిరెప్పలా కాపాడుచును
ముదము కూర్చి నా కోరిక తీర్చుము.”

రాముని పలుకులు వినినతమ్ముడు
భక్తి వినయముల బదులు పలికెను
“అన్నా! భరతుడు నీ పరాక్రమము
తెలియునుగావున తొందరపడడు.

కౌసల్యమ్మ తన ఆశ్రితులకు
వేయిగ్రామములు దానమిచ్చెను
ఆ యశశ్విని నన్నుబోలిన
ఎంతోమందిని ఆదరించును.

నాదు జననిని కాపాడగల
కరుణామూర్తి కౌసల్యమ్మ
కావున రామా వారిగురించి
చింతను వదలుము-నిజము నుడివితి.

రామా నేను నీకింకరుడను
నీ సేవలను ప్రసాదించుము
ధనుర్భాణములు-గడ్డపారలు
గంపను తీసుకు అనుసరించెద.

కందమూలములు త్రవ్వితియుచు
తాపసోత్తములు తినునాహారము
సమకూర్చెదను రక్షణ చేతును
నిర్భయమ్ముగా ఉంచురు మీరు.

రామప్రభూ! నే నిన్ను వదలను
దివారాత్రములు సేవలు చేతును
అదినాధర్మము నా నిర్ణయము”
అనగా రాముడు తమ్మునితోననెను.

“లక్ష్మణమూర్తి! నీ స్నేహితులకు
వీడ్కోలిచ్చి వేగమెరమ్ము
జనకుని యజ్ఞము చూడగ-నాడు
మనము వెడలగా వరుణు డొసగిన.

అక్షయతూణీరమ్ములు ధనుసులు
అభేద్యమైన దివ్యకవచములు
రవితేజముతో వెలిగే కత్తులు
వశిష్ట మహాఋషివద్ద నుంచితిమి.

పూజార్థమయి ఉంచితిమచట
ఇపుడేపోయి తీసుకురమ్ము”
అనుచు రాముడు ఆనతిచ్చెను
లక్ష్మణుడటులే తెచ్చెను వాటిని

మిత్రులందరకు వీడ్కోలిచ్చి
ఆయుధాలతో తమ్ముడు రాగా
ఎదురుచూచెడి రాముడుపలికెను
తనమదిలోని మాట చెప్పెను.

“లక్ష్మణ మూర్తి! నా ద్రవ్యమును
విప్రోత్తములకు మన ఆశ్రితులకు
చానమీయగా తలంచినాను
వారందరిని తోడ్కొనిరమ్ము.

వశిష్ట మహర్షి పుత్రులందరిని
స్వయముగ నీవే పిలుచుకు రమ్ము
విప్రోత్తములలో పరమపూజ్యుడగు
మన సుయజ్ఞుని పిలుచుకురమ్ము.

విప్రోత్తములకు సత్కారములిడి
ఆశీస్సులను మనమందుకొని
అరణ్యవాసము చేయుటకొరకై
నేడేచాగెదమనెను రాముడు.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

23

సీతారాములు దానధర్మములు చేయుట

రామాజ్ఞను విని రామానుజుడు
సుయజ్ఞునకు తా విషయము చెప్పెను
మాధ్యాహ్నికమును పూర్తిచేసుకొని
రామసదనమును చేరె సుయజ్ఞుడు.

లక్ష్మికి నిలయము రామమందిరము
శోభల వెలిగెడి హేమమందిరము
అగ్నిహోత్రమేనడచునట్టుగా
వేదవిదుడు భవనమ్ముచేరెను.

సీతారాములు భక్తి మీరగా
నమస్కరించి ప్రదక్షిణించి
విప్రోతముని కూర్చున బెట్టిరి
అభిమానముగా కుశలము అడిగిరి.

మణిమయశోభిత బాహుపురులను
చెవికుండలములు బంగరుసరములు
రత్నాభరణ కంకణంబులు
రామచంద్రుడు విప్రునికొసగెను.

సీత అంతట కనుసన్నలతో
మదిలో మాట భర్తకు చెప్పెను-
అంతట రాముడు సుయజ్ఞగాంచి
తనతో సీత వచ్చుట తెలుపుచు.

“భూసురోత్తమా నా యిల్లాలు
వనవాసమునకు వచ్చుచున్నది
ఆమె వస్తువులు నీకు యిచ్చును
నీ యిల్లాలికి ఒసగుము వాటిని.”

ఆనందముగా సీతాదేవి
మణిమయశోభిత కంఠహారమును
బాహుపురులను బంగరుదండలు
విప్రోతమునికి దానము చేసెను.

రాముడంతట రత్నాభరణమును
పర్యంకమును దానముచేసి
మేనమామలు ఇచ్చిన యట్టి
శత్రుంజయమును ఏనుగు నిచ్చెను.

శత్రుంజయముతో సహస్రకరులను
రామచంద్రుడు దానము చేసెను
తరగని సంపద రామునిప్రేమ
గాని ఆవిప్రుడు ఆశీస్సులనిడె.

చెంతనెవున్న లక్ష్మణుగాంచి
అగస్త్యపుత్రుని - కౌశికుతనయుల
ఆదరమ్ముగా తీసుకువచ్చి
తనసంపదను దానమీయమనె.

“వర్షధారలు పైరు పంటలకు
ముదము గూర్చునటులక్ష్మణమూర్తి!
మణిమయాదులను విరివిగనిచ్చి
వేదవిదులను సంతసపరచుము.

వెండి బంగరు గోధనంబును
భూమీసురులకు దానమీయుము
నిరతము అమ్మకు ఆశీస్సులిడె
వేదమూర్తిని సత్కరించుము.

పట్టువలువలు వాహనమ్ములు
దాసీజనమును దానము నిమ్ము
చిత్రరథుడు ఆ సూతుని పిలిచి
తృప్తిపొందుగా దానము చేయుము.

నామందిరమున వేదముచదివే
బ్రహ్మచారులు వేదమూర్తులు
చక్కని భోజనమపేక్షవారికి
పెద్దల మన్ననలందే యోగ్యులు.

ఎనుబది బండ్లతో మణులనుయిమ్ము
ధాన్యముతో మరి వేయివృషభములు
దుక్కిటెడ్లు మరి రెండువందలు
పాడియావులొక సహస్రమిమ్ము.

లక్ష్మణమూర్తి వారేగాక
నిరతము అమ్మను చూడవచ్చెడి
వేదవేత్తలు ఎందరుగలరో
వేలగోవులొక్కొక్కరికిమ్ము.

లక్ష్మణమూర్తి! మాతృమూర్తికి
ముదముగలుగునటు వేదమూర్తులకు
దానధర్మములు చేయుము ఇపుడే”
అనగా తమ్ముడు చేసెను అటులే.

రామచంద్రుడు దయాసముద్రుడు
కంటనీటితో నిలబడియున్న
సేవకులందర చూచిపలికెను
పేరుపేరున పిలచి పలికెను.

అయోధ్యనగరికి వచ్చువరకును
ఎప్పటిమాదిరి తమగృహములను
చూచుచుండుడు అనిపలుకుచును
వారిభుక్తికేర్పాటు చేసెను.

మిగిలినధనము తెమ్మనిచెప్పెను
అంతులేని ఆధనరాసులను
వృద్ధులు, పేదలు, బాబురకిచ్చెను
లేమికలిగిన వారలకాచెను.

అటకువచ్చెనొక పేదబ్రాహ్మణుడు
త్రిజటుడు అనెడి నామధేయుడు
కాయకష్టముతో అడవులతిరిగి
కందమూలములు త్రవ్వి తెచ్చుచు.

గంపెడు బిడ్డలు కలిగిన కొంపను
అతిభారముగా లాగుచుండెను
రామచంద్రుడు దానముచేయుట
వినినభార్య తన భర్తతోచెప్పెను.

“స్వామీ మాతో అయోధ్యకేగి
రామచంద్రుని దయను కోరుడు
వనముకుసాగే రామచంద్రుడు
లేదనకుండా యిచ్చుచుండెను.”

భార్యబిడ్డల వెంటనిడుకొని
జీర్ణవస్త్రముల మేనుకప్పుకొని
నేరుగసాగెను రామునిచూడగ
అడ్డులేక భవనమ్మునుచేరెను.

రాముని చూచి త్రిజటుడు పలికెను
“కరుణామూర్తి! కటిక పేదను
బహుసంతతితో కంద మూలముల
కడుపే నిండక కుములుచుంటిని.

దయగొని రామా! దారి చూపుము
ఇల వెలసితివి ధర్మ మూర్తిగా”
మనసు కరిగిన రామచంద్రుడు
మందహాసముతో పలికె విప్రునితో.

“భూసురోత్తమా! అల్లదె చూడుము
కనబడుచున్నవి ఆలమందలు
చేతనున్న తమ క్రరను విసరుడు
అది పడు దూరము నంతటి వరకు.

లెక్కిడకుండా ఆవులమందలు
తమ కర్పింతును - ఇంత వరకును
దానము చెయ్యని ధేనువులవ్వి”
అనగా త్రిజటుడు ఆనందముతో

చింకి పాతను నడుముకు చుట్టి
చేత క్రరను గిరిగిరి త్రిప్పి
బలము నంతను భుజమున నింపి
విసెరెను క్రరను ఉత్సాహముతో.

విసరిన క్రర - కక్ష్యలు దాటి
సరయూ దాటి ముందుకు సాగి
ఆవలి గట్టున వేల కొలదిగా
ఆవులదాటి నేలను బడెను.

విప్రుని శక్తికి అచ్చెరు వందిరి
రామచంద్రుడు కౌగలించుకొని
ఆ గోవులను విప్రునికిచ్చి
విప్రుని గాంచి పలికె ప్రియముగ.

“దానము కోరి వచ్చిన మీకు
పరీక్ష పెడితిని అనుకోవలదు
మీ శక్తిని మరి తెలియుట కొరకు
పరిహాసముగా నంటిని అటుల.

మదిలో కోరికలున్న తెలుపుడు.
ముదముగ తీర్చెద వాటన్నిటిని
విప్రుల కొరకే ధనమును దాచితి
అర్హులు మీరు కోరుడు అనెను.”

విప్రోత్తముని మది పులకించెను
మరి ఇంకేమియు అడుగక నతడు
సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తికి
మనసు నిండుగా ఆశీస్సుల నిడె

అర్హులందరికి యోగ్యత తెలిసి
దానమీయమని చెప్పెను రాముడు
రిక్త హస్తముల పోలేదెవ్వరు
లేదను మాట లేనేలేదు.

విప్రులందరూ భృత్యులందరూ
దేహీ అను వారందరు ముదముగ
ఆ మువ్వరకు ఆశీస్సులనిడి
ధీర్ఘాయుష్యును కోరుచు వెడలిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

33

శ్రీరాముడు దశరథుని అనునయించుట

రామచంద్రుడు లక్ష్మణమూర్తితో
సహధర్మిణియగు సీతాదేవితో
తండ్రివద్ద సెలవందుకొనుటకై
రాజమార్గమున నడువసాగెను.

రామలక్ష్మణుల ఆయుధాలను
అలంకరించెను సీతాదేవి-
సీతాదేవికి ఇరుప్రక్కలను
మెరయు ఆయుధము లందుకుసాగిరి.

రాజవీధులలొ రద్దీ పెరిగెను
ప్రభువును చూడగ క్రిక్కిరిసినవి
సామాన్యునివలె సాగెడి రాముని
మేడలు భవనము లెక్కి చూచిరి.

రాజలాంఛనము లేమియులేవు
ఆచ్ఛాదనకై పత్రములేదు
పాదచారియై సాగుచుండెను
చలించిపోయెను జనుల గుండెలు.

కనుల వెంబడి నీరు కారినది
కరిగి పారినవి వారి గుండెలు
కాదనకుండా దానములిచ్చి
కానకు కదలెను ధర్మరక్షణకు.

సిరిసంపదలను త్యజించివేసి
అందెడు సింహాసనమును వదలి
సత్యవర్తిగా తండ్రిని నిలపగ
సుకుమారుడు తా కదలెను అడవికి.

పరమసాధ్వీ ఆ జనకనందిని
పరుని కంటికి కనబడ దెప్పుడు
నింగి భూతముల కంటి కగబడని
కమలనేత్ర కనుపించెను అప్పుడు.

దశరథరాజుకు దయ్యముపట్టెను
ధర్మాధర్మముల మరిచిపోయెను
కొడుకును అడవికి పంపుచుండెను -
పంపడు - అని మరికొందరు తలచిరి.

“కన్నకొడుకు గుణహీనుడైననూ
తండ్రి - తనయుని కానకు పంపడు
సద్గుణయుతుడు రామచంద్రుడు
సత్యధర్మముల నిధి రఘురాముడు.

అంతటి ప్రభువుకు కష్టము కలిగెను
మనకు రక్షణ మరి యిక ఏది
మండుటెండలకు నీరు యింక గా
బయటపడిన జలచరములైతిమి.

ద్యుతిమంతుడు శ్రీరామచంద్రుడు
జగత్తు అనెడి వృక్షము పోలును
ఫలపుష్పములు పత్రములవలె
మనమందరము ఆశ్రయింతుము.

ఆ వృక్షమునకు తల్లివేరిపుడు
నరకబడినది - మనమందరము
అనాథలైతిమి అతితొందరలో
అంతరించెదము” అనుచు వగచిరి.

“రామానుజుడు అనుసరించినటు
రామచంద్రుని వెంట సాగెదము
రామునికన్న గృహములు మిన్నా ?
సుఖదుఃఖములలొ భాగమందెదము.

గృహములన్నియూ కళాహీనమై
దుమ్ము ధూళితో ఎలుకల మయమై
జపహోమములు యజ్ఞ కర్మలు
వంటలు లేక వెలవెల బోవును.

దుర్భర షామమునందు గృహములు
పాడుబడినటు కాంతులు మాయును
రాముడు లేనిచో అయోధ్య - “అడవి”
రాముడున్నచో అడవియే అయోధ్య.

పాడుపడిన ఈ అయోధ్య నగరము
కొడుకుతో కలిసి కై కే ఏలును
రామ సన్నిధి స్వర్గ ధామమై
అరణ్యమైనను సుఖముగ నుండుము.”

మనలను చూచి క్రూర మృగములు
ప్రాణ భయమున పరుగిడిపోయి
మనము వదలిన అయోధ్యయందు
మనుగడ సుఖముగ కొనసాగించును.

జనవాక్యంబులు రాముడు వినెను
దీరోధాత్తుడు చలించలేదు
మత్తేభము వలె ముందుకు నడచి
దశరథ విభుని భవనము చేరెను.

చెంతనె వున్న సుమంతు గాంచెను
రాక తెలుపుమని రాముడు కోరెను
నిట్టూర్పులతో బరువగు గుండెతో
అడుగులు తడబడ లోనికి నడచెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

34 రాముని నిశ్చయము మారదని దశరథుడు తెలియుట

తామర రేకుల కన్నులవాడు
సన్నని నడుము అందములొలికే
ధర్మాత్ముడు శ్రీరాముడు మంత్రితో
తన రాకను అట తెలుపగ కోరెను.

“రామా-రామ”- నామ స్మరణతో
దుఃఖ తప్తడై ప్రభువుండగను
దిగులు భయములతో ఆ సుమంతుడు
కరములు మోడ్చి నమస్కరించెను.

రాముడంపగా దుఃఖమునున్న
సుమంతుడంతట లోనికిబోయి
నిట్టూర్పులలో కలత నిండిన
దశరథరాజును గాంచెనచ్చట.

సుభాశీస్సులు - చల్లగ పలుకుచు
మెల్లగ ప్రభువుకు వార్తను చెప్పెను
“దర్శనమ్ముకై రాముడు వచ్చెను
దానధర్మములు చేసి వచ్చెను.

రాహు వాతబడు చంద్రబింబమై
నివురుగప్పిన అగ్నిహోత్రమై
నాచు నిండిన తటాకమన్నటు
మనసు కలతపడి ఉండెను రాజు.

వనవాసమునకు బయలుదేరుచు
రవివలె తేజము నిండిన రాముడు
సతి సోదరులతో కలిసి వచ్చెను
దర్శనమిడుడు ధర్మమూర్తికి.”

ధర్మనిరతుడు సత్యసంధుడు
సంద్రమువలె గంభీరుడు రాజు
నింగిని పోలెడి నిర్మలమూర్తి
తన ఛాయలను రప్పించమనె.

ఆనతి వినిన సుమంత్రుడపుడు
పారందరిని రప్పించగను
వనవాసమువిని కంటనీటితో
వగచుచు వచ్చిరి రాజువద్దకు.

తండ్రి ఆనతి మంత్రితెలుపగ
లోనికి నడచెనురామచంద్రుడు
ముకుళిత హస్తములున్నరాముని
ముందరగాంచెను దశరథరాజు.

సీతా లక్ష్మణు లిద్దరుకూడా
రాముని వెంబడి నడచుచువచ్చిరి
దుఃఖము నిండిన దశరథరాజు
ఎదురుగనేగి మూర్ఛిలిపడెను.

రామలక్ష్మణులు పరుగిడివచ్చిరి
పోదననిండి సతులు వచ్చిరి
అభరణంబుల ధ్వనుల-ఏడ్పుల
కంపించినవా రాజ భవనము.

రామలక్ష్మణులు సీతాదేవియు
సప్తర్షిచేసిరి దశరథరాజుకు
స్వహృదవచ్చినది అయోధ్యనేతకు
రాముడుపలికెను అప్యాయముగ.

“ఓ మహారాజా! ప్రభువులు మీరు
మీ ఆనతితో దండకవనికి
బయలుదేరితిమి వనవాసముగా
సీతయు లక్ష్మణుడనుసరించిరి.

వలదని చెప్పిన వినకున్నారు
వెంటవచ్చుటకు అనుమతినీయుడు
విధాత-జనులకు భూమిని తిరుగగ
ఆనతిచ్చినటు అనుమతి నీయుడు”.

వనవాసమునకు సాగుచున్న
తనయుని గాంచి తండ్రి పలికెను
“వరముల నిచ్చి మోసపోతిని
వనముల కేగక రాజ్యము నేలుము.”

వినయ శీలుడు ధర్మమూర్తియగు
రాముడు పలికెను తండ్రితొనపుడు
“బహుకాలమ్మీ అయోధ్య నేలుచు
సత్యవర్తులై యశము గడించిరి.

అసత్య దోషము నావల్లను మరీ
మీకు కలుగక నే నడువవలె
అదేవిధముగ మీవల నాకు
అఘము కలుగక మీరు చూడవలె.

పదునాల్గేండ్లు యిట్టే గడుచును
తొమ్మిదేండ్లును ఆపై అయిదు
అడవుల గడపి అడుగిడి పురమున
పదములనంటి యశము గడింతును”.

ధర్మవర్తుడై దుఃఖ తపుడై
రాజు ఉండగా కైకాదేవి
త్యరగా అడవికి పంపమనుచును
పలుకుచుండెను రాజుతో మెల్లగ

ఆప్యాయముగ రాజు పలికెను
“రామా! సాగుము వనవాసమునకు
తిరిగివచ్చి ఈ ధరను ఏలుము
ఇహపర సౌఖ్యము లమరును నీకు.

సత్యసంధుడవు సద్గుణయుతుడవు
ఛార్మికమూర్తివి రఘుకుల శశివి
వనవాసమ్ము మదిలో నిలచెను
వలదని చెప్పి మాన్యగవశమా!

నేటిరాత్రి ఇట నిలువుము రామా!
కన్నులార నిను గాంతును రామా!
మాతాపితరుల మా ఆనందము
మాదరి నీవీహుట ఉండుట

పరలోకములో నాకు సౌఖ్యమిడ
రాజ్యభోగమును వదలుచుంటివి
అడవుల ఇడుమలు కోరుకొంటివి
ఒరులెవ్వరు-ఇల-నీ సరిరారు.

సత్యవచనమిది రామా వినుము
అడవికి పంపే కోరిక లేదు
నిలువునకాల్చెడి నిప్పేకైక
నన్నీవిధముగ మోసముచేసెను.

అప్పటి వరము కోరుట ఇప్పుడ?
తప్పనిసరియని పట్టుపట్టుటా?
తనయునైనను అడవికి పంపుట
కైక గుండెలో క్రూరత్వమిది.

వంశాచారము మంటగలిపెను
జ్యేష్ఠకుమారుని అడవికి పొమ్మనె
ఆమె కోరిక తీర్చుటకొరకై
కదలుచుంటివి కాననసీమకు.”

కంటిసీటితో దశరథరాజు
కన్నకొడుకును చూచుచుండగా
రాముడు పలికెను వినయము నిండి
దృఢనిశ్చయమును తెలియబరచెను.

“తండ్రీ! మీరు నా విషయములో
వంతనొందుట ఎంతయు తగదు
సుఖములు నిరతము యివ్వలేరుగద
నేనాసుఖములు వదలివేసితి.

వనములకేగుట నా నిశ్చయము
చెదరని నిర్ణయమది మహారాజా!
తల్లి వరములు తీర్చుట ధర్మము
తండ్రీ యాజ్ఞ తలదాల్చుట ధర్మము.

రాజ్యమునేలగ కోరికలేదు
సుఖములు నామది కోరుటలేదు
మీ ఆనతి నెరవేర్చుట ధ్యేయము
దిగులుతొ అశ్రులు రాలగవలదు.

గంభీరమగు కడలి ఎంతయు
కలవరపడదు-అంతటి మీరు
సత్యవ్రతముతో శోభిలువారు
ఆడితప్పుట నే వినలేను.

సత్యముపైన ఆన చేసితి
నా సుకృతమున బాస చేసితి
నిలబడనిచట ఒక క్షణమైనను
తల్లి కోరినది-వల్లె యంటిని.

సురలకు సైతము జనకుడు దైవము
కావున తండ్రే నాకు దైవము
వనవాసమును పూర్తి చేసుకొని
దర్శించెదను ధర్మప్రభువును.

తల్లుల దుఃఖము తీర్చవలసిన
మీరే దిగులుతొ వంతనొందెదర?
సిరిసంపదలతో శోభిలు రాజ్యము
భరతునికీయుడు చల్లగ నేలగ.

తండ్రి యాజ్ఞ తలదాల్చుట మోదము
కష్టపడెదనని కాదనవలదు
అసత్య దోషము మీకు వచ్చుటది
సహించలేను సెలవీయుడయా.

సత్యవ్రతముకై సర్వసుఖములు
సునాయాసముగ వదలుకొందును
కావున రాజ్యము వదలుటన్నది
ఘనకార్యమ్మది కానేకాదు.

జానకితోను లక్ష్మణుతోను
వన సౌందర్యము ముదముగ తోచును
మదిలో దిగులును వదిలి-మీరిక
సుఖముగ నుండుడు ఓ మహారాజా!”

రాముని మాటలు విని దశరథుడు
దుఃఖము పొంగి పెద్దగ ఏడ్చుచు
గుండెకు తనయుని హత్తుకొనుచును
ఆగలేక తా మూర్ఛిలిపడెను.

కై కేయితప్ప-మిగిలినవారు
బిగ్గరగా రోదించి రప్పుడు
అంతయు గాంచి మంత్రి సుమంతుడు
దుఃఖము ఎగసి మూర్ఛిలిపడెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

35

సుమంతుడు కైకకు హితవు చెప్పుట

స్పృహ తప్పిన ఆ సుమంతునకును
తెలివి వచ్చెను ముఖము ఎర్రబడె
దశరథజేని హృదయము తెలిసెను
మదిలో బాధను తెలుపనెంచెను.

ములుకుల పలుకుల ముద్దులరాణికి
మదిలో వ్యధ కలిగించ నెంచెను
ఆమె మనస్సును అందరి ముందర
తేటతెల్లము చేయగ పలికెను.

అయోధ్యాకాండము

“ఓ మహారాణీ! జగతి కంతటికి
దశరథరాజు ప్రభువని తెలియద?
వారి మాటలే కాదంటిరి గద
మీకసాధ్య మిల లేనేలేదు.

ఇంద్రుని పోలిన అజేయు డాతడు
హిమగిరి పోలిన నిశ్చలు డతడు
క్షోభకు లొంగని సంద్రము బోలును
దుఃఖ తప్తునిగ చేసిరి మీరు.

ప్రభువు మనుగడ సాగనీయరో!
వంశనాశము చేసి వేతురో -
అమ్మా - ఆతడు సద్గుణ యుతుడు
మనకందరకు పోషకుడమ్మా !

కోటి కొడుకులను పెంచుటకన్న
కూరిమి పెనిమిటి సేవలు మిన్న -
అది యే ధర్మము తెలియద మీకు !
రాజార్హత మరి జ్యేష్ఠునిదే కద.

పంశాచారము మంట గలుపుచు
భరతునిచే భువి నేలించినచో
రాముని వెంబడి సాగెద మమ్మా !
వివేకులెవ్వరు అయోధ్య నుండరు

మీ కోరిక విని పుడమి యింకనూ
చీలకపోవుట ఆశ్చర్యమ్ము -
బ్రహ్మ ఋషులు తమ శాపతాపముల
చంపక మిమ్ముల బ్రతుక నిచ్చిరా!

మధుర ఫలములను మామిడి యిచ్చును
ఎరువులు వేసిన - వేప ఈయదు
పట్టపు రాణిని మించి మిమ్ములను
ఆదరించుటకు ఫలమిపు డొసగిరి.

ఉన్నతవంశమునందున పుట్టియు
తల్లిగుణములతో ఉద్భవించిరి
మీ అమ్మగారి వృత్తాంతమంతయు
లోకవిదితము తెలియబరతు విను.

ఒక మహనీయుడు మీ జనకునకు
సర్వప్రాణుల భాషలు నేర్పెను
ఒక దినమున మీ నాయనగారు
చీమల సంభాషణ విని నవ్విరి.

నవ్వుకు కారణమడిగెను భార్య
తనను గూర్చి యే నవ్వెననుకొని
మరి మరి అడిగెను పట్టుబట్టెను
వలదన్నను మరి వినదా తల్లి.

భాషను నేర్పిన మహానుభావుని
విషయము అడుగగ ఆ మహనీయుడు
ఆ రహస్యము తెలియబరచిన
తలపగిలి మరి చత్తువు అనెను.

చెప్పిన చత్తును అనె మహారాజు
చెప్పి చావమనె ఆ యిల్లాలు
మరియొక మార్గము లేదని తెలిసి
బయటకు గెంటెను దుష్టరాణిని.

నీ తల్లిని మరి బయటకు గెంటగ
సుఖపడెనమ్మా నీదు జనకుడు
మూడుమూర్తులా తల్లికి తగిన
ముచ్చట గుణముల మూర్తివి నీవు.

రామచంద్రునికి పట్టము కట్టగ
నిర్ణయించెను దశరథరాజు
వారి మాట మరి చెల్లకపోయిన
అపకీర్తి గదా ఆలోచించవ!

రాముని వనవాసమ్మని వినిన
ప్రజలు దుఃఖమున మునిగిపోయిరి
వారందరిని సంతసపరచుడు
పాపులు చెప్పిన బోధలు వినకుము

భూవిభుడై న దశరథరాజు
మీకు విభుడని మరువకు తల్లీ!
రాజ్యము కన్నను మిన్నగునట్టి
సిరిసంపదలతో వరములు తీర్చును.

మోసముచేసి పొందిన వరములు
చెల్లించునని ఆశపడకుమా!
రాముడు జ్యేష్ఠుడు రమ్యగుణాఢ్యుడు
ధర్మ రక్షకుడు లోకహితుండు.

సదాచారుడు దానగుణాఢ్యుడు
ధరణి నేలగా యోగ్యుడతడు
పట్టాభిషేకము జరుగనీయుము
ధర్మ హానిని కలుగనీయకు.

వనవాసమ్మ ఆగకపోయిన
నీ కపవాదు వచ్చి తీరును
జ్యేష్ఠ కుమారుని రాజుగ జేసి
దశరథరాజు తపసుకు వెడలును.”

సుమంత్రుడాడిన పలుకుల కెంతయు
చలించలేదు కైకాదేవి
మది కాలిన్యము కనబడుచున్నది.
జంకక గొంకక నిలబడి యున్నది.

॥శ్రీరఘరాముని॥

36 రాముని వెంబడి సిరిసంపదలను పంపెదనని దశరథుడు అనుట

మాట తప్పక మధనపడుచును
కంట నీటితో దశరథ రాజు
సుమంత్రు గాంచి ఆనతిచ్చెను
రత్న రాసులను రామునికిమ్మనె.

చతురంగమ్ములు అస్త్ర శస్త్రములు
రాముని వెంబడి పంపుము అనెను
ఆశ్రితులను మరి అశ్వక సేనల
వర్తకులను మరి నర్తకులందర.

గాయకులను మరి అందగత్రులను
త్రోవను చూపెడి బోయవాండ్రను
రాముని అడుగుల నడచెదమనెడి-
జనులందరినీ వెంట పంపుమనె ”

వారందరికి వలయు వస్త్రములు
సంభారమ్ములు సౌమ్ములు యిమ్మనె
“ధనాగారము ధాన్యాగారము
రామునివెంట పంపివేయుము.

అయోధ్యాకాండము

సౌకర్యములు వెంట పంపిన
అడవుల రాముడు సుఖపడగలడు
పుణ్య నదులలో స్నానము చేయుచు
ఋషుల నడుమన వసించగలడు.

భోగ భాగ్యముల వనవాసమ్మును
రామచంద్రుడు చేయగవలెను
భుజబలముతో ఈ అయోధ్యపాలన
భరతకుమారుడు చేయగవలెను.”

రాజు ఆనతిని విన్నది కైక
దిగులుతో గొంతు తడి యారినది
బిక్కమొగముతో రాజును గాంచి
లజ్జ వదలి తా పలికెను అపుడు.

“ఓ మహారాజా ! రాముని వెంబడి
సర్వస్వమును పంపివేయుచు
జనులందరిని పంపినచో యిక
మిగిలిన దేనిని భరతుడు ఏలుట ?

అట్టి అయోధ్యను భరత కుమారుడు
ఎంతమాత్రము గైకొనడయ్యా”
అనుచు పలికిన కైకను గాంచి
ఆవేశముతో పలికెను రాజు.

చతురంగ బలములను పంపకూడదని
వరములొ నన్ను అడుగలేదు కద !”
సూటిగ రాజు వేసిన ప్రశ్నకు
తికమకపడి ఆ కైక పలికెను.

కైక కోపము ఇనుమడించెను
రాజుతో పలికెను “ఓ మహారాజా
తమ పూర్వీకుడు సగరుడు-తనయుని
వెడలగొట్టినటు పంపుడు రాముని.”

గట్టిగ అరచెను దశరాథ రాజు
ఏవగించుకొని రందరు కైకను
అంతట వృద్ధుడు, యోగ్యుడు అయిన
సిద్ధార్థుడను మంత్రి పలికెను.

“అమ్మా కైకా! సగరతనూజుడు
అసమంజసుడు అతి క్రూర కర్ముడు
అయోధ్యలోని పసిపిల్లలను
సరయా నదిలో త్రోసి, మురిసెను.

దుష్టుని వేడుక భరించలేక
మొరపెట్టిన తన ప్రజల హితముకై
తనయుని తరిమెను సగరభూపతి
అట్టిశిక్షనిడె తన తనయునకు.

అసువులతో ఆ అసమంజసుడట
అడుగిడరాదని ఆనతి నిడెను
ఆలితో ఆతడు అడవులయందు
ఇడుమలబడుచు గడపెను కాలము.

అంతటి శిక్షను వేయుట కొరకై
రాముడు చేసిన తప్పిదమేమి ?
దోష రహితుడు రామచంద్రుడు
దోషమొక్కటియు ఎంచలేవునువు.

నిరపరాధికి శిక్ష వేయుటని
నిలువున కాల్చే అధర్మమగును”
అనుచు పలికిన మంత్రి మాటలకు
రాజు పలికెను కైకను చూచి.

“దుష్ట బుద్ధివి మూర్ఖురాలవు
మంచి చెడ్డలు తెలియగ నేరవు
మంత్రి పలికిన మాటలు నచ్చవు
సన్మార్గంబును వదలివేసితివి.

కైకా! రాజ్యము వదలివేసితి
నీ తనయునితో ఏలుము స్వేచ్ఛగ
రాముని వెంబడి నడచెద నేను”
అనుచు పలికెను దశరథ రాజు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

37

వశిష్ఠుడు కైకకు హితవు చెప్పుట

మంత్రి పలుకులు రాముడు వినెను
భక్తి వినయముల తండ్రితో పలికెను
“ఓ మహారాజా! భరతునికొరకై
సర్వభోగములు వదల నుంటిని

అడవుల యందు కందమూలములు
తినుచు గడిపెడి నా సేవలకై
పరిచారకులు సేనలు ఎందుకు
నిరాడంబరము కావలసినది.

మత్తేభమును దానము యిచ్చి
కట్టులాడునా-నే కోరునది
సర్వస్వమును భరతుని కీయుడు
నారబట్టలు నాకు ఒసగుడు.

కందమూలములు త్రవ్వి తీయుటకు
పారయు గంపయు కావలసినవి”
అనుచు రాముడు పలుకుచుండగా
నారబట్టలు తెచ్చెను కైక.

సంకోచమ్ము మదితో లేక
సంతోషమ్మును కనబడునటుల
ఆ ముగ్గురికి నారబట్టలు
కైక యిచ్చెను ధరించమనుచు.

రామలక్ష్మణులు అప్పటికప్పుడు
నారబట్టలు ధరించినారు
సీత మాత్రము నారబట్టలను
చూచి నిలచెను దిక్కుతోచక.

ముతక బట్టలు అతి చిన్నవవి
మేను దాచగా శక్తి చాలనివి
సిగ్గుతో వంచిన తలతో జానకి
ధరించ నెంచెను ఆ వల్కలములు.

కట్టుకొనుట కవి లొంగకపోయెను
కంటనీటితో రాముని గాంచి
“నాథా! వీటిని తాపసాంగుల
ఎటుల ధరింతురొ తెలియకున్నది.”

అంతట రాముడు వాటిని దీసుకు
చీరపైననే కట్టి చూపగను
ఆ దృశ్యము గని అచ్చటి స్త్రీలు
గుండె పగులునటు ఏడ్చిరి గట్టిగ.

వారందరును ముక్తకంఠమున
సీతను అచటే ఉంచగ కోరిరి
“తండ్రి యానతిని కానకు కదలే
రామా! సీతను ఉంచుము ఇచటే ”

మంగళ కారిణి ముందర వున్నచో
మా ప్రాణములు నిలచును రామా!
నిన్ను వేడినను - నీవిట నుండవు
సీతనై న మా ముందర ఉంచుము.

ఉలుకక పలుకక కైకనిలచెను
విషయము సర్వము గ్రహించినట్టి
కులగురువైన వశిష్టమహాబుషి
కోపము నిండి కైకతో పలికెను.

“కేక యపుత్రీ! నీకిది తగదు
దుర్మార్గమునకు పాలుపడితివి
దశరథవిభునే మోసగించితివి
వంశనాశనము చేయనెంచితివి.

ఇంతచేసినను చాలదనుకొని
సీతను యిడుమలపెట్టనెంచితివి
సీత ఇప్పుడు రాణియగును విను
భర్తదైన సింహాసన మెక్కును.

భర్త ఆత్మగా భార్య ఎంచబడు
వేదవాక్యమిది - తెలియుము నీవు
రామచంద్రుని ఆత్మస్వరూపము
రామవత్ని ఈ ధర నేలవలె.

కైకాదేవీ, - కోడలు సీతను
నారచీరలు ధరించమందువ?
మేలగు వలువలు భూషణంబులు
నీవు కోడలుకు ఈయవలెను గద.

దశరథవిభుని తనయుడైనచో
భరతుడు రాజ్యము ఒల్లడు వినుము
నిన్ను తల్లిగా గౌరవించడు
నీ వాత్సల్యము అతనికి హాని.

వంశాచారము భరతుడు తెంచడు
రాముడు వనముల వున్నటు వినిన
నారచీరలతో శత్రుఘ్నునితో
రామసన్నిధిని గడుపనెంచును.

రాముని వనవాసమ్ము కోరితివి
సీతకు ఆ నియమమ్ము లేదుకద
కావున సీత ఆభరణమ్ముల
అనుసరించనగు రామచంద్రుని.”

వశిష్ట పలుకుల కైక చలించదు -
వనవాసమ్మే సీత నిర్ణయము -
భర్త మనస్సును తెలిసిన సీత
నారబట్టలు ధరించి నిలచెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

38 నారబట్టలు ధరించిన సీతను గురించి దశరథుని వేదన

రామపత్ని ఆ జనక రాజసుత
పరమపతివ్రత అతిసుకుమారి
నారచీరలు ధరించి నిలువగ
కంటనీటితో కుమిలిరందరు.

దుఃఖతప్తుడై దశరథభూపతి
కీర్తిప్రతిష్ఠలు - బ్రతుకు పైననే
ఏవగింపుతో పలికెను కైకతో
ఉరుమునట్లుగా పలికెను కైకతో.

“అతిసుకుమారి జనకుని తనయ
వనవాసమ్ము తెలియని బాల
సుఖపడ సిరిగల సుమలత-సీత
నారచీర లెటు ధరించగలదు.

ఇందరిముందర ఈ పతివ్రత
నారచీరలతో ఋషి పత్నివలె
నిలబడియున్నది గుండెకరుగడా
ఏ మపకారము చేసెను సీత.

రాముని వెంబడి నారచీరలతో
సీత వెడలునని వరమిడలేదు
భర్త అడుగుల సీత నడచినచో
సర్వభూషితగ అనుసరించవలె.

కైకా - నాకు రోజులు తీరెను
కావున వరములు తీర్చెదనంటిని
పువ్వు పుట్టి అది వెదురు చెరచినటు
నా శపథము నను కాల్చుచున్నది.

పాపివి నీవు - దుష్టస్వభావివి
సీతారాములు కలలోనైనా
నీ కపకారము చేసిఎరుగరు
ఎందుకు పాపము ఒడిగట్టెదవు.

రాముని పొమ్మని కోరుకొంటివి
చాలదన్నటు - సీతను కూడా
నారచీరలతో పంపుచుంటివి
నీ కోర్కెలలో భాగము కాదది.”

గుండె చించుకొని పలికెను రాజు
కంటనీరది కురియుచున్నది
కైక మనస్సది కరుగకున్నది
కరుడుగట్టి పాపాణమైనది.

బయలుదేరుచు పలికెను రాముడు
“తండ్రీ! తాము పరమధార్మికులు
యశోమూర్తి యగు కౌసల్యమ్మ
మిము నిందించక నిలచియున్నది.

దుఃఖజలధిలో మునుగును తల్లి
దరికి చేర్చెడి భారము మీది
కోర్కెల నొసగే ఇంద్రతుల్యులు
నా ఈ కోర్కెను తీర్చుడు తండ్రీ!”

॥శ్రీరఘురాముని॥

39 కౌసల్య సీతాదేవికి పత్రివ్రతల నడవడి చెప్పుట

మునివేషముతో రామచంద్రుని
ముందర గాంచి మూర్ఛిలిపడితి
దశరథరాజు తన కుమారుని
సూటిగ చూడగలేక పోయెను.

దశరథరాజు తనలో ననుకొనె
“తల్లిబిడ్డల ఎడబాపితివా?
లేగల-తల్లుల నుండి లాగితి
పూర్వజన్మలో ఘాతుకమ్ములగు.

ఇంతక్షేమము భరించుచుంటిని
అసువులెట్టుల నిలచియున్నవో
కాలము-మీదకు రాకపోయినచో
జీవుడు బొందిని వదలుట జరుగదు.

నిలచిన ధర్మము జ్యేష్ఠ కుమారుడు
అగ్నితేజమే రామచంద్రుడు
నారవల్కలము లమరియుండగా
నా ప్రాణములు పోలేదేమి.”

రామా! అనుచు పిలవనెంచెను
మాట గొంతులో నిలచిపోయెను
అతికష్టముతో సుమంత్రు పిలచి
కంట నీటితో చెప్పెను రాజు.

“మంత్రు సత్తమా! రథమును తెమ్ము
రాముని దింపుము వలయుచోటను
సద్గుణయుతుని పంపుచుంటిని
గుణవంతుని కిది సన్మానంబగు.”

రాజు ఆనతిని సుమంత్రు డపుడు
రత్నభూషిత స్వర్ణ స్యందనము-
జాతి గుట్టములు పూన్చిన రథము
అతి తొందరలో సిద్ధము చేసెను.

మేలగు వలువలు ఆభరణమ్ములు
పదునాలుగేండ్లకు సరిపడునట్టుగ
సీతకు ఇమ్మని ఆనతి నిడగా
కోశాధ్యక్షుడు తెచ్చెను వాటిని.

ఆభరణమ్ములు అలంకరించుకు
ఆ భవనమ్మున సీతాదేవి
బాలభానుని వన్నెగ తోచెను
లక్ష్మిగ తోచెను చూచువారికి

కౌసల్యమ్ము ముందుకు వచ్చి
గుండెకు సీతను చేర్చుకు పలికెను
“అమ్మా! ఇలలో శ్రీలందరును
సుఖముల-భర్తను గౌరవించురు

ఇడుములయందు తమ పెనిమిటిని
సాధారణశ్రీ లెక్కచేయదు
కలహమ్ములతో కాపురంబును
కూలద్రోయుటకు వెరువరు వారు.

అగ్ని సాక్షిగ పెండ్లి యాడిన
భర్తను వారు గౌరవించరు
దుష్టస్వభావులు వారిలవుందురు
పత్రివ్రతలు మరి కొందరుందురు.

పతియే గతియని తలంచుచుందురు
సత్యవర్తులై చరించుచుందురు
సదాచారములు అనుసరింతురు
గురుజనములను గౌరవింతురు.

పతియే దేవుడు అనినమ్మెదరు
అమ్మా సీతా! నా కుమారుడు
ధనికుడైనను కాకపోయినను
నీకు మాత్రము పెనిమిటియగును.

అడవుల కంపితి మనుచు తలంచి
అలక్ష్మ్యపరచకు నా కుమారుని
రాముడు నీకు దేవుడే సుమా!”
అనుచు మెల్లగా చెప్పిన దామె.

ధర్మబద్ధముగ అత్త పలుకగా
కరములు మోడ్చి సీత పలికెను
“అమ్మా! మీదగు ఆనతి నెప్పుడును
శిరసున దాల్చి నడచుకొందును.

భర్త విషయమున నడచు విధంబు
జననీ జనకులు చెప్పిరి-వింటిని
సాధారణమగు అతివ మాదిరిగ
తలంచవద్దు పతియే గతియగు.

వెన్నెల - చంద్రుని విడువనట్లుగా
నా ధర్మమును విడువనుతల్లీ!
భర్త అడుగుల నడచెద నేను
కష్ట సుఖములలో కలిసి వుందుము.

తంతులు లేని వీణ మ్రోగదు
చక్రములుండని రథము నడువదు
నూర్గురు కొమరులు కలిగిన కానీ
భర్త దూరమై శ్రీ సుఖపడదు.

తండ్రియు కొమరుడు మితముగ నిత్తురు
అమితముగా మరి యిచ్చును భర్త
పతివ్రతా ధర్మములన్నియు
తెలిసికొంటిని పెద్దలు చెప్పగ.

పతియే దేవుడు పూజలు చేతును
అలక్ష్మ్య పెట్టను నమ్ముము నన్ను”
అనుచు వినయముగ సీత పలుకగా
భేద, మోదముల ఏడ్చెను అత్త.

తల్లులందరిలో పూజ్యురాలగు
కౌసల్యమ్మకు ప్రదక్షిణించి
నమస్కరించి రాముడు పలికెను
“అమ్మా ! నీవు దుఃఖిలవలదు.

నాయనగారి సేవలు చేయుము
ఇట్టే నేను తిరిగి వత్తును
కనులు మాసుకొని తిరిగి తెరువుము
పడునాల్గేండ్లు గడచి వచ్చును.”

అనుచు చల్లగా తల్లికి చెప్పి
మిగిలిన తల్లుల కచ్చట మ్రొక్కి-
“తెలియక చేసిన అపచారములు
ఉన్నచో నన్ను మన్నించుడనె.”

దుఃఖము నిండి ఏడ్చిరి తల్లులు
దశరథ విభుని భవనమంతయు
మంగళ వాద్య ధ్వనులకు బదులుగ
రోదన ధ్వనులతో నిండిపోయినది.

॥శ్రీరఘరాముని॥

40 రథము వెంటడి దశరథ కౌసల్యులు దుఃఖముతో పరుగెత్తుట

రామలక్ష్మణులు సీతాదేవియు
దశరథ విభునకు నేమస్కరించిరి
సతి సోదరుల వనవాసముకై
తండ్రి యానతిని గొనెను రాముడు.

దానధర్మములు యజ్ఞదీక్షలు
సర్వస్వమును త్యజించివేయుట
అన్నకొరకు తన తమ్ముడు చేయుట
ఆచారమ్ము ఇనకులమందు.

దుఃఖము నిండి రామచంద్రుడు
శోక తప్తయగు తల్లిని గాంచెను
సీతతో కలిసి ఆ సుకుమారుడు
తల్లి పదములకు ప్రణామముంచెను.

రాముడె-దశరథమహారాజునుకో
సీతమ్మను గని-నేనే-అనుకో
అడవియంతయు-అయోధ్యఅనుకో
సీతారాముల కంకితమై పో.”

కౌసల్యమ్మకు వందనముంచి
తల్లిని గాంచెను లక్ష్మణమూర్తి
సుమిత్ర దుఃఖము పొంగి పొరలెను
పదముల పడిన పుత్రుని లేపెను.

పేరుకు తగిన సుగుణ రాసియగు
సుమిత్ర అచ్చట తన - తనయునకు
కర్తవ్యమ్ముటు బోధించినది
విని పరవశమున - నిలచిరందరు.

తనయుని శిరసు మూర్కొని పలికెను
“లోక రక్షణకు రామచంద్రుని
కౌసల్యమ్మ కన్నది నాయన
నేను గంటి నిను రాముని సేవకు

అంతట మంత్రు సుమంత్రుడు వచ్చి
మాతలి ఇంద్రుని గాంచి పలికినటు
రామచంద్రుని చూచి పలికెను
రథము సిద్ధమని తెలియబరచెను.

సీతారాముల సేవలు చేయుము
నిరతము రాముడు దిక్కగు నీకు
అన్న సేవలు తమ్ముడు చేయుట
ఆచారమ్ము ఇనకులమందు.

“మహానుభావా! శుభములు నీకగు
కోరిక మేరకు రథము తోలుడు
తల్లి కోరిక నేడే తీరును
వనవాసదీక్షకు మొదటిరోజుగు.”

బంగారు సొమ్ముల మెరిసే సీత
జ్వలించుచున్న అగ్నిహోత్రమన
రామచంద్రుని కనుసన్నలతో
అరుణసూర్యప్రభ అరదము నెక్కిను.

రామలక్ష్మణులు అరదము నెక్కిరి
వివిధాయుధములు పారలు గంపలు
రాజు ఆనతిని రథమున నుంచిరి
రథము సాగినది ఆ మువ్వరతో.

అయోధ్యాయంతయు కదలిపోయెను
జీవకోటి నిర్ఘాంతపోయెను
ఆగ్రహమ్ముతో గజతురగములు
సవ్వడి చేయుచు తిరిగెను పురమున.

పెద్దలు పిన్నలు వయోవృద్ధులు
పరుగులెత్తిరి రథము వెంబడి
రామదర్శనము కోరుచు వారు
రథము నాపమని అరచుచుండిరి.

“ఎన్నాళ్ళకు మా దేవుని చూతుమొ
కన్నీళ్ళతో యిప్పుడగపడకుండెను
కరుణజూపి ఆ రథమును నీవు
మెల్లగ తోలుము మంత్రీ సుమంత్రా!”

గుండెలు బరువై అరచిరి కొందరు
కైకకు గుండియ లేదని రందరు
“కౌసల్యమ్ముకు గుండియ పగలద
లేదా ఆమెది ఇనుప గుండియా?”

మేడగిరిని రవికాంతి వీడనటు
రాముని అడుగుల నడచెను సీత
ఆహా! ఆమె పరమ పతివ్రత
నీడగసాగే ధర్మచరిత్ర.

లక్ష్మణమూర్తి! చరితాత్ముడవు
అన్న సేవ పరమార్థమంటివి
కైంకర్యమయి సాగుచుంటివి
స్వర్గ ద్వారము తెరచివుండును

అంతఃపుర స్త్రీలందరు అపుడు
రోదించుచు తమ రాజును చూచిరి
దుఃఖజలధితో మునిగినరాజు
రామా! అనుచు అరచుచు నడచెను.

రాహుగ్రస్తమగు శశిబింబమువలె
తేని ముఖమున కళ తగ్గినది
జన సమూహమును చూచిన రాముడు
వడిగా తేరును తోలగ చెప్పెను.

రామదర్శనము కోరుచు జనులు
తేరునాపమని అరచెడి అరపుల
కాదని - వేగము పెంచలేకను
మథనతొ రథమును మెల్లగ త్రోలెను.

తేరు నడవగా లేచిన దుమ్ము
జనుల బాష్పముల తడసి అణగినది
అరచుచు ప్రజలు రథము వెంబడి
పరుగులెత్తుట రాజు చూచెను.

చేప తాకిడికి నదిలో కమలము
నీటి బిందువులు రాల్చినట్లుగా
కాంతల ముఖకమలమ్ముల నుండి
రాలుచున్నవి బాష్పధారలు.

దుఃఖభారమును భరించలేక
నరికిన తరువై రాజు కూలెను
రామా! రామా! కౌసల్యాయని
అరపులు రోదన మింటికెగసెను.

తల్లియు తండ్రి రథమునందుకొన
పరుగిడి వచ్చుట రాముడు గాంచెను
కన్నకుమారుని హృదయము కరగెను
కానీ ధర్మము బంధించినది.

బంధీకృతయగు అశ్వపుపిల్ల
తల్లి గుఱ్ఱమును చూచు చందమున
రెప్పల నెత్తగ రామచంద్రుడు
బాధతో గాంచెను తల్లిదండ్రులను

అంకుశ పోటును తిన్న దంతివలె
ఎంతో బాధకు గురియైనాడు
దుఃఖము నణచుకు మంత్రి సుమంతుని
వడిగా తేరును సాగనిమ్మనె.

లేగకోసమై పరుగిడు గోవుగ
పట్టపురాణి పరుగిడుచున్నది
“రామా! సీతా! లక్ష్మణమూర్తి!”
ఉనికి మరచి తానరచుచు పరుగిడె.

దశరథుడంతట అత్తిబిగ్గరగా
రథము నాపమని అరచుచుండెను
త్వరగా సాగగ రాముడు చెప్పెను
సందిగ్ధములో పడెను సుమంతుడు.

విషయము తెలిసి రాముడు పలికెను
“వారి అవస్థను చూడగలేను
ప్రభువు పిలువది వినబడలేదని
చెప్పి-తప్పుకో సమయ స్ఫూర్తిగ.”

సుమంతు డంతట జనులందరికి
రథము వేగముగ పోవును అనుచు
తెలుపుచు రివ్వన తోలెను రథమును
ప్రజలు ప్రయత్నము మానకుండిరి.

మంత్రులు అప్పుడు రాజుతో పలికిరి
“ప్రయాణమ్ముగా సాగెడివారు
త్వరగా రావలెనని కోరినచో
ఎక్కువ దూరము సాగనంపరు.

కావున రాజా నిలువుడు ఇచటే”
అనుచు మంత్రులు చెప్పిన మాటల
రొప్పుచు రాజు సతులతో నచటే
రథమును చూచుచు నిలబడిపోయెను.

41

అంతఃపుర స్త్రీల - అయోధ్యవాసుల దుఃఖము

తల్లి పదములకు వందనముంచి
వనవాసముకై రాముడు వెడలగ
అంతఃపురమున స్త్రీలందరును
విలపించిరి శ్రీరామునికొరకు.

“ఇలలో దిక్కు మన కెవ్వరిక
తాపసోత్తముల రక్షకు డెవ్వడు
కన్నతల్లితో సమానముగా
తల్లులందరిని చూచెడివాడు.”

దుఃఖమునున్న స్త్రీల బాధను
విని మహారాజు కృంగిపోయెను
రాముని చూడగ ఆరచుచు నడచెను
రామా! రామా! అని దుఃఖించెను.

పట్టాభిషేకము ఆగిపోవగ
అగ్నిహోత్రములు రగులుట మానెను
హోమ క్రియలును వంటలు వార్పులు
వదిలివేసిరి అయోధ్యవాసులు.

పశుపత్యాదులు తిండిమానినవి
ప్రేమాదరణలు సన్నగిల్లినవి
రామ కౌసల్యల అభిమానములు
తలచుకొనుచు దుఃఖించి రందరు.

భార్య మోసముతో పతిని గెలిచెనని
భార్యాభర్తల ప్రేమ తగ్గెను
భార్యకు కష్టము పతి కలిగించెను
అనుచు భర్తలను ఈసడించిరి.

అన్నదమ్ముల అనురాగమ్ములు
ఎండమావులా! అనుచు పలికిరి
రవి తేజమ్మది క్షీణించినది
కడలి గట్టిగా ఘోషతొ పొంగెను.

హోరుగాలితో నింగి నిండగా
మబ్బులున్నటు తోచె ఆకసము
దుఃఖ జలధిలో మునిగిరి జనులు
రాముని మిత్రులు మూర్ఛపోయిరి.

స్థాణువులై జనులందరు నిలచిరి
చల్లని గాలి వీచుట మానెను
సూర్యాస్తమయము అయినటు ఎరుగరు
కాంతులు తరిగి నిలచె చంద్రుడు,

ఇత్వాకుల కులతార విశాఖ
ధూమము క్రమ్మి కళ తప్పినది
అశ్వని ఆదిగ నక్షత్రములు
వెలుగులు మాసి వెలవెల బోయెను.

సప్తర్షి మండలము కాంతులు తగ్గెను
నింగిని వెలిగే త్రిశంకు తార
చంద్రబింబమును కలుసుకొన్నది
రాముని రథము సాగుచున్నది.

గురు బుధ గ్రహములు చంద్రుని కలసెను
కుజుడు మొదలగు క్రూర గ్రహముల
కలయిక కలిగెను శశి బింబమునకు
వనవాసమునకు ఆరంభమది.

ఇంద్రుని రక్షణలేని భూమివలె
భయమునందిన పృథివి మాదిరి
రాముని వానవాసమ్మును చూచి
కలవర పడినవి జీవులన్నియు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

42 దశరథుడు దుఃఖతప్తుడై కౌసల్య మందిరము చేరుట

సాగుచు నున్నది రాముని రథము
నింగి తాకునటు ధూళి లేచెను
దశరథ రాజు కన్నులార్పక
చూచుచుండెను దివ్య రథమును.

సాగిన రథము కనుమరుగయ్యెను
స్పృహను దప్పి మహారాజు నేలబడె
కౌసల్యమ్మ సపర్యలు చేయగ
కనులు తెరచెను కైకను గాంచెను.

అమిత కోపమున ఆ మహారాజు
కైకతొ పలికెను “పాపీ నీవు
దూరము పొమ్ము, నన్ను స్పృశించకు
నీ ముఖమును నే చూడను పొమ్ము.

నా భార్యవు నువు కానేకాదు
నీ బంధువులకు తెగతెంపులివే
అర్థకాంక్షివి అధర్మవర్తివి
నిన్ను వదలితి నేనీ క్షణమున.

ఇహపర సుఖముల నొసగే క్రియలలొ
నా ఇల్లాలుగ పరిగణించను
రాజ్య కాంక్షియై భరతుడు వదిలే
తర్పణాదులను నేను గ్రహించను.”

భక్తి మీరగా ప్రభువును లేపి
ధూళిని దులిపి కౌసల్యమ్మ
రాజ మందిరము చేర్చగ రాజు
వెనుక వెనుకకు చూచుచు నడచెను.

తండ్రి మనస్సు తనయుని వెంబడి
తనువు మాత్రము గృహము లోనికి
అడవుల తిరిగే రాముడు-మదిలో
తాపసి వేషము దాల్చి కనబడె.

బ్రాహ్మణ హత్య చేసినట్టుగా
కలిగిన బాధను భరించలేక
ఏడ్చుట మొదలిడె అయోధ్యరాజు
కరగని హృదయము లేనేలేదు.

రాముని రథము ఊరు దాటెనని
విని మహారాజు కృంగిపోయెను
రాహువు మ్రింగిన సూర్యుడాయెను
కౌసల్యమ్మ స్పృహతప్పినది.

“అయ్యో రామా! అడవులపాలా
రాజ్యభోగములు దూరమయ్యెనా
జగన్నాథుడవు అనాథవైతివ!
జనకుని తనయకు ఎంతటి కష్టము.

కైక! నీకు కోరిక తీరెను
రాముడు లేక నేనిక బ్రతుకను
భర్తహీనమై ఘామినేలుకో”
దుఃఖమునెడి రాజు ఆరచెను.

రాజదీపిలో రాజు నడచెను
భర్తహీనమై పిడులున్నవి
దేవాలయములు అంగడులన్నియు
తలుపులు తెరువక మూసియున్నవి.

క కైకలిగిన వారందఱును
రాముని రక్షణమౌ పరుగిడినారని
రాజదీపిలో మిగిలిన వృద్ధులు
చెప్పక చెప్పితి దశరథరాజుకు.

మఱ్ఱ మూటుకు రవి సాగినటు
నడనములోనికి రాజు సాగెను
వృద్ధుల రాజు పలికెను అపుడు
రాముడనె సదనమ్ముడు చేర్చగ.

“రామునిగన్పు కౌసల్యమ్మ
మందిరమందు శాంతి కలుగును”
రాజు కోర్కెను తెలిసి అంతట
రాము చేర్చితి ఆ మందిరము.

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తులు
లేని మందిరము శోభలు తరిగెను
తారాచంద్రులు లేని నింగివలె
వెలవెలబోవుచు కనబడె రాజుకు.

“రామా! నన్ను వదలిపోతివా
అక్కున చేర్చుకు ఆనందించెడి
భాగ్యము నాకు కలుగుట కష్టము
అంతవరకు నేనిట మనగలనా.”

దుఃఖించుచును ఆ మహారాజు
సౌమ్మసిల్లి తా నిద్రలో జారెను
అర్థరాత్రమున మెళకువ వచ్చెను
కాళరాత్రిగ తోచెను రాజుకు.

కౌసల్యమ్మను పిలుచుచు పలికెను
“నాకిపుడేమియు కనపడకున్నది
చూపు రామునితో నడిచిపోయినది
అంధుడనైతిని ఓ మహారాణీ!

రాముని లాలన చేసిన చేతుల
చల్లని చేతుల నన్ను స్పృశించిన
ఉపశమనమ్ము కలుగును” అనగా
కౌసల్యమ్మ సేవలు చేసెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

43 కౌసల్యమ్మ దుఃఖత వైదై దశరథునితో పలుకుట

దుఃఖాత్తుడయి రాజు వుండెను
మరింత కృంగి రాజు యున్నది
కౌసల్యమ్మ మెల్లగ పలికెను
మదిలో వాద ప్రభువుకు తెలిపెను.

“విషమును గ్రగ్గెడి ఫణివలె కైక
నా కుమారుడు రాముని పైన
మోసమనెడి తన విషమును గ్రగ్గగ
తనయుడు అడవుల పాలై నాడు.

అయోధ్యాకాండము

కుబుసము విడచిన క్రూరనాగువలె
గృహమున కైక తిరుగుచుండగా
నామది కెంతో భయము కలుగును
ఇంటా బయటా భయపడిపోదురు.

తన కుమారునికి రాజ్యము కోరెను
నా కుమారునికి దాస్య మిడినచో
బిచ్చమెత్తుకొని తినుచు-భరతుని
సేవచేయుచు పురమున నుండును.

దేవతలందెడి హవిర్భాగమును
అసురుల కిడినటు ఓ మహారాజా!
రాజ్యపదవిని రామునికీయక
మనసుకొచ్చినటు కైక కిచ్చిరి.

సుఖపడవలసిన నా సుకుమారుని
సుమలత సీతను లక్ష్మణమూర్తిని
అడవికి పొమ్మని ఆనతి నిడిరి
దిక్కులేనటు చేసివేసితిరి.

నవయవ్వనమున అడుగుబెట్టిరి
రాజ్యభోగముల కర్తులు వారు
కందమూలములు తినుచు బ్రతకమని
కడుఇడుమల పాల్గొనిరి మీరు.

ఇప్పటికిప్పుడు పదునాల్గేండ్లు
గడచిపోయి నా రాముడు వచ్చిన
నా కానందము కలుగును కాదా
అంతటి భాగ్యము ఎన్నటి కమరునా!

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
ఆనందముగా తిరిగి వచ్చుట
అయోధ్య పౌరులు పరవసించుట
నగరి శోభగా నలంకరించుట.

పూలవానలు కురిపించుటయు
ఆ మువ్వరును ఆనందముగ
విప్రకన్యలకు ఫలపుష్పములిడి
అయోధ్య నెప్పుడు ప్రదక్షిణింతురొ.

ఓ మహారాజా! పూర్వజన్మలో
క్రూరకృత్యములు చేసితినేమో
పాలు ద్రావెడి పాపను లాగి
తల్లి స్తన్యములు కోసితినేమో.

మురిపెపు లేగను సింగము గొనినటు
కైకవల్లనే నాకీ కష్టము
ఒకడే ఒక్క బిడ్డడు కలిగెను
సద్గుణరాసిగ ఇలలో వెలసెను.

సర్వశాస్త్రముల పారంగతుడు
అతిసుకుమారుడు జ్ఞానవృద్ధుడు
ఓ మహారాజా! తనయుని వదలి
నే బ్రతుకుట ఎటు సెలవీయుడయా!

రాముని చూడక బ్రతుకగలేను
గ్రీష్మతాపమున భూమి ఉడికినటు
నన్నీ బాధ దహించుచున్నది
అని విలపించెను కౌసల్యమ్మ.

॥శ్రీరఘరాముని॥

44

సుమిత్ర, కౌసల్యమ్మను ఊరడించుట

దుఃఖమునున్న కౌసల్యమ్మను
ధార్మికురాలగు సుమిత్ర వచ్చి
చల్లని మాటల అనునయించెను
శోకించుటది తగదని పలికెను.

“సద్గుణయుతుడు రామచంద్రుడు
పురుషోత్తముడు అమిత విక్రముడు
ఇహ సుఖములపై మమతలు వదలి
పర సుఖములపై మనసు నిలపెను.

మన రఘురాముడు వనములకేగుట
సత్యవర్తిగా తండ్రిని నిలపుట
కావున నీవు దుఃఖము వదలుము
లక్ష్మణు కొరకై చింతిలవలదు.

పాపరహితుడు భ్రాతృ సేవకై
అన్న అడుగుల ఆడవికి నడచెను
సత్కార్యమును తనయుడు చేసెను
వారిరువురకై దుఃఖిల వలదు.

పరమ పతివ్రత జనకరాజ సుత
ధర్మాత్మునకు ఇల్లాలై నది
ధర్మము తెలుసును ఇడుమలుతెలిసియు
భర్త అడుగుల వెంబడి నడచెను.

ధర్మ పథమున నీత నడచెను
ఆమె కొరకు నువు దుఃఖిలవలదు
నీ కుమారుడు సత్య ధర్మములె
పెన్నిధి అనుకొని తలంచినాడు.

రాముని కీర్తి ఇలలో వెలుగును
రమ్య గుణాఢ్యుడు త్వరలో వచ్చును
రాజుగ నేలును ప్రజలందరినీ
రామరాజ్యమది చూతువు తల్లీ.

సూర్యుడు ఎండను తగలనీయడు
సుమగంధముతో వాయువువీచును
తండ్రిగ చంద్రుడు కౌగలించును
రాముని కేమియు బాధ కలుగదు.

మహా యుద్ధమున రామచంద్రుడు
రిపులెందరినో సంహరించగా
దివ్యవరముగా అమోఘాస్త్రములు
రామచంద్రుడు అందెను గాదా !

అంతటి రాముడు శరములు విడువగ
ఎంతటి వారు నిలబడలేరు
గృహముననున్నను అడవుల నున్నను
వీరుడు సుఖపడు-నమ్ముము నన్ను.

రామచంద్రుని ఆనతి భక్తిగ
పుడమి శిరస్సున చాల్చును వినుము
వనవాసమ్మును పూర్తి చేసుకొని
రాకై రాజ్యము చల్లగ నేలును.

సూర్యునికే మరి సూర్యుడు రాముడు
అగ్నిహోత్రునికి అగ్నియే యగు
సంపద కాతడు పెన్నిధి యగును
ప్రభువులందరికి రాముడు రాజు.

కీర్తికి కీర్తి - క్షమకు క్షమయగు
సురలందరకూ దేవుడతడు
భూతమ్ములకు పెను భూతమ్ముగు
రామునిసాటి ఇలలోలేరు.

నారవల్కలము దర్భాసనముల
ధర్మాత్ముడు తా నడవికి నడువగ
అనుసరించిన భార్య మాదిరిగ
రాజ్యలక్ష్మి తా ననుసరించినది.

ధనుర్భాణములు ధరించి ముందర
లక్ష్మణమూర్తి నడచుచుండగ
పురుషోత్తమునికి బాధ కలుగదు
దుర్లభమన్నది వారికి లేదు.

పౌరులందరు దుఃఖము నుండిరి
తిరిగి రాముడు వారిని యేలగ
ఆనందించే సమయము వచ్చును
అజ్ఞానముతో పడవలదమ్మా !

మంగళమూర్తి ! రామచంద్రునికి
ఎట్టి అశుభము కలుగదు తల్లి
మాకు ధైర్యము చెప్పగ తగుదువు
నీకు ధైర్యము చెప్పట ఎటుల.

రాముని జననికి దుఃఖము తగునా
రాముని నడవడి సాటి మరెవ్వరు
నింద తెరుగవు పుణ్యమూర్తివి
రాముడు తప్పక వచ్చును వినుము.

చంద్రుని తీరుగ రామచంద్రుడు
నీ కన్నులలో వెలుగు నింపును
సతి సోదరులతో సుఖముగ వచ్చును.
స్నేహితులందర జేర్చుకు కనపడు.

మెత్తని కరముల నీ పదములపై
నమస్కరించి రాముడుండగా
మేఘము గిరిని కడిగినట్లుగా
ఆనందాశ్రులు చిలకరింతువు."

సుమిత్ర చెప్పిన చల్లని మాటల
రాముని తల్లి మనసు చల్లబడె
శరత్కాలమున మబ్బుల మాదిరి
దుఃఖము హరించె రామ జననికి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

45

రాముని-పురమునకు మరలమని పౌరుల ప్రార్థన

రాజుయు, రాణులు, రామునిమిత్రులు
అతికష్టముపై వెనుదిరిగినను
అయోధ్య పౌరులు పట్టవదలక
పరుగిడుచుండిరి రథము వెంబడి.

కంటికి రథము కనబడకున్నను
పోవలదనుచు వెంబడి వచ్చెడి
పౌరుల కపుడు నచ్చచెప్పగా
తేరు మెల్లగ తోలగ చెప్పెను.

రథమును చేరిన ప్రజ లందరితో
ప్రియదర్శనుడు మెల్లగ పలికెను
“ఓ ప్రజలారా! మీ వాత్సల్యము
మరువలేనిది మధురమైనది.

మీరీ ప్రేమను ఆదరమ్మును
భరతునిపైన చూపగ కోరెద
కైక తనయుడని తలంచవద్దు
సద్గుణ యుతుడు భరత కుమారుడు.

మీకు తప్పక మేలు చేయును
పండిన జ్ఞానము కలిగినవాడు
మెత్తగ నున్నను వ్యాఘ్రసమానుడు
రాజగుణములతో శోభిలువాడు.

భరతుడు యువరాజున్న నిర్ణయము
రాజనిర్ణయము-శిరోధార్యము
నే సాగెదను వనవాసముకు
సాగుడు మీరు అయోధ్యలోనికి

నాకై రాజు పరితపించక
కాపాడుకొను భారము మీది
మీరటు చేసిన ముదము నందెద
అనుచు ప్రజలకు రాముడు చెప్పెను.

అంతటిలోనే రథము సాగెను
వినరా ప్రజలు పరుగిడుచుండిరి
కంటనీటితో పరుగులెత్తిరి
తమ ప్రయత్నము వదలకుండిరి.

తండ్రిమాట నెరవేర్చెడి పట్టు
రామచంద్రునిలొ గట్టిగ నున్నది
పురముకు రాముని గొనిపోవలెనని
ప్రజలందరిలో గట్టి యోచన.

రామచంద్రుని సద్గుణమ్ములు
రథముకు వారిని బంధించగను
పరుగిడు అరదము వెంబడివారు
పరుగులెత్తిరి రామ హృదయమున

విప్రోత్తములు వయోవృద్ధులు
పరుగిడలేక హయములు వినునటు
“గుఱ్ఱములారా! పరుగిడవలదు
ప్రభువును దూరము చేయగవలదు.

సునిశితమైన చెవులు మీవి కద!
మా మొర మీకు వినబడలేదా
విహారమ్మునకు గొనిపోదగిన.
మీరే రాముని అడవుల విడతుర.”

విప్రోత్తముల మాటలు వినెను
గుండియ కరిగెను పురుషోత్తమునికి.
పెద్దలు నడచుట తగదని తోచి
సతి సోదరులతో రథమును దిగెను.

వారిని కలువగ వెనుకకు నడచిన
వ్రతభంగమని రాముడు తలచి
అతి మెల్లగను నడువసాగెను
వచ్చెడివారు కలుసుకొనుటకై

వేదవిదులు వారందరు పలికిరి
“విప్రు లందరము వచ్చుచుంటిమి
స్వేత ఛత్రముతో వాజపేయులు
వచ్చుచుండిరి గొడుగు పట్టెదరు.

ఓ సుకుమారా! నీ దేహమది
ఎండకు కములుట చూడగలేము
వేదమంత్రముల యెద నిలువకను
కదలుచుంటిమి కారడవులకు.

వేదధనము మాకున్నది రామా!
అది దాచితిమి మా గుండెలలో
పాతివ్రత్యము సతులకు రక్షణ -
నిర్భయముగ నీ వెంట నడచెదము.

నీవు మమ్ములను రావలదన్నచొ
మాతో నగరికి నీవు రావలె
నినుగొని పోక పురమునకేగము
పండిన తలల ప్రార్థన వినుము.

విప్రుల కోరిక వినుట ధర్మము
యజ్ఞ యాగములు చేయనెంచితిమి
నీవులేక మా మనసు నిలువక
మూలపడును మా యజ్ఞ యాగములు

నీవల్లను ఆక్రతువులు ఆగిన
ఆ దోషము మరి నీదగునుసుమా!
దుఃఖమునున్న సర్వప్రాణుల
ప్రార్థన యిది నిను పురముకేగమని

నడువగలిగిన మేము నడచితిమి
నడువలేని ఆ తరువు లన్నియు
నేలను నిలచి వేళ్ళు పెగలక
నిను గని-వంగి ఏడ్చుచున్నవి.

పక్షులు సైతము తినుట మానినవి
పురము కేగమని కోరుచున్నవి”
అటులా విప్రులు కోరుచుండగా
తమసానదిని సమీపించిరి.

విప్రుల కోరిక తీర్చమనునటు
తమసానది తా నడ్డము వచ్చెను
సుమంత్రు డంతట హయముల విప్పి
సేద తీర్చెను నదీ జలముల.

॥శ్రీరఘరాముని॥

46 రాముడు కనబడలేదని అయోధ్య పౌరుల వేదన

తమసాతీరము చేరిన రాముడు
తమ్మునితో తా పలికెను ప్రేమతో
“సోదర లక్ష్మణ! వనవాసములో
రాత్రి ఇచ్చట గడిపెదమయ్యా!

అయోధ్యనగరిని మన గృహములను
తలంచి దిగులు పడవలదయ్యా!
పక్షుల కూతలు మృగముల అరుపులు
సాయంసంధ్యలొ మూల్గుచున్నవి.

కటికచీకటిలో ఆ కారడవి
బావురుమన్నటు తోచుచుండును
అయోధ్యలోన జనులందరును
దుఃఖతప్తులై యుందురుగాదా.

దశరథ ప్రభువు గూర్చియె దిగులు
అమ్మ గురించి మది కలవరపడు
వారిద్దరును కండ్లు కరగునటు
విలపించెదరని తోచును సోదర.

భరతుడు ప్రేమాదరణకు నెలవు
వారికి ఊరట కలుగజేయును
నీవు వెంబడి వచ్చుట చేతను
సీత రక్షణ తేలిక యగును.

వనభోజనము దొరుకును మనకు
నేను - రాత్రి ఉపవాసము చేసెద
ఈ నది జలములు అతి పవిత్రములు
వీటిని త్రాగెద కడుపు నిండుగ."

సుమంత్రు గాంచి రాముడు పలికెను
హయముల రక్షణ తప్పదు నీకనె
రాముడు అపుడు తమ్ముని తోడుగ
సాయంసంధ్యను పూర్తి చేసెను.

లక్ష్మణు సాయమునంది సుమంత్రుడు
పండి రాలిన పత్రమ్ములతో
సీతారాముల పడకలు తీర్చెను
స్వామి సేవతో మురిసిపోయెను.

సీతారాములు నిద్రలో మునిగిరి
రక్షగ నిద్దరు మెళకువ నుండిరి
లక్ష్మణమూర్తి అన్న గురించి
మది పులకించి చెప్పెను ఎన్నో.

పుణ్యచరిత్రుని మాటలతోను
ఇట్టే గడిచెను రాత్రి యంతయు
తెలతెలవారెను ఆలమందలు
నీరు త్రాగుటకు వచ్చెను నదికి.

రామచంద్రుడు నిద్ర లేచెను
మేను మరచి అట నిద్రలో నున్న
పౌరులందరిని చూచెను రాముడు
సుఖమగు నిద్రలో ఉనికి మరచిరి.

వారిని గాంచి రాముడు చింతిలె
"సోదర లక్ష్మణ! గృహములు వదలి
నాతో వనముకు వచ్చిన వీరు
అలసి సొలసి ఇట నిద్రలో నుండిరి..

వారికివారై అయోధ్య కేగరు
నను గొనిపోగా వెంబడి వచ్చిరి
అసువులనైనా వీడ సమర్థులు
నన్ను వీడనని పట్టుతొనుండిరి.

వారికి మెళకువ వచ్చెడిలోగా
మన మీ స్థలమును వీడుట మేలు."
రామునిమాటలు విని సుమంత్రుడు
శీఘ్రమే రథమును సిద్ధపరచెను.

ఉరుకుల పరుగుల సాగెడి నదికి
అద్దరి తీరము చేరిరి సుఖముగ
కంటకరహితము అయినట్టిది యగు
కాలి బాట కనుపించెను వారికి.

వెనుకకు మరలిన గుర్తులు గాంచి
నిద్రలేచిన జనసమూహము
అయోధ్య కేగితినిని భ్రమించెదరు
కావున వారు మరలిపోదురు.”

రాముడు చక్కని యోచన చెప్పెను
'మంత్రి సుమంత్రా! మేమిట నుందుము
రథమును వెనుకకు తోలుకుపోయి
వేరు మార్గమున మమ్ముల కలియుము.

మంత్రి సుమంతుడు అటులే చేసి
మరలివచ్చి ఆ మువ్వరతోను
శుభసూచనగా ఉత్తరదిశలో
కొంచెము నడిపి ముందుకు సాగెను.

మహారథుడు శ్రీరామచంద్రుడు
సతీసమేతుడు అతిబలవంతుడు
అడవికి రథమున గొనిపోచుండగ
ధీరాత్ముడు తా సుఖముగ కూర్చొనె.

॥ శ్రీరఘరాముని॥

47

రథముగానక పౌరుల వేదన

తపోవనముల దిశలో రథము
అతివేగముగా సాగుచున్నది
తెల్లవారినది పౌరులు లేచిరి
రాముని గానక దుఃఖిలసాగిరి.

వెర్రి ముఖములతో వెనుకకు మరలిన
ప్రజలందరకు ఏమని చెప్పట
తగుదుము మేమని తరలివచ్చితిమి
రాముని అడవుల దించి వచ్చితిమి.

మొద్దునిద్దరలొ మునిగితి మనుచు
వారినివారే నిందించుకొని
ప్రాణసమానము రాముడు లేనిచో
ప్రాణము లెందుకు అనుచు తలచిరి.

మనమా విధముగ జెప్పట తగునా
భార్యాబిడ్డల కేమి చెప్పెదము
దుఃఖజలధిని ఊరు మునిగినది.
మనసు చెల్లునా మరలివెళ్ళుటకు.

ఎండుకట్టెలు కనబడుచున్నవి
వాటితో పెద్దచితి నేర్పరచి
మంటల దూకి మరణించెదము
రాముని చూడని తనువు లెందుకు.

రథము సాగిన గుర్తుల నచ్చట
గాంచిరి కొందరు సాగిరి ముందుకు
కొంతదూరము సాగిన వెనుక
గుర్తులు లేవు తికమక పడిరి.

ఏమియు తోచక చింతలొ మునిగి
చేయున దేమియులేదని తలచి
దీనవదనమున వారందరును
తిరిగి చేరిరి అయోధ్య నగరికి.

గృహముల నడుగిడ మనసులు రాక
కంటనీటితో నిలబడిపోయిరి
రాముడులేని అయోధ్యనగరము
చంద్రుడులేని ఆకాశమ్ము.

రఘుకులతిలకుడులేని అయోధ్య
ఎండిపోయిన కాసారమ్మగు
అతికష్టముతో గృహముల కేగిరి
స్వజనుల గుర్రే మరచిపోయిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

48 రాముని తీసుకురాలేదని శ్రీ జనము పరుషము లాడుట

భార్యాబిడ్డలు ఎదురువచ్చిరి
రాముని విషయము అడిగిరి వారు
మాటలు రాక మనసు నిలువక
నిలచిరి వెర్రిగ - పలుకకపోయిరి.

రాక తప్పదని-చత్తుము మేమని
పదముల పడి మరి ప్రార్థించినచో
కదలివచ్చును కరుణామూర్తి
చేతకానివారై తిరి మీరు.

శుభవార్తలు మదికెక్కుటలేదు
ఆనందమది అగపడకున్నది
ప్రాణములున్నను అచేతనమై
రామధ్యానమున మూగగ నిలచిరి.

పురుషులందరిలొ ఉత్తమ పురుషుడు
ఒక్క లక్ష్మణుడు కావున అతడు
సీతారాముల సేవకు సాగెను
ఆ యోగ్యత మరి మీకు లేదు కద.

వంటప్రయత్నము చెయ్యరెవ్వరును
నిత్యకర్మలకు విప్రులు లేవరు
వర్తకు లంగడి తెరువకపోయిరి
తల్లులు పిల్లల ముద్దుచేయురు.

సీతారాములు మునిగిన జలములు
పుణ్యతీర్థములు అతి పవిత్రములు
వెంట సాగినచో కనుల చూచెడి
భాగ్యము నిరతము కలిగి యుండెడిది.

విలపించుచును శ్రీలు పలికిరి
వారి భర్తలను ఈసడించిరి
“మమ్ముల నంపిన మేమే పోయి
రామచంద్రుని తీసుకరామా!

ఘనమగు తరువులు గొడుగై నిలబడు
తేట నీటిని నదులు ఇచ్చును
పర్వత సానువులామహాత్ముని
విశ్రాంతికయి పడకలు అగును.

చరాచరము ఆ మంగళమూర్తిని
గుండెనిండుగా ఆహ్వానించును
ముడిచిన పూలతో పుష్పాంజలితో
వనశ్రీ మంగళకరముగ నిలచును.

ఇష్టదైవమును పూజించినటు
విరిసిన తరువులు పూలు జల్లగా
తుమ్మెద నాదము మంగళగానము
సీతారాముల సేవలొ మురియును.

అంతటి భాగ్యము లేకపోయినది
రాముని తీసుకరాకపోతిరి
రాముని పదములు సోకిన నేలను
అకాలమైనను తరువులు పూయును.

మధుర ఫలములను ఇచ్చు తరువులు
చల్లగ వీచును రామచంద్రునికి
జన్మసార్థకము చేసుకొనునవి
స్వచ్ఛ జలమ్ములు పరుగిడి వచ్చును.

రాముడున్నచో భయమసలుండదు
రాముని విడిచి ఉండగ లేము
కాపురమ్ములను కానకుమార్చి
కనుల గాంతుమా ప్రయదర్శనుని.

సీత సేవలు మేము చేసెదము
రాముని సేవలు మీరు చేయుడు
ఆలసింపక బయలు దేరుదము
రామదర్శనము చేసికొందము.

రాముడు లేని అయోధ్య నగరము
వాసయోగ్యము కానే కాదు
నిరతము రాముని తలపుల నిండి
దుఃఖము నిండి జనులిట వుందురు.

అనాథయగు నీ అయోధ్య నగరము
ధర్మదూరమై పోవును రాజ్యము
సిరిసంపదలు కలిగి యున్నను
మనుగడ కష్టము ఈ రాజ్యములో

రాజ్యకాంక్షతో కైకాదేవి
భర్తకు తాను దూరమైనది
జ్యేష్ఠ కుమారుని అడవులకంపెను
దుష్టరాలు మరి అధర్మవర్తి.

కైక-కొడుకుతో రాజ్యమునేలిన
బానిస బ్రతుకే ప్రసాదించును
రాజ్యము నుండుట మావశమవ్వదు
తగునని తోచిన మీరిట నుండుడు.

ఉద్రేకములో పలుకుట కాదిది
బిడ్డల ఆనగ చెప్పుచుంటిమి
ఒడుదుడుకులతో రాజ్యముండును
రాముడు లేని అయోధ్య నుండము.

దశరథరాజు బ్రతుకుట కష్టము
కైకవల్ల మరి నాశము తప్పదు
మూర్ఖులు మీరు జ్ఞానహీనులు
అందువల్లనే తిరిగి వచ్చితిరి.

పదండి అందరమొకటై పోదము
లేదా ఇంత విషము త్రాగెదము
కానిచో అయోధ్య మాటే తెలియని
దూరదేశముల చేరుకొందము.

మొలక నవ్వులతో పలుకరించును
పురుషోత్తముడు నడచిన నేల
పునీతమై అది శోభలీనును !
అనుచు నగరిలో అతివలు ఏడ్చిరి.

వృద్ధరాజు బ్రతికుండువరకును
ఉందమన్నను ప్రమాదమదియగు
గొర్రెను కసాయి కిచ్చినట్లుగా
ప్రజలందరను భరతున కిచ్చును.

శోకతప్తులై శ్రీలుండగను
చూడలేక రవి అస్తమించెను
చీకటి పడినది చైతన్యమది
అయోధ్య నగరిలో కనపడలేదు.

నీలనీరద శ్యాముడు రాముడు
పద్మపత్ర నేత్రమ్ములు కలిగి
ఆజానుబాహుడు అతి బలవంతుడు
ప్రియదర్శనుడు ప్రియ బాషణుడు.

ఆహితాగ్నుల అగ్నిమండక
అంగడులన్నీ మూసియుండగా
సందడి లేని అయోధ్య నగరము
తారలు లేని నింగిగ తోచెను.

కన్న కొడుకునో తోబుట్టువునో
వెడల గొట్టినటు ఏడ్చి రతివలు
ఆ సమయములో అయోధ్యనగరము
నీరు ఇగిరిన సంద్రము పోలెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

49

శ్రీరాముని రథము కోసలచేరుట

తండ్రి ఆనతి పాలించుటకు
సతి సోదరులతో వనవాసమునకు
ఆనందముగా సాగెను రాముడు
ప్రకృతి శోభను చూడసాగెను.

సీతారాముల గాంచిన ప్రజలు
దశరథ రాజును కైకాదేవిని
తగని కార్యమును వారు చేసిరని
తోచిన విధముగ ఆడిపోసిరి.

పెద్ద గ్రామములు చిన్న పల్లెలు
చక్కని చేలు విరసిన తరువులు
నయనానందము చేయుచుండగా
సాగిన దూరము తెలియకపోయెను.

జనకుని కూతురు అతి సుకుమారి
అడవులలో తా నెట్లు గడపును
దయాదూరుడై దశరథరాజు
అడవుల ఇడుమలపాలు జేసెను.

కోసల రాజ్యము సమీపించెను
“వేద శ్రుతి” యను నది ఎదురైనది
దక్షిణ దిశగా రథము సాగెను
ఆలమందలు అగపడె శుభముగ.

రాముడంతట సుమంత్రుతో ననె
సరయూ ఒడ్డున పుష్టితవనముల
తలిదండ్రులతో ఆనందముగా
విహరించుటది ఎన్నటికో మరి.

పుణ్య జలముతో “గోమతినది” యది
సంద్రము చేరెడి స్థానము చూచిరి
ముందుకు సాగిరి ఆనందముగా
హంసల గొంతులు మురిపించినవి.

సరయూ ఒడ్డున వనములయందు
వేటాడుటది ఎన్ని రోజులకొ
అనగా మంత్రి అడిగిన ప్రశ్నకు
తిరిగి రాముడు బదులు పలికెను.

నేత్ర పర్వముగ మయూరమ్ములు
నృత్యము చేయుట చూచిరి వారు
స్యందనదిని ఆ రథము దాటెను
ఇఞ్శాకువు తానేలిన నేలది.

“దోషమైనను వేటను మాత్రము
క్రీడార్థముగా - అభ్యాసముగా
శ్రార్థాదులలో తప్పనిసరిగా
నియమమ్ముగను నడుపుచుందురు.

వై వస్వతమనువు ఆ ప్రదేశము
ఇఞ్శాకువివ్వగా నేలెను పూర్వము
ఆ రాజ్యమది అచ్చటి వరకే -
ఆ వివరములు సీతకు చెప్పెను.

వేటను మించిన వేడుక ఏదియు
రాజులకుండదు గావున పెద్దలు
రాజ ఋషులును వేటను మాత్రము
సమ్మతించిరి మంత్రి సత్తమా!

నాకు మాత్రము వేటయందున
మక్కువ ఎక్కువ లేదు అనుచును -
మాటలు సాగుచు నుండగ నంతట
రథము కోసలను చేరె సుఖముగ.

॥శ్రీరఘరాముని॥

50

గుహునకు రామ దర్శనము లభించుట

విశాల కోసల రమణీయమ్మది
నగరము వదలుచు రామచంద్రుడు
నగరముయొక్క అధిదేవతలకు
వందనమిడెను ఆశీస్సులకై.

అయోధ్యలో ఆ జనసమూహమున
వీలుపడక శ్రీరామచంద్రుడు
కోసల దాటుచు ఆ సమయములో
కోర్కెతీరగా వందనమిడెను.

“పుణ్యనగరమా! మా వంశముతో
పుణ్యపురుషులు పాలించిరి నిను
వీడ్కోలిదిగో - నిను రక్షించే
గ్రామదేవతల ప్రణామమిదిగో.

తండ్రి మాటను తలనుధరించి
వనవాసమునకు సాగుచుంటిమి
తిరిగి వచ్చుచు మున్ముందుగనే
నీ దర్శనము చేసికొందుము”

సజలనయనముల వెంబడి వచ్చిన
ప్రజలను గాంచి పలికెను రాముడు
“నాపై మమత అనురాగముతో
ఎంతో దూరము వచ్చిరి మీరు.

మీ దయకెంతో ఆనందించితి
అతిగా దుఃఖము అనర్థకమ్మది
కావున గృహముల కేగుడు మీరు
మిమ్ముల గాంచిన నాకు దుఃఖమగు.”

వారందరును రామచంద్రునికి
ప్రదక్షిణించి నమస్కరించి
బరువగు గుండెల బయలుదేరిరి
నడచుచు, వెనుకకు చూచుచు నడచిరి.

సిరిసంపదలకు నెలవు కోసల
యజ్ఞశాలలు దేవాలయములు
జలాశయములతో సుందరమైనది
ఆలమందలవి అసంఖ్యాకములు.

సుఖశాంతులతో ప్రజలు ఉండిరి
వేదఘోషలు వినబడుచున్నవి
ప్రతిమహారాజు చూడదగినది
పురుషోత్తముడు వదలి సాగెను.

కోసల చాటి దక్షిణముఖముగ
కొంతసాగగా పావనగంగను
పుణ్యమూర్తి శ్రీరాముడు చూచెను
సతితో కలసి వందనమిడెను.

స్వర్గమర్త్య పాతాళములలో
త్రిపథగామినిగ వెలసిన గంగను
దర్శించినచో శుభములు కలుగును
శిరసునదాల్చిన పాపము తొలగును.

ఋషులందరు తమ ఆశ్రమమ్ములు
గంగ ఒడ్డున నిర్మించుకొన
పావనగంగకు అలంకారముగ
వన్నెలీనును ముని ఆశ్రమములు.

దేవగంధర్వ అప్సరాంగనలు
మంగళజలముల స్నానము చేతురు
పంకిలమసలేకాని జలములవి
పాప పంకిలము పారద్రోలునవి.

స్వర్గవాసులను ఉద్ధరించగా
గగనమార్గమున దివికి చేరినది
వారందరికీ ప్రీతిపాత్రమై
పునీతులనుగా చేసెను వారిని.

మంగళజలములు జారుచుండగా
మంగళకారిణి అగు నొక తొయ్యలి
గాజుల శోభిలు దివ్యహస్తముల
తప్పెట్లు కొట్టెడి సవ్వడి అయ్యెను.

తెల్లని నురుగు చిరునవ్వులుగా
కొండలజారే జలప్రవాహమది
శోభగజారే జడమాదిరిగా-
సుడులు తిరుగుట నాభిగ తోచెను.

గంభీరముగా నడచు నొక్కపరి
మృదంగనాదము చేయుచు సాగును
వేగము గలిగి వంపుల ఒదిగి
వడిగా సాగును ఆ గంగమ్మ.

నల్లకలువలు కన్నుల పోలును
కమలమ్ములవి చేతుల పోలును
తీరమునున్న తరువుల వరుసలు
మెడలో హారములన్నటు మెరయును.

ఇసుక తిన్నెలు ఘనజఘనములై
వన్నెలపుప్పొడి చందనచర్చగ
మేరయుజలములు మణిహారములై
జలజంతువులు ఆభరణమ్ములు.

సారసపక్షులు చక్రవాకములు
హంసలు ముదముగ ఆడి పాడగ
అడవి ఏనుగులు దిక్కులకెగసే
ఘోరకారమ్ములు సలుపుచుండగా.

సాగరసంగమమునకై సాగే
మదవతి అన్నటు సాగెడి గంగ
విష్ణుపాదమున ఉద్భవించినది
నారాయణునే స్మరించునానది.

మర్త్యలోకమున మంగళమ్ముకై
భగీరథుని బహు ప్రయత్నమ్ముతో
శంకరదేవుని జటాఝూటమున
నిలచిన గంగ నేలకు దిగెను.

ఉరుకుల పరుకుల సాగే గంగను
పురుషోత్తముడు రాముడు గాంచెను
గంగ సేవలో తరింతమనెను
గంగను గాంచి పులకరించిరి.

శృంగిబేగి పురమున్నది ముందర
గుహుడను భక్తుడు-ఏలుచుండెను
నిషాదరాజు-“స్థపతి” ఆతడు
చల్లగ రాజ్యము నేలుచుండెను.

బలవంతుడు ఆ నిషాదరాజు
రాముని ప్రియసఖుడాపుణ్యాత్ముడు
రాముని రాక విని ముదమంది
మంత్రుల సచివుల చేర్చుకు నడచెను.

రామదర్శనము చేయుటకొరకై
పొంగిన గుండెతో పరుగులెత్తుచు
పుణ్యమూర్తిని అంతదూరమున
గాంచెను గుహుడు జన్మ తరించెను.

గుహుని గాంచెను రామచంద్రుడు
గుండియ కలపగ ముందుకు వచ్చెను
రామ కౌగిలిని ఆందిన గుహుడు
చరితార్థుడయి నిలచిపోయెను.

గుహుడు పలికెను అతిభక్తిగను
“రామా! నాదగు రాజ్యమంతయు
అయోధ్యసమము-నీదేనయ్యా!
పుణ్యవశమున అతిథివైతివి.”

కర్తవ్యమును బోధించుమయా”
అనుచు గుహుడట పలుకుచుండగా
ఆర్ఘ్య జలములు ఆహారములు
అతని అనుచరులు తీసుకవచ్చిరి.

గుహుడు పలికెను ముడిచిన కరముల
“నా పాపములను కడిగి వేసుకొన
రామప్రభో! నీ కాళ్ళు కడిగెద
భక్ష్య భోజ్యముల నిడెదను భక్తిగ.

అశ్వములకు గ్రాసమిడెదను
గంగ జలములను త్రావించెదను
జగతిని ఏలే జగన్నాథుడవు
దాసుని రాజ్యము ఏలుము దయతో.”

ఆప్యాయముతో రాముడు పలికెను
“గుహుడా! నీవు స్నేహ వశమున
పాదచారివై! వచ్చితి విటకు
మనసు నిండుగా సత్కరించితివి.

నాకానందము అయినది మిత్రమ!
సంతుష్టుడను అయితిని నేను”
అనుచు రాముడు బలమగు కరముల
ప్రేమగ గుహుని కౌగలించెను.

“మిత్ర సత్తమా! నేనీ దినమున
భాగ్యవశమున నీ బంధువులను
నీహితులను మరి చూడగలిగితిని
రాజ్యము, ప్రజలు క్షేమమే కదా!

ధనాగారము సమృద్ధమేకద
ప్రేమతో నీవు తెచ్చిన కాన్కలు
నీకే ఇచ్చితి గొనుము వాటిని
కాన్కలందుకొన అర్హుడగాను.

తండ్రి మాటను పరిపాలించగ
నార వల్కలము ధరించినాను
వనభోజనమే నేను తినునది
వనవాసమునే నే చేయునది.

విందు భోజనము నాకు వలదయ్యా
మంచిమేతను హయముల కిడుము
నాయనగారి గుఱ్ఱములవ్వి
హయములన్నచో ప్రేయము వారికి.”

సాయం సంధ్యను రామచంద్రుడు
ఉపాసించుకొని, తమ్ముడు తెచ్చిన
గంగాజలము ముదముగ త్రాగి
సతితో నేలను పవ్యశించెను.

లక్ష్మణమూర్తికి సాయముగాను
గుహుడు సుమంతులు భనసులు దాల్చి
సీతారాముల రక్షగ తిరిగిరి
పుణ్యదంపతుల సేవకు నిలచిరి.

సుఖపడ సిరిగల రామచంద్రుడు
కటిక నేలపై పవ్వళించగా
చూడలేను నేనన్నటు సూర్యుడు
ఆలశ్యముగా వచ్చినట్టులయె.

॥శ్రీరఘరామని॥

51 రాముని గూర్చి దుఃఖముతో లక్ష్మణుడు గుహునితో పలుకుట

రక్షగ తిరిగెడి లక్ష్మణమూర్తితో
గుహుడు పలికెను ఆదరమ్ముగ
“నాయన లక్ష్మణ! అలసిపోతివి
పడుకొను శయ్య సిద్ధము నున్నది.

సుఖముగ పెరిగిన రాకుమారుడవు
కష్టము చేయుట తెలియును మాకు
సీతారాముల కావలి కాతును
నీవు సుఖముగ నిద్దురపొమ్ము.

రాముడు నాకు ప్రాణ సమానుడు
అతనిని మించిన మిత్రుడులేడు
రాముని దయ ఈ భోగభాగ్యములు
ధర్మార్థములు తెలిపెను రాముడు.

నా అనుచరులతో ఏమరకుండగ
దిక్కులన్నిట కావలి కాసెద
నాకు తెలియని స్థలములు లేవు
అడవియంతయు తిరిగిన వాడిని.

చతురంగ బలములు ఎదిరి వచ్చినను
నన్నెదిరించి నిలబడలేవవి
కావున లక్ష్మణ! కావలి కాతును
నీవొకింత విశ్రాంతిని గొనుము.”

బనులు పలికెను లక్ష్మణమూర్తి
“నిషాదరాజా! ధార్మిక శ్రేష్ఠుడ!
నీ సామర్థ్యము నేనెరుగుదును
కటిక నేలపై రాముడు పడుకొనె.

దశరథ విభుని జ్యేష్ఠ కుమారుడు
సతితో నేలను పడుకొని యుండగ
కరిగెను గుండియ-నిద్దుర రాదు
సుఖముల మాట తలచదు మనసు.

దేవాసురులకు అజేయుడైన
అన్నను ఇటుల గాంచిన దుఃఖము-
దశరథ విభుని పూజాఫలము
రామచంద్రుడు రమ్యగుణాఢ్యుడు.

అడవుల చేరెను రాముడు అన విని
దశరథరాజు అసువులు నిలపడు
శోక సంద్రమున మునుగును కోట
కోసల దేశము అనాథ యగును.

కౌసల్యమ్మ, తల్లి సుమిత్రయు
దశరథ విభుడును బ్రతుకుట కష్టము
ఎటులో బ్రతికిన ఈ ఒక రాత్రికి
బ్రతికి యుందురని నమ్ము చుంటిసి.

శత్రుఘ్నుని గని అమ్మ బ్రతికినను
కౌసల్యమ్మ బ్రతుకుట కష్టము
కోరిక తీరక మన మహారాజు
అసువులు వీడుట జరిగి తీరును.

అంత్యక్రియలను తండ్రికి చేసే
యోగ్యత మాకు లేదు కావున
నగరము వదలి వచ్చినారము
తండ్రి తలపులతో మది కలవరము.

మంగళకరమగు అయోధ్యయందు
భరత శత్రుఘ్నులు గడుపు చుందురు
స్థపతీ ! తండ్రిని కనగలమా మరి
అంతటివరకు తండ్రి బ్రతుకునా !

అరణ్యవాసము పూర్తి చేసుకొని
అయోధ్య చేరి తండ్రిని గాంచెడి
సుముహూర్తంబది వచ్చునో రాదో ?
అనుచు లక్ష్మణుడు విలపించెనట.

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

52 సీతారామలక్ష్మణులు గంగనుదాటి పాదచారులై ముందుకుసాగుట

రాత్రి గడచి ప్రభాతమయ్యెను
రామచంద్రుడు నిద్రలేచెను
లక్ష్మణమూర్తిని చూచి పలికెను
“సూర్యోదయము కావచ్చినది.

కోకిల గానము వినబడుచున్నది
నెమళ్ళ కేకలు ఎగసి పడినవి
సంద్రము చేరెడి పవిత్ర గంగను
త్యరగా దాటి ముందుకు పోదము.

అన్న కోర్కెను లక్ష్మణమూర్తి
గుహనకప్పుడు తెలియబరచగా
మంత్రులపిలచి రామసేవకై
చక్కని నావ తెమ్మని చెప్పెను.

అందము లొలికే చక్కని పడవ
అమరెను అపుడు గంగ ఒడ్డున
ఆ విషయమును గుహుడు భక్తిగ
తెలియబరచెను రామచంద్రునికి.

రాముడు ముదముగ గుహానితో పలికెను
“మిత్రసత్తమా ! కోర్కె తీర్చితివి
ముందుగ జానకి వస్త్ర భూషణను
నావలోనికి చేర్పించు మయా !”

ఆవిధముగను గుహానకు చెప్పి
దాశరథులు కవచములు దాల్చిరి
ఘనచాపములు ధరించినారు
సీతతో కూడి రేవుకు చేరిరి.

సుమంత్రుడంతట రామచంద్రునితో
కర్తవ్యమును బోధించమనె
ప్రేమగ సచివుని భుజమును తట్టి
వినయముగా శ్రీరాముడు చెప్పెను.

“మంత్రసత్తమా ! అయోధ్యకేగుడు
రాజు ఆనతితో ఇంతటి వరకూ
రథమున మమ్ముల తీసుక వచ్చిరి
ఇకపై మేము నడచి సాగెదము.

గృహమున కేగి శ్రద్ధా భక్తుల
దశరథవిభుని సేవ చేయుడు”
అనుచు రాముడు చెప్పుచుండగా
దుఃఖము పొంగి పలికె సుమంత్రుడు.

“ఓ ధర్మాత్మా ! వనవాసమ్ము
మాన్పించుట మా కసాధ్యమయ్యెను
విష్ణుమూర్తి వలె తేజోవంతులు
ఎచ్చటనున్నను శుభములు కలుగును.

పౌరులందరిని మభ్యపెట్టుటకు
అప్పుడు నన్ను ఉపయోగించిరి
ఇప్పుడు నన్నే మభ్యపెట్టుచు
మరలి పొమ్మని చెప్పుచుండిరి.

కైకేయి అఘీనము అయ్యెదమయ్యా !
అనుచు సుమంత్రుడు ఏడువ సాగెను
రాముని వీడి నడువగలేక
మదిలో వ్యధతో కుమిలిపోయెను.

అశ్రుల నాపి మంత్రు సుమంత్రుడు
గంగాజలముతో సేద తీర్చుకొన
రాముడు పలికెను అనునయముగను
“మంత్రుసత్తమా ! ఆపుడ వీవు.

నిన్నుమించిన మంచి మిత్రుడు
ఇఞ్శాకులకు లేనేలేడు
నా తలపులతో కృంగెడి తండ్రిని
దైర్యోక్తులతో కాపాడవలె.

కైకమ్ము ముదముకై మన మహారాజు
చెప్పెడి పనులను శ్రద్ధగ చేయుము
తండ్రికి నాదగు ప్రణామముంచి
నామాటలివి చెప్పుము మంత్రీ!

వనవాసమ్ముని వ్యధ మదిలేదు
ఎంత వంతయు మువ్వరెరుగము
పదునాల్గేండ్లు గడిచినపిదప
మీ పదసేవలు పరమార్థమ్ము.

మంత్రుసత్తమా ! తల్లులందరికి
మరిమరి మాదు వందన మిడుము
భరతకుమారుని రప్పించమని
అభిషేకమ్మును చేయించమను.

యువరాజైన భరతకుమారుని
గుండె నిండుగ కౌగలించుకొన-
మేము దూరమను దుఃఖము తొలగి
తండ్రి మనసుకు శాంతి కలుగును.

భరతునితో నామాటగ చెప్పుము
తండ్రితో సమముగ తల్లులందరిని
గౌరవించి ఆనందపరచమను
అందుకు రాజువు అగుచున్నావను.

శత్రుఘ్నుని తల్లిని-కైకేయమ్మును
గౌరవించుటది గొప్పకాదను-
నే దరిలేని నాదు జననిని
ఆదరించుటది ఘనకార్యంబను.”

అటుల రాముడు మంత్రికి చెప్పి
మరలిపోమ్మని ప్రేమగ చెప్పెను
మంత్రి సుమంతుడు దుఃఖతపుడై
రామచంద్రునితో పలికెను అపుడు.

“రామా! నేను నీదు భక్తుడను
నిర్భయమ్ముగా పలుకుచుంటిని
మీరులేక నే అయోధ్య కేగను
శోకసంద్రమున మునిగెను నగరము.

రథమున మిమ్ము గొనివచ్చితిని
మీరులేక నే రథము తోలను
నే నొక్కడనే రథముతో సాగిన
నిరాశలో ప్రజ దుఃఖించెదరు.

యుద్ధరంగమున యోధుని రథము
యోధుడులేక తిరిగివచ్చినచో
సేనల గుండెలు పగిలినట్లుగా
కృంగిపోదురు అయోధ్యవాసులు.

నిద్రాహారములన్నియు వదలి
మీ రాకకు వారెదురుచూచెదరు.
మీరులేక రథమచటకు వెళ్ళిన
మరింతకృంగి మనుగడ సాగదు.

కౌసల్యమ్మతో ఏమి చెప్పను
అడవుల దింపితిని నిజమాడన?
మేనమామకడ దించితినిననా
రెండు మాటలూ చెప్పగలేను.

మీరు ఎక్కనిచో అశ్వరాజములు
రథమును ముందుకులాగవు రామా!
మీతో యిట నే వనముల నుందును
కాదన-రథముతో అగ్నిని పడెదను.

కూరమ్మగములను వేటాడుచును
మీ తపస్సుకు సాయపడుదును
అశ్వములను నన్నునుకూడా
మీదు సేవలు చేయనీయుడు.

మీరులేక నే అయోధ్య కేగను
స్వర్గవాసమది అసలే కోరను
వనవాసమ్మది పూర్తికాగనే
మిమ్ముల నేనే గొనిపోవలెను.

మీ సన్నిధిలో పదునాల్గేండ్లు
ఇట్టే గడుచును జానకీపతి!
అనుమతి నిడనిచో పదునాల్గేండ్లు
అన్నివందలా వత్సరంబులగు.

మీ సేవకుడను మీ భక్తుడను
కాదనవలదు కరుణాసాగర”
అనుచు పలికిన సుమంతు గాంచి
దయామూర్తి అతిప్రియముగ పలికెను.

“మంత్రిసత్తమా! మీ ప్రభుభక్తి
తెలియును నాకు తెలియునందరికి
కైకమ్మకు మరి మీరే చెప్పిన
నమ్మును ఆమె అడవినుంటిమని.

మాట తప్పని మహారాజునుచు
దశరథవిభుని నమ్మును ఆమె
కావున తప్పక అయోధ్య కేగుడు
నా మాటలను చెప్పుడు వారికి”.

అతి కష్టముతో రామచంద్రుడు
మంత్రి సుమంతుని ఒప్పించి తను
గుహుని గాంచి తన కోరిక తెలిపెను
జటలు ధరించెద ననుచు పలికెను.

“మిత్రసత్తమా ! వనవాసమ్మది
తండ్రి విధించిన ఆజ్ఞ కావున
ఇట నే వుండుట సమ్మతి కాదు
జటలు ధరించిసాగెద ముందుకు.

మర్రిపాలను తెప్పించినచో
వాటిని తలలకు పట్టించినచో
జుట్టు చిక్కుపడి జటలేర్పడును
అనగా గుహుడవి తెప్పించగను.

రామలక్ష్మణులు మర్రిపాలతో
జటలను తీర్చగ మునులై తోచిరి
వైఖానసముని పద్ధతిలోను
వానప్రస్థ వ్రత దీక్షను గొనిరి.

గుహుని గాంచి శ్రీరాముడు పలికెను
“ఓ స్నేహితుడా ! రాజ్యరక్షణము
కష్టమైనదని తెలియుము నీవు
కోశాగారపు రక్షణ ముఖ్యము

ధర్మ మార్గమున ప్రజల నేలుము
ధర్మవర్తివై పేరు గడించుము”.
అనుచు రాముడు గుహునికి చెప్పి
సతి సోదరులతో నావ నెక్కెను.

పుణ్యమూర్తి పాదమ్ములు కడిగి
పునీతుడయ్యెను గుహుడానాడు
జానకీపతి కౌగిలి లభించి
జన్మసార్థకము అయ్యెను గుహునికి

నావను నడుపగ తన సేవకులకు
అనతిచ్చెను రామభక్తుడు
ఆరోహణ మంత్రమ్మునప్పుడు
రామచంద్రుడు పఠించె శ్రద్ధగ.

గుహుని వందనము రాము డందెను
నది కడ్డముగా నావ నడచెను
గంగా నదికి వందన మిడుచు
సీతాదేవి పలికెను అపుడు.

“పరమ పావనీ ! గంగా భవానీ
భక్తుల కోర్కెల తీర్చే తల్లివి
దశరథణిని జ్యేష్ఠ కుమారుని
రామచంద్రుని కాపాడవమ్మా !

వనవాసమ్మును పూర్తి చేసుకొని
నన్నూ తమ్ముని వెంట నిడుకొని
నీ దర్శనము చేయగ వచ్చును
నీ పూజలు నే చేతును తల్లీ.

త్రిపథ గామినీ! పావన నదివి
బ్రహ్మతోకమున వెలసితివీవు
రత్నాకరుని చేపట్టితివి
నీ స్తోత్రము నే చేయుచుంటిని.

సుఖముగ భర్తతో తిరిగి వచ్చునటు
ఆశీస్సులనిడు శుభములరాశీ
విభునకు పట్టము గట్టిన యంత
నిన్ను తప్పక సంతస పరతును.

వేద విదులకు లక్ష గోవులను
దానమిచ్చి మృష్టాన్న మిడెదను
వస్త్ర భూషణలతో సంతస పరతును
నీకు తృప్తిగా విందు చేసెద.

నీ తీరమున వెలసిన యట్టి
దేవాలయములు తీర్థములన్నియు
సేవించెదను విను గంగమ్మా !
దోషరహితుడు నా పతిదేవుడు.

కళంక మెరుగని కరుణామూర్తి
నన్నూ తమ్ముని వెంటబెట్టుకొని
తిరిగి వచ్చునటు అనుగ్రహించుము".
అనుచు సీత తా గంగకు మ్రొక్కెను.

అవ్వలి ఒడ్డుకు చేరెను నావ
సుఖముగ మువ్వరు దిగిరానావను
అడవి మార్గమున నడువసాగిరి
అంతట రాముడు తమ్మునితో ననె.

మాకు రక్షకుడ వీవేనయ్యా !
ముందుగ నీవు నడచుచుండగా
వెనుక జనకజ నడచుచు రాగా
ఆమె వెనుక నే రక్షగ నడతును.

లక్ష్మణమూర్తి ! కాననసీమల
తోడునీడగ వుండగవలెను
ఆపద కలిగిన ఆపై మనము
చేయునదేమియు లేదని తెలియుము.

సీతను జూచి రాముడు పలికెను
అడవుల యిడుమలు తెలియును యింక
జన సంచారము కనపడదనలు
ఉద్యానమ్ములు వుండవు యిచట."

ముందు లక్ష్మణుడు రక్షగ నడువగ
వెనుక జనకజ నడచుచుండగా
ఆమె వెనుక కోదండరాముడు
ప్రణవ మంత్రమో! అన్నటు సాగిరి.

దాశరథులను సీతాదేవిని
కంటిక గుపడు సంతటివరకు
మంత్రి సుమంతుడు చూచుచుండెను
కనుమరుగవగా అశ్వులు జారెను.

అడవిని దాటి పావనమూర్తులు
వత్స దేశమును గాంచిరి అపుడు
ఆకలి దీర్చుకు ఆ మువ్వరును
నీడ కోసమట చెట్లను వెదకిరి.

53 తల్లిదండ్రుల దుఃఖము తలచుకొని రాముడు వంత నొందుట

విస్తరించిన మర్రిని గాంచి
దాని ఛాయలో పడుకొనెదమని
నిర్ణయించుకొనె రామచంద్రుడు
సోదరు లిరువురు సంద్యను తీర్చిరి.

తమ్ముని గాంచి రాముడు పలికెను
“చాలా దూరము వచ్చినారము
సుమంత్రుడున్నా వెడలిపోయెను
మువ్వరముండుట - కిదే మొదలయా

రాత్రులయందు మేలుకొందము
సీత క్షేమము చూడగవలెను
చీకటి పడినది కావున మనము
విశ్రాంతికి ఏర్పాటు చేతము.”

పండి రాలిన ఆకులపైనే
పవ్వళించగ చేర్చిరి వాటిని
బడలిక చెందిన సీతాదేవి
నిద్రలో జారెను కటిక నేలపై.

మృదు తల్పముపై పడుకొను రాముడు
మర్రి నీడలో పడుకొని యుండి
మదిలో బాధను తమ్మునితోను
చెప్పగ నాగెను ఈ విధముగను.

“లక్ష్మణమూర్తి! నాయనగారు
నిద్రించకను దుఃఖము నుందురు
కైకాదేవి కోరిక తీరెను
సంతోషముతో నుండును ఆమె.

భరతుని రాజ్యము స్థిరము చేయుటకు
భర్తను కూడా చంపునో ఏమో ?
వృద్ధాప్యములో నుండెను తండ్రి
మన మిద్దరమట లేకపోతిమి.

మన కష్టములకు తండ్రిగారట
మది కలవరమున వంతలొ మునిగిరి
భార్యపైన మమకారము హేతువు
కామమెంతయో బలమైనది గద.

భరతుడు కోసల నేలుచుండునా ?
భార్యతో అడవుల నే పోవలెనా?
దశరథరాజు అసువులు నిలుపున!
కామ ఫలితము ఆపదలయ్యా !

రాజ్య గర్వమున కైకాదేవి
మన తల్లులను ఇడుమల బెట్టును
వారి బాధలకు కారణమగుదును
ఆ విధముగను జరుగకూడదు.

తమ్ముడ! నీవు అయోధ్యకేగుము
ధార్మికుడై న భరతునికిపుడే
నా తల్లిని నువు అప్పగించుము
లేనిచో ఆమె అనాథ యగును.

ఏదో జన్మలొ నా ప్రియజనని
తల్లి బిడ్డల వేరు చేసెనా !
కావున యింతటి దుఃఖము కలిగెను
నవమాసములు మోసి కన్నది.

గారాబముగా పెంచెను నన్ను
సుఖపడు సమయము దరిచేరగను
ఈ ఎడబాటు దుఃఖము నింపెను
కొడుకు నైనను కష్టము నిడితిని.

నన్ను బోలిన తనయుడెన్నడూ
ఏ శ్రీకీ ఇల కలుగకూడదు
అమ్మ పెంచెడి గోరువంక తను
చిలుకతో నాడు చెప్పెను యిటుల.

‘చిలుకా! వినవే మన శత్రువగు
కైకాదేవిని కొరికివేయుము’-
అటులా పిట్ట కొసల్యమ్మను
మనసు నిండుగా గౌరవించెను.

ఏ విధముగను తల్లిని నేను
సంతస పరచని తనయుడనైతిని
నేనీ పృథివిని త్రుంచగ చాలుదు
అధర్మ భయమున ఆగిపోతిని.

అధర్మమ్ముతో పరలోకమ్ములు
అందవు వినుము సుమిత్రతనయా.”
అనుచు రాముడు నిద్దురరాక
దుఃఖతప్తుడై కుమిలిపోయెను.

ఆరిపోయిన అగ్నిహోత్రమన
అలలు అణగిన కడలి తీరుగ
రామచంద్రుడు తన తమ్మునికి
అగపడ, తమ్ముడు దుఃఖము నిండెను.

దుఃఖమునున్న అన్నను గాంచి
రామానుజుడు పలికెను అపుడు
“అన్నా! నీ విటు చింతించకుమా!
వదినను నన్నును దుఃఖపెట్టకు.

నీకు దూరమై మేము బ్రతకము
స్వర్గవాసము నేను కోరను
అయోధ్య నసలే తలచను నేను
నీ పదములనే కొలుతును నిరతము.

ధైర్యము చెదరక నిలబడవయ్యా!”
అనుచు తమ్ముడు అనునయించగ
గిరిలో కేసరులున్న తీరుగా
మరిసీడను సోదరులుండిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

54 భరద్వాజ మహర్షి చిత్రకూటుగిరి వాసయోగ్యమని చెప్పుట.

ఉదయము కాగా ఆ మువ్వరును
ముందుకుసాగి మనోహరమ్మగు
గంగా యమున సంగమ త్రోవల
వనములు పల్లెలు చూచుచు సాగిరి.

హోమధామముల పొగ లెగయుచును.
అంతదూరమున కనబడు స్థలము
భరద్వాజముని ఆశ్రమస్థలమని
రామచంద్రుడు తెలిపె తమ్మునకు.

గంగా యమునల సంగమ స్థలమున
భరద్వాజముని ఆశ్రమమ్మునకు
సాయం సంధ్యాసమయమునందు
చేరిరివారు - మృగములు బెదరెను.

పర్ణశాలలో ప్రవేశించిరి
హోమము చేయుచున్న మునీంద్రుని
తపోధనుని-ఆ భరద్వాజుని
చూచిరి మువ్వురు నమస్కరించిరి.

భక్తి నిండి శ్రీరాముడు పలికెను
“ఓ పుణ్యాత్మా! దాశరథులము
రాముడ నేను - లక్ష్మణుడీతడు
నా సహదర్మిణి సీతాదేవి.

వనవాసము మాతండ్రి ఆనతి
కంద మూలములు తిని గడుపుచును
ధర్మ వర్తనము వ్రతముగ మేము
గడుప నెంచితిమి దయను జూపుడు.”

“స్వాగతమయ్యా! దశరథ రామా!”
అనుచు మహాబుష్పి ఎదురు వచ్చెను
ఆర్ఘ్యజలమ్ములు వారికి ఇచ్చి
ప్రీతిమీరగా ఆతిథ్యమునిడె.

సీతారాముల లక్ష్మణమూర్తిని
ఆదరించి ఆ భరద్వాజుడు
వారి ప్రక్కన ఆసీనుడయె
మునులందరును కూర్చొనిరచట.

వనమున మృగములు పులుగులు కూడ
వచ్చి చేరినవి రాముని చూడగ
అంతట మహాబుష్పి పలికె రామునితో
“రామా నిన్ను గాంచితి భాగ్యము.

అకారణమ్ముగ నీడు జనకుడు
కానకు నిన్నుపంపుట వింటిని
గంగా యమున సంగమ స్థలమిది
ఇచ్చట సుఖముగ వసించవచ్చును.”

అంతట రాముడు పలికె వినయముగ
“స్వామీ! ఇది మరి ఊళ్ళకు చేరిక
జనులు - మమ్ము గనవచ్చుచుందురు
ఏకాంతమునకు భంగము కలుగును.

రాముని మనసు గ్రహించి మహాబుష్పి
పలికెను “రామా! పది క్రోసులలో
చిత్ర కూటగిరి పవిత్రమైనది
గంధమాదనగిరికి సమమది.

అతి రమణీయము ఆ ప్రదేశము
అందు వసింతురు మహాబుష్పలెందరొ-
పుణ్యచింతనలు కలుగును అవట
తపసు ఫలించే స్వర్గధామమది.

అచ్చట మీరు వసించవచ్చును
లేదా ఇచటే వసించవలెను”
అనుచు పలికి ఆ మువ్వరకచట
విశ్రాంతికి ఏర్పాటును చేసెను.

బడలిక నిండిన ఆ మువ్వరును
సుఖముగ అచట నిద్రపోయిరి
తెల్లవారగనె మునికి మ్రొక్కిరి
బయలుదేరుటకు శలవును కోరిరి.

భరద్వాజుడు ముదముగ చెప్పెను-
చిత్రకూటము ఫలసమృద్ధమనె
మది కాష్ఠాదము కలుగునెలవనె
కిన్నెర, ఉరగులు ఉండెడి తావనె.

నదీ నదములు సెలయేళ్ళున్న
జింకల గుంపులు ముదము గూర్చును
ఆశ్రమ మచ్చట నిర్మించుకొని
సుఖముగ నుండుడు అనుచు చెప్పెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

55 సీతారామలక్ష్మణులు చిత్రకూట గిరికి బయలుదేరుట

ఆశీస్సుల నిడి భరద్వాజ ముని
రామచంద్రునితో ప్రియముగ పలికెను
పుత్ర ప్రేమతో సాగనంపుచు
వివరములన్నీ తెలిపెను తీరుగ.

మర్రి నీడను బడలిక తీరి
క్రోసెడు ముందుకు సాగినచో నట
మోదుగు-రేగు-వెదురు పొదలతో
యమున తీరమున వనము వెలసినది.

“గంగా యమునా సంగమము గని
ముందుగసాగి అటుపై మీరు
పశ్చిమ దిశలో యమున వెంబడి
సాగుడు - యమునకు వేగము హెచ్చు.

అందమైన ఆవనమునందున
నడచుట కనువగు త్రోవయున్నది
చిత్ర కూటమును చేర్చును త్రోవ
అనేక మారులు నడచితి నేను”.

దూరమైనను ముందుకు నడచి
జనులు దాటెడి రేవును గనుడు
అచ్చట మీరు తెప్ప కట్టుకొని
నదిని సుఖముగా దాటుడు మెల్లగ.

మునికామువ్వరు వందన మిడిరి
ముని అభిమానము మరి మరి తలచుచు
ముందుకు నడచి యమునరేవుగని
నదిని దాటెడి యోచన చేసిరి.

నదిని దాటి మరి నడచుచుండగా
కనబడు నచటొక ఘనమగు మర్రి
“శ్యామము”, దానికి సీత మ్రొక్కినచో
కోర్కెలు తీరును-మహిమ గలదది.

లక్ష్మణుడంతట వెదుళ్ళు చేర్చి
చక్కని తెప్పను అట నిర్మించి
లతలు తీవలతో ఆసన మొకటి
సీతాదేవికి యేర్పరచెనట.

పతిసాయముతో సీతాదేవి
తెప్పను ఎక్కి కూర్చొని యుండగ
లక్ష్మీదేవిగ భాసిల్లినది
సీత సొమ్ములు తెప్పలో నుంచిరి

సోదరు లిరువురు తెప్పను నెట్టుచు
నదిని దాటగా ముందుకు సాగిరి
జనకనందిని నదీదేవతకు
మనసు నిండుగా ప్రార్థన చేసెను.

నదిని దాటి ఆ మువ్వరు సుఖముగ
“శ్యామము” ఛాయకు చేరుకొనగను
సీతాదేవి భక్తి మీరగా
ప్రదక్షణించి మర్రికి మ్రొక్కెను.

“భర్తతో తిరిగి అయోధ్యచేరి
అత్త మామలను చూచు భాగ్యము
అనుగ్రహించుము వృక్షరాజమా”
అనుచు సీత తా కోరుకొన్నది.

లక్ష్మణమూర్తి ముందు నడచుచు
సీత మధ్యలో నడచుచుండగా
వారి వెనుక శ్రీరాముడు రక్షగ
సాగిరి వారు ఉత్సాహముగ.

రాముని ఆనతి మేరకు తమ్ముడు
పూలను పండ్లను కోసి యిచ్చుచూ
సాగుచుండగా సీతాదేవి
భర్తతో ముచ్చటలాడుచు నడచెను.

హంసల-సారస పక్షుల చూచుచు
క్రోసెడు సాగి - ఒక కారడవిని
కోతుల కిచకిచ కరి ఘోరము
వినుచు ముదముగా సాగిరి ముందుకు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

56 వాల్మీకి మహర్షిని గనుట-చిత్రకూటమున ఆశ్రమ ప్రవేశము

రాత్రి వనమున నిద్రపోయిరి
ప్రాభాతమున రాముడు లేచి
ప్రయాణముకై తొందరచేసెను
శుభముగ పక్షులు కూయుచున్నవి.

స్నానసంధ్యలు తీర్చిరివారు
చిత్రకూటగిరి త్రోవలో సాగిరి
వసంతశోభను రామచంద్రుడు
సీతాదేవికి చూపుచుండెను.

“నిండుగ పూసిన పూలతో తరువులు
సుమహారములతో నిలచినట్లయె
ఎర్రని పూలతో మోదుగచెట్లు
మంటల మండుచునున్నటులున్నవి.

నల్లజీడి అదె విరగ కాసినది-
కడివెడు మధువును కురిపించగల
తేనెపట్టులవి తరువులకున్నవి
వాసయోగ్య మీ ప్రదేశమగును.

సీతా! కనుమటు-నేలయంతయు
రాలిన పూలతో పాన్పుగ నున్నది
వానకోయిలలు-కూయుచుండగా
నెమళ్ళు ప్రతిగా-అరచుచున్నవి.

సోదర! గనుమది చిత్రకూటము
మందలుగా అట ఏనుగులున్నవి
పక్షులు ముదముగ ఎగురుచున్నవి
అనువగు స్థలమట నిర్ణయింతము.”

చిత్రకూటగిరి నెక్కిరివారు
ఫలజలసమృద్ధి గలిగిన స్థలము
రాముడు చూచి తమ్మునితో నట
ఆశ్రమమ్ము నిర్మించగ చెప్పెను.

నలువంకలకు చూచిన రాముడు
ముని ఆశ్రమములు వున్నటు కనుగొని
వారిని చూడగ సతి సోదరులతో
ముందుకు నడిచెను చిత్రకూటమున.

చక్కని ఆశ్రమమందు మువ్వరు
అడుగిడిరది వాల్మీకి ఆశ్రమము
ఆ మహాబుష్ఠికి ముగ్గురు భక్తిగ
నమస్కరించి పులకితులైరి.

పురుషోత్తముడు ధర్మమూర్తి యగు
రామచంద్రుడు వచ్చుట గాంచి
పరవశించెను మునిపుంగవుడు
ఆదరించి అట కూర్చొనబెట్టెను.

రామచంద్రుడు కుశలవార్తలు
తెలియబరచెను మునితలకునకు
ఆశీస్సులుగొని బయలుదేరిరి
ఆశ్రమమ్ము నిర్మించనెంచిరి.

అన్న ఆనతిని రామానుజుడు
వాసమ్ములను-దుంగలు-కర్రలు
తీసుకవచ్చి - అతినిపుణతతో
ఆశ్రమమ్ము నిర్మించెను అచట.

ముచ్చటగొలిపే ఆశ్రమమ్ము గని
తమ్ముని ప్రేమగచూచి రాముడు
వాస్తుశాంతిని చేయుటకొరకై
తగు ఏర్పాటులు చేయగ చెప్పెను.

రామచంద్రుడు స్నానముచేసి
వాస్తుమంత్రము-జపములచేసి
వాస్తుదేవతల పూజలుచేసి
పర్ణశాలలో ప్రవేశించెను.

భూతబలులను తీరుగనెరపి
మంగళకరముగ-వలయు క్రియలను
పూర్తిచేసెను-పుణ్యపురుషుడు
మంత్రకోవిదుడు రామచంద్రుడు.

పూజకు అనువగు వేదికలుంచి
అగ్నిదేవత మొదలగువారికి
వేరువేరుగ నెలవుల నచట
ఏర్పరచెను ఆ పర్ణశాలలో.

కన్నుల కింపగు పూలతరువులతో
వీనుల విందగు శుకపిక ధ్వనులతో
వన్యమృగములు ముచ్చట గొలుపగ
మాల్యవతీ నది పారుచుండగా.

చల్లనిగాలి ఆశ్రమమ్ములో
ఆహ్లాదముగా వీచుచుండగా
మదికానందము కలుగజేసెడి
పర్ణశాల అట శోభలీనినది.

దేవగణముతో దేవేంద్రుడు తను
“సుధర్మ” మనెడి సభా భవనమున
అడుగుపెట్టినటు రామచంద్రుడు
సతి సోదరులతో లోనికి నడచెను.

నదీ స్నానము నియమాదులతో
వనవిహారము సలుపుచు ముదముగ
సీతారాములు మది వ్యధలేక
ఆనందముగా గడుపసాగిరి.

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

57 సుమంత్రుని గాంచి దశరథుడు దుఃఖించుట

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
కంటికగుపడు నంతటివరకు
గుహుడు సుమంత్రులు నిలచి చూచిరి
బరువగు గుండెతో వెనుకకు మరలిరి.

శృంగిబేగిపురమందు సుమంత్రుడు
నాలుగు దినములు గుహుని వెంబడి
రామ స్మరణతో గడపగ నంత
రామచంద్రుని వార్త తెలిసెను.

భరద్వాజముని సందర్శనము
చిత్రకూటమున విడిది చేయుట
వివరములన్నీ గుహుని సేవకులు
తెలియబరచిరి నిషాద రాజుకు.

గుహునిచె అనుమతినంది సుమంత్రుడు
తిరిగి అయోధ్యకు బయలుదేరెను
మూడు దినములకు అయోధ్య చేరెను
మూగబోయి ఆ అయోధ్యయున్నది.

రాముడు అడవులపాలైనాడని
శోకానలమున అయోధ్య యంతయు
కాలిపోయెనా ! అనిపించినది
మంత్ర సుమంత్రుడు పురమునుజేరెను.

అయోధ్యవాసులు ఎదురువచ్చిరి.
“ఏడి రాముడు!” అనుచు అడిగిరి
“వెనుకకు పొమ్మని రాముని ఆజ్ఞ”
విని వచ్చినని చెప్పె సుమంత్రుడు.

గంగనుదాటి రామచంద్రుడు
అడవులకేగెను అని తెలియగను
దుఃఖ జలధిని మునిగిరి జనులు
నిరాశగా మరి పలికిరి యెన్నో.

సుమంత్రుడొకడే రథము తోలుకొని
తిరిగి వచ్చుట చూచిరి స్త్రీలు
దీనముగా విలపించసాగిరి
వినిన సుమంత్రుని గుండియ కరిగెను.

కందమాలములు తినుచు, తనయుడు
అడవుల యందు తిరుగుచుండెనా
సుమసుకుమారి సీతాదేవి
ఎటుల నడచినది మంత్రి సుమంత్రా !

అశ్వనిసురలు మందరగిరికి
సాగుటగనినటు రామలక్ష్మణులు
అడివికి పోవుట కనుల గాంచితివి
చరితార్థుడవు మంత్రి సుమంత్రా !

నారాముడు తానేమన్నాడు!
లక్ష్మణుడింకా ఏమన్నాడు!
జనకనందిని ఏమనెనయ్యా!
ఏమి తినిరి అది వివరించుమయా !

స్వర్గము నుండి యయాతి జారి
సత్పురుషులలో పడినట్టు గను
తనయుని మాటలు నువు జెప్పగ విని
కొంత కాలము బ్రతికి యుందును”.

మాటలు తడబడ మంత్రి పలికెను
“ఓ మహారాజా ! రామచంద్రుడు
ధర్మము తప్పక మిమ్ములతలచి
సాష్టాంగముగా ప్రణామమిడెను.

తమరు మహాత్ములు అనుచు పలికెను
రాజులందరికి వందనీయులని
భక్తిగపలికెను రామచంద్రుడు
పితృవాక్య పరిపాలనదక్షుడు.

అంతఃపురమున పెద్దలందరికి
భక్తి నిండుగా నమస్సులిడెను
సుఖముగ తాను కానన సీమకు
సాగుచున్నటు తెలియబరచమనె.

కౌసల్యమ్మకు తన కుశలమును
తెలియబరచెను-ఎల్లవేళలా
ధర్మచింతనతో పతి సేవలను
చేయగ చెప్పెను రామచంద్రుడు.

పెద్దభార్యను అను తలంపును
మదిలో నుంచక తన సవతులతో
నెయ్యముతో మరి మెలగగ చెప్పెను
కైకమ్మను తా గౌరవించమనె.

అధికారమ్మును మన్నించవలె
కావున భరతుని గౌరవించమనె-
రాజధర్మమది అనుచు రాముడు
కౌసల్యమ్మకు చెప్పగ నుడివెను.

కుశలము తెలిపి భరతుని కిటుల
చెప్పగ నుడివెను రామచంద్రుడు
తల్లు లందరిని ఒకే విధముగా
ఆదరించుచూ గౌరవించమనె.

తండ్రి మాటను తలను ధరించి
రాజ్యభోగము అనుభవించమనె
తండ్రి మాటకెదురాడవద్దని
మరి మరి చెప్పెను రామచంద్రుడు.

కంటి నీటితో తిరిగి పలికెను
సోదర భరణ ! నీపై తల్లికి
ఎంతటి ప్రేమో అంతటి ప్రేమయె
నాపైనున్నది కౌసల్యమ్మకు.

మఃభతప్తయగు కౌసల్యమ్మను
నీ తల్లివలే ఆదరించవలె”-
అనుచు రాముడు కంటి నీటితో
చెప్పెను రాజా! కరిగిపోతిని.

ఓ మహారాజా ! లక్ష్మణమూర్తి
క్రోధవశుడయి పలికెను యిటుల
రాముడు ఏమపరాధము చేసెను ?
రాజు ఇట్టుల అడవికి పంపెను.

రాజ్యము కోరి అన్యాయముగా
కైక బానుగా వరము కోరినను
వరము నిచ్చిన మన మహారాజుది
దుష్ట కార్యమని నొక్కి చెప్పెను.

ఆ మహారాజు ప్రభువు కావున
తలచు కొన్నటు వెడల గొట్టెను
ఫలితము తప్పక అనుభవించును
అంతకు మించి చెప్పెడిదేమనె.

ప్రభువైనను మరి తండ్రియైనను
అన్నయైనను బంధువైనను
రాముడొక్కడే సర్వమునాకని”
సుమిత్ర సుతుడు పలికెను రాజా!

రామపత్ని తా వెర్రిదానివలె
కనుల నీటితో నమస్కరించుచు
నిలచెను - కన్నులచెరగని దృశ్యము
మాటలచెప్పుట ఎటు మహారాజా !”

॥శ్రీరఘరాముని॥

59 శ్రీరాముని వద్దకు గొనిపోమ్మని దశరథుడు సుమంత్రు నడుగుట

సుమంత్రుడటుల చెప్పుచుండగా
వివరములింకా రాజు అడుగగా
కంటినీటితో మంత్రు అప్పుడు
తెలియబరచెను ఆ మహారాజుకు.

“ఓ మహారాజా! రామలక్ష్మణులు
వనవాసమునకు యోగ్యమగునటు
ఒటలు ధరించి గంగను దాటిరి
ప్రయాగముఖముగ సాగినారయా.

తమ్ముడు ముందుగ నడచుచుండగా
వెనుక జానకి నడచుచుండగా
వారి వెనుక శ్రీరాముడు నడచెను
నా కన్నులతో చూచితి స్వామీ.

గంగానదికి యిద్దరినుండే
సజలనయనముల నమస్కరించితి
రాముడుపిలచును అనెడిఆశతో
శృంగిబేగిపురమందున వుంటిని.

రథహయములవి ఏడ్చెను రాజా!
నా దుఃఖము మరి చెప్పగలేను
రాముడు ఆడవులపాలైనాడని
దుఃఖమునిండి మొగ్గలు వాడెను.

చెట్ల ఆకులవి రాలిపోయినవి
పక్షులు కూయుట మానివేసినవి
తటాకమ్ములలో నీరు ఇంకెను
క్రూరమృగములే తినుట మానెను.

ప్రకృతి యంతయు నీరసించినది
శోభలుతరిగి నిలచియున్నది
అయోధ్యలోన ఉద్యానములలో
పక్షులు కూయుట మానివేసినవి.

రథమున రాముడు లేడని తెలిసి
కంటనీటితో జనులు నిలచిరి
తనయునికొరకై శోకమూర్తి యగు
కౌసల్యమ్మును పోలెను అయోధ్య.”

దశరథరాజు కుమిలి ఏడ్చెను
మంత్రితో పలికెను “ఓ ధర్మాత్మా!
దుష్టకార్యమును చేసితి నేను
పాపికైక నను మోసపుచ్చినది.

హితులు మంత్రులతో వేదవిదులతో
యోచన చేయక చేసితి నిటుల
శ్రీ వ్యామోహము ఇంత చేసెను
విధి నిర్ణయము ఇటుల వున్నది.

మంత్రి సుమంత్రా నేనెపుడైనా
నీకు సాయము చేసియున్నచో
అది మది నిలపి - నన్నీక్షణమున
రాముని వద్దకు తీసుకుపోమ్ము.

నా అధికారము సాగుచున్నచో
నా ఆజ్ఞలవి చెల్లుచున్నచో
నా రాముని యిట తీసుకురమ్ము
నా ప్రాణములు నిలుపుము నీవు.

చాలాదూరము సాగియుందురు
కావున నన్నే తీసుకపోమ్ము
సీతారాముల లక్ష्మణమూర్తిని
చూడక బ్రతుకుట కష్టము నాకు.

ఓ కౌసల్యా! శోకజలధిలో
మునుగుచుంటిని రాముడు లేక
రాముని ఎడబాటగును సంద్రము
సీత - కనబడని తీరము అగును.

నా నిట్టూర్పులు సుడిగుండములు
నా కన్నీళ్ళు కెరటపునురుగులు
బాధతోకదలే చేతులు-చేపలు
నా రోదనయే సంద్రపు ఘోష.

నా శిరోజములు అందలి నాచు
కైక అందలి బడబాగ్ని యగు
నా కన్నీరు అందలి నీరు
కైక వరములు సంద్రపుపోటు.

మంథర చేసిన దుర్బోధలవి
సంద్రమునందలి మహాగ్రహములు
కన్నకొడుకును వెడలుగొట్టుటది
అపారమైన సంద్రపులోతు.

అంతటి సంద్రము - రాముడులేక
దాటుట ఎటుల ఓ కౌసల్యా!
తనయునికొరకై దుఃఖము నిండి
అసువులు బాయుట విధి లిఖితమగు.

రాజు - దుఃఖమును భరించలేక
మూర్ఛిలిపడెను శయ్యమీదనే
భర్తను గాంచి కౌసల్యమ్మ
కలవరపడినది-కంటనీరిడె.

॥శ్రీరఘరాముని॥

60 సీతారామలక్ష్మణులకు దిగులెంతయు లేదని సుమంతుడు చెప్పుట

కంటి నీటితో కౌసల్యమ్మ
మంత్రి సుమంతుని చూచి పలికెను
“మంత్రి పుంగవా ! నన్నీక్షణమే
తనయుని వద్దకు తీసుకపోమ్ము.

సీతారాముల లక్ష్మణమూర్తిని
చూడక నేను బ్రతుకుట కష్టము
నీవు వచ్చిన అరదముపైనే
తనయుని వద్దకు తీసుకపోమ్ము.”

రాణి మాటలు విని సుమంతుడు
సజల నయనముల ముడిచిన కరముల
పలికెను - “అమ్మా ! దిగులునందకు
మనసు చెదరక నిబ్బరించుము.

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
మది వ్యధలేక హాయిగ నుండిరి
అన్నసేవలే పెన్నిధి అనుకొను
జితేంద్రియుండు లక్ష్మణమూర్తి.

నిరతము రాముని-మదిలో నిలపి
ముదముగ నున్నది జనకనందిని
కానన సీమయే ఉద్యానమ్ముగ
తలంచి సుఖముగ నున్నదిఆమె.

రాముని వెంబడి యున్నది గనుక
కాంతులు తరగక ఆ కుసుమలత
దిగులు నందక గడుపుచున్నది
రామసన్నిధియే అయోధ్య ఆమెకు.

ఓ మహారాణీ ! త్రోవలొ కనబడు
స్థలముల, తరువుల వివరములన్నీ
భర్తను - మరదిని అడుగుచున్నది
వారు చక్కగా చెప్పుచు సాగిరి.

అడవి గాలికి-అచటి ఎండకు
చంద్రవదన ఇసుమంతయు స్రోక్కక్క
పతి అడుగులలో పరవళించుచు
పతివ్రత అట సుఖముగనున్నది.

మంగళకారిణి నడచుచుండగా
తామర మొగ్గల పోలు పదముల
అందెలు సందడి చేయుచున్నవి
అలుపులేక తా నడచుచుండెను.

భర్త రక్షణలొ నున్న జానకి
కృతార్థ మృగములకు భయపడకున్నది
ఓమహారాణీ! ఆ మువ్వరకై
వంతనొందుట ఎంతయు తగదు.

కంద మూలములు తినుచు వారట
మహాఋషులవలె గడపుచుండిరి
ఆ మహాసీయుల దివ్యచరితము
శాశ్వతముగ ఇల నిలచును తల్లీ!”

మంత్రి సుమంతుడు ఆ విధముగను
చెప్పుచుండగా కౌసల్యమ్మ
భరించరాని దుఃఖ మెగసిపడి
“నాయన - రామా!” అనుచు ఏడ్చినది.

॥శ్రీరఘరాముని॥

61 కౌసల్య దశరథునితో కటువుగా పలుకుట

దుఃఖతప్తయగు కౌసల్యమ్మ
దశరథ ప్రభువును చూచి పలికెను
“స్వామీ! మీరు దయామయులయా
ధర్మపాలనకు పేరు గడించిరి.

ప్రజా హృదయముల పదిలమునున్న
ప్రియ భాషణుడు సత్యవర్తియగు
రామచంద్రుని-కారడవులకు
పంపినారు-అది తగునామీకు!

రామలక్ష్మణులు సీతాదేవియు
అడవులయందు ఇడుమలుపడెదరు
కంద మూలములు ఎటుల తిందురు
ఎండ వానలకు ఎటుల ఓర్చెదరొ.

కటిక నేలపై పవ్వళించెదర?
కృతార్థమృగముల ధ్వనులు విందురా
కన్న కుమారుడు అడవుల కేగగ
చగులకున్నది నాదు గుండియ.

పదునాల్గేండ్లు రాజ్యమునేలి
ఆపై వచ్చిన అన్నగారికి
భరత కుమారుడు రాజ్యము నిచ్చున?
ఇచ్చినచో మరి రాముడు గొనునా?

ఎద్దు కొరికిన గడ్డి పరకలను
ఆబోతు తినుటకు ముందుకు వచ్చున?
తమ్ముడు యిపుడు అనుభవించిన
రాజ్యము-రాముడు స్వీకరించునా?

ఏదో జంతువు చంపిన మాంసము
వ్యాఘ్రము ఎన్నడు ముట్టుకోదు కద!
నరశార్దూలము రామచంద్రుడు
అవమానమగు పనిని చేయడు.

ఒక యజ్ఞములో వాడిన దినుసులు
మరియొక యజ్ఞమునందు వాడరు
భరతుని కందిన రాజ్య సంపదను
రాముడెన్నడును ఆశించడు కద!

ప్రతాపవంతుడు రామచంద్రుడు
అప్రతిష్టయగు పనులుచేయడు
వాడిబాణముల గిరులచీల్చగల-
గ్రహముల-తారల నేల రాల్చగల-

సమర్థుడైన రామచంద్రునికి
పడునాల్గు భువనములు వణకునుకాదా
పంచభూతములు, ఏడు సంద్రములు
రామబాణముల గడగడలాడును.

మీయందుగల గౌరవమ్ముతో
మీ మాటలను అతిక్రమించక
అడవులకై నా సాగెను భక్తిగ
లేనిచో రాముడు లొంగడెవ్వరికి.

పెద్దచేప-తన పిల్లచేపను
మ్రింగివేసినటు-దయాదూరులై
మీ కుమారునికి కీడు చేసిరి
వాని భవితను తృంచివేసితిరి.

జ్యేష్ఠకుమారుని అడవికి పంపుట
ధర్మ శాస్త్రములు సమ్మతించునా
వేదవిదులిది వల్లె యందురా
ధర్మసూక్ష్మములు మీకుతెలియవా!

ప్రభువులు మీరు మీ సేవలకై
ముద్దులభార్యకైక ఉన్నది
భరతునివంటి తనయుడుండెను
నాబ్రతుకేమరి శోచనీయము.

శ్రీకి భర్తయే కావలసినది
తనయుని ప్రేమ కోరుకొనునది
వారిద్దరును లేనిచో యిక
బంధువులెవరో ఆదరింతురు.

సవతికివశులై మీరుదూరమై
కన్నకొడుకును దూరము చేసిరి
బంధు వర్గము ఉండియులేరు
అన్నివిధముల దుఃఖము నింపిరి.

నన్నూ, తనయుని ఇటులచేసితిరి
అయోధ్యనంతయు పాడుచేసితిరి
కైకముదముకై ఇంత చేసితిరి”
అనుచు బిగ్గరగ ఏడ్చెను రాణి.

కౌసల్యమ్మ కరగిన గుండెతో
విలపించుట ఆ మహారాజు వినె
ఎట్టి అధర్మము చేసితినేనని
ఆలోచించుట ఆరంభించెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

62

కౌసల్య దశరథుని మదికూరట కల్గించుట

మనసుకలతపడి భార్య పలికిన
నిష్ఠురమ్ములను విని మహారాజు
ఆలోచించగ-పూర్వపు సంగతి
స్ఫురజకువచ్చి చలించిపోయెను.

విధివశమ్మున ఆనాడాతడు
చేసిన యట్టి దుష్కృతమ్మది
మదిలో మెదలగ దుఃఖజ్వాలలు
దహించసాగెను ఆ మహారాజును.

దీనవదనమున చేతులుమోడ్చి
తనదేవేరిని ప్రార్థించెనిటు
“ఓ కౌసల్యా! దయామూర్తివి
రిపుని సైతము ఆదరింతువు.

మీరు నన్ను అర్థించుట తగదు
పాపకార్యమును చేసితి నేను
పుత్రప్రేమయది అధికముకాగా
వివేక హీనగ పలికితినేను.

ధార్మిక శ్రీకి పతియేదైవము
గుణహీనుడు తన భర్తయైనను
ప్రత్యక్షమగు దైవము అనుకొను-
అంతటి ఉత్తమ యిల్లాలివినువు.

భర్తను బాధలు పెట్టెడి శ్రీకి
ఇహపర సౌఖ్యములందవు స్వామీ!
తెలియునునాకు - సత్యసంధులు
మనసుకలతపడి పలికితినేను.

నిష్ఠురమ్ము లతొకష్టపెట్టకు
పోటుమాటలతో గాయపరచకు”
అనుచు జాలిగా భర్త అనగను
భార్య మనస్సది కరగిపోయెను.

పరమశత్రువే శోకముస్వామీ
వివేక ధైర్యమ్ముల రెండింటిని
సర్వనాశనము చేసివేయును
దుఃఖము ఓర్చుట సాధ్యముకాదు.

అశ్రులు ధారగ కారుచుండగా
పతికరములపై శిరమును జేర్చి
“స్వామీ! నన్ను క్షమించవలెను
సాష్టాంగముగ ప్రణామమిదిగో.

వనవాసమునకు రాముడు నడిచి
అయిదురోజులు పూర్తియైనవి
అయిదు యుగములుగ కాలముగడిచెను
దుఃఖకెరటములు ముంచుచున్నవి.”

కౌసల్య చల్లగా ఓదార్చగను
విభుని దుఃఖము ఇనుమడించెను
రాత్రియైనది-ఆ మహారాజు
అలసిపోయెను నిద్రలొజారెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

63 మునికుమారుని చంపినట్లు-శాపగ్రస్తుడైనట్లు-దశరథుడు కౌసల్యకు తెలియబరచుట

అర్థరాత్రమున దశరథరాజుకు
మెళుకువవచ్చి చెంతనె వున్న
కౌసల్యనట నిద్రలేపెను
మదిలో బాధ చెప్పసాగెను.

“ఓ పుణ్యవతీ! ప్రతి జీవుడును
కర్మఫలమును అనుభవించవలె
ముందువెనుకలు ఆలోచించక
పనినిచేసిన మూర్ఖుడు అగును.

చిన్ని పూవులు పూసెడి మామిడి
చిన్ని కాయలు కాయును అనుచు
పెద్ద పూవులను పూసెడి మోదుగు
పెద్ద కాయలిడు అనుట మూర్ఖత.

అటుల తలంచి - మామిడి నరకి
మోదుగ నాటిన - ఫలితము శూన్యము
బాలుడు తెలియక విషము తిన్నను
వానికి కీడు జరిగి తీరును.

అజ్ఞానముతో దుష్కృతమ్మును
నాడు చేసితిని - దాని ఫలితమిది.
వివాహమునకుపూర్వపు సంగతి
చెప్పెద వినుము ఓ మహారాణీ!

విలువిద్యలొ నే ఆరితేరితి
శబ్దవేధి అను పేరు గడించితి
వేటాడుటకై ఉత్సాహముగా
రథమున సాగితి సరయూతీరము.

వర్షాకాలము - నేలయంతయు
జలమయమ్ముగా తోచుచుండెను
కప్పల బెకబెక వినబడుచున్నది
నెమళ్ళు ముదముగ అరచుచున్నవి.

బారులుకట్టి చాతకపక్షులు
ఆకాశములో ఎగురుచున్నవి
నింగిని మేఘము లలముకొన్నవి
కొండలపోలి ఏనుగులున్నవి.

వేటకు సాగితి ధనుర్బాణముల
చీకటి అపుడు అలుముకొన్నది
అర్థరాత్రమున నది సమీపమున
వేచియుంటిని వేటాడుటకై.

నీటికి వచ్చు అడవి ఏనుగునొ
అడవి దున్ననో వేటాడుటకై
కారుచీకటిని శబ్దసాయమున
శరము వదలగా నిశ్చయించితిని.

నీరు త్రాగెడి శబ్దము వినబడ
రెండు బాణములు నూటిగవేసి
రెండు మృగములను చంపితి నపుడు-
మూడవసారి శబ్దము వచ్చెను.

బుడబుడమను శబ్దమ్మును వింటిని
నీరుత్రాగెడి జంతువు అనుకొని
విషసర్పమ్మును పోలిన బాణము
విడచితి నపుడు విను కౌసల్యా!

శరము సాగిన దిక్కునుండి అట
అయ్యో-బాబూ-అనెడి వాక్కులు
మనుజు గొంతుతో వినవచ్చినవి
స్పష్టముగా నే వింటిని మాటలు.

“తపోనియమమున నుండెడివాడను
పరులకు హాని చేయనివాడను
ఫలములు తిని-మను-మునిబాలుడను
ఎవ్వరు నన్నీ శరమున గొట్టిరి.

జటావల్కములున్న నన్నిట
వధించగాను ఒరిగెడిదేమి!
నా ప్రాణముపై దుఃఖము లేదు
నా తలిదండ్రులగూర్చియే వంత.

ముదుసలి అంధులు నా తలిదండ్రులు
ఇకపై వారు జీవించుట ఎటు!
మూర్ఖుడెవ్వడో మా ముగ్గురిని
ఒకేమారుగా చంపినట్లయె.”

రాణీ! నేనా మాటలు వింటిని
ధనుర్బాణములు జారిపోయినవి
భయము, దుఃఖముల ఎటులో నడచి
ఆ ప్రదేశము చేరుకొంటిని.

శరము చీల్చగా రక్తపుమడుగున
ఒక మునిబాలుని చూచితి నచ్చట
ఆతని ప్రక్కన నీళ్ళు ఒలికిన
ఘటమును చూచి తెలిసితి విషయము.

నన్ను గాంచి ఆ మునిబాలకుడు
కన్నుల నిప్పులు రాల్చుచు పలికెను
“ఏ మపరాధము చేసితి రాజా!
నన్నీ శరమున వధించినావు.

అంధులైన నా తలిదండ్రులకు
దాహము తీర్చగ నీటికి వచ్చితి
ఒక్క శరముతో నన్ను చీల్చినను
మూడు ప్రాణములు తీసెను శరము.

దాహముతో అట వేచియుండిరి
నాదేహము యిట త్రుంచితి వీవు
వారికి విషయము తెలియదు యింక
తెలిసియు వారు కదలగలేరు.

తోటి తరువును నరకుచుండగా
మిగిలిన తరువులు అసహాయముగా
నిలచి చూచినటు నాతలిదండ్రులు
అసహాయులయి తనువు వీడెదరు.

మా తపస్సుకు ఫలమిదియేమో!
రాజా! నాతలిదండ్రుల గాంచి
విషయము తెలుపుము, లేనిచో తండ్రి
తనకోపాగ్నితో నిన్నుదహించును.

కాలిబాట అది కనబడుచున్నది
అది చేర్చును నిను ఆశ్రమమ్మునకు
త్వరగాపోమ్ము - లేనిచో తండ్రి
శాపమునిచ్చును అనుచు పలుకుచు.

బాధతో దహించుచున్న శరమును
వెలికి లాగమని ప్రార్థన చేసెను
శరములాగినచో బాలుడు బ్రతకడు
లాగకున్నచో నరక బాధయది.

దిక్కుతోచక నిలచి యుంటిని
నాస్థితి తెలిసి బాలుడు పలికెను
రాజా! ధైర్యము తెచ్చుకొంటిని
నీవు మనస్సును నిగ్రహించుకో.

బ్రాహ్మణ పుత్రుడ నేను కానయా
బ్రహ్మ హత్య పాపమ్ము తగలదు
వైశ్యునకు మరీ శూద్ర స్త్రీకి
పుట్టితి నేను - గిట్ట నుంటిని.

భరించలేని బాధతో నుంటిని
దయగొని శరమును లాగివేయుము
అనుచు బాలకుడు అర్థించగను
శరములాగి ఆ బాలుని చంపితి.

ఓ కౌసల్యా! ఆ నిశిరాత్రి
సరయా తీరమునందున నాడు
దుఃఖము నిండి విలపించితిని
బాలుని చూచుచు విలపించితి నట."

॥శ్రీరఘురాముని॥

64

రాముని తలచుచు దశరథుడు తనువు వీడుట

దుఃఖార్తుడయి దశరథరాజు
గద్గద స్వరమున చెప్పసాగెను
"తెలియక నేనపరాధము చేసితి
మహాపాపమును చేసితి దేవీ !

అడుగుల చప్పుడు విని పలికిరట
"నదిలో ఈతలు కొట్టుచుంటివా!
ఆలస్యమునకు భయపడిపోతిమి
ముందుగ అమ్మకు నీళ్ళను యిమ్ము.

ముని బాలకుడు కోరినట్లుగా
కడవ నిండుగా నీళ్ళు తీసుకొని
వృద్ధులైన తలిదండ్రుల వద్దకు
అడుగులు తడబడ చేరితి నెటులో.

పలుకవదేమి అలుక వచ్చెనా
తెలియక ఏమో అన్నచో తప్పే-
మా ప్రాణములు నీవే తండ్రీ !
జాగు చేసితివి పలుకవదేమి."

పండు వృద్ధులను చూచితి నవట
రెక్కలాడిన పక్షుల మాదిరి
అంధులిద్దరూ తనయుని కొరకై
దప్పికతో నట వేచి యుండిరి.

బాధతో భయముతో పలికితినప్పుడు
మాటలు పెగలక పలికితి నప్పుడు
దుష్కృతమ్మునకు దిగులుతో పలికితి
జరిగినదంతయు తెలియబరచితి.

వారిని కాంచగ-మాటలు వినగా
భయముతో గుండియ దడదడలాడెను
ధైర్యము తెచ్చుకు లోనికి నడచితి
కొడుకు వచ్చెనని తలచిరి వారు.

విషయము నంతయు విని ఆ వృద్ధుడు
దుఃఖార్తుడయి కృంగి పోయెను
కన్నుల నిప్పులు కురియగ పలికెను
అమిత కోపమున పలికె నప్పుడు.

అయోధ్యాకాండము

“రాజా! నీవే స్వయముగ వచ్చి
నీ దుష్కృతమును చెప్పితి వీవు
లేనిచో నీతల పగిలి యుండును
ఇత్వాకువంశమే మిగలక పోవును.

తెలిసి నీవు అపరాధము చేసిన
నీ వంశమది అంతరించెడిది
రాజా! మమ్ముల తనయుని వద్దకు
తీసుకపోమ్ము అనుచు అడిగిరి.

వృద్ధులనవుడు చేర్చితి నటకు
రక్త సిక్తమగు బిడ్డ దేహమును
కరముల తడుముచు ఏడ్చిరి వారు
తల్లి బాధతో మూర్ఛిల్లినది.

తనయా! మమ్ముల పలకరించవా
ఆప్యాయముగా కౌగలించవా!
మా సేవలనిక చేసెడి దెవ్వరు
హోమాదులనిక చేసెడి దెవ్వరు.

నీ తల్లిని ఓదార్చుట ఎటుల
ఉదయమువరకు తాళముబిడ్డా!
మావల్లనె ఆలస్యమైనదని
ఆ యదురాజుకు చెప్పకొందము.

ఏపాపమును ఎరుగవు నీవు
పుణ్యలోకముల కేగెద వీవు
తపోనిష్ఠులు మనవంశీయులు-
తపోధనుల లోకమ్ము కేగెదవు.

పాపకర్ముడు నిన్ను చంపెను
అధోగతికి ఈ రాజుపోవును.
అనుచు ఏడ్చుచు వృద్ధుడంతట
జలక్రియచేయుట ఆరంభించెను.

ఆంతటిలోనే ఆబాలకుడు
దివ్యతేజమున దేవయానమున
తల్లిదండ్రులను చూచిపలికెను
వారిద్దరినీ ఊరడించెను.

మీ సేవలను చేయుటచేత
దివ్యలోకమున కేగుచుంటిని
తొందరలోనే మీరిద్దరును
నను చేరెదరని పలికి సాగెను.

కరములుముడిచి నిలచియుంటిని
దేవీ! ననుగని వృద్ధుడు పలికెను
కొడుకుపోయెను బ్రతుకుట ఎందుకు
మమ్మిద్దరినీ సంహరించుము.

రాజానీవు నాకుమారుని
తెలియకపోయి చంపినాడవు
పశ్చాత్తాపమునందు చుంటివి
కావున పాపము నిను బాధించదు.

కానీరాజా! వృద్ధాప్యములో
పుత్రశోకమును-దుఃఖము నిడితివి
కావున నీవును వృద్ధాప్యములో
పుత్రశోకమున పుడమివీడెదవు.

అటులపలుకుచు ఆ దంపతులు
తనయుని చిత్రలో పడిరంతటను
నాకము చేరిరి పుణ్యమూర్తులు
తలపుకువచ్చెను వినుకొసల్యా!

శరమును వదలి ఆనాడటుల
మునికుమారుని చంపినపాపము
మునివృద్ధుడు నాడిచ్చిన శాపము
వ్యర్థముకావని తెలియచున్నది.

పుత్రశౌకమున బ్రతుకనునేను
నాకన్నులపై కనబడకున్నవి
కొసల్యా! నువు పలుకవదేమి!
నన్నుస్మరించుము వేదన తీర్చుము.

ఎంత దుష్టుడును కన్నకుమారుని
కారడవులకు పంపడుదేవీ!
ఏతనయుడును రాముని మాదిరి
మారుపలుకక అడవులకేగడు.

కొసల్యా! విను రాముడువచ్చి
కొగలించినచో బ్రతుకుదునేమో—
లేనిచో వానిని చూచుట జరుగదు
యమకింకరులు అగుపడుచుండిరి”.

రాముని తలచుచు వేదనపడుచు
దగ్గరలేడని బాధనందుచు
రాముని రూపము మదిలోనిలిపి
కన్నుమూసెను దశరథరాజు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

65

రాజభవనము-శౌకసంద్రమునమునుగుట

తెల్లవారినది రాజ భవనమున
స్తోత్ర పాఠకులు, వందెమాగధులు
మేలుకొలుపులు పాడుచువచ్చిరి
తైవారమ్ము చేసిరి ప్రభువునకు.

పక్షులు కిలకిల నిద్రలేచినవి
పాడుచున్నవి ప్రాధాతమున
వేదఘోషను చేసిరి విప్రులు—
మందిరమంతయు మార్మోగినది.

దంతభావనకు స్వానాడులకు
వలయుజలములు టవ్వకిరసములు
మేలువస్త్రములు పుష్పాదులును.
తీసు పదార్థములు అమరుచున్నవి.

సూర్యోదయము అయినను గాని
ప్రభువు నిద్రను లేవకుండెను
కొందరుస్త్రీలు లోనికిపోయి
మధురగాత్రముల మేలుకొలిపిరి.

ఉలకక పలకక రాజువుండగా
మృదువుగతట్టి లేపనెంచిరి
ఆప్రయత్నము విఫలము కాగా
అనుమానించి శ్వాసచూచిరి.

వారికి విషయము తెలిసెనప్పుడు
గజగజ వణకిరి ఆ స్త్రీలందరు
దశరథప్రభువు మరి లేడనుచు
తెలిసిరి వారు ఘొల్లున ఏడ్చిరి.

కౌసల్య సుమిత్రలు మేను తెలియక
స్పృహలేనట్లు పడివుండిరట
కంటినీరది చారలుకట్టి
కళాహీనమై వున్నవి ముఖములు.

కట్టలు త్రెంచుకు దుఃఖమురాగా
ఘొల్లున ఏడ్చిరి శ్రీలందరును
కౌసల్య సుమిత్రలు కలవరపడుచు
లేచి-ప్రభువుదరిచేరిరివారు.

విషయము తెలిసి కౌసల్యమ్మ
నేలను బొద్దుచు ఏడువసాగెను
చారిఏడ్చులకు కైకమొదలగు
శ్రీలందరును వచ్చిచేరిరి.

ఆనందముగా వుండెడి భవనము
రోదనధ్వనులతో ప్రతిధ్వనించెను
దిక్కులన్నిట నిండెనురోదన
శోకసంద్రమున మునిగె భవనము.

॥శ్రీరఘరాముని॥

66 దశరథుని దేహము తైలద్రోణిలో భద్రపరచుట

కళదప్పిన పతి వదనముగాంచి
వణకిపోవుచు కౌసల్యమ్మ
పతిశిరస్సును వడియందుంచుకు
కైకనుచూచి ఏడ్చుచుపలికెను.

“ఓ కైకా! నీ కోరికతీరెన!
స్వర్గవాసమునకేగెను పెనిమిటి
రాముడు అడవుల పాలైనాడు
దుష్టురాల! యికరాజ్యమేలుకో.

పతియేదైవము భార్యకు యిలలో-
పతిలేని సతి బ్రతుకుట యేల
పెనిమిటిలేక బ్రతుకనునేను
నీకుధర్మముతో పనియేలేదు.

విషముకలిపిన ఆహారమును
ఆశగ తినిన - కీడుచేయదా
కుబ్జచెప్పిన బోధన వింటివి
ఆలోచించక వరముఁడిగితివి.

వరములు తీర్చెను మనమహారాజు
కాలము చెల్లెను వాటివల్లనే
శాశ్వతముగా భర్తలేడిక
ఇత్వాకు వంశమే అంతరించునా.

పుత్రికదూరము అయినబాధతో
జనకరాజు మది దుఃఖిలుచుండి
భార్యను సంతసపరచుట కొరకై
ప్రభువుచేసిన తప్పతెలియును.

కైకా! ఎంతటికర్మశురాలవు
రాముడెచ్చట తిరుగుచుండెనో
కోడలు ఎంతటి బాధలొనున్నదో
అనాధనైతిని యిప్పుడునేను.

పతివ్రతను నే బ్రతుకకూడదు
సహగమనమ్ము చేసెదనేను”
అనివిలపించెడి కౌసల్యమ్మను
ఓదార్చుచు నడిపించిరి బయటకు.

జరుగవలసినది నిర్ణయించుటకు
సమాలోచనము చేసిరి మంత్రులు
తనయులప్పుడు లేరు గావున
దహనము చేయుట తగదని తలచిరి.

ధర్మమూర్తిని సతిసోదరులతో
అడవులకంపిన కర్కశురాలు
మమ్మిక పురమున ఉండనిచ్చినా -
అనుచువచ్చిరి అతివలందరు.

తైలద్రోణిలోనుంచిరి దేహము
అంతఃపుర స్త్రీలందరు వచ్చిరి
విభవలై తమని విలపించిరట
అనాభలై తమి అనుచువచ్చిరి.

అయోధ్యాపురకాంత అప్పుడు
పెనిమిటిపోయిన స్త్రీవలెతోచెను
అచేతనమై జనులువుండిరి
వీధులనైనను ఊడ్చక పోయిరి.

గృహకృత్యములు మరచిరిజనులు
కైకదుష్కృతము తలచుచుండిరి
కళాహీనమై నిలచెనయోధ్య
అతికష్టముగా చీకటిపడెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

67 రాజ్యము అరాచకము కాకుండ చూడమని వశిష్ట మహర్షిని ప్రార్థించుట

సూర్యోదయము అయిన వెంటనే
సచివోత్తములు బ్రాహ్మణోత్తములు
రాజముఖ్యులు అందరుచేరి
సభనేర్పరచిరి శీఘ్రముగాను.

రామలక్ష్మణులు అడవులకేగిరి
భరతశత్రుఘ్నులు ఇద్దరుకూడా
కేకయ విభుని పురమున నుండిరి
తనయులెవ్వరును ఇచ్చట లేరు.

మార్కండేయుడు, మౌద్గల్యుడును
వామదేవుడు, కాశ్యపుడున్నా
కాత్యాయనుడు, జాబాలి మహాబుషి
కులగురువగు వశిష్టులు వచ్చిరి.

యోచనచేసి ఓ ఋషిసత్తమ
ఇత్వాకు వంశజుని ఒక మహనీయుని
ఎన్నికచేసి రాజును చేయుడు
లేనిచో రాజ్యము అరాచకమ్మగు.

కర్తవ్యమును ఆలోచించి-
వశిష్టమౌనిని గాంచి పలికిరి
“ఓ ఋషిసత్తమ! రాత్రియంతయు
నూరువత్సరములన్నటు గడిచెను.

అరాచకంబగు దేశమునందు
వర్షము పడదు - పంటలు పండవు
శిక్షించుటకు రాజు వుండనిచో
విచ్చలవిడిగా జనులుండెదరు.

తండ్రీ కొడుకుల మమతలడగును.
భార్యాభర్తల ప్రేమలుడుగును
చుష్టులు రేగి శ్రీల హరితురు
నీతి నిజాయితీ నశించిపోవును.

జార చోరుల ఉనికి పట్టులై
పుణ్య స్థలములు పాడై పోవును
వేదవేత్తలు విప్రోత్తములు
యజ్ఞ యాగముల తలంచరపుడు.

ధనమున్నటుల తెలియు భయమున
ధనవంతులు లా దానము చెయ్యరు
పుణ్యకార్యములు జరగవు అపుడు
తీర్థ యాత్రలను తలచరు జనులు.

వ్యవహారమ్ము తెలిసిన జనులు
న్యాయా న్యాయము చెప్పరప్పుడు
కన్యలు భయమున బయటకు రారు
భార్యాభర్తలు తిరుగరు బయట

నిర్భయమ్ముగా తలుపులు తెరచి
నిద్దురపోరు పురమున జనులు
వీర పుంగవులు అస్త్ర శస్త్రములు
ఉపయోగించిన సవ్వడి వినము.

చోర భయమున వాణిజ్యమ్ముది
అంతరించును అరాచకమ్మున
స్వేచ్ఛగ తిరిగే యతీంద్రులుండరు
పండిత సభలు జరుగవప్పుడు.

వ్రత నియమాదుల నైవేద్యముల
ఇష్టదేవతల కొలవరు ప్రజలు
అరాచకమ్ముగు రాజ్యము స్వామీ !
ఎండిపోయిన నదివలె నుండును.

రక్షకులుండని గోవులమందగు
పచ్చికలేని బీటి చందమగు-
రథముకు పెక్కెము శోభ కూర్చును
ప్రజలకు శోభను యిచ్చును రాజు.

అగ్నిహోత్రునకు సముడు రాజగు
అంతటి రాజు స్వర్గమేగెను
మరియొక రాజును ఎన్నిక చేయుడు
రాజ్య రక్షణము చేయుడు మీరు.

ఓ ఋషి సత్తమ! శరీరమ్మునకు
చూపువంటి అతిముఖ్యుడు రాజు
సత్య ధర్మముల రక్షణ చేయును
మాతాపితరుల పోలును రాజు.

దండన చేసెడి కాలునికన్నను
ధనమిడునట్టి కుబేరు మించి
ఇంద్ర వరుణులను మించిన యట్టి
గౌరవమ్ము మరి రాజునకిత్తురు.

గుణవోషమ్ముల నిర్ణయమ్ముది
రాజు చేయును కనుక మహాత్మా!
రాజులేని దేశమ్ము అంతయును
కారు చీకటి క్రమ్మినట్లగు.

సంద్రము నిరతము చెలియలి కట్టను
దాటదు-అటులే ఓ బ్రహ్మఋషి !
మీదు ఆజ్ఞ మేమింతటివరకు
మీరలేదు మరి విధేయులమ్ము.

దశరథ ప్రభువు లేకపోయినను
మీదు ఆజ్ఞలను శిరసున దాల్చుము
కావున మీరు మన రాజ్యమునకు
తగిన రాజును ఎంపిక చేయుడు.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

68 భరతుని గొనివచ్చుటకు దూతలు బయలుదేరుట

మంత్రులు హితులు విప్రోత్తములు
చెప్పిన సూచన విని వశిష్టుడు
తెలిపెను వారికి రాజనిర్ణయము-
జరగవలసినది వివరించె నిటు.

విషాదచ్ఛాయలు మీ ముఖములలో
కనబడనీయక మెలగవలె నట
వస్త్రభూషణులు కానుకలన్నియు
వెంబడి తీసుకువెళ్ళుడు మీరు.

“మిత్రులార! మన అయోధ్యరాజుగ
భరతకుమారుని నిర్ణయించుచు
దశరథప్రభువు మాట యిచ్చెను
ఆ నిర్ణయము అమలు జరగవలె.

ఆ కానుకలను భరతుని చేత
కేకయరాజు-యథాజిత్తులకు
దగ్గరవుండి యిప్పించవలె
భరతునితోను యిటుల జెప్పుడు.

మేనమామకడనున్న భరతుని
శీఘ్రమే యిటకు రప్పించవలె
అందుకు దూతల నంపెద మిప్పుడే”
అనగా సరియనిరందరు అపుడు.

అయోధ్యలో-అతి ముఖ్యమైన పని
మీరు చేయవలె-అందులకొరకు
వశిష్టమహాఋషి-మంత్రులందరు
మిమ్ముల తోడ్కొనిరమ్మని పంపిరి.

సిద్ధార్థ విజయుల జయంతు అశోకుల
నందుడు అనెడి దూతల బలచి
వశిష్టమహాఋషి వివరముగాను
చేయవలసినది వారికి చెప్పెను.

ఆ విధముగను అతనికి చెప్పి
వేగమే యిటకు తోడ్కొని రండు
రాముని వనవాసమ్ము చెప్పకుడు
తేని మరణము తెలియనీయకుడు.”

“వేగమ్ముగను పోవు నశ్వముల
అధిరోహించి గిరివ్రజపురమున
భరతకుమారుని సందర్శించి
ఆయన నిటకు తోడ్కొని రావలె.

వశిష్టమహాఋషి ఆ దూతలకు
ఆజ్ఞలనిచ్చి కానుకలిచ్చి
గిరివ్రజపురము చేరగ పంపెను
కార్యదక్షులు బయలుదేరిరి.

అయోధ్యనగరికి పశ్చిమదిక్కున
ఆ పరశాల గిరిప్రాంతము చేరిరి
కొండల దాటి-“మాలిని” నదిగని
ఉత్తరదిక్కులొ సాగిరి వారు.

అచ్చటనుండి పడమర కేగి
హస్తినాపురి దగ్గరనున్న
యమునను దాటి ముందుకు సాగి
పాంచాలదేశమున ప్రవేశించిరి.

అచ్చటనుండి పడమర కేగి
నదులు సరస్సులు చూచుచు వారు
పని ప్రాముఖ్యము గుర్తించుచును
విశ్రాంతి గొనకయె సాగుచుండిరి.

“శరదండనది”-దాటిరి వారు
కోరిన కోర్కెలనిచ్చే తరువు.
“సత్యోపయాచన”మను తరువును గని
ప్రదక్షిణించి-కుశింగజేరిరి.

కుశింగనుండి-ముందుకు సాగి
“ఇక్ష్వామతీనది”-తీరము జేరిరి
నది ఒడ్డునగల పుణ్యాత్ములకు
నమస్కరించి నదిని దాటిరి.

బాహ్లికమునకు-సుధామగిరికి
మధ్యనవున్న పుణ్యభూమిని
విష్ణుపాదాంకితమనెడి భూమిని
దర్శించి - చేరిరి “విపాశనదిని.”

నదీతీరమున నిలచిన యట్టి
ఘనమగు శాల్మలి తరువును గాంచిరి
అచ్చటనుండి అడవుల వెంబడి
కార్యదీక్షతో సాగిరి ముందుకు.

అశ్వము లలసియు వారుడస్సియు
చీకటియైనను లెక్కచేయక
రాచకార్యమును మదిలో నిలపి
చేరిరి దూతలు గిరివ్రజపురము.

॥శ్రీరఘరాముని॥

69

భరతుడు పీడకల గాంచుట

అయోధ్యదూతలు రాత్రిసమయమున
గిరివ్రజపురమున అడుగుబెట్టిరి
అదే రాత్రమున భరతకుమారుడు
దుస్వప్నములతో కలవరపడెను.

దిగులుతొనున్న భరతునిగాంచి
ముదము గూర్చుటకు మిత్రులందరు
ఎన్నోవిధముల ప్రయత్నించిరి
కానీ ఫలితము శూన్యమాయెను.

నృత్యగీతములు ఆట పాటలు
మనసును సంతసపరచకపోయెను
చిరునవ్వుయినా వెలువడలేదు
హాస్యప్రసంగము వ్యర్థమైనది.

విషయము తెలియగ మిత్రుడొకండు
కారణమడిగెను భరతకుమారుని
దిగులునిండిన రాజకుమారుడు
తన దుస్వప్నము తెలియబరచెను.

“ఓ స్నేహితుడా! నిన్నటిరాత్రి
భయంకరమ్మగు కలవచ్చినది
మలినదేహముతో నాన్నగారట
తలవిరబోసుకు కనబడినారు.

దివిపైనుండి ఆ మహనీయుడు
దుర్గంధమగు పేడలొపడిరి
తైలము త్రాగుచు కనపడినారు
వెర్రిగనవ్వచు అగపడినారు.

నువ్వులఅన్నము తినుచు కనబడిరి
నూనెపూసుకొని కనబడినారు
నూనెలొ మునుగుచు తేలుచుండిరి
పీడల నను కలవర పరచెను.

కడలి ఎండినటు కలగాంచితిని
శశిబింబమ్మది ఊడిపడినది
ఓటిక చీకటి నిండిపోయెను
పట్టపు బేనుగు దంతమువిరిగెను.

మండెడిఅగ్ని ఆరిపోయెను
తరువులెండినవి-భూమిచీలినది
కొండలు పగిలి పొగలుచిమ్మెను
దుస్వప్నములకు మది చెదిరినది.

నలుపు వస్త్రములు తండ్రి ధరించెను
ఇసుపపీటపై కూర్చొనియుండెను.
నల్లని-తేనె-వన్నెల స్త్రీలు
తండ్రినిచూచి నవ్వుచుండిరి.

నల్లటిరంగు వంటికిపూసుకు
ఎర్రనిపూలమాల లేసుకొని
భరములు పూన్చినరథమునుఎక్కి
దక్షిణదిశగా సాగిరితండ్రి.

ఎర్రటివలువల రాక్షసాంగన
వికృతమ్ముగా నవ్వుచు అపుడు
రథమునవున్న నాయనగారిని
నేలకులాగుట కలలోగంటిని.

కలఘటితమ్ము భయంకరమ్మగు
నాకో-అన్నకొ-లక్ష్మణమూర్తి కొ
లేదా-నాయన దశరథ విభునికొ
మరణము తప్పదు-అన్నటు తోచును.

భరములుపూన్చిన రథమునవున్నటు
కలగాంచినచో మరణముతథ్యము
భయముతో నామది కలతపడినది
సంతోషమ్మది దూరమైనది.

స్వప్నము లెన్నడు ఎరుగనునేను
నిన్ననె గంటిని దుస్వప్నమును
తండ్రినితలచిన దిగులగుచున్నది”
అనుచుదుఃఖమున తెలిపెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

70 భరతశత్రుఘ్నులు అయోధ్యకు బయలుదేరుట

స్వప్నవివరము భరతకుమారుడు
తనమిత్రులకు తెలుపుచుండగా
అయోధ్యదూతలు కేకయరాజును
యథాజిత్తులను సందర్శించిరి.

భరతకుమారుని తోడ్కొనిపోవగ
వచ్చితిమని వినయమ్ముగ చెప్పిరి
ఆదూతలను కేకయరాజు
భరతకుమారుని వద్దకుపంపెను.

భరతునిగాంచి పలికిరిదూతలు
“రాజకుమారా! వశిష్టమహాబుషి
తమక్షేమమును తెలుసుకొనుటకై
పంపిరిమమ్ము -వచ్చితిమిటకు.

అయోధ్యలోన అతిముఖ్యమగు
రాచకార్యము నెరవేర్చుటకై
మిమ్ముల తోడ్కొని రమ్మని పంపిరి
తమరు శీఘ్రమే బయలుదేరుడు.

అతివిలువైన కాన్కలు పంపిరి
తమరు స్వయముగ ఈకానుకలు
తాతగారికి-మేనమామకు
అందజేయమని వారుచెప్పిరి.”

తెచ్చిన కాన్కలు భరతకుమారుడు
మేనమామకు-తాతకు పంపి
తండ్రికుశలము అన్నలకుశలము
అడిగెను వారిని ఆత్రుతనిండి.

“భర్మమూర్తి-మా కౌసల్యమ్మ
భర్మశీల మాసుమిత్రతల్లి
అహంకారిణి స్వలాభమెంచే
కై కమ్మయును-కుశలమేకదా.”

సమాధానముగ దూతలుపలికిరి
“రాజకుమారా! అందరుకుశలము
తొందరగామరి బయలుదేరుడు
నేడే మనము ప్రయాణమగుదము.”

భరతుడంతట తాతనుగాంచి
విషయముచెప్పి సెలవుకోరెను
తలంచినంతనె తిరిగి వత్తుననె
అయోధ్యకేగగ అనుమతికోరెను.

కేకయరాజు మనుమని, ముదముగ
కొగలించుకొని ఆశీస్సులనిడి
యోగ్యతమీరగ అయోధ్యలోని
హితులు, పెద్దలకు వందనమ్ములనె.

ఆమహారాజు తనమనుమనికి
రెండువేల బంగారుహారములు
పదహారువందల ఉత్తమాశ్వములు
మదపుటేనుగులు, ధనమునుఇచ్చెను.

ధైర్యవంతులగు వీరోత్తములను
స్వామిభక్తిలో ఎన్నికవీరుల
భరతునివెంబడి తోడుపంపెను
మనుమని రక్షణ మరిమరిచెప్పెను.

యథాజిత్తు తన మేనల్లునకు
జాతివీనుగులు-బరువుమోయగల
కంచరగాడిద చొసగెను కాన్కగ
పులులబోలు శునకమ్ముల నిచ్చెను.

కానుకలన్నియు భరతకుమారుని
దిగులు దూరము చేయకున్నవి
తొందరగామరి రమ్మని పంపిన
చాత్త-మనస్సును పీచుచున్నది.

భరత శత్రుఘ్నులు అంతఃపురమున
కేకయరాజుకు యథాజిత్తుకు
వందనముంచి-తలవంచుకొని
దిగులుతొనుండి ప్రయాణమైరి.

భరతునిరథము ముందునడువగ
వందలకొలది రథములు-బండ్లు
మత్తైభములు-జాతికుక్కలు
రక్షణనిచ్చే సైన్యముసాగెను.

దేవ సైన్యమును వెంటబెట్టుకొని
నాకమునుండి ప్రయాణమైన
సిద్ధునివలె ఆ భరత కుమారుడు
తోచెను చూచెడి వారందరకు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

71

శంకముదిరిన మనస్సుతో భరతుడు దశరథజేని
భవనమున అడుగిడుట

పోవర ప్రేమకు నెలవగు భరతుడు
శత్రుఘ్నునితో బయలుదేరెను
తూర్పు దిక్కుగా ప్రయాణించుచు
“సువామి-క్షోదినీ”-నదులను దాటెను.

అచ్చట నుండి పశ్చిమ ముఖముగ
సాగెడి “కరద్రునది”ని దాటెను
“శిలావహయను” నదిని దాటుకొని
ఆగ్నేయముగ ముందుకు సాగెను.

శల్య వర్తన - గ్రామము చేరెను
చైత్రరథమును వనమున సాగి
గంగా - సరస్వతి నదుల సంగమము
దాటి - ముందుకు ప్రయాణించెను.

కుళింగ నదిని చూచుచు సాగి
కుళింగ - యమునా సంగమమ్ముగని
ఆ ప్రదేశమున బడలిక తీరి
అంశుదారమును - గ్రామము చేరెను.

ప్రాగ్య పట్టణము చేరి అచ్చట
గంగను దాటి - ముందుకు సాగి
“కుటి కోష్ఠిక - యను నదిని దాటెను
ధర్మ వర్తన - గ్రామము చేరెను.

దక్షణదిశగా ప్రయాణించుచు
జంబూ ప్రస్థ గ్రామమునుండి
వరూధమనెడి గ్రామము చేరెను
అమిత వేగమున సాగుచుండిరి.

ఆ గ్రామమున ఉద్యానముల
బడలిక తీరి ముందుకు సాగి
ఉజ్జిహాన - గ్రామము నందుగల
మద్ది - కడిమి - తరు తోపున - ఆగెను.

స్వదేశములో అడుగు బెట్టిరి
అలసియున్న తన రాజసేవకుల
విశ్రాంతి గొనమని భరతుడు చెప్పెను
మెల్లగ రమ్మని చెప్పెను వారికి.

వారందరిని తీసుకరమ్మని
శత్రుఘ్నునకు ఆదేశించి
అతి వేగముగల అశ్వములున్న
రథమున ఒకడే బయలుదేరెను.

సర్వతీర్థ గ్రామమును చేరి
“ఉత్తానికానదిని” అచ్చట దాటి
“హస్తి పృష్ఠకము” అను గ్రామము కడ
“కపీవతి” యను నదిని దాటెను.

ఏకసాల-యను గ్రామము దగ్గర
స్థామతి నది - సులువుగ దాటి
వినతా గ్రామము - చేరి అచ్చట
గోమతి నదిని దాటెను భరతుడు.

కళింగ నగరము చేరి అచ్చట
మద్దితోపులో - బడలిక తీర్చుకు
అదేరాత్రి ఆ రాజకుమారుడు
అయోధ్య త్రోవలొ సాగె వేగముగ.

అరుణ భానుడు అగపడుచుండెను
అయోధ్య నిలచెను చూపు మేరలో
అహోరాత్రములు ఎనిమిది గడచి
భరతుని రథము చేరెనయోధ్య.

కనబడు నయోధ్యచూపుచు, భరతుడు
రథసారథితో చెప్పుచుండెను
“అదిగో! అయోధ్య, గనుము సారథీ !
ఇలలో ఎన్నికయైన పట్టణము.

మా పూర్వీకుడు అతి పుణ్యాత్ముడు
వైవస్వతమను నిర్మితమ్మది
వేదవిదులతో యజ్ఞ యాగముల
పురమున జనులు సుఖముగ నుందురు.

దశరథ ప్రభువు ధర్మ పాలనతో
రాజ ఋషిగను వినుతి కెక్కెను
ఆయనగారి పూర్వీకులును
రాజ ఋషులయి అయోధ్య నేలిరి.

అయోధ్య చూడగ వెనుకటి వలెను
ఆనందమది కలుగ దదేమి ?
ఉద్యానములు కళదప్పినవి
వాహ్యాశికి మరి కదలరెవ్వరు.

తరువులన్నియు ఆకులు రాలి
వీడ్చునట్టుగా నున్నవి గనుము
కోకిల గానము వినబడకున్నది
పక్షుల సందడి కనరాకున్నది.

పట్టణమును శమిపించితమి-
నుగంభ పరిమళ ధూమము తెగయపు
భేరి - మృదంగ నాదము లేవీ!
మంగళ స్వరములు - వినరాకున్నవి.

మదిలో దిగులు కలుగుచున్నది
దుర్బిమిత్తములు అగపడుచున్నవి
నావారందరు క్షేమమే యని
అనిపించడు నా మనసుకెందుకో.”

వాదతో హృదయము జరువెక్కినది
భయముతో దేహము కంపించినది
అలసిన హయములు అతికష్టముగా
వైజయంతమును ద్వారము చేరెను.

ద్వారములోనికి సాగిన రథము
అయోధ్యలోన ప్రవేశించెను
ద్వారపాలకులు చూచిరి రథమును
జయము పలికిరి ఆశీస్సులతో.

దిగులుతొగున్న భరతకుమారుడు
ద్వారపాలకుల పలుకరించెను
రథసారథితో పలికెనప్పుడు
మదితో శంక ముదురుచున్నదని.

“అమంగళము జరిగినట్టుగా
మదికితోచి నా దైర్యము చెదరెను
గృహములముందు ముగ్గులు లేవు
తలుపులు తెరచిన సందడి లేదు.

నిత్యపూజలు చేసినట్టుగా
దీప ధూపములు కనబడకున్నవి
పూలమాలలతో దేవాలయములు
అలంకరించి కనబడలేదు.

అంగడి తెరచి బేరసారములు
జరుపుచున్నటు తోచుటలేదు
దేవాలయములు-చైత్యములపై
దిగులు నిండి ఆ పులుగులున్నవి.

దుఃఖము నిండి కన్నీరిడుచు
శ్రీ పురుషులు నా కగపడుచుండిరి”
అనుచు భరతుడు పలుకుచుండగా
రాజభవనమును చేరెను రథము.

ఇంద్రుని పురమగు అమరావతివలె
అందములొలికే అయోధ్యనగరము
కళాహీనమై కనబడుచుండగ
తండ్రిని చూడగ నడచెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

72 కైక తన కోర్కెలు దాని పర్యవసానము భరతునకు తెలుపుట

తండ్రి ముదిరమునందు భరతునకు
తండ్రి దర్శనము లభించలేదు
అచ్చటినుండి భరతకుమారుడు
జనని కైక-నందనమున కేగెను.

కళాహీనమై గృహము తోచెను
లోనికి నడచెను భరతకుమారుడు
అలసి వచ్చెడి తనయునప్పుడు
కైక చూచి సంతోషపడినది.

పాదములంటి ప్రణామముంచిన
తనయుని-గుండెకు హతుకున్నది
శిరసు మూర్ఛోని కూర్చొనబెట్టుకు
తన తండ్రి కుశలము అడిగినదామె.

తాత కుశలము భరతుడు చెప్పి
బహుమానమ్ములు యిచ్చుట తెలిపి
తండ్రి వివరములు తల్లినడిగెను
ఏ మందిరమున కలరని అడిగెను.

రాజభవనముల సంతోషమ్మది
కనబడకున్నది కారణమేమనె
తండ్రి పాదముల నమస్కరింతును
ఎచ్చటగలరో చెప్పుము అనెను.

రాజ్యలోభమున తను చేసిన పని
తన తనయునకు ప్రియము గూర్చునని
కొడుకు హృదయము తెలియని కైక
అతి తేలికగా చెప్పెను విషయము.

“యజ్ఞములెన్నో చేసిన యట్టి
సత్పురుషుడు మరి తేజోవంతుడు
పుణ్యపురుషులను ఆదరించిన
మహనీయుడైన దశరథ ప్రభువు

ప్రాణులన్నిటికి ఏదోనాటికి
కాలము తీరును అన్నట్లుగనే
నాయనగారి కాలముతీరి
స్వర్గవాసమున కేగిరి”-అనెను.

పిడుగువంటి ఆ మాటలు వినెను
కృంగిపోయెను భరతకుమారుడు
వెక్కివెక్కి తా నేడ్వసాగెను
నేలను పొరలుచు ఏడువసాగెను.

నరకిన మానై నేలను కూలెను
కట్టలుతెగిన దుఃఖము నిండి
ఆ సుకుమారుడు భరతకుమారుడు
నేలను దొరలుచు ఏడువసాగెను.

విలపించెడి తన కుమారునపుడు
లేవనెత్తుచూ కైక పలికెను
“సర్వము తెలిసిన వివేకవంతుడ-
దాన, యజ్ఞములు చేసెడివాడవు.

నీవీ విధముగ-ఏడ్చుట తగదు
బ్రోయినవారు తిరిగిరారుకద”
అనుచు తల్లి అట ఊరడించగ
ఇనుమడించెను భరతుని దుఃఖము.

విలపించుచు ఆభరతుడు పలికెను
“అన్నగారి పట్టాభిషేకమో
యజ్ఞయాగమో తలపెట్టిరని
పిలవనంపిరని సంతసపడితిని.

ఏమిజబ్బుతో తండ్రిపోయెను
తండ్రిగారికి అంత్యక్రియలను
రామలక్ష్మణులు చేసిరి - ధన్యులు
ఆ పుణ్యమునకు దూరమైతిని.

ఆప్యాయముగా కౌగలించుకొని
శిరసు మూర్కొని కుశలము అడిగే
తండ్రి స్వర్గ యిక నాకు లభించదు
దర్శనమైనను నోచక పోతిని.

అమ్మా! ఇంక రామచంద్రుడే-
అన్నయు తండ్రియు అగును నాకిక
దుఃఖములన్నీ తీర్చును రాముడు
రామసేవ కర్తవ్యము నాకు.

రాముని పదముల వందనముంచెద
తండ్రిస్థానము రామచంద్రునిది -
కన్నుమూయుచు పితృదేవులు
సందేశము నాకేమి ఇచ్చిరి.”

విషయము పూర్తిగ తెలియచెప్పుటకు
కైకపలికెను - “భరతకుమారా
రామా! లక్ష్మణ! సీతా యనుచు
దుఃఖించుచును కన్నుమూసిరి.

సీతారాముల లక్ష్మణమూర్తిని
చూచెడిభాగ్యము ధన్యులకమరును
నాకదిలేదు అనివిలపించిరి
అంతకుమించి అనలేదేమియు.”

ఆమాటలకు భరతకుమారుడు
మరింత కలవరపడుచు అడిగెను
“సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
అటలేకుండా ఎచటకుపోయిరి”?

ఆ ప్రశ్నలకు సమాధానము
అతితేలికగా కైక చెప్పెను
“రాముడు వనములకేగెను నాయన!
సతిసోదరులు వెంబడించిరి.”

ఆమాటలువిని భరతకుమారుడు
రాముని యోగ్యత తెలిసినవాడై
“ఎట్టి అకార్యము రాముడు చేసెను
అడవికిపోయెడి దుర్గతి ఏమి?

పరమధార్మికుడు రామచంద్రుడు
పరధనములను అపహరించడు
సజ్జనులను లా బాధపెట్టడు
అకారణముగ శిక్షవిధించడు.

పరశ్రీలను కన్నెత్తిచూడడు
సద్గుణ యుతుడు లోకహితుండు
అంతటివానిని అపరాధివలె
అడవుల కేల పంపిరి తల్లి!.

బ్రూణ హత్యను చేసినవానికి
విధించు శిక్షను ఏల విధించిరి”?
సమాధానముగ - ఆ గర్విష్టి
తనయుని ముదము కోరి పలికెను.

“రాముడు ధర్మము తప్పలేదు విను!
బ్రాహ్మణ ధనమును హరించలేదు
అయోగ్యమైన పనిని రాముడు
చేయలేదయా! భరతకుమారా!

నాయకగారు రామచంద్రునికి
పట్టాభిషేకము చేయనెంచిరి
ఆయన-నాతో చెప్పలేదది
కానీ నేనామాట వింటిని.

సత్యవర్తి మీ తండ్రి సరియనె
రాముడు అడవికి నడచినాడయా!
సీతా-లక్ష్మణు లిద్దరు కూడా
సంతోషముగా సాగిరి వెంట.

నేను బాగుగా యోచన చేసితి
నీకై రాజ్యము కోరుకొంటిని
రాముని అడవికి పంపగ కోరితి
నా వరములవి యిమ్ముని కోరితి.

ప్రియపుత్రుడు కారడవికేగెనని
చింతతో తండ్రి అసువులు వీడిరి
నాయన భరతా! యిది యంతయును
నీదు కీర్తి నే కోరి చేసితి.

ఈ దేశమునకు రాజువు నీవే
కోసల నేలెడి ఏలిక వగుదువు
జరగవలసినది వశిష్టాదులు
అతితొందరలో జరపెవరనెను.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

73

భరతుడు తల్లిని దూషించుట

పిడుగుల పోలెడి రెండు వార్తలు
చెప్పిన తల్లిని గాంచి భరతుడు
దుఃఖతప్తుడై ఆవేశముతో
పదిలో వ్యధను వెలువరించెను.

కాశరాత్రివలె దాపురించితివి
అగ్నివి నీవని తెలియకపోయి
దగ్గరజేర్చుకు తండ్రి మడసెను
కులపాంశనివి పాపదర్శినివి.

“కన్నతండ్రియా-కన్నమూసెను
తండ్రిని పోలిన అన్న రాముడు
సతి సోదరులతో అడవుల కేగెను
వారిట లేరని ఏడ్చుచుంటిని.

రాజ్యకాంక్షతో మా వంశమున
అశాంతినింపి ఇడుమలనిడితివి
కౌసల్యసుమిత్రలు తనయులకొరకై
తపించిపోయి తనువులు వీడర?

నాకు రాజ్యము ఎందులకొరకు?
తండ్రిని నీవు చంపివేసితివి
అన్నను అడవులపాలుజేసితివి
వంశనాశనము చేయవచ్చితివి.

తల్లికన్నను మించిన సేవలు
రామచంద్రుడు చేసెను నీకు
కౌసల్యమ్మ ఆప్యాయముగా
చెల్లెలిమాదిరి భావించెను నిను.

నారచీరలతో ధర్మమూర్తిని
అడవులకంపి సుఖముగ నుంటివ?
ఎందుకు-అన్నను అడవికంపితివి
నా విషయము నువు తెలియక పోతివి.

రామునిపైన నా గౌరవము
భక్తిప్రపత్తులు తెలియవు నీకు
రాజ్యలోభమున ఇంతటి విపత్తు
తెచ్చితివీవు అహంకారివి.

రామలక్ష్మణుల నిరతము చూడక
రాజ్యమేలుట జరిగెడివనియా
రాముని చూచుచు దైర్యము నిండి
రాజ్యమేలేకద మన మహారాజు.

పెద్ద వృషభము మోసెడి బరువు
లేగదూడ తా మోయగలుగునా?
రాముడేల గల రాజ్యభారము
దుర్బలుడను నే నెట్లుమోతును.

రాజ్య పాలనము నేను కోరినచో
సామదాన భేదములతోను
నేనే రాజ్యము పొంది ఏలేదను
నీ అత్యాశను గౌరవించను.

నీవు చేసిన దుష్కార్యమునకు
నిన్ను బయటకు గెంటివేయవలె
కానీ రాముడు తల్లిగ నెంచెను
కావున నిన్ను వదలి వేసితి.

జ్యేష్ఠుడు రాజ్యము పాలించవలె
అన్నను తండ్రిగ భావించవలె
లోకరీతి-ఇది నీకు తెలియదా!
ఇష్టాకులలో సాంప్రదాయ మది.

సదాచారములు తృంచి వేతువు
రాజధర్మములు లెక్కచేయవు
దోషకార్యముల వెరవవు నీవు
కూరురాలవు తల్లివైతివి.

నీ పుట్టింటను ఈ ఆచారము-
జ్యేష్ఠుని రాజుగ చేసెడి న్యాయము
ఉందని-నీకు తెలియక పోయెను
దుష్టబుద్ధి నీ కెట్లు కలిగినది.

ప్రాణాంతకమగు పని చేసితివి
నీ కోరికను తీర్చును నేను
నీ మది-వ్యధతో కాలిపోవలె
అన్న నిప్పుడే తీసుకు వత్తును.

లోకహితుని శ్రీరామచంద్రుని
వనముల నుండి తీసుకువత్తును
సింహాసనమున కూర్చొన బెట్టి
రామపాదముల సేవ చేతును.

రామదాసునిగ బ్రతుకుట ఘనత
అనుచు భరతుడు దుఃఖతపుడై
తల్లిని గాంచి చీదరించుకొని
సింహముమాదిరి గర్జన చేసెను.

॥శ్రీరాముని॥

74

భరతుడు తల్లిని పరుషములాడుట

భరతుని కోపము ఉపశమించదు
తలచుకు తలచుకు ఎగయుచున్నది
తల్లిని గాంచగ ఆతనికోపము
కట్టలు తెంచుకు దూకుచున్నది.

తిరిగి కతినముగ పలికెను భరతుడు
“దుష్ట చారిణీ రాజ్యము వదలుము
నేను చచ్చితిని అనుకొని ఏడ్వము
ధర్మపథమును తప్పితి వీవు.

తండ్రిగాని నా-రాముడు గాని
నిను దూషించి ఎరుగరెన్నడు
తండ్రిని నీవు స్వర్గ మంపితివి
అన్నను అడవుల కంపించితివి.

భూత్రా హత్యను చేసిన యంతటి
పాపము నీకు తప్పదు పాపి !
సరకవాసము నీకు లభించును
భర్త చేరిన లోకము చేరవు.

నిన్ను చూడగ భయమగుచున్నది
క్రూరురాలవు పతి ఘాతుకవు
అపకీర్తిని నా కాపాదించిన
పాతకి? - నీతో మాటాడనిక.

ధర్మాత్ముడగు కేకయప్రభువుకు
వంశము చెరపగ పుట్టితి వీవు
సర్వలోకముల జీవులముందర
ద్రోహిగ నన్ను నిలబెట్టితివి.

ధర్మ చరితయగు కౌసల్యమ్మను
దుఃఖ సంద్రమున ముంచితి వీవు
నీకు సరియగు నరకములేదు
క్రూరురాలవు శాంతి లభించదు.

కౌసల్యానందవర్ధనుడు
ఆశ్రయమిచ్చెడి అనఘుడు రాముడు
తండ్రి యంతటి స్థానము అన్నది
అంతమాత్రము తెలియక పోతివి.

ఆత్మాభిమానముల నెలవు హృదయము
తనయుని ప్రేమ పుట్టుక స్థానము
అందువలననే - ఆత్మ బంధువగు
తనయుని మించిన బంధువులుండరు.

కామధేనువు సంతతి-గోవులు
జగమంతయును నిండియున్నవి-
అయిననుగాని పుణ్యధేనువు
బిడ్డ కష్టమును గాంచి ఏడ్చినది.

రెండు వృషభములు-మండుటెండలో
నాగలితో-ఒక రైతు పొలమును
దున్నుచుండగా అలసిపోయినవి
అలసియు-అవ్వీ దున్నుచున్నవి.

ఆకాశములో కామధేనువు
బిడ్డలైన ఆ ఎద్దుల గాంచి
మనసు కలతపడి దుఃఖించినది
అశ్రువులవ్వీ జారిపడినవి.

అంతట ఇంద్రుడు అడిగెను విషయము
కామధేనువు మడిలో బాధ
తెలియజరచెను వేదేంద్రునకు
బిడ్డలు పడెడి బాధను చెప్పెను.

కడుపుతీపి అడి ఎంతటివో మరి
ఇంద్రుడప్పుడు తెలిసెను - వింటవ !
కౌసల్యమ్మ కడుపుపంటను
దూరము చేసిన దుష్టురాలవు.

ఆ తల్లి బాధను తెలియకపోతివి
అమె బ్రతుకుట దుర్లభమగును
తల్లె బిడ్డల వేరుచేసితివి
ఇహపరములకు దూరమైతివి.

కోసలరాజు రాముని చేసెద
తండ్రీ - అన్నను గౌరవించెద
వనవాసమునకు నిన్ను పంపెద
అపకీర్తిని తొలగించుకొందును.

పుణ్యసాధ్య కౌసల్యదేవికి
తెలిసి-తీరని హాని చేసితివి
పాతకివీవు-బ్రతుక కూడదు
మరణమే నీకు తగినది ఇప్పుడు.

విషము త్రాగియో - అగ్నిని బడియో
ఉరిపోసుకుని మరణించుటయో
ప్రాయశ్చిత్తము అగును నీకిల
లేదా అడవుల పాలైపో నువు.

నీవల్లను మరి నాకు లభించిన
పాపము తీరగ, ఇప్పుడే-రాముని
సింహాసనమున కూర్చొన బెడ్డెద
కృతార్థుడనయి జీవించెదను."

ఫణివలె బుసలను విడచుచు భరతుడు
వశము తప్పి తా నేలను బడెను
నేలను బడిన ఇంద్ర ధ్వజముగ
కటికనేలపై బడెను అనఘుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

75 రాముని అడవికి పంపుట ఎంతటి పాపకార్యమో భరతుడు చెప్పుట

భరతకుమారుని ఆగమనము విని
తైక భవనమును చేరిరి మంత్రులు
తల్లిన చూచి-సరివుల గాంచి
కంటి నీటితో పడికెను భరతుడు.

"సరివోర్తములు మీరందరును
నామది తెలియును-రాజ్యము కొరకై
తల్లిన ప్రేరేపించగ లేదు
రాజ్య కాంక్ష నాకసలే లేదు.

తల్లి కోరుట-తండ్రీ ఇచ్చుట-
నాకేమాత్రము తెలియదు అసలు
అయోధ్యకెంతో దూరములోను
శత్రుఘ్ననితో వుంటిని నేను.

రామచంద్రుడు వనముల కేగుట
సీతమ్మయును లక్ష్మణ మూర్తియు
అనుసరించుట తెలియదు నాకు
కుట్రలుపన్నుట ఎరుగనునేను.

భరతుని రాక విని కౌసల్య
కైక తనయుడు అయినను గాని
దూరదృష్టి గల బిడ్డడనుకొని
ఆతనిని చూడగ బయలు దేరెను.

కృంగి కృశించి నడువ లేకను
శోకభారమున కౌసల్యమ్మ
అడుగులుపడక తా నేలనుబడెను
ఆమెను చూడగ వచ్చెను భరతుడు.

విలపించెడి ఆ కౌసల్యమ్మను
భరత శత్రుఘ్నులు గాంచిరి అచట
దుఃఖకెరటము ఎగసి పడగను
తల్లి ఒడిని ఆ బిడ్డలు చేరిరి.

ఏడ్చుచు దగ్గర జేరిరి బిడ్డలు
కౌసల్యమ్మ దుఃఖము పెరిగెను
అంతట పలికెను భరతుని గాంచి
మాటలు పెగలక పలికెను ఆమె.

“నాయన భరతా ! నీవు కోరినటు
అడ్డులేని ఈ రాజ్యసంపద
తేలికగా నీతల్లి కూర్చినది
అడవులకంపెను నా కుమారుని.

నీకు రాజ్యమును కోరుట సహజము
నాబిడ్డని మరి అడవి కంపగ
ఏమి సుఖమొ-అది తెలియక పోయెను
కూర కార్యముల నేర్పరి ఆమె.

నన్ను మాత్రమిట నిలవనీయునా !
కావున భరతా ! పతికాయముతో
అగ్ని హోత్రముతో ఆ సుమిత్రతో
రాముని చెంతకు చేరెదనిపుడే.

తనయుని వదలి ఉండగలేను
నాపై నీ కభిమానమున్నచో
రాముని వద్దకు చేర్చుము నన్ను
అమ్మ ఇచ్చిన ఫలమును గొనుము”.

కౌసల్యమ్మవి పలుకుల ములుకులు-
అవి బాధించగ ఏడ్చెను భరతుడు
కొంత సేపటికి తెప్పరిల్లెను
కౌసల్యమ్మతో పలికెను బాధతో.

“మాతా ! నీవు పూజ్యురాలవు
రాముని ఎడగల భక్తి నెరుగుదువు
ఏపాపము నే నెరుగను తల్లీ !
నను నిందించకు-నిర్దోషిని విను.

సత్యవర్తి శ్రీరామచంద్రుడు
పరమ పూజ్యుడు శ్రీరఘురాముడు
పురుషోత్తముడు పుణ్యశీలుడు
రామునిఎడ నా భక్తి నెరుగవా!

రాముని అడవికి పంపినవాడు
ఇలలో చుట్టుడు-అతి పాపాత్ముడు
రవికెదురుగ మలమూత్రము విడచెడి
మూర్ఖునితోసరి ఆతడు అగును.

నిదురించు గోవును కాలితో తన్నిన
బుద్ధి హీనునితో సరియగునాతడు
సేవను పొంది ప్రతిఫలమిడని
దుష్టుడైన యజమానిని బోలును.

కన్నబిడ్డలుగ ప్రజలను ఏలెడి
రాజుకు ద్రోహము చేసినవాడగు-
ఆరవపాలు పన్ను గ్రహించి
ప్రజల రక్షణ చేయని రాజగు-

వేదవిదులకు దక్షిణిత్తునని
యజ్ఞము వారిచే చేయించుకొని
ఆపై వారికి దక్షిణ నిడని
దుష్టుని బోలిన వాడాతడగు.

సంగ్రామములో వెన్నుచూపి మరి
పిరికిపందవలె బ్రతికెడువాడు
అన్నను అడవుల కంపును తల్లీ!
అంతటి అఘమది నాకు తెలియును.

గురూపదేశము, ధర్మ సూక్ష్మములు
మదిలో నుంచని జ్ఞానహీనుడు
రామచంద్రుని అడవులకంపును
అంతటి అఘమది తెలియుము తల్లీ!

తేజోవంతుని - అమిత విక్రముని
ఆజానుబాహుని అరవిందాత్ముని
సింహాసనమున చూడగలేని
దుష్టుడు అట్టి యోచన చేయును.

గురుద్రోహియును మిత్రద్రోహియు
కృతఘ్నుడున్న లోకకంటకుడు
హితులకు పెట్టక తను మాత్రము తిను
దుర్మార్గుడు ఆ పనిని చేయును.

అమ్మా ! రాముని అడవుల కంపిన -
తగిన భార్య మరి దొరకక అతడు
బిడ్డలు లేక పాపకార్యముల
ఉభయలోకముల భ్రష్టుడు అగును.

అట్టివానికి బిడ్డలు కలుగరు
అర్థాయుష్షుతో అసువులు వీడును
ఊన్మత్తుండై పురై చేతగొని
బిచ్చమెత్తుకొను దేశద్రుమ్మరగు.

అపాత్ర దానము చేసినవాడగు-
అధర్మవర్తిగ బ్రతుకునాతడు-
అధిక సంతతితో రోగగ్రస్తుడై
అమిత బాధలకు లోనగు నాతడు.

అంతటి ఖలుని ద్రవ్యము నంతయు
చోరులు హరించివేతురు తప్పక
ఉభయ సంధ్యలలో నిద్రపోయెడి
జ్ఞానహీనునిగ ఆతడు అగును.

దుర్మార్గుడయి మోసగాడయి
రాజ దండన భయమున బ్రతుకును
మాలా పితరుల సేవలు చేసే
భాగ్యము వానికి కలుగదు తల్లీ.

పితృదేవతల తృప్తి పరచక
అతిథులకింత భోజనమిడక
అంతయు తానే తినెడి దుష్టుని
పాప లోకముల కాతడు పోవును.

బాలుర - వృద్ధుల - స్త్రీలను - రాజును
చంపినంతటి అఘమది తల్లీ!
నమ్మిన భృత్యుల పోషణ చేయని
దుర్మార్గునితో సముడాతడగు.

యుద్ధ రంగమున వెన్ను చూపెడి
భీరుని చంపిన పాపమ్మదియగు
వ్యసనపరునికి వచ్చునంతటి
అఘము ఆతనికి వచ్చును తల్లీ!

గృహదహనమ్ములు చేయు ధూర్తునికి
కలిగెడు పాపము అతనికి కలుగును
దేహీ! యని యాచించు యాచకుని
ఆశను తృంచిన రాజు గతియగు.

పవిత్ర జలముల పాడొనరించెడి
పాపి దుర్గతి పట్టును వానికి
విషమిడి జనులను చంపినంతటి
పాపమ్మదియగు తెలియుము తల్లీ!

పితృ సత్కారము పాడుచేసెడి
పాపి దుర్గతి పట్టును వానికి
లేగదూడలకు పాలు మిగల్చక
త్రాగునంతటి అఘమది తల్లీ!

నీరు పుండియు దాహము తీర్చని
దుష్టుని దుర్గతి పట్టును వానికి”-
అనుచు ఘోరముగ ప్రతినలు చేయుచు
దుఃఖతప్తుడై నేలను బడెను.

ఆ విధముగను బాధలొ మునిగి
నేలను బడిన భరతకుమారుని
లేవనెత్తి శ్రీరాముని జనని
అనునయించెను ఆప్యాయముగ.

“నీ ప్రతినలు నను బాధించినవి
లక్ష్మణువలెనే నీవును కూడ
ధర్మవర్తివి - నా కానందము
సత్పురుషుల లోకమ్ములు దొరకును.”

అనుచు పలుకుచు కౌసల్యమ్మ
భరతకుమారుని మేనునిమురుచు
ఇనుమడించిన దుఃఖముతోను
విలపించినది బిగ్గరగాను.

రామజనని దుఃఖమ్మును గాంచి
భరతుని మనసు చెదరిపోయినది
నేలను బడి నిట్టూర్చ సాగెను.
ఆ విధముగ ఆ రాత్రి గడచినది.

॥శ్రీరఘరాముని॥

76 భరతుడు తండ్రికి అగ్నిసంస్కారము చేయుట

తెల్లవారగనె వశిష్ఠమహాముషి
శోకించెడి ఆ భరతుని గాంచి
దుఃఖము వదలి తండ్రిగారికి
ఉత్తర క్రియలను చేయగ చెప్పెను.

మది నిబ్బరమున భరత కుమారుడు
ప్రేత కార్యములు చేయగ వచ్చెను
తైలమునుండి తేని కాయమును
వెలికి తీసిరి అంత్య క్రియలకై.

రత్నలాపడము అగు నొకశయ్యలొ
ఆ కశేబర ముంచిరి అపుడు
పసుపు వన్నెతో నిదురలొ నున్నటు
తోచెను దశరథరాజుశరీరము.

దుఃఖము ఎగసెను భరతునికపుడు
“తండ్రి! నేను వచ్చెడి లోపలె
అన్నను అడవుల కంపివేసితివి
ఎందుల కంతటి పని చేసితివి.

ప్రియతముడైన రామచంద్రుడు
అడవి కేగెనని ప్రజలు దుఃఖిల
నీవు ఎచటకు పోతివి తండ్రి!
రాజ్యక్షేమము చూచెడి దెవ్వరు.

నీవు వదలి దివి కేగుటచేత
రాముడు అడవుల కేగుటచేత
పృథివి విధవగా మారెను తండ్రి!
కళాహీనమై నిలచెనయోధ్య.

చంద్రుడులేని రాత్రి మాదిరిగ
వెలవెలబోయి వున్నదయోధ్య.”
అని విలపించెడి భరతకుమారుని
ఊరడించెను వశిష్ఠమహాముషి.

దశరథరాజు అసువులు వీడగ
వెలుపలనుంచిన అగ్నిహోత్రమును
తీసుకు ముందు నడచిరి కొందరు
కశేబరమ్మును తీసుకు నడచిరి.

పితృమేధిక మంత్రమ్ములను
ఋత్విక్కులట చదువుచుండగా
శాస్త్రవిధిగను భరతకుమారుడు
అగ్నిహోత్రమును చితికి పెట్టెను.

పరిచారకులు భార్యలు హితులు
దుఃఖసంద్రమున మునిగిరచ్చట
భరతుని వెంట అపసవ్యముగా
చితికి అందరూ ప్రదక్షిణించిరి.

అచ్చటినుండి వారందరును
భరతుని వెంబడి సరయానదికడ
దశరథరాజుకు ఉదకక్రియలను
శాస్త్ర ప్రకారము నిర్వర్తించిరి.

రాజును తలచుచు అయోధ్య చేరిరి
సజలనయనముల దుఃఖతప్తులై -
నేలను బడుకొని నియమనిష్ఠతో
పదిరోజులవి గడపివేసిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

ఉత్తమలోకము చేరుటకొరకై
దశరథరాజుకు చేయవలసిన
క్రియలన్నిటిని - శ్రాద్ధకర్మలను
శాస్త్రోక్తముగా భరతుడు చేసెను.

గోదానమ్మలు వస్త్రభూషలు
గృహములు ధనమును దానములిచ్చి
అతి భక్తిగను ఆ మహారాజుకు
బౌద్ధదైహిక క్రియలను చేసెను.

అస్థిసంచయన కార్యముకొరకై
పదమూడవదిన మచటకుజేరి
చితిని గాంచి ఆ భరతకుమారుడు
బిగ్గరగా విలపించసాగెను.

“రామచంద్రునికి నా బాధ్యతను
అప్పగించు కర్తవ్యము వదలి
అన్నను అడవికి పంపివేసితివి
అనాథగా నను చేసివేసితివి.

కౌసల్యమ్మ కన్నబిడ్డను
అడవులకంపి ఆ మహరాణిని
అనాథజేసి వదలిపోతివి
మా అపరాధము ఏమది స్వామీ!”

చితిలోనున్న అస్థికలను గని
నిలబడలేక భరతకుమారుడు
కూలిన యట్టి ఇంద్ర ధ్వజమన
నేలను బడెను దుఃఖమునిండి.

భరతుని గాంచి మంత్రులు గూడ
పుణ్యము తరిగి పుడమినిబడిన
యయాతి ఋషివలె నేలను బడిరి
శత్రుఘ్నుడును వశము తప్పెను.

శత్రుఘ్నుడట నేలను బడెను
శోకజలధిలో ముంచితివా యని
తండ్రిని తలచుకు ఏడువసాగెను
మనసు కరగునటు రోదించెనట.

“తండ్రి! నీవు స్వర్గమేగితివి
రామచంద్రుడు అడవుల కేగెను
భరతకుమారుడు స్థిమితము తప్పెను
నే బ్రతుకుటది దుర్లభమింక.

ఇత్వాకు వంశజులు శోభగ నేలిన
అయోధ్య ఇప్పుడు పాడుబడినది
అయోధ్య కేగెను - ఇచ్చటనుండే
తపోవనములకు పోయెద నింక.”

ఆ విధముగను రుద్రభూమిలో
అన్నదమ్ములు దుఃఖము నిండి
నేలనుబడి విలపించుట గాంచి
కులగురువంతట పలికె భరతునితో.

“రాజకుమారా! మిగిలిన కార్యము
అస్థిసంచయన మొక్కటె వున్నది
దానిని నీవు శ్రద్ధగ జేయుము
ఆలసించక జరుపుము దానిని.

ఆకలిదప్పలు - జరామరణములు
శోక మోహములు టివులకుండును
వాటిని దాటగలేరు జీవులిల
వాటిగురించి వంతకూడదు ”

సుమంత్రు-వశిష్టులు ఆదరమ్ముగా
శత్రుఘ్నునట ఊరడించిరి
పుట్టి, గిట్టుటలు ప్రాణిస్వభావము
సహజమైనవని అనునయించిరి.

వశిష్టమహాబుద్ధి అనునయించగా
అన్నదమ్ములు లేచి నిలచిరి
సచివులు విప్రులు సహకరించగా
జరగవలసినది చేసెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

78

శత్రుఘ్నుడు మంధరను శిక్షించుట

రామచంద్రుని దర్శించుటకు
భరతుడు మదిలో నిర్ణయించుకొని
బయలుదేరు యత్నమ్మున నుండెను
అంతట పలికెను శత్రుఘ్నుడట.

“అన్నా ! రాముడు రక్షకుడయ్యును
తన రక్షణ తను చేసుకొనకను
అడది పలికిన మాటను బట్టుకు
అడవుల కేగెను ఎంతటి చిత్రము.

పితృపాత్య పరిపాలన కొరకై
రాముడు అడవికి బయలు దేరినను
లక్ష్మణుడైనా తండ్రికి చెప్పి
వనవాసమ్మును ఆపలేదు గద!.

కైక వలలొ మరి పడకుండగను
రాజుకు - నీతిని తెలియజెప్పుచు
వచ్చెడి ఆపద లక్ష్మణమూర్తి
ఆపలేదు కద - దుర్విధిగాదా”!.

శత్రుఘ్నుడట పలుకుచుండగా
ద్వారము దగ్గర అలజడి రేగెను
అచటకు జేరెను ఆ శత్రుఘ్నుడు
గూని మంధర కనబడెనచట.

గూని దానిని ద్వారపాలకులు
లోనికి పంపక ఆపివేసిరి
చందనమలదుకు అలంకారముల
కురూపి - వింతగ అగుపించినది.

శత్రుఘ్నునిగని పలికిరివారు
“వనవాసమునకు రాముడేగుటకు
దశరథరాజు తనువు వీడుటకు
గూనిదిమూలము - శాస్తి జేయుడు.

దాసీజనము అచ్చట వుండిరి
అందరి మధ్యలొ ఉన్నది మంధర
దానిని గాంచి శత్రుఘ్నునకు
అమితమైన కోపమ్ము ఎగసెను.

“ఓసీ గూనీ! ఇంత విపత్తుకు
నీవే కారణమన్నది తెలుసు -
కర్మఫలము నువు అనుభవించవలె
అనుచు బలముగ త్రోసెను గూనిని.

బంతిలాగ ఆ గూని మంధర
నేలను బడెను గొల్లన ఏడ్చెను
దాని ఏడ్పులకు భవనమంతయు
దద్దరిల్లెను పరుగిడి రందరు.

గూని దాని బ్రతుకంతమైనదని
దాసీజనము కలవరపడుచు
కరుణామయి కౌసల్య తప్ప మరి
రక్షకులింక లేరని తలచిరి.

కౌసల్యమ్మ భవనమ్మునకు
పరుగున జేరిరి విషయము జెప్పగ-
శత్రుఘ్నుడు ఆ గూని దానిని
నేల నీడ్చెను - ఏడ్చెను గూనిది.

బంగరు సరములు ఆభరణమ్ములు
విడివడి నేలను రాలినవపుడు
శరత్కాలమున ఆకాశములో
తారలన్నటు నేల రాలినవి.

మంధర అరపులు విని కైకమ్మ
ముందుకు వచ్చెను పరుగుపరుగున
కైకను గాంచి ఆతని కోపము
ఇనుమడించెను-అరచె నాతడు.

నిప్పులు రాల్చే కన్నులతోనట
నిలచినట్టి శత్రుఘ్నుని గాంచి
కైక వణకెను పరుగు పరుగున
భరతకుమారుని దగ్గర జేరెను.

క్రోధ వశుండై ఉన్న తమ్ముని
భరతుడు గాంచి పలికెను అపుడు
“సోదర ! వినుము ! ప్రాణికోటిలో
శ్రీలను చంపుట నిషిద్ధమైనది.

తల్లిని చంపిన దుష్టుడనుచును
రాముడు నన్ను జేరనీయడని
భయమున నుంటిని - లేనిచో సోదర
కైకమ్మనెప్పుడో చంపి యుండును.

నీవు మంధరను చంపినచో యిక
అన్న ఎన్నడూ మన్నించడయా!
పెదవి విప్పి మాటాడడు రాముడు
కావున వదలుము గూని దానిని.

భరతుని మాటలు విని శత్రుఘ్నుని
కోపమంతయు చల్లబడినది
చచ్చినంతటి పనియై - గూనిది
కైక పాదముల పెన వేసినది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

79 రామ దర్శనముకై భరతుడు అడవికిబాటలు వేయించుట

పదునాల్గవ రోజు ప్రాభాతమున
సచివులు హితులు భరతుని గాంచి
“రాజకుమారా! రాజ్య భారమును
వహించి - రాజ్యము నేలుము అనిరి.

రామలక్ష్మణుల నడవుల కంపి
దశరథరాజు స్వర్గమేగెను
భద్రముగా నీ రాజ్యమున్నది
రాజై ప్రజలను కాపాడవలె.”

సమకూర్చిన అభిషేక వస్తువులు
భరతుడు గాంచి - వాటన్నిటికి
భక్తిమీరగా ప్రదక్షిణించి
హితులందరితో పలికె వినయమున.

“పెద్దలార మా ఇళ్ళాకులలో
జ్యేష్ఠుడు రాజ్యము నేలుట జరిగెను.
వంశాచారము పాటించిరయ్యా!
సర్వము తెలిసిన విజ్ఞులు మీరు.

మీరీ విధముగ నన్ను కోరుట
న్యాయబద్ధము కానేరదు కద !
అన్న రాముడు రాజ్యమేలవలె
అన్న బదులు నే వనములనుండును.

అడవికిపోయి ప్రార్థనచేసి
అన్నను అయోధ్య తీసుకువచ్చెద
అందుకు మీరును బలములనియు
అండగనిలువగ కోరుచుంటిని.

అభిషేకమునకు సేకరించిన
దివ్యదీనుసులను గొనిపోయెదను
నరవ్యాఘ్రము శ్రీరామచంద్రునికి
అభిషేకించి గొనివచ్చెదను.

యజ్ఞశాలలో నుండిన యట్టి
త్రేతాగ్నిని మరి తెచ్చినట్టిగా
రామచంద్రుని తీసుకువచ్చెద
కోసలనేలును రామచంద్రుడు.

రూపమాత్రముగ తల్లిగనున్న
కై కేయమ్మ కోరిక తీర్చును
ఆమెకోర్కెకు విరుద్ధముగను
వనవాసమ్మును నేను చేసెద.

పనివారందరు శీఘ్రమెసాగి
అడవిమార్గమును బాగుచేయుడు
సేనలు నడచెడి వీలుకలుగునటు
దండుబాటను నిర్మించవలె.

గంగవరకును బాటవేయుడు
మారుమూలలు తెలిసినయట్టి
రక్షకులను మరి వెంటనంపుడు
నాఆనతిఇది పని మొదలిడుడు.”

భరతునిఆజ్ఞను విని వారందరు
“లక్ష్మీసర్వదా నీతోనుండును”
క్రీరికి నెలవై ఇలమనగలవని
ఆశీస్సులను ప్రీతిగనిడిరి.

ఆనందమ్మది సభలో విరిసి
ఉక్కిరి బిక్కిరి చేసెను వారిని
మంత్రులు వినయమునిండి పలికిరి
పనివారలను పంపెదమనిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

80

చక్కని బాట, తీర్చిదిద్దిన - విడిదులు

సేనలు నడచుట కనువగు మార్గము
నిర్మించుటకు తగుపనివారిని
వెంబడితీసుకు రాజసేవకులు
మార్గముచూపుచు ముందునడచిరి.

త్రవ్వకమ్ముల నిపుణులునడచిరి
త్రాళ్ళనునేసెడి వారునడచిరి
వడంగులును-శిల్పులు సాగిరి
తరువులనరకే వారునువుండిరి.

పక్షుల పట్టెడి వలలతో కొందరు
తెప్పలతోను-తెడ్డతో కొందరు
రాముని చూతము అన్నముదముతో
అసంఖ్యాకముగ సాగిరెందరో.

చెట్లను పొదలను తీగలత్రవ్వి
చదునుచేసిరినేలను కొందరు
ఇరుప్రక్కలను బాటకచ్చట
వలయుచోట్లను చెట్లనునాటిరి.

బాటకు అడ్డమువచ్చినయట్టి
నూతుల గోతుల పూడ్చివేసిరి
నదులు - ఏరులకు అతిమెలకువగా
వంతెనలను నిర్మించిరి నిపుణులు.

జలాశయములలో నీరుత్రాగుటకు
చక్కనివసతిని చేసిరివారు
కరితురగములు నీరు త్రాగుటకు
వీలుగ నచ్చట కట్టిరే మెట్లను.

మధ్యమధ్య విశ్రాంతికోసమై
వసతినిచేసి ఆప్రదేశముల
పతాకలెత్తి జలమునుచల్లి
రంగులపూలతో అలంకరించిరి.

ఇరుప్రక్కలను విరసినతరువులు
ముదముగ పక్షుల కోలాహలముతో
వారు వేసిన మార్గమచ్చట
దేవమార్గముగ భాసిల్లినది.

అధికారముఖ్యులు బాటనుచూచి
ఫలజల సమృద్ధము అయినతావుల
శిబిరమ్ములను వేయగచెప్పిరి
వెంటనెవేసి అలంకరించిరి.

జ్యోతిశ్శాస్త్రము తెలిసిన విజ్ఞులు
శుభముహూర్తములు నిర్ణయించిరి
ప్రయాణమ్ములో భరతకుమారుడు
విడిది చేయు శిబిరమ్ములమరెను.

మెత్తని ఇసుకను పోసిరి విడిదుల
చక్కని వీధులు తీర్చిదిద్దిరి
దేవాలయములు రాజవీధులు
అమరినవపుడు అతి రమ్యముగా.

చక్కని గృహములు సదుపాయములతో
అందమైన శిబిరములతోను
ఇంద్రుని పట్టణమన్నటు శోభగ
నిలచెను అచ్చట ఆ ప్రదేశము.

గంగవరకు నిర్మించిన బాట
శిబిరములతో విడిదులతోను
తారలు చంద్రుడు నిలచినయట్టి
ఆకాశమువలె భాసిల్లినది.

॥శ్రీరఘరాముని॥

81

రామ దర్శనముకై సన్నాహము

భరతుని రాజుగ అభిషేకించగ
వలయు విధులను విశిష్టమహాఋషి
ఆరంభించెను - వందిమాగధులు
మేలుకొలుపులు ఆరంభించిరి.

మహాత్ముడున్న ధర్మమూర్తి యగు
దశరథరాజు ఏలిన యట్టి
ధర్మనిలయమగు రాజ్యమిప్పుడు
ఎంతటి దుర్దశనందెనో గనుము.

వందిమాగధులు స్తోత్రపాఠకులు
మంగళవాద్యపు సవ్వడి నిండగ
భరతకుమారుని మందిరమందు
మంగళగానము ఆరంభించిరి.

చుక్కాని కాసెడు మనిషి లేనిచో
సుడులు తిరిగెడి నావ మాదిరిగ
అయోధ్యరాజ్యము మారిపోయినది
తల్లివరములీదుర్గతి నిడినవి.

నిద్ర లేచెను భరతకుమారుడు
మంగళవాద్యము స్తోత్రపాఠములు
ఆపివేయమని ఆదేశించెను
తాను - రాజును కానని చెప్పెను.

ధర్మముతప్పి చరించుచున్న
కైకమ్మను గని ధర్మమూర్తి యగు
రామచంద్రుడు అడవుల కేగెను”
అనుచు భరతుడు ఏడువసాగెను.

శత్రుఘ్నునిగని బాధతో పలికెను
“సోదర! గంటివ! కైకాదేవి
జగత్తుకెంతటి కీడు చేసెనో
తండ్రి ఇంతటి దుఃఖము నిడెను.

ఆ సమయములో వశిష్టమహాఋషి
రాజసభ యది జరుగు భవనమున
యోగ్యమైన ఒక ఆసనమ్మున
ఆసీనుడయి దూతల బిలచెను.

“శీఘ్రమే పోయి భరత శత్రుఘ్నుల
పిలచుకురండు నా మాటగను
బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యముఖ్యులను
సచివులందరిని ఆహ్వానించుడు.”

వశిష్టమహాబుషి పిలుపు నందుకొని
అతిశీఘ్రముగా వారందరును
సభాభవనమున ప్రవేశించిరి
భరతునికందరు వందనముంచిరి.

భరత శత్రుఘ్నులు వశిష్టమునియు
మంత్రీసత్తములు రాజముఖ్యులతో
దశరథరాజుతో శోభలీనెడి
సభను పోలి అట సభ ఏర్పడినది.

॥శ్రీరఘరాముని॥

82 భరతుడు తన నిర్ణయము సభాసదులకు తెలియజేయుట

శుక్ర, బృహస్పతులు తమగ్రహముల
నిండిన యట్టి విశాల నింగిని
పూర్ణచంద్రుడు తిలకించినటు
భరతకుమారుడు గనెనాసభను.

సత్యధర్మముల చరించు రాముడు
చంద్రుడు-వెన్నెలనొదలని రీతిగ
పితృవాక్యమును పరిపాలించగ
వనవాసమునకు వెడలెను నాయన !

తమ యోగ్యతలకు తగు నాసనముల
మేలువస్త్రముల చందనమలదుకు
ఆసీనులగు సభాసదులతో
ప్రకాశించినది ఆ సభ యంతయు.

అన్నయు తండ్రియు ఈ రాజ్యమును
నీ కందించిరి-ఇప్పుడు నీవు
అభిషిక్తుడవై రాజ్యమేలినచో
అయోధ్యవాసులు ఆనందింతురు.

వశిష్టమహాబుషి భరతుని గాంచి
సభలో పలికెను ఆప్యాయముగా
“నాయన భరతా! నీదు జనకుడు
ధర్మమార్గమున రాజ్యము నేలెను.

సామంతులందరు ఆనందముగ
అమూల్యమైన కానుక లొసగి
రాజుగ నిన్ను గౌరవింతురు”
అనుచు చెప్పెను వశిష్ట మహాబుషి.

సిరిసంపదలతో ధనధాన్యములతో
విలసిల్లెడి ఈ రాజ్యలక్ష్మిని
నీదు తండ్రి నీ కొసగినారయా !
ఆయనగారు స్వర్గమేగిరి.

ఆ మాటలకు భరతకుమారుడు
దుఃఖము నిండి కనుల భాష్పముల
రాముని తలపులు మదిలో నిలువగ
మరింత కృంగి పలికెను ఏడ్చుచు.

“సభికులార ! మా అన్న రాముడు
ధర్మ నిరతుడు పరమ యోగ్యుడు
దశరథరాజు ఏలిన రాజ్యము
రామునిదే మరి నాది కాదు గద.

ఈ రాజ్యమును హరించరెవ్వరు-
దశరథ రాజుకు పుట్టిన తనయుడు
రాజ్యహర్తగా కాడు మహాత్మా !
ధర్మము చెప్పుడు ఓ గురుదేవా !

దిలీపు నహుషుల బోలిన శ్రేష్ఠుడు
జ్యేష్ఠ కుమారుడు రామచంద్రుడు
ఈ రాజ్యమును ఏలగ యోగ్యుడు-
పాపకార్యమును చేయను నేను.

కులభ్రష్టునిగ పేరు గడించను
కైకాదేవి చేసిన పాపము
ఎంత మాత్రము సహించలేదు
ఇకముందసలే సహించలేను.

ఓ గురుదేవా ! నా రామునికి
ఇచ్చట నుండే వందన మిదిగో-
అన్న రాజ్యమును ఏలుచుండగా
అనుసరించెడి తమ్ముడ నేను”.

ధర్మయుక్తముగ భ్రాతృ ప్రేమతో
రామ హృదయమున భరతుడు పలుకగ
సభలో వారు పరవశించిరి
ఆనందాశ్రులు నిలచెను కన్నుల.

“సభికులార ! నా నిర్ణయమిదియే
రామచంద్రుని గొనివచ్చెదను
ఎంత వేడినా అన్నరానిచో
లక్ష్మణుతోడుగ అడవుల నుందును.

సద్గుణయుతులు ధర్మతత్పరులు
మీరందరు నా వెంబడి రావలె
మీ సమక్షమున రామచంద్రుని
అయోధ్య నడుగిడ ప్రార్థన చేతును.

రాముడు వశించు అడవిలోనికి
దండు నడచుటకు బాట వేయమని
ఆజ్ఞాపించితి-ఆ పనులన్నీ
పూర్తియైనవి అతి శీఘ్రముగా”

అనుచు భరతుడు చెంతనెవున్న
మంత్రి సుమంతుని గాంచి పలికెను
“సచివోత్తమ ! నే రామయాత్రకై
సాగుచుంటినని తెలుపుడు ప్రజలకు.

నా వెంబడి ఈ అయోధ్యపౌరులు
చతురంగబలములు అనుసరించవలె
అది నా ఆనతి చాటించండి
శీఘ్రముగా మరి బయలుదేరుదము”.

రాజశాసనము మంత్రి సుమంతుడు
అయోధ్యలోన తెలియబరచెను
ఆనందముగా అయోధ్యవాసులు
తగువాహనముల బయలుదేరిరి.

భరతుని ఆజ్ఞను శిరసున చాల్చి
మంత్రుని సుమంత్రుడు దివ్యరథమును
జాతి అశ్వములు పూన్చిన అరదము
అతి శీఘ్రముగా తోలుకు వచ్చెను.

రామకింకరుడు మహావీరుడగు
భరతుడు-మంత్రుని గాంచి పలికెను
“ప్రార్థన చేసి రామచంద్రుని
ప్రసన్నునిగా చేసుకొందును.

అన్నను అయోధ్య తీసుకువత్తును
రేపటి ప్రాభాతమ్మున సాగెద
సేనలు మీరు అందరు కూడ
ప్రయాణమ్మునకు సిద్ధము కావలె”.

భరతుని వెంబడి బయలు దేరుటకు
గజతురగమ్ములు-ఎద్దు బండ్లను
ఒంటెలు - కంచర గాడిదలనట
సిద్ధపరచుకొనుచుండిరి పౌరులు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

83 భరతుడు హితులందరితో గంగాతీరమున విడిచిచేయుట

ఉషఃసంధ్యలో భరతకుమారుడు
ఉత్తమరథమున ఆశీనుడయి
ఉత్తమ పురుషుని రామచంద్రుని
ఊరికి గొనిరా బయలుదేరెను.

రాకుమారుని రథముముందర
పురోహితులును సచివులు సాగిరి
తొమ్మిదివేల గజములు నడచెను
అరవైవేల రథములు సాగెను.

లక్ష సంఖ్యలో అశ్వికులుండిరి
వివిధాయుధములు ధనుసులందుకు
భరతుని వెంబడి వీరులునడచిరి
రాముని చూడగ ఆతృతనిండిరి.

కౌసల్య సుమిత్ర-కై కేయలును
మేనాలెక్కి బయలుదేరిరి
రాముని గుణగానమ్ము చేయుచు
నడచిరందరు రామహృదయముల

వివిధ వృత్తులను నిర్వహించెడి
కుమ్మరి-కమ్మరి-కంసాలులును
రజకులు-రత్నపు పనిమంతులును
వైద్యులు-దర్జీ పనివారుండిరి.

నటకులు-గాయక ముఖ్యులుండిరి
అనేక విద్యల ఆరితేరిన
పనివాండ్రందరు బయలు దేరిరి
రామధ్యానమున సాగిరి వారు.

గ్రామపెద్దలు జనపదముఖ్యులు
వేదవేత్తలు విప్రోత్తములు
వేలకువేలు బయలుదేరిరి
రామదర్శనకాంక్షులు వారు.

ప్రౌద్ధవాలెడి సమయమ్మునకు
గంగాతీరము జూచిరివారు
హంసలు బెగ్గురు చక్రవాకములు
మంగళగానము చేయుచున్నవి.

రాముని సఖుడు నిషాదరాజుగు
గుహుని రాజ్యమును గాంచిరివారు
శృంగిబేగిపురమున్నది చెంతనె
భరతుని సేనలు ఆగినవచ్చట

మంగళతోయమ్ములతో గంగ
కనుపించగనే భరతుడప్పుడు
రాత్రి అచ్చట విడిది చేతమని
ఆదేశించెను తనసేనలకు.

పవిత్ర గంగతొ దశరథప్రభువుకు
తర్పణమ్ములు విడువగనెంచెను
విడిదులతోన దిగిరందరును
రాముని తలచుచు నుండెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

84

గుహుడు భరతుని సందర్శించుట

గంగ ఒడ్డున విడిది చేసిన
భరతుని సేనను గాంచెను గుహుడు
తనవారలను వేగమె రమ్మని
సమాలోచన చేసెనప్పుడు.

ప్రభువగు రాముని రక్షించవలె
మీరందరును ఆహారమ్ముతో
అయిదు వందల నావల నిపుడే
గంగ ఒడ్డున సిద్ధపరచుడు.

“కోవిదార ధ్వజమున్నది గావున
భరతుని సేనలు అగునని తెలియును
మంచి మనసుతో భరతుడున్నచో
ముందుగ మనకు వార్త నంపును.

యుద్ధము చేయగ సిద్ధము కావలె
ఒక్కొక్క నావలొ నూరుమందిని
సమరోత్సాహాల నిలబెట్టవలె
భరతుని భరతము పట్టగవలెను.

వార్తనేమియు పంపలేదుకద!
అందుకు నాకు సంశయ మొదవెను
దుష్టబుద్ధితో రాముని వద్దకు
భరతుడేగుచున్నట్టు తోచును.

మంచి మనసుతో భరతుడున్నచో
గంగానదిని దాటించెదము
అటుగాకున్న సమరము చేతము
స్వయముగ నేను నిర్ణయింతును.

ముందుగ మనము ఎదిరించినచో
బంధించును మరి నిర్ణయతోను
దుర్లభమైన రాజ్యము దొరకెను
రాముని చంపగ భరతుని యత్నము.

కాంక్షలు తీసుకు నిషాదరాజు
భరతుని చూడగ సాగెను ముందుకు
గుహుని గాంచిన వివేకవంతుడు
సుమంత్రుడంతట పలికె భరతునితో.

“రాజకుమారా! నిను దర్శించగ
గుహుడు మంత్రులతో వచ్చుచుండెను
ఈ ప్రదేశమును పరిపాలించును
రామచంద్రునికి ప్రీతిపాత్రుడు.

ధనుర్బాణములు కలిగిన యట్టి
వీరులు భృత్యులు అండగ నుండగ
గుహుని ఏలుబడి చక్కగ నున్నది
ఈ వనభూములు తెలియునాతనికి.

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
ఎచ్చటనుండిరో తెలియునాతనికి
మిమ్ము చూడగా వచ్చుచుండెను
అతనికిప్పుడే దర్శన మొసగుడు.”

అతిశీఘ్రముగా దర్శనమిడిన
భరతుని గాంచి ఆనందించి
గుహుడు పలికెను “ఓ మహారాజా!
నా రాజ్యమిది నీదేనయ్యా!

మీదు రాకను తెలియక - మేము
అనుమానించుట జరిగినదయ్యా!
విషయము తెలిసెను రామసోదరా!
దాసుని యింటికి దయచేయవలె.

అడవుల యందు వసించునట్టి
బోయవాండ్రము తగినట్టి వగు
కందమూలములు వనభోజనముతో
సత్కరించి నే ధన్యుడనయ్యెద

ఈరాత్రికి మీసేనతోఇచట
మాకు అతిథిగా నుండగవేడితి
రేపటి ఉదయము ఆనందముగా
రామదర్శనము చేయగ సాగుడు.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

85 భరతుని యెడల గుహునికిగల సందియముతీరుట

గుహుని మాటలు ముదము కూర్చగ
భరతుడు ప్రియముగ పలికె గుహునితో
“రామసఖా! నీ ఆప్యాయతతో
కడుపునిండినది- ఆనందించితి

భరద్వాజుని నెలవు కేగెదము
అరణ్యమార్గము త్రోవతెలియదు
వడిగాసాగే గంగానదిని
దాటుట ఎటులో తెలియకున్నది.”

గుహుడు పలికెను ముడిచిన కరముల
“స్వామీ! నేను నా అనుచరులు
ముందు వుందుము మార్గము చూపుచు
మీరు చింతను వదలుడు ఇంక.

రామచంద్రుడు దయాసముద్రుడు-
రాజకుమారా! అన్నను చూడగ
బయలుదేరుటకు సేనలెందుకో?
సందేహమ్మది తీరకున్నది?”

సందేహించిన గుహునితొనపుడు
అగ్రహించక పలికెను భరతుడు
“నిషాదరాజా ! నను శంకించకు
అన్న అనినచో తండ్రితో సముడు.

అన్నను పిలచుకు వచ్చుటకొరకై
అందరి నొకటిగ చేసుకు సాగితి
అయోధ్యలోన అడుగిడమనుచు
అన్ని గొంతుకలు ఒకటై వేడును.

ఒక్కని మాట కాదనునేమో-
మందిమాట మరి ఆమోదించడ!
అందువలననే ఇంత మందితో
రామదర్శనము చేయగసాగితి.”

ఆ మాటలకు ఆనందించిన
గుహుడు పలికెను అమితభక్తితో
“భరత ప్రభో! నువు పుణ్యమూర్తివి
జగతిని ఎన్నిక ధర్మవర్తివి.

చేతికందిన రాజ్యలక్ష్మిని
త్యజించగలిగిన ధర్మవేత్తవు
అయోధ్యరాముని తోడ్కొనిపోయి
అఖండకీర్తిని పాలించవయా!”

సంభాషణ అట సాగుచుండగా
చీకటిపడినది-గుహుడంతటను
వారందరికీ ఉచితరీతిని
ఆతిథ్యమ్మిడి విడిది చూపెను
భరత శత్రుఘ్నులు విశ్రమించిరి
భరతుని హృదిలో బాధ పెరిగెను
రామ ధ్యానమను అగ్నిహోత్రము
భరతుని హృదిని దహించసాగెను.

ఎండ వేడికి హిమవన్నగమున
నీరుకారినటు దుఃఖాగ్ని యది
భరతుని మదిని దహించుచుండగ
స్వేదజలమ్ము వెలువడజొచ్చెను.

రామధ్యాసయది బండరాయియై
నిట్టూర్పులవి ధాతువులన్నటు
దైన్యమ్మునునది వృక్షమ్ములయి
శోకము-వ్యధయు, శిఖరమ్ములయి

మధ్యమధ్యలో తెలివితప్పుట
కూరమృగమ్ములు అన్నటులుండి
సంతాపమ్మును పొదలు-ఓషధుల
దుఃఖపర్వతము భరతుని అణచెను.

ఆలమందలో త్రోవతప్పిన
అబోతువలె అతని వేదన
అది గ్రహించి మదికూరట గలుగగ
రామప్రసంగము తెచ్చెను గుహుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

86 లక్ష్మణమూర్తి సేవానిరతిని గుహుడు చెప్పుట

సుమిత్ర సుతుని సేవానిరతిని
గుహుడు చెప్పెను భరతునకపుడు
“సీతారాములు నిద్రించగను
మేల్కొనియుండెను లక్ష్మణమూర్తి.

శరచాపములు ధరించి ఆతడు
కంటిరెప్పలా కాపాడుచును
అన్న సేవతో మేల్కొని యుండెను
అన్న కంకితము లక్ష్మణమూర్తి.

విశ్రాంతి గొనమని నేను చెప్పితిని
రక్షణసీయ సమర్థుడనంటిని
నామాటలకు బదులుగ నాతడు
మదిలో బాధను తెలియబరచెను.

దశరథ విభుని జ్యేష్ఠకుమారుడు
భార్యతో నేలను విశ్రమించగా
చూచి బ్రతుకుటకు దుర్లభమైనది
నిద్రమాట మరి తలంచగలనా.

సుఖపడసిరిగల ఆ సుకుమారుడు
దశరథవిభుని యజ్ఞఫలమ్ము
సద్గుణయుతుడు అమితవిక్రముడు
వనవాసమున ఇడుమలనుండెను.

రాముడులేక తండ్రి బ్రతుకడు
కోసలరాజ్యము అనాధయగును
మా పెదతల్లి కౌసల్యమ్మ
అసువులు నిలుపుట దుర్లభమయ్యా!

సుమిత్రతల్లియు బ్రతుకుట కష్టము
ఈ ఒక రాత్రియు బ్రతుకుదురేమో
శత్రుఘ్నునిగని తల్లి బ్రతికినను
కౌసల్యమ్మ మనుట దుర్లభము.

గుహుడా! ఎంతటి దుర్గతి కలిగెనో
దశరథరాజుకు అంత్యక్రియలను
భరత శత్రుఘ్నులు నిర్వర్తింతురు
వారిద్దరును ధన్యులగుదురు.

రాజ్యభోగములు భరత శత్రుఘ్నులు
అనుభవించురు భాగ్యశాలురు
నిరపాయముగ మా వనవాసము
పూర్తియైనచో పురవాసమ్మగు.

అన్న రామునితో వదిన సీతతో
అయోధ్యకేగెడి రోజువచ్చునా?
అనుచు లక్ష్మణుడు చింతిల్లుచును
అన్న రక్షణ చేసెను భక్తిగ.”

ఉదయముకాగా రామలక్ష్మణులు
జటలు ధరించి చక్కని నావలొ
గంగను దాటి వనమార్గమున
అతి మెలకువగా సాగిరి ముందుకు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

87 రాముని గురించి వివరములను గుహుడు చెప్పుట

నారబట్టలకు తోడుగ నచట
రామలక్ష్మణులు జటలు ధరించుట
గుహుడు చెప్పగా వినిన భరతుడు
పరిపరి వివరముల యోచన చేసెను.

మునివృత్తికి తగు జటలు ధరించెను
చెదరని నిర్ణయమన్న గారిది
తన ప్రయత్నము సఫలము అగుచా
మది సంశయము ముదిరిపోయినది.

శంకతో దుఃఖము ముంచివేయగా
ఆ సుకుమారుడు-రామభక్తుడు
బల్లెపుపోటుకు కూలిన కరివలె
నేలనుబడెను అచేతనమ్ముగ.

శత్రుఘ్నుడు-రా సేదతీర్చుటకు
ప్రయత్నించినను వ్యర్థముకాగా
పట్టరాని దుఃఖమ్ముతో నపుడు
బిగ్గరగా విలపించె నాతడు.

అచ్చటి స్థితిగని రాణులు ఏడ్చిరి
కౌసల్యమ్మ-భరతకుమారుని
గుండెకు హత్తుకు దుఃఖించినది
మిగిలిన ఆశ నీవేనన్నది.

“నాయన భరతా! మా అసువులవి
నిన్నుగాంచుచు నిలిపివుంచితిమి
సీతారాములు లక్ష్మణగూర్చి
అశుభవార్త లేమైన వింటివ?”

తెలివితెచ్చుకొని భరతకుమారుడు
కౌసల్యమ్మను ఊరడించెను
చెంతనెవున్న గుహుని గాంచెను
అన్న వివరములు అడిగెను అపుడు.

“స్థపతీ! ఎచ్చట రాముడుండెను
ఎచట పరుండెను ఏమి తినెనయా?
వదిన సీత తానేమి తిన్నది
లక్ష్మణమూర్తిని గూర్చి చెప్పుము.”

బదులు పలికెను రాముని మిత్రుడు
“రాజకుమారా! రామచంద్రుడు
వనవాస నియమమున ఉంటిని అనుచు
భక్ష్యభోజ్యములు వలదని చెప్పెను.

గంగాజలమును తమ్ముడు తేగా
సీతారాములు స్వీకరించిరి
ఆ ముగ్గురును అతినిష్ఠగను
సాయంసంధ్యను ఉపాసించిరి.

కుశలను తెచ్చి సుమిత్రసుతుడు
పడకనమర్చగ పుణ్యదంపతులు
దర్బాసనమున విశ్రమించిరి
అదిగో తరువు! అచట పరుండిరి.

సీతారాములు విశ్రమించగా
ధనుర్బాణముల లక్ష్మణమూర్తి
కావలికాయుచు మేల్కొనియుండెను
రామసేవలో నుంటిమి మేము.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

88 రాముడు రానిచో అన్న తో వనముల నుండునన్న భరతుని నిర్ణయము

గుహుడుచెప్పినది వినెను భరతుడు
ద్రవించిపోయెను హృదయమంతయు
సచివుల-తల్లుల వెంటనిడుకొని
గారచెట్టును సమీపించెను.

చెట్టుక్రిందన దర్భశయ్య అది
చెదరిపోయి కన్పించెనువారికి
దానినిగాంచి దుఃఖితులైరి
రాముడు కన్నుల మెదలెనందరికి.

“రాజసౌధమున మెత్తని శయ్యల
దివ్యధూపముల పరిమళముల
శ్రావ్యమైన సంగీతధ్వనులతో
మంగళకరముగనిద్రిడు రాముడు.

వందిమాగధుల స్తోత్రపాఠకుల
మేలుకొలుపులకు మేల్కొనురాముడు
కటికనేలపై నిద్రపోయెనా?
కలయా నిజమా చిత్తభ్రమణమా.

దైవబలమును మించెనుకాలము
దశరథవిభుని యజ్ఞఫలమిట
దర్భశయనమున పడుకొనినాడు”
అనుచుభరతుడు దుఃఖితుడయ్యెను.

“జనకనందిని పరమపావని
దశరథవిభుని పెద్దకోడలు
కటికనేలపై నిదురించినదా
ఎంతటికష్టము కలిగెనువారికి.

పరమసాధ్వీ తా పతిఅడుగులలో
అడవులసాగెను ఆసుకుమారి
భర్తసన్నిధియె పెన్నిధి అనుకొని
అడవి అయోధ్యగ తలంచునామె.

నావల్లను నా రామచంద్రుడు
ప్రియదర్శనుడు లోకపూజ్యుడు
కోసలరాజ్యము అతితేలికగా
త్యజించి ఇడుమలసందెనుకాదా.

కష్టకాలమున రామచంద్రునికి
సతిసోదరులు వెంటనుండిరి
వారిజన్మ చరితార్థమైనది
నాకోరిక నెరవెరునో లేదో.

దశరథవిభుని స్వర్గవాసముతో
రామచంద్రుని వనవాసముతో,
చుక్కాని కాసెడివాడులేనిదగు
నావ తీరుగా అయోధ్యయున్నది.

నగరద్వారములు తెరచియున్నవి
ఉదాసీనముగ నుండిరందరు
అయినను అయోధ్య వంకచూచుటకు
రామభయమున రిపులుహడలెదరు.

నా నిర్ణయమిది ఇప్పటినుండి
జటావల్క్యములమర్చుకొందును
కందమూలములు తినుచుండెదను
కటికనేలపై నిదురించెదను.

అన్నబదులుగ వనవాసమ్మును
నేనుగ్రహించి అడవులనుండును
శత్రుఘ్నుడు నావెంటనుండును
రామునిప్రతిన నిలబెట్టెదను.

అయోధ్యవీలిక రామచంద్రుడే
భూసురోత్తములు - పుణ్యమూర్తికి
పట్టాభిషేకము శాస్త్రోక్తముగ
చేయగవలెను నాకోరికది.

దేవతలారా! నా కోరికను
సఫలముచేయగ ప్రార్థనచేతును.
అన్నరానిచో అతనిసన్నిధిని
అడవులలోన ఉండిపోదును.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

89 భరతుడు పరివారముతో గుహునిసాయముతో గంగనుదాటుట

మరునాడుదయము భరతుడులేచి
తమ్ముని ప్రియముగ పిలువగనంత
రామధ్యానమున నిద్రఎరుగని
శత్రుఘ్నుడచ్చట లేచినిలచెను.

ప్రభువు ఆనతిని నావలు గంగలో
అతిశీఘ్రముగా నిలచెనప్పుడు
“స్వస్తిక” మనెడి ఘనమగు నావను
రాకుమారులకు సిద్ధపరచిరి.

రామదర్శనము చేయుటకొరకై
తొందరగలిగిన సోదరులిద్దరు
గుహునిరాకకై చూచుచుండగా
గుహుడువచ్చి తా వందనమిడెను.

శోభలీనెడి చక్కని నావను
భరత శత్రుఘ్నులు అధిరోహించిరి
రాజమాతలు రాణులు ముగ్గురు
మంత్రి పురోహితులందరు ఎక్కిరి.

“రాత్రిసుఖముగా గడచెనస్వామీ!”
అనుచుగుహుడు అట అడిగినంతనే
గుహుని సేవలకు గలిగినతృప్తిని
తెలియబరచెను భరతకుమారుడు.

బలమగు నావల బరువగు బండ్లను
హయములు ఎడ్లను రథముల నుంచిరి
కంచరగాడిద లెక్కెను నావలు
అయిదు వందల నావలు నిండెను.

గంగానదిని దాటించమని
భరతుడుకోరగ నిషాదరాజు
నావలుసిద్ధము చేయమనుచును
తనవారలకు ఆనతినిడెను.

కొన్ని నావలలో స్త్రీలు ఎక్కిరి
కొన్ని తెప్పలలో సైన్యము ఎక్కిను
గడ్డి-గాదములు వస్తువులన్నియు
భద్రముగా నటనుంచిరి నావల.

పతాకములతో మావటివాండ్రు
అధిరోహించిన గజములు-గంగలొ
ఈమచుండగా ఘనమగు గిరులు
పతాకములతో సాగినట్లయె.

తెరచాపలను ఎత్తగ నావలు
అమితవేగమున గంగలొ సాగెను
శుభదర్శనుని దర్శించుటకు
శుభముగ నందరు గంగను దాటిరి.

వారందరును నావలు దిగిరి
చిత్రగతులలో నావలన్నిటిని
కనులపండువగ మరలించుచును
మరలిపోయిరి గుహుని సేవకులు.

గంగానదిలో స్నానముచేసిరి
మైత్ర-ముహూర్తమునందున వారు
భరతుని వెంబడి బయలుదేరిరి
ప్రయాగవనమున అడుగుబెట్టిరి.

సేనల కుశలము అడిగెను భరతుడు
అచ్చటనే వారందరనుంచి
భరద్వాజముని ఆశ్రమమ్మది
కనుపించగను గాంచెను భక్తిగ.

వేదవేత్తయగు వృద్ధమౌనిని
మహాజ్ఞానముతో పండిన ఋషిని
భరద్వాజముని దర్శనమ్ముకై
వశిష్టాచార్యులతో సాగెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

90

భరతుడు భరద్వాజ మహర్షిని సందర్శించుట

ధనుర్బాణములు ఆభరణమ్ములు
రాజలాంఛనములన్నియు వదలి
మంత్రులందరితో వశిష్టమునితో
భరతకుమారుడు ముందుకు సాగెను.

భరద్వాజముని ఆశ్రమమ్మునకు
కోసెడుదూరమునందే భరతుడు
మంత్రులందరిని నిరీక్షించమని
వశిష్టమునితో బయలుదేరెను.

వశిష్టమునిని గాంచినంతనే
భరద్వాజముని ముదమునందెను
అర్ఘ్యజలమ్ములు తెమ్మని చెప్పుచు
మహాఋషికి తా నెదురుగ నడచెను.

ఇరువురు మునులు సమవయస్కులు
అమితానందము నందిరి అపుడు
భరతుడు అపుడు అమిత భక్తిగా
భరద్వాజుని పదములనంటెను.

భరద్వాజముని భరతుని గాంచెను
అర్ఘ్యపాద్యములు ఫలముల నొసగి
వారిద్దరిని సంతసపరచెను
భరతకుమారుని కుశలము అడిగెను.

కుశలవార్తను చెప్పి అంతట
భరద్వాజముని కుశలము అడిగిరి
అగ్నిహోత్రములు-తపోనిష్ఠలు
సాగుచున్నవా అనుచు అడిగిరి.

“ప్రశాంతమ్ముగా వనము ఉన్నదా-
ఆశ్రమసీమలొ తిరుగుచుండెడి
మృగములు పక్షులు సుఖముగ నున్నవ
ఫలవృక్షములు కాయుచున్నవా.”

చారి ప్రశ్నలకు భరద్వాజుడు
కుశలము తెలిపి భరతుని అడిగెను
“నాయన భరతా! రాజ్యము వదలి
వచ్చితివేమి-సందేహమది.

తల్లి మాటను కాదనలేక
తండ్రి-రాముని అడవుల కంపెను
మారుపలుకక కోసలాత్మజుడు
వరవాసమునకు సాగెను నాడు.

అందిన రాజ్యము ఆఖరివరకు
అనుభవించగా కోరికగలిగి
అన్నకు ఆపద తెచ్చుటకొరకై
అడుగిడినావా! అడవులలోన.”

ముని మాటలకు భరతు డచ్చట
నిలబడలేక కుమిలిపోయెను
అశ్రుధారలతో వందనమిడుచు
గద్గద స్వరముతో పలికెను మౌనితో.

“స్వామీ! మీరు త్రికాలజ్ఞులు.
మీరుకూడ నామది తెలియకను
దోషిగ నన్ను పరిగణింతురా-
ఇక నే బ్రతుకుట వ్యర్థము స్వామీ!

ఏదోషము నే నెరుగను స్వామీ!
కైక కొడుకుగా పుట్టుట తప్ప
మరి యేదోషము ఎరుగను స్వామీ!
కతిన వాక్కులు వినలేనయ్యా.

అమ్మ కోరికలు నేను ఎరుగను
నేనా కోర్కెలు సమ్మతించను
రామచంద్రుని పదములపై బడి
ప్రసన్నునిగా చేసుకొందును.

అన్నను అయోధ్య గొనిపోవుటకై
బయలుదేరితిని పురమును వదలి
ఆ మహనీయుడు ఎక్కడ గలడో
వివరము తెలుపుడు మౌని సత్తమా!”

భరతుడు అటుల పలుకుచుండగా
వశిష్ట మహర్షి భరతుని విషయము
భరద్వాజునికి విన్నవించెను
అంతట పలికెను భరద్వాజుడు.

“భరతకుమారా! అన్నను కొలచుట
సత్పురుషులను అనుసరించుట
ఇంద్రియ నిగ్రహమాదిగాగల
సద్గుణములవి రఘుకుల సంపద.

ఆ సద్గుణములు నీలో విరిసెను
నిన్నుగాంచి నా కానందమగు
నీదు మనస్సు నాకు తెలియును
నీవు చెప్పగా విన నడిగితిని.

నీదుకీర్తి ఇల శాశ్వతమ్మగు
నీదు భక్తి ఇల వెలుగు నిరతము
సీతారాములు! లక్ష్మణమూర్తియు
చిత్ర కూటమున నున్నారయ్యా.

నాయన భరతా! అన్ననుగాంచగ
రేపటి రోజున బయలుదేరుము
నీ మంత్రులతో పరివారముతో
నేటికి నాడు ఆతిథ్యముగొను.

కోర్కెలు తీర్చే రాకుమారుడవు
నాడు కోరిక కాదనవలదు”
ముని మాటలకు భరతుడు భక్తిగ
ఆరోజుచ్చట ఉందుము అనెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

91

భరద్వాజ విందు

ససైన్యమ్ముగా హితులతో వచ్చిన
భరతునికప్పుడు ఆతిథ్యమునిడ
భరద్వాజముని సంకల్పించగ
వినయము నిండి భరతుడు పలికెను.

బదులు పలికెను భరత కుమారుడు
“అశ్రమ సీమలౌ సేనలు అడుగిడ
కోలాహలము జరుగును స్వామీ
వన ప్రశాంతతకు భంగము కలుగును.”

“మౌనిసత్తమా! అర్ఘ్య పాద్యముల
ఆదరించిరి ఫలముల నిడిరి
అంతకు మించిన సత్కారమ్ము
అడవిలౌ చేసెడి ఆపులు ఎవ్వరు.”

“ఈ వనభూమికి భంగము కలుగదు
నీ సేనలను పిలిపించుమయా!”
ముని మాటలువిని భరతకుమారుడు
సేనల - హితులను రమ్మని చెప్పెను.

ఆ మాటలకు మౌని పలికెను
“నాయన భరతా! నాయందుగల
గౌరవమ్మున పలుకుచుంటివి
నేనేమిడినను తృప్తి నందెదవు.

అగ్నిహోత్రము వుంచెడి గృహమున
భరద్వాజముని అడుగిడినాడు
అతిథులందరిని సత్కరించుటకు
దేవతలందరి సాయము కోరెను.

రాజకుమారా! నేటి రాత్రికి
మీ కందరకు విందు చేసెద
నీ సేనలను అంత దూరమున
ఉంచితివేమి రప్పించుమిట.”

పూజా గృహమున ఆసీనుడయి
ఆచమించెను - ఆపై నిష్ఠతో
విశ్వకర్మను మయుని పిలచెను
వలయు గృహములు నిర్మించమనె.

వరుణ తుబేర యమదేవులను
పిలిచి-వారిని సాయము కోరెను
అగ్నిహోత్రుని - ఆహ్వానించి
కార్య నిర్వహణ అప్పగించెను.

భూమిమీదను నాకమునందున
ప్రవహించేటి నదులను పిలచెను
చెరకు రసముతో సమమగు జలములు
మేలగు - మధువును ప్రవహించమనె.

ఆహా - ఊహా - అనెడి దేవతల
అప్పరసలను - గంధర్వులను
పిలుచుకరమ్మని ఆదేశించెను
అతిథి సేవలు చేయగ చెప్పెను.

మృతాచి - విశ్వాచి - మిత్రకేశిలను
హిమ-అలంబస-నాగదంతులు
అప్పరాంగనలందరినపుడు
అతిథి సేవలు చేయగ కోరెను.

ధనపతి ఇంద్ర బ్రహ్మదేవులను
వారికొలుపులోన రక్తిమణులను
వారిగురువగు తుంబురుతోను
వాయిద్యములతో పంపగకోరెను.

ఓషధులకును అధిపతియైన
చంద్రునిపిలచి భక్ష్యభోజ్యములు
చోష్యలేహ్యములు వివిధమధువులు
ఆహారమ్మును సమకూర్చమనె.

చక్కనిపూలతో మాలలమర్చగ
చంద్రునికోరెను భరద్వాజముని
ఆవిధముగను తపోధనముతో
భరతునిసేనకు విందును చేసెను.

ధ్యాననిష్ఠతో భరద్వాజముని
దేవతలనట ఆహ్వానించగ
చారందరును శీఘ్రమే వచ్చిరి
వారిపనులలో నిమగ్నమైరి.

మలయ దుర్ధర గిరినెత్తాలతో
వాయుదేవుడు పరుగిడిరాగా
పరిమళించెడి చల్లనిగాలులు
సేనలన్నిటికి హాయిగొలిపెను.

పుష్పవృష్టికురిపించిరి సురలు
దేవదుందుభులు మ్రోగెశ్రావ్యముగ
సురగంధర్వులు గానముచేసిరి
అచ్చరకన్యలు నాట్యముచేసిరి.

వీణావేణుమృదంగ వాద్యములు
తన్మయత్వమున ముంచివేసెను
ఒక్కసారిగా ధ్వనులు ఆగినవి
అమోఘదృశ్యము కనబడెనచట.

విశ్వకర్మ నిర్మించినయట్టి
దివ్యభవనము నిలచెముందర
ఆశ్చర్యాంబుధినందు మునిగిరి
కలయా నిజమా అనిపించినది.

చదునుచేసిన చక్కనినేలను
వైభవార్థములు నీలములున్నటు
పచ్చికబయళ్లు నేత్రపర్వముగ
కనుపించినవి ఆ వనభూమిని.

మారేడు-పనస-వెలగ - మామిడి
మాతులుంగ-మరి వుసిరిచెట్టును
మధ్యమధ్యలో-అగుపించినవి
దేవమాయ అట కనుపించినది.

ధనపతివనము చైత్రరథమ్ము
వచ్చివెలసెను ఆ వనభూమిని
ఒడ్డున నిలిచిన తరుసంపదతో
దివ్యనదులట ప్రవహించినవి.

రమ్యహర్మ్యములు ప్రాసాదములు
కరితురగముల శాలలువెలసెను
ధవళకాంతితో శోభిలునట్టి
రాజగృహమట నిలిచివెలిగెను.

పూలమాలలతో సువాసనలతో
విశాలమైన గదులతోనిండి
దివ్యశయనములు సదుపాయములు
వంటకాలతో నిలచె గృహములు.

భరద్వాజముని కోరిక మేరకు
మంత్ర పురోహితులనుసరింపగ
రాజగృహమున అడుగిడెభరతుడు
అమితాశ్చర్యము కూర్చెనుభవనము.

శ్వేతఛత్రముతో వింజామరలతో
సింహాసనమట వెలుగుచున్నది
అన్ననుతలచి భరతకుమారుడు
సింహాసనముకు ప్రదక్షిణించెను.

సాష్టాంగముగా ప్రణామముంచి.
సచివులుకూర్చొను ఆసనమందు
భరతకుమారుడు ఆసీనుడయె
మిగిలినవారు కూర్చొనిరచట.

రాజ సౌధపు ముందు భాగమున
పాయసమ్ముతో నది ప్రవహించెను
నదికిరుప్రక్కల రమ్యసదనములు
అప్పటికప్పుడు తయారైనవి.

గృహములనుండి అచ్చరకన్యలు
ఆ భవనమునకు వచ్చిచేరిరి
అరవై వేలు బ్రహ్మపంపగా
మెరపుతీగలై వచ్చిరివారు.

ఇరవై వేల అప్పరాంగనలు
ధనపతి పంపగ వచ్చిచేరిరి
ఇరవై వేల అచ్చరస్త్రీలు
ఇంద్రుడు పంపగ వచ్చిచేరిరి.

నారద-తుంబురు గోవుడుముగ్గురు
సంగీతనిధులట గానముచేసిరి
అచ్చరకన్యలు రమణీయమ్ముగ
నాట్యముచేయుట ఆరంభించిరి.

నందనవనము చైత్ర రథముల
అభించునట్టి దివ్య సుమముల
మాలలు అచ్చట కొల్లలు కొల్లలు
నాకలోకమే దిగినటులుండెను

సేనలన్నిటికి ఆనందము నిడ
తరువులు నాట్యము చేసినవచట
మారేడు మద్దెల మ్రోయించగను
తాళవృక్షము తాళము వేసెను.

రావి తరువులు - నృత్యము చేసెను
కానుగు - బొట్టుగు దేవదారులు
కుజ్జరూపులగు శ్రీలుగ మారి
అశ్వరథమును కలిగించినవి.

మల్లె - మొల్లలు సన్నజాజులు
అందములొలికే శ్రీలుగ మారి
ఆ సైనికులను ఆహ్వానించిరి
భోజనమునకు పిలచిరి వారిని.

ఏడు మందికి తక్కువ కాక
సుందర శ్రీలు ముందుకు వచ్చి
ఒక్కొక్క సైనికునప్పుడు బిలచి
చక్కగ స్నానము చేయించిరట.

కొందరువచ్చి చక్కగ తుడిచి
అలంకరించి మధువు నిచ్చిరి
ఆనందముగా ఆ సైనికులు
తమనే రాము మరచిపోయిరి.

భరద్వాజముని మహిమతొనటకు
కొందరు వచ్చి గజ తురగములకు
ఒంటెలు - ఎద్దులు వాహనమ్ములకు
ఆదరమ్ముగా మేతను బెట్టిరి.

మావటివాండ్రు అశ్వరక్షకులు
తనివితీరగా మధువు త్రాగిరి
ఒడలుమరచి ఆనందము నందిరి
దివ్య భోగములు అనుభవించిరి.

ఆ భోగములలో మురిసిపోయిరి
అయోధ్యకింక రామని చెప్పిరి
రామునికొరకై రామని పలుకుచు
ఇచటే సుఖముగ ఉండము అనిరి.

“భరతకుమారుడు సుఖముగ నుండును
వనమున రాముడు సుఖముగ నుండును
మనమిచ్చటనే ఉండిపోదము
ఇంతకు మించిన స్వర్గములేదు.”

ఆ విధముగను సైనికులందరు
ఆనందముగా అరచుచుండిరి
అతిరుచ్యంబగు పదార్థంబులు
సంతుష్టిగ వారందరు తినిరి.

దాసీజనము పరిచారికలు
నూత్న వస్త్రముల పరవసించుచూ
విందు భోజనము ఆరగించిరి
ఆకలి అనునది లేదు అచ్చట.

నెమలి, కొక్కెర, మేక మాంసములు
పెద్దపాత్రల నిండినవచట
అన్నపురాసులు-పిండివంటలు
బంగరు భోజనపాత్రలుండెను.

శౌంతె కలిపిన పెరుగునుంచిరి
కమ్మనిపెరుగు కడవల నింపిరి
సుగంధద్రవ్యములన్నీ వేసిన
చిక్కని పెరుగు నిండెను కడవల.

పిండివంటలు పాయసాలు గని
ఆ సైనికులు విస్మితులైరి
అచ్చటి ఆవులు లేదనకుండా
పితికినకొద్దీ పాలను యిచ్చెను.

తరువులనుండి తేనెలు కారెను
మైరేయి మద్యమున నిండెను బావులు
సుగంధద్రవ్యములన్నీ వేసి
నలుగు పిండిని అమర్చినారు.

పండ్లతోముకొన కుంచెలుంచిరి
మేన నలదుకొన చందనముంచిరి
అలంకారముల కనువగునట్టివి
అతిథులకొరకై అమరెనచ్చట.

నూత్న వస్త్రములు పాదరక్షలు
శరచాపములు శిరస్రాణములు
కవచాదులును అమరెనచ్చట
ఆసనమ్ములు శయ్యలు అమరెను.

తమతో వచ్చిన వాహనమ్ములకు
చక్కని మేతను సిద్ధపరచిరి
చల్లని జలముల సరస్సు లచ్చట
ఆ జంతువులకు ముదము గూర్చెను.

స్వర్గభోగములు అమరి యుండగా
స్వప్న మేము అనిపించుచుండగా
మేను మరచిన ఆనందముతో
రాత్రి గడచి ప్రాభాతమాయెను.

అప్పరసలును గంధర్వులును
నదీదేవతలు భక్తిగవచ్చి
భరద్వాజముని సెలవునందుకొని
తమ నెలవులకు సాగిపోయిరి.

మధుపానముతో మత్తు నిద్రలో
చందన చర్చలు హాయిగొలుపగా
ప్రొద్దెక్కినను సైనికు లెవ్వరు
మెలకువరాక - నిద్రలో నిండిరి.

92 రామదర్శనమునకై భరతుడు - ముని ఆనతిగొని బయలుదేరుట

రామదర్శనము చేయు తొందరతో
మది పులకించి - రామధ్యాసతో
ప్రయాణమునకు సిద్ధముచేసుకు
మౌనిదగ్గరకు భరతుడు వచ్చెను.

పూజాదులను నిర్వృత్తించుకు
భరద్వాజముని ఆప్యాయముగా
భరతునిగాంచి తన ఆతిథ్యము
తృప్తినిచ్చెనా అనుచు అడిగెను.

వినయమునిండి భరతుడు పలికెను
 “మౌనిపుంగవా! మీ ఆదరణ
 మరపురాని దివ్యానుభూతియది
 మమ్మందరను తృప్తిపరచినది.

సుఖముగ విందును ఆరగించితిమి
 హాయిగ రాతిరి నిదురపోతిమి
 వంతవంతయు లేకవుంటిమి
 మీదర్శనమున ధన్యులమైతిమి.

మౌనిపుంగవా! సెలవునొసగుడు
 రామచంద్రుడు వసించుతావు
 తమరుతెలిపిన శీఘ్రమెసాగెద
 రామునిచూడక మనసు నిలువదు.”

భరతునిగాంచి మౌనిపలికెను
 “అదిగో! భరతా! కనబడునట్టి
 నిర్జన కాననసీమలొ నడచుచు
 రెండుయోజనములటు సాగుమయా.

అచ్చటమీకు ఆనందమునిడు
 అందమైన ఒక అడవికనబడు
 అడవిదాటగా అచ్చటగలదు
 చిత్రకూటగిరి - రమణీయమ్మది.

గిరికి ఉత్తరమునున్న తరువులు
 విరగబూసి ఆనందమునిడును
 తరువులప్రక్కన మందాకినినది
 నేత్రపర్వముగ పరుగిడుచుండును.

మందాకినికి చిత్రకూటముకు
 మధ్యన పర్వతసానువులందు
 పర్ణశాల నీకగపడునచట
 సీతారాములు లక్ష్మణుడుందురు.

దక్షిణదిక్కు-నైఋతి దిశలలొ
 రెండుమార్గములు చేర్చునచ్చటికి
 ఏమార్గము నీకనువుగ నుండునొ
 ఆలోచించి సాగుము నాయన.”

భరతుని ఆనతినందిన సేనలు
 బయలుదేరుటకు సిద్ధమునున్నవి
 భరతుడు, తల్లులు ముగ్గురువచ్చి
 మునికి భక్తిగా వందనమిడిరి.

కృశించిపోయిన కౌసల్యమ్మ
 సుమిత్ర ఊతమునందుకునడచి
 ముని పదములకు నమస్కరించెను
 సుమిత్ర అంతట మ్రొక్కెను మునికి.

ముఖముచెల్లక కైకాదేవి
 మునికిమ్రొక్కి అటనిలబడలేక
 ప్రదక్షిణించే నెపమున నడచి
 భరతకుమారుని వెనుకనిలచెను.

భరతునిగాంచి మౌనిపలికెను
 తల్లుల వివరము తెలియబరచమని-
 అంతట భరతుడు చెంతనెవున్న
 కౌసల్యమ్మను చూపుచు పలికెను.

“ధర్మదేవతగ కనబడునట్టి
కృశించియున్న మహాసాద్వియే
విష్ణుమూర్తిని అదితి కనినటు
రామచంద్రుని కన్నది స్వామీ!

దశరథప్రభువుకు పట్టపురాణి
కౌసల్యమ్మ రాముని తల్లి-
ఆమెకు ఊతగనిలచిన యట్టి
పరమసాధ్వీ మాసుమిత్ర తల్లి.

ఎవ్వరివలన రామలక్ష్మణులు
అడవులపాలైయిడుమల నుండిరొ
దశరథప్రభువు స్వర్గ మేగెనో
ఇంతటిదుఃఖము నాకుకలిగెనో-

ఆమెయె - ఈమె నన్నుగన్నది
అతిగర్విష్టి కోపధారియు
ఐశ్వర్యముపై అమితకాంక్షియై
ఇంతటి దుఃఖము కోరితెచ్చెను.”

ఆవిధముగను గద్గదస్వరమున
కంటినీటితో భరతుడు చెప్పెను
కోపావేశము ఎగసిపడగను
బుసలసర్పమై రొప్పసాగెను.

భరతునిగాంచి భరద్వాజముని
ఆదరమ్ముగా పలికెనప్పుడు
“నాయన భరతా! నీదుతల్లిని
దోషిగనీవు పరిగణించకు.

దైవ ప్రేరితము గావున ఆమె
అట్టి వరములు పతినడిగినది
రాముని వనవాసమ్ము వల్లను
జగతి కంతయు సుఖము కలుగును.

సురలందరికీ మనుజులందరికి
మేలు కలుగును అనుచు మహర్షి
శుభాశీస్సులను అందచేయగ
మునికి మ్రొక్కి వీడ్కోలు నందిరి.

చతురంగ బలములు సాగెనప్పుడు
ఘనమేఘములు క్రింద నడచినటు
మహాగజములు తోచినవచట
వాహనమ్ములు బయదేరినవి.

రాముని చూచే ఆనందముతో
కౌసల్యాది స్త్రీలందరును
ఉత్తమమైన వాహనమ్ములను
అధిరోహించిరి అతి శీఘ్రముగ.

చందమామవలె కాంతుల వెలిగే
చక్కని పల్లకి నెక్కెను భరతుడు
గజతురగముల రథములు నడువగ
మృగములు పక్షులు బెదరిపోయినవి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

93

రామాశ్రమము యొక్క ఉనికి తెలుసుకొను

ప్రయత్నములు చేయుట

చిత్ర కూటగిరి చేరుట కొరకై
వనమార్గమున సేనలు సాగెను
ఆ సవ్యడికి మదపు దేనుగులు
కలవరపడినవి పరుగులెత్తినవి.

జలధి పొంగి అట సాగుచున్నటు
సేనలు అచట కనబడెనప్పుడు
చాలా దూరము సాగిన సేనలు
అలసిపోయినవి, గమనము తగ్గెను.

రమణీయంబగు ప్రదేశమును గని
వశిష్ఠమునితో పలికెను భరతుడు
“ఓ గురుదేవా! అల్లదె గాంచుడు
ఆనందమునిడు చిత్రకూటము.

మందాకినినది పారుచున్నదదె
అదిగో! అచ్చట చిక్కటి వనము
అచ్చట నున్న పర్ణశాలలో
సీతారాములు లక్ష్మణుడును.”

అనుచు ముదముగ మునికి చెప్పెను
చెంతనెవున్న తమ్ముని గాంచి
వనసౌందర్యము ప్రశంసించెను
ప్రకృతి శోభను వివరించెనిటు.

“గిరులను పోలెడి మదకరీంద్రములు
గిరిప్రదేశమును త్రొక్కివేయుచు
నడువగ-కొండలు పిండై పోయి
నడకకు వీలగు బాటలేర్పడె.

వర్షపు చినుకుల తలపించుచును
పొగడ పూలవి రాలుచున్నవి
మనసేనలగని-మృగములు, పక్షులు
కోలాహలముగ పరుగిడుచున్నవి.

నల్లని మబ్బుల పోలెడి కురులు
పైకి దువ్వి ముడివేసి అక్కడ
పూలచెండును అమర్చుకొన్నటు
కొమ్మల చివర పూవులు తోచెను.

ఈ వనమిప్పుడు జనసందడితో
అయోధ్య అన్నటు తోచుచున్నది
ఎగసిన ధూళిని ప్రక్కకు వिसరి
పవనుడు ముదమును గూర్చుచుండెను.

అనుజా! గనుము - రాముని చూడగ
ఆత్రుత కలిగిన రథసారథులు
అమిత వేగమున తోలుచుండిరి
నెమళ్ళు భయపడి పరుగిడుచున్నవి.

రాముని చెంతకు చేర్చెడి బాట
స్వర్గపథముగా తోచుచున్నది
తాపసోత్తముల నెలవది అన్నటు
చక్కని జింకలు తిరుగుచున్నవి.

సేనలు యిచటే విడిది చేయవలె
యోధులు కొందరు ముందుకుపోయి
సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
ఎచ్చట గలరో తెలుసుకురావలె.”

భరతుని ఆనతినందిన యోధులు
అన్వేషించి-ఆ వనభూమిని
దూరముగా నొక ప్రదేశమ్మున
పొగవగసినది-చూచిరి వారు.

భరతుని చేరి చెప్పిరివారు
“నిప్పులేక మరి పొగరాదు కదా !
తప్పక రాముడు వుండును అచ్చట
లేదా వుందురు తాపసోత్తములు.

ఆ తాపసులను భక్తిగ అడిగిన
సీతారాముల వివరము తెలియును”
ఆ మాటలతో భరతుడు సరియని
సేనల నచ్చట వుండగ చెప్పెను.

వశిష్ట మునితో సుమంత్ర మంత్రితౌ
ఆ ప్రదేశమును చూచివత్తమని
ధామము ఎగసెడి దిక్కునుగాంచి
పరిశీలించి చూచెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

94 సీతారాములు చిత్రకూట సౌందర్యము తిలకించుట

చిత్రకూటమున పర్ణశాలలో
నెలదినములవి గడిచిపోయినవి
ప్రకృతిశోభను తిలకించుచును
పరవశమ్మున రాముడుండెను.

సీతాదేవికి ఉల్లాసమది
కలిగించుటకు బయలుదేరిరి
గిరిప్రదేశముల సౌందర్యమును
చూపగ రాముడు బయలుదేరెను.

ఇంద్రునివెంట శచీదేవివలె
రామునివెంట సీతనడచినది
గిరిసోయగమును చూచుచునడచిరి
రాముడంతట పలికెను సీతతో

“సీతా! ఈగిరి శోభలగాంచగ
రాజ్యముపోయిన దిగులేలేదు
హితులకు దూరము గుర్తుకురాదు
పులుగులసందడి మదికిహాయినిడు.

ధాతువులున్న గిరిశిఖరములు
నింగితాకునటు ఎదిగియున్నవి
వివిధవన్నెలతో గిరులువెలిగెను
తారాకాంతుల శోభతోనున్నవి.

ఓవైదేహీ! ఇచటి విశేషము
కూరజంతువులు-సాధుజంతువులు
వైరములేక ఒకటిగినున్నవి
కలసి హాయిగా బ్రతుకుచున్నవి.

కొండచరియలో! చిక్కగ పెరిగిన
నేరేడు-మామిడి-వేగిస చెట్లు
తొడ్డుగు-పనస-చండ్ర వృక్షములు
బొట్టుగుచెట్లు ఏరుమద్దులును.

మంకెన పొగడ-కసిరి చెట్టును
మారేడుతరువులు అరటిచెట్టును
పూవుల కాయల శోభగనున్నవి
వెదురు పొదలవి నిలచియున్నవి.

విద్యాధరులు కిన్నెరలిచ్చట
ఆనందముగా నుండిరిగనుము
భార్యాభర్తలు అన్యోన్యముగా
విహరించుటకై వచ్చిరి ఇటకు.

జలప్రవాహము జారుచుండగా
నిలిచినయట్టి ఈ పర్వతము
మదజలమ్మును కారుచున్న
మదపు తేనుగును గుర్తుకుతెచ్చును.

పూలపుప్పొడి గుఱాళింపులతో
మలయమారుతము హాయి గూర్చెను
ఈ ప్రదేశపు సోయగమ్ములకు
మురిసిపోదురు గాంచిన జనులు.

లక్ష్మణమూర్తి సేవలు చేయగ
నాయిల్లాలువు నాతోనుండగ
దిగులులేక నే నుండును ఇచట
వత్సరమ్ములవి లెక్కతెలియవు.

ఈ ఆనందము లభించుచుండగ
భరత కుమారుని దశరథ ప్రభువును
సంతసపరచే వీలుకలిగినది
వనవాసమిది మేలయినదిగద!

సీతా ! నీవీ వనవాసములో
మనసుకు హాయిని పెంచుకున్నచో
వనవాస ఫలితము జన్మాంతమున
అనుభవించెడి యోగ్యత కలుగును.

గిరిశిఖరములు ఓషధులుండి
రాత్రియందు అవి వెలుగుచుండగా
అగ్ని శిఖలవలె అగపడుచుండును
నేత్రోత్సవము చేయుచుండును.

నేలచీల్చుకొని చిత్రకూటగిరి
ఉద్భవించినటు అగపడుచున్నది
అందువల్లనే ఈగిరి ఇంతటి
రమణీయముగా నిలిచియున్నది.

అమరావతిని అలకాపురిని
మానస-సౌగంధ, సరస్సుల
ఉత్తరకురుదేశమ్ముల మించి
చిత్రకూటగిరి సౌగసు లీనినది

దేవీ ! నీతో పచనార్గేండ్లు
నియమనిష్ఠతో కాలము గడిపి
రాజధర్మమగు రాజ్యపాలనము
చేయుచుననుచు” రాముడు చెప్పెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

95

సీతారాములు మందాకినినది అందము తిలకించుట

చిత్ర కూటగిరి వర్ణన చేయుచు
మందాకిని తటి చేరిరివారు
నది సోయగమును రామచంద్రుడు
సీతాదేవికి చెప్పుచుండెను.

సీత అందములు నదితో పోల్చుచు
ముదము గూర్చుచు పలికెను రాముడు
“ధనపతి సరస్సు సౌగంధికమన
వెలసిన దిచ్చట ఈ మందాకిని.

మృగ సమూహములు నీరు త్రాగుచూ
కలచివేయగా-బురద నిండెను
మందాకినిని గాంచిన మనసు
స్నానము చేయగ ప్రోత్సహించును.

సుందరి గనుమటు - తపోనిష్ఠులు
ప్రార్థన, జపముల-లోక బాంధవుని
స్తోత్రము చేయుచు నున్నారచ్చట -
దివ్య తీర్థముల స్నానము పుణ్యము.

నదికిరుప్రక్కల నిలచిన తరువులు
గాలికిడిగుచు నాట్యము చేయుచు
పూలను నదిలో జల్లుచున్నవి
నదిశోభనుగని తరువులు ఆడెను.

ఇసుకతినైలు అమరెనందముగ
పూలగుత్తులు పరుగిడుచున్నవి
ఈసోయగము సగముజారిన
మగువ వలువగా తోచుచున్నది.

విజృంభితేంద్రియులగు తపోనిధులిట
స్నానముచేయగ వారితపస్సుల
జలము పవిత్రత సంతరించుకొని
పుణ్యజలముతో పారుచున్నది.

ఓ జనరాలా! ఆనందముగా
జలకమాడగారమ్ము - నిన్నుగని
మృదువుగ మెరసే నీ కరములుగని
ఎఱ్ఱతామరలు సిగ్గుపడుచున్నద.

చిత్రకూటము అయోధ్యఅనుకో
మందాకినినది సరయూఅనుకో
అడవిమృగములు జనసమూహముగ
మదిలోతలచి-ముదమునందుము.

నన్నెడబాయని ఆర్థాంగివి నువు
మాటమీరని తమ్ముడాతడు
నాకులభించిరి నా భాగ్యమిది
లోటుఅన్నది లేదు నాకిక.

నదిలోస్నానము సుఖముగూర్చును
నీటినిత్రాగి వైరములుండక
అన్యోన్యముగా జంతువులుండును
అనుచురాముడుచెప్పెను సీతకు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

96 సేనతోవచ్చు భరతుని అంతము చేసెదనని - లక్ష్మణుడు ఆవేశముతో పలుకుట

ప్రకృతిశోభను తిలకించుచును
పర్వతాలలో విహరించుచును
నదిసొగసులనుగనుచు ముదముగ
ఆశ్రమమ్మునకు చేరిరివారు.

వనభోజనము రుచులుచెప్పుచు
రామచంద్రుడు సీతాదేవియు
భోజనమ్మును చేయుచుండగా
వనమున సవ్యడి వినవచ్చినది.

చిక్కనిధూళి నింగికెగసెను
మహాధ్వనులవి వినవచ్చినవి
వనమునందలి మదకరీంద్రములు
భయముతో పరుగిడుసవ్వడి వినబడె.

కోలాహలమును వినినరాముడు
తమ్మునిపిలచి చెప్పెనుఅపుడు
“వేటాడుటకు-రాజులెవ్వరో
అడవికివచ్చిన చందముతోచును.

మృగములు భయపడి పరుగిడుచున్నవి
పక్షులుసైతము కదలక నిలచెను
విషయముతెలియుము లక్ష్మణమూర్తి”!
అనుచు రాముడు చెప్పినయంత.

లక్ష్మణమూర్తి చెంతనె ఉన్న
ఎత్తగు తరువును ఎక్కిచూచెను
ఉత్తరదిక్కున-గజతురగములు
చక్షువులువచ్చుట కనుపించినది.

నిశితముగానట చూచిన యంత
చతురంగబలములు ఉన్నటుతోచెను
అచ్చటనుండే రామునిపిలచెను
చరచాపములు గ్రహించమనెను.

“అన్నా! రామా! సీతాదేవిని
ఆ గుహలోనికి పంపుమయిపుడే
కవచాదులను ఛరించినిలబడు
పోరుకుసంసిద్ధుడవై యుండుము”

రాముడంతట తమ్మునిఅడిగెను
వచ్చెడిసేనలు ఎవరివిఅనెను
లక్ష్మణమూర్తి గతము తలచుచు
క్రోధవశుడయి పలికె రామునితో.

“అన్నా! రామా! కైకవరముతో
రాజ్యముదొరకిన భరతకుమారుడు
అడ్డులేక తను రాజ్యమేలుటకు
అంతముచేయగ వచ్చుచుండెను.

కోవిదారధ్వజమది కనబడెను
మంగళకరమగు “విటపీ”ధ్వజమును
సైనికులదిగో తెచ్చుచుండిరి
ఉత్సాహముగానున్నవి సేనలు.”

చూపులతోనే సేనలకాల్చుచు
పలికెనుఅపుడు లక్ష్మణమూర్తి
“ఎవ్వనివలన మనముగ్గురకు
కష్టముకలిగెనో వాడేవచ్చెను.

వీరపుంగవా! ఎవ్వనివలన
రాజ్యము నీకు లభించలేదో
వాడే భరతుడు-వచ్చుచుండెను
వాడువధ్యుడు-వదలను నేను.

మనకపకారము చేసినవానిని
చంపుటవలన దోషమురాదు
ధర్మదూరుని చంపగవలెను
ఆ పని ఇప్పుడే చేతును నేను.

ఘనమగు తరువును కరి-విరిచినటు
వానిని చీల్చును - కైక ఏడ్చును
భరతుని చంపి కైకను చంపెద
వీడను నేను వారి హితులను.

మూర్తిగ నిలచిన పాపము కైక
భూమిమీద మరి మిగులనీయను
నా కోపమును-అవమానములను
అణచినాను అవి ప్రజ్వరిల్లినవి

గడ్డివామును కాల్చినట్లుగా
శరముల చీల్చెద వచ్చెడి సేనను
ఈ గిరిప్రాంతము నెత్తురుమయమగు
క్రూరమృగములకు తిండి దొరకును.

అన్నా రామా! సేనలందరితో
భరతుని కూల్చి నా శౌర్యముతో
శరచాపముల ఋణము తీర్చెద”
అని కోపముతో పలికె లక్ష్మణుడు.

॥శ్రీరాముని॥

97 శ్రీరాముడు లక్ష్మణుని శాంతపరచుట

ఆవేశముతో పలుకుచునున్న
తమ్మునిగాంచి రాముడు పలికెను
“సోదర లక్ష్మణ! భరతకుమారుడు
ధనుర్ధరుడును ప్రాజ్ఞుడు-వినుము.

భరతుడు స్వయముగ వచ్చుచుండగా
ధనుర్భాణముల అవసరమేమి
తండ్రి మాటపై రాజ్యము నేలెడు
తమ్ముని చంపిన అపకీర్తి కదా.

పోరున నీవు భరతుని చంపి
రాజ్యము నొసగిన ఏలుకొందునా!
హితులు చావగా వచ్చిన రాజ్యము
విషభక్ష్యముగా నెంచెద నేను.

ధర్మార్థకామములు - రాజ్యపాలనము
కోరను నేను - సోదర వినుము
మీ సౌఖ్యముకై కోరెద వాటిని
నా ఒక్కనికై కోరను వేటిని.

లక్ష్మణమూర్తి! నమ్ముము ఇదిగో
శపథముచేసి పలుకుచుంటిని
నా సోదరులను సుఖపెట్టుటకై
రాజ్యపాలనము చేయగ కోరితి.

ఓ సౌమిత్రి! భూమినంతను
నా భుజబలమున జయించగలను
కానీ వినుము - ధర్మవర్తిని
ధర్మమార్గమున కోరెదనన్నియు.

అధర్మమున అమరత్వమది
లభించినను నే నొల్లను వినుము
నా సోదరులకు లేని సుఖము
ఎంతమాత్రము నేను కోరను.

నా సోదరులకు అందని సౌఖ్యము
నాకు లభించిన - దానిని కాల్చెద
లక్ష్మణమూర్తి! శాంతిగ వినుము.
ప్రాణముకన్న మిన్న భరతుడు.

భ్రాతృవత్సలుడు ధర్మచరితుడు
మనము వనమునకు వచ్చుట వినిన
భరతుని హృదయము పగిలియుండును
మఃఖజలధిలో మునిగియుండును.

కోపమునిండి భరతకుమారుడు
తల్లి కైకను తిట్టియుండును
తండ్రి సమ్మతితో పరివారముతో
నను గొనిపోవగ వచ్చుచుండెనో.

అయోధ్య చేరిన భరతకుమారుడు
మనలను గనుటకు వచ్చుట సరియగు
రాకపోయినచో దుష్టబుద్ధియగు.
మనకపకారము చేయడు అతడు.

ఓ సౌమిత్రి! ఎప్పుడైనా మరి
నీకపకారము భరతుడు చేసెన?
నీవలె భరతుడు ఇంతటివరకు
ఇంత భయముతో పలికి ఎరుగడు.

ఓ సోదరుడా! శంక వదలుము
భరతుని నీవు తిట్టినచో మరి
నన్ను తిట్టినటు భావించెదను
మన సోదరుడు భరతకుమారుడు.

ఆపదకంతకు కారణమనుచు
తండ్రిని తమ్ముల చంపివేయుటది
హేయమైన పని లక్ష్మణమూర్తి!
నేనా పనిని చేయగలేను.

రాజ్యవిషయమున నీవు పలికినచో
రాజ్యము నీకు ఇమ్మని చెప్పెద-
మరు మాటాడక రాజ్యపాలనము
భరతుడు నీకు అప్పగించును.”

ఆ విధముగను అన్న పలుకగా
సిగ్గుతో కృంగెను లక్ష్మణమూర్తి
సౌమిత్రికి మరి స్వార్థములేదు
రామసేవ పరమార్థమాతనికి.

సేనతో భరతుడు వచ్చుచుండగా
ఆపద ఏదో తెచ్చుననుకొని
శంకతో పలికెను మదికలవరమున
రాముని పలుకుల శంక అణగెను.

లక్ష్మణుడంతట అన్నతో పలికెను
“అన్నా! మనలను చూచుటకొరకై
తండ్రియే ఇటుకు వచ్చుచుండెనో-
విషయము తెలియక పలికితినటుల.”

ఆ మాటలకు రాముడు పలికెను
నీ ఆలోచన సరియగునేమో
మనల నయోధ్యకు గొనిపోవుటకై
ఆ వచ్చెడిది తండ్రివీమొమరి!

సీతనైనను పురముకుగొనిపో
యోచనతోను వచ్చుచుండెనో
లక్ష్మణగనుము తురగములవియే
నాయనగారివి-వచ్చుచున్నవి.

నాయనగారు అధిరోహించెడి
శత్రుంజయము ఏనుగు అదిగో
కానీ సోదర లోకవంద్యమగు
శ్వేతచత్రము అగుపడలేదు.

శ్వేతచత్రము లేకపోవుటచే
మదిలో ఏదో సందియమొదవెను
తరువును దిగుము లక్ష్మణమూర్తి!
అనగా తమ్ముడు తరువును దిగెను.

చిత్ర కూటగిరి ప్రదేశమ్మునకు
కొంత దవ్వులో సేనలు కనబడె
చతురంగ బలములు విడిసియుండుట
రామలక్ష్మణులు చూచిరి అపుడు.

॥శ్రీరాముని॥

98 శ్రీరాముని తలంపులతో భరతుడు ఆశ్రమముకై వెదకుట

ఆశ్రమ ప్రాంతపు ప్రశాంతియంతయు
చతురంగ బలములతో దూరమగునని
దానివలనను రామచంద్రునికి
బాధ కలుగునని భరతుడు తలచెను.

క్షణమొకయుగమై రాముని చూడక -
మది నిలువదయా! నిద్దురరామ
పద్మ పత్రనేత్రమ్ముల రాముని
సుందరవదనము గాంచిన ముదమగు.

దూరమునందే బలములనిలపి
రామాశ్రమమును వెదకుటకొరకు
నిర్ణయించుకొనె భరతకుమారుడు.
రామదర్శన కాంక్ష నిండెను.

రాజలక్షణ శోభితుడతడు
రాజ్య రక్షణకు సమర్థుడతడు
ధ్వజము, వజ్రము, అమృత కలశము
అరికాళ్ళరేఖలుగ అమరియున్నవి.

తమ్మునిగాంచి పలికెను భరతుడు
“సోదర వినుము! మనమందరము
కాలినడకనే ముందుకు సాగి
ఆశ్రమమ్మును కనుగొనవలెను.

కమలము మరియు అంకుశమ్ములుగ
అరికాళ్ళ రేఖలు శోభిలుచున్నవి
పితృపితామహులేలిన కోసల
ఏలెడి అర్హుడు రామచంద్రుడు.

గురువులు, మంత్రులు, పౌరముఖ్యులు
విప్రోతములు వెంబడివత్తురు
బోయవాండ్రను తీసుకురమ్ము
నిష్ఠాదులతో మన గుహుడు వచ్చును.

పురుషోత్తముని అయోధ్యరాజుగ
అభిషేకించే ఘడియవరకును
నా మదినున్న వ్యధ తొలగదయా!
రామదర్శనము ఊపిరి నిచ్చును.

నిరతము రాముని ముఖబింబమును
గాంచు లక్ష్మణుడు ఎంతో ధన్యుడు
అడుగుల నడచిన పరమ పత్రివత
జనకనందిని పవిత్రురాలు.

చైత్ర రథమును వదలి-కుబేరుడు
నందనవనము చేరినట్లుగా
అయోధ్య వదలి-రామచంద్రుడు
చిత్రకూటము వచ్చి చేరెను.

శ్రీకూర మృగములతో నిండిన ఈగిరి
రామచంద్రుని రాక చేతను
హిమవన్నగముగ పవిత్రమైనది-
అది దంపతుల నివాసమది కద ”

రామచంద్రుని ప్రార్థించుటకు
యోగ్యముగానెటు మాటాడుటయో
అన్న యుక్తికి తగిన యుక్తిగా
ఎటు మాటాడుటో ఊహించుచును

ఆశ్రమమ్మును వెదకుటకొరకై
నడచి నడచి ఆ భరతకుమారుడు
ఎత్తుగ నుండి విరగబూసిన
సాలవృక్షమొకదానిని ఎక్కెను.

దగ్గరలోనే కంటిముందర
అన్న ఆశ్రమము కనుపించినది
ఆశ్రమమ్ములో అగ్నిహోత్రమున
ఎగసెడి ధూమము గాంచెను భరతుడు.

రామాశ్రమము ఉనికి చెప్పగా
పరవశించిరి వచ్చినవారు
సంద్రమునుండి ఒడ్డుకు చేరిన
తన్మయత్వమున భరతుడుండెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

99

శ్రీరామభరతుల సమాగమము

వెంటివచ్చినవారిని భరతుడు
వెనుకకు పొమ్మనిచెప్పి అంతట
తల్లులనటకు తోడ్కొనిరమ్మని
వశిష్ఠమునిని ప్రార్థనచేసెను.

తమ్ముడైన తన శత్రుఘ్నునితో
రామభక్తుడగు గుహునితో కలసి
రామునిచూడగ ఆత్రమునిండి
పరుగిడునట్లుగ నడచెను భరతుడు.

సుమంత్రుడున్న మంత్రులందరు
భరతుని వెనుక నడచుచుండిరి
రామధ్యానమున నడచుచుండగా
రామాశ్రమమది కనబడెవారికి.

శాపసోత్రముల ఆశ్రమమ్ములకు
మధ్యలో రాముని ఆశ్రమమున్నది
మునిఆశ్రమమునుపోలి యున్నదది
చుంగళకరముగతీర్చియున్నది.

అగ్నిహోత్రగృహమమరి యున్నది
వచ్చినవారు విశ్రమించుటకు
మంటపమ్ముల వసతియున్నది
పూలు-సమిధలు ఉన్నవి అచట.

చలిగాచుకొన పిడకలున్నవి
దారితెలియుటకు అచటితరువులకు
వల్కలమ్ములు - దర్భలుకట్టిరి
మునివాటికయది ముదముగనున్నది.

ఆప్రదేశమునుగాంచిన భరతుడు
భరద్వాజముని చెప్పినస్థలమని
మందాకిని అట ఉండును అనుచు
చెంతనున్న తన తమ్మునితోననె.

ఆమార్గమున నడువగనెంచిరి
కానీ అచ్చటమదగజమ్ములు
పొడుచుకొనుచును నేలను త్రొక్కుచు
మార్గమునంతయు కలచివేసినవి.

శత్రుఘ్నునితో భరతుడుపలికెను
“అదిగో సోదర! హోమధూమము-
అచ్చటనున్న ఆశ్రమమ్మున
ఋషివలె రాముడుకూర్చొనియుండును.

ఇపుడేమనము రామచంద్రుని
దర్శించెదము” అనుచునడచుచు
మందాకినినది దరికిచేరిరి
భరతుడు పలికెను వారితోనట.

“పుడమినిఏలగ యోగ్యుడురాముడు
పురుషోత్తముడు ఈవనసీమలొ
మునివలె ఉండెను ఆశ్రమమందు
నాజన్మమది వ్యర్థజన్మము.

ద్యుతిమంతుడు శ్రీరామచంద్రుడు
లోకనాథుడగు శ్రీరఘరాముడు
నావల్లనె తన సుఖములు వీడి
అడవులపాలై ఇడుములబడెనను

అపకీర్తియది నాకువచ్చినది
అసువులతో నే నుండుట తగదు
అన్నపాదముల సాష్టాంగపడి
వేడుకొందును కోరికతీర్చగ.

వదినపదములకు నమస్కరింతును
లక్ష్మణుపదములు పట్టుకొందును
ప్రసన్నులుగను చేసుకొనుటకు
శక్తివంచనలేక వేడెద.”

ఆవిధముగను భరతుడుచెప్పుచు
దుఃఖభారమున బరువుగనడచుచు
ముందుకుసాగెను - చుచె నాశ్రమము
రాముడువసించు పర్వశాలయది.

ఎత్తుగనుండి విశాలమైనది
తాటి-మద్ది-ఇనుమద్ది ఆకులతో
పైభాగము నిర్మించియున్నది
పూజాగృహమున దర్భలుపరచిరి.

ఎంతటిశత్రువునైనను త్రుంచే
దివ్యధనుసులు రెండుఉన్నవి
వ్రేలాడుచును పర్ణశాలతో
ఉన్నధనుసులవి అతిబరువైనవి.

వజ్రాయుధమును పోలినయట్టి
ఘనచాపములవి కనబడుచున్నవి.
కాంతులవెలిగే రవికిరణములుగ
అమ్ములపొదులలొ శరములుభాసితె.

భోగవతినిగల సర్పములన్నటు
ఆశరములవి భయముగొలుపునవి
తళతళమెరిసే ఖడ్గములున్నవి
చేతికవచములు తొడుగులున్నవి.

అంగుళీత్రాణములగపడుచున్నవి
పర్ణశాలయది అజేయమైనది
సింహములున్న గుహవలెవుండెను
ఈశాన్యముతో హోమమున్నది.

పుణ్యమూర్తి వసియించు ఆశ్రమము
పుడమి పునీతముచేయు ఆశ్రమము
పరవశమ్ము కలిగించు ఆశ్రమము
పలుకరించుచు నున్నటులున్నది.

భరత శత్రుఘ్నులు మిగిలినవారు
ఆశ్రమమ్మున అడుగుబెట్టిరి
ఋతాధారియై తేజము నిండిన
రాముని గాంచెను భరతకుమారుడు.

మునివలె కూర్చొనియున్న రాముని
మరిమరి చూచెను భరతకుమారుడు
ఆ మహనీయుడు రామచంద్రుడని
నిశ్చయమ్మునకు భరతుడు వచ్చెను.

పద్మపత్ర నేతమ్ముల రాముడు
సింహతుల్యపరాక్రమవంతుడు
భూమినంతటిని ఏలగ యోగ్యుడు
మహాబాహుడు ధర్మబద్ధుడు.

జింక చర్మము మేన నమరెను -
వల్కలాలను కట్టుకు - మునివలె
దర్భలపై పద్మాసనమ్మున
ధ్యాననిష్ఠతో కూర్చొనియుండెను.

సీతాదేవియు లక్ష్మణమూర్తియు
ప్రక్కన కూర్చొని రాముని కొలువగ
శాశ్వతమైన బ్రహ్మదేవునిగ
భాసితెను శ్రీరామచంద్రుడు.

ధర్మమూర్తియగు రామచంద్రుని
భరతుడు గాంచి పరుగున పోయెను
ఆపలేని దుఃఖమ్ము వచ్చెను
అతికష్టముతో నిలబడె సచట.

సఖామధ్యమున యోగ్యులు కొలువగ
కొలుపుతీరు శ్రీరామచంద్రుని -
వన్యమృగములు ఆ వనభూమిలొ
కొలుచుచుండ గని ఏడ్చెను భరతుడు.

ఉత్తమమైన వస్త్రభూషలు
అమరెడి మేనున వల్కలమ్ములవి-
పూలమాలలతో శోభిలు శిరము
జటలుతీర్చి అట కనబడుచున్నది.

చందనచర్చలనందెడి మేనున
విభూతిరేఖలు మెరయుచున్నవి
యజ్ఞయాగములు చేయనర్హుడు
వనవాసమ్ము చేయవచ్చెను.

మహిమాన్వితుడగు రామచంద్రునికి
కష్టములన్నీ తనవలనేనని-
“ఘనమగు పేరును గడించినాను
బ్రతికి నేను సాధించెడిదేమి.”

అటుల తలచుచు శోకవశుడయి
దుఃఖజలధిని మునిగియుండెను
చెమటతో మేను తడిసిపోయెను
తన ఉనికిని లా మరచిపోయెను.

కన్నులనిండుగ అశ్రువులుండగ
అడుగిడలేక అనుంగుతమ్ముడు
కరములనెత్తి కరుణ కలుగగా
“పూజ్యుడా!” యని పలికెనప్పుడు.

గొంతు పెగలదు మాటలురావు
మదిలో వేదన కాల్చుచున్నది
హృదిలో బాధ అడుగిడనీయక
సాష్టాంగప్రణామముచేసెను భరతుడు.

రోదించుచును శత్రుఘ్నుడట
రామపాదముల వ్రాలెనప్పుడు
రాముడు ప్రియముగ తన సోదరులను
లేవదీసెను గుండియ కలిపెను

భగవక్రములో రవిచంద్రులను
శుక్రుడు, బృహస్పతులిద్దరు కలియుట
తలపించునటు - గుహుడు సుమంత్రులు
రాచులక్షణుల కలసిరి అప్పుడు.

అన్నదమ్ముల కలయిక గాంచి
అనురాగవారిధి ప్రవహించగను
ఆప్యాయత యను పూలు విరియగ
శోభ లీనినది రామాశ్రమము.

నయనానందము కలిగించినను-
హృదిలో వేదన రగిలించగను
ప్రక్కనడిన్న లాపసోత్తములు
కంటిరిడి దుఃఖము నిండిరి.

రామ భరతుల సమాగమమ్ము
రమ్యమైన ఒక చిత్రముసుమ్ము-
భక్తినిండిన గుండెలోపల
భద్రముగా నది నిలచు నిరతము.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

100 కుశలప్రశ్నల వంకతో - రాముడు రాజనీతి బోధించుట

కృశించిపోయిన దేహముతోను
పాలిపోయిన వదనముతోను
యుగాంతమ్మున హీన తేజుడగు
సూర్యుని బోలిన భరతకుమారుడు.

జటావల్క్లలములమరి యుండగా
సాష్టాంగముగా ప్రణామమిడగ
భరతకుమారుని చూచిన వెంటనే
గుర్తు తెలియకపోయె రామునికి.

గుర్తుపట్టిన వెంటనే రాముడు
లేవనెత్తి తన అనుంగు తమ్ముని
కొగలించుకొని శిరసు మూర్కొని
తన ఒడియందు కూర్చొనబెట్టుకు.

“నాయన భరతా! కుశలమేకదా
కారడవికి నువు వచ్చితివేమి
నాయనగారు ఎచ్చట ఉండిరి
వారిని వదలి వచ్చుట తగునా-

నిన్ను గాంచి బహుకాలమైనది
నన్ను చూడగా వచ్చితి వీవు
గుర్తు తెలియనటు మారిపోతివి
ఇంత దూరము ఏల వచ్చితివి.

రాజసూయము అశ్వమేధము
యజ్ఞ యాగములు చేసిన యట్టి
ఆడితప్పని పరమ ధార్మికుడు
నాయనగారు కుశలమే కదా!

తండ్రి సేవలు చేయుచుంటివా
నాయన భరతా! దుఃఖతపుడై
తండ్రిగారు పరలోకమేగిరా!
వారుండగ నువు వచ్చుట తగునా.

కౌసల్యమ్మ కుశలమే కదా
సత్సంతానము కలిగిన యట్టి
సుమిత్ర తల్లి క్షేమమే కదా-
తెలుపుము నాయన వివరముగాను.

పూజ్యురాలు నీ కన్నతల్లి యగు
కైకాదేవి కుశలమే కదా
పసివాడవు నువు భరతకుమారా
తండ్రిని వదలి వచ్చితివా ఇటు.

అయోధ్య రాజ్యము పాడై పోయి
నీవు ఇటకు మరి రాలేదుకద!
నా సందేహము తీర్చుము తండ్రి!
అనుచు భరతుని అడిగెను రాముడు.

రాజ్యము - నీవు - కోల్పోయితివా!
వదలి వచ్చుటకు కారణమేమి ?
సచివులు - సత్కులయుతులై, తెలివిగ
రాచకార్యముల తోడ్పడుచుండిర.

సన్మార్గులు మరి సచివులు కానిచో
రాజుకు శ్రేయము కలుగదు భరతా!
స్వల్ప ప్రయత్నము అధిక ఫలమును
యోచనచేసి పనులు చేయవలె.

రహస్యమ్ములు వెల్లడిగాకను
తగు శ్రద్ధను నువు చూపుచుంటివా-
మూర్ఖుల నెంతయు దరిరానీయక
తగు జాగ్రత్తగ మెలగుచుంటివా.

మూర్ఖ సహస్రము ఉండుటకన్న
తెలివిమంతుడొకడున్నచో చాలును
యోగ్యతలెరిగి శక్తికి తగినటు
కార్య భారముల నిచ్చుచుంటివా.

వంశము తెలిసి పరీక్షచేసి
సచివులుగా నియమించుచుంటివా?
తప్పుకు మించిన దండన వలదని
మంత్రులు నిన్ను నివారించురా.

పన్నులభారము పెంచలేదుకద!
రాజద్రోహులను ఏరివేసితివ
నీ సేనాపతి సమర్థుడేనా?
రాజభక్తిగల ఉత్తముడేనా.

భృత్యులకివు వేతనమ్ములు
సకాలమ్మున ఇచ్చుచుంటివా-
సమయమ్మునకు వేతనమిడనిచో
ఎన్నో చిక్కులు ఎదురగునయ్యా.

దూతల ఎంపిక సరిగా నున్నద?
పరీక్షించి మరి నియమించితివా?
చారుల విషయము పూర్తిగ తెలిసి
యోగ్యత నెరిగి నియమించితివా.

నా స్తిక విప్రుల పూజించవుగద-
ఆ స్తిక విప్రుల నాదరింతువా
నీకు ప్రజలపై-ప్రజలకు నీపై
అభిమానమ్ములు పెరుగుచున్నవా.

వణిజోత్తములకు తగు రక్షణ నిడి
వ్యాపారమ్మును పెంచుచుంటివా
ప్రజల సుఖమది వాణిజ్యముపై
ఆధారపడి యుండును సోదర.

రహస్యమ్ములను స్త్రీలకు తెలుపక
జాగరూకత కలిగియుంటివా?
నాగవనము రక్షించుచుంటివా
ప్రజలకు దర్శనమిచ్చుచుంటివా.

ఆయుధశాల దండిగ నున్నద
ధన వ్యయమ్మున మెళకువ గలిగి
ప్రతిదినమ్మును - ఉదయమునందు
ప్రజలకు దర్శనమిచ్చుచుంటివా!

కృషికులు చక్కగ సేద్యము చేతుర
గోరక్షకులు సుఖముగ నుండిర
ధర్మమార్గమును తప్పక-అచ్చటి
జనులందరును నడచుచుండిరా?

లంచమ్ములు గొని నీ అధికారులు
అన్యాయముగా నడువరుగదా!
ధనికుడు బీద గణించకుండా
న్యాయముగా మరి తీర్పునిత్తురా!

“పితృలోకమున ఉన్నటువంటి
తండ్రి! నీకీ చల్లనిజలములు
అక్షయసుఖమును అందించవలె”
అనుచుజలమును వదలెనురాముడు.

జలమునువదలి రామచంద్రుడు
గారపిండిలో రేగుగుజ్జతో
ముద్దలుచేసి ఆ పిండములను
దర్శలపైనఉంచెను అపుడు.

గారపిండితో పిండమ్ములుగని
దుఃఖముఎగసెను రామునికప్పుడు
లభించుదానిని మాత్రమే బిడ్డలు
పితృదేవులకు ఒసగెదరనెను.

అచ్చటినుండి ఆపుణ్యాత్ముడు
ఆశ్రమమ్మునకు వచ్చిచేరెను
తమ్ములగాంచి కౌగిలిండుకొని
పెద్దగవడ్చెను రామచంద్రుడు.

అన్నదమ్ములట ఏడ్చుచుండగా
ప్రతిధ్వనించెను చిత్రకూటగిరి
దూరమునున్న సేనకు వినబడె
కలవరపడిరి దుఃఖమునిండిరి.

‘భరతశత్రుఘ్నులు రామునికలసిరి
తండ్రిమరణము విని సోదరులు
భరించలేక ఏడ్చుచుండిరి-
అనుచు సేనలు మదిలో తలచెను’.

అచటఁబలువక వారందరును
బయలుదేరిరి వాహనాలపై
రామునిగాంచి నెలదాటినను
యుగములన్నటు అనిపించినది.

వర్షాకాలపు మేఘగర్జనలు
నిండిపోయినటుళ్ళనులెగసినవి
అడవిపనుగులు ఆసవ్వడికి
భయపడిపోయి పరుగిడుచున్నవి.

అడవిపందులు, జింకలు, పులులు
కలవరపడుచు పరుగులెత్తినవి
పక్షులు నింగికి ఎగిరిపోయినవి
భూమికనబడని సేనలుఅవ్వి.

బయలుదేరిన రామభక్తులు
పర్ణశాలలో కూర్చొనియున్న
పురుషోత్తముని-రాముని చూచిరి
కన్నులనిండుగ గాంచి మురిసిరి.

కైకమంధరల దూషించుచును
కంటనీరది పారుచుండగా
రామచంద్రుని సన్నిధిలోనికి
మెల్లగనడచిరి వారందరును.

వారినిగాంచి రామచంద్రుడు
పెద్దలందరిని తండ్రులన్నటు
ఆడవారిని తల్లులన్నటు
ఆప్యాయముగా పలుకరించెను.

భక్తిమీరగా వారందరును
రామచంద్రుని పదములంటిరి-
మనసునిండుగా పలుకరించెను
కుశలవార్తలను అడిగెనువారిని.

పుడమినేలెడి పుణ్యపురుషుడు
అడవులపాలై పోవుటగాంచి
పెద్దపెట్టున ఏడ్చిరివారు
నింగీ నేలా దద్దరిల్లెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

103 తల్లులకు, వశిష్ట మహర్షికి శ్రీరాముడు ప్రణామమిడుట

రాజపత్నులను వెంట తీసుకొని
వశిష్ట మహర్షి రాముని చేరగ
నడచుచు చేరిరి నది ఒడ్డునకు-
స్నానము చేసేడి రేవును గాంచిరి.

ఇంద్రతుల్యుడగు మహానుభావుడు
సర్వ భోగములు అనుభవించెను
నాల్గు సంద్రముల నడుమ భూమిని
పాలించిన ప్రభు ఆహారమ్మిది.

రామలక్ష్మణులు స్నానముచేసెడి
ప్రదేశమ్మును గాంచిరి వారు
అమిత దుఃఖమున కృంగిపోయిరి
అనాథలైరని విలపించిరట.

గార పిండితో చేసిన యట్టి
ఈ పిండములను బట్టి చూచిన
రాముడు తిను ఆహారమ్మిది యని
తెలియుచున్నది-విధి బలీయము.

సుమిత్ర తనయుడు చేయు సేవలను
కౌసల్యమ్మ మరిమరి తలచుచు
అడవుల యిడుమల నున్నారనుచు
కంట నీటితో దుఃఖించినది

ఎంతటి దుస్థితి బిడ్డకు కలిగెను
ఇంతకుమించిన దుఃఖము ఏమి
నాగుండియ మరి పగులదదేమి
అని కౌసల్య విలపించినది.

ముందుకు నడచిరి నది ఒడ్డున అటు
దర్బలపైన పిండములుండుట
కౌసల్యమ్మ గాంచినదపుడు
అమిత దుఃఖమున మునిగిపోయెను.

విలపించెడి ఆ కౌసల్యమ్మును
ఊరడించిరి మృదువచనముల
మెల్లగ ఆమెను నడపించుచును
రామాశ్రమముకు తీసుకు వెళ్ళిరి.

ఆ పిండములను చూపుచు పలికెను
“జ్యేష్ఠకుమారుడు రామచంద్రుడు
శాస్త్రోక్తముగా నిడిన పిండములు
వీనిని గాంచి గుండియ పగిలెను.

నాకము నుండి దిగిన దేవునిగ
కనబడె రాముడు ఆశ్రమమ్మున
భోగభాగ్యములు త్యజించినట్టి
తనయుని గాంచి ఘెల్లున ఏడ్చిరి.

తల్లుల గాంచి రామచంద్రుడు
సాష్టాంగముగా నమస్కరించెను
కంటి నీటితో కౌసల్యమ్మ
రామచంద్రుని తేవడిసినది

ఆప్యాయముగా మృదు హస్తముల
రామచంద్రునికి అంజిన ధూళిని
దులిపిరి వారు-పుత్ర ప్రేమతో
గుండె పొంగగా కన్నలు చెమర్చెను.

లక్ష్మణమూర్తి తల్లుల గాంచి
సాష్టాంగముగా ప్రణామమిడెను
సుమిత్ర సుతుని వారందరును
ఆప్యాయముగా పలుకరించిరి.

కంటినీటితో సీతాదేవి
అత్తగార్లకు నమస్కరించెను
పాదములంటి ప్రణామమిడినది
ఆమెను గాంచి వగచిరి వారు.

కౌసల్యమ్మ తన కోడలును
కొడుకు తీరుగ కౌగలించుకొని
అడవుల ఇడుమలు పడుట అడిగెను
దుఃఖించుచును కుశలము అడిగెను.

“జనక భూపతికి కూతురవీవు
వశరథ ప్రభువుకు కోడలవీవు
పురుషోత్తముని ఇల్లాలివయి
అడవులపాలై ఇడుమల నుంటివి.

ఎండకువాడిన కమలమువోలె
నలిగిపోయిన కలువపూవువలె
ధూళినిండిన స్వర్ణము మాదిరి
మబ్బులుకమ్మిన చంద్రబింబమై.

సీతా! నిన్ను చూచుచుండగా
దుఃఖాగ్ని నను దహించుచున్నది”
అనికౌసల్య దుఃఖించినది
చూచెడివారి మనసుద్రవించెను.

అగ్నిహోత్రముతో సమమగునట్టి
తేజోవంతుడు వసిష్ఠమునికి
బృహస్పతికి ఆ ఇంద్రుని తీరుగ
రామచంద్రుడు నమస్కరించెను.

సాష్టాంగముగ ప్రణామమిడిన
రామచంద్రునికి ఆశీస్సులనిడి
వసిష్ఠమహర్షి కూర్చొనెనచట
అంతటరాముడు ఆసీనుడయె.

అయోధ్యముఖ్యులు సచివులతోనూ
విప్రోత్తములు పరివారముతో
రామచంద్రునికి నమస్కరించి
భరతుడు అచ్చట ఆసీనుడయె.

బ్రహ్మముందర ఇంద్రునితీరుగ
కూర్చొనియున్న భరతకుమారుడు
అన్నతొ ఏమి పలుకునోయని
వినెడికోరికతో ఉండిరందరు.

యజ్ఞశాలలో త్రేతాగ్నులవలె
అన్నదమ్ములట కూర్చొనియుండిరి
వారిమాటలు వినుటకోసమై
నిశ్శబ్దముగా కూర్చొనిరందరు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

104 భక్తిగా భరతుడు అయోధ్యకు రమ్మని శ్రీరాముని కోరుట

తనయందుగల భక్తిభావమున
జటలుధరించి నారవస్త్రముల
భరతుడున్నటు రాముడుతెలిసెను
భరతునిహృదయము గ్రహించినాడు.

లక్ష్మణమూర్తిని కూర్చొనబెట్టుకు
భరతునిగాంచి పలికెనురాముడు
“జటలు-వల్కలములున్నవి ఏల?
ఇటుకువచ్చితివి కారణమేమి”.

మాటలురాక ఏడ్చుచునున్న
భరతునంతట కొగిలించుకొని
అనునయమ్ముగా అడిగెనురాముడు
అడవికివచ్చుట ఏలని అడిగెను.

రామునిమాటలు వినినతమ్ముడు
భరతకుమారుడు భక్తినిండుగా
చేతులురెండు జోడించుకొని
అన్నకు ఇటుల విన్నవించెను.

“అన్నారామా! దశరథప్రభువు
నిన్నుఅడవులకు పంపివేసెను
అకార్యమాయన చేసెనుఅన్నా -
బాధతో ఆయన స్వర్గమేగెను.

అడది కోరిన వరములకొరకై
జ్యేష్ఠకుమారుని అడవికిపంపెను
అటుచేయుటది అపకీర్తియని
ఆమహరాజుకు తోచలేదుకద

అకారణమ్ముగ జ్యేష్ఠకుమారుని
అడవికి పంపుట పాపమేకదా!
కోరినకోరిక తీరకుండగనె
కైకమ్మ తను విధవయైనది.

అమితదుఃఖమున కైక ఇంకను
బాధపడుటది సమంజసమ్ము
ఘోరనరకము అనుభవించవలె
ఆమెకుపుట్టితి - పాపమునాది.

అన్నారామా! నీదాసుడను
అనుగ్రహించి రమ్మ అయోధ్యకు
అభిషిక్తుడవై రాజ్యమేలుము
అందరిప్రార్థన అదియేస్వామీ!.

భర్తృహీనులై వచ్చినతల్లుల
కోరిక అదియే - మన్నించుమయా!
జ్యేష్ఠుడు రాజ్యము నేలుటన్నది
మన కులధర్మము - కాదనవలదు.

దశరథప్రభువు మరణించగను
అయోధ్యరాజ్యము అనాధయైనది
సింహాసనమును అధిష్టించి నువు
రాజ్యలక్ష్మిని పాలించవయా!

శరద్రాత్రిలో శోభగవెలుగుచు
ముదము గూర్చెడి చందమామవలె
చల్లగనీవు రాజ్యమేలుచు
ముదముగూర్చుము మంగళమూర్తి!

మంత్రులు సచివులు జనసమూహము
శిరసు వంచి ప్రార్థించుచుండిరి
నీ సోదరుడను - నీ శిష్యుడను
నీ దాసుడను అనుగ్రహించుము.

ఓ పురుషోత్తమ! మన పరివారము
తరతరాలుగా సేవలు చేయుచు
మనయెడ ఎంతో భక్తి పెంచుకొని
మనసునిండుగా ప్రార్థించిరయా!”

అనుచు భరతుడు మనసు కరుగునటు
ప్రార్థనచేసి అన్న పాదములు
కడిగివేసెను కంటినీటితో
కోసలనేలగ రమ్మని కోరెను.

పదముల చెంత నేలనుబడిన
భరతుని గాంచెను రామచంద్రుడు
లేవదీసెను కౌగలించెను
వాత్సల్యముతో పలికెనప్పుడు.

“నాయన భరతా! సత్యసంధుడవు
ధర్మచరితుడవు సత్కులయుతుడవు
రాజ్యము కోరెడి పాపము-నీవు-
ఎంతమాత్రము చేయజాలవు.

నీవు దోషివి కానేకావు-
పసితనమున నువు కన్నతల్లిని
దూషించితివి తగదు నీకది
పాపరహితుడవు నీవని తెలియును.

ప్రాజ్ఞుడవీవు అన్నియు తెలుసును
భార్యా-పుత్రుల-శిష్యుల-దాసుల
మదికి తోచినటు ఆదేశించే
అధికారమది గురువులకున్నది.

దశరథప్రభువుకు మనమందరము
బిడ్డలమైతిమి-కావున భరతా!
వారికి తోచిన ఆదేశమ్ము
వారు ఇచ్చుటది తప్పకాదయా!

నారబట్టలతో కృష్ణాజినముతో
వనవాసము నా కొసగెను తండ్రి
లేదా ఆయన అయోధ్య నేలగ
చెప్పగవచ్చును - కాదనలేము.

తండ్రి యధీనము నుంటిమి మనము
ఆయన మాటను కాదనరాదు
తండ్రితోబాటు మన తల్లులను
గౌరవించుట మన ధర్మమయా!

అడవి కేగమని ఆనతి నిడిరి
మరియొక విధముగ పలుకుట తగదు
విశాల కోసల పరిపాలించగ
ఆజ్ఞాపించిరి కాదనరాదు.

వనవాసమ్ము-రాజ్యపాలనము
మన భాగములుగ పంచిరి భరతా!
ఆ ధర్మాత్ముడు స్వర్గమేగెను
ఆయన మాట కాదనరాదు.

సోదర భరతా! నీ భాగమును
చక్కగ నీవు అనుభవించవలె
పదునాల్గేండ్లు నా భాగమును
ఆనందముగా అనుభవించును.”

ఆ విధముగను రామచంద్రుడు
మెత్తని మాటల తెలియబరచెను
తండ్రి కోరికే మన్నింతుననె-
అంతటిలోన చీకటి పడినది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

105 శ్రీరాముడు తమ్మునకు అధ్యాత్మబోధతో ఊరట కలిగించుట

ప్రాభాతమున నిద్దురలేచి
స్నానాదికములు పూర్తిచేసుకొని
రామచంద్రుని చెంత కూర్చొని
భరతుడు పలికెను రామచంద్రునితో.

“స్వామీ! నీవు అమ్మమాట విని
ఆమె మాటను గౌరవించితివి
నీ రాజ్యము నాకిచ్చివేసితివి
ఆ రాజ్యమునే తిరిగి గ్రహించుము.

నీవు యిచ్చిన కోసల రాజ్యము
నీదేకాని నాది కాదయ్యా!
దాసుడ నేను - ప్రభువుండగను
రాజ్యము నేలుట పాపము కాదా!

కోసల నేలెడి సమర్థుడవు నువు
మరి ఇంకొకరికి సాధ్యముకాదు.
గుఱ్ఱమువలె మరి ఖరము పరుగిడదు
భగవతిమాదిరి కాకి ఎగురదు.

నీకున్నంతటి సామర్థ్యమది
నాకు లేదని తెలియును నాకు
అందరిపైన ఆధారపడి
అసమర్థుడనై ఏలుట ఎట్లు.

స్వయముగ విత్తును భూమిలోనాటి
ఎంతో శ్రద్ధగ పోషణచేసి
ఫలించుననుచు వేచియుండగ
ఆ వృక్షమది గొడ్డుపోయెను.

విత్తు జల్లినవాని దుఃఖము
ఊహించుమయా! ఓ రఘురామా!
భృత్యుల నీవు పాలించనిచో
అంతటి బాధకు లోనయ్యెదము.

అభిషేకమ్మును చేసుకు నీవు
కిరణమ్ములతో తేజము నింపే
బాలభానునిగ సింహాసనమున
కూర్చొని వుండుట చూడగవలెను.

అమాత్యులున్నా - పౌరముఖ్యులు
అదే ప్రార్థన చేయుచుండిరి
సరియని నీవు అని నంతటనే
తల్లుల ముఖములు వికసించునయా.”

ఆ విధముగను భరతకుమారుడు
రామచంద్రుని ప్రార్థించగను
పౌరముఖ్యులు సచివులందరు
సంతోషమును తెలియబరచిరి.

భరతుని కోరిక రాముడు కాదన
దుఃఖముతో నట భరతుడేడ్చెను-
భరతుని బాధ తెలిసిన రాముడు
మదిలో వేదన గ్రహించినాడు.

తండ్రి మరణము తన వనవాసము
భరించలేక భరతకుమారుడు
దుఃఖము నున్నటు తెలిసి అప్పుడు
ధర్మమూర్తి శ్రీరాముడు పలికెను.

“నాయన భరతా! తల్లి కోరికతో
తండ్రిగారు నను అడవికంపిరని
బాధతో వారు మరణించిరని
మదిలో దిగులుతో నుంటివి నీవు.

దీనికంతటికి కారణమ్మది
కైకమ్మసలు కానేకాదు
దైవ ఘటన యని తెలియుము నీవు
దైవము నెదిలి నిలబడలేము.

మనమందరము అస్వతంత్రులము
దైవ పరిధిలో తిరుగువారము
అందువల్లనే కూడబెట్టియు
అనుభవించగాలేరు కొందరు.

అనుకూలముగా దైవము లేనిచో
పతనము తప్పదు యెంతటి వారికి
ఎంత దగ్గరగ చేరి యున్నను
విడిపోవుటది జరిగి తీరును.

ఎంతటి గొప్ప బ్రతుకు బ్రతికినను
మరణముతో నది అంతమగునయా!
కావున నీవు-తండ్రి పోవుటకు
తల్లి కర్తయని దుఃఖించకయా.

తల్లి కోరికల ఫలితమ్ముగనే
నా వనవాసము అనుకోవలదు
నాయన భరతా పండిన పండుకు
రాలిపోవునను భయము కలదయా

పుట్టిన యట్టి ప్రతి జీవికిల
మరణ భయమ్మది పెద్ద భయమయా!
ఎంత దృఢముగా ఇల్లు కట్టినను
ఎప్పుడో కూలును జీర్ణావస్థలో

ఆ విధముగనే నాయన భరతా!
జరామరణములు జీవిలక్షణము
గడచిన రాత్రి తిరిగి రాదుకద
పొరినజలము తిరిగి మళ్ళదు.

గ్రీష్మ ఋతువులో సూర్యకిరణములు
మూలమూలలా నీటిని పీల్చును
అదేవిధముగా అహోరాత్రములు
జీవుల ఆయుర్దాయము పీల్చును.

నిలబడి యున్నను నడుచుచున్నను
ఆయువు హరించిపోవుచుండును
దానికోసమై యెవరికివారే
దుఃఖపడుటది సహజము నాయన.

ఇతరుల గూర్చి దుఃఖించుటచే
ప్రయోజనమ్మి సుమంతయు లేదు.
మృత్యువు నిరతము వెంట వుండును
జీవితోబాటు వెంట నడచును.

ఎంతదూరము వాడు సాగినను
వదలక-వెంటి వచ్చును మృత్యువు
వాడు కూర్చొన అది కూర్చొనును
వాడు నడచిన వెంటి నడచును.

అవయవమ్ముల పట్టు తప్పుచు
మేనంతయును ముడుతలుపడుచు
జుట్టు తెల్లగా నెరసిపోవుచు
ముసలితనమది మీద కురుకును.

తెల్లవారగనె ఆర్జితమని
రాతిరికాగా అనుభవితమని
ఆశతో మనుజులు ఎగురుచుందురు
ఆయువు హరించుచున్నట్లు తెలియరు.

ఒక్కొక్క ఋతువు అడుగిడుచుండగ
అనుభవించు ఉత్సాహపడెదరు
ఆయుర్దాయము క్షయమగుచున్నటు
తోచదు వారికి-దై వమాయ అది.

ఏదో అడవిలో పుట్టిన యట్టి
రెండు కొయ్యలు సంద్రములో పడి
తెప్ప కొయ్యగా సాగును కలసి
మరియొక గాలికి విడిపోవునవి.

అదేవిధముగా ఆలుబిడ్డలతో
ధనధాన్యములతో బ్రతుకుచుండియు
ఏదో ఒక సమయమ్మునకు
యెవరికివారై పోదురువారు.

యధేచ్ఛగా మరి సంపదించుటకు
శక్తి లేదుకద ప్రాణుల కింతలో
కావున మనము మృతునికోసమై
దుఃఖించినను బ్రతికిరాడుకద!

త్రోవతప్పిన బాటసారి-తను
తోటివారిని గుర్తులు అడిగి
గమ్యము చేరును-ఆ విధముగను
పెద్దలు చూపిన పథము త్రొక్కవకె.

ఆ మార్గమును వదలకూడదు
తిరుగులేని పథమగునయ్యా అది.
అట్టి బాటలో సాగువారికై
దుఃఖము ఏల భరతకుమారా?

ప్రవాహమ్మువలె ఆయుర్దాయము
పరుగిడుచుండును వినుము సోదరా!
కావున పరలోకమ్ముల నిచ్చెడి
ధర్మపథమును అందుకోవలె.

ధర్మమునటుల శిరసునదాల్చిన
వానిని మానవుడందురు సోదర
ధర్మమ్మునటు ఆచరించనిచో
జ. తువుతో మరి సమానుడగును.

ధర్మాత్ముడగు దశరథప్రభువు
యజ్ఞయాగములు శ్రద్ధగ చేసెను
దాన-దక్షిణలు ముదముగ నిచ్చి
జనరంజకముగ పాలన చేసెను.

ఐహికభోగము లనుభవించెను
ధర్మమార్గమున ధనమార్జించెను
సత్పురుషులను సత్కరించెను
సురలను సైతము మెప్పించెనయా.

బహుకాలమ్ము రాజ్యము నేలి
దేహయాత్ర చాలించెనాయన
దివ్యదేహముతో బ్రహ్మలోకమున
తండ్రిగారు విహరించును నాయన!

సోదర భరణ! బుద్ధిమంతుడవు
సర్వశాస్త్రములు చదివినవాడవు
తండ్రి మరణముకు దుఃఖిలవలదు
దృఢచిత్తముతో ధైర్యము నుండుము.

కష్టములున్నను ధైర్యవంతుడు
కంటసీరును పెట్టడు వినుము
అయోధ్యపాలన నీవు చేయవలె
తండ్రి నిర్ణయము అదియేనయ్యా.

ధర్మము నిలపిన తండ్రిగారికి
దివ్యలోకములు లభించు సోదర!
ధర్మమూర్తి మనతండ్రి గావున
ఆయన ఆనతి శిరసున దాల్చుము."

॥శ్రీరఘరాముని॥

106 భరతుడు శ్రీరాముని రాజ్యమేలమని బ్రతిమాలుట

సర్వజ్ఞుడగు రామచంద్రుడు
అర్థవంతముగ చెప్పినమాటల
రాముని తిరిగిబ్రతిమాలుటకు
ధర్మయుక్తముగ పలికెనుభరతుడు.

“రామచంద్ర! నువు విజితేంద్రియుడవు
ఐశ్వర్యమునకు పొంగవునీవు
ఆపదలందు కృంగిపోవుగదా-
అందుకే అందరు గౌరవించురు.

చావుపుట్టుకలు కలిమిలేములు
విమర్శగా నువు తెలసినవాడవు
ద్యుంద్వ్యాతీతుడవీవు కావున
దేవసమానుడవైతివి యిలలో.

సత్యప్రతినగల పురుషోత్తముడవు
బుద్ధిమంతులచో శ్రేష్ఠుడవీవు
కష్టము నీవు భరించగలవు
నీకుదూరమను కష్టము మాది.

మాకష్టము నువు దూరమగుటది
ఆకష్టము నే భరించలేను
నాకుతెలియక దుష్టబుద్ధితో
వరములనడిగెను పాపదర్శిని.

పాపకార్యము చేసినందుకు
తల్లిని నేను దండించవలె
ధర్మబద్ధుడను ఆమెనువదలితి
దశరథతనయుడు మెలగునుఇటులే.

అన్నా! వినుము నాయనగారు
యజ్ఞయాగములుచేసిన-వృద్ధుడు
అందుకుతండ్రిని నిందచేయుట
ఇందరిముందుతగదు - ఆయినను.

ధర్మమునెరిగిన రాజ్యపాలకుడు
ఒకస్త్రీ ముదమును మదిలోనెంచి
ధర్మదూరమగు పాపకార్యమును
చేయుట ఎంతటి సమంజసమ్ము?.

వినాశకాలమునందున కలుగును
విపరీతమగు బుద్ధులుఅందురు
ఆ - సామెతను యదార్థమనుచు
మనమహారాజు చాటిచెప్పెను.

మోహపాశములచిక్కిన తండ్రి
ధర్మపథమును వదలినడచెను
ఆయనతప్పును సరిచేయుటది
తనయునివిధియని నీకుతెలియదా!

లోకనిందకు గురియగునట్టి
అకార్యమ్మును తండ్రిచేసెను
పాపకూపమున నాయనగారిని
జారనీయక కాపాడుమయా!

కోసలప్రజలను - కైకాదేవిని
నన్నూ-హితులను బంధులందరిని
రక్షించుమయా-పరిపాలించుము
రాజ్యపాలనకు సమర్థుడవునువు.

పట్టముకట్టుకు రాజ్యమునేలుట
క్షత్రియకులమున ప్రథమధర్మము
అట్టిధర్మము అసమర్థుడైనను
విడువడుగాదా! వీరపుంగవా.

కష్టమునిచ్చే ధర్మాచరణము
నీవుకోరినచో రాజ్యపాలనలో
చాతుర్వర్ణపు జనులందరిని
ధర్మపథమున నడిపించుమయా-

వర్ణాశ్రమములు నాల్గిటిలోను
గృహస్థాశ్రమము శ్రేష్ఠమైనది
దానిని నీవు ఎటులవదలెదవు
ఆలోచించుము ధర్మస్వరూపా.

పుట్టుకలోను-సామర్థ్యములో
విద్యలోను మరి విజ్ఞతలోను
తమ్ముడనేను - నీకువెనుకగద
రాజ్యమునేలగ ముందునిలతునా!

బుద్ధిబలమున-శక్తియందున
తక్కువవాడిని రాజునగుదునా!
నీవులేక నే మనలేనయ్యా
మరి ఇక రాజ్యము నేలుటఎట్లు

సత్పథచరితా!- అకటకమ్మగు
కోసలనేలుము మెలకువతోను
నీతమ్ములను తోడుచేసుకొని
మమ్మేలుచును రాజ్యమేలుము.

వశిష్టమహాబుషి - ఆధ్వర్యములో
విప్రోత్తములు-సచివోత్తములు
సమంతకమ్మగ అభిషేకింతురు
జనరంజకముగ రాజ్యమేలుము.

సురలు ఇంద్రునిఅభిషేకించిరి-
అటుల మేము నిన్నభిషేకింతుము
అమ్మచేసిన దుష్కృతమ్మది
అభిషేకమ్మున షాశనయగును.

అయోధ్యనేలుచు శత్రుల దునుముచు
దేవఋణమ్ము బుషి ఋణమ్మును
పితృ ఋణమ్ము అనెడి ఋణములు
తీర్చుచు, తమ్ముల శాసించుమయా!

అన్నా రామా! ప్రార్థన వినుము
శిరసువంచి నిను వేడుచుంటిమి
జీవుల రక్షణచేయు దేవునిగ
మమ్మందరినీ కాపాడుమయా.

రామప్రభూ! నా నిర్ణయమిదియే-
నా ప్రార్థన నువు మన్నించనిచో
నీతో నే వనవాసము చేసెద”
అనుచు రాముని పదముల బడెను.

మనసు కరుగునటు అనుంగు తమ్ముడు
పదముల వ్రాలి ప్రార్థించినను
పితృవాక్య పరిపాలన దక్షుడు
విజితేంద్రియుడు చలించలేదు.

స్థిర సంకల్పుని రాముని చూచి
పులకితులైరి జనులందరును
అయోధ్య నగరికి రానన్నాడని
మదిలో బాధతో కృంగిపోయిరి.

భరతుని హృదయము తెలిసిరందరు
కంటసీరిడి దుఃఖము నందిరి
అశ్రు ధారలతో మాటలు రాక
తల్లులు - రాముని బ్రతిమాలిరట.

అయోధ్య ప్రజలు నమస్కరించుచు
ప్రార్థించిరి - శ్రీరామచంద్రుని
ఆడితప్పని రామచంద్రుడు
అనునయించెను వారందరిని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

107

రాముని నిర్ణయము

అందరు వినగా రామచంద్రుడు
భరతునిచూచి పలికెను యిటుల
“కామవశుడయి దశరథ ప్రభువు
వరములిచ్చెనని తలంచవలదు.

కైకతల్లి గర్భమున పుట్టిన
సుతునికి రాజ్యము నిచ్చెదననుచు
కేకయరాజుకు - దశరథ ప్రభువు
మాట యిచ్చెను తెలియుము నీవు.

సచివులందరికి కూడా తెలియును
ఈ విషయము నే వింటిని లోగడ
కావున భరతా కోసలరాజ్యము
నీదేకాని నాది కాదయా.

దేవాసుర సంగ్రామమందున
సాయము నందిన ఫలితముగాను
రెండు వరములు నాయనగారు
నాడు యిచ్చినవి చెల్లించిరయా.

తండ్రి ఆనతి శిరసున దాల్చితి
పదునాల్గేండ్లు వనమున నుంచును
అయోధ్య నేలుచు తండ్రిగారిని
సత్యవర్తిగా నిలుపుము నీవు.

సోదర భరతా! పూర్వకాలమున
గయా క్షేత్రమున గయుడను యశశ్వి
పితృ యజ్ఞమును చేయుచు చెప్పిన
సూక్తిని నీకు వినిపించెదను.

పున్నామ నరకము దాటించునది
పుత్రుడనుచును చెప్పెను ఆతడు
కావున పుత్రుల కొరకై తపనను
రాజ ఋషులును కలిగియుండిరి.

నరకమునందు తండ్రిని చేర్చక
కాపాడినచో పుత్రుల మగుదుము
కావున రాజ్యము నేలుము నీవు
దండకవనికి సాగెదనయ్యా!

మనుజులకీవు రాజుగ నుండుము
మృగముల రాజుగ నుండును నేను
శ్వేతచక్రము నీ కమరగను
తరుఛాయ యది నాకు అమరును.

బుద్ధిశాలి శత్రుఘ్నుడచ్చట-
స్నేహశీలి సౌమిత్రి ఇచ్చట-
నలుగుర మొకటిగ అన్యోన్యముగా
తండ్రి ఆజ్ఞ పాలింతము భరతా!”

॥ శ్రీరఘరాముని॥

108

జాబాలి మహర్షి నాస్తికత్వపు బోధ

భరతునితో శ్రీరామచంద్రుడు
పలుకుట వినిన సచివోత్తముడు
‘జాబాలి’ యను బ్రాహ్మణోత్తముడు
నాస్తికతత్వపు పలుకులు పలికెను.

“రామా! నీవు మతి మంతుడవు
అప్రతిహతమగు ధైర్యవంతుడవు
మూర్ఖత్వముతో నీదు బుద్ధిని
మశ్నించుటది మంచిదికాదు.

ఎవరికివారు పుట్టెదరిలలో
ఎవరికివారై పోదురు వారు
ఒకరికి తోడుగ పుట్టరెవ్వరును
ఒకరికి తోడుగ చావరెవ్వరును.

బంధువులెవ్వరు? కన్నది యెవ్వరు?
వారి మధ్యలో మమతలు ఏమి?
ప్రయాణములో మజిలీ చేయుచు
సాగునట్లుగా సాగు జీవితము.

ఒకరికోసమై మరియొకరిలలో
బాధపడుటది నిరర్థకము
ఈలోకములో జన్మనెత్తుటకు
కారకులంతే - తల్లిదండ్రులు.

గృహము-ధనము వుండెడివరకే
వాటితోమనకు సంబంధమయా!
కావునరామా! బుద్ధిమంతులు
ఆవిషయములు ఆలోచించరు.

లభించురాజ్యము కాలదన్నుచు
కష్టములను ఆహ్వానించకు
రాజ్యలక్ష్మి అట వేచియున్నది
గ్రహించి - రాజుగ భోగములందుము.

దశరథరాజు అప్పటిరాజు
నీవు యిప్పటి అయోధ్య రాజువు-
అంతకుమించిన సంబంధము
నీకూ-దశరథరాజుకు లేదు.

నామాటలునువు ఆలకించుము
అయోధ్యనేలుము ఆనందముగ
తండ్రితోనున్న సంబంధమ్మది
దీజమాత్రమని తెలియుచున్నది.

శుక్ల, శోణిత మిశ్రమమ్ముతో
మానవులిలలో పుట్టుచుండిరి
అంతకుమించిన బంధములేచు
మరణించుటది మర్త్యులకుండును.

తనగమ్యమునకు దశరథరాజు
చేరెనురామా! తెలియుమునీవు
ఏదోతెలియని ఊహాబంధము
నిర్మించుకొని దుఃఖిలుచుంటివి.

ధర్మార్థములు కోరెడివారు
బ్రతికుండగను సుఖపడరయ్యా-
చచ్చియింక యేసుఖమందెదరు
వారినిచూచిన విచారమగును.

చచ్చినవారికి శ్రాద్ధముపెట్టి
ఎంతఅన్నము పాడుచేతురో-
చచ్చినవాడు తినుటజరుగునా?
విడ్డూరముగా - లేదారామా!

బ్రతికినవాడు అన్నముతిన్నచొ
చచ్చినవాని కడుపునిండునా
పొరుగురెళ్ళినవాని విషయమున
వాడే తినవలె కడుపునిండుటకు..

ఊరులొ లేని వానికోసమై
ఊరులొనున్నవారు తిన్నచో
వానిఆకలి తీరినచోమరి
వాడు వండుకొను పనియికలేదు.

దైవారాధన యజ్ఞదీక్షలు
తపస్సు-త్యాగము మొదలగువాటిని
తెలివిమంతులు ధనార్జనముకై
శాస్త్రములలో చెప్పిరిరామా!

పరలోకమ్మది లేనేలేదు
ఇహలోకమ్మన సుఖములందుము
తండ్రిఆజ్ఞ పాలించుధర్మమది-
లేనిపరమును ఎటులబసగును?

భరతుడు నిన్ను వేడుచుండెను
చేతికందిన రాజ్యమునేలుము
ప్రత్యక్షముగ కనబడుసుఖమును
ధర్మసూత్రముల దాటవేయకు.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

109

జాబాలికి రాముని సమాధానము

జాబాలిమాటలకు ఇసుమంతయును
చలించలేదు రామునిహృదయము
ధర్మపథమును వదలని రాముడు
విప్రునిగాంచి పలికెనప్పుడు.

“ఓ బ్రాహ్మణుడా! నీవుచెప్పినది
హితముగనున్న అహితమగును
అనాచారము అయోగ్యమైనది
కిడేగాని మేలుచేయదది.

శాస్త్రవిరుద్ధము ధర్మదూరమున
సత్పురుషులకు దూరమగుదుము
నడవడిబట్టి మంచిచెడ్డలు
మనుజులకిలలో తెలియుచుండును.

అయోగ్యుడనై - యోగ్యుని తీరుగ
నటించలేను - నాకప్రియమది
మంగళకరమగు వైదికవిధులను
కాలదన్నుచు ధర్మమువదలను-

దురాచారమున నేనునడచిన
యోగ్యులు నన్ను గౌరవించరు
ఆడినమాట తప్పనునేను
అటుచేసిన నావిలువ ఏమిటి?

నాకుతోచినటు నేను నడచిన
ఎవరికివారై ప్రజలునడతురు
సనాతనమ్మగు రాజధర్మము
దయాసత్యములమీద నడచును.

ఉత్తమమైనది సత్యమేనయా
ఋషులు-దేవతలు చెప్పినదదియే
సత్యవర్తికి మోక్షముదొరుకును
అసత్యవర్తికి దూరమునుండును.

సత్యమెఅగును ఈశ్వరరూపము
సత్యమువెంబడి లక్ష్మివుండును
సత్యముమించిన ధర్మములేదు
సత్యమునెలకొను శాస్త్రవిధులలో.

వనవాసమ్మది తండ్రిఆనతి
సత్యవచనమున సరియని అంటిని
ఆ వచనమ్మును మీరనునేను
అసత్యవాదిగ పేరుగడించను.

రాజ్యలోభము-భోగవాంఛతో
ఆడినమాట కాదని అన్నచో
సత్యవాదియగు తండ్రివాక్యము
సత్యదూరము చేసినట్లగు.

అసత్యవాది సత్పథదూరుడు
హవ్యకవ్యములు ఇచ్చినచో నవి
పితృదేవతలు-దేవతలున్న
అందుకోరని తెలియుము నీవు.

సత్యరూపమగు ధర్మము- నాకు
పరమాత్మగను దర్శనమిడును
శాత్రధర్మము-కాదని నేను
వనవాసములో ధర్మముచూచితి.

మనుజుడుఇలలో పాపకార్యములు
మదిలోతలచుచు చేతలచేయుచు
వాక్కుతోచెప్పుచు మూడురకములుగ
చేయుచుందురు ఓజాబాలీ!

స్థిరసంకల్పము కలిగియుంటిని-
సత్యవాక్యములు నమ్మియుంటిని-
చేసితి ప్రతిన నాయనముందు
కౌసల్యమ్మయు సంతసపడినది.

వనవాసమున కందమూలముల
వైదిక కర్మలు ఆచరించుచు
కపటములేక చరించుచుండి
పితృదేవతల సురల కొలుతును.

ఓ జాబాలీ! ఈలోకములో
శుభకర్మలతో చంద్రుడాతడగు
అగ్నివాయువుల జన్మలెత్తెదరు
నూరుయజ్ఞములు ఇంద్రత్వమిడు.

సత్య-ధర్మ పరాక్రమములు
ప్రియభాషణము, భూతదయయును
బ్రాహ్మణపూజ, అతిథులసేవలు
స్వర్గద్వారములు అనుచు నుడివెదరు-

బ్రాహ్మణులలో వాటినితెలిసి
యథాశాస్త్రముగ ధర్మనిష్ఠతో
ఏమరకమరి అనుష్ఠించుచు
స్వర్గసుఖములను కాంక్షింతురయా

అనుచు రాముడు కఠినముగాను
జాబాలితొనట పలికెనుతిరిగి
“వైదిక వేషమునున్న నాస్థికుడ!
ధర్మపథమును తప్పితివీవు-

పరలోకమ్మలేదని చెప్పుచు
నాస్తికబోధలు చేయుచుంటివి
నిన్నుచేర్చిన తండ్రిది తప్పు
వేదదూరుడవు- దొంగతో- నముడవు-

బుద్ధిమంతుడు - నా స్తికునెదుట
నిలబడడయ్యా! ఓ జాబాలీ!
నీకన్నను మరి తెలివిమంతులే -
నీపూర్వీకులు తెలియుమునీవు.

వారందరును శుభకర్మలతో
ఇహపరములను జయించగలిగి
గ్రహములు-తారలరూపముతోను
వెలుగుచుండిరి ఆకాశములో.

కర్మాచరణము ఇహపరమిడునని
బ్రాహ్మణులిలలో - హోమాదులను
అనుష్ఠించుచు నుండిరిగాదా!
ధర్మవర్తిని పూజింతురయా!”

అనుచుపలికిన రామునిగాంచి
వినయముతో జాబాలిపలికెను
రామచంద్ర! విను-నేనుఎన్నడూ
నా స్తికత్వపు బోధచేయను.

నా స్తికుడను నే కాదు రాఘవా!
ధర్మసంకటము ఏర్పడినప్పుడు
కార్యముజరిపే యత్నములోను
నా స్తికత్వము పలికెదనయ్యా.

అయోధ్యకీవురాననుచుంటివి
ధర్మసంకటము ఏర్పడెనిపుడు
అందులకటుల చెప్పితిరామా!
నినుప్రసన్నునిగ చేయగచెప్పితి.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

110 రాజ్యాధికారము జ్యేష్ఠునిదని వశిష్ట మహర్షి చెప్పుట

జాబాలి పలుకులకు రామచంద్రుడు
ఆగ్రహించెనని తెలిసి - వసిష్ఠుడు
రామచంద్రునితో మెల్లగ చెప్పెను
జాబాలి - నా స్తికుడు కాదని చెప్పెను.

“పరలోకమ్మును నమ్ము నీతడు
సత్కర్మలను పూర్తిగ నమ్మును
కానీ - నీదు మనసును మార్చి
అయోధ్య చేర్చగ చెప్పెనుఅటుల.

రామా! వినుము నేను ఇప్పుడు
లోకోత్పత్తిని గూర్చి చెప్పెద
ఆది కాలమున భూమి యంతయు
జలముతో నిండియుండెడిదయ్యా!

జలమునుండి మరి విరించి, సురలును
ఉద్భవించిరి ప్రప్రథమముగా
వరాహరూపము నెత్తిన విష్ణువు
భూమినప్పుడు ఉద్ధరించెను.

అంతట బ్రహ్మయు - అతని కుమారులు
సృష్టినంతయు చేసినారయా!
అవ్యయుడతడు - బ్రహ్మదేవుడు
అక్షరుడతడు సృష్టికర్తయగు.

బ్రహ్మదేవునికి - మరీచిపుట్టెను
మరీచి కొడుకు కశ్యపుడయ్యా
కశ్యపు తనయుడు సూర్యదేవుడు
సూర్యుని కొడుకు మనువగునయ్యా!

మనువు - సూర్యునికి పుట్టెనుగావున
వైవస్వత మనువందురాతనిని
మొదటి ప్రజాపతి అతడేనయ్యా!
ఇశ్వాకువాతని తనూజుడగును.

మొట్టమొదటిగా అయోధ్యరాజ్యము
ఆ ఇశ్వాకువు ఏలెను రామా!
కుక్షి - అతని కుమారుడయ్యా!
వికుక్షి - కుక్షికి తనూజుడయ్యా.

వికుక్షిరాజుకు - తేజోవంతుడు
బాణుడు అనెడి తనయుడు పుట్టెను
బాణుని కొడుకు అనరణ్యుడయా!
సుఖముగ నాతడు రాజ్యమేలెను.

అనరణ్యునికి పృథువు పుట్టెను.
త్రిశంకుడాతని తనూజుడయ్యా!
విశ్వామిత్రుని తపోఫలముచే
తనువుతో స్వర్గము త్రిశంకుడేగెను.

త్రిశంకు తనయుడు యవనాశ్వండు
'దుంధువు' - అనెడి అసురుని చంపగ
దుంధుమారుడని మరియొక పేరును
యవనాశ్వండు కరిగి యుండెను.

యవనాశ్వనికి మాంధాతయను
యోగ్యుడైన - ఒక కొమరుడు పుట్టెను
మాంధాత కుమారుడు సుసంధియగును
సుసంధి కొమరులు ఇద్దరు రామా.

ధృవసంధి, - ప్రసేనజిత్రను - వారిలో
ధృవసంధి కొమరుడు భరతుడు రామా!
భరతుని కొమరుడు అసితుడు. - అతనిని
హైహయ, లాలజంఘ, శశిబిందులు గెలిచిరి

రాజ్యమునుండి అసితుడు వెడలి
హిమగిరి యందు వసించినాడు
అతనికి భార్యలు! ఇద్దరు రామా!
వారి విషయము చెప్పెద వినుము.

రెండవ భార్య - పెద్ద భార్యయగు
కాళిందిగర్భమును పాడుచేయుటకు
మోసము చేసి విషము పెట్టినది
కాళింది అంతట చ్యవనుని వేడెను.

చ్యవన మహర్షి ప్రసన్ముడయ్యెను
కాళింది గర్భమున వంశకర్తయగు
లోకోత్తరుడగు కొడుకు పుట్టునని
ఆశీన్సులనిడి అనుగ్రహించెను.

ఆ మహరాణి తేజోవంతుని
సగరునిగన్నది - రామా వినుము!
గరళముతోడ పుట్టెను గావున
సగరుడు అనెడి పేరువచ్చెను.

సగరుడు చేయు అశ్వమేధమున
అశ్వము హరింపబడినందులకు
అశ్వమ్మును మరి వెదకి తెమ్మన-
సగరుని కొడుకులు బయలుదేరిరి.

సగరుని కొమరులు అశ్వము వెదకుచు
భూమిని త్రవ్విరి పాతాళముగా
సాగరమైనది అదియే రామా !
సగరకుమారులు త్రవ్విరి దానిని.

సగరుని యొక్క పెద్ద కుమారుడు
అసమంజుడను అతిదుర్మార్గుడు
అతనిని తండ్రి తరిమెనడవులకు
అసమంజు కుమారుడు అంశుమంతుడు.

అంశుమంతుడు రాజ్యము నేలెను
అతని కుమారుడు దిలీపుడయ్యా !
దిలీపుతనయుడు భగీరథుండు
కకుత్స్థుడాతని తనూజుడయ్యా !

కకుత్స్థు కొమరుడు రఘుమహారాజు
జగత్ప్రసిద్ధిగ పాలన చేసెను
అందువలననే ఇక్ష్వాకులందరు
కాకుత్స్థ-రఘువులు అయినారయ్యా.

రఘువుకుమారుడు ప్రవృద్ధుడయ్యా
ప్రవృద్ధు తనయుడు పురుషోదయ
ఆ పురుషోదుని ఇతర పేర్లవి
కల్మష పాడుడు-సౌదాసుండు

కల్మష పాడుని కొడుకు శంఖణుడు.
శంఖణుపుత్రుడు సుదర్శనుండు
అగ్నివర్ణుడు అతని తనూజుడు
అగ్నివర్ణుని కొడుకు శీఘ్రుడు.

శీఘ్రుకు తనయుడు మరుమహారాజు
మరువు తనయుడు ప్రశుశుకుడయా !
అతని కుమారుడు అంబరీషుడు
అంబరీషుని తనయుడు నహుషుడు.

నహుషుని కొడుకు నా భాగుడయా !
నా భాగునికి ఇద్దరు కొడుకులు
అజుడు, సువ్రతుడు అనువారయ్యా
అజుని కుమారుడు దశరథ ప్రభువు.

దశరథ ప్రభువుకు జ్యేష్ఠ పుత్రుడవు
నీకే రాజ్యము నేలెడి ఆర్హత
ఇక్ష్వాకు వంశమున సాంప్రదాయముగ
జ్యేష్ఠుడు రాజ్యము నేలుచువచ్చెను.

కావునరామా ! ఆచారమ్మది
జ్యేష్ఠుడుండగ అతని తమ్మునికి
రాజ్యార్హత మరిలేదని తెలియము
సాంప్రదాయమును నిలబెట్టుమయా !

॥శ్రీరఘురాముని॥

111

భరతుడు ప్రాయోపవేశము ప్రారంభించుట

వశిష్ట మహాబుద్ధి పలికె రామునితో
కన్నతల్లి ఇల మొదటి గురువయా !
రెండవ గురువు తండ్రియగునయా
మూడవ గురువు ఆచార్యుడగు.

నీ తండ్రికిని-నీకును-గురువును
నామాట నువు వినుటవల్లను
ధర్మహాని మరి నీకు కలుగదు
ప్రజల కోరిక కాదనవలదు.

వృద్ధురాలగు కౌసల్యమ్మకు
నీవు సేవలు చేయుచుండవలె
ఆమె మాటను పాటించుటచే
ధర్మపథమునకు దూరముకావు.

అంతియెగాక రామా ! వినుము
అడిగిన వానికి కాదనవేదియు
భరతుని కోరిక తీర్చుటవలన
ధర్మదూరుడవుకావు నీ విల.

కావున రామా ! నీవు ఇప్పుడు
అయోధ్యనగరికి వచ్చుటలోను
ఎట్టి దోషము లేదని తెలియుము ! !
అనుచు యుక్తిగ చెప్పెనుమహాబుషి.

వశిష్టమహాబుషి మాటలకప్పుడు
రాముడు పలికెను వినయమునిండి
స్వామీ ! ఇలలో తల్లిదండ్రులు
ప్రాణసమముగా బిడ్డలనెంతురు.

బిడ్డను గందురు పోషణచేతురు
కంటిరెప్పలా కాపాడెదరు
తల్లిదండ్రుల ఋణము తీర్చుట
చాలా కష్టము మీకుతెలియదా !

తండ్రికి నేను మాటఇచ్చితి
ఇచ్చిన మాట వమ్ముచేయను
పదునాల్గేండ్లు వనవాసమ్ము
తప్పక నేను చేయగవలెను”

తిరుగులేని తన అన్న నిర్ణయము
వినిన భరతుడు భరించలేక
ప్రాయోపవేశము చేసెదననుచు
నిర్ణయమ్మును తెలియబరచెను.

మంత్రి సుమంతుని దర్బలు తెమ్మనె-
“దర్బల పరచుకు వాకిలి ముందర
అన్నహారములు అన్నీ వదలి
అసువులు వీడెద అన్న సన్నిధిని”.

రాముని మనసు మంత్రి గ్రహించెను.
దర్బల నతడు గొనిరాలేదు
అంతట భరతుడు తానే లేచి
దర్బలు వాకిటముండు పరచెను.

పరచిన దర్బలపైన భరతుడు
పడుకొనెనపుడు అన్న ముందర
అంతట రాముడుతమ్ముని గాంచి
ఆప్యాయముగా పలికెను అచట.

“సోదరభరతా! నీకపకారము
ఏమిచేసితి - ఈ ప్రయత్నము
నావాకిలికి అడ్డముగాను
ప్రాయోపవేశము మొదలుపెట్టితివి..

అభిషిక్తుడవై రాజ్యమేలెడి
రాచపట్టికి తగనిపని ఇది
దారుణవ్రతమును వీడుమునాయన.
అయోధ్యకేగి రాజ్యమేలుము.”

దర్బలపైనే పడుకొని భరతుడు
అయోధ్యముఖ్యుల - సచివులకోరెను
రామచంద్రుని ప్రార్థనజేసి
ప్రసన్నునిగా చేయగోరెను.

భరతునిచూచి పలికిరి వారు
“రాజకుమారా! మేము పూర్తిగా
రామునిమనసు గ్రహించినాము
స్థిరసంకల్పుని మార్చగతరమా!

రామచంద్రుడు చెప్పినవిషయము
యోగ్యమైనదని తెలియచున్నది
అనుచువినయముగ చెప్పిరివారు
అంతటరాముడు భరతునితోననె.

“సోదరభరతా! ధర్మసమ్మతిగ
వారుపలికిన మాటలవినుము
నీప్రయత్నము విరమించుమయా
నన్ను స్పృశించుము - ఆచమించుము.”

మరియొకమార్గముతోచక భరతుడు
మెల్లగలేచి - దోషనివృత్తికి
అన్నపాదములు స్పృశించి అంతట
ఆచమించెను పలికె వినయముగ.

“సజ్జనులారా! శ్రద్ధగవినుడు
రాజ్యముకావలె ననుచు ఎన్నడును
తల్లిని నేను కోరగలేదు
తల్లికోరికలు తెలియవునాకు.

అయోధ్యలోని సంగతులెరుగను
ధర్మమూర్తి మా అన్న రాముడు
పితృవాక్య పరిపాలనచేయగ
వనవాసమునకు బయలుదేరెను.

కావున వినుడు పదునార్గేండ్లు
వనవాసమును నేను చేతును
నాబదులుగను అయోధ్యరాజ్యము
అన్నరాముడు పాలించవలె.

ఆవిధముగను చేసినచో మరి
తండ్రిమాటకు భంగమురాదు.”-
అనుచుభరతుడు మనసువిప్పగా
పులికితులైరి అచ్చటివారు.

అంతటరాముడు తమ్మునిగాంచి
తెలియజెప్పెను అనునయముగ
“తండ్రినిర్ణయముమార్చెడిహక్కు
మనయిద్దరికీ లేనేలేదు.

వనవాసమునకు బదులుగ నేను
రాజ్యపాలనము చేయగతగదు-
స్పష్టముగాను తల్లికోరినది
స్వస్థతతో మరి తండ్రి యిచ్చెను.

సోదరభరతా! ప్రాణసముదవు
నీదుభక్తి నేనెరుగుదునయ్యా
భ్రాతృభక్తికి ప్రతిరూపము నువు
సత్యసంధుడవు సద్గుణ యుతుడవు.

వనవాసమ్మును పూర్తిచేసుకొని
అయోధ్యనగరికి తిరిగివచ్చెద
నీసాయముతో రాజ్యమేలేద
తండ్రిమాట పాలింతమునాయన.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

112

శ్రీరాముడు స్వర్ణపాదుకలపై పదములుంచి
భరతుననుగ్రహించుట

ధర్మతత్పరులు తేజోవంతులు
రామభరతుల సమాగమమ్మున
ఋషుల హృదయములు పులకించినవి
వారి మమతలకు వారు ద్రవించిరి.

నింగినివున్న దేవఋషులును
వారిద్దరితో పలికిరి అపుడు
“సోదరులారా! మే మందరము
అదృశ్యముగా నుండి వింటిమి.

మీ సంభాషణ లోకోత్తరము
మీ అనురాగము మాటలకందదు
మిమ్ములగన్న తండ్రి ధన్యుడు
మిమ్ము చూడగా వచ్చితిమిటకు.”

అని ఆ ఋషులు మనసునిండుగా
ప్రశంసించిరి ఆ సోదరులను
రావణవధను వారు కోరెదరు
లోకహితమునే అభిలషింతురు.

ఋషులందరును ముక్తకంఠమున
భరతునిగాంచి పలికిరి అపుడు
‘ఓ ధర్మజ్ఞా! సదాచారుడవు
సత్కులమగుదు జన్మించితివి.

పరలోకమున తండ్రి సుఖముకై
రాముని మాటను వినవలెనయ్యా!
తండ్రికి రాముడు ఋణపడకూడదు
అదియే మేము కోరుకొందుము.

కైకాదేవి ఋణమును తీర్చి
దశరథరాజు స్వర్ణమేగను
వరములు యిపుడు చెల్లకపోయిన
స్వర్ణమునుండి రాజు జారును.”

ఆ విధముగను దేవఋషులట
వారితొచెప్పి అదృశ్యమైరి
మరియొకసారి రామనిర్ణయము
తలపుకువచ్చి చలించె భరతుడు.

దిగులు నిండిన భరతకుమారుడు
అయోధ్యరమ్మని అన్నగారిని
పదములనంటి ప్రార్థన చేసెను
కంటినీటితో జాలిగ అడిగెను.

పదములవ్రాలిన భరతసోదరుని
ప్రియముగ రాముడు లేవదీసెను
కొగలించుకొని కూర్చొనబెట్టెను
ఆప్యాయముగా పలికెనప్పుడు.

“సోదర! నీవు భయపడవలదు
బుద్ధిమంతుడవు సుశిక్షితుడవు
పృథివినంతటిని పరిపాలించే
శక్తికలిగిన ధీరుడవీవు.

మంత్రుల-హితుల విప్రోతముల
ఆలోచనలతో-సామర్థ్యముతో
రాచకార్యములు నెరవేర్చుమయా
తగు ఏర్పాట్లను తండ్రి చేసెను.

నా నిర్ణయమిదిశ్రద్ధగ వినుము
“చంద్రుని కాంతి తగ్గిపోయినను
హిమగిరి పూర్తిగ కరిగిపోయినను
సంద్రము - భూమిని ముంచివేసినను.

మరి యేమైనా ఎంతటిదైనను
సంభవించుట జరుగునా? యేమో?
గురు సన్నిధిలో చేసిన ప్రతిన
తప్పను నేను తెలియుము సోదర.

నీపై మమతతో రాజ్యము కోరెనా?
నీ ఐశ్వర్యము కోరుకొన్నదో?
కోరిక కోరెను కైకాదేవి-
అది యంతయు నువు మరచిపొమ్మిక.

మాతృ గౌరవము తల్లికి యిమ్ము
మమతా బంధము తెగనీయకుము.”
అనుచు రాముడు ప్రేమగ చెప్పగ
పరవశించిరి అచ్చటివారు.

వశిష్ట మహాముషి మనసు లెరుగును
ఆ సోదరుల మమత లెరుగును
కావున తగిన ఉపాయమ్మును
తెలియబరచెను అయోధ్యలోనే.

భరతుడంతట అన్నతొ పలికెను
“మహానుభావా! శ్రీరఘరామా
ఇవిగో గనుము నాపెన్నిధి యివి
రాజ్యమునేలే స్వర్ణ పాదుకలు.

నీ చరణ కమలములు సోకిన యట్టి
ఈ పాదుకలు పవిత్రమగును
కావున పదములు నిలుపుము స్వామి
కారుణ్యా నిధి కాదనవలదు.

ఈ పాదుకలే జగతికి రక్ష
ప్రజల క్షేమము నిరతము చూచును.
అందరి హృదిలో నిలచిపోవును
రామానుగ్రహ మందరి కందును.”

భరతుని కోరిక తీర్చెను రాముడు.
స్వర్ణ పాదుకల పాదములుంచెను
భరతుడు వాటికి ప్రదక్షిణించి
పరవశమ్మున పలికెను అన్నతొ.

“రామప్రభో! నీ రాజ్యభారము
పాదుకలకు నే నప్పగించితిని
వీటితో నేను పదునాల్గేండ్లు
రాజ్యపాలనము చేయించెదను.

జటా జినమ్ములు నేను ధరించి
కంద మూలములు మాత్రమే తినుచు
రాజ ప్రతినిధిగ ఉంచును నేను
నీ పాదుకలే రాజ్యమేలును.

నీదురాక కై పదునాల్గేండ్లు
నిరీక్షించుచు బ్రతికి యుందును
అపై నీవు రాకపోయినచో
అగ్నిహోత్రునికి ఆహుతి అయ్యెద.”

ఆ విధముగను భరతుడు పలుకగ
పులికితుడైన రామచంద్రుడు
అభిమానముతో ప్రియ సోదరుని
కొగలించుకొని పలికెను అపుడు.

“సోదర భరతా! కైకమ్మను నువు
భక్తి ప్రపత్తుల చూచుకోవలె
నాపై ఆనగ చెప్పుచుంటిని
సీతా లక్ష్మణు లానగ చెప్పితి.”

అనుచు రాముడు కంట నీటితో
భరతకుమారుని కొగలించుకొని
అయోధ్య కేగగ ఆదేశించెను
కదలలేకనే భరతుడు కదలెను.

పట్టపు చేనుగు శత్రుంజయము
అచటకు రాగా భరతకుమారుడు
ప్రదక్షిణించి నమస్కరించి
పాదుకలుంచెను కరి శిరస్సున.

రాముడంతట పేరు పేరున
వచ్చిన వారికి అభిమానముతో
శలవును చెప్పి కన్నీరిడెడి
తల్లుల ముఖములు గాంచెనప్పుడు.

అమిత భక్తిగ తల్లులందరికి
నమస్కరించెను కంటి నీటితో
ఒక్కసారిగా ఏడ్చుచు రాముడు
నిలబడలేక లోనికి నడచెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

113 రామపాదుకలతో భరద్వాజముని ఆశీస్సులతో భరతుడు అయోధ్య కేగుట

రామ పాదుకలు శిరమున నిడుకొని
శత్రుఘ్ననితో కలిసి భరతుడు
అరదము నెక్కెను అయోధ్య కేగగ
అనుసరించిరి హితులందరును.

వశిష్ట మహాఋషి - విప్రోత్తములు
వాహనమ్ములను అధిరోహించి
ముందుగ సాగిరి - వారి వెనుకనే
భరతుని తేరు సాగెనప్పుడు.

మందాకిని నది ఒడ్డున వారు
గైరిక ధాతువులుండి మెరసెడి
పర్వత సానువులను తిలకించుచు
ప్రయాణించిరి అయోధ్యత్రోవలొ.

భరద్వాజముని ఆశ్రమ తావుల
రథమును దిగెను భరతకుమారుడు
పాదచారియై ముందుకు నడచి
మునికి భక్తిగ వందనమిడెను.

అయోధ్యాకాండము

భరతునిగాంచి ముదమునందిన
భరద్వాజముని అడిగెను భరతుని
మనోరథమది నెరవేసినదాయని
రామదర్శనము లభించెనాయని.

భరతుడు భక్తిగ విషయముచెప్పెను
రాముని స్థిరసంకల్పము చెప్పెను
వశిష్టమహాబుషి యోచన చెప్పెను
పాదుకలొసగుట తెలియబరచెను.

రామపాదుకలు రాజ్యమేలునని
రామధ్యానమున తానుండునని
రామసేవతో తరింతుననియు
రామభక్తుడు భరతుడు చెప్పెను.

భరతునిభక్తి భ్రాతృప్రేమకు
పరవశించెను భరద్వాజముని
“నాయన భరతా! పురుషశ్రేష్ఠుడవు
సదాచార సంపన్నుడ వీవు.

నీరు పల్లమున నిలిచినట్లుగా
అన్ననుకొలిచే భ్రాతృప్రేమయది
సహజమైనదిగ నీలోనుండుట
ఆశ్చర్యమైతి కానేకాదది.

నిన్నుపోలిన సత్పుత్రునిగని
దశరథరాజు మృతజీవుడయె”
అనుచుప్రేమగా భరద్వాజముని
భరతకుమారుని అభినందించెను.

మునికి భక్తిగా ప్రదక్షిణించి
పాదములంటి నమస్కరించి
ఆశీస్సులనుగ్రహించి భరతుడు
అయోధ్యతోవలొ సాగె హితులతో.

యముననుదాటిరి అతితేలికగా
అలుపులేకను ముందుకుసాగి
శృంగిబేరపురమందరు జేరిరి
అచ్చటినుండిసాగె ప్రయాణము.

అచిరకాలమున అయోధ్యచేరిరి
సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
అగుపించని ఆ అయోధ్యనగరము
భరతుడుగాంచి బాధతోపలికెను.

“ఓరథసారథి! అయోధ్య ఇపుడు
పాడుపడినటు కనబడుచున్నది
సంతోషమ్మది కనరాకున్నది
అతిదీనముగా అగబడుచున్నది.”

అనుచుభరతుడు చెప్పుచుండగా
అరదము అయోధ్యలోనికి నడచెను
అన్నలేని ఆ అయోధ్యనగరము
కన్నులేనటు తోచుచున్నది.

॥ శ్రీరఘరాముని॥

114 రాముడు లేని అయోధ్య - భరతుని ఆవేదన

అయోధ్యనగరము కళాహీనమై
అగుపించినది భరతునకపుడు
రాజవీధులలో సందడిలేదు
గుడ్డగూబలు తిరుగుచున్నవి.

కృష్ణపక్షమున చీకటినిండిన
నిశిత్రాతివలె తోచెనయోధ్య
అంగారకగ్రహబాధనఁదిన
రోహిణివలెను తోచెనయోధ్య.

ఎండకుకాగిన వేడినీటిని
పక్షులుత్రాగగ భయపడుచుండి
జలచరములవి కదలలేకను
నీరసించి అట నీటనున్నవి.

పొగలేకుండగ జ్వాలలులేచుచు
యజ్ఞజ్వాలగ తోచుచున్నది
ఖండితసైన్యము నిండినయట్టి
యుద్ధభూమిలో సేనగతోచెను.

యజ్ఞసమాప్తి అయినతదుపరి
వేదఘోషయది లేనటువంటి
యాగవేదికగ తోచెనయోధ్య
సప్యడిలేక వున్నది నగరము.

ఆబోతుకోసమై చింతలొమునిగి
పచ్చికతినని గోవులమందగ-
పుణ్యముతరిగి పుడమినిరాలిన
తారనుబోలియున్నది అయోధ్య.

వసంతకాలము పూర్తికాగనే
వాడిపోయిన లతవలెనున్నది
చిందరవందర యైనటువంటి
పానశాలలా తోచెనయోధ్య.

జలభాండములు పగిలిపోవగా
జలమంతయును నేలపాలవ
నాశనమైన చలివేంద్రముగ
అయోధ్యనగరముతోచుచున్నది.

రిపులధాటికి తెగిపడినట్టి
అల్లెత్రాటివలె నున్నది నగరము
యుద్ధమునందు పరుగిడలేని
గుట్టపుపిల్లగ తోచెనయోధ్య.

నీరంతయును ఆవిరి కాగా
జలచరమ్ములవి కనబడుచుండి
కమలమ్ములవి వాడిపోవగా
కళతప్పిన నడబావిగనున్నది.

వర్షాకాలపు మేఘములందు
చిక్కడిపోయిన సూర్యకాంతివలె
దుఃఖమునున్న సుకుమారునివలె
అయోధ్యనగరము కనబడెనపుడు.

రథసారథితో పలికెను భరతుడు
“ఓ రథసారథి! అయోధ్యలోన
ఆనందమది కనరాకున్నది
మంగళధ్వనులవి వినరాకున్నవి.

చందన చర్చలు మానిరి జనులు
గజతురగముల సందడి లేదు
అన్నరామునితో అయోధ్యశోభ
అడవిలోనికి తరలిపోయినది.

కళాహీనమై కనబడుచున్నది
ఉత్సవాదులు జరుగుటలేదు
గ్రీష్మఋతువులో మేఘమన్నటు
అన్న ఎన్నడు అడుగిడునో యిట.”

ఆవిధముగను భరతకుమారుడు
పలుకుచుండగా ఆతనిరథము
సింహములేని గుహవలెనున్న
దశరథునంతఃపురమును జేరెను.

సూర్యుని, రాహువు మ్రింగివేయగా
దివారాత్రములు తెలియనియట్టి
కళాహీనమైననున్న భవనమును
భరతుడుగాంచి కంటినిరిడె.

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

115

పాదుకాపట్టాభిషేకము

తల్లులందరిని అంతఃపురమున
భరతుడుదింపి-దుఃఖతప్తుడై
వశిష్టాదులను గాంచి పలికెను
మదిలో వేదన తెలియబరచెను.

“అంతఃపురమున ఉండగలేను
అయోధ్యలో నేనుండగలేను
రాముడు దూరము అన్న బాధయు
తండ్రి వియోగము భరించలేను.

వనవాసములో నున్న రాముని
రాకకు - భక్తిగ నిరీక్షించుచు
నందిగ్రామమున ఉందును నేను
రామరాజ్యమున వత్తును ఇటకు.

దూరమునున్నచో దుఃఖము కొంత
తగ్గుననుచును నిర్ణయించితి”
ఆ మాటలకు వశిష్టాదులు
ఛ్లాఘించిరి-ఆశీస్సుల నిడిరి.

సారథి తేరును సిద్ధము చేసెను
తల్లులందరికి భరతుడు మ్రొక్కి
రామపాదుకలు శిరమున దాల్చి
అరదమునెక్కిను అమితభక్తితో.

వశిష్టాదులు విప్రోతములు
భరతుని ముందరసాగిరి ప్రియముగ
భరతుని వెంట పౌరులందరు
అనుసరించిరి నందిగ్రామము.

నందిగ్రామమును భరతుడు జేరెను.
జనులందరును వినగా పలికెను
“ప్రజలారా! మీరందరు వినుడు
ఈ రాజ్యము శ్రీరామచంద్రునిది.

రామపాదుకలు రాజ్యమేలును
ప్రతినిధిగా నేనుందును ఇచట
ఇల్లడమ్ముగా ఇచ్చిన రాజ్యము
తిరిగి - అన్నకు అప్పగించెద.

రాజ్యక్షేమము ప్రజల ప్రేయమును
ఈ పాదుకలే చూచుచుండును
పాదుకలకును చత్రము పట్టుడు
ప్రేయముగ - అన్న ఒసగెను వీటిని.

రామచంద్రుడు అడుగిడువరకు
పాదుకలకు నే సేవచేయుచు
రాజ్యభారము వహించియుండును
అన్న రాజ్యమును అన్నకిచ్చెద.

అన్న రాగనే పాదములంటి
పాదుకలివ్వి పదముల తొడిగి
రాజ్యభారము అప్పగించెద
రామపాదముల సేవ చేసెద.

నాకు వచ్చిన అపకీర్తిని - నే
అంతమొనర్చగ ప్రయత్నమిదియగు
అభిషిక్తునిగా అన్నను చూడగ
కీర్తి పెరిగినటు నేను తలంచెద.”

ఆవిధముగను భరతుడు పలికి
ఆనందమది వెల్లివిరియగా
ఆపురజనులు చూచుచుండగా
రామపాదుకల కభిషేకించెను.

పట్టాభిషేకము జరిగినయట్టి
రామపాదుకలకందరు ఆపుడు
రామప్రభువట ఉన్నటుతలచి
మ్రొక్కిరిభక్తిగ మనసునిండుగా.

జటాజినమ్ములు వల్కలమ్ముల
మునివలె భరతుడు నందిగ్రామమున
రామధ్యానమున రాజ్యప్రతినిధిగ
రాజ్యపాలనము చేయుచుండెను.

రామునిరాకకు రోజులులెక్కిడి
రామునితలపుల ధైర్యముతెచ్చుకు
రామునిరూపము మదిలోనిలిపి
రాజ్యమేలుచునుండెను భరతుడు.

రామపాదుకల చెంతకూర్చొని
రాచకార్యములు విన్నవించుచు
కానుకలన్నియు అర్పించుచును
రాజ్యమేలెను భరతుడు-భక్తిగ.

॥శ్రీరఘరాముని॥

116 చిత్రకూటమును వదలివెళ్ళు ఋషులు - రామునికి రాక్షస వివరము తెలిపి తమతో రమ్మనుట

చిత్రకూటమున ఉండెడి ఋషులు
భయపడుచున్నటు రాముడుతెలిసెను!
విరయమునిండి వారిని అడిగెను
మదిలో దిగులు తెలుపగకోరెను.

“మేమేమైనా అపరాధమును
తపోనిధులయెడ చేసినచోమరి
తెలియజెప్పుడు అనుచు అడిగెను”
వారిలొ వృద్ధుడు పలికెనప్పుడు.

అయోధ్యాకాండము

“రామా! నీవు అయోగ్యమైన
పనిని ఎన్నడూ చేయవునాయన
మంగళకారిణి సీతవలనను
లక్ష్మణువలన తప్పుజరుగదు.

రావణుతమ్ముడు ఖరుడను అసురుడు
కూరకర్ముడు యుద్ధచతురుడు
అపజయమన్నది ఎరుగడువాడు
నరమాంసముతో మదమునిండెను.

జన స్థానమును జేరెను వాడు
ఋషులందరిని ఇడుమలబెట్టి
అచ్చటనుండి తరిమివేసెను
వాని అకృత్యము లెన్నోగలవు.

నీవిట నున్నటు తెలిసెను వాడు
వాడు ఇచటకు రానున్నాడని
మాకు తెలిసినది - మేమందరము
భయపడుచుంటిమి కారణమదియే.

అసురులనతడు పంపుచుండెను
దుష్ట చేష్టలు వారిట చేసి
హడలగొట్టుచు హింస పెట్టుచు
ముదము నందుచు ఉండిరి రామా!

నాయన రామా! ఏదో క్షణమున
ఖరుడిట వచ్చి కష్టము తెచ్చును
యాగ వేదికలు పాడుచేయును
రక్త మాంసములు పడవేయించును.

కావున మేము ఈ ప్రదేశమును
వదలిపోవగా నిశ్చయించితిమి
దూరము నున్న మా ప్రదేశమును
తిరిగి చేరగ నిశ్చయించితిమి.

మేము ఇప్పుడు వెళ్ళెడి వనము
ఫల జలములతో విశాలమైనది
కందమూలములు లభించు నచ్చట
మాతో వచ్చిన తీసుకుపోదుము.

ఏదోనాడు ఖరుడు వచ్చును
కావున మాతో రమ్ము నాయనా!
యుద్ధము చేసెడి శక్తి యున్నను-
భార్యతో నుంటివి భద్రత కావలె.”

ఆ మాటలు విని రామచంద్రుడు
భయము లేదని నచ్చచెప్పెను
వారిని అచటే ఉండగకోరెను
కాదని వారు బయలుదేరిరి.

వృద్ధుడైన ఆ కులపతి అపుడు
రామచంద్రునికి ఉపదేశము నిడి
అభిమంత్రించి ఆశీస్సులనిడి
ఋషులందరితో నడచిరి ముందుకు.

రామచంద్రుడు సతి సోదరులతో
వారి వెంబడి భక్తిగ సాగి-
సాగనంపి మరి తిరిగి వచ్చెను
మునులందరును సాగిరి ముందుకు.

అచ్చట నుండి రామచంద్రుడు
సతి సోదరులతో వెడలనెంచెను
కానీ అచ్చటి ప్రకృతి శోభ
రామచంద్రుని ఆకర్షించెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

117 అత్రి మహాముని అనసూయమ్మల సందర్శనము

కొంతకాలము సాగిన తదుపరి
రామచంద్రునికి చిత్ర కూటమున
భరతుని భక్తి మదిలో మెదలుచు
తల్లుల మమత తలపుల నిండెను.

వశిష్టాదులు, అయోధ్యపౌరులు
మరిమరి రాముని కన్నుల మెదలిరి
ఆ ప్రదేశమును సేనలన్నియు
వాహనమ్ములు త్రొక్కివేసెను.

అన్నియు తలచి రామచంద్రుడు
ఆ ప్రదేశమును వదల నెంచెను
సతి సోదరులను వెంట నిడుకొని
అత్రిమహాముని దరికి చేరెను.

ఆశ్రమమ్మునకు వచ్చిన యట్టి
సీతారాముల లక్ష్మణమూర్తిని
ఆదరించెను అత్రి మహాముని
తనయుని తీరుగ రాముని చూచెను.

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
మునిపాదములకు నమస్కరించిరి
మునిపుంగవుడు ఆమువ్వరకు
సత్కారమ్ములు చేసెనుప్రేమగ.

అత్రిమహాముని ఆనందముగా
వృద్ధురాలును-పూజ్యురాలగు
సతి అనసూయవద్దకు వారిని
తీసుకువెళ్ళి ప్రియముగ చెప్పెను.

“సీతా! ఈమె నా ఇల్లాలు
అనసూయమ్మ మహాతపస్విని
అనుచుమహాముని రామునిగాంచి
సతిఆనసూయ మహత్తు చెప్పెను.

“రామా! పూర్వము షామముకలిగెను
పదివత్సరములు వానలులేవు
లోకములన్నియు కాలజొచ్చెను
భీభత్సమది తాండవించెను.

ఆసమయములో నా ఇల్లాలు
తపోఫలమున - ఫలములు దుంపలు
స్సజించి - అందరికిడినది ప్రేమగ
గంగను అచటికిరప్పించినది.

పదివేలేండ్లు తపస్సు చేసెను
ఋషులతపస్సును రక్షించినది
దేవకార్యము తీర్చుటకొరకై
పదిరాత్రులను ఒకటిగచేసెను.

ఈమెచేసిన సత్కార్యములకు
అనసూయ అని పేరుగాంచెను
కోపముఎరుగని సాధుస్వభావము
సీతా! నీకు తల్లి వంటిది.

జనకనందినీ! ఈమెకు నీవు
నమస్కరించి పూజనుచేయుము
శుభమగునీకు అనుచుమహాబుష్ఠి
సతిఅనసూయ మహిమనుతెలిపెను.

రాముడు అపుడు సీతకుచెప్పెను
పుణ్యమూర్తిని పూజించమనె-
మహాతపస్విని-ముదుసలివగ్గు
ముడతలుపడిన దేహముఆమెది.

నెరసినజుట్టుతో వణకుచునున్నది
ప్రేమాదరణల ముద్దగనున్నది
సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
ప్రదక్షిణించిరి పుణ్యమూర్తికి.

వారుమువ్వురు పేరుచెప్పకొని
నమస్కరించిరి అనసూయమ్మకు
సీతాదేవి కరములుముడిచి
పుణ్యమూర్తి కుశలమ్మును అడిగెను.

అనసూయమ్మ సీతనుగాంచి
ఆనందించి పలికెను అపుడు
“సీతా! నీవు ధర్మచరితవు
పతియే గతియని నమ్మినదానవు.

భోగభాగ్యములు కాలదన్నితివి
భర్తతో అడవికి అనుసరించితివి
నిన్నుగాంచి నా కానందమగు
సహధర్మిణివై పేరునిలపితివి.

సుఖ దుఃఖములు సమముగనెంచి
భర్తవెంబడి నుండెడి సతికి
ఇహపరములవి లభించగలవు
భర్తఅడుగుల నడువగవలెను.

భర్తనుమించిన అనురాగమ్మును
ఏ బంధువులు ఇవ్వలేరుగద!
ధర్మపథమున నడచినస్త్రీకి
ఇహపరసుఖములు అందునుసీతా!

నీరతము నీవు పతిసన్నిధిలో
సహధర్మిణిగా నుండుముసీతా!
చక్కనియశము కలుగునునీకు
సర్వధర్మములు సమకూర్చునది.”

అనుచప్రియముగా అనసూయమ్మ
సీతాదేవికి సతీధర్మమును
కూతురన్నటు ప్రేమతో చెప్పెను
పుణ్యమూర్తి ఆశీస్సులనిడెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

118 అనసూయమ్మ కానుకలిచ్చుట-సీతారామ కల్యాణము

సీతమ్మ అనసూయమ్మకు చెప్పుట

అనసూయమ్మ చెప్పినదంతయు
శ్రద్ధగ విన్నది సీతాదేవి
భక్తి నిండి వైదేహి పలికెను
“నీవు చెప్పినది యవార్థమమ్మా!

శ్రీకి దైవము భర్తని నమ్మెద
సవాచారము భర్త వదలినను
భర్త సేవలు భార్య చేయవలె
శ్రీకి ధర్మము ఇలలో అదియగు.

నా పెనిమిటి మరి ధర్మ స్వరూపుడు
దయామయుండు విజితేంద్రియుడు
అనురాగమ్ముతో చూచును నన్ను
తండ్రిని పోలి మేలు చేయును.

తల్లివోలె నను సంతసపెట్టును
నాకాతడు అతి ప్రేయతముడమ్మా!
అతి బలవంతుడు సద్గుణ యుతుడు
తల్లులందరిని సమముగ చూచును.

భర్త వెంబడి ఆడవికి రాగా
కౌసల్యమ్మ నాకు చెప్పిన
సతీధర్మములు నిలచెను మదిలో
పతివ్రతల ధర్మములు చెప్పెను.

కన్యాదానము చేయు సమయమున
అగ్ని ముందర తండ్రి చేసిన
హితబోధ యది మరువరానిది
మదిలో నిలుచును నిరతము నాకు.

పరమ పావనీ ! అనసూయమ్మా!
మీరు చెప్పిన మంగళ వాక్కులు
నా మదికెంతో సంతోషము నిడె
పతిసేవలను తపసుగ నెంచెద.

పతి సేవలను చేసిన మీకు
ఇహపరమ్ములు చేతికి దొరకును
పతి సేవలలో పుణ్య సత్యగు
సావిత్రమ్మ ఆదర్శమగు.

పుణ్యశ్రీ యగు రోహిణి, నింగిని
ముహూర్తమైనను చంద్రుని విడువదు
పాతివ్రత్యమున పూజల నందుచు
దేవలోకమున ఎందరొగలరు.”

సీత మాటలకు అనసూయమ్మ
ఆనందముతో పులక గించెను
దగ్గర తీసుకు శిరసు మూర్కొని
వరము కోరుమని ప్రేయముగ అడిగెను..

జానకి అంతట పలికె భక్తిగ
“మీ వాత్సల్యము ఆమోఘవరమది
ఏమి కోరుటో తెలియకున్నది.”
అనగా - సీతకు ఆశీస్సుల నిడె.

అనసూయమ్మ సీతతో పలికెను
“సీతా! వినుము! సంతోషముతో
దివ్యకానుకలు ఇత్తును నీకు
చిరకాలమ్ము మంగళమిడునవి.

దివ్య వుష్పముల మాలను ఇత్తును
మంగళకరమగు చీరయు - సొమ్ములు
అంగరాగము దివ్య గంధము
ముదముగ ఇత్తును అందుకొనుమివి.

నేను ఇచ్చెడి సుమహారమది
దివ్య తేజమును ఇచ్చును నీకు
ఎన్నడు వాడదు - వాసన పోదు
సుమంగళివి - అది శుభముల నిడును.

అను లేపనము మేననలదిన
అనురాగమ్మది ఇనుమడించును
విష్ణు దేవుని హృదయరాణి యగు
లక్ష్మీదేవిగ సుఖపడగలవు.”

అనుచు పలుకుచు అనసూయమ్మ
అనురాగమ్మ ఇనుమడించగా
అమోఘమైన కానుకలప్పుడు
అందించినది రామపత్నికి.

సీతాదేవి కానుకలందుకు
భక్తిగ తిరిగి నమస్కరించెను
అంతట అడిగెను అనసూయమ్మ
స్వయంవరమ్మెటు జరిగినదనుచు.

“అమ్మా సీతా! రామచంద్రుడు
హరువిలువిరచి నిను చేపట్టెను
ఆనందమగు తలచినంతనే
ఆ విషయము నువు తెలుపుము నాకు.”

సిగ్గు మొగ్గులు జారుచుండగా
సీతాదేవి వినయము నిండి
అనసూయమ్మకు తెలిపెను వివరము
రామచంద్రుని ఘనత చెప్పెను.

“ధర్మచారిణీ! మిథిలాధీశుడు
ధర్మ మార్గమున ధరను ఏలుచు
యజ్ఞము చేయగ సంకల్పించెను
అప్పటివరకు సంతతి లేదు.

యాగ యోగ్యమగు నేలను అపుడు
నాగశ్శతో అట దున్నసాగిరి
ఆ మహారాజు ఓషధులను గొని
చల్ల సాగెను నాగజీ చాలుల.

ఆసమయములో భూమినుండి అట
ఉద్భవించితిని - నన్నుగాంచిన
జనకభూపతి ఆనందముతో
నన్ను బిడ్డగా స్వీకరించెను.

నాకూతురు అని జనకుడు అనెను
ఆమాటలకు అంతరిక్షమున
యుక్తముగా నువు పలికితి వనుచు
దివ్య వాక్కులు వినవచ్చినవి.

గృహమున నన్ను గారాబముగా
తల్లిదండ్రులు పెంచసాగిరి
వివాహయోగ్యము అయినసమయమున
ననుగని రాజు చింతలొమునిగెను.

ధనహీనుడగు తండ్రిమాదిరిగ
దిగులుతొనిండెను జనకభూపతి
అయోనిజనగు నన్నందుకొను
వరుడుదొరకడని తండ్రివేదర.

ఎంతటిసంపద కలిగియున్నను
ఇంద్రునియంతటి వాడైనా మరి
అవివాహితయగు పుత్రికయున్నచో
సాటివారితో చిన్నతనమది.

ఆలోచించగ - ఆ మహారాజుకు
చక్కనియోచన స్ఫురణకువచ్చెను
వరుణప్రసాదిత శివధనుస్సుది
మదిలోమెరసెను, ముదమునందెను.

ఎంతోబరువు కలిగినధనుస్సు
మానవమాత్రులు ఎత్తగలేరు
కలలోనైనా తలంచలేరు
ధనుసుచూపెను మహారాజులకు.

రాజులందరిని మిథిలకుపిలచి
ధనుసుచూపుచు రాజుపలికెను
విల్లును-ఎక్కు పెట్టువానికి
పిల్లనిత్తునని వెల్లడిచేసెను.

ఆశతో ఎందరౌ రాజవరేణ్యులు
అమోఘధనుసును తాకిచూచిరి
అందుకొనుటకు వశముగాకను
అమితభక్తిగా నమస్కరించిరి.

కొంతకాలము గడిచినతదుపరి
కౌశికమహాఋషి యజ్ఞముచూడగ
మిథిలకువచ్చెను - ఆయనవెంబడి
రామలక్ష్మణులు వచ్చిరిఅటకు.

యథావిధిగను భక్తిప్రపత్తుల
మిథిలాధీశుడు కౌశికమునికి
పూజనుచేసెను కుశలము అడిగెను
అంతటమౌని విషయము తెలిపెను.

దశరథతనయులు రామలక్ష్మణులు
ధనుసుచూడగా వచ్చిరి అనెను
దివ్యధనుస్సును ఆసోదరులకు
చూపించమని మౌనిచెప్పెను.

అతికష్టముతో అతిబలవంతులు
ఆ హరువిల్లును తెచ్చిరిఅటకు
అవలీలగను రామచంద్రుడు
ఎత్తెనుతల్లి!- విస్మయపడిరి.

అవలీలగను అతిహేలగను
లీలామానుష విగ్రహుడపుడు
కేలనెత్తెను శివధనుస్సును
శిరసులెత్తిరి రాజులోకము.

రెప్పపాటులో పురుషోత్తముడు
అల్లెత్రాటిని బిగించబోగా
పెక్కునవిరిగెను నడిమికి విల్లు
పిడుగులుపడినటు ధ్వనులెగసినవి.

మాటనిలపుకొను సత్యసంధుడు
మదిపులకించి అప్పటికప్పుడు
కన్యాదానము చేయుటకొరకై
జలకలశమ్మును చేతధరించెను.

పితృవాక్య పరిపాలనదక్షుడు
పితృసేవలో అగ్రగణ్యుడు
తండ్రిమనస్సు తెలియక తాను
నన్నుగ్రహించను అనుచుతెలిపెను.

ఆమాటలకు అచ్చటివారు
ఆనందించిరి పొగడిరి రాముని
జనకభూపతి విషయమంతయు
దశరథప్రభువుకు తెలియబరచెను.

మిథిలాధీశుడు - అయోధ్యప్రభువును
ఆహ్వానించెను - అంతయుచెప్పెను
దశరథప్రభువు అమోదించిగ
కల్యాణమ్మది జరిగెను తల్లీ!

కన్నులపండుగ నాకల్యాణము
కోమలమూర్తి నను చేపట్టెను
కోరిన పెనిమిటి దొరకెనునాకు
కోటిస్వర్గములు నిలచెనుముందర.

రామ ప్రభువుతో నా వివాహము
లక్ష్మణమూర్తితో ఊర్మిళ పెండ్లి
శాస్త్రోక్తముగా జరిగెను తల్లీ!
జనకుని హృదయము పులకరించెను.

ఆ విధముగను వీరవరేణ్యుడు
వీర శుక్రయగు నన్ను గ్రహించెను
పతి అడుగులలో నీడ మాదిరిగ
నడచుచుంటిని” అనుచు చెప్పెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

119 శ్రీరాముడు - సతి - సోదరులతో దండకాటవికి బయలుదేరుట

సీతారాముల కల్యాణమ్మది
సీతనోట విని అనసూయమ్మ
ఆనందముతో పులకరించుచు
సీతను ముదముగ గుండెకు చేర్చెను.

శిరసు మూర్కొని అనసూయమ్మ
సీతతో పలికెను - సుందర వదనా!
మధురముగా నువు చెప్పుచుండగా
తనులకు కట్టిన రీతిగ తోచెను.

కాంతిమంతుడగు సూర్య దేవుడు
యామిని దేవిని కలుసుకొనుటకై
సాగుచుండెను-సంధ్య వాలెను
పులుగులు చెట్లను చేరుచున్నవి.

సాయం స్నానము చేసిన మునులు
సంధ్య నియమము నెరవేర్చుటకు
శుభ్ర జలమును గోనిపోచుండిరి
అగ్నిహోత్రముల పొగలెగసినవి.

చీకటి అలముకునున్న సమయమున
చెట్లన్నియును ఆకులు నిండి
చిక్కగ నున్నటు అగపడుచున్నవి
మృగములు తిరుగుచు అలసిపోయినవి.

తారలతోను అలంకరించుకు
నిశాకాంత తా వచ్చుచున్నది
చంద్రుడు నింగిని శుభముగ నుండెను
మధురమైన నీకథ ముదమగును.

ఇప్పుడే నీవు మంగళకరముగ
అలంకరించుకు ఆనందముగా
రామచంద్రుని చెంత చేరుము
ఆనతినిడితిని ఆలసించకు.

అలంకరించుకు నా కగపడుము
నా కన్నులతో చూచి మురిసెద”
అనగా సీత అలంకరించుకు
అనసూయమ్మకు నమస్కరించెను.

పుణ్యమూర్తి ఆశీస్సులందుకొని
రామచంద్రుని చెంతకుచేరెను
అలంకారములు చూచినరాముడు
మరిమరి చూచెను సర్వమంగళను.

ఆ కాసుకలు - దివ్యవస్తువులు
అనసూయమ్మ ఇచ్చినవనుచు
సీతచెప్పెను - రామలక్ష్మణులు
ఆనందించిరి ఆ మాట విని.

తపోనిష్ఠులు అచటకువచ్చి
సీతారాముల పూజనుచేసిరి
పుణ్యదంపతులు రాత్రిఅచ్చట
అత్రిఅశ్రమమునందు గడపిరి.

ప్రాతఃకాలపు స్నానసంధ్యలు
నిష్ఠగతీర్చుకు - సీతారాములు
లక్ష్మణమూర్తియు బయలుదేరిరి
మునులందరు వీడ్కోలు చెప్పిరి.

బయలుదేరెడి రామచంద్రునకు
దండకవనిలో మునులబాధలు
అసురులఆరడి - దుష్టచేష్టలు
వినిపించిరి ఆ మునిపుంగవులు.

అచ్చటిమునులను రక్షించుటకు
అసురులనంతము చేయగకోరిరి
దండకవనికి త్రోవచూపిరి
ధర్మరక్షణము చేయగకోరిరి.

“రామా! అదిగో కాలిబాట యది
దండకవనికిపోవు మార్గము
నీవావనికి సతిసోదరులతో
సాగుము నాయన! మంగళమగును”-

వివిధరూపముల దుష్టరక్కసులు
బాధపెట్టెదరు - రక్తపిపాసులు
కూరమృగములు విరివిగనున్నవి
అతిమెలకువతో చరించవలెను.”

ఆ విధముగను మునులు చెప్పగా
 సీతారాములు - లక్ష్మణమూర్తియు
 భక్తినిండుగా మునులందరికి
 నమస్కరించి ముందుకు నడచిరి.

రామచంద్రుడు సతి సోదరులతో
 మేఘములోనికి సాగు సూర్యుడన
 దండవనికి బయలుదేరెను
 కోదండమది తొందరజేసెను.”

శ్రీరఘురాముడు వసములకేగుట
 సత్యవర్తిగా తండ్రిని నిలపుట
 రామ పాదుకలు రాజ్యమేలుట
 రామాయణమున అయోధ్యాకాండము.

శుభం

మంగళమ్

మంగళం

మంగళం - మంగళం - వాయుపుత్ర మంగళం
ఆంజనేయ మంగళం - రామదూత మంగళం
రామచంద్ర మంగళం - జనకసుత మంగళం
సుమిత్రపుత్ర మంగళం - భరత, శత్రుఘ్న మంగళం
కౌలువృత్తిరు రామునకు - కోదండధామునకు
ఎల్లగృహములందు ఉండి - చల్లగాను చూచేటి
రామచంద్రమూర్తికి - మంగళం - మంగళం
రామబంటు హనుమకు - మంగళం - మంగళం

*

*

*

లోకా స్సముస్తా స్సుఖీనో భవన్తు.

సర్వేజనా స్సుఖీనో భవన్తు

శుభం

*

*

*

శ్రీమద్రామాయణ అరణ్యకాండము

సర్గము

పేజీ

1.	శ్రీరాముడు, సీతాలక్ష్మణ సమేతుడై దండకారణ్యము చేరుట	...	3
2.	విరాధుడు సీతను ఎత్తుకుపోనెంచుట	...	4
3.	రామలక్ష్మణులు విరాధునిపై శరములు వదలుట	...	5
4.	విరాధ వధ	...	6
5.	శరభంగ మహర్షిని దర్శించుట	...	8
6.	మునిపుంగవులకు అభయ ప్రదానము	...	9
7.	సుతీక్ష్ణు మహర్షి ఆశ్రమమున కేగుట	...	10
8.	సుతీక్ష్ణు మహర్షి శలవు నందుకొని వనిలో సాగుట	...	12
9.	శ్రీరామునికి సీతాదేవి హితోక్తులు	...	12
10.	శ్రీరాముడు తన స్థిరచిత్తమును సీతకు తెలుపుట	...	14
11.	సుతీక్ష్ణు సందర్శనము - అగస్త్యమహర్షి దర్శన కాంక్ష	...	15
12.	అగస్త్యమహర్షి సందర్శనము - విష్ణుచాపము, అక్షయతూణీరమ్ములు, దివ్యఖడ్గము - ముని ఇవ్వగా శ్రీరాముడు స్వీకరించుట	...	19
13.	అగస్త్యమహర్షి ఆశీస్సులు-పంచవటివాసయోగ్యమని ముని నుడువుట	...	21
14.	జటాయువుతో నెయ్యము - భూతకోటి జన్మించిన విధము జటాయువు తెలుపుట	...	23
15.	పంచవటి నివాసము	...	24
16.	హేమంత ఋతు వర్ణన	...	26
17.	శూర్పణఖ రామచంద్రుని మోహించుట	...	28
18.	శూర్పణఖ శిక్షింపబడుట	...	30
19.	ఖరుడు రామునిపైకి వీరుల నంపుట	...	31
20.	ఖరుని వీరులను శ్రీరాముడు హతమార్చుట	...	32
21.	శూర్పణఖ ఖరుని రెచ్చగొట్టుట	...	33
22.	పదునాల్గు వేల వీరులతో ఖరుడు వచ్చుట	...	34

23.	ఖరునకు అపశకునములు తోచుట	...	34
24.	సమరోత్సాహముడై శ్రీరాముడు నిలచుట	...	36
25.	శ్రీరాముని శరములకు అసురసేన సమసిపోవుట	...	38
26.	దూషణుడు సేనతో మడయుట	...	39
27.	త్రిశిరుని వధ	...	41
28.	శ్రీరాముడు ఖరునితో పోరుట	...	42
29.	ఖరుని నిర్వీర్యుని చేయుట	...	43
30.	ఖర రక్తసుని వధ	...	45
31.	సీతాపహరణ వలదని మొదటిమారు మారీచుడు చెప్పుట - దశవదనుడు హితము వినుట	...	47
32.	రావణాసురుని కొలువునకు శూర్పణఖ వచ్చుట	...	50
33.	శూర్పణఖ రావణుని నిందించుట	...	52
34.	శూర్పణఖ దుర్బోధ	...	54
35.	రావణాసురుడు రెండవమారు మారీచాశ్రమమునకు వెళ్లుట	...	55
36.	రావణుడు మారీచుని సాయము కోరుట	...	57
37.	రావణునకు మారీచుని హితము	...	58
38.	మారీచుడు స్వానుభవము చెప్పుట	...	60
39.	మారీచుని భయము రావణునకు తెలుపుట	...	61
40.	మారీచునిపై రావణుని కోపము	...	63
41.	లంక నిలవదని మారీచుడు చెప్పుట	...	64
42.	మారీచుడు మాయామృగ మగుట	...	65
43.	సీతాదేవి బంగరు జింకను కోరుట	...	66
44.	శ్రీరాముడు మాయామృగమును వధించుట	...	68
45.	సీత లక్ష్మణుని కతి నోక్తులాడుట	...	69
46.	సన్యాసి వేషమున రావణుడు వచ్చుట	...	72
47.	సీత - మాయా సన్యాసిని దూషించుట	...	74
48.	రావణుని వాచాలత్వము	...	77
49.	సీతాపహరణము	...	78
50.	జటాయువు రావణు నెదిరించుట	...	80
51.	జటాయువు నేలకూలుట	...	82
52.	సీతాదేవి దుఃఖించుట	...	84

53.	సీతాదేవి రావణుని దూషించుట	86
54.	సీతాదేవి నగలను జారవిడుచుట	87
55.	రావణుని వాచాలత్వము	89
56.	అశోకవనిలో సీతాదేవి నుంచుట	90
57.	రాముడు అపశకునములు గాంచుట	92
58.	శ్రీరాముని ఆవేదన	93
59.	శ్రీరాముని దుఃఖము	94
60.	సీతాదేవికై రాముడు దుఃఖించుట	96
61.	మనసు వశము తప్పి రాముడు దుఃఖించుట	99
62.	మనసు చెదరి రాముడు దుఃఖించుట	100
63.	లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని ఊరడించుట	101
64.	మృగములు - సీత అపహరింపబడిన దిశను సూచించుట	102
65.	లక్ష్మణుడు రాముని శాంతపరచుట	105
66.	సుమిత్ర సుతుని అనునయ వాక్కులు	107
67.	నేల కూలిన జటాయువును గాంచుట	108
68.	జటాయువు సీతాపహరణము చెప్పట-జటాయువు మోక్షము	109
69.	కబంధుడు రామలక్ష్మణులను పట్టుకొనుట	111
70.	కబంధుని కరములు నరకుట	113
71.	కబంధుడు తన శాప వృత్తాంతమును తెలుపుట	114
72.	సుగ్రీవునితో స్నేహము చేయుమని కబంధుడు చెప్పట	115
73.	శబరికి దర్శన మిడుమని కబంధుడు శ్రీరాముని కోరుట	117
74.	శబరికి శ్రీరామ దర్శనము	118
75.	రామలక్ష్మణులు సుగ్రీవునికై బయలుదేరుట	120

శ్రీ మ ద్రా మా య ణ ము

అ రణ్య కాం డ ము

(గేయ కవిత)

శ్రీరఘరాముని-రమ్యచరితము

మునిజనములకు-అభయప్రదానము

సీతాపహరణము-రాముని వేదన

జటాయుమోక్షము-అరణ్యకాండము

శ్రీరామ జయరామ - జయ జయ రామ

శ్లో॥ కూజంతం రామ రామేతి
మధురం మధు రాక్షరమ్
ఆరుహ్య కవితా శాఖామ్
వందే వాల్మీకి కోకిలమ్.

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందర కర్తకు వందనముంచి
రామ భక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన జేసెద.

శ్రీరామచంద్రాయనమః

శ్రీమద్రామాయణము

అ రణ్య కాం డ ము

1 వ సర్గము శ్రీరాముడు, సీతాలక్ష్మణ సమేతుడై దండకారణ్యము జేరుట

శ్రీరఘురాముని - రమ్యచరితము
మునిజనములకు - అభయప్రదానము
సీతాపహరణము - రాముని వేదన
జటాయుమోక్షము - అరణ్యకాండము

రామచంద్రుడు శాంతమూర్తియై
ఆశ్రమసీమలొ అడుగిడుచుండగ
కోదండమును సడలించి - అట
నడచెనచ్చటి తపోసీమకు.

పితృవాక్య పరిపాలనదక్షుడు
రామభద్రుడు - సీతాసహితుడు
సుమిత్రతనయుడు అనుసరించగా
కదలెను - కానన సీమలకంతట

దివ్యదృష్టిగల ఋషిపుంగవులు
ఎదురువచ్చిరా దివ్యమూర్తికి
ముదమునందిరి మువ్వరగాంచి
మురిసిపోయిరి పుణ్యము తమదని.

రామచంద్రుడు - అమితవిక్రముడు
మృగములు నిండిన దండకవనిలో
పవిత్రమై - అతిరమణీయంబగు
మునికుటీరముల ముదమునగాంచెను.

ఉదయచంద్రుడగు రామభద్రునికి
సేవానిరతుడు లక్ష్మణమూర్తికి
పత్నివతయగు సీతాదేవికి
పలికిరి మంగళ శాసనమ్ములు.

కందమూలములు, ఫలములు తినుచు
ఇంద్రియాలపై నిగ్రహమ్ముతో
నారచీరలు - కృష్ణాజినముల
బ్రహ్మతేజమున సూర్యాగ్నులవలె

సీతావల్లభు సౌకుమార్యము
“పుంసామోహన” రూపుని రాముని
ప్రియదర్శనుని - దర్శనమ్ముతో
ముదము నందిరి మునిగణమంతయు.

వేదవిదులును బ్రహ్మజ్ఞానులతో
తేజమునిండిన పుణ్యమూర్తులతో
బ్రహ్మలోకమే అన్నటులున్న
మునిఆశ్రమముల గాంచెను రఘువతి.

ఆ మహాత్మునికి - అనలసన్నిభులు
అతిథిపూజలు చేసిరి శ్రద్ధగ
ఆసనమ్మున కూర్చొనజేసి
అంజలులొగ్గి పలికిరి భక్తితో

“ఈ మునిహ్రికి - రక్షకుడవు నువు
స్వామివి నీవు - మానసియుడవు
వనముననున్నను - పురముననున్నను
శాసకుడవు నువు - నాథుడవయ్యా!

ఇంద్రుని నాల్గవ భాగము తేజము
అందిన యట్టి ధరణీధవుడు
హెచ్చరికతో - తన ప్రజలను ఏలుచు
శ్లాఘనీయుడై సుఖములనందును.

కావున రామా! కావుము మమ్ము
నీ పాలనలో నుంటిమి స్వామీ
నీ రక్షణలో నుండగ తగుదుము
నీ దయ చూపుము నీరదశ్యామా!

జితేంద్రియులము - క్రోధములేదు
దండనచేయగ మునులకు తగదు
నీ రక్షణ - చుష్మించుము స్వామీ!
తపోధనులము - నీ యాశ్రితులము”

అని పలుకుచు - ఆ సంఘమీంద్రులు
దాశరథులకు - జానకిదేవికి
పూజలుచేసి పుణ్యము నందిరి
ఫలమూలములు ఒసగిరి ప్రియముగ.

అగ్ని సమానులు - తాపసోత్తములు
న్యాయవర్తనులు - సిద్ధసాధకులు
ఉచితరీతిగ భక్తిమీరగ
రామపూజతో ముదమునందిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

2

విరాధుడు సీతను ఎత్తుకు పోనెంచుట

మునిజన సేవల నందిన రాముడు
ఉదయకాల్యముల తీర్చుకు వెడలి
మృగములు-పులుగులు-పూపొదలుండి
తరువులు నిండిన వనమున సాగెను.

భీకర కానన మందున-ముందొక
భయంకరమగు పర్వత తాయుని
క్రొత్తనెత్తురు కారుచుండెడి
పులిచర్మమును కట్టుకునిలచిన

త్రిలోకముల కబళించగ చాలిన
పెద్దనోటితో - నాలుగు పులులు
వృకములు రెండు - పది దుప్పలును
కరితల - శూలమునందు గుచ్చుకొని

నిలచెను గిరివలె - దారికడ్డముగ
రాముడు గాంచెను వికృతరూపుని
దనుజుడు - మనుజుల గాంచినవాడై
వడిగా - భీకరగర్జన చేయుచు

సీతాదేవిని గ్రక్కున చేకొని
ఒడియించుచుకు పలికెను క్రూరుడు
“ముషుల వేషము - చేతధనుసులు
భార్యతో - అడవుల స్వేచ్ఛ విహారమ?

ఎవ్వరు మీరు? పొగరుతొనుండిరి
మునులకీర్తికి కళంకమేర్పడు
నే విరాధుడను-వీరుడ, వినుడు-
మునులను తినుచు తిరుగుచుందును.

నెత్తురు త్రావెద-చంపెదనిపుడే
భామను-భార్యగ చేసికొందును”
ఆ మాటలకు అవనిజ భయపడె
వణకెను గాలికి కదళీతరువన.

భయపడి వణకెడు సీతనుగాంచి
దుఃఖమునిండి రాముడు పలికెను
“లక్ష్మణ! గనుము-జనకనందిని
నా యిల్లాలు-సుమసుకుమారి.

సుఖములతేలగ సిరిగలదయ్యా
భయవిహ్వలయై వణకుచున్నది
భీకరవనిలో-సుమిత్రతనయా!
భూమిజకెంతటి ఆపదవచ్చెనొ.

ఏమికోరి ఆ కైక మమ్ములను
కానలకంపెనొ-అది నెరవేరెను
రాజ్యముకోరియు-కానకుపొమ్మని
కోరిన కోరిక-ఇందుకే గదా!

తండ్రి మరణమున కలిగిన దుఃఖము -
రాజ్యము పోయిన దుఃఖముకన్నను
అన్యుడు-ఆలిని తాకుటవలన
కలిగిన దుఃఖము నుడువలేనిది.”

శోకతపుడై కన్నీరిడెడి
అన్ననుగాంచి-ఫణివలె బుసలతో
పలికెను అపుడు రామానుజుడు
“అన్నా! వదలుము దుఃఖము నీవు.

భూతకోటికి రక్షకుడవు-నువు
దిక్కులేనటు దుఃఖమునందకు
నీ దాసుడను-నా అస్త్రములతో
నా భుజబలమున దనుజుని కూల్చెద.

వేగముతో-నే విడచిన శరములు
వీని తొమ్మును చీల్చును వినుము
అసువులువీడి-అసురుడు రాలును.”
దైర్యోక్తులను పలికెను తమ్ముడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

3 రామలక్ష్మణులు విరాధునిపై శరములు వదలుట

లక్ష్మణమూర్తి రక్కసుగాంచి
నవ్వుచు అడిగెను-నీ వెవ్వడవు?
వనమున ఏల తిరుగుచుంటివని.
అంతట అసురుడు అరచె నచ్చట.

“నా స్థలమునకు వచ్చినమీరు
నన్నెవ్వడవని అడుగుచుండిరా?
తెలుపుడుముందు-మీరెవ్వరు?”
తీరుగ తెలిపెను-వీరవరేణ్యుడు.

“ఓరీ! వినుము - యిత్వాకులము
క్షత్రియ వంశసంజాతులము
వనమున తిరిగెడి వానప్రస్థులము
నీవీ వనమున-తిరుగుట ఏల?”

“జయునికుమారుడ-అతిబలవంతుడ
తల్లి - శతహద - నే విరాధుడను
బ్రహ్మచే వరమును పొందితి నేను
అస్త్రశస్త్రముల మరణములేనటు.

నరకిన-చీల్చిన-చావను నేను
చావరుమీరు పారిపోయిన
అబలను వదలిన-చంపను వినుడు”
అన విని రఘుపతి కోదండముతో

క్రోధమునిండి ఫాలనేత్రుడై
“దనుజకులాధమ-మృత్యుదేవతను
వెదకుచు వచ్చితి విచటకు నీవు”
అనుచు తీవ్రముగ శరమును తీసెను.

ఘనకోదండము నెక్కుపెట్టెను
ఖగపతివేగము కలిగిన శరములు
బంగరు పిడిగల ఏడు శరములు
రాముడు విడవగ అసురునిపైన.

దనుజుని తొమ్మిదవ దూరిన అమ్ములు
చీల్చి-ధరణిలో జొచ్చినవంత
నెత్తురు మడుగై ప్రవహించినది
బాధతో అసురుడు-సీతను దింపి

సింహనాదమును చేయుచునంత
దూకెను-సోదరు లిద్దరివైపు
శరవిన్యాసము చూపుచువారు
శరవర్షము కురిపించిరచ్చట.

“మీ శరములివి నాకొకలెక్కా!”
అనుచు అసురుడు దేహము పెంచెను
దేహమునున్న శరములు రాలెను
తిరిగి రాముడు వదలెను శరములు.

రక్కసుడంతట క్రోధమునిండి
విసరెను ఘనమగు శూలము నొకటి
అంతట-రాముడు రెండు బాణముల
నేలరాల్చె నాశూలము నచట.

ధైర్యము నిండి దాశరథులట
దైత్యుని కొట్టిరి ఖడ్గములతో
ప్రళయకాలమున యముడై అసురుడు
ఇద్దరి నెత్తుకు ఎగిరెను నింగికి.

రాముడు పలికెను లక్ష్మణమూర్తితో
“అడవిలో-త్రోవ తెలియకపోయెను
అసురుడేగగ త్రోవతెలియును
చూతము అసురుని శక్తియుక్తులు.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

4

విరాధ వధ

బాలుర నెత్తుకుపోయెడి తీరుగ
అసురుడు-సోదరులిద్దరి నెత్తుకు
పరుగుతీయగా - సీతాదేవి
బిగ్గరగా విలపించినదచట.

“దానవుడా! ఈ దారుణవనిలో
భీకర మృగముల పాలబడుదును
మ్రొక్కెదనీకు - వదలుము వారిని
ననుగొనిపొమ్ము-అసువులు తీయుము.”

సీత దుఃఖము వినిన సోదరులు
త్వరపడిరచ్చట - అసురుని కూల్చగ
దక్షిణ - వామ హస్తములను
రామలక్ష్మణులు నరకివేసిరి.

అసురుడు అటుల చావడు అనుచు
తెలిసినవారై - వీరులిద్దరును
పిడికిట పొడిచి కాళ్ళతో తన్ని
మర్దించి - మరి నేలకు రాల్చిరి.

రాముడు అనెను “బ్రహ్మవరమది
శస్త్రఘాతముల - చావడు వీడు
కావున వీనిని - పల్లములోనికి
త్రోసి-పూడ్చిన-చచ్చును తప్పక.

ఆ మాటలను వినినంతటనే
జ్ఞానము కలిగెను దనుజునకపుడు
పలికెను-వినయము, భక్తినిండగ
“రామా! నువ్వే - చంపవలెనయా!

కౌసల్యసుతా! కరుణామూర్తి!
తెలిసితి నిన్ను పురాణపురుషా!
తల్లిని గాంచితి - తమ్ముని గాంచితి
తప్పు క్షమించి - బ్రోవుము స్వామీ!

తుంబురుడను గంధర్వుడ, నేను
రంభతొకూడి - సర్వమువీడి
చరించినందుకు-ధనపతి శాపము
దనుజునిగా ఇట జన్మనెత్తుట

దయగొని ధనపతి పలికెను అపుడు
దశరథతనయుడు రామచంద్రుడు
దనుజుడవగునిను అంతము చేయగ
శాపము తొలగును-పాపము తీరును

శ్రీరఘరామా! నీదయవలన
భీకరశాప విమోచనమైనది
మీదర్శనమున ధన్యుడనైతిని
దయాసింధు! నన్ననుగ్రహించుము.

మేలుకలుగును మంగళమూర్తి!
ఇటుగా ఒకటిన్నర యోజనమున
సూర్యతేజుడగు శరభంగుడను
మహాబుష్పిగలడా మహితమూర్తిని

దర్శించుమయా! దయాసాగరా!
నన్నొకపల్లములోన పూడ్చుము”
అనగా - రాముడు - కరికి సరిపడు
పల్లము చేయగ ఆదేశమునిడె.

రామలక్ష్మణులు దనుజునకపుడు
శాపము తీర్చిరి - అసువులుతీసి
బంగారు ధనుసులు దాశరథులుగొని
సాగిరి దండక వనిలో ముంచుకు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

5

శరభంగమహర్షిని దర్శించుట

వేగమెవచ్చి సీతను చేరి
భయమునుతీర్చి-జానకీపతి
భీకరవనమిది-ఇపుడే మనము
శరభంగుని గన పోదము అనెను.

ఆశ్రమతావుకు పోయినంతనే
రామచంద్రుడు గాంచెనచ్చట
సూర్యతేజుడగు సురనాయకుని
గగనయానమున సాగెడివానిని.

ఆకుపచ్చని హయముల రథము
చంద్రబింబమగు తెల్లని ఛత్రము
దివ్యాభరణములెన్నో చాల్చిన
ఇంద్రునిగాంచెను-ఆశ్రమమందు.

దేవసుందరులు కరకమలముల
బంగరుపిడుల చామరమ్ములతో
వీచుచుండిరి-సిద్ధులు, ఋషులు
సుర-గంధర్వులు స్తోత్రము చేయగ.

శరభంగునితో-సంభాషించెడి
ఇంద్రునిగాంచిన రామచంద్రుడు
“వివరము తెలుసుకువచ్చెద నిపుడు
నిలువుము ఇచటే” అనె తమ్మునితో.

రాముడు వచ్చుట గాంచి వాసవుడు
మునితో పలికెను-“నే పోయెదను
నేనామానవమూర్తిని-ఇపుడే
దర్శించుట మరి తగదు మునీంద్రా!

రామచంద్రుడొక దుష్కరకార్యము
చేయగవలెను-ఆ ఘనకార్యము
అసాధ్యమైనది మరియొకవ్యక్తికి.”
అనుచుపలుకుచు వెడలె శచీపతి.

వాసవుడేగుటగాంచిన రాముడు
తిరిగివచ్చి తన సతి - సోదరులతో
అగ్నిహోత్రముతో ప్రకాశించెడి
ముని కుటీరమున అడుగుబెట్టెను.

రామచంద్రుడు మహాఋషికచట
శిరసునువంచి మ్రొక్కెను భక్తితో
ముని ఆ మువ్వర కూర్చొనజేసెను
రాముడు అడిగెను వాసవు వివరము.

“దాశరథీ! నే-తపసునుచేసి
క్షుద్రులకందని బ్రహ్మలోకము
చేరగనర్హత కలిగియుంటిని
ననుగానిపోవగ వచ్చె వాసవుడు.

నీవు వత్తువని తెలిసితి రామా!
నిను దర్శించగ వేచియుంటిని
పుణ్యలోకములు, సత్యలోకముల
మించినశ్రేష్ఠము నీ దర్శనము.

పుణ్యలోకముల సుఖములు రామా!
పుణ్యవశమున నాకు లభించెను
అవినీకొసగెద-గ్రహించు తండ్రీ!”
అనగా రాముడు పలికె ప్రియముగ

“మునిపుంగవ! నీ సుకృతమ్ములను
అనుభవించుము-మేమువసించగ
తగు ప్రదేశమును చూపుము నీవు”
అనగా ప్రాజ్ఞుడు - శరభంగుడు అనె.

“వాసయోగ్యమగు స్థలమును మీకు
సుతీక్ష్ణుడను-ముని-తెలియబరచును
మందాకినికి ఎదురుగ నడచిన
పూవులతెప్పలు నదిలో గననగు

ఆ మార్గము మీరేగవలసినది
రామా! తాళుము-యిపుడే నేను
సర్పము కుబుసము విడచినట్టుగ
విడతును దేహము-నిను దర్శించితి”

అని పలుకుచును మునిపుంగవుడు
తపోబలమున అగ్నిరగిల్చి
మంత్రోచ్ఛారణ చేయుచు-తనువును
అగ్నిహోత్రుని వశమొనర్చెను.

ఆహుతియైన ఆ శరభంగుడు
దివ్యరూపమును పొందినవాడై
దేవలోకమును చాటి - అంతట
బ్రహ్మలోకమును చేరె - పుణ్యమున.

స్వాగతవచనము పలికె - విధాత
మునిశక్తిని ఆ మువ్వరు తెలిసి
ఆశ్చర్యాబ్ధిని మునిగితేలిరి
తిరిగి వారు తమ త్రోవను సాగిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

6

ముని పుంగవులకు అభయప్రదానము

తేజోవంతుడు రామచంద్రుడు
వాలఖిల్యులను - తపోధనులను
వైఖానసులను - ఋషి పుంగవులను
వాయు భక్షకులు - అగ్ని తేజులను

పత్రమ్ములనే తినెడి ఋషులను
జలాహారమున బ్రతికెడి వారిని
నిద్ర యెరుగని ఋషి సత్తములను
ఆరు బయలులో తపసులొ నుండెడి

జలమున - తపములు ఆచరించెడి
యోగనిష్ఠలో మునిగిన మునులను
ఇంద్రియాలను జయించినట్టి
పుణ్యమూర్తులను వనమున గాంచెను.

ధర్మశీలురు నిర్మల హృదయులు
బలిశాలిని శ్రీరాముని గనిరి
పలికిరి ప్రియముగ - స్తోత్రముచేసి
“ఓ రఘుసత్తమ - పురుష పుంగవా!

సురలలో - ఇంద్రుడు పుట్టినట్టుగ
ఉదయించితివి రఘువంశమున
ధర్మనిరతుడవు - సత్యవాదివి
పితృవాక్య పరిపాలనదక్షుడ!

ధరణీనాథుడ వీవేనయ్యా!
దాశరథీ! జగమెల్ల నుతించును
ధర్మవత్సలా! దయగొను స్వామీ!
నీ ఆశ్రయమును గోరితిమయ్యా!

కన్నబిడ్డల మాదిరి ప్రజలను
తన ప్రాణముగా ఎంచుకొనుచును
భూమినేలెడి - రాజు - కీర్తితో
బ్రహ్మలోకమున గౌరవమందును.

సంపాదనలో ఆరవ భాగము -
రాజునకిత్తురు ప్రజలు - కప్పముగ
నాల్గవ వంతు తపఃఫలమును
ఋషులు ఇత్తురు తమ రక్షణకై

ఆర్తత్రాణ పరాయణ - రామా!
ఆశ్రయించితిమి - వానప్రస్థులము
దుష్టరక్కసుల బారినుండి - మము
రక్షించుమయా రఘుకులతిలకా!

ఓ రఘురామా! కరుణాధామా!
కనబడునవిగో మునుల ఎముకలు
రక్కసులందరు తినగా మిగిలెను
దక్కుట కష్టము మిగిలిన మునులము

మందాకినితటి పంపాతటముల
చిత్రకూటమున వసించు దనుజులు
ఋషులను బాధలు పెట్టుదుండిరి
శరణు జొచ్చితిమి - కరుణతో నేలుము

భూతలమందున జానకీపతీ!
నిన్నుమించిన రక్షకులెవ్వరు
అతి బలశాలివి శరణు వేడితిమి
బాధలు బాపుము - భగవత్సముడవు."

అనవిని - రాఘవుడనెను వారితో
వినయము - భక్తినిండి పలికెను
“మీరు మహాత్ములు - మీరిటు నన్ను
అడుగుట తగదు - ఆజ్ఞాపించుడు.

స్వకార్యమ్ముగా కాననసీమకు
వచ్చితి - పాపుల త్రుంచెద నిచ్చట
శుభములు కూర్తును సంయమింద్రులకు
తండ్రి వాక్యమది వరముగ నెంతును.

మీ విరోధులను - తమ్ముని అండతో
బాహుబాలముతో త్రుంచెద ఆజిని”
అనుచు రాముడు అభయము నొసగి
సాగెన సుతీక్ష్ణ ఆశ్రమత్రోవలొ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

7

సుతీక్ష్ణ మహర్షి ఆశ్రమమున కేగుట

సాగనంపగా వచ్చెడి మునులతో
ముచ్చటలాడి - దూరము సాగి
నదిని దాటి మరి ముందుకు నడచి
అంజనాద్రివలె ఎత్తగు గిరిని

నల్లనిమేఘము పోలిన ఘనమగు
గిరినిగాంచి-అట సుందరస్థలము-
ఫలముల-సుమముల శోభిలు గిరులతో
ఆరవేసిన నారచీరలతో

శుభాశ్రమమ్మును గాంచిరివారు
అందు జడలతో దుమ్ముపారిన
శరీరమ్ముతో కూర్చొనియున్న
పాపరహితుని-సుతీక్ష్ణగాంచిరి.

వినయముతో శ్రీరాముడు పలికెను
“తాపసోత్తమా! రాముడ నేను
నిను దర్శించగ వచ్చితి స్వామీ!
దయావీక్షణము నాపై చూపుము.”

అనగా మౌని ఆనందముతో
కొగిలించుకొనె రఘునందనుని
“సేమమా”యని - సీతాపతిని
ప్రియముగ కుశలము నడిగి అంతట

“దాశరథీ! నీ రాకతో ఈ వని
పవిత్రమైనది - సనాథయైనది
నీ రాకను - నేతెలిసితి రామా!
వేచియుంటిని తనువు వదలక

కకుత్స్థవంశ కులదీపకుడవు
కౌసల్యాసుత - కారుణ్యాలయ
భార్య సీతతో తమ్మునితోను
నారచీరలతో చిత్రకూటమున

విడిసియుంటివని వింటినిరామా!
పుణ్యలోకమును సంపాదించితి
ననుగొనిపోగావచ్చె శచీపతి
కానీ, వేచితి నిను దర్శించగ.

పుణ్యలోకముల సతి, సోదరులతో
విహరించుము నువు ఓ రఘునందన!”
కశ్యపమహాబుషి - బ్రహ్మతో పలుకుట
తలపించునటు పలికెను రాముడు

“నీ సుకృతము తపస్సు ఫలమది-
నే నిలచుటకు అనువగుస్థలమును
తెలుపుము స్వామీ! నీ హితబుద్ధి
తెలిసితి నేను - శరభంగునిగని”

అనగా ముదముతో ముని పలికెనట
“రామా! రమ్యము-ఈ ఆశ్రమము
ఈ భూములలో ఫల-మూలములు
పుష్కలమ్ము-మరి భయము ఉండదు.

విచ్చలవిడిగా తిరుగు మృగములతో
కొంతవిఘ్నము తపసుకు కలుగును
కావున ఇచ్చట వసింపు” మనగా
రాముడు పలికెను సుతీక్ష్ణమునితో

“క్రూరమృగములను చంపుటవలన
మీ మనస్సుకు దుఃఖము కలుగును
కావున ఇచట వసించుట నాకు
ఉచితముగాదు” - అని పలుకుచును

సాయంసంధ్యాకృత్యము తీర్చి
ముని ఆతిథ్యము ముదమున పొంది
సీతా - లక్ష్మణులిద్దరితోను
బడలిక తీరెను రాత్రి అచ్చట.

॥శ్రీరఘురాముని॥

8 సుతీక్ష్ణ మహర్షి శలవు నందుకొని వనిలో సాగుట

వేకువయందే రామచంద్రుడు
సీతయు-తమ్ముడు-కమలములున్న
సరస్సునందు స్నానముచేసి
కర్మసాక్షికి పూజనుసలిపి

సుతీక్ష్ణమునిని సమీపించెను
అంజలియొగ్గి పలికెవినయముగ
“ఓ మునిశ్రేష్ఠా! నీ ఆశ్రమమున
సుఖముగ గడిచెను రాత్రి యంతయు

శలవు నొసగుము సాగెదమయ్యా!
దండకవనిలో మునిపుంగవులు
రమ్మని కోరిరి పోయెదమదటికి
అనుగ్రహించుము తాపసోత్తమా!

అనుచితరీతిగ ధనమార్జించి
నడమంత్రపుసిరి నందిన-దుష్టుని
తలపించునటు-భానుడు-నింగిని
కొరవిచేతులను చాచకముందే

ఎండతీక్ష్ణత ఎదగకమునుపే
శలవునిమ్ము” అని చరణములంటగ
కొగలించుకొని ముని పలికెనట
“జనకజ ఛాయగ అనుసరించగా

సుఖముగ నీవు సాగుము స్వామీ!
పుణ్యమూర్తులగు ఋషిపుంగవులు -
విరిసిన తామరలున్న కొలనులు
నిత్యము పూసే తరుల గిరులతో

నెమశుల కేకారవములతోను
మదికానందము కలుగచేయును
లక్ష్మణమూర్తి! సాగుడు మీరు
సౌఖ్యముగా మీ పయనము సాగును

రాక్షసాంతకా! నా ఆశ్రమమున
తిరిగి ప్రియముగా వేంచేయు”డనె-
మునిదీవనలు పొందినవారు
బయలుదేరుటకు సిద్ధముకాగా

త్రిభువనసుందరి సీతాదేవి
పదునుకత్తులు - శరచాపమ్ములు
దాశరథులకు ఇచ్చినయంత
వాటిని దాల్చిరి-ముందుకు నడచిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

9 శ్రీరామునికి సీతాదేవి హితోక్తులు

కాననమందు సాగుసమయమున
ప్రేమాస్పందిత హృదయమునిండి
పలికెను సీత - రామచంద్రునితో
మధురవాక్యముల - పతితో పలికెను.

“ప్రాణేశ్వర - యీ వాన ప్రస్థమున
కామజవ్యసనములన్న మూడును
అసత్యమాడుట - పరశ్రీ భోగము-
నిష్కారణముగ హింసను చేయుట

అరణ్యకాండము

మూడు వ్యసనములు వదలగవలెను.
అందు మొదటిది రెండవదీను
మదిలోనైనా తలచవు స్వామీ!
మిగిలిన మూడవ వ్యసనము వదలుము.

లక్ష్మణాగ్రజా! సత్యధర్మముల
చలించనట్టి మదిగలవాడవు
మూడవ విషయము - వైరము లేకయె
ప్రాణిహింస మరి తగునా నాథా!

మహాభాగ! నువు దండకవనిలో
తపసుల హేతువు మదిలోనిలపి
అసురుల జంపగ ప్రతిన గొంటివి
అందుకె నీకీ శర - చాపములు.

యుద్ధోన్ముఖులై ఉన్నటులుండిరి
హితముగోరి - నే పలుకుచుంటిని
దనుజుడు కనబడ శరమును విడతురు
అది కారణము పగ పెరుగుటకు

అగ్నిహోత్రునకు కట్టెల సాయము
పెంచును బలతేజమ్ముల-నటులే-
క్షత్రియ ప్రభువుకు చేతనాయుధము
పెంచును రోషము-బల-తేజమ్ములు.

ప్రాణేశ్వర! విను, పూర్వకాలమున
సత్యధర్మముల చరించునొక ముని
జంతుకోటికి దయాపూర్ణుడై
తపమున నుండగ - విఘ్నము చేయగ

వాసవుడపుడు భటుని రూపమున
మునినిగాంచి - ఒక ఖడ్గము నిచ్చి
“దాచుము ఖడ్గము - తిరిగి వత్తును
అంతవరకును కాపాడుమనె”

ఖడ్గము నందుకు తాపసోత్తముడు
చోరభయమున - దానిని తనతో
అహోరాత్రములు ఉంచుకొనుటచే
మునిలో కలిగెను కోరిక యనునది.

కోరిక తో మరి రౌద్రము కలిగెను
దానితో మతిచెడి క్రూరకర్ముడయె
ధర్మవిచుడగు తాపసోత్తముడు
దుర్గతి పొందెను ఖడ్గస్నేహమున

నే నుడివినది సత్యము స్వామీ!
శస్త్ర సంయోగము కీడు తెచ్చును
అగ్నిహోత్రము కాల్చును కట్టెను
ధరించువానిని ఖడ్గము చెరచును.

చనపున చెప్పితి స్వామీ వివరము
నీకు తెలియని ధర్మము కాదిది
జ్ఞప్తి తెచ్చుటకు నుడివితి నిటుల
ముని వృత్తికి - మరి ఆయుధమేల?

ఆయుధబలము గర్వము పెంచును
పగలేనట్టి వారల త్రుంచుట
సరికాదని-నా మనసుకు తోచును
జనపాలక! విను హితము నుడివితి.

అడవుల తిరిగెడి వీరులు రాజులు -
ఆర్తరక్షణము చేయగతగుదురు
అంతియెగాని అకారణముగా
పరులదండన చేయగతగదు.

జాత్రమునకును - మౌనివృత్తికి
శస్త్రమునకును - తాపసవృత్తికి
పొంతనకుదరవు విరుద్ధమైనవి
దేశకాలముల చరించనగును.

కావున స్వామీ! కాననమందు
శస్త్రముదాల్చగవలదయ్యా విను!
అయోధ్యనగరికి జేరినయంత
జాత్రవిధిగ మరి ధరించు శస్త్రము.

రాజ్యము-భోగము వదలిన నీవు
వనమున మునివలె నడచిన-స్వామీ!
ముదము గలుగును ఆత్త-మామలకు
మాన్యుడ! వీడుము-శస్త్రమ్ములను.

అర్థము కలుగును ధర్మముతోను
సుఖముల నిడునది ధర్మమే కాదా!
సత్కర్మ హేతువు ధర్మమే అగును
లోకసారము-ధర్మమే కదా!

సత్యమైన సుఖమన్నది కావలె
కఠోరవ్రతము అనుష్ఠించగ
ధర్మము పూర్తిగ అలవడు స్వామీ!
సౌమ్యుడ! నీకు తెలియనిదాయది

అడవుల తిరుగుచు - అహింసవ్రతముగ
చరించరాదా ఓ ధర్మాత్మా!
నుడివితి నేను శ్రీ చపలతచే
మీకు తోచినటు చేయుడు మీరు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

10 శ్రీరాముడు తన స్థిరచిత్తమును సీతకు తెలుపుట

అమితభక్తితో - పతిహితమతియై
సీతపలికిన పలుకులు వినిన
రాఘవుడనెను - ధర్మబుద్ధితో
"నీవు నుడివిన ధర్మము వింటిని.

ఆర్తరక్షణచేయగ - రాజులు
చాపము దాల్చగ తగునని - నీవే
నుడివితివిపుడే దేవీ! వినుము
మునిపుంగవులు - మహానుభావులు

దిక్కని నన్ను-వేడినవారిని
పో-పొమ్మని నేననగా తగునా!
అడవులయందు కందమూలములు .
తినుచు-ధర్మమున చరించువారిని

దనుజులు హింసలు పెట్టుచుండగా
విడువని వైరము - పూనిన అసురుల
త్రుంచుట - అగునెటు ధర్మ విరుద్ధము?
దండకవనితో మునులందరును

దుఃఖమునిండి ఇడుములు తెలుపగ
కావుము అనుచు ప్రార్థన చేయగ
వారి పాదముల నమస్కరించితి
వారై స్వయముగ వచ్చిన వారితో

నేనై మిమ్ముల చూచుట ధర్మము
కావున కోరుడు - అనగా వారు
ముక్తకంఠమున దండకవనితో
శాంతి నిలుపమని ప్రార్థన చేసిరి.

రక్షకుడెవరని చూచుచుండగా
పుణ్యవశమున వచ్చితివనిరి
తపోబలమున శపింపగలిగియు
వ్యర్థము చేయము తపమని పలికిరి.

నీవే దిక్కని వేడిరివారు
వేరు రక్షకులు లేరని నుడివిరి
అంతట - రమణీ! వారికి అచ్చట
అభయమునిచ్చితి - ఆడితప్పను.

నా ఆశ్రయమున నిలచినవారిని
సాధు స్వభావము నిండినవారిని
జీవహింసతో అసురులు చంపగ
అట్టి అసురులు - నా విరోధులే!

అసువులనైనా విడిచెద వినుము-
నిన్నయినను - నా తమ్మునయినను
విడచెద-విను-నా ప్రతిన విడువను-
భూమీసురులకు చేసిన బాసది.

కోరకున్నను నేనేపోయి
రక్షించుటది నా ధర్మమ్ము-
అట్టివారికి అభయము నిచ్చి
ప్రతిన విడచుట తగునా లలనా!

నెయ్యమునిండి హితమును కోరి
ప్రియముగ పలికిన ధర్మపత్నివి
జనకవంశపు కీర్తికి తగినటు
సౌశీల్యముతో పలికితివీవు!

సహధర్మిణీవి - ఛాయగనుంటివి
ప్రాణముకన్నను మిన్నగ నెంచెద
అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
సాగెను - ముందుకు సతి సోదరులతో

॥శ్రీరఘరాముని॥

11 సుతీక్ష్ణ సందర్శనము-అగస్త్యమహర్షి దర్శనకాండ

కోదండముతో రాముడు ముందై
నడుమ జనకజ-వెనుక లక్ష్మణుడు
ప్రణవ మంత్రమే నడచుచున్నటు
ఓంకారమువలె నడచిరి మువ్వరు.

వికసిత కమలము-కలువలు-సుమముల
పరిమళభరితము మలయానిలము
తుమ్మెద ఝంకారమ్ముల రవము
నదీనదములు పవిత్రజలములు-

అడవిదున్నలు-మదక రీంద్రములు
 వనసూకరములు-పెనుబాములును
 సింహములుండెడి గుహలను చూచుచు
 సాగిరి మువ్వరు దండకవనిలో

సాయంసంధ్యా సమయములోన
 తేటనీటి తటమచ్చటగాంచిరి
 కలువలు-హంసలు శోభిలుచుండగ
 మధురమైన సంగీతము వినబడె.

వీణా-వేణు మనోహరధ్వనులు
 వినగా - చిత్రము - వివరములేమని
 వెనుకవచ్చెడి 'ధర్మభృతు'డను
 మునిని అడిగెను రామచంద్రుడు.

రామా! వినుమని ముని పలికెనట
 "మాందకర్ణి యను ఋషిపుంగవుడు
 తపస్వి-ఆతడు తపోబలముచే
 నిర్మించెను యీ తటాకమ్మునిట.

జలములు నిత్యము నిలచును యిందు
 'పంచాప్సరము' దీనికి పేరు
 నిరాహారుడై పదివేలేండ్లు
 జలమున తపమును చేసెను మౌని

ఘోర తపస్సుకు సురలు భయపడి
 ఏ పదవిని యీ ముని కోరునొయని
 భయముతో తపస్సుకు విఘ్నము తేగా
 తలచి-తరుణులను పంపిరి ఆపుడు

మెరుపుతీగలై మెరసిపోయెడి
 మేనితో అచ్చరకన్నెలైదుగురు
 మునికన్నులలో మిలమిల మెరసి
 మనసుదోచిరా మునిపుంగవునిది

ఆత్మదర్శనము చేసిన మౌని
 విరిశరములగురి తప్పకపోగా
 యోగబలముచే జలమున సౌధము
 నిర్మించుకొని సుఖములతేలెను

రామచంద్ర! విను-యౌవ్వనవంతుడు
 తరుణుల వశమున సుఖములతేలుచు
 ఆటల-పాటల ఆనందించగ
 భూషణధ్వనులివి వినవచ్చునవి."

ఆశ్చర్యముతో వినెను రాముడు
 ముందుకుసాగి మునినెలవులలో
 నారచీరలు పవిత్రాగ్నులు
 మంత్రవిదులు మరి నిండిన స్థలముల

శరచాపములతో రక్షణ నిచ్చుచు
 సుఖముగ గడిపిరి కొన్ని దినములు
 దినములు నెలలై - నెలలు యేండ్లయి
 పది వత్సరములు - గడిపిరి అచ్చట.

పది వత్సరములు ఆశ్రమ సీమల
 నెలలు - నెలలుగా తిరుగుచు నంత
 మునిసేవలలో రఘుకులసోముడు
 గడిపివచ్చెను సుతీక్ష్ణుకడకు.

సుతీక్ష్ణమహాఋషి కోతినయట్టుల
తిరిగి అచ్చట వసించి - రాముడు
అగస్త్యమహాఋషి వివరము అడిగెను
మునిపుంగవుని దర్శింతురనె.

“రామా! నేనే చెప్పదలచితిని
అడిగితివీవు-సతిసోదరులతో
ఆనందముగా - అగస్త్యమునిని
దర్శించుము ఓ ప్రేయదర్శనుడా!

దక్షిణమ్ముగా నాలుగామడలు
నడచిన - కననగు రావిచెట్లవి.
అందు - తుమ్మెదలు, కమలమ్ములతో
శోభిలు జలముతో - తటాకమ్ములు

పండ్ల బరువుతో పూలగుత్తులతో
నిండిన తరువులు నిలచియుండును
అది ‘సుదర్శన’ ఋషి ఆశ్రమము
అతడు అగస్త్యుని ప్రేయసోదరుడు.

సుదర్శనాశ్రమమందు మువ్వరు
రాత్రిగడిపి మరునాడుదయమ్ము
దక్షిణముగ అట తరువులు దాటి
ఆమడ నడచిన దివ్యాశ్రమమది.

అగస్త్యమహాఋషి ఆశ్రమమున్నది
అందు నీవు-నీ సతి-సోదరులతో
సుఖముగ నుండుము బయలుదేరుము
జాగుచేయక ఋషిని చూడుము.”

మువ్వరు సాగిరి ముని చెప్పినటు
మనోహరమ్ముగు కొండలు - వనములు
ప్రకృతి శోభను తిలకించుచును
గాంచిరి అచట శుభాశ్రమమ్మును

పండ్ల బరువుతో వంగిన కొమ్మలు
రాలిన ఫలముల ఘమాయంపులు
హోమవిధులకై కూర్చిన కట్టెలు
వైఠూర్యకాంతితో వెలుగు దర్భలు

నల్లని మేఘము అన్నటు పొగతో
ద్విజులు తెచ్చిన పుష్పమ్ములతో
శోభిలు ఆశ్రమమచ్చట గాంచిరి
అది సుదర్శను నెలవని తలచిరి

అసురుల జంపి లోకహితముకై
ప్రజలను - దక్షిణ దిశలో జేర్చిన
మహితమూర్తియగు అగస్త్యమహాఋషి
అనుంగుతమ్మునిదా యాశ్రమమని.

తీరుగ రాముడు తెలిపె తమ్మునకు
“పూర్వము - ఇరువురు మాయరక్కసులు
వాలాపి-ఇల్వలుడు-అనెడు క్రూరులు
ద్విజుల వేషముతో - ద్విజులను చంపిరి.

ఇల్వలు డసురుడు ద్విజునివేషమున
శ్రాద్ధము రండని-సంస్కృత భాషలొ
పిలువగ-ద్విజులు ఇంటికిరాగ
వాలాపిని-మేకగ చేసి వండుచు.

మేక వంటకము వారు తినగనే
మోసగాడగు ఇల్వలుడంతట
వాతాపిని రమ్మని బిలచినయంత
పొట్టలు చీల్చుకు అసురుడు వచ్చును.

అటులా దనుజులు వేల కొలదిగా
ద్విజులను జంపిరి-అంతటవారు
అటులే పిలచిరి-అగస్త్యమునిని
నమ్మిర మౌని-తినెను వంటకము.

యథాప్రకారము తమ్ముని పిలచెను
కడుపునుండి మరి తమ్ముడు రాడయె
అపుడు పలికెను అగస్త్యమహాబుషి
“నీ భ్రాత-ప్రేతయై యముని చేరెను.

జీర్ణమయ్యె నా కడుపున వాడు
వాడికవచ్చుట సాధ్యమెట్లురా?”
అనగా అసురుడు మునిపై బడగా
చూపుల కాలెను-దనుజుని-ఆ ముని.

అట్టి మహాత్ముని అనుజుడు అయిన
సుదర్శనాఖ్యుని ఆశ్రమమ్మిడి ”
తెలిపె తమ్మునకు-మౌని ఘనతను
చేరిరి ఆశ్రమసీమకు వారు.

ముని ఆతిథ్యము ముదముగగై కొని
మరునాడుదయము-వినయము నిండి
శలవు గై కొని సాగిరి మువ్వరు
సుతీక్ష్ణమహాబుషి చెప్పిన త్రోవలో.

కొంతదూరము సాగినయంత
మనోహరమగు లతాకుంజములు
అశోక-తాల-తమాల తోపులు
మొల్ల-మాలతి-సుర పొన్నలతో

తిమిశవృక్షములు-పనసతోటలు
మారేడు-మద్దియు-తుమ్మికి చెట్లు
తేనెతొనిండిన ఇప్పతరువులు
తుమ్మెద స్వనములు తీయగసాగగ

కపులు పూపగా కనపడు తరువులు
కరులు లాగగా కదలిన తరువులు
కన్నుల పండుగ చేయుచుండగా
ఆన్న పలికెను తమ్మునితోను

“లక్ష్మణ! గనుము-ఇచ్చటి తరువులు
మునులు పెంచగ శుభముగ నున్నవి
జింకలు-పులుగులు-శాంతి నిండినవి
సమీపముననే ఆశ్రమముండును.

హోమధూమముచే వనము నిండెను
నారచీరలు వరుసగ నున్నవి
బడలిక తీర్చును ఈ వనభూమి
దనుజులు వణకెద రీవనమును గని.

దక్షిణదిశలో-వింధ్య పర్వతము
ఎత్తుగ ఎదిగి సూర్యుని ఆపెను
సురలు అగస్త్యుని వేడుకొనగను
మొరలు వినిన ఆ మునిపుంగవుడు

నడచుట కనువగు రీతిగ నువ్వు
అణగుము-వింధ్యగిరింద్రమ అనగా
మునిపై గౌరవముంచిన ఆ గిరి
అణగెను-సాగెను ముని ఆ దారిని

తిరిగివత్తును అట్లే వుండుము
అనగా-ఆ గిరి అణగియుండెను
తిరిగి ఆ ముని మరలివెళ్లడు
గిరికి ఎదుగుటకు వశము కాదయె.

దీర్ఘాయుష్కుడు - దివ్యతేజుడు-
వినయవంతులగు శిష్యులు-భక్తులు
సేవించెదరు దివ్యమునీంద్రుని
సేవలు చేసి-మనకు శుభముగు

వనవాసమున మిగిలిన భాగము
ముని సేవలలో గడుపుదమయ్యా !
సురగంధర్వులు-ఈ మిత భుక్తుని
భక్తిమీరగా కొలుచుచుందురు.

అసత్యవాదులు-క్రూరులు- మరియు
కామప్రవృత్తులు-బ్రతుకరు ఇచ్చట
అమరులు-యక్షులు-పతంగ-నాగులు
నియమనిష్ఠలతో సేవలు చేతురు.

ఇచ్చట తపములు చేసిన మునులు
తపస్సిద్ధిచే దేహము వదలి
సూర్యతేజమును కలిగినవారై
నాకము చేరిరి-లక్ష్మణమూర్తి!

ముని సేవలకై వచ్చిన సురలను
స్తుతించి-వారికి నమస్కరించగ
మునులకు మరియు సర్వజగతికి
ఐశ్వర్యము-దేవత్వము నిడెదరు.

నాయన లక్ష్మణ! దివ్యాశ్రమమును
చేరితిమయ్యా - ముందుగబోయి
వినిపించుము-నే-జానకితోను
దర్శనముకై వచ్చితి ననుచు.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

12 అగస్త్య మహర్షి సందర్శనము-విష్ణుచాపము - అక్షయ తూణీరమ్ములు-దివ్యభద్రము ముని ఇవ్వగా శ్రీరాముడు స్వీకరించుట

రామానుజుడు ఆశ్రమమందు
అగస్త్యమహర్షినిగాంచి
“దశరథవిభుని జ్యేష్ఠ కుమారుడు
రాముడు-సతితో వచ్చెను స్వామీ!

ముని దర్శనము చేయగ నిలచెను
అనుజుడ నేను-లక్ష్మణుడందురు
భక్తి ప్రపత్తుల-అన్నను-నేను
నిరతము కొలుతును నా భాగ్యమని.

తండ్రి యానతిని వరముగ నెంచి
కాననసీమకు వచ్చితిమయ్యా!
తెలియబరచుము మాదగురాక
కలిగించుమయా ముని దర్శనము.”

సరియని-శిష్యుడు-హోమగృహమున
ప్రవేశించి-ఆ తపోనిష్ఠునకు
తెలియబరచెను మువ్వరిరాక
ఆనతి నిచ్చిన తోడితెత్తుననె.

అంతట మహాఋషి పొంగిపోయెను
అహా! నా అదృష్టము అనెను
“ఇన్ని దినములకు వచ్చెను రాముడు
మువ్వరనిపుడే తోడ్కొని రమ్మ

భక్తితో వారిని తోడ్కొని రమ్మ
ఎదురుచూచుచు నుంటిని అనుము
వాకిలి ఎదుట నిలబెట్టితివా!
జాగుచేయక-త్వరగా బొమ్ము”

అనగా శిష్యుడు వడిగా వచ్చి
సుమిత్రసుతునకు భక్తిగ్రమొక్కి
అడిగెను-శ్రీరఘరాముడు ఎచటని-
వేగమే సాగిరి రామసన్నిధికి

రామునిగాంచి వందనముంచి
ముని పలుకులను శిష్యుడు తెలిపి
విషయము నిండి తోడ్కొనిరాగా-
పెంపుడు జింకల చూచుచు నడచి

ఆశ్రమమందు పూజాస్థలములు
బ్రహ్మస్థానము-విష్ణుస్థానము
ఇంద్ర-సూర్యుల-చంద్రస్థానములు
భగుని స్థానము-కుబేరస్థానము.

ఆనంతు నెలవు-అనిలునిస్థానము
గాయత్రి స్థానము-వసువుల నెలవు
వరుణుని స్థానము-స్కందుని నెలవు
రాత-విధాత స్థానములును

ధర్మనిస్థానము-అగ్నిస్థానము
మొదలగు పూజాస్థలములు చూచుచు
ముందుకుసాగి-తేజోవంతుని
ఎదురువచ్చు ఆ మునిని గాంచిన

రాముడు అనెను అనుజునితోను
“తేజోవంతుని చూడగ మదికి
అగస్త్య మహాఋషి - అనిపించునయా!”
అనుచు రాముడు వందన మిడెను.

శీఘ్రమే సీతయు లక్ష్మణమూర్తి
ముని పదములకు మ్రొక్కిరి భక్తిగ
అంతట ఆ ముని ఆనందముతో
అర్ఘ్యపాద్యముల నిడెను వారికి.

వైశ్వదేవమునుచేసి-పిమ్మట-
అర్ఘ్యమునిచ్చి-ఆదరముంచి,
అతిథి పూజను వారికి సలిపి
ప్రేమమీరగ విందును చేసెను.

ఆవలమహాఋషి ఆసీనుడయి
వారిని కూర్చొనజేసి - తీరుగ
ధర్మకోవిదుని రామునిగాంచి
ధర్మబోధన చేసెను తీయగ

“హోమముచేసి - అతిథికి ప్రయముగ
అర్ఘ్యము నిచ్చి - సేవలు చేయని
వానప్రస్థుడు - కూట సాక్ష్యమును
చెప్పిన పాపము నందును రామా!

జగతికి నీవు - ప్రభుడవు రామా!
నిలచిన ధర్మము - మహారథుడవు
విరాజితకీర్తివి - మాన్యమూర్తివి
పూజకు పూర్తిగ - తగిన యోగ్యుడవు

మహితమూర్తివి-స్వయముగ-నీవే
అతిథిగ వచ్చితివయ్యా రామా!
ఇంతకుమించిన పుణ్యఫలము మరి
ఎందుకాంచెదను - రాక్షసహరణా!”

అనుచు పలుకుచు - ఫలమూలములు
సుమములు ఇచ్చి సత్కరించి - అట
జానకీపతికి - ఘనచాపమును
అక్షయతూణీరమ్ముల చూపుచు

“ఇది మహనీయము - దివ్యచాపము
హేమమణులతో - అలంకారముల
విష్ణుధనుస్సును - విశ్వకర్మ - తను
నిర్మించెను అతి రమ్యముగాను.

ఈ శరములు రవికాంతి సమములు
బ్రహ్మ ఇచ్చె నీదివ్యశరములు
అక్షయ తూణీరమ్ములు ఇవ్వి-
దివ్యఖడ్గమిది - ఇంద్రుడు యిచ్చెను.

విష్ణుదేవుడి ధనుర్బాణముల
దనుజుల జంపి - విజయమునందెను
ఇంద్రుడు-వజ్రాయుధమును గొన్నటు
స్వీకరించుము - నీకగు జయము”

విష్ణు ధనుస్సును - విజయ ఖడ్గమును
అక్షయ తూణీరమ్ముల నపుడు
ఆనందముగా రాముడు గ్రహించి
అగస్త్యమునికి భక్తిగ మ్రొక్కెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

13 అగస్త మహర్షి ఆశీస్సులు-పంచవటి వాసయోగ్యమని ముని నుడువుట

ప్రీతి గొలపగ అగస్త్యమహాఋషి
పలికెను - “రామా! నను గనవచ్చుట
సంతోషము - మరి భూమిజకూడ
వచ్చెను నడచి-శ్రమలకు ఓర్చి

కోమలాంగి - తను బడలియున్నది
కోసలాత్మజా! నీ వెనువెంట
కానన సీమకు వచ్చెను భక్తితో
కావున ఆమె సుఖమును చూడుము.

సృష్టి నుండి-విను-శ్రీ ఎల్లప్పుడు
భర్త - సుఖమును ఇచ్చిన పొంగును,
ఇడుమల బెట్టిన భర్తను శ్రీలు
గౌరవించరు - గర్హింతురయా!

మెరపులవంటి చంచలమతులు
కరకుదనమున వాడికత్తులు
బిరుసుదనమది ప్రకృతి గుణములు
అతిఫల సహజగుణములు రామా!

నీ యిల్లాలు దోషరహితయగు
అరుంధతికి మరి సాటి యగునయా!
పతివ్రతలచే పూజలనందగ
యోగ్యత సీతది - జనకనందినిది.

త్యాగమూర్తి నీ తమ్ముడు తోడుగ -
ఛాయరీతి వైదేహియుండగా
నీవిచ్చటనే వసించియుండిన
పావనమగు ఈ ఆశ్రమసీమ.”

అంతట రాముడు పలికెను మునితో
“నీ దయకెంతో ధన్యుడ స్వామీ!
జలసమృద్ధము - అనువగు స్థలము
తెలిపిన ఉండును ఆ ప్రదేశమున.”

తృటికాలము ముని ఆలోచించెను
ముదమగు నెలవు పంచవటియని-
రెండామడల దూరము ఇచటకు
ఫల-జల-సుమ సమృద్ధము అనెను.

“వనవాసములో అధిక భాగము
గడచెను - మిగిలిన శేషభాగము
అచట వసించి - తండ్రి ఆనతిని
పాలించిన - ఘనకీర్తిని పొందుము.

యయాతిరాజుకు - జ్యేష్ఠ కుమారుడు
కోరిక తీర్చగ - పుణ్యగతిని గొనె-
అటులే నీవు ప్రతిన తీర్చుకొని
భూమినేలి - సుఖ మందుకొనెదవు.

తపోబలమున సర్వము తెలిసితి
నీ గురించి నేనంతయు తెలిసితి
కావున ఇచటే వసించుమనియును
అడుగగ చెప్పితి - పంచవటియని

శ్లాఘనీయము - కడరమ్యమది
గోదావరి నది చావున నున్నది
ఫలములు-సుమములు మెండుగ నుండును
చావుననున్నది - నా నెలవున కది.

జానకితో నువు అచట వసించి
మునుల కావుము కారుణ్యానిధి!
అదిగో చూడుము - ఇప్పతోపు అది
దానికి ఉత్తరదిశలో - రామా!

మఱ్ఱిచెట్టును దాటిన వెనుక
మిట్టప్రదేశము - దాటిపోవగా
పర్వతమున్నది-దాని సమీపము
పంచవటిని గని-విడిది చేయుడు.”

మునికి భక్తితో నమస్కరించిరి
సెలవునందుకొని ఆ రణధీరులు-
జనకజ మధ్యలో-నడచుచుండగా
పంచవటికి ఆ మువ్వరు నడచిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

14 జటాయువుతో నెయ్యము-భూతకోటి జన్మించిన విధము జటాయువు తెలుపుట

అడవిలో నడచుచు గాంచెరి వారు
పెద్ద దేహముతో నున్న పక్షిని
అసురుడు అగునని-తలచెను రాముడు
వివరములడిగెను సందర్భముగా

తియ్యగ పలికెను పక్షి అచ్చట
“రామచంద్ర! నే దశరథ విభునకు
ప్రియసఖుడను, నను జటాయువందురు”
అనగా రాముడు-వినయము నిండెను.

తిరిగి పలికెను జటాయువంతట
భూతకోటి జన్మించుట తెలిపెను
“భూతసృష్టికి-ఆదికారణులు
ప్రజాపతులను పుణ్యమూర్తులు

వారిలో ప్రథముడు కర్దముడగును
విక్రీతుడు-శేషుడు-సంశ్రయుండును
స్థాణువు-మరీచి-అత్రి-క్రతువులు
పులస్త్యుడున్ను-అంగిరుడున్ను

ప్రచేతుడు మరి పులహాడు-దక్షుడు
వివస్వతుడును-కశ్యపుడున్ను-
వారిలో దక్షుని సంతతి అరువది-
అందులో ఎనిమిదిమంది కన్యలను

కశ్యపప్రజాపతికిచ్చెను దక్షుడు
అదితి-దితియు-దనువు-కాళియు
క్రోధవశయును-తామ్ర-మనువులు
అనలను వారు కశ్యపు భార్యలు.

మూడు లోకముల రక్షించగల
తనతో సమమగు శక్తిమంతులగు
సంతతి కనమని కశ్యపు డనగా
అదితి-దితియు-దనువు-కాళియు

భర్త మాటలు వరముగ నెంచి
అదితి కన్నది స్వర్గవాసులగు
ఏకాదశరుద్రులు-అష్టవసువులను
ఆదిత్యులను-అశ్వని సురలను.

దితికి కలిగిరి దైత్యసంతతి-
సంద్రము, వనములు నిండిన భూమి
దైత్యుల వశమున నుండెను పూర్వము
రామా! వినుము సృష్టి వివరము.

అశ్వగ్రీవుడు-దనువుకు పుట్టెను
నరక-కాలకులు కాళిక సంతతి
అంతట తామ్రకు క్రౌంచియు-భాసి
శ్వేని-ధృతరాష్ట్ర-శుకియు కలిగిరి.

క్రౌంచికన్నది - ఉలూకములను
భాసములను గనె భాసి అంతట
గ్రద్దల - డేగల శ్వేనిగన్నది.
హంస-కలహంస-చక్రవాకముల

ధృతరాష్ట్ర కన్నది సంతతిగాను
శుకి అంతటగనె - నతను బిడ్డగ
నతసంతతి యగు వినత అనునది
క్రోధకు తనయలు ఈ పదిమంది

సురస-మృగమంద-హరి-శ్వేత-సురభి
భద్రమద-మాతంగి-శార్దూలి-కద్రువ
మృగియనువారు- శ్రీరఘరామా!
మృగికి పుట్టినవి - జింకలగునయా!

ఎలుగులు-స్వమరము-చమరములన్నవి
పుట్టినవపుడు ఆ 'మృగ మంద'కు
హరికి సింహములు పుట్టినవయ్యా!
భద్రమద మరి నిరావతినిగనె.

ఐరావతమును-మాతంగములను
నిరావతికన్నది అంతట రామా!
శార్దూలి సంతతిగ వ్యాఘ్రములున్న
గోలాంగూలములన్నవి పుట్టెను.

శ్వేతసంతతి దిగ్గజమ్ములవి
సురభి సంతతి రోహిణి-గంధర్వులు
అందు రోహిణికి గోవులు కలిగెను
గంధర్వి సంతతి హయములు రామా!

అనేక పడగల నాగులనపుడు
సురసకన్నది సంతతిగాను
కద్రువ సంతతి విను రఘరామా !
సాధారణమగు పాములన్నవి.

మనువు సంతతిగ మనుజులు పుట్టిరి
ఫలవృక్షములు అనలకు పుట్టెను
వినత కుమారులు అరుణుడు-గరుడుడు
కద్రువతనయుడు సహస్రఫణియై

భూమిని మోసెడు ఆదిశేషుడు.
అరుణుని సంతతి ఇద్దరమయ్యా!
అందు సంపాతి నా అగ్రజుడు
అతని తమ్ముడను జటాయువందురు.

శ్రీరఘరామా ! నీ సేవకుడను
సరియనినంతనె సాయపడుదును
భీకరాటవిని వేటకుపోగా
సీత రక్షణగ నుండును నేను."

జటాయు వటుల పలుకగనపుడు
తండ్రి సఖునిగని రామచంద్రుడు
ఆనందముతో కౌగలించుకొని
సాగిరి పులుగుతొ పంచవటికట.

పుణ్యమూర్తియగు పక్షిరాజుతో
ఎగసిన జ్వాల - మిడుతల దండును
కాల్చినట్టుగా - అసురుల త్రుంచగ
పంచవటికి రఘరాముడు సాగెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

15

పంచవటి నివాసము

వివిధ సర్పములు-మృగములు నిండి
తెలయుచున్న పంచవటిని గని
పొంగిన ఆనందముతో రాముడు
పలికెను తమ్మునితో నంతటను.

“పూచిన పూలతో మంగళకరమై
మనసును దోచును ఈ పంచవటి
మన ముగ్గురకు వాసయోగ్యమగు
ఆశ్రమ స్థలమును నిర్ణయించుము.

నీటికి చేరువ సమప్రదేశము
దర్శలు-సమిధల కందుబాటుగా
పూలు పుష్కలము నుండెడి చోటు
ఇసుకతిన్నెల నేలను గనుము.”

రామానుజుడు ప్రేయముగ పలికెను
‘శలాబ్దములు - నే - మీతోనున్నను
సేవచేయుట నా కర్తవ్యము
ఆదేశించుట - నీకే తగును.”

తమ్ముని మాటకు గుండియ పొంగెను
గురుతుగ చేతిని అన్న అందుకొని
అనువగు స్థలమును చూపి అచ్చట
ఆశ్రమమును నిర్మించగ చెప్పెను.

తామర పూలతో నిండినకొలను
తీరుగపూసిన తరులు-లతలతో
చక్రవాకములు-హంసల శోభతో
ముని చెప్పినదీ గోదావరి నది.

విస్తరించిన పెద్ద వృక్షములు
విరివిగ తిరిగెడు నెమళ్ల రవములు
వివిధ ధాతువులు నిండిన నేల
వెలుగులు చిమ్ముచు వెలసియున్నది.

మద్ది-మామిడి-వంజుల-సింధుక
చంపక-చందన-కదంబ-నింబ
నిమ్మయు-మోదుగ-ఇప్ప-తమాల
పొన్నలు-కాంచన-అశోక తరువుల

శోభగనున్నది ఈ ప్రదేశము
గిరుల-పులుగులతో పుణ్యప్రదేశము
తీరుగ తీర్చుము పర్ణశాల” యన
అన్న ఆనతిని తమ్ముడు అచట

పునాది త్రవ్వి-గోడలు నిలిపి
వెదురు స్తంభములు బలముగనాటి
జమ్మివాసములు-ప్రక్క వెదుళ్ళతో
తెల్లును కప్పి-నేలను సర్దెను.

కుటీరమ్మునట సిద్ధము చేసి
గోదావరిలో-స్నానము చేసి
ఫలముల-పూలతో వాస్తుపూజయు
శాంతికార్యములు-తీరుగ తీర్చగ

రామచంద్రుడా కుటీరమ్ము గని
ఆనందముతో-నిండినవాడై
ప్రేమగ-తమ్ముని కౌగలించుకొని
ముదముగ పలికెను ఆ-సౌమిత్రితో

“సోదర ! ప్రేమతో-గుండియ పొంగెను
నీ సేవకు-నే ప్రతిఫలమిడుటెటు
ప్రతిగా గుండియ కలిపితినియ్యా!
కౌగిలింతయే కలిమి కడలియగు

నా మది తెలిసి-మసలుచుందువు
నన్నేమరక కాచియుందువు
నాదుపాలిట-తండ్రిగ నుంటివి
తండ్రిలేని లోటన్నది లేదు.”

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
అవనిజ సేవలు అందుకొనుచును
అనుజుడు భక్తితో పూజలు చేయగ
అందు వసించెను విష్ణుమూర్తివలె.

॥శ్రీరఘరాముని॥

16

హేమంత ఋతువర్ణన

భార్య సపర్యలు ముదముతొనందుచు
తమ్ముని సేవలు-భక్తియు నందుకు
సుఖముగ రాముడు గడుపుచుండగా
హేమంతమట విరిసినదావని

అన్న-వదినతో కొలనుకు నడువగ
సేవలు చేసే తమ్ముడు పలికెను
“అన్నా! నీకు ప్రేయమగు ఋతువు
మనసుకు నచ్చిన మాసము వచ్చెను.

చలితో-మేను కరకుతేలెను
స్నానము చేయగ కరచును నీళ్లు
పచ్చని పైరు కళకళలాడెను
చలిలో-అగ్నికి దగ్గరగుదురు.

క్రొత్త ధాన్యములు శ్రీతోరాగా
పొంగళ్లతో మరి పిత్పదేవతల
ఆహ్వానించి నివేదించుచు
పాపరహితులు అగుదురు జనులు

రాజులు యుద్ధోన్ముఖులై యుందురు
పాలు, పెరుగులు దండిగ నుండును
పల్లెలొ జనులు ప్రీతిమీరగా
పాడి పంటలను అనుభవించురు.

దక్షిణ దిశ-ఈ దక్షిణాయనము
భానుడుండగ శోభిలుచున్నది
ఉత్తర దిశ-మరి భానుడు లేకను
తిలకములేని-అతివగ తోచును.

చల్లని కాలము-మంచు కరగదు
పేరిన మంచు పెరిగిపోవగ
హేమవంతుడని సార్థక నామము
కలిగియుండెను-పర్వతరాజు.

నునువెచ్చగను ఎండ తగులును
మధ్యాహ్నమున తిరుగుచుందురు
చల్లని నీళ్లు-తాకగజిల్లను
వనవిహారములు శక్యముగావు.

చలిలో-సూర్యుని కోరుచుందురు
చంద్రుడు తనదగు సౌభాగ్యమును
రవికి యిచ్చి-తను మంచు కణములతో
ఆవిరి సోకిన-అద్దము పోలెను.

చల్లనివయిన పడమటి గాలులు
శీతలమ్ము మరి జతకూడుటచే
ద్విగుణీకృతమగు చల్లదనముతో
తిరుగుచున్నవి ఉదయకాలమున.

ఖర్జూర పూవుల కాంతులు కలిగి
గింజల బరువుతో తలలు వంచిన
బంగారు వన్నెతో మెరయు పైరులను
చూచిర-మీరు-మనసుకు హాయిగ.

మంచు తుంపరలు నిండిన నింగిని
భానుడుండెను చందమామవలె-
మధ్యాహ్నమున సూర్యకిరణములు
కొంచెము ఎఱుపు కలిగియున్నవి.

పచ్చిక పైన - హిమబిందువులవి
సూటిగపడిన సూర్య కిరణముల
వజ్రములన్నటు మెరయుచున్నవి
మదిపులకించే మనోహరమ్ము.

సూర్యకిరణములు చల్లగనున్నవి
వేడిమిలేక వెలుగుటచేతను
జలములు చల్లగ నిలిచియున్నవి
దప్పికయున్నను-తాకగలేము.

నీటిపక్షులు నీటికి భయపడు
కరులు-నీటిని తాకగ భయపడు
మంచు చీకటిచె-వనము నిండగ
నిద్రించినటు పుష్పరహితమయ్యె.

కమలములన్నీ రేకులు రాలి
మంచు వశమున చిక్కిపోయినవి
కాడలు మాత్రము నిలచియుండగా
కొలనుల శోభలు చెదరియున్నవి.

పుండువంటి ఈ చలికాలములో
భరతుడు-భోగములన్నియు వదలి
ఫలమూలములు తినుచు గడుపుచు
రామధ్యానమున నుండును అన్నా!

ఇదే వేళకు నిద్రలేచును
మంత్రులు తనను కొలుచుచుండగా
సదమలమతియై సరయానదికి
స్నానముకై చను-యోగిగ మెలగును.

చిక్కని చలిలో-ఆ సుకుమారుడు
గారాబముగా పెరిగిన భరతుడు
చల్లని జలముల-సరయానందు
ఏ విధి మునుగునో అనిపించును కద!

సుకుమారుడు-వీరుడు-సుందరమూర్తి
సర్వ ధర్మములు తెలిసిన యోగ్యుడు
సత్యవాదియు, దోషరహితుడు
రిపుల గర్వమును అణచగచాలిన

ఆజానుబాహుడు - విజితేంద్రియుడు
పాపకార్యములు చేయని విజ్ఞుడు
భక్తినిండిన భరత సోదరుడు
విరాగి యయ్యెను నీవలె అన్నా!

ధర్మమూర్తికి పత్నియైనది
సుగుణారాశికి - తల్లియైనది
కైక - అంతటి కఠిన మనస్సును
ఎటుల కలిగి మరి యున్నదో చిత్రము!

మనుజులలో మరి తనయుడెప్పుడు
తల్లి గుణములను పొందియుండునను
లోకవార్త - ఈ భరతుని యెడల
తిరగబడినదని తోచును అన్నా!”

అనగా రాముడు తమ్మునితో ననె
“సోదర! కైకను నిందించకయా!
ఆమె కుమారుని కీర్తించుమయా!
భరతుని తలచిన నా మది కరుగును.

ఆనాడాతడు పలికిన పలుకులు
మధురవాక్కుల హృదయము పొంగును
అమృతమయమై - అనిశము మదిలో
మెదలుచుండును - మర పేరావు.

నాయన! నిన్ను - భరత, శత్రుఘ్నుల
సీతను, అందరి నొక్కమారుగ
ప్రేమగ గాంచెడి రోజు ఎన్నడో”
అనుచు బాధతో రాముడు నడచెను.

తమ్ముడు-తన సతి-వెంట నడువగా
స్నానము చేసి విధులను తీర్చుకు
గిరిజ - నందుల సేవల నందెడి
రుద్రుని తీరుగ తోచెను రాముడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

17

శూర్పణఖ రామచంద్రుని మోహించుట

గోదావరిలో స్నానము చేసి
రామచంద్రుడు సతి - సోదరులతో
పంచవటిని తన ఆశ్రమమందున
ముదముగ ముచ్చటలాడుచు గడుపుచు

తమ పూర్వీకుల దివ్యగాథలను
తీయగ చెప్పుచు-సుఖముగ గడుపగ
మోహనమూర్తిని రామచంద్రుని
దశముఖు సోదరి గాంచిన దచట.

సింహమువంటి విశాలవత్సుని
తామరరేకుల కన్నులవాని
ఆజానుబాహుని, అతి సుందరుని
ఇంద్రసమానుని కోమలమూర్తిని

శత్రుకర్కనుని సజ్జనపూజ్యుని
నీలనీరదశ్యాముని రాముని
రాజచిహ్నముల రాజిలు మూర్తిని
జటావల్కలము లమరిన పూజ్యుని

సన్నని నడుముతో సుకుమారుడట
వెన్నెల కురిసే చందమామలా
వెలిగెడి రాముని - రావణు చెల్లెలు -
పెద్ద కడుపుగల రక్కసి గాంచెను.

సుందర వదనుని - విమల చరిత్రుని
మోహనరూపుని-సుస్వరగాత్రుని
విశాలనేత్రుని - వినయశీలుని
భ్రమర వినీలకుంతల మూర్తిని

దుర్ముఖి-మిక్కిలి పాపచరిత్ర-
కురూపి-భీకర కంఠము కలిగిన
భీకరాక్షి మరి శామశిరోజు
భయము గొలుపు శూర్పణఖ గాంచినది.

మనసు కెక్కినది రాముని అందము
మురిసిపోయినది - ముచ్చట పడినది
మన్మథు శరములు మనసును కాల్చగ
మరి మరి చూచి పలికెను అపుడు:

“ఎవ్వడవీవు ? ముని వేషముతో
ఇవ్వనభూమిలౌ భార్యతో కలసి
దానవులుండగ-చరించుచుంటివి
కారణమేమి ? తీరుగ చెప్పుము.”

అసత్యమాడని రామచంద్రుడు
అతివముందర-తపోనియమమున
అన్యతమసలే తలపులొనుండక
తెలిపెను అపుడు వికృతరూపికి:

“దేవసముడగు దశరథ రాజుకు
కొడుకులందరిలౌ జ్యేష్ఠుడ నేను
రాముడందురు-ఈతడు తమ్ముడు
లక్ష్మణాఖ్యుడను లలితగుణాఢ్యుడు.

సీత - ఈమె నా యిల్లాలగును
తల్లిదండ్రుల ఆనతి - ధర్మము
నిలపవచ్చితిమి-వింటివి-నీవు
నిజము చెప్పుము ఎవ్వతె వీవు?”

“దేవస్వరూపా! శూర్పణఖను - నే
కోరిన రూపము దాల్చగ నేర్తును
కాననమందున తిరుగుదు నేను
సర్వభయంకర చరితను నేను.

విశ్రవసునికి కుమారుడైన
దనుజ నాయకుడు రావణాఖ్యుని
పేరు వింటివ? నాకు సోదరుడు-
కుంభకర్ణుడు అతి నిద్రితుడు.

రాక్షస చేష్టల నెరుగనివాడు
ధర్మచిత్తుడు విభీషణుండును
ఖర, దూషణులను శూరపుంగవులు
అన్నలగుదురో అందగాడ విను.

అదుపులేక - నే మదికి తోచినటు
తిరుగజాలుదును - ఎందునుకూడ
నీతో ఈడగు సుందరాంగుని
చూడగలేదు మగడవుగావలె.

ఏమనుకొంటివో-అతి బలశాలిని
అనుకొనినటుల చరించుదానను
మగనిగ నీవు సుఖముల నందుము
ముందు వదలు-ఈ రోత సీతను.

ఛీ-ఛీ! ఇంతటి వికృతరూపిని
ఇంకా నీదరి నుంచుట ఏలా?
నీరూపమునకు తగినదానను
నన్నేలుము నువు-భార్యగజేసుకు.

భయము గొలుపు ఈ దుష్టవనితను
నీచమైన ఈ మానవ కాంతను
తమ్మునితో నిట కబళించెదను
మగడా! సుందర వనముల పోదము.

పర్వత గుహలలో - వనసీమలలో
ఉల్లాసముగా విహరింతమయా!
ముద్దుల మగడా-మురిపెము తీర్చుము
ముందు నిలచిన ముద్దుగుమ్మను.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

18

శూర్పణఖ శిక్షింపబడుట

మరులుగొన్న ఆ - శూర్పణఖనుగని
రాముడు పలికెను పరిహాసముగా
“నన్ను చేరిన - సవతి పోరుగద
నాకీ ఆడది - ప్రియసతియైనది.

నమ్మిన స్త్రీని - వదలుట తగదు
తగు నీ కాతడు - నా సోదరుడు
లక్ష్మణమూర్తి - ప్రియదర్శనుడు
తేజోవంతుడు - ఒంటరి ఇపుడు.

యౌవ్వనవంతుడు - యోగ్యుడతడు
తరుణీ తగును - పతిగా నీకు”
అనగా రక్కసి - మోహము నిండి
పలికెను అపుడు రామానుజునితో:

“అన్నుల మిన్నను - అందుకొనుమయా!
అందగాడ - నువు మగడవు నాకు
సుందరాంగ - నా కరము గ్రహించుము
అందమైన ఆ గిరుల చరింతము.”

దరహాసముతో పలికె లక్ష్మణుడు
“జవ్వని వినుము - బానిస నేను
బంటుగ సేవలు చేయుచుంటి గద!
బానిస భార్యగ సుఖపడటెటుల?

ముదిలా! నీవు ఆలోచించుము
ముద్దు లొలికెడి చిన్న భార్యగ
మురిపెము తీరగ సుఖపడగలవు
కావున రాముని - కరము గ్రహించుము.

ముందర నిలచిన సుందర స్త్రీవి
అందము లొలికెడి రక్కసి వీవు
అందుకు - నీకై ముందుకు వచ్చును
మానవకాంతల మరపింతువు కద!”

రామానుజుని పరిహాసమును
తెలియని వెకిలి - వికృతరూపి
పర్ణశాలలో - సీతతో నున్న
రామచంద్రునితో పలికెను తిరిగి:

“ఈ కురూపిని కరాళరూపిని
చెంత నుంచుకొని - చూడవు నన్ను
కావున దీనిని మ్రింగిన సరియగు
సవతిపోరు యిక వుండదు మగడా!”

రోహిణిపై బడు కొరవి తారవలె
భీకరాక్షి అట సీతను చేరగ
రాముడు బలముగ నిగ్రహించెను
తమ్ముని గాంచి పలికెను అపుడు:

“సోదర! మనము నీచులతో - మరి
పరిహసించుట ప్రాణాంతకము
ఆయుధముతో పోరుగాదిది
అడుది గనుక-విరూపగ జేయుము.”

అన్నమాటలు వినిన తమ్ముడు
అతి బలవంతుడు - రక్కసి యొక్క
ముక్కు - చెవులను కత్తితో కోసెను
రోదించుచు ఆ రక్కసి పరుగిడె.

నోరు కొట్టుకొని - తొమ్ము బాదుకొని
దిక్కులవియగా అరచుచు - రక్కసి
జనస్థానమున నున్న సోదరుని -
ఖరుని ముండుపడె పెద్ద బండవలె!

॥శ్రీరఘరాముని॥

19

ఖరుడు రామునిపైకి వీరుల నంపుట

నెత్తుట దడిసిన దేహము నున్న -
వికృతరూపిగ నేలను బడిన
ముద్దుల సోదరి నచ్చట గాంచిన
ఖరుడు ఉరిమెను - పెద్ద మేఘమై.

పక్షిజాతికి ఎవ్వని దేహము
ఆహారముగా వేయమందువు
దేవాసురులు వానిని యింక
రక్షణచేయగ చాలరు వినుము.

“బుట్టలొ నున్న మిన్నగును మరి
పొడిచె నెవ్వడు - విషము త్రాగగ
మృత్యుపాశమున చిక్కిన దెవ్వడు
తెలుపుము త్వరగా నెత్తురు త్రావెద.

సేదతీరి నువు వివరము చెప్పుము.”
అనగా-సోదరి-కనుల బాష్పముల
రోదించుచును తన సోదరునికి
జరిగినదంతయు వివరించెనిటు:

బలవిక్రమ సంపన్నువు నీవు
ఇచ్చవచ్చినటు తిరుగజాలుదువు
కామరూపిణి - నీకు కష్టమును
తెచ్చి - మృత్యువును కోరిన దెవ్వడు?

“తరుణ వయస్కులు-చక్కనివారు
మునుల వేషములు దాల్చినవారు
కోమలమూర్తులు బలసంపన్నులు
జితేంద్రియులు మరి ధర్మమూర్తులగు

బాకాసురుని జంపిన ఇంద్రుడు
నాకప్రియమును చేయగ భయపడు
నీటిపాలలో పాలను ద్రావిన
హంసరీతిగా - అసువులు త్రావెద.

దశరథ తనయులు - రామలక్ష్మణులు
రాజ చిహ్నముల రాజులు మూర్తులు
తేజము గాంచిన, సురలో-నరులో
తెలియరాదు, గంధర్వ నాయకులొ?

వారిమధ్య నొక సారీమణిని
ఆభరణమ్ములు అమరిన అతివను
తామర రేకుల కన్నులకాంతను
కాంచితి - నట్టి కాంతలుండరు.

అట్టి పడుచుకై ఇద్దరు ఒకటై
అనాథ చేసి అవమానించిరి
తండ్రి వగుదువు-తప్పక నేను
ఆ శ్రీ రక్తము-త్రాగగవలెను.

వారల జంపక ఆమె రక్తము
పానము చేయగ-సాధ్యము గాదు
ఆజిని-వారిని అంతము జేయుము
అంతకన్న నే కోరెడిదేమి?"

కోపము నిండి ఖరుడు అంతట
యమునితో సమమగు బలము కలిగిన
రాక్షసవీరులు-పదునాల్గరను
చూచి-పలికెను కోపము నిండి:

“దండక వనిలో దుష్టచరితయగు
శ్రీతో-ఇద్దరు పురుషులుండిరి
కోదండములు కృష్ణాజినములు
ధరించియుందురు-హతమార్చవలె.

వారల జంపక-వేడి నెత్తురు
సోదరి త్రాగుట దుర్లభమైనది
కావున వేగమె పోవలె మీరన”
శూర్పణఖతో-వారందరేగిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

20 ఖరుని వీరులను శ్రీరాముడు హతమార్చుట

గాలికి చెదరిన మేఘములన్నటు
ముందుకు వచ్చిన దనుజుల గాంచి
రామచంద్రుడు-లక్ష్మణమూర్తికి
సీత రక్షణము నప్పగించెను.

దనుజుల గాంచి పలికె రాఘవుడు:
“దశరథవిభుని తనయుల మగుదుము
రామలక్ష్మణ నామధేయులము
సీతతో వనికి వచ్చినారము.

కందమూలములు తినువారలము
ధర్మమునె మది నిలిపినారము
మునుల సేవలో-దనుజుల త్రుంచగ
మనసుగలిగి మేమిట నిలచితిమి.

దైర్యము గలిగిన ఎదిరిపోరుడు
బ్రతుకనెంచిన పరుగిడి పొండు.”
అంతట వారు ఆయుధధారులు
పలికిరి అచట రామచంద్రునితో:

“అతి పరాక్రముడు-ఖర మహారాజు
కోపమ్మునకు గురియైనారు
నిలువలేవు మా ముందర నీవు
ఎదిరిపోరుటది తలచుట ఎటుల?

అందరమొకటై అంతు చూచెదము”
అనుచు-విసరిరి శూలమ్ములను
అంతట రాముడు-బంగరు పేడిగల
అమ్ములతో నట త్రుంచె శూలముల.

అంతట ఆగక-రవివలె వెలిగెడు
పదునాల్గములు వదలినంతనే
అసురుల-అసువులు తీసెను-శరములు
అవనిని పడిరి-ఖరుని వీరులు.

కూలిన తరువుల తీరున పడిన
నెత్తుట తడిసిన-ప్రాణములూడిన
దనుజుల గాంచి-భయవిహ్వలయై
పరుగు తీసెను ఖరుని సోదరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

21

శూర్పణఖ-ఖరుని రెచ్చగొట్టుట

జనస్థానమున ఖరుని ముందర
అసుర వినాశము కొరకై వచ్చిన
అతివను గాంచి-ఖరుడు పలికెను:
“ఏల ఏడ్చుట! పొరలుట ఏల?

నీకై మడసిన వీరులపైన
ఈ సోదరిపై-దయగలిగినచో
దైర్యము గలిగి-రాక్షసవైరిని
ఎదిరి పోరుము యుద్ధమునందు.

దిక్కులేదని ఏడ్చెదవేల
నేను నిలచితిని-దైన్యము వదలుము
భయమును వదలి-జరిగినదేమి
వివరించుము నువు తొందరగాను.”

కాకుత్స్థుని నువు మట్టుపెట్టుటకు
వలయు యత్నము చేయకున్నచో
వదలెద అసువులు-నీ ముందరనే
అవమానముతో చచ్చితి ముందే.

అనగా-ఖరునితో పలికెను రక్కసి
“నీవు పంపిన వీరవరేణ్యులు
చచ్చిరి-వినుము-రామునిచేబడి
వచ్చితి పరుగిడి-తగ్గదు వణకు.

సత్యము నుడివెద-రామునిముందు
నిలువగలేవు-పిరికిపందవు
దుర్బలుడవు నువు-శూరుడగావు-
ఎచ్చట నీవు? రాముడెచ్చట?

విషాదమ్మను మకరులు నిండి
మహాభయమను అలలు నిండిన
దుఃఖ సంద్రమున మునిగియుంటిని
దరికి చేర్చగ దయగాను సోదర!

బలము గలిగిన బయలుదేరుము
జనస్థానమున ఉండగ తగవు-
కులదూషక! నిను రామచంద్రుడు
పూడ్చును-పందా! పారిపోయిక.

రఘుకుల తిలకుడు అసమాన్యుడురా!
ముక్కు-చెవులను కోయగ చాలెను.”
పెద్ద పొట్టను-దబదబబాదుకు
ఏడ్వగ నపుడు ఖరుడు పలికెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

22

పదునాల్గువేల వీరులతో ఖరుడు వచ్చుట

అవమానముచే పుట్టిన కోపము
పొంగెడి సంధ్రము నాప నసాధ్యము
“నీచమానవుడు మృతతుల్యుడు-మరి
నేను చంపగా పనియే లేదు.

చుష్టచేష్టలు కల్గిన నరుడు
చచ్చునువాడు-పేరు నిలచునా?
ఏడవ కేడవ కిప్పుడే పోదును
వేడినెత్తురు జుట్టుకో యిక”

అనుచు-సోదరిని అనునయించుచు
అతి-బల-పౌరుష విక్రముడైన
దూషణుడను తన సేనాపతికి
కోపము నిండి ఆనతి నిడెను.

“పదునాల్గు వేలుగా బలభీములను
సాహసవంతులు-వెన్నుచూపని
నల్లని మేఘము వన్నెతో వెలిగెడు
దయాదూరులను-హింస విహారుల

సింహ విక్రములు - నాపై గురిగల
యుద్ధమందు ఆసక్తినిండిన
వీరులనిప్పుడే ఎంపిక చేయుము
శర-చాపములు-కత్తులు తేవలె.

పౌలస్త్య వంశమున పుట్టిన దనుజుల
ముందుగ పోదును - వెంట వత్తురు
చావు జాడగని-రాముని పంపెద
అనుసరింతురు అందరు నన్ను.”

ప్రభువు పలుకులు వినెను దూషణుడు
ప్రళయ కాలమున రవివలె నిలచి
వివిధ వర్ణముల జాతి అశ్వముల
బంగరు మయమగు తేరును నిలపెను.

అఖండ సేనావాహిని-నిలువగ
ఆనతి నిచ్చి-ఖరుడు సాగెను
దిక్కులు ధ్వనితో పిక్కటిల్లినవి
మృగములు తికమక చెంది-మూర్ఛితె.

శూల-ముద్గర-కృపాణములతో
విల్లములును ఇనుప గుడియలు
వజ్రాయుధముతో సరిపడు కత్తుల-
భూమి వణకగా సేన కదిలెను.

అతిశయించిన కోపముతోను
అతి వేగముగా తేరు తోలమని
మేఘము లొరిపిడి ధ్వనిగా-అరచుచు
సారథినెంతో తొందర చేసెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

23

ఖరునకు అపశకునములు తోచుట

సాగెడి ఖరునకు అపశకునములు
అమితముగా అగుపించె-త్రోవలో
గార్దభ ఛాయ కలిగిన మేఘము
రక్త వర్ణమగు నీటిని కురిసెను.

సమ ప్రదేశమున జారె నశ్వములు
రథ ధ్వజముపై గ్రద్ద వ్రాలెను-
సూర్యుని చుట్టును భయంకరముగా
నల్లని వలయము కానవచ్చినది.

సూర్యుని కెదురై నక్కలు కూసెను
నల్లని మబ్బులు నిండెను నింగిని
సంధ్యకు ముందే నింగి ఎఱ్ఱబడె
దిక్కులు తెలియక తికమక యైనది.

వృకములు-గ్రద్దలు-ఖరుని కెదురుగ
వికృతమైన సవ్వడి చేసెను-
రెక్కలు తెగినటు గిరులు తోచెను
నక్కలు భీకర ధ్వనితో అరచెను.

సూర్యుడు రాహువు వశుడై యుండెను
రవి కెదురగ-ఒక వికృత మేఘము
మొండెము వంటిది-కానవచ్చినది-
ఎదురు గాలి అది రివ్వన వీచెను.

పగటి పూటనే చుక్కలు తోచెను
తరువుల పూవులు-ఫలములు రాలెను
ఎఱ్ఱని దుమ్ము ఎగిరి పడినది
గోరువంకలు భయముగ కూసెను.

కొండలు-నదులతో భూమి వణకెను
వామభుజమది ఆదిరెను ఖరునకు
సింహనాదమది గొంతు పెగలదు
అకారణముగ చెమర్చె కన్నులు.

అపశకునములకు భయపడననుచు
పిరికిపంద-మరి జంకుననుచును
భయము వలదని-ఖరుడు-సేనకు
మనసు నిండుగా ధైర్యము నిడెను.

“శరవర్షముతో తారల త్రుంచెద
యమునే-దండన చేయగ చాలుడు
అట్టి వీరుడను-రామలక్ష్మణుల-
అంతుచూడక వెనుకకు మరలను.

ఆజితౌ-వాసవు గెలిచితి నేను-
అపజయమన్నది ఎరుగనివాడను
సోదరి-ముదముగ రుధిరము త్రాగును
అల్పులు మనుజులు-నాముందెంత?.”

ధైర్యము గొలిపి సింహనాదమును
చేయగ-సేనలు సంతసమందెను
యుద్ధము చూడగ సిద్ధులు-ఋషులు
సుర-గంధర్వులు నిండు మనసుతో-

గోత్రాహ్మణులకు-హితకాంక్షులకు
మేలు కలుగునటు శుభము పలుకుచు
లోకహితముకై శుభముల నిడగా
రామభద్రుడు భద్రత నిడునని-

చక్రధారి ఆ విష్ణుదేవుడు
అసురుల జంపి విజయము నందెను-
అటులే రాముడు విజయము నందును
అనుచు-సమరమును చూడగ నిలచిరి.

సేనలకన్న ముందుగ సాగెను-
సాగిరి మంత్రులు శ్వేనగామియు-
పృథ్వీగీవుడు-కాలకార్ముకుడు-
యజ్ఞశత్రువు-సర్పాశ్వుడును

దుర్జయమంత్రీ-మేఘమాలియు -
మహామాలియు-పురుష మంత్రీయు -
విహంగముడును-రుధిరాశనుడు
కరవీరాక్షుడు-అనుసరించిరి.

దూషణు వెంబడి నలుగురు వీరులు
స్థూలాక్షుడును-మహాకపాలుడు
ప్రమాధి-త్రిశిరుడు-అనుసరించిరి-
ధూళితౌ-రాతిరి అనిపించినది.

రవి-చంద్రులను ఎదిరించుటకై
దుష్ట గ్రహములు పరుగిడు రీతిగ
రవికుల తిలకుల శరముల కొరకై
రక్కసి సేన-కదలిపోయెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

24

సమరోత్సాహుడై శ్రీరాముడు నిలచుట

అసుర వినాశము తోచు శకునములు
అగపడ-చూపుచు లక్ష్మణమూర్తికి
అన్న పలికెను-“నీ ముఖబింబము
శోభగ వెలుగుట విజయ సూచన.

ఆపద రాగల సమయము తెలిసి
ఆలోచనతో నిలచును ధీరుడు
కావున నీవు-విల్లంబులతో
సీత రక్షణము చేయగవలెను.

ఖరము వన్నెతో మేఘములుండుట
గాడిద తీరుగ అరచుట-మరియు
రక్త వర్ణమగు నీళ్లను కురియుట
భయముతో పులుగులు అరచుట వినుము.

చిక్కగ తరువులు నిలచినవచట
అచ్చట గుహలో-సీతను చేర్చుము
శూరుడ వీవు-బలవంతుడవు
బదులు పలుకకు-పదములు ఆన.

కోదండములివి పొగలను ఎగయుచు
తమకై తామే-కదలుచున్నవి
భీకరమైన పోరు జరుగును
శత్రువినాశము జరుగుట తథ్యము.

దనుజులందరిని త్రుంచగలవయా!
అయినా-వారిని స్వయముగ జంపెద
వీరపుంగవా! వడిగా సాగుము
జనకజ రక్షణ నీ కర్తవ్యము.”

నా కుడిచేయి అదరుట గనుము
అసురులు సేనతో వచ్చుచుందురు
నగారధ్వనులు వినవచ్చినవి
దగ్గరలోనే దానవులుందురు.

లక్ష్మణమూర్తి ధనుర్ధారియై
జనకనందిని తొ-సాగెను అపుడు
రామచంద్రుడు-ఘనమగు కవచము
మండెడి అగ్నిగ తోచగ దాల్చెను.

పొగలేనట్టి అగ్నిహోత్రమై
పదునగు శరములు-ఘనకోదండము-
అల్లె త్రాటి ధ్వని దిక్కులవియగా
సమరోత్సాహుడు రాముడు నిలచెను.

మూర్తిగ నిలచిన వీర రసమును
నిండుగ గాంచిరి-సుర-గంధర్వులు
గోబ్రాహ్మణులకు శుభములు కలుగును.
అనుచు-మునులు మరి సంతసపడిరి.

చక్రపాణి శ్రీ విష్ణుదేవుడు
దైత్యులద్రుంచి జగతిని బ్రోచును,
పౌలస్త్య వంశపు అసుర వీరులను
అంతము చేయును రామచంద్రుడు.

పినాకపాణిగ తోచెను రాముడు-
ఉగ్రరూపమున క్రోధము నిండి
రుద్రరూపుడై నిలచిన రాముని
చూచి-లోకములు భీతిల్లినవి.

భయంకరమగు ఆయుధములతో
ధ్వజములతో మరి కవచములతో
హుంకారములతో వీరులు అరచుచు
చాపములతో-టంకారధ్వని

భేదుల భాంకారావమ్ములతో
రథికుల ధిక్కారమ్ములు నిండి
పదముల సవ్వడి మింటికెగయగా
రక్కసి సేనావాహిని కదలగ.

వనమున మృగములు భీతిలి పరుగిడి
సవ్వడిరాని సందున దాగెను-
సంద్రము వంటి సేనలు రాగా
రాముడు చూచెను-చూపుల కాలెచ్చెను.

అల్లెత్రాటికి శరమును జేర్చి
అసురుల అసువులు హరించ నిలచి-
అంతటి కన్నులు-చలించుచుండగ
కల్పాంతమున అగ్నిగ తోచుచు

దక్షుని యాగము ధ్వంసము జేయగ
నిలచిన రుద్రుడొ ఫాలనేత్రుడో-
అన్నట్టు-నిలచిన రామచంద్రుడు
భయము గొలిపెను ప్రాణికోటికి.

భీకర క్రోధపు బుసలు విడువగా
భూతములన్నీ భయముతో పరుగిడ.
ధ్వజములు-విండ్లు ఆభరణమ్ములు
అగ్నివంటివగు కవచములతో

సూర్యోదయమున మేఘములన్నటు
అసుర సేనలవి ముందు నిలువగా
కోదండముతో నిండుగ నిలచి
రామభద్రుడు గాంచెను సేనను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

25 శ్రీరాముని శరములకు అసురసేన సమసిపోవుట

శత్రుహరణుని-సమరోత్సాహుని
కోదండముతో నిలచిన వీరుని
ఖరుడు గాంచెను-క్రోధము ఎగసెను
రాముని దరికి-తేరు తోలమనె.

సింహనాదముతో దనుజులు జేరిరి
భీకరమైన వాడిబాణములు
ఖరుడు వదలెను రాముని పైకి
వివిధ ఆయుధము లందరు విసరిరి.

గజములనుండి-రథములనుండి
రవికుల తిలకుని అంతుచూడగా
వర్షధారలతో గిరిని ముంచినటు
శరవర్షము కురిపించిరంతట.

సాగరమ్ములో నడులుజేరగ
రూపు తెలియక-కలసిపోవును
అటులే రాముడు శరములు వదలి
వివిధాయుధముల రూపుమాపెను.

పిడుగుల లాకిడికెదిరి నిలచిన
పర్వతమన్నటు-రామభద్రుడు
ఆయుధమ్ములవి తగిలిన గాని
వేదన నెరుగక నిలచె ధీరుడై.

నెత్తురు కారెడి దేహముతోను
క్రొత్త అందముతో వెలిగెను రవియన-
రామునిగాంచిన సుర సమాహములు
రక్తముగాంచి-పరితపించిరి.

అంతట రాముడు విజృంభించెను
వందలు వేల శరములు వదలెను
కంటికి శరములు కనబడకుండెను
ఉరముల జీల్చి నెత్తుట మునిగి

యమదండములై అసువుల తీసి
అగ్నిజ్వాలలై మింటికెగసెను-
కర-చరణములు-శిరసుల కుప్పలు
రక్కసిసేన తల్లడిల్లెను.

అలంకరించిన హయములు కూలెను
మత్తేభములు తునకలాయెను
తేరులు-పదునగు శరముల విరిగెను
శాకములన్నటు తరిగె భటులను.

ఆకర్ణాంతములాగిన విల్లు
వలయాకారము తిరుగుచుండగా
సూర్యదేవుడై -రాముడు-శరములు
వాడి కిరణములు-అన్నటు వదలెను.

దావానలమున వనము కాలినటు
హరించిపోయెను అసుర సేనలు
కొందరు వీరులు ముందు కురికిరి
శరములు లాకి నేల కొరిగిరి.

తరిగిన తలలు-విరిగిన కరములు
కుప్పలు-తెప్పలు-ధనుర్బాణములు
ధ్వజ-పతాకలు-తేరుల గుట్టలు-
మిగిలిన వారు ఖరుని జేరిరి.

గరుత్మంతుని రెక్కల విసురుకు
కొట్టుకుపోయిన వృక్షములన్నటు
రాముని శరముల తాకిడి కోర్వక
భయముతో-ఖరుని జేరిరి కొందరు.

రాముడు ఒడుపుగ-గాంధర్వాస్త్రము
విడిచెను-మహిమాన్వితమగు అస్త్రము
భీకరాస్త్రములు సృజించి వేసెను
దిశల చీకటులు క్రమ్ముకున్నవి.

దైర్యము గరపి-ఖరుడు ఎదుర్కొన
వీరులు తిరిగి రామునిపై బడి
పౌరుషమ్ముతో ఎదిరిపోరగా
రాముని శరముల ఒరిగిరివారు.

రవి కిరణములవి నేలబడవయె
ఆకసమంతయు చీకటి నిండెను
రాక్షససేన తునకలై నది
భీకరదనుజ వినాశము జరిగెను.

గిర్రున తిరిగెడి గుండ్రటి విల్లు
శరములు తీసిన జాడ తెలియదు
అక్షయమ్ములా శరములైనవి
సమరము గాంచిన గగుర్పు కలిగెను.

శరములు తగులుట-ఖండములగుట
అసువులు వీడుట-అన్నియు కూడ
ఏకకాలమున జరిగిపోయెను
గాంచి-మునులు అతి సంతసమందిరి.

ఈటెలు-కత్తులు-శరపరంపర
రాముని పైకి విసరిరి దనుజులు
సింహనాదము-టంకారధ్వని
దిక్కులు నిండెను రామబాణముల

శిరస్త్రాణముల-శిరసుల కుప్పలు
భుజకీర్తులతో-కరముల గుట్టలు
తెగిన తొడలవి-గజాశ్వములవి
రథములు-టెక్కెములన్నీ ముక్కలు.

తెరచిన నోరుల పరుగిడు భటులు
తెగిన వీరులు-కూలిన గజములు
దానవసేన దహింపబడగ
దూషణుడపుడు వీరుల నంపెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

26

దూషణుడు సేనతో మడయుట

అయిదువేలగు కఠిన దేహులను
దూషణుడంపెను రామునిపైకి
వజ్రసమమగు శూలమ్ములతో
రాముని తాకిరి వారందరును

అతిశయించిన తేజముతోను
ఆయుధమ్ములను-త్రుంచె-శరముల
మేఘము వర్షము కురిసినట్టుగ
శరవర్షముతో తడిసిరి అసురులు.

భుజబలమ్ముతో దూషణుడపుడు
వజ్రముపోలు శరములు వదలెను
రామచంద్రుడు ఒక్క బాణమున
అసురుని ధనుసును భేదించుచును

నాల్గు బాణముల-నాల్గు అశ్వముల
కూల్చి-అంతట మూడు బాణములు
దూషణు తొమ్మున నాటగవిడచెను-
అంతట అసురుడు ఆగ్రహమంది.

బంగరు కట్టతో గిరి శిఖరమువలె
సురల మర్దన చేయగ చాలిన
పిడుగులు-వజ్రసమానము అయిన
పరిఘనందుకొని ముందు కురికెను.

విసురుగ ముందుకు వచ్చెడి అసురుని
కరముల-రెండు-శరములు వేసి
ఒడుపుగ త్రుంచెను రామచంద్రుడు
ఇంద్రధ్వజమై పరిఘ కూరెను.

శరములు తెగిన దూషణుడంతట
ధరణినిబడెను అసువులు వీడెను
భూతములన్నీ పొగడెను రాముని
కొందరు వీరులు రాముని తాకిరి.

స్థూలాక్షుడొక పట్టసమ్మును
మహాకపాలుడు శూలమునంది
ప్రమాధి దనుజుడు గండ్ర గొడ్డలిని
త్రిప్పుచు రామునిపై బడరాగా

పదును బాణముల రామచంద్రుడు
మహాకపాలుని తలను నరికెను
ఘనమగు శరమున ప్రమాధికూరెను
స్థూలాక్షు కళ్లలొ-శరములు కూరెను.

అయిదు వేలగు శరపరంపరతో
అయిదువేలగు దనుజుల త్రుంచగ
క్రోధము నిండిన ఖరుడంతటను
వీరులనంపి-తానే సాగెను.

కాలకార్ముకుడు-మేఘ మాలియు
మహామాలియు-దుర్జయుండును
యజ్ఞశత్రువు-విహంగముడును
రుధిరాసనుడు-సర్పాస్యుడును.

పృథుగ్రీవుడు-శ్వేనగామియు
కరవీరాక్షుడు-పురుషుడు-మొదలగు
ద్వాదశసంఖ్యలొ సేనాపతులు
ఒక్కుమ్మడిగా రాముని తాకి

శరవర్షము కురిపించగనపుడు
వజ్రమువంటి శరములు వదలి
శత్రుశరములను లీలగత్రుంచి
తరువులుపడినటు - వీరులకూర్చెను.

గన్నేరాకులపోలు శరములు
ఆకర్ణాంతము సూటిగ లాగి
నూరువదలగా - నూర్గురుమడసిరి
వేయి శరములతో చచ్చిరి వేయి.

నెత్తుటి కాల్యలు - దేహఖండములు
విరిగిన తేరులు - ఒరిగిన గజములు
జరిగిన శిరసులు - సొమ్ములరాసుల
కాలుని - పాక శాలగ తోచెను.

నేలనుబడిన దుష్టరక్కసుల
కేశములచ్చట నెత్తుట తడిసి
దర్భలునిండిన యాగవేదికను
పోలియుండెను సమరవేదిక.

దుష్టులు-గర్వోన్మత్తులు అయిన
క్రూరకార్యముల చేయి తిరిగిన
పదునాల్గువేలగు దనుజవీరులను
ఒంటిగ నిలబడి రాముడు త్రుంచెను.

ఖరుడు - త్రిశిరుడు మిగిలిపోయిరి
మిగిలిన వీరులు యమపురికేగిరి
రామభద్రుడు - వీరభద్రుడై
సమరాంగణమున నిలచెనప్పుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

27

త్రిశిరుని వధ

సమసిన సేనల కన్నులగాంచి
సాగెను ఖరుడే సమరము చేయగ
సేనాపతి ఆ త్రిశిరుడంతట
వీరుని నిలిపి పలికెను అపుడు :

“సురనాయకునే గెలిచినవాడవు
నా అసువులవి-నిలచియుండగా
పోరుకు నిన్ను పంపుట జరగదు
పోరెద-ప్రతి నా చాపముపై.

రాముడొ-నేనో-మడయుట తథ్యము
రాముడు ఒరిగెన- సుఖముగ బొమ్ము
రెండవదే మరి జరిగిపోయినచో
నీవు స్వయముగా ఎదిరిపోరుము.”

మూడు శిఖరముల కొండను పోలి
తేరును ఎక్కి పోరుకుపోయి
నగారధ్వనిగా-సింహనాదమున
శరవర్షము కురిపించెనచ్చట.

విజయమూర్తి శ్రీరామచంద్రుడు
వింటిని గిరగిర త్రిప్పుచు నంత
వాడి బాణములు- కఠిన శరములు
విడచెను త్రిశిరునిపై నంతటను.

త్రిశిరుడు క్రోధము నిండినవాడై
అతి ధైర్యముతో పోరగసాగెను
అద్భుత యుద్ధము జరిగెను అపుడు
కరి-సింహములతీరుగ పోరిరి.

త్రిశిరుడు- మూడు వాడి బాణములు
రామచంద్రుని-నొసట నాటెను
అంతట రాముడు హేళన చేసి
నాల్గు బాణములు తొమ్మున విసరెను.

నాల్గు బాణముల-హయములదునిమి
ఎనిమిది శరముల-సారథి చుంచి
ఒక్క బాణమున-తెక్కిము గూల్చి
మముకుచు పైబడు త్రిశిరుని పైన

ఆగ్రహమ్మతో అమిత శక్తిగల
బాణమువేయగ వక్షము చీలి
చేష్టలుడిగి ఘనశిరములు రాలి
నేలనుబడి ఆ అసురుడు చావగ

ఖరుని సేవకులు-ఆశ్రితులందరు
చెదరిపోవగా ధైర్యము గొలిపి-
చంద్రుని పైబడు రాహువు తీరుగ
ఖరుడంతటను పోరగ నిలచెను.

॥శ్రీరఘుం॥

28

శ్రీరాముడు ఖరునితో పోరుట

“ఒక్కడు-ఇందర వీరులకూల్చెను
నిక్కమాయది-ఎట్టి విక్రమము!
దక్కుదునామరి-అయినా తప్పదు
ఒక్కడినై నే పోరెదనిపుడు.”

ఇంద్రుని పైకి-నముచిరక్కసుడు
పోరగపోయిన తీరుగనపుడు
క్రూర సర్పముల తీరుగనున్న
శరములు కుప్పలు తెప్పలు వదలెను.

అస్త్ర-శస్త్ర పాండిత్యముతో
భ్రుకుటిని ముడిచి నిలచిన ఖరుడు
నాల్గుదిక్కులలో నింపె శరములు-
రాముడు-తన భుజబలముతో తిరిగి

జాగుచేయక శరములనపుడు
నింగినిండునటు వదలగనంత
సందులేక నా శరకిరణములు
రవి కిరణములను నిలపెను నింగిని.

పోరగసాగిరి జయాభిలాషలు
మదగజమ్మును అంకుశమ్ముతో
పొడిచినరీతిగ-ఖరుడు-బాణముల
బాధించెను శ్రీరామచంద్రుని.

శరముల-రాముని నొప్పించి అట
నిలచెను-లయకాలములో యముడై
అలుపు నెరుగని రాముని గాంచి
అదిరిపోయెను-గుండెలు-ఖరునకు.

వీరవిక్రముని బలమిది ఏమి!
అని ఆశ్చర్యము నందుచుండగా
అల్పమృగమును హరి చూచినటు
ఖరుని చూచెను సింహవిక్రముడు.

అసురుడు ఖరుడు-రవి కాంతులతో
వెలిగెడు తేరును అధిరోహించి
వింటిని త్రిప్పచు పాశము దాల్చిన
యముని తీరుగ తాకెను రాముని.

కారుచిచ్చును తాకు శలభమై
శరవిన్యాసము వెలయునట్టుగా
రాముని వింటిని-వింటిని దాల్చిన
పిడికిలి విడునటు-నాచె శరములను..

రవికాంతులను పోలి వెలిగెడు
ఏడు శరములతో రామచంద్రుని
కవచము త్రుంచి ఉత్సాహముగా
సింహనాదము చేయుచునంత

ఎన్నో శరముల రాముని గొట్టగ
రామచంద్రుడట నిలచెను వీరుడు
పొగలేనట్టి అగ్నిహోత్రమై
ప్రళయకాలమున రుద్రమూర్తియై.

మూర్తిగ నిలచిన కోపమన్నటు
ముని యొసగిన ఆ విష్ణుచాపమును
మహిమాన్వితుడు సంధించి అట
ఖరుని ధ్వజమును నేలకు రాల్చెను.

యుద్ధ రహస్యము తెలిసిన ఖరుడు
వాడి శరములు నాలుగు విడచి
రామచంద్రుని ఆయువు పట్టుల
బాధించగను-రాముడంతట.

ఖరుని శిరముపై నొక్కబాణము
బాహువులందు రెండు బాణములు
మూడు బాణములు వక్షమునందు
విడిచి-అసురుని బాధించెనట.

ఖరుని బాణముల లక్ష్యపెట్టక
పదమూడమ్ములు రాముడు వేయగ
ఒక్క బాణమున-కాడి విరిగెను
నాల్గు శరముల-హయములు కూలెను.

ఒక్క బాణమున సారథి కూలగ
ఇరుసును త్రుంచెను రెండు బాణములు
మూడు శరములు నొగను విరిచెను
పదిరెండవ శరము ధనుసును త్రుంచగ.

పదమూడవదై పదునగు బాణము
ఖరుని దేహమును గాయపరచెను
సారథి ఒరిగి-అశ్వములుడిగి
విరిగిన తేరు గలిగిన ఖరుడు

ఘనమగు గదను చేత ధరించి
రామునిపైబడ-ధరణికి దూకెను
అంతట-సురలు అంబరవీధిని
కోసలాత్మజుని స్తోత్రము చేసిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

29

ఖరుని నిర్విర్యుని జేయుట

గదతో నిలచిన ఖరుని గాంచి అట
రాముడు మెత్తగ వినబడు మాటల
గుండెను చీల్చే కఠిన వాక్కులతో
దుష్కార్యములు చేసితివనుచు.

“గజములు-హయములు-రథములుచూచుకు
అహంకారమున-దయనే మరచి
లోకులందరు ఛీ-ఛీ-అనెడి
దుర్మార్గములో నడచిన-నీచుడ!

జనులను-హింసలపాలు జేసిన
పరమేశ్వరుడే ఫలితమునందును
నీవననెంత-నీచదనుజుడవు.
చేసిన కర్మ అనుభవించవలె.

జనులను-హింసలు పెట్టినవానిని
మట్టుపెట్టగా చూతురు వినుము
ఇంటిలో దాగిన పామును-జనులు
సాధులు-దుష్టులు ఒకటై చంపర?

స్వలాభముతో ధూర్తుడు నడచి
దుష్టబుద్ధితో జనులను అతడు
ఇడుమలపాలు చేసినచో మరి
నలికిలపామై-చచ్చును దెబ్బల.

దండకవనిలో తపసులొ నుండెడి
సాధుపుంగవుల చంపిన హీనుడ!
ధర్మనిష్ఠులను దునిమిన దనుజుడ
ఏమి ఫలమును పొందగోరితివి !

ధర్మవర్తనులు-మునిపుంగవులను
చంపిన నీదగు సంపదలన్నియు
వేరు నశించిన తరువు కూలినటు
నిలబడలేక-ధరణిని బడవా?

విత్తు నాటగనె ఫలములు రావు
ఋతువులు మారి ఫలముల నిచ్చును
నరుడు చేసిన పాపములటులే
సమయము రాగా-అనుభవించనగు.

విషాహారము కీడు చేసినటు
పాపకార్యముల-ఫలములు తప్పక
అనుభవించెవలె-జనులందరును
దాట నశక్యము-దనుజుడ వినుము.

దుష్కార్యములను చేసెడి దనుజుల
లోకాపకారము చేసెడి దుష్టుల
దునుమగ-నేను-రాజు ఆనతిని
వచ్చినాడ-విను దనుజవీరుడా!

పుట్టలోనికి పోవు నాగులై
నీ శరీరమున శరములు దూరి
నిను-నీ భృత్యుల-నీచే మడిసిన
మునుల త్రోవలో నడపును వినరా!

తాపసోత్తముల చంపుట ఘనతా
కండకావరము చూపర నాపై
యుద్ధమునందు నేల కొరిగిన
నిన్ను గాంతురా పుణ్యమూర్తులు.

తాటి పండును రాల్చినట్టుగా
రాల్చెద నీ తల-అసురుడ ! ఇపుడే
నీ బలమంతయు చూపుము నీవు
అటుపిమ్మట నే-చంపెద నిన్ను.”

గుండియ పగిలెడి కఠినోక్తులను
పలికిన రాముని గాంచి ఖరుడట
“నిస్సారమగు సేనను చంపిన
వీరుడవగుదువ ! మాటలు చాలు.

బలవంతుడవా- పొగడుకొంటేవా
నిన్ను నువ్వు మరి పొగడుకొనుటెటు-
మగసిరి గలిగిన బలవంతుడు-తను
తన కార్యములను చెప్పకోడయా!

నీచ భూపతులు-నీవలె-యిటులే
వ్యర్థ భాషణము చేయుచుందురు
మరణ సమయమున-పొగడుకొనుటడి
దర్భాగ్రమున మంటగ తోచద?

నిన్ను నువ్వు మరి పొగడుకొనుటచే
హీనత్వమది కనబరచితివి
గదతో నిట-నే-ధాతువులున్న
గిరివలె నుండుట కనబడలేదా ?

లయకాలములో-యముడు-పాశమున
లోకమ్ములను హింసించినటు
నా-యీ గదతో చంపగ చాలన?
బలహీనుడ-నువు చూడుము నన్ను.

నిన్న నవలసినవెన్నో యున్నవి
లేదు నాకు మరి వ్యవధి ఇప్పుడు
రవి జారినచో యుద్ధము సాగదు
నిశ్శిథిలో నిను చంపిన ఘనతా ?

భర్తలు మడసి-ఏడ్చెడి శ్రీల
అశ్రులు తుడిచెడి-పని యొకటున్నది
ఘనకార్యమది-మాటలలోబడ
సాగదు గనుక జాలము చేయను.”

ఆటుల పలుకుచు ఘనమగు గదను
రామచంద్రుని పైకి విసరగా
నాశము చేయగ వచ్చెడి గదను
త్రుంచెను రాముడు వాడి బాణమున.

మంత్ర బలముతో పన్నగమ్మది
ముక్కలయినటు రామబాణమున
ముక్కలైన తన గదను గాంచిన
మనసు వికలమయె ఖరునికంతట.

|| శ్రీరఘరాముని ||

30

ఖర రక్కసుని వధ

నిర్వీర్యుడయి నిలబడి చూచెడి
ఖరునితో పలికెను రామచంద్రుడు:
“ప్రగల్భమ్ములు పలికిన దనుజుడ
ఏదీ నీ గద? చీల్చబడినది.

మూర్ఖుడవీవు వదరితివెన్నో
చచ్చిన వీరుల కొరకు ఏడ్చెడి
శ్రీల అశ్రువులు తుడిచెదనంటివె!
సత్యదూరము ఆ మాట యిక.

గరుత్మంతుడు అమృతమ్మును
హరించినట్టు-నా బాణములు
నీ ప్రాణమును హరించగానే
భూమి త్రాగు-నీ వేడినెత్తురు.

చేతులు చాచి-ధరణినిబడి-నువు
ప్రియురాలిని మరి కౌగలించినటు
మరణించగను మునులందరును
సుఖశాంతులను పొందగలరురా!

నా శరములతో-జనస్థానము
రుద్రభూమిగా మారిపోవగా
దండక వనిలో సంయమింద్రులు
స్వేచ్ఛగ తిరుగుచు సుఖపడగలరు.

మిగిలిన రాక్షసశ్రీలు భయముతో
పరుగిడిపోదురు నాల్గుచిక్కులా
నీకై ఏడ్చెడి నీ యిల్లాండ్రకు
శోకమన్నది తెలియును-నీచుడ!

విప్రకంటకా! దయాదూరుడా!
నీ భయమున ఇట మునిపుంగవులు
హవిసును వ్రేల్చగ భయపడుచుండిరి
కలుగున వారికి-అట్టి భయమిక?"

రామభద్రుడటు పలుకుట వినిన
ఖరుడు పలికెను: "నీచమనుజుడా!
ప్రాణాంతకమగు సమయములోన
పొగరుతొ నుంటివి తగునా నీకు?"

మృత్యువు చేరువ కాగా-మతిచెడి
మంచిచెడ్డల వివరము తెలియదు-
ఇంద్రియమ్ముల జ్ఞానము తొలగును
వదరును ఇటులే-వదరితి వీవు."

అనుచు పలుకుచు నలువంకల గని
రక్తము కారెడి పెదవుల నొక్కి
సాలవృక్షమొక దానిని పెరకి
చచ్చితి వీవని విసరెను అసురుడు.

వచ్చెడి తరువును శరముల చీల్చి
దుష్టునిపైన-దయ తగదనుకొని
ఇనుమడించిన కోపముతోను
కన్నులెర్రనై చెమటలు నిండి

బ్రహ్మదండమును మించిన తేజము
అగ్నిహోత్రమై మండెడి శరము
అగస్త్యమహాబుషి ఇచ్చిన బాణము
ఇంద్రుని బాణము-విడచెను రాముడు.

అమోఘశరమున దిక్కులవిసెను
ఖరుని వక్షమున శరము దూరగా
కాలరుద్రునిచె కాల్యగబడిన
అంధకాసురుని తీరునబడెను.

తడియు-పొడియు, గానిది-నురుగు
దానిని వజ్రాయుధముకు పూసి
ఇంద్రుడు చంపెను-నముచి రక్తసుని
కృత-బలులిద్దర త్రుంచె వజ్రము.

అటులే-రాముని అమోఘ శరమున
జనస్థానమున ఖరాసురుండు
చచ్చిపడెను-అట సంయమింద్రుల
అగ్నిహోత్రములు మండె నొక్కపరి.

ఖరుడు కూలగా ముదమునందిన
రాజబుఱులును-మునిపుంగవులు
సీతాపతిని చూచి పలికిరి:
"రామా! నిన్ను ఇటకు పంపమని

శరభంగుని కోరగ-సురపతి వచ్చెను
శరభంగ-సుతీజ్ఞాది బుఱులందరును
అగస్త్య మహర్షి-ఉపాయమ్ముగా
దండకవనికి నిను రప్పించిరి.

దుష్టుల దునుమగ నిన్నీవనికి
జేర్చితిమయ్యా! కార్యము తీరెను
నిన్ను తలచుచు దండకవనిలో
మునులు సుఖముగ బ్రతుకగలరయా!"

మునులావిధముగ పలుకుచుండగా
దేవదుందుభులు మ్రోగెను నింగిని
సురలు-చారణులు-పుష్పవర్షమును
దివ్యమూర్తిపై కురిపించిరట.

“కార్యసాధనా సామర్థ్యమ్మది
అతిశయించిన విక్రమమ్మది
పదునాల్గు వేలగు దనుజుల త్రుంచెను
కావున రాముడు విష్ణుమూర్తియగు.”

రాముని పొగడుచు-మనశ్శాంతితో
నెలవుల కరిగిరి సురలందరును
అంతట-సీతతో-రామానుజుడు
వచ్చెను-గుండెలు పొంగిన భక్తితో.

సురలు-మునులచే పూజలనంది
సతి-సోదరులు వెంట నడువగా
ఓటమి నెరుగని విక్రమమూర్తి
గజగమనముతో చేరె నాశ్రమము.

ఆశ్రమమందు అడుగిడి నంతనె
రిపుసంహరణుని-ముని సేవకుని
నిజకాంతుని శ్రీరామచంద్రుని
కొగిలించుకొనె మైథిలి ముదముతో

ఒక్కడె - అక్కడి రక్కసులందర
ఉక్కడగించి - చెక్కుచెదరక
చక్కగ నిలచిన - మునిపూజితునకు
గ్రక్కున కొగిలియిచ్చెను జానకి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

31 సీతాపహరణ వలదని మొదటిమారు మారీచుడు చెప్పుట- దశవదనుడు హితము వినుట

జనస్థానమున మిగిలిన - అసురుడు
అకంపనుండు బ్రతికి బయటపడి
లంకాధీశున కంతయు జెప్పెను
ఖరాది అసురులు మడయుట తెలిపెను.

అదిరిపోయెను - దశవదనుడట
కన్నుల నిప్పులు రాల్చుచు పలికెను:
“మనోహరమ్మగు జనస్థానమును
కూల్చినవాడు - ఎటమనగలడు?

ఇంద్రుడు-కాలుడు-విష్ణు-కుబేరులు
నన్నెదిరించి సుఖపడగలరా?
దండధారి - ఆ యముడే వచ్చిన
దండించగ - నే చాలుదు వినుము.

హుతవాహనుని దహింపగలను.
మృత్యుదేవతకు మృత్యువునగుదును
సూర్యచంద్రులను కాలరాచెద”
అనగా - భయపడి పలికెను అసురుడు:

“అభయము నిమ్ము లంకాధీశా!
అంతయు నుడివెద” - అనగా రాజు
అకంపనునకు అభయము నియ్యగ
అంతయు చెప్పెను రావణప్రభువుకు.

“గౌరవింపదగు బాహుసంపదతో
చంద్రబింబమగు వదనముగలిగి
శరకీలలు గల అగ్నిహోత్రుడు
అపజయమెరుగని అమితవిక్రముడు.

దశరథరాజుకు తనయుడతడు
సత్కిరికి - తా - నెలవగువాడు
ఒక్కడె నిలచి ఖర - దూషణులను
జనస్థానమున రూపుమాపెను.”

వార్తను వినిన రాక్షస నాథుడు
పెనుబామువలె శ్వాసను విడచి
“ఇంద్రాదులను తోడుతెచ్చుకొని
పోరెన-చెప్పుము-ఒకడెటు గెలుచును?”

“విను మహారాజా! వివరించెదను
ధనుర్ధారులలొ మేటి ఆతడు
దివ్యాస్త్రములు - సుగుణసంపదల
పోరున - సురపతి సమమగువాడు.

సురవిక్రముడు - సూర్య సమానుడు
రామనామముతో రాజిలువాడు
అగ్నికి - వాయువు తోడయినట్టు
అతని తమ్ముడూ అంతటివాడే.

కమలము వంటి వదనము గలిగి
లక్ష్మణుడనెడి పేరున బరగును
తమ్ముని సాయము లేకనె-రాముడు
ఒంటిగ కూల్చెను జనస్థానమును.

దేవతలాతని తోడుగలేకయె
శరముల నాతడు తీయుట తెలియక
అయిదు తలలుగల విషనాగులయి
అసురపీరులను మ్రింగివేసినవి.

ఏ విధముగను భయపడిపోదురా
ఆయా విధముగ-రాముడు తోచెను
ఎక్కడ చూచిన అక్కడె రాముడు
ఉక్కడగించెను ఒక్క వీరుడే!”

అమితకోపమున లంకాధీశుడు
పోరగ పోదును అనగా నపుడు
రామవిక్రమము దశకంఠరునకు
లీలగ తెలిపెను-అకంపనుండు;

“రాజా! పోరగ-పోయిన సాగదు
బ్రహ్మాంధ్రాదులు గెలవగ చాలరు
వరద నాతడు ఆపగలుగును
నింగిని-శరముల చీల్చగ చాలును.

శరముల-వాయువు నరికట్టును-విను
భూమిని-జలధిలో ముంచగ చాలును
శ్రీమంతుడు-శ్రీరామచంద్రుడు
ఉద్ధరింపగా చాలును భూమిని.

సర్వలోకముల-సంహరించి మరి
స్సృజించగలడు-శ్రీరాముడు-విను!
పంక్తికంఠరా! పోరున నీవు
రాముని గెలువగ సాధ్యము కాదు.

పాపికి మోక్షము దక్కదు-అటులే
దనుజులు-మనుజులు అందరు కూడి
రాముని గెలువగ చాలరు వినుము
నీ వన్నది-ఒక లెక్క కాదుకద!

అరణ్యకాండము

అయినా వీలగు మార్గము తెలిపెద
రాముని జయించ సాధ్యమైనది
నిండు మనసుతో-లక్ష్యముతోను
విను-నే చెప్పెడి ఉపదేశమును.

రాముని మోహన రూపము తెలిపితి
ఆతని భార్య-అతిరూపసి మరి
ఆమె అందము పొగడ నసాధ్యము
అంతటి అందము ఎందునలేదు.

సింహమధ్యయై-రత్న విభూషిత
ప్రాయపు వెలుగుల నితంబినీమణి
సుర-గంధర్వ-అచ్చరలందున
ఆమెకు సరిపడు అందము లేదు.

ఆమెను-లంకకు తెచ్చితివా మరి
ఎడబాటుతో-ఆ సుమశరు శరముల
రాముడు-అసువులు నిలపగ చాలడు”
అనగా రాజు ఆమోదించెను.

ఉదయము కాగా పోదును అనుచు
అకంపనుని మరి పొమ్మని చెప్పి
రవితేజముతో వెలుగు ఖరములను
పూన్చిన తేరును ఎక్కి వెడలెను.

గగన మార్గమున సాగెడు తేరు
మేఘములందు చంద్రుడాయెను
తెల్లని రథమున సాగిన రాజు
మారీచాశ్రమ మందు ఆగెను.

తేరు దిగిన ఆ లంకాపతికి
ఆసనమ్మును-అలభ్యమైన
భక్ష్య భోజ్యముల నిచ్చి అంతట
మారీచుడు-తానడిగె కుశలము:

“రాక్షసరాజా! క్షేమమేకదా?
ఎట్టి ఆపద కలుగలేదు గద
ఒంటరివై నీ విట వచ్చుటది
సందేహమును కలిగించునది.”

“రాముడనియెడి మానవుడొకడు
జనస్థానమున అసురుల జంపెను
ఆతని ఆలిని-అపహరించగా
వచ్చితి-సాయము చేయుము తండ్రీ!”

మాటలు విని మారీచుడు పలికెను:
”మదిలో నీయెడ శత్రుత్వమును
పైకి మాత్రమే మిత్రత్వమును
కలిగిన వాని-దురూపదేశము.

సీతను తెమ్మని చెప్పినవాడు
హితుడు మాత్రము కానేకాడు
ముల్లోకముల నీ విక్రమము
భగ్నము కావలెనన్న కోరికది.

విషసర్పమునకు కోరపీకమని
పురిగొల్పిన వాడెవ్వడు రాజా!
నిద్రలొనున్న-హరితల తన్నగ
నిను పురిగొల్పిన దెవ్వరు నాయక !

గొప్ప వంశమును-తొండము గలిగి-
పరాక్రమమ్మును-మదజలములతో-
గొప్ప బాహువులు దంతములై-మరి
శత్రు భయంకర మతేభమయా!

ఓ సురవైరీ! అట్టి గజమును
రెప్పలనెత్తి తేరిచూడకు
యుద్ధభూమిలో-నిలచుట అనెడి
పైకి ఎత్తిన-వాలము గలిగి-

రాక్షసులనెడి మృగముల చంపెడి
వాడి శరములే-గోళ్లుగ నున్న
కరకు కత్తులను-కోటలు గలిగిన
బలిష్ఠమైన నరసింహము వలె

నిలచిన రాముడు-పరులెవ్వరిని
బాధించక-తా-నిద్రించగను
తెలివిలేక మరి నరసింహమును
లేపుట తగునా? ఆలోచించుము.

చాపము-ఘనమగు మొసలిగ నుండి
భుజబలమనెడి బురద గలిగియు
శరపరంపరను అలలు గలిగిన
సీతాపతి-ఒక పాతాళమయా!

పాతాళమున బడితివ-అంతే-
అంతు తెలియదు లంకాధీశా!
క్షమించు రాజా! కటువుగ చెప్పితి
నిజముగ-మేలు కోరెడి వాడను.

కోపము మరచి లంకకు పొమ్ము
భార్యలజేరి సుఖముగ నుండుము
రామచంద్రుడు-ప్రియసతి సీతతో
సుఖముగ నుండును-మరలుము ఇప్పుడే.”

సూటిగ చెప్పిన హితవాక్యమ్ములు
మనసు నిండుగా వినిన రావణుడు
మరలిపోయెను లంకాపురికి
మందిరమందు సుఖముగ నుండెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

32 రావణాసురుని కొలువునకు శూర్పణఖ వచ్చుట

ఖర-దూషణులు-త్రిశిరుడాదిగా
పదునాల్గు వేలగు రక్కసులందరు
జనస్థానమున హతులై పోగా
హతాశురాలై పోయి-శూర్పణఖ

రావణు పాలిత లంకకు పోయెను
పుష్పకమందు-తేజము నిండి
మంత్రులతో పరివేష్టితుడైన
హోమాగ్నివలె వెలుగుచునున్న

సర్వభూతములు-గంధర్వులకు
తాపసోత్తములు మొదలగువారికి
జయింప సాధ్యముగాని బీరుడు
యమునిగ తోచెడు రాక్షసరాజు.

దేవాసుర సంగ్రామ మందున
వజ్రాయుధపు దెబ్బల గురుతులు
ఐరావతము పొడిచిన మచ్చల
కరకుదేలిన వక్షస్థలము.

ఇరువది కరములు పది శిరములతో
వెల్లగొడుగు-వింజామర లుండగ
ఎత్తగు విశాల వక్షస్థలముతో
రాజ చిహ్నముల రాజిలు వీరుని

వైడూర్యము వలె మెరసెడి వానిని
రత్నకుండలము లమరిన వానిని
మెరయు దంతములు-విశాల వదనము
చక్రాయుధపు గాయపు గురుతులు.

సముద్రాలనే-కలంచ గలిగిన
ఇంద్రాదులనే తిరస్కరించె
గిరులన్నిటిని మీటగ చాలిన
ఒకే ఒక్కడగు-రాక్షస ప్రభువును

పరశ్రీ మోహము నిండిన వానిని
దివ్యాయుధములు గలిగిన వానిని
యజ్ఞవిఘ్నము చేసెడివానిని
సర్పరాజునే గెలిచినవానిని

తక్షకు భార్యను హరించి తెచ్చి
కైలాసమున ధనపతినెదిరి
దివ్యపుష్పకము గెలిచిన శూరుని
లంకాధీశుని-పంక్తికంధరుని.

నందనవనము - చైత్ర రథముల
అందమైన - ఆ “నళిని” సరస్సును
కోపము నిండి - నాశము చేసిన-
సూర్య-చంద్రులను నిలుపగ చాలిన

పదివేలేండ్లు తపస్సు చేసి
శిరములు కోసి పూజలు చేసి
దేవ-గంధర్వులు-దైతేయులచే
పిశాచ-పంతంగ-ఉరగాడులచే

మనుజులుగాక మరి ఇంకెవరిచే
మరణములేదని వరమును పొంది
హోమమ్ములను భగ్నపరచుచు
హవిస్సులనుమరి హరించు అసురుని

కఠిన మనస్కుని-దయాదూరుని
ఇంద్రవైరిని - లంకాధీశుని
సర్వప్రాణుల పీడించుచును
సురలను పరుగిడజేసినవానిని

అట్టహాసముగ నవ్వినంతనే
గర్భస్రావమగు సుర శ్రీలకును
భుజబలమ్ముతో ఐరావతపు
దంతమ్ములనే విరచిన వానిని.

ప్రజాపీడనము పరమధ్యేయమై
దురాలోచనల తొండరగలిగిన
ప్రళయకాలమున యముడై తోచెడు
అన్ననుగాంచి-పలికె శూర్పణఖ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

33

శూర్పణఖ రావణుని నిందించుట

సభామధ్యమున సచివులు వినగా
విషయము అడగని అన్నను గాంచి
దురాగ్రహమ్ము నిండిన సోదరి
పలికెను “మూఢుడ-దుర్మదాంధుడా!

కామ-భోగముల నిత్యము తేలుచు
నీ ఉనికిని-నువు మరిచేపోయి
నిన్ను మ్రొంగగా అదనుకువేచిన
మృత్యువు నసలే చూడకపోతివి.

నిరతము అతివల సుఖముల తేలి
కామ విషయముల కాలము మరచిన
రాజును - ప్రజలు గౌరవించరు -
శ్మశాన శిఖలను గౌరవించురా?

మతిచెడిపోయి - రాచకార్యముల
గతి గమనించని స్త్రీ లోలుడు - విను
పూర్తిగచెడును - రాజ్యము చెడును
వాని కార్యములు సర్వము చెడును.

వేగులులేక - విషయము తెలియక
మిత్రులు, శత్రులు ఎవరో తెలియక
పురజనులకు మరి దర్శన మివ్వక
చెప్పుడు మాటలు నమ్ముచుపోయెడి

అస్వతంత్రుడగు అవసీనాథుని
వీడిపోదురు జనులందరును
బురదనుగాంచి పరుగిడు గజమై
తొలగిపోదురా రాజును వదలి.

పరిపాలించగ ముందుకురాక
పరులకు పెత్తనమిచ్చినచో మరి
జలధిని మునిగిన పర్వతమ్మువలె
చెడిపోయెదరు-నాశనమగుదురు.

నీకపకారము చేయుటకొరకు
దేవ-దానవులు వేచియుండగా
అప్రమత్తుడై యుండకపోతివి
అసువులు నీవి-ఎటుల నిలచును?

వయసు గడచినా వివరము రాదు
రాజై-ఎట్లు సుఖపడగలవో!
తెలివితేటలు తరిగిపోయినవి
స్వంతవేగులు లేకపోయిరా?

వేగులగుట్టు తెలియకపోయి
ధనాగారమున పెత్తనమిచ్చి
ఇతరుల మాటలు-విని-పాలించే
రాజు-తప్పక పామరుడగును.

చారచక్షువని రాజునందురు-
దూరవిషయములు-వేగులవలన
సమక్షమందే చూడగవలెను-
కానీ, నీకది వర్తించదయా!

సచివులు-నిన్ను కొలుచుచుండగా
సర్వసుఖముల మునిగిపోయి-నువు
స్వజనులందరు-జనస్థానమున
సమస్థిన విషయము తెలియకపోతివి.

పదునాల్గువేలగు వీరులందరిని
ఖర-దూషణులను, బంధులందరిని
వింటి బలముచే-ఒంటిగ నిలచి
రామచంద్రుడు చంపెను వినుము.

తమ్ముల, బంధులనందరి నొకడే
సమూలమ్ముగా జంపి-అంతట
దండకవనిలో ఋషులందరికి
రావణభయమును తీర్చెను వినుము!

లోభివి-వేగుల వేతన మీయవు
విషయము లేవియు తెలియవు తీరుగ
వారల వీరల మాటలు విందువు
నిన్నేమందును సోదర-రావణ!

శ్రమకు తగినటు వేతన మీయక
మదము నిండిన పొగరుబోతగు
స్వామికి-ఆపద కలిగినప్పుడు
సేవకులెవ్వరు సహాయపడరు.

అకారణముగ కోపించుచును
తన్నుతాను మరి పొగడుకొనుచును
గర్వము నిండిన రాజును-వినుము
భృత్యులు-బంధులు చంపెదరయ్యా!

కార్యలోచన తెలివిగ చేయక
ఆపదలందు అండనిలువని
రాజు-భ్రష్టుడె-తృణహీనుడయి
దూరమగునయా! సానుభూతికి.

ఎండిన కట్టెలు-మట్టియు-దుమ్ము
ఏదో విధముగ ఉపకరించును
కానీ-రాజ్యము పోయిన రాజు
గవ్వకైనను పనికిరాడయా!

కట్టి విడచిన వస్త్రము మాదిరి
సిగలో వాడిన పూలమాలవలె
రాజ్యభ్రష్టుడగు అవసీనాథుడు
నిరర్థకుండై-అనాథుడగును.

హెచ్చరికతో మరి విజితేంద్రియుడై
ధర్మశీలుడై తెలివిని వీడక
ధరణి నేలెడు రాజు-సర్వదా
సిరులతో సుఖముగ నుండును కాదా?

కనులు మూసికొని నిద్రించినను
నీతి నేత్రమును తెరచి ఉంచుకొని
దుష్టశిక్షణ-శిష్టరక్షణతో
ఏలెడి రాజును కొలుతురందరూ.

అట్టి గుణములలో ఒక్కటైనను
నీలో వెదకిన దొరకవు-నిజము
దండకవనిలో విషయము తెలియదు
చారులులేరా భోగతాలసా!

దేశ-కాలములు-గుణదోషములు
తెలియవు నీకు-రాక్షసరాజా!
శీఘ్రముగా నీ సిరులు తొలగును
దుఃఖించెదవు లంకాధీశా!”

34

శూర్పణఖ దుర్బోధ

నిర్భయమ్ముగా సభలో పలికిన
సోదరి మాటలు వినిన రావణుడు
కన్నులెఱ్ఱగాజేసి పలికెను
విషయము తిన్నగ వివరించమనె.

“ఎవ్వడు రాముడు-ఎట్టి విక్రమము
రూపమెట్టిది-ఏలవచ్చెను
ఏ ఆయుధముతో వీరుల జంపెను?”
అనగా చెల్లెలు విశదపరచెను:

“నిడువగు కన్నులు-పొడవగు భుజములు
నారచీరలు-కృష్ణాజీసమున
రూపమునందు మన్మథుడగును
దశరథ తనయుడు రామచంద్రుడు.

భీకర ఛాయపరాక్రమవంతుడు
బంగారు తొడుగుతో భయమావిల్లు-
మిన్నగులవలె చిమ్ము శరములను
శరములు తీయుట-వేయుట తెలియదు.

పండిన పైరు-వడగండ్లతో మరి
పాలిపడినటు-సేనలన్నియు
నేలబడుట-నే గాంచితి నన్నా!
అమోఘబలమా అస్త్రబలమ్ము.

ఖర దూషణులను-వారి సేనలను
పడునాల్గు వేలగు వీరులందరిని
మూడు ఘడియలలో-ఒక్క వీరుడే
నిలబడి పోరి-యమపురి కంపెను.

దండకవనిలో మునిజనములకు
అభయము నిడెను రామచంద్రుడు
ఆడుదానివని-దయతో వదలెను
చచ్చి బ్రతికితి కొన ఊపిరితో.

రాముని తమ్ముడు-లక్ష్మణు డన్నా!
అన్నిట-రాముని సరియగువాడు
అజేయు డాతడు-సేవలు చేయుచు
అన్నకు ఆతడు బహిఃప్రాణమే.

రాముని ప్రియసతి-పతిహితమతి-విను
నిండు చంద్రుని పోలెడి లలన
బంగారు వన్నెతో-ఎన్నిక కీర్తితో
శుభములనెలవాలోకారాధ్య.

సింహపథ్యయై శోభకు గనియై
సర్వమంగళ శ్రేయోదాయని
సుర-గంధర్వ కిన్నెరాంగనలు
చాలరు-కన్నులు చాలవు చూడగ.

కింపురుషాంగన లందము చూచితి
యక్షకాంతలను-దైత్యకాంతలను
కాంచితి-కానీ-రాముని సుందరి
అందము వినలే-కన్నుల కనవలె.

సుందరి సీత-కౌగిలి అందిన
త్రిలోక పూజ్యుడై-ఇంద్రుని మించును-
లక్ష్మీప్రదయగు లోకారాధ్య
మూడు లోకముల గెలిచిన అందము.

అందములోన ఎందున విసని
సుందరి-యౌవన-సుచరిత్రను గని
నిన్నూ-ఆమెను పోల్చి చూచుకొని
ఆమెకు తగిన భర్తవు నీవని.

నీకా అన్నుల మిన్న తగునని
నేనా జవ్వని నెత్తుక తెచ్చి
నీకర్పించగ బోతిని అన్నా!
నా ముకు-చెవులు కోసెను తమ్ముడు.

స్వయముగ నీవే పోయి చూచిన
మన్మథునకు నువు దాసుడవగుదువు
సీతను-భార్యగ గైకొనదలచిన
ముందుకు నడువుము కుడికాలుంచి.

దండకవనిలో వారల జంపి
అనాథచేసి-ఆ అందమును
తోడి తెచ్చుకొని తేలుము సుఖముల
ఇపుడే తెమ్ము ఆలసించక.

రామునిచే బడి మడసిన వీరులు
ఖరాది అసురులపైన నీకు మరి
ప్రేమయున్నచో-దశరథ తనయుని
అతని సహాయుల చంపి రావలె.

నా మాటలవి నీకు రుచించిన
అసుర నాయకా! శీఘ్రమెబోయి
మల్లెసువాసన పోలు సుందరిని
అపహరించగ బయలుదేరుము.

నీ బలమెంతో తెలుసుకు - నీవు
బలవంతులతో పోరగపొమ్ము -
నే నుడివితిని నీ సుఖమునకై
మునుల విరోధీ! ముందుకుసాగుము.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

35 రావణాసురుడు రెండవమారు మారీచాశ్రమమునకు వెళ్ళుట

కొలుపుతీరిన దశకంధరుడు
సోదరి పలుకులు-ములుకులు కాగా
గగుర్పాటుతో భయోత్పాతమున
సభ చాలించి-యోచన చేసి

నిర్ణయించుకొని, ఆ వెనువెంటనే
సారథి నొకనిని-తేరు తెమ్మన-
మనసగురీతిని పోగలిగినది
బంగరు రేకుతొ శోభలీనునది

పిశాచ ముఖముల ఖరములు గల్గిన
రథమును-సారథి సిద్ధముచేయగ
వెల్లగొడుగు-వెలిచామరమ్ములు
కాంచన-కుండల ద్వయము మెరయగ

వైడూర్యమువలె మెరసెడివాడు
ఇరువది చేతుల పంక్తికంధరుడు
పది శిఖరముల కొండగ తోచుచు
విలువగు వలువల-తేరును ఎక్కిను-

మేఘమువలె గర్జించు తేరుతో
అంబుదమ్మువలె ఆకాశమున
బయలుదేరెను-క్రూరకర్ముడు
మునుల విరోధి-రాక్షసరాజు.

చల్లని జలముల పవిత్ర కొలనుల
చక్కని ఫల-సుమ తరువులు నిండి
యాగవేదికలు గల ఆశ్రమములు
మద్ది-తాళముల-నారికేళముల

కదళి-పోక వృక్షములతో
నాగ-గంధర్వ-గరుడ-కిన్నెరులు
మితాహారమున నుండెడి మునులు
కామము గెలిచిన మహానుభావులు.

వైభానసులు-వాలఖిల్యులు
సిద్ధ-చారణులు-మాషులు నిండి
ఒప్పుమీరగ వెలిగెడి తీరము
సాగర తీరము చేరెను రాజు.

ఆటల-పాటల-అలంకారముల
సురశ్రీ లెంతో శోభగ నుండగ
హాస-క్రౌంచుల-తియ్యని స్వరముల
మహిత గంధము-అగరుతరువులతో.

ఇంపగు వాద్యము-సంగీతమ్ము
దివ్య విమానములున్న స్థలమును
తపోబలము గల మహిత మూర్తులను
త్రోవలొ గాంచెను రాక్షసజేడు.

మనోహరమ్మగు వనములు నిండి
ధనధాన్యములతో మంగళకరమై
కరి-తురగములు-స్యందనమ్ములతో
వెలిగెడి సంద్రపు తీరము గాంచెను.

ఆ ప్రదేశమున-నూరామడలు
విస్తరించిన-మజ్జివృక్షము
'సుభద్ర'మనెడి పేరు గలిగినది-
పూర్వము-వినతాసూనుడు బలముగ

స్వర్గముకేగి సురతేబోవుచు
మార్గమధ్యమున ఆహారముగా
కరినొక దానిని - ఒక తాబేలును
గోళ్లతో పట్టి-తరువును చేరి

తరువు శాఖపై వాలగనంత
పెట్టిన విరిగెను-అంతట ఖగపతి-
తరువుశాఖకు వ్రేలాడుచును
తపములొ నున్న వాలఖిల్యులకు

హాని జరుగును-అనెడి భయముతో
ముక్కుతో తరువు శాఖను పట్టి
కాలిసందులో ఆహారముగొని
మునులను ప్రార్థన చేయగనంత.

తరువు శాఖను వదలిరి మునులు-
వైసతేయుడు అతి బలవంతుడు
సురనాయకుని గృహమును జొచ్చి
అమృతమ్మును హరించినాడు.

తాపసోత్తములు నిలచిన తరువు
వినతాసూనుని గుర్తుగ నిలచిన
సుభద్రమనియెడి వటవృక్షమును
పంక్తికంధరుడు గాంచి, సాగగా.

నిర్మలమైన స్థలము నందున
మితాహారమున తపమున నున్న
జింక చర్మము ధరించి యుండి
నార వస్త్రముల జటాధారియగు.

మారీచుడు-రాక్షస రాజును గాంచెను
లంకేశ్వరునకు పూజలు చేసి
అతి భక్తిగను అతిధ్యము నిడి
మరల వచ్చుటకు కారణ మడిగెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

36

రావణుడు మారీచుని సాయము కోరుట

మారీచునితో పలికెను రాజు:
“తండ్రీ! సర్వము విశదపరచెద
ఆర్తుడనై -నిను చేరితినయ్యా!
నీవేగతి-ఇక విను వివరముగ.

నీచ క్షత్రియుడు-నీతి నెరుగడు
ఇంద్రియ జయము లేనటువంటి
కరుణాశూన్యుడు-అధర్మవర్తి
వివేకమసలే-లేనేలేదు.

నిశాచరేశ్వర! జనస్థానమున
నా సోదరులగు ఖర-దూషణులు
శూర్పణఖయును-రాక్షసబలములు
ధర్మాత్ములను హింసించుచును.

రాజనీతి మరి తెలియనివాడు
స్వధర్మమును వదలినవాడు
భూతకోటికి-కీడొనరించెడి-
రాముడు-మానవమాత్రుడు వింటివ!

స్వేచ్ఛగ తిరుగుచు కోపము నిండి
ఆయుధములతో రామునిపై బడ
ఒంటిగ నిలచి వీరులందరిని
వింటి బలముతో త్రుంచెను వినుము.

నాతో పగయది లేకపోయినను
నా చెల్లెలిని-విరూప చేసెను
కావున నేను-రాముని భార్యను
అపహరించగా పోవుచుంటిని.

జనస్థానమున మునులందరికీ
అసురభయమును బాపెను వినుము
తండ్రీచె ఆతడు వెడలగొట్టబడి
సతితో-అడవుల తిరిగెడువాడు.

సౌందర్యములో ఎన్నిక యైన
సురశ్రీ సమమగు-జానకినిపుడే
అపహరించగా సాగుచుంటిని
నీ సాయమది కోరుచుంటిని.

నీ తమ్ములును-నీవును-నాకు
అండగ నిలచిన-యుద్ధము నందు
సురలందరినీ తృణ ప్రాయముగా
పరిగణించి-మరి జయించగలను.

శౌర్యమునందు బలము నందున
ఉపాయముగా నడచుట యందు
మాయలు నేర్చిన ఘనుడవు నీవు
కావున వచ్చితి నింతదూరము.

ఏమిసాయము చేయుట అందువ-
బంగరు వన్నెతో-చిత్రపు చుక్కల
వన్నెలీను ఒక జింకరూపుతో
రాముని ఆశ్రమతావుల తిరుగుము.

జింకను గాంచిన జానకి యంత
రామ-లక్ష్మణుల పంపును తెమ్మని-
ఒంటరి జానకి నంతట నేను
అపహరించెదను అతి తేలికగా

జంట బాసిన రామచంద్రుడు
జానకి తలపుల-వీరపుంగవుడు
కృశించిపోగా-వధించివేతును
తండ్రీ! తప్పదు సాయము చేయుము.”

రావణు పలుకుల-రాముని వివరము
విని-మారీచుడు వణకిపోయెను
గుండె రుట్లుమన-పెదవులు తడుపుచు
శవసమానుడై -నిలచిపోయెను.

రాముని శౌర్యము ఆమూలాగ్రము
తెలిసినవాడగు మారీచుడట
చేతులు రెండును జోడించి మరి
దశకంధరునితో-పలికె భక్తితో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

37

రావణునకు మారీచుని హితము

“లంకాధీశా ! ముఖప్రీతికయి
ముచ్చటలాడెడి వారుందురయా
మేలగు మాటలు-కటువుగ నున్నవి
చెప్పెడివారు దొరకుట కష్టము.

రామునితో పగ వలదని చెప్పితి
చపలచిత్తమున తిరిగి వచ్చితివి
అరాక్షసంబగు పుడమి యంతయు
పుడమి అట్లునితో వైరమేలయా?

నీ ప్రాణములు నిలుపున తీయగ
పుట్టెనొ ఏమో జనకనందిని-
ధరణీసుత-నా కెంతమాత్రము
కష్టము కలుగక చూడగవలెను.

కామచరితుడవు-నీ నడవడితో
క్రుంగిపోవదా లంకాపురము!
విచ్చలవిడిగా తిరిగెడి వర్తన
బంధులందరిని నాశము చేయద?

నీచక్షత్రియుడు రాముడు కాడు
లోభికాదు మరి-కాదు కుత్సితుడు
తండ్రిచె నతడు వెడలగొట్టబడి
అడవి చేరెనన-సత్యదూరము.

తండ్రిని కైక వంచించినదని
విషయము తెలిసిన రామచంద్రుడు
సత్యవర్తిగా తండ్రిని చేయగ
కైక ప్రీతికై కానకు కదలెను.

మూర్తిగ నిలచిన ధర్మమే రాముడు
సత్యపరాక్రముడా రఘురాముడు
జగతికంతయు సురవిభుసాటి
మంచి మనసుగల మహిమాన్నియుడు.

సూర్యుని కాంతిని-హరించ శక్యమ?
ఆటలే-సీతను హరించ సాధ్యమ?
శరకీలలచే సురక్షితంబగు
భగభగమండెడి అగ్నియే ధనుసు.

భగభగ మండెడి-విల్లను-వక్త్రము
అస్త్రములన్న జ్వాలలు గలిగి
చాపమనియెడి పాశము దాల్చిన
సీతాపతియను యముని చెంతకు.

సుఖములు-రాజ్యము-నీ ప్రాణమ్ము
వదలి-చేరగ తలచకు నాయన!
జనకనందినిని అందిన రాముడు
అమిత విక్రముడు-అజేయుడయ్యా!

సింహవక్షమును పోలు వక్షముతో
నరసింహుడు రాముడు-రాక్షసరాజా!
సత్యశీలయై పతివ్రతయగు
పావని సీతను-హరించనెంచకు

ప్రాణముకన్నను మిన్నయై సీత
రాముని ప్రేయసతి పరమపతివ్రత-
అవివేకముతో మోహమునిండి
అగ్నిశిఖలను అంటకు నాయన!

నీవు తలచిన కార్యమసాధ్యము-
రాముని కన్నుల కనబడినంతనె
ఆయుర్దాయము తీరిన దనుకొను
అంతవరకు నువు రాసీయకయా !

నీ కోరికలు - రాజ్య భోగములు
సుఖములు - ప్రాణము - వీటన్నిటిలో
ఒక్కటి కూడా మిగలదు రాజా!
చక్కగపోయిక-లంకాపురము.

విభీషణాదులు ధర్మతత్పరులు
వారితో విషయము ఆలోచించుము
కీడు-మేలు మరి మదిలో నెంచి
మంచి కార్యమును చేయుము రాజా!

కదన రంగమున వీరవరేణ్యుని
ముందు నిలువగ మదిలో తలచకు
బుద్ధిగరపితిని - హద్దుమీరకు
విశదపరచెద రాముని ఘనత."

॥శ్రీరఘురాముని॥

38

మారీచుడు స్వానుభవము చెప్పుట

“ఓ దశకంధర ! విను-వివరముగా
వేయి ఏనుగుల బలగర్వముతో
కొండవంటి ఘన శరీరముతో
మెరసెడి బంగరు కుండలమ్ములతో

ఇనుపగుదియను చేత ధరించి
భూతకోటులు వ్యాకులపడునటు
మునుల మాంసమును మృష్టాన్నముగ
ఆరగించుచు - భూమిని తిరిగితి.

విశ్వామిత్రుడు విసిగిపోయెను
దశరథరాజును సాయము గోరెను
రాముని తనతో పంపగ నడిగెను
యజ్ఞరక్షణము చేయగవలెననె.

బాలుడు రాముడు పసివాడయ్యా!
పాపుల త్రుంచగ చాలడు మౌనీ!
ముందు నిలచెదను నా సేనలతో
అనుచు దశరథుడు-వేడెను మునిని.

అంతట మహాబుష్ణి పలికె రాజుతో
రాముడు గాక మరి యింకొకరికి
సాధ్యము గాదాదనుజుల త్రుంచగ
కావున పంపుము రామభద్రుననె.

మునితో రాముడు ముదముగ నడచెను
విల్లు ధరించి - జ్వాలను పోలి
పద్మపత్రముల పోలెడి కనులతో
పులిగోళ్లున్న ఆభరణమ్ముల

శ్రీయుతమూర్తి - శ్రీరఘరాముడు
వింటిని మీటుచు వీరబాలకుడు
నెమలి కంఠము రంగును బోలిన
కోమలమూర్తి నడచెను మునితో.

భద్రమూర్తియై-యాగముగాచుచు
ముని ఆశ్రమమున ఉన్న వీరుని
లక్ష్యపెట్టక-ముందుకు సాగి
యాగవేదికను సమీపించగా

విను-దశకంధర! విల్లును తీసి
విడచెను శరమును-నాపై గురితో-
నూరు యోజన దూరమునున్న
సాగర గర్భమునందు పడితిని.

చంపక వదలిన కారణమ్మున
మూర్ఛిలిపడితిని పాదోధినట
పరుగిడి లంకను జొచ్చితి రావణ
గర్వము పరుగిడిపోయెను రాజా!

నాడు-రాముడు పసివాడయ్యా!
అస్త్ర-శస్త్రములు తెలియనివాడు
నేడు-రాముడు వయసులొ నుండెను.
రాడు-రామునకు సాటి ఎవ్వడును.

ఆటల-పాటల-ఆనందముతో
అందరొక్కటిగ బ్రతికెడి అసురుల
బంగరు హర్మ్యములందు సుఖముగా
మనెడి వారిని-యమపురికంపకు.

పాపుల చేరిన-పుణ్యవర్తనుడు
అనుభవించును ఆపదలన్నీ-
పాముతో-కొలనున ఉన్న చేపలు
చావక-బ్రతుకుట జరుగదు కాదా!

రాముని చేతిలో-చావక మిగిలిన
అసురులు-భార్యల వెంట నిడుకొని
ప్రాణ భీతితో పరుగిడి పోగా
లంక నాశనము చూతువు రాజా!

పరుని భార్యను తలచుట పాపము
ఓ సురవైరీ! నీ ప్రియసతులగు
పదివేల భార్యలతో-సుఖపడుమయ్యా!
మదిలో బాగుగ యోచన చేయుము.

నీ భార్యలతో భోగము లందుము
నీ వంశమునకు రక్షకుండవై
దీర్ఘకాలము బ్రతుక నెంచిన,
రామచంద్రునికి హాని చేయకు.

సీతను హరింప యోచన చేయకు
నీ క్షేమముకై చెప్పితి రాజా!
బలాత్కారముగ సీతను తెత్తువ
చత్తువు సత్యము-సబాంధవముగ.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

39

మారీచుని భయము రావణునకు తెలుపుట

“మరియొక విషయము, నూతనమైనది
వివరించెద-విను సావధానముగ-
బ్రతికిన నేను-దండకవనితో
ఇద్దరు అసురుల సాయముతోను

వారిద్దరును జింక రూపమున
అనుసరించగ-బలగర్వముతో
పెద్దమేనితో-కోరలు మెరయ
విశాల వక్త్రము కలిగిన నేను.

తాపసోత్తముల కుటీరములలో
తీర్థము లందు-రచ్చమాకుల
మునుల మాంసము తినుచు-మదించి
ఒడలు తెలియక-ఒక్క దినమున

తాపసి రూపము మితాహారమున
ప్రాణికోటికి రక్షకుడైన
రాముని చూచితి-సతి-సోదరులను
జూచితి వారని తెలియకపోయి

ముని దొరికెనని బలగర్వముతో
శృంగమ్మలతో పొడవగబోతిని
నన్ను గాంచెను రామచంద్రుడు
విసురుగ చాపము తీసి-అంతట

మూడు బాణములు విడిచెనప్పుడు
గరుత్మంతుడు సాగు సమయమున
వాయువుతో మరి ఉద్భవించెడి
ధ్వనివలె-శబ్దము వినవచ్చినది.

వజ్రము వంటి శరములు వదలెను
శరవేగము-మరి తెలియుట చేతను
పారిపోతిని-బ్రతికితి గానీ
చచ్చిరి-నాతో వచ్చిన యిద్దరు.

అదే మొదలుగా-మాంసము వదలి
యోగాభ్యాసము చేయుచు-నేను
మునివలె నుంటిని-రాముని దలచిన
మదిలో భయము తెలియదు నీకు

ఘనకోదండము-నారచీరలు
కృష్ణాజినమున రామచంద్రుడు
చెట్టు చెట్టున ఎల్లవేళల
పాశము దాల్చిన యమునిగ తోచును.

వేలవేలుగా రాములు కనబడి
రామమయముగా సర్వము కనబడు-
స్వప్నము నందు రాముడు కనబడ
భయపడి అరచెద-నిద్ర మరచెద.

రాముని భయము-రాముని చూచిన
కానీ-రాముని పేరే భయమగు
ఎంతని చెప్పెద-ఓ లంకేశ్వర!
'ర' శబ్దమది గుండెలు చీల్చును.

రత్నము-రథము-మొదలగునట్టి
'ర'-తో మొదలగు మాటలు వింటిన
రాముడు వచ్చెను అన్నటు తోచును
కలవర పడెదను-భయముతో బ్రతికెద.

లంకాధీశా! నా మాటలు విను
రామచంద్రునితో వైరము వలదు
లేదా-నీవేపోయి పోరుము
బంధునాశము-నిగ్రహించుము.

భువిలో బ్రతుకగ మనసు గలిగిన
చెప్పకు రాముని విషయము నీవు
చెప్పెద వినుము-తలపై కొచ్చెడి
సీతాపతి కథ మరచిపో యిక.

అసమాన బలమున - తేజోవంతుడు
అతి విక్రముడగు రామచంద్రుని
అసుర జనమ్ముల నంతము చేసెడి
అరిభయంకర మూర్తిగ జేయకు.

అడవిలో ఒంటిగ బ్రతుకుచునున్న
దాశరథులతో ఏమి పనియని
చుప్పనాతి-అట చేరినదయ్యా!
ఖరాది వీరుల అంతము చూచెను.

రాముడు చేసిన అపరాధమ్ము
ఎట్టిదో చెప్పుము? ఆలోచించుము
తప్పు మనది-మరి ఒప్పుకోయిక
హితులతో-కీర్తితో-చచ్చెదవనిలో."

॥శ్రీరఘురాముని॥

40

మారీచునిపై రావణుని కోపము

హితమును పలికిన మారీచుని గని
కోపము నందెను రాక్షసరాజు
మరణానకుడు-వైరాగ్యముతో
ఔషధమును సేవించడు గద!

“ఓరీ! నిన్నీ కథలన్నిటినీ
చెప్పగ కోరిన దెవ్వరు-మూర్ఖా!
అల్పుడు-మనుజుడు-పాపాత్ముడగు
రామునితో-నే పోరగచాలన?

రాజుకు-నీవా నీతులు నేర్పుట
వదరితివీవు ఇచ్చవచ్చినటు
పడతి మాటలతో-హితులను వదలి
అడవుల బట్టుట ఘనమగు పనియా?

ఖరుని చంపినవ్యర్థమానవుని
ప్రియసతి సీతను హరించి తెచ్చెద-
చూచుచు నీవటు నిలిచియుండుము
నా సీశ్చయమది తిరుగులేనిది.

వాసవుడాదిగ సురలందరును
ఆపగ జాలరు-నా ప్రయత్నము
గుణ దోషములు అడిగినప్పుడు
చెప్పుట ధర్మము సచివులకెప్పుడు.

కార్యము-రాజు నుడివి నంతనే
సచివులు-కరములు ముడిచి భక్తిగా
మదిలో నున్నది-అతి వినయముగా
విన్నవించుటది ధర్మము-తెలియద?

మెత్తని మాటల-రాజుతో-సచివులు
చెప్పగ వలెనని తెలియదు నీకు!
శుభకరవాక్కుల-రాజుకు తగినటు
విన్నవించుటది మంత్ర ధర్మము

గౌరవహీనము అగు హితములవి
ఎంతటి శుభకరమైన వైనను
గౌరవముగల భూపతి ఎన్నడు
గౌరవించడని తెలియకపోయెను.

వాసవుమాదిరి విక్రమమును
అగ్ని తీక్షణము-శశివలె చల్లన
యమునికి దీలై దండనమండు
వరుణ-ప్రసన్నత-రాజుకు వలయును.

కీడు-మేళ్లు మరి అడిగినదెవ్వరు
బుద్ధిహీనుడా! వదరుట ఇటులా
సాయము కోరితి-ధర్మము నెరుగవ?
నీవు చేయదగు పని నుడివెద విను.

వెండి చుక్కలతో-బంగరు మేనితో
జింక రూపుతో-సీత కెదురవ
రాముని పంపును నిన్ను తెమ్మని
అంతట-రాముని దూరము గొనిపో

దూరము నుండి చావు గొంతుకతో
రాముని కంఠ స్వరమును పోలి
హాసీతా! హా లక్ష్మణా! యని
బిగ్గరగా నువు అరచుట వలన

నమ్మిన సీత-తమ్ముని పంపును
వాసవుడంతట-పురోమునిదగు
శచిని హరించిన రీతిగ-నేను
సీతను హరించి సుఖము లందెదను.

మోసము చేత సీతను హరించి
యుద్ధ ప్రసక్తి లేకనె-నేను
అతి తొందరలో లంక కేగెదను
నే నుడివినటు-చేయకపోతివ

నిన్ను శీఘ్రమే చంపుదునిచటే
చేయక నీవు నిలచిపోయిన
బలవంతముగా చేయించెదను
రాజుకు బలముల తక్కువ ఏమి?

పోయిన-చచ్చుట సందేహమది
పోక పోయిన-చచ్చుట తథ్యము
తిరిగి నీవు మరి ఆలోచించుకు
నిర్ణయించుకో శీఘ్రమే ఇప్పుడు."

॥శ్రీరఘరాముని॥

41

లంక నిలవదని మారీచుడు చెప్పుట

రావణు నిష్ఠుర వాక్యమ్ములు విని
కటువుగ పలికెను మారీచుడటః
“పుత్రులు-మిత్రులు-భృత్యులు-మంత్రుల
కూడిన-నీ కపకారము చేయగ.

నీచుడు ఎవడో-నీ విరోధియే
నీతో నిలిచి పోరగలేక
మృత్యు గహ్వరము నీకు చూపెను
మంచి పలుకుచు-ముంచును నిన్ను.

మంత్రులు లేరా హితము చెప్పటకు!
తప్పని చెప్పి వారించుటకు
రాజును దిద్దని మంత్రులు-వారు
బ్రతికియున్నను మృతతుల్యులు గద!

గెలుపు-ధర్మములు గలుగు రాజుచే
కావున-రాజు రక్షితుడగును
క్రూరుడు-నీతిని వదలిన రాజు
రాజ్యపాలనము చేయుట ఎట్లు?

సచివులు క్రూరులు అయినచో యిక
రాజుతో కూడి కూలిపోదురు
సారథి-తెలివిగ నడుపక పోయిన
రథము కూలును తురగమ్ములతో-

సాధువర్తనులు-మేకల మాదిరి
మంచి రాజుచే సుఖము లందవలె
రాజు-క్రూరుడు-దుష్టుడైనచో
నక్కల రక్షణ నున్న మేకలే.

నాకొరకై నే వంతనొందను-
మూర్ఖత్వముతో ధర్మము వదలి
నీ సైన్యముతో అన్యాయముగా
నాశనమగుదువు-అని నా వంత.

నన్ను వధించిన రామచంద్రుడు
నిన్ను వధించుట జరిగితీరును
శత్రువై నను-పరమ గుణాఢ్యుని
రామునిచేబడి మడయుట ధన్యత.

రాముని కంటబడిన వెంటనే
చచ్చినవాడను నేనగుదునయా!
రమణిని హరించ-మిగలదు లంక
రక్కసులెక్కడ-ఇక నేనెక్కడ?

లంకేశ్వర నీ మేలుకోరితి
కాలదన్నితివి నా పలుకులను
కాలము మీదకు వచ్చినవాడు
వినకోరడు-విను మంచిమాటలు.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

42

మారీచుడు మాయా మృగమగుట

రాక్షసతేనితో భయముతో పలికెను
“పోదము రమ్ము - లంకాధీశా
కోదండముతో - నిలచిన రాముని
చూచిన చత్తును-గెలువరెవ్వరును

యమదండముచే కొట్టబడితిమి
కావున-నెయ్యము చక్కగ కుదిరెను-
చేటు కాలము వచ్చుట చేతనె
చెడిన బుద్ధితో చెడిపోదువయా!

ముందుగ-నేను పోదును రావణ!
మేలు కలుగును” అని పలుకగను
ప్రేమతో లంకాధీశుడంతట
కొగలించుకొనె-అట-మారీచుని

“భళిరా! పౌరుషవచనమ్ములతో
నిజమగు మారీచుడవే-యిప్పుడు
ఇంతకు ముందు-నిజముగ నీవు
అసలగు మారీచుడవు కాదయా!

రత్న భూషితము-దివ్యస్యందనము
త్వరగా ఎక్కుము పోదము ఇప్పుడే
సీతను-మోసము చేసి సాగుము
ఆపై కార్యము నే చేసెదను.

కొండలు-నదులు-వనములు దాటి
అరటి చెట్లతో విలసిల్లెడి-ఒక
అశ్రమమ్మును చూసి అంతట
కార్యారంభము చేయుము” అనగా

ఇంద్రనీలమణి కాంతితో కొమ్ములు
తెలుపు-నలుపుతో శోభిలు ముఖము
ఎఱ్ఱ కలువలు, తామర బోలు
తళుకులీనెడి వదనము గలిగి

ఇంద్ర నీలముల పోలెడి చెవులతో
కొంచెము ఎత్తగు మెడ భాగముతో
మొల్లలు-వెన్నెల-వజ్ర కాంతివలె
తెల్లగ మెరసే ఉదర భాగము.

తామరపూవుల కేసరమ్ములతో
పోలెడి వీపు-కలిగిన జింక
ఇప్పపూలవలె పార్శ్వము గలిగి
వైడూర్యమువలె గిట్టలున్నది

సన్నని పిక్కలు కలిగిన మృగము
ఇంద్రధనుసు వలె ఇంపగు రంగులు
తోకపైన మరి మెరయుచుండగా
మరిపెము పెంచే జింక నిలచెను.

శ్రేష్ఠమైన అపరంజి జింక అట
వనమున సొగసుగ తిరుగుచునంత
రాముని ఆశ్రమ తావులందున
సీత చూపుకై తిరుగ సాగెను.

ఆవలించునటు మెలికలు తిరుగును
మార్గము లందు బడలి వ్రాలును
తిరిగి ఛెంగుమని గెంతి-లేచును
మేని చుక్కలు తళతళ మెరయును.

గరిక కొరకును-గంతులేయును
చిగురులు త్రుంచును-పరుగులెత్తును
ఉలికిపడును మరి-వెనుకకు మరలును
తొందరగా అట జింకల చేరును.

పరుగిడి-జింకల గుంపుల జొరబడు
బంగరు జింకను వాసన జూచి
భయపడి-పరుగిడు జింకలన్నియు
దిక్కు-దిక్కులకు చెదరిపోవును.

జింకల చంపగ మనసు గలిగినను
సీత-తనను మరి చూడగవలెను-
కావున కనబడు జింకల త్రుంచక
గెంతెడి జింకను జానకి గాంచెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

43

సీతాదేవి బంగరు జింకను కోరుట

రామచంద్రుని జీవితేశ్వరి
సుమబాల-అట సుమములు కోయుచు
అశోక-చూత లేత చిగురులతో
నిండిన వనిలో జింకను గాంచెను.

మనోహరముగా మెరయు దంతములు
మరిపించెడి వగు కన్నులు గలిగి
మరి మరి చూడగ మనసు గొలిపెడి
బంగరు జింక-కనబడె సీతకు.

జింకను గాంచి మురిసిపోయినది
ముదముగ భర్తను రమ్మని పిలచెను
ఆయుధమ్ముతో తిరుగుచున్న
లక్ష్మణమూర్తిని రమ్మని పిలచెను.

లక్ష్మణమూర్తి జింకను గాంచి
పలికెను అపుడు-సందేహముతో
“అన్నా! విను-మారీచ రక్కసుడు
మాయతో మనుజుల తిను యత్నమిది.

మాయ రక్కసుడు-మనసగు జింకగ
తిరుగుచుండును-ఈ విధముగను
గంధర్వ నగరము అన్నటు-మిధ్య
నిజమగు జింక కానేకాదిది.

కనకకాంతి గల జింకను గంటిమ
వింటిమ మనము-వెంట జింకను”
మాయ జింకయని లక్ష్మణుడనగా
ముదముగ సీత పతితో పలికెను:

“వల్లభా! యిది మక్కువ గొలుపుచు
మిక్కిలి ముదముగనున్నది స్వామీ!
సులభముగా మరి పట్టుము దీనిని
ఆడుకొనుటకు అభిలాషయగు

వనిలో-ఎలుగులు-చమరములెన్నో
కపులు-కిన్నెరములున్నవి-గంటిమి
వేటికి ఇంతటి మేనికాంతి మరి
కనరాకున్నది కన్నుల నిలచెను.

ఎన్నో జింకలు వనిలో గలవు
ఎన్నిక జింక ఇదియే స్వామీ!
ఉన్నది చల్లని చంద్రుని పోలి
నిన్నడిగితిని పట్టుకురమ్ము.

అందమునందిది అందదు దేనికి
చేసెడి శబ్దము సొగసుగ నున్నది
దేహకాంతి మరి ఎంతని నుడువుదు
జీవితేశ్వరా! మనసు దోచినది.

అసువులతో మరి పట్టుబడినచో
అంతఃపురమున భూషణమగును
అత్తలు-మరదులు-ఆనందింతురు
ఆలోచించుము-అరుదైనదిది.

అసువులు బాసి పట్టుబడినచో
అందమైనదగు-చర్మము ప్రియము
ఆసనమ్ముపై దీనిని పరచుకు
నీ సరసన-నే కూర్చొన కోరితి.

ఇది యది కావలెననెడి కోర్కెలతో
భర్తకు-వ్యధ కలిగించుట క్రూరము
మేని కాంతితో మనసు నిండినది
మురిపెము తీర్చగ కోరితి”ననగా.

బంగరు కాంతుల మెరయు రోమములు
రత్నకాంతుల వెలుగు కొమ్ములు
తారలు-సూర్యుని-కాంతుల చుక్కల
మెరసెడి జింకను రాముడు గాంచి

సీత కోరిక తెలిసినవాడై
జింకను పట్టగ మనసు గలిగిన
రామచంద్రుడు పలికె తమ్మునితో
“ధరణీజ కోరిక వింటివ లక్ష్మణ!

ఎన్నడు వినని అపురూపమిది
నందన వనమున-చైత్ర రథమున
ఉన్నటు వినలేదిట్టి మృగమును
కాంతులు నింగిని-తాకుచున్నవి.

మేఘము నుండి వెడలిన మెరుపుగ
నాలుక జ్వాలగ నోట వెలుగుచు
ఇంద్ర నీలములు ముత్యపు కాంతితో
మనసు హరించే మృగమిది సోదర!

వివిధ రత్నముల కాంతులు నిండి
స్వర్ణమయముగా వెలుగులు నిండి
ఎల్లరి మనసును హరించగలదు
బాల సీత - మరి కోరుట సహజమే.

వేటలా విశేష వస్తువులను మరి
ధరణీనాథులు పొందుచుందురు
జింక చర్మమున - నాతో కలసి
సీత-కూర్చొన కోరినదయ్యా!

నేలను నిలచిన బంగరు జింక
నింగిని-శశిలో వెలిగెడి జింక
రెండే మిక్కిలి మనోహరమ్ము
తక్కిన జింకలు లెక్కకు రావు.

మాయరూపుడగు దనుజుడయినచో
ముందుగ చంపుట యుక్తమైనది
తాటక తనయుడు మారీచుడిటు
మునులను తినినచో వదలకూడదు.

ఈ ప్రదేశమున మోసము చేసిన
వాతాపిరక్కసుని జీర్ణము చేసుకు
అసురుని భయమును తీర్చె నగస్త్యుడు-
అటులే కపటుని కూల్చెద మిచట

వేటాడగను వెడలెద నేను
సీత రక్షణ నీపె నుంచితి
పదిలమ్ముగను రక్షణ చేయుము
మన ప్రయత్నములు-నిలచె నామెపై

రక్కసి మాయను ఉక్కడగింతును
నిజమగు జింక అయినచో తెత్తును
చక్కని జింక చర్మము పైన
మక్కువ నిండెను చక్కని చుక్కకు.

ఒక్క పదునగు శరముతో చంపి
జింక చర్మమును తెత్తును సోదర
అంతవరకును అతి శ్రద్ధగను
ఏకాగ్రతతో రక్షణ చేయుము.

అతి బలవంతుడు పక్షిరాజగు
వృద్ధ జటాయువు సాయపడగను
ప్రమాదమెంతయు కలుగనీయక
వ్రతముగ-సీత రక్షణ చేయుము."

॥శ్రీరఘురాముని॥

44

శ్రీరాముడు మాయామృగమును పథించుట

మూడు వంకరలు గలిగిన విల్లు
బంగరు పిడిగల ఖడ్గము దాల్చి
అమ్ముల పొదులు-రెండు ధరించి
మాయ మృగముకై రాముడు నడచెను.

వింటితో రాముడు కంట బడగనే
గుండెలు దడదడ కొట్టుకొనగను
మాయమయ్యెను బంగరు జింక
అంత దవ్వులో తిరిగి కనబడె.

పట్టగ - దగ్గర కనబడు జింక
పరుగిడు.- గెంతును ఎంతో దూరము
పొదలో దూరును దొరకునట్టుగ
పచ్చిక మేయుచు కనబడు తిరిగి

బెదురు చూపుల చూపుల దోచును
ఎదురు వచ్చును దొరకునట్టుగ
భయముగ - బాణము వంక జూచును
బంగరుకాంతితో వినోద పరచును.

వింత వింతల ఆటలాడును
రొప్పుచు-రోయుచు-బడలి నిలచును
పట్టుకొనగను - పరుగిడి పోవును
పచ్చికపైన పొర్లుచు కనబడు.

ఎంతో దూరము పరుగిడె జింక
మాయ జింకతో రాముడు పరుగిడె
అలసిన రాముడు - మనసు కలతబడి
నిలచె నొక్కతరు ఛాయలొ నంత.

జింకల గుంపులొ జొరబడె జింక
చేతికందునటు దగ్గరైనది
అందుకొనుటకై రాముడు నడువగ
చెంగున దూకి - పరుగిడి పోయెను.

విసిగిపోయెను రామచంద్రుడు
విడువక పరుగిడి - అలసిపోయెను
విడువను - దీనిని చంపెదననుచు
బ్రహ్మాస్త్రము సంధించి విడచెను.

సూర్యకాంతి గల బ్రహ్మాస్త్రమది
సూటిగ - అసురుని దేహము జొచ్చెను
మాయజింక అది మాయమయ్యెను
లాశప్రమాణపు అసురుడు పడెను.

ఆయుర్దాయము తీరిన అసురుడు
లక్ష్మణమూర్తిని - సీత పంపుటకు
రావణకార్యము సుకరమగుటకు
అరచుచు - పుడమిని వ్రాలెను అంత.

‘హా సీతా! హా లక్ష్మణా’ యని
బిగ్గరగా నట అరచుచు అసురుడు
అసువులు వీడెను - పుడమిని వ్రాలెను
పుడమీసుతకు అరుపులు వినబడె.

బంగరు సొమ్ములు - భుజకీర్తులతో
పెద్ద కోరలతో - భీకరరూపము
రక్తపు మడుగులొ పడియుండగను
చూచిన రాముని మది కలవరపడె

లక్ష్మణు పలుకులు మదిలో మెదలెను
జనక నందిని తలపులొ నిలచెను
‘హా సీతా! హా లక్ష్మణా’ యని
అరచుచు-చచ్చెను-భయపడిపోదురు’

సతి-సోదరులు మదిలో మెదలగ
భయముతో మేను గగుర్పొడచెను
తమ్ముని మాటలు మరి మరి మెదలగ
ఆశ్రమ త్రోవలొ వడిగా సాగెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

45

సీత లక్ష్మణుని కఠినోక్తులాడుట

దుఃఖము నిండిన భర్త కంఠమును
వినిన జానకి-కలవరపడెను
“అయ్యో లక్ష్మణ! ఇది విపరీతము
పతిదేవునకు ఆపద కలిగెన?

ఆక్రందనము వినవచ్చినది
వడిగా పొమ్ము-సాయము చేయగ
రాక్షస గుంపుల నడుమ-రఘుపతి
సింహ వలయమున-కోడెగ నిలచెనొ-

తమ్ముడు తోడగు ననుకొనుచుండును
అన్న రక్షణకు శీఘ్రమే పొమ్మన
అన్న ఆనతిని-మీరక తమ్ముడు
నిలచియుండుట-గాంచిన సీత

కోపము నిండి పలికెను తిరిగి
“అన్నకు-కష్టము కలిగినప్పుడు
సాయము చేయగ పోకపోతివి
నీకే హానిని-రఘుపతి చేసెను?

మిత్రుని వేషమునున్న శత్రువని
నిను నే తలతును-వంచకుడవు నువు
దుష్కామివి నువు-తెలిసితి బాగుగ
పాపపు మనసు కలిగినవాడవు.

ఆర్తనాదము వినబడినది కద!
నాపై మోహము కలిగిన నీవు
నన్ను గ్రహింపగ నెంచిన నీవు
కొంచెమైనను కదలకపోతివి.

అన్నకు-ఆపద కలిగినదని విని
ముందు కురుకును సుజనుడైనచో
అన్నకు-కీడు-నీకు సమ్మతము
కావున కదలక నిలచితి విచిత్రే

అన్నపైన నీ స్నేహము సున్న
అమ్మ చెప్పిన మాటలు సున్న
అన్నకు ఇంక అపాయమైనచో
నన్నిక రక్షణ చేయుట సున్న.

ఎంత చెప్పినా జంకద మనసు
నన్నేమని రక్షించెద వీవు?”
బెదరు జింకవలె కన్నులు గలిగిన
సీత ఏడ్చుచు కటువుగ పలికెను.

లక్ష్మణమూర్తి పలికె వినయముగ
“వదినా! వలదు-భయము నందగ
సురాసురులును-యక్షులు-మనుజులు
ఫణులు-పిశాచులు ఎంతటివారును

నీ మనోహరుడు రామచంద్రుని
ఎదిరి నిలువగ చాలరు తల్లీ!
ప్రాణము లెవరికి చేదగునమ్మా?
కావున-అనిలో రాముని తాకరు.

మూడు లోకములు ఒకటై నిలచియు
సురనాయకుడు-సురలందరును
ఒక్కమ్మడిగా ఎదిరించినను
ఒక్క రాముడే చంపగలడు గద!

నీకు తగినటు పలుకుము నీవు
అజేయుడమ్మా-రామభద్రుడు
మాయ రక్కసుడు అరచియుండును
మారీచ రక్కసుని-ఆర్తనాదమగు.

అమ్మా! నమ్ముము - నాదు పలుకులు
మృగమును జంపి అన్న వచ్చును
ఎట్టి ఆపద కలుగదు తల్లీ!
గట్టి నమ్మకముతోడ - పలికితి.

నీ రక్షణగా నన్నిట నుంచెను
నిన్నిట - వంటరి చేసి పోదనా?
ఖరుడు చావగా అసురు లందరు
కుట్రలు పన్నుచు వేచియుండిరి.”

లక్ష్మణు పలుకులు వినిన జానకి
కోపము నిండి క్రోధ నేత్రముల
సత్యము పలికెడి లక్ష్మణ మూర్తితో
కఠినోక్తులను పలికెనంతట:

“దయాశూన్యుడవు-నయ వంచకుడవు
వంశము చెరచెడి అనార్యుడవుగా!
కావున-ఇటుల పలుకుచుంటివి
రాఘవు కీడు-నీకు సమ్మతము.

చిత్రము కాదిది నీ విటు నడచుట
జ్ఞాతులు ఇటులే-ప్రచ్ఛన్నముగ
కీడు చేయగ తలచుచుందురు
వింటివ! అటులే-నీవు మసలితివి.

నీకై సీవే వచ్చినాడవో -
కైక తనయుడే పంపెనో - నిన్ను
మాయ వేషమున - మాతో వచ్చుట
మంచి మనసుతో కానే కాదు.

దుష్టులు మీరు దయాదూరులు
నా కొరకై మీ యోచన సాగదు
రాముని భార్యను కలలోనై నా
గైకొన శక్యమె ఎవరికైనను?

రాముని కొరకీ-జీవితమయ్యా!
రాముడు లేనిచో ప్రాణములుండవు
నీ ముందట - నే - అసువులు వీడెద”
అనుచు సీత అట కటువుగ పలుకగ

వినుటకు యోగ్యము కాని పలుకులు
విని-విజితేంద్రియుడెంతో కుమిలెను
మేను గగుర్చుతో కరములు ముడిచి
పలికెను - “అమ్మా! దేవత వీవు

బదులు పలుకగా మనసు లేదిక
అనుచిత వాక్కులు గుండియ చీల్చెను.
అయినా-స్త్రీ లిటు పలుకుట-ఎంతయు--
ఎంత కాదు-మరి వదినా వింటివ!

పరుష భాషణము స్త్రీకి సహజము-
కఠిన మనస్కులు-చంచలమతులు
భేద కారిణులు-ధర్మము నెరుగరు
క్రూర మనస్కులు-ఇంతులు-వింటివ!.

కాల్చిన ఇనుప చువ్వల మాదిరి
నీ పలుకులవి చెవిలో పడినవి
ఎంత మాత్రము సహించలేను
వనదేవతలవి సాక్షిగ వినవలె.

కోప స్వభావము కలిగిన దానవు.
పాపిష్టిదగు స్త్రీ జన్మమిల-
నన్నీ విధముగ శంకించితివి
భీ! పో- పాపము నందితి వీవు..

రాముని కడకు పోయెద నిపుడే
నీకు స్వస్తి మరి జనక నందినీ!
వన దేవతలు-వదలక-నిన్ను
రక్షణ చేయగ నుండగ వలెను.

అపశకునములు తోచుచున్నవి
అన్నతొ కలసి తిరిగి వచ్చి మరి
అమ్మా-నిన్ను కాంతునొ లేదో”
అనుచు లక్ష్మణుడు పలుకగనంత

కనుల బాష్పముల సీత పలికెను:

“విషము మింగియో-నదిలో దూకియో
ఉరి పోసుకునో-అగ్నిని బడియో
చచ్చెద కానీ-పరుని కందను.”

గట్టిగ ఏడ్చెడి సీతాదేవిని
ఊరడించినను హెచ్చెను రోదన
సుమిత్ర సుతుడు-వదినను చూచుచు
మదిలో బాధతో సాగెనంతట.

॥శ్రీరఘరాముని॥

46

సన్యాసి వేషమున రావణుడు వచ్చుట

లక్ష్మణమూర్తి వెడలగ నంతట
సండు దొరికెనని-లంకాధీశుడు
సన్యాసి వేషము-దాల్చి నిలచెను
సన్నిని కాషాయాంబరమ్ముతో-

ఎడమ భుజమున త్రిదండమ్ముతో
చేత ఛత్రము కమండలువుతో
శిఖను ధరించి - పావు కోళ్ళతో
దశకంధరుడు బయలుదేరెను.

సూర్య-చంద్రులు వెడలగ-సంధ్యను -
ఆవరించుకొను-చీకటి తీరుగ
రోహిణి తారను-శని-అంగారక
గ్రహములు-తాకిన తీరుగ-నా యతి

జనకజకౌరకై సాగుచుండగా
వాయువు భయపడి-మెదలక నిలచెను
చెట్ల ఆకులవి-కదలక నిలచెను
గోదావరి నది-నడిచె మెల్లగా-

పచ్చిక కప్పిన బావి తీరుగ
సాధు రూపమున సాగెను ధూర్తుడు-
పుణ్యవేషమున సాగెన - పాపి
రాముని సతిని - ఆశ్రమమున గనె.

నల్ల కలువలను పోలు కన్నులతో
పచ్చని-పట్టు వస్త్రము దాల్చిన
సీతను చూచెను దుష్ట స్వభావుడు
చిత్రతారను శని చేరినటు.

హస్తమునందు కమలము లేని
లక్ష్మీదేవిగ నున్న సీతను
దిక్కులు వెలిగే దేహకాంతితో
మెరుపు తీగవలెనున్న అతివయట

ఆశ్రమమందు ఉండుట గాంచెను-
మన్మథ శరములు తగిలె నసురునకు
మోసగాడట-వేదఘోషతో
వినయము నిండి పలికెను సీతతో:

అరణ్యకాండము

“పచ్చని చీర కట్టిన పడతీ !
పసిమి బంగరు అందము నీది!
చంద్రుని పోలు ముఖము గలిగిన
తామరతీగను పోలెడి అబలా!

భూకాంతవా? -మరి కీర్తికాంతవా?
లక్ష్మీదేవివా? -రతీదేవివా?
ఆడ ఏనుగును పోలెడి నడకల
సురసుందరివా? మనసు దోచితివి.

మెరసే పలువరసున్నది నీకు
విశాలమైన కన్నులు నీవి
అంగ సౌష్ఠవము -అందవెవరికి
ఎవ్వతె వీవు? నిజము తెలుపుము.

పిడికిట నిమిడే సన్నని నడుము
అందమైన చిరునవ్వులు జల్లుచు
విలాసమ్మునకు సాగరమగుదువు
ఒంపు సొంపుల -ఇంపుగ నుంటివి.

ఏటి ప్రవాహము గట్టును కోయును
అటులే నా మది కరగిపోయినది
వయసు -అందము ఒలకపోయుచు
ఒంటరివై తివి -వెట్టి పుట్టును.

గృహమున కేగుము -వనమున -అసురులు
కామరూపమున తిరుగుచుందురు
శీఘ్రమే బొమ్ము -సౌధమ్ములలో
నీవుండుట యది అలంకారము.

కమలము వంటి కన్నులదానా!
ఎన్నిక మాలలు -ఎన్నిక విండులు
ఎన్నిక వలువలు -ఎన్నిక భర్త
నీకు తగునని -నే తలంచెద.

దేవకన్యవని నమ్మితి నేను
రుద్రకాంతవో -మరుత్పతివో మరి
దేవ -కిన్నెరలు -రారీ వనికి
మానవభోజులు ఉందురిచ్చట

ఎక్కడిదానవు? నిక్కము చెప్పుము
ఒక్కతె వీవు ఉంటివదేల?
క్రూరప్రాణులు తిరిగెడి వనిలో
భయము లేక నువ్వుంటివి ఎటుల?

మదపు తేనుగుల గుంపులు తిరుగును
మది భయపడక నిలచితివెచట
మదిరేక్షణ -నువు ఎవ్వరిదానవు?
మది తెలియగను వివరించు”మన

విప్రవేషపు కపటుని -తెలియక
మాయ సన్యాసని తెలియని జానకి
యతులకు తగినటు పూజలు చేయగ
దర్బాసనమును -చూపించెనట.

కాషాయాంబరధారుని కంతట
అర్ఘ్య -పాద్యములు -సమకూర్చినది
ఉత్తమ ఫలములు -ఆహారము నిడి
ఆరగించుచుని పలికె వినయముగ

అతిథి పూజలో అతివయుండగా
అందము-తినుచునుండె నసురుడు
అంతము కోరి తెచ్చుకొనుటకై
ఆమెను హరింప నిశ్చయించుకొనె.

మాయ మృగమును వేటాడుటకై
వెడలిన సోదరు లిద్దరి కొరకై
నలువంకలకు జానకి చూడగ
కనబడె వనము-భయముతో వణకెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

47

సీత మాయ సన్యాసిని దూషించుట

తన్ను హరింపగ వేషము దాల్చిన
దానవనాథుని ప్రశ్నను వినిన
జానకి-అతిథుల సేవలు తెలిసిన
సన్నతశీల-మదిలో తలచెను.

రాముని-రాజుగ చేసినచో మరి
నీరూ, తిండి-ముట్టను, బ్రతుకను
అనుచు-పట్టుతో నున్నది కైక
పతి మాటలు మరి వినకపోయినది.

విప్రవేషమున వచ్చిన అతిథి-
నిజము నుడువనిచో శపించుననుకొనె
ముహూర్తమాత్రము సందియ మొదవెను-
పలికెను సీత-వివరము తెలుపుచు:

యుద్ధమునందు ఎదురే తెలియని
పతి-వయసప్పుడు ఇరువదియైదు-
నా ప్రాయమ్ము పదునెనిమిదయా!
అడవుల బడితిమి గుణశీలీ! విను.

“మిథిలాధీశుడు-మహాత్ముడైన
జనకుని తనయను-సీతని పిలతురు
శ్రీరఘరాముని సతిని నేనయా!
పదిరెండేడులు సుఖముగ నుంటిమి.

రామ నామముతో ప్రసిద్ధికెక్కిన
సత్యవంతుడు-సద్గుణయుతుడు
విశాలనేత్రుడు-ఆజానుబాహుడు
భూతకోటులకు మేలొనరించే

మామగార్లు-తన మంత్రుల పిలచి
యోచనచేసి రామచంద్రునకు
పట్టము కట్టగ సందడి చేయగ
మురిపెపు భార్య కైక అంతట

రామచంద్రునికి - దశరథరాజు
పట్టము కట్టుట నిలిపి వేసెను
వరములు తీర్చగ కోరిన భార్య-
కైక అంతట పలికె రామునితో

కోరిక తీర్చెదనన్న ప్రమాణము
ముందుగ గైకొని-రెండు వరములవి
నా పతి వనముల పోవు వరమును
తన తనయునకు రాజ్యము కోరెను.

‘తండ్రి ఆనతిని తల దాల్చుమయా!
పదునాల్గేండ్లు వనమున కేగుము-
భరత కుమారుని రాజును చేయుము
సత్యవర్తిగా తండ్రిని చేయుము.’

నిశ్చలవ్రతుడు-సత్యసంధుడు
కైక మాటలకు ఎదురుచెప్పక
కదలె కానలకు - నా పతిదేవుడు
సత్యసంధునిగ తండ్రిని నిలపగ.

ఇచ్చుటెగాని గైకొనుటెరుగడు
సత్యమెగాని అసత్య మెరుగడు
రామచంద్రుని వ్రతములు అవ్వి
నిలుపును నిరతము-బ్రహ్మతేజ! విను.

లక్ష్మణమూర్తి - రాముని తమ్ముడు
సవతి తల్లియగు సుమిత్ర తనయుడు
ధర్మాత్ముడును - శత్రువిజేత
మాకు రక్షణగ వచ్చెను వీరుడు.

కైక వరములతో కానలయందు
తిరుగుచుంటిమి మువ్వర మిటుల
తాళుము-ఇపుడే భర్త వచ్చును
వన భోజనము వెంట తెచ్చును.

భూసుర! నీడు నామము ఏమి?
గోత్రము ఏమి? తెలియ బరచుము
ఒంటరివై నువు దండక వనిలో
తిరుగుట ఏల? తీరుగ తెలుపుము.”

అంతట సీతతో దుష్టుడు పలికెను:
“ఎవ్వని పేరు విని నంతటనే
మనుజులె గాక సురాసురులును
గడగడ లాడెద రట్టి వాడను

అసురనాథుడను - రావణుండను
నీకు క్షేమమగు అబలా వినుము
నిను గంటిని - మరి నా భార్యలపై
మనసు కలుగదో మదిరేక్షణ విను.

ఎందరొ సుందర స్త్రీల హరించితి
అందరికీవు రాణి వగుదువు
సంద్ర మధ్యమున గిరిపై నున్న
లంకలో గలదు - సుందర గృహము.

బంగరు మేడల - నందన వనముల
సౌధవీధుల - విలాస స్థలముల
విహరించుటకు మనసు గలుగును
భీకర కాననమెటుల రుచించును?

నా సతివైనచో - భూషిత సతులు
ఐదువేలు - నీ సేవలు చేతురు
ఉత్తమ వంశము నందు బుట్టిన
అతివలు శ్రద్ధా భక్తితో కొలతురు.”

రావణు పలుకులు వినిన జానకి
కోపము నిండి - పరుషముగాను
పలికెను రాక్షస రాజుతో నంతః
“నా పతి వివరము తెలియదు నీకు

గిరివలె చెదరక నిలచు నాతడు
సంద్రమువలె గంభీరుడాతడు
నా హృదయేశుడు రామచంద్రుడు-
రాముని అడుగుల నడతును నేను.

పూజ్య గుణములకు నిలచిన మూర్తి
సత్య వ్రతము చేపట్టిన వీరుడు
భూమిని నిండిన కీర్తివంతుడు
రాముని సతిని - రాక్షస రాజా!

సుక్షత్రియుడు శ్రీరఘరాముడు
పూర్ణపురుషుడు - పురుషోత్తముడు
విజితేంద్రియుడు కీర్తికి నిలయము
రారాజే - నా జీవము రఘుపతి.

నక్కమాదిరి - వంచకుడవు నువు
ఆడు సింహమును అందగ శక్యమ?
సూర్యతేజమును గ్రహించ సాధ్యమ?
రామచంద్రుని హృదయేశ్వరిని.

రాముని ఆత్మగ నుండెడి సతితో
మందభాగ్యుడా! వదరితి వటుల
మరణ సమయమాసన్న మాయెనా?
కనక తరువులను కాంతువు ఇపుడే

ఆకలిగొన్న హరి దంతములు
మిన్నగు కోరలు పెరకునట్టుగ
మందరగిరి నరచేత నిమిద్బెడి
యోచన అగును - నన్ను హరించుట.

హాలాహలమును ద్రావి మనుటగ-
సూదితో కన్నులు గోకి కొనుటగ-
బండ గట్టుకొని - వారిధి బడుటగ-
అట్టి అపాయము నన్ను హరించుట.

ఉక్కుశూలము పైన గంతులుగ-
అగ్ని శిఖలను - ఒడిగట్టుటగ
నాలుకతో మరి కత్తిని నాకుట
అట్టిది వినుము - నన్ను హరించుట

రవి-చంద్రులను చేత బట్టుట
ఎట్టిదో - అటులే యుద్ధము నందు
భయంకరమ్మగు శరములు గలిగిన
రామచంద్రుని సతిని హరించుట.

సింహమెక్కడ? నక్కఎక్కడ?
పాదోధికి చాలున పిల్లకాలువ?
ఖగరా జెక్కడ? కాకి ఎక్కడ?
ఏనుగునకు మరి చాలున-ఎలుక?

శ్రీగంధముతో చాలున బురద?
నెమలి ఎక్కడ? - నీటి కాకివి
శ్రేష్ఠమైన సుర సాటి వచ్చునే
పులిసిపోయిన కడుగు నీశ్వరి

కనకమ్మునకు-సీసమ్మునకు
రాజహంసకు-గద్దకు గల-ఆ
భేదమే గలదు సుగుణమూర్తి యగు.
రామచంద్రునికి-నీకును రాక్షస!

ఈగను కలిపి ఆజ్యము త్రాగిన
ఉదరము నుండక వాంతి చేయును
అటులే-రాముని రక్షణ నున్న
నన్ను హరించుట అసాధ్యమైనది.”

దృఢచిత్తముతో-కఠినముగాను
 సీత పలికి-అట హోరు గాలికి
 కదలునట్టిదగు కదళీతరువన
 వణకుచు భయముతో నిండిపోయెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

48

రావణుని వాచాలత్వము

విశాల ఫాలము-భృకుటిని ముడిచి
 కోపము నిండి కఠిన వాక్కులతో
 సురవైరి-అట-సీతతో పలికెను:
 “నన్నెవ్వనిగా తలంచుచుంటివి?

శంకరు మిత్రుడు కుబేరునకును
 సోదరుడను నే-వింటివ తీరుగ
 దశశిరములు గల రావణుడను-నే
 సార్థక నాముడ-లంకాధీశుడ.

గరుడ-గంధర్వులు-పన్నగులందరు
 మృత్యువుగా నను చూచి-పరుగిడు
 కుబేరుడంతటి సంపద నంతను
 విడిచి-చేరె విను కైలాసమ్మును.

మనసగు రీతిని పోగలిగినదగు
 పుష్పకమ్మును హరించినాను
 సురనాయకుడు-సురలందరును
 పదములు వణకి పరుగిడిపోదురు.

సూర్యుడు-చల్లని చంద్రుడు అగును
 వాయువు వీచును మెల్లగ వినుము
 నే నిలచినచో-ఆకులు కదలవు
 భయమున-మెల్లగ సాగును నదులు.

క్రూరులు భీకర రక్కసులుండి
 బంగరు సౌధములుండిన నగరము
 మణితోరణములు-రథ-గజాశ్వముల
 సంపద కాపుర మా లంకాపురి

సంద్ర మధ్యమున ఇంద్రుని పురముగ
 మంగళవాద్య శోభలు నిండగ
 ఎల్లవేశల సుమ-ఫల భరితము
 నందన వనమును మించిన వనములు.

కోమలాంగి! నువు-కాననమందు
 చూచి అలసిన కన్నులతోను
 సుందరమగు నా లంకాపురము
 చూతువు రమ్మ-సుందరనయనా!

నాతో సంతోషముతో-నీవు
 మంగళకరముగ లంకలో నున్నచో
 మనుజుల నింక మదిలో తలచవు
 మనుజు సుఖములే తెలియును నీకు

లంకలో-నీవు-మనుజు సుఖములతో
 సుర భోగములు అనుభవింతువు
 భాగ్యహీనుని-అల్పుని-రాముని
 మరతువు-మదిలో తలచవు ముదిలా!

రాజ్యము పొందగ బలమది లేక
బలహీనుండై అడవుల బట్టెను
రాజ్యభ్రష్టుడు - అల్పాయుష్కుడు
మునివలె నడచును-ఇడుముల బెట్టును

ఎంతటి కఠిన మనస్కువు నీవు!
మన్మథు శరములు తగిలిన నన్ను
రాక్షస ప్రభువును-లక్ష్యపెట్టవు
అవమానముగా పలుకుచుంటివి.

ఊర్వశి-మున్ను పురూరవుని మరి
కాలితో తన్ని-వ్యధ నొందినటు
నను కాదని-నువు వ్యధ నొందెదవు
రాముడు సాటియె నా గోటికిని?

నీ అదృష్టము ఫలించ-వచ్చితి
నన్ను కాదని కాలదన్నకు”
అనగా సీత క్రోధము నిండి
పరుష భాషణల పలికె నసురునితో:

“యక్ష-గుహ్యకుల నాథుండైన
భూతవంద్యుడగు కుబేరు సోదర!
ఇంద్రియ జయము లేనివాడవు
ఎంతటి పాపము చేయనెంచితివి.

అసురులందరు చతురు నీకై
ఇంద్రుని సతిని శచిని హరించియు-
బ్రతుకునేమొ మరి-రాముని భార్యను
హరించి-బ్రతుకుట అసాధ్యము సుమా!

దుష్ట చిత్తుడా! భ్రష్ట శీలుడా!
నీచవాక్యములు పలికిన నీకు
మోక్షము లేదు సుధత్రాగినను
రాముని కాంతను మదిలో తలచకు.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

49

సీతాపహరణము

సీత పలుకులు వినిన రావణుడు
కోపము నిండి పలికె దురుసుగః
“వివేకహీనా! విక్రమమ్ము విను”
అనుచు భుజములు చరచుకొనుచును

“నింగిని నిలచి-రెండు చేతులతో
పుడమిని పైకి లేవనెత్తనా?
మృత్యుదేవత మొరపెట్టునటు
యుద్ధమునందు మోదివిడతునా!

హిమగిరి చీల్చిన-భుజ బలమ్ముతో
సూర్యుని-నేలకు రాల్చివేతునా
సంద్రము నీటిని త్రాగివేతునా
సరసమ్ముగ-నే పలికిన వినవా?

కోరిన రూపము దాల్చగ నేర్తును
సుఖముల నిత్తును-మరునికి చాలుదు
నా నిజరూపము చూడుము” అనుచు
భీతిగొలుపగ రూపము జూపెను.

పది తలలున్న నల్లని మేఘము
లయకాలముతో సూర్యాగ్నులవలె
వెలిగెడి బంగరు కుండలమ్ములతో
విల్లు-బాణముల - యమునితో సమమగు

ఎఱ్ఱని వలువలు దాల్చినవాడై
ఎఱ్ఱని కన్నులు మండుచుండగా
సూర్య తేజసమమైన - వేడితో
కతినముగా నట సీతతో పలికెను:

“వినుమా సీతా! తగిన భర్తను
ప్రసిద్ధిగాంచిన పతిని చేరుము
నీ కప్రియమును ఎన్నడు చేయను
మనుజుని వదలి దనుజుని చేరుము.

మెచ్చెడి మోహమ? ఎన్నిక గుణముల?
ముదిత మాటపై రాజ్యము వదలి
భీకరాటవిని పడిన వాడుగద
వివేకియని - నీ వనుకోవలదు”

అనుచు కతినముగ పలుకుచు దుష్టుడు
కామ వివశుడై - జనక నందినిని
తల్లి రోహిణిని-బుధుడందినటు
అందుకొనెను-తన అంతము కొరకై.

ఎడమ పిడికిట శిరోజములగొని
కుడి హస్తముపై-అబలను త్రోసుకు-
మాయ రథము-అట వచ్చి నిలువగా
సీతను హరించి రథమును జేరెను.

తీక్షణమ్ముగా మెరయు కోరలతో
యమునితో సముడగు అసురుని జూచి
వన దేవతలు భయపడి పోయిరి
అడవుల బడిరి పరుగు లెత్తిరి.

నింగిని - తేరు సాగుచుండగా
సీత ఏడ్చెను భయ విహ్వలయై
పిచ్చిదానివలె ఏడ్చెను సీత
రామలక్ష్మణుల తలచి ఏడ్చెను.

“అయ్యో లక్ష్మణ! సేవాతత్పర!
నన్నీ అసురుడు దొంగతనముగా
ఎత్తుకు పోవుచు నుండెను నింగిని
భుజబలతేజా! కనబడలేదా?

సుఖము-ధనము-జీవితమ్మును
ఆశ్రితులందరి కొరకై నిడెదవు
ఆశ్రితురాలను ఓ రఘురామా!
అధర్మమిదిగో కనబడలేదా!

దుష్ట శిక్షకుడవయ్యా - దేవా!
ఈ విధి అసురుడు హరించినాడు
వీడు రావణుడు-వీని ఆగడము
అణచవు ఏల? అనాధవత్సల!

ఓరీ పాపీ - రావణ వినుము
పాపఫల మిది ఫలించి తీరును
పైరు - పంటకు వచ్చిన రీతిగ
ఫలించు పాపము సమయములోన.

చేటుకాలము దాపురించినది
పాపకార్యమును ఆచరించితివి
నీకు మృత్యువే - శ్రీరఘరాముడు
ప్రాణము పోయెడి కష్టము కలుగును.

ధర్మశీలుని సతి అపహరణతో
కోరిక తీరిన కైక - పురములో
సుఖముగ నుండును ఓ రఘరామా!
అధముని అంతము చూడుము స్వామీ!

ఫలసుమ తరువులు-తల్లుల్లారా-
అడవిలో నున్న తీగల్లారా -
రామునితో మరి దయతో చెప్పుడు
రావణుండు నను గొని పోయెనని

నింగిని తిరిగే ప్రాణుల్లారా-
మాల్యవంతగిరి పర్వత రాజమ-
నా రామునితో అందరు చెప్పుడు
దేవ విరోధి హరించె నన్నని.

వనిలో నున్న దేవతలారా -
దండకవనిలో పక్షుల్లారా -
మృగ నాయకులు మీ రందరును
నా పతికిపుడే తెలుపుడు సర్వము.

ఓ గిరులారా! దయతో మీరు
నాకీ సాయము చేసినంతనే
యమ-సురలోకములైనను కూడ
గెలచి-నన్ను శ్రీరాముడు చేకొను."

అని విలపించు సీతాదేవికి
పెద్ద చెట్టుపై నున్న జటాయువు
కనుపించగనే-శోకము పెరిగెను
పెద్దగ అరచి పులుగుతో చెప్పెను.

"అయ్యో! తండ్రీ-అబలను నన్ను
ఒంటిగ నుండగ-ఈ పాపాత్ముడు
హరించి-నింగిని గొనిపోచుండెను
అసాధ్యుడయ్యా! గెలువగ నీకు.

కావున తండ్రీ! పక్షికులోత్తమ
పరుగున పోయి-దాశరథులకు
వివరించుమయా దారుణ వార్తను
దీనురాలిపై దయ జూడుమయా!"

॥శ్రీరఘరాముని॥

50

జటాయువు రావణు నెదిరించుట

సీతాదేవి - ఆర్తనాదమును
కునుకుచు నున్న పక్షిరాజు వినె
నింగిని-అసురుడు కనబడిననాడు
పావని సీత - కనబడె నంతట

ఎదురు నిలచెను రాక్షస రాజుకు
పలికెను- "నన్ను జటాయువండురు
ధర్మము-సత్యము-దాస్య ధర్మముల
విశేష బలుడను-వినుమో అసురుడ.

ఇంద్ర! - వరుణులతో సరిరా-రాముడు
జగతికి హితము చేయును రాముడు
భూతకోటికి-ప్రభువే రాముడు
దేవ విరోధీ! ధర్మము తప్పకు.

జగన్నాథుని జీవితేశ్వరి
జగన్మాతగా ప్రసిద్ధి కెక్కిన
సీతను-హరించ చెల్లున నీకు?
ధర్మము నెరిగిన ప్రభువిటు చేయున?

భార్య రక్షణము ముఖ్యమైనది
పరశ్రీహరణము పరమ నీచము
అలిని-మగడు రక్షించునటు
అన్యుని సతిని-గౌరవించవలె.

పులస్త్యు మనుమడ! ధర్మ నిరతులై -
శాస్త్ర నిషిద్ధము చేయరు రాజులు
పురుషార్థములు ఆచరించుటకు
నిధివలె నిలచును భూమీనాథుడు.

పాపస్వభావుడ-చపలుడవీవు
నీకీ రాజ్యము ఎటుల లభించెర!
పాపికి-స్వర్గము దొరికినట్టుగా
దొరికెర నీకు-సజ్జన శాత్రవ!

పుట్టుక గుణములు-పోవును కట్టెల-
దుష్టుని మనసుకు-నీతులు పట్టిన
నీ వైరమునకు కారణమేది?
కయ్యాని కిటు కాలు దువ్వితివి?

దాశరథులు నీకేవిధమైన
హాని-ముందుగా తలంచలేదు
ఖరుడు చచ్చె-నీ సోదరి వల్లనె-
కారణ మేమీ దుష్కార్యమునకు.

వలదు రావణా! సీతాపహరణము-
వృత్తుని-ఇంద్రుడు త్రుంచినట్టుగా
వీరపుంగవుడు చూపులతోనే
దహించు సిన్ను-వింటివ తీరుగ

కాలనాగును కొంగున కట్టుకు
కాలపాశమును మెడకు తగుల్చుకు
తెలియక పోతివి-రాగల కీడు
రాముని కీడు-లేనేలేరు.

తగిన బరువునే మోయగవలెరా-
తినదగు తిండియె తినవలయునురా-
యశము-దానము తొలగి పోయెడి
పనులు చేయరు మతిమంతు లిల

అరువది వేల వత్సరమ్ములు
రాజ్యము నేలి-ముడుసలి నైతిని-
దృఢమగు వాడవు-వయసులౌ నుంటివి
శర-చాపములు-తేరును గలవు

అయినా-సుఖముగ నెను బోసియ్యను
వేదార్థమును-తర్కయుక్తులతో
తేలిక పరచుట సాధ్యము గాదు
కావున నిలబడు-పోరుము నాతో

శూరులు-దూరము కాగా చూచి
పిరికివి-అబలను హరించినావు
పారిపోవగ నెంచు చుంటివి
దూరము కావుర మిత్తికి నీవు

ముదుసలి అనుచు చులకన చేయకు
ముందుకు నిన్ను పోసీయనురా!
ముదిత-రాముని ప్రాణము వినరా!
మడయుటకై నా సిద్ధము-పోరుము.

పోబోకుర ఓ పంక్తి కంధర!
తొడిమ నుండి-మరి పండు రాల్చినటు
తేరు నుండి నిను ధరణికి త్రోసెద
నన్ను దాటుకొని పోగలవాడవ!”

॥శ్రీరఘురాముని॥

51

జటాయువు నేలకూలుట

జటాయు వటుల పలుకు చుండగా
రావణు కన్నుల నిప్పులు రాల్చెను
పోరగ తాకిరి-వీరు లిద్దరు
ఘన మేఘముల తీరుగ తోచిరి.

మరియొక చాపము ధరించి అసురుడు
శరవర్షము కురిపించగ నంత
గూటిలొ నున్న పక్షి తీరుగ
నిలచిపోయెను జటాయు వపుడు

మాల్యవంత గిరు లన్నటు తలపడి
పోరగ సాగిరి-రావణు డంతట
కుప్పలు-కుప్పలు శరములు విడచెను
ముక్కుతొ-గోళ్లతొ రాల్చెను పులుగు.

రెక్కలతో ఆ శరముల త్రోసి
రావణు కవచము, ధనుసును త్రుంచి
రథముకు పూన్చిన ఖరముల చంపి
తేరును కూల్చెను నేలమీదకు.

రావణు దేహము గోళ్లతొ చీరెను
అంతట-అసురుడు యమదండములగు
శరములు విడచెను చచ్చితి వనుచు
జటాయు వంతట లెక్కబెట్టక

వెల్లగొడుగును విరిచివేసెను
రథసారథిని అంతము చేయగ
సీతాదేవిని-చేత బట్టుకొని
నేలబడెను ఆ లంకాధీశుడు.

కన్నీరొలికెడి సీతను గాంచి
మనసు తపించిన-పక్షి రాజుట
ముందుకు దూకి-రావణాసురుని
చాపము త్రుంచెను-నడిమికి రెండుగ

విరిగిన ధనుసు-విరిగిన తేరు
కలిగిన దశముఖు గాంచి-నింగిని
జటాయునంతట స్తోత్రము జేసిరి
ఆనందించిరి మనసునిండుగా.

బడలిన పక్షి చేయునదేమని
తిరిగి అసురుడు నిగి కెగిరెను
అంతట పులుగు-అడ్డము నిలిచి
పలికెను- “అసురుడ! నిశ్చయమిది విను

వజ్రతుల్యమగు శరములు గలిగిన
రాముని సతిని-అపహరించుట
రాక్షస కులమది సమూలమ్ముగ
హరించిపోవుట కొరకేను సుమా !

మిత్రులు-బంధులు-పుత్రులతోను
సచివులు-సైన్యము-మనుమలతోను
విషము-నీటివలె త్రాగుచుంటివి
వివేక హీనుడవగుదువు రావణ!

యమపాశమది గట్టిగ బిగిసెను
ఎరతో-గేలము మింగెడి చేపను
పోలియున్నది-నీ కృత్య మది
రాముని సరి మరి ఎవ్వరురా అని

కోపము నిండి-నిలచిన రాముని
కోదండముతో అసురులంతమగు
చెడిపోవద్దర-వద్దర-వద్ద
వలదని చెప్పితి-వినరా రావణ!

పోరగ లేక పిరికిపందవై
హరించి-పరుగున పోవు చుంటివి
శూరుని విధమిది కానేకాదు
చోరుడవని-నిను తోకు లాడెదరు.

శూరుడవగుచో తాళుము కొంచెము-
రాముడు త్రుంచును-నీ శిరములను
పరమేశ్వరుడైనా పాపఫలమును
అనుభవించక తప్పదు వినరా!”

హితము-నీతిని పలుకుచు పులుగు
వీపున వ్రాలి గోళ్లతో చీరుచు
అంకుశమ్ముతో కరిని పొడిచినటు
పొడవ సాగెను రాక్షస రాజును.

జటాయు వంతట రావణాసురుని
శిరోజములను పట్టి పెఱుకగా
కోపము పెరిగిన పంక్తికంధరుడు
వామ హస్తమున సీతను బట్టుకు

పక్షి రాజును బలముగ కొట్టగ
దెబ్బ తప్పకొని పులుగు శ్రేష్ఠుడు
ఒడుపుగ రావణు వామహస్తములు
త్రుంచివేయగా తిరిగి పుట్టినని.

కరములు త్రుంచగ-రోషము పెరిగి
జనకజ నవట దింపి-అసురుడు
భీకరమైన పోరు సలిపెను.
పక్షిరాజు తను పోరెను శక్తితో

రాక్షసరాజు ఖడ్గముతోను
పక్షిరాజు పక్షమ్ములు సరికెను
కాళ్లు సరికెను-కూలెను పులుగు
కొన ఊపిరితో నేలను బడెను.

గాఁతులొ ప్రాణము గుటగుట లాడగ
నేలనుబడిన పులుగును గాంచి
విలపించినది సీతాదేవి
బంధువు మాదిరి దుఃఖించినది.

నల్లని మేఘము పోలినవాడు
తెల్లని వక్షము మెరయుచుండగా
పక్షిరాజుట ఆశ్రమ తావుల
నేల కూలగా-వగచెను సీత.

॥శ్రీరఘరాముఁ

52

సీతాదేవి దుఃఖించుట

కంఠములోన నిలచిన అసువుల
నేలనుబడిన పులుగును గాంచి
సీతాదేవి కడు దుఃఖించెను
అపద సూచన అగపడజొచ్చెను.

వాయువు అట్లే నిలచిపోయెను
సూర్యుడు వెలవెలబోయి నిలచెను
దేవ కార్యమది చక్కబడినదని
సృష్టికర్త-తన మదిలో తలచెను.

“పక్షులు-మృగములు అపశకునమ్ము
తోచునట్టుగా సాగుట కంటివ
రామా! నీవు రాకపోవుటచె
నా పాపమది అల్పము కాదులె.

సురలు-ఋషులు-సర్వజగత్తు
రావణుడెటు-మోదము కాగా
సీత వ్యధ మరి-శోకము కాగా
నిలచి చూచిరి శోక-మోదముల

రామా! రమ్ము రక్షించుమయా
లక్ష్మణమూర్తీ, కాపాడుమయా!
భూమీసుతను కావగరండి”
అని బిగ్గరగా విలపించినది.

రామా. రామా-లక్ష్మణా యని
విలపించెడి ఆ సీతాదేవిని
గగనయానమున దశకంధరుడు
హరించి పరుగిడె శీఘ్రముగాను.

జడివానై కన్నీరు కురియగ
విలపించినది ఆ కుసుమలత
సీతాదేవి శిరోజములను
పట్టి లాగెను దుష్ట రావణుడు.

నల్లని మేఘము రావణుడనగా
మెరుపుతీగవలె తోచెను అతివ
కాంచన చేలము నెత్తిన బడగా
కాలెడి గిరివలె - తోచె నసురుడు.

“రామా-రామా-రఘరామా!” యని
ఆక్రందించెను అవనీనందిని
స్త్రావర-జంగమ జీవకోటులు
గాఢ నిశీధిలొ ముగిసిపోయెను.

సాధ్విముడిచిన పూలు రాలినవి
ఆసుర వినాశము సూచన అన్నటు-
పచ్చని చీర సూర్యకాంతిలో
కాలెడి మేఘము అన్నటు తోచెను.

రావణు తొడపై సీతాదేవి
రాముని కెడమై సీతాదేవి
చక్కని నాసిక గలిగిన సీత
కాడలేనిదగు కమలమాయెను.

వికసిత వదనము సీత వదనము
పతివ్రతయగు జానకి మోము
అంబుదమ్మును చీల్చుకు కనబడు
చంద్రబింబమై తోచెను అపుడు.

తెల్లని దంతములున్న మోమది
సంపెగ పూవుగ తోచు నాసికతో
బంగరు సొమ్ములు వెలుగుచుండగా
పగటి వెలుగులో చంద్రబింబమయె.

బంగరు కాంతితో సీతాదేవి
నల్లని మేఘము ప్రక్కనుండగా
కాంతి తరిగినది-ఇంద్రనీలములు
అమరిన బంగరు వడ్డాణమువలె

నల్లని అసురుడు దంతిగ తోచుచు
మెరపు తీగయగు రాముని సుందరి
కరికి-కట్టిన-బంగరు గొలుసుగ
తోచెను అంబర వీధిని అపుడు.

అతివ సొమ్ములవి ఘల్లుఘల్లు మన
మెరపులు నిండిన మేఘము తీరుగ
తోచెను అపుడు-రాక్షస రాజు-
భయము నిండి ఆ మేఘము సాగెను.

రాలిన పూలు నేలను బడుచు
గాలితాకిడికి సుడులు తిరుగుచు
మేరుగిరికి అవి చుట్టినట్టుగ
రాక్షసరాజు చుట్టు తిరిగినవి.

రత్న శోభతో ప్రకాశించెడి
కాలి అందియ జారి పడినది
మధుర ధ్వనితో మెరపు తీగవలె
భూమికి చేరెను బంగరు అందియ.

పెద్ద ఉల్క నొకదానిని చేకొని
పోవుచున్నటు తోచెను అసురుడు
సీత సొమ్ములవి రాలి పడినవి
తారలు రాలుట తలపించెనట.

జానకి మెడలో ముత్యపు సరము
దివిజగంగవలె అమరియున్నది-
పక్షులు నిండిన తరుశాఖలవి
కదలుచు - భయపడవలదని చెప్పెను.

చెదరిన కమలములున్న జలముల
బెదరిన మీనము లన్ని - భీతితో
శ్వాస నిలచి - తమ దేవి కోసమై
తపించునట్టుగ తోచెనప్పుడు.

పులులు-సింహములు-పులుగులన్నియు
కోపము నిండిన చూపులతోను
సీత నీడ గని - నేలను - ఆ దిశ
పరుగులెత్తినవి సీత సేవలో-

నీటి వంకలవి కంటిధారలై
గిరులు ఏడ్చునటు కానవచ్చెను
ఎత్తుగ నున్న గిరి శిఖరములవి
ఎత్తిన చేతుల వందన మిడెను.

ధ్వనితో వీచెడి గుహలో - గాలులు
రోదన ధ్వనిగా వినవచ్చినవి
గిరులు ఏడ్చునటు కానవచ్చినవి
కాంతులు తరిగెను సూర్యబింబము.

ఎక్కడ ధర్మము? సత్యమెక్కడిది?
దయ ఎచటన్నది-నిష్కపటమెట?
చీ-చీ తగదిది-మోసగాడవని
నిందించగ మరి ముందుకు రారే!

అయ్యో! పాపము - అని ఒక్కడను
ఎదిరించర ఈ దుర్మార్గమును?
అనుచు భూతములు రోదించినవి
నిరోధించనే లేరా అవి.

పెద్ద మృగములు నేలను పరుగిడ
పిల్ల జంతువులు నింగిని చూచుచు
కంటి ధారతో రెప్పలు వేయక
అమ్మ సీతకై ఏడ్చి - మూర్ఛితై -

నేలను చూచుచు రక్షణ కొరకై
రామా-లక్ష్మణ అని రోదించెడి
సీతను గాంచి వనదేవతలు
భయముతో పెద్దగ రోదించిరట.

తెగిన సరములు-కరిగిన తిలకము
చెదరిన కురులు-భయముతో ముఖము
స్వయముగ మిత్తిని గొనిపోచున్న
అసురుని అంకము నుండిన సాధ్వి-

కన్నులు రెండు జ్వాలలు కాగ
పరుల హింసయే పరమావధియగు
అసురునితోను అతి కోపముతో
పలికెను గుండెలు తెంచెడి పలుకులు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

53

సీతాదేవి రావణుని దూషించుట

“రాక్షస వంశము కాలెడివాడా!
దొంగిలించుటకు సిగ్గు పడవలె-
మాయ మృగముతో నా మనోహరుని
దూరము చేసి - వంచించితివి.

నాడు మామకు సఖుడు జటాయువు
ముసలి పులుగుతో యుద్ధము చేసి
చంపితి వీవు-శూరుడ వగుదువ?
అజిత్ నిలచిన ఘనమగు పనియది.

నిండుగ నిలచి పోరగలేక
పిరికి పందవై దొంగిలించితివి
పరుని భార్యను అపహరించిన
భీరువువీవు - శూరుడ గావు.

పెద్ద మాటలు-వీరుడననుచు
చెప్పితివీవు-వదరు బోతువు
కలకాలమునకు కళంక మిదియగు
వంశ నాశము కోరుకొంటివి.

చావు పరుగుతో పోవుచుంటివి
నిలచి రాముని గెలచి బ్రతుకుము
ఘోరకృత్యము చేసిన దానికి
ఫలితము నొసగును శ్రీ రఘురాముడు.

రాముని కన్నుల కనబడి నంతనె
నీతో కలసి నీ బలగములు
ముహూర్త కాలములో సమసెదరు
కార్చిచ్చువలె కాల్చు మిమ్ములను.

హితము నుడివెదను వినుమో అసుర!
రాముని చెంతకు చేర్చుము నన్ను
లేదా రాముని తీవ్ర శరముల
నీవా నక్కల-గ్రద్దల పాలే

మరణ సమయమున మంచి పట్టదు-
మరణోద్యుక్తుడు పథ్యము చేయడు
మరణించెదవు రామునిచే బడి
బంగరు తరువులు చూచుట తథ్యము.

వైతరణీ నది నీదులాడెదవు
కత్తుల ఆకులు కలిగిన వనముల
నిశ్చయముగ నువు సంచరితువు
సందియమేల యమలోకమది.

విషము త్రావిన అసువులుండునా?
నేటితా నీ కథ ముగిసిపోయెను
నీవు ఎచ్చట దాగియున్నను
కూల్చును తప్పక రామచంద్రుడు.

తమ్ముని సాయము లేకనె ఒంటిగ
పదునాల్గు వేల అసురుల త్రుంచెను
ఆలిని హరించు దుష్టుని-నిన్ను
ముక్క-ముక్కలుగ కోసివేయడా!”

తిట్టుచు-ఏడ్చుచు-మూర్ఛిలిపోవుచు
తిరిగి మేలుకొని మరల ఏడ్చుచు
మంగళకారిణి దుఃఖము నుండగ
అసురుడు నింగిని గొనిపోసాగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

54

సీతాదేవి నగలను జారవిడుచుట

అసురుడు గొనిపోచుండు సమయమున
కనరాకుండెను ఒక్కడైనను
అంతట-జానకి-ఒక గిరిపైన
ఐదు మంది కపులుండుట గాంచెను.

వారివలన విషయమ్ము రామునికి
తెలియగలదని-ఆశతో-సీత
నగలను కట్టి మూట విసరెను
వారి చెంత పడునన్న ఆశతో.

తొందరగా మరి పోవుచుండగా
నగలు విసరుట యెరుగడు అసురుడు
రామా-రామా అను అరపులను
విసిరి కపులట గిరిపై నుండియె.

కాలనాగును అంకము నుంచుకు-
మృత్యుదేవతను గొనిపోచున్నటు-
వింటినుండి మరి వెడలిన శరమై
నదులు-వనములు-గిరులను దాటుచు

పాఠనమ్ములు-పెద్దమొసళ్ళు
తిమింగిలమ్ములు-గల-సాగరము
చేరెను అసురుడు-బ్రతికితి ననుకొనె
చచ్చెను వీడని-సిద్ధులు తలచిరి.

పరుగున లంకలొ అడుగుబెట్టెను
హేమను-మయుడు బిలమున దాచెను-
అటులే సీతను అంతిపురమున
చేర్చి-సీతకు కావలినుంచెను.

“పురుషుల గాని-స్త్రీలను గాని
సీతను చూడగ ఆనతి నిడక
ఆమె అడిగిన వస్తువులన్నీ
బంగరు-రత్నపు-వస్త్రము లీయుడు.

దేహముపైన ఆశ కలుగుచో
కాంతకు-ఎదురుచెప్పక మీరు
పరుషోక్తులను పలుకుట మరచి
సేవలు చేయుడు”-అని ఆనతినిడి

బ్రహ్మవరము నాకున్నది గావున
నన్నెదిరించుట కెవ్వడి వశమని
మదిలో తలచెను రావణాసురుడు-
అసురులు ఎనిమిది మందిని బిలచి

“మీకు నచ్చిన ఆయుధములతో
దండకవనిలో తిరుగుడు మీరు
ఖరుడుండిన ఆ జనస్థానమున
నిర్భయముగ మీరుండుడు యిపుడు.

నాచే నియమితులైన ఖరుని-మరి
అసురులందరిని రాముడు చంపెను-
పగ తీర్చుకొన వేచియుంటిని
పగతుర పోకడ తెలుపుచుండుడు

అమిత కోపమున పగ తీర్చుకొన
వీలుపడకను ఉన్నది ఇపుడే
రాముని-రణమున కూల్చినగాని
మైమరచి మరి నిద్రపోనిక.

రాత్రి-బవళులు జాగరూకులై
వారి యత్నములు తెలుపుడు నాకు
క్షత్రియ వీరుల చంపుడు మీరు
శత్రు భయమది తీరగవలెను.

మీ శౌర్యమ్ము-బల-విక్రమము
తెలిసి-నేను మరి పంపుచుంటిని
నాకు నమ్మకము మీపై గలదు.”
అనగా వారు సాగిరి భక్తిగ.

ఆ విధముగ-తను-సీతను హరించి
రామచంద్రునితో విరోధమును గొని
ఆనందించెను-అవివేకుడయి
పది తలలున్నను-పరమ మూర్ఖుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

55

రావణుని వాచాలత్వము

జనస్థానముకు యోధుల నంపి
సంతసించెను రావణరాజు-
మరుని బాణములు మనసు కలంచగ
సీతను చూడగ వెడలెను అసురుడు.

రక్కసి శ్రీల మధ్యలో-సీత
కంటిధారలు కురియుచుండగా
పెనుగాలికి ఊగెడి నావ తీరుగ
వ్యాకులమతియై యున్నది అచట

తోడి జింకలు వదలిపోవగా
రేచుల చిక్కిన-ఆడు జింకవలె
బుసలను విడచు త్రాచుపామువలె
సీత-అసురుని పురమున నుండగ

బలవంతముగా-లంకావిభవము
చూపగ-అసురుడు అతివనుగొని-అట
స్పటికము-బంగరు-వైడూర్యములు
వజ్రములతో నిండిన యట్టి

మనోహరమ్మగు స్థంభములుండి
విశాలమైన హర్మ్యములున్న
సోపానములు-దాటి అసురుడు
లంకావిభవము చాటె గర్వమున

“అన్నులమిన్న-కన్నుల నిండుగ
బంగరు-దంతపు-పనితనములతో
కాంతులీనెడి గృహములు-గనుము
ఆనందము నిడు వనములు-గనుము

ముప్పది రెండు కోట్ల సంఖ్యలో
అసురులు-నాకు సేవలు చేతురు
ఒక్కొక్క సేవకు-వేయిమందిగా
బాలురు-వృద్ధులు-వేల సేవకులు

శ్రేష్ఠములైన రాజ్య సంపదలు
వేల కొలందిగ రాణి వాసము
నీ స్వాధీనము చేతును తరుణీ!
వగచుట ఏల-భర్తగ తలచుము.

శోకము నాపుము సుందర నయనా!
రాముడు-ఇటకు రాలేడుసుమా!
మరుడు బాణముల మది కలంచెను
మగువా! కాదన తగునా నీకు?

నూరామడలు దాటుట శక్యమ?
సురనాయకుడే దాటగలేడు-
పోరున-నాతో సురలే చాలరు
యక్షులు-అసురులు-నిలువగలేరు.

రాజ్యహీనుడు-అల్పతేజుడు
రాముడు తగడు-రమణీ నీకు
యౌవన మన్నది నిలువదు-నమ్ముము
పిరికిని వదలి-చేరుము నన్ను

మనసుతోనైనా రాలేడిచటకు
ముదితా! రాముని-మరచుట మేలు
వీచెడి గాలిని కట్ట సాధ్యమా?
అగ్ని శిఖలను పట్ట శక్యమా?

నన్ను గెలిచి-నిను గొనిపోవుటది
ముత్తోకముల కసాధ్యము కాంతా!
చరాచరములు భూతకోటులు
సురలందరు నీ సేవలు చేతురు.

శంక ఏలనిక-ఏలుము లంక -
ఈ కింకరుని సేవలనందుము-
వనవాసముతో పాపము తీరెను-
పుణ్య వశమున సుఖముల తేలుము.

చందన మలదుకు నుందము సుందరి
విరిసరములు మరి ముడుచు కొందము
బంగరు సొమ్ములు ధరించ లెమ్ము
పుష్పకమన్న విమానము నుందము.

ధనపతి నెదిరి గెలిచి తెచ్చితి
పుష్పకమనెడి దివ్య విమానము
మనోజ్ఞమైనది సుఖములనిడునది
సుందరి వినుమా! సుఖముగ నుందము.

కమలముబోలు నీ ముఖ కమలము
దుఃఖము వలన కమిలిపోయినది
హృదిలో కలతను వదలుము ఇంక
మది సదనమున-పదిలపరచు నను.”

అధిక ప్రసంగము చేయు అసురునికి
ముఖమును కనబడనీయక సీత
చీర చెరగుతో కప్పుకొన్నది
కనుల బాష్పములు ధారగ కురిసెను.

“పాతివ్రత్యము నిలుపుకొనుటకై
సిగ్గుపడితివి-చాలును ఇంక -
ధర్మహాని ఇట లేనేలేదు-
ధర్మ సమ్మతియె నిన్ను తెచ్చుట

నీ కాలిధూళి-నా శిరమున దాలెచ్చద
కాంతా-దాసుడ-ఏలుము నన్ను
విరిశరముల బడి-దిగబడి పోతిని
లంకాధీశుడ-నీ అధీనుడ”

అనుచు పలికి ఆ దానవరాజు
మదిలో తలచెను, ముదిత దక్కెనని-
కాలపాశమున దగిలినవాడు
తననే తాను మోసగించుకొనె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

56

అశోక వనిలో సీతాదేవి నుంచుట

రావణు పలుకులు ములుకులు కాగా
దుఃఖము నిండెను ధరణీనందిని
గడ్డిపోచ నొకటడ్డము వేసి
పలికెను అపుడు నిర్భయమ్ముగా.

“సత్యసంధుడు దశరథ నృపతి
ధర్మ సేతువై నిలిచినవాడు
ఆయన జ్యేష్ఠ కుమారుడు రాముడు
ధర్మాత్ముడుగా త్రిభువన పూజ్యుడు.

అరణ్యకాండము

అజానుబాహుడు-విశాల నేత్రుడు
ప్రాణవిభుడు-నా దైవము రాముడు
నిన్ను చంపగల వీర పుంగవుడు
లక్ష్మణమూర్తితో కలసిన-కేసరి.

ఇత్వాకు వంశమున పుట్టినవాడు
తాత ధర్మమున నిలచినవాడు
రాముని ముందే నన్ను హరించిన
నిను బలిగొనడా? ఖరుని మాదిరి.

ఒడ్డును మ్రింగెడి గంగతీరుగ
గరుడుని ముందు నాగుల రీతిగ
రాముని శరముల కెర యయ్యెదవు
బొంకకు-బలమున అజేయుడనని

వరములవల్ల మరణము లేదని
విర్రవీగకు-రాముడుండెను
నిక్కము, రాముని కంటబడినచో
యాగపశువువై దక్కవు నీవు.

కోపము నిండిన నా పతి చూపులు
కాల్చును నిన్ను-శరములెందుకు
నింగిని శశిని నేలకు రాల్చగ
సంద్రము నీటిని ఎండగట్టగ

సమర్థుడాతడు-జనకుని యల్లుడు
జగతికి పూజ్యుడు అపజయమెరుగడు
నా ప్రాణేశుడు-ఆలి రక్షణము
చేయలేదని తలచకు రాక్షస!

ఆయువు తీరిన వాడవైతివి-
లక్ష్మీ తొలగెను-ఇంద్రియ లోలుడ!
నీ వల్లనె-ఈ లంకాపురము
పతిలేనిదయి పరితపించును.

భర్తనుండి నను ఎడము చేసితివి-
పాపకృత్య మది-సుఖపడనీయదు
నా పతి-మహితద్యుతిమంతుడు-విను
దైవబలముగల దివ్యపురుషుడు.

ధర్మశీలి-సద్భావుడు-రాముడు
నిర్భయుడాతడు-భీకరవనిలో
తిరిగెడి వాడు-నిన్ను మిగల్చడు
బల-గర్వములు హరించి వేయును

మంత్ర పూతమగు క్రతు మధ్యమున
వేదిని తాకగ-నీచున కగునే?
పతివ్రతను-శ్రీరామపత్నిని
చూడగ శక్యమ? అసురుడ నీకు?

తామరలున్న కొలను యందున
రాజహంసతో నుండెడి-హంస
గడ్డిలో తిరుగు-నీటి కాకిని
చూచున? నీ వెట-రాముడెక్కడ

జడమీ తనువు-బంధించుకొను
తినెదనందువా-తినుము కాదన-
మనసు వశమున నున్న దానను
నీవుమాత్రము మనుట అసాధ్యము.”

కోపము నిండి కఠినముగాను
 సీత పలికి మరి మిన్నకుండెను
 భీతి గొలుపునటు సీతను గాంచి
 పలికె నసురుడు ప్రభంజనముగా

“సీతా! వినుము-గడువు నుడివెద
 పది రెండు నెలలలో మనసు మార్చుకో-
 మూర్ఖత నిండిన-గడువు తీరగనె
 ప్రాతఃకాలపు భోజన మగుదువు.”

కోపము నిండిన అసురుడు పలికెను-
 దానవకాంతల నుంచె కావలిగ
 “పొగరు దించుడు మానవ కాంతకు-”
 బలముగ-నేలను దన్నుచు పలికెను :

“కొత్త చిగురులు నిండిన వనమున
 పూజ్యము అయిన అశోకవనమున
 దాచి-తెలివిగా-రహస్యముగా
 జాగరూకులై కావలి కాయుడు.

భీకరరూపులు మీరందరును
 భయమునగాని-నయమునగాని
 అడవి ఏనుగును లొంగదీసినటు
 నాకు లొంగునటు చేయుడు మీరు.”

ఆనతినిడి-చనె లంకాధిపతి-
 అంతట అసురకాంతలు సీతను
 అశోకవనిలో-ప్రకృతి ఒడిలో-
 ఆ శోకలతను-భూమిజ నుంచిరి.

తరగని వ్యధతో కలవరపడుచు
 అడవులులలో హరిణి తీరుగ
 రాక్షస శ్రీల మధ్యలో సీత
 అసురకాంతల వశమున నుండెను.

సహింపరాని మనోవేదనతో-
 కృశించినట్టి రాముని పత్ని-
 గట్టి పగముల కట్టగబడిన
 అడ జింకవలె-దుఃఖము నుండెను.

భయము గొలుపు ఆ రక్కసి వనితల
 నడుమనున్న-ఆ రాఘవు రాణి
 శ్రీకరుడైన శ్రీరఘరాముని
 పతిదేవుని-ధ్యానించుచుండెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

57

రాముడు అపశకునములు గాంచుట

రామచంద్రుడు టక్కరి అసురుని
 ఉక్కడగించి బయలుదేరగా
 అపశకునముగా నక్కలు కూసెను
 మదిలో శంక ఘుదిరిపోయెను.

“నా కంఠధ్వని వినిన జానకి
 పరితపించుచు లక్ష్మణు నంపును
 ఒంటరి సీతను అదను చూచుకొని
 మ్రింగుదురేమో మానవ భోజులు.

బంగరు జింక ఉండున ఇలలో
ఇంతదూరము మాయతొ తెచ్చి
చచ్చెను అసురుడు-అరచుచు నిచట
మాయలమారి అసురుల పని యిది.”

ఒంటరి సీతకు-సుమిత్ర సుతునకు
క్షేమమగునని మదిలో తలచెను
జనస్థానమున విడిసియుండుటచె
అసురులతో శతృత్వము కలిగెను.

అపశకునములు తోచుచున్నవి
నక్కలు-భీతిగ అరచుచున్నవి
ఎట్టి విషయము తెలియగనగునో
అనుచు రాముడు వ్యధతో నిండెను.

మృగములు-పులుగులు-కుడినుండెడమకు
భయముగ నరచుచు పరుగిడిపోగా
కలతచెందిన మనసుతోడను
సీతను-తమ్ముని తలచుచు నడచెను.

అశ్రమసీమకు అంత దవ్వులో
దీనవదనుడగు తమ్ముని గాంచెను
దుఃఖము నిండిన సీతాపతి అట
తమ్ముని-కరమునుబట్టి పలికెను:

“అయ్యో! సోదర-సీతను వనిలో
ఒంటరిగా నువు ఏల వదలితివి?
అసురులమెను మ్రింగివేసిరో
హరించినారో అశుభము తోచును.

లక్ష్మణ! మనము సీతాదేవిని
అసువులతో మరి చూతుమొ లేదో-
అపశకునములు తోచునట్టుగా
మృగములు-పులుగులు-అరచుచున్నవి.

మాయ రక్కసుని - జిత్తులమారిని
చంపితి నేను-మృగమది కాదు
ఎడమకన్నది అదరుచున్నది
అశుభ సూచనగ తోచుచున్నది.

నాయన! సోదర-అశ్రమమందు
సీతలేదని తోచుచున్నది
అసురులు చంపిరొ-మనలను వెదకుచు
వనిలో-వనిత త్రోవ తప్పెనో.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

58

శ్రీరాముని ఆవేదన

“రాజ్య సుఖములు వదలి-వనమునకు
భక్తితో-సీత బయలుదేరెను
అడుగుల నడచెను దండకవనిలో
చీడి వచ్చితివి - ఏగతి బట్టెనో

అసువులు నావి ఆమె నిలుపును
అట్టి సీతను వదలి బ్రతుకుటెటు
ధరాధిపత్యము-సురాధిపత్యము
కోరను-కోమలి తోడుగ నున్నచో

సీత ప్రాణముతో నున్నదో? లేదో?
పలుకుము తమ్ముడ తొందరగాను
వనవాసమున పతినెడబాయని
సీత లేనిచో నే మనలేను.

సీతను గానక నే మరణించిన
నీవు-పురములో అడుగిడి నంతనె
కోరిక తీరిన కైకాదేవి
మదిలో సంతస మందును కాదా!

కొడుకుతో రాజ్యము నందిన కైకను
కొడుకు లేని నా కౌసల్యమ్మ
కొలుచుట ఎట్లు-సుమిత్రనందన
కోమలి వివరము తెలుపుము శ్రీఘమె.

సీతయున్నచో వచ్చెద నచటికి
ఆశ్రమ మందు అడుగు బెట్టెద
సతి అటలేనిచో అంత దూరము
రానిక-తనువును వీడెదనిచటే-

ముద్దులొలికెడి ముద్దరాలు-తను
ముద్దుగ సుద్దులు చెప్పకున్నచో
వద్దు తమ్ముడా-ఆశ్రమ వాసము
ఇద్దరినే నా అసువులు వీడెద.

పలుకుమురా-నువు-ప్రాణేశ్వరి అట
ప్రాణమ్ములతో నున్నదా మరి -
హెచ్చరికను నువు తప్పియుండగా
భక్షించిర ఆ దానవు లామెను?

నీచుడు-గొంతుక మార్చి అరవగా
నీకును భయము కలిగెన సోదర!
నా కంత ధ్వని-అని నిను పొమ్మన
వదలి వచ్చుట తగునా తమ్ముడ!

ఖరుడు చావగా-అసురులు పగగొని
అదను కోసమై వేచియుందురని
అలోచించవ -ఓ సుకుమారా!
ఆడుది-ఒంటరి-దొరుకును కాదా?

నాయన! నిన్ను ఏమని అందును
దుఃఖ జలధిలో పూర్తిగ మునిగితి
ఈ గతి నాకు ప్రాప్తమయ్యెనని
తలతును-విధి ప్రతికూల మయ్యెనని."

సీతను తలచుచు నోరెండగను
ముఖము సోలినది సీతాపతికి
ఆశ్రమ త్రోవలొ నడచుచుండగా
వెక్కి వెక్కి తానేడ్చె రాఘవుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

59

శ్రీరాముని దుఃఖము

ఆశ్రమసీమకు వచ్చుచు త్రోవలొ
శోకము నిండిన రామచంద్రుడు
సుమిత్ర సుతునితో పలికెను అపుడు
సీతను ఒంటరి చేయుట తగదని-

“నిన్ను నమ్మి-నే వచ్చితి కాదా!
నీ రక్షణలో నుంచితి కాదా!
న్యాయమ నీకు? ఇటు వచ్చుటది
నిన్ను గాంచగా శంక ముదిరెను.

దూరము నుండే నిన్ను గంటిని
ఎడమ నేత్రము, ఎడమ భుజమును
అదురుచుండెను అశుభసూచనగ
గుండియ పగిలెను-సోదర లక్ష్మణ!”

అన్న పలుకులకు శోక తపుడై
పలికె లక్ష్మణుడు: “అన్నా! వినుము
నేనా అరుపులు వినిరాలేదు
వినక పోతి-నా వదిన పలుకులు.

పొమ్ము పొమ్మని తొందర చేసెను
ఆపద నీకని అమ్మ తలచినది
నీ శక్తిని -నే తెలిపితి వదినకు
వినక పోయినది-నిలువనీయదు

‘రామచంద్రునికి ఆపదరాదు
సురల రక్షణము చేయగ చాలును
తన రక్షణకై అరచున అటుల-
తాళుము తల్లి-నిజము తెలియును.

మాయ గొంతుతో అరచెను ఎవడో
అన్న గొంతు అదికాదు నమ్ముము
శాంతి వహింపుము-ధరణీతనయా!
నీచ స్త్రీల వలె దుఃఖము తగదు

పుట్టినవారిలో-పుట్టెడివారిలో
రాముని గెలిచే వీరులు లేరు
సురలోకదైనను చాలరు తల్లి!
నీచ రాక్షసులు నిలువ రంటిని.’

నమ్మకపోయెను నా పలుకులను
నన్ను కోరి-నువు పలుకుచుంటివనె
నాతి మనసది భ్రమతో నిండెను
నన్నేమన్నదొ నే నెటు పలుకుట?

భరతుడు-నీవు నిర్ణయించుకొని
భక్తి నటించుచు అనుసరించితివి
భర్తకాపద కలగగ-నీవు
బయలుదేరవా తమ్ముడవైతే-

అని పలికినదయ-ఓ రఘురామా!
అదను కాచెడి విరోధివన్నది
అదరెను పెదవులు-గుండియ పగిలెను
అన్నా! నిజము పలికితి నమ్ముము.”

తమ్ముని పలుకుల రాఘవుడనెను
శోక-మోహము-తాపమ్ములతో
“పాపరహితుడా! రక్షణ వదలి
ఇటు వచ్చుటది సరిగాదుసుమా!

కోపము నిండిన కటుభాషణము
విని-నీ విటుల బయలుదేరితివి
నా శౌర్యము నువు తెలిసియు కూడ
నీ వివేకమును వదలితివయ్యా!

అతివ పలికెనని-నా అనతిని
కాలదన్ని-నువు కదలుట న్యాయమ?
చెంగున-కోపము నిండిన నీవు
సీతను ఒంటరిచేసి వచ్చితివి.

ఒక్క బాణమున టక్కరి కూలెను
చక్కగ నేను వచ్చుచుంటిని-
అక్కడ-వాడు అరచిన అరపు
నిక్కముకాదని తెలియకపోయెను."

॥శ్రీరఘరాముని॥

60

సీతాదేవికై రాముడు దుఃఖించుట

వడి వడి నడచెను రామచంద్రుడు
ఎడమకంటి దిగువదిరెను అపుడు
పదములు కదలక-మేను వణకెను
అపశకునములతో వ్యాకులపడెను.

కనగలనా-నే-లలనామణినని
వ్యధతో రాముడు అడుగిడి-అచట
ఆశ్రమమందు సీత లేనిచే
ఆక్రందించెను ఒక్కమారుగా

పద్మరహితమగు కొలను రీతిగ
వాడిన మోముల పక్షులు గలిగి
వేదన తెలుపుచు వృక్షములుండి
బడలిన జింకలు కలిగిన వనము-

వనదేవతలు వదలిన వనము
చెదరిన కృష్ణాజినములు-దర్భలు-
వెదకెను-వెదకెను-ఆశ్రమమంతయు
రాముడు వెదకెను వేయి కన్నులతో

ఆశ్రమలక్ష్మి-గృహదేవత యగు
సీతను గానక రామచంద్రుడు
మనసు కలతపడి-మగువకోసమై
తలచి-తలచి-అట రోదించుచును

తలచెను అసురులు హరించిరేమో-
దుష్ట మృగములు కాంతను తినెనో-
ఎటకేగినదో-ఫలముల కేగెనో
వినోదముకై దాగియున్నదో-

కాంతారమ్మున కేగినదేమో-
స్నానార్థము తానేగినదేమో
మంచి నీటికై ఏటికి పోయెనో
సుమములు తేగా సాగినదేమో-

ఏమి చేయుదును-ఎక్కడ వెదకెద
ఎవరిని అడుగుదు-ఎట బోయెదను?"
అనుచు తలచుచు కులిమిపోవుచు
కన్నులు పొంగగ రోదన నిండెను.

శోకము నిండిన ఎఱ్ఱని కన్నుల
పిచ్చి చూపులతో అవివేకి వలె
శిరసును-చేతితో కొట్టుకొనుచును
దిక్కెవ్వరని యేడ్చెను అపుడు.

చెట్టు-చెట్టునకు పరుగులెత్తును
గుట్ట-గుట్టకు వడిగా గెంతును
పుట్ట-పుట్టకు తిరుగును వడిగా
వాక-వాకకు వెదుక బోవును.

దుఃఖ సంధ్రమున మునిగిపోవుచు
“ప్రియురాలా! ఇటు చెయుట తగునా?
పరిహాసమునకు తగినా ఈ పని?”
అనుచు ఏడ్చుచు-కమిలి పోయెను.

“దొండతీగ- నువు బింబాధరిని
చూచితివా-మరి పలుకవ దేమి?
కడిమి వృక్షమా! నీ పూవులన
ప్రియము గలిగిన కాంతను గంటివ?

మద్ది వృక్షమా! మగువను గంటివ?
బిల్వ వృక్షమా! భూమిజ ఎచట?
చిలుకా! నీ వలె పలికెడు చిన్నది
కనబడలేదా- తెలుపవ నాకు?

మీతో సమమగు కన్నులు గలిగిన
కాంతను గంటిర జింకల్లారా?
కకుభమ! నీతో పోలెడి-తొడలు
గలిగిన కాంతను కనలేదా నువు?

నడకల-నీతో ప్రోలిక గలిగిన
పడతిని గంటివ ఓ మత్తేభమ?
స్త్రీలలో తిలకము వంటి పడతిని
కంటివ నీవు-తిలక వృక్షమా?

జాంబూ వృక్షమ! నీ ఫలముల వలె
మెరిసే మేను గలిగిన మగువను
ఈ వనసీమలొ కంటివ చెప్పుమా?
కనబడలేదా-చూచి చెప్పవా?

అశోక వృక్షమ! శోకము తీర్తువు
కావున నీకా పేరుగలిగినది
కాంత వివరము నాకు తెలుపుమా!
నీ పేరుతో-నను సుఖపడ జేయుము.

తాళవృక్షమా! ఏల కోపము?
తెలుపవ-నా సతి ఎచ్చట నున్నదొ
మామిడి తరువా! క్రొంజిగురులతో
పోలెడి చేతుల సుందరి ఏది?

మంకెన తరువా! నీ పూవులతో
పోలెడి-నాసికగల స్త్రీ ఏది?
నిమ్మా! ఎంతటి దంభము నీకు?
ధరణీ నందిని ఎచటో తెలుపవ.

పాటలమా! నీ పూవులబోలు
ఎఱుసి పెదవుల అతివనుగంటివ?
క్రొత్త ఉసిరికా! కనబడలేదా
క్రొత్త వయసులో సొగసుకత్తె ఇట ?

సరళమ! నీకిట కనబడలేదా
సరళహృదయ నా కుసుమకోమలి?
మల్లెతీగ! నువు కనలేదా మరి
లతవలె దేహము గలిగిన కాంతను?

కరిణి! నీదగు తొండము బోలు
తొడలు గలిగిన-లలనను గంటివ?
హరిణి! నీతో పోలెడి కన్నులు
కలిగిన చిన్నది కనబడలేదా?

తుమ్మెద! నీవలె నల్లని రంగుతో
మెరయు శిరోజును సీతను గంటివ?
సింగమ! నీదగు-నడుమును బోలు
నడుము గలిగిన అబలను గంటివ?

గజగమననుమరి గంటిర మీరు?
శార్దూలమ! నువు చెప్పవ-జాడ
కోకిల! నీవు తెలిసియుండువు
నీ కంఠముగల కోమలి ఏది?

హంసా! నీవలె నడయాడెడిది
మందగమనను-క నలేదా నువు?
దయతో మీరు-నా సతి వివరము
తెలుపుడు" అనుచు దుఃఖము నిండెను.

"నిలు-నిలు నీవు-పరుగిడవలదు
నిర్దయ మానుము ఓ విరి శరమా!
అలుక ఏలనే-అన్నుల మిన్న
పరిహసించుచు పరుగిడుచుంటివ?

నే చూచితిలే-దొంగా నిన్ను-
నీ చీరదిగో-క నబడుచున్నది-
నల్లని నీ జడ తారాడెనదే
నాపై కోపమ? నను రక్షించుము."

అడిగినవాటినె తిరిగి అడుగుచు
తిరిగినచోటనె తిరిగి తిరుగుచు
మూర్ఛిలి-లేచుచు-సోలిపోవుచు
దుఃఖము నిండి అతివను గానక

మదిలో తలచెను రామచంద్రుడు:
"ముదిత మ్రింగబడె అసురుల చిక్కి
మరిగాకున్న కనబడదా ఇట
మాయమగుట ఎటు-ఇంతటిలోన

సంతోషముతో - అసురులు చంపి
అవయవములు అందరు కలిసి
పంచుకొనుచు-మరి భుజించినారో
ఎంతటి ఘోరము జరిగిపోయినది!

అందమైనది కమలము పోలేడి
సీత వదనము వాడి పోయెనో-
లలితకుసుమలత సీత అరవగ
కోపము నిండిన అసురులు త్రుంచిరొ

కోమలమైన హస్తమ్ములను
విరిచి-చెరుకువలె నములుచుండిరో
ఒంటరి శ్రీని-మృగములు-వనమున
భక్షించినటు-అసురులు మ్రింగిరొ

సోదర లక్ష్మణ! మతి చెదరినది
కావున నేను చూడగలేను
నీకైనా మరి కనవచ్చినదా?
సీతా! నిన్ను-నే మరి కాంతున?"

ఈ విధముగను రామచంద్రుడు
వనముల తిరుగుచు-వెత్రివానివలె
సీతా-సీతా అని విలపించుచు
భూమిజ కొరకై భూమిని తిరిగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

61

మనసు వశము తప్పి రాముడు దుఃఖించుట

ఆశ్రమమందు-చెదరిన యట్టి
వస్తువులను గని-భేదము నొందెను
చేతులనెత్తి-ముఖము కప్పకొని
రోదించెను తన సహృద్భిణికై.

“సోదర లక్ష్మణ! తిరిగి-సీతను
కాంతున-చెప్పుము-మృగములు తినెనా
కమల నేత్ర-ఓ సీతారత్నమ!
కన్నులార నిను గాంతున తిరిగి?

తరువుల మాటున దాగితివా నువు?
దాగుడు మూతల కిదియే సమయమ?
నీవు పెంచిన ఈ జంతువులు
విలపించుటది వినబడలేదా?

నిను గనలేక-తనువును వదలి
స్వర్గమేగినచో-నా జనకుడట
వనవాసమును-పూర్తి చేయక
విడచివచ్చుట-అధర్మమనడా?

చెడునడవడిగల పురుషుని కీర్తి
తొలగిపోయినటు-చక్కెర బొమ్మా!
దూరమైతివి నే నెటు పోదును?
ఏ విధి తనువును నిలిపెద నేను?”

పంకమునందు పడిన కరివలె
ఆలికోసమై విలపించెడి-ఆ
రామచంద్రుని-అనునయముగను
ఊరడించెను సుమిత్ర సుతుడు:

“అన్నా! ఏల వంతనొందుట?
వదిసను-వనిలో వెదకెదమయ్యా!
వంకల-వాగుల-గుహల-లోయల
కానల-కోనల-వెదకిన దొరకద?

నీకు తెలియని విషయము కాదిది
వన విహారము-వదిసకు మక్కువ
ఎక్కడనో ఇట ఉండును వినుము
స్నానార్థమయి వెడలినదేమో?

కమలమ్ములకై సరస్సు కేగెనా?
పరిహాసమునకు దాగినదేమో?
శోకము నిండి కృశించిపోకుము
వెదకెదమయ్యా-ధైర్యము పూనుము.”

తమ్ముని పలుకుల ధైర్యము వచ్చెను
వనిలో-తిరిగి వెదకసాగిరి
కొండలు-కోనలు-దండకవనిలో
వెదకి-గానక-రాముడు పలికెను:

“సోదర! వెదకితి మీ ప్రదేశము
దండకవనిలో కనబడలేదు
ఏమిచేయుదము-ఆ సుకుమారి
మనకు దొరకెడి మార్గము ఏది?”

లక్ష్మణమూర్తి పలికెను అన్నతొ:
“అన్నా! మున్ను వామనమూర్తి
బలిపి అణచి-తను భూమినందినటు
భూమీసుతను పొందగలవయా!”

“లక్ష్మణ! వెదకితి మీ ప్రదేశము
రమ కనరాదు ఎక్కడ వెదకెద?”
అని మూర్ఛిలైను-నేలనుబడెను
సీతా! సీతా! అని దుఃఖించెను.

తమ్ముడు-తనను ఊరడించగా
వినకపోయెను-శోకము పెరిగెను
మన్నథు బాణము మది కలంచగా
ధర్మమూర్తి విలపించెను సతికై.

॥శ్రీరఘురాముని॥

62

మనసుచెదరి రాముడు దుఃఖించుట

కన్నులముందర కనరాకున్నను
ఉన్నది అనిన భావన నిండి
పలుకుచుండెను రామచంద్రుడు
కనబడినటుల పిలచుచుండెను

కనరాదయ్యా! అసురులు మ్రింగిరొ
పరులెవ్వరొమరి అపహరించిరో-
జాలిగ నేడ్చెడి మృగములన్నియు
సీతను-తినిరని చెప్పుచున్నవి.

“క్రాంత పూవుల కొమ్మల వెనుక
దాగియుండివి-అశోక తరువు
శాఖ మాటున-గాంచితి నిన్ను
దొరికిపోతివి దరికి చేరుము

కైక కోరిక తీరెను కాదా-
జానకి లేక-పురము జేరు బెటు?
సత్తువలేని శౌర్యహీనుడని
పరిహసించరా పురిలో జనులు.

అరటి బోదెల చాటున-నీవు
ఆందము లొలుకగ నిలిచితివా మరి!
అదిగో-నిన్ను కనలేనా మరి
అన్నులమిన్న-కన్నుల నీవే

దయాదూరుడని అనరా నన్ను -
శూన్యముగాదా మనుగడ ఇంక
భార్యలేని మగవాని బ్రతుకది
అర్థరహిత మానంద మీయదు.

విశాలమైన నయనములున్న
నా సీతా! ఈ కొండగోగులలొ-
హులను వెదకెడి ఓ సుకుమారీ
పరిహసించుట ధర్మము కాదు.

అరణ్యవాసము అయినదని విని
జనకుడు వచ్చి కుశల మడుగగ
సీతలేదని తెలిసినవాడై
మూర్ఛిలిపోడా సుమిత్ర తనయా!

నవ్వులాట - నీ కొక - యాటయని
తెలియును కానీ, అలసి పోతిని
సమయము కాదిది సుందరనయనా!
ఆపదలో - పరిహాసము తగదు

అమ్మ వచ్చి-నను-కోడలు ఏదన
ఏమి పలికెదను నోరెటు వచ్చును
ముసిముసి నవ్వులు కైక నవ్వదా!
తమ్ముల కేది సమాధానము!

అసమర్థుడయి రాముడు-అడవిలో
సతిని గానక వచ్చె ననుచును
పలికెడి జనుల నిందల నెటుల
భరించనగును తెలుపుము తమ్ముడ!

భరతుని పురము రాకయె నేను
నాకముకేగెద అసువులు వీడి-
అచ్చట కూడ సీత లేనిచో
నాకము శూన్యము-రుద్రభూమి యగు.

కావున లక్ష్మణ! అయోధ్యకేగుము
చల్లగ రాజ్యము నేలు మనుచును
భరతునితో నా మాటగ చెప్పుము
తల్లు లందరికి వందన మనుము.

నా సేవలో యిక తిరుగుట ఏల!
సీత లేక - నా తనువు నిలువదు”
అని శోకించు అన్నను గాంచి
కలవరపడెను సుమిత్ర తనయుడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

63

లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని ఊరడించుట

స్నేహము-మోహము-శోకమునిండి
భార్యను తలచుచు పరితపించెడి
రాముడు పలికెను తమ్మునితోను
మహాపాపిని నేనని నుడివెను.

“శోకముపైన శోకము కలిగెను
పూర్వజన్మలో విస్తారమగు
అఘములు చేసిన వాడను కావున
పెనుదుఃఖమిటు సంప్రాప్తించెను.

అసమానమగు రాజ్యము పోవుట
ఆపులు-హితులకు దూరమగుటది-
తండ్రి గతించుట-తల్లికి దూరము
తనువు దహించెడి ఇడుములన్నిటిని

వనవాసమున-సీత సపర్యలో
మరచితినియ్యా సుమిత్రనందన!
సతి ఎడబాటుతో అన్నీ ఒకటై
కాల్చుచున్నవవి-భాధల సమిధలు

బలాత్కారముగ అసురుడు గొనిపో-
లొంగకపోయిన కారణముగ
ఖండించి మరి ఆనందింతురు
పగతీర్చుకొన హతమార్తురయా !

రాహువు కందిన చంద్రుని మాదిరి
చంద్రవదన-కళ దప్పియుండును-
ముతైపుహారము లమరిన మెడను
చిదిమి-నెత్తురు త్రాగిరొ అసురులు

గోదావరినది సీతకు ప్రియము
కానీ-ఒంటిగ పోదు సోదరా!
ఈ శిలపైన నాతో కూర్చొని
హాస్య ప్రసంగము చేయుచుండెడిది.

పద్మముఖి యగు సీతా సుందరి
పద్మములకై గొతమినదికి
వచ్చినదేమో-కానీ-తమ్ముడ,
ఒంటరిగానట అడుగిడదయ్యా!

కనబడుదైవమ కరుణామూర్తి!
ఓ రవిబింబమ-నమస్సులయ్యా!
సత్యా సత్యము నెరుగుదు వీవు
ఎక్కడ సీత? ఎవరు హరించిరి?

వాయుదేవుడా! సర్వము నీవే
సీతజాడ మరి తెలియబరచవా?
దుష్టుడామెను హరించినాడా?
అసువులుబాసెన? త్రోవడప్పెనా”?

రాముడు అటుల దుఃఖిచగను
సమయము నెరిగిన సుమిత్రసుతుడు
ఊరడించెను మృదువచనముల
యోగ్యముగా నట పలికెను తమ్ముడు:

“శోకము వదలుము అన్నా రామా!
దైర్యముతెచ్చుకు నిలబడవయ్యా!
మహాత్ములెన్నడు కష్టములందు
శోకించరు విను- వెదకెదమిపుడే.”

లక్ష్మణమూర్తి ఎన్నోవిధముల
ఊరడిందగా రామచంద్రుడు
మదికలవరమున సీతను తలచుచు
పలికెను అపుడు తమ్మునితోను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

64 మృగములు సీత అపహరింపబడిన దిశను సూచించుట

“గాతమినదికి పొమ్ము లక్ష్మణా!
ఫలసుమములకై పోయిందేమో?”
అనగా తమ్ముడు “వదినా! వదినా!”
పెద్దగ అరచెను గాతమి ఒడ్డున.

జాడ తెలియక తిరిగివచ్చెను
అన్నకు చెప్పెను-పిలచితిన్నా
ఎంత పిలిచినా అలికిడిలేదు
అనగా, రాముడు నదిని చూచి అట

“అమ్మా తల్లీ ఓ గోదావరి!
చిగురుల వంటి పదములు గలిగిన
సీత వచ్చెనా? తెలుపుము దయతో
దొంగలామెను అపహరించిరా?”

జాలిగ అడిగిన భూతకోటులవి
బదులిడకుండెను అసురుని భయమున-
ఆశలేక-ఇక-అమ్మకు మరియు
జనకునికేమి చెప్పెదననుచు

“అహ-సీత ఇపుడు లభించగ
గోదావరినది ఒడ్డునందున
ప్రసవణాది గిరియందున-నే
అతివతొ తిరిగి ఆనందింతును”

అంతట-మృగములు జాలిగ నేడ్చుచు
రాముని గాంచి పలుకునట్టుగా
మరిమరి చూడగ-రామచంద్రుడు
అడిగెను వాటిని సీతజాడకై

అంతట అవ్వి చెంగున లేచి
దక్షిణదిశగా-శిరసు లెత్తుకొని
రామ-లక్ష్మణుల నిద్దరగాంచి
పరుగిడసాగెను-మూగభాషతో-

తమ్ముడు పలికెను: “అన్నా రామా!
మృగములు చూపిన దిశలో మనము
పోదము”-అనగా నైఋతి దిశలో
సాగిరి అంతట ఒక ప్రదేశమున

నేలమీదను రాలిన పూలను
గాంచిన రాముడు-డగ్గుతికతో
తమ్మునితో ననె: “ఈ సుమములను
నే నివ్వగను సీత ముడుచుకొనె

గుర్తించుటకై నాపై దయగొని
వాయువు-భూమి-సూర్యదేవుడు
రక్షించిరయా! ఈ సుమములను”
అని పలుకుచు నొకగిరి నట గాంచి

“సర్వాంగసుందరి సీతాసాధ్వీ
మోహనరాసిని ఓ పర్వతమా!
ఒంటిగ నామెను వదలితి నేను-
ఇట తిరుగుట-నువు కంటివ చెపుమా?”

రాముని పలుకులు పర్వతమందు
ప్రతిధ్వనించి వినబడె తిరిగి
అంతట రఘుపతి-కోపమునిండి
సింహము అల్పమృగమును గన్నటు

రామచంద్రు డా గిరితో పలికెను:
“బంగరుకాంతుల వెలిగే సీతను
చూపక పోయిన-చూపెద శక్తి
నేలకు త్రోసెద నీగిరి శిఖరము

మంచిమాటలతో పలుకుము సరిగా
సీతను-నాకు అర్పించుమయా!
అటుగాకున్న-ఓ గిరి రాజమ
వాడి శరమున నాశము చేతును.

సీత వివరము-ఈ నది ఇపుడే
చెప్పక పోయిన-నీరు ఇగిర్చెద”
అనుచు రాముడు పలుకుచు నచట
నేలమీదను గుర్తులు గాంచెను.

భయపడి పరుగిడు-చిన్న పాదములు
పదముల వెంబడి-పెద్ద పాదములు
విరిగిన ధనుసు-అమ్ముల పొదులు
కూలినతేరు కనవచ్చెనట.

తమ్ముని కచ్చటి గుర్తులు చూపుచు
రాముడు పలికెను: “సోదర! చూడుము
జోమాలె పూసలు-బంగరు సొమ్ములు
పూలదండలు నేలరాలినవి

బంగరు పూసల మాదిరి నెత్తురు
బొట్టుగ రాలెను-నేలనుగనుము
అసురులు అతివను అంతముచేసి
ఆరగించిరని తోచుచున్నది.

విరిగిన రథము-విగిరిన చాపము
పోరు జరిగిన పోకడతోచును
ఇద్దరు అసురులు-జానకి కౌరవై
తలపడినారని-మదికి తోచును.

బంగరుశోభల-తళతళ మెరిసే
ముత్యపు-రత్నపు-తాపడమైన
చాపము-ఇచట విరిగిపడినది
ఎవరిదో ఏమో-తెలియకున్నది

బాలనూర్యుని తేజమునిండి
బంగరు కవచము-వైడూర్యములు
పొంచుగ అమరి-పడియున్నదిట
ఎవరిదో నీవు ఆలోచించుము.

నూజుకమ్ములతో-పూలదండలతో
ప్రకాశించు-ఈ గొడుగును గనుము
ధరణిని పడుటకు కారణమేమి!
ఎవరిదో ఇది-మరి విరిగి పడినది

బంగరు కవచములున్నవి ఇచట
భయముగొలిపెడి పిశాచముఖముల
గార్ధభమ్ములిట-పడి-చచ్చినవి
ఎవరిదో ఇవి-కారణమేదియో?

చెక్కెము విరిగి పడియున్నదిట
చచ్చిన సారథి-అడుగో అచట
ఇరువురు నేలకు ఒరిగిరి గనుము
శరములు నిండిన అమ్ముల పొదులవి.

సోదర! నిశ్చయ మైనది ఇంక
అసురుడు అబలను హరించినాడు
అటును చూపితిని అసురులపైన
ఆగదు నా పగ-యావజ్జీవము.

హరించినారో-భుజించినారో
ఏదో ఒకటి తప్పక జరిగెను
ధర్మము నిండుగ నడచుచున్నను
దుర్మార్గమునకు లొంగుట జరుగును.

అసురులు-అబలను తినుచుండగను
రక్షణ నిడర-ఈ దేవతలు?
అక్కరతో మరి ప్రక్క నిలువరా?
నా శత్రువులై సుఖపడగలరా?

సోదర! ఎంతటి శూరుడైనను-
సృజించగలిగిన సమర్థుడైనను
దయాపరునిగ ఉన్నటులైన
అసమర్థుడని-తలచెదరయ్యా!

లోకహితుడనై-దయాగుణముతో
ఆపకారమన్నది-మదిలో నెరుగని
నన్ను తలచిరి సామాన్యునిగా
బలహీనునిగా భావించిరయ్యా!

నా సద్గుణములు ఈ సమయములో
దోషములైనవి వీరందరికి -
నా పౌరుషము చూపెదనిపుడే
తెలియును వారికి-కలిగెడి బాధలు

తూరుపు కొండల భానుడు నిలచి
చంద్ర కిరణముల హరించినట్లు
బిలుసు గుణములతో తేజము నిండి
ప్రకాశించెదను-జాలిని వీడి

అసురులు-యక్షులు-గంధర్వులలో
పిశాచములలో-పుడమి జనులలో
సుఖపడగలిగిన-ప్రాణియుండునా?
నా పరాక్రమము చూ పెదనిపుడే-

వాడి శరముల-తేజముతోను
వాయువు-అగ్ని-సూర్యుని ప్రభలను
చెడగొట్టెదను-గిరులను చీల్చెద
గ్రహముల-తికమక చేయుదునయ్యా!

శశిబింబమును-నేలకు రాలెచ్చెద
సంద్రపు నీటిని ఎండగట్టెద
తరువులు-తీగెలు-తెగిపడిపోవును
నాశముచేయగ నిలిచితినిపుడే

నింగిని తిరుగు సురలను రాలెచ్చెద
మూడు లోకముల వ్యాకులపరచెద
సీతను-వారు బాధించకను
చెంతచేర్చినచో సరియగు సర్వము-

ఆకర్ణాంతము విల్లునులాగి
విడచిన శరము త్రిభువనములను
అల్లకల్లోలము చేయును తమ్ముడ!
ధ్వంసముచేయగ-నిలబడగలరా?

ప్రియమగు సీతను మంచితనమున
నాకు-తిరిగి మరి సమర్పించనిచో
ముల్లోకములను రూపుతో నుంచను
నాశము చేతును వాడి శరముల."

అనుచు పలుకుచు-చెక్కిశ్శదరగ
నిలచె రాముడు-త్రినేత్రుడై ఆట
ఘనకోదండము నందుకు నిలచెను
సర్పసమమగు శరమును కూర్చెను

"ఏ విధి ముదిమి-మరణము-కాలము
అదృష్టములు వచ్చునో-వాటిని
ఆపగలేము-అటులే నాకు
కోపము వచ్చిన ఆగదు నిజము!

పతివ్రతయగు సీతాసాధ్వినీ
వెంటనె-వారు చేర్చిన మంచిది
లేదా-నే నీ శరమును వదలి
కల్లోలమునే సృజియించెదను."

॥శ్రీరఘరాముని॥

65

లక్ష్మణుడు రాముని శాంతపరచుట

రాముని కోపము చూచిన తమ్ముడు
ప్రళయరుద్రునే-చూచిన అనుజుడు
వింటితో నిలచిన వీరపుంగవుని
గాంచినంతనే పెదవులు ఎండెను

తమ్ముని ముఖము వెలవెలబోయెను-
అన్న-ప్రశాంతుడు అగుటకు-అనుజుడు
మృదువచనముల-భక్తితో పలికెను:
"అన్నా! నీవు లోకహితుడవు-

కోపము నెరుగవు-సరళ హృదయుడవు
నీవీ విధముగ నీ గుణములను
సహజ గుణములను-వదలుట ధర్మమ?
జీవుల రక్షణ చేయువాడవే-

చంద్రునిలో మరి లక్ష్మీ ప్రదము
రవిలో ప్రభయు-భువిలో క్షమయు
వాయువులో మరి సర్వము గనుటను
గొప్పగుణములవి నెలకొనియున్నవి

అన్నా! నీలో అన్ని గుణములు
కలసియున్నవి-కాపురమున్నవి
కరుణామూర్తివి-నీవిటు పలుకుచు
లోకవ్యాకులము చేయగ న్యాయమ!

అపరాధమ్మును ఒకడు చేసిన
శిక్ష అందరికి-ఎందుకు రామా?_
తేరు విరిగినది ఒక్కటె గలదు
వీరులెందరో వున్నటు తోచదు

సైన్యసమూహము పోరినట్టుగా
కనబడదిచట-కావున దుష్టుడు
ఒక్కడేయని-నాకు తోచును
ఒక్కనికై మరి జగతిని కూల్చువ?

శాంతి మార్గమున దయాపూర్ణులై
యుక్తదండనము చేయుచు-రాజులు
యశము గడించి భువి నేలెదరు
దయాదూరులై శిక్ష విధించరు

అఖిల భూతముల శరణాగతివి-
యజ్ఞకర్తకు ఋత్విజులందరు
మేలు కోరునటు-భూతకోటులు
నీ హితమునకై నిలచియుండును

కోదండముతో నీవు సాగగా
ప్రక్కన నేను-నడచుచుండగా
తపోవంతుల సహాయమ్ముతో
భూమిజ కొరకై భువి శోధింతము

గిరులయందున-అడవులయందు
నదీ తీరముల వెదకెదమయ్యా!
దేవతలుండు స్థలములయందు
హెచ్చరికతో మరి అన్వేషింతము

మనము చేయదగు పనిని చేతము
మంచిగ-సీతను నీదరి చేర్చక-
మిన్నకున్నచో-నీవు చేయదగు
మహిత కార్యమును చేతువులెమ్ము!

మంచి మాటల వినయ వర్తనతో
వదిన నీకు మరి లభించకున్నచో
వజ్రాయుధముకు సరిపడు శరముల
నీకు తోచినటు చేసిన యుక్తము.”

॥ శ్రీరఘురాముని॥

66

సుమిత్ర సుతుని అనునయ వాక్కులు

సుమిత్ర సుతుడు హితమును చెప్పి
అన్న పదముల వ్రాలి పలికెను :

“తండ్రి-ఎన్నియో సత్కర్మలచే
యజ్ఞ యాగములు-వ్రతదీక్షలచే

సురలు-సుధను మరి పొందగలిగినటు
పొందెను నిన్ను-ఓ దాశరథీ!

నీ ఎడబాటును సహించలేక
అసువులు వీడెను అని వింటిమి గద!

కకుత్స్థవంశపు కీర్తి చంద్రికవు
నీవు శోకమున కృంగిపోయినచో
సామాన్యులు మరి నిలువగ చాలరు
దుఃఖములందు మునిగిపోదురు

జగద్రక్షణము చేసెడి నీవే
కినుకతో-త్రుంచగ మదిలో ఎంచిన
రక్షకులెవరు కంచెయె-చేనును
మేయగ-రక్షణ చేయుట ఎట్లు?

‘యయాతి’ జారెను నాకమునుండి
వశిష్ఠపుత్రులు సూర్గు రొక్కపరి
శాపమునంది-సమసిరి కాదా?
భూమి కూడ మరి వణకును బాధకు.

సూర్యచంద్రులు-రాహు కేతువుల
వాతబడి-మరి దుఃఖము నందర?
మహాత్ములైనను దైవ నిర్ణయము
కాదని నిలువగ చాలినవారా?

కష్టము నెరుగక ఎవ్వరేనియు
కాలము గడిపిర? ఆలోచించుము-
కావున-ప్రాణికి కీడు-మేళ్ళు మరి
కాలముతో నవి వచ్చుచుండును.

ధరణిజ తనువుతో నుండకపోయిన
అసురులు మ్రింగగ హతమయినను-విను
ఆ నిమిత్తమై-పామరుడవయి
శోకించుటది కార్యలాభమా?

దోషరహితుడా! నిన్నుబోలిన
సత్యదర్శనులు-సర్వము తెలిసి
మనసు కలతపడి క్రోధము నందరు
జ్ఞానమునిండి యోచన చేతురు.

నీచమైన ఈ హృదయ దుర్బలత
తగునా నీకు? ఆలోచించుము
పుణ్య-పాపముల-ఫలములు మనము
అనుభవించవలె-అనఘా! వినుము.

రామా! నీవే బోధించితివి
తిరిగి-నీవు ఇటు వ్యభత్రో నుంటివి
నీకు తెలుపగ సరి ఎవరయ్యా?
దేవగురుడు మరి సరిపడడయ్యా?

నిశ్చలమనసు గలిగిన వాడవు
సురలకైన-అది అసాధ్యమయ్యా!
నిదురించెడి-నీ జ్ఞానము-నేను
మేలుకొలుపగా నుడివితి నిటుల

అమాయకులగు నరులనుగాని
 కీడొనరింపని సురలను గాని
 బాధించకయా! నిజముగ-నీకు
 కష్టము తెచ్చిన వానిని కూల్చుము.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

67

నేల కూలిన జటాయువును గాంచుట

నీతి వాక్యములు-మంచి మనసుతో
 తమ్ముడు నుడువగ-శాంతితో వినెను
 సారము నెరిగి పలికె తమ్మునితో:
 “సీతను-ఎచట వెదకుదమయ్యా?”

అంతట-తమ్ముడు భక్తితో పలికెను:
 “జనస్థానమిది రక్కసి నిలయము
 పెద్ద చెట్లతో క్రూర మృగములతో
 కిన్నెరలకును నివాసమైనది.

వదినను ఇందే వెదుకగవలెను
 నీవలె-గొప్ప మతిమంతులు-విను
 చలించరయ్యా!-పెనుగాలులకు
 కొండలు కదలవు-నిండుగ నిలుచును”

అని పలుకుచును తన సోదరుడు
 అనుసరించగా పురుషోత్తముడు
 అబలహర్తపై అమితకోపమున
 వింట శరముతో వెదుక మొదలిడె.

అంతట-ఆ గిరి యందున వారు
 పెద్ద కొండవలె నుండిన వాడు
 నెత్తుట దడసిన పుణ్యమూర్తిని
 పులుగు శ్రేష్ఠుని-గాంచిరి అపుడు.

వెంటనె-రాముడు తమ్మునితో ననె:
 “రాక్షసుడిటుల గ్రద్దయినాడు
 సీతను మ్రింగిన అసురుడు-భయమున
 పులుగు రూపమున ఉన్నాడిచట.

వీనిని-నా శరభూతముచేత
 చీల్చెద నిపుడే-సందియమేల?”
 అనుచు పక్షికి ఎదురుగ పోయి
 శరముతో నిలువగ వణకె భూతలము.

నెత్తురు-నురగలు గ్రక్కుచునున్న
 పక్షిరాజుట పలికె రామునితో:
 “ఆయుష్మంతుడ! ఓషధి కొరకై
 దీక్షగ అడవిలో వెదకుచునున్నటు

మీరు వెదకెడి సీతాదేవిని-
 నా ప్రాణమును-రెంటిని కూడ
 రావణాసురుడు హరించినాడు
 ఒంటరి అబలను-అపహరించెను.

పావని సీతను పట్టుకుపోయెడి
 పాపిని-నేను ఎదిరించితిని
 తేరును విరిచి పడద్రోసితిని
 చచ్చెను సారథి రెక్కల దెబ్బకు

అలసితి నేను-అసురుడు బలముగ
రెక్కలు నరికి-అబలతొ పరుగిడె
మగువ కోసమై అసురుడు చంపెను
మరల నన్ను నువు చంపుట వీల?”

గ్రక్కున రాముడు-చాపము విడచి
అక్కున జేర్చుకు పక్షిరాజును
“హా!” యని గట్టిగ రోదించెనట
పుణ్యమూర్తిని ప్రేమగచూచి

“తమ్ముడ! చూడుము-నా నిర్భాగ్యము
రాజ్యము పోవుట-వనవాసమిట-
సీతాపహరణము-జటాయువీవిధి
అగ్నిగ కాల్చెడి దుఃఖము లివ్వి!

భరింపలేని ఈ దుఃఖముతో
జలధిని పడినను-వేడిమి చేత
సంద్రపు నీరు ఇంకిపోవును
అంతియె గాక నేల పగులును

ఎంత వెదకినను కానగరాడు
నన్ను బోలిన దౌర్భాగ్యుడిల
నాయనగారి సఖుడు జటాయువు
నా దురదృష్టము కొట్టగ-పడెను.”

పరమగుణాధ్యుడు-పతితపావనుడు
రెక్కలు తెగిన పక్షిరాజుకు
రక్తము తుడిచి-సేవ చేయుచు
సీత వివరము అడిగి-మూర్ఛిలె.

॥శ్రీరఘరాముని॥

68 జటాయువు సీతాపహరణముచెప్పుట-జటాయు మోక్షము

రామచంద్రుడు తిరిగి తేరుకొని
తమ్మునితో నిటు పలికెను అపుడు:
“సోదర! ఇతడు-నాకై పోరెను
దుష్ట రక్కసుని వాతను బడెను.

కొన ఊపిరితో నున్నాడయ్యా!
పక్షిరాజు మరి పలుకుట కష్టము”
అనుచు రాముడు అడిగెను మెల్లగ
“పలుకశక్తి నీకున్నచో పలుకుము.

సీతాపహరణము వివరించుమయా!
నీవు నేలను బడిన విధమును
నాపై అసురుని కేల కోపము?
సీత వదన మెటులున్నది రాజా?

అసురుడు హరింప-అబల పలుకులు
స్పష్టముగా నువు తెలుపుము రాజా!
అసురుడుండెడి పురము వీది-మరి
ఎంతటి వీరుడు ఆ రాక్షసుడు?”

హీన స్వరముతో పలికె జటాయువు:
“రామా! అసురుడు-మాయలమారి
పెద్ద గాలిని-మబ్బుల సృజించి
మాయమయ్యెను సీతను హరించి

బలిమిని-సీతను హరించినాడు
అంబర వీధిని గొనిపోయెను విను
యుద్ధము నందు రెక్కలు త్రుంచి
దక్షిణ దిశగా సాగెను వాడు

రామా! కన్నులు తిరుగుచున్నవి
మనసు వశమును తప్పుచున్నది
ప్రాణవాయువులు లేచి నిలచినవి
బంగరు చెట్లవి కనబడుచున్నవి.

అసురుడు సీతను గొనిపోయిన-ఆ
ముహూర్తమ్మది-‘వింద’ యందురు
ఆ ముహూర్తమున-హరింపబడినవి
తిరిగి చేరును-తన యజమానిని

తొందరలో ఆ రక్కసుడది మరి
గమనించకనే పోయెను-పాపి
గాలము మ్రింగిన చేప తీరుగా
హరించుకొనునా? అసువులు బాయును

దుఃఖము నందకు ఓ దాశరథీ!
ఆలములో నువు అసురుని ఒంపి
అక్షయ కీర్తితో-అమ్మతో నీవు
అయోధ్య చేరుట సత్యము-సత్యము!”

అటుల పలికి ఆ పులుగు శ్రేష్ఠుడు
తిరిగి వివరము తెలుప బూనగా
నోటినుండి మరి నెత్తురు-మాంసము
వెడలెను-బాధను ఓర్చుకొనుచును

“విశ్రవసునికి తనయుడు వాడు
శంకరు సఖునకు తమ్ముడాతడు”
అనుచు తిరిగి మరి పలుకలేకను
కొన ఊపిరిని వదలెను-అనఘుడు.

“తండ్రీ! పలుకుము-పలుకుము తండ్రీ!”

అనుచు రాముడు కరములు ముడిచి
అడుగుచుండగా-రాముని గనుచు
పక్షిరాజు దివికేగెను అపుడు.

కన్నులు ఎఱ్ఱని రంగుకు మారగ
నోరును తెరచి-శిరసును వాల్చి
పదములు-దేహము-పొడుగున చాచి
మేను వణకగ-ఊపిరి విడచెను.

అసువులు వీడిన పుణ్యమూర్తిని
కీర్తించుచును-తమ్మునితో ననె
“రక్కసిమయమీ దండకవనిలో
పరాక్రమముతో బ్రతికెను ఈతడు.

వేలకొలదిగా సంవత్సరములు
వసించి-ఇచటే అసువులు వీడెను
విధిని దాటగ ఎవ్వరి శక్యము?
పరమ పూజ్యుడి పులుగు శ్రేష్ఠుడు

దేవవిరోధిని ఎదిరి పోరెను
పక్షి రాజ్యము-ఆయుర్దాయము
నాకై - ఈతడు విడచెను తమ్ముడ!
చూతుమ ఇంతటి పుణ్యమూర్తిని!

పరోపకారులు-ధర్మవర్తనులు
సాధుమార్గమున చరించువారు
సకల ప్రాణులలో గలరని తెలియును
భూమి నెల్లను గలరు సోదరా!

తండ్రి యంతటి పూజ్యుడు మనకు
సత్కిరి నిలయము-గౌరవ-యోగ్యుడు
ఈతని సేవకు కరగిపోతిని
సతి అపహరణ-మరచిపోతిని.

నాకొరకై తన అనువులు బాసెను
పక్షిరాజుకు-శాస్త్రప్రకారము
అంతిమ క్రియలను చేయగ-సోదర
చితి పేర్చుమయా!" అని పలుకుచును

యజ్ఞశీలురకు ఏ గతి కలుగునొ
ఆహిశాజ్ఞలకు ఏ గతి కలుగునొ
భూదాతలకు ఏ గతి కలుగునొ
తాపసులకు మరి ఏ గతి కలుగునొ

సోదర! అట్టి ఉత్తమగతియే
కలుగును-నాదగు ఆనతిచేతను"
అనుచు రాముడు పక్షిరాజుకు
అగ్ని సంస్కారము పూర్తి చేసెను.

బంధువు మాదిరి పక్షి రాజుకు
దహన కార్యమును రాముడు చేసెను
జింక మాంసముతో పిండము లుంచి
తర్పణ క్రియను చేసెను రాముడు.

పైతృకమంత్రములప్పుడు రాముడు
పఠించి-చేసెను క్రియనంతయును
పావన గౌతమి తోయమ్ములతో
జలతర్పణములు ఇచ్చిరి వారు.

పావనమూర్తి సీతాపతిచే
దహనసంస్కారమును పొంది-జటాయువు
మహాబుష్ఠి యంతటి యశమును పొంది
పుణ్యలోకమున అడుగుబెట్టెను

పక్షిరాజుకు విధులను తీర్చి
మనసులొ ఆతని పలుకులు నిలిపి
సీతను వెదుకగ ముందుకుసాగిరి
విష్ణు-వాసవుల-తీరుగ నడచిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

69 కబంధుడు రామలక్ష్మణులను పట్టుకొనుట

రామలక్ష్మణులు నైఋతి దిశలో
సాగుచుపోయి మూడు క్రోసులు -
క్రౌంచారణ్యము చేరిరి వారు
మృగములు-పక్షులు-సర్పములున్న

క్రౌంచారణ్యము నందు వెదకుచు-
అలసట తీర్చుకు తిరిగి వెదకుచు
వనమును దాటి-తూర్పుగ నడచి
మతంగ వనమున మూడు క్రోసులలో

పాతాళమువలె భీకరమైన
శాశ్వతమైన-చీకటి నిండిన
కోనను-వారు సమీపించగ
భయము గొలుపు నొక రాక్షసి నిలచెను.

వాడి కోరలు-వికృత రూపము
విరియబోసిన కేశములుండి
మృగముల తినుచు-బాన కడ్డపుతో
సోదరు లిరువుర ముందర నిలచెను.

ముందుగ నడచు లక్ష్మణు గాంచెను
గట్టిగ నాతని పట్టుకు పలికెను
“నాథా! నీవు అందగాడవు
మనసు తీర్చుము-వనముల పోదము”

అంతట శూరుడు ఆగ్రహమంది
కత్తితో ముక్కు-చెవులను కోసెను
మొర్రోయనుచు-ఆ-‘అయోముఖి’
పారిపోయినది అడవిలోనికి

అంతట-వారు అడవిలో సాగగ
లక్ష్మణుడనెను రామచంద్రునితో
“అన్నా! అశుభము తోచుచున్నది
ఎడమ భుజమది అదరుచున్నది

గుండియ అదిరెను అన్నా! వినుము
ఆపద ఏదో రానున్నదయా!
యుద్ధము చేయగ సిద్ధము నుండుము
శుభ సూచన ఈ పక్షి కూయుట”

తమ్ముని మాటల జాగరూకులై
అడవిలో వెదకుచు నడచుచుండగా
పెనుగాలి యది వీచెను అప్పుడు
అడవి అదరునటు ధ్వని వినవచ్చెను.

సోదరు లిరువురు ఆశ్చర్యముతో
జాగరూకులై వెదకుచుండగా
చూచిరి-వారొక పర్వత కాయుని
పెద్ద తొమ్మది కలిగిన వానిని

మెడయు-తలయు లేదా ప్రాణికి
బిరుసు వెండ్రుకలు-కారుమేఘమన
ఉరుము వంటిదగు కంఠము గలిగి
తొమ్మున పెద్ద కన్నును గలిగి-

పెద్ద కోరలు భీతి గొలపగా
యోజన పొడవు-చేతులు గలిగి
జింకల-కరుల-క్రూర జంతువుల
పట్టుచు-విడుచుచు ఆటగనాడెడి

తెరచిన నోటితో త్రోవకడ్డముగ
కబంధునట ఆ ఇద్దరు గాంచిరి
అంతట వాడు తన భుజబలముతో
రామలక్ష్మణుల-ఒడుపుగ పట్టెను.

సూర్యతేజులు విండ్లు-కత్తులు
కలిగిన సోదరులిద్దరు అపుడు
శత్రువు చేతికి చిక్కిపోయిరి
ఆపదలో మరి జారిరి వారు.

శూరుడు-ధీరుడు-రాముడు కావున
ధైర్యము చెదరక నిలచెను అపుడు-
చిన్నవాడగు లక్ష్మణమూర్తి
ధైర్యము చెదరి అన్నతో పలికెను:

“అన్నా! నీవు పరుగిడిపోమ్ము
నన్ను-అసురునికి ఎరగానిమ్ము
అమ్మ సీతను కలుసుకొందువు
సుఖముల-నన్ను తలుచుకోవయా!”

అంతట రాముడు ధైర్యము గొలిపెను
తమ్ముని ఎంతో ఊరడించెను
అపుడు రాక్షసుడు పలికె బిగ్గరగః
“ఎవ్వరు మీరు ఇటుల వచ్చితిరి?”

ధనుసులు-ఖడ్గములున్న మీరిటు
వనమున స్వేచ్ఛగ ఏల తిరుగుట?
నా నోటిలో బడవచ్చితిరేల?
ఆయుర్దాయము తీరెను మీకు.”

గర్వము నిండిన అసురుని పలుకుల
రాముడు-తత్తరపడి పలికెనటః
“సోదర! మనకు కష్టములన్నీ
ఒక్క-మ్మడిగా వచ్చుచున్నవి.

కాలమెంతటి శక్తిగలదో మరి
నిన్నూ-నన్నూ ఇడుమల త్రోసెను
పుడమిని పుట్టిన ప్రాణులన్నిటిని
వశమున నుంచును కాలమెప్పుడూ-

ధైర్యవంతులు-సత్యవిక్రములు
లక్ష్యసిద్ధిగలవారై నా మరి
రిపుల గెలిచెడి ధీరులయినను
కాలమ్మునకు తొంగక తప్పదు

ఇసుకతో కట్టిన ఆనకట్టతో
కాలప్రవాహము ఆపగలేము
దైవము-చంపగ నెంచినచో యిక
బ్రతుకరు-విధికి అసాధ్యమేది?”

॥శ్రీరఘరాముని॥

70

కబంధుని కరములు నరకుట

తమ్ముని మనసుకు ధైర్యము గొలుపు
రాముని చూచి-పలికె నసురుడు
“భయపడి ఫలితము ఏమియులేదు
విధి నాకొసగెను ఆహారమును.”

దనుజుడు-అటుల పలుకుచుండగా
అనుజుడు పలికెను: “అన్నా! వీడు
మనలను మ్రింగుట తథ్యము కావున
వీని బాహువులు నరకెదమయ్యా!

స్వకీయరక్షణ జీవుల ధర్మము
కావున-కరములు త్రుంచెదమిప్పుడే”
అనుచు తమ్ముడు పలుకుచుండగా
అసురుడు వారిని మ్రింగనెంచగా

దేశకాలములు-సమయము నెరిగిన
సోదరులిరువురు వాని బాహువులు
నిశిత ఖడ్గముల నరికివేసిరి
దనుజుడు అరచుచు నేలనుబడెను.

కరములు తెగిన అసురుడు అడిగెను
“ఎవ్వరు మీరు? ఏల వచ్చి”రని
అంతట తమ్ముడు పలికెను అపుడు
“ఇట్వేపు వంశమున పుట్టినవారము

ఈ మహనీయుని రాముడందురు
నాకు సోదరుడు-పరమపూజ్యుడు
సన్ను లక్షణుడు అందురు వినుము
సుర సమానుడగు ఈ పుణ్యాత్ముడు

సతితో వనమున వసించియుండగ
దండకవనిలో-అసురుడు-మాయతొ
రామపత్నిని అపహరించెను-
ఆమెను వెదకుచువచ్చితి మిచటకు

ఎవ్వడ వీవు? తల-లేదేమి?
మొండెముతో మరి ఏలనుంటి?”
అనగా నతడు ఇంద్రుని తలచుకు
శాపావసానము వచ్చెననుకొని

సంతోషముతో దనుజుడు పలికెను:
“సోదరులారా! వందనమయ్యా!
నా భాగ్యముచే గంటిని నేడు
కరములుపోవుట-నాకగు కలిమి

శ్రీరామా! నే-గర్వము నిండి
వినయము తప్పిన కారణమున
ఇట్టి వికార రూపము నందితి
వివరించెద విను సర్వము నీకు.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

71 కబంధుడు తన శాప వృత్తాంతమును తెలుపుట

“రామా! నేను-పూర్వకాలమున
సూర్య-చంద్ర-దేవేంద్రుల బోలు
సుందరమూర్తిని-గర్వమునిండి
వికృతరక్కుసి రూపము దాల్చి

మునులను-పూజ్యుల హింసించగను
స్థూలశిరుడను-ముని కోపించి
నీచుడ-నీవీ రూపముతోను
నను బెదరించితి వందుకు ఫలము

శాశ్వతముగ-నువు ఈ రూపముతో
బ్రతుకుచుందువని శపించినాడు-
అంతట మహాబుద్ధి పదముల వ్రాలితి
శాపాంతమును కోరితి రామా!

శ్రీరఘరాముడు కరుణాధాముడు
వనమున-కరములు నరకును నీకు
అంతట-శాపము తీరిపోవును
సుందరరూపము సందెదవనెను.

మరి ఈ వికృత రూపమునకు
సురనాయకుడు కారణమయ్యా!
ఘోర తపస్సును చేసితి నేను
బ్రహ్మవరమున దీర్ఘాయువునై

గర్వమునిండి అవివేకముతో
ఇంద్రుని-పోరుకు రమ్మని పిలువగ
కోపమునంది సురనాయకుడు
వజ్రాయుధమున నన్ను మోదగా

తలయు-తొడలు-తొమ్మున దిగబడి
వికృత రూపుడనైతిని రామా!
అంతట వేడితి-సురనాయకుని
చంపుము-నాకీ బ్రతుకు వ్యర్థమని

వాసవుడనెను-బ్రహ్మవరమది
ఆయువు గలదు-చచ్చుట ఎట్లు?
అంత అడిగితి ఈ రూపముతో
బ్రతుకుట ఎట్లు? తినుటది ఎట్లు?

దయగొని-ఇంద్రుడు ఆమడ పొడవగు
కరములనిచ్చి మొండెమునందే
నోరును ఇచ్చి-కోరల నుంచెను
కావున తిందును గజ, సింగములను.

లక్ష్మణమూర్తితో రామచంద్రుడు
అడవికి వచ్చి - నీ కరములను
నరకిన యంతట నాకతోకమును
తిరిగి చేరెదవు-అనెను వాసవుడు.

ఆ శాపముతో దుఃఖము నిండి
ప్రతి జీవిని మరి పట్టుకొనుచును
రాముని కొరకై నిరీక్షించుచు
తినుచుందును మరి ఆసువులు నిలుపగ

దేవా! నన్ను పోరున గెలువగ
సాధ్యముగాదు ఎవ్వరికైనను
ముని చెప్పిన ఆ రాముడ వీవు
నామది నిలచిన శ్రీరాముడవే.

రామా! నన్ను దహించుడయ్యా!
మదికి తెలిసిన యోచన నుడివెద.”
అంతట రాముడు పలికెను అపుడు
“జనస్థానమున సుఖముగ నుండగ

నా యిల్లాళిని రావణాసురుడు
దుర్మతి-వనమున అపహరించెను
వాని పేరు మరి తెలియును అంతే-
రూపము-శౌర్యము తెలియదు మాకు

వాని నిలయము తెలిసిన చెప్పుము
మతిచెడి-వనమున తిరుగుచుంటిమి
వీరుడ!నీవు దయగొని మాపై
వివరము చెప్పి సాయము చేయుము.

నీవు కోరినటు నెనుదహింతుము
జానకి జాడ తెలియబరచుము
ఎక్కడ దాచెనొ-హర్త ఎవ్వడో
తెలియబరచుము దయగొని నీవు.”

“పాపకార్యములు చేయుట చేతను
జ్ఞాపక శక్తిని కోల్పోయితిని
తనువు కాల్చుడు సంధ్యలోపలే-
నాకు తెలిసినది తెలియబరతును.

సర్వము తెలిసిన వాడొకడుండెను
భూమి అంతయు తెలియును వానికి
వానితో-నెయ్యము మీరు చేసిన
మీ కార్యమది నెరవేరునయా!”

॥శ్రీరఘరాముని॥

72 సుగ్రీవునితో స్నేహముచేయమని కబంధుడు చెప్పుట

పల్లములోనికి దనుజుని త్రోసి
ఎండు కట్టెలు దండిగ వేసి
అగ్నిహోత్రమును ముట్టించగను
కాయము మెల్లగ కాలజొచ్చెను.

రామలక్ష్మణులు చూచుచుండగా
అగ్నినుండి ఒక తేజోవంతుడు
హంసలు కట్టిన దివ్య విమానము
అధిరోపించి-పలికెను అపుడు

“రామా! వినుము-లోకమునందు
ఆరు ఉపాయములున్నవి-వాటితో
రాజులు-కార్యము చక్కబరతురు
అందులో ఒకటి మిత్రత్వమయా!

ఆలి అపహరణతో కష్టము కలిగెను-
నిన్ను బట్టి-నీ సోదరు కష్టము
నీ దుఃఖముతో పోలు దుఃఖము
కలిగిన వానితో-స్నేహము చేయుము

రామా! వినుము అట్టి మిత్రుడు
సూర్యతనూజుడు-కపిపుంగవుడు
సుగ్రీవుడను నామధేయుడు
అతనితో నెయ్యము నీకగు శుభము.

అటులకాదని నీవు అనినచో
మరియొక యోచనతోచదు వినుము
వాలి-అతనిని తరిమివేయగా
నలుగురు వీరులతోనట ఉండెను.

పవిత్రమైన ఋష్యమూకగిరి
పంప ఒడ్డున వెలసియున్నది
అతడు-అచ్చట తిరుగుచుండును
ఋజువర్తనుడు - సత్యవర్తియు

దైర్యవంతుడు-శౌర్యవంతుడు
నీవు అతనితో నెయ్యము చేసిన
నీత జాడగని తెలుపును నీకు
నీకు సాయము చేయగచాలును.

రామా! నీవు దుఃఖమునందకు
విధిని దాటగా వశముకాదు కద
నిర్మల హృదయా-శీఘ్రమే బొమ్ము
సుగ్రీవునితో నెయ్యము చేయుము.

పంచసలేక-చులకన చేయక
వీడొక కోతి-అని నువు తలచక
అగ్నిసాక్షిగా నెయ్యము చేయుము
కామరూపుడు అతిబలవంతుడు.

వాసరప్రభువు-సూర్యతనూజుడు
సాయముకొరకై వెదకుచుండెను
అతని కోరిక తీర్చుడు మీరు-
లేకున్నా మరి సాయము చేయును.

ఋక్షరజునికి జన్మించెను విను
లోకసాక్షికి తనయుడతడు
పంపా సరస్సు-తావులయందు
అన్నకు భయపడి-తిరుగుచుండును.

ఆయుధములపై ప్రమాణముంచి
స్నేహము చేయుము ఆవానరునితో
అతనికి-అవనిలొ తెలియని యట్టి
ప్రదేశమసలే లేదు రాఘవా!

సూర్య కిరణములు సాగునంతట
నదీ-నదములు-గిరులు-వనములు
నీ సతికొరకై అన్వేషించి
జాడ తెలుపును-నమ్ముము రామా!

రావణు గృహమున శోధనచేసి
పాతాళములో దాచినగాని
మేరువు కొసలో నుంచినగాని
దనుజుల జంపి సీతను తెచ్చును.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

73 శబరికి దర్శన మిడుమని-కబంధుడు శ్రీరాముని కోరుట

సీత లభించు వివరము తెలిపి
తిరిగి పలికెను కబంధుడంతట
“రామా! మీకు-పడమటి దిక్కున
ఫల-సుమ భరితపు వనములు కననగు.

సరస్సునందు గండుచేపలు
రొయ్యలు-కొఱలు-బొమ్మిడాయిలు
ముండ్లులేనివగు మీనములున్నవి
జలపక్షులట సొగసుగ నుండును.

మా రేడు-నేరేడు-గన్నేరు-గోగులు
పనసలు-రేగులు-మామిడి తరువుల
నిండిన-పండిన ఫలములు గలవు
ముదముగ తినుచు ముందుకు సాగిన

కడుపు నిండుగా ఆహారము తిని
స్పటికముపోలు జలములు-తమ్ముడు
క్రొత్త తామర దొప్పలొ తేగా
తృప్తిగ గ్రోలి-ముందుకు సాగుడు.

ఆవల-పూవులు నిండిన వనము
నందన వనమై-తియ్యని రసముల
అన్ని ఋతువుల ఫల-సుమములతో
ఉత్తర కురుభూములతో సమమగు

సాయం సమయము సుమ సౌరభము
నిండిన-చల్లని గాలులు-మనసుకు
హాయినిచ్చును-ఓ రఘురామా!
చల్లని జలములు సుఖమునిచ్చును.

మేఘమ్ములతో పర్వతాలతో
పండ్ల బరువుతో వంగిన తరువుల
వృక్ష సంపద శోభలీనును-
దానిని దాటి ముందుకు సాగిన

దివ్య సుమములవి-మనుజులు చాల్చరు
తొడిమలూడవు-వాడిపోవవి
మహిమాస్వీతుడగు మతంగ మహాబుష్టి
శిష్యగణమట ఫలములుతేగా

రాజహంసలు-చక్ర వాకములు
బెగ్గురులుండిన నిర్మల జలములు
కలువలు-కమలములున్న తోయములు
మనసు హాయిచెడు సుందరరామా!

దేహమునుండి చెమటలు కారెను
ధరణిని బడిన-చెమటనుండి-అవి
ఉద్భవించిన మహిమాస్వీతములు
మంగళకరములు-మౌని సేవలవి.

మతంగ మహాబుష్పి శిష్యులు వెడలిరి
కానీ రామా! ఒక శ్రీ మూర్తి
గురు శుశ్రూషల పరమధర్మము
అనుష్ఠించిన పూజ్యురాలగు-

బోయవనిత-ఓ భగవత్సముడా!
నిన్నుగాంచగ వేచి యున్నది
సర్వభూతముల నమస్సులందే
నిన్నుగాంచి-తను దివికేగునయా!

ఏనుగు గుంపులు వనమున చొరవు
పంప సరస్సుకు పడమటి దిక్కులొ
పవిత్రమైన ఆశ్రమమందు
దివ్యమూర్తి-తా తపమున నుండును.

రామా! ఆమెకు దర్శనమిచ్చి
పంపానదికి చేరుము స్వామీ!
మనోహరమగు ఋష్యమూకగిరి
ఎక్కుట కొంత కష్టము స్వామీ!

గజముల-యొరిపిడిచేతను-ఆ గిరి
నునుపుగనుండును-ఎక్కుట కష్టము
గిరిపై-నిద్రలొ గాంచిన సొమ్ము
మేలుకొనగనే లభించగలదు.

పాపాత్ములు అట నిద్రించినచో
అసురులు వారిని బాధించెదరు
ఆ విధముగను విధాత చేసెను
ఆ గిరి రమ్యము-మహిమాన్వితము.

అందలి కరులను-పులులు-ఎలుగులను
అందములొలికే జింకల గాంచిన
తొలగును నీకు-శోకము-రామా!
అందొక గుహలో రవిసుతుగాంచుము.

గుహను చొరగను శక్యముగాదు
ఆ గుహవాసము సూర్యసుతునకు
అతనితొనున్న నలుగురు వీరులు
అనిశము ఆతని కొలుచుచుందురు.

అతడాగిరిపై నిలచుటగాంచి
నెయ్యము చేయుము సుగ్రీవునితో.”
అనుచు పలికి-ఆ కబంధుడంతట
ఆనతికొరకై నిలచియుండగా

రామచంద్రుడు ఆనతినిచ్చి
అనుజుడు-అడుగుల నడచుచుండగా
అందమైన ఆ వనము నందున
ముందుకు సాగెను భక్తురాలికై.

॥శ్రీరఘు రాముని॥

74

శబరికి శ్రీరామ దర్శనము

శోభిలు తరువుల గాంచుచు నడచి
సోదరులిరువురు రాత్రియందు నొక
గిరి చెంతను విశ్రాంతి తీసుకొని
సూర్యోదయమున సుఖముగ నడచి

పంపానదికి చేరుకు-అచట
పడమటి దిక్కున పవిత్రమైన
శబరి ఆశ్రమము గాంచిరి వారు
భక్తితో శబరి ననుస్కరించెను.

అరణ్యకాండము

పాదములంటెను పావనమూర్తికి
పరుగిడి వచ్చెను వృద్ధతపస్వి
పరమగుణాఢ్యుని రామదేవుని
పాదమంజరుల నమస్కరించెను.

నరుడై వచ్చిన నారాయణుడు
తనకై వచ్చిన సీతాపతికి
తమ్మునితో తన ఆశ్రమ మందు
అర్ఘ్య-పాద్యములు-ఫలముల నొసగెను.

రాముడు అడిగెను “శబరీ! నీవు
తపోనిష్ఠలో బ్రతుకుచుంటివి
ధన్యురాలవు-ఆనందమగు
తపసు చక్కగా సాగుచున్నదా?

నీ గురుసేవలు సలఫలమైనవా
ప్రతములన్నిటిని ఆచరించితివ?
చెప్పము శబరీ-దివ్యవాక్కుల”
అనగా శబరీ పలికె భక్తితో

“గురుశ్రుశాషలు ఫలితమ్మును-నే
నీ దర్శనమున పొందితి రామా!
పూజల ఫలము-తపస్సు ఫలము
పురాణ పురుషా! నీ దర్శనమే.

కన్నులార నిను గాంచితి రామా
కరముల చరణములంటితి రామా-
కారుణ్యానిధి-కారడవిని-నువు
నాకై వచ్చిన నాకము రామా!

చిత్రకూట గిరి చేరినారని
దర్శన మివ్వగ వత్తురనియును
నా గురుదేవులు చెప్పిరి రామా!
నీ దర్శనము ఉత్తమ గతియని
పునర్జన్మ మరి లేదని చెప్పిరి
పుణ్యమూర్తీ-నీ రాక కోసమై
పుడమిని-తనువు నిలిపి నిలచితి
ఫలములు-సుమములు ఏరి తెచ్చితి.”

రామచంద్రుడు అడిగెను శబరీని
“అమ్మా! నీదగు గురువుల మహిమ
‘దనువు’ చెప్పగా వింటిమి తల్లీ
నీవు చూపగా చూతుము శబరీ!

“పురుషోత్తమ! ఇది మతంగవనము
వర్షిత మేఘములుండెడి వనము
పులుగులు శోభగ తిరిగెడి వనము
మా గురుదేవుల తపస్సు ఫలము.

తపోబలముచే మా గురుదేవులు
పుణ్య తీర్థముల తీర్చిరి ఇచ్చట
పడమట వేదిని - మా గురుదేవులు
ముదుసలి - వణకుచు పూజలు చేసిరి.

తపోఫలముచే - పవిత్రవేదులు
గురువులు - నాకము చేరి యున్నను
దిక్కులన్నిటిని ప్రకాశవంతము
చేయుచున్నవి దివ్యమహిమచే.

మా గురుదేవులు స్నానము చేసి
ఆరవేసిన - నార బట్టలవి
నేటికి కూడా - తడిగా నున్నవి -
పూజాసుమములు వాడక యున్నవి.

రామచంద్ర! నువు - వింటివి మహిమలు
గంటివి - దివ్యస్థలములు ఇచట
గురువుల సన్నిధి కేగెద రామా!
ఆనతి నిడుము ఆశ్రితవత్సల.”

పుణ్య చరితయగు శబరి మాటలకు
పలికెను తిరిగి రామచంద్రుడు
“సాధు చరిత - నీ సత్కారములు
గ్రహించినాను - సాగుము నీవు.”

అంతట శబరి యోగశక్తిచే
అగ్ని రగిల్చి - దేహము చేర్చెను
అపుడొక దివ్యతేజము అగ్నిని
ఉద్భవించినది - మునికడ కేగెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

75 రామలక్ష్మణులు సుగ్రీవునికై బయలుదేరుట

పరమపదమును శబరి చేరగా
పరమగుణాఢ్యుడు రామచంద్రుడు
హితముగోరు తన తమ్ముని జూచి
మతంగ మునిని గూర్చి పలికెను

“అహా! సోదర - దివ్యమహిమ గను
మునిలేకున్నను తేజము గనుము
హింసయనునది కనరాదిచట
స్నేహముతో యిట ప్రాణులు మెలగును.

ముని తన మహిమచె సృజించినట్టి
సంద్రపు జలముతో - పితృ తర్పణము
తృప్తినిండగా చేసేతిమయ్యా -
మనకికమేలు జరుగును సోదర!

లక్ష్మణమూర్తి! మన కష్టములిక
తొలగిపోయినవి - శాంతి లభించును
సూర్యతనూజుడు ఉండును ఇచటే
అనుచరులతో ఇట గిరిపై నుండును.

సుగ్రీవుని గన పోదమురమ్ము
కాగల కార్యము చేయునాతడు”
అనగా తమ్ముడు అడుగుల నడువగ
సోదరులిరువురుసాగిరి ముందుకు-

పంపాతీరము చేరిరి వారు
లతలతో శోభిలు పంపాతటము
ఎఱ్ఱకలువలు-కమలములుండి
స్వచ్ఛమైన తోయమ్ములు నిండి

తెల్ల తామరలు-తెల్ల కలువలు
లెక్కకు మిక్కిలి సల్లకలువలతో
వివిధ వన్నెలతో వెలయు తివాసిగ
నేత్రపర్వము చేసెను ఆ నది.

పంపానదికి కొంత దవ్వలో
మతంగ కొలనులొ స్నానముచేసి
ఆనందముగా ఆ సోదరులు
వనసౌభాగ్యము చూచుచు నడచిరి.

బొట్టుగుచెట్లు-మాదీఫలములు
మొగలితోపులు-మొల్ల తీగలు
మామిడితోపులు-గన్నేరులతో
ఏడాకులుగల అరటి చెట్లతో

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
అధిక దుఃఖమున తపించిపోయి
పంపానదికి ఒడ్డున వున్న
ఇంపగుష్ఠలము చూడగ సాగెను.

అలంకారముల-అంగన అన్నటు
అందములొలికెడి వనమునందున
చిలుకలు-హంసల కలకలరవములు
సీతనేత-తా ముదముగ వినుచు

దుఃఖములన్న-అడవులు దాటి-
విఘ్నములన్నీ దాటుకొనుచును-
దూరమునడచి-ఆ రణధీరులు-
ఇంపగు పంపాతీరము చేరిరి.

తమ్మునితోననె “లక్ష్మణమూర్తి!
దీనుడనైతిని రాజ్యహీనుడను
సీతలేక-నే బ్రతుకుట ఎట్లు!
సుగ్రీవుని గన సాగుము నీవు”

కమలములున్న జలములు చూచి-
కమలబాంధవుని తనయుని జూడగ
కమలనేత్రులు రామలక్ష్మణులు
కలయజూచుచు ముదముగ సాగిరి.

శ్రీరఘరాముని రమ్యచరితము
మునిజనములకు అభయప్రదానము
సీతాపహరణము రాముని వేదన
జటాయు మోక్షము అరణ్యకాండము.

స మా ప్తం

శుభమస్తు

లోకాస్సమస్తా స్సుఖినోభవన్తు - సర్వేజనా స్సుఖినోభవన్తు

శ్రీరామార్పణ మస్తు.

శ్రీమద్రామాయణ కిష్కింధా కాండము

సర్గము

పేజీ

1.	పంప సోయగము-సీతాదేవికై శ్రీరాముని ఆవేదన	...	3
2.	రామ లక్ష్మణులగాంచి సుగ్రీవుడు భయపడుట	...	9
3.	హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులతో సంభాషించుట	...	10
4.	రామానుజుడు హనుమంతునితో తమ వృత్తాంతము తెలుపుట	...	12
5.	శ్రీరామ సుగ్రీవ మైత్రి	...	14
6.	శ్రీరామ సుగ్రీవ సంభాషణము	...	16
7.	శ్రీరాముని అండ నిలచెదనని సుగ్రీవుడు జానకేయుట	...	17
8.	సుగ్రీవుని దుఃఖము-శ్రీరాముని దై ర్యోక్తులు	...	19
9.	సుగ్రీవుడు వైర కారణము నివేదించుట	...	20
10.	సుగ్రీవుడు తనను వాలి తరిమివేయుటను చెప్పుట	...	22
11.	వాలి బలము-మతంగముని శాపము	...	23
12.	సుగ్రీవునికి రాముని శక్తి తెలియుట-వాలితో సుగ్రీవుని యుద్ధము	...	26
13.	వాలితో పోరుకు సుగ్రీవుడు రెండవమారు వెడలుట	...	28
14.	సుగ్రీవుడు సింహనాదముతో పోరుకు రమ్మనుట	...	30
15.	వాలిని యుద్ధవిముఖునిగా చేయుటకై తార ప్రయత్నించుట	...	31
16.	వాలి సుగ్రీవుల యుద్ధము-రామ జాణముచే వాలి కూలుట	...	33
17.	వాలి శ్రీరాముని నిందించుట	...	35
18.	శ్రీరాముని ధర్మ సూక్ష్మ వివరణ	...	40
19.	తార శోకము	...	46
20.	తార విలాపము	...	48
21.	మారుతి తారను ఓదార్చుట	...	50
22.	వాలి జాలి పలుకులు	...	52
23.	శోకసంద్రమున తార	...	54
24.	సుగ్రీవుని దుఃఖము-వాలిని విడిచి తార బ్రతకలేననుట	...	55
25.	శ్రీరాముడు తారను ఊరడించుట	...	59

26.	సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము	. . .	62
27.	ప్రసవనాద్రిని రామలక్ష్మణులు విడిసియుండుట	. . .	64
28.	వర్షణుతు వర్ణన	. . .	67
29.	మారుతి సుగ్రీవునికి కర్తవ్యము బోధించుట	. . .	71
30.	శరత్కాల వర్ణన-సుగ్రీవునిపై శ్రీరాముడు కోపించుట	. . .	74
31.	సౌమిత్రి కోపము	. . .	79
32.	సుగ్రీవునికి మారుతి హితోపదేశము	. . .	82
33.	లక్ష్మణుని ఆగ్రహము-తార సమాధానము	. . .	83
34.	లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని నిందించుట	. . .	86
35.	తార లక్ష్మణుని శాంతింపజేయుట	. . .	87
36.	సుగ్రీవుని భక్తి-లక్ష్మణుని ప్రశంస	. . .	88
37.	వానర సేనలను సమీకరించుట	. . .	89
38.	సుగ్రీవుడు రామసేవాంకితుడగుట	. . .	91
39.	వానర సేనల ఆగమనము	. . .	92
40.	తూర్పుదిశకు సీతాన్వేషణకై వినతుని వీరులతో పంపుట	. . .	94
41.	హనుమంతుని, అంగదాదులను దక్షిణదిశకు పంపుట	. . .	96
42.	పశ్చిమదిశకు సుషేణుని వీరులతో పంపుట	. . .	99
43.	ఉత్తరదిశకు శతవలిని వీరులతో పంపుట	. . .	102
44.	హనుమంతుని రాజు ప్రశంసించుట-రాముడు మారుతికి అంగుళీయకము నిచ్చుట	. . .	105
45.	వానరవీరుల ఉత్సాహము	. . .	106
46.	సుగ్రీవుని భూప్రదక్షిణ వత్తాంతము	. . .	107
47.	దక్షిణదిశకు పోయిన వీరులు తప్ప మిగిలినవారు తిరిగి వచ్చుట	. . .	108
48.	దక్షిణదిశలో సీతాన్వేషణ	. . .	108
49.	హనుమదాదులు వింధ్యగిరులలో సీతను వెదకుట	. . .	109
50.	ఋక్షబిల సందర్శనము	. . .	110
51.	స్వయంప్రభ కవులను ఆదరించుట	. . .	112
52.	మారుతి తమ వృత్తాంతము స్వయంప్రభకు తెలుపుట	. . .	113
53.	స్వయంప్రభ హనుమదాదులను సాగర తీరమును చేర్చుట	. . .	114
54.	హనుమంతుడు అంగదుని ఇంగితము తెలిసి కర్తవ్యము బోధించుట	. . .	115
55.	అంగదుని ప్రాయోపవేశ నిర్ణయము	. . .	117

56.	సంపాతి దర్శనము	. . .	118
57.	సంపాతియు, వానరులు ఒకరి వివరములొకరు తెలుసుకొనుట	. . .	119
58.	సీతాదేవి వివరము సంపాతి చెప్పుట	. . .	121
59.	జాంబవంతుడు అడుగగా సంపాతి మరింత వివరముగా సీతాపహరణము చెప్పుట	. . .	123
60.	నిశాకర మహర్షి వృత్తాంతము సంపాతి తెలుపుట	. . .	124
61.	సంపాతి తన రెక్కలు కాలిన వివరము మహర్షికి తెలుపుట	. . .	125
62.	సంపాతికి రెక్కలు వచ్చు వివరము	. . .	126
63.	సంపాతికి రెక్కలు వచ్చుట	. . .	126
64.	సముద్రలంఘనమునకు వానరవీరులను అంగడుడు ప్రోత్సహించుట	. . .	127
65.	కవులు వారివారి శక్తిని తెలుపుట-జాంబవంతుడు అంగడునికి దైర్యము గొలిపి, సమర్థుని ప్రోత్సహించెదననుట	. . .	128
66.	సముద్రలంఘనమునకు జాంబవంతుడు ఆంజనేయుని ప్రోత్సహించుట	. . .	129
67.	రామకార్యనిర్వహణకై సమర్థుడై నిలచిన ఆంజనేయుని సందర్శనము	. .	132

శ్రీ మ ద్రా మా య నా ము

కిష్కింధా కాండము

(గేయ కవిత)

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మారుతి రాముని సందర్శనము
సీతాసత్తికై అన్వేషణము
కపులసేవ కిష్కింధా కాండము.

శ్రీరామ జయరామ - జయ జయ రామ

శ్లో॥ కూజంతం రామ రామేతి
మధురం మధు రాక్షరమ్
ఆరుహ్య కవితా శాఖామ్
వందే వాల్మీకి కోకిలమ్.

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందర కర్తకు వందనముంచి
రామ భక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన జేసెద.

శ్రీరామచంద్రాయనమః

శ్రీమద్రామాయణము

కిష్కింధాకాండము

1 వ సర్గము. పంపసోయగము - సీతాదేవికై శ్రీరాముని ఆవేదన

శ్రీ రఘురాముని రమ్య చరితము
మారుతి రాముని సందర్శనము
సీతాసతికై అన్వేషణము
కపులసేవ కిష్కింధా కాండము.

సతితో-వనమున సాగెను రాముడు
పితృవాక్య పరిపాలన ధీరుడు
శీలసంపద కలిగిన జానకి
అపహరింపబడె ఆ వనమందు.

అన్వేషించుచు ఎంతో కుములుచు
ఆ వనసీమను రామచంద్రుడు
శాపము తీరిన కబంధు పలుకున
ఋష్యమూకము బేరవచ్చెను.

ఋష్యమూకమున సుగ్రీవునితో
మైత్రి చేసుకొని అతని సాయమున
సీతాన్వేషణ జరుపుట సరియని
చేరెను దశరథరాముడు అచటికి.

అడుగుజాడలో తమ్ముడు నడువగ
అడుగిడె పంపా తీరముచెంత
కమలము, కలువలు మీనములుండి
శోభించినవా పంప జలములు

మనోహరమ్మగు నదీ జలములు
మనసు హాయినిడు సుందరవనము
వరిమరి గాంచిన రామచంద్రుని
మనసున నిండెను సీత తలంపులు.

ప్రకృతి అంతా శోభామయమై
కలవరపరచగ దుఃఖతపుడై
ధరణీనందిని తలపుల నిండగ
తమ్మునితో దాశరథి పలికెనిటు:

“వికసిత కమలములవి గను లక్ష్మణ!
ఎర్రని కలువలు గనుము సరస్సున
వైడూర్యమ్ముల కాంతితో జలము
ఓడ్డున నిలచెను పలు వృక్షమ్ములు.

శిఖరమ్ములతో శోభిలుగిరివలె
సరసుశోభిలె తరుసంపదతో
భరతుని భక్తి - సతి అపహరణ
తలచి తలచి నే కుములుచుంటిని.

తాపహరమ్ములు శీతజలమ్ములు
వేసట నణచెడి కాసారమ్మిది
అయినా కానీ వసంతశోభ
మనసు కలంచెడు మధన పెంచెడు.

చిక్కగపరచిన పచ్చిక నేలను
చక్కని వన్నెల పూలురాలగా
రత్న కంబళులు రచించినట్టుగ
శోభిలుచున్నది నేల యంతయు.

నిండుగ విరిసిన తరువులన్నిటిని
దండిగ పూసిన పూలతలెంతో
మురిసిపోవుచు కౌగలించినటు
పెనవేసినవి చూడుము సోదర!

సుమగంధముతో వీచెడిగాలుల
ఫలపుష్పముల శోభలు కలిగిన
మన్మథుసాయము పొందినవాడగు
వసంతుడెంతో ప్రకాశించెను.

మేఘము జలములు కురియునట్టుగా
తరువులు కురిసెను పూలవృష్టిని
పూచిన శాఖల నూపుచు పవనుడు
తుమ్మెదలోయన రాగముతీసెను.

నిండిన పూల శాఖలు కదలగ
పంచమ స్వరముల - కోయిల లన్నటు
పాడుచు - గుహలను వదిలినట్టుగా
తోచెను పవనుడు రమ్యముగాను.

శ్రీగంధమువలె చల్లనివాడు
మందానిలుడు - సుమగంధముతో
సుఖమగుస్పర్శను కలగజేయుచు
తిరుగుచుండెను సోయగమెగసెను.

కొండ చరులలో పుట్టిన తరువులు
విరగబూసి-అవి కలసిపోవగా
పూలరాశివలె గిరులన్నియును
తోచెను-కనులకు పండుగ చేసెను.

విరసినపూల తరువులపైన
నిలచిన తుమ్మెదలన్నియు - గాలికి
పైకి లేచి - మరి ఎగురుచునుండగ
నల్లని ముసుగై తోచె తరువులకు.

నిలువుగ పూచిన గోగులు-పూలతొ
బంగరు, వెండి వల్లెవాటులు
ధరించి నిలిచిన తరుణీమణులన
శోభిల్లినవి ఈ వనసీమలొ

ఈ వసంతపు శోభలన్నియు
క్రొత్తపులుగుల, రవములు నిండి
సతికి దూరమై నిలచిన నాకు
తీరని వేదన పెంచుచున్నవి.

భార్యకు దూరము నున్న బాధను
సుకుశరుడెంతో పెంచుచుండెను
కోయిలలున్ను - నీటికోళ్ళును
మధురస్వనములతో పెంచెను వేదన

పంచవతీతటి ఆశ్రమమందు
మనోహరమ్మగు పక్షులకిలకిల
వినుమని చెప్పుచు మురిసిపోయెడిది
జానకి ప్రియముగ ఆలకించెడిది.

మక్కువనిండి మనసు పెంచుకొని
మన్మథువశమున చిక్కిన పులుగులు
జంటనుజేరి-తుమ్మెదగానము
వినుచు-ముదముతో కనబడుచున్నవి.

అశోకతరువుల పూలు నిప్పులై
తుమ్మెదరవము చిటపట ధ్వనిగా
ఎఱ్ఱచిగురులు జ్వాలలపోలి
వసంతాన్ని నను దహించుచున్నది.

మనోహరమ్మగు కోకిల స్వనములు
చక్కగ పూసిన వసంతశోభలు
జానకికెంతో సంతోషమునిడు
జానకిలేక నే మనదగునా?

విరివిగ పూసిన పూపొదలన్నీ
కనవచ్చినవి నేనెటు చూచిన
కానీ, జానకి-చకోరలోచన
కనరాకున్నది-మరునికి చిక్కితి

రెపరెపలాడుచు గాలులు వీచెను
స్ఫటిక ద్వారములు తెరచినయట్టుల
పురులు విప్పినవి నెమళ్ళ ముదముగ
పరవళించినది ప్రకృతియంతయు.

కోరిక పెరిగి మన్మథువశమై
ఆడునెమలి తన భర్తను చేరి
నిండు మనసుతో మగని చూచుచు
పరిహసించునటు చూచెను నన్ను.

ఈ మగ నెమలి ప్రేయతమ సతిని
వీ రక్కసుడు-కాననమండు
అపహరించి, మరి దాచలేదు, అని
ఆనందముతో, ఆటల తేలెను.

వసంత శోభల ప్రభావమిది కద
పులుగులు జంటను చేరుచున్నవి
రావణాసురుడు అపహరించనిచొ
మైథిలి-నా జత బాయకుండెడిది.

విరసిన పూవులు-ఎగసిన తేనెలు
పులుగుల మనసగు-పిలుపులన్నియు
సుమశరు తీవ్రత పెంచుచున్నవి
దాటుట నేనెటు ఈ వసంతము?

సీత కూడ ఈ వసంతశోభల
వికారమ్మును అనుభవించును
కానీ-అసురుల చేతికి చిక్కిన
కోమలి మనసున శాంతి నిలచునా?

అప్పటి రాముడ నేనే అయినా
ఆ మారుతమే నేడు వీచునది
అయినా, అప్పుడు చల్లని హాయి
జానకి లేక అదియే జ్వాల!

పంచవటిని మాకశుభ సూచనగ
ఆకాశములో కాకి కూసెను
ఇప్పుడు శుభము తోచునట్టుగ
చెట్టుకొమ్మపై కూయుచున్నది.

మనసు నిండిన ప్రియురాలితో-తన
మగడు వెనుకబడిపోవునట్టుగ
గాలికి కదలెడు పూలగుత్తిని
చేరగ-తుమ్మెద సాగుచున్నది.

మన్మథు బాణము ఆశోక గుచ్ఛము
గాలికి కదలి మీదకు ఒరిగి
కొట్టునో ఏమో అన్నటు తోచెను
కోమలి లేక సుఖమది లేదు.

కాంతులు నిండి ప్రకాశించెడు
నిండుగ పూసిన మామిడిచెట్టు
చందనాదులు చక్కగనలదుకు
మనిషిగ తోచెను ముదము గొలిపెను.

చక్రవాకములు హంస బెగ్గురులు
లేత సూర్యుని కిరణములన్నటు
తుమ్మెదలెన్నో కమలమ్ములపై
ఐక్యలతో ఈ నీటిని కదపగ.

మనోహరమ్మగు-వనమను వస్త్రము
కప్పుకున్నటు తోచుచు పంప-
లేళ్ళగుంపులు దంతిగుంపులతో
నయనానందము కలిగించును కద!

సీతకు దూరము అయి బ్రతుకుటది
భూమికి భారము అగును లక్ష్మణా!
కుటిలబుద్ధితో సుమశరుడిప్పుడు
సీత తలంపులు నింపెను మదిలో

మన్మథుడొకడన భయమదిలేదు
కానీ, తోడుగ వసంతుడుండగ
శత్రువుకెంతో బలము కలిగినది
నే నిలుచుటకు కష్టము కలిగెను.

తామర మొగ్గల రేకుల చూచి
ఆనందించగ మనసు కలుగగ
సీత నేత్రములు తోచె తామరలొ
తీయని బాధ కలచెను మదిని.

చల్లనిగాలి నీచెను హాయిగ
కానీ, పవనుడు పద్మసుగంధము
తీసుకువచ్చి సన్ను తాకగ
తోచును అది నా సీత శ్వాసయై.

పంపానదికి దక్షిణ దిశలో
ఇంపుగ పూచిన గోగులు చూడుము
పర్వతరాజుకు అలంకారములు
విరియబూసుకొనె కొండచరియలు.

మాలతి, మాధవి, మల్లిక సోకులు
అశోక, సంపెగ, కేతకి సొగసులు
చూత, శిశుప, దిరిశెన శోభలు
వకుల, కురంట, వావిలి, శాబర

నాగరంగములు-నారంగములతో
పచ్చని పొదలు విచ్చిన పూలతో
సోయగమొలకెను పంపతోయములు
శోభలీనినది పంపాతటము.

కిష్కింధాకాండము

గాలికి కదిలిన తరువుల శాఖలు
ముదముగ ముందుకు వచ్చుట తోచగ
మదవతులన్నటు సుమలతలపుడు
మత్తుగ కౌగిట చేర్చె తరువులను

క్రొత్తగ విరిసిన పూవులపైన
పొంగిన వెచ్చని తేనెల రుచిని
చూచుచుసాగెడి తీరుగతుమ్మెద
ఝంకారముతో ఎగసెను సుమముల.

పోటీపడినటు తరువులు పూసెను
చీటికి మాటికి తగువాడినటు
తుమ్మెద ఝంకారమ్ముల వంకతో
సాటి తరువులలో హేళన సాగెను.

సతితో కూడిన కారండవము
జలకాలాడెను పంప జలముల
మందాకినికి పంప అందము
అందెను; అందుకు ప్రసిద్ధికెక్కెను.

కన్నులముందు సీతయుండిన
పంపకు చేరువ నుండుట కలవడి
స్వర్గసుఖములు, అయోధ్యనగరము
స్మరణకురావు సుమిత్ర తనయా!

లేత చిగురులు మొగ్గలు నిండి
నిండుగ పూసిన పూవులతోను
ఈ వన శోభ, లలనామణిని
తలపుల నింపి మనసును కలచెను.

జంటగ తిరిగెడి జింకలన్నియు
ఒంటిగనున్న నా మదికెంతో
ఆనందముతో కలిపి దుఃఖమును
అందించినవి మెరసెడి కన్నుల.

పావన పంపా తోయములందు
పవనుని చల్లని గాలుల యందు
పావని సీతతో కలిసి తిరిగిన
తనువున నిలుచును ప్రాణము నాకు.

ఆ కమలాక్షి- నవయవ్వనవతి
ముఖము పోలును నిండు చంద్రుని
నా వియోగమున తను మనగలదా!
ఏ విధి ప్రాణము నిలుపును తనువున?

నే వియోగమును సహించియున్నను
అవమానము- నను బ్రతుకనీయదు
అంతటి జనకుడు ధర్మశీలుడు
జానకి ఎచటని అడిగిన ఏమగు?

కన్నతండ్రికై కానకు రాగా
సహధర్మిణి నను అనుసరించెను
కానీ- నన్నే నమ్మిన సతిని
కావగలేని కృతఘ్నుడను కద!

రాజ్యహీనుడను దైన్యము నిండి
నిర్భాగ్యము అది ముందు నడువగా
జంట విడక నా వెంట వచ్చిన
సీత లేక నా ప్రాణము నిలుచున?

ముద్దులొలుకు నా సీత ముఖమును
సల్లాపములను, పలికెడి పలుకులు
తిరిగి నేను మరి కాంతున సోదర?
నా కంతటి అదృష్టము అమరున?

అయోధ్య కేగగ-అమ్మ వచ్చి-నను
కోడలు ఏదన-ఏమని చెప్పను?
అడవిలో అసురుడు అపహరించెనని
చెప్పట తగునా? ప్రాణములుండున?

కావున లక్ష్మణ! పొమ్ము అయోధ్యకు
నే నట వచ్చుట జరుగదు వినుము
భరతుడు-సోదర ప్రేమకు నిలయము
సోదర ప్రేమతో మెలగుడు మీరు”

అనుచు పలికిన అన్నను గాంచి
సమయమునెరిగి సుమిత్ర తనయుడు
మంచి మాటలు ధైర్యోక్తులతో
రామచంద్రుని ఊరడించెను.

“ధైర్యము పూనుము ఓ దాశరథీ!
శోకము వదలుము అన్నా! రామా!
ధీరసత్తముడవైన నీ విటు
దీనుడవై-మాటాడుట తగదు.

స్నేహమువలన దుఃఖము కలుగును
దానిని మరచిన శోకము తీరును
స్నేహమువలనే నీట తడిసినా
వత్తిమండును చమురు స్నేహమున

కానీ-వదిన తలపులు మరువగ
నుడువుట కాదు నా ఆలోచన
కర్తవ్యము-భూజాతను వెదకుట
దాచిన చోటు మనకు తెలిసెనన

చోరుడు భయమున-చేర్చును మాతను
లేదా పాతాళములో నున్నను
ఇంద్రుని తల్లి ఉరమున దాగిన
అంతము చేతును-వదలను చోరుని!

శోకించుటది మొదటి విషయము
శోధించుటది రెండవ విషయము
ప్రధానమయినది రెండవదయిన
దానికి కావలె ధైర్యము రామా!

ఉత్సాహమును వదలకుమయ్యా!
అదియే బలము మనకది శక్తి
ఉత్సాహముతో నిలచిన మనకు
ఏ విఘ్నములు ముందు నిలవవు.

మహాత్ముడవునువు-కోవిదుడవు కద!
నిన్ను నువ్వు మరి తెలియకపోయిన
నే చాలుదనా నీకు చెప్పటకు
శోకము వదలుము మాతను వెదుకగ.”

తమ్ముని పలుకుల దైన్యము వీడెను
కర్తవ్యమదితోచెను మనసుకు
మత్తేభములై నిర్భయమ్ముగా
సాగిరి ముందుకు ఉత్సాహముతో.

॥శ్రీరః ఘరాముని॥

2 రామలక్ష్మణుల గాంచి సుగ్రీవుడు భయపడుట

ఋష్యమూకగిరి దాపులయందు
సుర విక్రములు సుందర రూపులు
రామ లక్ష్మణుల గాంచిన యంత
సుగ్రీవుని మది తల్లడిల్లెను.

వాలి పంపగా చంపుట కొరకై
వచ్చినారు ఆ వీరులనుచును
వానరులందరు కలతజెందిరి
దాగిరి- మతంగ ఆశ్రమశాపున

సుగ్రీవునిమది కలవరమందెను
ధైర్యము చెదరెను- పదములు నిలువక
ఆపదతలచి- స్థిమితము తప్పి
పరుగిడ- దిక్కుల నరయ సాగెను.

తాపసులై నా శరములున్నవి
మతంగ శాపము వీరికి లేదా?
వాలి పంపగా వచ్చిర వీరు
వీరుల చూడగ ప్రాణములూడును.

పారిపోయినా వాలి చంపును
ఆగిపోయిన వీరు చంపెదరు
అసలు విషయము తెలుసుకురండని
సుగ్రీవుడు తన సచివుల కోరెను.

విల్లంబులతో దర్శనమిచ్చిన
చారినిచూచి వానరులందరు
భయపడిపోయి వడిగా గెంతుచు
చేరిరి సుగ్రీవుని సన్నిధికి.

వాయునందనుడు ముందుకు వచ్చి
వానర రాజుతో పలికె తీరుగా:
“ఋష్యమూకమును వాలి చేరునా?
తెలివిగ జూడుము- ఏడీవాలి?

భయముతో నీవు కపిలక్షణము
కనబరచితివి- భీరువుగాకుము
ధైర్యము వీడి - ఆలోచించక -
ఏలుట ఎట్లు వానర రాజ్యము?

ఆలోచించక ఏ పనిచేయకు-
ఎదుట వ్యక్తి మదిగ్రహించ నేర్వము”
అనుచు హితవును శుభమును పలికిన
వాయుపుత్రునితో పలికె రవిసుతుడు:

“హనుమా! వినుమా, వీరులిద్దరు
కమలనేత్రులు ఆజానుబాహులు
ఛనుర్బాణములు కలిగినవారై
దేవకుమారులవలె వెలుగుచును.

వాలి పంపగా వచ్చియుందురు
రాజుకు మిత్రుల కొదవ కలుగునా?
శత్రుని మిత్రులు- అదను జూచుకొని
అంతము చేతురు-రాజధర్మ మది.

వాలి అనిన సామాన్యుడుగాడు
ఉపాయ మెరుగును- ఆపాయ మెరుగడు
విషయము తెలియగ నీవే పొమ్ము
సామాన్యునిగా వేషము చాల్చుము.

ఆకారములు ముఖకవళికలు
మాటలు వాటితో మనసు తెలియుము
వంచనబుద్ధి కలిగినవారో
శుద్ధమనస్కులౌ తెలియుము నీవు.

ముందుగ నీవు ముచ్చటలాడి
నమ్మకమన్నది కలిగించుకొని
ఆపై వారి వివరము లడుగుము
శరచాపముల సంగతి తెలియుము.

నిర్మలమైన మనసుతో వారు
ఉన్నటు - నీవు గ్రహించినంతనె
సత్యాసత్యము తెలియుము మరల”
అనగా మారుతి సరియని పలికెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

3 హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులతో సంభాషించుట

వానర రూపము వీడెను మారుతి
తేజము నిండిన భిక్షు రూపమున
రామ లక్ష్మణుల చెంత చేరెను
అతి నమ్రతగా వందన మిడెను.

బంగరు సింహాసనమునందున
ఉండగ తగిన రాజవరేణ్యులు
ఇంద్రచాపము పోలిన ధనుసులు
కరి తొండముతో సరిపడు భుజములు.

వినయము నిండి పలికెను మారుతి
వివరములడిగెను వినసొంపుగను
“అయ్యా! మీరు దేవసమానులు
రాజఋషులుగా అగుపడుచుండిరి.

నడచి అలసి యానిట్టూర్పులవి!
జడలు ధరించి తిరుగుట ఏల?
మీ యోగ్యతకు కనబడు స్థితికి
పొంతన కుదరదు ఎందుకు స్వామీ!

ఈ వనసీమల కేలవచ్చితిరి
మీరు తిరిగెడి స్థలములు కావు
మంచి వ్రతము చేపట్టినవారు
పులుగులు, మృగములు భయపడుచున్నవి.

విశాల వక్షస్థలముతో మీరు
వనమున తేజము నింపినారయా!
నింగి విడచి ఈ నేలను చూడగ
దిగినయట్టి రవి చంద్రుల మీరు?

మేని కాంతితో పంప మెరసెను
మాన్యులు మీరు-ప్రాయము నుండిరి
కేసరి చూపులు కలిగినవారు
మృగరాజంతటి బలమగువారు.

పరిఘల పోలిన హస్తములుండి
గుండ్రగ బలమును తెలుపుచున్నవి.
ఆభరణమ్ములు ధరించలేదు
కారణమేమో తెలియకున్నది.

అడవులు-జలధులు నిండిన భూమిని
వింధ్యాచలముతో శోభిలు ధరణిని
పరిపాలించగ చాలిన వీరులు
దీనత నుండగ కారణమేమి?

మీ ధనుస్సులు నిగనిగ మెరయుచు
గంధాదులతో-బంగరు పూలతో
పూజలనంది-తేజము నిండెను
ఇంద్రుని వజ్రాయుధమును పోలును.

అమ్ముల పొదులవి పగవారలకు
ప్రాణముతీయు సర్పములన్నటు
వాడి శరముల నిండియున్నవి
నాడెమైనవి శుభకరమైనవి.

మిక్కిలి నిడివి వెడల్పుగలిగి
భయము గొలుపుచు మెరసే కత్తులు
కుటుసము విడచిన సర్పముపోలి
ఉన్నవి-రిపులకు కలలో మెదలును

బదులిడకుండిరి కారణమేమి?
నా వృత్తాంతము తెలిపెద నార్యా!
ధర్మాత్ముడును-కపులకు తేడు
సుగ్రీవుడను కపికలడిచట.

అన్నచె ఆతడు తరిమివేయబడి
దేశము తిరుగుచు ప్రాణభయమున
అతి బాధలొ ఆతడుండెను స్వామీ!
వచ్చితినేను ఆతడు పంపగ

సుగ్రీవునికి సచివుడనేను
హనుమంతుడను-వాయు పుత్రుడను
కోరిన రూపము దాల్చగనేర్తును
కోరిన స్థలముల తిరుగగ చాలుదు.

చెలిమిని కోరి మా సుగ్రీవుడు
పంపెను నన్ను” అని పలుకగను
ముదమునంది శ్రీరామచంద్రుడు
తమ్మునితోను తిరుగపలికెను:

“సోదర! సామాన్యుడు కాడితడు
ఘనమతి సుగ్రీవుని సచివుడయా!
వెదకెడివాడే ముందు నిలచెను
ఇతనిలొ అతనిని చూడగతగును.

లక్ష్మణ! యిమ్ము ప్రత్యుత్తరము
శాస్త్రము తెరిగిన ప్రజ్ఞావంతుడు
అతనికి తగినటు తిరిగి పలుకనిచొ
తలచును మనలను-అపండితులుగ.

ఋగ్-యజు స్సామ వేదములు
శిక్షా వ్యాకరణమ్ములన్నియు
త్రికరణశుద్ధిగ నేర్చినవాడే
పలుకగ నేర్చును యీ విధముగను.

స్వచ్ఛమైన ఉచ్చారణతోను
అప శబ్దమ్ములు అసలే లేక
ముఖమున కన్నుల లలాటంబున
కనుబొమలందు దోషములేదు.

వ్యర్థ పదములు వెదకిన దొరకవు
సందిగ్ధమునకు తావేలేదు
తొందరలేదు మాటలయందు
మాటపెగలని తీరులులేవు.

ధరణినేలగా తలచిన రాజు
ఈ విధమైన దూత కోసమై
తనుగా చూచుట యుక్తమైనది
సర్వము జరుగును నిర్విఘ్నముగ.”

మధ్యమస్వరమున వ్యాకరణముతో
శుద్ధమయిన వాక్చాతుర్యముతో
కత్తినెత్తిన శత్రువయినను
కొట్టుకుపోగల వాక్ప్రవాహము.

అన్న పలుకులు వినిన లక్ష్మణుడు
వాక్యకుశలుడు పలికెతీరుగా:
“పండిత శ్రేష్ఠా! వింటిమి మేము
మీ సుగ్రీవుని నామధేయము.

ఏ రాజయినా యింతటి మంత్రిని
పొందకున్న మరి కీర్తి గడించున?
తలచిన కార్యము తీరుగనడచున?
సఫలీకృతుడగు ఇట్టి దూతచే

రవిసుతుగుణములు ప్రభావమ్మును
వింటిమి మేము-నీవు నుడివినటు
చేయుటకొరకై సిద్ధము నుంటిమి
సిద్ధించును నీ కోరిక హనుమా!”

అనగా వినిన వాయునందనుడు
సుగ్రీవునికి జయమును కోరుచు
రామ సుగ్రీవుల చెలిమిని బలముగ
కూర్చ నెంచెను సంతోషముతో.

॥శ్రీరఘరాముని॥

4 రామానుజుడు హనుమంతునితోతమ వృత్తాంతము తెలుపుట.

సుగ్రీవునిగన వచ్చిన వీరుల
రామ లక్ష్మణుల కాంచిన మారుతి
తలచెను మదిలో రవిసుతు కార్యము
జరుగును తప్పక వీరి వలననే.

“ద్యుతిమంతుడును కీర్తివంతుడు
దశరథ భూపతి ధార్మిక శ్రేష్ఠుడు
ధనధాన్యములతో యజ్ఞయాగముల
రెండవ బ్రహ్మన పురమునేలెను.

మారుతి పలికెను రాముని చూచుచు:
“అయ్యా! నీవు తమ్మునితోను
ఈ వన సీమల తిరుగుట ఏల?”
తమ్ముడు బదులిడె అన్న ఆనతిని:

ఆయన జ్యేష్ఠ కుమారుడు రాముడు
పరాక్రమమున ప్రసిద్ధి గాంచి
సర్వభూతముల రక్షణ చేయగ
చాలిన యోగ్యుడు ఈతడు హనుమా!”

పితృవాక్య పరిపాల చేయగ
రాజ్యము వదలి కానల నడచెను
నడచెను భూసుత సీతాదేవి
భర్తతో-సాయంసూర్యకిరణమన.

రామచంద్రునకు సోదరుడను-నే
అనుసరించితిని అన్న పదముల
సేవలుచేసి జన్మతరించగ
సేవించెద నా అన్నను హనుమా!

లక్ష్మణుడను - నా నామధేయమది
కృతజ్ఞుడు మరి సుఖపడ సిరిగల
జీవుల రక్షణ చేసెడి రాముడు
రాజ్యము వదలి కానల కదలెను.

కాననమందు రామచంద్రుని
సతీయగు సీతను-కామరూపియగు
రక్కసుడెత్తుకుపోయి దాచగా
వెదకుచు మేము తిరుగుచుంటిమి.

శాపవశముచే దానవుడయిన
'దను'వనువాడు-సీతను వెదుకగ
సాయము చేయును రవిసుతుడనుచు
సూటిగ జెప్పెను-నిజము కపింద్రా!

జనుల పొగడ్తలనందిన రాముడు
దానగుణముచే శోభిలు రాముడు
అతనికి ఇపుడు మీ సుగ్రీవుడు
అండగ నిలచెడి దిక్కు కపింద్రా!

దీనరక్షకుడు ధర్మరక్షకుడు
దశరథ భూపతి కుమారుడితడు
తండ్రికి తగిన తనయుడు-అయినా
సాయము వేడగ వచ్చె రవిసుతుని.

భూతలమందలి జీవికి సుఖములు
అనుగ్రహించే ప్రభువగు రాముడు
వినయముగా మీ వానరరాజు
అనుగ్రహమ్మును కోరుచుండెను.

సద్గుణ సంపద కలిగినవాడు
రాజలోకమున పూజ్యుడు అయిన
ఉత్తమదాత-దశరథతనయుడు
కపిరాజును తను శరణు కోరెను.

సత్కిర్తికి మా అన్నయె నెలవు
అంతటివాడు శోక వశుడయి
దిక్కని వేడెను మీ సుగ్రీవుని
దయతో నతడు చేర్చగనగును."

అని పలుకుచును కన్నులనుండి
అశ్రుధారలు కురియు లక్ష్మణుని
చూచి పలికెను వాయునందనుడు
ఊరడించెను మృదువచనముల.

“విజితేంద్రియులు-విక్రమమూర్తులు
సచాచారులు సజ్జనపూజ్యులు
మిమ్ముగనుట-మా రాజు భాగ్యము
రవిసుతు వివరము తెలిపెద వినుడు.

అన్న వాలి మా రాజు భార్యను
అపహరించి మా తేనిని తరిమెను
అడవులబట్టి తిరిగెడి రాజు
అండగ నిలచును తన కపిసేనతో”

అనుచు తియ్యగా పలికి మారుతి
సుగ్రీవుని కడకేగగ రమ్మని
లక్ష్మణమూర్తితో పలుకగనంత
పవన తనయుని పొగడె లక్ష్మణుడు:

“అన్నా! యీ కపిశ్రేష్ఠుడు-నిజమును
పలుకుచుండెను-సుగ్రీవునికి
నీతో కాగల కార్యమున్నది
నీ కార్యము నెరవేరినదనుకొను.

ప్రసన్నమయిన ముఖకవళికలు
ప్రియము గూర్చెడి హితవచనమ్ములు
సాధుస్వభావము వినయసంపద
మోసము లేదని తోచుచున్నది.

కావున మనము వానరేంద్రుని
చూడగపోదము” అనగా రాముడు
సరియని పలుకగ వానరశ్రేష్ఠుడు
కపి రూపముతో నిలచె వినయముగ.

రవిసుతు కార్యము నెరవేరినదని
సంతసమంది రామలక్ష్మణుల
నిరువుర చేర్చగ రవిసుతుముందు
భుజముల నిడుకొని తృటిలో చేరెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

5

శ్రీరామ సుగ్రీవ మైత్రి

రామలక్ష్మణుల నిరువురనపుడు
ఋష్యమూకగిరి సుఖముగ చేర్చి
సుగ్రీవునితో పలికెను మారుతి
రాఘవు ఘనత తెలిపెను తీయగ.

“సూర్యతేజుడు రామభద్రుడు
మతిమంతుడు తన తమ్మునితోను
నిన్ను చేరగ వచ్చెను ఘనుడు
రవికుల తిలకుడు-సూర్యకుమారా!

ఇంద్రుని గెలవగ తేజోవంతుడు
దశరథసూనుడు-ధర్మనిరతుడు
పితృవాక్య పరిపాలనదక్షుడు
సతితో వనమున గడుపుచుండగా.

రావణాసురుడు-రాముని సతిని
అపహరించెను విను-మహారాజా!
ధరణినంతను కీర్తిగడించిన
దశరథతనయుడు సాయము కోరెను.

పూజ్యులలోను ఉత్తములయ్యా!
భాగ్యము నీదని మదిలో తలచుము
నెయ్యము కోరి వచ్చిరి వినుము
పూజలుచేసి పుణ్యమునందుము.”

పావని పలుకుల ముదమును పొంది
మదిలో భయము తొలగిపోవగా
మనుజు రూపమున త్వరగా వచ్చెను
మనుజోత్తములను సందర్శించగ

ధర్మగుణముతో రాజిలువారు
సర్వభూతముల వ్యాపకులనుచు
మారుతి పలికిన పలుకులు వినిన
రవిసుతుడనెను దాశరథులతో.

“మానవ లోక పాలకులారా!
మీరు నెయ్యము కపిత్ చేయగ
ముందుకువచ్చుట నా భాగ్యమది
నే కృతకృత్యుడ-అయినా వినుడు.

నాతో చెలిమి చేయగ మీకు
నిండుగ సమ్మతి అయినచొనిపుడు
నా చేతితో- నీ చేయి కలుపుము
నే చాచితినిదె కరము వినయముగ.”

రాముడు మదిలో సత్యము నెరిగి
మనసునిండుగా కరమును కలిపి
మానవోత్తముడు-కపికులోత్తముని
కౌగలించుకొని గుండియ కలిపెను.

పవనతనయుని మదిపులకించెను
చంద్రపుల్లలతో అగ్ని రగిల్చెను.
అంతట మిత్రులు హతవాహనునికి
పూజనుచేసి ప్రదక్షిణించిరి.

రామ సుగ్రీవులు అగ్నిసాక్షిగా
స్నేహము నెరపి తమ కార్యములు
తీరినట్టుగా సంబరపడుచు
తృప్తిగ చూపులు పంచుకొనిరట.

ఆనందముగా స్నేహితులిరువురు
కలసిన శుభ సందర్భములోన
సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని చూచి
మన, సుఖదుఃఖములొకటని పలుకుచు.

నిండుగ పూసిన తరువు శాఖను
విరచి ఆసనము చేసె రామునికి
హనుమంతుడు ఒక చందన శాఖను
వేసి లక్ష్మణుని కూర్చొనచేసెను.

తరువు శాఖపై రామచంద్రునితో
తను కూర్చొని- సుగ్రీవుడు పలికెను :
“రామా! వాలి, నాకు అన్నయగు
అంతులేని పరాక్రమవంతుడు.

నాపై కోపము నిండిన వాలి
రాజ్యమునుండి తరిమివేసెను
నా భార్యను చేపట్టెను అతడు
అడవులబట్టి తిరుగుచుంటిని.

కరుణ నిండిన మనసుతో నీవు
అనుగ్రహించుము ఓ నరపుంగవ!
వాలిభయమది తీర్చునట్టుగా
అభయమునిమ్ము దశరథనందన!”

రవిసుతుపలుకులు వినిన దాశరథి
శరణాగతులకు రక్షకుడై మరి
స్నేహధర్మము తెలిసిన ధీరుడు
మందహాసముతో పలికె ప్రിയముగా:

“మైత్రికి ఫలము ఉపకారము సుమ!
తీరుగ తెలియుము వానరోత్తమా!
అధర్మపరుడగు వాలిని చంపెద
ధర్మము నెరపెద విక్రమస్ఫురణతో.

పిడుగుపాటుకు పగిలిన గిరివలె
పడును వాలి-నా బాణహతుడయి.”
రాముని పలుకుల సంతసమందెను
రమయు, రాజ్యము పొందినట్టుగా.

“వాలి మరణము తప్పదు కావున
వీరపుంగవా! అతిశీఘ్రముగా
వాడి బాణముల వాలిని కూల్చి
వాని భయము నువ్వు తీర్చుము” అనగా

ప్రసంగ మటుల సాగుచుండగా
సీతాదేవి-కమలలోచనకు
వాలికి-లంకాధీశునకప్పుడు
వామనయనములు అదిరెనొక్కపరి.

॥శ్రీరఘురాము!

6

శ్రీరామ, సుగ్రీవ సంభాషణము

రామచంద్రునితో సుగ్రీవుడట
పలికె తీరుగ-“సచివోత్తముడు
హనుమంతుడు-మీ వివరములన్నీ
తెలిపెను వనముకు మీరు వచ్చుటది.

మిథిలాధీశుని కూతురు సీతతో
నీ తమ్ముడు యీ లక్ష్మణమూర్తితో
వనమున నీవు తిరుగుచుండగా
క్రూర రక్కసుడు మిము వంచించి

నీ సతి సీతను అపహరించుట
త్రోవలొ జటాయు నంతము చేయుట
అంతయు వినిచెను ఆంజనేయుడు
నీ దుఃఖము-నే తొలగించెదను.

పత్నివతయగు సీతాదేవిని
దుష్టరక్కసుడు ఎచట దాచినను
దనుజుని త్రుంచి-వేదశృతిని
తెచ్చినరీతిగ-తెచ్చెద తల్లని.

పాతాళములో నుంచినగాని
ఆకాశములో దాచినగాని
నే తేగలుగుదు సీతాదేవిని
చింతింపగను వలదు నీవిక.

రామా! నేను సత్యము చెప్పెద
సీతను-దానవు లందగలేరు
విషభక్ష్యమును తినినవానివలె
మడయునుగాని మనలేడు సుమా !

అంబరవీధిని అతి తొందరగా
రావణుండు గొనిపోవు అతివను
ఆడుపామువలె అల్లల్లాడగ
నాతో ఇట-యీ నల్వారు గాంచిరి.

ఆమెకూడ మము చూచినదయ్యా!
అంబరమందు నగలను కట్టి
మూట విసరెను-మా హనుమంతుడు
భద్రపరచెనవి-చూపెద నీకు

నీ వాల్గంటివి ఆ నగలేమో?
నీవు గుర్తుతో తెలుపుము” అనగ
రాముడు వారిని తొందర చేసెను
పావని-సొమ్ములు తెచ్చి చూపెను.

మూటగట్టిన వలువను గాంచెను
మూటలొనున్న నగలను గాంచెను
మంచుకమ్మిన చంద్రుని రీతిగ
రాముని చూపుల నిలచె నశ్రువులు.

“హా సీతా! నా ప్రేయరాలా!” యని
దుఃఖించుచును సొమ్ముల నంతట
గుండెకు హత్తుకు-సర్పము రీతిగ
బుసలమాదిరి శ్వాసించెనట

శోకించగను స్మృతి దప్పినది
తిరిగి తేరుకొని సొమ్ముల చూపుచు
“పచ్చిక నేలను నగలు రాలినవి
కావున చెక్కు చెదరక నిలచెను.

సోదర లక్ష్మణ! నగలు చూడుము
సీతవి ఇవికద తీరుగ చూడుము”
అనుచు రాముడు నగలను చూపగ
వినయముతో సౌమిత్రి పలికెను:

“పాద పద్మములు దర్శించెదను
ప్రణామముంచి తరియించెదను
కావున అన్నా! అందెలు వదినవి
మిగిలిన నగలు గురుతు నెరుగను.”

ఆరాటముతో నిండిన రాముడు
రవి సుతు నడిగెను సీత వివరము
వంచకుడుండెడి లావు అడిగెను
కూకటివేళ్ళతో కూల్చెదననెను.

“ఇచ్చట నేనయి చంపుటెట్లని
సందేహించకు సూర్యనందనా!
ఇంతటి బాధకు నను గురి చేసెను
కావున రక్కసు లందర జంపెద.

చోరుని ఉనికి తెలియజేయుము
జాలము నేనిక సహించలేను
సతి అపహరణము ఓర్వజాలను
దుష్టుని త్రుంచెద సూర్యకుమారా!”

॥ శ్రీరఘురాముని॥

7 శ్రీరాముని అండ నిలచెదనని సుగ్రీవుడు బాస చేయుట

గద్గద కంఠముతో సుగ్రీవుడు
పలికెను అపుడు రామచంద్రునితో:
“రక్కసు వివరము వాని ప్రదేశము
శక్తి యుక్తులను పూర్తిగ నెరుగను.

కానీ వినుము! వంత నొందకుము
ఏదో విధముగ భూమి సుతను
నీ దరి చేర్చెడి యోచన చేతును
నమ్ముము నన్ను-నెయ్యము సాక్షి.

మాతను తెచ్చెద-ప్రతినగ నెంచుము
దైర్యము విడువకు-మహాత్ముడవు కద
దుఃఖించుటది తగదు రాఘవా!
వగపే మూలము గౌరవహానికి.

సతీ వియోగపు దుఃఖము నెరుగుదు
కోతి నయినను దైర్యము నుంటిని
ముదితకోసమై వగచుట ఏల
పండితుడవునువు చేయుట ఇటులా?

దైర్యముతో కన్నీటిని కట్టుము
పట్టు సడలని పౌరుషమందుము
దుఃఖమునందు-భన నష్టమున
ప్రాణాపాయము-భయమునందున

బుద్ధిబలముతో ధీరుడు నిలచును-
శోకవశుడగు బుద్ధిహీనుడు-
బరువుతో కృంగిన నావ, సంద్రమున
మునిగిన రీతిగ మునుగు దుఃఖమున.

ముకుళితహస్తము లివిగను రామా!
నా స్నేహమునువు మన్నించుమయా!
ప్రార్థన నాది- శత్రుహరణ- నువు
దైర్యము పూనుము పురుషపుంగవా!

నెయ్యముతో- నే హితము చెప్పితి
నీకు చెప్పగా నే చాలుదనా!"
అనుచు పలుకగా- రామచంద్రుడు
అశ్రుల నాపి పలికె ప్రియముగ

"గుండెల హత్తుకు- ప్రేమపంచి మరి
పలికెడి హితునిగ పలికితివయ్యా!
ఆపదలందు దైర్యము గరపిన
ఉత్తమ హితునిగ వర్తించితివి.

అక్కరలో- నా ప్రక్కన నిలచిన
ఒక్కహితుడవు- బంధువు లెందుకు
నిక్కమయిన నీ కూరిమి పలుకుల
చక్కబడినది నా మనసెంతయో.

సతిని వెదకుట- రక్కసు త్రుంచుట
వలయు యత్నము చేయుము నీవు
విత్తు జల్లుటకు అనువగు నేలగ
నా మదివున్నది- కార్యము తెలుపుము.

సూర్యనందనా! నా పలుకులవి
నిను మెప్పించగ పలుకగలేదు
అసత్యమెరుగను- ఇక ముందాడను
శంకవదలుము- శపథము చేసితి."

రాముని ప్రతిన- హితవాక్యములు
వినిన సుగ్రీవుడు అతని సచివులు
అమితానందము నందిరి అచట
కార్యసిద్ధియని తలచె సుగ్రీవుడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

8 సుగ్రీవుని దుఃఖము - శ్రీరాముని ధైర్యోక్తులు

సుగ్రీవుడు పలికెను వినయమునిండి
రామానుజుడు వినుచుండగను
“నీ స్నేహముతో- కపినయినా- నను
రామ నేస్తమని గౌరవింతురు.

నీ సాయముతో స్వర్గపురమది
లభించగలదు మాన్యుడనయితిని
నీ నెయ్యముతో నావారలకు
పూజనీయుడను అయితిని రాఘవ!

నా స్నేహము నువు తెలుసుకొందువు
నే నుడివిన అది ఆత్మ ప్రశంసయే
స్నేహితుడయినచో లోపము లెంచక
ఉత్తమ గతిగా నెయ్యమెంచవలె.

శరీరమునకు కరములమాదిరి
కంటికి రెప్పల మాదిరిగానే
నిలచి-మిత్రుల కార్యము లన్నియు
ఆలోచించక నెరవేర్చవలె.”

సుగ్రీవుడటు పలుకగ-రాముడు
పలికెను తమ్ముడు వినుచుండగను
“నీవు నుడివినది నిక్కమేసుమా!
నే గ్రహించితి నెయ్యపు విలువ.”

సంభాషణమటు సాగుచుండగా
క్రొత్తచిగురులు పూలునిండిన
తరుశాఖలను క్రొత్తవివేసి
దాశరథులను కూర్చోనజేసిరి.

తిరిగి పలికెను రవిసుతుడపుడు
“అన్న వాలిచే తరుమబడితిని
ఋష్యమూకమున దాగియుంటిని
దుఃఖము తీర్చి నను రక్షించుము.”

పలికెను లీలగ నవ్వుచు రాముడు
“నా మిత్రుడవు మేలు చేసెదను
కీడు చేయుటది రిపు లక్షణము
చంపెద వాలిని-వ్యధ నీకేల?

నా శరములు అతి వేగము గలవి
మిరుమిట్లు గొలపుచు భయంకమవి
స్కందవనమున పుట్టినట్టివి
వజ్రాయుధముతో సమానమైనవి.

భయంకరమయి కోపము నిండిన
సర్పమువంటి శరములు చూడుము
వజ్రాయుధపు పాటుకు గిరివలె
నీతిలేని-ఆ వాలి కూలును.”

“అగ్నిసాక్షిగ చెలిమి చేసితివి
చేయి కలిపి నా మనసు గెలిచితివి
దుఃఖానలము కాల్చగ తెలిపితి
చిన్న విషయము కాదు రాఘవా!”

అనుచు పలుకుచు దుఃఖమునిండి
కన్నులనీరు పారుచుండగా
డగ్గుత్తికతో మాటలు పెగలక
సూర్యనందనుడు శోకము నిండెను.

దైర్యము తెచ్చుకు సుగ్రీవుడట
వాలి చేసిన దుష్కార్యములను
నిర్దయుడై తన హితులందరిని
చెరలో నుంచుట తెలిపెను అపుడు.

“రాజుగ వాలి ఏలుచుండగ
యువరాజగు నను వెడలగొట్టెను
నా ఇల్లాలిని అపహరించెను
నను జంపుటకై యత్నము నుండెను.

నను జంపుటకై వచ్చినవారిని
తెలుసుకు-వారిని చంపుట నా పని
కావున, మొదట మిమ్ముల చూచి
భయము నందుటకు కారణ మదియే.

ఈ హనుమంతుడు ముందు నిలువగా
మిగిలిన ఈ కవులందరు-నన్ను
ప్రాణప్రదముగా కాపాడగను
బ్రతికియుంటిని దశరథ నందన!”

అంతట రాముడు అడిగె రవిసుతుని:
“మీ వైరమునకు కారణమేమి?
కారణమల్పము అయిన-మాటలతో
సమాధానము చేయగ చాలుదు.

వైర కారణము బలమయినచో యిక
వాలిని కూల్చి కార్యము తీర్చెద
నదివలె నా మది పరుగిడుచున్నది
విశదపరచుము సర్వము యిపుడే.

వింటిని ఎక్కు పెట్టకమునుపే
సర్వము తెలుపుము ఓ సుగ్రీవా!
వింటినుండి మరి శరము వెడలెనా
వాలి చచ్చును నిశ్చయమ్ముగా.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

9 సుగ్రీవుడు వైర కారణము నివేదించుట

తీరుగ పలికెను రవిసుతుడంతట:
“ఇరువురు పుత్రులు మా జనకులకు
అందు జ్యేష్ఠుడు-వీరుడు వాలి
చిన్నవాడను నేను రాఘవా!

ప్రేమగ బరగెడి వాలి అంతట
తండ్రి గతించగ రాజై ఏలగ
వినయమునిండి హితమును గోరెడి
బంటుగ నాతని సేవలు చేసితి.

కాలము ఆ విధి జరుగుచుండగా
మయుని తనయుడు-దుందుభి అన్న
మాయావి రక్కసుడు శ్రీ నిమిత్తమై
వైరము వాలితో కలిగియుండగ

మాటు మణిగిన నిశీధిలోన
మదించిపోయి పోరుకువచ్చి
నగరి ముందర నిలబడి వాడు
అతి భీకరముగ ఆరచుచుండగా

రోషమునిండి పానుపునుండి
లేచిన వాలి-పోరుకు సాగెను
ఉదయమువరకు వేచియుండమని
ముదితలు, నేనును, వేడిన వినకయె.

అన్న-పోరుకు సాగగ నంత
అనుసరించితిని సహాయపడగ
ముందర వాలిని గాంచి అంతట
పరుగిడసాగెను ఆ మాయావి.

వెన్నెలతోడుగ నుండగ వాలి
వెంబడించెను ఆ మాయావిని
అంతట వాడొక బిలమును గాంచి
అందు దూరెను ప్రాణభీతితో.

నన్నుగాంచి నా అన్న బలికెను
నీ విచ్చటనే నిలబడియుండుము
బిలముజొచ్చి-ఆ మాయావిని-నే
చంపి వచ్చెదను అనగా, నేను

అనుసరించెదను నిన్నే అనగ
వినకనె-అన్న-బిలమున జొచ్చెను
నే నచ్చటనే ఒక ఏడాది
వేచియుంటిని అన్న కొరకునై.

అంతట-నెత్తుటి ప్రవాహమ్మది
బిలమునుండి అట వెడలజొచ్చెను
నురగలు వెడలెను, రక్కసి అరుపులు
వాలి రోదనగ వినవచ్చినవి.

అన్న- అసువులు బాసెను అనుకొని
దుష్ట దనుజుని భీతి చేతను
కొండ నొక్కటి బిల ద్వారమున
అడ్డముగా పడవేసి-వగచుచు.

అన్నకు జలములు వదలితినేను
దుఃఖము నిండి పురముజేరి, మరి
అన్న మరణము తెలియనివ్వక
రోజులంతట దొర్లించగను

విషయము మెల్లగ తెలిసిన సచివులు
వానర రాజ్యము నప్పగించిరి
వాలి అంతట ఆ మాయావిని
అంతముజేసి తిరిగి వచ్చెను.

రాజ్య కాంక్షతో అన్నను వదలి
పురము జేరితిని అనుకొని అతడు
క్రోధమునిండి-“కుమతీ-నువ్వు
తమ్మునివా! నా శత్రువగుదువుర!

నమ్మిన నన్ను వదలివచ్చితివి
బిలమున కడ్డము కొండ నుంచితివి
కులుకుచుంటివి పట్టము కట్టుకు-”
పలికెను వాలి కోపము నిండి.

నా సచివులను మిత్రులందరిని
చెరలో సుంచెను ఆ కోపిష్టి
బలగమ్ములతో వాలిని నేను
నిగ్రహించగ చాలియున్నను-

అన్న కావున తప్పుగ తలచిన-
శాంతము రాగా దయచూపునని
గౌరవించుటకు ఫలమిది నాకు
ప్రాణము కొరకై పరుగులు తీయుట.

అసురుని చంపి పురము జొచ్చెడి
అన్నకు-ఎదురుపోయి భక్తితో
నమస్కరించగ నను చూడకనే
ముఖము త్రిప్పెను కలవరపడితిని.

॥శ్రీరఘరాముని॥

10 సుగ్రీవుడు-తనను వారి తరిమివేయుటను చెప్పుట

“అన్న పాదముల వ్రాలిపోతిని
విన్నవించితిని సర్వము తీరుగ
నెత్తుటి వరదలు గాంచితి నయ్యా!
సంవత్సరమట వేచియుంటిని.

నీ కంఠధ్వని వినబడదయ్యా!
మదిలో శంక ముదిరిపోయెను
అసురుని భయమున బిల ద్వారమున
అడ్డముగా నే కొండ నుంచితిని.

దీనముగా నే పురము జొచ్చితి
వలదన-వినక సచివులందరు
పట్టము గట్టిరి దయచూపుమయా!
శత్రుడగానని కరములు ముడిచితి.

వారి వినకనే దురుసుగ పలికెను
పేరోలగమున నిలపి-కథనము
వినిపించెను-తను అసురుని కొరకై
బిలమున వెదకుట సాగించితి ననె.

“సంవత్సరమటు వెదకగ-దనుజుడు
కనబడినంతనె కలబడి జంపి-
కొండనెట్టగ సాధ్యము గాక
సుగ్రీవునికై అరచితి నపుడు.

అలికిడిలేదు-దుఃఖించితిని
మనసంతయును వికలమయినది
అతి కష్టముతో కొండను నెట్టి
బిల ద్వారమును దాటివచ్చితి.

చూడుడు వీడు! రాజ్యలక్ష్మికై
అగ్రజు-నన్ను ద్రోహచింతనతో
మృత్యుముఖమున త్రోయజూచెనని
ఎన్నో విధముల పరుషములాడెను.

తమ్ముడ నేనటు చేయుచునాయని
తలంపులేక కట్టుబట్టలతో
తరిమెను-భార్యను అపహరించెను
తిరిగి తిరిగి-నే చేరితి నీ గిరి.

తెలిసి నేను అపరాధినిగాను
తెలియక చేసిన కాదపరాధము
దీనుని-నన్ను రక్షింపుమయా!
ధర్మాత్ముడవు-యశము గడించుము.”

రామవుడనెను అనునయించుచు
“దుఃఖించకుమో! మిత్రసత్తమా!
వాడి బాణముల కూల్తును వాలిని
కంటబడుటయె ఆలస్యమిక-

పరశ్రీ భోగము అందును వాలి
నా కంటికి మరి కనబడువరకే-
సతికి దూరమగు దుఃఖము తెలియును
అర్కసుతా! నీవంత నెరుగుదును."

॥శ్రీరఘరాముని॥

11

వాలి బలము - మతంగముని శాపము

రాముని పలుకుల ధైర్యము నిండి
రవిసుతుడనెను: "పురుషోత్తమ! నువ్వు
కోపము నిండి శరములు వదలిన
లయ కాలములో రవి కిరణములగు

అయినను వినుము-వాలి విక్రమము
కొండల నాతడు అవలీలగను
బంతులాడినటు ఎగురవేయుచు
హేలగ జిమ్మగ చాలును రామా!

ప్రాతఃసంధ్యకు పూర్వమే లేచి
నాల్గు సంద్రములతీరుగ తిరిగి
సంధ్య కృత్యములు ఆచరించుకొని
అలుపు నెరుగక-అడుగిడు పురమున.

భుజబలతేజుడు-భూరుహమ్ములను
విరచును-చిత్రము ఆతని బలము
దుందుభి అను మహిషాకృతి గలిగిన
అసురుడు-వరబల గర్వమునిండి

సాగరమును గని-పోరగ రమ్మన
వారిధి అంతట- "హిమగిరీంద్రుడు
నీతో పోరగ చాలినవా"డన
రయమునబోయి గిరిని లాకగ

గిరిరాజంతట పలికె దుందుభితో
"మునుల కాశ్రయము నిచ్చెడి నెలవును
ఏలకుమ్ముట-పోరగపొమ్ము
కిష్కింధలో నీ కీడగువాడు-

వాలి-వానరుడు రాజైయుండెను
సరిచేయును నీ కండూతిని" అన
భూమి వణకునటు భయంకరముగా
దుందుభి సాగెను కిష్కింధాపురి.

పురమును చేరి తరువులు కూల్చుచు
శృంగమ్ములతో తలుపులు జీల్చుచు
విజయకాంక్షతో అసురుడు రాగా
వినబడె వాలికి-ఆ ధ్వనులన్నియు.

అంతట వాలి అంతఃపురమును
వదలి వచ్చెను శ్రీలందరితో
తారల నడుమ చందమామలా
వెలిగెడి వాలి-పలికె దుందుభితో:

"ఓ దనుజోత్తమ! దుందుభివని-నిను
తెలిసితి - ఏల ఈ విధ్వంసము?
ఊపిరి నిలువగ ఆశ కలిగిన
శీఘ్రమే పొమ్మన" దుందుభి పలికెను:

“శ్రీలముందరా ప్రగల్భమ్ములు!
పరాక్రమముతో పోరగ రమ్ము
ఉదయమువరకు వేచియుందును
భోగములంది దిగుము పోరుకు.

లోనికి బొమ్మ భార్యలజేరుము
దివి సుఖమందగ దానములిమ్ము
పురమునంతను తిరిగి చూచుకొని
తగినవాని యువరాజుగ జేయుము.

మత్తు నిండియో-అప్రమత్తుడో
నిద్రించుచునో నిరాయుధుడునో
నీవలె-కామము నిండినవాడినో
చంపిన-భూణహత్య దోషమగు.”

వినిన వాలి-తన సుందరాంగులను
లోనికి బొమ్మని-పలికె దుందుభితా
“అసురోత్తమ! నువు భీరువుగానిచో
తలపకు నన్ను మత్తునిగాను.

నేద్రావినది వీరపానము
నేద్రావెద నీ ప్రాణమ్ముల”నని
తండ్రి యొసగిన కాంచనహారము
ధరించి-వాలి లాకె దుందుభిని.

లీలగ వాలి దుందుభి నెత్తి
శృంగములందుకు గిరగిర త్రిప్పి
నేలను మోదగ నెత్తురు పారెను
తిరిగి దుందుభి నిలచి పోరెను.

భీకరమ్ముగ పోరు సాగెను
వాలి బలమది ఇనుమడించెను
దుందుభి బలము సన్నగిల్లగా
ముష్టిఘాతముల అసువులు బాసెను.

పీచమడంచి దుందుభికాయము
కరములనెత్తి యోజనదూరము
లీలగ-వాలి విసరగనంతట
కాయమునుండి వెడలిన నెత్తురు.

గాలికి మతంగ ఆశ్రమ మందు
చిందిపడగ-ఆ ముని కోపముతో
వెలుపలకొచ్చి ఆశ్రమసీమలొ
దుఃదుభికాయము గాంచినయంత

తపోబలముచే సర్వము తెలిసి
బలోన్మత్తుడగు వాలి పనియని-
ఆశ్రమ మందలి తరువుల గూల్చి
నెత్తురు మాంసము విరజిమ్ముచును.

అతి హేయమగు పనిని చేసిన
వాడుజచ్చు-ఈ వనముజొచ్చిన
నా ఆశ్రమమొక యోజనమున్నది
అందడుగిడిన వాలి కూలును.

రేపటి సూర్యోదయము లోపలే
వాలి పక్షపు కోతులన్నియు
నా ఆశ్రమము వదలిపోనిచో
వేల ఏండ్లట శిలలగుదురనె.

శాపము వినిన వాలి-మతంగుని
శాంతపరచగా పోయెను అపుడు
మునికోపముతో లోనికి పోవగ
భయముతో వాలి మరలివచ్చెను.

ఆ శాపమె-నా పాలిటి వరముగ
తిరుగుచుంటిని అసువులతోనిట
చూడుము-అసురుని అస్థిపంజరము
పర్వతమంత ఉన్నది అదిగో!

రామా! అవిగో మద్దిచెట్లవి
సప్త సంఖ్యలో చిక్కగ నున్నవి
వాలి-పిడికిట వాటిని పొడిచి
ఆకులన్నియు రాలగ చేయును.

బలొన్మత్తుడు ఆయుధ మందక
కేవలమాతని చేతులతోనే
అంతటి పనిని చేయగ చాలిన
వాలిని-నీవు చంపెదవెటు”లన

రవిసుతు చునసు తెలిసినవాడై
రామానుజుడు అడిగె నంతట
“రాముడు వాలిని చంపగలుగునని
నమ్ముట నీవెటు ఓ కపిరాజా!”

“ఓ గుణవంశా! వాలిబలముతో
ఛిద్రములొనర్చు సప్తసాలముల
ఒక్కదానిని రాముడు త్రుంచిన
నమ్ముచు-వాలిని చంపగలుగునని

లక్ష్మణమూర్తి! పర్వతమంతటి
దుండుభి ఎముకల గూడును రాముడు
రెండువందల ధనుసుల దూరము
చిమ్మిన, నమ్ముచు రాముని శక్తిని

పరీక్ష పెడితిని రాముని బలముకు”
అనిన శంకయు భయములతోను
తిరిగి పలికెను రవిసుతుడంతట-
“వాలిబలములో సురలను మించును

విక్రమమందు అజేయుడాతడు
తిరుగులేని అతి పౌరుషవంతుడు
తీవ్రకోపము-వేగము-బలము
తెలిసి-నేనిట దాగియుంటిని

దశరథనందన! మిత్రుడవీవు
దయగల ధీరసత్ముడవయా!
దొరికెను-హిమగిరి ఆశ్రయమంతటి
ఆశ్రయమ్ము-నా బ్రతుకు ఫలించెను

నీ ఆకారము, బుద్ధి బలములు
మాటలతీరు-పూర్తి ధైర్యమిడు
నివురుగప్పిన నిప్పువు నీవు
అయినా-ఆజిలొ నిన్నెరుగనుకద!

వాలిభయముతో నిటుమాటాడితి”
అనుచు పలికిన సుగ్రీవునిగని
రాముడు పలికెను- “నీ సంశయము
తీర్చెద చూడుము కపికులోత్తమా!”

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
దుందుభికాయము ననాయాసముగ
బొటనవ్రేలిచే పదియోజనములు
చిమ్మెను-విస్మయమందగ నందరు.

అంతట పలికెను సుగ్రీవుడట
“రామా! యిపుడీ కశేబరమ్ము
ఎండిన మ్రోడై ఎముకలగూడయె
శ్రమనెరుగని నువు-చిమ్మితివిటుల.

యుద్ధముచేసి అలసిన వాలి
మాంసము నెత్తురు నిండిన కాయము
ఎత్తివిసరెను-అవలీలగను
కావున నిన్ను దయతో వేడెద.

ఈ పరీక్షలో నా నమ్మకము
కుదురుకొనుటది అతికష్టమయా!
కావున నీవు సప్తసాలముల
ఒక్కదానిని కూల్చుము నమ్మెద.

వాలిని మించిన బలవంతుడవు
అయినా నేను స్వయముగ తెలియగ
కోరితి-అసువుల తీపిని వదలక
నిన్ను నమ్మి మరి-పోరుకు పోవకె.

కరితొండముతో సరిపడు చాపము-
శరసంధానము చేసి వదలిన
శరము తప్పక కూల్చును తరువును
సందేహము నాకెంతయు లేదు.

తేజమునందు సూర్యునిమాదిరి
గిరులయందున హిమవంతునిగ
చతుష్పాదముల సింహము పగిది
నరులందున నువు శ్రేష్ఠుడవయ్యా!”

॥శ్రీరఘరాముని॥

12 సుగ్రీవునికి రాముని శక్తి తెలియుట-వాలితో సుగ్రీవుని యుద్ధము

అంతయు వినిన రామచంద్రుడు
నమ్మక మొదవగ సుగ్రీవునకు
ఘనకోదండమునందుకు నిలచి
బంగరుమొనగల శరమును తొడిగి

విడిచెను గురితో-సాలమ్ములపై
దిక్కులు ధ్వనిచే పిక్కటిల్లగా
రయమున శరము వృద్ధితరువులను
చీల్చుకుపోయి-గిరినే చీల్చి

అంతట ఆగక-అవనినిజొచ్చి
పైకివచ్చి మరి విజయగర్వముతో
వీరపుంగవుని అమ్ములపొదిలో
పదిలమ్ముగను నిలచుట గాంచి.

ఆశ్చర్యముతో గగురుపాటుతో
రవిసుతుడంతట శిరసును వంచి
రామచంద్రుని పాదమ్ములపై
ప్రణామముంచి పలికె తీరుగా:

కిష్కింధాకాండము

“దశరథనందన! ఇంద్రుడు కూడిన
దేవగణములను-అసురులందరిని
ఏకకాలమున గెలువజాలుదువు
ఏల నేను మరి వాలిని చెప్పుట ?

మద్దిచెట్లను కూల్చెను శరము
గిరినే చీల్చిన దివ్యశరమది-
పాతాళమునకు పంపి తేగల
శరనై పుణ్యము నీకే తగును.

ఓ నరపుంగవ! నాకొరకై నువు
వాలిని చంపుము-వేదన తీర్చుము
కరములు ముడిచి ప్రార్థించితిని
మహాత్ముడవు నువు మైత్రికి నెలవు.”

వేడుకొనెడి ఆ సుగ్రీవుని గని
ప్రేమమీరగా కొగలించుకొని
“పోదము రమ్మ-పోరుకు రమ్మని
వాలిని పిలువుము-జాలము చేయకు”

అని పలుకుచును రామలక్ష్మణులు
కపులందరును వెంట నడువగా
సాగి, తరువుల చాటున నిలిచిరి
ముందుకు సాగిన సుగ్రీవుడట

సింహవాదముతో దిక్కులవియగా
వాలిని పోరుకు రమ్మని బిలువ
పశ్చిమాద్రిపై నిలచిన రవియై
కోపమునిండి వాలి నిలచెను.

భీకరమయిన పోరుసాగినది
పిడుగుల సవ్వడి విడికిటిపోట్లతో
చరువుల-అరువుల సాగిన యుద్ధము
బుధుడంగారక పోరుగ తోచెను.

పోరుపెరుగగా రామచంద్రుడు
వింటిని ఎక్కు పెట్టి చూడగా
సోదరులిరువురు అశ్వనిసురలన
ఒకేరూపము బలముతో నిండి

గుర్తించుటకు వీలుతెలియని
సందేహములో రాముడు పడగ
ప్రాణముతీయు శరమును విడువగ
మనసురాక-మరి ఊరకుండెను.

వాలిదెబ్బలకు ఓర్వజాలక
నెత్తుటదడిసిన ఆ సుగ్రీవుడు
రామునిజాడ తెలియకపోగా
పరుగిడె తిరిగి ఋష్యమూకము

తరిమినవాలి ఛీ! యని పలికి
బ్రతికిపోతివని హేళనచేసి
తిరిగిపోయెను-అంతట రాముడు
హనుమంతునితో చేరె సుగ్రీవుని.

ముందర నిలచిన రామునిగాంచి
సిగ్గుతో తలను వంచి రవిసుతుడు
పలికెను-“రామా! ఇటు చేయుటకు
ఏమపకారము-నే చేసితిని?

నమ్మక మొదవగ శక్తినిచూపి
పోరుకుపొమ్మని నను నమ్మించి
శత్రువాతను బడజేయుటచే
నీకు కలిగెడి యశస్సు ఏమి?

వాలిని చంపను అని నువు చెప్పిన
నేనీగిరిపై బ్రతుకుచుందును
పోరుకుపొమ్మని ప్రోత్సహించినది
చావుదెబ్బల పాల్జేయుటకా?”

అనుచు పలుకుచు రోదించెడి-ఆ
సుగ్రీవునిగని రామభద్రుడు
“నాయన! నీవు కోపించకుమా
శరమువదలని వివరము వినుము

రూపమునందు వయస్సునందున
చూపునందు మరి వేషమునందు
మాటలయందు కంఠస్వరమున
దైర్యమునందు ఇరువురు సములే

మీలో-వాలిని తెలియగనై తిని
శరము వదలినచో వ్యర్థముగాదు
నీకాశరమే తగిలినచో మరి
సర్వము-నాశము అయినటులేకద !

ముందు వెనుకలు ఆలోచించక
విడచిన శరము-నిన్నే కూల్చిన
కార్యముకాక పోవుటకాగా
శాశ్వతమైన అపకీర్తి కదా!

అభయము నిచ్చి తానే కూల్చుట
ఎంతటి పాపమో ఆలోచించుము!
దానికి ప్రాయశ్చిత్తము లేదు
తీరుగ తెలియుము సూర్యనందనా!

నా వచనమ్ములు నమ్ముము నీవు
తిరిగి వాలితో పోరగపొమ్ము
నాకు తెలిసెడి గుర్తు ధరింపుము
వాలికూలు- నా వాడి బాణమున”

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
గజపుష్పమ్ముల తీగనొకటిగని
లతను-హారముగ-కపికి వేయగా
లక్ష్మణమూర్తికి ఆదేశించెను.

సౌమిత్రపుడు లతాహారమును
రవిసుతు మెడలో వేయగనతడు
తారాకాంతుల వెలిగెడి రవియై
తిరిగిపోరగా బయలుదేరెను

॥శ్రీరఘరాముని॥

13 వాలితో పోరుకు సుగ్రీవుడు రెండవమారు వెడలుట

రామచంద్రుడు రవి కిరణములగు
శరములు-ఘనమగు వింటితొ నడువ
లక్ష్మణమూర్తి సుగ్రీవులు ముందై
నలుడు-నీలుడు-తారుడు-హనుమలు

అనుసరించగా-సుందరమయిన
పూపొదలనుమరి పక్షిగుంపులను
పూల బరువుచే వంగిన తరువుల
తటాకాలను గిరిప్రదేశములు

వైడూర్యములన-మెరసెడి ఆకులు
సిగ్గునిండిన మొగ్గలుండినది
విరసినకమలము లుండినకొలను
శుభముగ కన్నుల కగపడెనచట

కారండవములు హంసబెగ్గురులు
నీటికోళ్లు మరి చక్రవాకములు
మధురస్వనములు నింపెను మడుగుల
పచ్చికమేసెడి జింకల గాంచిరి

నడచుకొండలు-కారుమబ్బులన
తిరిగెడుగజములు-తటాకాలను
కలవరపెట్టుచు నీటిని చిమ్ముచు
గట్టను త్రోయుచు-కనబడెనచట.

రామచంద్రుడట ఒకప్రదేశమున
చిక్కగనున్న తరువులగాంచి
ఒప్పుమీరగ పెరిగినవనము
వివరముచెప్పగ కోరె రవిసుతుని.

సాగుచువలికెను సుగ్రీవుడట
“సప్తజనులను-ఋషులేడుగురు
శిరసులు భువిపైనుంచి-తపసుతో
ఏడు దినములకు ఒక్కతడవనే.

వాయుభక్షణ చేయు తాపసులు
నీటియందునే నిద్రించుచును
ఏడువందల సంవత్సరములు
తపసుచేసి-రవితేజులాయిరి.

తపసు ఫలించగ-తనువుతోడనే
నాకముచేరిరి ఆ మహాత్ములు
వారి మహిమచే-చెట్టుచుట్టిన
వనము-చొరగను శక్యముకాదు.

దేవాసురులకు భయము-దీనిగన
పక్షులు జంతువు లిందడుగిడవు
అడుగిడెనామరి దారితోచక
వనమున తిరుగుచు-వెలువడలేవు.

ఆభరణముల సుందరనాదము
ఆనందమగు మంగళవాద్యము
మృదుభాషణలు-సురసంబంధపు
పరిమళవాయువు వీచును ఇచట.

రామా! చూడుము త్రేతాగ్నులవి
వెలుగుచున్నవి-గాలికి ఆ పొగ
తరుశాఖలలో యెఱ్ఱనికాంతితో
కపోతకంతము రంగును పోలెను.

తరువులపైన ఆ పొగనిండగ
కాననమందలి వృక్షములన్నీ
మేఘకాంతిచే-ఆకులవన్నెచె
వైడూర్యముల కొండగతోచును.

రామా! నీవు అనుజునితోను
ఇచ్చటనుండే మ్రొక్కుము మునులకు
మునులకు మ్రొక్కిన-వ్యాధులంటవు”
అనగా మ్రొక్కిరి దాశరథులట.

మునులకు మ్రొక్కి తేజమునిండి
రిపుసంహరణకు ఆయుతుడై అట
భద్రమూర్తి శ్రీరామచంద్రుడు
వాలియేలు కిష్కింధనుగాంచెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

14 సుగ్రీవుడు సింహనాదముతో వాలిని పోరుకు రమ్మనుట

రోషమునిండి సుగ్రీవుడట
మేఘగర్జనము చేసెను అపుడు
తేజోవంతుడు అయిన రామునితో
నగరము జూపుచు పలికెను అంత.

శూరుడు-శత్రువు ఘనతకు లొంగడు
అబలల ముందవమానము నందడు
ఓటమి శంక మదిలో కలిగిన
దురాగ్రహముతో ముందుకురుకును."

"కావలి కపులను చల-గలిగినది
యంత్రరక్షణనున్న నగరమది-
నీ మాటలవి ఫలించు తరుణము
వచ్చెను రాఘవ-గను కిష్కింధను"

దశరథనందను ధైర్యవాక్కులతో
రవిసుతుడంతట ఉఱుమై ఉఱిమి
దిక్కులవియగా నాదము చేసెను
సంద్రపుఘోషగ ధ్వని వినిపించెను.

రాముడు పలికెను అనునయముగను
"అర్కసుతా! నువు పుష్పమాలతో
చుక్కలు చుట్టిన సూర్యుని మాదిరి
వెలుగుచుంటివది-అశుభము వాలికి.

మేతకుపోయి వచ్చెడిగోవులు
భీతిలి పరుగిడుచందముగాను-
అరాచకములో-కులస్త్రీలందరు
దుష్టులకందక చెదరిపోయినటు.

వాడిబాణమున భ్రాతృకంటకుని-
కూల్తును-వానిని కనబడనిమ్ము
కనబడి-వాలి బ్రతికిన అపుడు
నను నిందించిన సరియగునయ్యా!

యుద్ధభూమిలో దెబ్బలు తిని-మరి-
పరుగిడు అశ్వము లన్న తీరుగా
పరుగిడె మృగములు-పక్షులన్నియు
నింగిని వదలి నేలకురాలెను.

భయమును వదలుము సూర్యనందనా!
నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చెద వినుము
వాలిని యుద్ధోన్మత్తుని చేసెడు
సింహనాదమును చేయుము ఇపుడే.

పక్షులు నేలకు రాలిన చందము
పుణ్యము తరిగి పుడమిని రాలిన
గ్రహముల తీరుగ నుండగనపుడు
ఎగసిన ధ్వని అట వాలిని పిలచెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

15 వాలిని యుద్ధవిముఖునిగా చేయుటకై తార ప్రయత్నించుట

సుగ్రీవుని కంఠము వినబడినంతనె
అంతఃపురమున వాలి లేచెను
మత్తుజారెను-కోపము హెచ్చెను
సంధ్యాసూర్యుని చందమాయెను.

గ్రహణమునాటి సూర్యుడాయెను
క్రూరమైన తన కోటలు మెరయగ
మంటగ మండుచు, కలువలులేని
మడుగురీతిగ కాంతులు తరిగెను.

పండ్లు పటపట కొరుకుచు నతడు
ధరణి పగులునటు త్రొక్కుచునపుడు
యుద్ధము చేయగ బయలుదేరగా
తార-ప్రియముగ కౌగలించుకొని

శుభకర వాక్కులు పలుకగ నేర్పరి
భయముతో-భర్తకు మేలు కలుగగా
పలికెను-“కోపము ఏటిసీటివలె
వచ్చిన దానిని వదలుట మేలు

రాత్రి ముడిచిన మురిపెపు సుమములు
తెల్లవారగనె తీసివేయునటు
వదలుము కోపము-ఉదయముకాగా
పోరిన-రాదు నీ కపకీర్తి

ఇప్పుడే పోరుకు పోయిన నీకు
అపకారమది ఏమని అనిన
ఇంతకుముందే నీచే ఓడిన
వైరి-ఇంతలో వచ్చున బలముతో?

పరుగిడె ప్రాణము నిలుపుకొనుటకై
పోరగవచ్చి పిలచె ధైర్యముతో
సాహసమెటుల వచ్చెనో తెలియుము
నా మదికెంతో సందేహమది

మునుపటిమాదిరి సింహనాదము
కానేకాదు-కారణమేమో?
బలము-ధైర్యము-గట్టి ప్రయత్నము
కనబడుచున్నది-కారణముండును

అతి బలమయిన సాయము తోడై
ఆజికిపొమ్మని ధైర్యము నిడనిచో
అంతటి గొప్ప సింహనాదమును
అర్క-సుతుడు-మరి చేయడు నాథా!

నేర్పరితనము తెలివితేటలు
పుట్టుకతోనే నేర్చె రవిసుతుడు
బలము గ్రహించక సాయము నందడు
అల్పులచేర్చుకు పోరగ రాడు

నా ప్రాణేశ్వర-నే నిటు పలుకుట
వట్టి ఊహయని మదిలో తలచకు-
అంగదుడింతకు ముందే తెలిపెను
వేగులవలన వినిన వార్తను

అయోధ్యాపతి తనయులిద్దరు
రఘువంశమున పుట్టిన వీరులు
రామలక్ష్మణుల పేరున బరగెడు
అజేయులయిన సోదరులిరువురు

ఋష్యమూకమున సుగ్రీవునితో
చెలిమిచేసిరి-వారిలో రాముడు
వినుతకీర్తియై వెలయు త్రిధాముడు
ఉచితానుచితము లెరుగును బాగుగ

సాధుజనులకు నీడనిచ్చును
ఆర్తజనులకు మహాగతియగు
బాధితులందర కభయప్రదాత
విస్తారకీర్తికి నెలవగు రాముడు.

జ్ఞానవిజ్ఞానపు సంపన్నతతో
సకలధాతువుల నెలపు హిమగిరిగ
సకల శుభముల కల్యాణ గుణముల
స్థానము-రాముడు దశరథ తనయుడు

సత్యవాదిగ తండ్రిని చేయగ
కదలె కానలకు ఆ రఘురాముడు
అమిత విక్రముడు-అజేయుడతడు
మహాత్మునితో మరి విరోధమేల?

నీ దోసములను ఎంచుటకాదు
చులకనగా నిను చేయుటలేదు
నే నుడివినటు వానరేశ్వరా
చేయుట శ్రేయము కోపించకయా!

వీరులందు-నువు అగ్రగణ్యుడవు
కానీ, నీ సరి వీరుడుండును
రామునితో నువు కలహించకుము
తమ్ముని చేయుము యువరాజుగను

నా ఆలోచన చెప్పితినేను
నీకు తోచినటు చేయుము నీవు
బలమున నీకు ఈడగువాడు-
నీ తమ్మునితో వైరము వీడుము

రామచంద్రునితో సఖ్యము చేయుము
సుగ్రీవునిపై వలదు మత్సరము
అటుల చేసిన-రాముడు నిన్ను
ద్వేషించకను దరి చేర్చుకొను

నాథా! నీకు సోదరుడొకడే
అన్నా! అని ఆప్యాయముగాను
పిలచెడివాడు-విధేయు డతడు
ఉత్తమ గుణములు కలిగినవాడు

కపివీరులలో-సుగ్రీవునితో
సరిపడు బలము ఎవ్వరికున్నది?
దుష్టుడుగాడు-ధిక్కరించడు
సద్గుణయుతుడు-గురిగలవాడు

తండ్రివైపు నీ బంధువు అతడు
మిగిలిన బంధువు లందరు కూడ
తరుణులవంక వచ్చినవారే
కావున అసలగు బంధువు అతడే

అనుజుడు కాడా ఆ సుగ్రీవుడు?
ఏకగర్భ సంజాతులు కారా?
శత్రువుకాదు-బంధువు నీకు
కావున-నీ దరి చేర్చు ప్రియముగ

నీ మేలు కోరెడి దానను నేనని
నిండుగ నీవు నమ్మిన ఎడల
నాపై ప్రేమ నిండిన భర్తవు-
ప్రియమగు కార్యము చేయగ నెంచిన

నీ తమ్మునితో స్నేహము చేయుము
సుగ్రీవునిపై క్రోధము వీడుము
తప్పు యోచనము కాదిది నాథా!
నీకు మరియొక మార్గములేదు.

ప్రాణేశ్వర! నా మాటలు వినుము
కరములు మోడ్చి ప్రార్థించితిని
కోపము వలన మేలు కలుగదు
కీర్తికరము మరి కానేకాదు

అమితవిక్రముడు ఇంద్రతేజుడు
రామచంద్రునితో వైరము వలదు
వలదు వలదని"-తార పలికినను
వాలి వినకనే తిరిగి పలికెను.

"శ్రీరఘరాముని॥

16 వాలి సుగ్రీవుల యుద్ధము-రామబాణముచే వాలి కూలుట

బుద్ధిబలముతో మిన్నగు తారతా
నక్షత్ర సమమగు నఖములు కలిగి
నీతి విద్యతో నేర్పరియైన
భార్యతో పలికెను కోపమునిండి

"చంద్రముఖీ! ఇటు పలుకుట తగునా?
తమ్ముడు వాడు - అయినచో మరి
అతిశయించిన బలగర్వముతో
పోరుకు పిలచున సింహనాదముతో

ఇట్టివానినా - నే ఊమించుట
శూరులకుండున ప్రాణపుతీపి
అపజయమెరుగని - వెనుకడుగిడని
శూరుని చావు - అవమానమె కద?

మీదకు వచ్చి-సింహనాదము
చేయువాడు మరి శూరుడగునట
బలహీనుడనై ముందుకురాక
పడివుండెడి గతి-నేసహింతునా!

రామచంద్రుడు చంపును అనుచు
భయపడుచుంటివి కారణమేమి?
రాముడు-నా కపకారము చేయడు
ధర్మమూర్తి మరి చంపున నన్ను?

నీవు స్త్రీలతో అంతిపురమునకు
పొమ్ము-నేను మరి పోరుకు పోయెద
నాపై ప్రేమ నిండిన నీవు
పలికినదంతయు వింటిని నేను

బలమున చాలడు-గొంతేలేదు
అట్టివాడు మరి సింహనాదమును
చేసిన-నేను భరించగలనా?
భుజబల శౌర్యము చూపి వత్తును

ముష్టిఘాతముల కలబడి పోరి
సుగ్రీవుని బలగర్వము నణచెద
చంపను వానిని-నమ్ముము నన్ను-
నా ప్రాణముపై శపథము చేసితి

నా జయమును నువు కోరుకొనుచును
మరలిపోమ్ము మరి అంతిపురమునకు”
అనగా తార ప్రదక్షిణించి
మంత్రపూతముగ మంగళమనుచు

హీనస్వరముతో రోదించుచును
మిగిలిన శ్రీలతో తోనికి పోగా
ఇనుమడించిన కోపముతోను
పోరగపోయెను వారి అంతట

రోషమునిండి నిట్టూర్పులతో
వైరిని చూడగ నలువంకలగని
ఒకచో-మండెడి అగ్నితీరుగ
నేలను తన్ని నిలబడినట్టి

బంగరుఛాయతో వెలుగు సుగ్రీవుని
గాంచిన వారి-దట్టి బిగించి
ముష్టి బిగించి బంగరు మాలతో
ముందుకురాగా రవిసుతుడంతట

ఎదురు రాగను వారి పలికెను:
“వజ్రమువంటిది ముష్టిపూతము
నీపై బడును-పారిపోకుము”
అన సుగ్రీవుడు తిరిగి పలికెను:

“నీ తల-నా యీ ముష్టిచే నిపుడే
చితుకగొట్టెద-సందియమెందుకు?”
అనగా వారి ఒక్కటి మోదగ
నెత్తురు కారెను రవిసుతునకును.

తిరిగి సుగ్రీవుడు తరువును బెరకి
గిరగిర త్రిప్పి వారిని కొట్టగ
అతి బలశాలి వారి అంతట
గడగడ వణకుచు విలవిలలాడెను.

తమ్ముని దెబ్బకు వారి అచ్చట
బరువుతో నిండిన పెద్ద ఓడ-అది
పెనుతుఫానుకు ఊగినట్టుగ
ఊగిపోయెను-కలవరపడెను.

వాయువేగము గరుడవేగము
కలిగిన వీరులు వారి సుగ్రీవులు
ఒకరిని ఒకరు జయింపగోరి
వెనుదీయక మరి పోరసాగిరి.

ఆకాశములో సూర్యచంద్రులన
వెలుగుచువారు పోరగనంత
వారి బలమది క్రమముగ హెచ్చెను
రవిసుతు బలము తగ్గె క్రమముగ.

వారి బలముచే విక్రమమంతయు
చెదరి-సుగ్రీవుడు రోషమునిండి
యుద్ధముచేయుట కొనసాగించెను
పట్టుదలతో మరి పోరసాగెను.

ముష్టిపూతముల-పెద్ద తరువులతో
నఖముల గీరుచు-కాళ్ళతో తన్నుచు
ఒకరిని మించిరి మరియొకరన్నటు
పోరగసాగిరి సోదరులిరువురు.

మీద దుముకుచు చెట్లచె కొట్టుచు
నేలనీడ్చి మరి పిడికిట గ్రుడ్డుచు
ముఖాముఖీగను కలయబడుచును
వాసవ-వృత్ర సమరము చేసిరి.

వాలి బలము మరి హెచ్చిపోయెను
రవిసుతు బలము క్షీణించగను
దెబ్బలు తినిన సుగ్రీవుడట
నలువంకలకు గలయజూచెను.

మిక్కిలి బాధలొ నున్న మిత్రుడు
అభయమునందిన ఆంతరంగికుడు
కన్నుల ముందర రిపునికి లొంగి
ప్రాణాంతకమగు బాధను పడగ

కన్నుల గాంచెను రామభద్రుడు
భయంకరమగు తేజముతోను
వాలిని చంపగ చాలిన బాణము
ప్రియదర్శనుడు విసురుగ తీసి

అల్లె త్రాటికి బిగించి నిలచెను
అల్లదె లేచెను-టంకారధ్వని
నింగిని పక్షులు నేలను మృగములు
నిలువలేక మరి నేలను బడెను.

వజ్రాయుధమన-వేగము గలిగి
పిడుగుపడినటు వచ్చిన బాణము
రాఘవుచేత వదలబడినది
వాలి తొమ్మున సూటిగ తగిలెను.

రామబాణమది తొమ్మున నాటగ
ఆశ్వయుజమున పున్నమినాడు
కూలినయట్టి ఇంద్రధ్వజమై
వాలి అంతట ధరణిని బడెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

17

వాలి శ్రీరాముని నిందించుట

మొదలు సరకిన మానై పడెను
నేలను కూలెను వాలి అంతట
చంద్రుడులేని ఆకాశమువలె
ధరణి తేజము సన్నగిల్లెను.

వీరుడు వాలి నేలబడినను
పరాక్రమమ్ము-తేజము విడువక
ఇంద్రదత్తమగు హోరమహిషుచే
ప్రాణమ్ములను నిలపగ చాలెను

వాసవు దొసగిన బంగరుదండ
మేలగు కాంచన హోరము మెరయగ
సంధ్యాసమయము-ఎఱ్ఱని కాంతితో
వెలిగెడు మేఘము-అన్నటు తోచెను.

కాంచనహోరము మెరయుచుండగ
ఘనమగు శరము తొమ్మున నుండగ
నిర్మలమయిన దేహముతోను
మూడు వన్నెల వెలిగెను వాలి

రిపులకూల్చగ చాలిన వారికి-
నాకలోకము పంపగ చాలిన
రాఘవు వింటిచె వెడలిన శరము
ఉత్తమ గతిని కలిగించినది.

జ్వాలలు తగ్గిన అనలము వోలె
ప్రళయములో మరి జారిన రవియై
పుణ్యము తరిగి పుడమిని బడిన
యయాతి తీరుగ నుండిన వారిని

సురపతి వలె ధిక్కారము నెరుగని
మృగరాజంతటి జొమ్ము గలిగిన
దీర్ఘ బాహువుల వెలిగెడు వారిని
తేజము నిండిన వదనము గలిగి

తననే కొట్టిన అతి బలశాలిని
మెచ్చుకొనుచు తా-చూడగ నెంచి
నలుదిక్కులకు చూచెడి అగ్నిని-
రాముడు చేరెను-అనుజునితోను

లక్ష్మణమూర్తితో చెంతకు చేరిన
అతి పరాక్రముడు రామచంద్రుని
చూచిన వారి-ధర్మము, వినయము
నిండిన కఠినోక్తులతో పలికెను:

“రామా! నీవు రాకుమారుడవు
శాస్త్రజ్ఞానము కలిగినవాడవు
గొప్ప కులమున బుట్టినవాడవు
కీర్తి-తేజము కలిగినవాడవు.

అంతటివాడవు ఆహవభూమిలో
నీపై దృష్టి నిలపని వాడిని
వీరునిగా-నే పోరుచుండగ
జొమ్మున గొట్టుట ఘనమగు పనియా?

రామచంద్ర! నిను హితునిగతలచుచు
దయాలక్ష్మికి నెలవుగ నెంచుచు
ఉచితానుచిత జ్ఞానమూర్తిగ
లోకులు పొగడుచు నుండిరి కాదా?

పోరగబోకుము సుగ్రీవునితో
అతనికి రాముడు తోడని-తార
చెప్పిన వినక-వచ్చితి పోరుకు
రాజగుణములు కలవని తలచితి.

శమ దమాదులు-ఓర్పు-ధర్మము
ధైర్యము-సత్యము-పరాక్రమము
అపరాధులనే దండించుటవి
రాజులకుండెడి సద్గుణంబులు

అట్టి గుణములే నీలో కలవని
గట్టిగనమ్మి-వచ్చితి పోరుకు
మట్టుపెట్టితివి-ఎట్టి వీరుడవు!
ఇట్టి అకార్యము చేయుట తగునా?

గొప్ప గుణములతో శోభిలువాడవు
హేయ కార్యమును ఏలచేతువని
ఇతరులతో-నే పోరుచుండగ
నన్నే విధముగ హతమార్తువని

నిన్ను మున్ను మరి చూడకుండుటచె
మోసపోతిని నేల కొరిగితి
ఏ విధి నాతో పోరును అనుకొని
వచ్చితి నేను-నిజము నెరుగక

పచ్చిక కప్పిన బావివి నీవు-
బూడిద కప్పిన చిచ్చువు నీవు
పాపపు నడవడి-రాజవేషము
మాయలమారివి-తెలియగనైతిని.

నీ ముఖమును నే నెరుగను కాదా!
నీ నగరము నే నెరుగను అసలే
నీ కపకారముచేసి ఎరుగను
నాపై నీకు కలహము ఏల?

ఈ వనసీమల కాయల కొరుకు
శాఖామృగమును-విరోధిగాను
అట్టి నన్ను-నువు ఈ విధముగను
చంపుటకేమి కారణమయ్యా!

రాచకులమున పుట్టినవాడవు
వేదాధ్యయనము చేసినవాడవు
తేజము గలిగి జ్ఞానము నందియు
ధర్మాత్మునిగా వేషము దాలిచి

లోకమునకు మరి కీడు చేయుటకు
ఏ విధి నీకు మనసు గలిగినది
క్రూర కార్యములు చేసెడి నీవు
పెద్దమనిషిగ ఏల నటించుట?

సామదానములు-శౌర్యము-సత్యము
క్షమా-ధర్మము-ధృతితో-దుష్టుల
దండించుటవి రాచగుణములని
బుద్ధిమంతులలౌ శ్రేష్టులు చెప్పిరి.

ఫలమూలములు తిను వనచరులము
పురుషుడవీవు మనుజోత్తముడవు
మృగములమైతిమి కానీ-రామా!
మనుజుడవై మరి-మసలుట ఇటులా?

భూమిగాని మరి బంగరుగాని
రజతముగాని కలహ కారణము
నే తిను ఫలములు-దుంపలు-నీకు
లేకపోవునని చంపితివా నను?

మంచిమాట మరి అనుగ్రహములు
మంచిరాజుల సొమ్మయి వెలయును
దుర్వినయము మరి కీడొనరించుట
దుష్టభూపతుల పాలైయుండును.

కానీ రామా! నీలో రెండును
మేళవించి మరి యున్నవి కాదా?
స్వేచ్ఛగ-రాజులు చరింపజాలరు
ధర్మబద్ధులై యుండగవలెను.

ఇంద్రియాలకు వశుడవు అయి నువు
కోరికలన్నీ తీర్చుకొనుటకై
మంచి చెడ్డల మిశ్రమమయితివి
విల్లు చేతగొని విర్రవీగెదవు.

ధనమార్జించగ నియమము లేదు
ధర్మమునం దభిమానములేదు
కోరికలకు నువు-మనసందించి
మనసగు రీతిని చరించుచుంటివి

నిరపరాధిని-దోషినిగాను
నన్ను చంపితివి నీవీ శరమున
నిలబడి సజ్జనులందరిముందర
నీవే జవాబు చెప్పెదవయ్యా?

జీవహింసను చేసెడివాడు
చోరుడు-నెపములు చెప్పెడివాడు
గురుభార్యను తను పొందినవాడు
రాజహంతకుడు-నా స్తికుడున్నా

గోవధచేసెడి దుర్మార్గుడును
అన్నకన్న-తను ముందుగ పెండ్లై
చరించుజనులు అందరు కూడ
నరకవాసులై పడియుందురు కద!

సజ్జనులగు నీ వంటి జనులు మరి
నా మాంసమును తినరుకదయ్యా !
నా చర్మము మరి నా ఎముకలవి
నా రోమములు పనికేరావు.

ఐదుగోళ్లు కల జంతువులందు
ఆశువము-ఉడుము-తాబేలున్నా
ఏదుపంది మరి చెవులపిల్లియు
మాంస భక్షణకు నిర్ణయించినవి

మాంస భక్షణకు నేకొరగాను
చంపితివేల-తెలుము నీవు?
ఎముకలు-చర్మము ముట్టగరానివి
మట్టు పెట్టుటకు కారణమేమి?

తార చెప్పిన హితవచనమ్ములు
కాలదన్ని, నే బుద్ధి హీనతతో
వచ్చిన దానికి-ఫలితము నేను
అనుభవించుచు నుంటిని కాదా?

ధరణీనాథుడవని నువు తలచకు-
నీచుడు-ధూర్తుడు భర్తగనున్న
శుభశీలియగు స్త్రీ ఇలనెపుడు
భర్తహీనయని తలంచవలెను,

అపకారమన్నది ప్రధానమైనది
సీచమయిన మనసున్నవాడివి
జితేంద్రియువలె నటించువాడవు
పుట్టితివెటుల దశరథు కడుపున ?

అంకుశమ్మును లక్ష్యపెట్టక
వక్రమార్గమున చరించునట్టి
హస్తిమాదిరి-అధర్మవర్తివి
నాదు కర్మ-నీ పాలబడుటది

ధర్మము-జ్ఞానము నిండిన వృద్ధులు
భీభీ! ఆను దుష్కార్యముగాదా?
ఏ ముఖముతో వారందరిముందు
నిర్భయమ్ముగా తిరిగెదవయ్యా !

ఎంతటి మగసిరి కలిగినవాడవు-
ఆలి అపహరణ చేసినవానిని
ఏమి చేసితివి? నీ మగతనము
తటస్థుడైన చూపితివయ్యా!

రామా! ఎదిరి పోరిన పస అది
త్రుటిలో యమపురి కంపియుండును
మత్తుడు-నిద్రలో పాము వాతబడె-
అటులే చచ్చితి-కనబడకుంటివి.

రామా! నీ కథ తెలుపకపోతివి
సుగ్రీవునితో చెలిమి చేసి-మరి
నను చంపుటకు కారణమేదియో
తెలిసిన-నేను నా శౌర్యముతో

కపటచిత్తుని ఆ దశకంతుని
ఆజినికొట్టి నిలబెట్టెదను
ఒక్కపూటలో నీ సతి సీతను
నిలువజాలుదు నీ సమక్షమున.

‘శ్వేతాశ్వతరి’-ఉపనిషత్తును
మధుకైటభులు అపహరించిరి
హయగ్రీవుడై శ్రీహరి-కడలిలో-
దాగినవారిని సంహరించి-తను

వేదశృతిని తెచ్చెను-వింటివ
అటులే నేను సీతాదేవిని
తేగల చాలుదు-తెలియకపోతివి
తగనివానితో నెయ్యమేలయా?

నే మరణించిన లాభము కలుగును
కిష్కింధేలగ సమయము వచ్చును
కావున తమ్ముడు-నను చంపుటది
సమంజసముగా తోచును కాదా!

కానీ నీకు ఏమి లాభము?
రాజ్యమురాదు రమణీరాదు
వక్రమార్గము అశ్రమైనది-
న్యాయమైనదని చెప్పగరానిది.

పుట్టినవాడు గిట్టుట తప్పదు
దరణిని బ్రతుకు శాశ్వత మెవరికి?
చావుకొరకు-నే వ్యధ నొందనయా
శౌర్యము చూపక చచ్చితి నేను.

శూరుల మార్గము తప్పించితివి
శూరమర్యాదను దాటించితివి
సమాధానము ఏమి చెప్పెదవు?
వెదకుము యుక్తికి తగినదానిని”

అనుచు పలుకుచు శరవేదనతో
నోరంతయును ఎండిపోవగా
దేహమంతయు మంటల మండగ
వాలి పలికెను తేజము తొలగి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

18

శ్రీరాముని ధర్మసూక్ష్మ వివరణ

ధర్మార్థముతో-క శినముగాను
వాలి పలికెను-అవివేకముగా
కాంతులులేని రవివలె నుండెను
జలములులేని మేఘమాయెను.

చల్లారిన అగ్నిని పోలియుండెను
అంతట రాముడు పలికె వాలితో-
శరము వదలుట ధర్మయుక్తము-
అర్థకామములు గలవని అనుచు.

“ధర్మార్థకామములు వానరరాజా!
పురుషార్థములు-మూటిని నీవు
శాస్త్ర ప్రకారము తెలియకపోయి
లోకాచారము కూడను తెలియక

తారుమారు మరి చేసినవాడవు
తిరిగి నన్ను-నువు చపల బుద్ధితో
దూషించితివి-తెలిపెద తీరుగ
అడుగక పోతివి పెద్ద లెవ్వరిని.

గిరులు-తరువులు-తోటలు-తోపులు
నిండిన పుడమి-అంతయు వినుము
ఇఞ్శాకుల నుండి మా వంశమున
మామహారాజుల పాలన నున్నది.

సార్వభౌములు వారని తెలియుము
సామంతుడవు స్వతంత్రుడేది?
సర్వజనులను-మృగముల-పక్షుల
రక్షించుటది సార్వభౌముడే!

పురుషార్థములు పూర్తిగ తెలిసి
దుష్ట శిక్షణ - శిష్ట రక్షణ
సత్యము-నీతి-వినయ శౌర్యములు
కలిగిన భరతుడు రాజై వలగ.

రాజ్యము నాకు లేకపోయినను
ధర్మపాలన సాగుచున్న
భరతుని పాలన-ధర్మవంతముగ
సాగుట కొరకై - కొందర మిటుల

భూమిని తిరుగుచు ధర్మరక్షణ
చేయుచుంటిమని తెలియుము నీవు
ధర్మహాని మరి చేసినవాడు
శిక్షనందుటే భరతుని పాలన.

పూర్వము-రాజులు ధర్మరక్షణకు
దేశమునందు నలుమూలలకు
అధికారులను పంపుట తెలియుము
సామంతుని-కర్తవ్యము-ధర్మము.

అధర్మ మేమి చేసినందువ
చెప్పెద వినుము ఓ బలశాలీ!
ధర్మ మార్గము వదలి-కామముతో
చరించుటిటులా? రాజధర్మమా?

ధర్మ వర్తనము నున్నవారికి-
తండ్రితో సమము-గురువు-అన్నయ-
తమ్ముడు-శిష్యుడు-కన్న కుమారుడు
సద్గుణవంతులు-అయినచో కొడుకులు.

ఓ వానరుడా! ధర్మమన్నది
దేహేంద్రియముల కందనిదయ్యా!
పండితులయిన వారలకయినా
ధర్మసూక్ష్మములు అందకపోవును.

చరాచరములలో ఆత్మగనుండి
హృదయాంతరములో వసించునట్టి
పరమేశ్వరునికి సంపూర్ణముగా
సర్వము తెలియును-నీ కెటు తెలియును?

నాకు తెలియక పోవుట ఏలని
నీవు అడిగిన-నీతో నుండెడి
సహాయులందరు వానరులే కద
మూఢులు మరియు చపలమతులయా!

పుట్టుగ్రుడ్డితో మరియుకడటి
పుట్టు గ్రుడ్డియే చేరినట్టుగా
తెలియనివానితో తెలియనియట్టి
తోడు చేరిన-తెలియుట శూన్యము.

నే నుడివెద విను స్పష్టముగాను
కోపము నిండి నను నిందించకు-
నిను జంపుటకు కారణమిదియే
తమ్ముని భార్యను చేపట్టితివి!

నీ సోదరుడు బ్రతికి యుండగా
కాముకుడవయి అతని భార్యను
కోడలు అగు-ఆ రుమను పొందుట
దుష్కార్యము-మరి అసత్యమా అది ?

ధర్మము వదలి-కామము నిండి
అడ్డగించెడి వాడే లేడని
నీతి తప్పట-తమ్ముని భార్యను
పొందుట తప్పు-చంపితి నందుకు.

జనహిత మెంచక-ధర్మము విడచి
దుష్ట గర్వమున చరించు వానికి
కట్టుబాటులు వదలిన వానికి
దండన మాత్రమే తగినది వినుము.

క్షత్రియ కులమున పుట్టిన నేను
భూమి నేలు రాపట్టి సోదరుడ
రాచ లక్షణము-ధర్మ రక్షణము
నీతి నిలుపుట కీర్తి గడించుట.

ధర్మదూరమగు పనులను చేయుచు
పాపము చేసెడి కాముకుడవగు
నిన్ను నేను మరి సహించుటెటుల?
దండించుట సరి రాచపట్టినై.

కూతురు-సోదరి-మరదలు ముగ్గురు
ఒక్క వరసతో ఆదరించనగు-
వారలతో మరి పొందునందిన
శాస్త్రప్రకారము వధ్యుడువాడు.

నిజమగు నెయ్యము నే చేసితిని
సౌమిత్రియు సుగ్రీవుడు నొకటే
నెయ్యము ఫలము రాజ్యము-లక్ష్మియు
ఆలిని పొందుట చాలు మిత్రునికి.

అట్టి మిత్రుని అండగ నుంటిని
ఆలిహర్తను కోలను కూల్చి
రాజ్యము-రమణిని ఇచ్చెద ననుచు
నే చేసితిని ప్రతిజ్ఞ వినుము.

అందరిముందు ప్రతిన చేసితి
మిత్రుని హితము కోరి చేసితి
ధర్మ రక్షణము నిలుప కోరితి
రాచవంశపు కీర్తి నిలిపితి.

కొండలు-కోనలు-వనములు-నీవని
పాలించెడివి-ఇట్టాకులవి
కావున నీవు సామంతుడవు
దుష్టశిక్షణ సార్వభౌమునిది.

కట్టవస్త్రముల తమ్ముని తరిమి
తమ్ముని భార్యను చేపట్టితివి
తమ్ముని భార్యను పొందినవానికి
మరణదండనమే శాస్త్ర సమ్మతము.

సజ్జనులందరు మెచ్చగ తగిన
ధర్మకారణములున్నవి గనుక నె
కన్నుమిన్నును-కానక తిరిగెడు
నిన్ను నేను మరి చంపితినియ్యా!

ధర్మము నెరిగిన మిత్రుడెప్పుడూ
ధర్మచరితునికి సాయపడవలె
ధర్మము నీకు తెలిసిన నెంచుము
పాపకర్మ కిది ప్రాయశ్చిత్తము.

సదాచారులు ఆచరించునవి
పండితు లంగీకారము నందిన
ప్రమాణమైన మనుసూక్తులను
చెప్పెద వినుము-వానర రాజా!

పాపము చేసిన జనులందరును
రాజు చేతిలో శిక్షను పొందిన
నరకము కేగక-పాపము తొలగి
ఇంద్రలోకమున నుందురు వినుము.

చోరుని-రాజు, దండించుటయో
నిర్దోషిగను పరిగణించుటో
జరిగిన-చోరుని పాపము తొలగును
రాజనిర్ణయము ధర్మనిర్ణయము.

పాపిని-రాజు దండించనిచో
పాపము-రాజుకు చుట్టుకొనునయా!
ఇంద్రకుమారా! వింటివ తీరుగ
ధర్మమన్నది శిరోధార్యము.

ధర్మాత్మునిగా కీర్తి గడించిన
మా పూర్వీకుడు-మాంధాత-మరి
నీవలె నడచిన ఒక సన్యాసిని
నిర్దయగా దండించుట తెలియుము.

రాజులు-తొలుత ఏమరియుండగ
అధర్మపరులై కొందరు నడచిన
పిదప-వారిని గ్రహించి రాజు
దండించిన మరి పాపము తొలగును.

ధర్మభ్రష్టులై చరించువారిని
గ్రహించి-రాజు శిక్షించినచో
వారి పాపము తొలగుటె గాక
రాజు-స్వర్గము చేరగ నర్హుడు.

కావున నీవు వంత నొందకుము
ధర్మమార్గమున-ధర్మము కొరకు
దునిమితి నిన్ను-ధర్మ విషయమున
నేను కూడ మరి అస్వతంత్రుడను.

భరతుని పాలన సాగుచున్నది
ఇష్టాయిష్టము సాగనియ్యము
కష్టమయినను ధర్మము నెరపుట
సామంతునిగా నీ కర్తవ్యము

మనుజుని కాను-మృగమునంటివ
ధర్మాధర్మము తెలియదంటివ
మృగమును చంపుట-వేటాడుటయు
రాజకులములో సదాచారము

మాంస భక్షణకు-జనులు ఎన్నియో
మాయలు పన్ని-జంతువులను మరి
హతమార్చినను-అట్టి జనులకు
పాపము అంటదు తెలియుము నీవు

వలలు పన్నుచు-ఉచ్చులు వేసి
పల్లముచేసి ఆకుల కప్పి
వివిధోపాయము లుపయోగించి
వేటాడెదరు జంతులనిలలో

వ్రణముచె బాధను పడెడి రోగికి
వైద్యుడు-శస్త్ర చికిత్స చేయును
రోగి యిష్టము అయిష్ట మన్నది
తలచడు వైద్యుడు-కర్తవ్యములో

రాజులు అటులే ప్రజల మంచికై
వారి ఇష్టము అయిష్టమెంచక
ధర్మ మార్గమున వారి రక్షణకు
తగినదానిని చేయుట ధర్మము

ప్రజలహితమునే రాజులు కోరుచు
ప్రజాహితముకై పనులను చేయగ
దోషులు కష్టము కలిగెననుకొని
రాజును చంపక-నిందించకను

రాజధిక్కారము నెంతయుసలుపక
రాజు చర్యలను పరిహసింపక
ఉండుట యుక్తము-వీలన-సురలు
ధర్మ రక్షణకు మనుజులగుదురు

ధర్మ రక్షణకు రాజులగుదురు
దేవతలే మరి దిగివచ్చెదరు
ధర్మము నిండిన పుడమిని-వారు
దయతో చల్లగ నేలుచుందురు

ధర్మసూక్ష్మము మదిలో తలచక
శరము విడచితిన్న కొపముతో
ఇచ్చవచ్చిన రీతిని పలుకుట
పాడిగాదుకద కపికుంజరుడా!

నా తాత-తండ్రులు ఏ ధర్మమును
అనుసరించి మరి కీర్తి గడించిరొ
అట్టి ధర్మమునె అనుసరించితి
ధర్మదూరుడను కాకపోతిని

ధర్మరక్షణకు చంపితి నిన్ను
తెలియుము నీవు వానరోత్తమా!
చెప్పితి తీరుగ-తిట్టిన తిట్టుము
తప్పు కాదని తోచిన-మెచ్చుము.”

మెల్లగ రాముడు చెప్పిన ధర్మము
చల్లగ వాలి చెవికెక్కినది
రాముని దోషము లేదని తెలిసెను
దూషించితిని పరితపించెను

“రామచంద్ర! నే నవివేకముతో
సత్యమూర్తివగు నిను నిందించితి
ధర్మవిషయమై నువు నుడివినది
సత్యము-సత్యము-సందియమేల-

అల్పులమగు మేమేవిధి నీతో
ధర్మ విషయమై బదులిడగలము
కతినోక్తులను పలికితి రాఘవ!
నను కరుణించుము మన్నించుమయా!

రామచంద్ర! నువు సామాన్యుడవా?
ధర్మవిషయమున సుశిక్షితుడవు
యథార్థమైన జ్ఞానము కలిగిన
పండితులలొ మరి శ్రేష్ఠుడవయ్యా!

నే నల్పుడను తప్పులుబట్టితి
ధర్మకార్యములు చేసి ఎరుగను
దాటిపోవు-నా తనువు ఇంకను
క్షమించినాను-అను-దయతో నువు

యుద్ధభూమిలో నీ బాణముతో
తనువును వదలి ఉత్తమ లోకము
చేరగ నుంటిని-ఓ రఘురామా!
ధన్యుడ నైతిని చింతింపనయా!

తమ్ముడు-తార-బంధువులెందరొ
అందరికొరకై నే చింతించను
కనకాంగదుడు ముద్దుకుమారుడు
వానిని తలచిన దుఃఖము కలుగును

రామచంద్ర! నాకొక్క కుమారుడు
గుణములయందు శ్రేష్ఠుడు వాడు
మురిపెముగా నే బెంచితి వానిని
నే నిట పుడమిని వ్రాలుట గాంచిన

జలములు లేని సరస్సు తీరుగ
తండ్రీ! నన్ను వదలిపోదువా
అని దుఃఖించును-కళదప్పనటు
రోదించును కద-ఓ రఘునందన!

పసివాడయ్యా! పసివాడునయా!
ఒక్క కుమారుడు మక్కువ నెలవు
మంచిచెడ్డలు వానికిజెప్పి
చక్కదిద్దుటకు ఎవరున్నారీక?

నీ చేతులలో నుంచితి నంగదు-
చింత వదలెదను నీవే తండ్రివి
తల్లివి నీవే- దిక్కువు నీవే
నిన్ను మించి, మరి వానికెవ్వరిక?

సుగ్రీవునితో సమానముగా
ఆదరించుము క నకాంగదుని
పరమగుణాఢ్యుడవైన రాఘవా!
పాలముంచెడి భారము నీదే.

భరత, లక్ష్మణుల ఇద్దరిపైన
నీకున్నట్టి ప్రీతిని నీవు
సుగ్రీవునిపై-అంగదుపైన
చూపగవేడెద-నిలచిన ధర్మమ!

వివేకి తార-భాసురశీల
నా భార్యగుటచె విరోధి యగును
అర్కసుతుడు-తానవమానించక
ఆమెను చూడగ ఆనతి నిమ్ము.

వినయ విధేయత మీయెడ చూపుచు
వర్తించెన మరి అర్కసుతుడిక
పుడమి ఏల? మరి స్వర్గమునైనా
ఏలగలడిది-సత్యము-సత్యము!

వలదు రామునితో వైరము వలదని
తార పోరినను-పోరగవచ్చితి
నీతో పోరి-నీతో చేరగ
వచ్చితి పోరగ సుగ్రీవునితో.

అండ చేరెను మా సుగ్రీవుడు
అండజేర్చితిని అంగదునిపుడు
అసువులపైన ఆశలేదు యిక
ఆనతినిమ్ము జానకీశ్వరా!”

అంతట రాముడు ప్రేమతో పలికెను:
“అంగదు విషయము చింతింపకుము
నే నకార్యము చేసితినినియో
నీవు పాపము చేసితివనియో-

తలపకు మదిలో-ప్రాయశ్చిత్తము
దండించుటచే కలిగించితిని
దండనవలన దోషముతీరి
దేహమువిడిచి దివికేగెదవు.

నిను దండింపకపోయినచో మరి
నా క ర్తవ్యము-ధర్మము నిలుపుట
జరగకపోయి దోషి నగుదును
నీ దోషము యిక తీరుట యెట్లు?

మదిలో క్రోధము వదలుము నీవు
రోషము వదలుము వనచరపాలక!
విధిని దాటగ ఎవరికి వశము?
వ్యధను వదలుము” అని పలుకుచును

“నీవిక అంగదు విషయములోన
చింతిలవలదు ఇంద్రకుమారా!
నీవు ఆతనిని చూచుకొన్నటు
సుగ్రీవుడు-నేనును చూచుకొందుము”

అనుచు రాముడు తియ్యగ పలుకగ
ధర్మమూర్తి యగు రామచంద్రునితో
వాసవసుతుడు వందనమిడుచు
జాలిగ పలికెను వేదననిండి

“నిప్పుగ శరము ఎదనుకాల్చగ
పాపక్షాశనము జరుగుచుండగా
బాధలొ నన్ను నేనే మరచి
వదరితి రాఘవ-దయగొనుమయ్యా!”

॥ శ్రీరఘరాముః ॥

19

తార శోకము

వాడిబాణము బాధించగను
గిరుల-తరులతో-సుగ్రీవుడు కొట్టిన
దెబ్బలతో-తనువంత వ్రయ్యలవ
మరణబాధతో వాలిమూర్చిలె

బాణహతుడయి వాలివ్రాలెనని
వార్త పిడుగులా విన్నది తార
తనయునంగదుని వెంటనిడుకొని
దుఃఖము-భయముతో బయలుదేరెను.

వచ్చెడి తార-పరుగిడుచున్న
వానరవీరుల నెందరొగాంచెను
రామబాణముల బారి పడకను
పారిపోయెడి వీరులు వారు

వారలగాంచి తారపలికెను:
“భీరువులారా! పరుగిడుటెందుకు?
రాజ్యముకోరి-తమ్ముడు, అన్నను
కూల్చగజేసెను తీవ్రశరమున

ఇన్ని దినములు ప్రభువును కొలిచి
విశ్వాసముతో సేవలు చేసి
విపత్కాలమున పరుగులు తీసి
గిరులగుహలలో దాగ న్యాయమా?”

అంతట వానర వీరులు పలికిరి
యుక్తినిండగ పలికిరి తారతో
“తనయునితోనువు లోనికి బొమ్ము
అంగదుప్రాణము అందనీయకు

యముడే-రాముని రూపమునంది
గమ్యముచేరగ చాలిన శరముతో
వాలినికూల్చెను-విను మహారాణీ!
అంగదురక్షణ నీ చేనున్నది

గిరుల తరులను నిగ్రహించుచు
వాలిపోరెను-విను మహారాణీ!
వజ్రాయుధమై వచ్చిన శరముతో
వీరవరేణ్యుడు వాలికూలెను.”

ఇంద్రతేజముతో సమమగునట్టి
తేజము కలిగిన వాలికూలగా
ప్రాణభీతితో వానరులందరు
గుహలచేరగా పరుగులెత్తిరి

తిరిగి పలికిరి తారతోవారు
బహిర్ద్వారముల మూయించగను
అంగదునకు మరి పట్టముగట్టిన
తిరిగి రాజును సేవింతుమని

“నీ విటనున్న-అపాయము రాణీ
ఆలిదూరమై తిరిగెడి నీరులు
పరుల ఆలికై పరుగిడు కోతులు
అందరు పురమున అడుగిడగలరు

పాత వైరములు వెలికితీయుచు
పోరుపెంచెదరు సుందరవదనా!”
అనినవారితో నిర్లిప్తతతో
తార పలికె చిరుదరహాసముతో:

“లోకోత్తరమగు మహిమాన్వితుడు
వానరసింహము పూజనీయుడు
నాకు దక్కనిచో-రాజ్యము ఏల?
నిక్కము, వలచు-సుతుడు, దేహము

ఈ దేహము మరి నా కుమారుడు
నను రక్షించగ చాలినవారా?
రామబాణముచె నేలకూలిన
ప్రభువు పాదముల చెంత వ్రాలెద.”

రోదించుచు తల బాదుకొనుచును
గుండెలు పగులగ చరచుకొనుచును
రిపులపాలిటి యముడై నట్టి
యుద్ధములందు వెనుకడుగిడని

వాయువు సరిపడు వేగముగలిగి
కొండల-లీలగ చిమ్మగ చాలిన
ఇంద్రుని పోలిన విక్రమమూర్తి
మేఘ గర్జనతో సరిపడు కంఠము

సుందరమయిన రూపము గలిగి
శూరపుంగవుని కోలనుబడిన
వాలిని-దూరమునుండే గాంచిన
తారచేరె-తను నడువలేకనే

వానకురిసి మరి వెలసిన మేఘము
శార్దూలముచే-భక్షించుటకై
కూలిన సింహము పోలిన వాలిని
వానరపతిని గాంచెను తార

పాముల పగర-గరుత్మంతుడు
నాగులకొరకై కూలద్రోసిన
ప్రాసాదమువలె వాలి తోచెను
తారకాంచె-తనకాంతుని భక్తితో

వాలిని కూల్చి ధనుసు నూతగొని
నిలచిన రాముని-లక్ష్మణమూర్తిని
వాలి సోదరుడు సుగ్రీవుని అట
మంచి మనసుగల తారగాంచెను

కొంచెము సాగి శరఘాతముచే
కూలిన పతినిగాంచి-శోకమున
మూర్ఛనందినది-తిరిగి-తేరుకొని
నాథా-నాథా-ప్రియనాథాయని

నా ప్రాణేశ్వర-జీవితేశ్వరా!
ఓ మనోహరా! అనుచు ఏడ్చెడి
మృత్యుపాశముల బద్ధుడు అయిన
భర్తనుగాంచి శోకతప్తయగు

వదినను గాంచెను-వాలి తమ్ముడు
 చెంతనెగాంచెను కనకాంగదుని
 రవిసుతు మదిలో దుఃఖము పొంగెను
 దుఃఖసంద్రమది కన్నుల నిండెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

20

తార విలాపము

శరఘాతముచే నేలనుబడిన
 మత్తేభమువలెనున్న-వీరుని
 సురపతి సముడగు భర్తను గాంచి
 దుఃఖము పొంగి రోదన నిండెను.

వ్రేళ్ళతో ఊడిన తరువైపడిన
 పతి కాయముపై వ్రాలెను తార
 హా నాథా! యని రోదించుచును
 విలవిలలాడెను వివశురాలయి:

“రణమున ఓటమి నెరుగనివాడవు
 ధరణినికూలగ ఏ విధి మనసయె
 నిరపరాధిని-నాథా యని-నే
 పిలచుచుంటి మరి పలుకవేలనో!

నీ మాటకు-నే నెదురాడితినా?
 నా దోసము మరి ఏమది స్వామీ!
 కోపించితివా కోమలాంగిపై?
 నను వదలితివా వీరపుంగవా!

కపిరాజువు నువు-కటిక నేలపై
 పరుండు టేమి? మృమతల్పమున
 శయనించుము నువు-లే మహారాజా!
 నే నిటు చూసి ఓర్చుట ఎట్లు?

భూకాంతన-నీ కంతమక్కువా?
 అక్కున జేర్చుకు పరుంటివయ్యా!
 నే నిటనుండగ-పరకాంతను నువు
 చేర్చుట తగునా కపికులగ్రణీ!

స్వర్గమార్గమున మన కిష్కింధను
 మించిన సంపదలున్న నగరము
 అందెన స్వామీ? అందుకొరకు నువు
 వదలిపోదువా ఇందరి నిచట?

ఉద్యానమ్ముల విహరించుటెటు?
 మధువు నిండిన సుమముల నింక
 ఇచ్చెడి దెవ్వరు-ప్రాణేశ్వరి యని
 మక్కువనిండి పిలచెడి దెవ్వరు?

నాథునికొరకై నిరీక్షించుట
 నా తనువుకు ఇక ఏదీ స్వామీ!
 దిక్కులేక-నే దీనురాలనై
 మూలజేరి మరి బ్రతుకుట ఎట్లు?

మురిపెపు పలుకులు మదిలో తలచి
 సుందరమూర్తిని ముందర చూచుచు
 సాటి కాంతలతో మేటిగ పొంగెడి
 నాకీ దుర్విధి కూర్చెను బ్రహ్మ.

వేయితునకలై గుండియ పగలదు
ఎంతటి-బండరాయియో మరి!
ఇంతకు మించిన విపత్తు మరియుక
కలుగున కాంతకు-వానర రాజా!

తమ్ముని తరిమి ఆతని భార్యను
చేర్చుకుంటివి ఫలమిది-ఇపుడు
అనుభవించగా వలసెను నాథా!
ఆలి అపహరణ ఎంతటిదో విను

మేలుకోరి-నే మరిమరి చెప్పితి
నా బోధన-నీ చెవికెక్కినదా!
నోటిని నీవు మూయించితివి
మాట వినుటచే మంచి కలుగదా!

పురుషుల మనసు దోచగ చాలిన
దేవకాంతలను వశపరచుకొని
ఏలగచాలిన చల్లని దొరపు
ఏలిన నన్ను-ఏలవదలితివి?

వలదు-వలదు నువు పోరగవలదు
అని చెప్పినను-వినక-పోరుకు
పోవుట గాంచి తలచితిమిదిలో
ప్రాణాంతకమగు సమయమగునని

దుఃఖము నెరుగను-దీనత్వమది
వినకపోతివి-ఇకపై నేను
దిక్కులేక మరి వైధవ్యముతో
ఏ విధి తనువును నిలుపుట స్వామీ!

రమ్ము కుమారా! జనకుని చూడుము
రమ్యగుణములు ధర్మము నెరిగిన
రాజపుంగవుని కన్నుల గాంచుము
రాదు నీకు మరి చూచెడి భాగ్యము.

ఇకపై ఎవరిని నాయనాయని
పిలతువురానువు-నా పసికూన!
స్వామీ! యిడుగో కనకాంగదుడు
చూడవు ఏమి? కనులు తెరవవా!

ముద్దుగ పెరిగెను సుఖముల దేలి
నీ ఎదుటను మాటాడి ఎరుగడు
ఇక పినతండ్రి కోపము నిండగ
కొలచుట ఎట్లో? కొలవక ఏగతి?

వానరేశ్వరా! కన్నులు తెరువుము
కొడుకును కొంత ఊరడించుము
శిరసు మూర్కొని కడసారిగను
హితము గొలుపుచు పలుకుము స్వామీ!”

అని పతికాయముపైన బడినది
రోదించుచును పలికెను తిరిగి
“వానరేంద్ర! నిను చంపుట చేతను
రామభద్రుడు మాట నిలుపుకొనె

గొప్ప కార్యము రాముడు చేసెను
చేసిన ప్రతిన నిలబెట్టుకొనె
సుగ్రీవా! నువు సుఖపడవయ్యా!
రుమతో రాజ్యము ఏలుకోయిక!

వల్లభా! యని నీ ప్రియురాండ్రు
రోదించుటది వినబడలేదా?
ఉలకవు, పలకవు వానరశ్రేష్ఠా!
ప్రజ్ఞానిధి-నువు ఏ విధి నుండివి!”

అంతట వానర శ్రీ సమూహము
అంగదు నచట కౌగలించుకొని
హృదయేశునితో ననిరి దీనముగ
“కుమారు నొదిలి సాగుట తగునా?

ఆలోచించుము-అంగదుడితడు
ముద్దు కుమారుడు వదలకుమయ్యా!”
అనగా తార తిరిగి దీనముగ
“వీరుడ-నీకు తగదు వినుమయా!

పరలోకమునకు ఏగుట తగదు
మా తప్పులు మరి దోసములేవి?
దోసములున్నను మంచి మనసుతో
మము క్షమియించగ తగుదువు నీవు

కపిశ్రేష్ఠా! యిదె పాదములంటితి
వదలను నేను” అనుచు దీనముగ
తారపడగను శ్రీ లందరును
వారి పాదముల వ్రాలిరి అచట

దుఃఖించుచును దీనవదనయై
తారాకాంతుని పదముల వ్రాలిన
వారిభార్య ఆ తారాసాధ్వీ
ప్రాయోపవేశము చేయదలచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

21

మారుతి — తారను ఓదార్చుట

తారాపథమున నుండెడి తార
నేల వ్రాలినటులున్నది తార
చంద్రుని పోలు ముఖము గలిగిన
తారతో పలికెను ఆంజనేయుడు:

“శోకము నాపుము-దేవీ! వినుము
తెలిసియొ, తెలియకొ దేహధారులు
కర్మలు చేసిన-పాప పుణ్యములు
అనుభవించుట జరిగి తీరును.

పాప ఫలము మరి కీడు గలుగుట
పుణ్యఫలమది మేలు కలుగుట
పరలోకములో వారి వెంటను
ఫలితము చేరును అనుభవించగ

మగువా! వినుము దేహమన్నది
నీటి బుగ్గతో సమానమయినది
అశాశ్వతమ్ము-వగచుట ఏల?
నిన్ను నువ్వు మరి ఉద్ధరించుకో.

విషయము తెలిపెద విను మహారాజీ!
తనయుని నీవు రక్షించవలె
కడుపున బుట్టిన నీ బాలునకు
నీవు తప్ప మరి రక్షకులెవరు?

నీ కర్తవ్యము అంగదు రక్షణ
శుభములు వానికి సమకూర్చవలె
వివశురాలవై తనువు వదలగను
యోచించుటది సరిగాదుసుమా!

పవిత్రమైన మనసు గలిగిన
రాణీ!-లోకమునందలి జీవులు
పుట్టుట గిట్టుట రెండును కూడ
అనిత్యమయినవి-నీకు తెలియదా?

కావున హితులకు ఈ లోకములో
వలయు హితములు చేసినట్టుగ
ఊర్ధ్వలోకములు వారు చేరగ
వలయు క్రియలను నిర్వహించవలె.

ఊర్ధ్వలోకమున సుఖములనందగ
వలయు కార్యములు చేయగవలెను
రోదనాదులు నిషిద్ధమయినవి
కాగల కార్యము నాలోచించుము.

లక్షలు-కోట్ల సంఖ్యలొ నున్న
వానరవీరుల నేలెను వాలి
ఆశ్రితులందర జేర్చి-వారికి
బ్రతుకు ఆశను ఏర్పరచెను గద!

ధర్మాసక్తితో శాస్త్రవిహితమగు
తత్వము నెరిగి-సామదానములు
శాంతియు తెలిసి- ఈ లోకములో
చేయవలసినవి పూర్తిగ జేసెను.

అంగదునకును కపిశ్రేష్ఠులకు
భల్లూకములకు నీవే దిక్కు-
భారము నీపై నున్నది రాణీ!
కపి రాజ్యము నీ చేతనున్నది.

శోకింపకుము నీ సాయముచే
అంగదుడెంతో సామర్థ్యముతో
రాజ్యము నేలగ సంతోషింతువు
గతమునకై విలపించుట తగదు.

ఏ ప్రయోజనము కోరుచు-తండ్రులు
పుడమిని-పుత్రుల బడయగోరుదురొ
అట్టి సమయ మాసన్నమైనది
ఉత్తరక్రియలను చేయించనగు

తండ్రులకి విధిగా సర్వము తీర్చగ
తనయుని నీవు అభిషేకించగ
దుఃఖము తీరును''-అన హనుమంతుడు
తార పలికెను ఆంజనేయునితో:

“విను హనుమంతా! అంగదువంటి
పుత్రుల నూర్గుర పొందుటకన్నను
శౌర్యధనుడు మరి అజేయుడయిన
భర్తసన్నిధే శ్రేష్ఠము నాకు.

వానరరాజుకు సంస్కారములు
చేయించగ-నే నెవ్వతెనయ్యా!
అంగదుని మరి యువరాజుగను
పట్టముగట్టుట కెవ్వతి నేను!

సర్వము చూడగ చాలు సమర్థుడు
పినతండ్రులగు సుగ్రీవుడయా!
నా ప్రాణేశుడు స్వర్గమేగగా
నాకిక మమత దేనిపైనయా?

హనుమంతా! నే-నీ విషయములో
యోచింపగను ఏదియులేదు
పుత్రునికెపుడు కూరిమి బంధువు
శుభములు కూర్చగ చాలిన తండ్రియే

వానరశ్రేష్ఠా! ఇహపరములలో
చాలి ఆశ్రయము ఉత్తమ ధర్మము
రిపుని కెదురుగా వీరశయనమున
ఉన్న-భర్తతో సాగెద నేను.”

॥శ్రీరఘరాముని

22

వాలి జాలి పలుకులు

కిష్కింధాపతి కొన ఊపిరితో
మెల్లగ శ్వాసను విడుచుచు నపుడు
చెంతనె ఉన్న అంగదు గాంచెను
ప్రాప్తవిజయు సుగ్రీవుని గాంచెను

విలపించెడి-యీ అంగదునిపుడు
ప్రాణముకన్న మిన్నగువానిని
కన్న కుమారునివలె రక్షింపుము
తండ్రివి-తాతవు-నీవే వానికి

తమ్ముని గాంచి వాలి పలికెను
స్నేహపూరిత వాక్కుతో పలికెను:
“పగ సాధించితి-నను దూషించకు
నీ దోసము యిసుమంతయు లేదు

భయపడు నెడల భయము దీర్చుము
విక్రమమందు నీకు సమానము
అసురుల జంపు అమితోత్సాహుడు
నీ ముందటనే విజృంభించును

విధిక్యతమును మరి చాట శక్యమా!
జ్ఞానహీనునిగ చేసెను నన్ను
అన్నదమ్ములము ఒకటిగ నుండి
సుఖించు యోగ్యత లిఖించలేదు

వాని వయసుకు-శక్తికి తగిన
కార్యదక్షుడు-సందేహించకు
దోషరహితుడా! తారను గనుము
సుషేణుతనయ-సుబుద్ధి ఆమె

కపిరాజ్యము నువు పరిపాలింపుము
ప్రాణము-రాజ్యము-సంపద-భువిపై
మూడులోకముల పొందిన యశము
వదలి-దివికి నే పోవుచుంటిని.

సూక్ష్మ విషయముల నిశ్చయముగా
తెలియగనేర్పరి-సమర్థురాలు
అపశకునములతో రాగల కీడు
చెప్పగచాలిన శక్తిగలదయా!

సుగ్రీవా- నువు కపిరాజువయా!
మరణావస్థలొ నే కోరినటు
కష్టమయినను చేయుట ధర్మము-
బుద్ధిమంతుడు-సుఖపడవలసిన

మంచిది చేయుము అనినంతటనే
ఆ కార్యము నువు చేయుము సోదర!
రాముని కార్యము ఎట్టిదయిననూ
సందేహింపక చేయుము తప్పక.

రాముని కార్యము చేయకపోయిన
అధర్మమగునది-అంతియెగాక
అవమానించితివని చంపును-నిను-
భయభక్తులతో మెలగుము నీవు

వానరరాజా! వాసవుడొసగిన
బంగరుహారము ధరించునీవు
మరణించగను దానిని తీసిన
మహిమపోవును కావున దాల్చుము

మహిమాన్వితమగు కాంచనహారము
ధరించి నీవు-రిపుల హరించుము”
అన్నవాలి అటు పలుకుట వినగ
కాంతిహీనుడై నిలచె సుగ్రీవుడు

వాలి అంతట అంగదు బిలచి
ప్రియముగ నీతిని బోధించెనట
“తనయా! నీవు ఉచితానుచితము
తెలుసుకు మసలుము-నీకది మేలు

ప్రియాప్రియములు-సుఖదుఃఖములు
సమముగనెంచి తమతో మెలగుము
సుగ్రీవునికి వశుడవు అయి నువు
నడచుట-కర్తవ్యముగా నెంచుము.

నా ఎడ చనువుతో నడచినట్టుగా
పినతండ్రితో నువు నడచిన యెడల
ఒప్పుడు-నావలె లాలన చేయడు
తప్పుగాంచిన దండించునయా!

సుగ్రీవుని పగతుర-స్నేహము చేయక
పగతుర-హితులతో మాటాడకను
శ్రద్ధాభక్తుల ప్రభు కార్యమును
ఆచరించుట నీ కర్తవ్యము

అతిగా స్నేహము చేయుట తగదు
విరోధమసలు పెంచుకోకయా!
మధ్యస్థుడవై మసలుకొనుటచే
మంచి కలుగును-శుభములు కలుగును”

అనుచు పలుకుచు హితముచెప్పుచు
గ్రుడ్లను త్రిప్పుచు కోరలు కనబడ
వాడిబాణమున పీడితుడైన
వాలి ప్రాణమును విడిచెను అపుడు.

జాలిగనేడ్చెను కపిసమూహములు
కాంతి విహీనము అయె కిష్కింధ
కొండలు-గుహలు-తోటలు-వనములు
కళదప్పినవి-విలపించినవి

నిండుగ బూచిన తరువులన్నియు
వేగము కలిగిన వాలి వెంబడి
వచ్చును-అంతటి వీరుడు-పుడమిని
మరియొకడెవడని వగచిరి అచట

“గోలభుడను-గంధర్వవీరునితో
పదునై దేండ్లు పోరి-దుష్టుని
అంతము చేసి భయము బాపెను
అంతటి వీరుని మరి గాంచము గద!”

ఆలమందకు రక్షగయుండిన
ఆబోతు-అంతము అయినంతటను
భీకర సింగములున్న అడవిలో
భీతిలి గోవులు ఘోషిల్లినటు.

వానరులందరు రోదించిరట
శోకసంద్రమున మునిగిన తార
కూలిన-మానై పడిన వాలిపై
చుట్టుకుపడినది శోకలతవలె.

॥శ్రీరఘుః

23

శోక సంద్రమున తార

భర్త ముఖమునకు ముఖము జేర్చినది
దుఃఖమునిండి-“అయ్యో నాథా!
కటికనేలపై పవళించితివి
ఘాతాంతన నీ కంతమక్కువా?

వానరేశ్వరా! నా యెదుటను నువు
శంకలేక ఈ ఛరణీకాంతను
కౌగలించి మరి సంతసపరచగ
ఛరణి ఎంతటి ప్రియురాలయినది!

సుగ్రీవునికి విధి అనుకూలము
కావున ఈ విధి నీతో పోరి
వీరపుంగవుని ఎదిరించె కద!
లేదా నీతో పోరి బ్రతుకుటెటు?

వానరవీరులు గోలున ఏడ్చుచు
కనకాంగదుడు కుమిలిపోవగా
దీవారములు, రోదనలన్నీ
వినబడలేదా! తగునా మౌనము?

నీచే ఓడిన వీరపుంగవులు
అలంకరించిన వీరశయనమును
అలంకరించి వదలిపోతివి
అనాథగా నను చేసిపోతివి.

తెలిసినవారు తనయనెన్నడు
శూరుని కొసగరు భార్యగనెప్పుడు
చూచితివా మరి శూరుని భార్యను
వైధవ్యముతో-జీవచ్ఛవమును

మాన్యత నాకు చచ్చిపోయినది
ముత్తయిదువుగా చావకపోతిని
సద్గతిలేదు-దుఃఖసంద్రమున
పూర్తిగ మునిగితి వానరపుంగవ!

మోహనరూపుడు పతిపయనించగ
నూరువ్రక్కలయి గుండియపగలదు
హృదయము శిలగా మారిపోయినది
హృదయేశుని వదలి-బ్రతుకుటకొరకా?

దైవము, స్నేహితుడితడే నాకు
రక్షకుడై-నా మేలు కోరును
నా పెన్నిధి అసహాయశూరుడు
స్వర్గము జేరెను అనాథజేసి.

కొడుకులుండినా సంపదలున్నను
ధనధాన్యములు దండిగనున్నను
పెనిమిటిలేని భార్యనెప్పుడు
విధవని పిలుతురు నిర్లక్ష్యముగ.

నెత్తుటి మడుగు మెత్తని శయ్యగ
శయనించెడి ఈ దుర్విధి నీకా!
తొమ్మున నాటిన బాణమువలన
కొగలించుకొన వశపడకున్నది.”

తార అట్టుల రోదించగను
గుహలోనున్న నాగుబామును
వెలికి లాగినటు - నీలుడు వచ్చి
రామబాణమును వెలికి లాగగ

పశ్చిమాద్రిలో రవిబింబమును
విడచివచ్చెడు రవి కాంతివలె
వెలిగినదచట రామబాణము
వెల్లువగానట నెత్తురు పారెను

రోదించుచును ప్రాణనాథుని
ధూళినంత-తన కంటి నీటితో
కడిగివేసినది తార అచ్చట
అంగదు బిలచి-వాలిని చూపుచు

“పాపకర్మమున కలిగిన వైరము
కాయముతో నది సమసిపోయినది
చివరిచూపు యిది-మొక్కుము” అనగ
వాలి పాదముల వ్రాలె అంగదుడు

దీవించవేల దీర్ఘాయుష్షుని-
సింహముచేత ఆబోతు పడ
దూడతొనుండెడి గోవు రీతిగా
విడువలేక మరి దుఃఖము నుంటిని

సంగ్రామమును యజ్ఞము చేసి
రామబాణమును నీటియందు-నువు
అవబృథస్నానము చేసితివయ్యా!
ఆలినయిన నన్నొదలుట తగునా?

పోరుకు మెచ్చి వాసపుడిచ్చిన
కాంచనహారము కనబడదేమి?
చెప్పిన-వినకపోతివి నాథా!
నా మాంగల్యము దూరమయినది

అస్తమించినను అర్కుని కాంతి
రత్నసానువగు మేరు పర్వతము
వీడదు-అట్లే మరణించినను
రాజ్యలక్ష్మి నిను వీడదు నాథా!”

॥శ్రీరఘురాముని॥

24 సుగ్రీవుని దుఃఖము-వాలిని విడిచి తార బ్రతుక లేననుట

వదిన తార అటు విలపించుటగని
అంగదుడటుల కుములుట గాంచి
మరణించిన తన అన్నను గాంచి
కడు దుఃఖించెను అర్కసుతుడట

సర్పసమానము అగు బాణముతో
వింటితొ నిలచిన రామచంద్రుని
చెంత చేరెను తన ఆశ్రితులతో
బాధగ పలికెను-రవిసుతుడంతట:

“రాజోత్తమ! నువు శపథము తీర్చగ
కపిరాజ్యము నా చేతికి వచ్చెను
రాజ్యసుఖముపై కాంక్షపోయెను
అన్నను-నేను అనుసరింతును

రాణీయు-కొమరుడు పట్టణమంతయు
రాజుకోసమై రోదించగను
రాజ్యభోగములు మనసు కోరదు
రామచంద్ర-నే బ్రతుకలేనయా!

కతినముగా నను తరిమివేసెనని
తలచితి-నాతని చావుకోరితి
నే దొరికినను-నన్ను చంపక
స్వేచ్ఛగ-పోరా! అనగలిగెనుకద!

సురాధిపత్యమునయినా కోరను-
ఋష్యమూకమున బ్రతుకుచుందును
అన్న అనిన సామాన్యుడుగాడు
ఘోరులందున శ్రేష్ఠుడు రామా!

ఉత్తములందు ఉత్తముడాతడు
తెలియకపోతిని దుఃఖమునపుడు
కన్నుమిన్ను మరి కానకపోయి
కామముతో మాటాడితినపుడు

తరుణాభితో నను చావమోదగ
నేలనుబడి-నే తన్నుకొనగను
మంచిమాటలతో నాతో చెప్పును
‘పోరగ రాకుర! బ్రతుకుము పోరా!’

సోదరధర్మము ఆర్యధర్మము
రక్షించబడె-అన్న వాలిచే-
కామక్రోధముల నిండిన నేను
కోతిగుణమును కనబరచితిని

అపారమైన పాపమునందితి
సాధుజనులచే విడువగదగినది-
ఇంతటి పాపము-పూర్వము ఇంద్రుడు
పొందెను-ఆతని సోదరు జంపి

విశ్వరూపుని ఇంద్రుడు జంపెను
బ్రహ్మహత్యతో పాపము నందెను
ఆతని పాపము-భూమియు-జలము
తరువులు-స్త్రీలు పంచుకొనిరట

కోతినైన నా పాపమునెవరు
పంచుకొందురు? నీచుడ నేను
నిందుడ నేను-లోకమ్మునకు
అపకారములే చేయువాడను

అధర్మవర్తిని-అంగదుడిపుడు
అసువులు బాసెన వంశనాశకుడ-
యువరాజు పదవికే తగనివాడను
రాజ్యమునకు మరి ఏ విధితగుదును?

భ్రాతృవధయను చాలముగలిగి
సంతాపమను-శిరసు-దంతములు
తొండము-కన్నులు కలిగిన ఏనుగు-
పాపమనియెడి మహాగజమది

కిష్కింధాకాండము

వృద్ధినందిన మత్తేభమది
ఏటిగట్టును త్రోసినరీతిగ
త్రోయుచున్నది-ఓ రఘునందన
పాపము - నాలో మంచిని-మ్రింగెను.

పుటము పెట్టగ బంగరునందలి
మాలిన్యమది పోయినట్టుగా
నా పాపముతో సాధు స్వభావము
రోయుచు వదలెను-కలియలేకను

కొనపూపిరితో అంగదుడుండెను
వాడు బ్రతుకనిచో వానరులందరు
బ్రతుకరు నిజము-ఓ దాశరథీ!
ఇంతటి ఘోరము చేసితి నేను.

కొడుకులెందరో ఉందురుగాక
అంగదువంటి సుబుద్ధి గలుగున?
కలిగిన మంచి కొమరుడు కలుగును
కానీ అన్న ఎచట లభించును?

అంగదుడిపుడు బ్రతికియుండెనా
వానికొరకయి తార బ్రతుకును
అటుగాక మరి వాడు నిలవనిచో
తార బ్రతుకదు నిజమిది రాఘవ!

అన్నతొ-కొడుకుతొ స్నేహము నిలపగ
అగ్నికి నేను ఆహుతి అయ్యెద
నీ కార్యముకై వానరవీరులు
తోడుగనుందురు సీతను వెదుకగ.

కోతులు నీకు సాయపడనిచో
కార్యము ఆగదు-నే నెరుగుదును
నీ సామర్థ్యము నాకు తెలియదా?
వంశ నాశకుడ-నేను తగనయా!

పాప కార్యములు చేయువాడను
ఘోర కర్మలను చేసెడివాడను
అపరాధిని-నే-సీతాన్వేషణ
పుణ్యకార్యము చేయగతగను

అనుజ్ఞ యిమ్ము మరణించుటకు''
అని సుగ్రీవుడు రోదించగను
శత్రుహరణుడు రామచంద్రుడు
కనుల బాష్పముల దుఃఖితుడయ్యెను.

ముల్లోకములు ఏలగ చాలిన
రామచంద్రుడు ఓర్పుకు ధరణి-
తనతో పలుకగ తారాసాధ్వీ
చూచుచున్నదని తెలిసినవాడై

శోకసంద్రమున మునిగిన తారను
ఊరడించగా ముందుకు నడచి
పతిపై వాలిన తారను గాంచెను
మంత్రులు తారను వేరుజేసిరి.

విశాలనేత్రుని సూర్యతేజుని
ఘనమగు విల్లు శరములు గలిగిన
రామచంద్రుని చూచెను తార
పద్మపత్ర నేత్రమ్ముల జూచెను.

సాధువర్తనుని-ముందెన్నడు గాంచని
పురుషోత్తముని-రాజలక్షణుని
పుణ్యశీల-ఆ తారగాంచెను
తలచెను-అతడే రామభద్రుడని

ఇంద్రసమానుడు అజేయుడైన
రామభద్రుడు తనను చూడగా
వచ్చుట గాంచిన తారాసాధ్వీ
అంతటి బాధలౌ ముందుకు వచ్చెను

దుఃఖముతో మరి నిండినదయినను-
నిర్మల సాత్విక మనస్సు గలిగి-
గురితప్పకను కొట్టగచాలిన
రామచంద్రునితో పలికెను తార:

“అప్రమేయుడవు-విజితేంద్రియుడవు
ఘన ధార్మికుడవు అతి సమర్థుడవు
అక్షయ కీర్తికి నిలయము నీవు
సుందమూర్తివి-శరచాపధరా!

మర్త్యలోకమున అభ్యుదయముకై
అవతరించిన మంగళమూర్తి!
అసమానబలా-ఆశ్రితపోషా!
వాత్సల్యానిధి-క్షమలో భువివే

రామా! ఒక పే బాణముతో నువు
పతిని గూల్చగ చాలితివయ్యా!
సన్నుకూడ-నా పతితో పంపుము
సన్ను విడచి-నా నాథుడుండడు.

ఓ పురుషోత్తమ! స్వర్గమునందు
దేవకాంతలు అలంకరించుకు
సేవలుచేయగ ముందుకు రాగ
వాలి-వారిని లెక్కచేయడు

స్వర్గ సుఖములు భోగములెన్నో
అమరియున్నను నేను లేక మరి
నాథుడు-అచట సుఖపడడయ్యా!
సీత లేక-నువు సుఖముగ నుంటివ?

ప్రాయమునందు ప్రియసతి లేనిచో
కలిగెడి దుఃఖము నీకు తెలియదా?
ఆ బాణముతో చేర్చుము పతితో
ఎంతటి దుఃఖము నుండెనో నా పతి

తాటకాంతకా! స్త్రీ వధయనుచు
పాతకంబని తలచకు మదిలో
భార్య అనినచో భర్త ఆత్మయని
వేదశాస్త్రములు నుడువుచున్నవి

కూరిమి భార్యను-భర్తకు కూర్చిన
దానము-అన్నిట శ్రేష్ఠమయినదని
జ్ఞానులందురు-అఘము అంటదు
పతితో జేర్చుము జానకిపతి!

దీనురాలను దిక్కులేకను
దీనముగా నిను ప్రార్థించితిని
ఒక్క బాణమున వాలితో జేర్చుము
నాథుని విడచి బ్రతుకలేనయా!

తార ఆ విధి విలపించగను
అనునయించెను రామచంద్రుడు :
“వీరపత్నివి-దీనముగా యిటు
మాటాడుట మరి తగునా సాధ్యో?

సకల జగత్తును బ్రహ్మ సృజించెను
సుఖ-దుఃఖములు, కర్మలబట్టి
లిఖించబడును-విధాతచేత
విధి వ్రాతయని అందురు జనులు.

బ్రహ్మ విధించిన తీరుగ నన్నియు
జరుగుచుండును దాట శక్యమా?
వీరపత్ని విటు దుఃఖించగను
వలదు-భర్తది వీరమరణము.

యువరాజుగ తనయుని జూతువు నీవు
సంతసించెదవు తారా-విను”మని
ప్రీతి కలుగునటు ఊరడించగా
తార దుఃఖము ఉపశమించెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

25

శ్రీరాముడు తారను ఊరడించుట

తారయు-కొమరుడు-సుగ్రీవుడును
హోరున విలపించుట చూడగను
రాముడు సమముగ శోకమునిండి
సౌమిత్రితొ కలసి ఊరడించెను:

“చనినవారికై ఏడ్చిన వత్తురె-
పరలోకమున మేలు కలుగునా
జరగవలసిన కార్యము-శీఘ్రమే
తీర్చుట మీకు కర్తవ్యమిక.

లోకసహజముగ శోకవశులయి
చనినవానికై విలపించితిరి
కాల నియమమును కాదని మీరు
చేయగ చాలిన కార్యము ఏది?

లోకముకంతయు ఆదికారణము
సర్వము చేయగ చాలిన దైవము
అస్వతంత్రులము-దైవము పరిధిలొ
నడచెడివారము-వనచరులారా!

స్వతంత్రుడై తను ఏ కార్యమును
చేయలేడు-చేయించగలేడు
దైవతంత్రమున సర్వము జరుగును
నిత్యము-లోకము నడచును అటులే

విధి ఎన్నడునూ సమయము దాటదు
విధి-క్షణతను ఎన్నడు పొందదు
కాలము నియమము నతిక్రమించదు
ప్రకాశించును తన స్వభావమున.

కాలమునకు మరి బంధువులుండరు
పక్షపాతము అసలే లేదు
కాలము గెలిచెడి మార్గములేదు
బలముకు భయపడి కాలము లొంగదు.

కర్మలబట్టి దైవము వారికి
ఫలితమునిచ్చును-కావున జీవుడు
ధర్మార్థకామములు ఆ విధముగను
అచరించుట జరుగు జగమున.

ఆచరించిన పురుషార్థముల
కలుగు ఫలమును అనుభవించగ
నాకము చేరెను వానరరాజు
పాపము తీరెను వాసవసుతునకు

ధర్మగుణముచే నాకము గెలిచెను
స్వర్గము గైకొన వెడలెను వీరుడు
వగచుట తగునా-మిగిలిన కార్యము
శీఘ్రమే చేయుట కర్తవ్యమనె

రాముడు అటుల చెప్పినంతనే
దుఃఖసంద్రమున మునిగిపోయిన
సుగ్రీవునితో హితవచనముల
సుమిత్ర తనయుడు పలికె తీరుగా

“సుగ్రీవా! నువు వేగమే లెమ్ము
ప్రేతక్రియలను వాలికి చేయుము
దహనము చేయగ మంచిగంధము
ఎండు కట్టెలను తెప్పించవయా!

అంగదు నీవు ఓదార్చుమయా!
వివిధవస్త్రములు-మాలలు-నేయి
సుగంధద్రవ్యములన్నీ ఇపుడే
అంగదునంపి తెప్పించుమయా!

నీ ఆధీనము కిష్కింధాపురి
పామరబుద్ధిని మానుము నీవు-
తారుడ! నీవు జాగుచేయక
శిబికను తెమ్ము కార్యముతీర్చగ

ఇట్టి సమయమున కార్యమంతయు
త్వరగా చేయుట ఎంతయో మేలు
శిబికను మోయగ తగు బలవంతులు
ముందు నిలువుడు వాలిసేవకై”

లక్ష్మణుడటుల త్వరపరచి అట
అన్నప్రక్కన నిలబడియుండగ
తారుడుచెప్పగ శిబిక నచటికి
తెచ్చిరి-వాలికి కార్యము తీర్చగ-

విశ్వకర్మచే నిర్మించబడి
సిద్ధుల విమానమంతటి శిబిక
పక్షులు-లతలు-గవాక్షములతో
కొండలు-కోనలు చెక్కబడినది

పుష్పమాలలతో కూర్చియున్నది
రక్తచందనము పూసియున్నది
బాలసూర్యుని వర్ణముగలిగి
గుహవలెనున్న శిబికను తెచ్చిరి

రాముడు అంతట తమ్మునిజూచి
వాలికాయమందుంచ మనుచును
వలయు కార్యము చేయించమన-
అంగదుడున్న సుగ్రీవుడును

దుఃఖము నిండి తూలుచునంత
వాలికాయమును శిబికలొ నుంచి
పూలు-వస్త్రములు అలంకరించిరి
పూజలు చేసిరి పుణ్యమూర్తికి

రత్నములెన్నో వస్త్రములెన్నో
దానములివ్వగ వానరులకును
పల్లకిముందు నడువ-కొందరికి
ఆనతినిచ్చెను-అట సుగ్రీవుడు

అసమాన సంపద కలిగినయట్టి
మహారాజుకు జరిగినట్టుగ
లోపములేక ప్రేతకార్యమును
తీర్చుడు మీరని ఆనతి నిడెను

తారుడు మొదలగు వానరులందరు
అంగదు తోడుగ నేడ్చుచు నడచిరి
తార మొదలగు స్త్రీ జనమంతయు
నేడ్చుచు సాగిరి శిబిక ప్రక్కల

ఆడకోతుల రోదనతోను
అడవులు-కొండలు ఏడ్చినట్టుగా
ప్రతిధ్వనించెను-నిర్జనమయిన
ఒక ప్రదేశమును చేరిరి వారు

యేటి ఒడ్డున యిసుక నిండిన
స్థలమునందున చితి నేర్పరచిరి
శిబిక నచ్చట దించిరి వారు
తొలగిరి దూరము-అంతట తార

వాలి శిరస్సును తొడపై నుంచుకు
ఏడ్చెను “నాథా! ఓ మహారాజా!
నా హృదయేశ్వర! ఎంత గౌరవము
చూపెడివాడవు చూడవు ఏల ?

అసువులు బాసిన కాంతి బాయదే
కళలు దేరెను నీ ముఖబింబము
మరల నిన్ను-నే నెప్పుడు చూతును
కరవుదీర-నే నెన్నడు కాంతును

కానన సీమలౌ కాంతలందరి
మంగళకర ముత్తయిదులక్ష్మిని
తుడిచి వేసెను-యముడు రాముడై
సుకుమారులము నడచి వచ్చితిమి

నీ భార్యలను పలుకరించవా!
నీ తమ్ముని-నువు కనలేదా మరి
తారుడు మొదలగు సచివులు వీరు
మంత్రాలోచన చేయవ వీరితో!

కిష్కింధాపురి కదలివచ్చినది
వారికి తగిన ఆజ్ఞలనిమ్ము
వారు వెడలగ ఏకాంతమున
ఈ వనసీమలౌ చరించవచ్చును”

తార అట్టుల రోదించగను
స్త్రీలు బలముగా తారను లేపగ
సుగ్రీవుడంతట సాయపడగను
అంగదుడపుడు తండ్రి కాయమును

చితి పైనుంచి-కపిశ్రేష్ఠునకు-
పరలోకమునకు పోవుచునున్న
తండ్రి చితికిని అగ్నిని చేర్చి
అప్రదక్షిణము తిరిగె విధిగను

వాసవుసుతునకు సంస్కారమును
విధులతో తీర్చి-శాస్త్రవిధిగను
భార్యా-కొమరుడు-సోదరుడున్న
విడచిరి చల్లని జలముల నచట

యుద్ధములో మరణించిన అన్నకు
క్రియ జరిపించి సూర్యతనూజుడు
వ్యగ్రమనస్కుడు రాముని జేరెను
స్త్రీలు జేరిరి కిష్కింధాపురి.

॥శ్రీరఘురామ

26

సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము

తడిసిన వలువల దుఃఖము నిండిన
సూర్యనందనుని కొలిచిరి సచివులు
వారందరు శ్రీరాముని కొలవగ
మునుల సేవలో బ్రహ్మగ వెలిగెను.

వారందరట కూర్చొనియుండగ
బంగరుకొండగ వెలిగెడువాడు
బాలసూర్యుని బింబమువంటి
ముఖము కలిగిన-హనుమంతుడట

రామచంద్రునితో పలికె వినయముగ :
“రఘుకులదీపక! నీ దయవలన
వానరశ్రేష్ఠుడు-అసాధ్యమయిన
రాజ్యలక్ష్మిని పొందగలిగెను.

దేవా! నీవు అనుగ్రహించుము
సూర్యసుతుడు కిష్కింధకు వెడలి
దివ్యోషధులతో దీక్షాస్నానము
ముగించి-వానర బలగముతోడను

అభిషేకమ్మగు ఇనకులతిలకా!
మీ సోదరులట అరుదేరగను
రత్నభూషణ దివ్యాంబరముల
మిము సేవించును మిక్కిలి భక్తితో.

అల్లదె గుహ! మీరచటకు రండు
సుగ్రీవునికి పట్టముగట్టుడు
వానరకోటికి పండగ అగునది”
అన విని రాముడు పలికె తీరుగ:

“హనుమంతా! నా జనకుని ఆజ్ఞ
పధునాల్గేండ్లు వనమున నుండగ-
పట్నమందున పల్లెలొగాని
అడుగిడనయ్యా-అతిబలశాలీ!

శుభముగ పట్టము కట్టుకు నిపుడు
ఓ సుగ్రీవా! ఏలుము రాజ్యము
శాస్త్రవిధిగను అంగదునపుడు
యువరాజుగను అభిషేకించుము.

బలమున నీతో సమమగువాడు
కులదీపకుడగు వాలి తనయుడు
కావున నీవు కనకాంగదుని
అభిషేకించుము యువరాజుగను.

శ్రావణమేఘము లడుగిడనున్నవి
వర్షాకాలము నాలుగు నెలలు
సీతను వెదకగ సముయముకాదు
కావున పురమున కేగుము నీవు.

సౌమిత్రితో ఆ కనపడు గుహలో
ఉందును-చక్కని గాలివీచగా
విశాలమై గుహ కనబడుచున్నది
కలువలు-కమలము లున్నవి జలముల

కార్తీకములో రావణవధకు
వలయు యత్నము చేయుము నీవు
పురమునకేగి హితులు మెచ్చగ
రాజై ఏలుము రాజ్యము చల్లగ”

నిర్ణయమటుల రాముడు తెలుపగ
రాముని ఆనతి నందినవాడై
పురమును చేరి రవిసుతుడంతట
వానరపౌరుల వందనమందుకు

ముచ్చట పలుకుల కుశలము లడిగి
దుఃఖమునున్న తార మనసుకు
ఊరట గొలిపి-అభిషేకముతో
తేజము నిండెను వానరరాజు.

బంగరుపూల శ్వేతఛత్రము
బంగరుకాడల చామరమ్ములు
నవరత్నములు ఓషధులన్నియు
నవధాన్యములు నవ్వుచు మెరయగ

పాలు నిండిన తరుల చిగుళ్ళు
నీటబుట్టిన ముచ్చట సుమములు
అగరు చందనము-అక్షతలున్ను
శ్వేతవస్త్రములు విరిసినపూలు

అడవిపందిదగు చర్మము తెచ్చిరి
పులితోలున్నూ తీసుకవచ్చిరి
పాదరక్షలు-కాంచనమున్ను
పాలు-పెరుగు-మీగడ-తేనెయు

గసగసలున్ను-గోరోచనము
కుంకుమపువ్వు-గంధాదులును
పచ్చకర్పూరము-మణిశిల మొదలగు
మంగళవస్తు సముదాయముతో

పదునారుగురు కన్నెపిల్లలు
పరమహర్షమున రాగా-నచటకు
భక్ష్యమ్ములతో-మణులు-వస్త్రముల
భూసురోత్తములు తృప్తినిండగా

శాస్త్రము చెప్పిన రీతిగ నపుడు
దర్భలుపరచిన ధరణీదను
అగ్నినుంచిరి-పవిత్రమైన
మంత్రోచ్ఛారణ జరుగుచుండగా

హోమవిధిని అట మంత్రవేదులు
తీరుగ జరిపి-చిత్రమాల్యముల
ప్రకాశించెడి సౌధమునందు
కనకపీఠిని-తూర్పుముఖముగ

సూర్యకుమారుని కూర్చొనబెట్టి
నదీనదముల జలములు-మరియు
సాగరజలము కనక కలశముల
నింపిరి-అభిషేకించగ రాజుకు

ఎద్దుకొమ్ములతో మంగళజలములు
శాస్త్రము నుడివిన రీతిగ వీరులు
మైందుడు-ద్వివిదుడు-గంధమాదనుడు
గజుడు-గవయుడు-గవాక్షుడున్ను

అనిలాత్మజుడు ఆంజనేయుడు
జాంబవంతుడు-నలుడు-శరభుడు-
ఇంద్రుని-వసువులు అభిషేకించుట
తలపించునటు అభిషేకించిరి.

ఆనందముగా-పరిమళ జలముల
అభిషేకించగ-అర్కసుతుడట
అమితానందము-రామాజ్ఞగను
యువరాజుగ నంగదు నభిషేకించెను.

సుగ్రీవుడు తనయుని అభిషేకించగ
అందరు పొగడిరి ఆ సుగ్రీవుని
రామలక్ష్మణుల కీర్తించిరట
ధ్వజ పతాకలు వానరులెత్తిరి

శోభలీనినది కిష్కింధాపురి
సోయగమొలికెను వానరపురిలో
శుభకర మంగళవాద్య ఘోషలు
వినిపించినవా శుభసమయములో

విష్ణుసముదగు రామచంద్రునికి
వినిపించెను అభిషేక వార్తను
రుమతో-తారతో స్వేచ్ఛమీరగా
సురపతి విభవము-సుఖములందెను.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

27 ప్రసవజాద్రిని రామ లక్ష్మణులు విడిసి యుండుట

రాజ్యము నందిన రవిసుతుడంతట
రామదర్శనము చేసుకు వెడలెను
రాముడు-తమ్ముని వెంట నిడుకొని
రమ్యమైన ఆ పర్వత పంతుల

పులుల-సింహముల గర్జనమ్ముల
ఎలుగులు-కోతులు-అడవి పిల్లులు
స్వేచ్ఛగ తిరుగుచు-వివిధ లతలతో
మహా వృక్షములు-తేట నీటితో

గండశిలలతో-లతాగుల్మముల
మేఘసమూహము అన్నటుతోచు
ఋష్యమూకగిరి పంతులలోగల
ప్రసవజాద్రికి బయలుదేరెను.

విశాలమయిన గుహను చూచిరి
విడిది చేయగ నిశ్చయించుకొని
వినయ విధేయత నిండిన తమ్ముని
వినుమని పలికెను రామచంద్రుడు:

“ఓ సౌమిత్రి! ఈ పర్వత గుహ
మనోహరమై విశాలమ్ముగా
ఉన్నది-తగిన గాలి వీచును
వర్షాకాలము గడిపెదమిచట.

ఎత్తుగ ఎదిగిన ఈ శిఖరమున
ఎఱ్ఱగ, నల్లగ, తెల్లని రంగుల
ధగధగలాడుచు వెలిగెడి శిలల
ధాతువులన్నీ మెరయుచున్నవి

గిరిపై పారెడి సెలయేరులవి
తళతళలాడుచు పరుగిడుచున్నవి
పలు వృక్షములు పొదరిండ్లున్నూ
నేత్రపర్వమై నిలచియున్నవి

జాజులు-మొల్లలు-విరగబూసెను
కదంబ-వావిలి-గోరింటలును
మద్దిచెట్లు మరి ఏరుమద్దులూ
పరిమళమ్ములను గుబాళించును

నెమళులు నిండి వివిధ రకముల
పక్షులసందడి యింపుగ నున్నది
చేరువతోగల తామర కొలను
విచ్చిన తామర పూలతో నిండెను

ఈశాన్యముగా పల్లమై-మరి
పడమటి దిక్కున మెరకయున్నది
వాకిలి-నైఋతి దిశలో నున్నది
నాయన! ఈ గుహ శ్రేష్ఠము విడిదికి.

గుహ వాకిటను కాటుక రంగుతో
నిడుపగు చక్కని రాయి అందమై
ఉత్తర దిశలో కాటుక రంగుతో
నిలచిన శిఖరము-దిగిన మేఘమగు

దక్షిణ దిశలో తెల్లని ఆ గిరి
రజతాద్రివలె తేజము నిండెను
తూర్పున సంపగి-బొట్టుగుచెట్లు
కానుగ-పూగురివింద వృక్షములు.

పొగడచెట్లు మరి ప్రబ్బలిచెట్లు
అశోక తరువులు-లొద్దుగుచెట్లు
రేలచెట్లును-చండ్రవృక్షములు
మొగలిపొదలవి మనోహరమ్ములు

చిత్రకూటగిరి ప్రక్కన పారే
గంగకు దీటయి ఈ గిరిచెంత
తూర్పుముఖముగా స్వచ్ఛ జలముతో
పారెను శుభముగ ఈ సెలయేరు

ఏటిగట్టున దట్టములయిన
వృక్షమ్ములలో పక్షుల కిలకిల
అసురాగమ్ము అన్యోన్యముగా
చక్రవాకములు తిరుగుచుండగా

హంసలు-సారసపక్షులు నిండి
ఇసుక తిన్నెలవి సొగసుగతేలగ
శోభగ సాగెడి ఈ సెలయేరు
సారసాక్షులను తలపించునయా!

వస్త్రాభరణాలంకృతలై మరి
నవ్వులు-కేకలు-పాటలు పాడుచు
పరుగులెత్తెడి సుందరాంగనల
తీరుగ తోచుచు సాగెను యేరు

ఎఱ్ఱని-తెల్లని-నల్లని కలువలు
ఏటినీటిలో శోభిల్లినవి
క్రౌంచుల-నెమళుల రవములెగసెను
పక్షులు తీయగ పాడుచున్నవి.

నది తీరమున మునులు వసింతురు
చందన తరువులు తీర్చి నిలచినవి
వరుసలొ వేసిన రీతిగ-మద్దులు
నిలబడి శోభను పెంచుచున్నవి

సోదర! మనము వర్షాకాలము
ఇచట వసింతము-కిష్కింధాపురి
దాపున నున్నది-మంగళ వాద్యపు
ధ్వనులన్నియును వినబడుచున్నవి

వానరరాజు సూర్యనందనుడు
సతితో-సకల వైభవముతో
బంధులగూడి సుఖసౌఖ్యములతో
రాజ్యపాలనము చేయుచుండును.”

లతాగృహములు గుహలతో నిండిన
ప్రస్రవణాద్రిని రామచంద్రుడు
విడిసి యుండెను లక్ష్మణమూర్తితో
మనసున మాత్రము కలత నిండెను

సీతను మదిలో నిలిపిన రాముడు
సంతసమన్నది కరువై రాముడు
శశిబింబము నట-ఉదయాచలమున
చూచి-శోకమున నిండిపోయెను.

అన్న యెన్నడూ అంతటి దుఃఖము
ఉన్నటు కనబడనీయక పోయెను
కావున కలత చెందిన తమ్ముడు
అన్నతో పలికెను ధైర్యోక్తులను:

“దుఃఖము వదలుము అన్నా రామా!
దుఃఖపడుటచే ఫలితము శూన్యము
నీకు తెలియని విషయము కాదిది
క్రియాశీలివి-ధార్మికమూర్తివి

ఆస్తికుడవు నువు ప్రయత్నమందు
అంతులేని అతి ఓర్పు చూపెదవు
ఈ విధి నీవు వగచుట వలన
జయాభిలాష సన్నగిల్లును

దుఃఖము వదలక-కృంగిపోయినచో
మాయరక్కసుడు రావణాసురుని
జయించుటన్నది-అసాధ్య మగును
కావున వదలుము దుఃఖము నీవిక

వనములు-గిరులు-సముద్రాలతో
నిండిన ధరణిని తలక్రిందుగను
చేయగచాలిన శక్తిమంతుడవు
అసురుని చంపగ చాలుదు వీవే

నీకు ఒకరు మరి చెప్పగవలెనా
వర్షాకాలము వేచి యుండవలె
దుఃఖము వలన మేలు కలుగదు
శరదృతువుకై ఎదురుచూతము

రావణాసురుని-బంధుల-మిత్రుల
త్రుంచగ చాలుదు వీవేనయ్యా!
నివురుగప్పిన నిప్పుగ నుండిన
నీదు విక్రమము నిద్ర లేపెద

సమయము రాగా నీ విక్రమము
ఆజ్యాహుతులతో జ్వలించునట్లు-
నిదురించెడి-నీ వీరత్వమును
మేలుకొలిపెదను-విజయము తథ్యము!”

నీదు మాటల ధైర్యము చిక్కెను
తేటనీటితో నదులు పారగా
శరత్కాలము వచ్చెడివరకు
వేచియుందము సుగ్రీవునికై.

శుభము-హితము నిండిన పలుకులు
వినినరాముడు తమ్మునిచూచి
“మేలుకోరి-నువు అనురాగముతో
వీరుడవై బోధించితివయ్యా!

మేలు మరచిన మెచ్చరు జనులు
సత్పురుషులకది బాధాకరము”
అనగా తమ్ముడు కరములు ముడిచి
ప్రియదర్శనునితో పలికె తీరుగా:

సర్వకార్యముల నాశముచేసే
దుఃఖమునిపుడే వదలెదనయ్యా!
సమయమురాగా అప్రతిహతమగు
తేజము-నేను ప్రదర్శించెదను.

“వానరప్రభువు తీర్పును శపథము
వేచియుందము నాలుగునెలలు
ధైర్యము నుండుము-రిపుల్ గెలిచెదవు
కోపానలము నిగ్రహించుము.

ఓరిమితో మరి నాలుగునెలలు
రిపుసంహారణకు సంసిద్ధులమై
సింహములున్న ఈ గిరియందే
వేచియుందము-కాచుకొందము.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

28 వర్షయుతు వర్ణన

వర్షాకాలము అడుగిడె శోభగ
తమ్మునిగాంచి రాముడు పలికెను:
“పర్వతాలవలె మేఘము లవిగో
ఆకాశమును ఆవరించినవి.

నింగివరకును సోపానములుగ
నిలచిన మేఘములన్నీ ఎక్కి-
కొండమల్లెలు-మద్దిపూలతో
భానుని పూజలు చేయగ వీలగు.

రవికిరణములతో-సాగరజలమును
గ్రోలిన మేఘము కార్తీకముతో
ఆషాఢముగా నవమాసములు
మోసినగర్భము-వెలువరించును.

సంధ్యారాగము అలుముకొన్నది
తెలుపు-ఎఱుపు కలిగిన మేఘము
నింగికి లేచిన వ్రణమునకపుడు
కట్టిన-తెల్లని కట్టుగ తోచెను.

మందమారుతము నిట్టూర్చినటు
సంఘారాగము చందన చర్చగ
తెల్లని మేఘము పాలిపోయినటు
కాంతలేని-కామార్తుడు నింగి-

ఎండకు దీటలు వేసిన భూమి
వర్షధారలతో ఆవిరి విడువగ
మూఢమునిండి కన్నీరిడెడి
శీతగ తోచెను ఈ భూదేవి.

ఓ సౌమిత్రి! మేఘమునుండి
బయలుదేరి-మరి మొగలివాసనతో
కలువల చల్లని స్పర్శను యిచ్చెడి
మందమారుతము మనకు హాయినిడు.

నిండుగ పూసిన మద్ది-మొగలుల
గుఢాశింపులతో-వానజల్లులతో
రిపులు వదలి అభిషేకము నందిన
సుగ్రీవునివలె తోచును ఈ గిరి.

నల్లని మేఘము-తెల్లటి జల్లులు
హోరుగాలితో నిలచిన గిరులు
కృష్ణాజినము-జందెముదాల్చి
వేదము చదివెడి వటువుగ తోచును.

మెరపు తీగయను-బంగారుకొరడా
దెబ్బతిన్నదై-నింగిని, మేఘము
వటువు-చాచితో అరచినట్టుగా
తోచును మేఘములందలి ఉరుములు.

లక్ష్మణమూర్తి! నల్లని మేఘము
మధ్య చలించే-మెరపును గాంచిన
అసురునితో తను పెనగులాడెడి
శీతగ తోచును-మదిలో మెరయును.

మేఘమ్ములతో నిలచెను నింగి
చంద్రుడు-తారలు కనబడకుండగ-
చిమ్మచీకటిగ తోచెడి సమయము
కాముకులకది శత్రువ సమయము.

గిరినెత్తాలలో విరిసిన మల్లెలు
వర్షాకాలపు సంతోషముతో
ఆనందాశ్రుల ప్రియురాండ్రవలె
తోచెను-కామోద్దీపన కలుగును.

గాలి దుమారములుండక యిపుడు
చల్లనిగాలి వీచుటవలన
వేసవి చెమట ఆగిపోవగా
హాయిగనుండును అలసట తీరును.

రాజులు-యుద్ధోన్ముఖులై వుండరు
స్వదేశమ్మునకు పురుషులు చేరిరి
హంసలు మానస సరస్సు కేగెను
చక్రవాకములు జంటల చేరెను.

వర్షమువలన రహదారులతో
రాకపోకలు ఆగిపోయినవి
మేఘమ్ములతో కొంత కనబడు
నింగి కాననగు-ప్రశాంత కడలిగ.

కొండవాగులు గిరిధాతువులతో
పరుగిడుచుండెను కొత్తనీళ్ళతో
రాలినపూలు సొగసుగ తేలుచు
వడిగా పరుగిడె కొండచరులతో.

తుమ్మెదలన్నటు-నల్లగనున్న
జంబూఫలములు తీయగ తిందురు
రసాలమ్ములవి మిగల ముగ్గినవి
నేలరాలినవి-రుచి చెడియున్నవి.

విద్యుల్లతలవి పశాకములయి
కొక్కెరపంక్తులు సుమహారములయి
పర్వతాలవలె కదలు మేఘములు
పోరెడి కరులై గర్జించినవి.

వేడుకగాను నెమళ్లు ఆడెను
పచ్చికతోను నేల నిండెను
వాన వెలసిన అపరాహ్ణమది
రమణీయముగా తోచుచున్నది.

జలభారముతో మేఘములవ్వి
సొగలేకమరి-ఆగినట్టుగా
గిరిశిరముల నిలచియున్నవి-
సాగుచున్నవి అలసట తీర్చుకు.

పొందుకోరి మరి సాగు కొక్కెరలు
బారులు తీర్చి సాగుచుండగా
ఆకాశమునకు కట్టినయట్టి
తెల్లని తామర లన్నటు ఊగెను.

లేతపచ్చికతో నిండిననేల
నడుమ నిలచిన ఆర్ద్రపురుగులతో
ఎఱ్ఱని చుక్కలు దిద్దినయట్టి
శాలువ కప్పుకు యున్నటు తోచెను.

పూసినపూలు ఎగసిన పులుగులు
కడలినిచేరే నదీనదములు
కామోద్రేకము నిండెను దున్నలు-
ప్రకృతి-హరినిక నిద్రపుచ్చును.

మదపు చేనుగు వనమున సాగుచు
మేఘగర్జనము వినినంతటనే
పోరగవచ్చెను మరియొక కరియని
వెనుకకు తిరిగెను-తిరిగిపోరగా.

నెమళ్లుల నృత్యము కరి-ఘంకారము
తుమ్మెద ఝమ్మని పాటలు పాడగ
మంతెన-తదంబ-ఎన్నో పూలతో
సోయగ మొలికెను ఈ వనమంతయు.

అరపులు-చప్పుడు-కేకలు-రవములు
నాట్యము-పోరుకు తలపడు కరులు
పూలసొగసులతో-మత్తుల నిండిన
పానశాలవలె తోచెను వనము.

చాతకపక్షులు దప్పికనిండి
రంగులునిండిన రెక్కల ఎగిరి
సురనాయకుడు వర్షమునిడగా
నీటిముత్యముల త్రాగెను ముదముగ.

తంత్రీస్వనము తుమ్మెద నాదము-
కప్పల బెకబెక కంఠశాశములు-
మేఘ గర్జనలు మృదంగ ధ్వనులై-
సంగీతమునే పాడెను వనము

కేకలు వేయుచు నాట్యమాడుచు
పురులు నిండుగా విప్పిన నెమళలు
పాటలు-నాట్యము నిండిన ఈ వని
గానసభలనే నిర్వహించెను

గట్టులు త్రెంచుకు సాగే నదులు
కాయలు-పండ్లు-పూల బరువుతో
కడలిని చేరగ సందడి చేయుచు
సాగెడి మదవతి అన్నటు తోచును

ఆకాశములో ప్రేలాడునటు
నిలచిన మేఘము సంద్రపు ఘోషను
చిక్కరించి-తను భూమిని నదులను
జలముతో నింపెద నన్నటు కురిసెను

పూర్ణకుంభముల జనులందరును
అభిషేకించగ-రాజులవోలె
నిలచెను గిరులు-వాసపుడిచ్చిన
మేఘములనెడి జల కుంభములతో

తడిసి నిండుగా నిలచిన గిరులు
పూర్తి రూపముతో మెరిసి పోవగా
జలాభిషేకపు ఆనందముతో
ఐశ్వర్యమును చూపుచు నిలచెను.

మరసిపోవగా కడిగిన గిరులకు
మీద పారెడి జల ప్రవాహములు
లలనామణుల ఉరమున జారిన
ముత్యపు హారములన్నటు తోచెను

ఎత్తుగ గిరిపై పారెడి నీటికి
మధ్య మధ్యలో కొండ రాళ్ళవి
అడ్డు తగులగా చెల్లాచెదురయి
నీటి ముత్యములు దొరలుచున్నవి

గూటికిచేరిన పక్షులబట్టి
ముకుళిత కమలములుండగ చూచి
సూర్యాస్తమయము అగునని తోచును
ప్రకృతి సుందరి నిదురలొ జారును

దండయాత్రలు ఆగిపోయినవి
దండు దారిలో నిలచిపోయినది
ధరణీసురులు సామగానములు
దండిగ చేసే-భాద్రపదమిది

కోసల భూపతి-భరతుడు ఇపుడు
సంభారములను సమకూర్చుకొని
గృహకృత్యములు ప్రక్కకునెట్టి
నియమముతో తను గడుపుచుండును

బహుకాలమ్మ దొర్లిన పిదప
నన్ను గాంచిన కోసల ప్రజలు
చేసెడి కోలాహలముగ తోచుచు
సరయూ పారును అతి వేగముగ

సోదర! వానరరాజై మిత్రుడు
రాజ్యభోగము అనుభవించుచు
రాజ్యము నేలుచు సుఖముగ నుండెను
భార్యదూరమై బ్రతుకుచుంటిని.

గొప్ప రాజ్యము చేతికిరాక
ఛాయగనుండెడి సుదతిలేకను
నీటికోతకు తెగిన గట్టువలె
దీనుడనై - నే నిలచియుంటిని.

వర్షాకాలము గడుపగ కష్టము
కష్టము కద్దరి కనబడకున్నది
రావణాసురుడు అసాధ్యుడయ్యెను
ఎటుల దొరకును మనసుకు శాంతి?

వర్షాకాలము వెదుకుట కష్టము
త్రోవలు తిన్నగ సాగనీయవు
కావున నేనే-ఆర్క-సుతునితో
ఆగుమంటి నీ నాల్గు మాసములు.

చాలాకాలము ఇడుములబడెను
అందెను వానరరాజ్యము యిపుడే
నా పని ముఖ్యము అనగా తగదు-
మిత్రుని సుఖము తలచితి మదిలో.

నా ఉపకారము మరువడు అతడు
సందేహము-నే పడగా తగదు
అదనుకోసమై వేచియుందము
అతని అనుగ్రహ మందగవలెను.

వీరుడు తిరిగి ప్రత్యుపకారము
చేయగ చాలును-మరి కృతఘ్నుడు
మేలు మరచును మనసులేకను-
మంచి మనసులను వ్యధలో ముంచును”

అనిన రామునెతో వినయమునిండి
పలికెను అపుడు సుమిత్రతనయుడుః
“అన్నా! మాసవనాథుడ వీవు
మహావీరుడవు-మంచికి నెలవు.

వానరరాజు మాట నిలుపుకొని
మంచిమనసుతో అండగ నిలచును
కోరిక తీరును-జయము తథ్యము
వేచియుండవలె శరదృతువుకై.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

29

మారుతి సుగ్రీవునికి కర్తవ్యము బోధించుట

మెరుపులు-మబ్బులు నింగిని వదలెను
వర్షాకాలము వెనుకకు మరలెను
చంద్రుని వెన్నెల-అతిరమణీయము
శారదరాత్రులు శోభగ విరిసెను.

సుగ్రీవుడు అతి సంతోషముతో
భోగలాలసుడుగా పడిపుండెను
రాచకార్యములు మంత్రులవేసని
అహోరాత్రములు సుఖముల మునిగెను.

కామకేశిలో కరగి పోవుచు
భామలందరిని చెంత చేర్చుకు
సురాపానమున సర్వము మరువగ-
హితముకోరి-హనుమంతుడు పలికెను.

మాటనేర్పరి-పనిలో మెలకువ
మంచి చెడ్డల వివరము తెలిసిన
మంచినమ్మకము రాజుయందుగల
మంచి మంత్రి హనుమంతుడు పలికెను:

“వానరరాజా! రాజ్యభోగములు
కీర్తి ప్రతిష్ఠలు దొరకెను నీకు
మిత్రుని కార్యము మిగిలి యున్నది
సమయము మించక చేయగవలెను.

మిత్రులను, మరి సైన్యములను
ధనాగారము ప్రాణప్రదముగా
చూచుకు ఏలెడి-ఏలిక రాజ్యము
అమితముగా అభివృద్ధి నందును.

సకాలములో మిత్రుని కార్యము
చేయకపోయిన కలుగు ననర్థము-
సదాచారుడవు-పుణ్యకార్యములు
చేయుటయందే గురికలవాడవు.

సమయము దాటిన-చేసిన మంచి
వ్యర్థమగునని తెలియుము నీవు
వీరుడ వీవు-వైదేహిని ఇక
వెదకుట యన్నది మిత్రుని కార్యము.

కాలాతీతము అయిపోయినది
రాముడు సర్వము తెలిసినవాడు
ఎంత ఆత్మత మనసున నున్నను
ఎదుటివాని మది ననుసరించును.

ఆపుడు రాముడు-ఆర్తరక్షకుడు
అప్రతిహతమగు పౌరుషవంతుడు
అనిన మాటకై ఎన్ని కష్టములొ
అన్నీ గెలుచును ఆ రఘరాముడు.

అడగకముందే రాముని కార్యము
అతిమెలకువగా ఆరంభించిన
అంటదు దోషము-అందుకు నీవు
ఆజ్ఞాపించుము వానరవీరుల.

అడగకముందే సాయము చేసే
అంతటి గొప్ప గుణవంతుడవు
నీవే సాయము ముందుగ పొందియు
ఆలసించితివి ఏల కపింద్రా?

వానర సేనలు-భల్లూకములకు
నాథుడవీవు కిష్కింధాపతి!
రామకార్యమును నెరవేర్చగల
సామర్థ్యము నీకున్నది రాజా!

కోదండముతో శ్రీరఘరాముడు
సురాసురులను-మహోరగులను
ఎదిరి గెలువగా చాలినవాడు
అమితశక్తిగల అతిసమర్థుడు.

నీ ప్రతినను నువు నెరవేర్చెదవని
నీకే వదలి చూచుచుండెను
నీకొరకై తను వాలిని కూల్చి
నీ సుఖ సౌఖ్యము ముందుగ చూచెను.

వాలి-రామునికి శత్రువు కాడు
నీ సంతోషము కోరి చంపెను
భూమ్యాకాశములందున వెదకి
సీతాదేవి జాడ తెలియుము.

దేవాసురులకు మరుద్గణములకు
భయపడడయ్యా రామచంద్రుడు,
అంతటి వానికి అసురులు లెక్కా?
ఆదరించె నిను-అతి విక్రముడు.

రాముని నీవు సంతస పరచుము
ఆనతి నిమ్ము-మాలో వీరులు
ఆకాశములో పాతాళములో
సంద్రములోనూ వెదుక సమర్థులు.

సాహసవంతులు వెనుకడుగిడరు
భయము నెరుగని అతి గుణవంతులు
కోట్లకు పైన నీ సేవలలో
వేచియుండిరి ఆనతి కొరకై

నీ విచ్చటనే నిలబడి-వారిని
ఆజ్ఞాపించుము-నీ విధేయుల
శక్తికి తగినటు పురమాయించుము
పుణ్యపురుషుని కార్యము తీర్చుము.”

సందర్భముగా మంచి సమయమున
స్నేహితునిగ మరి సచివోత్తమునిగ
రాముని కార్యము శిరోధార్యమని
చేయగ చెప్పెను ఆంజనేయుడు

వానరరాజు సంతసమందెను
నీలుని అచటకు రావించుకొని
రామకార్యము నెరవేర్చుటకు
అమిత సైన్యమును సమకూర్చమనె.

“నా ఆనతిగా అన్ని దిక్కులలో
కపినాయకులను-వీరులందరిని
శీఘ్రముగా నువు రప్పించవలె
ఉత్సాహవంతుల సేకరించుము

సేనలు-కలిసిపోకుండగను
తికమకపడక-తెలివితొనుండగ
వారందరు యిట వచ్చినంతనే
కాగల కార్యము నీపై నున్నది.

నేటినుండి ఒక పక్షము రోజులు-
గడువు లోపల వానరులందరు
సేనలొ చేరగ ప్రకటన చేయుము
సుగ్రీవాజ్ఞ మీరగ వలదను

ఆనతి మీరిన మరణ దండనే-
అందుకు తిరిగి విచారణ లేదు
ఇది నా నిర్ణయమన్నది తెలియుము
అదియే తెలుపుము వీరులందరికి.

అంగదునిపుడే వెంట నిడుకొని
జ్ఞానవృద్ధులు వయోవృద్ధులగు
కపివీరులకు వినయము నిండి
తెలియజెప్పుము ఈ విషయము” అని

అర్క-సుతుడు తానాజ్ఞాపించి
అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెను-
ఆంజనేయుని-ఆనందముగా
అంగదాదులు పొగడిరి అపుడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

30 శరత్కాల వర్ణన - సుగ్రీవునిపై శ్రీరాముడు కోపించుట

వర్షాకాలము సాగిపోయెను
నిర్ణయించిన గడువు తీరెను
నింగినంతటను వెండి పూసినటు
వెన్నెల చల్లగ ఆవరించెను.

ఆ పద్మాక్షి-నా ప్రియురాలు
చక్రవాకముల ధ్వని వినినంతనె
ముదముగ నన్ను చేరుచుండెను
నే దరిలేక ఏ విధి నున్నదొ?

హేమధాతువుల శోభగ వెలిగే
గిరి శిఖరముపై రాముడు కూర్చొనె-
తలపుల నిండెను ధరణీనందిని
దుఃఖము ఎగసెను రామచంద్రునికి.

ధరణీనందిని నా దరిలేనిచో
ధరణీసోయగము ముదము నిడకను
ప్రకృతి శోభల మనసు నిలువక
సుఖసంతోషములన్నవి లేవు.

“నా ప్రియురాలు-బాలామణి తను
సారసపక్షుల స్వరముతో పలుకును
ఆడుకొనును ఆ పక్షులతోను
ఏ విధినున్నదొ ఆ రమణీమణి?

కాముడు వదలడు ఆ సుకుమారిని
కాంతలేక మరి శాంతియే లేదు”
వర్షధారకై చాతక పక్షిగ
విలపించెను అట రామచంద్రుడు.

బంగరు రంగు పూలు పూసిన
వేగిస చెట్లను చూచి మురియును-
వేగిసపూలను చూచి వెదకును
నే కనబడక దుఃఖము నిండును.

గిరినెత్తాలలో పండిన ఫలములు
అన్న సేవకై తేగా పోయిన
సుమిత్ర తనయుడు తిరిగి వచ్చెను
అన్న దుఃఖమును తాను గ్రహించెను.

కలహంసధ్వని మేలుకొలుపులై
కలభాషిణి తను నిద్రలేచును
కళకళలాడే సుందరవదన
కనులు విప్పి మరి ఏ ధ్వని వినునో?

“వీరుని ధైర్యము నిలబెట్టుటకై-
వినయముగా హితబోధ చేసెను:
అన్నా! నీవు కామవశుడవై
ధైర్యము విడచుట తగదిది వినుమా!

కార్యసిద్ధికై వలయు యత్నము
చేతము-మనసు చెదరనీయకు
జయమునందెడి మార్గము నరయుము
ధైర్యము నీవు ఆవలంబించుము.

సాయపడెడి సుగ్రీవుని శక్తిని
సామర్థ్యమును ఆలోచించుము
అతని పనికి నువు చూపిన శక్తిని
స్వకార్యసిద్ధికి వినియోగించుము.

మానవనాథుడవయ్యా రామా!
మాననీయుడవు మహావీరుడవు
మాతకు నీవే సర్వముగాదా
మరియొక వ్యక్తికి తాకగవశమా?

అగ్నిహోత్రమే సీతామాత-
ఆమెను తాకిన నాశనమగుదురు
ఆలోచించుము అన్నా రామా!”
అని నిర్భయముగ పలికెను తమ్ముడు.

సమయోచితము సందర్భముగ
ధర్మార్థముతో-మనసు గ్రహించి
రాజనీతితో తమ్ముడు పలుకగ
రాముడు పలికెను లక్ష్మణమూర్తితొ:

“సోదర! నీవు నుడివిన యటుల
కార్యసిద్ధికై యోచన కావలె
ఉత్సాహాదులు అవసరమైనవి
ఫలమునెంచని క్రియ కావలయును”

అనుచు పలుకగా అవనిజ-మదిలో
మరి మరి మెదలి మాటలు పెగలక
ఎంతో వేదన నిండిన రాముడు
పలికెను తిరిగి లక్ష్మణమూర్తితొ:

“సురనాయకుడు వర్షధారలతో
ఈ వసుంధరను సంతసపరచెను
సస్యసంపదకు ప్రాణముపోసెను
సకల శుభములు చేకూర్చెనయా!

నల్లని మేఘము గంభీరముగా
గిరిశిఖరముల-వృక్షాగ్రముల
సంచరించి మరి మురిసికురిసి-ఇక
అలసిపోయినటు అగుపడుచున్నది.

మేఘ గర్జనలు కరిఘీంకారము
నెమళ్లు కేకారావములన్నియు
జలజల జారే సెలయేరులయు
ధ్వనులన్నియును ఆగిపోయినవి.

జలముల కడిగిన ధగధగ మెరిసే
పర్వతసానువులన్నియు కూడ
కుంకుమ, సుగంధ ద్రవ్యములన్నియు
పూసుకొన్నటు శోభగనున్నవి.

శరదృతువు తన విభవమునంతయు
ఏడాకులుగల అరటిచెట్లకు-
తారాచంద్రులు-కర్మసాక్షికి
మదకరీంద్రముల కందించెనయా!

ఏడాకులుగల కదళీ తరువులు
విరగపూయగా వెడలు సుగంధము
తుమ్మెదపాటకు శ్రుతిచేసినది
మదపు చేనుగులు పరవశించెను.

ఇసుక తిన్నెల-చక్ర వాకములు
రెక్కల శోభగ పుప్పొడి నిండగ
మదనుని శరముల బారిపడినవి
హంసలు వాటితో ముదముగనాడెను.

మదించి తిరిగెడి కరీంద్రములపై
గర్వించెడి ఆబోతులపైనను
తేటనీటితో పారు నదులపై
శరల్లక్ష్మి తను శోభిలుచున్నది.

నింగిని మేఘము లగపడకున్నవి
నెమళ్లుల కోలాహలమది తగ్గెను
నిండుగ పూసి, వంగిన వేగిన
నయనానందము కూర్చుచున్నది.

అరటి పూవుల వాసన మత్తుతో
మదజలమ్ములు కారె దంతులకు-
పెంటి ఏనుగుల చేరి-వనముల
తామరకొలనుల చేరగసాగెను.

వర్షములవ్వి వెనుకడుగిడగా
ఆక సమిపుడు తళతళలాడుచు
తోమిన ఆయుధమన్నటు మెరసెను
శుభ్రజలములతో నదులు నిండెను.

ఎఱ్ఱనికలువల చల్లని గాలులు-
దిక్కులు చక్కగ కనబడుచున్నవి
సూర్యకిరణముల ఎండిననేల
నెఱియలు విచ్చి కనబడుచున్నది.

రాజులు సేనతో కదలుచుండిరి
కయ్యానికి మరి కాలుడువ్యూతా-
ఆబోతు రంకెలు వినబడుచున్నవి
ఆలమందలో జొరబడుచున్నవి.

కేకి-పింఛమును వదలివేయగా
ఆభరణమ్ములు పోయినట్లయి
నదీతీరమున చేరగ వాటిని
హంసలు హేళన చేయుచున్నవి.

ఆవుల అంబారవములు ఎగసెను
మదపు చేనుగులు సాగె మందముగ
పెంటి ఏనుగులు వెదకుచు సాగెను
బెగ్గురుపక్షులు కూసె శ్రావ్యముగ.

సెలయేటి స్వనములు సన్నగిల్లినవి
ధ్వనితో వీచే గాలులు తగ్గెను
మహానదులకు ఊరవడి తగ్గెను
కప్పల బెకబెక వినబడకున్నది.

వర్షకాలమున బిలముల దాగిన
విషసర్పములవి బయటపడినవి
వివిధవన్నెలతో విహరించుటకై
వడివడిగానవి సాగుచున్నవి.

సాయంసంధ్యాసుందరి నెంతో
ఒడుపుగ-చంద్రుడు-తన కరములతో
పట్టుకొనగను-విరిసిన తారల
కనుపాపలతో-ఎఱ్ఱని కాంతితో

ఇనుమడించిన అనురాగముతో
నింగి అనెడి-తన చీరను తానే
విప్పివేయుచు నున్నటు తోచగ-
నాయకి-నాయక భావన నింపెను

ఉదయచంద్రుడు ముఖబింబమయి-
తారలు-తెరచిన కన్నులు కాగ-
వెన్నెల వెలుగు, తెల్లని చీరగ-
నిశాకాంత-తను శోభిలుచున్నది

బెగ్గురు పక్షులు-పండిన గింజల
పొట్టనింపుకొని నింగికి ఎగరగ
పూలమాలలవి ఆకాశమునకు
విసరినట్టుగా శోభిలుచున్నవి

తెల్లని కలువలు-నిదురిడు హంసలు
నిండిన గొప్ప తటాకములన్నియు
మబ్బులులేక తారాచంద్రులు
నిండిన నింగిగ తేజరిల్లెను

మొలనూలన్నటు హంసలు మెరయగ
కలువలు-తామరపూలు-దండలై
చక్కని కోనేళ్ళన్నియు కూడ
అలంకారముల అంగనలాయెను

వెదురు పొదలలో విరిసిన నాదము
ఆవుల అంబారవములన్నియు
ఆబోతు రంకెలు కలసి అచ్చట
సహజమైన సంగీతము నింపెను

నదీతీరముల నిండుగ పూసిన
రెల్లు పొదలను-మందమారుతము
కదువగ-తెల్లని పట్టుచీరలను
కట్టిన శ్రీ-జఘనమ్ముల పోలెను

మధుపానముతో మత్తు నిండినవి
జంట కూడిన తుమ్మెదలన్నియు
పుప్పొడినిండి గౌరవర్ణముతో
గాలిలో తేలుచు పోవుచున్నవి

నదులు-చేపలను వడ్డాణముతో
శ్రీలై-రాతిరి సుఖముల తేలి
ప్రాతఃకాలము కాగా-గృహముల
చేరుచున్నటు మెల్లగ సాగెను

విరగబూసినవి వివిధతరువులు
పూవిలుకాడు స్వేచ్ఛగ తిరిగెను
పక్షులు ముదముగ విహరించగను
మధురమైన ధ్వని వినపడుచున్నది

సౌమ్యుడ వినుము! రాజపుత్రుడవు-
పాత వైరములు పైకి త్రవ్వకొని
రాజులు-రణముకు సుముఖులు కాగా
యుద్ధ ప్రయత్నము చేయుచుండిరి

మిత్రుడు-యత్నము చేసెడి ఛాయలు
కనబడకున్నవి-వర్షాకాలము
నాలుగు నెలలవి నూరు ఏండ్లుగా
సీతనుగానక కుములుచుంటిని.

చక్రవాకి తన జంట విడువనటు
సీతకూడ నావెంట వచ్చినది
దుర్గమదండకవనికి-జనక జ
వనవిహారముగ బయలుదేరెను.

లక్ష్మణమూర్తి! రాజ్యములేకను
దేశమువదలి అడవులయందు
భార్యలేక-నే దుఃఖమునుండగ
దయరాకున్నది వానరపతికి.

శరణుజొచ్చితిని-అసహాయుడను
అని-అవమానము చేయగ తలచెనా?
తన పని తీరగ-తానుగ చేసిన
ప్రతిన మరచెనో-దుర్మతి అతడు.

సోదర-నీవు కిష్కింధకు పో!
సుఖములతేలే అర్కసుతునిగని
చెప్పుము వానితో-నా మాటలుగా
ప్రతిన తీర్చుటది కర్తవ్యము అను.

పుణ్యముగానీ పాపముగానీ
మాటకు నిలచినవాడే వీరుడు
పురుషోత్తముడగు ప్రతిన నిలిపిన
పురుషాధముడగు ప్రతిన మరచిన.

తన పనితీరి ప్రత్యుపకారము
తలచనివాడు కృతఘ్నుడగును
అట్టి కృతఘ్నుడు మరణించినచో
కుక్కలు-నక్కలు ముట్టవు కట్టెను.

తమ్ముడ! చెప్పుము సుగ్రీవునితో
బంగరు తొడుగుతొ మెరపుతీగవలె
మెరిసే ధనుసును పోరాటములో
ఎక్కుపెట్టగా చూడగ తలచెనా?

కోపముతో-నే నారి ధ్వనించగ
పిడుగుల సవ్వడి వినవలెననియా?
నా ప్రలాపము తీరుగ తెలిసియు
నీ సహాయము నాకు కలదని.

సర్వము తెలిసియు త్వరపడడేమి?
తన పని తీరిన దనుకొన్నాడా?
సీతాన్వేషణ సంకేతమును
చేసికొంటిమని గుర్తే లేదా?

వాలినిచంపి-వానరరాజ్యము
వానికిచ్చిన విషయము మరచెనా?
అంతఃపురమున అందములందు
మత్తులొ మునిగి తేలుచుండెను.

నాలుగునెలలు గడచిపోయినటు
తెలియకపోయెను-స్పృహ లేదతనికి
మధువుమత్తులో శ్రీలోలుడయి
దైన్యమునున్న, నను కనకుండెను.

ఓ బలవంతా! నా కోపమును
తెలియజెప్పము-మరియొకమాట
చెప్పము వానితో-వాని సాగిన
మార్గము తెరిచేవున్నది వినుమని,

వాని సాగిన మార్గమునిఁకా
మూసివేయనేరేదని చెప్పము-
ఆ దారిని మరి అడుగిడవద్దను
ఒక్క బాణమే వానిని గొనెనను.

ప్రతిన తీర్చగా ముందుకురమ్మను
ప్రత్యుపకారము చేయగ లెమ్మను
ప్రతిన తప్పినచో సబాంధవముగా
వానిని చంపుట-ప్రతినని తెలుపుము.

మన స్థితి నీకు తెలియును సోదర!
మనకు మేలు మరి కలిగెడి తీరుగ
మనమేవిధి మాటాడుట మేలో
మంచిచెడ్డలు తెలిసి పలుకుము.

కాలాతీతము జరుగుచున్నది
అలసించకు త్వరగా పోవలె
వానితో చెప్పము ఓ సౌమిత్రి!
ప్రతినకు నిలబడి ధర్మము నెరవగ.

శాశ్వతమైన ధర్మము తెలిపి
సత్యమునకు మరి బద్ధుడవగుమను
అటుగాకున్నను వాడిబాణమున
అన్న వానిని చూచెదవనుము.

యమసదనమునకు పోవలదనుము
సీతను వెదకుట కర్తవ్యమను”
అనుచు రాముడు కోపముతోను
దుఃఖమునిండి పలుకుట వినెను.

అన్ని మాటలూ వినిన సోదరుడు
అన్న వేదన తీరుగ తెలిసెను
అన్నను చూచుచు ఆ పరాక్రముడు
అన్నియు తిరిగి యోచన చేసెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

31

సౌమిత్రి కోపము

“రాముని స్నేహము భోగములిడినది
అని-సుగ్రీవుడు తలచకయుండెను
రాజ్యసుఖములు నాశనమైనచో
బుద్ధి స్మరించును రామనామమును”

అనుచు లక్ష్మణుడు కోపమునిండి
“మేలుమరచి-మరి తుచ్ఛసుఖముల
మీనిగియున్న ఆ కోతిరాజును
శాలి-పోయిన త్రోవలో పంపెద.

అన్నా! నేనిక జాగుచేయను
అర్కసుతుని మరి చంపెదనిపుడే
అంగదుడుండెను వదినను వెదుకగ
ఆనతి నిడును తన కపిసేనకు.”

సామర్థ్యముగల వీరునిగాంచి
యుద్ధోన్ముఖుడై యుండుటగాంచి
రామచంద్రుడు శాంతవచనముల
“మిత్రుని వధ-మరి పాపము అగును.

కోపము నెవడు వివేకమ్ముతో
కాల్చగ చాలునొ-ఆతడు తమ్ముడు
ధన్యుడు ఆతడు-సద్గుణయుతుడవు
కావున మిత్రుని చంపుట తగదు

నే కోపముతో నుడివినవన్నియు
పరమార్థముగా నెంచకుమయ్యా!
మెత్తని మాటల మెల్లగ చెప్పము”
అనగా తమ్ముడు కొంత శాంతపడె.

ఇంద్ర ధనుసుతో సరిపడు విల్లు
శిఖరములుండిన ఘండరమన్నటు-
ప్రళయ కాలమున యముని తీరుగ
భాసలెనచట సుమిత్ర సుతుడు

అన్న మాటలు-అనెడి మాటలు
మదిలో తలచి-సురగురుసముడు
వడిగా నడచుచు-చెట్లను కూల్చుచు
రాళ్ళను పొడిపొడి చేయుచు సాగగ

మదకరీంద్రమును తలపించుచును
రామ కోపమును అగ్ని ఆతడై
భయంకరమగు వడగాడుపుగా
వడిగా సాగెను లక్ష్మణమూర్తి

చిక్కని కొండల నడుమన ఉన్న
కిష్కింధాపురి గాంచినవాడై
సుగ్రీవునిపై కలిగిన కోపము
పెదవులపైన అదరుచుండగా

నడిచే గిరివలె వచ్చు మనిషిని
గాంచిన కోతులు-తరుల గిరులను
ఎత్తుకురాగా కోపము హెచ్చి
చూపుల వారిని దహించుచుండగ

యముడే ఇటుగా వచ్చె ననుచును
భయపడి పరుగిడ-కొందరు వీరులు-
లక్ష్మణమూర్తిని తెలిసిన కొందరు
ఉగ్రమూర్తిగా వచ్చెను అనుచు

విషయము చెప్పగ వానరరాజుకు
మత్తులొ నుండగ తలకెక్కదయె-
సచివుల ఆనతినందిన వీరులు
గిరి-మేఘములు-కరిబలసములగు

పది ఏనుగులు వంద ఏనుగులు
పదివేల దంతుల బలము గలిగిన
పులులవంటి పరాక్రమవంతులు
శిలలు-తరులతో అగడ్త కాచిరి

అన్న బాధ-హృది కలచివేయగా
అర్కసుతునిపై అమిత కోపమున
అడుగులు వేసెను-వేడి నిట్టూర్పుల-
అతని కన్నులవి జ్యోతులాయెను

పొగతో కూడిన అగ్నిహోత్రమన
శరము ములికికొన-కోరగ మెరయగ
ధనుసే శిరసై-తేజము విషమై
ఐదు తలలుగల పన్నగ మాయెను

ప్రళయకాలమున అగ్నియన్నటు
పన్నగమన్నటు బుసలను కొట్టుచు
ఆగ్రహించిన లక్ష్మణమూర్తిని
అంగదుడపుడు చేరగ భయపడ

లక్ష్మణమూర్తి-అంగదు గాంచి
మంచి మాటలతో పలికె ప్రియముగా :
“నీ పినతండ్రీకి తెలుపుము నీవు
లక్ష్మణుడిటకు వచ్చినాడని.

అన్న దుఃఖమును చూడలేకను
శత్రుభీకరుడు లక్ష్మణమూర్తి
వచ్చి నిలచెను ద్వారము వెలుపల
వీలగు రీతిని ఆచరించమను.

ఏమి చెప్పనో నీ పినతండ్రీ
నాకు చెప్పుము-త్వరగా రావలె”
అనిన మాటలకు శోక భయములతో
తారకు-రుమకు తీరుగ చెప్పెను.

స్పృహలోలేని సుగ్రీవునకు
వినబడకున్నది విషయమేమియు
లక్ష్మణమూర్తిని గాంచిన కపులు
భయముతో కిచకిచ ఆరచి లేపగా.

మెల్లగ లేచెను కిష్కింధాపతి
ఎఱ్ఱని కన్నుల మత్తు నిండెను
మెడను హారములు చిక్కుపడినవి
అంగదు పలుకులు చెవికెక్కినవి.

ప్రభువుకు ఇష్టము అయిన మిత్రులు
ప్రక్ష-ప్రభావులు అను కపివీరులు
రాజుకు హితము, మేలు కోరుచు
పలికిరి: “రాజా! దశరథ తనయులు

సోదరులిద్దరు సీకి భోగము
అమరగ చేసిన-అరి భయంకరులు
భూమినెల్ల పాలించగ యోగ్యులు
సత్యవర్తులు పుణ్యాత్ములయా!

వారితో లక్ష్మణుడనెడి వీరుడు
విల్లు భరించి వచ్చెను యిటకు
వానిని గాంచిన వానరులందరు
వణకిపోవుచు పరుగిడుచుండిరి.

ఒంటరిగా మరి వచ్చె నెట్టులన-
పగసాధించే దృఢనిశ్చయమను
రథమును ఎక్కి-తృటిలో చేరెను
రాముని వాక్యము సారథి ఆయెను.

చూపుల కాల్చుచునున్నాడీ పురి
చేవగలిగిన పురుషోత్తముడు
చేరుము-బంధుల హితులందరితో
క్షమించ వేడుము పదముల వ్రాలి.

ధర్మమూర్తి యగు రామచంద్రుని
మాట ప్రకారము నడువుము నీవు
మాట నిలుపుకొను సత్యవర్తి యని
మాట గెలుచుకో విను మారాజా!”

॥శ్రీరఘురాముని॥

32

సుగ్రీవునికి మారుతి హితోపదేశము

మగసులెక్కినది-మత్తు జారినది
వణకుచు నిలచి-“నేనెప్పుడును
వారికి కీడు తలంచలేదు
విరోధులెవరో కల్పించినదిది.

వాని మనసును తెలిసి మసలవలె
నేను భయపడను దాశరథులకు
వ్యాకుల మేమన-నా ప్రియమిత్రుడు
అకారణముగ కోపించెనని

మిత్రుల చేర్చుట సులభమైనది
మైత్రి నిలుపుటది కష్టమైనది
చంచలమైనది మనస్సు గనుక
చిన్నవిషయముల మైత్రి చెడునుగద!

రాజీ సాయము రాముడు చేసెను
నేనే ప్రత్యుపకారము చేతును
తంచుకొన్నచో భయము కలుగును
నా రాముని దయ నేనెటు మరతును?”

మంత్రసత్తముడు మారుతి అంతట
పలికెను- “రాజా! రాముని సాయము
మదిలో తలచి పొంగుటమేలు-
చంద్రసమానుని వాలిని చంపెను.

నీకు హితమును కూర్చుటకొరకై
నెయ్యము విడువని కోపము నిండి
పంపెను తమ్ముని-గుర్తు చేయుటకు
మత్తులొనున్న నిను మేల్కొలుపగ.

వర్షాకాలము సాగిపోయెను
శరదృతువు తను శోభిలుచున్నది
గడువు పూర్తిగా దాటిపోయినది
యుద్ధప్రయత్నము చేయు కాలమిది.

నీవు స్వయముగా పోకపోతివి
వారి మనసును తెలియకపోతివి
మత్తునిగా నిను వారు గ్రహించిరి
హెచ్చరించగా వచ్చె లక్ష్యముడు.

సతి అపహరణతో చుఃఖిలు రాముడు
అన్న బాధతో జ్వలించు తమ్ముడు
కఠినముగా మరి మాటాడినను
ఎదిరి-నీవు మరి పలుకుట తగదు.

దోషము నీవు చేసితివయ్యా!
దోషహరణకై కరుణ కలుగగా
చేతులు రెండును జోడించుమయా
అదియే చక్కని మార్గము రాజా!

కోపమునిండి నిలచిన రాముడు
కోదండముతో-సురాసురులతో
నిండి వెలుగు-ఈ జగతినంతను
నిలుపగ చాలును తన వశమున.

మెత్తని మనసు రామచంద్రునిది
మ్రొక్కిన-నీపై మరి కోపించున?
పుత్రులు-మిత్రుల నందరజేర్చుకు
జేరుము రాముని పాదసన్నిధికి.

భర్త చెంతకు జేరు భార్యగను
భక్తి ప్రపత్తుల నిలువుము సన్నిధి
నీ ప్రమాణము నిలువుము అచట
నీ హితమును-నే కోరి నుడివెతిని

రామలక్ష్మణుల ఆజ్ఞను మీరగ
మదిలోనైనా తలచకు రాజా!
ఇంద్రసమానుడు తమ్ముని కూడిన
రాముని బలమది నీకు తెలియదా?"

॥శ్రీరఘరాముని॥

33 లక్ష్మణుని ఆగ్రహము - తార సమాధానము

అంతఃపురమున ఆలోచనలు
సాగుచుండగా-అంగదునంపి
లక్ష్మణమూర్తిని గొని రమ్మనగా-
అడుగిడె-గుహలో-రామానుజుడు

దధివక్త్ర-సునేత్ర-సుపాటలుండెడి
గృహములన్నియు నిలచియుండెను
తెల్లని మబ్బులవలె తేజముతో
ధనధాన్యములు శ్రీ జనములతో

విక్రములైన ద్వారపాలకులు
కరములు మోడ్చి నిలచి యుండిరి
రత్నశోభతో దివ్య సుమములు
ఉద్యానములతో సౌధరాజముల

శోభిలుచుండెడి సౌధములన్నీ
కోపము నిండిన చూపులతోను
వేగముగా తను నడచుచు చూచెను
కపినాయకుని గృహమును గాంచెను.

అగరు-చందన-పద్మ సుగంధము
మైరేయమ్ముల మధువాసనలు
తీర్చిన బాటలు-సెలయేరులతో
వెలయు నగరమున-వివిధ సౌధములు

తెల్లని ప్రాకారముతో చుట్టి
రమ్యమైనది-సురనాయకుని
సౌధముతో మరి సమానమైనది
కైలాసమువలె తెల్లగ మెరయుచు

అంగదు గృహము-మైందుని సదనము
గజ-ద్వివిధ-గవాక్ష-శరభ
విద్యున్నాలి-సంపాతి నిలయములు-
ఆంజనేయుని హర్యము గాంచెను.

వాసవుడొసగిన వృక్షమ్ములతో
కోరిన ఫలముల నిచ్చు తరువులు
సౌఖ్యమునింపి-తేజము గలిగిన
మేలిమి బంగరు తల వాకిలితో

వీరబాహు-సుబాహు సదనముల
సూర్యాక్ష-తార సుషేణు గృహముల
నలుడు-నీలుడు-కుముదుని గృహము
జాంబవంతుని సౌధము గాంచెను

సుర సంబంధపు సుమహారములతో
ఆయుధ ధారుల రక్షణనున్న
అర్క-సుతుని గృహమచ్చట గాంచెను-
రవి ఆకసమున సాగినట్టుగా-

ఏడు కక్ష్యలను దాటి నడచెను
బంగరు-వెండి పాన్పు వరుసలను
మేలు తివాసులు రత్న కంబళులు
పరచిన అంతఃపురమును గాంచెను

వయసు పొంగుతో సౌందర్యముతో
అలంకారముల ఉత్తమాంగనలు
వీణకు సరిపడు చక్కని స్వరములు
రత్నాంబరముల వెలుగగ గాంచెను

సుందరవదనల అందెల రవళులు
తరుణుల వడ్డాణపు సవ్వడులు
వినిన లక్ష్మణుడు-సిగ్గు-క్రోధముల
అల్లె త్రాటిని ధ్వనింపజేసెను

రామతాపమును తాను పొందుచు
రమణులు లేని స్థలమున నిలచెను-
అల్లె త్రాటిభ్వని విని సుగ్రీవుడు
వణకెను-వచ్చెను లక్ష్మణుడనుకొనె

అంగదుడంతట తెలుపగ-రాజుకు
తారతొ పలికెను కిష్కింధాపతి
“మెత్తని మనసు లక్ష్మణమూర్తిది
క్రోధ కారణము నరయుము నీవు

మన దోషమును తెలియుము నీవు
కారణమటుల తెలియక పోయిన
మంచి మాటలతో కోపము తీర్చి
ఆదరమ్మును కలుగజేయుము

కపటమెరుగని శుద్ధమనస్కుడు
కోపించడు-నువు నిరపరాధివి
మహాత్ములెపుడును స్త్రీల విషయముల
క్రూరత్వమును చూపరు నిజము”-

పతి పలుకులు విని తారాసుందరి
పడకనుండి తను లేచి-భయముతో
సుఖముల తేలిన దేహముతోను
మెల్లగ నడచుచు లక్ష్మణు గాంచెను

వచ్చెడి వనితను గాంచె మహాత్ముడు
వంచెను శిరసును-కోపము జారెను
లక్ష్మణుడపుడు ప్రసన్నుడనుకొని
అనునయమ్ముగా పలికెను తార

“దశరథపుత్రా! ఏల కోపమిది?
మదమున-ఎవడు నిను కాదనెను
కారు చిచ్చువలె-మండు కోపమున
శలభము రీతిగ పడువాడెవ్వడు?”

కపటములేని పలుకుల తార
కారణమడుగగ- లక్ష్మణమూర్తి
పలికెను తారతొ-“పతి హితమతివి
నీవీ మాత్రము యోచన చేయవ!

మద్యవశుడయి మన్మథవశుడై
ఛర్మ విచారము తలపులొ నుంచక
రాజ్య పాలనము చేయుట ఇటులా?
మేము చెప్పినది యిట్టి పాలనా?

గడువు గడచిన సంగతి ఎరుగడు
నీ పతి దోషము ఏమని అంటివి
నీవైనా మరి హితముగోరుచో
చెప్పకపోతివి ధర్మసూక్ష్మమును.

ధర్మార్థసిద్ధిని కోరెడువారు
పానము-మదిలో తలచరు తరుణీ!
పానము చెరచును ధర్మమునంతయు
అర్థకామముల భంగపరచును.

అర్థకామములకంటెను శ్రేష్ఠుడు
విమలచరిత్రుండైన మిత్రుడు-
సత్యధర్మములు నిండిన మూర్తిని
మరచిపోవుట ధర్మహానికద!

కార్యతత్వము తెలిసినదానవు
మేము చేయగల కార్యము తెలుపుము”
అనిన లక్ష్మణుని చూచిన తార
తియ్యగ పలికెను ధర్మమునిండి:

“మనుజోత్తమ! నువు నుడివిన యటుల
దోషి ఆతడు-అయినను నీవు
కోపించుటది అకారణమ్ము
కోపము తగునే బంధువులందు?

మీ పనియందు శ్రద్ధ కలిగిన
ఆత్మబంధువు-వానరరాజు
అట్టివానిపై కోపము తగునా?
క్షమించతగును పురుషోత్తములకు

బలవంతుడు-తను బలహీనులపై
కోపించడు విను-ఓ సుకుమారా!
రాముని కోపము నెరుగుదు నేను
గడువుదాటుట తెలియును నాకు.

మీరు చేసిన మేలు తెలియును
మేము చేయనగు కార్యము తెలియును
అయినను వినుము-లక్ష్మణమూర్తీ!
కామబలమది తెలియదు నీకు.

నాయన! నీ మది కోపవశమయె
కామవశమన తెలియకపోయెను-
మన్మథువశమున చిక్కినవానికి
దేశకాలములు ఆర్థము తెలియవు.

నా వశముననే చిక్కినవాడై
లజ్జాహీనుడు అయ్యెను రాజు
కిష్కింధాపతి-సోదరసముడు
దయామయా-నువు క్షమించవయ్యా!

కృపాగుణముతో శోభిలువాడా!
తపోధనులగు ధర్మవర్తులే
కామసౌఖ్యముల కరగిపోవగా
చపలుడు-కోతి-చిక్కుట చిత్రమ?”

అర్థవంతముగ వనిత పలికెను
మహావీరుడు శాంతపడినటు
తెలుసుకొన్నది తిరిగి పలికెను
పతికి హితమును కూర్చగనెంచి.

“కామవశుడయి కిష్కింధాపతి
కార్యము చెఱచెను అని కోపించకు
కాగల కార్యము తీర్చుటకొరకై
తన విధేయులకు ఆజ్ఞల నిడెను

బలయుతులున్ను-కామరూపులు
కోట్లకొలదిగా వానర వీరులు
పర్వత వాసులు-జలముల తిరుగగ
చాలినవారిట వచ్చి యుండిరి

అంతఃపురమున స్త్రీలను చూచుట
దోషము అని-నువు తలచుట నిజమే-
కానీ-మిత్రుల భార్యల చూచుట
దోషముకాదు-అడుగిడు లోనికి”

అనుచు తార అట పిలువగ నపుడు
రామ కార్యమున తొందర గలిగి
అంతఃపురమున అడుగిడి అచట
భూషణయుతుడు ఇంద్ర సమానుని-

సులభముగా మరి జయించరాని-
దివ్య సుమములు-వలువలు-మాలల
వనితల నడుమ-మెత్తని శయ్యన
కీర్తిశాలి-సుగ్రీవుని గాంచెను

కనులు కోపమున ఎఱ్ఱగ వెలుగగ
ప్రళయ కాలమున యమునిగ నున్న
విశాల నేత్రుని లక్ష్మణమూర్తిని
రుమ-సుగ్రీవులు చూచి వణకిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

34

లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని నిందించుట

పురుషసింహుని అమితతేజుని
ఇంద్ర ధ్వజముతో పోలెడి రాజు
గాంచి-భయమున దుమికె నేలకు
తారలవోలె తరుణులు దుమికిరి

తారల మధ్యన చందమామలా
నిలచెను అతడు-కల్పవృక్షమన-
పద్మ నేత్రులతో నిలచిన రాజును
కొరకొర చూచుచు పలికె లక్ష్మణుడు

“సద్వంశమున పుట్టియు-పుడమిని
పాలించగనే రాజు కాడయా-
సత్యవాదియు కృతజ్ఞుడున్నా
విజితేంద్రియుడు కరుణామూర్తిగ-

నడచిన ఏలిక లోకపూజ్యుడు
మేలు పొందితివి-మేలు చేయగా
ప్రతినచేసి మరి పాలింపనిచో
అతనిని మించిన ఖలుడింకెవ్వడు?

అన్యత దోషము పెరుగుచుండును
మనిషి విషయమున అసత్యమాడిన
తనను, తనవారందరి నతడే
చంపినంతటి పాపము కలుగును

తిరిగి మేలు మరి చేయని కుమతి
కృతఘ్నుడతడు-భూత జాలముల
వధ్యుడనుచును-బ్రహ్మయై పలికెను
మేలు మరచిన క్షమకు ననర్హుడు.

బ్రహ్మహత్యకు-సురపానమునకు
చోరత్వమునకు-వ్రతభ్రష్టతకు
ప్రాయశ్చిత్తము భువిలో కలదు-
కృతఘ్నతకు మరి లేదు నిష్కృతి.

రాముని మేలు పొందినవాడవు
తిరిగి మేలు మరి తలచనివాడవు
కృతఘ్నుడవు మరి మానహీనుడవు
వంచకుడవు నువు అసత్యవాదివి.

మాతను వెదుకగ యత్నము చేయవు
సారసాక్షులతో కులుకుచుంటివి
కప్పకుత్తుకతో-అరచు పామువని
పావనమూర్తి తెలియకపోయెను.

దీన వాక్యముల ఏడ్చిన నినుగని
జాలి కలిగి-శ్రీరామచంద్రుడు
రాజ్యము నేలగజేసెను-అతడే
కోపముతో నిను వాలిని జేర్చును.

పాపాత్ముడ! విను-వాలి నడచిన
మార్గము యింకా మూయలేదు-మరి
ఆ మార్గములో అడుగిడవద్దు
సత్యవర్తివై శపథము నిలుపుము.

వజ్రాయుధమును పోలిన శరములు
రాముడు విడువగ చూడకపోతివి
అందువలన-నువు ఆలసిందితివి
తలచకపోతివి రాముని కార్యము.”

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

35

తార లక్ష్మణుని శాంతింపచేయుట

క్రోధముతో మరి కాల్చునట్టుగా
చూచెడి లక్ష్మణు గాంచిన తార
అనునయ వాక్యములతో పలికెను:
“లక్ష్మణ! నీ విటు పలుకగ తగదు.

వానరేంద్రుడు కటు భాషణము
వినగా తగదు-క్రూరుడుగాడు
కృతఘ్నుడితడు కాడు లక్ష్మణా!
కపటిగాడు మరి దోషియుగాదు.

అసాధ్యమయిన రాజ్యసంపదయు
రుమను నన్ను పొందగలుగుటది
రామునివలనే అన్నది తెలియును
తలచితలచి మిము పొగడుచుండును.

కడు ఇడుమలబడి కుమిలిపోయెను
సుఖములు వడిగా వచ్చిపడగినే
గడువు మీరిన విషయము నితడు
తెలియకపోయెను-కౌళికమునివలె.

కౌళికముని ఆ ఘృతాచివశమున
కామపాశముల బంధింపబడి
పదివేలేండ్లు ఒక్క దినముగా
తలచెను గాదా! సర్వము వదలి

జనపాలక! విను-దేహ స్వభావము
జన్మగుణమది వదల నసాధ్యము
కామములో మరి అమరిన మనసు
కాలనియమము మరచును కాదా!

శుభ్ర వినుతా! నాయన వినుము
 పోషము నీవు క్షమించ తగును
 విషయము తెలియక జడుని మాదిరి
 పలుకుట మేలా? వివరించెద విను.

విన్ను పోలిన సత్యవంతులకు
 తొందరపాటుతో-తగునా కినుక?
 శుభ్ర-కుమారు-రాజ్య భోగములు
 రామ కార్యమున వదలును వినుము.

ఆహవ భూమితొ దశముఖుడ్రుంచి
 పోహిణి తోడుత చంద్రుని రీతిగ
 అవనిజ నితడు రాముని జేర్చును
 ఒక్కతో నది చక్కబడదు కద!

లంకలొ-లక్షల కోట్ల సంఖ్యలో
 అసురులు గలరు రావణు బలగము-
 ఒంటరి అగు సుగ్రీవుడు వారిని
 చంపగ చాలడు-అనెను వాలియే

మీ సాయముకై-తన సాయముగా
 వానర సేనల పిలువనంపెను
 గడుపు-నేటితో ముగియుచున్నది
 చేరెదరిపుడే పురి నా వీరులు.

ఇపుడే వీరులు విక్రము లెందరొ
 ఋక్షవరులగు కపి సమూహములు
 కోట్లకొలదిగా వచ్చి చేరెదరు
 కోరి వచ్చెదరు సేవ చేయగ

కోపము మానుము-జ్వాల నేత్రముల
 కలిగిన భయము-తీరకున్నది
 వానరసాధుని విశ్వసింపుము
 సంతోషమునిడు సుమిత్ర తనయా!”

॥శ్రీరఘరాముని॥

36

సుగ్రీవుని భక్తి - లక్ష్మణు ప్రశంస

మృదు భాషణముల తార పలుకగా
 రామానుజుడు కోపము వదలెను
 రవిసుతుడపుడు-భయమును నట్టి
 తడి వస్త్రమును-వదలివేసెను.

మెడలోనున్న బంగరు సరములు
 తీసివేసి అతి నమ్రత నిండి
 అణకువతో నట పలికె రవిసుతుడు :
 “రాముని దయ ఈ రాజ్యము, యశము.

అంతటి వీరుని వైరి బ్రతుకడు
 రాముడు చాలును రావణు త్రుంచగ
 సీతను చేకొని సుఖములందును
 నిమిత్త మాత్రము నా సహాయము

సప్త సాలములు-ధరణిని-గిరిని
 ఒక్క శరమున చీల్చిన ఘనుడు
 అల్లె త్రాటి తంకారమెగసిన
 గిరులు నిండిన భూమి వణకును.

సేనావాహిని వెంబడి నడచును
రామసేవతో నడతును ముందు
చనవుచేతనో - విశ్వాసముననొ
దారి తప్పితిని-దాసుడ స్వామీ!

కొద్దియొ గొప్పో అపరాధమును
ఇలలో చేతురు జనులు-కావున
క్షమించవేడితి దయగొనుమయ్యా!”
అనిన రాజుతో పలికె లక్ష్మణుడు

“వినయమూర్తివి దిక్కుగనుంటివి
కావున - రాముడు సనాథుడయ్యెను
వానర రాజ్యరమను పొందగ
తగుదువు నీవు మంచినడవడితో

నీ సాయముతో రామచంద్రుడు
రావణుజంపి విజయము నందును
కృతజ్ఞుడవు నువు జయశీలివయా
యుక్తముగా మరి పలికితివయ్యా!

ఘనసామర్థ్యము కలిగియుండియు
తన దోషమును తెలిసి వినయముగ
పలుకగ చాలుదు రిద్దరేనయా
అన్న రాముడు-అర్కసుతుడును

శౌర్య పరాక్రమమందున నీవు
రామభద్రునికి సరిపోదువయా!
దైవవశమున మీ యిద్దరికీ
నెయ్యము కుదిరెను వానరరాజా!

భార్యలేక -తను దుఃఖిలు రాముని
ఊరడించుము-లెమ్ము నీవిక
మనసు వశమును దప్పి తిట్టితిని
హితుడవె-నీవు వేరుగ తలచకు.”

|| శ్రీరఘరాముని ||

37

వానర సేనలను సమీకరించుట

వానరరాజు-చెంతనె వున్న
హనుమంతునితో పలికెను అపుడు :
“హిమవత్-మందర-వింధ్య మహేంద్ర
కైలాసాచల బాలసూర్యులన

సాగరతీర గిరులయందున
పడమటి గిరుల-సంధ్య మేఘములు
ఉదయపర్వత గిరులలొ తిరుగు
పద్మతాలవన-మేఘసములగు

అంజనపర్వతమందలి కపులు
మణిశిలగుహలలొ నుండెడి వీరులు
కరిబలసములగు వారందరిని-
మేరుగిరి మరి ధూమగిరులలో

మహారుణగిరి-మనోహరమ్మగు
అడవులయందు వానరనాథుల
మైరేయి గ్రోలెడి వేగవంతులను
మునుల ఆశ్రయములందు వసించెడి.

పుడమిని నిండిన వానరవీరుల
సామదానముల బిలిపించుమయా-
మంత్రీ! ముందే-వెడలిరి కొందరు
మరికొందరిని త్వరగా పంపుము.

కామాసక్తులు, సోమరులందర
రేపు అనుచు-మరి జాప్యము చేసెడి
వారందరినీ వాయునందనా!
రప్పించుమయా నా ఆజ్ఞగను.

పది దినములలో ఆనతి మేరకు
రాని కపులకు కతిన దండన
తల త్రుంచెదరని తెలియజరచుము
దిక్కుదిక్కునకు దూతల సంపుము.

కోట్లకొలదిగా దూతల సంపుము
మేఘము-పర్వత సములాదూతలు
ఆకసమంతయు కప్పివేయుచు
కపుల తావులలో వెదకి తెత్తురు.”

ఆనతి మేరకు ఆంజనేయుడు
వీరులందరికి ఆజ్ఞల నిడగా
మేఘసమానులు-తారాపథమున
వెడలి-వార్తను చెప్పిరి కపులకు.

రామకార్యమును వినినంతటనే
ప్రళయకాలమున మృత్యు సమఘగు
సుగ్రీవాజ్ఞను వినినంతటనే
సమరోత్సాహులు విజయము చేసిరి.

కాటుకవంటి నలుపువర్ణముతో
అంజనగిరిగల మూడు కోట్లును
పడమటి కొండల పసిమివన్నెగల
కపివీరులు పది కోట్లు చేరిరి.

హరికేశరపు వన్నెతో వెలుగు
కైలాసగిరి వేయి కోట్లును-
హిమవత్పర్వత ప్రాంతమందలి
లక్ష కోట్ల కపులటకు వచ్చిరి.

వింధ్యపర్వతవాసులు కపులు
నిష్పవంటి ఆకారము గలిగిన
కోటివేలగు కపులు చేరిరి
వినయ-విధేయత నిండివచ్చిరి.

పాలసముద్రము తీరమునుండి-
దెంకాయలను తినెడి కపులును
లెక్కలకందని కపిసేనలట
నేల యీనినటు వచ్చి చేరినవి.

కొండల-కోనల నదీతీరముల
గుహలలో వాసము చేసెడి కపులు
సూర్యమండలము మ్రింగునట్టుగా
రామకార్యమున వచ్చి కలిసిరి.

వీరుల బిలువగ పోయినవారు
హిమవత్పర్వతమందలి తరువు
శంకరుడచ్చట యజ్ఞము చేసిన
వృక్షము గాంచి సంతసపడిరి.

యజ్ఞమునందు-పాలు-నేయి
అన్నమువలన-నానిన నేలలొ
ఉద్భవించిన కందమూలములు
అమృత తుల్యములైన ఫలములు

వాటిని తినినచొ నెలదినములు యిక
ఆకలిమాటను తలచని దినుసులు-
దివ్యసుమములు-కాన్కగ-రాజుకు
తెచ్చిరి-పిలచిరి వానరవీరుల

గడువు మేరలో-కాన్కలుగొని ఆట
వచ్చిచేరిరి రాజును చూచిరి
ప్రీతిగ కాన్కలనందుకు రాజు
గృహముల కేగగ ఆనతినిడెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

38

సుగ్రీవుడు రామసేవాంకితుడగుట

రామకార్యమున కృతార్థుడైనటు
తలచెను అపుడు - కిష్కింధాపతి
లక్ష్మణుడంతట రాముని చూడగ
పోదము రమ్మని ఆదేశించగ

రాముని విడిదికి దూరముగానే
పల్లకిదిగెను భక్తిమీరగా
చేతులు రెండును మోడ్చి వినయముగ
నిలచెను-నిలచిరి వీరులందరు.

మీ ఆనతి అది శిరోధార్యమని
వనితలకచ్చట శలవును యిచ్చి
వీరులందరిని వడిగా రమ్మని
దివ్యపల్లకి తెమ్మని చెప్పెను.

తామరమొగ్గల శోభిలు జలమన-
తామరకొలనుగ వెలిగెడి సేనను
రాముడు గాంచెను-పదముల వ్రాలిన
అర్కసుతునట కొగలించుకొని

లక్ష్మణమూర్తిని కూర్చొనజేసి
వెనుకనె-రాజు-పల్లకి నెక్కెను
వింజామరలు వేయుచుండగా
శ్వేతచత్రము వెలుగుచుండగా

తీరుగ చెప్పెను : “విను కపిరాజా!
ధర్మము-అర్థము-కామము వీటిని
సమయము మించక ఆచరించగ
కీర్తి కలుగునా ధరణీధవునకు

నగారధ్వనులు-శంఖారవములు-
వీరుల సింహనాదమ్ములతో
వానరరాజ్య విభవమ్ములతో
వానరేశ్వరుడు బయలుదేరెను

ధర్మార్థములను రెంటిని వదలి
కామమునందే మునిగినవాడు
చిటారు కొమ్మన నిద్రలొ మునిగి
నేలబడగ-మరి మేల్కొనినట్టగు.

సూర్యతనూజా! కార్యారంభము
చేయు సమయము వచ్చినదయ్యా!
మంత్రులు-వీరులు అందరితోను
యోచన చేతము సభను తీర్చుము.”

ఆ పలుకులకు ఆర్కసుతుడనె
“రామా! ఇది మీ సోదరులిద్దరి
దయాభిక్షయని సతతము నెరుగుదు
తరగని రీతిగ-అమరినవన్నియు

ఇట్టి నీకు మరి ప్రత్యుపకారము
చేయకపోయిన నిందుడు అగును
రామచంద్ర! యీ భూమిని నిండిన
కపివీరులును-భల్లూకములు

కామరూపులు-అతి బలవంతులు
అసాధారణులు-అడవుల తిరుగగ
దేవ, గంధర్వుల సుతులగువారు
వందలు-లక్షలు-ఆయతమ్ములు

శంకువు-లర్బుద-ఖర్వ-పద్మములు
అంతమ్ములుగా సాగరమ్ములుగ
పరార్థములుగా వచ్చెడివారు
ఇంద్ర సమానులు-మందరబలులు

దుష్టరావణుని దుసిమి-బంధులతో-
సీతను తెచ్చి-నీ కర్పింతురు.”
ముకుళిత హస్తములున్న రవిసుతుని
కొగలించుకొనె రామచంద్రుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

39

వానర సేనల ఆగమనము

రాఘవుడనెను సుగ్రీవునితో
“రవి ఆకసమున చీకటి బాపును
సురపతి వర్షము సుఖముగ నిచ్చును
చంద్రుడు చల్లని వెన్నెల నిడును.

అటులే నీవు సజ్జన పూజ్యా!
సత్పురుషులవలె-ప్రత్యుపకారము
చేయుట ఏమి విచిత్రము రాజా!
సహజగుణమది-వారికి వలెనే.

నీ సాయమున అసురుల జంపెద
నీ అండతో-నే విజయము నందెద
మంచి మనసుగల మిత్రుడవీవు
సాయము చేయుము సూర్యనందనా!

‘మనుష్టాదు’ని-సురపతి జంపి
శచీదేవిని గొనివచ్చినటు
సీతను దెచ్చెద రావణు జంపి
కాలేద లంకను-అగ్నిశరముల.”

మాటలట్టుల సాగుచుండగా
దిక్కులు ధూళితో మాసిపోయినవి
అడవులు-నదులతో ధరణి వణకెను
వానర సేనావాహిని నిలచెను.

బాలసూర్యుని ఎఱ్ఱని వన్నెతో-
చంద్రకాంతిలా తెల్లగ మెరయుచు-
పచ్చని వన్నెతో పదివేల కోట్లగు
వీరులతోనట ‘శతవలి’ వచ్చెను.

శత్రుభీకరుడు-కోపి-ఆతడు
తారతండ్రి 'సుషేణు' డచటికి
పది వేలైన కోట్ల సేనతో
వచ్చి చేరెను వానరపతిని.

రుమకు తండ్రి యగు 'తారుడు' అచటికి
కోటి సహస్ర కోతుల నడిపెను-
బుద్ధి బలమును వేగము గలిగిన
బాల సూర్యుని బింబము వంటి-

ఆంజనేయుని తండ్రి 'కేసరి'
అనేక వేల సేనతో నిలచెను
కోటి వేలతో వచ్చె 'గవాక్షుడు'
మూడు కోట్లతో 'పనసుడు' నిలచెను.

రెండు కోట్లగు భల్లూకములతో
శత్రుభంజనుడు 'ధూముడు' వచ్చెను
నల్లని కాయము గలిగిన వీరుడు
'నీలుని' సేన పది కోట్లున్నది.

ఐదు కోట్లతో 'గవయుడు' రాగా
చేయి కోట్లతో 'దరీముఖుండు'ను
చేయి కోట్లతో 'మైంద-ద్వివిదులు'
మూడు కోట్లతో 'గజుడు'ను చేరిరి.

పది కోట్లగు భల్లూకవీరులతో
'జాంబవంతుడు' వచ్చి నిలచెను
'రుమణ్యంతు'డను కపినాయకుడు
నూరు కోట్లు మరి కొలవగ నిలచెను.

నూరు వేల కోట్లున్న సేనతో
'గంధమాదనుడు' వచ్చి చేరెను
తారాకాంతులవెలిగే 'తారుడు'
ఐదు కోట్ల కపిసేనతో చేరెను.

వాలి పరాక్రమ సముడంగదుడు'
వేయి పద్మములు-నూరు శంకువుల-
'ఇంద్రజానుడు' పదునొక కోట్లతో
రామచంద్రుని సేవలో నిలచిరి.

సింహబలులు విశ్వాసపాత్రులు
నూరు కోట్లతో 'రంభుడు' వచ్చెను
ఉదయ సూర్యుని తేజము గలిగిన
రెండు కోట్లతో వచ్చె 'దుర్ముఖుడు'

వెండికొండవలె ఉన్నతమై మరి
అతిబలవంతులు వేయికోట్లుగా
తన సేవలలో నిలువగ-వీరుడు
నిలచెను సేవకు అట 'హనుమంతుడు'

శతలక్ష కోట్లతో 'నలుడు' నిలచెను
పది కోట్ల సేనతో 'దధిముఖుడు'న్న
అతివేగముగల 'వహ్నికుముదులు'
'రంహాడు'-'ఉగ్ర'-'శరభులు' వచ్చిరి.

వచ్చినవీరులు నమస్సులుంచిరి
నడచిరి కొందరు-నిలచిరి కొందరు
దిక్కులవియగా నాదము చేసిరి
దుముకుచు నచట నిలచిరి కొందరు.

వానరసేనావాహిని మధ్య
కరిబలసములగు వీరుల నడుమ
మబ్బుల మధ్యన సూర్యబింబమై
భాసితచట సూర్యకుమారుడు

వినయ విధేయత చూపెడివీరుల
రామచంద్రునికి-ఎరుక పరచెను
తమతమ సేనతో అడవులయందు
విడిసియుండునని ఆజ్ఞలనిడెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

40 తూర్పుదిశకు సీత్యా నేషణకై వినతుని, వీరులతో పంపుట

వినయముతో సుగ్రీవుడు పలికెను:

“రామా! వీరులు-గజబలసములు
కామరూపులు-అరిభయంకరులు
అతి విశ్వాసము కలిగినవారలు

నీ కింకరులు-సేవకు నిలచిరి
ఆనతినిమ్ము నీ సేనలవి
ఆలోచించి తగు విధముగను
ఆదేశించుము-అంజలి గొనుము”

అనగా రాముడు అర్కసుతునట
కొగలించుకొని పలికెను తీరుగః
“జానకి-అసువులు నిలిపియున్నదను
విషయము-ముందుగ తెలియదగినది

ముందుకార్యము జరుప జాలుదువు-
మైత్రిలో నీవు సోదరసముడవు
మేలుచేయ మనసున్నవాడవు
తగు ఆదేశములిమ్ము వారికి.”

రాముని పలుకులు విని సుగ్రీవుడు
మేఘధ్వనిగల ‘వినతుని’ పిలచి
“వానరేంద్ర! నిను-లక్షల కవులు
సూర్యచంద్ర వంశమ్ముల వీరులు

కొలుచుచుండగా-తూర్పుదిక్కున
రావణుకొరకై-అడవులు-కొండలు
నదీనదములు-సరయా-గంగను
సింధు-యమునలు-సరస్వతి వెదకుము

కొండలకోనల నిండిన ‘మహినది’
కాలమహియును-బ్రహ్మమాలయు
విదేహమ్మును-మాళవమ్మును
కాశికాపురి-మగధ్రగామములు

కోసలమ్మును వెదకుడు మీరు
సాగరగిరులు-బత్తనమ్ములను
మందరమందలి ముక్కిడులందు
పెదవులంటుకొను చెవులు గలిగిన

లోహముఖులను-ఏకపాదులను
మనుజుల తిను బలవంతుల స్థలముల
వెదకుడు-రాముని ప్రేయసతికొరకై
వెదకుడు దశరథు కోడలికొరకై

సంద్రపుదీవుల యందు వెదకుడు
సంద్రమధ్యమున-యవద్వీపము
స్వర్ణరూప్యమను దీవుల వెదకి
శిశిరపర్వతము-అడవుల వెదకుడు

అది దాటగను ఎఱ్ఱని నీటితో
సంద్రము కావలి తీరమునందున
శోణనదమును వెదకుడు శ్రద్ధగ
సాగరమందలి దీర్ఘకాయులు

ఆకలిగొనిన-వరబలవంతులు
నీడలగని మరి మ్రొంగజాలుదురు
రేవు మార్గమున సాగుడుమీరు
దూరము అనుచు తలంచవలదు

ఎఱ్ఱనీళ్లుగల సంద్రముగాంచి
కొండబూరుగు తరులతో నిండి
బంగరు, మణులతో-విశ్వకర్మ-తను
గరుత్మంతుని సౌధము తీర్చెను

దానిని గాంచి-సాగిన-మీరు
కాంతురు అచట-'మందేహులని'
సూర్యుని పట్టగ వచ్చెడి అసురుల-
వేదవిమలు మరి విడుచు నర్ఘ్యముల

మంత్ర ప్రభావము అంతము చేయగ
గిట్టుచు-తిరిగి పుట్టుచుందురు-
అచ్చట తెల్లని పాలసముద్రము
అసాఘ్యమయినది అందు వెదకుడు

క్షీరపయోనిది నడుమ-ప్రసిద్ధము
ఋషభ పర్వతము తెల్లగ వెలుగును
దాటగ బంగరు వన్నెల తరువుల
బడలిక తీర్చగ చాలిన కొలను.

'సుదర్శ' మను నొక సరస్సు గలదు
తెల్లని కమలమ్ములతో నిండగ
జలకేశికి అట వత్తురచ్చరలు
కిన్నర-చారణ-సురలు వత్తురు.

దాటగ-శుద్ధజలముల కడలితొ
'భౌర్వ మహాఋషి'-క్రోధము వలన
పుట్టిన అగ్ని-బడబాగ్ని అది
ప్రళయ కాలమున కాల్చు లోకముల.

ఎంతటిబలము కలిగి యున్నను
బడబాగ్నిని గని అరచు జంతువులు
అరపులు వినబడు వానరులారా!
అశ్వ ముఖముతో నుండును అగ్ని.

సంద్రముదాటి ఆవలబోగా
పదమూడైన యోజన విస్తృతి.
బంగరు రాయి గిరిగలదయ్యా
చంద్రకాంతిలా చల్లగ నుండి

భూమిని మోయుచునున్న అనంతుడు
పద్మ నేత్రుడు-నీలి వర్ణమగు
వస్త్రము దాల్చి కనబడునయ్యా
అతని ధ్వజమది తాల వృక్షము.

మూడు తలలుగల బంగరు తాడి
అట శిఖరమున నుండును గనుడు-
దానిని-తూర్పుకు సరిహద్దుగను
నిలపిరి సురలు-తెలిసెన తీరుగ?

ఆవల-బంగరు తూర్పుకొండల
బంగరుమయమై-నూరామడల
విస్తీర్ణమగు వేదిక కలదు
అచ్చట గలదు- 'సౌమనసమ్ము'.

సౌమనసమ్మును గిరి శిఖరమది-
వామనుడచట ఒక పాదమును
రెండవ పాదము మేరుకూటమున
నిలపెను అని-నే తెలిసితి నయ్యా!

సూర్యకాంతిగల వాలఖిల్బులు
వైఖానసులు గలరు అచ్చట
తూర్పుకొండల అడవుల యందు
ధరణిజకొరకై వెదకుడు మీరు.

విరించి-దానిని భూలోకమునకు-
మిగిలిన లోకములన్నిటికిను
ద్వారముగా మరి చేసెను-వినుడు
సూర్యుని పయనము మొదలగు నచట.

దానిని అందురు పూర్వదిశ యని
అందలి అడవుల-గుహలలో-వీరుల
వెదకుడు మీరు భూసుతకొరకై
ఆ గిరి దాటిన దేవతలుందురు.

తూర్పుకొండల కద్దరి నింక
కాంతులులేని చీకటి కనుక
సాగ నశక్యము-కావున మీరు
అచ్చట మిగిలిన తావుల వెదకుడు.

ప్రతి స్థలమున మీరందరు వెదకుడు
నెలలోపల మరి తిరిగిరావలె
అటురాకున్న మరణదండనే
కార్యసిద్ధిగొని-సుఖముల నందుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

41 హనుమంతుని, అంగదాదులను దక్షిణ దిశకు పంపుట

దక్షిణదిశలో వెదకుటకొరకై
అగ్నికుమారుడు-నీలుని మరియు
వాయుపుత్రుని-జాంబవంతుని
గజుని-సుహోత్రుని-గవయు-శరాసిని

శరగుమ్మని మరి సుషేణువీరుని
ఋషభు-గవాక్షుని-మైంద-ద్వివిదుల
గంధమాదనుని-విజయుని మరియు
ఉల్కాముఖుని-అంగదు నెంచెను.

వారికి చెప్పెను వానరరాజు
దక్షిణదిశలో వివరములివి యని
వింధ్యపర్వతము-వేయిశిఖరములు
పెనుబాములుగల నర్మదయున్నది.

విశాలగౌతమి తీరమందున
కృష్ణ-మహానది-వరద-మేఖల
ఉత్కల దశార్ణ-అశ్వవంతులలో
అవంతి-విదర్భ-మహిష-ఋషికముల..

కిష్కింధాకాండము

వంగ-కళింగలు-కాశీ రాజ్యము
అంగదేశముల-కొండలు-గుహలలో
దండకవనిలో గోదావరి తటి
సుంతయు విడువక సీతను వెదకుడు

ఆంధ్రదేశము-చోళ-పాండ్యముల
పుండ్ర-కేరళ-ప్రదేశములలో
పూసినచందన తరువులు చూడుడు
తోహగనులుగల సహ్యాగిరినిగని-

పుణ్యతీర్థమది కావేరీనది
సాగరమ్మునకు పట్టపురాణి
సురశ్రీలందరు పూజలు చేతురు
జలము కూర్చును-విశేష సుఖము

మలయపర్వతమునందు విశేషము-
మహాతపస్వియు, దివ్యఋషియగు
అగస్త్యుడుండును-వందనమిడినచో
కోరిక తీరును-దీవనలంది

ముందుకు నడచి-తామ్రపర్ణినది
తాబేళ్ళు-మొసళ్ళు-ఎండకాయలతో-
చందనవనముల నిండినట్టిది
వివిధ ద్వీపములు కలిగియుండగా

లేతప్రాయమున భర్తనుకలియగ
చేరుచున్నటు తామ్రపర్ణినది
కడలినిచేరును-దానిని గనుడు
వెదకుడు సర్వము భూమిజకొరకై

ఆవల-దివ్యము-కొత్తముత్యముల
బంగరురేకుతో శోభిలునట్టి
పాండ్యనగరి తలవాకిలి చూడుడు
సంద్రముదాటెడి యోచన చేయుడు.

సంద్రమునందు అగస్త్యమహాఋషి
మహేంద్రగిరిని నిలువబెట్టెను
నీటిలో మునిగి మునగనట్టుగ
కనవచ్చును అది బంగరుమయము.

వివిధలతలతో విలసిల్లునది
దేవఋషులు సేవింతురు దానిని
యక్షులు-సిద్ధులు-సురశ్రీలుందురు
పర్వస్నానమట సురపతి చేయును.

కడలి మధ్యలో మనుజులకందని
నూరామడలు విస్తరించిన
ద్వీపముగలదు దానినిజేరి
సీతాదేవిని వెదకుడు శ్రద్ధగ.

ఆ ద్వీపమున వధ్యుండైన
దురాత్ముడైన రాక్షసరాజు
సురపతి తేజముతో విలసిల్లుచు
సీతను చెరలో వుంచెను దుష్టుడు..

రావణు పట్టణ మచ్చటగలదు
వానరులారా జాగరూకులై
కొంచెమైనను వదలక మీరు
వెదకుడు రాముని ప్రేయసతి కొరకై..

దక్షిణజలధిని అంగారకయను-
రక్కసికలదు-ఆక సమందున
ఎగిరెడివారి-నీడను బట్టును-
భక్షించును అది-శ్రద్ధగ వినుడు

ఆ ద్వీపములో ఆతి మెలకువతో
అవనిజ కొరకై వెదకుడు మీరు
నిశ్చయమ్ముగా లేదని తేలిసిన-
నూరామడల దూరము పోయిన

సిద్ధ-చారణులు వసించునట్టి
రవి చంద్రుల కిరణమ్ముల బోలు
అందమైన గిరి “పుష్పిత” మున్నది
దాని-బంగరు రజత శిఖరముల-

స్వర్ణ శిఖరమును భానుడు కొలుచును
రజత శిఖరమును చంద్రుడు కొలుచును
పరులమేలు మరి మరచిన వారికి
నాస్తికులకును-వంచకులకును-

దివ్య శిఖరమది కనబడదయ్యా!
మీరందరు ఆ శిఖరమ్మునకు
భక్తితోమ్రొక్కి ముందుకుసాగి
పదునాల్గామడలున్నవి దాటగ

వైద్యుతమైన సూర్యవంతమను
గిరి కలదచట-సుఖముగ విడిసి
ఫలములు-తేనెలు-చల్లగత్రావి
ఆవల కుంజర పర్వతమును గని

ఆ పర్వతమున విశ్వకర్మ-తను
దివ్యరత్నముల శోభిలునట్టి
శ్రేష్ఠమైన సదసమ్మును కట్టి
అగస్త్యమునికి అందజేసెను

గృహమునుగాంచి-గిరియందుననే
గొప్పదియైన సర్పరక్షణలొ
శోభిలు నగరము-భోగవతి-యది
సర్పరాజగు వాసుకి నిలయము.

పాములనెలపు-పావనికొరకై
పరీక్షగానట రహస్య స్థలముల
పరిశీలించి-వృషభాకృతిగల
మణికాంతులతో వెలిగెడి గిరిని

‘ఋషభ మనెడి ఆ గిరిని గాంచుడు
సురసంబంధపు అగ్నికాంతితో
గోరోచనపు దీప్తి కలిగినది
పద్మశ్యామలవర్ణ చందనము-

దొరకును గిరిపై దివ్యచందనము
తాకగవద్దు ఆ తరువులను
క్రూరులైన గంధర్వులు-మరియు
రోహితులున్న రక్షణ చేతురు

ప్రభు-శైలూషులు-శుక్ర-శిగ్రులు
గ్రామణి అను గంధర్వులై దుగురు
రవి చంద్రాన్ని సమానశరీరులు
పుణ్యమూర్తులు వసించియుందురు.

భూమికి అది పొలిమేర అగునయా!
అందు వసింతురు పాపరహితులు
దానిని దాటిన భయంకరమ్మగు
కాలుని లోకము-కనబడుచుండును.

యమపురి కేగ నసాధ్యము-వినుడు!
భయంకరమ్మగు చీకటి నిండెను
వానరులారా! అంతవరకును
పోవచ్చును-ఇక పోవీలుండదు

నే చెప్పిన ఆ నెలవులందున
అట కనవచ్చిన స్థలములందున
ఏమరుపాటును వదలి-వెదకుడు
హెచ్చరికతో మరి వెదకుడు సీతను

నెల దినములలో-సీతను గాంచితి
అనుచు చెప్పిన అతి ప్రేయతముడు-
నాతో సమమగు కీర్తితో వెలుగును
దోషములున్నను-బంధువు అగును.

వానరులారా! అతి బలవంతులు
సద్వంశమున పుట్టినవీరులు
మంచి గుణములతో శోభిలువారు
ఘనప్రయత్నమున వెదకుడు సీతను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

42

పశ్చిమదిశకు సుషేణుని వీరులతో పంపుట

హనుమదాదులను దక్షిణదిశకు
నిర్ణయించి మరి పశ్చిమదిశకై
తార తండ్రియు-తనకు మామ యగు
సుషేణు గాంచి మ్రొక్కి పలికెను.

అతి పరాక్రముడు-ఇంద్రతేజుడు
పర్వతకాయుడు శౌర్యధనుడగు
మరీచి మహాబుష్పి కుమారుడైన
మారీచుని-మరి మిగిలిన వీరుల

పిలచి-పలికెను సూర్యతనూజుడు
వానరులారా! సీతను వెదుకగ
వేగమే పోవలె-వెంట సహాయము
రెండు లక్షల కవులను గొనుడు.

పశ్చిమదిశలో సురాష్ట్రమును
బాహ్లికము-శూరము-భీమము
గ్రామములున్న పల్లెలు వెదకుడు
పున్నాగమను ఆడవిని వెదకుడు.

పొగడవనములు మొగిలి ఆడవ్వులు
పడమరగా ప్రవహించు నదులును
మునులు వసించెడి ఆడవ్వులు వెదకి
పశ్చిమసాగరతీరము చేరుడు.

కడలి లోతయి-మకరులు నిండెను
తీరమందుగల మొగిలి వనముల
గానుగతోపుల కొబ్బరితోటల
సంతోషముగా సంచరించుడు.

తీరమునందు శోధించి -మరి-
దానిని దాటి 'మరఖ' పట్టణము
'జటీ' పురమును - 'అవంతి' నగరము
'అంగతోపను' చూడుడు శ్రద్ధగ.

తీరుగ వెదకి - 'సింధునది' అట
సంద్రముచేరెడి స్థలమును గాంచుడు -
పెనుమాకులతో - పలుశిఖరమ్ముల
హేమగిరిని - మీరందరు గనుడు

ఆ గిరియందు - ఎగురు సింహములు
ఏనుగులను మరి ఎత్తుకుపోయి
భక్షించును - అట గూండ్లలో నుంచుకు -
అచట మడించిన గజములు కలవు -

పాపరహితులగు వానరులారా!
నూరామడలు ముందుకుసాగిన
చూడ ససాధ్యము అగు శిఖరమ్మును
పారియాత్రగిరి నచ్చట గనుడు.

ఆ గిరియందు అతి బలవంతులు
కామరూపులు అనల సన్నిభులు
ఇరువదినాలుగు కోట్ల సంఖ్యలో
సింహబలులు - గంధర్వులు గలరు

ఆ గంధర్వులు గర్వాంధులయి
అచట ఫలములను రక్షణ చేతురు
వారి సమీపము పోవలదుసుమా!
శోధించుడు అట అవనిజ కొరకై

పోవలదంటిని వెదుకమంటినని -
ఆలోచించగ పనియేలేదు
కోతులు మీరు వనచరులై తిరి
కావున మిమ్ముల బాధించరయా!

దాటగ నచట 'వజ్రధర'మను
వజ్రమ్ములతో కూడినట్టిదగు
వైడూర్యముల కాంతితో వెలుగు
లతలతో శోభిలు గిరి కలదయ్యా!

అందు - చిత్రమగు నూరామడల
విశాలమైన చదరపు నేల -
దానికావల - గుహలు వెదకుచు
కడలికి - నాల్గవ భాగమునందు

చక్రవంతమను గిరికలదయ్యా!
విశ్వకర్మచే నిర్మితమైన
'సహస్రార'మను చక్రము గలదు
దానిని రక్షణ చేయుచుండెడి

హయగ్రీవుని - పంచజనులను
శ్రీహరి చంపి - హయగ్రీవుని
చక్రముగొని - ఆ పంచజన్ముని
శంఖమువంటి - వెన్నెముకనుగొనె

గిరుల - చరులలో గుహల యందున
సీతాన్వేషణ చేయుడు శ్రద్ధగ
ఆవల - అరువది యోజనములలో
కడలిలో వరాహ పర్వతమున్నది

ఆ గిరి శిఖరము రజతమైనది-
విశాలమైన ఆ గిరియందున
'ప్రాగ్జోతిష'మను పట్టణమందు
నరకుడనియెడి రక్క-సుడుండెను.

అందలి గుహలలో బంగరుమయమగు
'సర్వసౌవర్ణ' గిరి కలదయ్యా!
అట సెలయేరుల పడెడి నీళ్ళతో
గజ-కేసరి-శార్దూల-సూకర-

అరపుల ప్రతిధ్వని నీటిలో వినబడు
సురలందరును ఇంద్రుని-ఎచట
అభిషేకించిరౌ ఆ పర్వతమది
'మేఘవంతమ'ని పేరున బరగెను.

దానిని దాటిన-అరువదివేల
కొండలు గలవు-అందు-రమ్యమై
రవికిరణముల కాంతులు గలిగిన
బంగరుమయమగు తరువులు పూయును.

'సావర్ణి మేరువు' గిరి కలదచట
గిరిని గాంచిన భాస్కరదేవుడు
వరము నొసగె-ఆ గిరిని కొలిచిన
పసిమివన్నెగల దేహము కలుగగ.

గిరిని వసించు దేవసమూహము
గంధర్వులును- మనోహరమ్మగు
మేని కాంతితో నుందురువారు
సూర్యదేవుని కొలుచుచుందురు.

విశ్వావసువులు-ఆదిత్యులును
మరుత్తులనబడు సురసమూహములు
సూర్యుని కొలవగ వత్తురు-కొండకు
అస్తగిరికి నట సూర్యుడు వచ్చును.

అస్తగిరికి అట భానుడు చేరగ
లోకము చీకటిమయమై పోవును
ఒక్క ఘడియలో పదివేల ఆమడలు
సాగును భానుడు-ఆ గిరి చేరును.

గిరిశిఖరమున సూర్యకాంతితో
విశ్వకర్మచే నిర్మితమైన
దివ్యసౌధము-వరుణుని గృహము
వెలుగుచుండునట కన్నుల విందుగ.

అస్తగిరికిని-మేరువు గిరికిని
మధ్యన బంగరు వేదిక గలదు
పది తలలతో నొక లాలవృక్షమట
కనబడు-కన్నుల పండువుగాను

తీవ్రతపస్సును చేయు మునీంద్రుడు
బ్రహ్మసమానుడు 'మేరుసావర్ణి'
అందు గలడు-మీరందరు మ్రొక్కి
వినయముగా మీ కార్యము తెలుపుడు

ఆవలనున్నది తెలియదు మనకు
సూర్యరశ్మి అట కనుపించదయా-
కావున మీరు-అంతవరకును
శ్రద్ధగ వెదకుడు రామపత్నికై.

నెలలోపల మీరందరు రావలె
ఆవల వచ్చిన-అసువులుండవు
మామ 'సుషేణుని' ఆజ్ఞమీరక
మహాబలులు మీరందరు వెదకుడు

మామను పెద్దగ ఎంచుకు-మీరు
విజయవంతులై తిరిగివచ్చిన
రామకార్యమును నిర్వహించిన
కీర్తి కలుగును మనకందరకు."

॥శ్రీరఘరాముని॥

43

ఉత్తరదిశకు శతవలిని వీరులతో పంపుట

ఉత్తరదిక్కుకు 'శతవలి' నంపెను
తీరుగ వివరములిటు చెప్పుచును-
"యమతనూజులగు వానరవీరుల
వందవేలను సాయము గొనుము

ఉత్తరదిక్కున హిమగిరి గలదు
సీతను వెదకిన కీర్తి కలుగును
ప్రత్యుపకారము చేసినట్టగు
జన్మ నెత్తిన ఫలము దక్కును.

నిర్మలహృదయులు-నాకు హితులయా!
నేర్చుగ మీరు రామకార్యమును
తీర్చుట ధర్మము-రామచంద్రుడు
జగతికంతయు పూజనీయుడు.

పుణ్యపురుషుడు-పురాణమూర్తి
రిపులపాలిటి రుద్రుడె రాముడు
మిత్రులయందు దయగలవాడు -
మాతను వెదకుడు శక్తియుక్తుల

మైచ్చదేశము-శూరసేనము
పుళింద-ప్రస్థల-మద్రక-భరత
కాంభోజ-యవన-శకదేశంబుల
'ఆరట్టక'యు-బాహ్లిక-పౌరవ

టంకణ-ఉత్తర కురుక్షామములును
ఋషికము-చీనయు-పరమచీనము
విహార-ఽరద ప్రదేశమ్ముల
హిమవత్పర్వత ప్రాంతమునందలి

దేవదారులు-ఽౌర్ధ్వగ వనముల
పద్మకాష్ఠవన ప్రదేశములలో
దుష్టుడు-రావణు నెలవును గాంచుడు
సీతాన్వేషణ చేయుడు శ్రద్ధగ.

సోమాశ్రమము-కాశపర్వతము
దాటుడు-యేటి తటముల వెదకుడు
ఆవలగిరి యగు 'సుదర్శన'మ్మును
దాటిన-కననగు 'దేవసఖాద్రి'

దానిని దాటిన-సూరామడలు
ప్రాణులుండని ప్రదేశమున్నది
దానిని త్వరగా దాటిన వెనుక
కనబడు మీకు కైలాసగిరి-

గిరిని గాంచిన బడలిక తీరును
అందుగలదు బంగారు సౌధమది
కుబేరుడుండెడి దివ్యసౌధమును
విశ్వకర్మ నిర్మించి యిచ్చెను.

కల్హారములు-నల్లకలువలు
తెల్లకలువలు-కమలమ్మలతో
హంసలు నిండి-సురశ్రీలందరు
ప్రియముగ నెంచే-కొలను గలదట.

‘వస్వోకసారము’ అనెడి కొలనులో
ధనపతి ముదముగ స్నానమాడును
ఆ ప్రదేశముల-మీరందరును
సీతాన్వేషణ జరుపుడు శ్రద్ధగ

ఆవల-క్రౌంచ పర్వతమున్నది
అందు-కుమారస్వామి మున్ను-తను
శక్తి ప్రయోగము చేయగ-వెలసిన
బిలము కలదట-ఆ మార్గమున

హంసలు-మానస సరస్సు చేరును-
సులభముకాదు బిలమున సాగగ
మెలకువగా నట సాగుడు మీరు
దేవఋషులు-మహఋషులు గలరట

కొండలు-గుహలు-తీరుగ వెదకుడు
‘అవృక్షము’-మరి ‘కామశైలము’
‘మానస’-మనియెడి గిరులు కలవట
అందు మానసము అను గిరిలోనికి

దేవ-దానవులు చొరనసాధ్యము
కావున దాని ప్రక్కల వెదకుడు
క్రౌంచపర్వతము దాటిన వెనుక
మైనాకమను గిరి కలదయ్యా!

దానవ శ్రేష్ఠుడు-మయుడు స్వయముగా
తన నెలవుగను తీర్చిదిద్దిన
దివ్యసౌధము కలదాగిరిలో
అందలి నెలవులు వెదకుడు మీరు.

అశ్వముఖులను జాతివారివగు
శ్రీల గృహములు గలవు-వాటిని
వడిగా దాటిన-వాలఖిల్యులు
సిద్ధులు తపస్సు చేయుచుందురు

పుణ్యవర్తనులు-పాపరహితులు
వారలగాంచి వందనమిడుడు
సీతాదేవి వివరము-వారిని
వినయముగా మరి అడుగుడు మీరు

సిద్ధులుండు ఆ ప్రదేశమ్మున
బంగరు కమలమ్మలతో నిండిన
‘వైఖానస’మను సరస్సు గలదు
బాలసూర్యుని తేజము గలిగిన

హంసలు-అచ్చటి జలముల గలవు
ఆ కొలనుకు మరి ‘సార్వభౌమ’మను
ఏనుగు-ధనపతి ప్రియవాహనము
ఆడుదంతులతో వచ్చుచుండును

సరస్సుకావల సూర్యచంద్రుల-
తారాకాంతులు కనబడవయ్యా!
నింగి శబ్దము లేకయుండును
అచటి మునులు మరి సూర్యతేజులు

ఆ ప్రదేశము దాటిన వెనుక
శైలోదమను-శిలాసరస్సు-
అందడుగిడిన శిలలై పోదురు
తెలివిగ దానిని దాటగవలెను.

వెదురుపొదలట వెలసియున్నవి
వాటిసాయమున దాటగవలెను
సిద్ధులకే మరి సాధ్యమయినది-
ఆవల ఉత్తరకురుభూములవి.

ఆ ప్రదేశములు-పుణ్యపురుషులకు
సుఖములనెలవుగ నిలిచియున్నవి
అందు అనేక నదులు ఉన్నవి
దివ్యకమలములు గలవు అచ్చట.

అచటి సరస్సులు అతిరమ్యములు-
అచటి కలువలు బంగరుశోభలు-
ఆణిముత్యములు-రతనములతో
అందమైనవట ఇసుకతినె్నలు

సర్వకాలముల-ఫలముల, సుమముల
కోర్కెలు తీర్చుచు తరువులుండును
వేలకొలదిగా శుక-సాణాదులు
వెలసియుండును దివ్యతరువుల.

అచటి తరువులు కోరినయట్టి
వస్త్రములిచ్చును-స్త్రీ-పురుషులకు
అన్ని ఋతువులలో సేవింపదగు
యోగ్యములైనవి-ఆ ప్రదేశములు.

కోరిన ఫలముల నొసగుచుండును
రత్నములున్న వెలగల సొమ్ములు
ఇచ్చును-ఉత్తరకురుభూములవి
అచటి గిరులు అతి చిత్రమైనవి

ఆసనములు-మృదుతల్పములు
భక్ష్య-పానములు-పూలరసములు
ఇచ్చెడి గిరులు, తరువులుగలవు
సుగుణరాసులగు స్త్రీలనొసగును

గంధర్వులు-సిద్ధులు-విద్యాధరులు
కిన్నర-నాగ సమాహములు
జంటలు-సుఖముల తేలియుందురు
పుణ్యకర్మలను చేయుచుందురు.

చిరునగవులు మరి సంగీతధ్వని
చిత్రశాంతిని కలుగజేయును
ఉత్తరకురుభూములు-అచ్చటను
మచ్చుకైనను దుఃఖములేదు

విశ్వస్వరూపుడగు విష్ణుదేవుడు
మదనాంతకుడా మహాదేవుడు
జగతి సృజించిన బ్రహ్మదేవుడు
కాపురముండెడి దివ్యప్రదేశము

ఆ కురుభూముల కుత్తర దిక్కుగ
పోవలదయ్యా! - 'సోమపర్వతము'
దూరమునుంచే-దానిని చూచి
మరలిరావలె మతిమంతులయి

ఆవలిదేశపు కట్టుబాటులు
తెలియనివయ్యా! - సూర్యునికాంతి-
కనబడదచట-అచ్చటినుండి
మరలి రండు-ఇక ముందుకు పోక

నే చెప్పిన ప్రతి నెలవునందున
అటగాంచిన ప్రతి స్థలమునందున
అనల సన్నిభులు-అతి బలశాలులు
అవనిజకొరకై అన్వేషించుడు.

సీతనుగాంచి పుణ్యమూర్తులై
రామచంద్రునికి-నాకును-మిక్కిలి
ప్రీతిపాత్రులై బంధుల హితులతో
సుఖముల తేలుచు స్వేచ్ఛగ నుండుడు.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

44 హనుమంతుని రాజు ప్రశంసించుట-రాముడు మారుతికి అంగుళీయకము నిచ్చుట.

వానరనాథుడు-ఆ విధినుడివి
వాయుపుత్రుని హనుమంతునిగని
కార్యసాధకుడు అని తలపోసి
పలికెను తీరుగ పావనితోను.

నీకు సరిపడు అమోఘబలుడు
భూలోకములో కనబడడయ్యా!
బలమున-బుద్ధిని-పరాక్రమమున
గుణ దోషముల విచారణయందు.

“ఓ హనుమంతా! అతిబలవంతా!
నింగి-నేలను-నిప్పుల-నీటిలో
స్వర్గములో నీ గమనము సాధ్యము
నీ కాటకము ఎందునలేదు

దేశకాలములు తీరుగతెలిసిన
ధీమంతుడవు-ఓ హనుమంతా!
సర్వసుగుణముల-శౌర్యధైర్యముల
నెలవు నీవు-విను వానరపుంగవ!

సురాసురులును గంధర్వులతో
సర్పమ్ములతో మనుజులతోను
గిరులు-తరులతో-సాగరమ్ములతో
నిండిన నేల నీకు తెలియును.

కావున హనుమా! వినుమా నీవు
రాఘవు రాణిని తేగల మార్గము
వెదకుము నీవు-నిన్ను మించిన
కార్యసాధకులు ఎందునులేరు”

వేగమునందు తేజమునందు
లాఘవమ్ముగా ఎగురుటయందు
బలాతికయమున-వాయుగండనా!
నీ జనకునితో సమమగువాడవు

వానరపతి అటు పలుకుచుండగా
యోచన చేసెను జానకీపతి-
సర్వము తెలిసిన వానరరాజు
వాయుపుత్రుని సామర్థ్యముగని

కార్యభారమిడె-కావున ఇతడు
రాజు నమ్మినబంటు కావలె-
విశ్వాసముగల వీరుడు గావలె-
కావున కార్యము కావలె నితనితో-

అనుకొని మదిలో సంతోషముతో
బంగరు ఉంగరమంతట తీసి
రామనామముతో శోభిలు దానిని
వాయునందనుని చేతికి ఇచ్చి

“వానరశ్రేష్ఠా! ఈ యుంగరము
సీతకు జూపిన-నమ్మును నిన్ను
నీతో పలుకును భయమును వీడి
నా దూతవని తెలియును తీరుగ.

కార్యము తీర్చగ చాలినవాడవు
నీవేయని-నా మనసుకు తోచెను
కావున నిచ్చితి అంగుళీయకము
కాగల కార్యము తీర్చుము నీవు

బలవిక్రమ సంపన్నుడవీవు
విస్తరించి-అవి వృద్ధిచొందినవి
రాజు-నిన్ను మరి నియోగించెను
అన్నియు చూడగ-తగుచువు నీవే

అతిబలవంతా! అంజని నందన!
అల్పకార్యమని అలుసు చూపక
ఏ ప్రయత్నమున సీతాదేవిని
చూడగలమొ-మరి అటు చేయుమయా!

నీ బలమును నే నాశ్రయించితిని”
అనుచు రాఘవుడు పలుకుచునపుడు
అనుగ్రహించిన ఆ యుంగరమును
పొంగిన భక్తితో దోసిట గైకొనె

అంజనేయుడు-అంగుళీయకము
అతి భక్తిగను శిరమున నుంచుకు
అంజలి నిడుకొని రామచంద్రుని
పాదపద్మముల నమస్సులుంచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

45

వానర వీరుల ఉత్సాహము

వానరనాథుడు-సూర్య తనూజుడు
వానరులందర కావిధముగను
సీతాన్వేషణ జరుపుడు అనగా
వినయము-భక్తి నిండిన వీరులు.

మిడుతలదండు అన్నటు వారు-
భూమిని నిండిన వీరులందరును
రాజు ఆనతిని-అవనిజ సీతను
వెదుకగసాగిరి-వేగము నిండి.

వీరుల నంపిన వానరేంద్రుడు
కార్యారంభ-సంతోషము గొనె
నెల దినములు మరి గడచుట ఎట్లని-
చింతలొ మునిగిరి దాశరథులట.

సీతను తెచ్చెద నేనే అనుచు
రావణు డ్రతుంచెద నిపుడే అనుచు
అరపులు, బొబ్బలు, అట్టహాసముల
సాగిరి వీరులు అంబరవీధిని

సింహనాదములు చేయుచుండిరి
తోకతొ నేలను బాచుచుండిరి
పండ్లు పటపట కొరికిరి కొందరు
పరుగులు తీసిరి వానరయోధులు.

నేనొక్కడనే చాలుదుననలు
ఆగుడు-అందరు మీరిచ్చటనే
అనుచు పలికె నొక వానరయోధుడు-
తరులగిరుల నే త్రోసెద ననెను.

కొండలనూచెద-జలధియందలి
నీటిని నేను ఎండగట్టెదను-
భూమిని నేను శోధించెదను
భూమిజ నిచటకు దెత్తును నేను

నూరామడలు నే దాటెదనన-
అదియొక లెక్కా-నన్నడుగుమనె
భూమియందున-పాతాళమున
కొండల-కోనల-సంద్రము నందు

అడ్డములేక-నే వేగముగ
పోగలవాడను-అని మరియుకడనె
ఆ విధముగను అతి బలవంతులు
బలగర్వముతో పలికిరి ఆచట.

॥శ్రీరఘురాముని॥

46

సుగ్రీవుని భూప్రదక్షిణ వృత్తాంతము

రాముడు అడిగెను ఆశ్చర్యముగ
“వానరాజా! భూచక్రమిటు
సర్వము నీకు తెలిసిన దెట్లు?-
అనగా బదులిడె వానరరాజు:

“పురమునుండి నను తరిమెను వాలి
ప్రాణము హరింప చూచుచుండెను
మంత్రులతో-నే-ప్రాణభయమున
పరుగిడుచుండ వెంబడించెను

కొరవికట్టెను త్రిప్పగనంత
చక్రమువలె అట అగ్నితోచును
అటులే నేను అడ్డముతోవలె
చూచితి సర్వము-భూమండలమును

తూర్పుదిక్కులో తరులు-సరస్సులు
కొండలు-నదులు-తూర్పుకొండలు
పాలసముద్రముజూచి మరలితి
వాలి తరుమగా ప్రాణభయమున

దక్షిణదిశలో వింధ్యగిరులలో
చందన తరువుల చూచితి రామా!
పశ్చిమదిశలో అస్తగిరిని గని
పరుగులుతీయుచు నుండెడివాడను

ఉత్తరదిశలో హిమాద్రిగాంచి
మేచగిరియును-సంద్రము జూచితి
అనువులు నిలుపగ తలచాచుకొను
స్థలముగానక-తిరిగితి తిరిగితి.

అంతట హనుమ-సచివోత్తముడు
మతంగ శాపము నాకు తెలుపుచు
ఋష్యమూకము వాలి చేరినచో
వానితల అదివ్రక్కలు అగుననె

అచ్చట చేరి సుఖముగ నుంటిని
వాలి అచ్చట అడుగిడ లేడు
ఆనాడటుల వాలి తరుమగా
భూమంతయును తిరిగితి రామా!”

॥శ్రీరఘరాముని॥

47 దక్షిణదిశకు పోయిన వీరులు తప్ప మిగిలినవారు మరలివచ్చుట

సుగ్రీవునానతి నందిన కపులు
పగలంతయును దుర్గమమయిన
కొండలు-కోనలు-నదులు-పట్నములు
వెదకి-తిరిగి-మరి రాత్రియందున

పడమటకేగిన సుషేణు డపుడు
వచ్చిచేరెను-తెలిపిరందరు:
“రాజా! మేము నెలదినములవి
పల్లెలు-ఊళ్లు-కొండలన్నియు

అందరు ఒకచో కలుసుకొనుచును
ఫలములు తినుచు బడలిక తీర్చుకు
తిరిగి ఉదయమే ఉత్సాహముగా
నెల దినములు వారందరు వెదకిరి

వనములు-గుహలు-దుర్గమస్థలముల
వెదకితిమయ్యా! భీకరమృగముల
చంపితి మచట-ఎందు వెదకినా
నిజమిది!-సీత కనరాదనిరి.”

భూమిని వెదకి నెలదినములలో
సీతను గానక కొందరు వచ్చిరి
తూరుపుదిశలో వినతుడు వచ్చెను-
ఉత్తరదిశలో శతవతి వచ్చెను.

ధీరుడు-పావని, కులదీపకుడు
అద్రిచరేంద్ర రత్నము మారుతి
దక్షిణ దిశలో రామపత్నికై
వెదుకబోయెను శూరులతోను

రామపత్ని నా పుణ్యశీలుడే
గని వచ్చునను నమ్మకమ్ముతో
ఆశతో నందరు వేచియుండిరి
ఆంజనేయుని శక్తిని తలచుచు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

48

దక్షిణదిశలో సీతాన్వేషణ

అంగదాదులు-తారునితోను
వీరులందరితో ఆంజనేయుడు
రాజుచెప్పిన రీతిగ శ్రద్ధగ
వింధ్యగిరులలో వెదుక మొదలిడి

నగాగ్రమ్ముల-కానన సీమల
భూరివృక్షముల-భూమిజకొరకై
ఘోరభయంకర దుర్గదేశములు
ఓర్చుతొ వెదకి సీతను గానక

తిరిగివారు అట దైర్యము తెచ్చుకు
గుహలునిండిన ప్రదేశములలో
అతికష్టములకు లోనై వెదకుచు
కీకారణ్యము లన్నియు వెదకిరి

భయమునెరుగని అ వనచరులు
మ్రోడులై న తరులున్న ప్రదేశము
ప్రాణికోటి అట మసలనినెలవు
నిర్జన వనమును గాంచిరచ్చట.

సత్యసంధుడు తపస్వి యైన
'కండు'డనునొక మహాఋషి-తన
పదునారేండ్ల కొమరుడు-అడవిలో
తప్పిపోవుటచేతను ఆ-ఋషి

శాపము నిడుటచె-కాననమంతయు
మృగములు-పక్షులు-లేక పోయెను
శాపవశమున కాననమంతయు
శోభలుచెరిగి శూన్యమైనది-

పర్వతగుహలలో-నదులలో-అడవుల
వానరవీరులు వెదకి-గానక
తిరిగి వెదకుచునుండగ నచట
దయంకరముగ-తీగలు-లతలు

శరీరమంతయు చుట్టుకునున్న
భీతిగొలుపు నొక రాక్షసుడచట
కనబడినంతనె వానరవీరులు
యుద్ధముచేయగ సిద్ధముకాగా

'చచ్చిరిమీరు' అనుచు దానవుడు
పిడికిలిబట్టి పోరగరాగా
వాడే రావణుడనుచు తలచిరి
అంగదుడపుడు-తన ఆరచేతను

ఒక్కటివేసెను-పర్వతకాయుని
రక్తము గ్రక్కుచు నేలను వ్రాలెను-
అచ్చట సీత ఉండు ననుకొని
వెదకిరి శ్రద్ధగ వానరవీరులు.

వెదకిరి-వెదకిరి-మరియొక అడవిని
తిరిగి వెదకిరి-సీతను గానక
శోకతప్తులై దీనవదనముల
చేరిరి వారొక తరువు క్రిందను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

49

హనుమవాదులు వింధ్యగిరులలో సీతను వెదకుట

బుద్ధిమంతుడు-బడలినవాడు
వాలితనూజుడు అంగదుడపుడు
తనవలె అలసిన వానరవీరుల
శ్రమను తీర్చగ పలికెను తీరుగ:

“దుర్గములందు కొండల గుహలలో
పొదలు-నదులును-అడవుల వెదకిన
సురశ్రీ సమమగు సీతనుగానక
దుష్ట రావణుని జాడ తెలియక

సమయము చాలా గడచిపోయెను-
ఆనతిమీరిన బ్రతుకుట జరగదు
ఉత్సాహముతో జాగరూకులై
సోమరితనమును వదలి ఇంకను

తిరిగి వెదకవలె అవనిజకొరకై
విసుగులేక మరి వెదకవలయును
త్రోవ మనకు మరి కనరాకున్నను
మనసుతోనె మరి త్రోవను గనవలె

పరితపించితిమి ఫలితము ఏమి!
కనులు మూసినా కాలము గడచును
తగదిక మనకు జాగుచేయగ
రాజదండన తీక్షణమయినది

రామచంద్రునికి-సుగ్రీవునకు
భయపడవలెను-కోపించినచో
వారిద్దరును దండించెదరు
మీకు హితమును చెప్పితి నేను.

నే నుడివినది సరిగాదన్నచో
వలయు కార్యము తెలుపుడు మీరు”
అనగా దాహము నిండినవాడై
గంధమాదనుడు పలికెను అపుడు:

“అంగదు పలుకులు ఉచితమైనవి
అందుకు తిరిగి వెదకుద”మనగ
అర్కసుతుడు-తా చెప్పిన తావుల
అందరు వెదుకగ తిరిగి లేచిరి.

వెదకుచుపోయి శరత్కాలమున
మేఘములన్నటు ఉన్న గుహలను
శిఖరములున్న తెల్లని గుహలలో
ఏడాకులుగల అరటివనముల

జయాభిలాషలు ఆ కవివీరులు
తిరిగి తిరిగి ఆ గుహలలో వెదకి
అలసి అచ్చటే బడలికతీరగ
తిరిగి వింధ్యలో వెదకసాగిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

50

ఋక్ష బిల సందర్శనము

అంగదాదులు తారుడు రాగా
వెదకబోయిన అంజనేయుడు
పులులు-సింహములుగల ప్రదేశములు
ప్రవాహమ్ములు కొండలునిండిన

వింధ్యనగమున నై ఋతిదిశలో
కవులతొనుండగ-గడువది ఒక నెల
గడచిపోయినది-కవులందరట
హనుమ చెంతకు అలసి చేరిరి

ఆకలిదప్పల చిక్కినవారై
అంగద గజ-సుషేణ గవాక్ష
గవయు-శరభులు-గంధమాదన
వీరులందరును వచ్చి చేరిరి

దప్పికనిండి నీటిని వెదుకగ
ఒకప్రదేశమున తీగల నిండిన-
బిలమును గాంచిరి ఆనందించిరి
ఆశలంతట చిగురించినవి.

బిలమునుండి అట తడిసినరెక్కల
తామరపుప్పొడి నిండి-ఎఱ్ఱనగు
వన్నెతొనున్న చక్రవాకములు
వచ్చుట గాంచిరి వానరవీరులు

సుగంధశోభలు విరసియున్నను-
చొరగా శక్యముగాని బిలమది
భయంకరమగు బిలమునుగాంచి
మనఃక్లేశమును బొందిరివారు

ఘనకోవిదుడు పావని పలికెను:
“దక్షిణదేశ వనముల వెదకిన
కనబడలేదు సీతామాత
బడలిక-దప్పిక కలిగిన మనము

జలములకొరకు బిలమున వెదకిన
ఆశలుతీరును-చీకటి నిండిన
బిలమునసాగగ దైర్యము తెచ్చుకు
నిలవగమీరు ముందుకుపోదము.”

బిలము ముందర పులులు-సింహముల
గుంపుల గాంచిరి ఆశ్చర్యముగ
తేజముతగ్గి శౌర్యము చెదరి
కన్నులచూపు కనబడినట్టి

చీకటి మార్గము-బిలమువెంబడి
వాయువేగమది వ్యర్థముకాగా
చేతులుపుచ్చుకు వానరులందరు
సాగిరి అలసి-అంధులమాదిరి

మనసు చెదరినది-బ్రతుకు ఆశ అది
సన్నగిల్లినది-నీటిని వెదకుచు
ఆమడసాగిరి అతికష్టముతో-
అంతట వారికి వెలుతురు నిండిన

కాంతులుగలిగిన ప్రదేశమొకటి
కనవచ్చినది-అగ్నికాంతిగల
బంగరు వర్ణపు కర్ణికారములు
సాల-తాలములు-చంపక తరువులు

నాగ-వంజుశ-కకుభ-పున్నాగ
తరువులు కనబడె సంతసమొదవగ-
రజతకాంతితో పూలగుత్తులు
ఎఱ్ఱచిగుళ్లు-తీగలు-లతలు

బాలసూర్యుని ప్రభతో వెలిగెడు
బంగరు తరువులు-బంగరుపుప్పొడి
వింతగు పక్షులు-బంగరు చేపలు
కూర్మములతో నిండిన కొలనులు

ముత్యములతో నందగించిన
స్వర్ణగవాక్షములున్న గృహములు
వెండి-బంగరు-మణిమయాదులచె
వెలుగుచున్నవట విచిత్రముగ

పగడమువన్నెతో పూచినచెట్లు
పసిడితుమ్మెదలు-మణులచె నిండి
చిత్రశోభలతో పానుపులున్న
పల్లకీలు మరి-మేనాలున్నవి

బంగరు-వెండి-కంచుపాత్రలు
అగరు-చందన-సుగంధదీనుసులు
భుజింపదగిన ఫలమూలములు
తియ్యని తేనెలు-దివ్యవస్త్రములు

కృష్ణాజినములు-దివ్యకంబళులు
అగ్నిహోతృతపు తేజమునిండిన
కాంచనరాసులు-కాంచిరికపులు
అందువెదకగా ఆశ్చర్యముగా

నారచీరలతో కృష్ణాజినము-
వస్త్రముగా మరి ధరించియుండి
తపసులొనున్న శ్రీమూర్తిని
గాంచిరివారు-దూరము నిలచిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

51

స్వయంప్రభ కపులను ఆదరించుట

ముదుసలి వనితను గాంచిన మారుతి
ముడిచిన కరముల భక్తినిండగా
అడిగెను: “అమ్మా! ఎవ్వరవీవు?
బంగరుబిలము-మణులునిండిన

ఆంజనేయుడు అడగగనంత
సర్వప్రాణుల హితమును కోరు
సాధునిష్ఠయగు ఆ శ్రీమూర్తి
పలికెను వినుమని- “ఈ ప్రదేశము

సుందరసదనము ఎవ్వరిదమ్మా!
మేమందరము ఆకలి దప్పితో
అంధకారమున కన్నులుగానని
బిలమునుగాంచి-సాగి-యిచ్చట

రాక్షసప్రభువు మయుడనువాడు
అద్భుత శక్తితో నిర్మించెనయా!
రమ్యమైన ఈ బంగరు గృహమును
దానవశిల్పి పెశ్వకర్మ యగు

ఆశ్చర్యముతో గాంచితి మీస్థలి
మరలిపోవగా దిక్కుతెలియక
వ్యధతోనుంటిమి-దయామూర్తివి
ఎవరి మహిమతో-తపోయశముచే

దనుజశ్రేష్ఠుడు వేయి ఏండ్లుగా
తపసునుచేసి విధాతవరమున
శుక్రుని సొత్తగు-శిల్పవిద్యను
నేర్చి-దీనిని-తీర్చి దిద్దుకొని

సమకూరినవీ అసమానమగు
బంగరుతరువులు-భోజనాదులు
విమానమ్ములు-రజతగృహములు
నిర్మలజలములు-పరిమళసుమములు!”

సుఖముగ నిందు వసించియుండగ
దేవశ్రీయగు ‘హేమ’తో-మయుడు
దానవుడుండగ-సురపతి అంతట
కోపమునిండి చంపెను మయుని

అంతట మయుడు హేమకు ఈ వని
ఇచ్చెను-ఇండు సర్వసుఖములు
ఉండును-నేను హేమకు సఖిని
ప్రేమపాత్రమగు స్నేహితురాలిని

హేమనుండి ఈ వనిని వరముగ
పొందితి-దీని రక్షణ చేతును
మేరుసావర్ణి పుత్రిక నేను
'స్వయంప్రభ' యన పేరున బరగెద

వానరులారా! ఎవ్వరు మీరు?
ఎవరి నిమిత్తము తిరుగుచుండిరి?
ఎటుల గాంచిరీవనమును మీరు?
మీరు వచ్చుటకు కారణమేమి?

ఫలమూలములు-పానీయములు
మహిత పదార్థములన్నియు కూడ
తృప్తిగ తిని-మరి శ్రమతీరగను
మీ వివరములు తెలుపుడు తీరుగ."

॥శ్రీరఘురాముని॥

52 మారుతి తమ వృత్తాంతము స్వయంప్రభకు తెలుపుట

తిరిగి పలికెను తపోరాసి అట
ఫలములు తిని-మరి బడలిక తీరి
నే-వినదగినచో మీ వివరమును
తెలియబరచుడు-అనగా మారుతి

ఉన్నది యంతయు పూసగ్రుచ్చినటు
ప్రారంభించెను వినయము నిండి:
"ఇంద్ర-వరుణుల సమానమైన
దశరథరాజు కుమారుడయిన

రామచంద్రుడు-తన తమ్మునితో
ప్రియసతి సీత-జనకనందినితో
దండకాటవిలో తిరుగు సమయమున
సీతాపహరణము జరిగినదమ్మా!

రావణు డామెను బలవంతముగా
అపహరించుకొనిపోయెను వినుము
రామచంద్రునికి స్నేహితుడైన
వానరనాథుడు మా సుగ్రీవుడు.

ఆనతినిడగా మాతను వెదకుచు
దక్షిణదిశకు దనుజుని కొరకై
బయలుదేరితిమి-అంతయు వెదకి
ఆకలి-దప్పుల నిండి అలసితిమి.

మేమందరము అలసి సొలసి అట
తరువు ఛాయలో పడిపోయితిమి
మెల్లగ వెదుకగ బలము గాంచితిమి
హంస-బెగ్గురులు-లకుముకులున్న

బలము వెలికి మరి వచ్చుట గాంచి
శుభమది అనుచు రమ్మని నుడివితి
అంతట కపులు సరియని పలికి
బలముజొచ్చి ఆ కారుచీకటిలో

చేతులు పట్టుకు ప్రాకుచువచ్చి
నీ సమీపమున చేరితిమమ్మా!
ప్రాణములూడెడి సమయములో-నువ్వు
బ్రతికించితివి పుణ్యమూర్తివి.

మేలు మరువము తెలుపుము తల్లీ!
 మేము చేయదగు సాయము ఏది?”
 అని హనుమంతుడు పలుకగ నపుడు
 తిరిగి పలికెను ఆ స్వయంప్రభ:

“మీ పలుకులతో సంతస మొదవెను
 ధర్మచరితను-మీవల నాకు
 కాగల సాయము ఏదియు లేదు”
 అన-హనుమంతుడు తిరిగి పలికెను:

॥శ్రీరఘరాముని॥

53 స్వయంప్రభ హనుమదాదులను సాగరతీరమున చేర్చుట

“వానరరాజు పెట్టిన గడువది
 బిలముననుండగ గడచిపోయినది
 బిలమునుండి మము భూమిమీదకు
 చేర్చుము తల్లీ! కరుణామూర్తివి.

ధర్మచారిణీ! మా కర్తవ్యము
 సీతను వెదకుట-జరగకపోయెను
 బిలమున చిక్కడిపోయితిమమ్మా
 నిజము నుడివెతిని నమ్ముము తల్లీ!”

అనగా పలికెను ఆ స్వయంప్రభ:
 “బిలమునుండి మరి తనువుతో మీరు
 బయలువెడలగా సాధ్యము కాదు
 తపోబలముచే మిము కాపాడెద.

కన్నులు మీరు మూసికొనినచో
 బిలముదాటగా చేతును” అనగా
 చేతులతో ఆ వానరులందరు
 కన్నులు గట్టిగ మూసికొనగను

ఆశ్చర్యముగా బిలము కావల
 అలలు పొంగెడి కడలి తీరమున
 వారిని నిలిపి-ఆ స్వయంప్రభ
 శుభమని పలికి-అదృశ్యమైనది.

భయంకరమగు అలలతొనున్న
 వరుణుని స్థావరమగు సంద్రము గని
 ఒడ్డుకానని కడలిని గాంచి
 భయసంభ్రమముల నిండిరి కపులు.

వింధ్యపర్వత ప్రదేశమందు
 పూచిన తరువులు పూలతలన్నియు
 గాంచిన కపులు-వసంతమాయెను-
 గడువు తీరినది అనుచు వగచిరి.

సింహ-వృషభముల పోలు మూపుతో
 బలసిన భుజముల అంగదుడపుడు
 వృద్ధుల-మిత్రుల-వానరవీరుల
 చేర్చి పలికెను అనునయమ్ముగ:

“గడువు గడచెను బిలములోపలే
 రాజశాసనమునంది వెడలితిమి
 కాగల కార్యము ఆలోచించుడు
 నీతికోవిదులు మీరందరును.

విశ్వాసముగల వీరులు మీరు
 కార్యసాధకులు అనుచు పలికిన-
 రాజు ఆనతిని తలను ధరించిరి
 ముందు నన్ను మరి నిలబెట్టుకొని

బయలుదేరితిరి కార్యముకాదయె
తిరిగివెడలగ-సుగ్రీవుడట
తలల దునుమును-సందియమేల!
నియమితకాలము దాటిపోయినది.

కావున బతికి సుఖపడమింక
ప్రాయోపవేశము చేయుద మనుచు
అర్క-సుతుడు అతి కఠినస్వభావుడు
రాజ్యమునేలెడి రాజు ఆతడు.

రాముని భార్య కనబడలేదన
చంపును మనలను-మనమచ్చటకు
పోయిచచ్చట-అవమానమగు
ఇచ్చట చచ్చట-మేలగుమనకు

యువరాజైతిని రాముని చలవతో
భానుజు ప్రేమతో కానేకాదు
పాతవైరమున చంపును నన్ను
పుణ్యజలనిధి ఒడ్డున చత్తును.”

వానరశ్రేష్ఠులు పలికిరి అపుడు
అంగదు మాటలు ఆమోదించిరి
“రాముని ప్రీతి నందుటకొరకు
చంపుట తథ్యము వానరరాజు.

అపరాధులు మరి రాజదర్శనము
చేయగ తగరు-కావున సీతను
వెదకి గాచిన-పురము చేరుదము
లేదా మరి యమపురిని చేరుదము”

వానరులచట భయముతోపలుకగ
తారుడుపలికెను వారితొనపుడు
“తిరిగి బిలమున సుఖముగనుందము
భయమనుమాట వినబడదచట

సుగ్రీవుడును సురనాయకుడు
అతనికి సమమగు రామచంద్రుడు
మనలనుచేరగ చాలరుకనుక
బిలమునచేరి సుఖముగ నుందము.”

అంతట కవులు-అంగదుమాటలు-
తారుని మాటలు-వినినవారయి
కీడు కలుగని వీలగుమార్గము
ఆలోచించుడు చేయుదమనిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

54 హనుమంతుడు అంగదుని ఇంగితము తెలిసి కర్తవ్యము బోధించుట

తారానందను పలుకులకున్ను
తారుని పలుకులకచ్చటి కవులు
సరియనుమాట-విని-హనుమంతుడు
తలచెను మదిలో-అంగదుడిపుడు

వానరరాజ్యము నందగతగిన
పదునాల్గు గుణములు-ఎనిమిదంగములు
నాల్గు విధముల-బలము కలిగిన
వీరుడు ఆగునని-మదితలపోసి

శుక్లపక్షపు చంద్రునివోలే
వృద్ధిపొందెడి తేజమనుకొని
తండ్రికి తగిన బలవంతుడని
బుద్ధికాతడు బృహస్పతియని

శుక్రనీతివిను-వాసపురీతిగ
'తాడుని' మాటలు విన మనసున్న
సకలశాస్త్రముల నెరిగినవానిని
స్వామికార్యమున శ్రమపడినట్టి-

అంగదు విషయము తెలిసినవాడై
ఆంజనేయుడు పలికెను అచట-
భేదోపాయము కలిగించి అట
వారిలొ వారికి వాదముగొలిపెను.

అవునని-కాదని-పలుకుచుండగా
కోపము తెచ్చుకు నిలిచినవాడై
పలికెను మారుతి-బుద్ధిమంతుడు
అంగదుగాంచి-అనెను తీవ్రముగ

“యుద్ధమునందు తండ్రికి తగుదువు
కపిరాజ్యము-నువు ఏలగ తగుదువు
అయినను వినుము-కపులగు వీరు
చపలచిత్తులు-తెలియుము తీరుగ

భార్యల-బంధుల వదలి-వీరిట
కలకాలము నిన్నేల కొలుతురు?
చెప్పెదవినుము స్పష్టముగాను
సుహృత్తుడు మరి జాంబవంతుడు

నేనును-నీలుడు-సూర్యపుత్రుని
వదలము మేము-నీవెటులయిన
సామ-దానము-భేద-దండముల
మమ్ముల-నీతో కలపనసాధ్యము.

బలహీనుడు-తను బలవంతులతో
విరోధించి మరి బ్రదుకశక్యమా?
బలములొక్కేమము అనగా వింటిని
లక్ష్మణు శరముల కదియొకలెక్కా?

సురనాయకుడు-వజ్రాయుధమున
కూల్చెను అసురుని-అనగా వింటిమి
లక్ష్మణు శరములు చుట్టినబలమున
బ్రతుక శక్యమా ఎవరికైనను?

సుమిత్ర తనయుని శరములు-వినుము
వజ్రాయుధమును-పిడుగుల బోలి
కులపర్వతముల చీల్చగ చాలును-
నిన్నీకపులు వీడుట తథ్యము.

బలమున దాగిన వారందరును
వెడలిన-ఒంటరివాడవగుదువు
భార్యాబిడ్డల వదలి-ఇచ్చట
ఇడుములబడెడి వారెవరయ్యా?

వీరులు వీడగ-ఒంటరివై నువు
తృణహీనముగా బ్రతుకుచుండువా?
బ్రతుకుట యెట్లు? లక్ష్మణుశరములు
బలిగొనవా నిను? తెలియద నీకు?

ఓ యువరాజా! - కిష్కింధాపతి
నీ యెడ - మిక్కిలి ప్రేయతముడయ్యా!
నీపై పగ-ఆ రాజుకు లేదు
నాతో రమ్మ కిష్కింధాపురి.

అంతియెగాక నీ తల్లి యెడ
ఆతి అనురాగము కలిగియుండెను
ఆమెకొరకు-తను సర్వమునిడును
నీవు తప్ప మరి సంతతి యెవరు?"

॥శ్రీరఘరాముని॥

55

అంగదుని ప్రాయోపవేశ నిర్ణయము

అంజనేయుడు అణకువతోను
రాజగౌరవము-ధర్మమునిండి
అర్కసుతునట ప్రశంసించగా
అంగదుడనెను రాజుగురించి:

“స్థైర్యము-ధైర్యము-దయ-దాక్షిణ్యము
ఋజుత్వమున్ను - ఆత్మవికాసము
లేక పోవుటది-వింతకాదయా
అర్కసుతుడన-నీకు తెలియదా?

మాతృతుల్యయగు అగ్రజుభార్యను
అన్నయుండగా-ఆలిగగొనెను
అంతటివాడు ఎంతటిసీచుడో
ఆలోచించుము అంజనినందన.

వెలుపలినుండి కావలికాయము
అనిపలికి-తను-పోరుకుపోగా
బిలద్వారమును మూసినతమ్ముడు
ధర్మమార్గము తెలిసినవాడా?

చేయి కలిపెను చేసె ప్రమాణము
తనపని తీరిన తదుపరి అతడు
రామచంద్రునే మరచిపోయెను
కృతఘ్నతకిది నిదర్శనమ్ము.

సీతను వెదుకగ వీరులనంపుట
సుమిత్రతనయుని భయమువల్లనే
ధర్మభయమున-ఆ కపిరాజు
వెదుకనంపగ లేదని తెలియుము.

చపలచిత్తుడు-స్మృతిహీనుడును
కలుషాత్ముడు మరి కృతఘ్నుడతడు
అట్టివానిని కలలోనై నా
నమ్మడు-సత్కుల వంశజుడెవడును.

గుణవంతుడును-గుణరహితుడును
తనపుత్రునకే ధర నీయునుకద
వై రిపుతుడను-నన్నారాజు
బ్రతుకనిచ్చునా ప్రాణమ్ములతో?

మదిలోనున్నది తెలియబరచితి
నేనపరాధము చేసినట్లగు
దీనుడనేను అసహాయుడను
పురమునందు నే బ్రతుకుట ఎట్లు?

క్రూరుడాతడు వంచకుడతడు
దయాదూరుడు ఆ సుగ్రీవుడు
రాజ్యకాంక్షతో బ్రతుకనీయడు
చెరలోనుంచుటో? చంపుటోతథ్యము

బంధింపబడి మడయుటకంటె
ప్రాయోపవేశము చేయుటమేలు
వానరులారా! ఆనతినిడితిని
మీరికపొండు కిష్కింధాపురి

పెద్దలందరకు అటుల చెప్పుచు
దర్బలపరచుకు-దుఃఖతపుడై
నేలబరుండెను తారాసుతుడు
వానరులందరు చింతలొ మునిగిరి.

నేనికరాను వానరపురికి
దాశరథులకిదె నా వందనము
వానరరాజుకు అంజలినిడినటు
వారలకుశలము అడిగితి ననుడు

వానరులందరు ఆచమించిరి
జలధికి ఉత్తరదిశలోవారు
దక్షిణదిశలో కొసలుండునటు
దర్బల పరచుకు మరణోన్ముఖులై

జనని-రుమాంబా దేవిని మీరు
సేమమాయని-ప్రశ్నించుడయా!
తల్లితారను-అనునయమ్ముగ
ఊరడించుడు-దుఃఖముతీర్చుడు.

రామచంద్రుని వనవాసమ్ము-
దశరథరాజు మరణించుటయు
జనస్థానమున ఖరాది అసురుల
రామచంద్రుడు అంతముచేయుట

నన్నుగన్న నాతల్లి-తార-అట
పతివియోగమున కృంగిపోయెను-
ఆపై నేను మడయుట వినినచో
మాతబ్రతుకుటది అసాధ్యమైనది.”

సీతాపహరణము-జటాయు మరణము
చాలి మడయుట-రాముని కోపము
వానరులందరు వ్యాకులమందుట
తలచి తలచి-అట ఏడ్చిరి కపులు.

పెద్దగ రోదన కపులు చేయగా
మేఘము లురిమిన ధ్వని కలిగినది
కొండగుహలలో వారి పలుకులు-
రోదనలన్నీ ప్రతిధ్వనించెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

56

సంపాతి దర్శనము

ఎట-వానరులు-మడయనెంచిరో
అట-జటాయువుకన్న పెద్దయగు
సంపాతియను-పులుగుశ్రేష్ఠుడు
వారలగాంచి సంబరపడెను.

“ప్రాణులందరికి ఆహారమును
ఇచ్చి-కాచును పరమేశ్వరుడు
వలయునట్టి ఆహారమంతయు
ముందుకువచ్చి-నిలచె-విచిత్రము!

రోజున కొక్క-కపిని-తిందు"నని
అనిన మాటలు విని అంగదుడు
ఆంజనేయునితో పలికె దిగులుతో
“పక్షి రూపమగు యముడే అనెను

రాముని కార్యము చేయగలేదు
రాజాజ్ఞను పాలించకపోతిమి
సీతాదేవికి మేలు చేయగ
నిలచి జటాయువు అంతమొందెను.

ఎవరికివారే ముందుగ నిలచి
తోడుకోసమై అన్వేషించక
రామచంద్రుని కార్యము తీర్చుట
ధర్మము-అటుల జటాయువు నిలచెను.

రామపత్నిని వెదకుట ధర్మము
వనముల వెదకి అలసిపోతిమి
మరణసమయ మాసన్నమైనది
పక్షి చంపునని వంత ఏల యిక?

రావణు నెదిరి సీత రక్షణకు
జటాయువచ్చుట అనువులు బాసెను
ధన్యుడాతడు-మనమిచ్చుటను
తేని భయమున చావదలచితిమి.

దశరథు మృతియు-సీతాపహరణము
జటాయు మరణము వలననె మనకు
ప్రాణాపాయము సంభవించినది
కైక వరములవి ప్రాణాంతకమయె.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

57 సంపాతియు, వానరులు-ఒకరి వివరములొకరు తెలుసుకొనుట

వాలి కుమారుని పలుకులన్నియు
నేల బరుండిన కవులు వినుటది-
పులుగు శ్రేష్ఠుడు విని-అట కరుణతో
పలికెను తిరిగి: “మీ పలుకులలో

జటాయు మరణము వింటిని నేను
నా హృదయంతయు జ్వలించుచుండెను
దండకాటవిని-దశకంఠునితో
ఏల పోరు? మరి ఎటుల మడసెను?

వానరశ్రేష్ఠా! నీవెవ్వరవు
వివరములన్నీ తెలుపుడు మీరు
మంచి మనసుతో గిరిపై నుండి
భూమి మీదకు దింపుడు నన్ను.

రవికిరణముల వేడిమిచేతను
రెక్కలు నావి కాలిపోయివువి
నేలకు దింపుడు-వివరము తెలుపుడు
తమ్ముడు దశరథు సఖుడెట్లాయెను?”

దుఃఖము ఎగయగ పక్షిపలికెను
విని - వానరులు నమ్మకపోయిరి
తీరా తెచ్చి-దింపిన వెనుక
వంతుగ తినును-అని తలపోసిరి.

కొందరు పలికిరి-చచ్చుటకే మరి
సిద్ధపడితిమిక-భయమది ఏల?
అనుచు పలుకుచు కొందరు పోయి
పక్షిని నేలకు దింపిరి అచట.

అంగదుడవుడు పలికెపులుగుతో:

“బ్రహ్మ సమానుడు ఋక్షరజుడను
వానరశ్రేష్ఠుడు-ఆతనికిద్దరు
కుమారులుండిరి అతిబలవంతులు.

వాలి-సుగ్రీవులు వారి పేరులవి
అందు-వాలి నా ప్రేయజనకుడయా!
అద్భుత కార్యము లెన్నో చేసి
కీర్తి గడించిన వానరరాజు.

దశరథ తనయుడు-రామచంద్రుడు
రఘువంశమున ప్రసిద్ధి గాంచెను
తండ్రి ఆనతిని-తన సతి సీతతో
తమ్ముడు లక్ష్మణమూర్తితో నంత-

న్యాయ మార్గమున నడచురాముడు
కానన సీమల నడచుచునంత
దండక వనిలో చేరినయంత
పాపకర్ముడు రావణాసురుడు

రామునిసతిని-వంచనతోను
జనస్థానమున అపహరించగా
దశరథరాజుకు సఖుడు జటాయువు
జానకిదేవిని రక్షించుటకై

వానితో పోరి-రథమును విరచి
ధరణి మీద నిలబెట్టెను వానిని
పోరుసాగెను-వృద్ధుడగుటచే
బడలి యుండగా-రెక్కలు తెగెను

రెక్కలు తెగిన పక్షిరాజుట
మరణించగను-రామచంద్రుడు
ఉత్తమగతిని కలిగించెను-విను.
సుగ్రీవునితో నెయ్యము నెరపెను.

సుగ్రీవునికి శత్రువు అయిన
వాలిని చంపి-రామచంద్రుడు
వానరరాజ్యము రవిసుతుకిచ్చెను
సీతను వెదకగ రాజుపంపగా

వెదకితిమెంతో మెలకువతోను
నిశితో-సూర్యుడు కనబడనట్లే
కనబడలేదు సీతాదేవి -
తిరిగి వెదకుచు నుండగమేము

తెలియకపోయి ఓ ధర్మజ్ఞా!
మయునిర్మితమగు బలమునందున
చిక్కుకుంటిమి-గడువుతీరినది
తేని ఆజ్ఞకు బద్ధులమయ్యా!

గడువు గడచెను కార్యముకాదయె
తిరిగిమేము మరి పురముచేరుటెటు?
మా ప్రాణములు దక్కవు కావున
ఇచ్చట చావగ నిర్ణయమైనది

రామచంద్రునికి సుగ్రీవునకు
లక్ష్మణమూర్తికి కోపమువచ్చిన
మా దేహమున అసువులుండవు
నిజమిది నమ్ముము-పక్షికులోత్తమ!”

॥శ్రీరఘరాముని॥

58

సీతాదేవి వివరము సంపాతి చెప్పుట

బ్రతుకు ఆశను వదలిన కప్పలు
దుఃఖించుచును చెప్పగ విసిన
సంపాతపుడు పలికెను వారితో:
“జటాయువాతడు నా సోదరుడు

అతని మరణము వింటిని నేను
రెక్కలులేక పడియుంటినిట
లేదా-నే పగ సాధించెదను
వృత్రాసురుడు సురనాయకులకు

పోరుజరిగెడి సమయములోను
సోదరులము-మా వేగము తెలియగ
పోతిపడి-మరి నింగికి ఎగిరి
సూర్యమండలము చేరదలచితిమి

సుడులుతిరుగుచు గగనవీధిలో
సాగుచుండగా-అపరాజ్ఞామున
సూర్యునివేడిని నా సోదరుడు
భరించలేక బాధపడగను

ప్రేమగ-అతనికి వేడి సోకనటు
రెక్కల-నేను కప్పితినింత-
ఆ వేడికి నా రెక్కలు కాలి
వింధ్యగిరిని-నే పడిపోయితిని.

కావున తమ్ముని వివరము తెలియదు”
అనగ నంగదుడు పలికెను అపుడు :
“నే నుడివినది వింటివిగనుక
రావణు నెలపు తెలిసిన తెలుపుము.”

సంపాతపుడు సంతోషముతో
పలికెను వారితో: “గ్రద్దను నేను
రెక్కలులేక - శౌర్యహీనుడను
అయినను నుడివెద-వినుడందరును.

రామునికార్యము మొదటిదివినుడు
మాటసాయము చేయగచాలుదు
రావణువిషయము తెలియునునాకు
వితలాదిలోకముల నెరుగుదునేను

త్రివిక్రముడయి విష్ణుమూర్తి-తను
భూమినికొలుచుట తెలియును నాకు
దేవాసురుల పోరుతెలియును
అమృతమథనము తెలియును నాకు.

రావణాసురుడు గొనిపోచుండగ
నిడుపగుకన్నులు గలిగినయువతి
యౌవనవతియు భూషణయుతయు
శోకమునిండిన కోమలిఅపుడు

ఆభరణమ్ములు తీసివేయుచు
ఆక్రందించెడి త్రిలోకసుందరి-
స్త్రీనిగాంచితిని గిరిశిఖరమున-
సూర్యకాంతియో మేఘమునందలి-

మెరుపుతీగయో-అన-ఆ జవ్వని
అసురుడు గొనిపోచుండు సమయమున
రామా! లక్ష్మణ! అనుచు ఏడ్చెను
ఆ మానిని యగు రాముని సుందరి.

రావణు వివరము చెప్పెదవినుడు
విశ్రవసునికి బౌరసపుత్రుడు
కుబేరునకును తమ్ముడాతడు
లంకానగరము నేలునువాడు.

సంద్రమునుండి నూరామడలలొ
విశ్వకర్మ నిర్మించిన ద్వీపము
అదియే-అసురుడు వసించుపురము
బంగరుసౌధములుండును శోభగ.

రక్కసి వనితల కావలినడుమ
రక్కసు నంతఃపురము నందున
దుఃఖమునున్నది సీతాదేవి
ఫలసిద్ధిని మరి పొందుడుమీరు.

త్వరగా సాగుడు జాగు చేయక
జ్ఞానదృష్టితో గాంచితినేను
కార్యము తప్పక తీర్తురుమీరు
విజయవంతులై మరలగలరయా!

దివ్యదృష్టి-మాకున్నది వినుడు-
ఆకసంబున ఏడుస్కంధములు
వాటిలొ ఏడవస్కంధము వారము
వైనతేయుని సంతతిమాది.

ఒకటవస్కంధము-గింజలతినుచు
భూమినుండెడి పక్షిసంతతి-
రెండవస్కంధము ఫలములుతినుచు
తరువులతిరుగును-ఇక మూడవది.

క్రౌంచములున్ను, నీటికాకులు
నాల్గవస్కంధము డేగలుఅగును
అయిదవస్కంధము గ్రద్దలగునవి
హంసలుచేరును ఆరవస్కంధము.

ఏడవగతి ఇక వైనతేయునిది
అందుజేరిన వారముమేము
నూరామడల దూరమైనను
తేలికగా మరి చూడగలమయా!

దూరమునున్న ఆహారమును
వెదకి తినగను-విధాత అంతటి
దృష్టినిచ్చెను-అంతటిపుష్టి
కలిగిన తిండి-తిందుముమేము.

లోకనింద్యమగు కార్యము నసురుడు
చేసెను-తగినటు బుద్ధిచెప్పిన
తమ్ముని చంపినదానికి మీరు
ప్రతిక్రియచేసిన వారలగుదురు

సంద్రముదాటగ యోచనచేయుడు
లంకనుజేరి సీతనుగాంచి
శుభముగ కిష్కింధాపురి జేరి
మిగిలిన కార్యముతీర్చుడు భక్తిగ

తమ్మునికిపుడు జలతర్పణము
చేసెద-సంద్రపుతీరము చేర్చుడు”
అనిన - వారలు అటులచేసిరి
సీతాదేవివివరము తెలిసిరి.

॥ శ్రీరఘురాముని॥

59 జాంబవంతుడు అడుగగా - సంపాతి, మురింత వివరముగా సీతాపహరణము చెప్పుట

సంపాతి పలుకులు ప్రాణముపోయగ
వానరులందరు పొంగిపోయిరి
జాంబవంతుడు సంపాతినిగని
వివరములడిగెను వినయముగాను

“ఎచ్చటనున్నది ఆ సీతమ్మ?
ఎవరు చూచిరా రామపత్నిని?
హరించినట్టి అసురుడెవ్వడు?
వివరము తెలిపి మము రక్షించుము

రామచంద్రుని వజ్రశరముల
బారిపడెడి ఆ మూఢు డెవ్వడు?”
అనగా పలికెను అట సంపాతి
వివరములన్నీ వినుడని తెలిపెను:

“రెక్కలుపోయి నే పడియుంటిని
సుపార్శ్వంబుడనియెడి నాదుకుమారుడు
పితృభక్తి చే నిరతము అతడు
ఆహారమును తెచ్చియిచ్చును.

గంధర్వులకు కామము మెండు
కోపముమెండు పాముజాతికి
భయముమెండు మరి మృగములన్నిటికి
ఆకలిమెండు పక్షులన్నిటికి

ఒక దినమున మరి చాలాసమయము
వేచియుంటిని-ఆకలినిండి
ఆహారమది లేక నె తనయుడు
చేరెను-అతనిని నిందించితిని

శాంతవచనముల తనయుడుపలికెను :
“మహేంద్ర పర్వతప్రాంతమునందు
జలజంతువులను అడ్డగించి-అట
వేచియుండగా-ఆకాశమున

కాటుకకొండగు దేహముతోను
సూర్యసమాన తేజోవంతుడు
శ్రీనొక్కతెను గొనిపోచుండగ
అడ్డగించితిని-ఆహారముకై .

అంతట వాడు వినయము నిండి
ప్రార్థనచేసెను త్రోవ యిమ్మని
సరియని - పొమ్మని నే పలికితిని
శరణునగా మరి చంపుట తగదని.

తన తేజముచే ఆకసమ్మునే
గొనిపోచున్నటు-వాడు సాగెను
అంబరవీధిని సంచరించెడి
పెద్దలు పలికిరి-బ్రతికితివీవని.

వాడు నిన్ను మరి ఎదిరించకను
సాగెను గావున-బ్రతికిపోతివి
అనగా నడిగితి వారినప్పుడు
అసురుని వివరము వారు తెలిపిరి.

వాడు రావణుడు-రాక్షసనాథుడు
రామపత్నిని ఆపహరించుకొని
భయముచే-త్వరగా పోవుచుండెను
విలపించు వనితయె సీతాదేవి

అనుచు సమస్తము తెలిపెను తనయుడు
వినియును నేను అసహాయుడను
రెక్కలు విరిగిన పక్షిని నేను
వాక్కు-బుద్ధియు చక్కగనున్నవి.

వానరులారా! రామకార్యమది
నా కార్యముగా తలతును నేను
బలవంతులును బుద్ధిమంతులు
సుగ్రీవునిచే పంపబడితిరి.

సురలకైన మీరసాధ్యులయ్యా!
రాముని శరములు మూడు లోకముల
పొడిపొడి చేయగ శక్తిమంతములు
రావణుడాతడు బలయుతుడయ్యును-

మీరు సమర్థులు-మీకసాధ్యము
లేదు ఇంక-మరి జాగుచేయక
వడిగా సాగుడు వెనుకకుచూడక
రామకార్యమది తీర్చుకురండు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

60 నిశాకరమహర్షి వృత్తాంతము సంపాతి తెలుపుట

వానరవీరులు వినుచుండగను
తిరిగి పలికెను సంపాతపుడు:
"సద్దుచేయక వినుడు శ్రద్ధగ
నేనిట నుండుట వివరించెదను.

రెక్కలు కాలి రాలిపడితిని
తెలివితప్పినది-తిరిగి తేరుకొని
దక్షిణ సంద్రపు తీరమందుగల
వింధ్యయందు-నేనున్నటు తెలిసితి.

పూర్వము యిచట 'నిశాకరు'డను
ఋషిపుంగవుడు తపమున నుండెను
స్వర్గము చేరెను-ఆ ఋషిశ్రేష్ఠుడు
ఎనుబదివేల ఏండ్లక్రిందట.

మా సోదరులను-ఆ ఋషి ప్రీతిగ
ఆదరించుచు నుండెడివాడు
అందుకొరకు-నే ఋషిని చూడగ
చేరితి-గాంచితి తపోవంతుని.

జలనిధి స్నానము తీర్చిన మౌని
ముందు నడువగా పులులు-సింహములు
పన్నగమ్ములు-చమరమ్మగమ్ములు
బ్రహ్మ వెంబడి ప్రాణికోటులన

వెంబడివచ్చి సాగనంపిరి-
ముని-ఆశ్రమమున అడుగుబెట్టి-మరి
తిరిగి వచ్చెను నన్నుగాంచి అట
పలికెను-"రెక్కలు లేకపోవగా

దేహమంత గాయమ్ములు నిండగ
గుర్తించకనుపోతిని నేను
పూర్వమిచ్చట రెండు పులుగులు
అతివేగముగల పక్షులుండెను.

పులుగులు రెండు సోదరులగుదురు
కోరిన రూపము దాల్చగలిగిన-
వారిలో నీవు సంపాతివికద!
నీ అనుజుడు మరి జటాయువేనా?

మానవరూపము దాల్చుము నీవు
పాదసేవలు నాకు చేయుము
నీ రెక్కలవి ఎటుల కాలినవి
నీకీ హానిని చేసినదెవ్వరు?"

॥శ్రీరఘరాముని॥

61 సంపాతి తన రెక్కలు కాలిన వివరము మహర్షికి తెలుపుట

ఆయాసముతో మాటలు రాకయె
“మునితో సర్వము చెప్పితి నపుడు
స్వామీ! వినుము-పొగరున మేము
కైలాసగిరి శిఖరముచేరి.

హిమవత్ వింధ్య-మేరుగిరులవి
మడుగున పాములవలె కనబడగ
కన్నులు తిరిగెను చెమటలు పోసెను
దిక్కులు తెలియక-శూన్యమయ్యెను.

అచ్చటి మునుల సన్నిధిలోను
సోదరులము-మా బలము తెలియగ
రవి అస్తాద్రిని చేరులోపల
రవిని చేరగా పందెము వేసుకు

ప్రళయకాలమున అగ్నిశిఖలచే
లయమగునట్లు లోకము కనబడె
బలవంతముగా చూడగనపుడు
ధరణీయంత విస్తారదేహముతో

నింగికెగిరితిమి-ఎంతోసాగి
వేదస్వరములతో-సంగీతముతో
ఎఱ్ఱని వలువల శోభిలు శ్రీలతో
నిండిన తావును-దాటి ఎగిరితిమి.

కనబడెనచట సూర్యదేవుడు
మాటరాక నా తమ్ముడు-నేలకు
రాలుచుండ-నే నతనికి రక్షగ
రెక్కల నతనిని కప్పితిస్వామీ!

ఎత్తునుండి మరి నేలను గాంచిన
చిన్నిచక్రములపోలె నగరములు
అడవులు-పచ్చిక పట్టుల పోలెను
గిరులు తోచెను గులకరాలవలె.

నా రెక్కలవి కాలిపోయినవి
జనస్థానమున తమ్ముడు పడినటు
ఊహించితిని-రెక్కలు కాలి
రాలితినిచట మొద్దుమాదిరి.

తోడు పోయెను రెక్కలు కాలెను
రాజ్యము పోయెను-శక్తి తరిగెను
అసహాయుడను అసువులునిలపను
కొండనుండి ఇక నేల బడుదును.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

62

సంపాతికి రెక్కలు వచ్చు విషయము

“మహాబుష్పి వినెను-నేవిలపించుట
తపోబలమున చూచిచెప్పెను
నాకు రెక్కలు-బలము వచ్చునని
వినుడు-మహాబుష్పి వాక్కులు నిజమగు

సీతాన్వేషణ చేసెడి కపులకు
ధరణిజ వివరము తెలుపుము నీవు
మేలుకలుగును-కావుననీవు
వేచియుండుము-వానరులను గన.

ఇశ్వాకువంశమున దశరథరాజుకు
రామచంద్రుడుదయించును-ఆతడు
తండ్రియానతిని సతి సోదరులతో
వనమున నుండగ వనవాసముగ

దేశకాలముల కెదురుచూచుచు
రామసేవకై నిలిచియుండుము
వివరముతెలిపిన వచ్చునురెక్కలు
నేను-నీకు మరె రెక్కలుఇచ్చిన

జనస్థానమున రామునిభార్యను
రాక్షసరాజు అపహరించును
ఆమె అచ్చట నిరాహారయై
ఆశకులొంగదు పతినే తలచును.

ఎగురుచుండు నువు కపులను గాంతువ?
ఒకచో నిలచిన జరుగును కార్యము
జగతికి మేలగు కార్యము-వినుము
నీ నిమిత్తముగ జరుగవలయును.

సురలకు కూడ దుర్లభమయిన
అమృతమును దేవేంద్రుడు యివ్వగ
వాస్తవమును తెలిసిన వనిత
పతివ్రతయగు పావనచరిత.

సురాధిపతికి భూసురవరులకు
మునులకు-సురలకు-రామచంద్రునికి
ప్రీతి గొలిపెడి కార్యము నీవు
చేయగవలెనని ముని పలుకుచును.

అమృతమందు మొదటి భాగముగ
రామలక్ష్మణుల తలచి-వారికై
భక్తితో భాగము భూమిని ఉంచును
ఆమెను వెదుకగ వత్తురు కపులు.

మహితమూర్తులను రామలక్ష్మణుల
దర్శించగ నా మదిలో కలదు
అంతవరకు-ఈ భువిలో తనువును
మోయగలేను పోయెద నేననె.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

63

సంపాతికి రెక్కలు వచ్చుట

“కాగల కార్యము తెలిపి మునింద్రుడు
ఊరడించెనను-అంతట నేను
అతి ప్రయాసతో ఈ గిరినెక్కితి
అహోరాత్రములు చూచుచుంటి.

ఎనిమిదివేల ఏండ్లు గడిచినవి
ముని మాటలు-నే మదిలో నిలిపి
వేచియుంటిని దైర్యముతోను
మునిపుంగవుడు నాకము జేరెను.

కొన్ని పాదములు

చావగనెంచెద-ముని మాటలు మరి
మదిలో మెదలును-ఆగిపోయెద
నా-అజ్ఞాన తిమిరమ్మునకు
ముని మాటనియెడి వెలుగు తోచును.

రావణు నెదిరి పోరగలేదని
కొడుకును-నేను ఆడిపోసెదను
దశరథు నెయ్యము తెలిసియుండియు
సీత రక్షణ చేయకపోయెను.”

వివరములటుల తెలుపుచుండగా
రెక్కలు మొలిచెను-అట-సంపాతికి
ఆనందముగా పులుగు పలికెను:
మునుపటి బలము పొందితిననెను.

“ఎన్ని కష్టములు వచ్చినగాని
దీక్షతో-సీతను వెదకుడు మీరు
నాకు రెక్కలు వచ్చుట చూడగ
ముని చెప్పినటు-సీతను చూతురు.

వెనుకటిమాదిరి-వినువీధిని-నే
తిరగజాలుదును అని తెలియుటకై
పరీక్షించుకొనదలచితి నిపుడే
శలవునీయుడు నే పోయెదను.”

సంపాతి పలుకుల ధైర్యము కలిగెను
పౌరుషమెంతో కలిగెను కపులకు
అభిజిత్తను శుభలగ్నమునందు
సాగిరి పులుగు చూపిన దిశలో.

॥శ్రీరఘరాముని॥

64

సముద్రలంఘనమునకు వానర వీరులను

అంగదుడు ప్రోత్సహించుట

సంతోషముతో సాగిరి కపులు
పావని సీతను వెదకుటకొరకై
కడలి తీరము చేరిరి-అంతట
జలనిధి గాంచి పలుకసాగిరి.

అలలచె నిండిన దీ పాధోనిధి
భీకర జంతువు లిందు వసించును
అనంతమైనది-ఆకాశము వలె-
దాటుట ఎట్లు భీకర సంద్రము?

దుఃఖము నిండి భయముతో నుండి
వారందరట పలుకుట గాంచి
అంగదుడనెను ధైర్యము గొలుపుచు
“విషాద మనునది-కృద్ధపన్నగము

పరాక్రమమ్ము చూపు సమయమిది
దుఃఖితునకు-మరి ధర్మార్థములు
కామ-మోక్షముల దొరకవేవియు
కావున-కలతను వీడుడు మీరు”

విచారమ్మును వదలిరి కపులు
యువరాజునట ప్రస్తుతించిరి
సురల మధ్యలో వాసవుడీతిగ
వెలిగెడివాడు యోచన చేసెను

“జలధి దాటుట ఎటుల సాధ్యము?
వానర సేనను అదుపులొనుంచగ
చాలినవాడు వాయునందనుడు-
వానికి చాలుదు వాలి తనయుడ.”

వానరులందరి ఉత్సాహమును
వెలికి నెట్టగా యోచన చేసి
పలికెను అపుడు తారాసుతుడు
“సంద్రము దాటెడి వీరుడెవ్వడో!

రాజు మాటను నిలుప సమర్థుడు
రామ కార్యమును చేయుధీరుడు
కపులకు ప్రాణ దానము చేయును
అలుబిడ్డలతో సుఖమును కూర్చును.

ఎవ్వని మహిమచె పురమునుచేరి
దాశరథులను వానర రాజును
చూచెడి భాగ్యము కలుగనున్నదో!”
అనుచు అంగదుడు ప్రేరేపించగ

వానరులెవ్వరు ముందుకురాక
మెదలక యుండుట గాంచినవాడై
యువరాజుపుడు తిరిగి పలికెను.
“అతి బలవంతులు అడ్డము నెరుగరు

గొప్ప వంశమున బుట్టిన మీరు
అసాధ్యమన్నది ఎరుగరు అసలు
అందరమొకటై పోగలుగుదుమా?
మీమీ శక్తిని తెలుపుడు ఇపుడు

ఎంత దూరము దాటగలరొమరి
తెలియబరచుడు మీ రందరును
అది తెలిసినచో ఆవల కార్యము
ఆలోచింతము”-అనెను అంగదుడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

65 కపులు వారి వాని శక్తిని తెలుపుట - జాంబవంతుడు అంగదునికి ధైర్యము గొలిపి - సమర్థుని ప్రోత్సహించెదననుట

కిచకిచలాడుచు కపులులేచిరి
తమతమ శక్తిని తెలియబరచిరి
పది ఆమడలు-గజుడు చెప్పెను
గవాక్షుడిరువది ఆమడలనెను

గవయుడు ముప్పది-శరభుడు నలువది
గంధమాదనుడు యేబది అనెను-
మైందుడు అరువది ఆమడలనెను
ద్వివిదుడు డెబ్బది యోజనంబులనె.

సుషేణుడెనుబది యోజనంబులు
నిస్సంశయముగ దాటెదననెను
అంతట వృద్ధుడు జాంబవంతుడు
పలికెను వారితో శక్తిని తెలుపుచు

“పూర్వము-కొంత శక్తి యుండెడిది
వృద్ధుడ నైతిని-పూర్వపు శక్తిని
తలచిన ఏమగు? రామ కార్యమును
ఉపేక్షింపగ తగదు మనకిక.

తొంబది ఆమడ లవలీలగను
దాటగలిగిన భుజ బలమున్నది.
పూర్వము-బలి-తను యజ్ఞము చేయగ
విష్ణువు వెలసెను త్రివిక్రమునిగ.

ఆ మూర్తికి-నే ప్రదక్షిణించితి
ఆ బలమప్పుడు కలిగియుంటిని
దానిని తలచిన ఫలితము ఏమి?
తొంబదామడల శక్తి కలదుమరి.”

అంతట అంగదు డనెను వీరునితో
జాంబవంతుని పొగడుచు పలికెను
“నూరు వరకు నే దాటగలుగుదును
తిరిగి వచ్చుటది-సందేహము మరి.”

జాంబవంతుడు పలికెను అపుడు
“ఓ యువరాజా! దాట సమర్థత
కలిగి యుంటివి-తిరిగి వత్తువు-
అయినను నీవు పోరాదయ్యా!

రాజు-సర్వదా సేవించబడు
భృత్యులు-రాజును పంపగతగదు
వానరకోటికి స్వామివి నీవు
నీ రక్షణ మరి భృత్యుల విధియగు.

సేవకులచె-మరి రాజు సర్వదా
రక్షింపబడి-సేవలందవలె
లోకమర్యాద-కావున అంగద!
నిను పంపుటది మాకు తగదయా!

ఈ కార్యమునకు మూలము నీవు
వేరు గట్టిగా నుండగ-తరువు
వలయు ఫలములు-పూలను ఇచ్చును
కావున నీవు పోవలదయ్యా!

దోషరహితుడా! సుబుద్ధి వీవు
ప్రభు తనయుడవు-మాకు ప్రభువువే -
కావున-నిన్ను ముందు నిడుకొని
కార్యము తీర్చగ యత్నము చేతుము.”

అంగదుడనెను జాంబవంతునితో
“సమర్థుడెవరు కనబడలేదు
కావున-తిరిగి మనకందరకు
తప్పదింక ప్రాయోపవేశము.

చావక-తిరిగి పోయిన-చచ్చుట”
అన విని-అపుడు జాంబవంతుడనె
“రాజకుమారా! నీ కార్యమునకు
కొరత కలుగదు-ఇప్పుడే నేను

కార్యసాధకుని ప్రోత్సహింతును”
అనుచు-ఒంటరిగ కూర్చొనియున్న
వారిధి దాటగ చాలిన ఘనుని
వాయుపుత్రుని చెంత చేరెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

66 సముద్రలంఘనమునకు జాంబవంతుడు ఆంజనేయుని ప్రోత్సహించుట

బుద్ధిశాలియగు జాంబవంతుడు
దీనవదనులగు కపులను గాంచెను
హనుమంతుని గని పలికెను తీరుగః
“వానర వీరవరేణ్యుడ! హనుమా!

సకల శాస్త్రముల పారంగతుడవు
పవననందనా! ఉలుకక-పలుకక
ఒంటరివై-నువు-ఉంటివి ఏల?
రామ లక్ష్మణ సుగ్రీవుల వలె

శక్తిమంతుడవు వినుమా హనుమా!
 వినతానూనుడు గరుత్మంతుని
 రెక్కల సరియగు బలము నీదయా!
 తేజము-బుద్ధి-ధైర్యము లందున

నిన్నుమించి మరి ఎవ్వరు హనుమా?
 నిర్మల మనసు కలిగినవాడవు
 నీ శక్తి మరి నీకు తెలియదు
 నే నుడివెద-విను వివరముగాను.

అప్పరసలలో శ్రేష్ఠురాలగు
 పుంజకస్థల, ప్రసిద్ధ సుందరి
 శాపవశమున-వానర స్త్రీయై
 'కుంజరు'డను నొక వానర ప్రభువుకు

అంజనిదేవి అన్న పేరుతో
 ఉదయించినది-కూతురై నది
 కామరూపమున తిరుగజాలినది
 'కేసరి' యను నొక కపి కుంజరునకు

అంజనిదేవి ఇల్లాలైనది
 సౌందర్యవతి-మనుజు రూపమున
 సన్నని వలువల శోభగ వెలుగుచు
 గిరి ప్రదేశమున విహరించగను,

కొండగాలికా తొయ్యలి పయ్యెద
 జరిగెను అంతట ఆసుకుమారిని
 మన్మథు వశమున చిక్కిన యట్టి
 వాయుదేవుడు కౌగలించుకొన

పతివ్రతనగు-నాకు కీడును
 చేయగ నెంచెను-ఎవ్వడు అనగ
 వాయుదేవుడు వివరము తెలిపి
 కీర్తిమంతుడగు సుతుడు కలుగుననె.

'ఈడుట యందు ఎగురుట యందు
 నాతో ఈడగు తనయుడు కలుగును
 వేగవంతుడు, విక్రమవంతుడు
 బుద్ధిబలమది నిండిన వీరుడు

ఉదయించునని'-చెప్పి-వెడలెను
 అంజనిదేవి కన్నుల పంటగ
 ఉదయించితివి పర్వత గుహలో
 అంజనేయ! నువు అసమానుడవు

అడవిలో సూర్యోదయమును గాంచి
 సూర్యుని ఫలముగ మదిలో ఎంచి
 మూడు వందల యోజనమ్ములు
 ఎగిరితి వయ్యా! రవినే మ్రింగగ

ఎండ వేడి అది బాధించినను
 వదలవాయెను నీ ప్రయత్నము
 అంతట సురపతి వజ్రాయుధమును
 కోపము నిండి విసరెను నీపై

వజ్రాయుధము తగిలెను నీకు
 ఎడమ చెంప అది గాయపడగను
 హనుమంతుడను నాచుము కలిగెను
 నీ బాధను గని వాయుదేవుడు

కోపము నిండి-కదలకనిలచెను
లోకములన్నీ గడగలాడెను
సురలందరును కలతచెందిరి
త్వరగా వచ్చిరి కోపము తీర్చగ

శస్త్రమ్ములచే మరణము లేదని
వరము యిచ్చెను విరించి నీకు
వాసపు వరము విను హనుమంతా!
స్వేచ్ఛామరణము ఓ మతిమంతా!

కేసరికీపు జ్ఞేతజ్ఞుడవు
వాయుదేవుని బెరస పుత్రుడ
తండ్రికి తగిన తనయుడవీవు
నమ్ముము నాయన! - సత్యము నుడివితి.

మా ప్రాణములు పోవుచున్నవి
పుణ్యమతీ! మము దయగనుమయ్యా!
వైనతేయునికి సాటి వత్తువు
పుణ్యమూర్తి! నువు నిలబడవయ్యా!

గిరులు వనములతో నిండిన భూమిని
త్రివిక్రముడట అవతరించగ
ఇరువరి ఒక్కమార్లు ప్రదక్షిణ
చేసినయ్యా! అప్పటి మాటది.

సంద్రము చిలికెడి సందర్భములో
సురలు కోరగా-దివ్యోషధులను
లతలను తెచ్చితి-వాటి యందున
అమృత మప్పుడు ఉద్భవించినది

ముదుసలి నైతిని-అది అటులుంచుము-
సద్గుణయుతుడవు-బలమున మేటివి
ప్రాణి కోటిలో నీతో సమముగ
సాగెడి వారు మరి యింకెవ్వరు?

విజృంభించుము వీరవరేణ్యా!
లేచి నిలుపుము పవన నందనా!
మాట నిలుపుము కేసరి తనయా!
అసువులు నిలుపుము అంజని నందన!

నీ మహిత శక్తి-ఓ! మంగళమూర్తి!
ప్రత్యక్షముగా చూచెదమయ్యా!
వానరోతమా! వేగమె లెమ్ము
వారిధి దాటగ చూతుము లెమ్ము.

మిత్రులు-నీదగు విక్రమమ్ముగన
వేచియుండిరి వాయునందనా!
విష్ణుమూర్తి-అట త్రివిక్రమునిగా
వెలసినట్టుగా నిలబడవయ్యా!

రోమరోమమున రామనామమై
నామ జపముతో రామబాణమై
భీమబలుడవై స్వామి కార్యమున-
రామదూత! నువు రయమున బొమ్ము.

నింగి తగులునటు నిలబడవయ్యా
పొంగి పోవు మా గుండెలన్నియు
అంగదాదుల వేదన తీర్చుము
ముంగిటనుండును లంకాపురము”

జాంబవంతుడట ప్రోత్సహించగా
ఆంజనేయుడు విజృంభించెను-
సంతోషముతో వానరవీరులు
ముదమున చూడగ-ఎదిగెను హనుమ.

॥శ్రీరఘరాముని॥

67 రామకార్య నిర్వహణకై సమర్థుడై నిలచిన ఆంజనేయుని సందర్శనము

నూరు యోజనములున్న వారిధి
దాటగ-పావని ఎదుగుచుండగా
శోకము వదలి ఆ కపులందరు
ముదముగ-స్తోత్రము చేసిరి హనుమను.

త్రివిక్రమునిగా నిలచిన దేవుని
విష్ణుమూర్తిని-లోకము లెల్ల
దర్శించినటు-ఆంజనేయుని
దర్శించిరి-అట-ఆ కపివీరులు.

కొండ గుహలలో కేసరి మాదిరి
కేసరి తనయుడు నిండుగ ఎదుగగ
మేలు మేలు యని కపులు పొగడగా
దివ్యాకృతిని దాల్చెను పావని.

నిప్పులకుప్పగ ముఖము ఒప్పెను
మేన వెండ్రుకలు లేచి నిలచెను
పెద్దలందరికి వందనముంచెను
కొండల చిమ్మగ చాలగ నిలచెను.

సంతోషముతో పలికెను మారుతి
“నాతో దాటగ సములే లేరు
తండ్రికి తగిన తనయుడ నేను
మేరుగిరికి-నే ప్రదక్షిణించెద.

వేయిమార్లు-నే ప్రదక్షిణించెద
సంద్రపు నీటిని చేతుల చిమ్ముచు
అడవులు-భూమిని నీటితో ముంచన!
వేగముగా నే సాగు సమయమున.

పిక్కలవలన కలుగు వేగమున
కడలిని నింగికి-చిమ్మగ చాలుదు
వినతాసూనుడు గరుత్మంతునికి
వేయిమార్లు-నే ప్రదక్షిణింతున-

సూర్యుని మించిన వేగము కలిగి
అస్తగిరికి-రవి చేరుతోపలే
ఆ గిరి చేరి-అపరాహ్ణమునకు
ఎదురువత్తును సూర్యదేవునికి.

అంతటి పయనము-ఆగకుండగనె
అలుపులేక-నే చేయ చాలుదును
వేగముగా నే సాగు సమయమున
కడలి నడుచు-నా తొడల వేగమున.

తునకలుకాగా భూమిని జీల్తున!
సంద్రపు నీటిని ఎండ గట్టనా-
గిరులను-పొడిపొడి చేతున-చేతుల-
సాగగ నిలచితి రామ కార్యమున.

ఆంజనేయుడన-ఏమనుకొంటిరి
రివ్వున నింగికి ఎగరగ నేను
నాతో ఎగిరి సాగెడి పూలతో
మార్గము-తారల నింగిగ తోచును.

నింగి తాకునటు నేను నిలచిన
ప్రాణికోటి-నను గాంచు ముదమున
పెద్ద మేఘమై నింగిని మ్రింగుచు
సాగుచున్నటు చూతురు నన్ను.

గిరులు వణక గా జలధి పొంగగా
నింగి మేఘముల త్రోయుచు నేను
మహావేగమున పయనించెదను
గరుత్మంతుడే నా సరి యగును.

సీతాదేవిని చూడలేదను
దుఃఖము వదలుడు సోదరులారా!
బుద్ధిబలముచే-నే దర్శించెద
మాతకు వందనమిడి-నే వచ్చెద.

వాయు వేగము-గరుడ వేగముల
వేయి యోజనములున్నా దాటెద
నూరు యోజన సంద్రము లెక్కా-
నా భుజబలమున సుధ తేగలుగుదు.

ఇంద్రుని చేతిలో నున్నదైనను
బ్రహ్మదేవుని హస్తమునున్నను
అమృతమును-నే తేగలుగుదును
పునాదితో ఆ లంకను తెత్తును”

ఆంజనేయుని పలుకులు వినిరి
ఆనందముతో పొంగిరి కపులు
జాంబవంతుడు మేలు మేలు యని
శుభములు దీవనలట కురిపించుచు

“కడలిని దాటి మాతను గాంచిన
ఘనకీర్తిని నుపు పొందుము హనుమా!
తాపసులందరి-వానర వృద్ధుల
అనుగ్రహము-ఆశీస్సులు నీవే.

ఏక పాదమున ఓ హనుమంతా!
నిలచియుండుమిట-వేగమెరమ్ము
అసువులు మావి-నీ యధీనము”
అనుచు పలుక గా మారుతి పలికెను

“నిండుగ నిలచి సాగు వేగమును
భూమి-సహింపగ చాలక పోవును-
ఆ మహేంద్రగిరి అమరియున్నది
అనువుగనుండును బయలుదేరుటకు

సకల ధాతువులు పలు వృక్షముల
కఠినమైన శిలలున్న గిరి యది
నూరామడలు నే దాటుటకు
పదముల త్రొక్కిన-కదలక నిలుచును.”

మదించినట్టి గజములు నిండిన
పక్షుల కోలాహలములు నిండిన
స్థలములందున పవననందనుడు
స్వేచ్ఛ మీరగా సంచరించెను

అంజనేయుని పదఘట్టనతో
సింహము చేతికి చిక్కిన కరివలె
కదలెను-మహేంద్రగిరి అచ్చటను
నీటి ధారను గ్రగక్కిన శిలలు

మృగములు భీతిలె-పక్షులు ఎగిరెను
తరువులు కదలెను-ఫణులు దాగెను
సగము విప్పిన పాము పడగలతో
ధ్వజముతో నున్నటు-ఆ గిరి తోచెను.

భయ వ్యాకులులై మునులాగిరిని
వడిగా వదలగ-ఆ పర్వతమట
భయంకరమ్మగు అడవి యందున
తోడు లేని-ఒక ఒంటరియైనది.

శత్రుహరణుడు-దృఢనిశ్చయుడు
మహిమాన్వితుడు వానరశ్రేష్ఠుడు
రామశార్థమున లగ్నమయ్యెను
మనసెగిరినది-లంకానగరికి.

ఆ బలవంతుడు-శ్రీహనుమంతుడు
అతిగుణవంతుడు అంజనేయుడు
బుద్ధి బలముల శ్రేష్ఠుడు వినుడు!
ప్రజోచు జగతిని వందనమనిన.

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మారుతిరాముని సందర్శనము
సీతాసతికై అన్వేషణము
కపులసేవ కిష్కింధా కాండము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

శుభమస్తు
లోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవస్తు.

శ్రీమద్రామాయణ సుందరకాండము

సర్గము	పేజీ
1. సముద్ర లంఘనము	7
2. లంకావలోకనము	12
3. లంకారాక్షసి పరాజయము	13
4. లంకాసంచారము	14
5. చంద్రోదయము	15
6. సీతాన్వేషణము	16
7. పుష్పకావలోకనము	18
8. పుష్పక వర్ణన	18
9. రావణాంతఃపుర శోధన	19
10. మండోదరిని చూచి మాతయని భ్రమించుట	21
11. అంతఃపుర శోధన	22
12. మారుతి ఆవేదన	24
13. మారుతి పరితాపము	24
14. అశోకవన పరిశీలన	26
15. సీతా సందర్శనము	27
16. దేవి దైన్యము-మారుతి దుఃఖము	30
17. మాత దర్శనము - మారుతి ఆనందము	31
18. రావణాగమనము	32
19. సీత భీతిల్లుట	34
20. రావణు ప్రలాపము	35
21. జానకి హితవు	37
22. రావణు పరుషోక్తి - జానకి హెచ్చరిక	38
23. రావణు ఔన్నత్య వర్ణన	41
24. రాక్షస తర్జనము	42
25. జానకి విలాపము	44
26. దేవి నిశ్చయము	45
27. త్రిజట స్వప్నము	46
28. జానకి పరితాపము	50
29. సీతకు శుభ శకునోదయము	51
30. మారుతి కార్యలోచనము	52
31. హనుమ చేసిన ఇష్టాకు వంశ వర్ణన	53
32. పావనిని చూసి సీత భయభ్రాంత యగుట	55
33. జానకి తన వృత్తాంతము తెలుపుట	56

34.	హనుమ శ్రీరామలక్ష్మణుల కుశలవార్త తెలుపుట	...	58
35.	హనుమ చేసిన శ్రీరామకీర్తన	...	60
36.	అంగుళీయక ప్రదానము	...	64
37.	సీతారాములను కలుపుటకై హనుమ ఆశ్రుత	...	66
38.	కాకాసుర వృత్తాంతము-చూడామణి ప్రదానము	...	69
39.	హనుమ ధైర్యోక్తులు	...	72
40.	జానకి సందేశము	...	74
41.	మరలిపోవుటకు మాత అనుజ్ఞ వేడుట	...	75
42.	అశోకవన విధ్వంసము-మారుతి జయఘోష	...	76
43.	చైత్యప్రాసాదనాశము-భవనపాలకుల వధ	...	79
44.	జంబుమాలి వధ	...	79
45.	మంత్రిసుతుల మరణము	...	80
46.	పంచ సేనానాయక పంచత్వము	...	81
47.	అక్షకుమారుని అసువులు తీయుట	...	83
48.	ఇంద్రజిత్తు యుద్ధము-మారుతి నిర్బంధము	...	85
49.	రావణు సభా సందర్శనము	...	88
50.	ఆంజనేయ స్వస్వరూప విభవము-రావణు విస్మయము	...	90
51.	మారుతి హితోపదేశము	...	91
52.	రావణు రోషము-విభీషణుని హితవు	...	93
53.	శ్రీరామదూత దండనము-మాత ప్రార్థన	...	94
54.	లంకాదహనము-రాక్షస రోదనము	...	96
55.	మారుతి ఆవేదన-మాత పునర్దర్శనము	...	99
56.	మారుతి మరలివచ్చి కపివీరులను కలసికొనుట	...	102
57.	రామ కార్యసిద్ధి నివేదనము	...	104
58.	లంకాయాన వివరణము	...	106
59.	జనని వృత్తాంత నివేదనము	...	110
60.	హనుమదంగద నిర్ణయము-జాంబవంతుని సూచన	...	111
61.	మధువన విహారము	...	112
62.	అంగదుడు దధిముఖుని బాధించుట	...	112
63.	సుగ్రీవుని సంతోషము-కపులకు వర్తమానము	...	114
64.	సీతాక్షేమ నివేదన	...	115
65.	జానకి సందేశ వివరణము-చూడామణి సమర్పణ	...	117
66.	శ్రీరాముని వ్యధ	...	118
67.	హనుమ, మాతనూరడించిన విధము శ్రీరామునికి విన్నవించుట	...	119
68.	తల్లి దైన్యము తొలగించినని చెప్పి శ్రీరాముని కార్యోన్ముఖుని చేయుట...	...	121

శ్రీరామ

శ్రీమద్రామాయణము

సుందరకాండము

(గేయకవిత)

సుందరమైనది సుందరకాండము
అందరు పాడుడు ఆనందముగ
మృదుమధురము మరి రసవత్తరము
మారుతీసీతను గాంచిన వివరము

వి నా య క స్తు తి

ఏకదంతము శూర్పకర్ణము
చలువచూపుల చిన్నవాడా
పార్వతమ్మకు ముద్దుకొమరుడ
విఘ్నరాజా వందనమ్ము.

న మ స్సు మా లు

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందరకర్తకు వందనముంచి
రామభక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన చేసెద.

ఫ ల శ్రు తి

రామాయణమున కాండములన్నీ
అమృతభాండము-లందరి కందగ
కవి కోకిల వాల్మీకి యిచ్చెను
పంచిరి ఎందరొ పుణ్యమూర్తులు.

వారందరికి వందన మనుచు
మారుతిరాముడు పలికించిన-యీ
రామకథను మీరందరు పాడగ
ఎందరొ వినగ కోరితినెల్లర.

మారుతి శుభముల నిచ్చిబోచును
శోకములన్నీ తీర్చును వేగమె
ధన ధాన్యములు పూర్ణాయువును
శ్రీరామచంద్రుడు పూర్తిగ నిడును.

మారుతి పదములు మదిలో నిలపి
లోకశాంతిని శుభముల నిడెడి
సుందరమూర్తికి వందనమనుచు
అందరు పాడుడు ఆనందముగ.

హనుమాన్ చాలీసా

(మూలం - గోస్వామితులసీదాస్)

ప్రార్థన

అసమాన బలా అంజనిపుత్రా
మేరునగము నీ వజ్ర శరీరము
అసురులపాలిటి కాలుడ వీవు
అగ్రగామివి జ్ఞానము నందు.

గోష్పదమును గావించు తీరున
వారిధి దాటిన దైత్యమర్దన
రామాయణ మను సుందరమాలకు
అందములొలికే కొలికి పూసవు.

సద్గుణ ఖని ఓ భక్తులధనమా
హనుమా వానరశ్రేష్ఠుడ వినుమా
నిలుమా నా హృది అనిలకుమారా
రాముని ప్రేయతమ భక్తుడ రావా.

ముకుళిత హస్తం వంచిన శిరసు
కన్నుల నిండుగ ప్రభువు రూపుతో
ముందర ఉండువు - రాముని కీర్తన
ఎందు చేసినా మరి సందియమా?

నీ చరణ కమలముల దివ్యరజముతో
మది పవిత్రముగ చేసి నిలచితి
బలమును బుద్ధిని విద్య యశమును
మా కొసగుము ఓ కేశరి నందన.

జయహనుమంతా జ్ఞానసముద్రా
జయము నీకు ముల్లోకములందు
రామునిదూత అతి బలశాలి
అంజనిపుత్రా అనిలకుమారా

వజ్రకరమున ధ్వజము వెలయగ
మేనున సౌగసుగ మౌంజియు నమరగ
శివాంశజాతా కేశరితనయా
జగములవందన మందెడి తేజము

మంచిని పెంచి చెడునే త్రుంచే
వజ్రశరీరా విక్రమధీరా
స్వర్ణవర్ణము చెవికుండలములు
చక్కనివేషము సుందరజటివి ||జయ||

విద్యాఖని ఓ సుగుణ చతురుడా
రామకార్యమును, తీర్చగ ఆత్తుత
సీతారాముల - సుమిత్రపుత్రుని
సతతము మదిలో నిలిపి స్తుతింతువు. ||జయ||

చిరురూపముతో సీతకు కనబడి
గురురూపముతో లంక కాల్చితివి
భీకరరూపుతో ఆసురుల త్రుంచి
రామకార్యమును తీర్చినవాడవు.

సంజీవినితో లక్ష్మణు కావగ
రాముని కౌగిటి భాగ్యము కలిగెను
ప్రభువుచేతనే ప్రశంసలంది
సోదర భరత సముడవైతివి ||జయ||

వేయిరీతుల రాముడు పొగడెను
లక్ష్మీపతి తన కౌగిటి నిడెను
సనకాదులు బ్రహ్మాదిమౌనులు
నారద శారద ఆదిశేషులు

కాలుడు కుబేర దిక్పాలకులు
కవులు పండితులు అందరు పొగడిరి
రాముని మైత్రి - రాజ్యభోగము
సుగ్రీవునికి కలిగించితివి. ||జయ||

నిన్ను నమ్మిన విభీషణాఖ్యుడు
లంకను ఏలుట జగమెరిగినదే
రెండువేల యోజనముల దూరము
ఎగిరి భానుని ఫలముగ గొనగ

ప్రభువు ముద్రికను నోటను దాచి
జలధి దాటగ అచ్చెరువేమది
జరగనివెన్నో నీదయ వున్న
జరుగును జగమున అతిసులువుగను||జయ||

రాముని చేరెడి మార్గము నిడెదవు
నీ దయలేక రాముడందడు
నిను శరణంటే సుఖములు కొదవా
రక్షకుడవు నువు - భయమసలెందుకు

నీ తేజము నువు భరించువాడవు
నీ గర్జనకే వణకు లోకములు
భూతప్రేత పిశాచ గణములు
నీ జయనామము విని హడలును కద ||జయ||

ఆధి వ్యాధులు అన్ని పీడలు
తొలగును నిరతము నిన్ను తలంచిన
మనసున-మాటల-ధ్యానమునందు
నిన్నే నమ్మిన సంకటహరణము

ఎన్నిక రాజు-మునులకు ఏలిక
రామచంద్రునికి నమ్మినబంటువు
అన్ని అభీష్టము లింపుగ తీరును
సొంపుగ నీ గుణ గానముజేసిన ||జయ||

నాలుగు యుగముల నీ ప్రతాపము
నిలచును నిరతము జయహనుమంతా
సతతము సాధుల రక్షణ చేతువు
రామదూత ఓ - రాక్షసహరణా

అష్టసింధులకు నవనిధులకును
దాతవునీవు - మాతవరము కద
రామసుధా మధువన్నది నీదే
రాముని దాసుడ వంటే నీవే. ||జయ||

నిను తలంచుటది రామునిసేవ
జన్మజన్మలకు దుఃఖహరణము
శ్రీపతి భక్తులు ఎచట పుట్టినా
చేరుట చివరకు రామపాదములు

ఎవరు చదివినా స్వామి చాలీసా
సిద్ధికలగు శివశక్తుల సాక్షిగ
తులసీదాసు - హరికేదాసు
స్వామి నా హృది నీ మందిరము. ||జ||

అన్యదైవముల తలచక నిన్నే
కొలచుట సౌఖ్యములన్నీ పొందుట
జలవిక్రమ సంపన్నుడ వగు నిను
స్మరియించిన హరియించు పీడలు. ||జయ||

హనుమ పాదములె మనకు శరణము
హనుమ స్మరణమె మనకు కరణము
హనుమ ధ్యానమే మనకు తరణము
హనుమ చింతనమె సంకట హరణము.

జయహో - జయహో జయహనుమంతా
కృప జూడుమయా ఓ గురుదేవా.
నూరుమార్లు మది పఠించినంతనె
బంధములన్నీ తొలగి సుఖమగు ||జయ||

మంగళమయ్యా మారుతపుత్రా
మంగళమూర్తీ మంగళమిదిగో
సుందరమూర్తీ శుభ మంగళము
అందుకొనుమిదే నిత్యమంగళం.

ఆపదామపహర్తారం దాతారం సర్వసంపదాం
లోకాభిరామం శ్రీరామం భూయో భూయో నమామ్యహం.

శ్రీహనుమంతుని ద్వాదశ నామములు

హనుమా నంజనా సూనః వాయుపుత్రో మహాబలః
రామేష్ఠః ఘల్గుణసఖః పింగాక్షోఽమితవిక్రమః
ఉదధిక్రమణశ్చైవ సీతాశోక వినాశకః
లక్ష్మణప్రాణ చాలాచ దశగ్రీవస్య దర్పహః
ద్వాదశైలాని నామాని కపీంద్రస్య మహాత్మనః
స్వాపకాలే పతేన్నిత్యం - యాత్రాకాలే విశేషతః
తస్యమృత్యుభయంనాస్తి - సర్వత్ర విజయీభవేత్.

అంకితం

ప్రక్కన మాత శోభతానుండి
ఇరుప్రక్కలను సోదరులుండి
కన్నులముందర నమ్మినబంటు
కొలువగు రాఘవ-కొలుతును నిన్నే.

సుందరరామా నీ ఆదేశము
దశరథాత్మజా నీ ప్రేరణ యిది
నే నన్నది అసలేదీ లేదు
నాదన్నది నీ దయపున్నదని.

నీ పాదములను హృదిలో నిలపి
కొలుతును-భక్తుడు భరతుని రీతి
భక్తితో నీ కీ పుష్పము నుంచితి
స్వీకరించి నను దరిజేర్చుమయా.

చ॥ తరణికులేశ నానుడులఁదప్పులు గల్గిన నీదు నామ స
ద్విరచితమైన కావ్యము పవిత్రముగాదె వియన్నదీ జలం
బరగుచు వాకయైన మలినాకృతి బాటిన దన్మహాత్వ ముం
దరమె గణింప నెవ్వరికి దాశరథి కరుణాపయోనిధి ॥

కంచర్ల గోపన్నగారు
(రామదాసు)

శ్రీ కౌరము

సుందరమిది రామాయణమందు
అందుకు సుందరకాండమైనది.
సుందరి అవనిజ సుందరరాముడు
సుందరమూర్తి అంజనేయుడు.

సుందరమంత్రము కవితసుందరము
సుందరమైనది లంకాపురము
సుందరమెంతో మదికానందము
కానిది యిందు లేనే లేదు

మాట నిలుపుకొని ఆ వానరపతి
మాతను వెదకగ నాల్గుదిక్కులకు
యోధులనంపగ అంగదు డపుడు
వక్షిణదిశగా కదలెను కపులతొ.

అంగదు వెంబడి జాంబవంతుడు
వీరులెందరో వాయుపుత్రుడు
అందరు సాగరతీరము జేరిరి
ఆ స్వయంప్రభ యోగములచే.

మాతను గానక ఉనికి తెలియక
ప్రాణత్యాగము తప్పదనుకొన
జటాయు మరణము విని సంపాతి
దుఃఖము నిండి - తెలిపెను వివరము.

సంద్రము దాటగ శక్తి లేదని
ముందుకు రాక మారుతి ఉండగ
జాంబవంతుడు - వాలాత్మజుని
కార్యోన్ముఖునిగ చేసెను అపుడు.

శ్రీరామ
శ్రీ మ ద్రా మా య ణ ము
సుందరకాండము

1వ సర్గ

సముద్రలంఘనము

సుందరమైనది సుందరకాండము
ఆందరు పాడుడు ఆనందముగ
మృదుమధురము మరి రసవత్తరము
మారుతి సీతను గాంచిన వివరము.

శ్రీ హనుమంతుడు - కేసరి సుతుడు
పవన తనయుడు పావన చరితుడు
రామనామ మను మధువును గ్రోలుచు
రామభక్తుడని రాజిలు జగతిని.

సీతామాత త్రిలోకపూజిత
రామచంద్రుని హృదయ చంద్రిక
అపహరింపబడె దశకంఠునిచే
లంకకు తేబడె లలిత కుసుమలత.

మాతను వెదకగ వాతాత్మజుని
ఆందరు చేరి ముందు నిలువమని
లంకకు పోయి చూచి రమ్మని
“జంకుట నీకు తగదు సుమా”-యని

ఉత్సాహముగ ప్రోత్సహించగ
ఉల్లాసముగ బయలుదేరెను
ఇష్టదైవముల ప్రార్థనచేసెను
వాయుదేవునికి వందన మిడెను.

రాముని రూపము మనసున నిలపెను
రాఘవు నామ మమోఘము నిజము
జపియించుచు-పులకించిపోయెను
వశము తప్పునటు పరవశ మందెను.

ఎంతో దూరము లంకాపురము
అంతా వారిధి దాటిపోవలెను
కొండంతగ తను ఎదిగిపోయెను
శతయోజనముల సంద్రము దాటగ.

అంతట పర్వతమంతా కదలెను
అందలి శిలలు పగిలెను ధ్వనితో
ధాతువులన్నీ వెలికి వచ్చెను
వెలుగులు చిమ్మెను మారుతి మేన.

ఘనమగు పడగల సర్పములన్నీ
నిప్పులు గ్రక్కుచు బుసలను కొట్టెను
విషసర్పములు కరచిన శిలలు
మంటల మండెను ఘోర విషముచే.

భూతములన్నీ భయపడిపోయెను
గుహలను వదలి పారిపోయెను
దిశలు వెలిగెను-మారుతి రూపము
జగమంతటికి దర్శన మొసగెను.

తికమక పడిరి విద్యాధరులు
తపోధనులకు తోచలేదు మరి
తప్పుకొనగ ఆ వచ్చెడి ముప్పును
జంటగ సతులతో మింటి కెగసిరి

అకాశమున సిద్ధ చారణులు
అనుకొనుచున్న మాటలు వినిరి
జయ హనుమంతుడు విజయము చేయును
జానకి ఉనికి తెలియుట తథ్యము.

రాలినపూలతో సంద్రము నిండి
తారలు నిండిన ఆకస మాయెను
మేనున రంగుల పూలతో మారుతి
మెరపులు నిండిన మేఘ మాయెను.

అయిదు తలలు గల పాము రీతిగ
బాహువులున్నవి మారుతి కపుడు
కన్నులు రెండు సూర్య చంద్రులన
వెలిగెను కాంతితో నగశరీరమున.

బాహువులను స్తంభింప చేసెను
పాదములను ముకుళించి వంగెను
క్షిర్ధ్వ ముఖమున దృష్టి నిలుపుకొని
క్షిపిరి గుండెలొ నింపి ఎగసెను.

“రామబాణమై సూటిగపోయి
లంకలొ-మాత-కంటబడనిచో
నాకలోకము వెదకి-కాననిచొ
లంకేశుని బంధించి తెచ్చెద.”

దేవతలందరు ముదము చెందిరి
మారుతి పలుకులు కవులు మురిసిరి
ప్రతితరువు తను పయనము చేయగ
పవన కుమారుని తోడ ఎగసెను.

ఎగసిన తరువుల పూవుల జల్లులు
వారిధి తేలెను వారధి కట్టగ
మహేంద్రగిరి - ఆ పర్వతరాజము
పదఘట్టనతో కదిలిపోయెను.

సాగెను తరువులు నగమున ఎగసి
సేన నాయకు ననుసరించునటు
సాగనంపి మరి మరలెడు హితులై
సాగరమందున రాలిపడినవి.

పది ఆమడల అడ్డము కలిగి
మూడింతలుగ నిడుపును కలిగి
ఘనమగు మేఘము అనునట్టుగను
సాగెను మారుతి నీడ నీటిలో.

మారుతి సాగెడు వేగమునకు-ఆ
సంద్రమునీరు శరన్నేఘమై
నింగికెగయగ - జల చరములవి
వలువలాడినటు వెలికి వచ్చెను.

వాయువేగమున సాగు మారుతి
బాహుమూలముల చేరినగాలి
గర్జించెనట గంభీరముగ
సాగరమాయెను దొన్నె రీతిగ.

మబ్బులసాగెడి మారుతి మేన
సురగంధర్వులు-పూలవానలు
కురిపించగను-ఋషి పుంగవులు
స్తోత్రము చేసిరి మారుతి నెంతో.

ఆకసమంటి మారుతి సాగగ
రవి-తన తాపము తక్కువ చేసెను
చల్లగ వీచెను వాయుదేవుడు
రామకార్యము ఫలియించుటకై.

సాగరు డంతట తలచెను మదిలో
సగరుల వలన వృద్ధి నొందితిని
కావున నిష్క్వాకుల సేవకు-నే
ముందుకు రానిచొ నింద పొందెదను.

అనువగు సమయము అంజనేయుని
అతిధిగ పిలచి సత్కరించుమని
అనిలాత్మజునకు విశ్రాంతిడు మని
మైనాకునితో పలికె సాగరుడు.

పూజ్యులు మనకు యిష్టాకులు-మరి
వారిసేవలో సాగు మారుతిని
ఆదర మొలుకగ పిలచి నిలుపుము
అతిధిగ నాతని గౌరవింపుము.

రాఘవు దూత అంజనేయుడు
రాముని బంటు అంజని సుతుడు
గుండెలొ రాముని గురుతుగ నిలపిన
గొప్పభక్తుడు తప్పక పిలుపుము.

అంతట-పర్వత రాజు నిలిచెను
సాగర మందున ఎదిగిపోయెను
కాంతులీను ఆ శిఖరము వెలిగెను
శత సూర్యులు అట ఉన్న రీతిగ.

అంజనేయునికి ఆతిథ్యమునిడ
ఆనందముతో ఆ మైనాకుడు
ఎదురుతెన్నులు కాంచి నిలచెను
ఎత్తగు కాంచన శిఖరముతోను.

అంజనేయుడు శిఖరము కాంచెను
“అడ్డమిది యని రామకార్యమున”
అమమానించెను - రాముని తలచెను
అంతులేని బలవంతుడాయెను.

ఒక్కపోటుతో పర్వతరాజును
నెట్టివేసెను ఉరము తోడను
ఉక్కిరి బిక్కిరిఅయి-మైనాకుడు
అతని బలమునకు పొంగిపోయెను.

“పవన కుమారా ! పావన చరితా!
నాశిఖరముపై కాలు నిలుపుమా”
నరుని రూపమున నిలిచి పిలచెను
వానరుమంత్రితౌ పొందునెరపగ

“రఘుకుల రాజు సాయముచేత
సాగరుడెంతో వృద్ధి నొందెను
ప్రతిగా నిన్ను పూజించుటకై
పాదము లొసగుము పవన కుమారా!

శతయోజనముల సాగరమన్న
అతితేలికగ చాటిపోగల
నీదు చెలిమి-నే కోరుచుంటిని
నీదు తండ్రి నే కొలుచు చుంటిని.

రెక్కలు కలిగి గిరు తెగిరెడివి
లోకములన్నీ కలత చెందెను
నాకాధీశుడు లోకుల కావగ
గిరుల రెక్కలను నరకుచుండగ.

నీదు జనకుడు జాలిగ నాపై
కృతయుగంబున కృపను జూపెను
సాగరమందున వేగమే జేర్చెను
ఆగెను రెక్కలు-సాగెను రోజులు.”

“అంతా వింటిని సంతసించితిని
నీదు అతిధిగ సేవలనందగ
లేదు వ్యవధి-నా రామకార్యమున”
చల్లగ నగమును తాకి పలికెను.

మాడుతి సేవకు నిలచిన నగము
మైనాకుని గని-సురపతి ఎంతో
ఆనందించెను-అభయము నిచ్చెను
భయమదిలేక మనుమని చెప్పెను.

రవి చంద్రులు పాలించెడి జగము
వనజభవుడు నిర్మించిన మర్మము
కన్నుల గాంచుచు మాడుతి సాగెను
ఆకసమును తా మ్రొంగునట్టుగా.

దేవతలందరు జయము కోరగా
రామకార్యమున రాక్షసు గెలువగ
ఆంజనేయుని బలమెంతో యని
కొంత తెలుసుకొన చింత కలిగిరి.

నాగమాతను సురసను కోరిరి
రామభక్తుని శక్తి చూడగ
ఆమె జన్మము ధన్యత గాంచగ
అందుకు సరి యని ఆమోదించెను.

అక్కడ నిలచి-ఆంజనేయుని
అందుకొనుటకై-అంత నోరును
ఒక్కసారిగా తెరచి నిలచెను
రక్కసి రూపును గ్రక్కున చాల్చెను.

కోరలు మెరసెను బుసలను కొట్టెను
కొండంతగ తను ఎదిగి నిలచెను
ఆకలితీరుట కిది సరి యగునని
ఆంజనేయుని - నోట బడుమనె.

“సురసా! నీ కిది సరిగాదుసుమా!
నగము దారిలో ఆపబోకుమా
రాముని సేవకు అంకితమైతిని
రామకార్యమున సాగుచుంటిని.

జానికి ఉనికి ప్రభువుకు తెలిపి
నిజముగ నేను తిరిగివత్తును
రామబంటును నమ్ముము నన్ను
రామకార్యమున సాగగనిమ్ము.”

ఒప్పుక సురస నోటిని తెరచె
అనిలాత్మజుడు ఎంతో ఎదిగెను
అంతకు మించి సురస ఎదిగెను
శత యోజనములు నిండిపోయిరి.

ఎవరు గెలుతురో ఏమగునోయని
సురలెల్లరును చూచుచుండిరి
బుద్ధిబలముచే మారుతి గెలిచెను
అంగుష్ఠమంతై జయము గాంచెను.

తెరచిన నోటితో సురస చూడగ
ఆమె నోటపడి వచ్చి నిలువగ
నిజరూపమున సురస నిలచెను
వాతాత్మజునకు శుభము పలికెను.

సురలెల్లరును సంతోషించిరి
“సాగుము నీకు జయము కలుగును.
రామకార్యమును నెరవేర్చెదవని”
శుభము పలికిరి దీవనలిడిరి.

వేగమె లంకకు చేరగ తలచి
వేగము పెంచి సాగగ మారుతి
అంతట వేగము సన్నగిల్లగా
యోచన చేసెను అగ్రహించెను.

ఛాయాగ్రాహి సింహిక ఉనికిని
సుగ్రీవుడు తా ముందే తెలిపెను
అందుకు సిద్ధము గాను బెదరక
పోరగ నిలచెను ఆంజనేయుడు.

పెద్దగ నోటిని తెరచె సింహిక
పవన తనయుతో కడుపు నింపుకొన
సూక్ష్మరూపమును మారుతి దాలిచి
దాని నోటబడె-దాని మాటబడ.

ప్రేగులు తెంపి గుండెను చీల్చి
ప్రాణాంతకమై బయటకురాగా
బ్రతకలేక అది బండరీతిగ
నీటబడగనె ప్రాణము లూడెను.

గగనమునున్న భూతములన్నియు
మారుతినెంతో పొగడిరి ఘనముగ
“సాహసవంతుడు ధైర్యవంతుడు
కార్యసిద్ధికి మారుపేరు” యని.

సంద్రము దాటెను సాహసవంతుడు
లంక చేరెను పవన తనయుడు
సువేలాచల శిఖరము మీదను
పాదము మోపెను ముందుకు సాగగ.

అమరావతితో సమమగు లంక
సొగసులు చూచెను మారుతి అంత
నారికేళముల కదళీ తరువుల
కన్నులపండుగ చేసె శిఖరము.

కాయము చిన్నది చేసెను మారుతి
కార్యశూరుడు ముందుకు సాగగ
విశ్వకర్మచే నిర్మితమైన
త్రికూటగిరిపై నున్న లంకలో.

2

లంకావలోకనము

“వేలయోజనము లన్న లీలగ
దాటగలను-నా రాముని తలచుకు
నూరు యోజనములున్న వారిధిని
దాటుట ఎంతని” తలచెను మారుతి.

చిక్కని పచ్చిక నిండిన నేలలు
నగములు కలిగిన వనములు దాటి
త్రికూట గిరిపై నున్న లంకను
తీరుగ చూచెను ఆంజనేయుడు.

లంకాపురమది సొంపగు నగరము
ఏలిక దానికి రావణాసురుడు
రక్షణ పెంచుకు నున్నటులున్నది
జనకజ నచటకు తెచ్చిన భీతిచె

పూలవానలు తరువుల కురిసెను
మారుతి మేను పూలతో నిండెను
గిరిశిఖరములు తరువులు నిండి
సుమసౌరభములు నింపె నగమున.

ఖర్జూరములు-కరవీరములు
కర్ణికారములు గిరిమల్లికలు
నాగకేసర నారికేళములు
కోవిదారములు పారిజాతములు.

లతాకుంజములు ఉద్యానములు
దిగుడు బావులు సొగసు అగడ్తలు
హంసలు కారండవములు నిండి
చక్రవాక మయూరములుండెను.

పుష్పతరువులు ఫలవృక్షములు
ఫలించి నిలచెను రమణీయముగ
కలువలు నిండిన కొలనులు ఉండి
సుందరవనములు ఎన్నో కలవు.

బంగారముచే సింగారించిన
ప్రాకారములు తీర్చిన గృహములు
తిన్నని వీధులు-ఎన్నిక మేడలు
ఏడంతస్తులు ఎదిగి నిలచెను.

కనక తోరణము లందము తొలకగ
శుభకరమయిన భవనములుండి
ఉన్నతమై-కైలాసగిరివలె
అమరావతిలా ఉన్నది లంక.

విశ్వకర్మచే నిర్మితమైనది
ఆకాశమున ఉన్నటులున్నది
రావణు రక్షణ నున్న లంకయది
స్త్రీరూపమున రూపుదిద్దినది.

సుందరి కటి-ఆ కోటగోడయై
అందగడ్డతో నీరు చీరయై
కోటబురుజులవి చెవులకు సొమ్ములు
కేశసంపదలు శతఘ్న శూలములు.

“సాగరమున్నది రక్షణ చేయుచు
రావణుడెంతో బలమగు శత్రువు
సురలకు గెలువగ సాధ్యము కానిది
ఏ విధి రాముడు లంక గెలచుట?”

మారుతి మదిలో చింత కలిగెను
“సీతను చూచి-తదుపరి కార్యము
యోచన చేయుట యుక్తము నాకు
సీతను వెదకెద చీకటి పడగ”

రాత్రించరులు రాక్షసవీరులు
ఘాతకాలకు లెక్కచేయరు
మాయలు నేర్చిన కామరూపులు
ఆయుధములతో తిరుగుచుండిరి.

సౌంపగు లంక సౌగసుల వంక
చూచుచు సాగెను పిల్లిపిల్లలా
వరుసలొ నిలచి సౌధములున్నవి
స్పటిక మణులతో స్వర్ణపు పనులతో.

సామోపాయము కడు అపాయము
దానము కోరగ లేమి లేదుగ
భేదము పారగ తావది లేదు
దండోపాయము తేలిక కాదు.

క్షీరము శంఖము తామరతూండ్లతో
సరిపడు తెల్లని కాంతులు నిండి
సరోవరము నుదయించు హంసలా
భాసిలు చంద్రుని చూచె మారుతి.

॥సుం॥

3

లంకారాక్షసి పరాజయము

రావణు రక్షిత పురమది లంక
భోగవతికి సరిపోయెను శోభల
చీకటివేళల వాతాత్మజుడు
కలయచూచెను సవ్వడి చేయక.

లంకారాక్షసి లంకకు కావలి
రంకె వేసెను రక్కసి - అరచెను
నగరద్వారము చేరిన మారుతి
దానవి అరపుల ఆగి చూచెను.

మంచిముత్యములు వజ్రములెన్నో
స్పటికపు బంగారు నేలలుండెను
ద్వారబంధములు వజ్రమయములు
వైఘార్యములతో వెలిగె నరుగులు.

“కోతివి నీవు కొరిక ఏమిటి?
నగరము నందు నీవెందులకు?
కొండల కోనల నుండు వనచరుడ
నిజము పలుకు-నీ ప్రాణము నిలుచును.”

క్రౌంచపక్షులు నెమళుల గుంపులు
రాజహంసల సౌగసులు నిండగ
మలయ మారుతము మెల్లగ వీచుచు
చిరుగంటల మ్రోయించె పతాకల.

“లంకాపురమట సౌంపగు నగరము
అందము లొలికె నందనవనముల
కన్నులవిందుగ చూడవచ్చితిని
తిరిగిచూచి-నే తిరిగిపోదులే.

అంతకు మించిన కోరిక లేదు
వ్యర్థముగా నువ్వాగ్రహించకు”
అని నెమ్మదిగా పలికె మారుతి
అంతట దానవి రెచ్చిపోయెను.

“కోరికి ఎంతటి తెగువ కలిగెను !
నాతో పలుకగ భయము లేదుగ”
అంజనేయుని హేళనచేసి
గట్టిగ అరచి-చేత చరచెను.

పవనకుమారుడు ఎదిగిపోయెను
సింహగర్జన చేసి నిలచెను
వామహస్తమున బిగిసిన పిడికిట
ఒక్కపోటుతో రక్కసి రాలెను.

పర్వతమంతటి రక్కసి కూలెను
గ్రుడ్లు తెరచుకొని నాలిక చాచి
గుండె గొంతులో గంతులేసెను
ఆడది కనుక చంపక విడచెను.

లంక పలికెను నమ్రత నిండగ
“నేనోడుట యన లంక కూలుటే
ఆ విధాత-ఆ విధముగ వరమిడె
నందికేశ్వరుల శాపము గలదు.

లంకాపతి గతి మారిపోయినది
లంకకు చేటది చేరువ యైనది
సీతాదేవి ఉసురు తగలినది
రాతలు మార్చగ ఎవరి తరమగు?

నీకు జయమగు నిజమిది నమ్ముము
శోకమూర్తియై సీత యున్నది
ఆమెను చూచి ఊరడించుమని”
లంక పలికెను ప్రోత్సహించెను. ||సుం||

4

లంకా సంచారము

కోటగోడది ప్రాకెను మారుతి
చెంగున దూకెను సవ్వడి చేయక
ఎడమపాదమును ముందుగ వేసెను
శత్రువు తలపై మోపిన రీతిగ.

రాజవీధుల సోయగాలవి
మంచిముత్యముల తోరణాలవి
సొంపగు లంక సొగసుల వంక
వెన్నెల వెలుగుల చూచె మారుతి.

ధవళకాంతుల తళతళలాడెడి
పెద్దమేడలవి మబ్బులకెదిగెను
సుందరాంగుల అందెల సవ్వడి
నడకల వొలికెను సందడి ఎంతో.

స్వర్ణమయములు సౌధములన్నీ
ధగధగ మెరయుచు గృహములున్నవి
గానశోభలతో మంగళ కరములు
మగువల మధుర మంద్ర స్వరములు.

సామగానములు శ్రవణానందము
నిత్య పఠనములు వేదములన్నీ
రావణబ్రహ్మ స్తోత్ర పఠనములు
గర్జించునటు చదువుచుండిరి.

జడలు పెరిగిన తాపస్తోత్రములు
యజ్ఞదీక్షలో రాక్షసులుండిరి
అగ్నికుండములు-మంత్ర తంత్రములు
ముండితులుండిరి పండితులెందరొ.

రాక్షసులందరు రకరకములుగ
కొందరు పొట్టి - తగు పొడగరులు
ఏక కర్ణులు ఏకాక్షులుగ
లంబోదరులు కామరూపులు.

కవచధారులు వికృతరూపులు
కూట ముద్గరము లాయుధములతో
ధనుసులు ఖడ్గము లందిన వారు
ధ్వజ పతాకలు కలిగినవారు.

మణిహారములు దాల్చిన వారలు
మేలగు చందన మలదిన వారలు
వివిధ వేషముల వెలుగు దానవుల
నెందరొ చూచెను లంకలో మారుతి.

రాక్షసరాజ గృహమును చూచెను
అచ్చెరు వందెను మారుతి అంత
గిరి శిఖరముపై నిలచి యున్నది
బంగరు తోరణ శోభలు నిండి.

చుట్టిన ప్రాకారమ్ము చుట్టిన
అగడ్త ఉన్నది రక్షణ చేయుచు
తెల్లని కలువలు తామరలుండి
కన్నుల పండుగ చేయుచున్నవి.

స్వర్గతుల్యమై మందిర మున్నది
దివ్యనాద సంభరితమైనది
స్వర్ణభూషణల సుందరనాదము
మందిర విభవము చాటుచున్నది.

విమానమ్ములు రథములు వుండి
మేలగు గజములు హయములు కలిగి
నాల్గు దంతముల దంతులు నిండి
సకల సేనల రక్షణ నున్నది. ||సుం||

5

చంద్రోదయము

వాడి శృంగముల వృషభమువోలె
వెండి పంజరము నున్న హంసలా
మంధర నగమున మృగరాజువలె
మత్తేభముపై నున్న యోధుడన.

రణ రంగమున గజరాజువలె
రాజ్యమునందిన భూపాలునివలె
షోడశ కళలతో వెలిగె చంద్రుడు
కళానిలయమై కాంతుల కాంతకు.

చల్లని జల్లులు - చందమామట
చల్లెను - మన్మథ వశులై రచట
స్వర్గము పోలిన శోభలు నిండెను
వెన్నెల వెలుగుల లంకాపురము.

నిదురలేని ఆ సౌగసుక తైలు
మధువు త్రాగిన మందయానలు
సుందరాంగుని గురిచేయగను
కుసుమబాణుని కోరి పిలచిరి.

మధువు గ్రోలి అట మేనులు మరచి
మత్తుగ నిద్రలౌ మునిగినవారు
కామరూపులు కోరిక నెలవులు
అందము లొలికెడి మందయానలు.

సీతను వెదకుచు ఆంజనేయుడు
ఎందరౌ సుందర వదనల చూచెను
వివిధ భూషణములున్న అతివలు
మెరపుల తీరుగ నుండగ చూచెను.

యుద్ధము కోరెడి వీరులు కలిగి
ఘోంకారము లిడు మదగజములతో
నిండిన రావణు భవన ప్రాంతము
ఋసల సర్పముల మడుగనిపించెను.

వాతాత్మజు డా సుందరులందు
సౌందర్యాంబుధి సీతామాతను
ఉన్నత కులమున పుట్టిన అతివను
వెదకెను కన్నులు ఎన్నో చేసుకు.

మన్మథవశులై మగువలుండిరి
వలువలు చెదిరిన కొందరు వనితలు
ప్రియుని తలపుతో తీయని కలలతో
కిలకిల లాడుచు కోమలు లుండిరి.

రాముని చూడగ ఆత్రమునున్న
పాతివ్రత్యమున బ్రతుకుచునున్న
పుణ్యచరిత యగు సీతాదేవిని
ఎందు వెదకినా కానకపోయెను.

కాంతులు తరిగిన చంద్రరేఖను
శోకమునిండిన గద్గద కంతిని
కాంతుని కొరకై కుములు కాంతను
వెదకి-కానక-చింతితె మారుతి.

॥సుం॥

6

సీతా స్వేషణము

సింహము తెన్నో రక్షణ చేసెడి
మహావనము అనిపించునట్టుగ
ఘోర రాక్షసుల కావలి యుండిన
రావణు భవనము తోచెనచ్చట.

రావణు భవనము రమ్మమైనది
రత్న శోభితము స్వర్ణమయమది
భేరినాద మృదంగ ధ్వనులు మరి
శంఖ ఘోషల శోభతో నిండెను.

మణులమరిన ఆ సింహద్వారము
వెలుగులు చిమ్మెడి హారమాయెను
మందయానలతో మధురగానముల
హేమ మందిరము అతి సుందరము.

లంకకు ఆభరణమ్మయి భవనము
తోచగ మారుతి తలచెను మదిలో
“కాయము చిన్నది చేసి వెదకుట
యొక్కము - వెదకెద భవనములన్నీ”

మంత్ర ప్రహస్తుని మందిరమందు
మహాపార్శ్వ, మహాదరామల
విద్యున్నాలి, విద్యుజ్జిహ్వాల
వజ్రదంష్ట్ర శుక సారణ గృహముల.

రావణు తనయుడు మేఘనాథుని
రశ్మి కేతుని సూర్యకేతుని
వజ్రకాయుని బ్రహ్మకర్ణుని
కుంభకర్ణుని నెలపులు వెదకెను.

శోణితాక్ష పిశాచ కరాశుల
విరూపాక్షుని భవనములన్నీ
సంపద నిలయము లగు నిలయముల
మారుతి వెదకెను సీతను కాంచగ.

శైవపూజలు నైవేద్యములు
గరళకంఠుని భక్తులందఱు
పూజలు భజనలు హోమమ్ములతో
లంకేశ్వరుని మందిరమున్నది.

సుగంధ పరిమళ శోభలు నిండి
శోభించిన వట జలకములన్నీ
చందన పునుగు కస్తూరి మొదలగు
సుగంధ ద్రవ్యము లెన్నో కలవు.

ఘోరించుచు విన గులుండి
అజేయులయిన రక్షకభటులు
వివిధ ఆయుధము లందిన శ్రీల
రక్షణనున్న భవనము కాంచెను.

చిత్రశాలలు పూ పొదరిండ్లు
క్రీడా గృహములు లీలా గృహములు
చూచుచు సాగిన మారుతి కన్నుల
కనబడె నచ బొక దివ్య మందిరము.

రత్నకాంతులు రావణు తేజము
నిండిన భవనము భానుడాయెను
కుబేర భవనము పోలియున్నది.
దివ్య ధూపముల నిండి యున్నది.

కాంతానూపుర కాంచీరవములు
కర్ణపేయమగు మృదంగనాదము
సుందరాంగుల అందల సందడి
నిండిన భవనము లెన్నో చూచెను. ||సుం||

7

పుష్పకావలోకనము

వైడూర్యములతో బంగారముతో
నిండిన రావణ మందిర మచట
మెరపులు నిండిన మేఘము రీతి
కాంతుల వెలుగగ చూచె మారుతి.

వాసయోగ్యమై చక్కగ అమరి
ఆయుధములను శంఖము లుంచెడి
అతి సుందరమగు చంద్రశాలలు
ఎన్నో చూచెను సీతను వెదకుచు.

పుష్పకమున్నది దివ్య విమానము
రత్నకాంతులతో వెలుగుచుండెను
చిత్రము లయిన చిత్రరూపులతో
వైడూర్యములు పగడపు పనులతో.

మేఘము పోలిన రూపము కలిగి
దనుజనాథ బల ప్రకటితమగుచు
ధరణికి దిగిన నాకము వోలె
ఉన్నది అచట దివ్యవిమానము.

మెరపులు నిండిన మేఘమున్నటు
చంచలాంగులతో సొంపుగ నున్నది
కాంతులీనుచు గృహము లున్నవి
వివిధ ధాతువులు నిండిన నగమై.

అందొక మందిరమున్నది రాజుది
కాంచన చారు మనోహరమైనది
లంకకు దిగిన నాకము పోలిక
ఉన్నది సుమములు సుందరశ్రీలతో.

వైడూర్యములతో విహగము లుండి
వెండి బంగారు పనులతో వెలుగుచు
వివిధ రత్నముల సర్పములుండి
జీవకళలతో తురగము లుండెను.

కొలనుల సుందర గజములు కలిగి
లక్ష్మీదేవి కరములయందు
కలువలు కలిగిన రీతిగ వేసిన
చిత్రములెన్నో మారుతి కాంచెను.

సుందర మందిరమందు వెదకెను

సీతను గానక చింతిలె మారుతి

రాముని తలపుతో నుండెడి మాతను

కానక దుఃఖము నిండె మారుతి.

॥సుం॥

8

పుష్పక వర్ణన

భవన మధ్యమున నున్న విమానము
మణులు వజ్రములు పొదిగి యున్నది
స్వర్ణమయమది ఊహల కందక
శోభల వెలుగగ మారుతి చూచెను.

విశ్వకర్మ తన చతురతనంతా
ఒకపోసి నిర్మించెను దానిని
ఆకాశములో పుట్టినట్టుగ
వాయుమార్గమున నిలబడి యున్నది.

మనసగు రీతిని పోగలిగినది
ఆ శోభకు మధుమాసమే తగదు
శరణ్కాలపు చంద్ర బింబమై
గిరి శిఖరము అది అన్నటు లున్నది.

అతివిలువయిన రత్నములుండి
అతిశ్రమ నిండిన పనితన మొలుకుచు
దేవలోకమున లేనటువంటి
అద్భుతమైన విమానము గాంచెను.

॥సుం॥

9

రావణాంతఃపురశోధన

అర్థ యోజనము విస్తరించినది
ఏక యోజనము పొడవు కలిగినది
పంక్తి కంధరుని కాంతుల నిలయము
కాంతివంతుడు మారుతి చూచెను.

మణిస్తంభములు ఆణి ముత్యములు
స్ఫటికపు పగడపు స్వర్ణపు పనులు
పాన భక్ష్యముల పరిమళములతో
నిండిన మందిర విభవము చూచెను.

మూడు నాల్గు దండాలు కలిగిన
ఐరావతమును పోలిన దంతులు-
అస్త్ర శస్త్రముల యోధులు కలరు
రక్షణచేయుచు మందిరమందు.

ఉల్లాసము మది కలిగించునది
మేనుకు వన్నెలు పూయునట్టిది
దుఃఖము దూరముచేయు మందిరము
లక్ష్మికి నిలయము అనిపించినది

అలకాపతికి నలువ యిచ్చినది
విశ్వకర్మ-ఆ బ్రహ్మ కిచ్చినది
రావణబ్రహ్మ కుబేరుని గెలచి
లంకకు తెచ్చిన పుష్పక మదియే.

దేవతలుండు స్వర్గలోక మో
బ్రహ్మదేవుని సత్యలోక మో
లేనిచో తప్పక అమరావతి యగు
అన్నటు లున్నది మందిర మచట.

దనుజనాథుని మందిరమున్నది
ఇంద్రనీలమణు లమరి యున్నది
స్వర్ణమయమది శోభలీనునది
కమ్మని తాపుల కది నెలవైనది.

విలువగు ఆభరణముల వెలుగులు
కాంచన దీపపు స్తంభపు కాంతులు
రావణు తేజము కలసి ఉండగ
నిప్పుల మండెడి తేజము నుండెను.

ఆత్మబలము గల వీరుడు అతడు
రావణబ్రహ్మ అతి పరాక్రముడు
అతని మందిరము ఉన్న తీరది
అతని బలమును తెలుపుచున్నది.

ఎన్నో ఉన్నవి తియ్యని రసములు
కల్లు మొదలగు వివిధ మధువులు
కాంతులీను బంగారు పాత్రల
కాంచెను మారుతి-సీతను వెదకుచు-

అలససిన యువతులు నిద్రరౌ మునిగిరి
సవ్వడిలేక మందిర మున్నది
హంసలు భ్రమరము లున్న ఘనమగు
పద్మవనమయె పద్మ ముఖులతో.

శేషించిన తమ పుణ్యము నంతా
అనుభవించగ నేలకు రాలిన
చారలు-మగువల చూపుల నందెనొ !
ఆరిపించిరి ఆ రమణీమణులు.

మధువు త్రాగిన మగువలు-సొగసుగ
మూసిన కన్నులు కమలము లనుకొని
భ్రమరము లెంతో ప్రీతిగ జేరెను
వన్నెల నెంపు-కులీన లా సతుల

ఆ సతులందు రసిక శేఖరుడు
హిందు సుఖములు అందు భోగములు
చుక్క కన్నియల వెలిగెడి చంద్రుని
చందము నుండెను అసుర భూపతి

ఆటల పాటల ఆనందముతో
ఆలింగనముల అనుభూతులతో
అంగన లందరు చురుకు కోరికలు
తలచుకు-మదనుని వశులై రచట.

సుందరాంగులు అందములన్నీ
ఒకకపోసుకొని జేచి యుండిరి
సాటి కాంతనే సుందరాంగుడని
జాహ్ను బంధముల నందగించిరి.

కోరిక లున్నవి వేచి యున్నవి
మగువల సొగసులు రగిలించినవి
మగడే ముందర ఉన్నటు తోచగ
కమ్మని ఊహల కరిగి పోయిరి.

కోకలు జరిగి కోమలు లుండిరి
చెదరిన కురులతో చెలియ లుండిరి
లీలాకేళిలొ కాంతలు అలసి
లతలవోలె అట పడకల నుండిరి.

పూలమాలల వన్నెలు తరిగెను
రాలిపడినవి హారము లెన్నో
చిందర వందర అయినవి సొగసులు
దంతి మెదలిన పూల వనమయె.

మత్తుగ నిద్రిడు కాంతల సొమ్ములు
ఆభరణమ్ములు మణి హారములు
చెదరిపోయి-అవి కలిసిపోయినవి
ఎవరివి ఏవో తెలియ నట్టుగ.

యక్షరాజ గంధర్వుల-నాగుల
కన్నియ లందరు సొగసుల నెలవులు
దనుజనాధునీ కోరి వలచిరి
మధువాసనలు ఎగసిన వచట

పంక్తి కంధరుని బలపరాక్రమము
ధనపతి సముడగు అతని సంపదలు
సొగసు లొలికెడి సుందరాంగులను
ఉన్నత కులీన లెందరొ జేర్చెను.

మగసిరి గలిగిన దానవరాజు
మగువ లందరిని ఏలును సమముగ
మలయా నిలముల సుమసుందరులతో
మందిర మెంతో సుందర నిలయము.

దనుజనాథుని సిరులకు మురిసెను
అతని భార్యల సుఖములు తలచి
సీతను రాముని చెంత చేర్చిన
పంక్తి కంధరుడు బుద్ధిశాలియగు.

“ఉత్తమురాలు సీతామాత —
రావణు డెంతో దుర్మార్గముతో
దుఃఖము నింపెను జానకిదేవికి
పాపాత్ముడుగా ! పంక్తి కంధరుడు.

రామునిసీతను అసురుడు మరచిన
లంకాపురము మన గలదనుకొని”
చాయునందనుడు సీతను వెదకి
ఉనికి తెలియక వగచెను ఎంతో !

॥ సుం॥

10 మండోదరిని చూచి మాతయని భ్రమించుట

రత్న భూషితము స్పటిక నిర్మితము
దివ్య శయనమది రావణు శయనము
దంత కనక శిల్పంబుల నిండి
వైడూర్యములతో మణి ఖచితమది.

రత్నకాంతితో మణిశోభలతో
శోభించినది రావణు శయనము
సుగంధ పరిమళ సుమములు నిండి
స్వర్గసమముగ నున్నది శయ్య.

స్వర్ణమయమది అతి మృదువైనది
రవికాంతులతో వెలుగుచున్నది
చల్లని చంద్రుని పోలు చత్రము
పూలమాలలతో కూర్చియున్నది.

కొలనున-వెలిగెడి కరిరాజు వలె
ఋద్మ నేత్రులను దరిజేర్చుకొని
పవళించెను ఆ ప్రతిభావంతుడు
పరాక్రమమున విక్రముడతడు.

చక్రాయుధము చేసిన గురుతులు
వజ్రాయుధము వేసిన ముద్రలు
విజయ చిహ్నములు వెలుగుచుండెను
దేవదానవుల పోరు తెలుపుచు.

మినుములు రాసిగ పోసినరీతి
నల్లని దేహము తేజోవంతము -
రక్త చందనము మేన నలచుకొని
మధువు త్రాగి మత్తిల్లిన వాడు.

కాంతల చేరి వసంతుని రీతి
లీలాకేశిలో కలసి నొలసెను
విశాలవక్షుడు అడికాంగుడు
లోహితాక్షుడు రావణాసురుడు.

కనకహారములు వజ్రహాషలు
మణికుండలములు స్వర్ణ కిరీటము
పట్టువస్త్రములు మేన ధరించిన
మృష్ణభోజనుడు పంక్తి కంధరుడు.

దశకంతుడు తన సుందరాంగులతో
శయనించెను అట నల్లత్రాచు వలె
నిశ్వాసములతో బుసలను గొట్టెను
మత్తేభములా తోచెను రేడు.

కామరూపుడు భుజబల తేజుడు
కాంతల పాలి వసంతుడాతడు
ఆలింగనముల ఆ సుందరుని
అంగాంగముల సుగంధము లెగ సెను.

అయిదు తలలు గల పన్నగములన
అంతగ పెరిగెను అతని బాహువులు
నల్లని మేఘము అతని దేహము
చందమామలా సుందరాంగులు.

ఆటల పాటల ఆనందముతో
అలసిపోయిరి అంగనలందరు
అందు-వీణనే అందగాడని
ముద్దులిడినదొక బి-బాధరి ఆట.

తన వంపులనే చూసుకు మురిసి
చేతులందున చక్కగ చేర్చుకు
కిలకిల నవ్వులు చిలకరించుకొని
కలయని తెలసుకు తెల్లపోయెను.

ప్రియుని పొందును పొందగ సుందరి
పణవము చేకొని హాయి పొందెను
మృదంగము నట ముద్దిడి మగువ
మగడే అనుకొని మురిసిపోయెను.

అందొక శయ్యలొ అందము లొలికే
సుందరి ఉన్నది నిదురపోవుచు
కనక కాంతులతో కాంతులకాంత
కనుపించెనట కనువిందుగను.

మణిభూషణములు నవరత్నములు
అమరిన వెన్నో ఆభరణమ్ములు
మండోదరి ఆ సుందరవదన
దానవరాజుకు ప్రేయతమ భార్య.

ఆమెను గాంచిన ఆంజనేయుడు
ఆనందముతో చిందులు వేసెను
జనకజ అనుకొని సంతోషముతో
ఎంతో చిలిపిగ గంతులేసెను.

స్తంభములెక్కిను క్రిందికి దూకెను
పల్లీకొట్టెను పరవశమందెను
తోకను ముద్దిడి మురిసిపోయెను
వానర చేష్టలు మారుతి చేసెను.

॥సుం॥

11

అంతఃపురశోభన

తీరుగ మారుతి యోచన చేసెను
“రాఘవురాణి యీ తీరుండదు
రావణు చేరి బ్రతికే యుండదు
అన్నపానముల వంక చూడదు.

రామచంద్రుని జీవితేశ్వరి
పరమసాధ్వీ యగు సీతామాత
ఇంద్రభోగముల లెక్క చేయదు
చాలరు సురలు విభునికెందున”

శ్యామల కాంతితో కొందరు కాంతలు
తెల్లని నల్లని కాంతులవారు
మన్మథ వశులయి పడి యుండగను
మారుతి గాంచెను అట విమానమున.

“లీలాకేళితో సోలిన కాంతల
జరిగిన వలువల పడతు లెందరినొ
పరిశీలించి చూచితి నేను
ఒడి గట్టితిని పాపము నెంతో.”

మారుతి ఎంతో చింతిలె మదిలో
బుద్ధిమంతుడు యోచన చేసెను
“పావని జానకి పడతుల కలసి
అంతఃపురముల నుండు ననుకొని.

సద్దుమణిగిన సమయములోన
ముద్దుగుమ్మల వెదకుట మేలని
స్వామి సేవలో చూచితి గాని
మనసున నెట్టి వికారము నెరుగను.”

అనుకొని హనుమ ఊరట చెంది
“మాతను ఎచట చూతును నేను
వీతీరుగ నామాట నిలచుట
నే వెదకుట ఎట” అని చింతించెను!

ఎన్నో తీరుల అతివలుండిరి
అలసి సొలసి వారందరు ఉండిరి
ఆలమందలో వృషభ రాజువలె
పంక్తి కంధరుడు ఉండె నడుమలో.

సాగెడు మారుతి కాంచెను అచ్చట
పాన భక్ష్య పదార్థములున్న
సుందరశాల బంగరుపాత్రల
ఎన్నో రకముల వంటకాలతో.

దున్నులు జింకలు సూకరములట
మయూర చకోరము రుచులుగ వండి
కొక్కెర మాంసము కోడిమాంసము
ఉన్నవి తినగా మిగిలినవెన్నో.

గంధ వాహుడగు మారుతి జనకుడు
తనయుని గాంచి సంబరపడుచు
కౌగలించుకొన వచ్చినట్లుగా
అచటి పరిమళము లెగసెనప్పుడు.

మధుర రసములు మదిర రకములు
పరిమళ శోభితా పానీయములు
బంగరు స్పటికపు పాత్రల యందు
లాగగ మిగిలియుండెను అచట.

పాన భూమిని వదలి మారుతి
తిరిగి వెదకెను వెదకిన లావుల
ఆశను పెంచుకు ఆంజనేయుడు
అంతట వెదకెను జనకజ కొరకు.

12

మారుతి ఆవేదన

“మేడలు మిద్దెలు వాడలు వీధులు
అంతఃపురములు ఆరామములు
పూపొదరిళ్ళు మరి కోనేళ్ళు
నిశాగృహములు - నే వెదకితిని.

జావులు దోవలు రాజవీధులు
తోటలు తోపులు శయ్యాగృహములు
ప్రతి సందున నే పరిశీలించితి
జనకరాజ సుత నే కననైతి.

కార్యము సఫలము చేయక నేను
తిరిగి వానరుల చేరుట ఎట్లు
రాజు సుగ్రీవుడు అతిబలశాలి
కోపతాపముల దండన లిడును.

అసలా మాత బ్రతికి యున్నదా?
అసురుడామెను అంతము చేసెన?”
వెదకిన తావుల వెదకుచు వగచెను
మదిలో ఎన్నో శంకలు మెదలెను.

॥సుం॥

13

మారుతి పరితాపము

“పులుగుజేడు సంపాతి పలికిన
పలుకులు విని నే వెదకుచుంటిని
దానవరాజు - రావణు చెంత
జానకి కలదని పక్షి పలికెను.

దనుజ నాధుని భవనములన్నీ
వానపు నగరము నాల్గుమూలలా
నే వెదకితిని నూరుకళ్ళతో
మిగులలేదు నే వెదకని రావు.

పాపాత్ముడు యీ పంక్తి కంఠరుని
త్రుంచి వేతునా - రాముని తలచుకు
లేదా రాముని చెంతకు వానిని
మోసుకు పోచున ఆకసమంటి

రాక్షాజముల గురికెరగాక
వేగమే సీతను లంకకు చేర్చగ
ఆకసమంటి అసురుడు గొని రా
జానకి సాగరమందు జారెనో?

ఆకాశములో సిద్ధుల కంటను
పండినందుకు తా సిగ్గుతో మాత
మరణించినదో? లేదా మానిని
అసురలచే బడి మ్రింగబడినదో !

శోకభారమును భరించలేక
కృశించిపోయిన ఆ కుసుమలత
ఆశను వీడి ఆత్మహత్యతో
అంతమొందెనో కాంతునికెడమై.

చిలుక - పంజరము చిక్కినరీతి
జానకి లంకలొ చిక్కిడిపోయెను”
అని తలపోయుచు మారుతి నడచెను
ప్రాకారముపై చింతతో నిలచెను.

“జానకి జాడ తెలియకపోతిని
అది తెలుపుట అతి బాధాకరము
నిజము దాచుట స్వామిద్రోహము
విషయము వినిన రాఘవుడేమగు?

అన్న సుఖములే మిన్న అనుకొను
లక్ష్మణుడై మనగలడా యని”
కలత చెందిన మనసది ఆయెను
మారుతి కన్నుల నీరు నిలచెను.

“సోదరులిరువురు మరియుక లేరన
భరత శత్రుఘ్నులు బ్రతుకరు నిజము
తల్లులు ముగ్గురు తనయుల బాసిన
తనువులు నిలపుట కలలో జరగదు.

అంత ఘోరము జరిగినంతనే
జాంబవ దంగద వానరరాజు
జీవించరుగా రామభక్తులు”
మారుతి కన్నుల నీరు నిలచెను.

“కాంతుల బాసిన కాంతలు బ్రతుకరు
పుణ్యమూర్తులు-రుమా తారలు
ఎందరు కలరో ఉత్తమ చరితలు
చేరుదురుత్తమ లోకములందరు.

నావల్లనె గద యీ విషమ పరిస్థితి
నేనిక పోను కిష్కింధాపురి
సీతను చూచిన బ్రతికియుండుట
మృతను చూడక మరణించుటయే”

అనుకొని మారుతి స్థిరనిశ్చయడై
వాన ప్రస్థమున నియమ నిష్ఠతో
రోజులు గడుపుచు సీతను వెదకుచు
రామసేవలో తరించనెంచెను.

అంతట మారుతి కన్నుల ముందర
కనుపించిన దొక సుందరవనము
ఇష్టదైవముల నిష్ఠగ తలచి
సొంపగు వనమును చేరెను మారుతి

లక్ష్మణ సహితుడు రామప్రభునకు
జనకరాజ సుత జానకి దేవికి
రుద్ర ఇంద్ర యమ వాయుదేవులకు
సుగ్రీవునికి వందన మిడెను

కార్యసిద్ధికై బ్రహ్మను తలచి
దేవతలందర మరి మరి తలచెను
సూర్యచంద్రులను వరుణదేవుని
ఎందరు సురలో అందర తలచెను.

మలయా నిలముల నిలయమది
సుమగంధమును పూయునది
దానవ వీరులు కావలి యుంచుచు
అశోకవన మది సుందరవనము.

స్వామి కార్యమును నెరవేర్చుటకై
కార్యదీక్షతో - కురుచరూపుతో
దానవ వీరుల కనుల బడకను
మారుతి ముందుకు సాగెను వనమున.

॥సు॥

14

ఆశోక వనపరిశీలన

చంపక చందన దేవకాంచన
ఆశోక కపిముఖ నారికేళములు
తియ్యమామిడి తాళ వృక్షములు
చీకటిమాకులు తక్కులములు.

చిక్కగనున్న వృక్షసంపదతో
చక్కగనున్న పరిమళ సుమముల
కమ్మని తావుల సొమ్మయి వనము
కోయిల పాటల కది నిలయమ్ము.

విరికన్నియలు వెచ్చ తేనియలు
పూలకంచముల పొందుపరచుకొని
భృంగరాజుకై రంగుల విరసి
రమణీయమ్ముగ నున్నది వనము.

అమనిశోభలు సంతరించుకొని
అంతులేని సొగసెంతో పూసుకొని
పులుగు గుంపులు - పురివిడి నెమళ్లు
పాటలు నాట్యము నయనానందము.

దూకెను మారుతి తరువులపైన
పులుగు - లెగరగా రెక్కలు తగిలి
పూవులు రాలెను హనుమంతునిపై
అతడు తోచెను పుష్పనగమువలె.

సీతను వెదకుచు మారుతి - వనమున
నిద్ర లేపెను పక్షుల గుంపుల
కల కల రవముల వనము లేచెను
చివురులు మెరసెను ఉదయ శోభతో.

పూవులు రాలిన నేలట సొగసుగ
సింగారించిన శ్రీవలె నుండెను
పూవిలుకాడై భాసెలె మారుతి
అందము లొలికె ఆశోక వనమున.

రాలెను ఫలములు - రాసిగ ఆకులు
పూవులు విడివడి నేల రాలగా
ఆ తరువులట సొమ్ముల నోడిన
చెడు-జూదరివలె కనులకు తోచెను.

పక్షుల గుంపులు ఎగిరిపోయెను
మిగిలెను చెట్లు నామమాత్రమై
బంధువు లందరు వీడిన నరులన.
తోచెను ఆ తరు సముదాయములు.

మణిమయ శోభిత సోపానమ్ములు
మంచినీటితో బావులున్నవి
మంచిముత్యములు మేలు పగడముల
కూర్చియున్నవట యిసుకతినె్నెలు

విశ్రమించుటకు స్పటికపు టరుగులు
ఒడ్డున బంగరు వన్నెల తరువులు
తామర పూవులు కలువలు కలిగి
చక్రవాకములు హంసలు గలవు.

చక్కని గదులు చిక్కని చెట్లు
ఇంపగు శిఖరము సొంపు లెగయగ
రాతిగృహముతో రమ్యముగాను
క్రీడాచలము ఉన్నది వనమున.

శిఖరాగ్రమున జారిన ఏరు
పతిపై అలిగిన సతివలె నుండెను
అందు వ్రాలిన తరువుల శాఖలు
అడ్డుగ నిలచెను ఆత్మబంధువన.

హితము గొలపగ-పతిని-తిరిగి, సతి
చేరెడి తీరుగ-వనమున నీరు
వెనుకకు మరలి నడువగతోచె
అలుక తీరిన అతివ చందమై

ఎఱ్ఱని పూలు చిగురులు మెరసి
అగ్నిచెట్ల వలె - తోచు - తరువులను
స్వర్ణ శోభతో వెలుగు - అరుగులను
సంతోషముతో గాంచెను మారుతి

బంగరు వన్నెల తరువుల నడుమ
వెలిగెను మారుతి భానుని రీతిగ
బంగరు గజ్జెల చిరు మ్రోతలతో
శోభిలు శింశుప తరువును చూచెను.

శింశుపతరువున చేరెను మారుతి
మాతను చూచుట కనువైనది యని
రాఘవు కొరకు ఎదురు చూచెడి
పావనమూర్తిని సీతను తలచుచు

“రాఘవురాణి పరమ పత్నివత
వనమున వెలుగును వనదేవతగ
నిరతము పతినే ధ్యానించుచును
రాగలదీ వన శోభను చూచి

ఈ వనమందలి మృగముల సేమము
పావని జానకి తెలియ గోరుచు
కరుణామయి యిట వచ్చుట నిజమని”
కొమ్మల కూర్చొని మారుతి చూచెను.

రాముని తలచుచు ప్రార్థన సలుపుచు
సంధ్యా సమయ నియమ నిష్ఠకై
అనువుగనున్న ఈ నది చెంతకు
జనకజ నిజముగ వచ్చి తీరును

ఈ వన శోభ అపురూపము గద
కోమలమూర్తికి తగియున్నదిగా
సీతామాత రాఘవురాణి
ఉండుట తథ్యము - ఈ వన మందు”

॥సు॥

15

సీతా సందర్శనము

అశోక వనము - నందన వనమది
అన్ని ఋతువుల ఫలసుమములతో
మృగములు-పక్షులు-మయూరములతో
కలువలు బంగరు కమలము లుండెను.

శింశుప తరువున కూర్చొని మారుతి
తిలకించెను ఆ వనమును తిరిగి
సురలోకములో నుండు సుమతరు
శోభితమైనది సుందర వనము.

అశోక తరువులు విరిసె నిండుగ
ఎఱ్ఱనిపూలు మంటగ తోనెను
పక్షులు రెక్కల - పూవులు ఆకులు
రాల్చెను వింతగ - రెపరెపలాడుచు.

పూచిన గోగులు కొత్త మోదుగులు
ఏడాకులు గల అరటి తరువులు
పొన్నలు, సంపెగ, ఎన్నో పూలు
ఉన్నవి సోయగ మొలుకుచు వనమున.

ఇంద్రుని వనమగు నందనవనము
ధనవతి వనము చైత్రరథమును
అధిగమించి కడు అందముగాను
అశోకవనము ఉన్నది లంకలో.

తారల పోలిన పూలతో తరువులు
రెండవ అంబర మన్నటు తోచెను
గంధమాదన గిరిమరియొకటని
ఆ వనమందలి భవనము తోచెను.

ఆ భవనము అట ఆకసమంటుచు
ఎత్తుగనున్నది వేయి స్తంభముల
ధవళకాంతితో అతి సుందరమై
కనుపించినది అనిలాత్మజునకు.

మాసిన చీరతో చెదరిన మనసుతో
చిక్కిన తనువుతో తినకోరకను
నిట్టూర్పులతో గుర్రే తెలియక
రక్కసి మూకల చిక్కిన పనిత.

హోమధూమముచె కప్పిన అనలము
కొత్త చంద్రుని పోలిన దేహము
వ్యధతో కుమిలెడి మనసు కలిగిన
కోమలమూర్తిని మగువను గాంచెను.

మలిన వస్త్రమున దీనవదనయగు
సుమరహితమగు సుమలత పోలి
పద్మరహితమగు పద్మాకరమన
ధ్యానమగ్నయై యున్నది అతివ.

వేటకుక్కల చిక్కిన హరిణిగ
నల్లత్రాచువలె జారిన వేణితో
రక్కసి రూపులు ముఖములు కనుచు
శోకతప్తయగు మూర్తిని గాంచెను.

పున్నమ చంద్రుని పోలిన ముఖముతో
రతీదేవి వలె నున్న అతివ అట
చీకటి చీల్చెడి వెలుగు రూపుతో
ఉన్నది-గాంచెను మారుతి నిండుగ.

తపోరాసియై కటిక నేలపై
బుసలు నిండిన ఆడుపాము వలె
విభుని తలచుకొని మదిని కలతపడి
ఉన్నది కోమలి-మారుతి గాంచెను.

లేడికన్నుల బెదరు చూపుల
అశ్రులు నిండెను అతివ కన్నుల
శోకమూర్తియై చిక్కిన మూర్తితో
మలినదేహయై మగువ యున్నది.

సందిగ్ధార్థము కలిగిన స్మృతి యన
తరిగిపోయిన సంపద వోలె
క్షీణితమైన శ్రద్ధ తీరుగ
నిష్ఫలమైన ఆశగ నున్నది.

విఘ్నమునందిన కార్యము తీరుగ
కలుషితమైన బుద్ధి రీతిగ
నిరాధారమగు అపవాదు వలె
గత యశస్సువలె నున్నది అతివ.

మబ్బల మాటున చంద్రుని రీతి
కాంతులు తరిగి కాంత యున్నది
ఆభరణములు ఆమె ధరించిన
వెలుగును అవి అట వేయికాంతులతో.

పునశ్చరణ యదిలేని చదువుగ
సంశయమ్మది కలుగుచున్నది
సీతయొ-కాదో-అను సందేహము
మెదలసాగినది మదిలో నపుడు.

ఆ పుణ్యవతి-జనకజ యగునని
మది తలపోసెను మారుతి అంత
పరిశీలించి మరిమరి చూచి
తెలిసిన గురుతుల పోల్చగ నెంచెను.

రామచంద్రుడు చూపిన నగలు
తరుశాఖలలో ఆభరణములు
ఒక్కపోలికగ నుండుట గాంచి
తప్పక సీతని తలచెను మదిలో.

“ఋష్యమూకమున చూచిన నగలు
ఇట తరుశాఖల వెలిగెడి సొమ్ములు
ఆభరణములు అటుయిటు చూడగ
అతివ సొమ్ములు అమరును సరిగ.

అంబరవీధిని అసురుడు గొని పో
అంబరమందు సగలను కట్టి
ఋష్యమూకమున జారవిడచెను
అట తరు శాఖల నిలచిన వవియే.

ఆ వస్త్రముతో కలిసెను వలువ
ఆభరణముల పోలిక లొకటే
తరుణి సోయగము ప్రభువుకు తగినది
కావున కోమలి జనకజ యగును.

పావని సీతను-నే కనుగొంటిని
పరమ పతివ్రత నిట చూచితిని
రామలక్ష్మణుల కార్యము తీర్చితి
వానరులందరు బ్రతికియుందురు.

స్త్రీయని-దయతో వేదన పడును
ఆశ్రీతురాలు అను ఆవేదన
ఆలి అపహరణ అమిత దుఃఖము
ప్రియసతి దూరము-అన్నీ బాధలె.

అంత దుఃఖమున రాముని మనసు
అశిశము లగ్నము ప్రియసతి ఎడల
అటులే-అమ్మకు రామధ్యానము
తలపుల-తనువులు నిలుపసాగిరి.

సౌందర్యాంబుధి సీతామాతకు
ఎంతటి ఘనుడో రాముడు విభుడవ
అతి సమర్థుడు విజితేంద్రియుడు
కావున బ్రతికెను ఈమెకు ఎడమై.”

సీతామాతను చూచిన మారుతి
మనసెగిరినది ప్రసవణాద్రికి
భక్తితో రాముని-మనమున తలచెను
పురుషోత్తమునికి వందనమిడెను.

॥సుం॥

16

దేవి వై న్యము మారుతిదుఃఖము

శుభముల రాసి సుందరి సీత
మేఘశ్యాముని హృదయరాణి గని
కోమలమూర్తికి కాని కష్టమని
ఆంజనేయుడు కడు దుఃఖించెను.

ప్రాణేశ్వరునెడ గాఢ స్నేహమది
ప్రాణప్రదమది అతి పవిత్రము
కావున మాత సర్వభోగములు
వదలి - వనమును చేరెను పతితో.”

“జనకరాజు తన కంటిపాపలా
పెంచెను - జానకి సర్వమనుకొని
దశరథ నృపునకు పెద్దకోడలు
రఘువంశాంబుధి చేరిన లక్ష్మి.

పావని జానకి ఆవని ఆవిధి
అసురుల చిక్కి బాధలు పడగ
మారుతి కన్నుల నీరుపొంగెను
మనసున ఎంతో కలత చెందెను.

రాముని మనసును దోచిన మగువ
మంగళమూర్తికి మంగళకరమై
లక్ష్మీప్రదమి ధర్మచరితకు
విధివాత గదా! యీ విధిబాధలు

“దశరథ రాముడు అతివను వెదకుచు
అతిబలశాలి వాలిని చంపెను
రావణుసాటి పరాక్రమశాలిని
కబంధు త్రుంచెను శ్రీరఘురాముడు

శ్రీరఘురాముని చరణ సన్నిధియె
సుఖమని ఎంచి ధ్యానించును గద
లక్ష్మణమూర్తి - విక్రమమూర్తికి
వదినగ మాన్యత నందిన మగువ.

జనస్థానమున వేలకొలదిగా
అసురులు మడసిరి రాఘవచేబడి
ఖరుడు త్రిశర వీరాధులు సమసిరి
సతిని వెదకెడు రామునిచేబడి.

ప్రభువు తలపుతో నిరతము గడపును
పతి సేవలకై పరితపించును
ఫలములు తినుచు వనముననున్నను
భవనమునున్నటు సంతసపడును.

జనకజ కళలలో ఏ వొక్కటికి
మూడు లోకములు సరిగావు కదా
రామభద్రుడు - సీతభద్రతకు
ఎంతటి కార్యము చేయుట తగును.

శామర పుప్పొడి తీరుగ నిండిన
నేలను దున్నెడి నాగటికొనచే
వెలుగులు చిమ్ముచు వెలికి వచ్చెను
మిథిలలొ వెలసెను జనకుని భాగ్యము

బంధువులందరి కెంతో దూరము
భర్తకు దూరము - బ్రతుకు భారము
భోగభాగ్యముల కసలే దూరము
బ్రతుకుచుండె నిట రాముని తలపుతొ.

సూర్యతాపమును భరించలేక
పందిరి నీడను చేరెడి రీతి
అతి సహజమ్ము జనకజ కొరకు
రాముడు వెదకుట సుఖములు వదలుట.

జానకి ప్రభువును చేరినంతనే
రాజ్యభ్రష్టునికి రాజ్యసంపదగ
ప్రభువుకు కలుగును ఎంతో సుఖము
చాలవు సంపద లామె ముందర.

కాంతకు కాంతుడె ఆభరణమ్ము
అన్ని సొమ్ములకు మించిన సొమ్ము
ఆనగలేక-అవనిజ యిచట
వెలవెలబోయెను కాంతులులేక.

పెనిమిటి బాసిన చక్రవాకి వలె
మంచుకమ్మిన తమ్మిచందమున
పెనుదుఃఖములో కాంతులు తరిగి
ఆశాకిరణము చూచుచు బ్రతికెను.

వాలిరాజ్యమును తమ్ముడు పొందుట
రమణి కారణము రఘుపతి వచ్చుట
నేనీ లంకను కలయజూచుట
జనకజ కొరకై అంబుధి దాటుట.

అమ్మనుగాంచితి జన్మ తరించెను
ఇనకుల తిలకుని కష్టము తీరును
మా సుగ్రీవుని మాట నిలచును.”
ఆనందించెను మారుతి ఎంతో.

॥సుం॥

17

మాత దర్శనము-మారుతిఆనందము

“చల్లని చంద్రుడు చూపెను మార్గము
సుదతి సీతను చూచితి నిచ్చట
చంద్రకాంతిలా మనసుకు శాంతి
కలిగెను నాకు మాతను చూడగ.”

బరువుతో మునిగెడి పడవరీతిగ
సీతయున్నది కడుదుఃఖముతో
ఆమె చెంత కలరెందరొ స్త్రీలు
అసురకాంతలు వికృతరూపులు.

ఒంటికన్నుతో వొక్క కర్ణముతో
చెవులు లేనిది ఎగసిన ముక్కుల
పొట్టి వెంట్రుకలు బోడితలలతో
గడ్డము తాకెడి పెద్ద పెదవులతో.

గుంపుగ నుండిరి రాక్షస స్త్రీలు
కురచదేహులు పెద్ద కుచములు
లంబోదరములు ఏనుగు చెవులు
అశ్వముఖముతో భీకరరూపులు.

పొడుగు నాలుకలు కోరలు కలిగి
నిడుపగు నఖములు - వికృత ముఖములు
రక్తమాంసములు - మత్తుగ కల్లు
నిండిన కడుపులు - అరపులు కేకలు

కోలాహలముతో భయము గొలుపుచు
రక్తము పూసుకు రక్తసులుండిరి
ఆంజనేయుడు ఒడలు గగుర్చుతో
కాంచెను వారిని తరువున కూర్చొని.

కాంతి తరిగినది - సొమ్ములు లేనిది
కాంతుని కొరకై శాంతి లేనిది
పుణ్యము తరిగి పుడమిని రాలిన
తారనుపోలి జనకజ యున్నది.

సింగము కనబడ - దంతి గుంపులో
తోడి వీనుగులు పారిపోవగా
ఒంటిగ దొరకిన ఆడుదంతి వలె
చిక్కెను జానకి - రావణు పురమున.

తీగలు మీటక దాచిన వీణయి
తంతులు వదులయి ధూళి నిండినటు
ఉన్నది జానకి రాఘవు స్మరణతో
రక్కసి స్త్రీలను లెక్క చేయక.

శరత్కాలమున మేఘము చేత
చిక్కిన పాడ్యమి చంద్రుని రీతి
బుధు డంగారకు లిద్దరి చేత
బాధలు పడెడి రోహిణి రీతి.

బురద నిండిన తామర పూవయి
పూవులు రాలిన పూల తీగయి
లేడి కన్నుల కాంతను చూచి
కడు దుఃఖించెను మారుతి మనమున.

దుఃఖము నిండి కళ తగ్గినది
భర్త పరాక్రముడని ఎరిగినది
పాతివ్రత్యము రక్షణనున్న
రమణిని చూచుట నా భాగ్యమని.

కన్నుల పొంగె ఆనంద భాష్యములు
పొంగెను హనుమ కృతార్థుడైతినని
రామలక్ష్మణుల మనమున తలచి
అట తరుశాఖల వేచియుండెను.

॥సుం॥

18

రావణాగమనము

ప్రాతఃకాలపు శోభల వెలిగె
లేత చిగురులు విరిసిన పూలు
తీరుగ మాతను తిరిగి చూడగ
వేచియుండెను మారుతి - వనమున.

శిషా-వ్యాకరణమ్ముల వేదము
ఆరంగమ్ముల నెరిగినవారు
క్రతువుల మనసు నిలిపినవారు
బ్రహ్మరాక్షసులు సుస్వరములతో.

బ్రహ్మ ముహూర్తపు శుభ ఘడియలలో
శుచిగా చేసెడి వేదఘోషలు
మంగళవాద్యము లెన్నో అచట
వీనుల విందుగ వినెను మారుతి

మంగళ ధ్వనులకు నిద్ర మేలుకొని
విలువగు వలువలు విరి దండలను
మేన ధరించి సీతను తలచి
పరవశుడయ్యెను పంక్తికంధరుడు.

కామాతురుడు రావణాసురుడు
కాంతను తలచి తాపము నిండి
మనసున సుందరి రూపు మలచుకొని
సీతను చూడగ వని కేతెంచెను.

పక్షుల కూతలు - పూలతొ తరువులు
మృగములు - జలముల కమలములుండి
బంగరుతోరణ సోయగాలలో
వెలిగెడి వనమును - చేరెను ఏలిక.

మణి భూషణములు రత్నహారములు
సంపద లింపుగ వెలిగె మేనున
శతసంఖ్యలౌ ఆ రాజు వెంబడి
నడచిరి తోడు అతని భార్యలు

సురపతి వెంట సురస్త్రిలన్నటు
సతులు నడచిరి రావణు వెంట
దివ్యైలు కలిగి చామరములతో
రాక్షస కాంతలు నడచిరి వనికి

బంగరు పాత్రల జలకము నింపి
ముందర నడచిరి కొందరు మగువలు
మణి శోభితమగు ఆసనమ్ములు
కత్తులు తీసుకు సుదతు లుండిరి

బంగరు దండము కలిగిన ఛత్రము
పున్నమ చంద్రుని పోలి యున్నది
రాజహంసలా రమణీయము అది
రమణి ధరించి నడచెను వెంట

రత్నపాత్రలో మధువును నింపి
తన కుడిచేతను దాల్చిన మగువ
నిద్ర లేమిచే కనులు మూతబడు
కాంతలు - మబ్బుల మెరపుల తీవలు

పంక్తికంధరుని వెంట నడువగా
రమణీమణిని చూచుటకొరకై
రావణాసురుడు అశోక వనమును
తీవిగ చేరెను సతులందరితో

జారిన కొప్పులు - రాలిన గంధము.
తొలగిన సరములు నిద్దుర కన్నులు
మద్యపు వాసన మత్తు జారని
ముద్దుగుమ్మలు కోరిక నెలవులు

ముఖముల చెమట మేనికాంతులు
నలిగిన దండల ముడివడెకురులు
ఎఱ్ఱని కన్నుల సుదతుల చేర్చుకు
ఆతివను చూడగ వచ్చెను జేడు

చక్కని కన్నులు చిక్కని సొగసులు
అందము లెగసెడి మేని కాంతితో
నల్లని కురులతో నున్న అతివను
సీతను చూడగ వచ్చెను అసురుడు.

దనుజనాథుని రమణుల బంగరు
వడ్డాణమ్ముల గజ్జెల ధ్వనులు
కాలియందియల సందడి యింపుగ
విన వచ్చినది మారుతి కపుడు.

పరిమళ తైలము వెలిగె దివ్యైల
ఆ దివ్యైలను వెలదులందిరి
విశాలనేత్రుడు - కామాతురుడు
ఎఱ్ఱని కన్నులు కలిగియుండెను.

వింటిని మరచిన మన్మథుడతడు
అతి సుందరుడు పంక్తి కంధరుడు
అతిశయించిన కామశాపమున
కాంతను చూడగ వనికెత్తెచెను.

భుజకీర్తులపై జారిన వలువ
పొలనురుగులా ధవళకాంతితో
వెలిగెడి దానిని ఎగయలాగుచు
సొగసుగ తీవిగ వచ్చెను అసురుడు.

విశ్రవసునికి తనయుడు తోడు
అతిబలశాలి భూషణయుతుడు
శంకువు వంటి కర్ణము లుండి
రావణు డుండెను మత్తు నిండుగ.

తారలనడుమ చందమామలా
తేజోవంతుడు అసురభూపతి
రాక్షస యువతుల మధ్య నుండగ
మారుతి తలచెను రావణుడే యని.

వాయుపుత్రుడు తేజోవంతుడు
ఆంజనేయుడు - రావణు చూడగ
క్రింది కొమ్మలకు మెల్లగ జారెను
ఆకుల ఒదిగి బాగుగ చూచెను.

॥సుం॥

19

సీత భీతిల్లుట

రూప యౌవనుడు భూషణయుతుడు
రాక్షసప్రభువు రావణు చూచి
రాముని సతి - ఆ పావన చరిత
మదిలో ఎంతో వ్యధ నొందినది.

పెనుగాలెగసిన వనము నందున
కదళితరువై కంపించినది
రాక్షస స్త్రీల కావలి నడుమ
దుఃఖపీడితను చూచెను అసురుడు

కటిక నేలపై కూర్చొని - సీత
వారిధి మునిగెడి నావరీతిగ
నరకిన తరుశాఖై న తీరుగ
పాతివ్రత్యపు నియమము నున్నది.

సంకల్పంబను అరవము నెక్కి
మనమున - రాముని రాజశ్రేష్ఠుని
తలచుకు నాధుని చేరెడి రీతిగ
ఉన్నది జానకి తరువు క్రిందున

పూజా ద్రవ్యము లేని పూజగా
నిష్ఫలమయిన ఆశరీతిగా
క్షీణితమయిన కీర్తిరీతిగా
వ్యర్థము అయిన శ్రద్ధ మాదిరి.

మణి మంత్రాదుల బంధింపబడి
మెదలకయున్న నాగుపామువలె
కేతుగ్రహముచే బాధల నందిన
రోహిణి వలె అట జానకి యున్నది.

తపోరాశియై ఉపవాసములతో
ధ్యానమగ్నయై దుఃఖభాజయై
భయభ్రాంతయై చిక్కిన తనువుతో
దీన వదనమున సీత యున్నది.

దశరథరాముడు ప్రాణేశ్వరుడు -
దశకంఠుని పరిమార్చవలెనని
దేవతలందర కోరుచున్నటు
మైథిలియున్నది ధ్యానించుచును.

నాయకు డంతము అయిన సేనయై
నిశికి లొంగిన వెలుగు రీతిగ
ప్రవహించని - నది అనిపించగను
జానకి ఉన్నది తరువు క్రిందన.

నిరతము పతినే ధ్యానించుచును
శోకభారమున ఉన్న జానకిని -
మధుర భాషణల - ముదితను మార్చగ
రావణాసురుడు సంకల్పించెను.

॥సుం॥

20

రావణ ప్రలాపము

“కడుపు మూసుకొని ఉరమును దాచి
కన్నుల సౌగసులు కనబడకుండ
దాచకు - దాగవు నీ అందాలు
బంధించినవి నను మోహముతో.

కలువ కన్నులు కలిగిన కాంతా!
కడు సుందరివి సర్వలోకముల
సద్గుణరాశివి - సరసుడ నేను
కాదనబోకుము కరముగ్రహించుము

పరకాంతలను చెరపట్టుట - మరి
అపహరించుట - బలాత్కరించుట
మా కులధర్మము మైథిలి వినుము
కావున నిన్ను తెచ్చుట ధర్మము.

అది సరియైనను ననుకాదన్న
నిను తాకను-నే తాపము నిండియు
సీతాసుందరి నన్ను నమ్ముము
నావల నీకు భయమెపుడుండదు.

మలిర వస్త్రముతో ధ్యానమూర్తివై
కటికనేలపై ఏల పరుండుట?
ఉపవాసముల వాడిపోవుట
నీ సలెందుకు నేనుండగను?

వివిధ వస్త్రములు విరి దడలతో
అగరు ధూపముల చందనమలదుకు
మధుర పానముల మెత్తని శయ్యల
సుఖముగ నుండుము మంగళకరముగ.

జగన్మోహినీ! నీ జవ్వనము
వృత్థముగా నువు పోనీయకుమా!
రాదది తిరిగి-పారిన నీరది
పాటల గంధీ! విను నా మాటను.

వాణినాథుడు నిన్ను సృజించెను
లోకోత్తరమగు సౌందర్యముతో
ఇంతటి నిన్ను చేసిన నలువ
చేయుట మానెను సుందరశ్రీలను.

ఆ బ్రహ్మయినా చూచిన నిన్ను
మోహించుట యది అతి సహజమ్ము
చంద్రముఖీ! నీ సౌగసుల నుండి
దృష్టి మరలదది నీకు తెలియదు.

రత్నరాసులు పోసెదనీకై
నా సతివైనచో నీకు శుభమగు
నా రాజులకే రాణి వగుదువు
రమణీ రమ్మ కాదనవలదు-

సురలు అసురులు ఆలమునందు
నా ముందసలు సరిపోరు సుమా!
నీ జనకునికి జనక రాజుకు
జయించి యిచ్చెద ఈ భువినంత

సౌగసుగ నీవు సౌమ్ముల నుంచుకు
మధుపానమ్ముతో మనసు పెంచుకు
కాంతారమ్ము-విహరించగను
కాంతారమ్ముల పూపొదరిండ్ల

నారచీరలతో వనమున తిరుగు
రాముని-మనమున తలపోయకుమా!
వానప్రస్థమున భూశయనమున
రాముడు యింకా బ్రతికి యుండునా?

నాకాధీశుడు గెలిచిన కీర్తిని
హిరణ్య కళిపుడు తిరిగి పొందినటు
నన్ను గెలిచి నిను తిరిగి పొందగ
శక్తిలేదు నీ రామభండ్రునికి!

బెదరెడి సీతా! చిరునవ్వాసగుము
నన్నాకట్టే కన్నులు నీవి
నా మనసును నువ్వపహరించితివి
ఫణిని చూచిన ఖగరాజువలె

నా సతులందు నాకసలెంతయు
మనసే లేదు నిన్ను చూడగ
సౌమ్ములు లేక సింగారించక
ఉన్నా నిన్నే మరువకుంటిని

తపోబలమున పరాక్రమమున
కీర్తియందునా తేజమునందు
సంపదలందు సౌగసులయందు
సాటిరాడు నీ రాముడు నాకు

ఓ లలనా! నీ వెల్ల సౌఖ్యములు
పొందుము మధువును స్వేచ్ఛగ త్రాగుము
సంపదలన్నీ నీ కందించెద
సుఖముల తేలుము శుభముల రాశి !

భోగములందు తేలగరమ్ము
ఆభరణముల సింగారమ్ముల
సుందరి - నీకై తొందరపడుట
సరసుడ నాకు సరియగునుసుమా!

॥సు॥

21

జానకి హితవు

భయంకరమగు అసురుని పలుకులు
వినిన జానకి పరితాపముతో
దీన స్వరమున దుఃఖపీడిత
మారు పలికెను ములుకుల పలుకుల

పరపురుషుడు-నీ పడతిని కోరిన
నీ మది కలవర మందిన యటుల
పరకాంతను నీ వాశించిన ఎడ
ఆ విధి ఆ మగడెంతో కుందును

తృణమును తీసి నడుమను నిలిపి
పాతివ్రత్యము భంగపడకను
మనమున విభుని ధ్యానము చేసి
పలికెను జానకి అసురుడు వినగ

దురహంకారుడ! బుద్ధి మారదా
వినాశకాలము వచ్చె నసురులకు
వినయము చూపెడి నటనతో నీవు
హిత వాక్యములు వినకున్నావు.

“ఓ రావణుడా! నీ రాణులతో
సర్వ భోగములు అనుభవించుము
పాపకర్ముడు మోక్షము కోరెడి
రీతిగ నున్నది నను తెచ్చుటది.”

బుద్ధిహీనుడు చెడు నడవడికల
దుష్టుడు-రాజై యుండిన చోట
ఎంతటి చక్కని రాజ్యము కూడ
నాశనమగుట విదితమే కదా!

అసురుని ముఖమే చూడక జానకి
వెనుకకు తిరిగి వీపటుత్రిప్పి
మరల పలికెను - “పరుని భార్యను
సతిగా కోరుట తగదు-పాపము

రవితో నుండెడి తేజము రీతిగ
రామునితోడు వీడని దానిని
భోగభాగ్యముల ఆశచూపి నను
ఆశించుట నీ అవివేకమ్ము.

రాక్షసరాజా! ధర్మము తెలియుము
ఉత్తమ పురుషుల నియమము లెరుగుము
నీ సతి రక్షణ నీకు ముఖ్యము
ఆ విధి పురుషుడు ఆలిని గాచును.

లంకను పాలించగ మనసున్న
ఘోర మరణమును కోరకున్నావో !
పురుష శ్రేష్ఠుడు రాముని మైత్రి
కోరుము-రాముడు శరణ మొసగును!

వజ్రాయుధము వధించకున్నను
యమరాజెంతో కరుణ కలిగినను
కోపోద్దిప్తుడు కోదండముతో
విడువడు నిన్ను నీతిహీనులను.

మూడడుగులతో అసుర రాజ్యము
హరియించిన హరి రామచంద్రుడు
ఆ సంపద వలె నను తన దరికి
తీసుకుపోగల శక్తిమంతుడు

సర్పమువంటి రాముని శరములు
మంటలు గ్రక్కుచు లంక దహించును
భగరాజై శ్రీరామచంద్రుడు
రక్కసి సర్పము లన్నిటి చంపును.

ఇనకుల తిలకుడు కరుణామయుడు
శరణుకోరిన రక్షించును నిను
చేరుము రాముని పాద సన్నిధి
నను-మరియాదగ సాగనంపుము.

శునకము వాసన పసి కట్టినటు
పురుషసింహులగు రామలక్ష్మణుల
జాడ తెలిసి - అట లేని సమయమున
అపహరించితివి శూరుడవా నువు!

పురుష సింహముల గాలికి బెదరి
లేని సమయమున-పిరికివాడవై
అపహరించితివి ఆడుదానిని!
చోరుడ వీవు! శూరుడ గావు.

అలకాపురమున దాగినగాని
వరుణుని శరణు కోరిన గాని
పిడుగుపాటునకు గురియగు తరువన
పుడమిని నీవు కూలుట నిజము”

॥సు॥

22

రావణు పరుషోక్తి - జానకి హెచ్చరిక

సీత పలికిన పలుకులు వినిన
రావణు డంత పలికె కోపమున
“నీ వాడిన యీ పరుష భాషణ
తిరస్కారము లోక సహజము

నీ కొసగిన గడువింకను-రెండు
మాసము లున్నది మైథిలి వినుము!
ఆపై నీవు నా శయనమునకు
రావలసుండును ఓ కుసుమలలా!

అదను తప్పిన ఆశ్వరాజముల
సారథి ఒడుపుగ ఆపిన రీతి
నీపై పెరగిన క్రోధము నంతయు
నీపై పెంచిన మోహము అణచెను.

ఆ తీరుగ నువు నా దరి రానిచొ
మరునాడుదయపు విందు భోజనము
నిను ఖండించి సిద్ధము చేతురు
సిద్ధముగా నువ్వండుము సుదతీ!”

రావణు ధోరణి వినిన అతివలు
అతని భార్యలు అతి సుందరులు
సుర సుందరులు - అసురాంగనలు
మదిలో ఎంతో కలవర మందిరి.

సుర గంధర్వ సుదతులు ఎన్నో
ముఖ సంజ్ఞలతో కనుసన్నలతో
బెదరిన సీతను ఊరడించిరి
భయములేదని-మూగ భాషతో.

తోటి పడచుల తోడు చూచుకొని
పాతివ్రత్యపు బలము చేతను
తిరిగి రావణుని తోడ నుడివెను
హిత వాక్యముల సీత పలికెను.

“చానవరాజా! నీ వీ రీతిగ
పరకాంతను బంధించి వుంచుట
నీకు తగదని హితము తెలుపగ
హితులే లేరని తోచుచున్నది.

దేవప్రభువునకు శవీదేవి వలె
ధర్మప్రభువు శ్రీరామ విభునకు
సతినై యున్న-నను-కోరితివా!
నీతిమంతులు మదిలో కోరరు.

మదగజమును కుందేలు ఢిక్కాను
రీతిగ నున్నది నీ సాహసమది
రాముని ముందు నిలువగ లేవు
రాక్షసుడా! నీ వెంత అల్పుడవు!

భయము గొలిపెడి కన్నులు నీవి
పింగళ వర్ణముతోను వికృతము
పతివ్రతనగు నను కామముతో
చూచిన-నేలకు రాలవదేమి !

దశరథ విభునకు కోడల నేను
రామచంద్రునికి ప్రియసతి నేను
నను దుర్భాషలు పలికిన నాలుక
చీలక యున్నది ఏలనాకో!

ఓ దశకంతుడ! నీ దెస చూచిన
భస్మమగుదువు నా తేజముతో
నా విభునానతి తపో నియమము
అడ్డుపడగ-నువు బ్రతికిపోతివి

అతి బలశాలిని-ఓటమి లేదని
మాటలు చెప్పెడి మోసగాడవు
చోరుడవీవు-కాంతుడు లేని
సమయము చూచి నను తెచ్చితివి”

సీత పలికిన మాటలు వినిన
రాక్షస విభునకు కోపము హెచ్చెను.
కన్నులు పెద్దగ చేసి నిలచెను
భయము గొలిపెడి రూపము వచ్చెను.

ఘనమగు మేఘము నల్లని మేను,
పొడవగు భుజములు, పెద్ద శిరసుతో
భీమబలుడు గంభీరపు టడుగులు
కన్నుల నిప్పులు కురియుచుండెను.

రత్నకిరీటపు టంచులు కదిలెను
మదిలో రగిలిన కోపముతోను
రక్తమాల్యములు ఎఱుని వలువలు
రక్తచందనము కన్నులు ఎఱుపు.

ఎఱుని కాంతుల భుజకీర్తులతో
నల్లని వస్త్రము చుట్టిన అసురుడు
అమృత మధనము చేయునప్పటి
వాసుకి చుట్టిన మంధరమాయెను.

రాక్షస రాజు-రావణబ్రహ్మ
విశాల వక్షము ఎత్తగు భుజములు
శిఖరము కలిగిన మంధర నగమై
ఉజ్వల కాంతితో వెలుగులు చిమ్మెను.

రవివలె వెలిగెడి కుండలములతో
వివిధ భూషలు విరి దండలతో
విరిసిన ఆమని అయినను అసురుడు
దుద్ర భూమిలో మంటపమాయెను.

నిశ్వాసముల బుసలను కొట్టుచు
సీతను చూచి తిరిగి పలికెను
“ప్రాతః సంధ్యను హరించు రవివలె
రాముని నమ్మిన నినుకడ తేరెచ్చెద.

పంక్తి కంధరుడు రాక్షసరాజు
శక్తిమంతుడు వీరుడు అతడు
ఆవిధి మైథిలితోను పలికి-తన
అసురాంగనలకు ఆజ్ఞల నిడెను

అసురకాంతలు వికృతరూపులు
ఒంటికన్నుతో ఒక్క కాలుతో
కాళ్ళు లేనిది గజపాదముల
పెద్దకుచములు బానకడుపుతో.

అశ్వముఖముతో పెద్ద నాలుకతో
నాసిక లేనిది - సింగపు ముఖముతో
సూకరముఖము పెద్ద తలలతో
వింతగు వికృత స్త్రీలతో పలికెను.

“రాక్షస యువతులు మీరందరును
తొందరగా యీ సీత నాదవగ
అనురాగముతో నుండు రీతిగ
తెలివిగ మీరు చేయుడు కలిసి.”

సీతకు హితమగు పనులను చేయుడు
సామము దానము భేద దండములు
అనువగు రీతిగ ఆచరించుడని
ఆనతి నొసగెను క్రోధము నిండి.

విభుని క్రోధమును అతని ఆనతి
వినిన భార్యయగు ధాన్యమాలిని
పతికి కౌగిలిడి ప్రేమ మీరగ
పలికెను - తనతో సుఖము నందుమని.

“అందము లేదానంద మియ్యదు
ఎందుకు సీత? నే నుండగను
ఆమె నుడుట ఆ విరించి నిజముగ
లిఖించ లేదు భోగము లందగ.

నిను కోరని ఏ అతివను కోరిన
సుఖమేమిటి! నీ వది తెలుసుకొను
కోరినదానిని చేరినవానికి
కోటి సుఖములు కలుగు నిజముగ.”

ప్రియసతి పలుకులు ప్రీయ వచనమ్ము
అతి బలశాలి దశకంతుడు విని
మందహాసమున సతులందరితో
వెలుగులు చిమ్మెడి భవనము చేరెను

భయకంపితయై దృఢ చిత్తముతో
వణకెడి సీతను మరువగ తలచి
మదనుని వశమున చిక్కిన అసురుడు
చేరెను భవనము చేరి మదవతుల.

॥సుం॥

23

రావణు ఔన్నత్య వర్ణన

రావణు డంతట భవనము చేరగ
రాక్షస వనితలు సీతతో పలికిరి
కోపము నిండిన పరుష భాషణల
జనకజ మది నొప్పించ దలచిరి.

పిల్లికన్నుల రక్కసి హరిజట
గ్రుడ్డు త్రిప్పుచు పలికెను అంత
సురప్రభువగు ఆ ఇంద్రుని గెలచిన
మా ప్రభు చేరుము నీకు శుభమగు.

“చూ దశకంతుడు ఉత్తమోత్తముడు
పులస్త్య ప్రజాపతి వంశోద్భవుడు
అతడు మహాత్ముడు అతివిక్రముడు
అతని భార్యవై సుఖముల నందుము.”

ప్రభుస పలికెను కోపముతోను
అతి బలవంతుడు శూరుడు వీరుడు
యుద్ధమునందు వెనుకకు తిరగడు
రావణుభార్యగ ఎందుకు చేరవు ?

అంతట రక్కసి ఏకజట
పలికెను సీతతో క్రోధముతో
బ్రహ్మకు మానసపుత్రులు అర్గురు
అందు పులస్త్యుడు నాల్గవవాడు.

భార్యల నెంతో ప్రేమించునుగా
మండోదరి - మా ఏలిక హృదయము
ఆమెను మరచి నిను చేరుకొని
నీతో నుండును సర్వము వదలి.

విశ్రవసునికి మానసపుత్రుడు
తేజోవంతుడు ఋషి పుంగవుడు
అతి విక్రముడు అరిభయంకరుడు
రావణు డాతని తనయుడు తెలుసా !

అంతట వికట పలికెను సీతతో
ఓ సీతా ! నువు మూర్ఖత వదలుము
పలుమారులు మా ప్రభువు - దేవతల
గంధర్వులను నాగుల గెలచెను.

దుక్కుభి పలికెను అనునయముగను
ఓ సీతా! విశాల నేత్ర! విను
అతని భయమున పూలచానలు
తరువులు కురియును అన్నియును.

రావణు భయమున రవి తీక్షణముగ
కిరణములను తను వెలుగనీయడు
వాయుదేవుడు వీచును సరిపడ
అంతటి రావణు కాంతవు కావలె.

అతను కౌరిన తీరున శైలము
జలముల నిచ్చును - మేఘము కురియును
నే తెలిపితిని విశదముగాను
వివేకముతో అతని వరించుము."

॥సుం॥

24

రాక్షస తర్జనము

విక్రతమయిన ముఖములు కలిగిన
రాక్షసస్త్రీలు పలికిరి కటువున
అందమయినది అతని శయనము
అతి విలువయినది స్వర్ణసమముది.

నరకాంతవు సేవకుటచేతను
నరునిభార్య యన గొప్పను కొంటివి
దనుజనాథునితో ముల్లోకముల
భోగములందుము భాగ్యకాంతివై.

రాజ్యములేడు అదవుల తిరుగును
కోరిక సఫలము చేయగలేడు
మానవు వాతడు మహిమలు లేవు
కావున - రాముని మరచుట మేలు

అంతట వానికి వారిగొలుపునటు
కలువలు పోరిన కనులనీజితో
దానవకాంతల పలికె దీనముగ
“మానవకాంతను కోరుట తగదు.

మానవకాంత దానవకాంతగ
ఉండగ తగదు ఒంటరినైతిని
పాపపుమాటలు లోకవిరుద్ధపు
విషయములన్నీ పలుకుట తగదు.

రాముడు నాకు దేవుడే సుమా!
రాజ్యము భోగము లేకపోయినను
పురుష పుంగవుడు నామది ఏలిక
ఏలపలుకుట వ్యర్థపుమాటలు.

సురపతి సతి ఆ శచీదేవి వలె
రోహిణి చంద్రుని పీడని రీతి
అరుంధతికి వశిష్ఠుడు దైవము
సుఖదుఃఖముల రాముని దానను

అగస్త్యమునితో లోపాముద్ర
చ్యవనుని వదలని సుకన్య రీతి
సత్యవంతునికి సావిత్రి వలె
శ్రీమతితో ఆ కపిల మహాబుష్ణి

ఎందరు కలరో వుణ్ణ చరిత్రలు
పరమ పతివ్రత అల దమయంతి
నిషధరాజు నలు ననుసరించినటు
ఇనకుల తిలకుని నా మది మరువను.”

జనకజ పలుకులు వినిన రక్కసులు
కోపము పెరిగి సీతను చూచిరి
వారందరట పరుషము లాడుచు
బెదరింపుల ఒప్పించనెంచిరి

శిశువ తరువున సుందరమూర్తి
వాతాత్మజుడు అంతయు చూచుచు
రక్కసి పలుకులు ఆ బెదరింపులు
విని మదినెంతో వ్యధ నొందెనట.

పెదవుల నాలుక నాకుచు వారు
వికృతమయిన రూపుల వారు
ఆయుధములను చేత ధరించి-
రాజుకు తగదీ సీతని పలికిరి.

రక్కసి వచితల బెదరింపులతో
దుఃఖము పొంగెను సీతాదేవికి
మదిలో విభుని తలచుకొనుచును
శోకము నిండెను శుభముల రాశి.

భయము గొలిపెడి రూపుతో నున్న
వినత రక్కసి బాన కడుపుతో
సీతను చూచి పలికెను అంత
“సంతోషించితి నీ పతిభక్తికి !

ఓ సీతా! నీ మేలు కోరితిని
సురపతి ఇంద్రుని అందమువాడు
చతురుడు రూపుల అతిసుందరుడు-
పంక్తికంధరుని పతిగా నెంచుము.

మానవమాత్రుడు-రాముని విడచి
రావణు నాశ్రయమందు సుఖములు
విలువగు భూషలు మేలగు వలువలు
కలిగియుండుము భోగములందుము.

స్వాహాదేవీ - శచీదేవి
అగ్ని-ఇంద్రుని తోడు వీడనటు
రావణు తోడునీడగ నుండుము
కాదన-నిన్ను కబళించెదను.

వికట పలికెను పిడికిలి ముడిచి
సీతా! నువ్వీ సంద్రము నిద్దరి
సంద్రము దాటగ ఎవ్వరితరము?
దేవరాజు తను దిగిచా శూన్యము!

యౌవనమన్నది స్థిరమదికాదు
యువతులు చానిని అనుభవించవలె
భర్తగ రావణు స్వీకరించుము
స్వర్గసౌఖ్యములు బడయుట నిజము.

కాదనబోకుము-గుడియ చీల్చి
భక్షించెద - నువు తెలివిగ బ్రతుకు”
చండోదరి యను మరియొక రక్కసి
శూలము త్రిప్పుచు పలికె కోపమున.

సుందరి - రావణు చేత బడగనే
చూచిన నా మది కోరిక కలిగెను
గుండియ-ప్రేగులు చవిచూడాలని
వేచియుంటిని సమయము కొఱకు.

ప్రభుస పలికెను క్రూరముగాను
“చంపెద నిన్ను పీక పిసకి మరి-
రాజుకు చెప్పిన నిన్ను చంపినటు-
ఆరగించుటకు ఆనతిచ్చును.”

అజాముఖి యను క్రూర రక్కసి
పలికెను తనతో నున్నవారితో
సీతను చంపి మాంస ఖండములు
సమముగ భాగము లేసి పంచుడు.

భాగములందు తగవులు వద్దు
మద్యము-లేహ్యము మరి కొంతెక్కువ
తీసుకువచ్చిన-మాంస ఖండములు
మనసగు రీతిని ఆరగించుదము.

అజాముఖితో సరియని పలికి
మరియొక దానవి శూర్పణఖసేను
నరమాంసమును ప్రీతిగ మెక్కి
మనసుగ దేవి నృత్యము చేతము.

సురకన్య వలె శోభిలు సీత
భయము గొలుపు ఆ రక్కసి మూకల
బెదరింపబడి మది కలతబడి
శోకము నిండెను శోభన దేవత.

॥సుం॥

25

జానకి విలాపము

జనకరాజసుత జానకి అంత
రాక్షస వనితల మాటలు విని-తను
గద్గద కంఠముతోను పలికెను
“మానవశ్రీని మానిని నేను.

మీరందరు నను మనసగు రీతిని
బాధించుచును ముక్కలు చేయుడు
ఆపై ఆకలి-తీరగ నన్ను
భక్షించుడు మీ కుక్షి నిండును.

సీత శరీరము కృంగిపోయెను
గుంపును వీడిన ఆడు లేడియై
క్రూరమృగముల చిక్కిన చందము
వణకెను మిక్కిలి భయముతోడను.

రామప్రభువును మరిమరి తలచుకు
పూచిన ఆ తరుశాఖ ఊతగొని
నిలచెను - కన్నుల నీరు నిలచెను
ఏకధారగా జారెను అతివకు.

విసురగు గాలికి విరిగిపోయిన
అరటిచెట్టు వలె నేలను బడెను
పొడవై నలుపగు అవనిజ వేణి
కదలుచు ప్రాకెడి ఫణి వలె నుండెను.

గుండెల పొంగిన శోకము నాపగ
శక్తిలేని వైదేహి తలచెను
రామచంద్రుని - లక్ష్మణ మూర్తిని
కొసల్యాది అత్తగార్లను.

మార్గమధ్యమున అంబుధి నడుమ
పెనుగాలుల పాడైన నౌక వలె
పాపకర్మను పతికి దూరమై
దిక్కులేక యిట కుములుచుంటిని.

నీటికోతకు తరిగిన గట్టును
రక్కసి కోతకు చిక్కితి నేను
చక్కని కన్నులు సింగపు నడక
కలిగిన రాముడు - పాపుల కందడు.

పూర్వజన్మమున చేసిన పాపము
ఈ విధి నేను అనుభవించవలె
రక్కసి మూకల చిక్కితి నిచట
నేనిక రాముని చేరుట కల్గ.

స్వేచ్ఛగ ప్రాణము విడుచుటకయినా
ఈ నరజన్మకు సాధ్యము కాదు
పరులకు లొంగి పడియుండగను
ఈ నరజన్మము నెత్తి నేను.”

॥సుం॥

26

దేవి నిశ్చయము

జానకి ఎంతో విలపించినది
వివిధ ఊహలతో బ్రతుకు భారమన
రాక్షస స్త్రీల నడుమ చిక్కితిని
రాముని చూడక బ్రతుకజాలనని.

గుండియ కాదిది బండరాయి యగు
పగులకున్నది పతికి దూరమై
ప్రాణవిభుడు శ్రీరామ ప్రభువునకు
దూరమయిన నే బ్రతుకుట తగదు.

మంచి మనసుతో మరపే రాడు
దయా గుణముతో శోభిలువాడు
దాశరథి నా బీవిత సారథి
నా దురదృష్టము కావున మరచెనొ ?

జనస్థానమున వేల కొలదిగా
రక్కసులను దునుమాడిన రాముడు
దండకాటవిని విరాధు కూల్చిన
రాముడు రాడయె నను రక్షింపగ.

వారిధి నడుమ ఉన్న లంక యిది
వైరుల కందని రీతిగ నున్నది
అయినా రాముని దివ్య శరములను
ఆప శక్యమా ? సురలు అసురులకు !

ప్రియసతి నగుదు - ప్రాణవిభుడు నను
రావణు లంకలో చిక్కినదానిని
పరాక్రమముతో చెర విడిపించడు
కారణమేమో తెలియకున్నది ?

వృద్ధుడు జటాయువెంతో వీరుడు
రావణు నెదిరి పోరెను నాకై
రఘుపతి నా ఉని కెరిగి నంతనే
ఊదివేయు నీ లంకాపురమును

ఇంకును అంబుధి రామునిచేబడి
క్రీరి నశించి దనుజుడు మడయును
పతులను బాసిన పడతులందరూ
విలపించెదరీ లంకలో త్వరలో.

రుద్రభూమిగా మారును లంక
రుద్రమూర్తియై రాముడు రాగ
అశుభము లంకకు కలుగునట్టుగ
శకునము లపుడే అగపడుచున్నవి.

నే వినవలెగా యీ పురమందు
పడతుల రోదన శబ్దము తెన్నో
కాంతుని బాసిన కాంతరీతిగ
కాంతి విహీనము అగునీ లంక.

క్రూరుడు రావణు డిడిన గడువది
ముగియుచున్నది - రక్కసు డంత
నను సంహారము చేయుట నిజము
ప్రాతఃకాలపు భోజనమునకై.

వీరుడు - సౌమిత్రికి సోదరుడు
శ్రీరఘరాముడు నే దరిలేక
దేహము వదలి దేవలోకము
చేరుట నిజమని తోచుచున్నది.

కమలనేత్రుడు కరుణామూర్తి
సుందర రాముని సురలోకములో
దేవ - గంధర్వులు సిద్ధులు మునులు
తనివితీరగ చూతురు ధన్యులు.

లేదా ప్రభువు బ్రతికియుండిన
వైరాగ్యముతో రాజఋషి అయి
మోక్ష పరాయణుడై యుండినచో
భార్యను మరచుట అతి సహజము కద.

స్నేహము అన్నది పెరుగునుగా అది
తరచుగ చూచుట చేతను - గాని
దూరము కాగా తగ్గిపోవుటది
కనవచ్చునుగా కృతఘ్నులందు.

రాముడు మాత్రము ఆ తీరుండడు
పరిచయమన్నది మరచుట ఎరుగడు
ఉత్తమ శీలుడు పురుషోత్తమునకు
నే దూరమయి బ్రతుకుట తగదు.

రావణాసురుడు దుర్మార్గముతో
ఎదిరి గెలువగ చాలగ లేక
కపట మార్గమున ఆ సోదరులను
చంపెనొ ఏమొ? తోచకున్నది

నా పతిదేవుడు పురుషోత్తముడు
శ్రీరఘరాముడు నను మరచెనుగా -
పాపాత్ముడు యీ పంక్తికంధరుని
లంకలో ప్రాణము నిలుపను యింక."

॥సుం॥

27

త్రిజట స్వప్నము

సీత పలికిన మాటలు వినిరి
వికృతరూపులు రక్కసులందరు
అందున కొందరు పరుగున పోయిరి
రాజుకు విషయము తెలుపుట కొరకై.

వెనుకటి మాదిరి పరుష భాషణతో
కొందరు చంపెదమని బెదిరించిరి.
అంతట త్రిజట నిద్రమేలుకొని
రక్కసి వనితల పిలచి పలికెను.

“ఈ సీతెవరని? పరమ పతివ్రత!
జనకరాజునకు ప్రేయపుత్రిక గద!
దశరథ విభునకు కోడలు సీత
తినవలెనన్న నను తినివేయుడు.

నేనొక కలలో సర్వము తెలిసితి
దారుణమైనది నిజమగునేమో!
మేను వణకును దాని తలంచిన
రాక్షసనాశము - రామ విజయము ”

దనుజాంగనలు కలవరపడిరి
దగ్గర చేరి వణకుచు అంత
త్రిజటను కోరిరి కల చెప్పుమని
వారికి బదులుగ పలికెను త్రిజట.

“దంతి దంతముల నిర్మితమైన
దివ్యమయిన ఒక పల్లకి-దానిని
వేయి హంసలు మోయుచున్నవి
తెల్లని వలువల రామలక్ష్మణుల

సీతాదేవి శుభ్రవస్త్రముల
తెల్లని నురుగుల వలువల వెలుగ
అంబుధి నడుమ తెల్లని గిరిపై
తల్లిని చూచితి నా కలయందు.

రవితేజము తా రవిచేరినటు
సీత చేరెను రామమూర్తిని
గిరివలె తెల్లని కరిపై రాముడు
సోదరుచేరి శోభతో వెలిగెను.

పురుషపుంగవులు సోదరు లిరువురు
ప్రకాశించిరి దివ్యతేజముల
తెల్లని సుమముల మాలలు దాల్చిరి
తెల్లని వలువలు వారు ధరించిరి.

సీతకు చేరువ యైనది దంతి
ఆకాశములో అది నిలచినది
అంతట రాముడు రమణిని చేకొనె
అకరి వెలిగెను సీత సొగసుతో

కలువ కన్నులు కలిగిన జానకి
కాంతుని తొడపై నున్నది చేరి
రవిచంద్రులను తాకుట చూచితి
ఆకరి-లంక దరి కొచ్చినది.

తెల్లని వృషభము తెనిమిది పూన్చిన
రథమును ఎక్కి రాముడు వచ్చెను
తెల్లని విరుల దండలు దాల్చి
తమ్మునితో తను ఎన్నో చోటుల.

పాల సముద్రపు మధ్య నిలచెను
పొనురుగులా నగ మొకటుండి
తెల్లనినగమున నాల్గు దంతముల
వెల్ల ఏనుగొకటగుపించినది.

కమలనేత్రుడు అతి శ్రీమంతుడు
ఆకరివీపున ఆసీనుడయి
శ్రీరఘరాముడు సుందరరూపుడు
కన్నులవిందుగ నా కగుపించెను.

రాజీవాక్షుడు రామచంద్రుడు
తూరుపుముఖుడై - ఉన్నతాసనుడు
బ్రహ్మములు మరి సురగణములతో
కూడియుండి నాకగుపడినాడు.

ఆ ఋషిగణము ఆ దేవతలు
సకల తీర్థముల తెచ్చిన జలము
కాకుత్స్థున కభిషేకము చేయగ
నే కల గాంచుట నాపుణ్యముగ.

జనక రాజసుత జానకి అంత
తెల్లని సుమములు తెల్లని వలువలు
చందనాదులు చక్కగ పూసుకు
శోభించిన దట శుభములరాశి.

నియమవంతుడు ఉత్తమోత్తముడు
ఉత్తమమయిన ఆసనమందు
అందెను పూజలు అందరిచేత
తీరుగ మారెను విష్ణుదేవునిగ.

పరబ్రహ్మమును పరతత్వమును
జ్ఞానము అతడే - బీజము అతడే
గొప్ప తపస్సు ఉత్తమ క్షేత్రము
కారణజన్ముడు కార్యకారణుడు.

లక్ష్మీసహితుడు శ్రీవత్సాంకుడు
అరవిందాక్షుడు సిరిశోభితుడు
శంఖచక్రములుగదతో వెలిగెడు
లోకరక్షకుడు స్థిరుడారాముడు.

రఘుపతి-శ్రీపతి అయి కనుపించ
దేవతలందరు మరి గంధర్వులు
నాగులు - మునులు కొలుచుచుండగ
సర్వలోకముల ప్రభువైయుండెను.

మరియొకచోట ప్రతాపవంతుడు
అతి పరాక్రముడు రాముడు వెలిగె
భార్య సీతతో సంతోషముతో
తమ్ముడు లక్ష్మణుడుండె ప్రక్కన.

పురుషపుంగవుడు-రవితేజముతో
దివ్య పుష్పకము నెక్కిను సతితో
సుమిత్ర పుత్రుడు సౌమిత్రుండెను
ఉత్తరదిశగా సాగె విమానము.

రావణుడంతట ఎఱ్ఱ గన్నేరుల
పూలమాలలతో ఎరుపు వస్త్రముతో
నూనెబూసుకొని మత్తుగ త్రాగి
నేలను బడగ చూచితి కలలో.

దివ్య విమానము నుండిన టేడు
నేలను బడెను-బోడితల మరి
నల్లని గుడ్డలు అతడు ధరించెను
స్త్రీచే ఆతడు లాగబడెనట.

ఎఱ్ఱని మాలలు రక్తచందనము
ఖరములు పూన్చిన రథమును ఎక్కి
తైలము త్రాగుచు వెర్రిగ నవ్వచు
నాట్యము చేయుచు నా కగుపించెను.

సుందరకాండము

దక్షిణదిశగా వెళ్ళెను రాజు
ఆ దిశకే తన శిరసుండునటు
భయభ్రాంతుడై నేలను బడెను
వేగమే లేచి పరుగిడె తిరిగి.

పిచ్చివానివలె దుర్భాషలతో
దుర్గంధమగు నరకకూపమున
అంధకారమగు పంకకూపమున
దిగంబరుడుగా దిగబడినాడు.

రక్త వర్ణమగు వలువలుదాల్చి
దేహము నంతయు బురదపూసుకొని
నల్లని శ్రీ దశకంతు కంఠమున
తాడుబిగించి లాగెబలముగ.

కుంభ కర్ణుడును రావణువలెనే
ఉన్నటు కలలో నేకాంచితిని
రావణు సుతులు తైలము పూతతో
కనబడి రచట-కీడది మనకు.

సూకరమెక్కిను రావణాసురుడు
మకరినెక్కిను మేఘనాథుడు
కుంభ కర్ణుడు ఒంటినెక్కిను
దక్షిణదిశ వారందరి పయనము.

తెల్లని పూవుల మాలలుదాల్చి
శ్వేతాంబరములు తాను ధరించి
చక్కని గంధపు పూతలనిండి
అట విభీషణుడు నాకగుపించెను.

నృత్య గీతములు శంఖచంద్రులు
మ్రోగుచు మంగళ వాద్యము లుండగ
నాల్గు దంతముల దివ్యదంతి అది
గిరివలె ఉన్నతమైన ఏనుగును.

అధిరోహించగ అతని సచివులు
నలుగురాతనితో ఏనుగునెక్కగ
ఆ కరి ఎగిరెను ఆకాశమున
నాకల నిజమని తోచుచున్నది.

రమణీయమ్మగు లంకాపురము
వారిధి పడెను శిథిలావస్థలొ
రావణు పాలిత నగరము లంక
రాముని దూత వాతబడినది.

రాముని దూత వానరుచేత
రావణులంక కల్చబడినది
వానరుడతడు వాయుదేవుడే
అంతా కంటిని నాకలయందు.

రాక్షసశ్రీలు తైలము త్రాగిరి
కేకలు - అరపులు - నవ్వుచు వారు
నాట్యముచేయుచు భీకరరూపులు
శాపగ్రస్తమగు లంకనుండిరి.

దూరముగా మీరందరు పొండు
దివ్య సుందరి రాముని కందును
కోపమునిండిన ప్రచండరాముడు
చంపగలడు మిము సమూలముగను.

రాముని ప్రాణము యీ అవసీసుత
వనవాసమునకు వెంబడి వచ్చెను
కావున సీతను బెదరింపకుడు
రాముడు వీడడు - పరుషము మానుడు.

అభయమీయమని సీతను వేడుట
భయములేదని మాటను పొందుట
మన కర్తవ్యము - సందేహించక
రాముని సతిని వేడగ రండు.

మిథిలానాథుని ముద్దులపట్టి
మైథిలి రాముని వలపులగుమ్మ
మనసు నిండుగ ప్రార్థన చేయుడు
మాటయిచ్చును భయము లేదని.

సీతాదేవి కోరిక తీరును
రామచంద్రుని విజయముతథ్యము
రాక్షసరాజు నాశము తప్పదు
అని నామనసుకు తోచుచున్నది.

పద్మనేత్ర యీ సీతాదేవికి
ఎడమ కన్నట అదరుట చూడుడు
ఎడమభుజము అట గగురుపాటుచే
అదరుటచూడుడు అందముగాను.

అందములొలికెడి అవనిజకదిగో
ఎడమతొడ అదె అదరుట గాంచుడు
శ్రీ రాఘరాముడు శీఘ్రమె యిచటకు
రాగలడనియెడి సూచన - అదరుట.

తరువు శాఖన కూర్చొనియున్న
పక్షి మధురముగ మాటి మాటికి
హితులు వచ్చెడి శుభ సూచనను
చేయునట్టుగ కూయుచున్నది.”

॥సుం॥

28

జానకి పరితాపము

రాక్షస వనితల నడుమ జానకి
జను చెవ్వరు లేనట్టి అడవిలో
ఒంటరి బాలిక రీతిగ నున్నది-
దుఃఖము నిండి తలచెనుమదిలో.

“కాతన్యముతో నాహృదినీలచెను
లేనిచో అది యీ పరుష వాక్యముల
పగులకుండునా వజ్రాయుధపు
పాటుకు గిరి తా పగిలినరీతి.

దశకంతునిచే చంపబడకను
స్వయముగ ప్రాణము విడచెదనేను
అర్హతలేనిచో మంత్రము అందదు
మనసు అసురుని మాటతలచదు.

రావణుడిడిన గడువది మిగిలి
రెండు మాసములు మాత్రము ఉన్నది
మరణ దండనకు గురి యగు చోరుని
మనసున్నటుల నా మనసున్నది.

హారామా! ఓ లక్ష్మణమూర్తి!
రాఘవుమాత ఓ కౌసల్య!
ఓ - భూమాత - తల్లీ! సుమిత్ర
నేనయితిని పెనుగాలుల నౌక.

పిడుగుపాటుకు గురి యై రెండు
కొదమ సింగములు కూలినయటుల
మృగరూపముతో నున్న ఆసురుడు
చంపెనొ ఏమో ఆ సోదరులను.

యమరాజే ఆ మృగ రూపముతో
తెలివిలేని నాకాశ చూపెనో
మూర్ఖతతో నే నాపతిదేవుని -
లక్ష్మణమూర్తిని పంపితి నటకు.

నా నియమములు పాతివ్రత్యము
రక్కసి బాధల నోర్పుగ ఉండుట
కృతఘ్నునెడల ఉపకారమువలె
వ్యర్థముగా నవి హరించిపోయెను.

జనకుని మాటను తలనుధరించి
నియమముతీరి రాజ్యమేలేదపు
నా హృదినిన్నే పదిలపరచుకొని
యీవిధి నేను అంతమొందెదను. ”

మైథిలి ఆవిధి పరితపించినది
యమపురికేగగ తలచి నిలచి - ఆ
శింశుపతరువు శాఖను చేరెను
జడతో మెడకురి పోసుకొనుటకై.

తిన్నగ తరువు కొమ్మను చేకొని
మదిలో రాముని మరిమరి తలచగ
శుభ శకునములు తోచెను సీతకు
మనసుకుదుటపడె శుభములరాసికి.

॥సు॥

29

సీతకు శుభ శకునోదయము

సుందరి కన్నులు కడు సుందరములు
ఎడమ కన్నపుడు అదిరె అందముగ
కమలము కదలిక చేప తగలగ
కనుపించినదా వామనయనమున.

రామ విభునకు చిరకాలమున
అంకితమయిన ఎడమభుజము అది
మేలగు చందన మలదగ దగినది
అదిరెను వేగమె అతివకందమై.

శుభలక్షణముల శోభగనున్న
పొందుగ అమరిన అవయవములుగల
ఎడమ పార్శ్వమది అతిగా అదరెను
రఘుపతి ముందర ఉన్నటు తోచగ.

పలువరసందము కన్నులు చారెడు
తీర్చిదిద్దినట్టున్న ఒంపులు
కలిగిన మంగళ కరమగు తొయ్యలి
పయ్యెద శోభగ జరిగెను కొంచెము.

సౌందర్యాంబుధి మైథిలి అపుడు
రాహువు విడచిన చంద్రబింబమై
శుక్ల పక్షపు వెలుగు శోభతో
కనుపించినది కన్నులనిండుగ.

॥సుం॥

30

మారుతి కార్యలోచనము

త్రిజట స్వప్నమును రక్కసి పలుకులు
మహాబాహుడు హనుమంతుడు వినె
మాతపరిస్థితి కన్నుల గాంచెను
అదౌచించెను పరిపరి విధముల.

“సంగతులన్నీ తెలిసితి తీరుగ
లంకను చూచితి అన్ని చోటుల
రామునిచేరగ కోరెడి మాతకు
మనసుకు ఊరట కలిగించవలె.”

మనసు కలతపడి శోకమునిండిన
సీతామాతను ఊరడించనిచో
దోషము తప్పక కలుగు ననుకొని
మారుతి - మదిలో యోచనచేసెను.

“మాతతో పలికి ఊరడించి మరి
సందేశము నే నందివ్వనిచో
రామచంద్రుడు తీక్షణ దృక్కుల
కాల్చివేయుట జరిగితీరును.

అవనిజ మనసుకు శాంతి కూర్చనిదె
నిరాశతో తను బ్రతుకదు నిజము
మోహన రూపుని రాముని నేను
ఊరడించుట నాకర్తవ్యము.

రక్కసులెదుట ఎటులపలుకుట
తెల్లవారిన మాత బ్రతుకదు
రాముడు నన్ను సంగతి అడుగగ
ఏమని చెప్పెద ప్రత్యుత్తరము.

మాతతో పలుకక - సుగ్రీవుని గొని
లంకచేరగ యోధులందరితో
సీత - ప్రాణములు నిలుపకున్నచో
నిష్ఫలమగును వారి రాకయిట.

కావున నేను అదను చూచుకొని
శోకమూర్తిని పలుకరింతును
సూక్ష్మ రూపుడను - వానరుడను - నను
రక్కసులెవ్వరు గమనించరుగ.

అందరు పలికెడి సంస్కృత భాషలొ
పలుకుట మేలది - రక్కసు లెరుగరు
మేలగు సంస్కృత భాషను పలికిన
కామరూపుడగు రావణుడనుకొను.

వానరుడను - నే - మానవభాషలొ
పలికిన - సీత సందేహించును
భయపడియున్నది యింకా భయపడు
వేరొకమార్గము తోచకున్నది.

కామరూపుడగు రావణుడనుకొని
అరచిన - రక్కసు లందరు లేచి
నను బంధించగ బయలు దేరుదురు
వారల దొరకక నే బాధించగ.

భయపడి పోయి భవనముచేరి
సేనల నిచటకు పిలచుకువత్తురు
ఆయుధములుగల వారితో పోరి
అలసిపోయి - నే కడలెటు దాటుదు ?

అటులజరిగిన రామకార్యము
చెడును పూర్తిగ - చిక్కెద నిక్కడ
యుద్ధమునందు నే మరణించిన!
సరియగు వీరుడు ఏడి ప్రభువుకు ?

సందేహముతో పోరగరాదు
రామకార్యమును సాధించగల
అంబుధినంతను లంఘించగల
వీరుడు మరియొకడున్నటు తోచదు.

అపజయమన్నది - ఏమో - ఉన్నది
కావున తొందర నేపడకూడదు
అవివేకముతో దూతనడచిన
అపకారము లే జరుగు జగమున.

సంద్రముదాటిన శ్రమనిలబడవలె
రామచంద్రుని కార్యము కావలె
సీతామాతకు శాంతి కూర్చవలె”
ఎన్నో తలపులు మదిలో నిండెను.

బుద్ధి చుంతుడు హనుమంతుడు అట
చక్కగ తాను విమర్శ చేసుకు
సీతామాతకు పతియగు రాముని
రఘుపతి రాముని కీర్తన చేసెను.

“రఘువంశాంబుధి చెప్పినమాటల
మధురములగు నా పలుకులు అగును
మనసున రాముని నిలపిన మాతకు
తొలకరి చినుకులు అమృతమయములు.”

సుందరమూర్తి ఆంజనేయుడు
పృథివీపతి శ్రీరామచంద్రుని
మధురములైన పలుకుల పొగడె
వినబడ పృథివీ తనయకు నంత.

॥సుం॥

31

హనుమచేసిన ఇశ్వోకు వంశ వర్ణన

ఎన్నో రీతుల యోచన చేసి
జనకరాజసుత సీతకు వినబడ
కపిపుంగవుడు శ్రీ హనుమంతుడు
పలికెను అపుడు అతి మధురముగ.

“ఇనవంశమున ఎన్నిక అతడు
దశరథభూపతి పుణ్యశీలుడు
రాజ ఋషులలో అగ్రగణ్యుడు
పరాక్రమమున గణనీయుడుగా !

నాల్గు సంద్రముల భూతలమంతా
పరిపాలించే రాజశ్రేష్టుడు
పుణ్యచరితుడు సద్గుణయుతుడు
సంపదలందు కుబేరుని సముడు

దశరథ విభుని పెద్ద కుమారుడు
చంద్రుని అందము మించినవాడు
తండ్రికి ఇష్టుడు-ధర్మ నిరతుడు
రాముడు శ్రేష్టుడు ధనుర్విద్యలో

శ్వాతధర్మము రక్షణ చేయును
తనవారలకు అండగ నిలచును
శత్రువులందరి లాపము పెంచును
సకల ప్రాణులను సంరక్షించును

సత్యసంధుడు, వృద్ధుడు-తండ్రి
దశరథు నానతి తలను ధరించి
తన సతి సీతను వెంట నిడుకొని
వెడలెను వనముకు తమ్మునితోను

రాక్షసరాజు రావణు బలగము
జన్మస్థానమున ఉన్న రాక్షసుల
ఖరదూషణుల చంపెను రాముడు
రావణుడంత కోపము చెందెను

మాయ మృగమును పంపి వనముకు
పురుషోత్తముడు రామచంద్రుని
కంటబడకను అతని కాంతను
వంచనతోను అపహరించెను.

సీతను వనమున వెదకుచు రాముడు
వానర శ్రేష్టుడు సుగ్రీవునితో
చేయికలిపెను-వానిని చంపెను
సుగ్రీవునికి రాజ్యము నిచ్చెను.

వానర రాజు సుగ్రీవుడంతట
ఆనతిచ్చెను-కామరూపులగు
వారందరికీ తన వానరులకు
సీతను వెదుకగ వేగమె పొమ్మని

వేలకొలదిగా వానరులందరు
వెదకుచుండిరి అన్ని దిక్కుల
సీతామాతను లంకలో వెదుకగ
దాటితినేను యింత సముద్రము

రాముడు తెలిపిన రూపమున్నది
రాముని కమరిన అందచందములు
కాంతులతీరు ఆకాంతగును".

అంతే పలికి ఆపెను మారుతి

ఆంజనేయుని తీయని పలుకులు
విని ఆనందము ఆశ్చర్యముతో
ఎంతో సంతోషించెను జానకి
కొంత భయముతో పైకి చూచెను.

తూరుపు కొండల బాలభానుడై
ఊహలకందని బుద్ధిశాలియగు
వానరరాజు సుగ్రీవు సచివుని
అనిలాత్మజుని హనుమను చూచెను.

32

పావనిని చూసి సీత భయభ్రాంత యగుట

శింశుప తరువున వికసిత పుష్పము
తెల్లని వస్త్రము మెఱపుల కాంతి
పసిమి బంగరు వన్నెతో కన్నులు
వానర శ్రేష్ఠుడు సీతకు కనబడె

మనసు చెదరినది భయము నిండినది
భర్తను తలచి లక్ష్మణు తలచి
మంద్ర స్వరముతో సీతాదేవి
విలపించుట అట మారుతి వినెను

కపిపుంగవుని దివ్యరూపము
కన్నుల చూడగ శక్యముగానిది
భీకరమైనది ఎదురులేనిది
జానకి గాంచి మూర్ఛ నొందెను

రామలక్ష్మణుల మదిలో తలచి
మెల్లగ తేరుకు తిరిగి చూచెను
వినయమూర్తి ఆ వానర శ్రేష్ఠుని
కాంచెను - కలయని తలపోసినది

పెద్దగ మూతి వంకర కలిగి
బుద్ధిమంతులలో ఎన్నిక అతడు
సుగ్రీవునికి సచివుడు వీరుడు
వాయుపుత్రుని హనుమంతుని గని

జలజనేత్ర ఆ జనక రాజసుత
తిరిగి గాఢముగ మూర్ఛనొందెను
తెలివి గలిగినది కొంతసేపటికి
ఎన్నో ఊహలు మదిలో మెదిలెను

“కపి నా కలలో కనబడినాడు
కీడు కలుగునని పెద్దల నానుడి
లక్ష్మణ సహితుడు రామచంద్రునికి
నా జనకునికి శుభము కలుగవలె

రామచంద్రుడు పున్నమి చంద్రుడు
కాంతుని కెడమై సుఖము లెక్కడివి ?
కలగాంచుటకు నిద్ర ఎక్కడిది
కపిని గాంచుటది కలకాదేమో !

ఎల్లవేళల రాముని స్మరణతో
మదిలో భావన నిండిపోయి అది
కనులకు తోచిన కనబడవచ్చును
మలయ మారుతము ఆకథ - పాడును

మనోరథమే రూపుదిద్దుకొని
కన్నుల కనబడినట్టు తోచిన
కోరిక కెక్కడ రూపమున్నది ?
కపిరూపము నాకగపడు చున్నది”

వాచస్పతికి వాణిపతికి
అగ్నిదేవునికి వందనమిడెను
అంతయు సత్యము కావలెనను కొని
సీత ఆశతో ఎదురుచూచెను

॥సు॥

33

జానకి తన వృత్తాంతము తెలుపుట

పగడము కాంతితో ముఖము భాసిత
తేజమునిండిన సూర్యు డాతడన
పవన తనయుడు తరువు నుండిదిగి
కడు వినయముతో వందన మిడెను

వేషభాషలు వినయసంపదకు
ఆలవాలమై పలికె మధురముగ
“మదిలో కలత - కన్నులు కలువలు
ఉత్తమురాలివి నీవెవరమ్మా

మంగళమూర్తీ! దేవతవా నువు
యక్షులు కిన్నర రాక్షసులందు
నాగులు గంధర్వుల సుందరుల
నీవేజాతికి చెందిన దానవా

రుద్రగణములో మరుద్గణములో
వసువులలోనో చేరినదానవా
సుందరమైన రూప సంపదల
నీవాక దేవత వనిపించును కద

చంద్రుని కెడమగు రోహిణి తారవా
నేలకుదిగిన పుణ్యమూర్తివో
కల్యాణీ - నువు కోపలాపముల
కాంతుని విడచి వచ్చిన దానవా

మంగళమూర్తీ నువు కోపముతో
వశిష్ఠు కెడమగు సతి అరుంధతివో
చెప్పము నీసుతుడెవరు - సోదరుడు
జనకు డెవ్వడు - జీవితేశ్వరుడు

భాసిన బంధువు కొరకా దుఃఖము
నీ నిట్టూర్పులు శోకము చూడగ
నేలను తాకుచు నిలబడియుండగ
దేవతకావని తోచుచున్నది

శుభ లక్షణములు సుందర రూపము
పొందుగ అమరిన అంద చందముల
రాజపుత్రివి రాణివి నీవు
భువి పాలించే విభునకు భార్యవు !

రావణాసురుడు జనస్థానమున
మారురూపమున అపహరించిన
అవనీసుతవగు సీతామాతవో
నీకగు శుభము తెలుపుము తల్లీ !

లోకోత్తరమగు సౌందర్యముతో
వనవాసమునకు వచ్చితివీవు
మనసున కలత కలిగియుంటివి
కావున రాముని భార్యవు నీవు”.

ఆంజనేయుని తీయని పలుకుల
రాముని వివరము వినినంతటనే
ఆనందముతో పొంగిన సీత
హనుమంతునితో పలికె తీరుగ

“రాజశ్రేష్ఠులలో ఉత్తముడయిన
శత్రు సైన్యముల తాపము పెంచెడి
దశరథ ధరణీధవునకు కోడల
జనకరాజునకు పుత్రిక నేను

బుద్ధిశాలి శ్రీరామచంద్రునికి
భార్యను నేను-సీతని పిలతురు
పదిరెండేడులు భోగభాగ్యములు
బడసితి నేను దశరథు నింట

పదిరెండేడులు గడచిన యంత
దశరథరాజు వశిష్టమునితో
ఆలోచించి నిర్ణయించెను
రామచంద్రునికి పట్టము కట్టగ

సందడి ఎంతో సాగుచుండగా
మంధర మాటలు వినిన కైక - తన
భర్తతో పలికెను - రాముడు రాజవ
నీరూ తిండి ముట్టను బ్రతుకను

రాజచంద్రమా దశరథనాథా!
నీ విచ్చిన ఆ వరములు తీర్చుము
రాముడు వనముల పోవలెను సుమా!
భరతుడు రాజై భువినేలవలె!

వెనుకటి వరములు తలచి దశరథుడు
మూర్ఛనొందెను అప్రియములు విని
శోక మూర్తియై - రాముని కోరెను
రాజ్యము తిరిగి తనకు యిమ్మని

రాజ్యభోగమును మించిన ప్రియము
తండ్రి మాటను తలను ధరించుట
సంతోషముతో సమ్మతించెను
కాదన డెవరికి రామచంద్రుడు

కీర్తిమంతుడు అతి విక్రముడు
రామచంద్రుడు నిరాడంబరుడు
సంతోషముతో రాజ్యము వదులుచు
మాత రక్షణలొ నన్నుండమనె

అంతట నేను ఆమోదించక
వనవాసముకే బయలు దేరితిని
రాముని విడచి నాకమునైనా
ఉండనునేనని నుడివితి నపుడు

మిత్రుల ప్రియుడు సుమిత్ర పుత్రుడు
భాగ్యశాలియగు లక్ష్మణమూర్తి
అన్నకుతోడై బయలుదేరగా
ఘోరారణ్యము చేరితిమంత

అతి విక్రముడు దండకవాసి
శ్రీరఘరాముని సతినగు నేను
దురాత్ముడగు యీ రావణుచేత
అపహరింపబడి చిక్కితి లంకలొ

రావణాసురుడు రెండునెలలు యిక
జీవితపరిధిని నిర్ణయించెను
కావున నేను రక్కసు చిక్కక
తనువు వదలెదను శాశ్వతముగను."

॥సుం॥

34 హనుమ శ్రీరామలక్ష్మణుల కుశలవార్త తెలుపుట

వాతాత్మజుడు అంతట పలికెను
సీతామాత దుఃఖము తీర్చగ
ఊరడించెను మృదుభాషణముల
విభుని వివరము తెలిపెను అంత

“విదేహ భూపతి పుత్రిక! వినుము
రాముని దూతగ వచ్చి యుంటిని
రాముడు క్షేమము-కుశలమడిగెను
సందేశము - నేకొని తెచ్చితిని

దశరథ తనయుడు రామచంద్రుడు
వేదశాస్త్రముల కోవిదుడతడు
బ్రహ్మాస్త్రమును తెలిసినవాడు
నీ క్షేమమును అడిగెను అతివ!

తేజోవంతుడు నీ పతికిష్టుడు
అడుగుల వెంబడి నడచునాతడు
లక్ష్మణమూర్తి దుఃఖము నిండి
శిరసును వంచి వందన మనెను.”

పురుషసింహముల కుశలము తెలిసి
ఆనందాంబుధి తేలెను జానకి
“నిండుగ మనిషి నూరేళ్ళుంటే
ముదమునందునను, నానుడి గలదు.

పెద్దలు చెప్పిన నానుడి యిపుడు
నిజమయినదిగా వానరశ్రేష్ఠా!”
ఎంతో చనువుగ సందేహించక
సంభాషించిరి కుశలము తెలిసిరి.

కొంత ముందుకు మారుతి జరిగెను
అంత జానకి - రావణుడి విధి
కామరూపుడై వచ్చెనేమొ యని
సందేహముతో నిండిపోయెను.

మారురూపుతో వచ్చినవానికి
కపిరూపముతో నున్న అసురునకు
“అరమరికుంచక తెలిపితి నంతయు”
దిగులుతొ ఎంతో కుమిలెను సీత.

భయకంపితయగు సీతనుచూచి
మహాబాహుడు హనుమంతుడు అట
వందన మిడగ అటుచూడకనే
మధుర స్వరమున పలికెను జానకి.

“పరితాపము నా మది కలిగించిన
మాయరావణా! మేలుకలుగదు
జనస్థానమున మారురూపున
వచ్చిన దశకంతుడవే నీవు!

కపి రూపమున నున్నరావణా!
కృశించిపోయిన నను బాధించకు
నీ కది తగదు - అయినానిన్ను
చూడగ నీపై కలిగె ఆదరము.

రాముని దూతవు నీవై -యున్నచో
శుభములు మేలు కలుగును సీకు
వానర శ్రేష్ఠా శ్రీరఘరాముని
గుణగణములు నే వినకోరితిని

సుందరకాండము

స్వప్నమునందు రాముని దూతను
చూచిననాకు శాంతిగనున్నది
శ్రీరఘరాముడు లక్ష్మణు కూడి
స్వప్నమునయినా దర్శనమిడునని.

ఎంతో ఆశతో ఎదురు చూచితిని
ఆ స్వప్నముకే కోపమొ ఏమొ?
నాకది రాదు శాంతి కలుగదు
నేటికి కొంత శాంతి కలిగెను.

కలకాదని నామనసు చెప్పును
కుతిలేకిటుల తోచెనొ ఏమో
లేనిది కలదను నా భ్రాంతి యది
ఎండమావుల తీరుగనున్నది

ఇది ఉన్మాదము ఎంతయు కాదు
నా ఉనికిని-నే తెలియుచుంటిని
కంటి ముందర వానరుడుండెను
చక్కగ నాకు కనబడుచుండెను”.

ఎన్నో రీతులు తరచి తరచి మది
నిర్ణయించుకొనె రావణుడే యని
కామరూపమున వచ్చెననుకొని
మారుపలుకక మిన్నకుండెను

అనిల కుమారుడు అంతయు చూచి
సీతామాత మనసు తెలుసుకొని
మధురములైన పలుకుల-రాముని-
మంగళమూర్తిని కీర్తన చేసెను.

“రవితో చాలిన తేజముగలిగి
చంద్రుని మించిన మోహనరూపుడు
ధనపతి యంతటి సిరిగలవాడు
రాజులందున రారాజతడు.

కీర్తిమంతుడు రామచంద్రుడు
విష్ణుమూర్తివలె విక్రము డతడు
సత్యసంధుడు సుందరరూపుడు
మధురభాషణల వాచస్పతి యగు.

రూపుద్ధిన మన్మధుడతడు
మహారథులలో శ్రేష్ఠుడు రాముడు
సమయము మించి కోపమురాదు
వచ్చినకోపము వ్యర్థము కాదు.

అంతటి రాముడు మాయలేడికై
ఆశ్రమమును తా విడచినంతనే
అపహరించిన రావణాసురుడు
ఫలితము పొందును నీ ముందరనే.

అతి విక్రముడు శ్రీ రఘరాముడు
శీఘ్రముగా తన అగ్నిశరముల
క్రోధము నిండిన ప్రచండ మూర్తి
కాల్చివేయును పంక్తికంధరుని.

రఘుపతి రాముడు నీ పతిదేవుడు
నను దూతగ యిట పంపినవాడు
నీదుక్షేమమును అడిగెను మాతా!
లక్ష్మణమూర్తి వందనమనెను.

కవులకు రేడు మా సుగ్రీవుడు
కిష్కింధేలును రాముని చలవతో
అతడు అడిగెను నీ కుశలమును
అందరు ఆశతో బ్రతుకు చుంటిమి.

మనసగు రాముని - జీవితేశ్వరుని
మహాబలుడు ఆ లక్ష్మణమూర్తిని
వానరపతి సుగ్రీవుని నీవు
బలసంపన్నుల శీఘ్రమె చూతువు

లక్షణసహితుడు రామచంద్రుడు
సుగ్రీవునితో కూడినవాడు
నిరతము నిన్నేస్మరణచేయును
చూచితి నిన్ను పెన్నిధి వోలె.

సుగ్రీవునికి సచివుడ నేను
హనుమంతుడ - నను నమ్ముము - కపిని
వారిధిదాటి లంక జొచ్చితి
రావణుతలపై పాదము మోపితి

సందేహించకు జానకిమాలా!
నేనా రావణుడను కాదుసుమా !
మాయలునేర్చిన వాడనుకాను
రాముని బంటును - దూతను నేను.”

॥సుం॥

35

హనుమచేసిన శ్రీరామ కీర్తన

అవనిజ పలికెను అతి మధురముగ
“తెలుపుము విభుని వివరము హనుమ!
సోదరు లిరువురి రూపుల తెలుపుము
నరులకు కవులకు నెయ్యము ఏ విధి ?”

తేజమునందు రవితో తూగును
ఓర్పున కాతడు పుడమి దేవత
బుద్ధికి రాముడు వాచస్పతిగ
కీర్తియందున సురపతి సముడు

వాతాత్మజుడు ఆంజనేయుడు
పలికెను సీతతో కడు వినయముగ
“సందేహముతో అడిగినగాని
రాముని పొగడగ భాగ్యము కలిగెను

స్వజన రక్షణ జీవుల బ్రోచుట
క్షత్రియధర్మము పరిపాలించుట
కర్మాచరణము లెరిగియుండుట
పూజల కర్హుడు పెద్దలచేత

జనకనందినీ ! విను పలికెదను
సర్వాంగముల సుందరమూర్తి
కమలమువంటి కన్నులవాడు
దయదాక్షిణ్యము కలిగినవాడు

ఉత్తమశీలుడు రిపు భయంకరుడు
సాధుసేవలో సద్గుణుడతడు
యజుర్వేదము చక్కగ తెలిసెను
మిగిలిన వేదములన్నీ ఎరుగును

ఆజానుబాహుడు అతి సుందరుడు
అరవిందాక్షుడు మోహనరూపుడు
పూజనీయుడు పుణ్యపురుషుడు
పుడమికి దిగిన దేవుడు రాముడు

శంఖము వంటి కంఠము గలదు
నడకలసింహపు పోలిక కలదు
సమమగు రూపము సుందరమైనది
శ్యామల వర్ణము సమ్మోహనము

అంగుష్ఠ మూలము అరచేతులతో
నుదుటను పాదములందు ప్రభువుకు
నాలుగు రేఖలు తీరుగనుండి
నాలుగు మూరల పొడవతడుండును

ముఖము, కన్నులు, జిహ్వా, పెదవులు
నఖములు - కరములు రామపాదములు
పద్మములన్న తీరుగనుండును
గమనము గజము - వృషభము పోలును.

సత్యసంధుడు ధర్మము నేలును
అతి శ్రీమంతుడు దాన శోభితుడు
దేశకాలముల పాత్రములెరిగి
ప్రియముగ భాషణ చేసెడివాడు.

అలకలు అల్లిన ఆడెడినుదురు
కన్నులు బంగరు కమలములేయవి
కన్నులు చాలవు రాముని చూడగ
ఎన్నగలేము సద్గుణములను.

చక్కనినాసిక కేశము లందము
కనుకొలకులవి వెలుగును ఎఱ్ఱగ
కర్ణములున్నవి కడుసుందరములు
నీ పతిదేవుడు సుందర రాముడు.

దివ్య పాయస భాగము తినిన
సుమిత్ర సుతుడు అన్నకు తోడగు
లక్ష్మణమూర్తి-అన్నిటియందు
అన్నకు సరిపడు సుందరమూర్తి.

పురుష పుంగవులు సోదరు లిరువురు
నిన్ను వెదకుచు బయలు దేరిరి
భూమినంతయు తిరుగుచు వారు
మమ్ము కలసిరి మా భాగ్యముచే.

వాలి తమ్ముడగు సుగ్రీవుని ఎడ
భక్తి ప్రపత్తులు కలిగియుండును
సోదరుచేత తరిమివేయబడి
సుగ్రీవుడు కడు దుఃఖము నుండెను.

నారచీరలు ధనుసును కలిగి
రమ్యమైన ఆ ఋష్యమూకము
వచ్చిన సోదరు లిద్దరి గాంచి
భయపడి శిఖరము నెక్కిన అపుడు.

నను పంపెను సుగ్రీవు డంతట
విషయము తెలిసి వివరించుటకు
సుందరమగు ఆ శుభలక్షణుల
చూచితి చేతులు జోడించితిని.

నన్నెరిగిన నా దేవుడు రాముని
నా గుండెయలో కొలువగు రాముని
తమ్ముని తోడ భుజముల నిడుకొని
తెచ్చితి సుగ్రీవుని సన్నిధికి.

సుగ్రీవునితో ముచ్చట లాడిరి
ముచ్చటగా అట స్నేహము నెఱపిరి
నరనాయకుడు - వానర రాజు
తెలిసిరి తమ తమ వివరములంత.

అన్న వాలిచే ఇడుమలలోబడి
అడవులబట్టిన సుగ్రీవుని గని
ఊరడించెను రామచంద్రుడు
తమ్ముడు తెలిపెను సోదరు దుఃఖము.

జరిగినదంతా తిరిగెను మదిలో
రాముని తేజము సన్నగిల్లెను
రాహువు మ్రింగిన రవి వలె ఆయెను
రమణీ వినుమా రామకథ !

అంతట కవులు కొందరు వచ్చి
అభరణములు నువు విసిరినవి
ఆనందముతో చూపిరి వారు
నీ ఉనికిని వారెరుగరు అసలు

రాముడు సొమ్ముల చూచినంతనే
మూర్ఛిల్లెను - మది నిన్ను తలచుకొని
సొమ్ముల నేను భద్రము చేసితి
రాముని దుఃఖము ఇనుమడించెను

రాముని మేము ఊరడించితిమి
సుగ్రీవుడు ఆ నగలను దాచెను
నీకై పరితాపముతో రాముడు
అగ్నిపర్వతమువలె నున్నాడు

కన్నుల నిద్దుర ఎరుగడు రాముడు
చింతతో ఎంతో కుమిలిపోవుచు
భూకంపముచే కదలిన నగమై
మది పరితాపము నిండియుండెను

మనసగు వనములు కాంతారములు
సుందర స్థలముల విహరించినను
సుందరి ! నీవు లేనికారణము
ఆనందించడు రామచంద్రుడు

రామ సుగ్రీవులు శపథము లందిరి
కిష్కింధకు శ్రీరాముడు వచ్చెను
వాలిని కూల్చెను రాజ్యము నిచ్చెను
కిష్కింధేలగ చల్లగ చూచెను

నినువెదకించగ శపథము చేసిన
సుగ్రీవుడు తన వారల పంపెను
రాముడు లంకకు వేగమే వచ్చును
రావణు చంపి నీ వ్యధ తీర్చును

పర్వతరాజుల పోలిన కవులు
రాజుపంపగా పది దిక్కులలో
వెదకుచు భూమిని తిరుగు చుండిరి
వినుమా మధురము రామకథ !

వాలిపుత్రుడు అంగదు డుండెను
వింధ్యనగములో చిక్కడి పోయి
దిక్కుతెలియక దుఃఖమునిండి
అహోరాత్రములు గడిపితి మచట

మారాజిడిన గడువు తీరినది
మా ప్రాణములు నిలచుట కష్టము
అందుకు మేము సిద్ధపడితిమి
మాకై మేమే మరణించుటకు

కొండలకోనల నీ జాడరయక
ప్రాణత్యాగము చేయదలచుకొన
మా నాయకుడు అంగదు డెంతో
దుఃఖము నిండి పరితపించెను

నీవా కన్నుల కనబడవైతివి!
తండ్రి వాలియా మరణించెను కదా!
జటాయువేమో కూలెను ముందే
ప్రాణ త్యాగము తప్పదో ఏమో!

సంపాతనెడు పులుగు శ్రేష్ఠుడు
చూపెను లంక - తన సోదరుడగు
జటాయు మరణము విని దుఃఖించెను
రావణుపైన ఆగ్రహమందెను.

సంపాతిడిన ఆశతో మేము
సంద్రపు తీరము చేరితి మంత
ఇంత సముద్రము దాటుట ఎట్టో
చింతలొ మునిగిరి మా కప్పులందరు.

అంతట నేను ధైర్యము శాలిపి
రాముని తలచి లంఘించితిని
నూరు యోజనములున్న వారిధి
సులువుగ దాటి చేరితి లంక.

రక్కసి మయ మగు లంకాపురము
రాత్రివేళలో చేరియుంటిని
దుఃఖము నిండిన నిన్ను చూచితి
రావణు గాంచితి సర్వము తెలిసితి.

విశదముగా - నే వివరించితిని
రామ దూత - సుగ్రీవు సచివుడ
రాముడు క్షేమము - కుశలము తమ్ముడు
నేనొక్కడనే లంక చేరితి.

నినుగనలేక వానరసైన్యము
దుఃఖమునిండి తిరుగుచుండిరి
నీ ఉనికిని - నే - వారందరికి
తెలియ బరచెదను సంతోషముతో.

నిను గాంచుట నాభాగ్యవశము గద
నాకే దక్కెను ఆ ఘనకీర్తి
నాశ్రమఫలితము వ్యర్థముకాదు
వినుమా మధురము రామకథ!

మాల్య వంతమను నగమొకటున్నది
నగములన్నిట ఉత్తమమైనది
కేసరియను నొక వానరశ్రేష్ఠుడు
నగము విడచి గోకర్ణమేగెను.

నా జనకుడు ఆకేశరి వీరుడు
దేవఋషులు వారానతివ్వగ
సాగర తీర తీర్థమునందు
శంబసాదనుని అనురుని చంపెను.

మైథిలి వినుము! కేశరిభార్యకు
పవనుని వరమున జన్మించితిని
నేచేసిన పని గుఱుతు ఉండగా
హనుమంతునిగా భ్యాతిగాంచితి.

నాపైనీకు గురి కుదురుటకు
నీపతి గుణముల గానముచేసితి
శీఘ్రమే రాముడు రాగలడమ్మా
దుఃఖము నీకు - తొలగును తల్లీ!”

వాయునందనుని పలుకులు వినిన
జానకి నమ్మెను. రామదూతయని
సంతోషముతో పొంగిపోయెను
ఆనందాశ్రులు కన్నుల నిండెను.

“తల్లీ తెలిపితి సర్వము నీకు
ఊరట పొందుము నీవంతటితో
కాగల కార్యము తెలుపుమునాకు
రాముని చెంతకు శీఘ్రమెపోవతె.

జనకరాజ సుత-జనని జానకీ
అతిబలవంతుడ వాయు పుత్రుడ
తండ్రి పవనునికి తగినవాడను
వానరుడనుచును సందేహించకు”.

॥సు॥

36

అంగుళీయక ప్రదానము

“అమ్మా సీతా! నమ్ముము నన్ను
రామచంద్రుని దూతను నేను
ప్రభువు పంపిన ఉంగర మిదిగో
రాఘవు నామము చూడుము తల్లీ!

నీకు శుభమగు ఊరడిల్లుము”
అని వినయముగ మారుతి పలుక
ఉంగరమందుకు చూచిన జానకి
కన్నులు నిండెను - విభుని రూపుతో

కమల తోచన కనులు మెరసెను
సిగ్గు వలువతో మేను కప్పకొనె
మారుతి నెంతో పొగిడెను జానకి
ధీరుడ వీవు బుద్ధిశాలి వని

“శత యోజనముల వారిధి దాటిన
నీదు విక్రమము ఎన్నగ లేము
గోవుపాదమును వేసిన రీతి
అవలీలగ నువు దాటితివయ్యా!

వానరశ్రేష్ఠా! సామాన్యుడవా!
రావణుడన్న భయమే లేదుగ
స్వామి పంపడు సర్వము తెలియక
నను వెదకుటకు యింత దూరము

నా భాగ్యమిది సోదరు లిరువురు
కుశలము నుంటయు వినుటయు నేను
శౌర్యము నిండిన రామచంద్రుడు
ఏల దహింపడు యీభువినంతయు?

నా కొరకెంతో కలత చెందును
రాముడు గెలచును సురలందరినీ
నా పరితాపము కంతము లేదు
అందుకు వారు ముందుకు రారు

పురుషోత్తముడు పుణ్యశీలుడు
తాపము నొందక ఉండెకదయ్యా !
మనసు దిటవుతో దుఃఖము మరచి
కార్యములన్నీ చక్కగ చేయున ?

మంచిమనసు గల రామచంద్రుడు
మిత్రుల ఎడల సామదానములు
శత్రుల ఎడల భేద దండముల
సమయస్ఫూర్తితో సంచరించునా !

మిత్రులచేర్చగ నేర్పిరి రాముడు
దేవతలన్న గురి కలవాడు
దైవబలముచే కార్యములన్నీ
చక్కగ చేయుచు రాముడుండెనా !

నేదూరమయి ఉండుటవలన
నాపై ప్రేమ సన్నగిల్లెనా !
ఓ హనుమంతా ! తెలుపుమునీవు
రాముడు నాకి శోకము తీర్చున !

సుఖముల తేలగ సిరిగలవాడు
దుఃఖములసలే మోయగలేడు
నాకై రాముడు దుఃఖము నిండి
కృంగి కృశించి యుండలేడుకద !

కౌసల్య - సుమిత్ర - భరతుల
క్షేమము తరచుగ వినబడుచున్నద !
భక్తి తత్పరుడు భరతుడు నాకై
శత్రుభయంకర సేనలు పంపున !

వానరరాజు సుగ్రీవుడు - యోధుల
ఆయుధములతో యిటవచ్చును కద !
శూరుడు లక్ష్మణు డిటకువచ్చి - తన
అస్త్ర శస్త్రముల లంకకూల్చున !

కోమలమూర్తి - వికసిత పద్మము
నను గాంచక తను సొగసులుతరిగెన !
అడవికి నేను వెంటనడువగ
రామచంద్రుడు ధైర్యము నుండెను

నే-దరి లేనిచో ధైర్యము విడువక
దుఃఖములేక ఉండెన హనుమా !
తల్లిదండ్రులను మించినప్రేమ
నాపై హనుమా ! రామచంద్రునకు".

మృదుమధురముగ సీతపలికి అట
వాయుపుత్రుని పలుకులు వినగ
ఆత్రమునుండగ రామునిదూత
అంజలి తలనిడి పలికె తీరుగ

“తల్లీ నీ ఉనికెరుగక ప్రభువు
వేచియుండెను - వేగిరపడుచు
వెదకుచు నిచటకు వచ్చితినేను
వేగమెచేరును రామచంద్రుడు

మాతా ! నేను నీ స్థితి తెలిపిన
వానరసేన భల్లూకములతో
శీఘ్రమే లంకకు రాముడువచ్చి
రక్కసిమూకల రూపుమాపును

కోదండముతో రాముడు నిలచిన
మృత్యుదేవత - దేవతలందరు
అసురు లెల్లరును అడ్డమువచ్చిన
అంతముచేయును వారందరినీ

వృద్ధీసుత ! నీ ఉనికి తెలియక
హరికి చిక్కిన కరిమాదిరిగ
దుఃఖమునిండి సుఖమదిలేక
కాలము గడుపుచు రాముడుండెను

రవితేజముతో వెలిగెడు రాముని
సుందరరాముని అతిసుకుమారుని
చూతువునీవు ఒట్టుపెట్టితి
సకలగిరులపై నే తిను ఫలముల.

ఐరావతమున సురపతిరీతిగ
రామచంద్రుడు ప్రసవణాద్రిని
చల్లగ దర్శనమిచ్చును జగతికి
నినుదరి చేర్చుకు అతితొందరలో.

నువుదరిలేక తినకోరడుగ
మన్మథ వశుడయి నినుధ్యానించును
శ్రద్ధలేదు తన తనువు మీదనే
తోలడు దోమల పాములనై నా.

పురుషోత్తముడు రామచంద్రునకు
కంటికి నిదురేరాడు ఎన్నడూ -
అలసిన కన్నులు మూసిన అంత
మధురముగా నినుతలచి తెరచును.

సుందర వనములు సుమసౌరభములు
మధురఫలములు మంగళకరములు
కాంచిన యంతనె - మాతా నిన్నే
తలచు కొనుచును పరితపించును.”

రామగానమున మనసుకుడుటపడి
శరత్కాలపు చిరుమేఘముచే
చిక్కిన చంద్రుని రీతిగ జానకి
చిరుకాంతులతో వెలగినదచట.

॥సుం॥

37 సీతారాములను కలుపుటకై హనుమ అత్రుత

పున్నమచంద్రుని పోలిన సీత
హనుమంతునితో పలికె మధురముగ
“నను తలంచుటది అమృత సేచన
ప్రభు పరితాపము విషతుల్యమ్మది.

రామచంద్రుని స్థితి తెలుపగను
సుఖదుఃఖములు కలిగెను నాకు
విధివ్రాతలను మార్చగ తరమా!
ముగ్గుర మీ విధి యిడుముల నుంటిమి.

పయనిడు నావ భగ్నము కాగ
సంద్రము నీదెడి జీవుని మాదిరి
దుఃఖసముద్రము నంతయు నెపుడు
రాముడు చాటునొ - జీవితేశ్వరుడు.

ఓ హనుమంతా! రావణుడిచ్చిన
గడువది వొక ఏడన్నది వినుమా!
పదియవ నెలలో పడిపోయినది
విభునికి అంతయు వివరించుమయా!

“రాముని చేర్చుము ఉచితము నీకని”
విభీషణాఖ్యుడు అన్నకు తెలిపెను
హిత వచనమ్ములు వినకున్నాడు
మృత్యుదేవతనె కోరి పిలచెను.

విభీషణాఖ్యుని పెద్దకూతురు
అనలను చిన్నది నాకు తెలిపెను
తల్లి పనుపున తానిట వచ్చి
తండ్రి మాటను వివరించినది.

సూర్యకిరణముల జలము యింకినటు
వీరుడు రాముని అస్త్రశస్త్రముల
రాక్షసమూక మిగలదు యింక
రాముని విక్రమ మెరుగుదు నేను.”

ఎంతో బాధతో పలికెను జానకి
కన్నుల నీరు పొంగెను మగువకు
అంతట మారుతి - వానర శ్రేష్టుడు
అవనిజతోను పలికెను తిరిగి.

“రాముడు వచ్చును కపిసేనలతో
శీఘ్రమెసిన్ను తనదరి చేర్చును
కానీ తల్లీ! నే గొని పోదును
ఇపుడే నీకీ చెఱ విడిపించెద.

కుదురుగనీవు నా యీ వీపున
కూర్చొనవమ్మా! సందేహించకు
దశకంతునితో కలిపి - లంకను
మోయగలను నా రాముని తలచుకు.

హుతవాహనుడు నాకాధీశుకు
హవ్యము చేర్చిన తీరుగ - నిన్ను
ప్రసవణాద్రిని నిలచినభానుని
రాముని చేర్చెద మరునిముషములో.

రోహిణి చంద్రుని చేరినరీతి
రామునిచేరుము - కూర్చొనుతల్లీ!
సూర్య చంద్రులను పలుకరించునటు
నభోమండలము నా ప్రయాణము.

ఆకసమంటి నే పయనించగ
ఆపశక్యమా ఎవరికినైనా!
సందేహించకు - వచ్చినత్రోవనె
తిన్నగ సాగరమంతా చాచెద.”

ఎంతో సంతోషించెను సీత
ఆనందముతో పొంగి హనుమతో
“నను గొనిపోయెడి నీ ఆలోచన
కపియోచన అనిపించును హనుమా!

సూక్ష్మ రూపము - కపివగు నీవు
ననుమోయుచు ఎటు వారిధిదాటుట?"
అంతట మారుతి మాత సంశయము
తీర్చగ మనసున యోచనచేసి.

భీమరూపమును చూపగతలచి
కామరూపుడై పెంచెశరీరము
మంధరనగము - మేరుపర్వతము
తీరుగభాసితె ఆంజనేయుడు.

మండెడి నిప్పుల కాంతుల వెలిగెను
ఎఱ్ఱని ముఖము వ్రజ దంతములు
దృఢమగు నఖములు పర్వతకాయము
భయము గొలుపునటు పలికె సీతతో.

“తల్లీ! నే నీ లంకాపురమును
గిరుల - తరులతో భవనమ్ములతో
ప్రాకారమ్ముల - రావణు కలిపి
పెల్లగించుకొని కొని పోగలను.

సందేహించకు రాముని చేర్చెద”
అని పలుకగను జానకి అంత
వాయుపుత్రుని ఆంజనేయుని
భీకర రూపుని వినుమని పలికె.

“ఓ హనుమంతా! తెలిసితి నిన్ను
వాయుదేవుని గమనము నీది
హుతవాహనుని తేజము గలదు
నీదు బలము-నే తెలిసినయ్యా.

అతిభీకరమగు శతయోజనముల
సంద్రము దాటుట తేలిక గాదు
గగన చూర్ణమున నను గొని పోగల
శక్తిమంతుడవు నిజముగ నమ్మితి.

పురుషోత్తముడగు రాముని కార్యము
ఫలవంతమగు యోచన చేయుము
వాయువేగమున నేగు సమయమున
భయపడి నేను మూర్ఛ నొందిన.

నీ వేగమునకు ఆగలేకను
సంద్రమునందు జారిపడిన నను
చప్పున మ్రింగును తిమింగలములు
భోజన మగుదును జలచరములకు.

నీతోవచ్చుట సరిగాదుసుమా!
రక్కసి మాకల నెదిరి పోరుచు
నీరక్షణతో నను రక్షించుట
తేలికకాదు యోచన చేయుము.

యుద్ధమునందు జయము పొందగ
నిండుగ నీవు పోరుచుండగ
నిలువలేక నే జారిపడినచో
రక్కసులెత్తుకు పోదురుతిరిగి.

విజయము ఓటమి యుద్ధమునందు
నిర్ణయించుట సులభముకాదు
ఓటమినీకే కలిగినచో-నను
దానవులెత్తుకు పోయి చంపెదరు.

ఆవిధముగను అసువులుబాసిన
నీప్రయత్నము పూర్తిగ చెడును
వారల నీవే గెలిచి యుద్ధమున
నను రఘురాముని చేర్చిన యెడల.

రామునికీర్తికి కళంకమేర్పడు
అటుగాకున్నను ఈ దానవులు
నినుగెలిచి నను జాడతెలియక
బంధించినచో చెడును సర్వము.

అందరి ప్రాణములున్నవి నాపై
కావున రాముడువచ్చుట మేలు
తొందరపడిన కార్యముచెడును
తీరుగనీవు యోచనచేయుము.

కపికులో తమా అనిలకుమారా!
పరపురుషుని-నే తాకను వినుమా
అపుడు రావణుడు నను తాకెనన
దిక్కులేక నే నబలనయితిని.

అతి విక్రముడు కోదండముతో
ఇంద్రుని పోలిన పరాక్రమమున
తీరుగ వింటిని త్రిప్పుచు నిలచిన
వాయువు కలసిన అగ్నేయగును.

ప్రళయకాలమున సూర్యుడాతడై
శరపరంపరలు ప్రచండమూర్తి
సంధించినచో రాముని ఎదుట
నిలచుట తరమా ఎవరికినైన.

కావున నీవు నా రఘురాముని
లక్ష్మణమూర్తిని వానరయోధుల
తీసుకు రమ్మ శోకము తీర్చుము
నాకానందము కలుగచేయుము ”

॥సుం॥

38 కాకాసుర వృత్తాంతము - చూడామణి ప్రదానము

అంతట మారుతి పలికె వినయముగ
“తల్లీ నీవు తెలిపిన విషయము
యుక్తమయినది-అంతియెగాక
ఆవిధి యానము సాధ్యముకానిది.

పరపురుషుని నువు తాకననుటది
పరమసత్యము ఉచితముకూడ
పురాణపురుషుని భార్యవు నీవు
తీరుగ నాకు తెలిపితివమ్మా !

తల్లీ! నీవు రాముని తలచుచు
నిరతముగడపుట శోకించుటయు
ఉరిపోసుకొన సిద్ధపడుటయు
విశదపరచెదను రఘురామునికి.

తల్లీ! నేను రాముని దూతను
రామునిసేవకు అంకితమైతిని
ఆవిషయము నే-తెలుపుటకొరకు
అటుల పలికితిని కారణమదియే!

సంద్రమువాటగ శక్తికలదని
రామునిచేర్చగ తొందరకలిగి
నీదుఃఖమును తీర్చుటకొరకై
అటులపలికితిని కారణమదియే!

సీతామాతా! రాముని మనసుకు
ఉపశాంతిని-నే కలుగజేయవలె
కావున ఏదో గురుతు తెలుపుము
రామప్రభువుకు తెలిపెద నేను.”

అంతట అవనిజ ప్రియముగ పలికెను
వానరోత్తముని వినుమని తెలిపెను
“మేలగు గురుతు తెలిపెద వినుము
నాపతిదేవునికే వివరించుము.

సిద్ధాశ్రమమది చిత్రకూటమున
గంగవొడ్డున సొంపుగ నున్నది
వివిధ ఫలములు విరుల తరులతో
విహారమునకు సరిపడియున్నది.

కాంతుడు నేను సుందరమయిన
వనమున తిరిగి అలసట చెంది
నాపతి తొడపై నే కూర్చుంటిని
అదిశేషుడై అతడు తోచెను.

అంతట వాయస మొక్కటి చేరి
ముక్కుతో నను గాయపరచినది
నే నా కాకిని కొట్టగ రాయని
విసరితి కానీ కాకి కదలదు.

విభుడు నవ్వుచు శాంతపరచె నను
వాయస మేమొ వదలదాయెను
అంతట కాంతుడు నా తొడ తలనిడి
నిదురించెను అట అలసట నిండి.

బలులను మ్రింగెడి వాయస మపుడు
ఉర మధ్యమున పొడిచె ముక్కుతో
తిరిగి తిరిగి ఆ కాకి అచ్చటే
పొడిచె నెత్తుట రాముడు తడిసె.

మేల్కొని రాముడు రక్తము చూచె
నెత్తుటి గురుతుల వాయసమును గని
ఇంద్రకుమారుడు అని తెలుసుకొని
కోపము నిండిన చూపులు విసరి.

విసరెను దర్భను అభిమంత్రించి
బ్రహ్మస్రముతో ప్రాణముపోసి
తరిమెను కాకిని ఎగసిన మంటల
లోకములన్నీ త్రిప్పెను అస్త్రము.

తండ్రి ఇంద్రుడు తనయునిచూచెను
సురలూ ఋషులూ రక్షణలేదన
ముల్లోకములు తిరిగిన కాకి
రామపాదముల శరణనిపడెను

అంతటరఘుపతి - వదలిన అస్త్రము
వ్యర్థముకాదని పలికె కాకితో
తనకుడికన్నును కొనిపొమ్మనుచు
దర్భకుచెప్పగ కాకివేడెను.

రాముడు అటులే ఆదేశించగ
దుష్టకాకికి మడి కన్నూడెను
నాకొకంతటి బ్రహ్మస్త్రమును
హీనకాకిపై వదలెను విభుడు

ఆ దయ ప్రేమ అనురాగములు
ఏవీ స్వామీ - నను మరచితివా !
బలవంతుడవు శక్తి మంతుడవు
గంభీరమున సాగరసముడవు

ఎందుకుతొందర పడకున్నావు
ముందునిలువరు నీకెవ్వరును
నీ ఆనతిగొని లక్షణమూర్తి
నన్నెందుకు తా రక్షణచేయడు

సమర్థుడైన నాపతిదేవుడు
తనురక్షించడు - తమ్ముని పంపడు
నాదురదృష్టము వదలకున్నది
నాపతిదృష్టిని త్రిప్పదునాపై

పురుషోత్తముడు రామచంద్రునికి
పుడమికిదేవుడు రఘురామునికి
సతినగు నేను తోడులేకను
ఉంటినిలంకలో అనాధవోకె”.

అంతటమారుతి పలికె సీతతో
“తల్లీ నువ్వుయిక చింతవదలుము
పురుషసింహములు నీకై వచ్చి
లంకను భస్మము చేతురునిజము.

పంక్తికంధరుని తలలను నరకి
అతని బంధువుల నిర్మూలించి
లంకను జలధిని ముంచివేయును
నినుదరి జేర్చుకు సుఖములందును.”

తిరిగి జానకి పలికె ప్రేయముగ
“లోక పూజ్యుడగు రఘురామునికి
నాదగు వందనమందించుచును
అడుగుము క్షేమము నా మాటగను.

అన్న సుఖములు మిన్న అనుకొని
అన్ని సుఖములు కాలత్రోసి కొని
అన్నకుతోడు వనముకు వచ్చిన
లక్షణమూర్తి ఎంచు మాతగ.

ప్రేయభాషణుడు తేజోవంతుడు
రాముని రక్షణ చేయును అతడు
నాదగు మాటల నీ వాతనిని
క్షేమము అడుగుము అంజనిపుత్రా!

ఓ హనుమంలా! నీదే అంలా
భారము-నన్ను కాంతుని చేర్చగ
తెలుపుము పతితో పలుమారులు నువు
సీత ప్రాణముతో నెలమన గలదసి.

నెలరోజులు అవి తిరిగినంతనే
సీత బ్రతుకదు సత్యము-నమ్ముము!
పాపాత్ముడు యీ పంక్తికంధరుని
జారినుండి నను రక్షించమను.”

అటుల పలికి అట సీతామాత
కొంగున నున్న చూడామణిని
వివృతాంతితో వెలిగెడి నగను
హనుమకు యిచ్చెను ఆనవాలుగ.

చూడామణిని కనుల కద్దుకొని
ఆనందముతో నిలచినమారుతి
మనసెగిరినది ప్రసవజాద్రకి
రామపాదముల చెంతనిలచినది.

సీతామాతకు ప్రదక్షిణించి
వినయముతోను వందనముంచి
అందమయిన ఆ చూడామణిని
పొందికగా తను భద్రముచేసి.

వాతాత్మజుడు పలికెను అంత
సెల వొసగుమని తిరిగి పోవగ
పెనుగాలులచే వూగిన నగమై
మనసున్నది అది బయలుదేరుటకు.

॥సుం॥

39

హనుమ ధైర్యోక్తులు

“ఓ హనుమంతా! చూడామణిని
కాంతుడు చూచిన - నన్ను తలచును
నాకోపాటు నా తలిదండ్రుల
మామను తలచును-మణి నా ప్రాణము.

ముందు తార్కమ్యము సఫలము చేయుము
అందు సమర్థుడ పీడేనయ్యా”
అనిన - మారుతి సరియని పలికి
శరభము చేసెను ధైర్యము గొలిపెను.

అనిన కుమారుడు బయలుదేరగ
అవని కన్నుల నీరు నిలచెను
“భద్రార్థముగ పలికెను తిరిగి
పోవకు నిర్భయ ధైర్యమును గమని.

“వాగద్రశేష్ఠా! కిష్కింధను గల
కప్పులందరినీ అడిగితి ననుము
మహాబాహుడు రఘురాముడు - నను
నీ సాయముతో తన దరిజేర్చును.

నే బ్రతికుండగ ప్రభువే వచ్చి
ఆదరించి - నను చేర్చుకొనమని
నువు చెప్పుము ఓ అంజనిపుత్రా!
నీకు కలుగును ఎంతో పుణ్యము.

తిరిగి తిరిగి నువు ఉత్సాహముతో
చెప్పిన మాటల పౌరుష మొచ్చును
నా సందేశము అందిన పిదప
రామచంద్రుడు నా చెఱ తీర్చును.”

అంతట పలికెను ఆంజనేయుడు
వంచినశిరసు మోడ్చిన కరముల
“శీఘ్రమే రాముడు కపివీరులతో
భల్లూకములతో లంకచేరును.

రాముడునిలబడి పోరగ - ఆతని
ఎదిరినిలువగ - సూర్యుడు చాలడు
అసురులు సురలు ఆ యముడైనా
అగలేరు శ్రీరామ బాణముల.”

అంతటసీత వాత్సల్యముతో
పయనముచేసెడి హనుమను చూచి
నీవిచ్చటనే రహస్యమైన
స్థలమునందు విశ్రాంతి నొందుమా!

రేపటిరోజున పోవచ్చునులే
నీ ఉండుట - నామదికి ఊరట
మనసుకు శాంతి కొంత కలిగినది
మందభాగ్యను పొందితి పెన్నిధి.

తిరిగి నీవు యిట వచ్చుట ఎపుడో?
అంతవరకు నా ప్రాణము లుండున
నీ కొరకై నే నెదురుచూడగ
ఇనుమడించు - నా దుఃఖము యిచట.

వారిధి దాటగ వాయుదేవుడు
నీవు - భగవతి చాలినవారు
భల్లూకములు వానరసైన్యము
రామలక్ష్మణులు ఎటుల దాటెదరు.

ఢీరుడ వీవు బుద్ధిశాలివి
కార్యసాధనకు తగుదువు నీవే!
యోచనచేసి - నా చెఱ తీరిచి
ఘనకీర్తిని నువు పొందుము హనుమా !

తనబలగముతో తన వారలతో
కోడండముతో రాముడువచ్చి
రావణుత్తుంచి విజయలక్ష్మితో
ననుగొనిపోయిన కీర్తి నిలచును.

అర్ధవంతమై యుక్తియుక్తమగు
హేతువాదమున నిలబడగలవగు
అవనిజపలుకులు వినినమారుతి
తీరుగపలికెను కరములుమోడ్చి.

“సుగ్రీవుడు మాకపులకు తేడు
అతిబలవంతుడు - భల్లూకములతో
లెక్కకుచిక్కని ఎన్నికపీరుల
తప్పక లంకకు వచ్చుటనిజము.

వాయువేగమున మనో వేగమున
పోగలిగిన మా వానరులందరు
అతిబలవంతులు ఆంజనేయులే
అడ్డమెరుగరు నేలను నింగిని.

రాజులుఎన్నడు మేలగువారిని
పంపరు శత్రువుస్థావరమునకు
తక్కువవారిని పంపుదురెపుడు
అట్టినేనె - మరి సంద్రముదాటితి.

అందువీరులు ననుమించెదరు
నాతో సములు - నాకుతగ్గరు
నగములునిండిన పుడమినివారు
ప్రదక్షిణించిరి ఎన్నోమారులు.

కావునతల్లీ! పరితపించకు
ఒక్కసారిగా వానరబలగము
వచ్చిచే రెదరు - లంకముంచెదరు
రామలక్ష్మణుల నే గొనివచ్చెద.

రవిచంద్రులవలె సోదరులిరువురు
వెలుగులుచిమ్ముచు శరములువదలగ
నిలువదులంక నమ్ముముతల్లి!
అయోధ్య చేరెద వతి తొందరలో.

శాంతినొందుము రోజులు ఎంచుము
రావణాసురుడు - సచివుల పుత్రుల
బంధులకూడి నాశనమగును
రామునిచేరుట తక్కుమునీవు."

అటులపలికి తను పయనముచేయగ
సాగుచుతిరిగి పలికెనుహనుమ
“రామలక్ష్మణులు ఛనుసులుపట్టి
శీఘ్రమెలంకకు వత్తురునమ్ముము.

మంచిరోజు మరి ఎంతోదూరము
లేదుతల్లి - నా మాటలునమ్ముము!
కోరలు నఖములు పరాక్రమమున
సింహము - పులులు - గజేంద్రులే కపులు.

మేఘములగు ఆ వీరులందరు
రాగలరిచటకు గర్జనచేయుచు
శోకించుట యది అశుభము తల్లి!
శుభములె నీకిక నమ్ముము నన్ను.

ఎంతోకాలము యిడుములుండవు
ఓరిమికొంత కలిగియుండుము
అగ్ని-వాయువు సములుసోదరులు
వారలకంతా విశదపరచెదను.

॥ సుం॥

40

జానకి సందేశము

జనకరాజసుత జానకి పలికెను
“ఓ, హనుమంతా హాయిపొందితిని
నీ పలుకులవి మొలక పైరునకు
వర్షముమాదిరి ప్రాణముపోసెను

క్రుంగి కృశించి-నాపతికెడమై
ఉన్న నేను-శ్రీరామపాదములు
లాకెడిఘడియ రావలెహనుమ!
నీవలజరుగును శుభములునాకు.

వానరోతమా వాయసగాఢను
గురుతుగనీకు తెలియజేసితి
గుండెల నిండిన శోకమునంతా
మరచితి-నీతో పలికిన క్షణము.

తిలకముచెదరిన నా నుదుటపుడు
మణిశిలలదైను నా ప్రాణేశుడు
చూడామణిని దుఃఖసమయమున
చూతును-కాంతుడు కన్నులనిలచును.

రత్నాకరమున పుట్టినదామణి
చూడామణిని పంపితి రామా!
ఇకపై దుఃఖము తీర్చుసాధనము
లేకపోయి నే జీవించుటెటు

మరియొక మాసము మదినిను తలచుచు
జీవించును యీ రక్తిసిబాధల
అటుపై నేను బ్రతికియుండుట
నావశమవ్వదు నాప్రాణేశ్వర!"

కరుణనిండిన జానకిపలుకులు
విని-హనుమంతుడు తిరిగిపలికెను
“అమ్మా! వినుము! రాముడు నీవలె
దుఃఖమునిండి సుఖములెరుగడు.

లక్ష్మణమూర్తి అన్న దుఃఖమును
తానుపొందుచు సేవచేయును
తల్లీ! నిన్ను చూచుట శుభము
శోకించుటకిది సమయముకాదు.

సీతామాతా! ఓ కుసుమలతా!
శీఘ్రమే నీవు అయోధ్యనుండువు
రామునికివ్వగ మరియొకగురుతు
ఉన్నచో యిమ్ము నే కొనిపోదును”

“వాయునందనా అందమయిన
నాకేశభూషణము చూడామణిని
ఇచ్చితి నీకు - గురుతది చాలును
నా నాధునకది నమ్మికనిచ్చును.”

అంతటహనుమ సాగగ నెంచి
శిరమునువంచి వందనమిడగ
తిరిగి దీనముగ కనులబాష్పముల
మైథిలిపలికెను వాతాత్మజుతో

“ఓ హనుమంతా! రామలక్ష్మణుల
వానరరాజు సుగ్రీవుని మిగిలిన
కపివీరులను జేమమడిగినటు
నాదుమాటగా తెలియబరచుము.

రామచంద్రునికి నాస్థితి తెలిపి
ననురక్షించగ మార్గము తెలుపుము
మార్గమునందు నీకుజేమమగు!
వాయునందనా వేగమెరమ్ము.”

అంతటమారుతి ఆనందముతో
తనపని ఎంతో నెరవేరినదని
సంతోషముతో - ఎంతోఎదిగి
ఎగరగతలచెను ఉత్తరదిశకు.

॥సుం॥

41

మరలిపోవుటకు మాత అనుజ్ఞవేడుట

సీతపలికిన పలుకులమారుతి
వినయము నిండగపలికి అంతట
రామునిచేరగ బయలుదేరుచు
తనలో తలచెను యీ విధముగను.

“స్వామికార్యము సుంతమిగిలెను
కావలె నావల శేషము పూర్తి
కలిమి గర్వము కలిగిన అసురుల
దండించెదను సరిచేసెదను.

అసురులబలము నే తెలుసుకొని
నాబలమిదియని వారికి తెలిపి
కిష్కింధేగిన కార్యము సఫలము
అందుకు యుద్ధము చేసెద నిచట.

పంక్తికంధరుని సేనలబలము
సచివులందరి మదిలో ఊహలు
నేతెలుసుకుని మరలిపోదును
అశోకవనమున కార్యారంభము.

నందనవనమీ ఆశోకవనము
వివిధతరులతో లతాశోభితము
ధ్వంసము చేసెద సుందరవనమును
అగ్నిదేవుడు అడవికాల్చినటు.

అసురభూపతి ఆగ్రహమంది
అంతులేని తనసేనల పంపును
గజములు తురగము లాయుధధారుల
వీరులతో నే పోరగవచ్చును.

నాశౌర్యముతో వారలచెండి
కిష్కింధకు-నే పోదునునేరుగ”
అని తలపోసెను అనిలాత్మజుడు
వాయుదేవుడై విజృంభించెను.

వృక్షములెన్నో కూల్చివేసెను
పక్షులు తరువులు పూతీవలతో
నిండిన ఆ వనమంతయు-మారుతి
పాడొనరించెను శోభలుచెరిపెను.

జలాశయముల తీరులుమారెను
నగశిఖరములు నేలకొరిగెను
లతాగృహములు చెదరిపోయెను
చిత్రశాలలు చెరిగిపోయెను.

శిలాగృహముల బ్రద్దలుచేసెను
గృహములన్నియు నేలపరుండెను
కూరమృగములు పెనుసర్పములు
హద్దులులేక స్వేచ్ఛనొందినవి.

పూతీవలతో పూలసౌగంధులతో
లతాకుంజముల శోభలవెలుగుచు
నయనానందము - హృద్యంగమమగు
సుందర వనమును దుమ్ముచేసెను.

కూలిన ప్రాకారముల గోడలు
నేలరాలిన తరువుల శాఖలు
ఆవన శోభతరిగిపోయెను
అల్లకల్లోలము ఆవనమాయెను.

ఆశోకవనము ధ్వంసముచేసి
రావణు సేనతో పోరగతలచి
తేజోవంతుడు అట హనుమంతుడు
వనద్వారమున ఎదురుచూచెను.

॥సుం॥

42

ఆశోకవన విధ్వంసము - మారుతిజయఘోష

లంకలో రక్కసులందరు లేచిరి
మృగములు-పులుగులు-కేకలు-ఆరపులు
దిక్కులు తెలియక పరుగిడు ప్రాణులు
భయముతోనిండెను ఆ వనమంతయు.

నిద్రలేచిరి వికృతరూపులు
గుండెలుపగిలెను వనముచూడగ
అతిబలశాలి మహాకాయుడై
మహాబాహుడు దర్శనమిడెను.

సుందరకాండము

పర్వతకాయుడు భయంకతుడగు
ఆంజనేయుని అందరుచూచిరి
సీతను అడిగిరి వివరములేమని
ఎక్కడివాడు? ఏమినుడివెనని?

“సీతో వాడు పలికిన పలుకులు
మాతోచెప్పుము సుందరనయనా!
భయపడవలదు విషయము తెలుపుము”
అనిన-వారితో జానకి పలికెను.

“రాక్షసమాయలు నే నెరుగను కద
రాక్షసుడెమో అనుకొనుచుంటిని
పాము జాడ మరి పాముకు తెలియును
రక్కసి మాయలు మీకే తెలియును.”

సీత పలుకులు వినిన రక్కసులు
భయభ్రాంతలై పరుగిడి రటునిటు
కొందరు పోయిరి రాజుకు తెలుపగ
మిగిలిన కొందరు ధైర్యమునుండిరి.

“రాక్షసరాజా! వినుము ఏలిక!
పెద్దశరీరము-భయంకరమది
హద్దులేని అతి విక్రము డతడు
వానరుడొకడు సీతతో పలికెను.

సురపతిదూతయొ ధనపతిదూతో
లేదా రాముడు నమ్మినబంటో
సీతను వెదకుచు వచ్చి యుండును
వివరము తెలుపదు ఎంత అడిగినా.

ఆ వనమందు ఆకపిరూపుడు
ధ్వంసముచేయని స్థలమదిలేదు
సీత ఆశ్రయము శింశుపతరువు
దరికి చేరనిచె చెదరలేదు అది.

అపురూపము అగు అశోకవనము
రూపుమాపిన ఆకపిరూపును
సీతతో పలికిన ఆ వానరమును
దండించెదము ఆనతినిమ్ము!!

రాక్షసరాజు క్రోధము నిండెను
కన్నులుమండెను అగ్నిగుండమై
జ్యోతులవెంబడి రాలెను వేడి
భాష్పములవ్వి గుండెల పొంగి.

తనతో సమమగు శూరులనెంచి
ఎనుబదివేల సంఖ్యలొ బలములు
కింకరులనెడి రాక్షసులను
ఆకపిని తెమ్మనిపంపె రావణుడు.

పెద్దకడుపులు కోరలుకలిగి
భీకరరూపులు రక్కసులందరు
ఆయుధములతో అతివేగముతో
అరపులచేరిరి ఆనతిమేరకు.

యుద్ధముచేయగ సిద్ధమునున్న
హనుమంతునిపై-మిడతలుపోయి
అగ్నినిపడునటు పడగ-వారిని
ఆంజనేయుడు ఎదిరిపోరెను.

వానరోత్తముని వారందరును
ఆయుధములతో కొట్టిరికసిగా
సూటిగనాటగ శరములు ఎన్నో
శక్తిమీరగ వేసిరివారు.

అంతట మారుతి పెద్దగ ఎదిగెను
నగమనిపించెను నిలచి అరచెను
భుజములుతట్టెను లంకలేచెను
పక్షులు రాలెను నింగిని వదలి.

“జయము రామునకు-అతి బలశాలికి
జయము విజయము లక్ష్మణమూర్తికి
రాముని ఆనతి మేరనడచు - మా
సుగ్రీవునికి జయము కలుగును.

శ్రమ నే నెరుగను ఘనకార్యముల
కోసలభూపతి రామునిదాసుడ
వాయుపుత్రుడ శత్రులకాలుడ
నే హనుమంతుడ పీచమడంచెద.

నాముందర మీ రావణులెందరు
వేయిమంది నా సమముకారుగ
లంకనుకూల్చి రావణుత్తుంచి
రామపత్నికి వందనమిడెదను.”

గుండెలు పగిలెను ఆ కింకరులకు
ఆంజనేయుని అరపులువినగ
ఘనమగు సంధ్యామేఘము మాదిరి
రక్తవర్ణుడై మారుతి నిలచెను.

ప్రభువుఆనతి పాలించగను
భయమునిండినా తప్పదుకనుక
దూరమునుండే ఆయుధములను
వారందరును విసరిరి అంత.

అతిబలవంతుడు అట హనుమంతుడు
ద్వారమునున్న యినుపపరిఘతో
ఖగపతి - పాముల పీచమడచినటు
రాక్షసులను అట చావమోదెను.

కింకరవీరుల చంపిమారుతి
తీరకయుద్ధము చేయుకోరిక
తిరిగిచేరెను తోరణమునకు
పారిపోయిరి మిగిలిన అసురులు.

పారిపోయిన కింకరులంతట
రాక్షసతేనికి ఎరుక పరచిరి
కింకరవీరులు చంపబడుటయు
మారుతి తిరిగి కవ్వించుటయు.

వార్తనువినిన రాక్షసరాజు
పండ్లుపటపట కొరికెక్రోధమున
జంబుమాలిని - వీరునిరమ్మని
పోరగపొమ్మనె వానరుపైకి.

॥సుం॥

43 చైత్యప్రాసాద నాశము - భవన పాలకుల వధ

కింకర రక్కసు లందరచంపి
మదిలో మారుతి తలచెను అంత
వనమును నేను ధ్వంసముచేసితి
భవనముమాత్రము ఏలవదలుట.

భవనము నెక్కి నిలచెమారుతి
భాసునిమాదిరి వెలుగులుచిమ్మెను
పెద్దగఅరచి భుజములుచరచెను
చచ్చెను పులుగులు నేలరాతెను.

మూర్చపోయిరా కావలివారు
లంకలొవారికి వినబడునట్టుల
గట్టిగ అరచెను రామవిజయమని
కోసలరాజుకు దాసుడనేనని.

ఈచెలుకత్తులు ఆయుధములతో
నూర్గురుయోధులు తలపడిరంత
శరములువేసిరి చుట్టుముట్టిరి
గంగానదిలో సుడిగాలివలె.

పవనతనయుడు అతిబలశాలి
బంగరుస్థంభము నూడపెరికి - అట
త్రిప్పగవేగమె అగ్నిజనించెను
ఆహుతిచేసెను భవనమునంతయు.

అంతటమారుతి నూరుమందిని
అంతముచేసెను అతిసులువుగను
పలికెనుతిరిగి భీకరముగను
మబ్బులమారుతి గొంతుపలికెను.

“నాతోసములు వేలవానరులు
సీతనువెదకుచు నేలనునిండిరి
సుగ్రీవుడు వారందరపంపెను
యోధులువారు ఆగరుమీరు.

వాయువుతోటి సరిపడు వీరులు
వేయివీనుగుల బలమగువారు
అతిబలవంతులు లక్షలు కోట్లు
మాసుగ్రీవుని కొలువుననుందురు.

ఆ సుగ్రీవుడు - వారందరితో
నాశము చేయగ మీపైకొచ్చును
పురుషోత్తముడు - రామునితోనా
వైరముమీకు రాక్షసులారా !

మీరాజుండడు - మీరసలుండరు
ఉండదులంక జంకుటెరుగము
జీవితసమరము పూర్తగుమీకు”!
అనిహనుమంతుడు హెచ్చరించెను.

॥సుం॥

44

జంబుమాలి వధ

మంత్రిప్రహస్తుని తనయుడతడు
జంబుమాలి అతివిక్రమశాలి
పెద్దదేహము చెవికుండలములు
వేగవంతు డుల్పాహవంతుడు.

ఎఱ్ఱనివలువలు ఎఱ్ఱనిమాలలు
పర్వతమంత వున్నాడతడు
ఇంద్రచాపము పోలినధనుసు
నారిధ్వనించెను నాల్గుదిక్కులా.

ఖరములాతని రథములాగగ
తూరుపుకొండకు ఛానునిరీతి
దానవవీరుడు క్రోధమునిండి
రావణుపనుపున వచ్చెరణముకు.

గట్టిగ అరచెను ఆంజనేయుడు
శరములువేసెను ఆ రాక్షసుడు
పదిబాణములు బాహువులందు
కర్ణిబాణము తలపైవేసెను.

ముఖమున వేసిన బాణమువున్నది
అర్థచంద్రుని రూపముకలిగి
శరములుతగిలిన ఆంజనేయుడు
ఎఱ్ఱనికమలము అనిపించెనట.

అంతట మారుతి పెద్దబండను
విసురుగ విసరెను అసురునిపైకి
పది బాణములతో - రాతిని - అసురుడు
ముక్కలుచేసి ఎదిరి నిలచెను.

మారుతికోపము ఎగసిపోయెను
మద్దితరువు నొకదానిని పెరకి
గిరగిరత్రిప్పి విసరివేయగా
నాల్గుబాణముల అసురుడు త్రుంచె.

జంబుమాలి తన శరవిన్యాసము
హనుమంతునిపై చూపుచునపుడు
భుజమునఅయిదు తొమ్మున నొకటి
పదిబాణములు తొమ్ములనడుమ.

విసురుగవేసి గాయపరచగా
కోపముపెరిగెను వాతాత్మజునకు
ఇనపపరిఘ నొక దానినిత్రిప్పి
తొమ్మునవిసరెను జంబుమాలిపై.

పరిఘపాటుతో జంబుమాలి-తల
కాళ్ళూ చేతులు చెదిరిపోయెను
ఖరములు-రథము-బాణములన్నీ
పిండై పోయి అసురుడు మడసెను.

వీరుడు-కాకలు తీరినవాడు
జంబుమాలి అటు మరణించుట విని
క్రోధమునిండి అగ్నిపర్వతము
తీరుగ రావణుడుడికిపోయెను.

వానర మెంతో బలవంతుడట
వానిని వేగమే పట్టుకురండని
మంత్రిసుతులకు ఆనతిచ్చెను
అసురభూపతి గంభీరముగ.

॥సుం॥

45

మంత్రిసుతుల మరణము

అస్త్ర శస్త్రముల యోధులువారు
రవితేజముతో వెలిగెడివారు
రావణు నానతి తలనుధరించి
ఉత్సాహముతో వెడలిరి పోరుకు.

మేలగు అశ్వము లున్నరథములు
బంగరు పనులతో తీర్చినతేరులు
ధ్వజములతో విలసిల్లు పతాకలు
విలువగు బంగరు ఆభరణములు.

మంత్రి సుతులు వారేడుగురుండిరి
మేలిమిబంగరు ధనుసులుచేకొని
మెరపులునిండిన మేఘములన్నటు
ఉరుకులపరుగుల చేరిరిద్వారము.

కింకరులందరు మన్నునకలిసిరి
వానరుడేమో అతివిక్రముడు
వీరందరిగతి ఏమగునోయని
తల్లులు-తమవారందరు వగచిరి.

మంత్రిసుతులు తమ చతురతచూపి
శరవర్షము కురిపించిరి అంతట
వర్షధారలతో వొప్పునగమువలె
భాసిలె మారుతి యుద్ధమునందు.

శరములగురి తా తప్పకొనుచును
విచ్చలవిడిగ ఆకసమంతా
తిరుగుచు వాతాత్మజుడంతటను
అరచెను, సేనల గుండెలవిసెను.

అరచేతులతో చరిచె కొందరిని
పిడికిలిపట్టి పొడిచె కొందరిని
గోళ్ళతో చీల్చెను మరికొందరిని
అరపుకు కొందరు నేల కరచిరి.

తొమ్ముపోటుతో కొందరు మడసిరి
తొడలమధ్యన నలిగిపోయిరి
మంత్రిసుతులు వారందరు చావగ
మిగిలిన అసురులు పారిపోయిరి.

ధ్వజములు-చక్రములన్నీ విరిగెను
ఏనుగులరచెను అతిభీకరముగ
కూలిన అశ్వములున్నవి ఎన్నో
రక్తపు చేరది పారెను అచట.

రక్కసు లందర నేలను రాసి
వీరుడు మారుతి తిరిగి చూచెను
యుద్ధము చేయుట కింకెవరైన
రావణు పనుపున రాగలరనుకొని.

॥సుం॥

46

పంచసేనానాయక పంచత్వము

మంత్రిసుతులు వారందరు యోధులు
ఆవిధి మడయుట కచ్చెరువంది
మదిలో దిగులు కనబడనీయక
మరియొక యోచన చేసెను రాజు

సేనాపతులు అతి బలశాలులు
యుద్ధనీతిలో ఆరితేరిరి
చుర్ధర ప్రభుస-బాసకర్ణుడు
విరూపాక్షుడు - యూపాక్షుడును

లెక్కకు అయిదుగురుండిరి వాడు
లెక్కలేని పరాక్రమవంతులు
వేగమునందు వాయువు సములు
వారలగాంచి రావణుడనెను

“సేనా నాయకులందరు మీరు
సేవాభాగ్యము లందితి నేను
సురలను నాగుల గెలిచిత నాడు
ఋషులు-యక్షులు ఓడిరినాకు

పగతోనిండిన వారందరును
తిరిగి గెలువగ అదనుకు వేచి
పంపిరి ఏమో? ఈ కపివీరుని
లేదా ఇంద్రుని పనుపున వచ్చెనా?

ఆ కపి చేసిన పనులు చూడుడు!
వాడొక కోతిగ తోచదు నాకు
అతి బలవంతుడు కపి కాదేమో?
మహాభూతమే కపిగా వచ్చెనా!

అతి బలశాలుల కపు లెందరినో
వాలి సుగ్రీవుడు నీచుడు ద్విదుడు
మొదలగువారిని చూచితి నేను
జాంబవంతుడు తెలుసును నాకు

వారికి యింతటి తేజము లేదు
పరాక్రమమున వారిని మించెను
బలము - గమనము - పోకడ వేరు
కపి కాదనలు భూతమే యగును!

యుద్ధమునందు మీకు ఎదురుగ
నిలువగ లేరు సురలు - సురపతి
అసురులు - నరులు ముల్లోకములు
వచ్చిన గెలువరు మీతో పోరి

గొప్ప నేర్పుతో ఆ కపి వీరుని
తప్పక మీరు ఎదిరి పోరుడు
గెలుపు-ఓటమి చెప్పగ లేము
అయినా తెలివిగ పోరుడు మీరు."

ఏలికపలుకులు- అసతి వినిరి
సేనాపతులు అగ్ని తేజమున
వివిధాస్త్రములు గజ తురగములు
రథములు పూన్చుకు బయలుదేరిరి

తోరణద్వారము పైన మారుతి
వెలుగులు చిమ్మెను శివయభానుడై
మండెడి సూర్యుని తేజము కలిగి
అతి బలవంతుడు ఎదురు చూచెను.

నగమగు రూపము మహావేగము
బుద్ధిబలము మరి భుజ బలములతో
వాతాత్మజుడు ఎన్నిక అన్నిట-
వీరుని చుట్టిరి వారందరును.

అయిదు బాణములు దుర్ధరుడేసెను
శిరమున నాచెను - శరములు హనుమకు
అంతట మారుతి పెద్దగ అరచి
ఆకాశములో ఎగిరి నిలచెను.

దుర్ధరు డంతట అనిలాత్మజుపై
శత సంఖ్యలలో శరములు విసరెను
మారుతి - శరముల నడ్డగించెను
వర్షితమేఘము నాపు వాయువై.

దుర్ధరు శరములు బాధించగను
ఆకాశములో ఎత్తుగ ఎగిరి
నగమున పడిన పిడుగు రీతిగ
చూకెను అసురుని రథ మధ్యమున.

రథము విరిగెను సారథి చచ్చెను
ఎనిమిది గుఱ్ఱము లందు కూలెను
అసురుడు క్రింద నలిగిపోయెను
అసువులు గాలిలొ తేలిపోయెను.

దుర్ధరు మరణము గాంచిన వారు
విరూపాక్ష యూపాక్షు లిద్దరూ
ఆకాశమునకు ఎగిరి మారుతిని
ఞ్ఞామ్మున కొట్టిరి ఘనమగు గదలతో.

మారుతి వేగమె భూమికి దిగెను
మద్ది తరువు నొకదానిని పెరకి
గిర గిర త్రిప్పి విసరికొట్టగ
యిరువురు వీరులు యమపురి కేగిరి

అయిదుగు రందు ముగ్గురు మడసిరి
మిగిలిన యిద్దరు ముందుకు వచ్చిరి
భాసకర్ణు డొక శూలము నంది
ప్రఘనుడు పదునగు కత్తిని పట్టి.

అతి బలశాలి ఆంజనేయునితో
తలపడిరంత తనువు తెగించి
పొడచిరి అసురులు ఆయుధములతో
రక్తము చిందెను మారుతిమేన.

రక్తముచిందిన ఆంజనేయుడు
బాలభానుడై ఎఱ్ఱగ తోచెను
వానరోతముడు క్రోధము నిండి
నగళిఖరము నొక దాని పెరకెను.

ఆ నగళిఖరము మృగములు నిండి
తరువులు పాములు వివిధ ప్రాణులతో
ఉన్నది - దానిని మారుతి విసరెను
వారిద్దరినది మన్నున కలిపెను.

సేనాపతులు అంతమొందగా
అట హనుమంతుడు అతి చిత్రముగ
గజముల విసరి గజముల చంపెను
అశ్వము లన్నిటి కొట్టె నశ్వముల.

రథముల కొట్టెను రథములు ఎత్తి
శూరుల చంపెను శూరుల విసరి
మార్గము కానక కప్పడిపోయెను
కుప్పగ కూలిక విగత జీవులతో.

సేనాపతులను వారి బలములను
చతురతతో అట అంతము చేసి
నిలచిన మారుతి తోచెను అచట
ప్రళయకాలమున యముని తీరుగి.

॥సు॥

47

అక్షకుమారుని అసువులు తీయుట

సేనాపతులు వారి సైన్యము
నేలకొరిగిరను వార్తను వినిన
ఏలిక - అక్షకుమారుని చూచెను
సమరోత్సాహుడు ఎడట నిలచెను.

అక్షకుమారుడు రావణు తనయుడు
తండ్రిమాట జవదాటని వీరుడు -
తండ్రి చూపుల పెరిగె కోపము
హవిసులు వ్రేల్చిన హోమగుండమై.

తేరును ఎక్కెను పోరగ కపిత్-
బంగరు కాంతుల తేరు వెలిగెను
బాలభానుడై కాంతుల చిమ్మెను
దేవాసురులకు అందని రథమది.

ఆ రథమెంతో అపురూపమది
అశ్వములున్నవి ఎనిమిది దానికి
ఆకాశమున సంచరించునది
మనోవేగముతో తురగము లెగురును.

ఆ రథమెక్కెను అక్షకుమారుడు
అంజనేయునితో పోరగ వెడలెను
సకల సేనలు గజ తురగములు
సాగి నడువగా పోరుకు సాగెను.

హరితవర్ణమా అక్షుని కన్నులు
ఆ కన్నులకు మారుతి తోచెను
ప్రళయకాలమున కాలాగ్ని వలె
విస్మయమంది వినయము పెరిగెను.

రాజకుమారుడు బలముల నెంచెను
ఇంచుక సేపు నిలచి చూచెను
ఆగదు యుద్ధము కావున వీరుడు
వాడి బాణములు మూడు వినరెను.

అందము లొలికెడి చెవికుండలములు
భుజ కీర్తులవి వెలుగుచుండగా
వేగమె హనుమను లాకెను శూరుడు
దేవాసురులకు భయము కలిగెను.

పుడమి అదిరెను వీరుల పోరుకు
సంద్రము గట్టిగ ఘోషించినది
నగములు కదలెను-వాయువు నిలచెను
సూర్యుని తేజము సన్నగిల్లెను.

శరములు తీరుగ వేయగ నేర్పరి
విషతుల్యమగు మూడు బాణములు
సర్పములన్న తీరుగ విడచెను
తిన్నగ హనుమకు తగలగవాటిని.

మూడు బాణములు శరమున లాకగ
తలనుండెగసిన రక్తపుధారలు
తెరచిన కన్నుల ముంచివేయగా
శరకిరణముల భాస్కరుడాయెను.

రాజకుమారుడు-అక్షుడు విసురుగ
అతి చిత్రముగ ధనుసును త్రిప్పి
వినరెను శరములు వాలాత్మజుపై
మదిలో మారుతి సంతోషించెను.

అంతట మారుతి పోరగ ఎదిగెను
మందర నగమున సూర్యుడాయెను
రక్తవర్షుడై ప్రకాశించెను
కన్నుల చూచెను కాల్చినట్లుగ.

ఇంద్ర ధనుసుగా ధనుసు ఒప్పుగ
శరవర్షమును నగశరీరుపై
కురిపించెను అట రాజకుమారుడు-
అంజనేయుడా అమ్ముల తడిసెను.

తేజోవంతుడు అతి విక్రముడు
యోధుడు-బాలుడు-ఎన్నిక వీరుడు
అక్షుని శరముల చతురత చూచి
సంతోషించెను మారుతి ఎంతో.

వాతాత్మజు డా బాణములందు
గాలితీరుగా తప్పుకు తిరుగుచు
ఆకాశములో సంచరించెను
అక్షుడు-శరముల నింపె నింగిని

అంతట ఆలోచించెను మారుతి
బాలుడు వీడు భుజ బలశాలి
బాలభానుడు తేజమునందు
సమరోపాయము లెరిగినవాడు.

ఆరితేరెను యుద్ధమునందు
ఆగరు ముందు ఎంతటివారలు
యక్షులు-నాగులు పూజలు చేతురు
ఏ విధి చంపెద యీ పసి కందును.

పెరుగును వీని విక్రమ మెంతో
ఈ విధి పోరు సాగిన నింక
రగిలెడి అగ్నిని ఆర్పుట మేలు
యుక్తము, రిపుని త్రుంచెద నేను.

మారుతసూనుడు మహావీరుడు
అంబరవీధిని చరచె హయముల
రాలెను రథము నింగిని వదలి
బంగరుతేరు మన్నున కలిసెను.

వీరుడు అక్షుడు విల్లు ఖడ్గము
చేత ధరించి నింగికెగరగ
తపోబలముచే తనువును వీడి
నాకముచేరెడి ముని అనిపించెను.

ఖగపతి-పామును పట్టిన రీతి
అక్షుని పాదములందుకు గిర గిర
వేలసార్లు అట త్రిప్పి వేగముగ
నేలను కొట్టెను, అసురుడు మడసెను.

ఎముకలు విరిగెను రక్తము పారెను
మాంసపు ముద్దయి పోయెను అక్షుడు
తండ్రి రావణుడు భయపడిపోయెను
విస్మయమందెను నాక లోకము.

మన్మథమూర్తి - సురపతి సుతుడన
ఎఱ్ఱని కలువల కన్నుల వాని-
అక్షకుమారుని చంపి మారుతి
ద్వారము చేరెను యమరాజువలె.

॥సు॥

48

ఇంద్రజిత్తు యుద్ధము - మారుతి నిర్భంజము

తనయుని, అక్షకుమారుని మరణము
వినిన రావణుడు విస్మయమంది
దుఃఖ సంద్రమున మునిగిపోయెను
తిరిగి తేరుకొని నిగ్రహించుకొని

సురపతి సముడగు ఇంద్రజిత్తుతో
పలికె తీరుగ పంక్తికంధరుడు
“తనయుడ! నాకు - కీర్తికారకుడ!
అస్త్రశస్త్రముల నేర్పరి వీవు.

ఉత్తమ గుణముల నెన్నికవాడ!
యుద్ధమునందు సురల అసురుల
ఇంద్రుని కూడ గెలచినవాడ!
దేవగణములు చాలరు నీతో.

బ్రహ్మదేవుని అనుగ్రహముతో
దివ్యాస్త్రములను పొందినవాడవు
ముల్లోకముల గెలువ గలవు - నీ
తపోబలము నీ కగును రక్షణ.

బుద్ధికుశలుడవు నేర్పరి వీవు
యుద్ధమునందు అపజయ మెరుగవు
నీ తలపుతో నే ధైర్యమునుండును
నాకెపుడయినా కష్టము కలిగిన.

తనయుడ వింటివ! యుద్ధమునందు
కింకర వీరులు ప్రహస్తు సుతుడు
మంత్రి పుత్రులు సేనాపతులు
ఎందరౌ వీరులు యమపురి కేగిరి.

నాలెను ఎన్నో జాతి ఆశ్వములు
ఎంతో సేన అంతమొందెను
గజములు రథములు మన్నన కలిసెను
ప్రియసోదరుడు అక్షుడు కూలెను.

పీపై ఎంతో ఆశతో నుంటిని
వానరు డెంతో బలమగువాడు
అంతలేని నీ యుద్ధకుశలత
ప్రయోగించి ఆ రిపుని గెలుపుము.

సేనలు బలములు నిలువగ లేవు
వానరు డేమో అతి బలవంతుడు
వాయువు చాలడు వేగమునందు
అగ్నిహోత్రుడే ఆలోచించుము.

దివ్యాస్త్రములను మనమున తలచుకు
తెలివిగ స్వకీయ రక్షణతోను
యుద్ధము చేయుము - రాజధర్మము
తప్పను - తనయుల పోరుకు పంపుట."

తండ్రి పలుకుల బలము పెరిగెను
ప్రభువుకు తాను ప్రదక్షణ చేసెను
తనవారందరు బలమింతివ్వగ
ఉత్సాహముతో పోరుకు సాగెను.

కాంతివంతుడు కలువకన్నులు
తేజోవంతుడు రాజకుమారుడు
పర్వములందు పొంగుకడలివలె
పోరగ వెడలెను వాలాత్మజుతో.

ఖగవతి వేగము కలిగిన రథమును
అధిరోహించెను అసుర వీరుడు
అస్త్రశస్త్రముల మేటి ఆతడు
ఆంజనేయునితో పోరగ వెడలెను.

యుద్ధము చేయుట కింకెవరో అట
వచ్చుచుండిరని హనుమ గ్రహించెను
రథము నడచిన ధ్వని వినిపించగ
సంతోషముతో ఎదురుచూచెను.

సిద్ధులు నాగులు ఋషులు యక్షులు
యుద్ధము చూడగ వేచియుండిరి
పులుగుల గుంపులు అరచె భీతిలి
దిక్కుతోచక దిక్కుల తిరిగెను.

మేఘనాథుని చూచిన మారుతి
వేగమె కాయము పెంచి అరచెను
దివ్యరథముపై ఇంద్రజిత్తు - తన
వింటితో చేసెను పిడుగుల సవ్వడి.

ఆకాశములో తిరుగుచు మారుతి
శరముల తప్పుకు గాలిలో తేలుచు
ఎంతో నేర్పుగ పోరగ నంత
ఇంద్రజిత్తు బహు విస్మయ మందెను.

మేఘనాథుడు వీరుడు నేర్పుగ
మేలగు బాణము లెన్నో రకములు
బంగరు శరములు వజ్రపాతములు
అన్నీ వాడెను హనుమంతునిపై.

సూటిగ శరములు వేయగ నేర్పరి
రాజకుమారుడు శరములు వదలెను
శరముల నడుమ తిరిగెను మారుతి
తప్పుకొనుచును తిప్పలు పెట్టెను.

పోరు సాగెడి తీరు చూడగ
మనసు కలిగెను సర్వజగతికి
ఒకరిని మించిన వారొకరైరి
ఒకరికి లొంగక మరెయొకరుండిరి.

ఎన్నో శరములు దివ్యవరములు
అన్నీ అంతట నేలబడగను
దిక్కు తోచక-దిక్కుల చూచెను
ఆలోచించెను వీరుడు ఎంతో.

వీరుని చంపుట వశముకాదని
యోచన చేసిన మేఘనాథుడు
బ్రహ్మాస్త్రము సంధించి విడచెను
బంధించగ నా అతిబలవంతుని

“అస్త్రము లెవ్వీ నిను బంధించవు
అందవు వాటికి వరమిది నీకు”
అనిన, విరించి వరము చలవతో
మారుతి వీరుడు అపజయ మెరుగడు.

అంతటి బ్రహ్మకు చెందిన అస్త్రము
ఇంచుక లాను గౌరవించగ
లొంగిపోయెను అట కపి వీరుడు
అస్త్రము హనుమను బంధించినది.

“బ్రహ్మాస్త్రమునకు బద్ధుడనైతిని
వాయుదేవుడు - బ్రహ్మదేవుడు
సురపతి ఇంద్రుడు శ్రద్ధ వహింతురు
నా కపకారము జరగనీయరు.

ఈ విధి లొంగుట మేలగు నాకు
పట్టుకుపోయి రాజుకు చూపిన
రాజుతో నేను ముచ్చటించుటకు
ముచ్చట అయిన సమయము దొరకును.”

అంతయు బాగుగ యోచన చేసి
ఆ కపి వీరుడు మిన్నకుండగ
రాక్షసులందరు నారలు త్రాళ్ళతో
బంధించిరి అట ఆంజనేయుని.

అస్త్రబంధము విడిపోయినది
వేరొక బంధము వుండగ అస్త్రము
వుండదు-అది ఆ రాక్షసు లెరుగరు
మరియొక అస్త్రము యిక పనిచేయదు.

ఇంద్రజిత్తు మది కలవరమందెను
తలచెను ఆ కపి చంపును తమనని
తన పని వ్యర్థము అనిపించినది
కానీ మారుతి కదలక యుండగ

రాక్షసు లంతట ఆ కపివీరుని
కర్రల బాదిరి పిడికిట గ్రుద్దిరి.
ఎన్నో హింసలు పెట్టచు వారు
రావణు చెంతకు తీసుకుపోయిరి.

ఏలిక కొలువు తీర్చి యు డగ
వానరశ్రేష్టుని రాజుకు చూపిరి
మత్తెభములా వున్నాడీ కపి
ఎక్కడివాడు ఎందుకు వచ్చె కొ!

ఎవ్వరివాడు - ఎవరికోసమో
పని అసలేమిటో ఎవరికి తెలుసు
అనుకొని సభికులు గుస గుస లాడిరి
చంపుడు - మ్రింగుడు - అరచిరి కసిగ.

మహాత్ముడగు వీరాంజనేయుడు
రత్నశోభితము అగు భవనమును
సుందరమగు ఆ సభా భవనమున
రాజసేవకుల నందర చూచెను.

తేజోవంతుడు రావణాసురుడు
వానరోత్తముని కన్నుల గాంచెను
కపికులోత్తముడు పంక్తికంధరుని
సూర్యతేజుని అట వీక్షించెను.

రోషము నిండి కన్నులు ఎఱుపై
గ్రుడ్డు త్రిప్పుచు రాక్షసరాజు
క్రోధమునిండి వృద్ధమంతులకు
ఆనతిచ్చెను వివరము లడుగగ.

ఆనతి మేరకు సచివులు-కపిని
రాక ఎందుకు కార్యమేమిటన
వానరరాజు సుగ్రీవుని దూతను
అతని పనుపున వచ్చితి ననెను.

॥సుం॥

49

రావణు సభా సందర్శనము

అంకాధీశుడు రావణాసురుడు
కొలువున నుండెను కన్నుల నిండుగ
స్వర్ణకిరీటము రత్నమయమది
విలువగు వజ్రములున్నవి ఎన్నో.

వెలుగులు చిమ్మెను వెలగలనగలు
విలువగు ఆభరణములె అన్నీ
మేలగు వలువలు పట్టు వస్త్రములు
విలువలకందని చందనాదులు.

సుందరకాండము

మంచి గంధములు మేన నలదుకొని
వీరుడు తేడు-భుజబలతేజుడు
పదితలలందు తెరచిన నోళ్ళతో
అన్ని కన్నులు ఎఱ్ఱగ మండగ.

వాడికోరలతో పెద్దపెదవులతో
భయము గొలుపుచు రాక్షసరాజు
క్రూరమృగములు నిండిన వనము-
మందరనగము అన్నటు భాసితె.

నల్లని తొమ్మున మంచి ముత్యములు
ఉన్నవి-హారములందు మెరయుచు
మబ్బులు నిండిన ఆకాశమున
తెల్లని కొంగలు హారములయినవి.

బలసిన భుజములు తోచిన వచ్చట
అయిదు తలలు గల సర్పము అన్నటు
కూర్చొను పీఠము స్పటిక నిర్మితము
రత్న కంబళము తీరుగ పరచిరి.

సుందరాంగులగు మందయానలు
అందము తొలుకుచు సౌగంధ్యంబు తెగయగ
ఇరుప్రక్కల-ఆ తేనికి నిలచి
వీచుచుండిరి వింజామరలు.

రాజ్యతంత్రముల నెరిగినవారు
ప్రహస్త-దుర్ధర-మహాపార్శ్వడు
నికుంభునితో కలిపి నలుగురు
సచివులు సభలో భాసిలుచుండిరి.

నాల్గు సంద్రములు నలుగురు సచివులు
నడుమ భూమిలా తేడు తోచెను
ఎందరొ రాక్షస శ్రేష్ఠుల మంత్రుల
కూడి యుండెను సురపతి పోలి.

నీరునిండిన మేఘము - మేరువు
శిఖరము నున్నటు సింహాసనమున
ఆసీనుడు అగు పంక్తికంధరుని
మారుతి చూచి తలచెను మదిలో.

ధైర్యవంతుడు కాంతివంతుడు
రూపము మిక్కిలి రాజసమైనది
సర్వలక్షణములున్న అసురుడు
లోకములన్నీ ఏలగలడుగ.

ఇంతటి వీరుడు ప్రతిభావంతుడు
ధర్మమార్గము వదలక యుండిన
సురలోకమునకు ఏలిక అగును
సురపతి ఇంద్రుని ప్రభువు కాదగును.

లోకసంకటము లెన్నో తెచ్చెను
ఘోరకార్యముల నెన్నో చేసెను
కావున సురలు అసురులు కూడ
భయపడుచుండిరి వీని నామమున.

కోపించినచో పంక్తికంధరుడు
కడలి కడుపులో! ముంచు లోకమును
పరి పరి విధముల మారుతి తలచెను
రావణు లేజము చూచిన యంత.

॥సుం॥

50 ఆంజనేయ స్వస్వరూప విభవము - రావణు విస్మయము

పానరశ్రేష్ఠుని వాతాత్మజుని
అమిత విక్రముని అనిలాత్మజుని
కోపము నిండిన కన్నుల తేడు
చూచెను తిన్నగ-తికమక పడెను.

“ఈ కపి పూజ్యుడు నందీశ్వరుడా!
నేరుగ నేలకు దిగలేదు కదా
కైలాసమున ఆ సమయమున
కోపము నిండి శాపము నిడెకద.

రాక్షసరాజు బాణాసురుడే
ఈ కపిరూపున వచ్చెనో ఏమో!”
కోపము భయము కలిగిన రాజు
మంత్రి ప్రహస్తుని చూచి పలికెను.

“దురాత్ముడగు యీ వానర మిచటకు
ఏమి కార్యమున వచ్చెనో అడుగుము!
ఎచ్చటనుండి వచ్చెనో యీ కపి
ఎందుకు వనము ధ్వంసము చేసెను.

పరులకు చొరగ శక్యము గాని
నా లంకకు రా పని ఏమున్నది!
నా యోధులతో తలపడి పోరగ
కారణ మరయుము మంత్రిసత్తమా!”

అంతట మంత్రి పలికె మారుతితో
“ఓ వానరుడా! శ్రమతీరుము నువు
భయపడవలదు - నిజము పలుకుము
ఇంద్రుడు పంపగ లంకకు దిగితివా?

ధనపతి వరుణ యమరాజులలో
ఎవరికి నీవు చారుడవయ్యా!
లంకాపతిని గెలువగ - విష్ణువు -
దూతగ నిన్ను పంపలేదు కద!

రూపుకు నీవు కోవివి - నిజము
తేజము చూడగ కోతవి కాదు
కోతికి ఇంతటి తేజము వుండదు
నిజము పలుకుము మేలు కలుగును.

ఎవరో నిన్ను పంపకపోయిన
స్వయముగ నీవు ఏల వచ్చితివి?”
మంత్రి పలుకులు వినిన మారుతి
నేరుగ రావణు చూచి పలికెను.

“సురపతి - ధనపతి - యమరాజులకు,
దూతగ నేను రాలేదిచటకు
విష్ణుదేవుని పనుపున నేను
లంకకు రాలేదన్నది నిజము.

సత్యము వినుము! వానరుడను నే-
నాకై నేనే చేరితి లంక
నిను చూడగ నే చేసితినింత
నీదర్శనము దొరకుట కష్టము.

నా రక్షణకై యుద్ధము చేసితి
నే లొంగను ఏ అస్త్రశస్త్రముల
ఆ వరమిడెను లోగడ బ్రహ్మ
బ్రహ్మాస్త్రమునకు లొంగితి నీకై

నిను చూడగ నేనింత చేసితి
రాచకార్యమున వచ్చితి నేను
తేజోవంతుడు రాముని దూతను
హితము పలికెదను ఆలకించుము.

॥సు॥

51

మారుతి హితోపదేశము

“లంక ఏలికా! విను-సందేశము
తెచ్చితి నీకై మారాజంపగ
కపిశ్రేష్ఠుడు సుగ్రీవుడు జేడు
సోదరసముడవు నీకు కుశలమనె.

ప్రభువు పంపిన సందేశము విను
ఇహపరములకు శుభము కలుగును
ఛర్మార్థములు కలిగించునది
ధర యేలగ నీ కగును సాధనము!

దశరథ నృపతి సురపతి సాటిగ
సకల సంపదల భోగభాగ్యముల
లోకుల నేలెడి ప్రభు వుండెను -
శ్రీరాముడు ఆ ప్రభు జ్యేష్ఠ కుమారుడు.

మహాబాహుడు పురుషోత్తముడు
తండ్రి దశరథుని ఆనతి మేరకు
రాజ్యము వదలి-సత్యుగు సీతతో
దండకాటవికి వచ్చె తమ్మునితో.

రాముని సత్యుగు సీతామాత
పరమ పతివ్రత జనకరాజ సుత
అపహరింపబడె ఆ వనమందు-
వచ్చిరి వెదకుచు సోదరు లిరువురు.

ఋష్యమూకమున గల సుగ్రీవుడు
సీతాన్వేషణ చేయించెదననె
కపిరాజుగ ఆ కపిని చేతునని
ప్రతినల నందిరి వారిద్దరును.

వాలి సంగతి నీ వెరుగుదువు!
అంతటివానిని రామచంద్రుడు
ఒక్క బాణముతో నేల కూల్చెను
సుగ్రీవునికి పట్టము కట్టెను

మాట నిలుపుకొని మా సుగ్రీవుడు
వేలు లక్షలు వానర వీరుల
సీతను వెదుకగ నాల్గదిక్కుల
భూమ్యాకాశము లందు నింపెను.

గరుడుని పోలిన వేగము వారు
వాయువేగము కలిగినవారు
అతి బలశాలులు - నేలను తాకక
తిరుగ గలిగిన వీరులు వారు.

వాయుదేవుని తనయుడ నేను
హనుమంతుడను సీతను వెదకుచు
శతయోజనముల సంద్రము దాటితి
లంకలో నేను చూచితి మాతను.

రావణ వినుము! ధర్మము తెలుసును
తపోవంతుడవు - ప్రాజ్ఞుడ వీవు
పరపురుషుని యిల్లాలి నీ విధి
చెరపట్టుట - మరి నీకు తగనిది!

ధర్మవిరుద్ధము - మొదటికి మోసము
కడు అపాయము కలిగెడి పనులు
బుద్ధిమంతులగు నీ సరివారు
చేయుట కెప్పుడు తలపడరయ్యా!

రాముని కోపము తెలిసిన తమ్ముడు
లక్ష్మణు శరముల నెదిరి నిలువగ
దేవాసురులకు శక్యము కాదు
రాముని వైరికి సుఖ మస లుండదు.

ధర్మయుక్తమగు హితమును వినుము
మూడుకాలముల మేలు కలుగును
పుడమికి దేవుడు రఘురామునితో
పుడమి సుతను సీతను చేర్చుము!

విషతుల్యమగు ఆహారమును
తిని జీర్ణించగ చాలగ లేనటు
రాఘవురాణి తన దనుకొనెడి
దేవాసురులు-దక్కరు నిజము.

తపోబలమున ఆయువు పెరిగి
దేవాసురులచే మరణము లేదని
విష్టపీఠకు! రాముడు-నరుడు
వానరులము సుగ్రీవుడు మేము.

దేవగణములో చేరనివారము
అసురులయందు అసలే రాము
నరులు వానరు లనగా వినుము!
నీ ప్రాణములను తీసెడివారు.

నాశము లేనిది ధర్మమొక్కటే
ఖరదూషణులు కూలుట మరువకు!
అతి బలశాలి వాలిని చంపిన
రాముడు మిత్రుడు సుగ్రీవునికి.

నే నీ లంకను సర్వసైన్యమును
నాశము చేయగ శక్తివంతుడను
కానీ రాముని నిశ్చయ మిది విను!
శత్రువు నతడే త్రుంచవలెనని.

సీతకాదు సాధారణ అతివ
లంకను కాలెచ్చెడి కాశ రాత్రియే
కాలపాశము మెడ ధాల్చకుమా
నే పలికితిని సత్యము రావణ!

సుతులు-సుదతులు-మిత్రులు-హితులు
సచివులు నీవు సొంపగు లంక
తెలిసి నాశముచేయకు రాజా!
విష్ణుమూర్తితో సముడారాముడు.

జగతికి ప్రభువు రాజసింహుడు
అంతటి రాముని కెంతటి కష్టము
మదిలో కలత కలిగెను నీవల
నీవిక బ్రతుకవు నమ్ముము నన్ను.

ఆ బ్రహ్మయినా మహేంద్రుడయినా
త్రినేత్రుడయినా మరెవ్వడయినా
రాముని గెలువగ చాలరు వినుము
నిను రక్షించగ లేరిది నిజము ”

గుండె దిటవుతో కడు నిబ్బరముగ
మారుతి పలుకగ రావణు డంత
క్రోధము నిండి కన్నులు త్రిప్పుచు
కపిని చంపుడని ఆనతిచ్చెను.

॥సుం॥

52

రావణు రోషము - విభీషణుని హితవు

“ఈకపి పలుకులు ములుకులు నాకు
ఈకపి కెందుకు యీ వాచాలత
చంపుడు కపిని”-అని తన భటులకు
ఆనతిచ్చెను అసురభూపతి.

మంచిమాటలు వినుట మంచిది
వ్యక్తులు ఎవరని, మదిలో తలచక
కావున నీవు దూతకు తగిన
శిక్షను వేయుట యుక్తము రాజా!”

అంతట రావణు తమ్ము డాతడు
హితవాక్యమ్ములు చెప్పగ నేర్పరి
అర్థవంతముగ పలుకగ చతురుడు
అట విభీషణుడు అన్నతొ పలికెను,

“శతృభయంకర ఓ విభీషణా!
పాపుల త్రుంచుట హాపము కాదు
ఈ వానరము దుష్టుడు-వీనిని
దండించుట యన ప్రాణము తీయుట.”

“సోదర! వినుము నను క్షమించుము
కోపము విడచి శాంతివహించుము
మంచిచెడ్డలు తెలిసినవారు
ఎన్నిక రాజులు-దూతల చంపరు.

అన్న మాటలు వినిన తమ్ముడు
తిరిగి పల్కెను మనసు మార్చగ
“రాక్షసరాజా! ఓ లంకేశ్వర!
దూతను చంపుట ధర్మనిషిద్ధము.

అతి బలశాలివి-దూతను నీవు
చంపుట ఒప్పుదు రాజధర్మము
నీకది తగదు లోకనిందయగు
నీతులు నీకు నేర్పగ వలెనా!

ఈతడు శత్రువు-కాదనలేదు
అప్రియములు మన కెన్నో చేసెను-
కానీ దూతగ వచ్చెను గనుక
చంపుట విడచి వేరొక శిక్షిడు!

సర్వశాస్త్రముల పారంగతుడవు
భక్తవశంకరు శంకరు భక్తుడ
విద్యాంసుడవు పండిత శ్రేష్ఠుడ
యుక్తాయుక్తము లాలోచించుము.

మష్టదూతకు-శిక్షలు ఎన్నో-
తల గొరిగించుట-కర్రల కొట్టుట
అంగవికారము కలుగజేయుట
వాతలు వేయుట-చేయుము ఏదో.

సురాసురులలో అత్యుత్తముడవు
ధర్మార్థములు తెలిసినవాడవు
దూతను చంపిన లాభము లేదు
వానిని చంపిన వాని చంపవలె.

దూత సాధువో-చుష్టుడో-పోనీ !
తనకై తాను రాలే దివటుకు
తోచిన మాటలు కావు చెప్పినవి
చంపిన వాని పలుకులు వినిచె.

ఈ కపి తేనిచొ రామలక్ష్మణుల
లంకకు తేగల వీరుడుండడు
యుద్ధము చేయుట జరగక పోయిన
నీ యభిష్టము నెఱవేరదుకద.

ఈతని చంపిన నీ కపకీర్తి
శాశ్వతముగను నిలచిపోవును
కావున-చంపిన తెలివిహీనులను
మూర్ఖుల చంపగ యత్నము చేయుము.

యుద్ధములన్న సంతోషింతువు
అపజయమన్నది అసలే ఎరుగవు
కావున నీవు వీనిని విడచిన
యుద్ధము చేసెడి వీలు కలుగును.

యోధులు కలరు కోట్ల సంఖ్యలో
సేనలున్నవి నీ సేవలలో
రామలక్ష్మణుల పైకి పంపుము
అసురుల బలము నరులకు తెలియగ.”

రాక్షసజేడు సురలకువైరి
తమ్ముని పలుకుల సమ్మతించెను
తలచెను మదిలో-సభలో నున్న
కపిపుంగవుని తిలకించుచును.

“విష్ణుతేజము పరబ్రహ్మము
కపిరూపముతో నిలచినదేమో
నేలకు నడచి వచ్చినదేమో
కావున ఈకపి లొంగకపోయెను.

నాపై పగ గల విష్ణుదేవుడే
నను చంపగ ఈ కపిగా వచ్చెనొ
తప్పక వీడు అగును శ్రీపతి”
కోపము తిరిగి పెరిగె రాజుకు.

మదిలో కలిగిన కోపమణచుకొని
హితవు పలికిన మితభాషణుడు
శత్రుముపట్టగ నేర్పరియైన
తమ్మునితో ఆ రాజు పలికెను.

॥సుం॥

53

శ్రీరామదూత దండనము - మాత ప్రార్థన

“నీ పలుకులలో ధర్మబోధతో
నిజము ఉన్నది - దూతను చంపక
మరియొక శిక్షను వేయుట యుక్తము
కావున వీని బాలము కాల్చుడు.

కోతుల కెంతో అందము తోకలు
వాలములందే ప్రీతి ఉండును
వాలము కాల్చిన దానితో వీడు
తన వారందర చేరగ సిగ్గు.

మండెడి తోకతో కోతిని లంకలో
నాల్గు మూలలా త్రిప్పడు - మీరు.”
అని పలికెను అట పంక్తికంధరుడు
పట్టరాని కడు ఆగ్రహముతో.

కోపమునున్న రాక్షసులందరు
నారలు - గుడ్డలు తెచ్చిరి ఎన్నో
తోకకు చుట్టి సూనెతో తడిపి
నిప్పంటించిరి ఎంతో మురిసిరి.

కోపము నిండిన ఆంజనేయుడు
బాలసూర్యుడై భాసితెనచట
వాలము విసరెను వారి మీదకు
ఆ విసురుకు వారందరు పడిరి.

రాక్షసులెల్లరు - స్త్రీలు బాలురు
వృద్ధులు వచ్చి చూసి మురిసిరి
అందరు చేరి అట హనుమంతుని
తిరిగి త్రాళ్ళతో బంధించగను.

ఆంజనేయుడు మదిలో తలచెను
“మూర్ఖులు మీరు నన్ను ఎరుగరు
చంపెద లంకలో ప్రతి రక్కసుని
రాముని ఆనతి లేక పడుంటిని.

ఈ బంధముతో నను త్రిప్పగను
పగటివేళలో లంకను చూతును
దుర్బేద్యమగు దుర్గము చూతును
రాముని కొరకీ క్లేశము నోర్తును.”

శంఖము చాదిరి భేరులు మ్రోచిరి
అరపుల సందడి నిండుగ చేయుచు
ఆంజనేయుని - లంకలో త్రిప్పగ
ఆనందముతో లంకను చూచెను.

విమానములు రాజవీధులు
నాల్గువీధులు కలసిన స్థలములు
చిన్నగృహములు ఎత్తగు మేడలు
సుందర స్థలములు ఎన్నో చూచెను.

ఆ రాక్షసులట - ఆంజనేయుని
“చారుడు” చూడుడు - అని చెప్పగను
వాకిలి ముందర చేరి వృద్ధులు
స్త్రీలు బాలురు వేడుక చూచిరి.

మండెడి తోకతో మారుతి ఉండగ
వికృత రూపులు రాక్షస స్త్రీలు
సీతకు చెప్పిరి జరిగినదంతా
నీతో పలికిన కపియని చెప్పిరి.

కర్ణకరోరము లగు పలుకులు విని
సీత మనసది కలత చెందినది
ఆంజనేయునికి ఆపద కలుగక
కాపాడగను అగ్నిని వేడెను.

“పతినే నిరతము కొలచు అతివసు
పాతివ్రత్యమున బ్రతికెడుదానను
పతి సేవలకై నిరతము చింతిలు
మానిని నేనగునేని - హనుమను

చల్లగ చూడుము హతవాహనుడ!”
అని ప్రార్థించగ అగ్నిదేవుని
అతడు ప్రదక్షణ జ్వాలతో మండెను
హనుమకు ఆపద లేదనునటుల.

ఆంజనేయుని తోకను మండెడి
వాయుదేవుడు హనుమ జనకుడు
చల్లనిగాలి మెల్లగ విసరెను
భయములేదని సీతకు తెలియగ.

మారుతి కచ్చట వింతగ తోచెను
అంత మంటలో బాధ కలుగక
అగ్నిదేవుడు దహింపకుండుట
లాంగులాగ్రము చల్లగనుండుట.

ఆలోచించగ - మదిలో తోచెను
“మైనాకుడు శ్రీరాముని భక్తుడు-
ఆ విధి అగ్ని - రామభక్తుడై
ఉండుటవలన కాలృకపోయెను.

సీతామాత చల్లని దీవన
చల్లగ చేసెను అగ్నిదేవుని
రామచంద్రుని తేజమువలన
జరుగవచ్చును ఈ విధముగను.

కావచ్చును నా జనకుని మిత్రుడు
అగ్నిదేవుడు అయి వుండుటచే
నను దహింపక విడచుట జరుగును”
అంతట మారుతి యోచన చేసి.

రక్కసులకు తగు బుద్ధిచెప్పగ
నిశ్చయించుకొని బంధము త్రెంచి
గట్టిగ అరచి - నగ శిఖరమగు
నగర ద్వారము చేరెను అంత.

పెద్ద శరీరము చిన్నది చేసెను
బంధము లాడెను అతి సులువుగను
తిరిగి నగమువలె పెద్దగ ఎదిగి
నలుదిక్కులకు చూచె మారుతి.

చెంతనెవున్న యినుప పరిఘతో
కావలి రాక్షసులందర చంపెను
కాగల కార్యము చేయగ నిలచెను
భానుని మాదిరి వెలిగె కిరణముల.

॥సుం॥

54

లంకాదహనము - రాక్షసరోదనము

వారాత్మజుడు యోచన చేసెను
“అశోకవనము ధ్వంసము చేసితి
పేరుమోసిన వీరుల చంపితి
లేక్కకు చిక్కని వీరుల త్రుంచితి.

చాలదు అంత - చేసెద నింత
దుర్గము నాశము కావలె నింక
నా శ్రమ ఫలితము దక్కుటెకాక
మిక్కిలి తాపము లంకలో కలుగును”-

వానరోతముడు మండెడి తోకతొ
మెరపులు నిండిన మేఘమాయెను
హుతవాహనునికి సంతర్పణగ
లంకాదహనము ఆరంభించెను.

సాగెను మారుతి మేడల చూచుచు
నేల దిగకనే దూకెను వాటిని
వానరుమంత్రి వాయుదేవుడై
ప్రహస్తు మేడకు తోకను విసరెను.

మహాపార్శ్వని భవనము కెగసి
నిప్పును రాల్చి నేరుగ ఎగిరి
వజ్రదంష్ట్ర శుక సారణ గృహములు
మంటల ముంచి గెంతెను మారుతి.

మేఘనాథుని హేమమందిరము
జంబుమాలి సుమాలి భవనముల
భయమదిలేక వానరశ్రేష్ఠుడు
అగ్నిదేవునికి ఆహూతి చేసెను.

రశ్మికేతుని గృహము కాల్చెను
సూర్యశత్రుని నిలయము కాల్చెను
దంష్ట్ర రక్కసుని మందిరమందు
ప్రహస్తకర్ణుని భవనమునందు.

జ్వాలలు రేపి ముందుకు సాగి
రోమసు మేడకు తోకను విసరి
ద్యజగ్రీవుని మత్తుని నెలవు
యద్ధోన్మత్తుల యింద్రుని కాల్చెను.

విద్యుజ్జిహ్వా నివేశనమందు
హస్తిముఖుడు ఆ రాక్షసు భవనము
కళాసునిలయము పిశాచునిల్లు
కుంభకర్ణుని భవనము కాల్చెను.

బ్రహ్మశత్రుని సదనముకాల్చి
కుంభ నికుంభుల గృహములు కాల్చి
నరాంతనిలయము మంటలరేపి
హుతవాహనునికి నిలయము చేసెను.

విభీషణాఖ్యుని భవనము వదలి
లంకలో మేలగు యింద్రుని కాల్చి
తేజోవంతుడు ఆ హనుమంతుడు
రావణుభవనము చెంతచేరెను.

భవనము లన్నిట తలమానికమది
మణులు రత్నములు అద్దిరి సొంపుగ
మంగళకరమై శోభలీనుచు
మేరువు - మందర నగమైయున్నది.

లాంగులాగ్రము మందిరమందు
విసరి అగ్నిని రగులుకొలిపెను
ప్రళయ భయంకర మేఘము మాదిరి
గర్జన చేసెను - లంక హడలెను.

మండెడి మంటల వాయువు తోడై
స్వర్ణము - మణులు - ముక్తామణులు
రత్నమయములగు భవనములన్నీ
నేల కొరిగెను - కరిగి పారెను.

ఇండ్లకు రక్షణ చేయగ లేక
అరచుచు పరుగిడు వానవులందఱు
“కపి కాదసలు అగ్నిదేవుడే
అరచిరి స్త్రీలు బాలురు అచట.”

పరుగిడు స్త్రీల కురులు జారినవి
జారిన వలువల పరుగిడ లేక
నేల బడిన ఆ స్త్రీ లనిపించిరి.
మేఘము రాల్చిన మెరపుతునకలని.

వైఘార్యములు వజ్రములన్నీ
మణులు ముత్యములు పగడము లన్నీ
హేమమందిరము లన్నీ కరిగి
పారెను చిత్రము మారుతి చూచెను.

బూరుగు పూవు కాంతితో మంటలు
కుంకుమపూవు కాంతితో కీలలు
మోదుగుపూవు వన్నెతో జ్వాలలు
ఎన్నో రంగుల వెలిగెను అగ్ని.

రుద్రుని మంటల కారె త్రిపురములు
మారుతి కార్చెను లంకాపురము
మంటలు మండెను పొగలే దచట
మింటి కెగయగ జ్వాలలు లేచెను.

అసురదేహములు ఆజ్యమైనవి
మంటల నెంతో చురుకుచేసినవి
కొందరు-అస్త్రము లంచుకు వచ్చిరి
మారుతి వారిని చావమోదెను.

లంకానగరము సొంపులు తరిగి
శోభలు చెరిగి జ్వాలలు నిండి
ఫాలనేత్రుని క్రోధాగ్ని కది
ఆహుతి అయినటు తోచిర దచట.

కోటిసూర్యులు వున్నటు వెలుగులు
అగ్నిదేవుడు వెలిగించె నట
పిడుగులు పడినటు ధ్వనులెగసినవి
భీభత్సముగా లంక మిగిలెను.

“వజ్రాయుధము పట్టినవాడు
సురలకు ఏలిక సురపతి ఏమొ,
లేదా యముడో-వాయుదేవుడో,
రుద్రుడో-సూర్యుడో-అగ్నిదేవుడో,

ధనపతి అగునో చంద్రుడు అగునో
నేలకు దిగిన మృత్యువు అగును
చతురాననుడు బ్రహ్మదేవుడే
కపి రూపమున వచ్చి యుండును.

కానిచో - అంతము లేనట్టిదియు
అద్వితీయమగు విష్ణుతేజము
రక్కసులందర చంపగ - మాయతో
కపి రూపమున లంక చేరినది.”

హుతవాహనునికి ఆహుతి అయిన
ల కను చూచి రాక్షసులందరు
పరి పరి విధముల భీతిలి పలికిరి
ప్రాణము లుంచిరి అరచేతులలో.

మృగములు, పక్షులు, గజములు కాలి
హయములు, రథములు మంటల మండి
వృక్షము లిండ్లు తగులబడగను
రోదించినది లంక - దీనముగ.

“ఓనా కాంతుడ! నా ప్రేయమిత్రుడ!
కడుపుపంట నా కన్నుల వెన్నెల
జన్మ నిచ్చిన జనకుడ పూజ్యుడ”
ఎన్నో వరసల నేడ్చిరి లంకలౌ.

శాపగ్రస్తమై పోయెను లంక
హరనేత్రాగ్నికి గురి యైనటుల-
మారుతి కోరిక నెరవేరినది
కాల్చి వచ్చిన ఘనత దక్కెను.

లాంగులాగ్రము మండు జ్వాలతో
ఉండెను మారుతి త్రికూట నగమున
వాడి కిరణముల భాస్కరు డాయెను
వెలుగులు చిమ్మెను వాలము వెలుగగ.

లంకాదహనము పూర్తిచేసి అట
మారుతి తలచెను రామచంద్రుని
ముల్లోకముల ప్రభువగు రాముని
పాదపద్మములు ధ్యానము చేసెను.

సురలందరును ఆంజనేయుని
వాయువు సముడగు వాలాత్మజుని
బుద్ధిమంతుని, ఉత్తమోత్తముని
మనసులు నిండుగ ప్రార్థన చేసిరి.

సిద్ధులు, ఋషులు, దేవతలందరు
అచ్చెరువందిరి లంక కాలగ
సర్వభూతములు బెదరిపోయెను
కాలాగ్నేయని హనుమను తలచిరి.

నాగులు, యక్షులు, మునిపుంగవులు,
విద్యాధరులు, గంధర్వులును
దేవతలందరు మరి మరి చూచిరి
ముదము చెందిరి పొగడిరి హనుమను.

రావణు గర్వము దహించినట్లు
లంకా దహనము పూర్తిచేసెను
అగ్ని దేవునికి ఆతిథ్యమిడి
తోకనార్చుకొనె సంద్రమునందు.

॥సుం॥

55

మారుతి ఆవేదన - మాత పునర్దర్శనము

శక్తిమంతుడు వాలాత్మజుడు
లంకను అగ్నికి ఆహుతిచేసి
సంద్రమునందు తోకను ముంచి
మంటల నార్చుకు చూచెను లంకను.

కాలిన లంక కాంతులు లేక
కన్నులనీరు తిరుగునట్టుగ
కళావిహీనము దైన్యము నుండగ
పశ్చాత్తాపము - వేదన కలిగి

లంకను కాల్చిన ఫలమేమిటి యని
తననే తాను నిందించుకొనె-
“ఉత్తము డెవడు కోపమునసలు
ఎదగనీయడు బుద్ధిమంతుడై.

కోపమ్మును మరి గెలిచిన ధన్యులు
కోపము నిండిన పరుషము లాడును
గురువులనైనా చంపునువాడు
సాధుజనులను పరిహసించును.

మంచిచెడ్డలు తెలియగలేడు
ఎంతటి పనికి సిద్ధమువాడు
సర్పము - కుబుసము విడచినట్టుగ
క్షమతో కోపము అంతము కావలె.

సీతామాత సంగతి మరచితి
లంకను కాల్చితి ఆవేశముతో
పాపాత్ముడను - చోహిని నేను
సిగ్గుమాలిన వాడనైతిని.

లంక పూర్తిగ కాలిపోవగ
అవనిజ - లంకలొ మిగులున యింక
స్వామికార్యము భగ్నము చేసితి
ఘాతుకానికి కారణమయితిని.

లంకను చేరి మాతను గాంచితి
చేసితి కొంత కార్యము సఫలము
ఆవేశముగ ఆలోచించక
నాశము చేసితి రామకార్యము.

లంక పూర్తిగ కాలిన పిదప
మాత భద్రముగ ఉండుట ఎట్లు
మంటల చిక్కి అసువులు బాసిన
ప్రాణత్యాగమె నాకు శరణ్యము.

వారిధిబడి - నే మరణించుటయా
జలచరములకు భోజనమగుచు
అగ్నిదూకి నే ప్రాణము విడతున
బ్రతికియుండి నే నెటు తిరుగుదును.

కపిరాజగు సుగ్రీవుని చూతున
పురుషశ్రేష్టులు రామలక్ష్మణుల
ఎటు చూచెదను సిగ్గును విడచి
కోతి చేష్టయని లోకులాడగ.

శక్తి కలిగియు మాతకు రక్షణ
కల్పించక - నా కోపతాపముల
కాల్చితి లంకను చేసితి ఘోరము
రామలక్ష్మణులు జీవించుట ఎటు?

వానరపతి తనవారందరితో
ప్రాణత్యాగము చేయుట నిజము
సోదరు లిరువురు ప్రాణములనుకొను
భరత శతృఘ్నులు బ్రతుకుట కల్గ.

ఇనకుల వంశము ధర్మశ్రేష్ఠము
అందు మిగలరు రాజపుత్రులు
అంతట బాధతో ప్రజలందరును
గుండెలు పగులగ వ్యధనొందెదరు.

ఇంతటి నాశము జరుగును కనుక
దోషము రోషము నిండిన నేను
పాపాత్ముడను బ్రతుకుట తగదు”
ఎంతో చింతతో మారుతి ఉండగ.

శుభ శకునములు సూచనగా అట
గోచరించెను వాలాత్మజునకు
ఆలోచించగ తోచెను అప్పుడు
అవనిజతేజము ఆమె రక్ష యని.

“అగ్నిహోత్రమగు సీతామాతను
హుతవాహుడు తను దహింప గలడా?
అగ్నిని-అగ్ని కాల్చుట ఎట్లు
కావున మాతకు - ఆపదరాదు.

ధర్మాత్ముడు అతి తేజోవంతుడు
రఘుపతిరాముని సతి యగు సీతను
పాతివ్రత్యము కాపాడును గద
అగ్నిహోత్రునికి తాకగ వశమా?

లక్ష్మణమూర్తి - భరత శత్రుఘ్నుల
ముగ్గురుకామె మాతృ సమానము
రామచంద్రుని సతి దేవత కద
ఆమెను తాకగ అగ్నికి తరమ!

తపోరాసి యగు సీతామాత
అగ్నిని తాను-దహింపకలదుగ
దయామూర్తి యగు అగ్నిదేవుడు
తోకను కాల్చక వదలెను కాదా.

అంతటి అగ్ని నాశరహితుడు
ఆమెను ఏ విధి కాల్చగ మనసగు”
అని తలపోసెను మారుతి మదిలో
అవనిజ ఎంతో పుణ్యశీలయని.

అంతట మారుతి అంబరమందు
చారణు లనుకొను మాటలు వినెను
“హనుమంతుడు ఆ లంకావాసుల
గృహములు కాలెను నిర్భయముగను-

రాక్షస కోలాహలము లంకలో
ప్రతిఘటించెను పర్వతపంక్తికొ
కోటబురుజులు ప్రాకారములు
కాలెను - మంటల నేల కూలెను.

కానీ వింత-వింటిర మీరు
సీతమాత్రము క్షేమము నున్నది
అద్భుతమయినది అచ్చెరువయినది
జనకరాజసుత కుశలము చుండుట”

ఆమ్మత తల్యము లగు పలుకులకు
పరమానందము పొందెను మారుతి
మంగళకరమగు వారి మాటలకు
మదిలో ఎంతో సంతోషించెను.

కోరిక సఫలము అయిన మారుతి
సీతామాతను కన్నుల నిండుగ
తిరిగిచూచి - తన తిరుగు యానము
చేయదలచెను శీఘ్రముగాను.

56 మారుతి మరలివచ్చి కపివీరులను కలసికొనుట

అశోకవనమున శింశుపతరువు
ఛాయలొనున్న మాతనుగాంచి
“తల్లీ! నీదు క్షేమము తెలియగ
తిరిగివచ్చితిని కుశలమే కదా!”

వాయుపుత్రుని పలుకరింపుతో
ప్రాణములెంతో హాయిపొందగ
జానకి పలికెను - రాఘవు చేరెడి
రామదూతకు కుశలము తెలిపి.

“నాయగ హనుమా! నీ విచ్చటనే
పరులకు ఉనికి తెలియనీయక
కొంత తడవు విశ్రాంతి నొందుము
దుఃఖము నాకు ఉపశమించును.

తిరిగి నీవు యీ లంక చేరుటకు
ఎన్ని దినములు పట్టునో తెలియదు
అంతవరకు నే జీవించెదనా!
విను గాంచుట నామది కుపశమనము.

సంద్రము చాటగ నీతోపాటు
వాయుదేవుడు గరుత్మంతుడు
చాలినవారలు - కానీ - కవులు
ఎటుల దాటెదరొ అంబుధి సంతను.

దనుజులనంతము చేయగలిగిన
యోధుడవీవు నాకు తెలియును
అయినా రాముడు అసురుల త్రుంచి
నను రక్షించుట ఉచితము కావున.

లంకకు రాముని చేర్చుము నీవు
నీపై ఆశతో బ్రతుకుచుందును”
ఆ మాటలకు మారుతి పలికెను
ఎంతో వినయము హేతుబద్ధముగ.

“అమ్మా! నీవు సందేహించకు
బలముల చాలరు మాతో సురలు
అసురులు అసలే లెక్కకు రారు
రావణుడన్న భయమే లేదు.

రామలక్ష్మణులు శర వర్షమును
కురిపించెద రీ లంకాపురమున
రావణు చంపి అసురుల త్రుంచి
చేరును నిన్ను రామచంద్రుడు.

ఎంతో కాలము యీ చెర ఉండదు
అంతవరకు నువు ధైర్యము నుండుము
రామచంద్రుని - వానర వీరుల
లంకకు తెచ్చెడి భారము నాది.”

ఎన్నో రీతుల మైథిలి మనసుకు
ధైర్యము గొలిపి ఆశను నిలపి
రాఘవు చేరగ ఉత్సాహముతో
అరిష్టమను నొక నగమున కెగిరెను.

నగమది పద్మక వృక్షములుండి
వనములు వస్త్రము లన్నటులుండి
శిఖరమునందు మేఘము లవ్వి
ఉత్తరీయము అన్నటులున్నవి.

ధాతువు లాగిరి లోచనములుగా
తెరచి చూచునటు లున్నవి అచట
భానుని హస్తములన్న కిరణముల
నిద్రలేచినటు లున్నది నగము.

గల గల పారెడి నీళ్ళు-నగమున
గానసుధనట నింపివేయగ
ఎత్తుగ పెరిగిన తరువు లున్నవి
ఎత్తినచేతుల తపోధనుల వలె.

శ్యామల కాంతితో మలయపవనము
శరద్రుతువులో పలుకరించెను
వెదురు పొదలలో తిరిగిన గాలి
మధురగానమును నింపెను గిరిపై.

ఋసలుకొట్టు విషసర్పము లున్నవి
నగమును తాకుచు మేఘము లున్నవి
గుహలు మంచుతో నిండియుండగ
ధ్యానము నున్నటు తోచిన వచట

శిఖరములెన్నో గుహలవి ఎన్నో
మద్దిచెట్లు మరి తాళచృక్షములు
అశ్వకర్ణములు వెదురుపొదలతో
వెలిగెను శోభల నగము అచ్చట.

పూతీవలతో లతలసోకుతో
వివిధ మృగములు మూలిక లుండి
గైరికధాతువులున్న నగమది
సకల శోభల నిలచియున్నది.

నాగులు యక్షులు గంధర్వులతో
ఋషులు కిన్నరలుండిరి నగమున
సింహములున్నవి వ్యాఘ్రములెన్నో
సెలయేరులతో సుందరమయినది.

మారుతి-రాముని మనసున నిలపి
బయలుదేరగా నగమున కెగిరెను
శిలలు చూర్ణమై జారెను ధ్వనితో
గిరిపై కాయము పెంచెను మారుతి.

గిరిపైనుండి చూచెను వారిధి
భయము గొలుపునటు ఘోషతో నున్నది
అంతట ఎగరగ ఉత్తరదిశకు-
వాయుదేవుడై హనుమ నిలిచెను.

పర్వతమెక్కి పాదము త్రొక్కెను
ఎత్తుగ ఎగరగ మారుతి అంత-
ఆ పర్వతము సకల ప్రాణులతో
తరులగిరులతో నేల క్రుంగినది.

విద్యాధరులు భయము చెందిరి
వారి స్త్రీలట జారిన వలువల
చెదరిన సొమ్ముల ఆకసమంటి
ఎగిరిపోయిరి నగమును వదలి

భయము గొలుపు విషసర్పములన్నీ
జారిపోయినవి నగమును వదలి
కిన్నర నాగులు యక్షులు ఋషులు
తొందరగా ఆ నగమును వీడిరి.

పదియొజనముల వైశాల్యముతో
అంతకు మూడు రెట్లు ఎత్తుగల
అరిష్టపర్వత మట హనుమంతుని
పదముల పోటుకు పుడమిని కృంగెను.

ఘోషపెట్టుచు భయంకరమ్మగు
అలలు తీరము తాకుచు నున్న
సంద్రము నెంతో సులువుగ దాటుచు
మారుతి సాగెను ఆకసమందు.

॥సుం॥

57

రామకార్యసిద్ధి నివేదనము

అంబరమనెడి అంబుధిలోన
సాగెను మారుతి-నౌకరీతిగ
రెక్కలు కలిగిన గిరి మాదిరిగ
నభోవీధిలో సాగెను హనుమ.

గ్రహములు తారలు అంతరిక్షమున
తీరుగ నిలచి శోభ లీనగ
ఆకసమును-తా మ్రింగునట్టుగ
మారుతి దూసుకు ముందుకు సాగెను.

మేఘములందు మారుతి సాగగ
వెంట వాటిని తెచ్చునట్టుగ
తోచెను - వన్నెల మేఘములెన్నో
ఆకసమందు చెదరిపోయినవి.

మబ్బు చాటుగ ఒకచోట
వాటిని దాటి వేరొకచోట
చంద్రుని తీరుగ ఆంజనేయుడు
ఆడెను మబ్బుల ఆకసమందు.

వీరుడు భీరుడు కార్యశూరుడు
లంకాపురమున శోకము నింపి
అశోకవనము ధ్వంసముచేసి
రావణుమదిలో వ్యధ రగిలించెను.

సీతనుగాంచిన కీర్తిమంతుడు
అట హనుమంతుడు గర్జనచేసెను
యానము ఆపెను-పర్వతరాజును
మైనాకుని అట ప్రేమగ తాకెను.

కొంత ముందుకు సాగిన మారుతి
మహేంద్రగిరి తా చూచినంతనే
సింహనాదమును చేసెను అంత
ఆ గిరి కన్నుల విందు చేయగ.

గంభీరముగ మారుతి చేసిన
ధ్వని-పదిదిక్కుల నిండిపోయెను
మనసు పొంగెను మిత్రులకొరకై
గర్జన చేసెను సంతోషముతో.

వారిధి నద్దరి కూడి యుండిన
వానరోతములు-అంగదాదులు
వాయుపుత్రుని గర్జన వినిరి
ఏమి విందుమో అని చింతించిరి.

ఉత్తము డతడు జాంబవంతుడు
సంతోషముతో పొంగిపోయెను
వానరులందర పిలచి పలికెను
తనవారలకు ధైర్యము గొలిపెను.

“మారుతి చేయడు యింతటి గర్జన
సీతను లంకలో చూడకపోయిన-
సందేహమ్ము లేదిక మనకు
మాతను, హనుమ చూచెను లంకలో.”

వానరు లందరు ఆనందముతో
గెంతిరి తరువుల గిరిశిఖరముల
కొమ్మల ప్రాకి వృక్షాగ్రములకు
చేరిరి-శాఖల నూపిరి ముదమున.

క్రిందకు దిగెడి వాయు కుమారుడు
గిరివలె, మేఘమువలె నుండెనట
వానరులందరు కరములు మోడ్చి
మురిసిపోయిరి వీరుని చూచి.

పర్వతమంత ఉన్న మారుతి
మహావేగము కలిగిన హనుమ
వృక్షసంపదలు తీరుగ నున్న
మహేంద్ర పర్వత శిఖరము చేరెను.

రెక్కలు వీడిన గిరి తీరుగను
విసురుగ దిగెను శ్రీ హనుమంతుడు
మిత్రుల గాంచి సంబరపడెను
వానరులందరు చెంతకు చేరిరి.

చిక్కక స్రొక్కక చిక్కుల నొందక
సురక్షితముగను మారుతి రాగ
ఆనందముతో వానరవీరులు
ఫలములు దుంపలు ప్రీతిగ నొసగిరి.

అవధులు దాటిన ఆనందముతో
కిచ కిచ అరచిరి కొందరు కప్పలు
కొమ్మల నట్టుకు ఊయల లూగిరి
తనివితీరగ హనుమను చూచిరి.

వృద్ధులు గురువులు మన్నన కర్తులు
జాబవదాది పెద్దలందరికి
పూజ్యుడు అంగద వానరమూర్తికి
మనసు నిండుగ వందన మిడెను.

“చూచితి సీతను” అను పలుకులను
మాత క్షేమమను చల్లని మాటను
చల్లని జల్లుగ గుండెల చల్లి
గుండెల నంగదు హత్తుకొనెనట.

మహేంద్రగిరిపై సుందరమయిన
వనమునందున వానర శ్రేష్టుడు
తీరుగ కూర్చొని చేరిన కపులకు
వివరించెను తన సాహస కార్యము.

“పృథ్వీ సుతను సీతను గాంచితి
లంకలో రక్కసి కావలి మధ్య
ఏకవేణితో ఉపవాసముతో
రాముని చూడగ ఆత్రము నున్నది.

కృశించిపోయెను ఆ కుసుమలత
మలిన వస్త్రమున మెరుగులు తరిగి
పతినే నిరతము తలచుకొనుచును
ధ్యానమునున్న మాతను కాంచితి.”

“చూచితి సీతను” అని పలికిన ఆ
అంజనేయుని తీయని పలుకుల
సంతోషముతో గంతులేసిరి
అంగదు డంతట హనుమతో పలికెను.

అసువులు మావి నిలిపితివయ్యా!
అనిల కుమారా సామాన్యుడవా!
పతివ్రత యగు సీతామాతను
చూచిన నీవు భాగ్యశాలివి.

“వానరోత్తమా! అంజని పుత్రా!
పరాక్రమములో నీ సరి లేరు
ఎంతో విస్తీర్ణము గల వారిధి
దాటి - తిరిగి - యీ దరికి చేరితివి.

రాముడు యికపై కలత వీడును
నీ దయవల్ల బ్రతికితి మెల్ల-”
అంగదు డెంతో ప్రీతిగ పలికెను
వానరులందరు ఆనందించిరి.

చేతులు మోడ్చి కూర్చొని యుండిరి
వీరుని సాహసకార్యము వినగ
మారుతి అచ్చట సురల మధ్యన
సురపతి రీతిగ శోభతో నుండెను.

॥సుం॥

58

లంకాయాన వివరణము

వృద్ధుడు తెలివి పండినవాడు
జాంబవంతుడు - హనుమంతునితో
పలికెను తీరుగ విశదపరచమని
సాహసకార్యము విడువక సుంతయు.

అంతట మారుతి మధురముగాను
పలికెను - మాతను మనమున తలచి
శిరసును వంచి - వందనముంచి
వానరవీరుల ప్రేమగ చూచి.

“ఎటు చూచితివి సీతాదేవిని
ఏ విధి నున్నది - రావణు డేమనె
వివరములన్నీ నీవు తెలిపిన
ఆవల కార్యము యోచన చేతము.

“మహేంద్రగిరిపై నిలబడి నేను
ఎగిరితి - ఆకసమంటి సాగితి
అంతవరకు మీరందరు చూచిరి
దక్షిణముగ - నే సాగితి మబ్బుల-

రాముని చూచుట కవటకు పోగా
ఎంతవరకు మాటాడగ వలెనో
ఏ పలుకులను నుడువగరాదో
బుద్ధిమంతుడవు వివరించుమయా.”

మార్గమధ్యమున కాంతుల వెలుగు
కాంతివంతుడు మైనాకుడు అట
ఎత్తుగ ఎదిగి మార్గము నడ్డెను
వాలము త్రిప్పి మోదితి నగమును-

భంగపడి అట నరుని రూపమున
మైనాకుడు నను పలుకరించెను
ఎంతో ఆదరమొలకగ తీరుగ
వివరించెను తన కథ నా కచ్చట.

“కృత యుగంబున గిరుల రెక్కలను
సురపతి నరుకగ వజ్రాయుధముతో
వాయుదేవుడు నీ జనకుడు నను
వారిధి జేర్చెను జాలి కలుగగ”

కావున అతిథిగ రమ్మని కోరగ
రాముని కార్యము శిరోధార్యము
పూర్తిచేసి విశ్రాంతి నందవలె
తిరుగు యానమున తిరిగి వత్తునన.

సరియని పలికెను నగరాజచ్చట-
సాగితి తిరిగి అంబర వీధిని
ఆపెను మధ్యలొ నాగులమాత
సురస అను నొక రక్కసి రూపము.

నిన్ను మ్రింగగ వరము పొందితి
వేచియుంటిని నోటపడుమనె
రామకార్యమున అడ్డము రాకు
స్వామికార్యమున విఘ్నము వలదు.

జానకి ఉనికి ప్రభువుకు తెలిపి
తిరిగి వచ్చి నీ నోట బడుదును
రామకార్యమును నెరవేర్చుటలో
సహకరించుట నీ ధర్మము కద.

నా పలుకులను సురస వినదయె
అంతట ఎత్తు పదియోజనములు
వైశాల్యము పదిహేను వుండునటు
ఎదిగితి-సురస ఎదిగెను నావలె.

అంతట నేను అంగుష్ఠమంతై
ఆమె నోటబడి తిరిగి వచ్చితి
నిజరూపముతో సురస నిలచి-నను
దీవించినది జయము కలుగునని.

సాగెడి నా నీడది కదలకను
ఉండెను-కారణమది తెలియదయె
వెదకగ-సింహిక కనబడె నాకు
ఆకలి తీరగ మ్రింగెద ననెను.

పెద్దగ ఎదిగెను ఛాయాగ్రాహి
అదే పనిగను నోరు తెరచెను
తిరిగి నేను అతి సూక్ష్మరూపుతో
నోటబడితిని గుండెలు చీల్చితి.

సూర్యాస్తమయము అయినదనుకనే
త్రికూట గిరిపై నున్న లంకను
చేరితి-సీతను వెదుకగ నందు
అంతట రక్కసి-లంకను పేరుది.

నాతో తలపడి నిలపివేయగా
పిడికిట పొడిచితి నా దానవిని
ఓటమి తెలిపి జయమని పలికెను
చంపక-శ్రీ యని విడచితి నేను.

రాత్రి పూర్తిగ లంక గృహముల
ఎన్నో వెదకితి మాతను కనుగొన
సీత మాత్రము కనబడదాయెను
నా మది కలత చెందిన దవట.

రాముని తలచగ కన్నుల ముందర
కనుపించిన దొక సుందరవనము
అందు వెదకితి అమ్మను గాంచితి
అశోకవనమది జానకి ఉన్నది.

శింశుపతరువు క్రిందను సీత
తపోరాశియై రాముని తలచుచు
మలినవస్త్రముతో ఏక వేణియై
దుఃఖము నున్నది-చూచితి నేను.

రక్కసి మూకల కావలి నడుమ
జీవించుట యన కోరిక లేక
ఉన్నది జానకి - చూచితి నచ్చట
అంతలొ వినబడె అందెల సవ్వడి.

రావణాసురుడు సతులతో వచ్చెను
సీతను చూచి పలికెను అచట
రెండు నెలలు గడువున్నది నీకు
ఆపై కాదన చంపెద ననెను.

సీత పలికెను కోపము నిండి
రాక్షసాధమా! నాలుక తెగదె
రాముని దాసుడవగుటకు తగవు
సీతారాముని పదముల వ్రాలుము.

రావణు డంతట కోపము నిండి
చంపెదననెను సీత నచ్చటే
ముద్దుల భార్య మరపించినది
కోపము తీర్చి భవనము చేర్చెను.

రాక్షస వనితలు కఠినోక్తులను
పలికిరి సీతను వొప్పించగను
అలసిరి-నిద్రలొ తూగిరచ్చట
త్రిజటను రక్కసి మేలుకొని.

పలికెను తీరుగ-స్వప్నము చెప్పి
సీతకు శుభములు చేరువయినవి
ఆమె పాదముల వ్రాలగ రండు
అభయమీయమని కోరగ రండు.

సీత పరిస్థితి-మనసును, తెలిసిన
నే నట ఎంతో కలత చెందితిని
ఏ విధి పలుకుట అని తలచితిని
అంతట పాడితి ఇనకుల చరితము.

కన్నుల నీరు నిండిన జానకి
పలికెను నాతో వివరము లడిగెను
పలికితి నేను-రామ దూతనని
హనుమంతుడ నను రాముడంపెనని.

తెలిపితి నేను సుగ్రీవు మైత్రిని
రాముడంపిన ఆనవాలని
అంగుళీయకము జానకి కిచ్చి
అడిగితి మాతను కాగల కార్యము.

రాముడు వచ్చి అసురుల చంపి
చేకొనిపోయిన కీర్తి నిలచుననె
అంతట మాతను ఏదో గురుతు
రాముని కివ్వగ అడిగితి నేను.

చూడామణిని గురుతుగ యిచ్చెను
రెండు నెలలు తను బ్రతుకుట అనెను
ఆ మాటలకు ఉడికిపోతిని
అశోకవనము ధ్వంసము చేసితి.

రావణు డంతట కింకరులనెడి
రాక్షసులను - నా కెదురు నిలపెను
చంపితి వారిని-జంబుమాలిని
సేనాపతులను - మంత్రిసుతులను.

అంతట అత్తుడు రావణు పనువున
నాతో పోరుకు వచ్చెను - వీరుడు
చంపితి వానిని సర్వసైన్యమును
వచ్చెను వీరుడు మేఘనాథుడు.

ఎంతోసేపు పోరెను అతడు
బ్రహ్మాస్త్రమును విడచెను నాపై
దానికి నేను బంధనమయితిని
రావణు చూడగ మనసు కలిగినది.

పేరోలగమున నను నిలబెట్టిరి
ప్రభువు పలుకుల హితము పలికితి
నను చంపమని రాజు అంతట
ఆనతిచ్చెను తనవారలకు

ధర్మము నెరుగును విభీషణాఖ్యుడు
రావణు తమ్ముడు - దూతను చంపుట
తగదని పలికి మనసు మార్చగ
వాలము కాల్యగ ఆనతిచ్చెను.

వాలము కాల్యి వాడల త్రిప్పిరి
లంకను వెలుగున చూచితి నేను-
కావలివారల చంపితి నచట
లంకను దగ్ధము చేసితి నపుడు.

మంటల కాలెను లంకాపురము
భయమది కలిగెను సీత గురించి
దుఃఖము నిండి నేనుండగను
మంగళకరమగు మాటలు వింటిని.

శుభశకునములు కాంచితి నేను
తిరిగి చూచితి జానకిదేవిని
ధైర్యము గొలిపి ఆశీస్సులు గొని
మాతకు వందన మిడి నే వచ్చితి.

అరిష్టమను నొక నగమున కెగిరి
అంబరవీధిని సంద్రము దాటితి
రాముని కృపతో మీ ఆశీస్సుల
నెరవేర్చితి సుగ్రీవు నానతి.

శక్తికి తగిన తీరుగ నేను
చేసినదంతయు తెలిపితి మీకు
ఆపై కార్యము ఆలోచించుడు
శేషించినది చేయుట తగును.”

59

జనని వృత్తాంత నివేదనము

తిరిగి మారుతి పలికె మధురముగ
“రాముని కార్యము సఫలము అగును
మన సుగ్రీవుని మాట నిలచును
పుణ్యశీలకు కష్టము తొలగును.

లోకములన్నీ కల్చగలిగిన
రావణు డెంతో తపోవంతుడు
కావున బ్రతికెను తపోబలముచే
మాతను తాకిన వాడయినాను.

సీత దహించును రాక్షసతేని
వీరపత్ని ఆమాత ధ్యేయమది
రాఘవు చేబడి రాక్షసరాజు
శరములు తాకి చావగ వలెనని.

నే నొక్కడనే సరిపోదునట
రక్కసులందర లంకలో కూల్చగ
వీరులు మీరు బుద్ధిశాలులు
మీతో డున్నది విజయము మనదే.

శైలవర్షమును నే కురిపించి
లంకను మట్టము చేయగలనుగ
ఆసతిచ్చిన అంతయు చేతును
సీతామాతను తెచ్చుట ఉచితము.

మందర నగము కదలి వచ్చిన
సంద్రము తీరము దాటి వచ్చిన
యుద్ధమునందు ఎంతటి రిపులు
జాంబవంతుని కదపగ లేరు.

వాలి కుమారుడు అంగదుడితడు
ఎల్ల రక్కసుల ఉక్కడగించును
నీలుడు, పనసుడు కదలి రాగను
మందర నగము ముక్కలు అగును.

మైందుని ముందు ద్వివిదుని పోరున
గెలచి నిలువగ ఎవ్వరి తరము
బ్రహ్మవరమును పొందినవారు
అమృతపానము చేసినవారు.

లంకలో నేను చాటి చెప్పితి
కోసలరాజుకు దాసుడ నేనని
మా సుగ్రీవుడు జయము పొందును
లంక నిలువదని సూటిగ చెప్పితి.

రక్కసి మూకల చిక్కిన జానకి
మనసు నిండుగ రాముని తలచి
గడుపుచున్నది రోజులు లెక్కతో-
రాముని రాకకు వేచియున్నది.

ధ్యానమూర్తియై సీత యున్నది
ఏకవేణితో మలిన వస్త్రయై
మరణము కామె భయపడకున్నది
రావణు చేతికి లొంగక మాత.

రావణుడెంతో దుర్మార్గముతో
అపరాధమును చేసిన కానీ
జానకి మాత్రము కోపము నిండి
కాల్చకున్నది - క్షమతో నుండి.

పంక్తి కంధరుని మరణము తథ్యము
కృంగి కృశించి మాత యున్నది
ఉత్తమురాలి ధుఃఖము తీర్చగ
కాగల కార్యము యోచన చేయుడు.

॥సుం॥

60 హనుమదంగద నిర్ణయము - జాంబవంతుని సూచన.

హనుమంతుని ఆ పలుకులు వినిన
అంగదు డంత ఆవేశముతో
“అతిబల శాలిని - రావణుత్తుంచగ
నేనొక్కడనే చాలుదు నసలు.

నాతో మీరు యోధులు తోడన
విజయము గూర్చి వేరుగ నుడువన?
సీతను రాముని చేర్చక మనము
రామచంద్రుని చూచుట యుక్తమ?

మనతో చాలరు సురలు, అసురులు
కావున లంకకు వేగమే పోయి
రావణు డ్రుంచి మాతతో మనము
సంతోషముతో రాముని చూతము.

మన హనుమంతుడు రక్కసిమూకల
లంకలో చంపి సులువు చేసెను
మిగిలిన కార్యము మనచే జరుగును
కావున లంకకు పోదము మనము.”

జాంబవంతుడు అంగదు చూచి
ప్రీతిగ పలికెను సందర్భముగ
“నీ ఆలోచన సరికాదేమో!
వెదకుటె గాని తెమ్మనలేదు.

కావున సీతను తెచ్చుట మనకు
ఆనతి లేదు అంతియె గాక
రాముని ప్రతినిధి - రక్కసు డ్రుంచి
సీతామాత చెరవిడిపించుట.

కనుక రామునికి యిష్టము కాదు
మనము లంకకు పోవుట యిప్పుడు
మన పని నిష్ఫలమగును కావున
వ్యర్థము మనకు బలముల గెలచుట.

నా పలుకులు మీరందరు వినుడు
నేరుగ రాఘవు దర్శనమునకు
పోదము రండని” పలుక - సరియని
పలికిరి కవులు వినయముతోను.

“ఓ యువరాజా! నీ పలుకులకు
సిద్ధము మేము యుద్ధము చేయగ
కానీ రాముని ఆనతి లేదు
కార్యసిద్ధికై యోచన చేతము.”

॥సుం॥

61

మధువన విహారము

జాంబవంతుని పలుకులు వినిన
వానరులందరు - అంగదమూర్తి
ఆంజనేయుడు సరియని పలికిరి
తిరుగు యానము చేయనెంచిరి.

వాతాత్మజుని ముందు నిడుకొని
అతని రూపును ముదమున గాంచుచు
మత్తేభములా వానరవీరులు
నభోపీఠిలో నిండుగ ఎగిరిరి.

రామచంద్రునికి ప్రేయమగు వార్త
చెప్పగ తహ తహ కలిగిన కపులు
మార్గమధ్యమున - సుందరమైన
మధువనమును వారందరు చేరిరి.

మేనమామ - ఆ సుగ్రీవునికి
దధిముఖుడను కపి పుంగవు డుండి
రక్షణ చేసెడి మధువన మెంతో
శోభకు నిలయము తరులగిరులతో.

యువరాజుని అంగదునందరు
అనుమతి కోరిరి మధువనమందు
మధువు త్రాగుటకు - మనసు లాగగ
పెద్దలనడిగి సరియని పలికెను.

ఆనతి దొరికిన ఆ కపులందరు
మధురఫలములు ఎన్నో తినిరి
మధువును త్రాగుచు ఆనందముగ
వాట్యము చేసిరి - పాటలు పాడిరి.

కుప్పిగంతులు వేసిరి వారు
నవ్వులు విసరిరి సంతోషముతో
గెంతిరి తరువుల శాఖలయందు
తల క్రిందుగ వారందరు ఊగిరి.

పాటలు పాడిరి ఆనందముతో
గేలిగపలికిరి వారిలో వారు
నవ్వులు రువ్వచు గంతులు వేయుచు
మధువు త్రాగి మత్తిలిరి వారు.

తరువులు కూల్చుచు పూలను రాల్చుచు
మధువు త్రాగుచు ఉనికి మరచిరి
వనమును ధ్వంసము చేసెడివారల
వారించెను అట దధిముఖుడెంతో.

ఆగక రేగెడి వానరవీరుల
పరుషము లాడి కొట్టెను ఆపగ
అంతట ఆ కపులందరు - వృద్ధుని
హింసలు పెట్టిరి వనమును విరచిరి.

॥సుం॥

62

అంగదుడు దధిముఖుని బాధించుట

మారుతి వారిని చూచి పలికెను
“అడ్డములేక మధువును గ్రోలుడు
అడ్డము వచ్చిన వారందరినీ
ఎదిరి పోరెదను భయము వీడుడు.”

ఆంజనేయుని పలుకులు వినిన
అంగదు డనెను వారిని చూచి
“అనిలాత్మజుని ఆజ్ఞలన్నీ
ఆమోదింతును మోదముతోను.

కావున మీరు స్వేచ్ఛగ నుండుడు
రామసేవకుల కడ్డములేదు”
ఆ మాటలకు కపులందరును
సంతోషముతో గొంతిరి తిరిగి.

తరువులనుంచి తేనెలు దించి
త్రాగిరి - ఆటల పాటల తేలి
వారించిన ఆ వనపాలకులను
కొట్టిరి వారు ఉనికి మరచిరి.

మధుపానముతో మత్తు నిండిరి
ఉన్మత్తముగా పలికిరి వారు
వెకిలిచేష్టలు చిలిపిచేతలు
ఆ కపులందరు చేసిరి వనమున.

దెబ్బలు తినిన తన వీరులకు
దైర్యము గొలిపెను దధిముఖు డచ్చట
బలమును చూపి వారించెదమన
వీరులు తిరిగి తలపడిరంత.

తరువును పెరకి దధిముఖు డంతట
ఎదురు తిరిగెను ఆ వానరులకు
అతని సేవకులు శిలలు-తరువుల
వానరవీరుల నెదిరి నిలచిరి.

అంగదుడంత-వృద్ధుడు, తాత
దధిముఖునితో-తను తలపడినాడు
మధువు మత్తులో మితిలేకుండ
కొట్టెను-గీరెను-నేలకు త్రోసెను.

రక్తము కారెను దధిముఖమేన
దేవ మార్గము కనబడె నతనికి
వెంటనె. వారికి దూరము పోయి
తన సేవకులను పిలచి పలికెను.

“సుగ్రీవునికి ప్రియమీవనము
దివ్యమయినది సురలకు అందడు
తాతలనుండి వచ్చుచున్నది
రక్షణతో యిది నిలచియున్నది.

మనమందరము రాజును చేరి
విన్నవించెదము జరిగిన దంతయు
శిక్షించును ఆ కపులందరిని
రాజసేవకుల మంతే చేతము.”

మహావీరుడా దధిముఖుడటుల
వనపాలకులతో పలికి తీరుగ
వారందరితో ఆకసమంటి
ఎగిరెను-రాజుకు వార్త చెప్పగ.

చేరెను ఆతడు తన వీరులతో
ఏలికముందర నిలచి దీనముగ
పాదము లాకుచు-ప్రభువున కతడు
శిరమున చేతులనిడి ప్రణమిడెను.

63 సుగ్రీవుని సంతోషము - కపులకు వర్తమానము

పాదములంటిన కపిశ్రేష్ఠుని గని
ఆదరమొలుక సుగ్రీవుడు పలికె
“అభయము నీకు-భయపడవలదు
జరిగినదేమది తెలుపుము నాకు.”

రాజు పలుకులకు దధిముఖుడంత
లేచి నిలచి ఆ టేనితో పలికెను
“ఋక్షరజుడు నీ తండ్రి పాలనలో
చెక్కుచెదరక వనము నిలచినది.

చాలి పాలన నీ పరిపాలన
వనముకు రక్షణ కల్పించగను
పరులకు చొరగ శక్యముగాని
వనమిపుడెంతో ధ్వంసమైనది.

అంగదాదులు వానరులందరు
చొరవగ వనమున మధువును త్రాగి
తరువుల కూల్చి-శాఖలు విరచిరి
అడ్డగించిన మా గతి చూడు.

శిలలు విసరుచు చిందరవందర
చేసిరి-కావలి వారలనందర
స్వేచ్ఛగ మధువును గ్రోలుచువారు
వనమును ధ్వంసము చేసిరి రాజా!”

సుగ్రీవునితో దధిముఖుడపుడు
వీదో పలుకుట వినిన లక్ష్మణుడు
కపిరాజును ఆ వివరము లడిగెను
అంతట రాజు బదులు పలికెను.

“లక్ష్మణమూర్తి! దధిముఖుడిపుడు
అంగదాదులు మధువనమున బడి
మధువు గ్రోలుచు అల్లరిచేయుచు
ఉన్నారని నా కెరుక పరచెను.

మధువనమందున ఉన్న వీరులు
సీతను వెదుకగ దక్షిణదిశకు
అంగదు వెంబడి సాగిన వారు
ఆనందముతో నుండిరి వనమున.

కార్యము సఫలము అయిన సూచన
సంతోషముతో మధువును గ్రోలుట-
సందేహమునకు తావేలేదు
హనుమ చూచెను జానకి మాతను.

ఎంతటి కార్యము అంగదు డుండి
జాంబవంతుడు తోడుగ ఉండి
హనుమంతుడు మరి ముందు నిలువగా
సఫల మగుటది తథ్యము కాదా.

దివ్య వనమది దేవ వరమది
దానిని ధ్వంసము చేయుట అనిన.
సీతను చూచిన సంతోషమును
కపులందరట పంచుకొనుటయే.”

మధురములగు ఆ పలుకులకెంతో
ముదము నొందిరి రామలక్ష్మణులు
అంతట ఆ కపిరాజు పలికెను
దధిముఖునెంతో ఆదరించెను.

“అంగదాదులు కార్యము తీర్చి
సఫలీకృతులై వచ్చుచుండిరి
కావున మధువును గ్రోలిరి వారు
ఫలముల కొరకై చేరిరి వనము.

క్షమియించితిని కపులందరినీ
వేగమె పోయి వారిని పంపుము
శుభవార్తను వినిపించగ చెప్పుము
తదుపరి కార్యము చేతము రమ్మను.”

సుగ్రీవుడు మది సంతోషించెను
కార్యము సఫలము అయినటు వినిన
రామలక్ష్మణుల వికసిత వదనుల
నిండుగ గాంచి సంబర పడెను.

॥సుం॥

64

సీతాక్షేమ నివేదన

రాజుపలుకులు వినిన దధిముఖుడు
వేగమె చేరెను తిరిగి వనమును
ఆనందముతో అంగదు గాంచి
మధురములై న పలుకులు పలికె.

మీతో పలుకగ ఆత్రమునుండెను
వేగమె రమ్మని కబురిడె నాతో”
అంతట అంగదు డా వానరులతో
పలికెను తీరుగ వినుమని వారిని.

“వనపాలకులు అడ్డగించిరని
కోపమువలదు - స్వేచ్ఛగ నుండుడు
అజ్ఞానముతో ఆపిరివారు
ఆనందముతో ఫలముల గొనుడు.

“విషయము - రాజుకు - రామచంద్రునికి
తెలిసియుండునని తోచుచున్నది
దధిముఖుడెంతో సంతోషముతో
పలుకుట కదియే కారణమగును.

మూర్ఖత నిండి తెలివది లేక
అడ్డగించితిమి - మము క్షమియించుము
వనముకు రాజువు - యువరాజువు నువు
వాలి సుగ్రీవుల వలె - మా తేడువు.

మధువు గ్రోలి విశ్రాంతి నొందితిమి
మనకిచ్చట ఏ పని యిక లేదు
రాజు చెంతకు చేరుట మంచిది
మీరు చెప్పినటు చేసెద నేను”.

వానరోత్తమా! అంగదరాజా
నీ విట నున్న విషయము తెలుపగ.
వానరపతి సుగ్రీవుడు మీపై
కోపించకను సంతోషించెను.

అంతట ఆ కపులందరు - వారి
నాయకు నెంతో పొగిడి పలికిరి
“వినయముగాను పలుకుట నీకు
భూషణమయినది ఓ యువరాజా!

నీ వినయమది కలుగు శుభమును
సూచన చేయుచున్నది అంగద!
మేమందరము రాజు వద్దకు
పోవుట కాత్రత పడుచుంటిమయా.

నీ ఆనతి అది లేకను మేము
అడుగు కదపము నిజమిది నమ్ము”
అనగ అంగదుడు సంతసమంది
ఎగిరెను వారితో ఆకసమంటి.

వారందరట ఆకస మెగిరిరి
వినరిన గిరి శిఖరమ్ముల మాదిరి
మేఘము లన్నటు గర్జన చేయుచు
హనుమ దంగదుల ననుసరించిరి.

అంగదాదులు వచ్చెడిలోపల
సీతను తలచి రామచంద్రుడు
చింతలొ నుండగ ఆ కపిరాజు
ఎన్నో రీతుల ధైర్యము గొలిపెను.

“దుఃఖము నీ కిక వలదు రాఘవా!
సీతను చూచి ఉండుట నిజము
గడువుదాటి - వారిట వచ్చుట అన
కార్యము సఫలము అనిపించును కద.

కార్యము విజయము చేయక రాడు
అంగదుడెంతో వీరుడు వినుము
జాంబవంతుడు వారికి అండ
హనుమంతుడును వారితోనే కద.

తాతలనాటి వరమది వనము
ఊరక ధ్వంసము చేయరు వినుము
సంతోషముతో తిరిగి వచ్చుచు
వనము విరచిరి మధువును గ్రోలిరి.

రఘుపతి రాఘవ! అంజని పుత్రుడు
బుద్ధిమంతులలొ ఉత్తముడతడు
కార్యసిద్ధికి మారుపేరు తను
సీతను చూచి యుండుట తథ్యము.”

అంతట ఆకాశములో కపులు
చేసెడి కోలాహలమును వినగ
కపిరాజంతట వాలము నూపెను
ఆనందమును తెలియబరచెను.

రాముని చూడగ ఆత్రము నున్న
కవులందరట చేరిరి అంత
ఆంజనేయుడు అంగదు డుండిరి
వారుముందుగ నడచుచు వచ్చిరి.

మహాబాహుడు ఆంజనేయుడు
మహాత్ముడగు శ్రీరాముని చూచి
“చూచితి సీతను” అని పలికి తను
పదముల వ్రాలెను గుండెలు పొంగగ.

“పాతివ్రత్యము నియమము నున్నది
పరమసాధ్యి అట సీతామాత
క్షేమము నున్నది చూచితి నే - ప్రభు
కన్నులలోనే దాచితెచ్చితి”.

కన్నులలోనే దాచి తెచ్చితిని
అనుచు మారుతి గుండె పొంగగా
కనుల బాష్పముల రామపాదములు
కడిగివేసి - తా పునీతుడయ్యెను.

కార్యశూరుడు విజయమూర్తి యగు
హనుమంతుని శ్రీరామచంద్రుడు
ఆనందముతో అభిమానముతో
కాంచెను కన్నుల నిండుగ భక్తుని.

లక్ష్మణమూర్తి - సుగ్రీవుడును
మిగిలిన కపులు జాంబవంతుడు
ఎంతో ప్రీతిగ ఆంజనేయుని
చూచిరి చూపుల గౌరవముంచి.

॥సుం॥

65 జానకి సందేశ వివరణము : చూడామణి సమర్పణ

అంతట ఆ కపిశ్రేష్ఠులు ఆంగడు
ముందు నిడుకొని - ప్రసవణాద్రిని
వెలిగెడు భానుడు రామచంద్రునికి
లక్ష్మణమూర్తికి వందన మిడిరి.

వాయుపుత్రుడు వారి మాటలకు
జానకియున్న దిక్కుకు తిరిగి
వందనముంచి పలికె తీరుగ
రాఘవు కన్నుల చూపులు నిలపి.

ఆ కపులందరు సంతోషముతో
జనకజ కుశలము ప్రభువుకు తెలిపి
“నీకై జానకి వేచియున్నది
నిన్నే కన్నుల, గుండెలొ నిలపి.”

పలికెను తీరుగ అందరు వినగ
“నూరు యోజనములున్న సముద్రము
దాటితి నేను - లంక చేరితి
వెదకితి మాతను - గాంచితి నచ్చట.

రావణు గడువు చెప్పిరి వారు
రాక్షసశ్రీల మాటలు చెప్పిరి
అంత - రాఘవుడు అడిగెను వారిని
వివరము లింకా వినిపించమనె.

దశరథరామా ! మాతమనసది
నిండెను నీపై మనుటది నీదై
రాక్షస శ్రీల కావలి నడుమ
బెదరింపులలో బ్రతుకుట నీకై.

“ఎచ్చట నున్నది నా సీత
మనసెటు లున్నది అసలేమన్నది”
అంతట ఆ కపులందరు హనుమను
కోర్కి - పూర్తిగ విశదపరచమని.

దుఃఖము కామె తగదు రాఘవ !
నిర్బంధములో దుఃఖము నిండి
ఏకవేణితో ఉపవాసముతో
నిను ధ్యానించును ఆమె ఊపిరది.

ఉపవాసముతో నేలపరుండును
శుష్కించినది శోకమూర్తియై
రావణు మాట తలచదు మాత
మరణించుటకై భయపడదామె.

ఎంతో శ్రమతో వెదకితి మాతను
ఇనకుల రాజుల చరితము పలికితి
నను నమ్మగను సీతామాత
పూర్తిగ యిచ్చటి వివరము తెలిపితి

సుగ్రీవునితో మైత్రిని విన్నది
సంతోషించెను మదిలో ఎంతో
రోజు రోజుకు పెరిగెడి భక్తితా
రామా! నిన్నే తలచి బ్రతుకును.

రఘువంశాంబుధి నా ప్రభు రామా!
చిత్రకూటమున కాకాసురుని
వృత్తాంతమును గురుతుగ తెలిపెను
నే కాంచిన దట నీకు చెప్పమనె.

సుగ్రీవుడు తను వినుచుండగను
తన పలుకులను నీతో చెప్పి
ప్రాణప్రదమగు చూడామణిని
నీకు యిమ్మని చెప్పెను మాత.

దివ్యమణిని ఆ చూడామణిని
బంగరుకాంతుల వెలిగెడినగను
కన్నుల కడ్డుకు రాఘవు చేతికి
అందించి తను కరములు మోడ్చి.

“జలముల పుట్టిన చూడామణిని
చూచుచు నిన్నే చూచినట్టుగ
బ్రతుకుచున్నది జానకి అచట
మణిశిల తిలకము నుంచుట తలచెను.”

నెల దినములు తను జీవించెదనని
నీతోగట్టిగ చెప్పమన్నది
ఆపై బ్రతుకుట జరగదన్నది
నీకై రోజులు లెక్కించుచున్నది.

దశరథాత్మజా! తెలిపితి నీతో
చాశరథీ! నే నంత నుడివితి
సంద్రము దాటెడి సాధనమేది
ఆలోచించుము పురుషపుంగవా.”

రామలక్ష్మణులు తన పలుకులకు
ఊరట చెందుట మారుతి గాంచి
సంతోషించెను మదిలో ఎంతో
వివరములన్నీ తెలిపెను తీరుగ.

॥సు ౦॥

66

శ్రీరాముని వ్యధ

ఆంజనేయుడు అందించిన - ఆ
చూడామణిని జానకి గురుతును
గుండెల నుంచగ కన్నుల నీరు
తిరిగినదంత గుండెల ఎగసి.

చెంతనెవున్న సుగ్రీవునితో
రాఘవు డనెను మణి చూపించి
“గోమాతకు తన కడుపు పంటను
చూచిన రీతిగ నా మనసున్నది.

కన్యాదానము చేసిన జనకుడు
కన్యకు తాను యిచ్చెను మణిని
మణి తలదాల్చిన కన్యారత్నము
ఎంతో శోభతో వెలుగుచుండెను.

జనకరాజుకు-సురపతి యింద్రుడు
సంతోషముతో యిచ్చెను మణిని
ప్రీతిగ యజ్ఞము చేయగ నంత
ఇంద్రుని కానుక అతనికి యీమణి.

వానర రాజా! యీమణి కాంచగ
జనకుడు నాకు-దశరథ రాజు
జానకి జనకుడు-జనక భూపతి
కన్నుల ముందర ఉన్నటులున్నది.

మణి నా కన్నుల సీత రూపును
ముద్రించినది - ముందు నిలపినది.
వాయునందనా! ఆమె పలుకులు
మరి మరి వినగ మరసగుచున్నది.

సోదర లక్ష్మణ! సీతను చూడక
మణి చూచితి-నా దుస్థితి గనుము
మణి నా దుఃఖము పెంచినదయ్యా!
జానకి ఎంతటి దుఃఖము నున్నదో.

లక్ష్మణమూర్తి! నే బ్రతుకను యిక
సీతను చూడక క్షణ మిచటండను
వాయునందనా! నను గొనిపొమ్ము
నా జానకితో నను చేర్చుమయా

రాక్షస స్త్రీల కావలి నడుమ
ఏ విధి నున్నది నా హృదయేశ్వరి
ఆమె పలుకులు ఔషధ మగును
నను బ్రతికించగ సంజీవగును.

మధురభాషణల బింబాధరి అట
నా ప్రాణేశ్వరి నే దరి లేక
దుఃఖము నిండి ఏమి పలికినది?
దుఃఖముతో ఎటు జీవించినది?

॥సుం॥

67 హనుమ, మాతనూరడించిన విధము శ్రీరామునికి విన్నవించుట

మారుతి పలికెను రామచంద్రునితో
సీత పలుకులు చెప్పెను తీయగ
చిత్రకూటమున వాయస గాథను
వివరించెను అట వివరముగాను.

“అలసిన విభుడు-సతితోడ తలనిడి
పడుకొని యుండగ వాయస మొకటి
ఇంద్రకుమారుడు ఆ రూపముతో
వచ్చి గాయమును చేసెను మాతకు.

రక్తము కారెను విభుడు లేచెను
దుష్టకాకిపై దృష్టి నిలపెను
శిక్షించగను దర్భను వినరెను
బ్రహ్మాస్త్రముతో అభిమంత్రించి.

వినరిన దర్భ-మంటలు మండుచు
వెంట బడగను-వాయసమంత
మూడులోకముల రక్షణ లేక
తండ్రి యింద్రునికి శక్తిలేకను.

తిరిగి తిరిగి అది రామపాదముల
వ్రాలినదంత శరణాగతుడవు
దయతో దానిని రక్షించితి వట
బ్రహ్మాస్త్రముతో కన్ను ఊడెనట.

కాకి అంతట వందన మిడెనట
నీకూ - దశరథ రాజును తలచుకు
నీదు ఆనతి గొని ఆ కాకి
ఎగిరిపోయినది దాని గూటికి.

అంతటి రాముడు-అస్త్రములందు
సాటిలేని అతి విక్రముడయినా
రాడిటకేల రక్కసు త్రుంచగ
అని పలికినదయ ఓ రఘురామా!

నాగులు-సురలు-అసురులు ఎవ్వరు
యక్షులు గంధర్వులలో వీరులు
రాముని ముందు నిలువగలేరు
ఆ రఘురాముడు-రావలెనన్నది.

వాడి బాణములు రాముడు వేసి
రాక్షసులందర త్రుంచవలెనని
లేదా సోదరు లక్ష్మణు నంపి
రక్కసి మూకల రాల్చమన్నది.

పురుషోత్తముడు దశరథ రాముడు
లక్ష్మణమూర్తి - తేజోవంతుడు
అగ్ని వాయువు సములు ఇద్దరు
ఎందుకు రక్షణ నొసగరా నాకు."

కారణమన్నది-పూర్వజన్మలో
చేసిన పాపము తీరకున్నదని
కన్నుల నీరు నిండగ మాత
పలుకగ నేను తిరిగి పలికితి

“సీతామాతా! నమ్ము ప్రమాణము
రాముడు దుఃఖము నున్నాడమ్మా
నీ తలపులతో నిరతము ఉండును
తమ్ముడు పరితాపముతో నిండెను.

ఎంతో శ్రమతో భాగ్యవశమున
నే కాంచితి నిను - ధన్యుడనైతిని
సమయము కాదిది దుఃఖించగను
కష్టము తొలగి శుభములు కలుగును.

నిన్ను గాంచగ సోదరు లిరువురు
ఎంతో ఆత్రము నున్నారమ్మా
లంకను భస్మము చేతురు తల్లీ!
రావణు నాశము జరుగును నిజము.

ఉత్తమురాలివి దేవతవమ్మా
గుర్తుగ ఏదో రాముని కిమ్మా -
అనగా మాత అతి రహస్యముగ
ఇచ్చెను మణిని-తెచ్చితి నీకై

తల్లికి వందన మిడి నే నచ్చట
బయలుదేరగా కాయము పెంచగ
కన్నుల నీరు నింపెను జానకి
నిన్నూ తమ్ముని తలచుకొనుచును

అంతట నేను మాతను చూచి
కూర్చొనవమ్మా వీపున నీవు
రామలక్ష్మణ సుగ్రీవులను
తృటిలో చూడగ చేతునంటిని

అప్పుడు పలికెను జనకరాజసుత
“పరపురుషుని - నే తాక నన్నది”
రావణు డామెను తాకుట అనిన
అబలయి - మార్గము లేక పోవుటని

కావున నీవే పోయి-సోదరుల
కలిసి - విషయము తెలుపమన్నది
నీకూ లక్ష్మణమూర్తికి మిగిలిన
వానరు లందరకు కుశల మన్నది.

బాహు పరాక్రముడగు రఘురాముడు
దుఃఖజలధిని దాటించగను
వలయు యత్నము చేయమన్నది
వింటివ రామా! మాత పలుకులు.

రాక్షస స్త్రీల పరుషవాక్యములు
వారివల్లను కలుగు బాధలు
తెలుపమన్నది వివరముగాను
తిరుగు యానము క్షేమమన్నది.

మాత పలుకులు ఆమె పరిస్థితి
తెలిపితి నయ్యా - నా ప్రభు రామా!
క్షేమము నున్నది మాత అచ్చట
నే వచ్చుటకు ఎంతో నొచ్చితి.”

॥సు॥

68

తల్లి దైన్యము తొలగించితి నని చెప్పి
శ్రీరాముని కార్యోన్ముఖుని చేయుట

“నాపై నున్న నీ ఆదరము
అటుపై నన్ను నమ్మిన మాత
తిరుగుయానము చేసెడి నాతో
తిరిగి పలికినది వినుమిది రామా!

దశరథపుత్రుడు శ్రీ రఘురాముడు
యుద్ధమునందు రావణు త్రుంచి
శీఘ్రముగా తన చెఱ విడిపించగ
మరి మరి చెప్పగ - చెప్పెను మాత.

హనుమా! నువ్వు మరియొక దినము
లంకలొ ఉండిన హృదయభారము
తీరును అన్నది సీతామాత
తిరిగి వచ్చుట చూతున? అన్నది.

“అంతటి సంద్రము దాటుట ఎట్లు
నీవూ! ఖగపతి వాయుదేవుడు
సరియగువారు దాశరథులు మరి
వానరవీరులు వచ్చుట ఎట్లు.

కార్యసాధకుడ! ఓ! హనుమంతా
సాటిలేని ఆ కార్యము తలచి
ఏదో సాధన చేయుము నీవు
ఆలోచించుము సరియగు మార్గము.

“సర్వ సైన్యముతో రాముడు వచ్చి
రావణు త్రుంచి - నను గొనిపోవుట
వీరునిగా నా చెఱ విడిపించుట
విభుని విక్రమము జగతికి తెలియుట.”

అంతట మాతతొ పలికితి నచ్చట
వినయము భక్తి నిండిన మాటల
“వానరరాజు సుగ్రీవుడు వీరుడు
కాగల కార్యము నిశ్చయించెను.

విక్రము లెందరొ బలసంపన్నులు
వాయు వేగమున పోగలవారు
నాతో సములు - నన్ను మించిన
యోధులు - సేనలొ కలరని పలికితి.

భూప్రదక్షణము చేసిన వీరులు
వానరు లెందరొ వేలు లక్షలు
కోట్ల సంఖ్యలో రామ సేవలో
ఉన్నారన్నా దశరథరామా.

రాజులు ఎన్నడు మేలగువారిని
పంపరు శత్రువు స్థావరమునకు
తక్కువ వారిని పంపుదురెపుడు
అట్టి వాడినే - సంద్రము దాటితి.

లెక్కకు చిక్కని వానరయోధులు
లంకను ముంచెద రంబుధిలోన
రామలక్ష్మణుల సూర్యతేజులను
నే కొనివచ్చెద లంకకు తల్లి.

కోదండముతో ఆ రఘురాముడు
విల్లు ధరించిన లక్ష్మణమూర్తి
శర వర్షమును కురియు మేఘములు
వచ్చును లంకకు - అతి తొందరలో.

నఖములు దంతము లాయుధములతో
కూడిన యోధులు వానరవీరుల
చూతువు - నమ్ముము - రామలక్ష్మణుల
సేవలొ వారు - తరించనుండిరి.

శత్రుకర్మనుడు అతిపరాక్రముడు
రఘువంశాంబుధి రామచంద్రుడు
వనవాసము - తా పూర్తిచేసుకొని
అయోధ్యచేరును నిన్ను చేర్చుకొని.

జగదభిరాముడు శ్యామసుందరుడు
మాతా సీతో రాజ్యము చేరి
పట్టాభిషేకము చేసికొనును - అది
చూతుము మేము జన్మతరించగ.

నీ దుఃఖమును మాతకు తెలిపితి
నీ పలుకులవే - ధైర్యముగొలిపితి
దుఃఖము తీరెను కొంతవరకును
ఉపశమించెను ఊరట చెందెను.

నా హృదయమున పదిలము నుండెడి
రామచంద్ర ఓ - దశరథరామా!
నీ బంటును - నే నిరతము నిన్నే
కొలుచుచుండునటు - వరమొసగుమయా.

జీవితేశ్వరిని సీతను తలచి
అమె కష్టము - కుశలము తెలిపిన
మారుతి పలుకుల - రాముని హృదయము
పొంగెను - కన్నుల నీరు నిండెను.

అంతట హనుమను గుండెకు చేర్చి
జానకి రాముడు - మాటలు రాక
హత్తుకు పోయెను మారుతి నంత
భక్తుని గుండెలొ నిలచిపోయెను.

సుందరమైనది సుందరకాండము
అందరుపాడుడు ఆనందముగ
మృధుమధురము మరి రసవత్తరము
మారుతి సీతను గాంచిన వివరము.

శ్రీమద్రామాయణమందలి సుందరకాండము సమాప్తము

తోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవన్తు
సర్వేజనాస్సుఖినోభవన్తు
సర్వం శ్రీరామార్పణమస్తు.

శ్రీమద్రామాయణ యుద్ధకాండము

సర్గము	పేజీ
1. శ్రీరాముడు హనుమంతుని ప్రశంసించుట	3
2. శ్రీరామునికి సుగ్రీవుని ధైర్యోక్తులు	4
3. లంకలోగల సైనిక, రక్షణ వివరములు హనుమంతుడు తెలుపుట	4
4. శ్రీరాముని ఆదేశముతో సేనలు కదలుట	6
5. శ్రీరాముని ఆవేదన-తమ్ముని అనునయ వాక్కులు	12
6. రావణుడు హితులతో సమాలోచనము	13
7. రావణునికి రాక్షసయోధులు ధైర్యము గొలుపుట	15
8. రాక్షసవీరులు తమ పరాక్రమము తెలుపుట	16
9. అసురవీరుల వీరోచితవాక్కులు-విభీషణుని హితవు	17
10. విభీషణుడు రావణునకు హితము చెప్పుట	19
11. రావణుడు మంత్రాలలోచనకు కొలువుతీరుట	21
12. రావణ ప్రసంగము-కుంభకర్ణుని హితవు	22
13. రావణుడు తనకుగల శాపము తెలుపుట	25
14. విభీషణుని హితవు	26
15. ఇంద్రజిత్తు ప్రగల్భము-విభీషణు హితవు	27
16. రావణు తిరస్కారము-విభీషణుడు అన్నను వదలుట	28
17. విభీషణుడు శరణుగోరుట-వానరయోధుల మదిలో యోచన	30
18. విభీషణునికి శ్రీరామ పాదముల సేవాభ్యాగము	35
19. సముద్ర తీరమునందే విభీషణుని అభిషేకించుట	37
20. రావణు పనుపున శుకుడను అసురుడు వచ్చుట	39
21. సముద్రుని ఉపాసించుట-శ్రీరాముని ఆగ్రహము	41
22. సేతుబంధనము-లంక జేరుట	44
23. శ్రీరామునికి శుభశకునములగపడుట	48
24. శార్దూలుడు రావణునకు హితము చెప్పుట	49
25. శుక, సారణులను వేగులు పట్టుబడుట	51
26. యోధుల వివరములు రావణుడు తెలియుట	54
27. శ్రీరాముని సేనల వివరములు రావణుడు తెలియుట	56
28. హనుమదాది వీరుల వివరములు రావణుడు తెలియుట	58
29. రావణుడు మరోసారి వేగులనంపుట	61
30. వేగులద్వారా శ్రీరాముని విక్రమము వినుట	62
31. రావణుడుమాయతో శ్రీరాముని శిరస్సు-ధనుస్సు చేయించి సీతాదేవికి చూపించుట	64
32. ఖండిత శిరస్సునుగాంచి మాయ అని తెలియక సీత దుఃఖించుట	66

33.	సరమ సీతాదేవికి యదార్థముచెప్పి ఊరడించుట	...	68
34.	సరమ సీతాదేవికి రావణుని నిశ్చయము తెలుపుట	...	70
35.	మాల్యవంతుడను అసురశ్రేష్ఠుని హితబోధ	...	71
36.	లంక రక్షణకు ఏర్పాటు చేయుట	...	73
37.	శ్రీరాముడు తన వీరులకు ఆదేశము లిడుట	...	75
38.	పోరుకు సిద్ధముగానున్న కపియోధుల ఉత్సాహము	...	77
39.	శ్రీరాముడు లంక సౌగంధులు గనుట	...	77
40.	యుద్ధమునకు ముందే రావణునితో సుగ్రీవుని పోరు	...	79
41.	అంగద రాయబారము	...	80
42.	రామ-రావణ సేనల యుద్ధము	...	86
43.	ఇరుపక్షముల మహావీరుల పోరు	...	88
44.	ఇంద్రజిత్తు రామలక్ష్మణులను నాగపాశముల బంధించుట	...	90
45.	నాగపాశబద్ధులై రామలక్ష్మణులు బాధపడుట	...	92
46.	ఇంద్రజిత్తు విజయగర్వముతో లంకలోనికేగుట	...	93
47.	నాగపాశబద్ధులను సీతకు చూపించుట	...	95
48.	సీత దుఃఖము-త్రిజట అనునయించుట	...	96
49.	నాగపాశబద్ధుడైన రాముని వంత	...	99
50.	గరుత్మంతుని రాక-నాగపాశ బంధవిముక్తి	...	101
51.	ధూమాక్షుడు పోరుకు వచ్చుట	...	104
52.	హనుమంతుడు ధూమాక్షు నంతముచేయుట	...	106
53.	వజ్రదంష్ట్రుడు పోరుకు వచ్చుట	...	107
54.	అంగదుడు-వజ్రదంష్ట్రుని కూల్చుట	...	108
55.	అకంపనుడు పోరుకు వచ్చుట	...	110
56.	ఆంజనేయుడు-అకంపనుని అంతము చేయుట	...	111
57.	ప్రహస్తుడు పోరుకు కదలుట	...	113
58.	నీలుడు ప్రహస్తు నంతముచేయుట	...	116
59.	రావణాసురుడు మొదటిసారి పోరుకువచ్చి పరాజితుడగుట	...	118
60.	కుంభకర్ణుని నిద్రలేపుట	...	129
61.	విభీషణుడు శ్రీరామునికి కుంభకర్ణుని వృత్తాంతము చెప్పుట	...	135
62.	రావణుడు కుంభకర్ణుని సాయము కోరుట	...	137
63.	కుంభకర్ణుని హితవు	...	139
64.	మహోదరుడు కుంభకర్ణుని నిందించుట-అవివేకముతో రాజుకు యోచన చెప్పుట	...	142
65.	కుంభకర్ణుడు యుద్ధమునకు పోవుట	...	145
66.	కుంభకర్ణునితో కపియోధులు పోరుట	...	149

67.	శ్రీరామ బాణములకు కుంభకర్ణుడు కూలుట	...	150
68.	కుంభకర్ణుడు కూలుట విని రావణుడు దుఃఖించుట	...	159
69.	అంగదుడు నరాంతకుని కూల్చుట	...	160
70.	త్రిశిర, మహోదర, దేవాంతక, మహాపార్శ్వలు కూలిపోవుట	...	164
71.	లక్ష్మణుడు అతికాయుని కూల్చుట	...	167
72.	రావణుని ఆవేదన	...	173
73.	ఇంద్రజిత్తు యుద్ధము	...	174
74.	హనుమంతుడు ఓషధి పర్వతము తెచ్చుట	...	177
75.	కుంభకర్ణుని తనయులు కుంభ, నికుంభులు పోరుకు వచ్చుట	...	183
76.	సుగ్రీవుడు కుంభుని కూల్చుట	...	185
77.	హనుమంతుడు నికుంభుని కూల్చుట	...	190
78.	మకరాక్షుడు-పోరుకు వచ్చుట	...	192
79.	శ్రీరాముడు మకరాక్షుని వధించుట	...	192
80.	అదృశ్యముగానుండి ఇంద్రజిత్తు యుద్ధము చేయుట	...	194
81.	మాయాసీతను-ఇంద్రజిత్తు వధించుట	...	196
82.	ఇంద్రజిత్తు నికుంభలాదేవి హోమము చేయుట	...	198
83.	శ్రీరాముని దుఃఖము-లక్ష్మణమూర్తి ఊరడించుట	...	200
84.	ఇంద్రజిత్తుచేయు హోమము భంగపరచమని విభీషణుని హితవు	...	203
85.	లక్ష్మణుడు-ఇంద్రజిత్తుతో పోరగ బయలుదేరుట	...	204
86.	ఇంద్రజిత్తు హోమ విఘ్నము-అతనితో పోరు	...	206
87.	ఇంద్రజిత్తు విభీషణుని పరుషములాడుట-విభీషణుడు బుద్ధిగరవుట	...	208
88.	లక్ష్మణ ఇంద్రజిత్తుల పోరు	...	210
89.	లక్ష్మణ ఇంద్రజిత్తులమధ్య ఘన సంగ్రామము	...	211
90.	విభీషణుడు కపులను తేజవరచుట-లక్ష్మణ ఇంద్రజిత్తుల భీకరపోరాటము.	...	213
91.	లక్ష్మణమూర్తి విడచిన నామబాణమున ఇంద్రజిత్తు కూలుట	...	216
92.	శ్రీరాముడు సౌమిత్రిని అభినందించుట	...	221
93.	దశకంఠుడు సీతాదేవిని చంపనెంచుట-సుపార్శ్వుడు హితము చెప్పుట	...	223
94.	శ్రీరాముడు గాంధర్వాస్త్రమున చతురంగబలముల కూల్చుట	...	226
95.	లంకలో రాక్షసస్త్రీల విలాపము	...	229
96.	రావణాసురుడు రణరంగమునకు వచ్చుట	...	231
97.	సుగ్రీవుడు విరూపాక్షుని కూల్చుట	...	233
98.	వానరరాజు మహోదరుని త్రుంచుట	...	235
99.	అంగదుడు మహాపార్శ్వుని అంతము చేయుట	...	237
100.	రామ-రావణ యుద్ధము	...	238
101.	యుద్ధభూమినుండి రావణాసురుడు పరాజితుడై లంకకు వచ్చుట	...	242

102.	హనుమంతుడు రెండవసారి ఓషధి పర్వతముతెచ్చి లక్ష్మణునికి స్వస్థత చేకూర్చుట	...	246
103.	రామ-రావణ భీకర యుద్ధము	...	249
104.	ఘనశరములతో రాముడు రావణుని బాధించుట	...	251
105.	అలసిపోయిన రావణుని సారథి లంకలోనికి గొనిపోవుట	...	253
106.	రావణాసురుడు తిరిగి యుద్ధమునకు వచ్చుట	...	255
107.	అగస్త్యుడు శ్రీరామునికి ఉపదేశించిన ఆదిత్య హృదయము	...	257
108.	రావణాసురునికి అపశకునము లగపడుట	...	259
109.	రామ రావణుల ప్రచండ యుద్ధము	...	262
110.	రామ రావణ ఘన సంగ్రామము	...	263
111.	రావణ వధ	...	266
112.	విభీషణుని దుఃఖము-శ్రీరాముని ఊరడింపు	...	269
113.	యుద్ధభూమిలో రావణ భార్యలు విలపించుట	...	272
114.	మండోదరి విలాపము-విభీషణుడు రావణాసురునికి సంస్కారము చేయుట	...	274
115.	విభీషణ పట్టాభిషేకము	...	281
116.	శ్రీరాముని విజయము హనుమంతుడు సీతాదేవికి తెలుపుట	...	283
117.	సీతాదేవికి శ్రీరామ దర్శనము	...	287
118.	శ్రీరాముడు తన మనస్సు సీతాదేవికి తెలియబరచుట	...	289
119.	సీతాదేవి అగ్ని ప్రవేశము	...	291
120.	బ్రహ్మాదిదేవతలు శ్రీరాముని గౌరవగ వచ్చుట-బ్రహ్మాదేవుడు శ్రీరాముని స్తోత్రము చేయుట	...	293
121.	సీతాదేవిని శ్రీరాముడు స్వీకరించుట	...	296
122.	దేవలోకమునుండి దశరథుడువచ్చి సీతారామ లక్ష్మణులను ఆశీర్వదించుట	...	297
123.	సురపతి శ్రీరామునకిడిన వరముతో మృతులైన రామసేన బ్రతుకుట	...	300
124.	అలసించక అయోధ్యకేగు నిర్ణయము	...	301
125.	శ్రీరాముడు తనవారందరితో పుష్పకమధిరోహించుట	...	303
126.	శ్రీరాముడు సీతాదేవికి వివిధ ప్రదేశములు చూపుట	...	305
127.	భరద్వాజముని సందర్శనము	...	308
128.	భరతునకు శ్రీరాముని శుభవార్తను ఆంజనేయుడు తెలుపుట	...	309
129.	హనుమంతుడు శ్రీరాముని వృత్తాంతము భరతునకు చెప్పుట	...	313
130.	సీతారామలక్ష్మణులు నందిగ్రామము చేరుట	...	317
131.	శ్రీరామ పట్టాభిషేకము	...	322

శ్రీ రామ

శ్రీ మ ద్రా మా యణ ము

యుద్ధ కాండము

(గేయ కవిత)

శ్రీరఘరాముని రమ్యచరితము
శ్రీపతి నరుడై వెలసిన చరితము
శ్రీరాముడు దశకంఠునిదూనిమి
శ్రీని గ్రహించుట యుద్ధకాండము

శ్రీ రామ

శ్రీమద్రామాయణము

యుద్ధ కాండము

శ్రీకారము

బాల-అయోధ్యా-అరణ్యకాండలు
మణిహారములో మధ్య కిష్కింధ
సుందర-యుద్ధ-ఉత్తరకాండలు
రామాయణ మొక మహామంత్రము.

రామాయణ రథసారథి పావని
పావని సీతకు ధైర్యముగొలిపి
పురుషోత్తముడు సురవైరి నిక
దక్కనీయడని చొక్కి పలికెను.

రామచంద్రునికి సర్వము తెలిపి
లంక గుట్టును బయటపెట్టుచు
రావణు బలముల వివరము చెప్పి
శేషించినది చేయగ కోరెను.

శ్రీకరంబుగ వారధి కట్టి
శ్రీయుతమూర్తి వారిధి దాటి
మష్టశిక్షణ చేసిన చరితము
శ్రీలొసగును మీరందరు పాడుడు.

సీతాచరితము రసవత్తరము
పౌలస్త్యవధ యను పేరును గలదు
గాయత్రిమంత్రము నిక్షిప్తంబై
రక్షణచేసే దివ్యమంత్రమిది.

యు ధ్ధ కాం డ ము

1వ సర్గము శ్రీరాముడు హనుమంతుని ప్రశంసించుట

శ్రీరఘరాముని రమ్యచరితము
శ్రీపతి నరుడై వెలసిన చరితము
శ్రీరాముడు దశకంతుని దునిమి
శ్రీని గ్రహించుట యుధ్ధకాండము.

నా అనువులను నిలపిన బంటు
నా బ్రతుకునకే అంకితమయ్యెను
నా ప్రాణేశ్వరి ప్రాణము నిలపిన
నా మారుతికిదె నా కౌగిలియని."

"సంద్రము దాటుట గురుతర కార్యము
గరుడుడు-అనిలుడు-వాయుపుత్రుడు
దాట సమర్థులు సూర్యనందనా!
వాయునందనుడు విజయము నందెను.

పురుషోత్తముడు వానరోత్తముని
కొగలించెను కలిమి కడలిగా
పొంగిన గుండెలో మారుతి భక్తిగ
స్వామి పాదములు ప్రతిష్ఠించెను.

మైథిలి మనసుకు శాంతిని గొలిపి
ఆమెకు బ్రతికెడి ఆశను నిలిపి
లంక యింక మరి నిలువడు అనుచు
నమ్మక మొదవగ పావని పలికి.

ఏలిక కార్యము చాకచక్యముగ
నెరవేర్చి మరి దానితోపాటుగ
అనుకూలమగు ఇతర కార్యములు
చేసిన ఉత్తమ భృత్యుడు మారుతి.

జీవితేశ్వరి కుశలము తెలుపగ
ఉపశమనము నా మదికి కలిగెను
అంతటి సాయము మారుతి చేసెను
మరి ప్రతిఫలము ఏదీ యివ్వగ?

జానకీపతి పలికెను అపుడు
రపెనుతుడచ్చట వినుచుండగను
"సీతాన్వేషణ జరిగెను చక్కగ
చక్కబడవలె మిగిలిన కార్యము.

వారిధి తలచిన మది కలవరమగు
కపివీరులతో దాటుట ఎట్లు?
సీత జాడ మరి తెలిసెను గాని
ముందా సంద్రము దాటుట ఎటుల?

॥శ్రీరఘరాముని॥

2

శ్రీరామునికి సుగ్రీవుని ధైర్యోక్తులు

మదిలో దిగులు నిండినవీరుని
రామునిగాంచి పలికెరవిసుతుడు
“స్వామీ! నీవు సాధారణమగు
నరునిమాదిరి చింతింపకుము.

ధైర్యమునిండి పరాక్రమముతో
నీవు నిలచిన-వీరులు నిలతురు
వానరయోధుల శక్తినెరుగుదును
వారిని మనము ప్రోత్సహించవలె.

కృతఘ్నుడెటుల నెయ్యమువిడచునో
అటులే నీవు దుఃఖమువదలుము
వైరిజాడ మరి తెలిసెను కాదా!
ఊరకుందురా వీరులిందరు.

శాస్త్రమునెరిగిన సూక్ష్మబుద్ధివి
జగతి జయించగ చాలినశక్తివి
యుక్తమైన యీ సచివులగూడి
సరియగు యోచనచేయుము స్వామీ!

సంద్రముదాటి ఈ బలవంతులు
త్రికూటగిరిపై లంకనుగాంచిన-
రావణుడింక చచ్చెను అనుకో-
వీరులు అగ్నిలో దూక సమర్థులు.

వైరినిత్రుంచి అమ్మను చూతువు-
వానరవీరులు శిలావర్షము
తరులవర్షమున లంకనుముంచి
దనుజులందరిని రూపుమాపెదరు.

సేతువుకట్టక దాటనసాధ్యము
కట్టకట్టి ఈ కడలిదాటిన
పునాదితో ఆ లంకనుతేగల
వీరపుంగవులు వానరయోధులు.

ఏదోవిధముగ వారిధిదాటుట
జరిగితీరునని నానమ్మకము
శుభసూచనలు అగపడుచున్నవి”
అని వినయముగ రవిసుతుడనెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

3 లంకలోగల నైనిక రక్షణ వివరములు హనుమంతుడు తెలుపుట

యుక్తియుక్తముగ రవిసుతుడచట
పలికినపలుకుల ధైర్యముగలిగెను
పావనితోను పలికెను రాముడు
లంకవివరములు అడిగెనుప్రేమగ.

దుర్గరక్షణము ఎటులజరుగును
కోటలుఎన్ని? సేనలుఎన్ని?
ప్రాకారములు ఎటులకట్టిరి?”
అనగా పలికెను వాక్యకుశలుడు.

“వారిధిదాటెడి శక్తిమంతులము
లంకలొసమరము జరుగుటతథ్యము
నాలుగువంకల లంక జూచితివి
నే వినకోరితి వివరములన్నీ.

“లంక నిలయము సంతోషమునకు
మదపుదేనుగులు-రథ-తురగములు
పుష్కలమ్ముగానున్నవి అచట
లెక్కకుచిక్కని అసురులుగలరు.

నాలుగుదిశలలో నాల్గుద్వారముల
బలిష్ఠమైన తలుపులుగలవు
బాణవిమోచ - శిలావిమోచక
యంత్రములచట తలుపులకాయును.

శతఘ్నలెన్నో అమరియున్నవి
వందలకొలది వీరులజంపును
స్వర్ణమయమగు ప్రాకారమ్ము
ఎంతోఎత్తుగ నిలచియున్నది.

ప్రాకారమునకు ముక్తామణులు
వైడూర్యములు - పద్మరాగములు
అక్కడక్కడ అమరియున్నవి
దుర్భేద్యముగా తీర్చియున్నది.

ప్రాకారమును అగడ్తకాయును
అగడ్త-నీటితో భీకరమైనది
అగడ్త మీదుగ ద్వారమ్ములకు
విశాలమైన వంతెనలున్నవి.

ఆవంతెనలను ఎత్తిదింపుటకు
యంత్రములచట అమరియున్నవి
యంత్రరక్షకుల గృహములు అవతే
యుద్ధసమయమున వంతెనలుండవు.

ఎత్తిదింపుటకు వీలుకానిదగు
బలిష్ఠమైన మరియొకవంతెన
శోభనీనెడి అరుగులునిండి
నిలిచియున్నది శ్రీరఘరామా!

రావణుడెంతో జాగరూకుడు
అప్రమత్తుడై యుద్ధకాంతతో
స్వయముగ సేనల చూచుచుండును
చలించనట్టి నైజము వాసిది.

త్రైకూటగిరిపై నున్నదిలంక
సురలకు సైతము చేరనసాధ్యము
నాలుగువిధముల రక్షణమధ్య
దుర్భేద్యముగా నిలిచియున్నది.

జలదుర్గము మరి పర్వతదుర్గము
దాటగ చక్కని వనదుర్గమది
దానిని దాటగ ప్రాకారమునకు
రక్షగ అగడ్త అగాధమైనది.

సంద్రపు నద్దరి నున్నది లంక
సంద్రము దాట నసాధ్యమైనది
ఇతర దేశముల వార్తలు అచటికి
చేరెడి మార్గము లేనేలేదు.

తూరుపు చాకిట పదివేల సైన్యము
దక్షిణమున మరి లక్ష సేనలు
పదిలక్షలు పశ్చిమ ద్వారమునందు
నూరుకోట్లు మరి ఉత్తరమందు.

రథ - గజాశ్వముల అస్త్రవేత్తలు
ఉన్నత కులముల పుట్టిన వీరులు
రావణు గౌరవ మందిన యోధులు
కోటికి పైగా మధ్యలొ రక్షణ.

స్వామీ! అచ్చటి అగడ్తలన్నీ
పగులగొట్టి ఆ లంకలో వీరుల
రావణు సేనలో యోధులెందరినో
కూల్చితి నేను లంక కాల్చితి.

ఏదో విధముగ వారిధి దాటి
కప్పులు లంకను కూల్చున నమ్ముము
వాలి కుమారుడు-ద్వివిదుడు-మైందుడు
జాంబవంతుడు - పరసుడు - నలుడు.

సేనానాయకుడైన నీలుడు
ప్రాకారములతో పెల్లగించుకొని
లంకను తేగా చాలుదురయ్యా!
అంగదాదులకు ఆనతినిమ్ము.

జైత్రయాత్రకై అనువగునట్టి
ముహూర్తమ్మును నిర్ణయించుము”
అనుచు భక్తిగ అంజని పుత్రుడు
అంజలియొగ్గి విన్నవించెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

4

శ్రీరాముని ఆదేశముతో సేనలు కదలుట

మారుతి చెప్పిన లంక వివరములు
ఆకళించుకొని రామచంద్రుడు
పలికెను అపుడు “ఓ హనుమంతా!
లంకను త్వరలో మట్టము చేతును.

ఓ సుగ్రీవా! సూర్యదేవుడు
దివామధ్యకు రానున్నాడు
దివ్యమైనది ఈ ముహూర్తము
అభిజితనెడి విజయ ముహూర్తము.

నిరాశ నిండి-విషము త్రాగెడి
జీవికి అమృత మందినట్టుగా
జీవితేశ్వరికి నేను వత్తునను
వర్తమానమది అసువులు నిలపును.

ఉత్తర ఫల్గుణి నక్షత్రమిది
పునర్వసులొ మరి పుట్టిన నాకు
సాధనతార-కావున నేడే
బయలుదేరుటకు శుభకరమైనది.

రేపటిరోజున హస్త తారలో
నైధనతార నప్పదు కనుక
బయలుదేరుదము ఇప్పుడే మనము
శుభసూచనలు తోచుచున్నవి.

దశముఖుడింక మిగలడనునటు
మైథిలినంది ముదము నందుకొని
మనోరథము సిద్ధించునన్నటు
అదరుచున్నది నా కుడికన్ను.”

రాముడు అటు రవిసుతుగాంచి
పలుకుట వినిన లక్ష్మణ మూర్తియు-
కపిసాయకుడు సంతస పడిరి
రామచంద్రుని అభినందించిరి.

కార్య కోవిదుడు రాముడు పలికెను
సేనలు సాగెడి విధము తెలిపెను
“ఓ సుగ్రీవా! లక్షసేనతో
నీలుడు త్రోవలొ ముందు సాగవతె.

నీలుడ! నీవు మన సేనలను
ఫలములు - జలములు దొరుకు త్రోవలో
చల్లని అడవులు చిక్కగ నున్న
చక్కని త్రోవలొ నడిపించవలె.

అసురులు-వార్తలు తెలిసినవారై
ఫల - జలములలో విషము కలిపెదరు
ఏమరుపాటులేకను నీవు
వానర సేనల నడిపించవలె.

జలములందున-పల్లములందు
సేనలు సాగు సమయము కాచి
శత్రు సేనలు హఠాత్తుగా మరి
మన సేనలపై విరుచుకు పడుదురు.

కావున కొందరు కపివీరులను
నింగి మార్గమున సాగగ నిమ్ము
శత్రు సైన్యముల ఉనికిని వారు
తెలియగలరు-మనకది ముఖ్యమయా!

సుగ్రీవా! ఈ చుక్కర కార్యము
పరాక్రమముతో జరుగవలెనుగద
బలహీనులను స్వయముగ తెలిసి
వదలివేతము ఇట రక్షణగ.

అతి బలవంతులు - కేసరితుల్కులు
వందలు - వేలు, కడలి పొంగినటు
ముందర నడతురు అగ్రసేనలో
అందరు ఒకటై సాగుచుండవలె.

పర్వతకాయుడు గజుడు వీరుడు
అతిబలవంతులు గవయు - గనాక్షులు
ఆలమందకు ముందుగబోవు
ఆబోతులవలె సాగుచుందురు.

ఎగిరెడి వారిలొ శ్రేష్టుడు అయిన
ఋషభుడు సేనకు కుడిపక్కలను-
మదకరి తుల్కుడు గంధమాదనుడు
ఎడమ ప్రక్కలో రక్షణ చేతురు.

బరావతమున సురపతి తీరుగ
పావనిపైన అధిరోహించి
సేనలన్నిటిని పీక్షించుచును
సేనమధ్యలో సాగెద నేను.

సారథామమున ధనవతి తీరుగ
యమునితొ సరిపడు లక్షణమూర్తి
అతిబలవంతుడు-అంగదుపైన
అధిరోహించి సాగును సేనలొ.

భల్లూకములకు నాథుడు అయిన
మహాబలుడగు జాంబవంతుడు
నుషేణుడున్నా-వేగదర్శియు
సేనమధ్యలో రక్షగ నడతురు."

రాముని ఆనతి విని వానరపతి
సేనలన్నిటిని రమ్మని చెప్పగ
సమరోల్సాహము నిండిన వీరులు
గిరుల-గుహలను దూకుచు వచ్చిరి.

దర్మాత్ముడగు రామచంద్రుని
లక్ష్మణమూర్తిని-సూర్యనందనుని
వీరులందరూ పూజించిరట-
వానర సేనావాహిని కదలెను.

రామచంద్రునికి ఇరుప్రక్కలను
ముందు-వెనుకల మదకరితుల్పులు
రవిసుతుపాలననున్న వీరులు
బలగర్వములతో ముదముగ సాగిరి.

గంతులు వేయుచు-గర్జన చేయుచు
సంతోషముగా ఫలములు తినుచు
తేనెలు త్రాగుచు పూలకొమ్మలతో
దక్షిణదిశగా నడచిరి ముందుకు.

కొందరు బలముగ వీరుల నెత్తిరి
ఎత్తిగవారిని నేలకు విడిచిరి
పడినవారిని గేలిచేసిరి
దశముఖ చంపెదమనుచు సాగిరి.

నీలుడు-బుష్టభుడు-కుముదుడు-వీరులు
ముందుగ నడచిరి సేనలన్నిటికి
సేనమధ్యలో రామలక్ష్మణులు
సుగ్రీవుడును కదలిరి శుభముగ.

పదివేల వీరులతో శతపతి రక్షణ-
కేసరి-వనసుడు-గజుడు-అర్జునులు
నూరు కోట్లు కపి వీరులతోను
సేనకు ప్రక్కగ రక్షగ నుండిరి.

వానర సేనానాయకుడై న
ఎగిరెడివారిలో శ్రేష్ఠుడు నీలుడు
అన్నివైపులా సేనల గనుచు
జాగరూకుడై సాగుచుండెను.

దశిముఖుండును-ప్రజంఘుడున్నా
రంభుడు-రభసుడు సేనలో తిరుగుచు
త్వరత్వరగా మరి నడవండనుచు
ప్రోత్సాహముగా పలుకుచుండిరి.

రాముని ఆనతి తలను ధరించి
పల్లెల-గ్రామముల నడుగిడక
ప్రక్కకు సాగక ఒక్కత్రోవలో
సంద్రపు ఘోషగ నడచిరి వీరులు.

వాయుపుత్రుని-చాలిపుత్రుని
అధిరోహించిన రామలక్ష్మణులు
రాఘాకేతువులనుండి వెలువడు
సూర్య-చంద్రులుగ అగపడిరపుడు.

వడిగా సాగెడి వానర సేనతో
ఎగసిన దుమ్ము వెలుగులు మాపెను
మహానదులును-పర్వతములు
వెనుకకు పరుగిడుచున్నటు తోచెను.

నిర్మలజలముల సరస్సులున్నచో
వాటిప్రక్కగా సేనలు సాగెను
తరులు-గిడులవి అడ్డమురాగా
క్రింది భాగమున సాగిరి మెల్లగ.

సమప్రదేశముల పూర్తిగ నడచుచు
ఫలవంతములగు వనములు రాగా
మధ్యలో నడచుచు వానరయోధులు
రామకార్యమున భక్తిగ సాగిరి.

ఎగసిన ఉత్సాహముతో నడచిరి
మగసిరినిండి పలుకుచు నడచిరి
పరుగిడునట్లు నడచిరి కొందరు
కొందరు నింగిని ఎగిరి సాగిరి.

వనవాసులగు కపులు కొందరు
కిచకిచ అరచుచు వడిగా సాగిరి
ప్రభంజనముగా ధ్వనులెగయునట్లు
తోకలు నేలకు బాదిరి కొందరు.

తరువుల విరచిరి కొందరు కపులు
వడిగా గిరులను ఎక్కిరి కొందరు
శిలలు-తరులతో ఆటలాడిరి
సింహనాదమును చేసిరి కొందరు.

వందలు-వేలు-లక్షలుగాను
గుంపులు-గుంపులు వీరులు నడువగ
భూమి అనునది కనపడలేదు
అహోరాత్రములు నడచిరి వీరులు.

సీతామాత చెరవిడిపించగ
లంకాపతితో సమరము చేయగ
ఉత్సాహముతో నిండిన వీరులు
ముహూర్తమైనను నిలువకసాగిరి.

సాగిన సేనలు సహ్యాపర్వతము
మలయమహిధర ప్రాంతము చేరిరి
అచ్చట వెలసిన వివిధ వనములు
నదులను-ముదముగ చూచెను రాముడు.

గిరుల నిలచిన సుమతరువులట
చల్లనిగాలికి సంతోషముతో
వానర సేనావాహినిపైన
పూలజల్లులను చల్లెను శుభముగ.

చందనచర్చగ వీచెనుగాలి
తుమ్మెదపాటల నిండెనుగాలులు
పుష్పసుగంధము మోసితెచ్చెడి
మనోహరములా మలయపవనములు.

గిరిసానువుల విరగబూసిన
మొగలిపొదలును-తెల్లవావిలి
గురివిందతరువులు - మాధవిలతలు
కానుగుచెట్లు - పొగడవృక్షములు.

వేగినచెట్లు - తమ్మికిచెట్లు
బొట్టుగుచెట్లు - మామిడి తరువులు
కాంచనతరువులు - ఖర్జూరములు
వీరుమద్దులు - ఇరుగుడుచెట్లు.

నేమిచెట్టును - కడిమివృక్షములు
అడవిమల్లెలు - ఈతచెట్టును
పద్మకవృక్షములన్నియుకూడ
కపులధాటికి కదలిపోయినవి.

గిరిశిఖరముపై నిర్మలజలములు
చక్రవాకములు - కారండవములు
పులులు - సింహముల గాంచిరివారు
విషనాగులను గాంచిరికవులు.

వివిధపక్షులు వీనులపెంచుగ
కోలాహలముగ కాయచుండెను
జలాశయములలో కవులుగెంతిరి
ఆటలనాడుచు స్నానముచేసిరి.

ఫలములు తినిరి తేనెలుత్రాగిరి
సంతోషముతో గెంతిరివారు
లతలను త్రెంపిరి తరువుల విరచిరి
మత్తునిండి మరి అరచిరికొందరు.

ఎత్తగు తరువులనుండి దుమికిరి
పచ్చికబయలుల స్వేచ్ఛగ తిరిగిరి
పండిశోభిలు వరిపైరువలె
వానరవీరులు నేలనునిండిరి.

రాజీవాక్షుడు రామచంద్రుడు
వానరసేనావాహిని నడువగ
అలంకారముగ వెలయుతరులతో
నిలిచిన మహేంద్రగిరిని చేరెను.

గిరిశిఖరముపై రాముడు నిలచి
కనబడునట్టి సంద్రము గాంచెను
అనుజుని - సూర్యతనూజుల తోడ్కొని
నడచెను సంద్రము తీరము దరికి.

అమితవేగముగ ఎత్తుగ ఎగసే
అలలతో రాళ్ళను కడిగివేసెడి
అంబుధీతీరము చేరెను రాముడు
ఆర్కతనూజునిగాంచి పలికెను.

“నదులకు పెనిమిటి ఈ సాగరము
దీనినిదాచెడి యోచనచేసి
ఉపాయముగా దాటగవలెను
సేనల నిచటకు రప్పించుమయా!

సుగ్రీవా! మన సేనలన్నియు
సంద్రతీరమున విడిసియుండవలె
సేననువదలి తిరుగగరాదు
సేనాపతులకు ఆనతిసిమ్ము.

శత్రుసేనలు మనవార్తలను
తెలియగవత్తురు-వారిని ఎంతో
మెలకువతో మనసేనాపతులు
చూచుచుండవలె అహర్నిశమును.

రామాజ్ఞను విని వీరులందరిని
అచటకు రమ్మని చెప్పెను జేడు
నేలను దిగిన ఆకపిసేన
మరియొక సంద్రము ఆన్నటుతోచెను.

వానరసేనా కోలాహలముతో
వినపడకున్నది వారిధిఘోష
వానరవీరులు - భల్లూకములు
గోలాంగుల వీరులు విడిగా-

మూడుతావులలో విడిచిచేసిరి
ముచ్చటవడిరి సంద్రముగాంచి
వరుణ నివాసము ఆ-సాగరము
ఆవలిగట్టు కనపడకున్నది.

అసురులుదానిని సేవించెదరు
భీకరమృగముల మ్రింగు జీవులతో
నిండినవారిధి-రాత్రిపూటలో
అతిభీకరముగ తోచుచుండును.

తెల్లనినురుగుతో నిశీధియందు
నవ్వుచున్నటు జలనిధికనబడు
ఎత్తుగలేచే తరంగములతో
నృత్యము చేయుచున్నటుతోచును.

చంద్రోదయముతో పొంగిపోవును
చంద్రబింబములు తేలుచు కనబడు
నక్రగ్రాహములు - తిమింగలములు
పైకివచ్చును పెనుగాలులకు.

పడగలమీద మణులువెలుగుచు
మహాసర్పములు మంటలుమండుచు
మిరుమిట్లు గొలుపుచు కనబడుచుండును
అగాధమైనది అతిభీకరమది.

నౌకామార్గము లేదా జలధికి
జలజంతువులతో పర్వతాలతో
చొరనసాధ్యమగు రాక్షసనిలయము
వరుణాలయమును గాంచిరికపులు.

మహాసర్పములు - మకరుల నిండి
ఎగిరిపడినవి ఎత్తగుఅలలు
జలబిందువులవి అగ్నికణములై
ఎగిరిన తారలు అన్నటు తోచెను.

నింగియందునా సంద్రములోనూ
అసురాలయములు - మహారగములు
నిలచియుండగా రెంటికినపుడు
భేదముకనపడకున్నది వారికి.

నింగి - కడలి తేడాలేక
ఒక్కమాదిరిగ నున్నటు తోచెను
పర్వతాలవలె మేఘము లచట
ఎగసిన అలలు కడలిని ఇచట.

అలల ఒరిపిడి యుద్ధ రంగమున
భేరుల ధ్వనివలె వినవచ్చినది
తరంగజలముల ఎగిరిన మకరుల
కోపించినటు కడలి తోచెను.

పెనుగాలులతో నింగి కెగురుచు
ఎగసెడి అలలతో వారిధి అచ్చట
నింగికి పల్లి కొట్టుచున్నటు
మహాఘోషతో నుండుట గాంచిరి.

భయంకరమగు కడలిని గాంచిరి
భీతిగాలిపెడి సముద్రము గాంచిరి
ఎటుల దాటుటని దిగులుచెందిరి
కపులందరును నేలకు దిగిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

5 శ్రీరాముని ఆవేదన-తమ్ముని అనునయ వాక్కులు

వారిధి ను తరదిశతో సేనలు
నిండుగ దిగినవి-నీలుడంతట
రక్షకులను ఆ సేనకు నీలపెను
మైంద - ద్వివిదులు పర్యవేక్షకులు.

సమరోల్సాహులు విడిసియుండిరి
సమర పండితుడు రామచంద్రుని
తలపుల నీలచెను జీవితేశ్వరి
తలచి తలచి మరి వంతనొందెను.

“సోదర! సీతను చూడకపోతిని
రోజురోజుకు పెరిగెను వంత
ఈ ఎడబాటును మించిన దుఃఖము
అతివ అసువులను నిలుపునాయని.

ఓ మారుతమా - కాంతను లాకి
నన్ను స్పృశించిన మనసుకు హాయి
చంద్రబింబమా! నీవదనమున
ముదిత ముఖమును గాంతును నిత్యము.

భోగభాగ్యములు వలదని వదలి
వెంటవచ్చిన ఆ సుకుమారి
హానాథా! యని అక్రందించుట
తలచిన-హృదితో హుంము దిగును.

వియోగమే మరి కట్టెలు కాగా
అతివ తలపులు మంట తోచి
మదనాగ్నినను కాల్చాచుచ్చుది
అతివదాళ విషతుల్యము నాకు.

తమ్ముడ! నేనీ నీటపరుండెద
మదనాగ్ని మరి దూరము అగును
భూదేవత ఒడినుంటి మిద్దరము
బ్రతికియుంటిమి కారణమదియే.

నీరు దూరముగ నున్నను-పైరు
బ్రతికి యుండును తేమనుగాంచి
ఆమె అసువులతో నున్నటు విన్నా-
బ్రతుకుచు ఉన్నా తలపుతో నున్నా!

రిపుని గెలిచి నా లక్ష్మీప్రదను
ఎప్పుడు గాంతునో లక్ష్మణమూర్తి!
పద్మముఖిని నే మనసు నిండుగా
చేరదీయుటది ఎన్నటికో మరి.

నాధుడ నేనిట నుంటిసిగాని
అనాథగా నట అతివ యున్నది
దశరథ విభుని పెద్దకోడలు
జనక నందినట ఎటు నిద్రించును.

కారుమబ్బులను చీల్చుకువచ్చే
శరచ్చంద్రికగ సీతాదేవి
ఆసురుల అంతము గాంచినంతనే
ఎప్పుడు నాకు కనబడనున్నదొ.

పలుచని మేనిచిన్నది సోదర!
అన్న - పానములు అన్నీ వదలి
ఉపవాసముతో ఉన్నది కనుక
కన్నులకందని సన్నము అగును.

గుండియనిండిన ఆనందముతో
కనులనిండుగా కమలలోచన
నాకగబడెడి రోజు ఎన్నడో-
నాకీదుఃఖము తీరుట ఎపుడో.”

రామచంద్రుడు వ్యధలోనుండెను
అంతట సంధ్య అడుగుబెట్టగా
సీతను మదిలో తలచుకొనుచునే
సాయం సంధ్యను ఉపాసించెను.

సంధ్య తీర్చుకొని తమ్ముడు పలికెను-
“శుభనిమిత్తములు ఎన్నో-అన్నా
అగపడుచున్నవి-నిశ్చయమిది విను
విజయలక్ష్మి నిను చేరును నిజము.

అంకాపతిని కూల్చెదవయ్యా!
కోరిక తీరును విను రఘురామా!
అచిరకాలమున వదినను చూతువు
అయోధ్య చేరెద వత్తితొందరతో.

నింగీ - నేలను శుభసూచనలు-
వాయువు పెల్లగ వీచుచుండెను
దిశలు ప్రసన్నత నిండి యున్నవి
పులుగులు శుభముగ కూయుచున్నవి.

ప్రసన్నముగా శుక్రుడు వెలుగుట
సప్తఋషులు మరి కాంతుల వెలుగుచు
ధృవునకు ప్రదక్షిణించుచుండిరి
ఇత్వాకు వంశజుడు రాజ ఋషియగు.

త్రిశంకు రాజు గురుదేవునితో
నిర్మలమ్ముగా భాసిలుచుండెను
ఇత్వాకు వంశపు తార విశాఖ
తేజముతో మరి వెలుగుచున్నది.

అసురులదైన మూలా తార
దానికి ప్రక్కల ధూమకేతువుతో
అసుర వినాశము ఆసన్నమను
సూచనగా మరి పొగలతో నిండెను.

ఫలసమృద్ధమగు వనములున్నవి
స్వచ్ఛజలములు రుచ్యములైనవి
పద్మసుగంధము నిండె మారుతము
మదిలో కలతను తీర్చును నీకు.

తారకాసుర సంహారమునకు
బయలుదేరిన దేవసేనలన
వానరసేనలు వ్యాహము తీరెను
దిగులు వదలుము దివ్యస్వరూపా.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

6

రావణుడు హితులతో సమాలోచనము

ఇంద్రుని పోలిన పరాక్రమముతో
అంకహడలగ చేసెను మారుతి
పావనిచేసిన పనిని తలచుకొని
సిగ్గుపడెను ఆ అంకాభీశుడు.

శిరసునువంచి పలికెను రాజు
రాక్షస వీరులచూచి పలికెను
“గాలికి చొరగా శక్యముగాదు-
కపి నగరములో అడుగిడినాడు.

వీరులెవ్వరిని లక్ష్యపెట్టక
నేరుగపోయి సీతను చూచి
ప్రాసాదమును విరుగగొట్టెను
వీరులెందరినో చంపెను వాడు.

లంకను వ్యాకులపరచెను ఆకపి
ముందు చేయదగు కార్యము తెలుపుడు
మంచియోచన మంత్ర సమానము
జయము నిచ్చునని పెద్దలనానుడి.

మూడు విధముల పురుషులుండురు
ఉత్తములనుచు-మధ్యములనుచు
మూడవవారు అధములనుచును
గుణదోషములు తెలిపెద వినుడు.

మిత్రులు హితులతో యోచనచేసి
అదృష్టమును నమ్ముకొనుచును
కార్యారంభము చేయు నుత్తముడు
ఆలోచనల సాయమునందును.

ఒక్కడె యోచనచేసుకు నిలచి
అదృష్టమ్ముపై భారమువేసి
సాగునుముందుకు-మధ్యముడతడు
కొంతవరకు పనిసాగును అతనికి.

అధముడు-వినడు-ఆలోచించడు
అదృష్టమ్మును లెక్కచేయడు-
తానొకపనిని చేయగ తలచి
చేయడు దానిని ఉపేక్షనిండు.

అదే విధముగా మంత్రాంగములో
మూడు విధములు ఉన్నవి వినుడు
సశాస్త్రమైన ఒకే యోచన
మంత్రుల ఉత్తమ మంత్రాంగమది.

తలకొకయోచన మంత్రులు గలిగి
కార్యదృష్టితో అందరు ఒకటై
చేయునట్టిదగు నిర్ణయమ్మది
మధ్యమ మంత్రాంగముగా నిలచెను.

ఎవరికివారే మంత్రుల యోచన-
పరపస్పరము మరి ఏకముగారు-
సచివుల యోచన త్రోవకురాడు-
అధమమైన మంత్రాంగము అదియే.

సచివులార మీరందరు చక్కగ
యోచనచేసి కర్తవ్యమును
నిర్ణయించుడు-రాముడు వీరుడు
మనతో పోరగవచ్చును తప్పక.

అతిబలవంతుడు పరాక్రమముతో
జలధిని ఇగిర్చిరాగల ధీరుడు
తమ్మునితోను అనుచరులతో మరి
ఏదోవిధముగ వారిధి దాటును.

రాముడు వచ్చుట నిస్సందేహము
కపివీరులతో వచ్చుట తథ్యము
కావున లంకను-వీరులందరిని
రక్షణచేసెడి యోచన చేయుడు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

7 రావణునికి రాక్షసయోధులు ధైర్యము చెప్పుట

రావణు పలుకులు వినిన వీరులు
బుద్ధిహీనులై నీతిదూరులై
శత్రుపక్షపు బలము తెలియకనె
ప్రగల్భముగా పలికిరి అపుడు.

“వివిధాయుధముల నందిన సేన
అపారముగానున్నది మనకు
భోగవతిని మరి జయించినట్టి
అజేయుడవు నువు అసమానుడవు.

శంకరు సఖ్యము చేసిన యట్టి
యక్షుల మన్ననలందినవాడగు
ధనపతినెదిరి ఓడించితివి
యక్షుల నిడుమల బెట్టిన ఘనుడవు.

దానవేంద్రుడగు మయుడు స్వయముగా
చెలిమిచేయగ-తన తనయయగు
మండ్వోదరిని భార్యగ నిచ్చెను-
పుష్పకమున్న భాగ్యశాలివి.

‘మధువను’-దానవశ్రేష్ఠుని గెలిచి
ఆతనిచెల్లెలు కుంభీనసిని
అందుకొంటివి-సామాన్యుడవా!
రిపులపాలిటి రుద్రుడవగుదువు.

రసాతలమునకు నేరుగబోయి
నాగరాజగు తక్షకుని మరి
శంఖు-జటిలను జయించి, వారిని
వశముననుంచిన వీరుడవయ్యా!

బ్రహ్మవరమున మరణములేని
కాలకేయులతో ఒక ఏడాది
పోరిగెలిచిన అమోఘబలుడవు
వారిమాయలు తెలిసినవాడవు.

లోకపాలకుల పాలకుడవు నువు
దేవరాజును గెలిచిన ఘనుడవు
వరుణుని, తనయుల, వారిసేనలను
గెలిచి విజయము నందినవాడవు.

యమపాశమను మహాతరంగము-
యమకింకరులను సర్పములున్న
యమలోకమునకు పోయి పోరితివి
యముని జయించి యశముగాంచితివి.

సురపతి సములగు రాజులెందరినో
క్షత్రియవీరుల జయించినావు
రాముడుఅంతటి వీరుడుగాడు
మనలోభీరువు తెవ్వరు లేరు.

వీరబాహువు నీతనయుడగు
ఇంద్రజిత్తు తను ఒక్కడెచాలును
యజ్ఞముచేసి మహేశుదయతో
వరమునందిన అరిభయంకరుడు.

శక్తాయుధములు తోమరమ్ములు
మీనమ్ములను పోలియుండగా-
సురసేనల ప్రేగులు, నాచుగతోచగ
ఏనుగులనెడి శాబేళ్ళుండి.

అశ్వములన్న కప్పలునిండి
ద్వాదశాదిత్యులు కూడియుండగా
మహాగ్రాహములు అన్నటు నాడు
పోరగవచ్చిన దేవసేనలను.

అష్టవసువులు సర్పములగుచు
కరి-తురగములు-రథములన్నియు
జలసమూహముగ ఎగసిపడుచును
వడిగావచ్చిన వాసవుసేనలు.

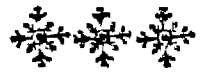
కాల్బలమ్ములను-ఇసుకదిబ్బలతో
కదనమ్మునకు వచ్చినసేనను
మేఘనాథుడు జయించినాడు
లంకకు ఇంద్రుని తెచ్చెను ఘనుడు.

బ్రహ్మామాటను మన్నించితివి
వాసవుపైన దయచూపితివి
అందుకె వృత్య-శంబరాసురుల
చంపిసట్టి ఆ ఇంద్రుడుబ్రతికెను.

ఇంద్రజిత్తుకు ఆనతినిమ్ము
రాముని-వాని కపిసేనలను
అంతముచేయును చింతవదలుము
హనుమంతుడతి అల్పుడురాజా!”

ఆవిభముగను రాక్షసయోధులు
లంకాపతికి ధైర్యముచెప్పి
యోచనచెప్పి మురిసిపోయిరి
ముదము గొలుపగ పలికిరి వారు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

8

రాక్షస వీరులు తమ పరాక్రమము తెలుపుట

నీలమేఘము వన్నెతో భాసిలు-
రాక్షస సేనకు అధిపతియైన
ప్రహస్తుడపుడు వినయము నిండి
పలికెను ప్రేయముగ రాక్షస రాజుతో.

“దేవ - దానవ - గంధర్వులకు
పిశాచ - పతంగ - మహారాసులకు
నిన్నెదిరించే శక్తి లేదుగద
మరి వానరులా నిన్ను గెలుచుట.

లంకలో ఉంటిమి అనిన ధైర్యమున
అడుగిడ శక్యముగానిది అనుకొని
భోగపరవశులు పానవశ్యులై
ఉండగ-వచ్చెను ఆంజనేయుడు.

మోసముగా ఆ కపి ఇట వచ్చెను
నేనే ఎదిరి వానితో పోరిన
అసువులతో మరి పోనిచ్చెదనా!
అంతము చేయన! ఆ కపినిచచ్చే.

రాజా! నీవు ఆనతినిమ్ము
భూమియందుగల వనముల - గిరుల
కవులందరినీ అంతము చేతును
చింతవదలుము-నిను రక్షింతును.

“దుర్ముఖుడనెడి అసురుడు పలికెను
కోపము నిండి పలికె రాజుతో
హనుమంతుడు మరి అవమానించెను
ఆనతి నిమ్ము కవులను చంపెద.”

అతి బలవంతుడు వజ్ర దంష్ట్రుడు-
నెత్తురు - మాంసము నిండినట్టిదగు
భీకరమైన పరిఘను పట్టుకు
రాక్షస రాజుతో పలికెను అపుడు.

“రాజా! నీచుడు - ఆ హనుమంతుడు
అతి విక్రములు రామలక్ష్మణుల
రాముని మిత్రుని ఆ సుగ్రీవుని
చంపి-కపులను వ్యాకుల పరచెద

రాజా! వినుము ఉపాయశీలుడు
జాగరూకుడు రిపులజయించును
చక్కనియోచన చెప్పెదవినుము
కామరూపులగు శూరులు-అసురులు.

వేయిమంది మరి మనుజురూపమున
భరతుని పనుపున వచ్చితి మనుచు
మిగిలినసేనలు వెనుకనున్నవని
మోసగించి ఆ కపులతోకలువగ.

కొందరు వీరులమప్పుడు నింగిని
గుంపుగచేరి ఆయుధమ్ములను-
రాశ్వవానను కురిపించెదము
కపిసేనలవి యమపురికరుగును.

సేనలు సర్వము నాశనమవగా
సాయములేని రామలక్ష్మణులు
నిరాశతో మరి చింతలొమునిగి
సమసిపోదురు స్వయముగ రాజా!..”

కుంభకర్ణుని తనయుడు అయిన
నికుంభుడనెడి వీరుడు పలికెను
“రాజా! నీవు తోకమ్ములను
కలత పెట్టగల వీరుడవయ్యా!

అసురులతో నువు ఇచటే వుండుము
నేనొక్కడనే రామలక్ష్మణుల
ఆ హనుమంతుని - కోతుల రాజును
కపులందరితో చంపివచ్చెద.”

అంతట పర్వతమంతటి అసురుడు
వజ్రహస్తుడు తన నాలుకతో
పెదవులు నాకుచు పలికెను సభలో
“మీరందరిట సుఖముగ నుండుడు.

మద్యపానముతో క్రీడలతేలుచు
స్వంతపనులలో సుఖముగ నుండుడు
నే ఒక్కడనే రామలక్ష్మణుల-
వీరులందరిని ఆరగింతును.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

9 అసురవీరుల వీరోచిత వాక్కులు - విభీషణుని హితవు

నికుంభుడు-రభసుడు-సూర్యశత్రువు
సుప్తఘ్నుడును-యజ్ఞహుండును
మహాపార్శ్వడు-మహాదరుండు
దుర్దర్శుడును-అగ్ని కేతువు-

రశ్మి కేతువు-మహావీరుడు
రావణుతనయుడు ఇంద్రజిత్తును
వివిధాయుధములు అందినవారై
పోరగ పోదుము అనుచు నిలచిరి.

అంతట రావణు సోదరుడైన
విభీషణుడు ఆ వీరులందరిని
కూర్చొనబెట్టి వినయము నిండి
కరములు ముడిచి ప్రభువుతో పలికెను.

“సామ-దానము-భేదము వాటిని
దండన అన్నది వచ్చునుగాదా-
సామాదులను దాటగలేదు
దండోపాయము సమయముగాదు.

విరక్తులను మరి విషయాసక్తుల
అంతఃకలహములున్న రాజులను
దైవము ప్రతికూలించిన వారల
బాలుర-వృద్ధుల-దీర్ఘరోగులను-

రాజనీతిని ప్రయోగించి మరి
చక్కగ యోచనచేసిన తదుపరి
దండోపాయము ప్రయోగించిన
కార్యసిద్ధియగు అన్నా! వినుము.

రాక్షసులారా! రాముడు వీరుడు
అప్రమత్తుడు- దురాధర్షుడు
అంతటివానిని ఎటుల జయించుట
సంద్రము దాటెను ఆ కపిశ్రేష్టుడు.

సంద్రముదాటెడి వీరుడు గలడని
కలలో నైనా తలంచలేదు
శత్రువుబలము పూర్తిగ తెలియదు
ముందువెనుకలు తెలియవు మనకు.

చులకనగా మరి పలుకుట తగదు
రాముని సతిని ఆ వనవాసిని
ఏలికయెత్తుకు వచ్చెను గాదా
రాముడెట్టి కీడొనరించెనయా.

ఋషుని చంపెనన - ఋషుడే ముందుగ
రామునిపైకి పోరగబోయెను-
ఆత్మరక్షణము జీవి స్వభావము
కావున రాముడు కూల్చెను వానిని.

రాముడు మరి అపకారముచేసిన
అపుడే రాముని ఎదిరించవలె
పరుని ఆలిని అపహరించుట
మోరకృత్యము పరమపాపము.

అన్యుని ఆలిని చెరపట్టుటది
ఆయుక్తీణము-అపకీర్తియది
ధనక్షయమ్మగు - మనకందరకు
భయము కలిగినది ఆమెవల్లనే.

రామునితో మరి కలహమున్నచో
ఆతని ఆలిని తెచ్చుట ఏల?
రాముడు వీరుడు-అంతియెగాదు
ధర్మమార్గమున నిరతము నడచును.

అంతటివానితో వైరముతగదు
అకారణమ్ముగ పోరగ తగదు
అపారమైన అ కపిసేనలు
అజేయమైన లంకను కూల్చును.

స్వయముగ సీతను రామచంద్రునికి
సమర్పించకపోయినచో మరి
సర్వనాశనము లంకలో జరుగును
సఖాంధవముగా హరించిపోదుము

రాజా! నిన్ను వేడుచుంటిని
బంధుత్వముచే బ్రతిమాలితిని
మేలుకోరి నే నిజము నుడివితిని
రాముని సతిని రామునికిమ్ము.

అమోఘమై మరి క్రొత్తవియైన
శరత్కాలపు రవి కిరణములగు
శరములు - రాముడు వదలకముందే
మైథిలి నాతని చెంత చేర్చుము.

కోపము చెరచును ధర్మ - సుఖములను
ధర్మము వలన కీర్తి పెరుగును
దాశరథికి ఆ మైథిలినిమ్ము -
ధరణిని బ్రతుకగ సఖాంధవముగా."

విభీషణుడటు పలుకుట వినెను
రాక్షసరాజు సభ చాలించెను
వీరులందరిని వెడలగజెప్పి
అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

10 విభీషణుడు రావణునకు హితము జెప్పుట

రాత్రి గడచి ప్రాభాతముకాగా
ధర్మార్థములు నిశ్చయించుకొని
దుష్కరకార్యము - రావణ మేలు
చేయగనెంచెను విభీషణుండు.

తీర్చిన కక్ష్యల గిరిశిఖరమువలె
శోభిలు గృహము రాక్షస తేనిది
మంత్రులు - వేదాధ్యయను కెందరో
గృహోవరణలో వసించుచుందురు.

సమర్థులున్ను - ఆపులు - వీరులు
కావలి యుందురు ఆ గృహమునకు
శంఖఘోషతో - మంగళ ధ్వనులతో
శ్రీలతోనిండి శోభగనున్నది.

మదపు చేనుగుల నిట్టూర్పులవి
సుడిగాలులన వీచుచుండెను
ఆభరణమ్ముల - అలంకారముల
గంధర్వ నివాసము అన్నటు తోచును.

రత్నమ్ములతో నిండిన భవనము
సర్పరాజు సదనమ్మును పోలగ
మేఘమునందు సాగు సూర్యుడై
విభీషణుడు ఆ భవనము జొచ్చెను.

వేదవిదుల మంత్రమ్ములు వినుచు
పూజించబడి వారు అందిన
దధి - ఘృతపాత్రలు - మాలలు గాంచెను
పూజా దినుసులు గనుచు సాగి-అట.

రాక్షసవీరుల స్తుతులనందుకు
నేరుగపోయిన విభీషణాఖ్యుడు
సింహాసనమున విరాజిల్లెడు
కుబేరుతమ్ముని తన అగ్రజుని-

రావణ ప్రభువును లంకేశ్వరుని
దర్శించి అట నమస్కరించెను-
సమయ మర్యాదను పాటించుచును
జయజయ ధ్వనులను పలికెను జేనికి.

కనుసన్నతో ఆ ప్రభువు చూపిన
బంగారు ఆసనమందు కూర్చొనె-
మంత్రులు తప్ప ఇతరులు లేరు
అదే సమయమని మదిలో నెంచి.

దేశకాలములు తెలిసిన యోగ్యుడు
మంచి చెడ్డలు తెలిసిన వీరుడు
విభీషణుడట స్తోత్రముచేసి
ప్రసన్నునిగా ప్రభువును చేసుకు.

పలికెను “అన్నా! వైదేహినిట
తెచ్చినవాదిగ అశుభసూచనలు
అకపడుచున్నవి - అగ్నిహోత్రములు
ప్రజ్వలించక మెల్లగ మండును.

వేదాఙ్గయనపు శావులందున
వంటశాలలు - యజ్ఞశాలలలో
అగ్నిహోత్రముల నెలవులందున
పాములు కనబడుచున్నవి అశుభము.

హవిస్సులందు చీమలు చేరెను
ఆవుల క్షీరము తగ్గిపోయెను
మదపు చేనుగులు నీరసించినవి
మదించి యుండుట మరచిపోయినవి.

దైన్యమ్ముగను తోచు నశ్వములు
ఒంటెలు - కంచరగాడిదలన్నియు
నిలచిన యట్టి రోమమ్ములతో
కంటి నీటితో కనబడుచున్నవి.

కాకుల ఘోకలు వచ్చి చేరినవి
మూల మూలల లంకలొజ్జేరి
అరచుచు - గృహముల, విమానమ్ముల
శీఘ్రమ్ములపై మూగుచున్నవి.

గుంపులు గుంపులు గ్రద్దలు వచ్చి
గృహములపైన వ్రాలుచున్నవి
తొలి మలి సందెలొ నక్కలు వచ్చి
అమంగళముగా అరచుచున్నవి.

కుక్కలుమొదలగు మాంసముతినెడి
జంతువులెన్నో పురద్వారమును
చేరుచున్నవి అశుభసూచనగ
అరచుచున్నవి చెవులు చీలునటు.

ఇంతియేగాక అన్నా! రావణ
లంకాదహనము జరిగెను కాదా!
కావునరాజా! ప్రాయశ్చిత్తము
సీతను రాముని కిచ్చివేయుట.

బ్రతుకుపైన మరి తీపిచేతనో
అజ్ఞానమది నిండుటచేతనో
చెప్పితినిటుల ఓ మహారాజా!
దోషముఅని నువు మదిలోతలచకు.

అనుజునిగావున అన్నసౌఖ్యము
అనిశముతలచే హితునిగ నేను
అంతరంగమున నున్నది తెలిపితి
ఆలోచించి ఆమోదించుము.”

అంతఃపురమున నున్నవారికి
లంకపౌరులకు ఈ విషయములు
అన్నీ తెలుసును కానీ భయమున
నీతోచెప్పగ సాహసించరు.

రాక్షసప్రభువు కోపమెగయగ
తమ్మునితోననె “సీతాదేవిని
రాముడు తిరిగి గైకొనజాలడు
సురలొకటైనను నన్ను గెలువడు.”

దేవసేనలను అంతముచేసిన
అతిబలవంతుడు - రణభీకరుడు
రావణాసురుడు తమ్మునితోనటు
అరచిపంపెను - మంచి వినకను

॥శ్రీరఘరాముని॥

11

రావణుడు మంత్రాలోచనకు కొలువుతీరుట

సీతాపహరణ యను పాపకృత్యమున
హితుల అనాదర ఫలితముగాను-
తేజముతగ్గిన రాక్షసరాజు
హితుల - అమాత్యుల చూడగనెంచెను.

వికృతరూపులు కొందరు అసురులు
అలంకారముల కొందరుయోధులు
తేరుకుప్రక్కల - వెనుకలొసాగిరి
కరి - తురగములు - రథములుసాగె.

బంగరుకిటికీలున్న రథమును
రత్నపు - పగడపు అలంకారముల
శోభిలుతేరుకు ప్రదక్షిణించి
అధిరోహించి సాగెనుసభకు.

గదలూ - గుదియలు - గండ్రగొడ్డకులు
వివిధాయుధములు - వాహనములతో
వెనుకనడచిరి రాక్షసరాజుకు
ధ్వనితోదిక్కులు మారుమ్రోగినవి.

మహారథమది మేఘగర్జనతో
సభాభవనపు త్రోవలొసాగెను
ఆయుధములతో రాక్షసయోధులు
కొందరు తేరుకుముందుగ నడచిరి.

సభాభవనమును తేరు జేరెను
శంఖ - వ్యాద్యఘోషములు నిండెను
వెల్లగొడుగు - వింజామరలతో
వెలిగెడిరాజును స్తోత్రముచేసిరి.

జయజయధ్వనులు పలుకుచుండగా
తీవిగరాజు తేరునుదిగెను
మనోహరమ్మగు సభాభవనమును
చేరెను - మంత్రులు అనుసరించిరి.

వెండి - బంగారు స్తంభమ్ములతో
స్ఫటికమ్ములతో వెలిగెడిభవనము
విశ్వకర్మ నిర్మించెను - దానికి
ఆరువందల పిశాచుల రక్షణ.

వైడూర్యములు పొదిగినయట్టి
ఉత్తమమైన ఆసనమ్మున
రావణప్రభువు నిండుగకూర్చొనె
వేగవంతులగు దూతలగాంచెను.

రాజుపలికెను “వేగమెపొండు
మహాత్కార్యమువచ్చెను వినుడు
అసురనాయకుల నందరనిపుడే
వెంటబెట్టుకొని త్వరగారండు.”

వార్తనువినిన రాక్షసముఖ్యులు
ఉన్నపాటుగ వచ్చిచేరిరి
సింహములన్నీ గుహలోజొచ్చిన
చందముతోచగ లోనికినడచిరి.

లంకేశ్వరునికి వందనముంచిరి
యోగ్యతనెరిగి తగుఆసనములు
రాజుచూపగా అలంకరించిరి
విజ్జలు - సచివులు - వందలుచేరిరి.

బంగరుతేరును అధిరోహించి
విభీషణాఖ్యుడు భవనము చేరెను
శుకుడు - ప్రహస్తుడు వచ్చిచేరిరి
తగుఆసనముల నలంకరించిరి.

స్వామి భక్తులై అసురులుండిరి
అలంకారముల పూలమాలల
గంధాదులతో గుబాళించెను
ఏలికవంక చూచుచుండిరి.

వీరులు - ఆయుధధారులమధ్య
ధీరులు - రాక్షసయోధులనడుమ
వసువులమధ్య వాసపురీతిగ
వెలిగెను అపుడు రాక్షసరాజు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

12

రావణు ప్రసంగము - కుంభకర్ణుని హితవు

కొలుపుతీరిన రాక్షసరాజు
ప్రహస్తు మంత్రిని చూచి పలికెను
“ఆయుధ విద్యలొ ఆరితేరిన
చతుర్విధములగు సేనలన్నిటితో.

నగర రక్షణము పెంచుము వేగమె
హెచ్చరికతో వారుండగవలెను”
ఆనతినందిన ప్రహస్తుడపుడు
కార్యము తీర్చి తిరిగివచ్చెను.

యుద్ధ కాండము

“భవనరక్షణ జరిగెను రాజా!
నగర రక్షణ పటిష్ఠ పరచితి
జరగవలసినది నిర్భయముగా
జరుపుడు” అనుచు పలికినంతనే.

రాక్షసరాజు పలికెను అపుడు
సభాసదులతో తీరుగ చెప్పెను
“ధర్మార్థకామముల సంకట స్థితిలో
ప్రియాప్రియములు తెలియగనేర్తురు.

శుభాశుభములు- కీడు- మేళ్ళును
తీరుగతెలిసిన మీరందరును
అండ నిలువగ కార్యములన్నీ
సఫలమైనవి విజయములందితి.

సూర్య-చంద్రులు-గ్రహములు-తారలు
తోడై యుండగ దేవేంద్రుడు తను
విజయలక్ష్మిని అందినట్టుగ
మీసాయముతో జయములందితిని.

నేచెప్పెడి ఈ విషయము - ముందే
చెప్పగతలచితి - కానీ తమ్ముడు
కుంభకర్ణుడు నిద్రలొనుండెను
కావున చెప్పుట జరగకపోయెను.

ఆరుమాసములు నిద్రపోయిన
అనుజుడు ఇపుడు నిద్రలేచెను
అతని సమక్షమునందు విషయమును
అంతయు జెప్పెద వినుడు తీరుగా.

స్నేహితులారా! దనుజులు తిరిగే
దండకవనిలో నున్న సీతను
రాముని పత్నిని ఎత్తుకు వచ్చితి
ఆమెకు సరిపడు- సుందరిలేదు.

ఇంతవరకు ఆ సుందరి నాపై
మనసునిలపక విముఖత నున్నది
ఆమె అందము ఎందునలేదు
మదనాన్ని నను దహించుచున్నది.

సుందరవదనము అందని తేజము
సుకుమారమున సురశ్రీ చాలదు
అన్నులమిన్న పెనిమిటి కొరకై
కన్నులు మూయక చూచుచున్నది.

ఆ కమలాక్షి ఒక ఏడాది
గడువు అడిగినది సమ్మతించితిని
దూరము నడచిన అశ్వము రీతిగ
అలసిపోతిని కామవశుడనై.

తిమింగలములు - జలజంతువులతో
నిండిన జలధిని వానరవీరులు-
రామలక్ష్మణులు ఎటులదాటెదరు?-
దాటరు అని మరి అలుసు తగదయా.

ఒక్క వానరుడు వారిధి దాటెను
కావున తీరుగ యోచన కావలె
మీ సాయముతో దేవాసురులను
జయించినాను ధైర్యమునిండి.

రామలక్ష్మణులు - సుగ్రీవుడును
 సీత ఉనికిని తెలిసినవారై
 వారిధి నద్దరి చేరిరి సేనతో
 వారిధి దాటగలేరని తోచును.

సీతను ఇవ్వక రామలక్ష్మణుల
 చంపెడియోచన తీరుగ చెప్పుడు
 చక్కని యోచన చేయుడుమీరు
 నేజయింతునని తలంచుచుంటిని.”

రావణుడటుల పలుకుట వినిన
 కుంభకర్ణుడు పలికెను సభలో
 “సీతను తెచ్చిన తదుపరి నీవు
 యోచన చేయుట సరిగాదుసుమా!

ముందుగయోచన చేసిన నీకు
 అందును చక్కని ఆలోచనలు
 తొందరపడితివి - ప్రాణముపైకి
 వచ్చిన తదుపరి యోచన తగునా?

కార్యసీతిని తెలియనివాడు
 ముందుపనులను వెనుక చేయుచు
 వెనుక పనులను ముందు చేయుచు
 విఘ్నములతో చెడును సోదరా!

బలవంతుడును - ఆజేయుడైనను
 బుద్ధిస్థిమితము - నియమము తప్పి
 చరించినంతనె అదనునుగాచి
 సులభముగా మరి రిపులుగెలుతురు.

క్రౌంచపర్వతము దాటనశక్యము
 అయినను హంసలు - క్రౌంచపక్షులు
 అందలి బలములు నేర్చుగ తెలిసి
 అటు-ఇటు తిరుగుట తెలియద నీకు.

అన్నా! నీవు ఆలోచించక
 దోషయుక్తమగు పని జేసితివి
 విషమాంసమును మ్రింగినట్టి పని
 నీవు చేసితివి తెలియక పోతివి.

దైవవశమున రాముడు నిన్ను
 చంపలేదు - మరి బ్రతికియుంటివి
 దుష్కరకార్యము తలపెట్టితివి
 తప్పుదు - తమ్ముడ, తోడుగనుందును.

జరిగినదానికి చింత ఏల యిక
 నినుకాపాడగ చాలుదు నేనే-
 రిపులను త్రుంచి నీ తప్పులను
 దిద్దగ చాలుదు - శ్రద్ధ వహింతును.

నీ శత్రువులు సూర్య - చంద్రులు
 అగ్ని - కుబేర - వరుణులైనను
 పోరున వారిని త్రుంచెద నేను
 దేవరాజు మరి పరుగిడు ననుగని.

రెండవ శరము తీయు తోపలే
 అంతము చేతును రాముని నేను
 రామలక్ష్మణుల నంతము చేసి
 మిగిలిన సేనను నమిలివేతును.

సుఖముగ నీవు పురమున నుండుము
రాముని యమపురి కంపి వత్తును
చాలాకాలము సీతాదేవి
నీ యధీనమున నుండును వినుము.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

13

రావణుడు తనకుగల శాపము తెలుపుట

కుంభకర్ణుడు తెలియజెప్పిన
నీతిని తెలియక రాక్షసరాజు
కోపించుటది తెలిసినవాడై
మహాపార్శ్వుడు పలికెను సభలో.

అంతట రాజు మెచ్చుకొనుచును
మహాపార్శ్వుని గాంచి పలికెను
“నాకు చెందిన రహస్యమిది విను
పూర్వము జరిగిన సంగతి వినుము.

“పులులు-సింహములు-క్రూరమృగములు
వశించు వనిలో జొరబడువాడు
అచ్చటి తేనెను త్రాగక వచ్చుట
మూర్ఖుడనునది తెలియజెప్పుచే.

‘పుంజికస్థల’ అనెడు అచ్చరన్న
బలవంతముగా అందుకొంటిని
బ్రహ్మనుజేరి ఏడ్చెను సుందరి.
విధాత శాపము నిడెను కోపమున.

సర్వ నియంతవు - శత్రుహరణుడవు
స్వేచ్ఛగ సీతను అందుకో యిక
బలవంతముగా లొంగదీసుకో
ఆపై కార్యము ఆలోచింతము.

“అంగీకారము నివ్వని అతివను
అహంకారమున మదగర్వమున-
అందుకొంటివా శిరము వెంటనే
నూరు వ్రక్కలై పోవును” అనెను.

సామ - చాన - బేధములన్నవి
యుద్ధ భీతిగల వారికి మాత్రమే
కుంభకర్ణుడు - ఇంద్రజిత్తుయు
మాతో నున్నచో మాకీడెవ్వరు.

అందువలననే నీఆలోచన
అమలు పరచుటకు అడ్డము వచ్చును
అందుకు దిగులుతొ నుంటినిగానీ
ఆగుదునా మరి సీతను తెచ్చుకు.

వజ్రాయుధముతో సురపతి వచ్చి
రాముని అండగ నిలచినగానీ
మాముందర మరి నిలువగలేరు
ముందుకు సాగుము సీతను గైకొను.”

సంద్రపు వేగము వాయు గమనము
నాకున్నవని తెలియదు రిపునికి
బలము తెలియక కోపిష్ఠిగగు
నాపైకొచ్చి రెచ్చగొట్టును.

రెండు నాలుకల సర్పములన్నటు
విసురుగ పోవు నాశరములను
రాముడు ఎన్నడు చూడకపోయెను
కావున నాతో పోరగ తలచెను.

ప్రాతఃకాలపు రవి కిరణములు
తారలకాంతుల హరించినటుల
రాముని బలము లాగివేతును
సహస్రాక్షుడే నిలువగలేడు.

వరుణుడు వణకును - చాలడు నాతో
లంక నేలిన ఆ కుబేరునే
బాహుబలముతో జయించినాను
అంతటి నాకు రాముడు ఎంత."

॥శ్రీరాఘరాముని॥

14

విభీషణుని హితవు

కుంభకర్ణుని ఆవేశమును
రావణాసురుని ఆలోచనలను
గ్రహించినట్టి విభీషణాఖ్యుడు
మంచి కోరి తన అన్నతొ పలికెను.

కుంభ - నికుంభులు - అతికాయుడును
అంత ఎందుకు మన ప్రభువైనను
రాముని ముందు నిలువగలేరు
నిను రక్షించగ చాలగలేరు.

“వక్షస్థలమే పడగగ నుండి
చింతయె చిందెడి విషముగ తోచగ
చిరునగవులను కోరలు గలిగి
అయిదు వ్రేళ్లవి అయిదు పడగలై.

సర్వదేవతలు - సూర్యదేవుడు
నిన్ను దాచినను రాముడు వదలడు
ఇంద్రుని రక్షణ నున్నను విడువడు
మృత్యువు రక్షగ నున్నను మిగలవు.

మైథిలి అనెడి మహా సర్పమును
నీమెడకు చుట్టిన మూర్ఛదెవ్వడు?
పర్వతకాయులు ఆ కపివీరులు
లంక చేరకయె ఆపద నాపుము.

ఆకాశమునకు ఎగిరి దాగినా
పాతాళమునకు పరుగిడి దాగిన
సీతాపతి మరి వదలడు నిన్ను
రాముని శరముల కడ్డములేదు."

రాముని శరముల ధాటి నెరుగవు
అందుకు పలికితి వటుల ప్రహస్తా!
కుంభకర్ణుడు - ఇంద్రజిత్తును
మహాపార్శ్వ - మహాదరాదులు-

ప్రహస్తుడంతట పలికెను అపుడు
“దేవ-దానవులు-యక్ష-గంధర్వులు
మహోరగులచే మరణము లేదు
మానవ మాత్రుడు చంపుట యెట్లు?"

విభీషణుండా పలుకులు వినెను
రాజు మేలునే మదిలో తలచి
పలికెను సభలో ప్రహస్తుగాంచి
పురుషార్థములను పలుకుల నింపి.

“తెప్పకొయ్యయే లేక - వారిధిని
దాటశక్యమా? అటులే రాముని
రాక్షసయోధులు గెలువగలేరు
ఛార్మికుడాతడు అతి సమర్థుడు.

రాముడు ఆజితౌ సురవిభుసాటి
సాటిరారు మన లంకాధీశులు
కుంభకర్ణుడు - త్రిశీర్షుడున్నా
అకంపనుడును ఆగలేరు విను.

ప్రహస్తుడా! విను తొందరపడకు
అన్న ఉగ్రుడు - శ్రీలోలుడయి
ముందు వెనుకలు ఆలోచించక
అతివను తెచ్చెను లంకకు చేటు.

రామవై రమను వేయి తలలతో
అంతులేనిదగు శరీరమ్మతో
భయంకరమగు సర్పము - రాజును
పెనవేసినది వదలించవలె.

భూతావిష్టుని కేశము లంచుకు
గాలిదించినటు సచివులు మీరు
దుర్మార్గములో సాగువీలికను
సర్మార్గమునకు బలిమిని లాగుడు.

లక్ష్మణుడనెడి అగాధ జలధిని
రాముడనెడి బడబాగ్ని యుండగా
ఆ సంద్రమున లంకాధీశుడు
మునగకుండ కాపాడుడు మీరు.

సీతను రామునిచెంతకు జేర్చిన
పురముకు ప్రభువుకు క్షేమంబగును
శత్రు బలమును సచివులు తెలిసి
వృద్ధి క్షయములు యోచనజేసి.

చక్కని యోచన స్వామికి చెప్పి
వీలిక క్షేమము కోరగవలెను.”
అని సద్గుణుడు - వాక్యకుశలుడు
విభీషణాఖ్యుడు పలికెను సభలో.

॥శ్రీరఘరాముని॥

15

ఇంద్రజిత్తు ప్రగల్భము - విభీషణు హితవు

లంకాపతి సుతుడంతట పలికెను
విభీషణాఖ్యుని హేళన జేసెను -
“మన వంశమున - ఇతర వంశముల
ఇంత భీరువుగ పలుకరెవ్వరును.

ఇంద్రుని గెలిచి నేలకు దించి
చెరలోనుంచిన వీరుడనేను
ఐరావతము అరచుచుండగా
రెండు దంతములు విరచిన ధీరుడ.

సురలందరనూ పరుగిడజేసితి
దైత్యనాయకుల మదమణగించితి
అంతటి నేను అతి సామాన్యుని
రాచపట్టెను జయించలేనా?”

ఇంద్రతుల్యుని తేజోవంతుని
ఇంద్రజిత్తును గాంచి అంతట
ఆయుధధారుల శ్రేష్ఠుడు అయిన
విభీషణాఖ్యుడు పలికెను తిరిగి.

“యోచనచేసే శక్తిలేదు మరి
నాయన! నీవిటు పలుకుట తగదు
బుద్ధి ఇంకను పరిణతనొందని
పిల్లవాడవు దురుసు వదలుము.

అన్న క్షేమము కోరి పలికితి
ఉన్న విషయము తిన్నగ చెప్పితి
అడ్డమువచ్చే ఆజ్ఞానివి నువు
తండ్రి నాశము నీకు సమ్మతము.

దుర్మతివీవు అతిసాహసివి
బాలుడవీవు జ్ఞానహీనుడవు
పుత్రాకృతితో పుట్టినవైరివి
నిన్ను చంపుట ఉచితమైనది.

అణకువనెరుగవు మూర్ఖుడవీవు
గర్వము నిండిన అల్పబుద్ధివి
మంత్రాంగమునకు నిను రానిచ్చిన
వానిని కూడా చంపగవలెను.

యమదండములను పోలు శరములను
సూటిగపోయే రామబాణముల
అడ్డుపెట్టగల సాహసియెవ్వడు?”
అనుచు రావణుని చూచి పలికెను-

“రాజా! వినుము వివిధ రత్నములు
ఆభరణములు వస్త్రములతో
సీతను రామునిచెంత జేర్చుము
భయమును వదలి సుఖముగ నుండము.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

16 రావణుతిరస్కారము - విభీషణుడు అన్నను వదలుట

తమ్మునిహితము వినక రావణుడు
తొందరపడ అటతూలనాడెను-
'తరుముకువచ్చే కాలముగెలచెను
తమ్ముని వైరిగ చేయగచాలెను.'

“ఓ విభీషణా! దుష్టబుద్ధివి
జ్ఞాతులతీరు తేలియునునాకు
విషసర్పములతో మెలగవచ్చును
వైరితోన్నేహము చేయవచ్చును.

కానీ వినుము నెయ్యముచేయుచు
రిపుని కొలిచెడి వారినిమాత్రము
దరిరానీయక చూచుకొనవలె
జ్ఞాతులు అదనుకు వేచియుందురు.

తియ్యగపలుకుచు ద్రోహముచేతురు
కార్యసాధకుని - ప్రధానవ్యక్తిని
ధార్మికుని మరి శూరుని వారు
అవమానింతురు కీడుకోరుచు.

ఓ విభీషణా! పద్మకవనమున
తమనుపట్టగా మనుజులురాగా
అచటి ఏనుగులు తమలోతాము
పలికినవలుకులు వినిపించెదను.

అగ్నిహోత్రము ఆపదనిడదు
పాశమ్ములతో భయమేలేదు-
మనుజులవెంటపచ్చు గజములతో
జ్ఞాతులవల్లనె కీడుమూడును.

మనలనుపట్టగ తగుమార్గమును
ఆ ఏనుగులే చెప్పనువారికి
అన్నిభయములను మించిన భయము
జ్ఞాతిభయమని అన్నవి కరులు.

సంపదఉన్నది గోవులందున
ఇంద్రియనిగ్రహమున్నది ద్విజులలో
చాపల్యమది శ్రీలనున్నది
అవతారమ్ము జ్ఞాతులనున్నది

నాసంపద నీ కసూయయైనది
తామరాకులో నీటిబిందువులు
కలవరట్టగ-చుట్టుడు జ్ఞాతి-
ఆదరించినను కలవడునిజము.

పూవులతేనె త్రాగిన మధుపము
వదలిపోవును ఆపువ్యులను
అదేవిధముగా సుఖములందితివి
తుమ్మెదరీతిగ నడచుచుంటివి.

ఏనుగు జలములొ స్నానముచేసి
తిరిగి చుమ్మునే చిమ్ముకొనునయా-
అటులేచుట్టుడు నెయ్యముచేసియు
తానేస్వయముగ విరోధించును.

శరత్కాలమున మేఘములవ్వి
గర్జించినను నేలతడవదు
చుష్టస్నేహితుని పలుకులు-నటనే
సాయముఅన్నది చేయడెన్నడు.

తమ్ముడవైతివి బ్రతికిపోతివి
అన్యుడయినచో అంతముచేతును
కులపాంశనుడవు చీచి పోయికి
అనుచుకటువుగపలికె రావణుడు.

పరుషవాక్యములు వినినతమ్ముడు
సదివులు నలుగురు తోడురాగను
గదతో నింగికి ఎగిరెను అపుడు
రాజునుచూచి పలికెను తిరిగి.

“అన్నా! మదిలోనున్నది అనుము
జ్యేష్ఠుడవీవు తండ్రితొనముడవు
బదులుపలుకను - మాన్యుడవీవు
భర్మముతప్పినవాడవు ఇపుడు.

నీవుపలికినది సత్యదూరము
పరుషవాక్యములు సహించలేను
మేలుకోరి నే పలికితిగాని
మృత్యువుచేరగ మంచిపట్టదు.

సామాన్యముగా సుఖమగుమాటలు
చెప్పెడి - వినెడి వారుందురయ్యా
కటువుగనుండెడి హితవచనమ్ములు
చెప్పెడివారు దొరకరు రాజా!

మండెడిగృహమును చూచినయంత
ఊరకుండుట ఎటులజరగదో
అటులే - కాలము కాటువేయుట
చూడలేకనే హితమునుడివితీ.

అస్రవేత్తలు, శూరులైనను
కాలము మీదకు వచ్చినంతనే
ఇసుకతొకట్టిన ఆనకట్టవలె
కూలిపోదురు ప్రవాహమ్మున.

వాడిశరములు రామచంద్రుడు
నీపైపెడచుట చూడకూడదని
వినయమునిండి హితవునుడివితీ
వీడనుంటిని లంకను అందుకు.

స్వస్తిసీకు మరి అన్నా-సీవు
సుఖముగనుండుము ననుమన్నించుము
ఓ నిశాచరా! నీదుమేలు నే
కోరినుడివితీ కాలదన్నితివి.

ఆయువుతీరిన వారందరును
చచ్చిపోదురు అటులేయింక
మడసినవారికి హితులుచెప్పెడి
మంచిమాటలు మరణించినచే.

-శ్రీరఘరాముని॥

17 విభీషణుడు శరణుగోరుట - వానరయోధుల మదిలో యోచన

విభీషణుడటు అన్నతొ పలికి
హితము వినని ఆ రాజుకు స్వస్తితో-
లంకను వదలెను తన సచివులతో
రాముని చేరగ బయలుదేరెను.

కన్నులు చెదరే మెరపువోలెను
మేరు పర్వత శిఖరమువోలె
సచివులతో మరి చేరగ వచ్చెడి
విభీషణాఖ్యుని చూచిరి కపులు.

వానరరాజు పలికెను అపుడు
ఆయుధములతో వచ్చుచుండెను
అసురుడు మనలను చంపగవచ్చును
అన విని కపులు వీరోచితముగ

తరులు - గిరులతో నిండుగ నిలచి
అనతి యిచ్చిన అల్పతేజులగు
అసురుల నిపుడే హతమార్తుమని-
నేల రాలెచ్చెదము అనుచు పలికిరి.

అటులా వీరులు పలుకుచుండగా
జలధికి ఉత్తరతీరము దరికి
విభీషణాఖ్యుడు చేరి పలికెను
వానర వీరులు వినగా పలికెను

“లంక నేలెడి రాక్షసరాజు
దురాచారుడు రావణుడాతడు
అతని తమ్ముడగు విభీషణుడను-
రాముని సతిని అన్న హరించెను.

జన స్థానమున పులుగుతొ పోరి ”
జానకిదేవిని అపహరించెను
దనుజాంగనలను కావలి యుంచెను
అతివను నిర్బంధములో నుంచెను.

సీతను రామునికిచ్చి వేయమని
వేయి విధముల చెప్పితి నేను
వినకపోయెను బ్రతిమాలినను
వాని కాలము ముగిసిపోవును.

హితము వినకను హీనవాక్యముల
అవమానించెను బానిస మాదిరి
భార్యా బిడ్డల వదిలి వచ్చితిని
రామచంద్రుని శరణు వేడగ.

సర్వలోకముల శరణ్యుడగును
మహాత్ముడాతడు - రఘుకుల తిలకుడు
శరణు కోరితిని పురుష పుంగవుని-
తెలియజెప్పుడు వేగమే పోయి.”

సూర్యకుమారుడు రామ ప్రభునకు
తెలియబరచెను ఈ విధముగను
“రావణు తమ్ముడు విభీషణుండు
నలుగురు సచివులతోడ వచ్చెను.

శరణు వేడగ వచ్చెను నిన్ను
సావధానముగ ఆలోచించుము
రాజనీతిలో ఉపాయములలో
సేనా వ్యూహము తీర్చి దిద్దుటలొ.

గూఢచారులను నియోగించుటలొ
జాగరూకుడవు - నీ వారమగు
కపి వీరులకు రిపుల వల్లను
హాని కలుగక మెళకువ గావలె.

శుభమగు నీకు శ్రీరఘురామా!
అసురులు మాయతొ తిరుగజాలుదురు
ఎంతమాత్రము నమ్మగ తగదు
వచ్చినవాడు గూఢచారి యగు.

మనలోకలసి మనలో! మనకు
భేదము పెంచి సఖ్యము త్రెంచును
మన లోపాలను సర్వము తెలిసి
సమయము చూచి హాని చేయును.

మిత్రులు పంపిన సైనిక బలమును
అడవులనుండి వచ్చిన సేనల
జీతమ్మునకై వచ్చెడి వారిని
నిర్భయమ్ముగా చేర్చగ వచ్చును.

శత్రు పక్షపు వ్యక్తిని మాత్రము
నమ్మగ తగదు - రామా! వీడు
నీ శత్రువునకు తమ్ముడు అగును
నమ్ముట ఎట్లు? నమ్మకూడదు.

క్షమాభిక్ష నిడు దయాపూర్ణుడవు
అందువల్లనే చెప్పుచుంటిని
రావణు వేగులవాడగు సీతడు
శరణు కోరుటది మాయయే సుమా!

నమ్మక మొదవగ సంచరించును
సమయముకాచి దెబ్బతీయును
శరణాగతునిగ వేషము వేసుకు
వచ్చెను - వీనిని నమ్మగ తగదు.

ప్రాజ్ఞుడైనను శత్రువు ఇటులే
శత్రు సైన్యముల గుట్టు తెలుసుకు
గుడ్డగూబ మరి వాయసమ్ములను
చంపిన రీతిగ చంపును స్వామీ!

క్రూర రావణుని తమ్ముడతడు
కావున వానిని, వాని సచివులను
కనికరించక దండించుటది
కర్తవ్యమని కపిరాజునెను.

రాముడు పలికెను వీరుల గాంచి
“సంకట సమయము వచ్చినప్పుడు
ఒక్కడు చెప్పెను గాదా అనుచు
మిన్నకుండుట ఉచితముగాదు.

మిత్రులు మాత్రము తమకు తోచినది
తప్పక చెప్పుట సమయోచితము
కావున మీరు మీ యోచనలను
చెప్పుట ధర్మము” అనగా వీరులు.

“ముల్లోకములలో సర్వము తెలిసిన
సత్యవ్రతుడవు - ధార్మిక శీలివి
మంచి యోచన చేయగ చాలిన
వీర విక్రమ సంపన్నుడవు.

మిత్రాధీనుడవన్నది తెలుపగ
అడిగితివంటే మమ్మందరినీ
బుద్ధిమంతులు నీ ఈ సచివులు
విశదపరచెదరు వారి యోచనలు.

అంగదుడంతట పలికె ప్రభువుతో
“శత్రుపక్షపు వాడితడగుటచె
సందేహమునకు తావుగలదయా!
మనలో చేర్చుకు పరీక్షింతము.”

శరభుడు పలికెను వినయము నిండి
“పరీక్షకారకై చేర్చిన ఆపద
వివేకముగల గూఢచారిని
నియోగించిన నిజము తెలియును.”

వృద్ధుడు-జ్ఞాని-జాంబవంతుడు
నీతి శాస్త్రముతో యోచన చేయును
ఆతడు పలికెను యుక్తియుక్తముగ
“రామా! ఈతడు రిపునికి తమ్ముడు.

అన్న తిట్టెనని నుడివెను మనతో
అధికారణమా! లంకవదలుటకు
అనురుడు మున్ను ఎరుగడు నిన్ను
అండకోరి మరి వచ్చెను దూరము.

ఆపదలో తన అన్నను పదలి
రిపునిచేరుటది నమ్మశక్యమా?
ప్రదేశమ్ము-మరి సమయము కూడ
ఈతడు రాదగునట్టివి కావు.

అన్నను వదలి నిన్ను చేరుటది
అన్నిటికన్నా సందేహమది
వీనిని మనము నమ్మగలేము
వీడుము వీనిని-వీడు నపాయము.”

మైందుడు పలికెను సమయోచితముగ
“గూఢచారి అట నేర్చుగ పలికి
మాటలతో మరి మనసును తెలిసిన
ముందుకార్యము చేయగవీలగు.”

సకల శాస్త్రములు తెలిసినవాడు
జ్ఞాన నిధియగు వాయువుతుడు
ఉత్తమ సచివుడు అయిన పావని
పలికెను ప్రభువుతో వందనముంచి.

“మతిమంతులలో మణి పూసవయా-
కార్య నిర్ణయమునందు దిట్టవు-
నీ నిర్ణయమును నచ్చ చెప్పుటలొ
నిన్ను మించిన నేర్పరి ఎవరు?

దేవగురువు మరి చాలడు నీకు
దేవా! నేను చెప్పగ తగను
ఘనత చాటగ చెప్పుట లేదు
విబుధుల చులకన కొరకై చెప్పను.

రావణు తమ్ముడు లంకలొ అపుడు
నాకనుకూలము పలికెను గనుక
అది మది నుంచి పలుకుట లేదు
నీపై గౌరవముంచి పలికెద.

యదార్థమని నామదికి తోచినది
నుడువుచుంటిని విను శ్రీరామా!
గుణదోషములను పరీక్షచేసి
నిర్ణయించుట యుక్తము అనిరి.

చేర్చుకొనక మరి పరీక్షించుటెటు?
గుణము తెలియక చేర్చుకొనుటెటు?
కావున అట్టి యోచన స్వామీ
అన్యోన్యాశ్రయ దోషమైనది.

మరియొక యోచన-వేగును పంపుట
ముందరనున్న వాని వద్దకు
వేగును పంపిన విషయము తెలియున?
అప్రమత్తుడై వాడు ఉండడా?

మరియొక మంత్రి చెప్పిన యోచన
స్థలము - సమయము రాదగ నట్టివి
అదియును కూడ యోచన చేసిన
తగదని తోచును నామది స్వామీ!

పురుషోత్తముడవు నీవని తోచి
పురుషార్థముడు అన్న అనుచును
ఈ విభీషణుడు తన విమర్శతో
మదిలో తెలిసి యుండవచ్చును.

అన్న దుష్కృతము తెలియును స్వయముగ
మంచి చెప్పగా వాడు వినడయె
భర - దూషణులను కూల్చితి వీవు
కోలతో వాలిని రాల్చితివీవు.

నీ ప్రరాక్రమము తెలిసియుండును
సంద్రము దాగట నుంటివి నీవు
కావున నిన్ను చేరగ వచ్చెను
సమయము - స్థలము యోగ్యమైనవి.

మరియొక యోచన-ముచ్చటలాడి
మనసు తెలియుట అని చెప్పిరిగద
ఋద్ధిమంతుడు రావణు తమ్ముడు
బడులు పలుకునా ముఖము తెలియక.

ప్రశ్నకు తిరిగి సమాధానము
అర్థము కానటు ఇచ్చిన ఏమగు?
దోషి యనుచును నిర్ణయమగును
వివరముగా మరికొందరు పలుకరు.

శత్రుసేనలో భేదము గొలిపి
చీలదీసి మరి చేర్చుకొనవలె-
వారిలోవారే కుమ్ములాడుకొని
వచ్చిన వానికి పరీక్ష ఏమిటి?

అట్టివానిని ప్రశ్నించుటది
తెలివి లేమిగా తోచునుగాదా
మిత్రలాభము పూర్తిగ చెడును-
నీతి శాస్త్రమున సమ్మతిగాదది.

మనసువిప్పి మాటాడినచో మరి
ఎదుటివాడును అటు మాటాడును
కపటమున్నచో కపటము ఎదురగు
లోకసహజము నీకు తెలియదా!

తమంత తెలివి ఎదుటివ్యక్తికి
లేదని తలచుట అవివేకమది
కుటిల ప్రశ్నకు ప్రాజ్ఞుడు తప్పక
కుటిలోత్తరములు ఇచ్చునుగాదా!

కావున రామా! ఈ ప్రయత్నములు
నిరర్థకమ్మని తోచును మరియు
ఇంగితమ్మును ఆకారమ్ము
చేష్టలు-భాష-ఈ నాలుగుతో-

ఎదుటివ్యక్తి మది పరిశుద్ధతను
తెలియగ నగును - పై నాల్గిటిలో
దుష్టభావము మాటలలేదు
దుష్టుడు గాడని తలంచనగును.

ఎట్టి వికారము ముఖమున లేక
ప్రసన్నమైన ఆకారమది
చేష్టలు చూడగ నిర్భయమ్ముగా
తనుగావచ్చి పలుకుచుండెను.

నాల్గవ విషయము భాషను వినిన
సందిగ్ధమును తొందరపాటు
కనబడకున్నవి - కావున వీనిలో
లోపము తోచదు అనిపించునుగద !

మోసముచేయగ వచ్చినచో మరి
దాగదు మోసము ఎంతదాచినను
కార్యవిదులలో శ్రేష్ఠుడ వీవు
నేను చెప్పగా తగుదున స్వామీ!

నీ విక్రమము - శౌర్య ప్రతాపము
తెలిసెను-నీవు వాలిని చంపి
తమ్ముని రాజుగ చేయుట తెలియును
లంకా రాజ్యము కోరగ వచ్చెను.

శరణాగతి యని దరికి చేరెను
నిర్దోషియని తలచెద నేను
ముందు కార్యము తెలిసినవాడవు
చేరదీయుము రావణు తమ్ముని."

మధురముగాను అర్థవంతముగ
మారుతి పలికెను రామచంద్రునితో
“మదిలో రాజ్యము కోరి వచ్చెను
ముదముగ జేర్చుము విభీషణాఖ్యుని."

॥శ్రీరఘరాముని॥

18 విభీషణునికి శ్రీరామపాదముల సేవాభాగ్యము

మారుతిపలుకులు విని రఘురాముడు
సంతుష్టుడయి పలికెను కపులతో
“దోషములున్నను విభీషణుండు
మిత్రభావనతో చేరెను ఇటకు.

సత్యసంధుడగు రాముడంతట
కపులందరినీ కలయజూచెను
పుణ్యశీలుడగు లక్ష్మణుగాంచెను
మందహాసమున పలికె తీయగా.

నెయ్యముకోరి వచ్చినవానిని
దరికిచేర్చమని పెద్దలహితవు
ఆచరించదగు ధర్మము అదియే
కావునవానిని చేర్చెదనేను."

“వానరులారా! మనసుగ్రీవుడు
శాస్త్రజ్ఞానియు స్నేహశీలియు
పెద్దల మన్నన చేయునాతడు
కావున అటులపలుకుచుండెను.

రవిసుతుడంతట పలికె రామునితో
“వాడుదుష్టుడో- కాదో వదలుము
ఆపదలో తన అన్నను వదలెను
అట్టితమ్ముని ఏమని అందుము?

లౌకికమయిన ధర్మసూక్ష్మము-
జ్ఞాతులు మరియు పౌరుగురాజులు
కష్టకాలమున అదనుచూచుకొని
ఎదిరించుటకై వేచియుందురు.

ఎట్టివాడో ఆ అన్న వదలుము
అన్న ఆపదలో ఉన్నది నిజము
అట్టిసమయమున అన్నను వదలి
తమ్ముడు వచ్చుట తగదు రాఘవా!"

జ్ఞాతియైన ఆ లంకాధీశుని
పతనముకోరెను విభీషణుండని-
రాక్షసరాజు తలచెను మదిలో
విరోధమునకు కారణమదియగు.

శత్రుబలమును స్వీకరించునెడ
యోచించదగు విషయములివ్వి-
అసురులగాము - జ్ఞాతులగాము
లంకను మనము కోరుటలేదు.-

విభీషణుడు మరి తెలివిమంతుడు
మనముకోరినది లంకకాదని
పూర్తిగతెలియును కావునచేరెను
కలహములన్నవి జ్ఞాతులకుండును.

భరతునిమాదిరి సోదరులున్నా
రామునిపోలు తనయులుండరు
నీతోసరిపడు మిత్రులుదొరకరు
మనవలెఅందరు వుండరు వినుము.”

వాసరరాజు వినయమునిండి
పలికెను “రామా! క్షమాధీరుడవు
కుటిలుడైన ఆ లంకాధీశుడు
రహశ్యముగ తమ్మునిపంపెను.

మనలోతిరుగుచు నమ్మకమ్ముతో
మనలనువాడు సంహరించును
రావణాసురుడు పరమకృారుడు
వానితమ్ముని చంపుట యుక్తము.”

రవిసుతుగాంచి పలికెను రాముడు
“వాసరరాజా - రావణుతమ్ముడు
కృారుడైనను జంకనువినుము
అసురులందరిని అణచగచాలుదు.

బోయఒకడు ఒక పావురాయిని
శరణుకోరెను - అంతట పులుగు
ఆలినిచంపిన బోయవానికే
ఆహుతియైనది - ఆకలితీర్చెను.

నన్నుబోలినవారు సర్వదా
శరణాగతులను కాపాడవలె
కణ్వామహర్షి తనయుడు ‘కండుని’
ధర్మబోధను వినిపించెద విను.

శరణుకోరిన శత్రువునైనను-
శత్రుసేనలో సైనికునైనను
తనప్రాణమునిడి కాపాడవలె
లేనిచొ పాపముకలుగునందురు.

శరణాగతునికి రక్షణనిడనిచో
వాడుచేసిన పాపములన్నీ
వీనినిచేరును వీని పుణ్యమున
వాడు చల్లగా స్వర్గమేగును.

ఋషివాక్కులను గౌరవించెద
ధర్మమార్గము అనుసరించెద
యశముకలుగును అందువలననే
పుణ్యలోకములు లభించగలవు.

ఓ సుగ్రీవా! ఎవ్వరైనను
ననుశరణన్నచొ కాపాడెదను
భయమనునట్టిది శరణాగతునికి
తీర్చుటన్నది నా వ్రతమయ్యా.

శరణు కోరునది విభీషణుండో
వచ్చి చేరునది దశకంధరుడో
అభయము నిచ్చితి వానరరాజా!
వానిని ఇచటకు గొనిరావలెను.”

రాముని పలుకులు విని సుగ్రీవుడు
ప్రేమాదరణలు పొంగిపొరలగా
“ధర్మస్వరూపా! సత్పథచరితా!
నీపిటు పలుకుట అతి సహజమ్ము.

మదిలో సందియ మంతరించుటకు
నీమది తెలియగ పలికితి నటుల
విభీషణుని నే గొనివత్తు నిట
మా మిత్రులలో అతడొకడగును.”

॥శ్రీరఘరాముని॥

19

సముద్రతీరమునందే విభీషణుని అభిషేకించుట

రామచంద్రుని అభయము నంది
ధన్యుడాయెను విభీషణుండు
సచివులు నలుగురు అనుసరించగ
రామ చరణముల సాష్టాంగపడె.

విభీషణుండు తెలిపెను భక్తిగ
“రామప్రభో! ఆ లంకాధీశుడు
బ్రహ్మదేవుని అనుగ్రహమ్మున
అమోఘమైన వరమును పొందెను.

ధర్మయుక్తము యోగ్యముగాను
విభీషణుండు పలికెను భక్తిగ
“రామభద్ర! నే రావణు తమ్ముడ
అన్న నన్ను మరి అవమానించెను.

సురగంధర్వులు అసురలచేతను
మహాభూతముల చేతనైనను
మరణము లేని వరమది రామా!
మదించిపోయెను వరబలమ్ముచే.

సర్వభూతముల శరణాగతుడవు
నిన్ను చేరితి నిజము రాఘవా!
నా సర్వస్వము వదలి చేరితి
నీ అధీనమున నుంటిని నేను.”

నాకు అన్నయు రావణానుజుడు
కుంభకర్ణుడు అతి పరాక్రముడు
తేజోవంతుడు-యుద్ధమునందు
ఇంద్రుని పోలెడి బలమగువాడు.

ప్రసన్నదృష్టితో రాముడు చూచెను
చూపుల ఆతని వేదన గ్రోలెను
అసురబలమ్ములు యదార్థమ్ముగా
తెలియబరచమని అడిగెను రాముడు.

రావణు సేనల కథిపతి యైన
ప్రహస్తుడాతడు కైలాసమున
ధనపతి సేనానాయకుడైన
మణిభద్రుని లా జయించినాడు.

రావణు తనయుడు ఇంద్రజిత్తు తను
అబేధ్యమైన కవచము దాల్చి
గోధాంగూళిత్రాణము దాల్చి
ఘన చాపముతో పోరుకు దిగును.

అగ్నిదేవుని తృప్తిపరచును
అనలుని కృపకు పాత్రుడగుటచే
ఆలములో మర్రి అదృశ్యముగా
మాయ యుద్ధమున రిపుల కూల్చును.

మహాభరుండు, మహాపార్శ్వుడు
అకంపనుండు అను ముగ్గురును
మహావీరులు-ఆలమునందు
దిచ్చారురతో సమమగువారు.

మాంసభక్షకులు కామరూపులు
రాక్షసయోధులు లంకాపురిలో
పదివేలకోట్లగు సంఖ్యలొ నుందురు
సురల జయించెను రావణరాజు.”

విభీషణునితో రాముడు పలికెను-
“రావణాసురుని బలపరాక్రమము
మొదలగు విషయములన్నియు నేను-
నీవు చెప్పినవి వింటిని లోగడ.

ప్రహస్తునితో కలిపి రావణుని
సంబంధవముగా కూల్చివేసెద
లంకకు నిన్ను రాజును చేసెద
సత్యవచనము చెప్పితి నేను.

చతురంగ బలములు నిండిన సేనను
పుత్రుల బంధుల కూడిన అసురుని
అంతము చేసెద ఇది నా ప్రతిన
తమ్ముల ఆనగ ప్రతిన చేసితి.”

ఆటల రాముడు పలుకుట వినిన
విభీషణుండు తరించె ననుకొని
పలికెను వినయము నిండగ నపుడు
“యుద్ధమునందు సాయము చేతును.

లంకాపట్నము ముట్టడించుట
రక్కసి సేనలొ జొరబడి-వారిని
అంతము చేయుట అన్నిటియందు
శక్తికి తగినటు సాయపడుదును.”

అంతట రాముడు సంతసమంది
విభీషణుని తా గుండెకు చేర్చెను
లక్ష్మణమూర్తిని గాంచి పలికెను
సముద్ర జలము తెమ్మని చెప్పెను.

విభీషణాఖ్యుని అసుర ప్రభువుగా
అభిషేకించగ చెప్పెను అపుడు
అంతట తమ్ముడు అన్న ఆనతిని
అభిషేకించెను అసుర వీరుని.

రామానుగ్రహమందిన వీరుని
విభీషణాఖ్యుని రాక్షసరాజుగ
చూచిన వానరులందరు ముదముగ
అభినందించిరి రామభక్తుని.

వానర నాథుడు వాయుపుత్రుడును
ఏకాంతముగ విభీషణుని గని
అగాధమైన కడలిని దాటెడి
ఉపాయమును అడిగిరి వారు.

వారితో పలికెను విభీషణుండు
“సాగరమ్మును-రామచంద్రుడు
శరణువేడిన సరియగు సర్వము
సగర పుత్రులు త్రవ్విరి కడలిని.

మతిమంతుడు ఈ సాగరడిపుడు
రామకార్యమున సాయము చేయును.”
ఆ మాటలు విని, సూర్య కుమారుడు
రామచంద్రునితో తెలిపెను యోచన.

సాగరమ్మును ఉపాసించుమని
విభీషణుండు తనతో నుడివిన
మంగళవాక్కులు రామ ప్రభువుకు
తెలిపెను భక్తిగ వానరరాజు.

సత్యవర్తియు, ధర్మమూర్తియగు
రాముడు మెచ్చెను, ఆ మాటలకు
లక్ష్మణుగాంచి ఆ ఉపాయము
తిరిగి, యోచన చేయగ చెప్పెను.

సౌమిత్రయును సుగ్రీవుడును
యోచనచేసి పలికిరి తిరిగి
“ఈ సమయములో విభీషణుండు
తెలిపెను మనకు చక్కని యోచన.

సురాసురులును దేవేంద్రుడును
కడలి వచ్చినను కడలిపైనను
సేతువు కట్టక దాటనశక్యము
కావున కడలిని శరణు కోరుము.”

ఆ మాటలకు రామచంద్రుడు
అంగీకారము తెలిపినవాడై
దర్భశయ్యపై సంద్ర తీరమున
అగ్నిహోత్రుని పోలి పరుండెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

20

రావణు పనుపున-శుకుడను అసురుడు వచ్చుట

సంద్రపు ఒడ్డున విడిసిన యట్టి
వానర సేనావాహిని గాంచిన
శార్దూలుడను వేగులవాడు
రావణ ప్రభువుకు చెప్పెను యిటుల.

“రాజా వినుము, లెక్కకు చిక్కని-
చక్షుల చూడగ శక్యముగాని
వానరసేన సంద్రతీరమున
విడిసి యున్నదొక సంద్రము మాదిరి.

రామ లక్ష్మణులు ఆయుధములతో
వానర సేనా బలగమ్ములతో
సీతాదేవి పున్న తావునకు
వచ్చెదరయ్యా విను మహారాజా.

ఎటుచూచినను పది యోజనములు
నిండియున్నదా వానరబలము
సామ దానములొ భేదమొ తగును
దండోపాయము సాధ్యముగాదు.”

విషయము వినిన రావణ ప్రభువు
కలవరపడక-కార్యదక్షుడగు
“శుకుని” పిలచి ఆ సుగ్రీవుని గని
మెత్తగ నిటుల మాటాడమనె-

“ఓ వానరుడా మహారాజువు
సత్కులమందు జన్మించితివి
బ్రహ్మకుమారుడు ఋక్షరజునికి
తనయుడ వీవు సోదర సముడవు.

రాముని భార్యను నే గొనితెచ్చితి
దానివల్ల నీకేమి నష్టము
రాముని చేరిన ఏమి లాభము,
రాముని కాదన నీకేకష్టము?

బుద్ధిమంతుడవు యోచన చేయుము
తెలివిగ నీవు కిష్కింధకు పో
సురగంధర్వులు చేరని లంక
నరవానరులా తనువుతో చేరుట.”

పక్షి రూపమున శుకుడను అసురుడు
సంద్రముదాటి ఆకసమందున
నిలచి-సుగ్రీవుని గాంచి అంతట
రావణు పలుకులు తిన్నగ వినిచెను.

పక్షి అట్టుల పలుకుచుండగా
నింగికి ఎగిరి వానర వీరులు
అసురుని పట్టుకు నేలకు త్రోసి
చేతుల బాది మర్థించగను.

విలపించుచు ఆ శుకుడంతటను
రామ ప్రభువును రక్షణకోరెను
“దూతగ-స్వామి పలుకులు వినిచితి
స్వంత పలుకులు పలికిన చంపుడు.”

సూర్యకుమారుడు రాక్షస దూతతో
పలికెను ఇటుల ప్రత్యుత్తరముగ
“ఓ రావణుడా అబల హర్తవు,
సఖుడవు గావు ఇష్టుడగావు.

నామిత్రుడగు రామచంద్రునికి
నీ బంధులతో వైరివైతివి
నాకు శత్రువగు వాలి మిత్రుడవు
కావున నీవు పరమ విరోధివి.

ఓ రావణుడా నీ బంధులతో
నీ సచివులతో జ్ఞాతులతోను
సమూలముగా నిన్ను చంపెద
అచిరకాలమున లంక కూల్తును.

రాక్షస రాజా! మూర్ఖుడ వీవు
సురలందరును సురపతి యైనను
సూర్యలోకమున నిన్ను దాచినను
పాతాళములో దాగినగాని.

రాముడు నిన్ను చంపక వదలడు
ముల్లోకములు రక్షణనిడవు
ముసలిజటాయును కూల్చితివీవు
రాగలకష్టము తెలియక పోయెను.

రామలక్ష్మణులు లేని సమయమున
రామునిసతిని అపహరించివి
సురలకు సైతము అజేయుడైన
రఘుకుల తిలకుడు కూల్చునునిన్ను.”

ఆ విధముగనువు లంకాపతికి
తెలియచెప్పము అనె సుగ్రీవుడు
వానరరాజులు పలుకుచుండగ
అంగదుడంతట పలికెరాజుతో.

“ఓ మహారాజా ఈ రాక్షసుడు
దూతకాడని నా నమ్మకము
నింగిని నిలబడి మనసేనలను
పరిశీలనగా చూచుచుండెను.

లంకకు వీనిని వదలకూడదు
ఇప్పుడేవీనిని పట్టుకొందము”
అంతట, రాజు సరియనగానే
నింగికెగరి ఆ అసురుని పట్టిరి.

విలపించెడి ఆ రక్కసునంతట
బంధించిరి ఆ వానరవీరులు
అసురుడు దెబ్బల కోర్వలేకను
రాముని ప్రార్థనచేసెను జాలిగ.

“రామా వీరులు చంపుచుండిరి
లెక్కలువిరచి పారవేతురు
నన్నుచంపినచో నాపాపమది
నిన్ను చేరును - రక్షణనిడుము.”

శుకుడుఅట్టుల ఆక్రోశించుట
వినినరాముడు తనవీరులకు
దూతనుచంపగ వలదని అపుడు
ఆదేశించెను - ఆగిరివారు

॥శ్రీరఘరాముని॥

21 సముద్రుని ఉపాసించుట-శ్రీరాముని ఆగ్రహము

ప్రాజ్ఞుడైన శ్రీరామచంద్రుడు
కడలికి భక్తిగ నమస్కరించెను
సర్పసమముగా మృదువుగ నున్న
దక్షిణబాహువు తలక్రిందిడుకొని.

దర్భశయనమున రామచంద్రుడు
కడలిగట్టున శయనించగను
రత్నకాంచన మణిమయశోభిత
ఆభరణముల వెలిగెడి చేయి-

ఉత్తమాంగనలు అలంకరించగ
అగరుచందనము నలుగుపెట్టగ
బాలసూర్యప్రభ - ధగధగ లాడుచు
ధరణీసుతకు అమరిన తలగడ.

గంగాజలముల సర్పరాజును
పోలెడి రాముని దక్షిణహస్తము
రిపుల కలంచిన దక్షిణహస్తము
భక్తులపాలిటి భద్రహస్తము-

వేలగోవులను దానముచేసిన
ఇనుపగుడియను పోలుహస్తము
భూమికి పూర్తిగ ప్రదక్షిణించగ
శక్తిగలిగిన శరములువేయును.

పుడమికంతకు ఆధారమయి
కోదండముతో శరములు వదలగ
అల్లెత్రాటితో అదరి అచ్చట
చర్మము బిరుసై కాయలుకాసిన-

అయోధ్యారాముని అభయహస్తము
అయోనిజను తా నందినహస్తము
తలగడవోలె అమరయుండగ
మహాబాహుడట పడుకొనియుండెను.

సంద్రతరణమో లేక మరణమో
తప్పదనుచును నిశ్చయించుకొని
శాస్త్రోక్తముగా ధర్మశయ్యపై
నియమ, నిష్ఠగా, రాముడుండెను.

సాగరమ్మును ఉపాసించుటకు
మూడురాత్రులు గడిపెను రాముడు
అంతనియమముగ వేడుకొన్నను
ఆ సాగరుడు ముందుకురానిచె-

దశరథ రాముడు కోపగించెను
కన్నులెఱ్ఱబడ తమ్మునితోననె
సోదరలక్షణ! ఈ సముద్రుడు
కనబడకుండెను-ఓరిమిపోయెను.

గర్వాంధుడయా ఈ సాగరుడు
శాంతము ఓర్పు నిష్కపటమ్ము
ప్రియభాషణము అసమర్థతగా
గుణహీనుడు తా నెంచుట జరుగును.

తన్నుతాను మరి పొగుడుకొనుచును
వంచనచేసే దుష్టుని, మరియు
నిర్దయనిండిన వారిని లోకము
గౌరవించుట జరుగదువినుము.

శమదమాదులు కలిగినయట్టి
సద్గుణయుతుని లక్షణమూర్తి!
గౌరవించదు ఈలోకము విను
మంచితనమది మరుగున పడును.

సామోపాయము ననుసరించిన
యుద్ధమునందు జయము లభించదు
దండన తగిన సాధనమగును
కడలిని ఇప్పుడు కలంచివేసెద.

నిశిత శరములు నే వదలగను
మకరాలయమున నున్న మకరులు
తునకలు కాగా పైకి తేలును
సముద్రజలము స్తంభించునయా.

మహాసర్పములు - మత్స్యములన్నియు
ముక్కలుగా మరి తెగి-తేలునయా
తీక్షణముగ నే విడచిన శరముల
సంద్రపుజలము ఇగిరిపోవును.

ఓరిమినుంటిని-నన్ను సముద్రుడు
అసమర్థునిగా నెంచెను వినుము
సామోపాయము సరిపడదింక
శరచాపములు తీసుకురమ్ము.

క్రూర నాగులను పోలు శరములను
విడిచి-కడలిని యిగిర్చివేసెద
వానరులందరు నడచునట్టుగ
నీరు మిగల్చక నేల మిగిల్చెద.

చెలియలికట్టను దాటని కడలిని,
ఎగసిపడే ఆ సంద్రపు టలలను
నేలమీద నే పరుగిడ చేసెద
సంద్రము నిపుడే టోభపెట్టెద.

అనుచు రాముడు చెక్కిళ్ళదరగ
కరమున చాపము దాల్చి నిలచెను
సంద్రము వంక సూటిగ చూచెను
ప్రళయాగ్నివలె కనబడినాడు.

భయంకరమగు చాపము నపుడు
పిడికిట మధ్యతొ బిగించి నిలచి
అల్లెత్రాటిని బిగించి లాగెను
ఊంకారధ్వని దిక్కుల నిండెను.

జీవకోటి విని గజగజలాడెను
జగత్ప్రళయమా? అన్నటు తోచెను
వజ్రాయుధమును పోలు శరములు
కడలిపైన శ్రీరాముడు వదలెను.

అగ్నిశిఖలను పోలు శరములు
సంద్రగర్భమును కలంచివేసెను.
జలజంతువులు చెదరిపోయినవి.
భీకర ధ్వనితో గాలి వీచెను.

పెద్ద అలలవి నింగి కెగిరెను
నక్ర-మకరములు టోభపడినవి
శంఖమ్ములును ముత్తైపుచిప్పలు
అలలతో ఎగిరి కడలిని పడెను.

అగ్నిశిఖలను పోలు శరములవి
కడలిని పడగ పొగలెగసినవి
పాతాళమునే తాకెను శరములు
అచటి దానవులు దుఃఖీతులైరి.

మెరసే ముఖముల పన్నగులందరు
విషము గ్రక్కుచు బాధను పడిరి
వింధ్యపర్వతము పోలు అలలవి
జలజంతువులతో నింగి కెగసెను.

తిరిగి రాముడు కోపము నిండి
మహాగ్రమైన శరమును తీసి
ఎక్కుపెట్టగ-సుమిత్రసుతుడు
వలదు, వలదని అన్నను ఆపెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

22

సేతుబంధనము - లంకజేరుట

కోపము నిండి రాముడు పలికెను
వారిధి నుద్దేశించి పలికెను
“పాతాళమునకు పంపెద నిన్ను
నీతో దాగిన ప్రాణులు మిగలరు.

నా శరములతో సేతువు కట్టెద
నీ గుండెలనే చీల్చి కట్టెద
నీతో దాగిన దుష్టుల స్నేహము
నిన్నీవిధముగ మార్చివేసెను.”

అనుచు రాఘవుడు ప్రళయమూర్తియై
బ్రహ్మాస్త్రమును తీసి అంతట
అభిమంత్రించి వింటికి కూర్చి
ఆకర్ణాంతము లాగి నిలచెను.

అల్లెత్రాటి ధ్వని నింగి కెగసెను
భూమ్యాకాశము లదరిపోయెను
లోకమంతయు చీకటి నిండెను
గిరులూ నదులూ క్షోభించినవి.

మహావృక్షములు నేల కొరిగినవి
మెరుపులు పిడుగులు మేఘగర్జనలు
మహాభయంకర ఘోష వినగనే
ప్రాణికోటి భీతిల్లి ఏడ్చెను.

ముందే వేసిన శరముల ధాటికి
చెలియలికట్టను దాటెను వారిధి.
వెనుకకు పరుగిడు జలధినిగాంచి
శరము వదలక నిలచె రాముడు.

మేరుగిరిని రవి ఉదయించునటు
సంద్ర మధ్యమున సముద్రుడంతట
పైకి లేచెను-దివ్యశరీరము
కాంతులీనుచు వెలుగుచుండెను.

తామరరేకుల కన్నులతోను
ఎర్రని వలువల రత్నాకరుడు
స్వర్ణాభరణము లెన్నో మాలలు
ఉత్తమమైన రత్నహారములు.

వక్షస్తలమున హారములందు
దివ్యమణి యది వెలుగుచుండగా
మంటలు మండే పాములుండగ
రాముని చెంతను నిలచె సముద్రుడు.

శరముతో నిలచిన రాముని గాంచెను
చేతులు రెండును జోడించి అట
అణుకువ నిండి పలికె సాగరుడు
అమిత భక్తిగా ప్రణామ మిడెను.

“పుణ్యపురుషుడా! పృథివీ, వాయువు
ఆకాశమును, జలము, అగ్నియు
పంచభూతములు కట్టుబాట్లను
విడువక నిలచును-వాటి ధర్మమది.

అగాధమ్ముగా నుండుటన్నది
సహజమైన నా స్వభావమగును
మెరకగ నుండుట జరగదు నేను
అగ్నిహోత్రము చల్లగ నుండున?

రామభద్ర - నే నిజము నుడివెద
నేను యిప్పుడు ఘనీభవించిన
నాలో జీవులు హరించిపోవును
కావున నేను ఘనీభవించను.

స్వామీ! నేను తగిన విధముగ
రామ కార్యమున, సాయపడుదును
నాలోనున్న జల జంతువులు
నీ సేనలను, బాధించవయా.

వారిధి నద్దరి చేరుట కొరకై
వారిధి కట్టుము వానర బలముతో
అందుల కొరకు కొంత భాగము
మెరక చేతును మంగళమూర్తి!"

అంతట రాముడు అడిగె, సముద్రుని
“సంధించిన ఈ బ్రహ్మాస్త్రమును
వదలకుండుట జరుగదు గావున
ఎచ్చట దీనిని విడువగవలెను.”

తేజోవంతము అయిన శరమును
చూచి పలికెను సముద్రుడపుడు
“రామా! ఇచటకు దగ్గరలోనే
‘ద్రుమ కుల్య’మను ప్రదేశమున్నది.

మనోహరమ్మగు ద్రుమ కుల్యమున
చోరులు, పాపులు, వశించి యుండిరి
ఆ దుర్మార్గుల ఉనికిని నేను
సహించలేను వారిని త్రుంచుము.”

రామచంద్రుడు బ్రహ్మాస్త్రమును
మంటలు మండెడి దివ్య శరమును
ద్రుమకుల్యముపై ప్రయోగించెను
పిడుగై పడినది రామ బాణము.

ఘనమగు శరము భూమిని చీల్చుకు
పాతాళములో జొరబడి అచ్చట-
జలము ఏర్పడె - వ్రణకూపమది
నిరతము జలముల నిచ్చుచుండును.

రామబాణము దుష్టుల త్రుంచెను
నిత్యము నిలచే జలముల నిడెను
“మరు కాంతారము” అనెడి పేరుతో
ఆ ద్రుమకుల్యము ప్రసిద్ధికెక్కిను.

మరు కాంతారము నందలి జనులు
రోగములుండక సౌఖ్యము నుందురు
మధు క్షీరములు సమృద్ధ మచ్చట
దివ్యౌషధులు వెలసెనచ్చట.

మంగళకరమగు ప్రదేశమగునటు
రామునిచేత వరమును పొందెను
కుక్షిలో నున్న ద్రుమకుల్యమ్మది
దగ్ధము కాగా పలికె సముద్రుడు.

“ఓ రఘురామా! నీ సైన్యములో
విశ్వకర్మకు తనయుడు అయిన
నలుడుకలడు అతిదైర్యవంతుడు
అమితోత్సాహము కలిగినవాడు.

సేతువునాతడు కట్టసమర్థుడు
నలుడుకట్టెడి ఘనమగు సేతువు
కదలకుండగా నిలబెట్టెదను”
అనుచుసాగరుడు అదృశ్యుడయ్యెను.

సముద్రుడటుల పలుకుట వినిన
నలుడు భక్తిగా కరములుమోడ్చి
రామా! సర్వము యదార్థమైనది
వారిధిలో నే వారధి కట్టెద.

కృతజ్ఞతను మరి చూపనివానికి
సామదానములు క్షమయాదగవు
దండోపాయము సాధనమగును
తనపుట్టుకనే సముద్రుడెరుగడు.

సగరుల ఉపకారమ్మును మరచెను
రామబాణముల భయముచేతను
సేతువుకట్టగ మెరక చేతునని-
చెప్పి తప్పుకొనె - కృతఘ్నుడతడు.

మంధరనగమున విశ్వకర్మ తను
తనతోచాలిన తనయుడు పుట్టగ
నాతల్లికి మరి వరమునిచ్చెను
విశ్వకర్మకు ఔరసపుత్రుడ.

శిల్పవిద్యలో తండ్రికిసముడను
సంద్రముపై నే సేతువు కట్టెద
గుర్తుకుతెచ్చెను ఈ సాగరుడు
ఆనతినిడుము పురుష పుంగవా!

రాముడువెంటనె వారధికట్టగ
ఆనతినిచ్చెను నలునికచ్చట-
ఆనందముతో ఆ కపివీరులు
లక్షలాదిగా గెంతుచుసాగిరి.

వానరవీరులు వనములందలి
మహావృక్షములు ఏరుమద్దులు
చండ్రవృక్షములు మద్దితరువులు
తాళవృక్షములు తిమిశతరువులు.

మామిడితరువులు అశోకచెట్లు
బొట్టుగు - మొదలగు వృక్షములెన్నో
ధ్వజములమాదిరి చేతులనెత్తి
సాగరగర్భమునందు వేసిరి.

మహాకాయులగు వానరులెందరొ
మహాశిలలను - కొండరాళ్ళను
గిరులను చీల్చి తీసుకవచ్చిరి
సంద్రజలముల విసరసాగిరి.

ఘనశైలములటు వారిధిబడగనె
నింగికెగసినది సాగరజలము
వానరయోధులు కొందరప్పుడు
నూలుదారముతో హద్దులు తీర్చిరి.

కొలతబద్ధలతో కొందరు నిలచిరి
మట్టముచూచుచు సరియనుచుండగ
కొందరు - తొందర తొందరఅనుచు
వడిగా శిలలను తెమ్మనుచుండిరి.

పది యోజనముల వెడల్పుగాను
నూరుయోజనము లుండునట్టుగా
సాగరమందు వానరయోధులు
సేతువుకట్టుట సురలుచూచిరి.

నలుడుకట్టెడి సేతువుపైన
పూచినశాఖలు-ఒత్తుగపచ్చిక
పర్వతశిఖరమునుండెడి శిలలు
కొయ్యలువేసి చదునుచేసిరి.

కరిబలసములు మహావీరులు
కపికులనాధులు మహాదీక్షగా
పదునాల్గు యోజనములుండునట్టుగా
మొదటిరోజు నిర్మాణము చేసిరి.

రెండవరోజు ఇరవై నడచిరి
మూడవ దినమున మహావీరులు
ఇరవై ఒక్క యోజనములుగ
సేతువు నచ్చట తీర్చి కట్టిరి.

నాల్గవనాడు ఇరువదిరెండు
అయిదవరోజున ఇరువదిమూడుతో
శతయోజనములు అతి లాఘవముగ
అమితవేగమున పూర్తిచేసిరి.

అతి బలశాలి ధైర్యవంతుడగు
నలుడు కట్టిన సేతువు అపుడు
ఆకాశములో స్వాతీపథముగ
రమణీయంబుగ వెలుగుచుండెను.

అద్భుత సేతువు జలముల నిలువగ
నింగిని నిలచి సురగంధర్వులు
సిద్ధులు ఋషులు అచ్చెరువందిరి
మదిలో తలచని మహిత కార్యమది.

అతికష్టమగు ఘనకార్యమది-
అత్యద్భుతము సేతువు కట్టుట
ఆగాఢజలధిని ఆ విధముగను
అడుగిడి నడచుట అమోఘమైనది.

గగుర్పాటునకు లోనుచేసెడి
సేతువు నచ్చట-జీవరాసులు
దర్శించినవి పులకించినవి
రామపాదములు మదిలో నిలచెను.

ఎత్తుపల్లములు లేకుండగను
వంకరటింకర లేక సాగిన
సేతువు అచ్చటి వారిధిలోన
కడలి-పాపటగ శోభించినది.

సేతువు నటుల కట్టుచు యోధులు
కోట్లకొలదిగా వారిధి దాటిరి
వారిధి నద్దరి విభీషణాఖ్యుడు
గదతో కావలి కాయుచు నిలచెను.

సూర్యకుమారుడు రాముని గాంచి
వినయము నింపి పలికెనప్పుడు
ఓ దాశరథీ! నీవు ఇప్పుడే
వాయుపుత్రుని అధిరోహించుము.

సుమిత్ర తనయుడు అంగదుపైన
అధిరోహించి సాగును నీతో
మీరిద్దరును నడువగ వలదు
మకరుల నిలయము ఈ సాగరము.

చాలాదూరము సాగవలయును
ఈ వానరులు వేగవంతులు
వాయుమార్గమున సాగ సమర్థులు
కావున మిమ్ముల తీసుకుపోదురు.

సరియని రాముడు, లక్ష్మణమూర్తి
ఆ సేనలకు అగ్రభాగమున
విజయకాంక్షతో సాగుచుండిరి
అజేయులెందరో ప్రక్కల నడచిరి.

దారి విశాలము చాలనందున
కొందరు ఆచ్ఛట వేచియుండిరి
వేగవంతు లుత్సాహవంతులు
కొందరు నింగిని ఎగిరిసాగిరి.

కొందరు యోధులు జలముల పడుచు
ఆనందముతో తిరిగి గెంతుచు
సింహ నాదములు చేయుచు సాగిరి
సంద్రపు ఘోష వినబడకుండెను.

వానర వాహిని ఉత్సాహముగా
సేతువుపైన నడచిరి ముదముగ
చారిధి నద్దరి ఫల జలములుగల
చక్కని చోట విడిది చేసిరి.

అద్భుత కార్యము అతి సులువుగను
చేయించిన శ్రీరాముని చూడగ
సురలూ-సిద్ధులు చారణులున్నా
నాగ గంధర్వ ఋషులు వచ్చిరి.

మంగళ జలముల వారందరునూ
రామభద్రుని అభిషేకించిరి
మనసు నిండుగా పూజలు చేసిరి
మంగళవాక్కుల నందరు పలికిరి.

“నరులందరికి దైవము నీవు
రిపులందరినీ జయించి నీవు-
బహుకాలమ్ము భూమి నేలుము-
దుష్టుల దునిమి శిష్టులు బ్రోవుము.”

ముదముగ మునులు సురలందరునూ
స్తోత్రము చేసిరి రామచంద్రుని
శత్రు హరణుడు శ్రీరఘరాముడు
చల్లగ నేలును అనుచు పొగడిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

23

శ్రీరామునికి శుభశకునము లగుపడుట

రామపాదములు సోకినభూమి
అధర్మమింక సాగదు లంకలో
అనుచు మురిసినది-ధర్మరక్షణకు
నిలిచిన అల్లుని చూసి మురిసినది.

లంకలో కనబడె దుర్నిమిత్తములు
భీకరపోరును, తెలుపుసూచనలు
రాముడు తమ్ముని కౌగిలించుకొని
తెలియబరచెను శకునఫలితము.

గరుడవ్యాహము ఏర్పరచెదము
అతిభీకరమగు పోరాటముతో
రక్తమాంసముల - రణభూమి ఇట
బురదబురదగా మారిపోవును.

గిరిశిఖరములు ఊగుచున్నవి
హోరుగాలి అది వీచుచున్నది
మహావృక్షములు కూలుచున్నవి
మేఘగర్జనల దిక్కులవిసెను.

రక్తబిందువుల వాన కురిసినది
సూర్యమండలము మంటలుమండెను
రవికెడురుగను దీనస్వరముతో
పక్షులు - మృగములు అరచుచున్నవి.

ధూళినిండి అట నింగిని తారలు
యుగాంతమ్మునే సూచనచేసెను
దుర్బలమైన పక్షులన్నియు
బలమగు పులుగుల చంపుచున్నవి.

చంద్రునికాంతి క్షీణించినది
ప్రళయకాలమును సూచించునది
సక్కలు భీకర ధ్వనితో కూయచు
అమంగళమ్మిట తెలుపుచున్నవి.

ఓ సౌమిత్రి! వానరరాజుతొ-
హనుమ, అంగదులు కపివీరులతో
దుర్భేద్యమగు లంకనుచూతము
రాక్షస నిలయము పరిశీలంతము.

రామచంద్రుడు రణోత్సాహుడై
అందరిముందుగ నడువసాగెను
సాగిరివీరులు రామునివెంట
అమితోత్సాహము, విజయకాంక్షతో.

వానరవీరులు రామప్రభువుకు
ఆనందమును కూర్చగనెంచి
సింహనాదములు చేయుచు నడచిరి
తోకలతోనట బాదిరి నేలను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

24

రావణునకు వేగులవాని హితవు

శరత్కాలమున తారలనడుమ
వెలిగెడి చంద్రుని తీరుగనపుడు
వానరసేనను తారలనడుమ
రామచంద్రుడు తేజమునింపెను.

వానరవీరుల బలసంపన్నుల
పదఘట్టనకు భూమివణకెను
సద్దుమణగిన సమయములోన
లంకతో, భేరుల ధ్వనివినవచ్చెను.

అసురుల కోలాహలము వినబడె
భేరీమృదంగ ధ్వను లెగసినవి
అదివిని వానరయోధులు తిరిగి
అంతకుమించిన సవ్యడిచేసిరి.

చిత్ర విచిత్రములగు పతాకల
శోభలీనెడి లంకానగరము
రాముడుచూచెను, వెంటనే మదిలో
హృదయరాజి తనజానకి మెదలెను.

దుఃఖతప్తుడై - కార్యదక్షుడై
తనసోదరుని చూచిపలికెను
“విశ్వకర్మ తన చతురతనంతా
ఒలకపోసి నిర్మించెను లంకను.

ఎంతోఎత్తుగ నింగితాకునటు
గిరిశిఖరముపై నిలచెను లంక
వివిధతరువులు పక్షులగుంపులు-
చైత్రరథమువలె నయనానందము.

పూసినపూవుల ఎగిసినతేనెలు
గ్రోలినతుమ్మెద మత్తునిండెను
లేతచిగుళ్ళు తినిన కోయిలలు
కర్ణపేయముగ కూయుచున్నవి”.

నింగి మబ్బులతో శోభించినటు
వానరసేనతో గరుడవ్యాహమది
నిండుగనిలిచిన ఆ రణభూమి
శోభించినది రిపులువణకగా.

బందీకృతుడై యున్న అసురుని
శుకుని - అప్పుడు వదలివేయమని
రామచంద్రుడు ఆనతినిడగనె
ఆ రాక్షసుని వదలివేసిరి.

ప్రభువు పాదముల వ్రాలిన భటుని
విరిగిన రెక్కలు గాంచిన రాజు
“కవులకు నీవు చిక్కితివా” యని
నవ్వుచు పలికెను హేళనగాను.

అసమర్థునిగా రాజు తలచెనను
శంక భయములతో పలికెను అసురుడు
“రాజా ! నేను వానర రాజుతో
నీ పలుకులను తీరుగ చెప్పితి.

నన్ను గాంచిన వానరవీరులు
నింగికెగిరి నను ఒడిసిపట్టిరి
నేలకు త్రోసి పిడికిట పొడిచిరి
ఎముకలు పొడిపొడి చేసిరి స్వామీ!

కోపిష్టులు ఆ వానరులందరు
సేతువుకట్టి లంక చేరిరి
ఖర, విరాధుల, కబంధు వీరుల
కూల్చిన - రాముడు సతికై వచ్చెను.

వానరవీరుల భల్లూకములను
నేల ఈనినది - లెక్కతెలియదు
పర్వతకాయులు మేఘతుల్యులు
మనకూ వారికి పొత్తు కుదరదు.

రాక్షసరాజా! సీతను యిత్తువొ
భీకరయుద్ధము చేసెదవో మరి
త్వరగా నీవు నిర్ణయించుకో!
ఆలస్యమునకు తావే లేదు.”

హితమును వినని రాక్షసతేనికి
కోపము హెచ్చి కన్ను లెఱ్ఱబడె -
నిప్పురవ్వలు రాల్చునట్లుగా
పలికెను అప్పుడు ప్రభంజనముగా.

“సురాసురులును గంధర్వులును
లోకములన్నీ ఏకమగుచును
నాతో పోరుకు వచ్చిన రాసీ!
సీతను రాముని కిచ్చుట జరుగదు.

వసంతమందు పూతేనెలకై
ముసిరెడి తుమ్మెదలన్న తీరుగా
నా శరములవి రాముని లాకి
గజము నాపినటు రాముని నిలపును.

ఉదయభానుడు తన కాంతులతో
తారాగ్రహముల కాంతి మ్రింగునటు
నా సేనలతో వానరవీరుల
రామచంద్రుని రూపుమాపెద.

సంద్రపు వేగము నాకున్నదని
వాయుగమనము నా సౌమ్యునుచు
రాముడెరుగడు- పోరగవచ్చెను
మానవుడెరుగడు నా పోరాటము.

రణభూమియను నాట్యరంగమున
వీణాతంత్రులు మ్రోగించినటు
వింట బాణముల సంధించుచును
నారితో సవ్వడి చేయుచు నిలచి

శరపరంపరలు వదలుచుండగా
సర్వనాశనము జరుగుచుండగా
సంతోషించెద నాహవభూమితో
వరుణ, ఇంద్ర, యమ రాజులు ఆగరు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

25

శుక - సారణులను వేగులు - పట్టుబడుట

సేతువు కట్టి లంకజేరుట
మహితకార్య మా రాముడు చేసెను
మదిలో కలవరపడిన రావణుడు
శుక సారణులను సచివుల పిలచెను.

“మంత్రులార! ఇది నమ్మలేనిది
వారిధిపైన సేతువు కట్టుట-
నా సందేహము వదలకున్నది
ఒరులు లంకలో అడుగిడలేరు.

సేతువు దాటి వచ్చిన బలముల
వివరములన్నీ తెలియగోరితి
మీరిరువురును సేనలొ జొరబడి
రహస్యమ్ముగా సంచరించుచు.

వానరసేనల సంఖ్య తెలియుడు
వారిలో ముఖ్యులు- నాయకులెవరో
వీరులెవ్వరో- వానరనాథుని
మంత్రులెవ్వరో తెలియుడు మీరు.

రాముని మంత్రులు ఎవరో తెలియుడు
సేతువు నెటుల కట్టిరో వారు
ఏ ఆయుధములు వారు ధరింతురొ
ఎచ్చటి కపులో తెలియుడు మీరు.

రాముని పథకము ఏమిటో తెలియుడు
వాని తమ్ముడు ఎంతటివాడో
వానరసేనల నాయకుడెవడో
గ్రహించి త్వరగా తెలియబరచుడు”

రాజు ఆనతిని శుక సారణులు
వానరరూపము ధరించినారు
వానరసేనలొ జొరబడి- వారు
ప్రచ్ఛన్నముగా తిరుగసాగిరి.

కపి సేనలను గాంచిరి వారు
మేను గగుర్పుతొ వణకిపోయిరి
ఎంతని వారు లెక్కవేతురు
అంతులేనిదా వానరవాహిని.

గిరిశిఖరముల అరణ్యాలగల
సేనావాహిని సేతువు దాటెను
దాటుచునున్న ధీరులెందరో!
దాటగ నున్నది లెక్కల కందదు.

సింహనాదములు నింగి కెగయగా
సమరోత్సాహుల సమూహములొ
రహస్యమ్ముగ శుక సారణులు
తిరుగుచుండగా విభీషణుడుగనె.

శుకసారణులను - విభీషణుండు
గుర్తించెను ఆ అసురల నపుడు
రామచంద్రుని ముందు నిలపెను
గూఢచారులని తెలియబరచెను.

అసువులుపైన ఆశ వీడిన
శుక సారణులు రాముని గాంచిరి
“మీ బలములను తెలియగ నిటకు
వలిక పనువున వచ్చితి మనిరి.”

శుకసారణులకు వణకు తగ్గదు
వారితొ పలికెను రామభద్రుడు
“పూర్తిగ మీరు మా సేనలను
చూచితిరా మరి బలము తెలిసెనా!

మీ నాయకుడు కోరిన యట్టి
సమాచారము దొరికిన పొండు -
లేదా మీరు మా సేనలను
తిరిగి చూచియే లంకకు మరలుడు.

పట్టుబడితిరని భయము వీడుడు
దూతల చంపుట నిషిద్ధమైనది
ఈ విభీషణుడు మా బలములను
చూపును మీకు శ్రద్ధగ చూడుడు.

ఓ విభీషణా! ఈ రాక్షసులు
మనతోజేరి ఉపాయములతో
సేనను తమలో కలుపగ నెంచిరి
శరణు వేడుచూ పదముల పడిరి.

వీరిని వదలుడు బ్రతికిపోదురు
అనుచు రాముడు వారితొ పలికి
లంకేశునకు చెప్పమనుచును
వాడి మాటలు వారికి చెప్పెను.

“రావణరాజా! ఏ బలములతో
నా సతి సీతను హరించినావో
ఆ బలములను చూపించదగు
సమయ మిప్పుడాసన్న మైనది.

రేపటిరోజు ప్రాతః సంధ్యలొ
బహిర్ద్వారములు ప్రాకారములు
బద్ధలు కొట్టి లంకలొ అడుగిడి
అసుర నాశము చేసెద వినుము.

వజ్రాయుధమును పోలు శరములు
వదలెద-నీవు సిద్ధపడుమయా!
నాకోపమును తీర్చు కొందును
కొడుకులు బంధులతోడ నిలువుము.”

పొమ్మని వదలగ శుకసారణులు
జయము పలుకుచు ఎగిరిపోయిరి
రావణ ప్రభువును దర్శించుకొని
విషయములన్నీ విశద పరచిరి.

“రాక్షసరాజా! వానరబలము
సర్వము మేము తెలిసితిమయ్యా!
విభీషణుడు మా ఉనికి తెలిసెను
ధర్మమూర్తి ఆ రాముడు వదలెను.

ఓ మహారాజా! రామచంద్రుడు
లక్ష్మణమూర్తి-విభీషణుండు
ఇంద్ర తుల్యుడగు వానరరాజు
దిక్పాలురతో సమానులయ్యా!

వీర పుంగవులు అస్త్రవేత్తలు
వారు నలుగురే చాలుదురయ్యా
వారి చేతిలో లంక మిగలదు
మిగిలిన వానర సేనలు ఎందుకు.

లంకాధీశా! రాముని గంటిమి
వీర పుంగవుని దర్శించితిమి
ఆతని ఆయుధము చూచితితిమయ్యా
ఒక్క రాముడే సర్వ సమర్థుడు.

సుగ్రీవుడును విభీషణుండు
లక్ష్మణమూర్తులు రక్షగ నున్న
వానర సేనను ఎదిరి నిలువగ
సురాసురులకు సాధ్యముగాదు.

పది యోజముల వెడల్పుగాను
నూరు యోజనములున్న వారిధిని
మా కన్నులతో చూచితిమయ్యా
సేతువు దాటుచు వచ్చుచుండిరి.

అంతు కనపడని అపార సేన
అమితోత్సాహులు వారందరును
అతిబలవంతులు ఆ రణధీరులు
ఆలోచించుము కోపమువదలుము.

ఏ క్షణమైనా వారిటవత్తురు
వారితోనీవు తలపడవద్దు
సీతాదేవిని రామునికిమ్ము”
అని ఆ సచివులు హితవు పలికిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

26

యోధులవివరములు రావణుడు తెలియుట

శుకసారణులు చెప్పినహితవు
నచ్చకపోయెను దశకంధరునకు
“సకలలోకములు ఒకటైపోరిన
సీతను రామునికిచ్చుట జరుగదు.

ఓ సారణుడా! దుర్బలుడవయి
వారిదెబ్బలకు భయపడిపోతివి
యుద్ధభూమిలో నన్నుగెల్చెడి
వీరుడెవ్వడో తెలియబరచుము.”

అనుచురావణుడు గర్వాంధుడయి
వానరసేనల చూడగనెంచి
తెల్లగమెరసే ఎత్తగుభవనపు
ప్రాసాదముపై నిలబడి అడిగెను.

“వానరసేనల అధిపతిఎవరు?
వానరనాథుని హితులుఎవ్వరు?
విజయకాంక్షతో దూకెడిదెవ్వరు?
వివరించమని మంత్రులనడిగెను.”

సారణుడపుడు కరమునుచాచి
“అడుగో! నీలుడు అరిభయంకరుడు
సింహనాదముతో ప్రాకారముల
గిరుల వనముల వణకునింపెను.

వానరసేనానాయకుడతడే
వీరపుంగవుని నీలుని గంటివ!
సేనాముఖమున నిలచిన వీరుడు
అతిబలశాలి సూర్యతనూజుడు.

అతిపరాక్రముడు అంగదుడతడే-
జేతులనెత్తి లంకవైపుగా
అమితకోపమున అడుగులువేయుచు
గుండెలదరగా కదలుటలేదా.

పర్యతమంత వున్నాడతడు
తోకతొనేలను బాదుచుండెను
చాలిపుత్రుడు యువరాజుతడు
చాలికిసరిపడు తనయుడాతడు.

సుగ్రీవునికి అతిప్రియతముడు
ఇంద్రునిపనులకు వరుణుడున్నటు
రామకార్యమున ముందరనిలచి
పోరుకు నిన్ను పిలచుచుండెను.

అడుగో-అడుగో-ఆంజనేయుడు
అంతసాహసి మరి యింకెవ్వడు
సీతజ్ఞాడగని వీరులతెచ్చెను
దశరథరాముని నమ్మినబంటు.

వీరుడాతడు విజయకాంక్షియై
వానరయోధుల ప్రోత్సహించుచు
నీతో తలపడ నడుముకట్టెను
చాయుదేవుని తనయుడాతడు.

అంగదువెనుక నలుడునిలచెను
కడలికిసేతువు వాడేకట్టెను
చందనవనముల వసించునట్టి
మహావీరులు వానిసైన్యము.

వెయ్యికోట్లకు పైబడివీరులు
అతివిక్రములు నలుని కొలుతురు
వారందరతో లంకను చుట్టి
వాడొక్కడె ఈ లంకకూల్తుననె.

వెండి కొండవలె వెలిగెడువాడు
శ్వేతుడందురు యుద్ధచతురుడు
అమిత విక్రముడు సుగ్రీవుని గని
ఏదో పలుకుట గను మహారాజా!

సేనలవిభజన చేయుచుండెను
వీరులనాతడు ప్రోత్సహించుచు
తిరిగిఎచటకో పోవుచుండెను
ముల్లోకములలో మేటివీరుడు.

అక్కడచూడు - వాడే కుముదుడు
గోమతి ఒడ్డున నిలచినయట్టి
సంకోచ మను సుందరశైలము
కుముదుని నిలయము, అతడొకరాజు.

కోటివీరులతో కుముదుడు వచ్చెను
వాడితోక అది ఎర్రగ పచ్చగ
తెల్లని రంగుతో మెరయుట చూడుము
లంకనుకూల్చగ కదలెనువాడు.

లంకాధీశా! రంభుడు వాడు
సింహతుల్యమగు వీరుడు వాడు
కపిలవర్ణము దీర్ఘనయనముల
చూపులకాల్చుచు నున్నాడీపురి.

నూటముప్పది లక్షల వీరులు
రంభునిసేనలొ నిలిచిరి పోరుకు
వింధ్యపర్వత, సహ్యాపర్వతపు
కృష్ణగిరులలో వాడిపాలన.

అక్కడచూడు - వాడే శరభుడు
వానరయూధపు అధిపతివాడు
చెవులుపొడుచుకొని నిలచియున్నవి
ఆవలించుచు నుండెను గంటివ.

మరణ భయము ఆ శరభు డెరుగడు
యుద్ధమునందు వెన్ను చూపడు
భయము నెరుగడు అతి భీకరుడు
తోక త్రిప్పుచూ అరచుట వినుము.

మనోహరమ్మగు సాల్యేయగిరి
శరభు నివాసము - వాడట రాజై
నలుబది లక్షల విహారులనెడి
సేనా బలమును కలిగియుండెను.

పర్వతమంతటి కపినట చూడుము
పనసుడువాడు - ఉరుముచుండెను
వీనిని మించినవీరుడులేడు
వీనిని గెలువగ సాధ్యముకాదు.

పారియాత్రగిరి రాజ్యమునేలును
యాభై లక్షల వానరవీరులు
వీనిమాటపై పోరగ నిలుతురు
పోరుట సరదా ఆ పనసునకు.

అచ్చట చూడుము! వాడే వినతుడు
రెండవసంద్రము అన్నటు సేనతో
వీరపుంగవుడు వెలుగుచుండెను
అరవైలక్షలు వాడిసేనలు.

క్రోధనుడనెడి కపివీరుని గను
పోరుకునిన్ను పిలుచుచుండెను
గవయుడువాడు - అతికోపిష్టి
దేహముపెంచుచునుండెను పోరుకు.

నీపై పడగ నున్నాడతడు
డెబ్బదిలక్షల వీరుల కధిపతి
లంకనాశనము చేయుటకొరకై
నిశ్చయించుకొని నిలచెనువాడు.

లంకాధీశా! అతిబలవంతులు
కామరూపులు ఆజేయులయ్యా!
అఖండ సేనల కధిపతులందరు
అందరు ఒకటైనిలచిరి చూడుము”.

॥శ్రీరఘరాముని॥

27 శ్రీరాముని సేనలవివరములు రావణుడు తెలియుట

“అసువులపైన తీపినెరుగని
అతిసాహసులు యూధపతులను
చూపెదగనుము లంకాధీశా!
వాడే హరుడు - అతిభయంకరుడు.

రంగులవెలిగే పొడుగువాలము
పైకివత్తి అటనిలచెను చూడు
సూర్యకిరణములు అన్నటు వెలిగే
వాలముగనుము - వీరుడు హరుడు.

వెయ్యికోట్లతో వచ్చెనువాడు
సుగ్రీవునికి కింకరుడతడు
నిన్నుగెలువగ తలంచుచుండెను
వాడే నీకు సరియనుచుండెను.

భల్లూకములవి అక్కడచూడు
కాటుకకొండలు - నీలమేఘములు
దిగి నడచునటు కనబడలేదా
వారినిలెక్కిడ ఎవ్వరితరము.

మేఘములందు ఉరుముతీరుగా
ధూమ్రుడువాడు ఎలుగులఅధిపతి
వానితమ్ముడు వానిప్రక్కనే
అన్ననుమించిన ఘనుడతడయ్యా!

వానినిగంటివ - జాంబవంతుడు
దేవాసురసంగ్రామ మందున
ఇంద్రునికెంతో సాయముజేసి
అనేకవరములు పొందినవీరుడు.

అగ్నిహోత్రునికి సరియగువీరులు
అసురులమించిన బలమగువీరులు
చావుఅన్నచో భయమునెరుగరు
కొండరాళ్ళను త్రోయుచుండిరి.

ఎగిరేవీరుడు - దంభుడు రాజా!
ఇంద్రునిమన్నన పొందెనువాడు
బలవంతులలో మేటిఆతడు
ఉత్సాహముతో పోరగనిలచెను.

సన్నాధుడను వానరయోధుడు
కపులకువాడు పితామహుడయా!
అడుగునక్కొక్క యోజనమ్ముగా
ఎత్తగుగిరులను దాటునువాడు.

వీనినిమించిన పెద్దశరీరము-
మరియేజీవికి లేనేలేదు-
ఓకయోజనము ఎత్తువరకును
అవలీలగను ఎగురసమర్థుడు.

దేవాసురసంగ్రామ మందున
సురలకుతోడై పోరుటకొరకు
అగ్నిదేవునికి పుట్టెనువాడు
ఇంద్రునితోనే పోరెనువాడు.

క్రోధనుడనెడి కపివీరుని గను!
అపజయమెరుగని కపికిశోరము-
వెయ్యికోట్ల బలగమ్ముతోవచ్చెను
వాడేనీతో పోరగనుండెను.

అడుగో- అక్కడ- ప్రమాధి వీరుడు
గంగాతటమున గిరిప్రదేశమున
దేవేంద్రునివలె తిరుగుచుండును
వెయ్యిలక్షల సైన్యమువానిది.

శంఖసాదనుడు అను రక్కసుడు
పూర్వకాలమున - గజరూపమున
మునులనుఇడుముల బెట్టగ నంత
కేసరికపి ఆ అసురునిజంపెను.

అప్పటినుండి గజ వానరులకు
వైరము మొదలై యుండుటచేత
కనబడుకరులను ప్రమాధివీరుడు
కొండకుబాదుచు చంపుచుండును.

సేతువుపైఁ కోటివీరులతో
గోలాంగూల సేనలకధిపతి
గవాక్షుడనెడి వీరపుంగవుడు
గంతులువేయుచు నచ్చుటగనుము.

లంకాపట్నము సమూలమ్ముగా
తానొక్కడనే కూల్చెదననుచు
గవాక్షుడనుట నేనువింటిని
గంటినిస్వామీ! బలవిక్రములను.

తియ్యనితేనెల నిచ్చేసుమములు
కోరినఫలముల నొసగే తరువులు
బంగరుకాంతిని రవికేఁబసగే
కాంచనపర్వత రాజముతెలియున.!

ఆగిరిజీవులు బంగరు వెలుగులు
ఆగిరినెలవు మహాఋషులకు
అసురులమధ్యలౌ నీవువెలుగునటు
ఆగిరి వెలుగును బంగరుగిరులలౌ.

ఆకాంచనగిరి సంచారియగు
కేసరియనెడి వానరోత్తముడు
వచ్చెను వాడే తీరుగగినుము
వాడొకభీకర కపిరాజుసుమా!

కపిలముఖములు శ్వేతముఖములు
పింగళ తామ్ర ముఖములు గలిగి
కోరలు నఖములుగలిగిన కోతులు
సింహము పులులను మించిపోదురు.

అగ్నిహోత్రముతో విషనాగులతో
సమానులయ్యా వానరవీరులు
గుండ్రని ఎర్రని కన్నులు గలిగిన
కరి గిరి సములగు బలవంతులయా!

అక్కడ చూడు కపుల మధ్యలో
ఖ్యాతి గాంచిన 'శతవతి' వీరుడు
జయము కలుగగ నిరతము వాడు
సూర్య దేవుని ఉపాసించును.

రాముని సంతస పెట్టుట కొరకై
అసువుల నైనా వీడును వాడు
లంకను తానే కూల్చెద ననుచు
పలుకుట స్వయముగ వింటిని నేను.

గజుడు, గవాక్షుడు, గవయుడు, నలుడు
సీలుడు అనెడి వానరవీరులు
పదికోట్లవీరులతో ఒక్కొక్కరుండిరి
అమితవిక్రములు అజేయులందరు.

ఓ మహారాజా! వానరవీరులు
ప్రతిభావంతులు ధైర్యవంతులు
గిరులను ముక్కలు చేసి, వాటిని
నాల్గు మూలలకు చల్లెదరయ్యా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

28 హనుమదాది వీరుల వివరములు రావణుడు తెలియుట

సారణుడటల చెప్పిన వెనుక
శుకుడు తిరిగి ఇటు చెప్పదొడంగెను
“లంకాధీశా! తిరిగి చూడుము
మదపు టేనుగుల పోలు కపులను

బలమున సురలతో సరిపడు కపులు
వేల శంకువులు, బృందము లెన్నో
దేవగంధర్వుల వలన జనించిరి
కామరూపులు అతి బలవంతులు.

అక్కడ చూడు ఇద్దరు యువకులు
అందమునందు చక్కనివారు
మైంద ద్వివిదులు అతి బలవంతులు
అమృత పానము చేసిన వీరులు.

మృత్యుదేవుని కుమారులైన
సుముఖు దుర్ముఖులు తండ్రికి సములు
లంక వంకనే చూచుచుండిరి
సేనతో వచ్చిరి వీరపుంగవులు.

అక్కడ- అక్కడ- ఆ ప్రక్కను గను
మదపు టేనుగును మించిన కాయము
లంకలో అడుగిడి సీతను గాంచి
నీతో పలికెను నిర్భయమ్ముగా.

అప్పుడు వచ్చిన ఆ కపివీరుడు
తిరిగి వచ్చెను వానర సేనతో
కేసరి కాతడు తనయుడు అగును
వాయుదేవుని నందనుడాతడు.

కడలిని దాటిన కీర్తిమంతుడు
వాయుదేవునికి సరిపడు గమనము
తోపించినచో కడలి నంతను
క్షోభ పెట్టగల బలవంతుడయా !

కోరిన రూపము ధరించగలడు
హనుమంతునిగా ప్రసిద్ధి గాంచెను
వాని వివరము - నాకొక మిత్రుడు
తెలియ జెప్పెను విను మహరాజా!

పుట్టుకతోనే ఆ బలవంతుడు
సూర్య బింబము ఉదయించుట గని
రవినే ఫలమని మదిలో తలచి
ఆకలి నిండి ఎగిరెను అతడు.

మూడు వీలగు యోజనమ్ములు
ఎగిరెనువాడు పట్టు విడువక
సురలు ఋషులు చేరగలేని
సూర్యుని చేరగ తలచెను వాడు.

అక్కడ నుండే ఆ హనుమంతుడు
ఉదయగిరిని తా పడిపోయెనట
ఆతని పాటుకు కొండ పగిలెను
వీని చెంపకు దెబ్బ తగిలెను.

బలములొ వానికి సాటి లేరయా !
మాటలలో మరి గెలువ నసాధ్యుడు
ఋరుల సాయము లేకనె వాడు
లంకనుజయించ యోచన నుండెను.

ఆ హనుమంతుని ప్రక్కన గనుము
శ్యామల కాంతితో వెలిగే మేను
పద్మపత్ర నేత్రమ్ములు గలిగిన
అతిరథు డాతడు రామచంద్రుడు.

పరాక్రమమున లోక ప్రసిద్ధుడు
ఇత్యాదు వంశమున కీర్తి నింపెను
అన్ని అస్త్రములు తెలిసినవాడు
నింగిని శరముల చీల్చగ నేర్పరి.

గిరులను శరముల చీల్చగ ఘనుడు
కోపము వచ్చిన మృత్యు దేవుడే-
పరాక్రమమ్మున సురపతి నముడు
సతికై పోరగ వచ్చె నాతడు.

రామచంద్రునికి కుడి ప్రక్కను గను
బంగరు ఛాయతో వన్నె లీనెడి
విశాల వక్షము ఎర్రని కన్నులు
రాముని తమ్ముడు లక్ష్మణుడతడు.

రాముని కాతడు ప్రాణసమానుడు
అస్త్రములనీ తెలిసినవాడు
నీతి కోవిదుడు - అతి కోపిష్టి
రాముని కొరకై అసువుల నిచ్చును.

రాముని కాతడు అతిప్రియతముడు
రామచంద్రుని కుడి భుజ మాతడు
యుద్ధ భూమిలో అసురులందరిని
తానే చంపగ యోచన నుండెను.

రామచంద్రుని ఎడమ ప్రక్కన
విభీషణాఖ్యుని - సచివులతో గను
శ్రీమంతుడు, శ్రీరామచంద్రుడు
లంకను అపుడే ఒసగెను వానికి.

రామునిముందు గిరివలె నిలచెను
కపివీరులకు నాథుడు వాడు
సూర్య తనూజుడు - సుగ్రీవుడయా !
గిరులలో, హిమగిరి అన్నటు లుండెను.

గుహవలెనున్న కిష్కింధేలును
నూరు కమలముల కాంచనమాల
లక్ష్మీప్రదమగు దివ్యమాల యది
వాని వక్షమున వెలుగుట గనుము.

లంకానాథా! ఆ సుగ్రీవుడు
రాముని కోలను వాలి కూలగా
కాంచనహారము, కాంతను పొందెను
హార మహిమచే అజేయుడాతడు.

నూరు లక్షలు - కోటి యగునయా !
నూరు వేలగు కోట్లు - శంఖముగు
నూరు వేలగునట్టి శంఖములు
మహాశంఖమని అందురు రాజా!

నూరు వేలగు మహాశంఖములు
ఒక్క బృందమని లెక్కించుచుందురు
నూరు వేలగునట్టి బృందములు
మహాబృందమై పిలవబడునయా!

మహాబృందములు నూరువేలను
ఒక్క పద్మముగ లెక్కింతురయా!
అట్టి పద్మములు నూరు వేలను
మహాపద్మమని పిలుచుచుందురు.

నూరు వేలగు మహాపద్మములు
ఒక్క ఖర్వమై లెక్కించబడు
నూరు వేలగు ఖర్వములను
మహాఖర్వమని చెప్పుచుందురు.

మహాఖర్వములు నూరువేలను
సముద్రమనుచు పిలుచుచుందురు
నూరు వేలగు సముద్రములను
ఓఘము అనుచు పిలుతురు రాజా.

నూరువేలు అగు నట్టి ఓఘములు
మహాఘమనుచు చెప్పుచుందురు
కోటి మహాఘములున్న సేనతో
పోరుకు రాముడు వచ్చుచుండెను.

వానర సేనావాహిని ఇపుడు
మండెడి గ్రహముల తీరుగ నున్నది
రిపుల జయించెడి ఘనప్రయత్నము
శీఘ్రమే చేయుము లంకాధీశా!"

॥శ్రీరఘరాముని॥

29

రావణుడు మరొకసారి వేగుల నంపుట

రామచంద్రుని లక్ష్మణమూర్తిని
వాయునందనుని వానరరాజును
విభీషణుని మరి మిగిలిన యోధుల
చూచిన రాజు కలవరపడెను.

కరములు మోడ్చి వినయము నిండి
నేలను జూచెడి శుక సారణులతో
కోపము నిండి గద్గద స్వరముతో
కఠినముగా లంకేశుడు పలికెను.

“అప్రియమ్మును ప్రభువుకు చెప్పట
తగదని మీకు తెలియకపోయెను
యుద్ధారంభమునందే రిపులను
స్తోత్రము చేసెడి నీచులు మీరు.

రాజనీతిలో ముఖ్యమైనదగు
భృత్యధర్మము తెలియకపోయెను
గురువుల, వృద్ధుల సేవలన్నియు
వ్యర్థమైనవి మీ విషయముతో.

నీతిశాస్త్రము చదవకపోతిరి
చదివినచో మరి అర్థము నెరుగరు
అర్థమెరిగినచో ఆచరించక
జ్ఞాన భారము మోసెడి మూర్ఖులు.

నా సచివులు మీరగుట అపాయము
మీవల్లను నే ఇంతకుముందే
రిపుల చేతిలో చావగవలెను
దైవ వశమున బ్రతికియుంటిని.

ఘటనాఘటన సమర్థుడ నేను
మరణ భయము మీకున్నదొ-లేదో
నా కోపమునకు గురియైనచో మరి
బ్రతుకుటన్నది జరుగదు యింక.

మీరు లోగడచేసిన మేలు
మదిలో మెదలి మెత్తబడితిని
మిమ్ముల చంపక వదలితి నందుకు
పదవులు వదలి పరుగిడిపోండు.

సిగ్గునిండిన శుక సారణులు
జయము పలుకుచు వెడలిపోవగ
నీతికోవిదుల వేగుల పిలువగ
మహోదరునితో రాజు చెప్పెను.

అతిశీఘ్రముగా వేగులవారు
జయము పలుకుచు నిలచిరి ముందర
విశ్వాసపాత్రులు - వచ్చినవేగులు
రాజభక్తిగల సమర్థులందరు.

రావణరాజు వారికి చెప్పెను
వానర సైన్యములోన తిరుగుచు
యుద్ధప్రయత్నము తెలియగవలెను
రాముని మంత్రులు ఎవరో తెలియుడు.

అంతరంగికులు ఎవరో తెలియుడు
ఎవరితో రాముడు చనువుగనుండునో
ఎటు నిద్రించునో ఏ ఆలవాట్లో
నిశితముగా మరి పరిశీలించుడు.”

రావణు నానతినందిన వేగులు
ప్రదక్షిణించి బయలుదేరిరి
కపిసేనలలో కలిసిపోయిరి
మారువేషముల తిరుగజొచ్చిరి.

ప్రచ్ఛన్నముగా సేనలో తిరుగు
వేగుల వునికి విభీషణుండు
గ్రహించినాడు వారితో దుష్టుని
శార్దూలునిగని కపులకు చెప్పెను.

వేగులవారు చూచిరి సేనలు-
రామ లక్ష్మణుల చూచిరి వారు
విభీషణుని, సుగ్రీవుని గాంచిరి
అదిరిపోయిరి రావణు వేగులు.

మిగిలిన వేగుల నందర నపుడు
వానరవీరులు ఏరివేసిరి
వారిని చంపగ వానరులుండగ
వారించెను శ్రీరామచంద్రుడు.

బాది వదలిరి వేగులందరిని
విలపించుచు ఆ అసురులు పరుగిడి
పురము చేరిరి అసువులు నిలుపగ
ప్రభువును చేరి సర్వము తెలిపిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

30 రావణుడు వేగులద్వారా శ్రీరామ విక్రమము వినుట

వేగులవారు లంకేశ్వరునకు
వివరములన్నీ తెలియబరచిరి
కలవరపడెను లంకాధీశుడు
శార్దూలుని గని అడిగెను అపుడు.

వారందరు అతి బలవంతులయా!
వారందరికీ రక్షణ రాముడు
వారితో పలుకుటె అసాధ్యమైనది
పరీక్షించుటిక అసంభవమ్ము.

“నీ ముఖమటుల నీరసించినది
వెనుకటి శక్తి కనబడదేమి
దీనుడవై నువు నిలబడియుంటివి
రిపుల చేతికి దొరికిపోతివా?

వానర సేనలొ జొరబడిపోతిమి
పూర్తిగ మేము తిరుగకముందే
విభీషణాఖ్యుని సచివులు గాంచిరి
కపుల చేతికి అందించిరయా.!

భయముతో పలికెను ఆ శార్దూలుడు
సేనలొ జొచ్చి - రాక్షసరాజా!
వారి రహస్యము తెలియుటన్నది
వేగులకేమరి అసాధ్యమయ్యా.

పొర్లించిరి నను నేలమీదను
పిడికిళ్ళతో మరి పొడిచిరి రాజా!
కోరలతో నను కొరికిరి చరచిరి
గుద్దిరి, తన్నిరి, సేనలో త్రిప్పిరి.

కీళ్ళు జారెను నెత్తురు కారెను
చేతులు రెండు జోడించితిని
రాముడు నన్ను కరుణించగను
చచ్చి బ్రతికితి ఓ మహారాజా!

రాళ్ళతో సేతువు కట్టిరి వారు
కదలి వచ్చిరి కోట్ల సంఖ్యలో
సువేలాచల గిరి ప్రదేశమున
సాయుధులై వారందరుండిరి.

గరుడాకారపు పూహము తీర్చెను
లంకను కూల్చగ రాముడుండెను.
సీతను యిత్తువా-పోరెదవా మరి
శీఘ్రముగా నువు నిర్ణయించవలె”

రావణుడతట పలికెనచ్చట
“సకల లోకములు ఒకటై నిలచిన
సురగంధర్వులు పోరగ వచ్చిన
సీతను రాముని కిచ్చుట జరగదు.

ఓ శార్దూలుడ! వానర సేనలొ
తిరిగితివీవు ఆ వీరులలో
సమర్థు లెవ్వరు వారి ప్రభావము
తండ్రి తాతలు ఎవరో చెప్పుము.

నీవు చెప్పగ వారి బలములు
తెలిసి - నేను మరి చేయవలసినది
నిర్ణయింతును” - అనగా నపుడు
వేగుల శ్రేష్టుడు పలికెను రాజుతో.

“ఓ మహారాజా ఆ సుగ్రీవుడు
బుక్షరజునికి తనయుడు అగును
వానిని పోరున గెలువ నసాధ్యము-
గద్గుని తనయుడు జాంబవంతుడు.

రాజా! ధూమ్రుడు భల్లూకమయా!
జాంబవంతుని సోదరుడగును
అసురులెందరినొ చంపిన వీరుడు
ఆంజనేయుడు-కేసరి తనయుడు.

బృహస్పతికి ఆ కేసరి కొడుకు
విక్రమ వంతుడు ధార్మికుడైన-
సుషేణు తండ్రి వరుణ దేవుడు
చంద్రుని తనయుడు దధిముఖుడయ్యా.

సుముఖ, దుర్ముఖ, వేగదర్శి యను
ముగ్గురు వీరులు అతి ముఖ్యులయా
కపి రూపముగల మృత్యువు సములుగ
స్వయముగ వారిని బ్రహ్మ సృజించెను.

వానర సేనల అధిపతి - నీలుడు
అగ్నిహోత్రుని తనయుడువాడు
కేసరితనయుడు ఆంజనేయుడు
వాయుదేవునికి తనూజుడయ్యా.

అంగదు డాతడు వాలితనయుడు
దేవేంద్రునికి మనుమడు అగును
మైంద, ద్వివిదులు ఇద్దరువీరులు
అశ్వనీసురలకు పుట్టినవారు.

గజుడు, గవాక్షుడు, గవయుడు, శరభుడు
యమునికిపుట్టిన కాలాంతకులు
జోతిర్ముఖుడు శ్వేతుడుఇద్దరు
సూర్యదేవునికి పుట్టినవారు.

హేమకూటుడను మరియొక కోతి
వరుణునిరెండవ కూమారుడగును
మహావీరుడగు నలుడనువాడు
విశ్వకర్మకు పుట్టెనురాజా!

వసువుతనయుడు దుర్ధరుడగును
పదికోట్లకు పైగా వానర వీరులు
సురలకుపుట్టిన అతివిక్రములు
వారిపేర్లు మరి తెలియదురాజా!

ఖరదూషణుల త్రిశరునిచంపిన
అతిసుందరుడు రాముడురాజా!
యువకుడాతడు వానితోసరిపడు
వీరుడు భువిలో తేనేలేడు.

విరాధ కబంధు లిద్దరినీ మరి
ఒక్కరాముడే చంపెనువినుము!
రామునిశరముల సురపతి ఆగడు
చచ్చును, వచ్చిన - ఆ నాకపతి.

రామునిపోలిన సుగుణవంతుని
మానవులందు కనలేమయ్యా
మత్రేభములలో శ్రేష్ఠము అయిన
మత్రేభమునే పోలు లక్షణుడు.

ఓ మహారాజా! లంకాపతిగా
విభీషణుని మరి అభిషేకించెను
నీ తమ్ముడు అట ముందునిలచెను
తెలిపితి వివరము కార్యము, నెరపుము.”

॥శ్రీరాఘరాముని॥

31

రావణుడు మాయతో శ్రీరాముని శిరస్సు
ధనుస్సు చేయించి సీతాదేవికి చూపించుట

గూఢచారులు చెప్పిన వివరము
రాముని సేనల బలాబలములు
విని - రావణుడు భయపడినాడు
మంత్రులందరితో యోచన చేసెను.

చేయదగినపని నిర్ణయించుకొని
మాయలమారి రావణరాజు
మాయల యందు ఆరితేరిన
విద్యుజ్జిహ్వాని రమ్మని పిలచెను

సీతాదేవిని మోసగించుటకు
మాయతో రాముని శిరమును చేసి
కోదండమును - శరములు - మాయవి
ఆశోక వనికి తెమ్మని చెప్పెను.

ఆశోక వనమును చేరెను రాజు
దీన వదనమున సీతాదేవి
రామధ్యానమున కూర్చొని యున్నది
రాక్షసాంగనలు కావలి యుండిరి.

యుద్ధకాండము

విజయవార్తను చెప్పడి రీతిరొ
సీతతోపలికెను లంకాభీశుడు
“మంగళమూర్తీ! నిన్ను వేడితిని
వినకపోతివి నా మాటలను.

భూదిశూరుల త్రుంచినరాముడు
యుద్ధమునందు నేలకొరిగెను
మూర్ఖత్వముతో పలికితివెన్నో
నన్నుచేరుము నా ధార్యగను.

రామునికాదని చేరనంటివి
రాముడులేడని తెలియుమునీవు
వృత్రాసురుని త్రుంచినట్టుగా
రామునిచంపిరి - వివరము వినుము.

నాపైపోరుకు సుగ్రీవునితో
కపిసేనలతో రాముడువచ్చెను
కడలికి ఉత్తర దిశలోవారు
అలసిసొలసిరి - చీకటి పడినది.

రామునిరాక తెలియునుమాకు
మాప్రహస్తుడు సేనతోజేరెను
నిద్రలొమునిగిన సేనలపైన
అసురులుపడిరి ఆయుధములతో.

భక్తప్రహారమునందున వీరుడు
ప్రహస్తుడవుడు రామునిగాంచెను
ఒక్కవ్రేటుతో రామునిశరమును
మొండెమునుండి వేరుచేసెను.

విభీషణుండు నింగి కెగిరెను
వానిని అసురులు ఒడిసి పట్టిరి
లక్ష్మణుండును వానరసేనలు
నలువంకలకు పరుగులు తీసిరి.

గ్రీవముతెగి సుగ్రీవుడుపడెను
అసువులు వీడెను ఆంజనేయుడు
జాంబవంతుడు ఎగురుచుండగా
వానిచరణములు నరికివేసిరి.

మైందద్వివిదులు యిద్దరుకూడ
నడుములుతెగగా రక్తపుమడుగుల
పొరలి పొరలి - ఓలలనా వినుము!
ప్రాణమ్ములను వదలిరి బాధగ.

పనసుడుపగిలెను నడిమికిరెండుగ
ధరీముఖుడు తా శరములు తగలగ
గుహలోపడెను జీవచ్ఛవమై
కుముదుడుచచ్చెను సవ్యడిలేక.

తెగినబాహువుల అంగదుడచట
నెత్తురుగ్రక్కి అసువులువీడెను
గజములహయముల రథముల క్రింద
కవులెందరొ అట నలిగి చచ్చిరి.

మాయాపాయము చేతను అసురులు
మరికొందరిని చంపివేయగా
పారిపోయెడి కష్టలకొందరిని
వెంజదించి మా అసురులుచంపిరి.

నెత్తుట తడిసి దుమ్ముపారిన
 నీదు పెనిమిటి శిరసుదెచ్చిరి
 అనుచు రావణుడు సీత వినునటు
 విద్యుజ్జిహ్వాని పిలువ నంపెను.

మాయలమారి విద్యుజ్జిహ్వాడు
 రామునిశిరము కోడండమును
 లంకాధీశుని ముందరవుంచి
 సాష్టాంగముగ ప్రణామ మిడెను.

రావణుడప్పుడు కటువుగపలికెను
 “మూర్ఖుడ! శిరమును నా ముందెందుకు
 సీతముందర వుంచుమునీవు
 అథాగ్యురాలు చూచును చక్కగ.”

విద్యుజ్జిహ్వాడు మాయశిరస్సును
 సీత ముందర వుంచి వెడలెను
 ముల్లోకముల పేరుగాంచిన
 రామధనుసును పోలుధనుసును

సీతకుచూపి - ఇదిగోధనుసు
 మానవమాత్రుడు నీ హృదయేశుని
 నిశిరాత్రిలొ మా అసురుడు చంపెను
 శిరసూ ధనుసూ తెచ్చిరేగనుము

శిరసూ ధనుసూ నేలమీదను
 పడవేయించి రాక్షసరాజు
 తన వశమవ్వగ సీతకు చెప్పెను
 తనశిరస్సులు తెగుటెరుగడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

32 మాయ శిరసునుగాంచి నిజము తెలియక సీత దుఃఖించుట

ఖండిత శిరసును గాంచెను సీత
 పోలికలన్నీ పతివని తోచెను
 రామ, సుగ్రీవుల మైత్రిని తాను
 హనుమ చెప్పగా విన్నది లోగడ

భర్త శిరస్సని - భయకంపితయై
 లేడిపిల్లవలె కెవ్వన అరచెను
 గజగజ వణకెను ధరణీ తనయ
 నరకిన కదళి తరువర కూలెను.

కైకను తలచి కోర్కెలు తలచి
 వనవాసమునకు వచ్చుట తలచెను
 తెలివితప్పినది తిరిగి తేరుకొని
 శిరసును చూచుచు రోదించినది.

“రిపుని జయించగ వ్రతమును బూని
 ఇట్టి ఆపదకు లోనైపోతివి
 విధివ్రాతయిదా విధవనైతిని
 ముందుగ ఎందుకు పోతివినాథా!

గుణహీన యగు శ్రీకి మాత్రమే
 వైధవ్యమది లిఖించబడును
 సదాచారమును ఆచరించితిని
 నను రక్షించగ వచ్చి కూలితివి.

వత్సను చూచుచు బ్రతుకు గోవుగ
 బ్రతికియున్న ఆ కౌసల్యమ్మ
 దూడలేని గోమాత రీతిగ
 కృంగిపోవదా-ఈ దుర్వార్తకు.

దీర్ఘాయువు నీకున్నది అనుచు
జోస్యులు చెప్పట అన్యతమేనా
ఇంతటివాడవు నీవిట్టై నచో
జోస్యుల బుద్ధి సన్నగిల్లినదా.

నీతిశాస్త్రము తెలిసినవాడవు
ఆపద గెలిచెడి శక్తివున్నది
నన్ను వదలి ఈ ధరణీకాంతను
కొగలించుకొని ఒరిగితివా నువు.

నీకై నిరతము పూజలు చేతును
నీకైకాదా నా తపస్సులు
వెలుగులు చిమ్మే ఈ కోదండము
ప్రియతమమైనది నిరతము నాకు.

మనచే పూజల నందిన ధనుసు
ఈ విధముగను వ్యర్థమైనదా
దశరథ ప్రభువును - పితృదేవతల
చేరుకుంటివా నాకము చేరి.

తారగ నీవు వెలుగుచుండువు
ఇశ్వాకు వంశమున యశము గాంచిన
దివ్యపురుషులను చూచుచుండువు
భార్యను నన్ను చూడవ స్వామీ!

పాణిగ్రహణము చేయునప్పుడు
నన్ను వదలనని మాట యిచ్చితిఫి
మాట నిలుపుకో ముంగళిమూర్తి!
తోడుగ నన్ను గొనిపోరామా!

మంగళ వస్తు సముదాయములు
చందనాదులు నిండిన మేను
కుక్కల నక్కల కెరయైపోయెన
సంస్కారములు లేకపోయెనా

వనవాసమునకు వచ్చినవారిలో
మిగిలిన లక్ష్మణమూర్తిని గాంచి
నీదు జనని - విషయమ్ము అడుగగ
సర్వము తెలిసి తనువు వీడదా.

నా దౌర్భాగ్యము యిటుల చేసెను
కడలిని దాటి ఘనత వహించి-
నీటిగుంటలో జారినట్టుగా
నీచుని చేతికి లొంగిపోతివి.

వంశనాశము నావలనే నని
తెలియక - నన్ను చేపడితివయా!
పూజ్యుడ! నీకు నీ యిల్లాలే
మృత్యు దేవతగ దాపురించెను.

పూర్వజన్మలో కన్యాధానము
చెడగొట్టితి నో ఏమో స్వామీ!
రాముని భార్యను ఆయనా నేను
ఇంతటి దుఃఖము నందితి నిపుడు-

ఓ రావణుడా! నను గొనిపోయి
నా పతి కాయముపై పడనేయుము
ఈ సత్కార్యమునైనా చేయుము
పతి శరముతో నా శరము జేర్చెద

నా పతి నడచిర త్రోవతా పోదును
పతిని వీడి నేమనలేనింక”

అనుచు జానకి శిరస్సు ధనుసులు
మరిమరి చూచి రోదించినది.

దుఃఖించుచును జానకి యుండగ
ద్వారపాలకుడు వనమును చేరి
రావణ ప్రభువుకు జయము పలుకుచు
సాష్టాంగముగా ప్రణామముంచి.

భక్తిగ పలికెను “ఓ మహారాజా!
సేనానాయకుడైన ప్రహస్తుడు
మంత్రతులందరితో వచ్చెను నిను గన
వేచియుండెను - రాచకార్యమది.

కష్టమైన కార్యమ్మ వచ్చినది
మీ ఆనతికై వేచియుండిరి”
అనగా అసురుడు వనమును వదలెను
శిరసూ ధనుసులు మాయమైనవి.

సభాభవనమును చేరెను రాజు
రాముని శక్తిని పూర్తిగ తెలిసెను
తన సచివులతో యోచన చేసెను
జరుగవలసినది నిర్ణయించెను.

మేలుకోరెడి సేనాపతులకు
మృత్యువు సములగు తన వీరులకు
యుద్ధభేరిని మ్రోగించగను
ఆనతి నిడెను లంకాధీశుడు.

ఆనతి మేరకు అతని విధేయులు
మహాసైన్యమును సిద్ధపరచిరి
యుద్ధకాంక్షి తమ రావణప్రభువుకు
విషయములన్నీ ఎరుకపరచిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

33 సరమ - సీతాదేవికి యచార్థము చెప్పి ఊరడించుట

దుఃఖ జలధిలో మునిగిన సీతను
విభీషణుని సతి - సరమ చూచెను
సీత యన్న కడు స్నేహము నెరపే
సరమ సీతకు ప్రియతమురాలు.

అసురుని మోసము సరమ గాంచెను.
మెల్లగ సీతను సమీపించెను
ఊరడిల్లమని చల్లగ చెప్పెను
చాటుగ సర్వము వింటిని అనెను.

“ఓ సీతా నువు భీరువు గాకుము
అతి తొందరగా సాగెను రాజు
అందుకు కారణ మరసి వచ్చితి-
రాముడు బ్రతికే యున్నాడమ్మా!

సర్వము తెలియును శ్రీరామునికి
మేను మరచి నిద్రించడు రాముడు
పోనీ రాముడు నిద్రించినచో
లక్ష్మణు డసలే నిద్ర పోడుగద.

నిదురించెడి శ్రీరాముని వధ - కథ
నర వ్యాఘ్రమును చంపగ శక్యమ?
సురలను ఇంద్రుడు కాపాడునటు
రక్షణ నొసగె రాముడు కుశలము.

అజానుబాహుని - విశాలవత్సుని
అమిత విక్రముని - ధార్మిక శ్రేష్టుని
నీతికోవిదుని చంపెడివాడు
జగత్తులోనే లేడు నమ్ముము.

సర్వ జగత్తుకు విరోధియైన
రావణాసురుని మాయాజాలము
శిరసూ ధనుసూ సర్వము మాయ
నీ పతి దేవుడు క్షేమము తల్లీ !

సీతా! నీకు ప్రీయము నుడివెద
ఇకపై నీకు శుభములు కలుగును
కపి సేనలతో తమ్మునితోను
కడలిని దాటెను రామభద్రుడు.

దక్షిణ దిశలో తన సేనలతో
విడిసి యుండెను రామచంద్రుడు
స్వయముగ నేను చూచితి తల్లీ!
రాముని విషయము తెలిపిరి వేగులు.

వేగులు చెప్పిన విషయము వినగనె
పరుగున పోయెను రావణరాజు
కాగల కార్యము యోచన చేయగ
మంత్రులతో పరివేష్టితు డయ్యెను."

సరమ అటుల చెప్పుచుండగా
భేరీధ్వనులు వినవచ్చినవి
ఆధ్వని వినిన సరమ పలికెను
"యుద్ధ ప్రయత్నము నారంభించిరి.

మేఘ గర్జనగ భేరులు మ్రోగెను
గజముల నిపుడు సిద్ధపరతురు
తేరుల హయములు పూన్చుచుండిరి
అశ్వారోహక సేనలు కదలును.

రాజ వీధులలో సాగెడి సేనలు
కడలిని కలిసే ప్రవాహములుగ
వివిధాయుధములు తళతళ లాడగ
ఆభరణములతో కదలు చున్నవి.

అడవి దహించెడి కార్చిచ్చువలె
ఆభరణమ్ముల కాంతులు మెరయ
అమితమైన బలగమ్ములు సాగెను
అదిగో వినుము గంటల గణ గణ.

తేరులు కదిలెడి సవ్వడి వినుము
తురగమ్ము లవే సకిలించుట విను
అసురులకిపుడు భయము కలిగెను
సీతా ! నీకు జయము లభించును.

కమలపత్ర నేత్రమ్ముల రాముడు
కోదండముతో నిలచిన రాముడు
ఇంద్రుడు దైత్యుల త్రుంచినట్టుగా
అసుర వినాశము చేయుట తథ్యము.

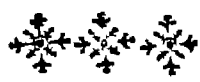
విష్ణుమూర్తివలె తన తమ్మునితో
రావణు చంపి నీ పతి దేవుడు
నిన్ను చేరును - కౌగిలి నిడును
ఆనందముతో పులకరింతువు.

ఏక వేణిగా విక్కులు పడిన
శిరోజములకు చిక్కు వీడును-
పాము కుబుసమును వదలిసట్టుగా
మఃఖము నింక వదలి వేతువు.

ఉదయ భానుని పోరెడి వదనము
నీపతి వదనము కాంతువు త్వరలో-
వర్షధారలతో పొంగు పైరువలె
పతి విక్రమమున సంతస పడెదవు.

మేరు గిరికి తా ప్రదక్షిణించెడి
సూర్య దేవుని ప్రార్థన చేయుము
ప్రజలందరకూ కాంతిని నిరతము
దినకరు డొసగును - దైన్యము వీడుము.

||శ్రీరఘురాముని||

34 సరమ - సీతాదేవికి రావణుని నిశ్చయము తెలుపుట

సరమ చెప్పిన చల్లని మాటల
మనసు కుదుటబడె సీతాదేవికి
ఎండిన భూమిని వర్షధారలు
చల్లబరచి నటులున్నది మనసు.

సరమ పలికెను సీతాదేవితో
“ఆకాశములో చరించగలను
గరుడుని మించిన శక్తితో సాగెద
వాయు దేవునే మించి పోయెద-

ఇపుడే నేను రాముని చేరి
నీమ కుశలము చెప్పి వచ్చెద”
అనగా సీత ఆనందముతో
సరమ శక్తిని పొగిడి పలికెను.

“అమ్మా సరమా! రావణు చర్యలు
తెలియ బరచుము విశదముగాను
వాడు మాటలతో చేష్టలతోను
మతి చెడుగొట్టుచు నున్నాడమ్మా.

ఎపుడే విధముగ ప్రవర్తించునో-
మదిలో భయముతో కృంగిపోతిని
బ్రతుకనివ్వడని శంక ముదిరెను
కావున నాకీ సాయము చేయుము.”

సీత కన్నులను తుడిచెను సరమ
ఇపుడే విషయము తెలిపెద ననుచు
రావణుడున్న తావున కేగెను
చాటుగ విషయములన్ని గ్రహించెను.

తిరిగి సరమ తా సీతను చేరెను
సీత ప్రियముగ అక్కున జేర్చుకు
కూర్చొనబెట్టి సరమను అపుడు
ఉన్నది దాచక చెప్పగ కోరెను.

వణకెడి సీతతో పలికెను సరమ
“రావణరాజుకు ఆతని తల్లియు
‘అవిద్యుడనెడి’ వృద్ధమంత్రియు
నిన్ను వదలమని చెప్పుట వింటిని.

మనుజోత్తముని గౌరవించమని
మైథిలి నాతని కందించమని
కాదన్నచో మరి సర్వనాశనము
జరిగితిరునని హితవు చెప్పిరి.

జనస్థానము కూలుట చెప్పిరి
హనుమంతుడు ఆ కడలిని దాటి
లంకలో అడుగిడి సీతతో పలుకుట
అసాధ్యమైనది కాదా! అనిరి.

పిసినారి తను ధనము వదలనటు-
నిన్ను వదలనని రాక్షసరాజు
ఖండితమ్ముగా చెప్పుట వింటిని
హితవచనమ్ములు కాలదన్నెను.”

సీతాదేవీ! ఆ రావణుడు
బ్రతికియుండగా వదలడు నిన్ను
మంత్రులు అటులే నిశ్చయించిరి
వాడు చచ్చినచో వచ్చు విముక్తి.

భయపడవలదు ఓ వైదేహీ!
నల్లని నీ కనుశోభలు శుభముతా
వాడి శరముల రాముడు - లంకిను
కూల్చివేయునని చెప్పుచున్నవి.”

సరమ సీతతో-పలుకుచుండగా
వానరవీరుల భేరుల మ్రోతలు
శంఖఘోషలు-సింహనాదములు
వినవచ్చినవి నింగి చీలునటు.

వానరవీరుల సందడి వినగ
గుండె లవినెను అసురవీరులకు
జేని తప్పులకు పరిహారముగ
చావు తప్పదని తలచిరి వారు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

35 మాల్యవంతుడను అసురశ్రేష్ఠుని హితబోధ

శంఖఘోషలు భేరులమ్రోతల
లంకలో అసురుల గుండెలవియగా
రఘువంశాంబుధి అంబుధిదాటి
లంకపైబడ బయలుదేరెను.

లంకేశ్వరుడు సవ్వడివినెను
మంత్రుల చులకనచేసిపలికెను
“కడలినిదాటి రాముడువచ్చుట-
వానివిక్రమము వింటినినేను.

రామునిసేనల బలముతెలిసియు
వీరవిక్రములు మీరందరును
ఒకరినొకరుగా చూచు-కొనుచును
మిన్నకుండుట చూచితినేను ”

మహారాజుల మంత్రులనెంతో
ఈసడింపుగా పలుకుటవినిన
మాల్యవంతుడను తెలివిమంతుడు
రావణరాజుతో పలికెనుఅపుడు.

“నాల్గువిధముల రాజనీతిలో
సుశిక్షుతుడయి రాజ్యము నేలిన
వై భవమ్ముతోసుఖములనంది
శత్రుల నాతడుగెలుచు చుండును.

అట్టిరాజు తా సమయము నెరిగి
రిపునితో నైనా సంధినెరపును.
శత్రుబలమును మించిన బలము
ఉన్నచోమాత్రమే పోరుసలుపును.

ఓ రావణుడా! నా ఆలోచన-
సంధికొరకు నువు ముందుకువచ్చుట
మీ విరోధము సీతవల్లనే
ఆమెను రామునికిచ్చి వేయుము

సీతనిచ్చినచో పోరుజరగదు
నీ విరోధము సమసి పోవును
జగము రామునికి జయముకోరును
జగడమువలదు రామచంద్రునితో.

లంకాధీశా! విరించి తొలుత
ధర్మాధర్మము - సురాసురులను
సృజించినాడు - అందులో ధర్మము
సురలను జేరెను తెలియుము నీవు.

అధర్మమ్మును ధర్మము మ్రింగిన
ధర్మముగెలిచి కృతయుగమగును
ధర్మమే మరి మ్రింగ బడినచో
కలియుగ మగునది రాక్షస రాజా!.

విజయకాంక్షివై విర్రవీగుచు
నీవుధర్మమును త్రెంచితివయ్యా!
అధర్మమ్మును పెంచితి వీవు
అందుకె ధర్మము సురలను జేరెను

విషయాసక్తుడ వై తివినీవు-
అగ్నిసమానులు అగుమహాబుష్టులకు
మనస్తాపము కలిగించితివి
వారి ఆగ్రహము నీపరమైనది.

అనల సన్నిభులు - అగ్నిహోత్రముల
వేదమంత్రముల హవిసులు వ్రేల్చగ
వేసవిలోమరి మేఘము లన్నటు
పరుగిడు చుండిరి ఆసురులందరు.

బుష్టులుచేసెడి తపస్సు లన్నియు
సురలకుతేజము పెంచినవయ్యా!
రక్కసులందరి తేజముతగ్గెను
నా పలుకులను శ్రద్ధగ వినుము

దేవదానవులు యక్షులవలన
చావులేనటు వరమునందితివి
వచ్చినవారు నర వానరులు
భల్లూకములు వీరపుంగవులు.

సింహ నాదములు రిపులుచేయగ
ఆపశకునములు అగపడుచున్నవి
అసురనాశనము జరుగును అనుచు
నమ్మకమ్ముగా తోచు చున్నది.

భయము గొలుపునటు మేఘ గర్జన-
రక్తవర్షమును కురియు చుండుట
గజ హయములకు కన్నుల నీరు
ధ్వజముల వన్నెలు మాసిపోవుట

వృకములు, నక్కలు, గ్రద్దలుఎన్నో
లంకలోస్వేచ్ఛగ సంచరించుచు
అపశకునముగ ఆరచుచున్నవి
భయముగొలుపునటు కూయుచున్నవి.

నల్లటిస్త్రీలు భయపెట్టుచును
తెల్లని దంతము లగుపడునటుల
నవ్వుచున్నటు కలలోమనకు
తనబడుచుండిరి అపశకునమది.

హవిసులు కుక్కలు తినుచున్నవయా!
ఆలమందలకు ఖరములు పుట్టెను
ముంగిసలకును ఎలుకలు పుట్టెను
పెద్దపులులతో చేరెను పిల్లులు.

ఊరపందులతో కుక్కలు చేరెను
తెలుపూ ఎరుపూ పాదమ్ములతో
పావురమ్ములవి - అసుర క్షయమ్మును
సూచించునటు తిరుగుచున్నవి.

గోరువంకలు పెంపుడు పక్షులు
క్రూరముగా మరి కూయుచున్నవి
పక్షులు మృగములు పోరు సలుపగ
పక్షులు ఓడెను ఆశుభ సూచన.

రవి కెదురుగను పక్షులు విచ్చెను
పురుష రూపము దాల్చి మృత్యువు
ముండనమ్ముతో భయంకరమ్ముగ
అందరి ఇంద్రుని చూచు చున్నది.

ఇంకా ఎన్నో దుర్నిమిత్తములు
అగపడుచున్నవి లంకాధీశా !
ఆపదరాని ఆలోచనను
ముందు చూపుతో చేయుము నిచ్చ.

తన హితబోధ రావణరాజుకు
నచ్చలేదని తెలిసిన వెంటనే
మాల్యవంతుడు మిన్నకుండెను
రాక్షసరాజుకు కోపము పెరిగెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

మృత్యువాత బడనున్న అసురునకు
హిత వాక్యములు నచ్చక పోయెను
కటు భాషణతో మాల్యవంతుని
కించ పరచెను మూర్ఖత నిండి.

“శత్రు పక్షమున చేరిన వృద్ధుడ!
హితము వంకతో పలికితి వీవు
మోసము చేయగ తలపెట్టితివి
నీ మాటలు నే చక్షు పెట్టను.

మాల్యవంతుడా! మానవు డాతడు
నీచుడు, ఒంటరి కోతుల చేరెను
వానిని తండ్రి తరిమి వేయగ
కోతుల పంచన అడవుల చేరెను.

సురలు వణకెదరు నను తలంచిన
ఏ విధముగ నే వానికి తక్కువ
తాక్షస కులమున కీర్తి గడించిన
నాపై మత్సరమూని పలికితివి

శత్రువు నిన్ను ప్రోత్సహించెను
కానిచో జ్ఞానివి నీవటు పలుకవు
రాజ్యము నేలెడి ప్రభువుతో నీవు
మాటలాడు విధమిది కాదుసుమా!

కమలాసనమున లేని లక్ష్మియగు
కమల లోచనను సీతను వాడు
కాంచారములో నుండి తెచ్చితి
కరుణతో తిరిగి రాముని కిత్తున?

భయమనునట్టిది ఎరుగను నేను
రామలక్ష్మణుల వానర రాజును
నేల కూల్చెద సేనల త్రుంచెద
నీ కన్నులతో చూతువు నీవు.

ద్యౌంద్య యుద్ధమున నైనను నాతో
సుర రెవ్వరును తలపడలేరు
శిరసులు తెగినను కొంగను నేను
నా స్వభావము నీకు తెలియదా !

నా స్వభావము చెడ్డది గానీ-
సహజముగా నది వచ్చెను - గావున
మారుట జరుగదు మార్చగలేరు-
నే భయపడను సురాసురులకు.

అప్రయత్నముగ సేతువు గట్టిరి-
అసువులతో మరి కడలి దాటిరి
తిరిగి అసువులతో తిరిగి పోరని
ప్రమాణముగా చెప్పుచుంటిని."

మాల్యవంతుడు మదిలో కృంగెను
తను మాటాడుట తగదని తలచి
రావణ రాజుకు జయమని పలికి
అనుమతి నంది సదనము కేగెను.

లంకాపతి తన సచివులందరితో
యోచన చేసి లంకకు తగిన
రక్షణలన్నీ గట్టిగ చేసెను
తూర్పు ద్వారమున ప్రహస్తునుంచెను.

మహోదరుని మరి మహాపార్శ్వలను
దక్షిణద్వారము వద్ద నుంచెను
మాయావియగు ఇంద్రజిత్తును
సేనతో పశ్చిమద్వారమునుంచెను.

శుకసారణులను ఉత్తరద్వారము
కావలికాయగ గట్టిగచెప్పి-
స్వయముగ తాను ఉత్తరద్వారము
రక్షించగను నిలుతునుఅనెను.

పురమధ్యమున విరూపాక్షుడను
మహాబలాధ్యుని అంఖడ సేనతో
రక్షించగను ఆనతినిచ్చి
సఫల మనోరథుడైనటు తలచెను.

మంత్రులందరు వినయము నిండి
రావణప్రభువుకు పూజలుచేసిరి
సచివుల ఆశీస్సులను గ్రహించి
అంతఃపురమును చేరెనురాజు.

॥శ్రీరాముని॥

37 శ్రీరాముడు తన వీరులకు ఆదేశములిడుట

రామలక్ష్మణ సుగ్రీవులును
వాయుపుత్రుడు - జాంబవంతుడు
విభీషణుడును అంగదుడున్న
శరభ, సుషేణ, మైందద్వివిదులు.

వేయిమంది గజసేనా బలముతో
పదివేలైన రథికులతోను
ఇరవై వేల అశ్వదళముతో
కోటిమంది కల్పలములతోను.

గజుడు, గవాక్షుడు, కుముదుడు, నలుడు
పనసుడు వీరులు అందరు కలిసి
లంకాపురమును సమీపించిరి
తాగలకార్యము యోచనచేసిరి.

స్వయముగనాతడు ఉత్తరద్వారపు
రక్షణభారము స్వీకరించెను-
వేలకువేలు రాక్షసయోధులు
రావణుసేనలొ నిలచియుండిరి.

“రావణుడేలెడి లంకాపురమది
కనబడుచున్నది అజేయమైనది
కార్యసిద్ధికి యోచనచేతము”
అనుచురాముడు పలికెనచ్చట.

రావణు వీరులు కూరకర్ములు
ఆతని సేనలొనుందురు నిరతము
వారిలొఁకొక వీరయోధునకు
ఁకొక లక్షపరివారమ్ము.”

విభీషణుండు పలికె వినయముగ
“రామా! నాడు నలుగురు సచివులు
అనల, శరభ, సంపాతి, ప్రఘనులు
పక్షులరూపులొ లంకలొ తిరిగిరి

అనుచు పలుకుచు విభీషణుండు
తనసచివులను చూపె రామునకు
మంత్రులుభక్తిగ వందనముంచి
తెలియబరచిరి రామచంద్రునకు.

విషయములన్నీ వారు గ్రహించిరి
వివరించెదవిను విశదముగాను
రావణరాజు - నాల్గుద్వారముల
మహావీరులను కావలియుంచెను.

విభీషణాఖ్యుడు తిరిగిపలికెను
“రామా! వినుము ఆ రావణుడు
ధనపతిపైకి పోరగవెడలి
పదిలక్షలసేనలొ పోరుసలిపెను.

రావణువీరులు అతిబలవంతులు

దైర్యమునందు ఆలమునందు

ప్రభువుకు వారు తీసిపోరయా!

భయపెట్టుటకై చెప్పుటలేదు.

క్రోధముతో నువు రిపునికూల్చగ

జెప్పితి రామా! అసమాన్యుడవు

మనసేనలను నీవు చక్కగా

నాల్గభాగములు చేయుము స్వామీ!."

అంతటరాముడు యోచనచేసి

వానరవీరుల చూచిపలికెను

"నీలుడు-సేనతో తూర్పుద్వారమున

ప్రహస్తుసేనతో పోరాడవలె.

డక్షిణద్వారపు కావలివీరులు

మహాదరుడు మరిమహాపార్శ్వలతో

మన అంగదుడు తనసేనలతో

పెదిరిపోరును లంకకూల్చును.

అప్రతిహతమగు అనిలాత్మజుడు

హనుమంతుడు తనవానరసేనతో

పశ్చిమద్వారము పడగొట్టవలె

పురమును కాల్చిన ఘనుడా వీరుడు.

అధర్మవర్తి ఆ దశకంతుడు

విరించి వరబలగర్వితుడతడు

వానిని నేనే స్వయముగత్రుంచెద

రావణకూల్చగ నిశ్చయించితి.

ఉత్తరద్వారము వద్దనెవుండి

నా తమ్ముడును నేనును ఒకదై

ముల్లోకములకు కంటకుడైన

దుష్టరావణుని దునుమాడెదను.

సుగ్రీవుడును జాంబవంతుడు

విభీషణుడును నింగిమార్గమున

లంకమధ్యలో జొరబడిపోయి

పోరుచేతురు అచటిసేనలతో.

ఈ యుద్ధమున వానరవీరులు

ఇప్పటిమాదిరి మనుజురూపములు

ధరించరాదు - కపులుగ నుండుడు

అదియే గుర్తు మనసేనలని.

విభీషణుండు - అతనిసచివులు

మనుజురూపముల మాతోనుందురు

మేముఇద్దరము - వారైదుగురు

వీడుమందిమే - మనుజులముందుము."

కార్యసిద్ధికై మనుజోత్తముడు

ఆవిధముగను ఆనతినిచ్చి

సువేలాచల ప్రాంతము నందున

కపిసేనల గని త్రుపినందెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

38 పోరుకు సిద్ధముగా నున్న కపియోధుల ఉత్సాహము

సువేలాచల గిరిపైకెక్కి
లంకను సూటిగ చూడగనెంచి
వివిధ ధాతువుల వెలిగే గిరిపై
రాత్రి గడుపగ నెంచెను రాముడు.

“రావణాసురుడు మృత్యువు కోరి
నా సతి సీతను అపహరించెను
ధర్మాధర్మము లెంచక దుష్టుడు
పులస్త్య వంశపు కీర్తిని చెరిపెను.

వాని దుష్కృతము వల్లను లంకలో
రక్కసు లందరు కూలి పోదురు
వంశ నాశనము జరుగుట తథ్యము”.
అనుచు రాముడు పలికె కోపమున

రాముడు గిరిపై నడచు చుండగా
లక్ష్మణమూర్తి మిగిలిన యోధులు
అనుసరించిరి అతి తొందరతో
వారందరును గిరిపై కెక్కిరి.

సువేలాచల గిరికి ఎదురుగా
త్రికూట గిరిపై నిలచిన లంక
నింగి నుండి అది వ్రేలాడునటు
అతి సుందరముగ అగుపించినది.

అందమైన ఆ బహిర్వారములు
ఎత్తుగ నిలచిన ప్రాకారములు
రాక్షస సేనతో శోభగ వెలిగే
లంకను గాంచిరి వీరవరేణ్యులు.

సమరోత్సాహము నిండిరి కపులు
సంధ్యా సమయము చల్లగ జరిగెను
నింగిని నిండుగ చంద్రుడు వెలుగగ
రామచంద్రుడా గిరిపై విడిసెను.

రిపుని చేతికి అందకుండగను
వానరసేనల విభజన గాంచిన
విభీషణుండు హర్షము నిండ
రామచంద్రునికి పూజ చేసెను

॥ శ్రీరామురాముని॥

39 శ్రీరాముడు లంక సొగసులుగనుట

సువేలాచల గిరి శిఖరముపై
రాత్రి సుఖముగ గడిపిరి కపులు
వనదుర్గముగా నున్న వనములను
సూర్యోదయమున చూచిరి వీరులు.

ఆ వనములలో సంపగి పొదలు
మద్ది, గానుగ, సురపొన్నలును
అశోక, కేసర, తాళవృక్షములు
వీడాకులు గల అరటి చెట్లును.

కడిమి చెట్లును, కొండ గోగులు
ఎదిగిన లతలు చుట్టిన తరువులు
నయనానందము కలిగించగను
రంగుల పూవులు మురిసి విరిసినవి.

చిత్రములై న వనములతోను
చక్కని పచ్చిక నేలల తోను
జలాశయములతో వెలుగులు చిమ్మే
లంకాపురి అమరావతికే సరి.

పూలతో పండ్లతో పూతీవలతో
సుగంధ పరిమళ శోభతో తరువులు
చందన చర్చతో అలంకారముల
సురల తీరుగా తోచిన వచట.

ధనపతి వనము చైత్ర రథమువలె
ఇంద్రుని వనము నందనమన్నటు-
శోభగ నిలచెను ఆ వనమంతయు
పక్షులు తీయని రాగము నింపెను.

వాతావరణము ప్రకృతి శోభ
మది పులకించగ వానర వీరులు
ముందుకు సాగి లంకవనముల
పిహరించిరి వారానందముతో.

కొందరు వీరులు రాజు ఆనతిని
ముందుగ లంకను చూచుట కొరకై
బయలు దేర్చిరి పదఘట్టనకు
అదరిపోయినది అచ్చటి ధరణి.

కవులు చేసెడి సింహ నాదముల
కలత చెందినవి జీవరాసులు
సింహము వెలుగులు దున్నలు హడలెను
లంకానగర పునాది కదిలెను.

అంకిను చుట్టి కడలి యున్నది
జలదుర్గము అది లంకాపురికి
డాటిన వెనుక పర్వత దుర్గము
సువేలాచల పర్వతమ్ము అది.

పర్వత దుర్గము డాటిన వెనుక
వనదుర్గమది అగపడుచున్నది
డాటగ నింగిని తాకుచు నిలచి
త్రికూట గిరిపై నున్నది లంక.

అంత ఎత్తులో నున్న లంకకు
పక్షులు సైతము చేరగ లేవు
మనసుతో నైనా పోలేరచటకు
నడచి పోవుటది ఊహకు అందదు.

త్రికూట గిరిపై నిలచిన లంక
నూరు యోజనములున్నది పొడవు
ముప్పది యోజన విస్తీర్ణమయి
అజేయమైనది అన్నటులున్నది.

తెల్లని మేఘములున్న రీతిగా
ఎత్తుగ నున్నవి ద్వారము లన్ని
ప్రాకారములవి వెండి బంగరు
కాంతు లీనుచు తళ తళ లాడెను.

నింగి మధ్యలో వర్షాకాలపు
మేఘములన్నటు ప్రాసాదములు
విమానములను ఉంచెడి గృహములు
రమణీయముగ వెలుగులు చిమ్మెను.

కైలాసగిరి సమానమైనటు
వేయి స్థంబముల ప్రాసాదమ్ము
నింగిలోనికి దూసుకుపోయి
నిలచినట్టుగా ఆగుపించినది.

రాక్షస వీరులు వేలకు వేలు
కావలియుందురు ఆయుధములతో
లంకలో రాక్షస తేని భవనము
లంకాపురికే ఆభరణమ్ము.

అందమైన ఆ లంకాపురిని
సుందరమైన వనభూములను
కనువిందైన భవనమ్ములను
చూచిన రాముడు అచ్చెరు వంచెను.

॥శ్రీరాముని॥

40 యుద్ధమునకు ముందే రావణునితో సుగ్రీవుని పోరు

త్రికూట గిరిపై నిలచిన యట్టి
మనోహరమ్ముగు లంక శోభను
సువేలాచల గిరిపై నుండి
రాముడు గాంచెను తన సేనలతో.

ఒకే దూకులో ఎగిరెను వీరుడు
త్రికూటగిరిపై సౌధాగ్రమున
రావణు ముందర నిలచి సుగ్రీవుడు
అతనిని త్రుణముగ నెంచి పలికెను.

విశ్వకర్మ నిర్మించిన లంకలో
ఉన్నత సౌధపు శిఖరాగ్రమున
రావణుడుండెను విభవము నిండగ
రామచంద్రునికి కనబడినాడు.

“ఓ రావణుడా! జగతికి ప్రభువగు
రామచంద్రుని దాసుడ నేను
నన్ను మిత్రునిగ చెప్పును రాముడు
రాముని తేజము నాలోసున్నది.

ఛత్ర చామరములలంకారములు
రక్త చందనము మేన నలచు కొని
మెరపులవోలె మెరయు హారముల
నీల మేఘమై కనబడినాడు.

నన్ను చాటుకొని పోగలవాడవ?”
అనుచు బలముగ రావణుపై బడి
మణి ఖచితమగు స్వర్ణ కిరీటము
లాగి నేలపై విసరి కొట్టెను.

ఐరావతపు దంతపు గాటులు
వక్షస్థలమున అగపడుచున్నవి
సంధ్యా రాగము నలదిన మేఘము
అన్నటు - ఎరుపు, పసిమి వలువలు

తనపై బడెడి సుగ్రీవుని గని
బలముగ అసురుడు నేలకు త్రోయుచు
“నా కగుపించిన నీ మెడ నిలువడు
నష్ట గ్రీవుడ వగుదువు అనెను.”

రామ లక్ష్మణులు హనర యోధులు
చూచుచుండిరి రావణ రాజును
అసురుని చూచెను సూర్యకుమారుడు
పట్టరాని కోపమ్మున ఎగిరెను.

నేలబడిన ఆ వానర రాజు
బంతి మాదిరి పైకి లేచెను
దశకంఠునిపై కలబడినాడు
ఇరువురు అచ్చట పోరు సలిపిరి.

స్నేహ జలమ్ము - నెత్తుటి చారలు
నిండిన మేనితొ పోరుచుండిరి
పూచిన బూరుగు, మోదుగు తరువుల
తీరుగ తోచిరి వారిద్దరును.

బాడుకొనుచును, గ్రుద్దుకొనుచును
గీచకొనుచును కుమ్ముకొనుచును
అమిత బాధకు తోనైనను మరి
వడలరు పోరు - వీరులు వారు.

ఒకరిని ఒకరు పై కెగరేసిరి
నేలకు త్రోసుకు పైబడి పోరుచు
ప్రాకారమ్ము అగడ్త మధ్యతొ
నేలమీద వారిద్దరు పడిరి.

తిరిగి ఎగిరిరి బుసల క్వాసలతొ
గణముల మాదిరి పులుల మాదిరి
సింహము లన్నటు పోరిరి వారు
పెద్ద తీరుల కలబడి పోరిరి.

బలము గలిగిన వీరులు వారు
వ్యాయామములో ఆరి తేరిరి
ఎంతోసేపు పోరిరి వారు
అలుపు నెరుగని అతి బలవంతులు

ముందుకు సాగి - గుండ్రము తిరిగి
ప్రక్కల పొంచి - ద్వంద్వ యుద్ధమున
మెళకువలన్నీ తెలిసినవారు
వీలు చూచుకొని పోరిరి వీరులు.

రావణుడంతట మాయలు చూపగ
యత్నము నున్నటు తెలిసి సుగ్రీవుడు
పోరగ బలము కలిగి యున్నను
నింగి కెగిరెను చూచు చుండగా

రావణుడది తా తెలియకపోయి
వెర్రివానివలె చూచుచుండగా
విజయ గర్వమున సూర్యకుమారుడు
వాయు వేగమున రాముని జేరెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

41

అంగద రాయబారము

మేన గాయముల వచ్చి వ్రాలిన
రవిసుతు గాంచిరి రామలక్ష్మణులు.
రాముడు పలికెను సుగ్రీవుని గని
“అనారోచితపు పని చేసితివి.

ఇంతటి సాహస కార్యము నెన్నడు
రాజులు చేయరు - తెలియద నీకు ?
పీడ పీపు - సాహసివే మరి-
మధ్య తెచ్చెడి సాహస మిది యగు.

నేనును - సేనలు విభీషణుడును-
నీకేమగునో అని భయపడితిమి
ఇకపై నీవు ఇట్టి కార్యములు
నాతో చెప్పక చేయగ వలదు.

మిత్ర సత్తమా! ఓ సుగ్రీవా!
రిపుని కూల్చగ చాలుదువయ్యా
కానీ నీకే ఆపద కలిగిన
నాకింకెవరితో పనిగలదయ్యా.

నీకే ఆపద కలిగినచో - విను
కృంగిపోదును వానర రాజా!
సతి సోదరులను తలంచనింక
అసువులపైన ఆశ పడనయా!

ఇంద్రుని పోలు పరాక్రమమ్ము
వరుణుని పోలు సాహస మున్నది
నీకే ఆపద కలుగునొ అనుచు
భయపడితిమయా మేమందరము.

సబాంధవముగా రావణు జంపి
విభీషణునికి లంకను యిచ్చి
అయోధ్య రాజ్యము భరతుని కిచ్చి
తనువు వీడగ తలంచు చుంటిని."

రాముని పలుకులు విని సుగ్రీవుడు
భక్తినిండగా పలికె ప్రభువుతో
"రామా! నీవు వీరోత్తముడవు
నీకు చెప్పెడిది ఏమి వున్నది?

నీ సతి నాతడు హరించినాడు
నా కగపడెను ఉడికి పోతిని
నేరుగపోతిని వానిని త్రుంచగ
నీచే హతుడగు ననుచు వదలితి."

రామచంద్రుడా మాటలకెంతో
పులకరించెను - వానరరాజును
కొగలించుకొని అభినందించెను
గుండెలు పొంగెను కపులందరకు.

రాముడు పలికెను లక్ష్మణ మూర్తితో
"సేనలన్నిటిని వనము నందున
హృహమ్ములుగ తీర్చగ వలెను
భీకరమైన పోరు జరుగును.

ఘన సంగ్రామమునందు సోదర!
తప్పక వానర - రాక్షస హరణము
జరుగునట్లుగా సూచనలవిగో
అగపడుచున్నవి" అనుచు పలుకుచు

"ధరణి వణకుట గిరులు కదలుట
భయంకర మృగు మేఘగర్జన
రక్త బిందువులు వర్షించుటది
మేనును చీల్చెడి హోరుగాలులు

రక్తవర్ణముగ సంధ్య మారుట
సూర్యగోళము అగ్నిని రాల్చుట
సూర్యుని కెదురై పక్షులు, మృగములు
ఏడ్చుచున్నవి భయంకరముగ

కాంతిని బాసిన చంద్రబింబము
చల్లగ నుండక - తాపము పెంచెను.
రవి బింబములో మచ్చ గాంచితని
తారలు వెనుకటి మాదిరి లేవు.

అమంగళముగా నక్కలు అరచెను
మనము వెంటనే కపివీరులతో
లంకకు పోయి ముట్టడింతుము"
అనుచు తమ్మునితో పలికె రాఘవుడు.

అటుల పలుకుచు రామభద్రుడు
గిరిశిఖరమ్మును దిగి, కపిసేనను
వానరరాజు సాయపడగను
యుద్ధోన్ముఖులను చేయసాగెను.

ఘన కోదండము నందిన రాముడు
శరములు విడువగ నేర్పరి రాముడు
అఖండ సేనతో ప్రాతః కాలము
లంక కెదురుగా సాగె వీరులతో.

రాముని వెనుక విభీషణుండు
వానరరాజు, లక్ష్మణమూర్తి
వాయునందనుడు, జాంబవంతుడు
సుషేణుడున్నా సాగుచుండిరి.

భల్లూకములు వానరవీరులు
ఘనమగు శిలలు మహావృక్షములు
చేతధరించి వెనుక నడచిరి
ఛామి అచ్చట కనబడకున్నది.

సురలకు సైతము అజేయమైన
లంకా నగరము దరికి చేరిరి
లంకా నగరపు ఉత్తర ద్వారము
ఎత్తుగ పర్వత మంత ఉన్నది.

ఆ ద్వారమును రావణాసురుడు
స్వయముగ రక్షణ చేయుచుండెను
అమిత సంఖ్యలో ఆయుధాలతో
యుద్ధ కాంక్షులై అసురులుండిరి.

వరుణుని పాలన నున్న కడలివలె
దానవ పాలిత పాతాళము వలె
మహోన్నతంబగు ఉత్తర ద్వారము
చూచిన గుండెలు దడదడలాడును.

అంతటి ద్వారము ముట్టడించుట
ఆ రావణుని ఎదిరించుటది
అతి విక్రముడు రాముడు గావున
ఆతనికే అది సాధ్యమగునది.

ఉత్తర ద్వారము కావలి కాయు
రాక్షసయోధుల ఆయుధమ్ములను
వారు ధరించు కవచమ్ములను
పరిశీలనగ చూచెను రాముడు.

మైంద ద్వివిదుల వీరులతోను
నీలుడు తూరుపు ద్వారము వద్ద-
ఋషభ గవాక్ష గజ గవయులతో
దక్షిణ ద్వారము వద్ద అంగదుడు

ప్రమాధి ప్రఘస మహావీరులతో
పశ్చిమ ద్వారము దగ్గర మారుతి
ఉత్తర పశ్చిమ ద్వారమ్ములకు
మధ్య భాగమున సూర్యకుమారుడు

వాయుదేవునికి గరుత్మంతునికి
సరి వీరులతో వానరరాజు
ముప్పది ఆరు కోట్ల సేనతో
సేనల మధ్యలొ రక్షగ నిలచెను.

రాముని ఆనతి మేరకు నపుడు
విభీషణుండు లక్ష్మణమూర్తి
కోటి మంది నొక్కొక్క ద్వారమున
రక్షగ నుంచిరి లంక కూల్చగ.

అమిత సేనతో జాంబవంతుడు
సుగ్రీవునికి దాపున నిలచెను
వానర యోధులు కోరలు నశిముల
చీల్చగ చాలిన పులుల సమానులు

వానర యోధులు వాలము లెత్తి
క్రోధ మంతయు కన్నుల నిండగ
మహావృక్షముల గిరి శిఖరములతో
లంక ముట్టడికి వేచి యుండిరి.

పది ఏనుగుల బలము కొందరిది
వంద ఏనుగుల బలముతో కొందరు
వేయి ఏనుగుల బలము కొందరిది
ఓఘపు గజబలు లెందరొ కలరు.

నేల నిండిన కపి యోధులతో
నింగిని ఎగిరే కోట్ల కపులతో
నింగి నేల కనబడలేదు
అమోఘమైన దృశ్యమ్మదీ.

అంతలోనె ప్రతి ద్వారము దరికి
ఒక్కొక్క కోటి భల్లూకములు
కపి యోధులును వచ్చి చేరిరి
నలువంకల కపి సేనలు నిలచెను.

నింగిని కపులు నేలను కపులు
లంకలో గాలి జొర నశక్యమై
కడలి యంతటి కపిసేన లవి
కట్ట దాటుకొని లంకను ముంచిరి.

అంతటి సేనను గాంచిన అసురులు
విస్మయ పడిరి-లంక చలించెను.
దేవా సురులకు అజేయమైన
సేన నిలచెను దాశరథులతో.

లంక ముట్టడికి సంసిద్ధులయి
కపి సేనలట వున్న సమయమున
రాజ ధర్మము తెలిసిన రాముడు
విభీషణునితో ఆలోచించి-

దశగ్రీవునికి హితము చెప్పగ
మరి యొకమారవకాశ మివ్వగ
అంగదు బిలచి-దశకంఠునితో
ఈ విధముగను నుడువగ చెప్పెను.

“అసురుడ! నీ ఐశ్వర్యముడిగెను
అంతమైనదిక రాజ్య పాలనము
బ్రహ్మ వరమున గర్వము నిండిన
నీకు చావు అతి చేరువైనది.

సజ్జన శాత్రవ! అఘముల ఫలితము
నేటితో నీ దశ అంతమగుటయే
దశ గ్రీవములు నిలబడ వింక
దండధరుడ నై నిలచితి నిచ్చట.

నీ అసువులను నే తీయగనే
నీ పాపములు అంతము అగును
మహా ఋషులును రాజ ఋషులును
చేరెడి లోకము చేరెద వీవు.

నే దరిలేని సమయము గాంచి
అపహరించితివి అవనీసుతను
నే నిలచితి నిట బలముచూపుము
లేదా మైథిలి నప్పగించుము.

సతిని ఒసగి నువు శరణు కోరుము
లేదా శరణుల త్రుంచెద నిన్ను
అరాక్షసంబగు పుడమి యంతయు.
మూర్ఖులు నీకు హితులై వుండిరి.

అసురోత్తముడు ధర్మాత్ముడగు
విభీషణుడు నను శరణు కోరెను
అకంటకంబగు లంకాపురిని
ఆ శ్రీమంతుడు ఇక పాలించును.

పక్షి రూపమున ముల్లోకములు
తిరుగి నెంచినను, నా శరణులవి
ముల్లోకముల వీడవు నిన్ను
కంట బడినచో కూలుట తథ్యము.

లంకను ఇంక చూడవు నీవు
ఇపుడే చక్కగ అన్నీ చూచుకు
బౌద్ధ దైహిక క్రియలు చేసుకో
అవకాశమును ఇచ్చితి నీకు-”

అనుచు అంగదుని చూచి పలికెను
“నీవీ పలుకులు తిన్నగ చెప్పి
రావణుడేమి పలుకునొ తిరిగి
తెలియ బరచుము” అనుచు పంపెను.

రాముని ఆనతి శిరమున దాల్చి
రూపు ధరించిన అగ్నిహోత్రుడన
ముహూర్త కాలములోన అంగడుడు
రావణ మందిరమందు వ్రాలెను.

ఏమరు పాటు లేక సచివులతో
కూర్చుని యున్న రావణు గాంచెను
భగభగ మండెడి అగ్నిహోత్రుడన
కనకాంగదుడు ముందుకు నడచి

“రాక్షస రాజా! కోసల ప్రభువగు
రామచంద్రుడు నన్ను పంపెను
అంగదుడందురు-వాలి తనయుడ
నా గురించి నువు వినియే యుండువు.

రఘువంశ వర్ధనుడు నీకై చెప్పిన
పలుకులు వినుము లంకాధీశా!
“క్రూరుడ! నీకు రోషమున్నచో
బయటకు వచ్చి పోరుము నాతో.

సబాంధవముగా నిన్ను చంపగా
వచ్చితి - ఇక పై ముల్లోకములకు
రావణు భయము తీర్చి వేసెద
తలలు త్రుంచి కడతేర్చెద నిన్ను.

అసువులపైన ఆశవున్నచో
పదములవ్రాలి నమస్కరించి
అవనిజనౌసగి అఘముబాపుకో
అటులగానిచో మిగలవు నీవు.

నిన్నుకూల్చెద లంకాపురమున
నీ తమ్ముని నే అభిషేకించెద”
అనుచు అంగదుడు రామునిపలుకులు
సూటిగచెప్పెను రాక్షసరాజుకు.

కటువుగనున్న రాముని హితవు
అంగదుమాటల వినిన రావణుడు
క్రోధపూరిత నయనమ్ములతో
అరచెను అచట కపిని చంపమని.

“పట్టుడు వానిని చంపుడు మీరు”
అనుచు రావణుడు అరచుచుండగా
అతిబలవంతులు నలుగురు అసురులు
బంధించగను ముందుకు వచ్చిరి

బలముచూపగ ఆ బలవంతుడు
అంగదుడంతట లొంగిపోయెను
తనబాహువులను నల్గురుపట్టగ
వారినిచక్కగ ఇరికించుకొని

పర్వతమంతటి ఎత్తుగనున్న
భవనశిఖరము పైకిఎగిరెను
రావణరాజుయు అతనిసచివులు
చూచుచుండగా వదలెఅసురులను.

నేలరాలిరి నలుగురు వీరులు
అంగదుడంతట తనపదములతో
ప్రాసాదమునకు ఉన్న శిఖరమును
పగులగొట్టెను అతితేలికగా

అసురులందరకు బలమునుతెలిపి
సింహనాదముతో విజయగర్వమున
వానరులందర మధ్యలొనున్న
రామభద్రుని చెంతనిలచెను.

కపి, ప్రాసాదము పగులగొట్టుటను
చూచినరాజు క్రోధమునిండెను
రాగలకీడు లీలగతోచెను
నిట్టూర్పులను విడచెనుఅతడు.

వెంటవున్నతన వానరవీరులు
సింహనాదములు చేయుచుండగా
రామచంద్రుడు సమరముచేయగ
సంసిద్ధుడయి నిండుగనిలచెను.

సుషేణుడంతట సుగ్రీవాజ్ఞతో
వానరవీరులు వెంటనడువగా
నాల్గుద్వారములు తిరిగిచూచెను
వానరవీరుల నందరజూచెను.

పోరగ ముందుకువచ్చు అసురులే-
వానరసేనలు లంకానగరపు
వానరప్రాకారమ్ముగ తోచగ
భయముతో హాహాకారము చేసిరి.

లంకలో సాయుధులైన అసురులు
కోలాహలముతో తిరుగుచుండిరి
ప్రళయకాలమున వాయువు అన్నటు
తిరిగిరి అసురులు పట్టణమంతయు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

42

రామ రావణ సేనలయుద్ధారంభము

లంకముట్టడిని అసురవీరులు
తెలియబరచిరి రావణరాజుకు
కోపమునిండి రక్షణకొరకై
అదనపు సేనలు పంపెనురాజు.

తనసేనలతో తిరుగుచురాముడు
లంకావిభవము చూచెను తిరిగి
అంతటరాముని మనసంతయును
అవనిజ తలపుల నిండిపోయెను.

నిద్రహారములు లేక దుఃఖమున
రాక్షసబాధల కోర్వలేకను
కృశించిపోయిన కుసుమకోమలి
దీనావస్థ మెదలెను మదిలో.

అంతటరాముడు కొంచెము సేపు
యోచనచేసి తనసేనలకు
లంకాపట్నము ముట్టడించమని
ఆజ్ఞలనిచ్చెను ఆవేశముతో.

రాముని తనతి కొరకై నిలిచిన
అభండ సేన అతిబలవంతులు
కొనలుతేలిన కొండరాళ్ళతో
బండలు తరువులు చేతధరించిరి.

రావణాసురుడు ప్రాకారమ్మున
నిలచిచూచెను వానరసేనను
అంతటిసేనను గెలుచుట ఎట్లని
శంకముదిరెను ఆలోచించెను.

అంతటిలోనే ధైర్యముతెచ్చుకు
కన్నులుతెరచి తిన్నగచూచెను
వానరసేనలు గుంపులు గుంపులు
ప్రాకారముపై కెక్కుట గాంచెను.

పసిమివన్నె దేహమ్ముల కపులు
ఎర్రని ముఖముల వెలిగేకపులు
మద్ది లాశవృక్షమ్ములతో
పెద్దరాళ్ళతో అతిధైర్యముతో.

రామ కార్యమే ధ్యేయ మనుకొని
అసువుల నసలే లెక్క చేయక
ప్రాకారమ్ముల అగ్ర భాగములు
బహిర్వారముల కూల్చగ నెంచి

పగులగొట్టగా యత్నము చేయుచు
ఉద్యానమ్ముల రూపుమాపిరి
స్వచ్ఛ జలమ్ములు వున్న అగడ్తను
పూడ్చివేసి ప్రాకారము నెక్కిరి.

మ తేభములను పోలు కపింద్రులు
ప్రాకారమునకు అమర్చినట్టి
బహిర్ద్వారములు బంగరు మయములు
పగులగొట్టుచు కేకలు పెట్టిరి.

కపిసేనలు అతి సంతోషముతో
ప్రాకారముపై చేరి బిగ్గరగ
“జయము జయము శ్రీరామచంద్రునికి
అతి బలశాలికి జయము కలుగును

లక్ష్మణమూర్తికి జయము విజయము
కిష్కింధాపతి సుగ్రీవునికి
జయము తథ్యమను” సింహ నాదముల
జయఘోషను ఆ లంకలో నింపిరి.

వీర బాహువు సుబాహువున్నా
తోడుగనుండగ నలుడంతటను
ప్రాకారమును నేలకు రాల్చి
విడిదికి వీలగు వసతి చేసెను.

జయోత్సాహమున కుముదుడంతట
పది కోట్ల వీరులతో దూసుకుపోయి
లంకా నగరపు తూర్పు ద్వారము
ముట్టడించెను - అతనికి తోడుగ

ప్రఘసుడు, పనసుడు అఖండ సేనతో
తూర్పు ద్వారము వచ్చి చేరిరి
ఇరువది కోట్ల కపి వీరులతో
శతవలి దక్షిణ ద్వారము లాకెను.

అరవై కోట్ల వానర సేనతో
తార తండ్రి సుషేణు డంతట
లంకా నగరపు పశ్చిమ ద్వారము
ముట్టడించెను ఉత్సాహముతో.

రామ లక్ష్మణులు వానర రాజుతో
ఉత్తర ద్వారము ముట్టడించిరి
గోలాంగూలుడు గవాక్షుడపుడు
కోటి వీరులతో రాముని చేరిరి.

శత్రు భంజనుడు ధూమ్రుడు - కోటి
భల్లూకములతో రాముని జేరెను
గదలతో నలుగురు సచివులతోను
విభీషణుడు శ్రీరాముని చేరెను.

గజుడు గవాక్షుడు గవయుడు శరభుడు
గంధ మాదనుడు సేనలొ తిరుగుచు
సేనల రక్షణ చూచుచుండిరి
క్రమశిక్షణతో నున్నవి సేనలు.

వానర సేనల వ్యూహ రచనను
చూచి రావణుడు రోషము నిండి
అసుర సేనలను బయటకు పొమ్మని
ఆవేశముగా ఆనతి నిడెను.

ప్రభువు ఆనతి విని నంతటనే
సింహ నాదముతో అసుర వీరులు
భేరులు మ్రోచిరి ఉత్సాహముగా
బారులు తీరి శంఖము లూదిరి.

నీలపు - నల్లని దేహచ్ఛాయలతో
తెల్లని శంఖము లూచుచుండగా
నింగిని కొంగల బారులన్నటు
ఉరిమే మేఘము లన్నటు తోచిరి.

పర్వ సమయమున పొంగు కడలివలె
అసుర సేనలు బయలుదేరెను
గిరి నెత్తాలు లంకా నగరము
సింహ నాదముల మారు మ్రోగెను.

సింహ నాదములు రథముల సవ్వడి
కరి ఘోరము శంఖ ఘోషలు
బలసిన గుఱ్ఱపు సకిలింతలతో
భేరీరవములు దిక్కుల కెగయగ.

దేవాసుర సంగ్రామము అన్నటు
కపియోధులకు అసుర వీరులకు
మొదలై నది ఘన సంగ్రామంబు
భీకర యుద్ధము లంకలొ మొదలయె.

గదలు శూలములు శక్త్యాయుధముల
గండ్ర గొడ్డకులు ఆయుధములతో
ప్రతాపమ్మును చూపుచు అసురులు
వానర వీరుల కొట్టిరి అపుడు.

వానర యోధులు ఘనమగు తరువుల
కొనలు తేలిన కొండ రాళ్ళతో
అసురుల బాది ఆగక సాగిరి-
గోళ్ళతో చీరి కోరల కొరికిరి.

తమతమ పేర్లను చెప్పుచు కవులు
ఘనమగు శిలలను విసరుచు కవులు
“జయము విజయము ఓ సుగ్రీవా!
వానర రాజా! జయ”మని అరచిరి.

ప్రాకారముపై నున్న అసురులు
వారికి తోడుగ నున్న అసురులతో
ఆయుధములతో ఖడ్గమ్ములతో
వానర వీరుల నరక సాగిరి.

అంతట నేలను నిలచిన కవులు
క్రోధము రెచ్చిన కపి కిశోరములు
ప్రాకారము పైకెగిరి అసురులను
నేలకు త్రోసిరి - సమరోత్సాహాలు.

వానరులకును అసుర వీరులకు
ఆ విధముగను జరిగిన పోరున
నేలంతయును నెత్తుట తడిసెను
మాంస ఖండములు బురదగ మారెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

43

ఇరుపక్షముల మహావీరుల పోరు-

వానరయోధుల నెదిరించుటకై
రావణరాజుకు విజయముకూర్చగ
వీరవరేణ్యులు రాక్షసయోధులు
ఆయుధాలతో ముందుకు వచ్చిరి.

ద్వంద్వయుద్ధము జరిగెనప్పుడు
మహావీరుడగు మేఘనాథుడు
యముడు - త్రినేత్రుని ఎదిరించినటు
అంగదునెదుట నిలచెనుపోరుకు.

విభీషణాఖ్యుని సచివుడుఅయిన
సంపాతినెదిరెను ప్రజంఘుడసురుడు
మిత్రఘ్నుడను రాక్షసయోధుడు
విభీషణునితో తలపడినాడు.

రక్కసి తపనుడు - గజునితోడను
నికుంభుడసురుడు - నీలునితోను
ప్రఘసరక్కసుడు - సుగ్రీవునితో
విరూపాక్షుడు - లక్ష్మణమూర్తితో

సప్తఘ్నుడును అగ్ని కేతువు
రస్మి కేతువు అను రాక్షసులు
రామచంద్రునితో పోరగవచ్చిరి
వజ్రముష్టి మరి తాకెను మైందుని.

అశనిప్రభుడు ద్వివిదునితాకెను
ప్రతపను డసురుడు నీలునితాకెను
రాక్షసయోధుడు విద్యున్నాలి
కపియోధుడగు సుషేణుతాకెను.

ఎందరొ అసురులు కపియోధులతో
తలపడి పోరిరి - నెత్తుటి కాల్యలు
దేహఖండములు తెగివడె కుప్పలు
అతిభీకరముగ పోరుసాగెను.

ఇంద్రజిత్తు తన గదతోనపుడు
కొట్టెనంగదుని - అపుడావీరుడు
అసురునిబంగరు రథమునుగూల్చెను
చచ్చెనుసారథి తురగమ్ములతో.

ప్రజంఘుడంతట మూడుబాణములు
సంపాతిపైన వేయగనంత
శరములతప్పుకు మద్దితరువుతో
సంపాతికూల్చెను ఆ ప్రజంఘుని.

జంబుమాలి అతికోపమునిండి
మారుతివక్షస్థలమున కొట్టెను
వీరుడుహనుమ రథమునకెగిరి
అనురునిచంపెను అరచేతులతో.

వాడి బాణముల తెరిచిన నోటితో
తలపడు ప్రఘసుని - వానరరాజు
తరువుతో కొట్టి నేలకు రాలెను
ప్రతపుని కండ్లను పెరికె నీలుడు.

అగ్ని కేతువు - రశ్మి కేతువు
సప్తఘ్నుడును యజ్ఞకోపుడు
రామునిపైకి శరములు వదలిరి
తెగిరా అసురులు రాముని శరముల.

మైందుని గ్రుడ్డుకు వజ్రముష్టియను
అసురుడు - రథము - సారథి ఒరిగిరి
నీలాకాశము మీద కిరణములు
సూర్యదేవుడు ప్రసరించినటు

నూరుబాణములు నికుంభుడసురుడు
నీలునిపైన నవ్వుచు విడచెను
కాటుకకొండగ నిలిచిననీలుడు
విష్ణుమూర్తివలె విజృంభించెను.

నిశితఖడ్గమున నికుంభశిరమును
ఒక్కవేటుతో తృంచి - ఆగక
రథచక్రమును గిరగిరత్తిప్పి
రథసారథిని మన్నునకలిపెను.

విద్యున్నాలి ఘనమగుగదతో
సుషేణుపైన కలియబడగనే
ఘనమగుశిలతో సుషేణుడంతట
ఎదురుతిరిగెనా అసురవీరునికి.

ద్వివిదుడుఘనమగు శిలలువిసరుచు
అశనిప్రభుని కొట్టగ - నసురుడు
శరముల ద్వివిదుని గాయపరచగా
తరువుతో అసురునికూల్చెను ద్వివిదుడు.

విద్యున్నాలి ఒడుపుగతప్పుకు
వక్షమునందు కొట్టెను వీరుని
లక్ష్యపెట్టక సుషేణుడపుడు
గిరిని విసరగ చచ్చెను అసురుడు.

బంగరుములుకుల శరముల నప్పుడు
తేరునుండి ఆ విద్యున్నాలి
విసరగనంత సుషేణువీరుడు
తేరునుముక్కలు చేసివేయగా

వానరవీరులు అసురులచంపిరి
భీతావహమై పోయినదచట
మాంసము కొరకై నక్కలు ఓరెను
విగతజీవుల కుప్పలుకుప్పలు

రక్తముకారెడి శరీరమ్ములతో
చీల్చబడిన ఆ రాక్షసులందరు
తిరిగియుద్ధము చేయుటకొరకై
సూర్యాస్తమయము కొరకువేచిరి

॥శ్రీరఘరాముని॥

44 ఇంద్రజిత్తు రామలక్ష్మణులను నాగపాశముల బంధించుట

రాత్రిఆచ్చట విరుచుకుపడినది
వైరముబూనిన వీరులప్పుడు
ఒకరిని ఒకరు జయించగోరి
భీకరమైన పోరు సలిపిరి.

“చంపుము, చీల్చుము, ఎటుపోయెదవు”
అన్న అరపులవి మింటికెగసినవి
బంగరుకవచమ్ములతో వెలుగుచు
ఓషధులున్న గిరులనిపించిరి.

చీకటిలో మరి గుర్తుతెలియక
ఆవేశముతో తమనేమరచి
రక్కసులను మరి వానరుడనుకొని
చంపిరి - అట్లే కపులలో జరిగెను.

క్రోధమునిండిన రాక్షసులపుడు
కపులనుపట్టి నమలసాగిరి
వానరులంతట వాడికోరలతో
అసురులఅశ్వమ్ములను చీల్చిరి.

ధ్వజములువిరచిరి వానరవీరులు
గజములకొరికి ముక్కలుచేసిరి
రామలక్ష్మణులు సర్పసమమగు
శరములువేసి అసురులకూల్చిరి.

భేరీమోతలు రక్తపుటేరులు
అరపులు, మూల్గులు, ఆక్రందనలు
అతిభీకరమగు కాశరాత్రివలె
తెల్లవారునా-అనిపించినది.

గుట్టలుగుట్టలు ఆయుధమ్ములు
తరువులు శిలలతో నేలనిండగా
అవిఅన్నియును ధరణిపూజతో
పుష్పములన్నటు తోచెనచ్చట.

నిశితో అసురులు రామునిపైకి
శరములువిడచుచు వచ్చిపడగనే
నిశితశరములు రాముడువదలగ
ఆయువుపట్టలొ తగిలెనసురులకు.

మహోదరుండు మహాపార్శ్వుడు
యమశత్రువునూ వజ్రదంష్ట్రుడు
శుకసారణులు ప్రాణాంతకమై
పారిపోయిరి అసువులునిలువగ.

మహాబలుడు శ్రీరామచంద్రుడు
బంగరుములుకుల శరములువిడువగ
అగ్నినిబడిన మిడతలవోలె
రాలిపోయిరట రాక్షసయోధులు.

భయంకరమగు రాత్రి అచ్చట
అరపులు ఘోషలు ఆక్రందనలతో
త్రికూటగిరి యది ప్రతిధ్వనించగ
పర్వతమ్ము తా నరచినట్లయె.

మహాకాయులు గోలాంగూలులు
అసురులనొడిసి పట్టుకుతినిరి
ఇంద్రజిత్తును వధించవలెనని
అంగదుడంతట తాకెనువానిని.

తురగమ్ములను రథసారథిని
కూల్చివేసెను కనకాంగదుడు
రామలక్ష్మణులు వానరులందరు
అభినందించిరి అంగదునపుడు.

ఇంద్రజిత్తు తన రథమునువదిలి
అంతర్ధానము అయిపోవగను
వానరయోధులు ఆనందముతో
అంగదునెంతో పొగడిరి ప్రియముగ.

అంగదుదెబ్బకు పారిపోయిన
ఇంద్రజిత్తు అతి క్రోధవశుడయి
అంతర్ధానము అగుట-రాముడు
గ్రహించి-కపులను హెచ్చరించెను

“వానరులారా! మీరందరును
ఏమరకుండుడు సుగ్రీవునికడ
బ్రహ్మ వరముతో గర్వాంధుడగు
ఇంద్రజిత్తు-ఇక మాయలు చేయును.

కంటికి కనబడకుండగ వాడు
శరములువదులును-కావునమీరు
నాకొరకై మరి ఓర్పుకోవలె
కాలము వాడికి చేరువైనది”

అనుచురాముడు చెప్పుచుండగనె
మాయలమారి-సర్పసమమగు
శరములువదలెను చాశరథులపై
నాగపాశముల బంధమొనర్చెను.

ఎదిరిపోరగా శక్యముగాక
అదృశ్యముగా పోరుచు అసురుడు
రామలక్ష్మణుల నిద్దరినీ తన
నాగపాశముల కట్టివేసెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

45 నాగపాశబద్ధులై రామలక్ష్మణులు బాధపడుట

మేఘనాథుని జాడ తెలుసుకొన
రాముడు వానరయోధులనంపగ
కపియోధులు పదిమంది అప్పుడు
ఆకాశమునకు రివ్వన ఎగిరిరి.

రామలక్ష్మణులు బంధింపబడి
దేహము నుండి నెత్తురు కారుచు
పూచిన మోడుగు తరువుల మాదిరి
కనుపించిరి ఆ యుద్ధభూమిలో.

నింగికెగిరిన వీరులగాంచెను
అస్త్రవేతయగు మేఘనాథుడు
వేగముగలిగిన శరములువేసి
వీరులవేగము నడ్డగించెను.

కనుకొలకులవి ఎర్రగ నుండగ
నల్లని మేనితొ నున్న అసురుడు
ఇంద్రజిత్తు-అతి గర్వము నిండి
పలికెను మబ్బుల చాటు నుండియే-

మేఘనాథుని శరములంతట
వానరవీరుల గాయపరచినవి
అదేఅదనుగా ఇంద్రజిత్తు తను
నింగిమేఘముల చాటునదాగెను.

వానరులారా ! అదృశ్యముగ
పోరెడి నన్ను సురపతియైనను
తెలియగ లేడు అంతటివాడిని
మనుజులు-కపులు నాకొక లెక్కా?

వీరుడయిన ఆ మేఘనాథుడు
రామలక్ష్మణుల పైనంతటను
నాగపాశముల శరములువేయుచు
దేహమంతయు నింపివేసెను.

ఇపుడే మిమ్ము యమపురి కంపెద”
అనుచు శరములతో బాధపెట్టుచు
నవ్వుచు అరచుచు చాశరథులపై
తిరిగి శరములు విడువ సాగెను.

నిశితాస్త్రములు తాకినయంత
దృష్టి కానక పోయెను అపుడు
వంటినిండ బాణమ్ములు నిండి
నెత్తుట తడిసిరి వీరులిద్దరు.

ప్రసవణాద్రిని జలధారవలె
నెత్తురు కారెను తనువుల నుండి
మేను పూర్తిగా నిండెను శరముల
నిలువ లేక ఆ వీరులు అలసిరి.

ఇంద్రుని గెలిచిన వీరుని శరములు
రాముని ఆయువు పట్లొ తగలగ
నిలువగ లేక రాముడు ముందుగ
నేలను బడెను-కదలక పోయెను.

నాగపాశములు శరములు వేసి
బద్ధుల చేసి మేఘనాథుడు
వాడి ములుకులు కలిగిన అమ్ములు
ఎన్నో రకముల వేసెను తిరిగి.

శరతల్పముపై నున్నటు లున్న
అన్నను గాంచెను సుమిత్ర సుతుడు
అతి కష్టముతో చూపు ఆనెను
అన్న-ప్రక్కనే నేల నుండెను.

బ్రతుకుట జరగదు అనెడి దిగులుతో
నిరాశపడెను లక్ష్మణమూర్తి
వాయు పుత్రుడును వానరోతములు
అమిత దుఃఖమున చింతలొ మునిగిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

46 ఇంద్రజిత్తు విజయగర్వముతో లంకలోని కేగుట

ఇంద్రజిత్తుకై నింగిని వెదకెడి
వానరోతములు శరములు తగిలిన
రామ లక్ష్మణుల గాంచిరి అపుడు
వారందరును నేలకు దిగిరి.

వానకురిసి మేరి వెలిసినట్టుగా
శరములు వదలి ఆగెను అసురుడు
వానర రాజును విభీషణుండును
హనుమంతుడును మైంద ద్వివిదులు

నీలుడు కుముదుడు సుషేణుడున్న
అంగదుడున్నా వచ్చి చేరిరి
రామలక్ష్మణుల స్థితిని గాంచిరి
వ్యాకుల పడిరి-దిగులు నందిరి.

సందు లేకను శరీరమంతయు
శరములు నిండి నెత్తురు కారుచు
శరతల్పముపై చేష్టలు ఉడిగి
రామ లక్ష్మణులు పడియుండుట గని

వానరవీరులు కంటికి మంటికి
ఏకధారగా నేడ్చిరి అపుడు
మేఘనాథుడు దొరికినచో మరి
అంతుచూడగల వీరులె వారు.

అదృశ్యమ్ముగా పోరెడి వానిని
నింగిని నిలచిన రావణ తనయుని.
వాని మాయలు తెలిసిన యట్టి-
విభీషణాఖ్యుడు గాంచెను అపుడు

ఘనకార్యమును సాధించితిని
విజయ గర్వమున పొంగిపోయెను
తోటి అసురులతో చెప్పసాగెను
“నాగపాశములు విడువ నసాధ్యము

రామలక్ష్మణుల నాశము చేసితి
తండ్రి సర్వదా వారిని తలచి
దుఃఖము నిండి యుండుట తెలియును
నిద్ర మరచెను లంకాధీశుడు

వర్షాకాలపు బురదనీటివలె
లంకతో ఎల్లరి మనసులన్నియు
కలత పడినవి రాముని తలచి
వారల కూల్చితి భయము తీర్చితి”

అనుచు అసురుడు తొమ్మిది శరములు
నీలుని పైన విడచి అంతట
మూడు బాణములు మ్రెందుని పైన
మరి మూడమ్ములు ద్వీవిదుని పైన

జాంబవంతునిపై నొక శరము
హనుమంతునిపై పది బాణములు
శరభ గవాక్షుల జంటపైనట
రెండు రెండు బాణమ్ములు వేసెను.

గవాక్షుపైన అంగదుపైన
అగ్ని శిఖలను పోలు శరములు
ఎన్నో విడచెను మేఘనాథుడు
సింహనాదమును చేసెను అపుడు.

ప్రక్కన వున్న అసుర వీరులతో
నవ్వుచు పలికెను మేఘనాథుడు
“రామలక్ష్మణులు నా శరములబడి
అసువులు బాసిరి చూడుడు” అనెను.

నిజమని నమ్మి ఆ రక్కసులు
ఇంద్రజిత్తును స్తోత్రము చేసి
జయ జయ ధ్వనులతో పూజించగను
నమ్మి రందరు వారు సమసిరని.

శ్వాస ఆడక నేలను బడిన
వీరుల గాంచి మేఘనాథుడు
నిజముగ వారు మరి లేరనుకొని
మరలి పోయెను నగరము లోనికి.

కన్నీరిడుచు దుఃఖము నున్న
వానర రాజును-విభీషణుండు
ఓదార్చుచును ధైర్యము గొలిపెను
భయపడ వలదని మరి మరి చెప్పెను.

“యుద్ధము నందు ఇటులే జరుగును
తాత్కాలిక మగు జయము కలిగినను
అంతిమ విజయము అసలు విజయము
అది మాత్రము మరి ముందుగ తెలియదు.

భోగ భాగ్యములు అనుభవించెడి
యోగ్యత మనకు ఉన్నచో మరి
రామ లక్ష్మణులు ఇద్దరు తప్పక
మూర్ఛ తేరుకొని నిలబడగలరు.

సత్య ధర్మముల నడచే వీరులు
వీరికి ఉండదు మృత్యు భయ”మని
చల్లని జలముల వానర రాజుకు
కనులు తుడిచెను విభీషణాఖ్యుడు.

శోక నివారణ మంత్ర పఠనమున
తిరిగి కన్నులను తుడిచి పలికెను
“వానర రాజా! దుఃఖము వదలుము
దైర్యము పూనుము కపులను గనుము.

ఆపత్కాలము అతి స్నేహమునకు
అదను కాదని తెలియుము నీవు
అతిగా స్నేహము దుఃఖ హేతువగు
అందుకు నీవు ఊరడిల్లవలె.

మూర్ఛ నొందిరి ఈ సోదరులు
మహా సేనల రక్షణ ముఖ్యము
ముఖ కాంతులవి మాయలేదు విను
వీరు బ్రతికెదరు భయము తీర్చెదరు.

ఓ సుగ్రీవా! నీ కపి సేనలు
నన్నే రావణు తనయుడనుకొని
గుసగుస లాడుచు చూచుచుండిరి
వారల భయమును తీర్చుము ముందర.

వాడిపోయిన మాల వదలినటు
వారి భయమది తొలగించుమయా!”
అని విభీషణుడు వానర రాజుకు
సమయోచితముగ దైర్యము గొలిపెను.

మాయలమారి మేఘనాథుడు
వడివడిగా తన తండ్రిని జేరి
సంతోషముతో రామ లక్ష్మణుల-
శుభ వార్తను తను తెలియబరచెను.

సఖా మధ్యమున నున్న రావణుడు
పొంగిపోయెను - ఆనందముతో
పీఠము నుండి ముదముగ లేచి
కౌగలించుకొని మురిసిపోయెను.

తనయుని శిరము మూర్కొని ప్రేమగ
వివరములన్నీ వినిపించమని
తండ్రి అడుగగా మేఘనాథుడు
సర్వము తెలిపెను విపులముగాను.

స్వకీయ రక్షణ చేసుకొనుచును
పది నొకవేల విలు వీరులతో
పోరగ శక్తి గలిగిన తనయుని
చూచి మురిసెను లంకాధీశుడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

47

నాగపాశ బద్ధులను సీతకు చూపించుట

యుద్ధ భూమిలో వాయు నందనుడు
అంగద, సుషేణ, కుముదుడు, నలుడు
గజుడు, గవయుడు, గవాక్ష, నీలుడు
శతవలి, శరభుడు, గంధమాదనుడు.

రంభుడు వీరులు దుఃఖము నిండి
రామ లక్ష్మణుల చెంత నుండిరి
గిరుల తరులతో సంసిద్ధులయి
అసురుల అలికిడి కాచి యుండిరి.

సంతోషముతో రావణుడచట
అశోక వనితో అసుర కాంతలను
రమ్మని పిలచి పలికె వారితో
“తనయుడు కూల్చెను రామ లక్ష్మణుల

పుష్పకమ్మపై సీతను తీసుకు
యుద్ధ భూమిలో నేల కొరిగిన
వీరుల చూడగ గొనిపోండిపుడే
గర్వము దిగును, లొంగుట జరుగును.

ఆశ వదలిన ఆ రమణీ మణి
ఆభరణమ్ముల అలంకారముతో
అందును నాకు, అందుకె సాగుడు
అంతము కోరితి అయినది అటులే.”

ఆనతి విని ఆ అసురాంగనలు
అవనిజ నపుడు పుష్పకమ్మపై
అని యగు చోటికి తీసుకపోయిరి
అతివ దుఃఖమున మునిగి యున్నది.

“రామ లక్ష్మణుల కూల్చి వేసెను
ఇంద్రజిత్తు ఘనకార్యము చేసెను”
అనుచు చాటిరి లంకా పురిలో
ధ్వజ పతాకలు ఎత్తిరి నగరిని.

త్రిజటతొ కూడిన పుష్పకమ్మన
యుద్ధ భూమికి సీతను తెచ్చిరి
ఆనందముగా రాక్షస వీరులు
తిరుగుట గాంచెను సీతాదేవి.

తెగిపడియున్న కపివీరులను
దుఃఖసంద్రమున మునిగినకపులను
వారిమధ్యలో శరఘాతములతో
స్పృహలేకుండిన వీరులగాంచెను.

రామలక్ష్మణులు కవచమ్ములుతెగి
ధనుసులుజారి పడియుండుట గనె
స్కంధ విశాఖుల పోలియుండెడి
వీరులగాంచెను - శరములు నిండెను.

ఒక్కసారిగా దుఃఖముఎగసెను
వెక్కివెక్కి రోదించెను సీత
మహావీరులు మరణించిరని
మరిమరి తలచుకు విలపించినది.

మనుజోత్తములు మరిలేరనుకొని
మదిలో నమ్మెను మానిని అపుడు
మనసుచెదరినది - మాయలంకతో
మాయలుతెలిసియు మరచుట విధియగు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

48

సీత దుఃఖము త్రిజట అనునయించుట

చూచిన దంతయు నిజమని నమ్మి
దుఃఖించినది సీతాదేవి
“పుత్రవతినని చెప్పిరి జోశ్యులు
వైధవ్యమ్ము లేదని నుడివిరి.

అశ్వమేధము క్రతువులు ఎన్నో
విభుడు చేయునని - వీరుడాతడని
శుభములు పలికిరి పండితు లెందరొ
అన్నియు అయినవి అన్యతమ్ములు.

యుద్ధకాండము

పద్మరేఖలు పాదము నున్న
పట్టపురాణి అగునని అందురు
పద్మ రేఖలు నా పాదమున
ఫలించలేదు - పరమ పాపిని.

నిర్భాగ్యముతో - వైధవ్యమును
సూచన చేసే అవలక్షణములు
వెదకిన - నాలో దొరకవు మాతా!
పెద్దల వాక్కులు వమ్మయి పోయెను.

సరిపడు కురులు కలిగియున్నవి
కనుబొమ్మలవి కలిసిపోవక
రోమరహితమై పిక్కలున్నవి
సందులేక నా పలువరసున్నది.

కన్నులు, కణతలు, చేతులు, తొడలు
శీలమండలు పాదములున్న
తీరుగ నున్నవి - శుభలక్షణములు -
విజ్ఞుల పలుకులు - జోశ్యము తప్పెన?

గుండ్రని నఖముల నున్నని వ్రేళ్ళు
చేతికి తగిన కొలతకు తగినవి
నిగనిగలాడే దేహకాంతితో
తీర్చిన అందము శుభ లక్షణము.

లోతగు నాభి శుభకరమందురు
పాదమ్ములును కాలివ్రేళ్ళును
నేలకు తాకుచు నుండుటన్నది
మంచి లక్షణము అందురు విజ్ఞులు.

అరికాళ్ళలో నా అరచేతులలో
శుభకరమైన రేఖలున్నవి -
సందులుండక వ్రేళ్ళు ఉన్నవి
చిరునగ వొలికే వదనము నాది

శుభలక్షణములు కలవని అనుచు
భర్తతో కలసి పట్టాభిషేకము
జరుగును అనుచు విజ్ఞులు చెప్పిరి
అన్యతమ్ములుగ అయినవన్నియు.

రణధీరులు ఆ సోదరు లిరువురు
నన్నువెదకి నా ఉనికి తెలిసిరి
అతిభీకరమగు అంబుధి దాటిరి
కానీ గోష్పద మంతటి మాయలొ

ఇంద్రజిత్తుని మాయలొ పడిరి -
వారు పొందిన వారుణాస్త్రము
ఆగ్నేయాస్త్రము ఐంద్రాస్త్రమ్ము
బ్రహ్మశిరోనామ కాస్త్రములు.

దివ్యాస్త్రములు - వీరవిక్రమము
అనిలో పనికే రాకపోయెనా -
అనాధనైతిని - నా రక్షకులు
మాయకు లొంగి మాయమయ్యిరి.

మనోవేగముతో పోరెడిరిపుని
కంటబడినచో కూల్చి సమర్థులు
దాశరథులకు కనబడకుండ
పోరెను - బ్రతికెను మేఘనాథుడు.

అంతటి రాముడు అనుజునితోను
అనిలో నేలను బడియుండుటది
అసాధ్యమైనది సాధ్యమైనది
ఆహా ! కాలము గెలువ నసాధ్యము.

వనవాసమును పూర్తి చేసుకొని
తన బ్రతుకునకు వెన్నెల నిచ్చే
తనయుని చూడగ నిలచిన తల్లి
మనునా ఇంక మనుజువుంగవా !”

అని విలపించెడి సీతను గాంచి
అనునయమ్ముగా త్రిజట పలికెను
“అమ్మా ! నీ పతి బ్రతికే యుండెను
అన్నదమ్ములు - నమ్ము - సజీవులు

అందుకు తగిన కారణమ్ము లివి
రాజు కూలినచో సైన్యము నందు
యుద్ధోత్సాహము - కోపము గాని
కనబడదమ్మా మైథిలి ! వినుము.

ఓ వైదేహీ ! మరియొక విషయము
మనము ఎక్కిన పుష్పకమ్మిది
దేవలోకమున నుండునట్టిది
దేవుడు లేనిచో నినుగొనిరాదిది.

నాయకు డంతము అయిన సేనలు
చెల్లా చెదురై పారిపోదురు
కానీ యిచ్చట కపిసేనలలో
అట్టి అలజడి కనబడలేదు.

కలవర పడక భయమది లేక
జాగరూకులై వానర యోధులు
రామలక్ష్మణుల రక్షణ నుండిరి
కావున వీరులు బ్రతికి యుండిరి.

సత్యవచనములు నావి నమ్ముము
అన్యతమ్ములు పలుకను వినుము
సురాసురులుమరి సురనాయకుడే
వచ్చిన రాముని జయించలేరు.

సీతా! వినుము, వీరవరేణ్యుల
ముఖకాంతులవి మాయకున్నవి
ప్రేతకళ యది లేనేలేదు
బ్రతికే యుండిరి దుఃఖము వదలుము.”

త్రిజట పలుకుల ఊరట కలిగెను
పలుకులు సత్యము కావలెననుకొని
మదిలో కోరెను పుష్పకమ్మున -
సీతను చేర్చిరి అశోకవనము -

చూచిన దృశ్యము మదిలో చెరగక
వ్యధతో సీత అశోకవనమున
రామధ్యానమున ఉన్నది నిరతము
దుఃఖశమనము రామనామము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

49

నాగపాశ బద్ధుడైన రాముని వంత

నాగపాశముల బంధములతో
బుసల మాదిరి నిట్టూర్పులతో
మేన గాయముల నెత్తుట తడిసి
నేల నుండిరి రామలక్ష్మణులు.

వానర యోధులు చెంతనె వుండిరి
బలవంతుడును ధైర్యవంతుడగు
రామచంద్రుడు శరములున్నను
మూర్ఛ తేరెను కనులు తెరచెను.

దీన వదనమున నేలను బడిన
లక్ష్మణమూర్తిని గాంచెను రాముడు
దుఃఖము ఎగసెను తమ్ముని గాంచి
విలపించెను శ్రీరామచంద్రుడు.

“నమ్మిన తమ్ముడు నేల నుండెను
నే బ్రతికుండియు ఏమి లాభము?
సీతను పోలు భార్య దొరకును
కానీ యింతటి తమ్ముడు దొరకున?

సుమిత్ర తనయుడు నన్ను వదలిన
నేనీ కపులు చూచుచుండగనె
అసువులు వదలెద-ఇకపై నేను
బ్రతికి-తల్లులకు ఏమి చెప్పెద?

పుత్రుని కొరకై ఎదురు చూచెడి
సుమిత్రదేవిని ఏ విధముగను
ఊరడించుట జరుగును నేను
వత్సలేని గోమాతగునామె.

భరత శత్రుఘ్నులు విషయము అడిగిన
ఏమి చెప్పెదను-ఇకపై నేను
వెంట వచ్చిన తమ్ముని వదలి
వెడలిన-మాత నను నిందించును.

శరములు తగిలి లక్ష్మణమూర్తి
శర తల్పముపై-మరణించినటు
పడియుండగను నే గాంచితిని
ఎంత పాపము చేసినాడనో!

సోదర లక్ష్మణ! నా దుఃఖములో
ఊరడించుచు హితము చెప్పుచు
సతతము నన్ను ఏ మరకుంటివి
నా దుఃఖమును తీర్చవ నీవు?

చూపుల వల్లనె బాధ తెలియును
అస్తగిరిని మరి ఉన్న రవివలె
అతి బాధలొ నువ్వుంటివి సోదర!
మాట లేకను పడియుంటి విట.

నాతో నీవు నడచి వచ్చినటు
నీతో నే యమపురికి నడచెద
బంధు లందరికి ఇప్పుడ వీవు
నోరు విప్పి మాటాడి ఎరుగవు.

అయిదు వందల శరముల నొదిలే
కార్తవీర్యుని మించినవాడవు
వేయి చేతులతో అతడు వేయును
రెండు చేతులతో నీవు వేతువు.

ఇంద్రుని శరముల నయినను నీవు
అస్త్ర బలముతో కూల్చి గలుగుదువు
అసురుని శరముల నేలను బడితివి
అమోఘ బలునికి దుస్థితి కలిగెను.

లంకాపతిగా విభీణాఖ్యుని
చేసెద నన్న ప్రతిన తీరదా?
అన్యత మగునది-అది నా వేదన
నే మనలేను తమ్ముని వదలి.

ఓ సుగ్రీవా! కిష్కింధకు పో,
బలవంతుడు ఆ దశకంధరుని
ఎదిరించగను ఉండను గనుక
నిన్ను ఆతడు ఇడుమల బెట్టును.

వానర వీరుల చేర్చుకు నీవు
చారిధి దాటి కిష్కింధకు పో
చాయునందనుడు యుద్ధమునందు
అసాధ్యమైన పనిని చేసెను.

జాంబవంతుడు గవాక్షుకున్నా
సామర్థ్యముతో పోరు సలిపిరి
మైంద ద్వివిదులు సమరము చేసిరి
సంపాతి, కేసరులు పోరిరి ఘనముగ.

గజుడు, గవయుడు గవాక్ష శరభులు
నాకొరకై తమ అసువులనైనా
అర్పణ చేయగ సిద్ధపడుచును
సమరాంగణమున ముందు కురికిరి.

ఓ సుగ్రీవా! ఎంత చేసినను
విధిని దాటగ ఎవ్వరి తరము
ధర్మము నెంచి శక్తికి తగినటు
చేసితి వంతయు సహృదయుడవు.

వానరులారా! మీరందరును
మిత్రుని కార్యము చేసితిరయ్యా!
మీరిక పొండు ఆనతి నిడితిని”
అనుచు రాముడు తిరిగి మూర్ఛిత.

దుఃఖము నిండిన రాముని పలుకులు
వినిరా కపులు మూర్ఛిల్లుట గని
అమిత దుఃఖమున ఏడ్వసాగిరి
కన్ను లెఱ్ఱబడ నేడ్చిరి బాధతో.

పారిపోవుటకు యత్నము నున్న
కొందరు కపులను విభీషణుండు
గదతో తిరిగి మళ్ళించుకొని
వచ్చుట గాంచిరి కొందరు యోధులు

రామునివద్ద నున్న వీరులు
విభీషణుని గని ఇంద్రజిత్తుని
మదిలో తలచి కలవర పడిరి
పారిపోవుటకు యత్నము చేసిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

50

గరుత్మంతునిరాక - నాగపాశ బంధవిముక్తి

కపిరాజంతట వీరులగాంచి
జలమధ్యమున ఎదురుగాలిలో
తిరుగుముఖముతో ముందుకుసాగే
తీరుగనుంటిరి కారణమేమన

అంగడుడనెను “ఓ మహారాజా!
మేనశరములతో రామలక్ష్మణులు
కనబడలేదా?” అనగా రాజు
కారణమదియేకాదని పలికెను.

“వానరయోధులు భయముతోనున్నటు
తోచుచున్నది-వారందరును
తరులు శిలలను వదిలివేసిరి
ఒకేవిధముగా దిగులుగనుండిరి.

దిక్కులనరయుచు వెనుదిరగకనే
ఒకరినిఒకరు బలముగ గెంటుచు
సిగ్గునువదలి - నేలనుబడిన
వీరులదాటుకు పరుగిడుచుండిరి.”

ఆ సమయమున విభీషణాఖ్యుడు
గదతోవచ్చి వానరరాజుకు
ఆశీస్సులనిడి, రామలక్ష్మణుల
భక్తిగచూచి నిలచెనచ్చట.

వానరయోధులు విభీషణుని గని
ఇంద్రజిత్తుని భయపడుచున్నటు
తెలుసుకున్న ఆ వానరరాజు
జాంబవంతుని పిలిచి పలికెను.

విభీషణుని గని ఇంద్రజిత్తుని
భయమునపరుగిడు వీరులందరకు
దైర్యముగొలిపి గొనిరమ్మనుచు
ఆనతినిడెను వీరుడు వెడలెను.

జాంబవంతుడు తెలియజెప్పగా
నమ్మిరివీరులు-తిరిగివచ్చిరి
భయమువదలినది వారందరును
పోరగ తిరిగి నిలచిరచ్చట.

ధర్మాత్ముడు ఆ విభీషణాఖ్యుడు
దుఃఖించెనట దాశరథులగని
చల్లనిజలముల రామలక్ష్మణుల
కన్నులతుడిచెను అమితభక్తితో.

మూర్ఛితేరక సోదరులుండిరి
విభీషణాఖ్యుడు శోకవశదయి
మదిలో ఎంతో వంతనొందెను
ఇంద్రజిత్తును తిట్టెను అపుడు.

“మాయయుద్ధముతో దుఃఖమునింపెను
పీరవరేణ్యులు కష్టమునుండిరి
తల్లికడుపు చెడబుట్టెను టక్కరి
కూటయుద్ధము చేసెను కుటిలుడు

దాశరథులను నమ్మితినేను
వారి విక్రమము నాశ్రయించితి
గౌరవమ్ముకై ఎదురుచూచితి
రాజ్యకాంక్ష ఇకపోయెను నాకు.

బ్రతికియున్నచో ఆపదలేయిక
నా శత్రువగు రావణాసురుని
ప్రతినీతిరును-కోరికతీరును.”
కుమిలి కుమిలి అటు దుఃఖించగను

విభీషణుని గని వానరరాజు
కొగలించుకొని “ఓ ధర్మజ్ఞా!
రావణుకోరిక నెరవేరదయా,
లంకారాజ్యము నేలెదవీవు.

రామలక్ష్మణులు మూర్ఛితేరుకొని
దశకంధరుని శిరములు తరుగగ
లంక నేలెదవు సందియమేల.”
అనుచుదైర్యమును హితునకుచెప్పెను.

సుగ్రీవుడంతట సుషేణుగాంచి
పలికెనప్పుడు దైర్యమునిండి
“రామలక్ష్మణులు మూర్ఛితేరగనె
వారినిగొనిపో వానరపురికి.

సబాంధవముగా రావణుజంపి
వామనమూర్తి రాజ్యలక్ష్మిని
సురపతికిడినటు అతిశీఘ్రముగా
సీతను రామునిచెంతజేర్చెద.”

ఆ మాటలు విని సుషేణుడపుడు
సుగ్రీవునితో పలికె వినయముగ
“రాజా! పూర్వము అతిభీకరముగ
దేవాసుర స్కాగామము జరిగెను.

ఆ యుద్ధములో దానవవీరులు
ఆయుధములతో సురలను బాదగ
కొందరు అపుడు మూర్ఛనొందిరి
హతులై పోయిరి కొందరుసురలు.

దేవగురుడగు బృహస్పతి-తను
మంత్రవిద్యతో దివ్యోషధులతో
చికిత్సచేసెను-ఆ మూకలిలు
పాలసముద్రపు ఒడ్డునదొరకును.

వాటినితెమ్మని వానరవీరుల
నిపుడేపంపుము-మనవానరులు
గిరులలొనున్న ఆ మూలికలు
గుర్తుపట్టి ఇట తేగలరయ్యా!

సంజీవకరణి-విశల్యకరణి
రెండుమూలికలు దేవతలప్పుడు
సృజించినారు వాటినితేవలె
అందుకునీవు సమర్థులనంపుము.

అమృతమ్ముకై పాలసముద్రము
చిలికిరి అచ్చటి సంద్రపుదాపున
ద్రోణపర్వతము చంద్రపర్వతము
అనెడు గిరులు రెండున్నవి రాజా!

సంజీవకరణి-విశల్యకరణి
ఆ గిరులందు సురలునాటిరి
వాయునందనుని వేగమె పంపుము
దివ్యోషధులను తెచ్చునాతడు.”

సుషేణుడటుల చెప్పుచుండగా
ప్రభంజనముగా గాలివీచెను
సంద్రజలమును చెదరగొట్టుచు
భూమికదలునటు గాలివీచెను.

లంకాద్వీపము నందలితరువులు
విరిగిపడినవి సంద్రమునందు
సంద్రమునందలి జలజంతువులు
మహాసర్పములు పరుగిడి దాగెను.

అంతలోనె అతిబలవంతుడగు
వినతాసూనుడు గరుత్మంతుడు
జ్వలించునట్టి అగ్నిహోత్రమై
వారందరకు అగపడినాడు.

గరుత్మంతుని గాంచినంతనే
శరరూపమున రామలక్ష్మణుల
బంధించిన ఆ పాములన్నియు
పారిపోయినవి - ఆశ్చర్యమది.!

బుసలనాగులు అసువులునిలవగ
గరుత్మంతుని గాంచిపరుగిడె
అంతట ఖగపతి ఆప్యాయముగ
రామలక్ష్మణుల వంకజూచుచు

గాయములున్న శరీరరమ్ములను
చంద్రకాంతితో చల్లగవెలిగే
చేతులతో ఆ ఖగపతి తడిమెను
గాయములన్నీ మాయమయ్యెను.

మిలమిలమెరిసే శరీరములతో
తేజము బలము ఉత్సాహమ్ములు
బుద్ధికుశలత జ్ఞాపకశక్తి
రెట్టింపైనవి దాశరథులకు.

ఆనందముతో వినతాసూనుడు
వీరవరేణ్యులు రామలక్ష్మణుల
లేవనెత్తెను మనసునిండుగా -
గుండెకుచేర్చుకు సంబరపడెను.

రాముడుఅడిగెను మహితమూర్తిని
ఆపదలో మమ్మాదుకొంటి వనె
తండ్రినిచూచిన ఆనంద మది
కలుగుచున్నది అనెనుప్రియముగ.

రామునిప్రశ్నలు విని ఖగరాజు
ఆనందముతో గుండె పొంగగా
కనులు చెమర్చగ పలికెభక్తిగా
“రామా! నేను నీకు హితుడను

నీకుప్రియమునుగూర్చుట నాపని
బహిః ప్రాణము అనుకో-నన్ను
గరుత్మంతుడను నామధేయుడ
నీకు సాయపడ వచ్చినానయా.

మేఘనాథుడు క్రూర రక్కసుడు
మాయతొవదలిన నాగపాశముల
సురగంధర్వులు సురపతిఅయినను
విడిపించగను శక్యముగాదు.

మహావిషముతో కరకుకోరలతో
కద్రువసంతతి విషనాగులను
మాయతో శరములుగాను చేసెను
ఇంద్రజిత్తు అతి మాయలమారి.

రామా! నీవు ధర్మజ్ఞుడవు
నీ విక్రమము వ్యర్థముగాదు
తమ్మునితో నువు రిపునికూల్చెదవు
విజయము తప్పదు విజయరాఘవా!

మీ ఆపదవిని వచ్చితి రామా!
మాయ యుద్ధమున అసురులు ఘనులు
మీరు శూరులు - ఋజువర్తనులు
అందువల్ల అతి మెళకువముఖ్యము.

శత్రువునైనను ప్రేమించెదవు
కానీ ఆజిని అసురుల నమ్మకు-"
అనుచుతిరిగి ఆ గరుత్మంతుడు
రామచంద్రుని కౌగలించుకొని

“ఆనతిసిమ్ము పోయివత్తును
నాస్నేహమది ఎటుల అనుచును
ఆలోచించకు - వీరుడవీవు
విజయమునందగ తెలియునుసర్వము.

లంకలో శ్రీలను - బాలుర, వృద్ధుల
రక్షించి మరి మిగిలిన అసురుల
రావణుకలిపి కడతేర్చుమయా!
అమ్మసీతను గ్రహించు తండ్రీ!”

అనుచుఖగపతి దాశరథులకు
ప్రదక్షిణించి కౌగిలించుకొని
అతివేగముగా నింగిమార్గమున
రివ్వన ఎగిరెను సుడిగాలివలె.

దాశరథుల ఆనందము గాంచి
అమితోత్సాహము నిండిరికపులు
సింహనాదముతో శంఖములూదిరి
భేరీమృందగ ఘోషనింపిరి.

చాలములూపిరి ఆనందముగా
భుజములుచరిచి అరచిరి ముదముగ
భూరితరువులను పెరకిరి బలముగ
యుద్ధముచేయగ ముందునిలిచిరి.

లంకానగరపు ద్వారమ్ములను
ముట్టడించిరి మహావీరులు
తొలకరిమేఘపు ఉరుములవలెను
కపులగొంతులు ఉరిమెను నింగిని.

॥శ్రీరఘరాముని॥

51

ధూమాక్షుడు పోరుకు వచ్చుట

సింహనాదములు కోలాహలము
సభలోనున్న రాజు వినగనె
మంత్రుల గాంచి పలికెనప్పుడు
“కపులు ముదముగ నరచుట వినుడు

ఆనందమునకు కారణముండును
శరబంధములు విడివడిపోయెన ?
వివరము తెలియుడు” అని, యోధులకు
ఆనతి నిడెను అసుర భూపతి.

ప్రాకారముపై నిలబడి అసురులు
తిన్నగ చూచిరి వానర సేనను
హాయిగ ముదముగ తిరుగు సోదరుల
రామలక్ష్మణుల గాంచిరి వారు

హడలిపోయిరా అసురవీరులు
వడిగా పోయి రాజుకు చెప్పిరి
వెలవెల బోయెను రాజు వదనము
దిగలుతొ గుండియ బరువై పోయెను.

వరప్రసాదమగు భీకరశరములు
రవి తేజముతో సరిపడునట్టివి
వాసుకి వంటి విషసర్పములు
నిష్పలమెన్నడు కాలేదవి.

అంతటి శరములు వ్యర్థమైనవి
రోషము తిరిగి పెరిగె రాజుకు
అఖండ సేనతో యుద్ధము చేయగ
ఆనతి నిచ్చెను ధూమాక్షునకు.

రాజుకు వందన మిడి ధూమాక్షుడు
సైన్యాధ్యక్షుడు సిద్ధము చేసిన
అసుర సేనలతో అతి భీకరులతో
పోరుసలుపగా బయలుదేరెను.

నడుముకు గంటలు కట్టిరి అసురులు
శూల ముద్గర పట్టసమ్ములతో
గండ్రగొడ్డకులు ఘనమగు గదలతో
ఇనుప గుదియలు బల్లెము లీటెలు

ఆయుధధారులు రాక్షసయోధులు
రణోత్సాహమున గజతురగముల
నాలుగు దిక్కుల నుండి నడచిరి
బంగరు తేరులు నడచెను వడిగా

వృకముఖమ్ములు, సింగపు ముఖముల
కంచరగాడిదలుండిన రథము
ఘనమగు నరదము నధిరోహించి
పోరుకు వచ్చెను ఆ ధూమాక్షుడు.

పోరుకు సాగె ధూమాక్షుడు తా
పశ్చిమ ద్వారము చేరు సమయమున
అపశకునములు-శిత్పాతములు
కనబడి మదిలో కలవర పడెను.

రథశీర్షమున గ్రద్ద వ్రాలెను
నెత్తుటి వాన కురిసె మేఘము
భూమి చలించి చీకటి కమ్మెను
అతి భీకరముగ గాలి వీచెను.

రాక్షస యోధులు భయపడిపోయిరి
కొందరు వీరులు మూర్ఛపోయిరి
అయినను ఆ బలవంతుడు అసురుడు
దుశ్శకునములను లెక్కిడ లేదు.

ముందుకు సాగెను అఖండ సేనతో
ముందర చూచెను వానర సేనను
మరియొక సంద్రము పోలిన సేన
రాముని ఆజ్ఞతో నడచే సేన.

॥శ్రీరఘరాముని॥

52 హనుమంతుడు ధూమాక్షుని హతము చేయుట

పోరగ సేనతో వచ్చెడి అసురుని
వానర సేనావాహిని చూచెను
సింహ నాదములు చేసిరి వీరులు
ఘోరయుద్ధము జరిగిన దపుడు.

వివిధాయుధముల అసురవీరులు
కొట్టుచుండిరి కపియోధులను
భూరి తరువులతో పెద్ద శిలలతో
కపులు కొట్టిరి అసుర సేనను.

శరములువేసి అసురుల చంపిరి
శిలలను విసరి కపులు చంపిరి
గదలతో కూల్చిరి అసురులనప్పుడు
గోళ్ళతో చీల్చిరి కపులు అసురులను

ఎందరొ కపులు నేలకొరిగిరి
అసురులెందరో అసువులు బాసిరి
నెత్తురు త్రాగే రక్కసి మూకను
నెత్తురు గ్రక్కగ మోదిరి కపులు.

తరుల దెబ్బలకు శిలల తాకిడికి
కుప్పలు కుప్పలు కూలిరి అసురులు
రథములు విరిగి అశ్వము లుడిగి
బీభత్సముగా గజములు ఒరిగెను

గోళ్ళతో చీల్చి-కోరల కొరికి
కాళ్ళతో తన్నిరి అసుర వీరులను
కపుల దెబ్బలకు నిలబడలేక
పరుగిడ జొచ్చెను రాక్షసమూక

సేనలు చెడురుట గని ధూమాక్షుడు
క్రోధము నిండి కపులను కూల్చగ
విజృంభించెను, కొందరు అసురులు
అతని వెంటబడి వచ్చిరి పోరగ.

ఈటెల పొడిచి చంపిరి కపులను
పట్టసాలతో ఇనుప గుదియల
ముద్గరాలతో మోదిరి కపులను
కపులెందరొ అట నేల కొరిగిరి

కర చరణములు తెగి పడిపోయెను
గుండెలు బయటకు ఊడి వచ్చెను
ప్రేగులు తెగిపడి వ్రేలాడినవి
బీభత్సముట తాండవించెను.

అల్లె త్రాటి ధ్వని వీణాస్వనమై
యోధుల ఎక్కిళ్ళన్న తాళముల
మూల్గులు మంద్ర స్వర నాదమయి
యుద్ధ భూమిలో సంగీతమ్మడి.

పకపక నవ్వుచు ఘనమగు వింటితొ
కపులను చిందరవందర చేసే
ధూమాక్షుని గనె ఆంజనేయుడు
క్రోధము నిండి కన్నులు ఎఱుపై

కొనలు తేరిన ఘనమగు శిలను
విసరెను అసురుని రథము మీదకు
ధూమాక్షుడు గని అదిరిపోయెను
నేలకు దూకెను దక్కుట కొరకై.

మారుతి విసరిన ఘనమగు శిలతో
రథము కూలెను ముక్కలాయెను
అంతట పావని భూరి వృక్షమున
తలలు పగులునటు బాదె నసురులను.

తనపై బడెడు హనుమంతునిపై
శిరమున విసరెను ఘనమగు గదను
నెత్తిని బడిన-మేకులు నిండిన
గదను మారుతి లక్ష్యపెట్టక

అసురుల కూల్చి ఆంజనేయుడు
మరియొక శిలను-కొనలు తేరినది
లీలగ నెత్తి ధూమాక్షునిపై
దూకగ నసురుడు గదతో నిలచెను.

చేతిలో నున్న శిలనంతటను
నూటిగ విసరెను అసురుని నెత్తిన
తల పగిలినది చెదిరిపోయినది
నేల కొరిగి ఆ అసురుడు మడసెను.

ధూమాక్షు నంతము చూచెను సేనలు
మిగిలిన కొందరు పారిపోయిరి
పవన తనయునికి వానర వీరులు
ముదము నిండగా పూజలు చేసిరి

శ్రీరఘరాముని॥

53

వజ్రదంష్ట్రుడు పోరుకు వచ్చుట

‘హనుమంతుడు ధూమాక్షుని చంపెను’
వార్త పిడుగువలె వినెను రావణుడు
విష సర్పము వలె నిట్టూర్పులతో
వజ్రదంష్ట్రుని పిలచి పలికెను.

ఘనమగు నరదము నెగురు పతాకలు
బంగరు పనులతో వెలిగే తేరుకు
ప్రదక్షిణించి వజ్రదంష్ట్రుడు
అధిరోహించి సాగెను సేనతో.

“రాముని-వాని తమ్మునితోను
సుగ్రీవుని ఆ కపివీరులతో
కూల్చి రమ్ము” అన, ఆ మాయావి
వజ్రదంష్ట్రుడు కదలె పోరుకు.

కొండలవంటి గజములున్నవి
ఆయుధాలతో రాక్షస యోధులు
వర్షాకాలపు మేఘములన్నటు
కోలాహలముగ బయలుదేరిరి.

గజములతోను గుఱ్ఱములతో
ఓంటెలు, కంచర గాడిద బలముల
ధ్వజ పతాకల నిలచిన రథములు
వివిధాయుధములు దాల్చిన సేన

రాక్షస సేనల ఆయుధాలతో
తళతళలాడి-సింహ నాదముల
దిక్కులన్నియు పిక్కటిల్లెను
దక్షిణ ద్వారము చేరెను సేనలు.

రాక్షస సేనలు బయలుదేరగా
అశుభములెన్నో అగపడె నచట
నింగినుండి మరి నిప్పులు రాలెను
నక్కలు భీకర రోదన చేసెను.

రాక్షస వీరులు కలవర పడిరి
వజ్రదంష్ట్రుడును గాంచెను వాటిని
ధైర్యము చెదరక నిలబెట్టుకొని
పోరగ సాగెను తన వీరులతో.

అసుర సేనలను గాంచిరి కపులు
సింహనాదముల వానర వీరులు
కలియబడగను ఘన సంగ్రామము
జరిగెనప్పుడు అతిభీకరముగ.

ఇరు ప్రక్కలలో వీరులు ఒరిగిరి
అంతట కపులు ఘనమగు తరువులు
శిలలను విసరి కూల్చిరి అసురుల
అరపుల సవ్వడి నింగి కెగసినది.

అరచేతులతో చరచుచు కపులు
అంతము చేసిరి అసురు లెందరినో
వానర యోధుల చేబడి అసురులు
అసంఖ్యాకముగ మన్నున కలిసిరి.

వాడి శరములతో వజ్రదంష్ట్రుడు
యముని మాదిరిగ సంచరించెను
ఆయుధ విద్యలొ ఆరితేరిన
అసుర వీరులు చంపిరి కపులను.

కపులు కూలుట గాంచె నంగదుడు
ప్రళయాగ్ని వలె విజృంభించెను
మహా వృక్షమును పెళ్ళగించెను
మారణ హోమము ప్రారంభించెను.

పరాక్రమమ్మున ఇంద్ర తుల్యుడగు
అంగదుడపుడు అతి భీకరముగ
పోరు సలిపెను కూల్చె-నసురులను
రథములు తురగము లెన్నో కూలెను.

విరిగిన ధ్వజములు-రక్త ధారలు
ఒరిగిన గజములు-దేహ ఖండములు
ఆభరణమ్ములు రంగుల దుస్తుల
తారల నింగిగ తోచెను నేల.

భీకర యుద్ధము చేయుచు నున్న
అంగదు గాంచి అదిరిపోయిరి
పెనుగాలులకు కొట్టుకు పోయెడి
మేఘము లన్నటు అసురులు చెదరిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

54

అంగదుడు వజ్రదంష్ట్రుని కూల్చుట

అంగదుడటుల విజృంభించగ
అసుర సేనలు వెన్నుచూపుట
వజ్రదంష్ట్రుడు చూచెనప్పుడు
అతిక్రోధమున రెచ్చిపోయెను.

వజ్రాయుధమును పోలు సవ్వడితో
వింటిని త్రిప్పుచు కపిసేనలపై
వజ్రదంష్ట్రుడు విడచెను శరములు
మడసిరి ఎందరో వానరవీరులు.

వానరయోధులు తరులుశిలలతో
చిడుకబాదిరి అసురులెందరినొ
తెగినశిరములు కరచరణములు
కశేబరమ్మల నిండెను నేల.

మృతదేహమ్మల తినుటకొరకునై
గుంపులు గుంపులు పక్షులు వచ్చెను
వానరసేన అసురసేనలు-
అతిభీకరముగ పోరుసలిపెను.

వజ్రదంష్ట్రుని కంటిముందరే
వానరసేనలు అసురులజంపిరి
భయపడి పరుగిడు అసురులగాంచి
ప్రళయభయంకర యుద్ధముచేసెను.

సూటిగనాటే శరము విడచెను
ఆరు ఏడుగురు ఎనిమిదిమంది
తొమ్మిండుగురును ఒక్క అమ్ముకే
నేల కొరుగుట జరిగెనప్పుడు.

వానరయోధులు భయపడిపోయి
సురలు విధాతను చేరినట్టుగా
అంగదమూర్తి చెంతచేరిరి
అంతయుగాంచెను కపికిశోరము.

అంగదుడపుడు ఎదురుగబోయి
వజ్రదంష్ట్రునితో కలియబడగను
సింగము, కరులను తీరుగ యోధులు
పరమకృద్ధులై పోరుసలిపిరి.

మదకరిపైన తోమరమ్ములన
వజ్రదంష్ట్రుడు అంగదుపైన
ఆయువుపట్టలొ వేయిబాణములు
విడచి వీరుని బాధించగను.

సర్వాంగముల శరములు తగిలి
నెత్తుటతడిసెను దేహమంతయు
వీరుడంగదుడు జంకక తిరిగి
విసరెనొక్క ఘనవృక్షము నపుడు.

వచ్చెడితరువును వజ్రదంష్ట్రుడు
అనేకశరముల తునకలుచేసెను
తిరిగి అంగదుడు గిరిశిఖరమును
విసరి - చేసెను సింహనాదము.

అంతట అసురుడు తనరక్షణకై
గదతో నేలకు ఉరికినంతనే
గిరిశిఖరమది రథమునపడెను
విరిగెను రథము చచ్చెనశ్వములు.

దానిని గాంచిన అంగదుడపుడు
మరియొక కొండను వృక్షమ్ములతో
పెళ్ళగించెను విసరివేసెను
సూటిగపడినది అసురునిపైన.

ఆ దెబ్బకు మరి వజ్రదంష్ట్రుడు
నెత్తురు కక్కుచు మూర్ఛిలిపడెను
మూర్ఛ తేరుకొని క్రోధముపెరిగి
గదతోఅంగదు రొమ్మునకొట్టెను.

తృప్తిరక వజ్రదంష్ట్రుడు
ద్యుంద్యయుద్ధము చేయగదాకెను
వీరులిద్దరు నెత్తురు గ్రగ్గుచు
బుధుడంగారకు లన్నటు పోరిరి.

అంగదుడంతట ఘనుమగు తరువుతో
పోరగరాగా - వజ్రదంష్ట్రుడు
మరియొక తరువును పెరకిఉరికెను
పోరిరి వీరులు - జయాభిలాషులు.

తిరిగి ఖడ్గముల పోరుసలిపిరి
తనువునిండ గాయమ్ములునిండి
నెత్తుట తడిసి పూచినయట్టి
మోదుగు తరువుల పోలియుండిరి.

మోకాళ్ళపైన నిలబడిపోరిరి
అంతలోనె కపియోధుడు లేచెను
దెబ్బతిన్న సర్పమ్ముగ లేచి
పదునుగ నున్న ఖడ్గముదూసి.

ఒక్కవేటులో వజ్రదంష్ట్రుని
శిరసుత్రుంచెను - అసురుడు కూలెను
అదిగాంచిన ఆ రాక్షసవీరులు
ప్రాణ భయమున పారిపోయిరి.

వాలిపుత్రుడు వీరయోధుడు
వజ్రదంష్ట్రుని రణమునగూల్చి
పూజలనందుచు సురల మధ్యలో
సురనాయకుడన తేజమునిండెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

55

అకంపనుడు పోరుకు వచ్చుట

“వజ్రదంష్ట్రుని కూల్చె నంగదుడు”
వార్తను వినెను లంకాధీశుడు
ప్రక్కనె నిలచిన సేనాపతితో
పలికెనప్పుడు పంక్తి కంధరుడు.

“అస్త్రకోవిదుడు అకంపనుండు
అహర్నిశము నా మేలు కోరును
అతడు సమర్థుడు రిపుల గూల్చగ”
అనుచు అకంపను నంపెను పోరుకు.

భయంకరమ్ముగు ఆకారమ్ముల
మేఘవర్ణముతో కుండలాలతో
మహాధ్వనులవి ఎగయుచుండగా
రాక్షససేన కదలెను పోరుకు.

సురలకు సైతము కంపించడని
అకంపనునిగా భ్రాతి గాంచిన
అసురుడు రవివలె తేజము నిండి
అని చేయుటకై బయలుదేరెను.

పోరుకు సాగెడి తేరుకు పూన్చిన
గుఱ్ఱము లవ్వి ఆగెను - అలసెను
అకంపనునికి వామ నయనము
కంపించినది అశుభముతోచగ.

వెలవెల బోయెను అసురుని వదనము
మాటలు తడబడె, మబ్బులు క్రమమ్మును
పక్షులు, మృగములు - చెవులు చిల్లుపడ
విపరీతముగా అరచినవపుడు

దుశ్శకునములను లెక్కచేయక
ముందు కురికెను అకంపనుండు
అతని సేనలు నడచిన ధ్వనికి
భయము నందినవి వానరసేనలు.

శిలలు తరువుల నిలచిరి కపులు
రాముని కోసము వానరవీరులు—
రావణుకోసము అసుర సేనలు—
అసువుల నిడుటకు సిద్ధము నుండిరి.

ప్రచండ యుద్ధము సాగెనప్పుడు
జయాభిలాషలు పోరసాగిరి
ధ్వనులతో దిక్కులు పిక్కటిల్లెను
పర్వత కాయులు వీరులందరు.

వీరుల పదముల త్రొక్కిడి కచట
లేచిన దుమ్ము దృష్టినాపగ
అసురులు అసురుల చంపసాగిరి
కపులు కపులనే కూల్చిరచ్చట.

నెత్తుటితో ఆ నేలంతయును
చిత్తడి చిత్తడి అయిపోవగను
విగత జీవుల కుప్పలు కుప్పలు
బీభత్సమ్మట తాండవించెను.

పరిఘలతోను తోమరాలతో
గదలతో అసురులు పోరుచుండగా
పర్వతకాయులు బాహుబలముతో
చరచి చంపిరి అసురవీరులను.

కోపము హెచ్చి అసుర సేనలు
తిరిగి చంపిరి కొందరు కపులను
అంతట కపులు ఆయుధమ్ములను
ఊడబెరికి—ఘన తరువుల బాదిరి.

వానరవీరులు మైందద్వివిదులు
కుముదుడు, యోధుడు ముందుకు వచ్చి
లీలగ తరువుల నెత్తి బాదుచు
కూల్చిరి గుంపులు గుంపుల అసురుల.

॥శ్రీరఘరాముని॥

56

అంజనేయుడు అకంపనుని అంతము జేయుట

రాక్షస వీరులు కూలుట గాంచి
క్రోధవశుడయి అకంపనుండు
వానర సేనలు దండిగ నున్న
తావుకు తేరును పోనిమ్మనుచు

“పోరున వానర వీరుల కూల్చెద
వారి శౌర్యము భంగపరచెద”
అనుచు సారథిని ఆజ్ఞాపించగ
అమిత వేగమున తేరు సాగెను.

అకంపనుండు శర వర్షమును
కురిపించగను వానర వీరులు
పోరగలేక భయముతో నపుడు
నలుదిక్కులకు పరుగిడసాగిరి.

అకంపనుని ఆ శరముల ధాటికి
కూలేడి కపులను సోదర వీరుల
చూచెను మారుతి—ఆ బలవంతుడు
హనుమంతుడట చేరెను వేగమె.

వాయు నందనుడు వచ్చుట గాంచి
దిగులు వదలిరి వానర వీరులు
ఆకంపనుండు వాతాత్మజుపై
శరవర్షము కురిపించ సాగెను.

సురపతి చేత కురిపించబడు
తెరిపి లేనిదగు వర్షమన్నటు
వదలెను శరములు ఆకంపనుండు
హనుమంతుడవి లక్ష్మ్యపెట్టక

ఆకంపనుని మర్దించగ నెంచి
పరుగిడె మారుతి అసురునివైపు
వాయు తనయుని పద ఘట్టనకు
భూమి వణకెను గిరులు కదలెను.

అంతట పావని తన చేతులలో
ఆయుధ మేదియు లేదని తెలిసి
త్రోవలొ నున్న ఘనమగు గిరిని
అవలీలగను చేత గ్రహించెను.

గిరిని చేతులలొ త్రిప్పుచు మారుతి
ఆకంపనునిపై విసరగ నంత
అర్థ చంద్ర రూపమ్ము గలిగిన
శరమును వదలెను ఆకంపనుండు.

అసురుని శరముతో ఆ పర్వతము
అంతరిక్షమున ముక్కలై నది
అంతట మారుతి అమిత కోపమున
అవలీలగ ఘనతరువును బెరకెను.

కొండవంటి ఇను మద్ది తరువును
హేలగ త్రిప్పుచు వీర వరేణ్యుడు
ఆకంపనునిపై విసరగ నడచుచు
త్రోవలొ గజముల సేనల బాదెను.

వడిగా సాగే వాతాత్మజునికి
అడ్డు తగిలిన తరువులు కూలెను
పదముల పోటుకు పుడమి వణకెను
హడలిపోయిరా అసుర వీరులు.

యముడై వచ్చెడ వాయునందనుని
వీక్షించిరి ఆ రాక్షస వీరులు
కలవరపడిరి-కొందరు చచ్చిరి
మిగిలిన కొందరు పారిపోయిరి.

అటులాదనుజుల దునుముచునున్న
హనుమను గాంచెను ఆకంపనుండు
అమిత కోపమున సింహనాదమున
శర సంధానము చేసి విడచెను.

వాడి కలిగిన పదునాల్గమ్ములు
విడచెను, మారుతి చలించలేదు
వృక్షములున్న గిరివలె చెదరక
నిలచెను పావని శరముల నెదిరి.

శరములు తగిలిన వాయునందనుడు
పూచిన అశోక తరువుగ తోచెను
పొగలేనట్టి అగ్నిహోత్రమై
నిలచెను వీరుడు ఆ రణభూమిని.

అంతట మారుతి చెంతనె వున్న
భూరివృక్ష మవలీలగ పెరికి
అసురుని నెత్తిని వేసెను ఒకటి
అకంపనుడు కంపించి ఒరిగెను.

అకంపనుండు కూలుట గాంచిరి
గజగజ వణకిరి అసురయోధులు
తరుముచు వచ్చెడి కపుల కందక
వడిగా పరుగిడసాగిరి భయమున.

అసురులందరూ పారిపోయిరి
ఆ రణధీరుని మారుతినపుడు
పూజించగను పావని తిరిగి
వానరయోధుల నభినందించెను.

అంజనేయుని పూజించుచును
ఆనందముగా సింహనాదమును
ఆ కపులందరు చేయగనపుడు
అదిరిపోయిరి అసురులు లంకలో.

అమితబలాధ్యుని కై టభాసురుని
అంతముచేసిన శ్రీహరివోలె
అంజనేయుడు అసురునికూల్చి
ఆనందమును అనితోనిడెను.

పూజలనందిన హనుమంతునిగని
రామలక్ష్మణులు వానరరాజు
మహావీరులు విభీషణుండు
గౌరవించిరి ప్రశంసించిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

57

ప్రహస్తుడు పోరుకు కదలుట

“అకంపనుని హనుమంతుడు కూల్చెను”
వార్తను వినిన లంకేశ్వరుడు
అది నిజమా! అను సందేహమున
అదరిపాటునకు లోనైనాడు.

చిన్నబోయినది రాజువదనము
చెంతనెవున్న సచివులచూచెను
ముహూర్త మాత్రము యోచనచేసుకు
అప్పటికప్పుడు బయలుదేరెను.

లంకాపట్నపు రక్షణచూడగ
బయలుదేరెను రాక్షసరాజు
అప్రమత్తులై సేనలూండుట
రాజుగాంచెను తృప్తినందెను.

వానర సేనలు ముట్టడించుటది
గాంచి కలవరము నందినరాజు
సభాభవనము చేరగనంత
ప్రహస్తుగాంచి పలికెనప్పుడు.

“ప్రహస్తుడా! నువు రణకోవిదుడవు
నేనో, తమ్ముడు కుంభకర్ణుడో,
నీవో, తనయుడు మేఘనాధుడో,
నికుంభుడో, మరి తగినవారము.

సేనాపతివి-నీవు సేనతో
సింహనాదము చేసినంతనే
సుశిక్షితులు మరి కాని వానరులు
స్థైర్యము చెదరి పారిపోదురు.

సేనలు చెదరగ రామలక్ష్మణులు
అసహాయులయి దొరికిపోదురు-
అటుగాకున్నను సంకటసమయము
ఇప్పుడు పోరుట తప్పనిసరియగు.

జయమెవ్వరిదో చెప్పగలేము
పోరుచేయక ఊరకున్నచో
పగతుర మనలను చంపితిరును
కావునయుద్ధము చేయకతప్పదు.

యోచనచెప్పితి నాకుతోచినది
కీడుగలుగునో మేలుకలుగునో
ఆలోచించి మదిలోమాట
సందియముంచక తెలియబరచుము.”

రాక్షసగురువు అసురరాజుతో
పలుకునట్టుగా ప్రహస్తుడపుడు
“ఓ మహారాజా! ఈ విషయమును
మంత్రులతో నువు చర్చించితివి.

సీతాదేవిని ఇవ్వకపోయిన
పోరుతప్పదని నిర్ణయమైనది
యుద్ధముతప్పదు అనెడివిషయము
మాకందరకు తెలిసెనుస్వామీ!

రాజా! నీచే గౌరవమందితి
ఎంతో సంతోషము నిడితివి
అక్కరలో నీ ప్రక్కన నిలతును
ఆలుబిడ్డలను అసువులు విడచెద”

అనుచు ప్రహస్తుడు ఎదుటనె వున్న
సేనాధ్యక్షుని చూచి పలికెను
“పిడుగుల బోలు శరములు తగిలి
చచ్చిన రిపులను తినును పక్షులు.

సేనల సిద్ధము చేయుము” అనగా
అఖండ సేన వివిధాయుధముల
ఆలస్యము చేయక నిలచెను
మదకరి తుల్యులు వీరులందరు.

విజయము కోరుచు రాక్షస వీరులు
జప హోమముల వేదవిదులను
గంధాక్షతలతో పూజించగను
సుగంధ పరిమళ మంతయు నిండెను.

విజయము కోరి మంత్ర పూతముగ
విరి దండలను దాల్చిరి వీరులు
కవచములతో ధనుసులు దాల్చిరి
రావణ ప్రభువుకు వందన మిడిరి.

లంకేశుని కడ వీడ్కోలు గొని
ప్రహస్తుడపుడు సాగెను సేనతో
అద్భుతమైన సర్ప ధ్వజముతో
అమరిన తేరును అధిరోహించెను

అసురుని కొరకై అమరిన తేరు
సృష్టినె హేళన చేయుచున్నటు
మనోహరముగ కనబడె నచట
అతి సమర్థుడా తేరుకు సారథి.

ఉరుముల బోలి మ్రోగె దుండుభులు
వివిధ వాద్యముల శంఖ ఘోషలు
పొంగిన కడలి పుడమి ముంచునటు-
మహా కాయులతో సాగెను సేనలు.

ప్రహస్తు వెంబడి అతని సచివులు
నరాంత, కుంభ, మహానాథులు
సమున్నతుడను అతిబలవంతులు
సేనతోనడచిరి ఉత్సాహముతో.

ప్రళయకాలమున యమునిగ అసురుడు-
పొంగెడి కడలిగ అసురసేనలు-
చేసెడి ఘోష సింహనాదములు
దిక్కుల కెగయగ జంతువు లడలెను.

అపశకునములు అగపడెనప్పుడు
మాంసభక్షణచేయు పక్షులు
భయంకరముగ వలయమ్ములుగ
అరదముపైన ప్రదక్షిణించెను.

అంతరిక్షము నిప్పులు రాల్చెను
ఈదరగాలి వీచెనప్పుడు
గ్రహముల కాంతి మాసిపోయెను
మేఘ గర్జనలు భీతి గొలిపెను.

ప్రహస్తు నరదముపైన వ్రాలిన
గ్రద్ద, ముక్కుతో రెక్కలు పొడుచుకు
అశుభసూచన అన్నటులున్నది
నెత్తుటివాన కురిసెనప్పుడు.

రథసారథి అతి సామర్థ్యముతో
అనేక రణముల రథము తోలెను
అంతటి సారథి చేతనుండిన
కొరడా జారెను అశుభసూచనగ.

సమప్రదేశమున జారె నశ్వములు
అష్టవసువులను మించిన యట్టి
దేహకాంతితో వెలుగు ప్రహస్తుని
మేనికాంతి అపుడంతరించెను.

వానర వీరులు సేనను గాంచిరి
ఎదిరి నిలువగ వారందరును
ఘనమగు శిలలు తరువుల బెరకగ
అతిభీకరమగు ధ్వని వెలువడెను.

ఉభయ సేనలలో వీరులందరు
సింహగర్జనలు చేయసాగిరి
అరపులు, సవ్వడి అట్టహాసముల
నింగీ, నేల పగులునట్లయె.

జయింతునన్న ఆశ పెంచుకొని
ఆ కపిసేనలు బలహీనులని
అగ్నిహోత్రమున పడు మిడుతవలె
అసురుడు దూకెను ఆ రణభూమిని.

॥శ్రీరఘరాముని॥

58

నీలుడు ప్రహస్తు నంతము జేయుట

వచ్చెడి వీరుని గాంచెను రాముడు
వివరములడిగెను విభీషణాఖ్యుని
చిరునగవుతో శ్రీరాముడు వినగ
తెలిపెను అతడు ప్రహస్తుడనుచు.

“రావణ సేనానాయకుడతడు
మూడవ వంతు సేనకు అధిపతి
ప్రసిద్ధిగాంచిన పరాక్రముడు
అస్త్రము లెరిగిన అతి బలవంతుడు.”

శక్త్యాయుధము అష్టలు అనెడి
తళతళలాడెడి ఆయుధములతో
శూల ముసలములు ఇనుప గుదియల
ఈటెలు, గదలు, గండ్రగొడ్డకుల

అసుర వీరులు తాకిరి కపులను
మహాకపులు తమ ఆయుధాలుగా
పూచిన తరువులు పెద్ద శిలలతో
ఎదిరి నిలచిరి రాక్షస సేనకు.

శరవర్షము కురిపించిరి అసురులు
శిలలు, తరువులు వినరిరి కపులు
ఘనసంగ్రామము జరిగినదప్పుడు
ఇరు సేనలలో వీరులు ఒరిగిరి.

నరకిరి పొడిచిరి వానర వీరుల
చరచిరి చీల్చిరి అసురవీరుల
చిదుకకొట్టిరి నిశాచరులను
శరముల కూల్చిరి వానరవీరుల.

ప్రహస్తు సచివులు విజృంభించిరి
అతిఘోరముగా కూల్చిరి కపులను
అంతట ద్వీవిదుడు కొండను వినరి
నరాంతకుని తల చిద్రమెనర్చెను.

ఘనమగు తరువుతో దుర్ముఖుడపుడు
సమున్నతుని అవలీలగ కూల్చెను
జాంబవంతుడొక బండరాతితో
మహానాథుని మన్నన కలిపెను.

తారుడు అంతట భూరితరువుతో
కుంభవహాని అట హతముచేయగ
నలుగురు సచివులు కూలుటగాంచి
ఘనసంగ్రామము చేసెప్రహస్తుడు.

శరపరంపరతో కపిసేనలను
కలవరపరచెను ప్రహస్తుడపుడు
కూలినవానర అసురుల గుట్టలు
పర్వతాలవలె అగుపించినవి.

నెత్తుటతడిసిన ఆ రణభూమి
వైశాఖములో విరగ బూసిన
మోదుగ చెట్లతో నిండిన నేలగ
అగుపించినది పారెను రక్తము

కశేబరమ్ములు తీరమ్ములయి
ఆయుధమ్ములు భూరితరువులయి
రక్తప్రవాహము మహాజలముగా
గుండెప్రక్కగల మాంసము బురదగ

జారినప్రేగులు నాచుగ తోచగ
దేహఖండములు మీనమ్ములుగ
మొండెమ్ములవి పచ్చికబైళ్ళుగ
గ్రద్దలు హంసల పోలికచెప్పగ.

రాబందులవి సారసపక్షులు
మేధస్సుమరి నురగతాపోల్చగ
ఆర్తులమ్ములు భీకరధ్వనిగా
పిరికివాళ్ళకు గుండెలవియగా.

యముడుఅనెడి ఘన సంద్రమునందు
కలియుచునున్న ప్రవాహమన్నటు
కనుపించినది ఆ రణభూమి
అతిబీభత్సము తాండవించెను.

హంసలు, సారసపక్షులు, నదిని
శరత్కాలమున దాటినట్టుగ
అశక్యమైన రణమను నదియది
దాటిరి అసురులు కపులవలీలగ.

పుప్పొడి నిండిన కాసారమ్మున
మునుగుచు తేలెడి గజముల మాదిరి
రక్తముతోనట వీరులతనువులు
తడిసి కనబడె అతిభీకరముగ.

రథమునుండి అతినేర్పుగ శరములు
ప్రహస్తుడచట విడచుచుండగా
వానరులెందరొ కూలుచుండగా
నీలుడుచూచెచు విజృంభించెను.

ముందుకురికిన నీలునిగాంచి
ప్రహస్తుడెన్నో శరములువిడచెను
శరత్కాలమున చినుకులకోర్చే
అబోతువలె నిలచెను వీరుడు

శరవర్షమ్మును చూచిననీలుడు
శరముల నసలే లెక్కపెట్టక
పట్టరాని క్రోధమ్ముతో నచటి
సాలవృక్ష మవలీలగ పెరకి

రథాశ్వములను మోదెను నీలుడు
వేగము గలిగిన తురగములపుడు
నేలకొరిగెను - నీలుడు ఎగిరి
ప్రహస్తు ధనుసును లాగి విరచెను.

ధనుసుత్రుంచిన వీరకిశోరము
సింహనాదము చేయగ నంత
భయంకరమ్మగు ముసలాయుధము
చేతధరించి దూకె నసురుడు.

నీలుని నొసట ముసలాయుధమున
కొట్టెప్రహస్తుడు నెత్తురుపారెను
అంతట నీలుడు పరమకృద్ధుడై
తరువుతో రొమ్మున కొట్టెనసురుని.

ఇరువీరులు అతి బలవంతులును
వేగవంతు లుల్పాహవంతులు
నెత్తురుకారుచు వైరమునిండి
పోరెడి మదకరు లన్నటులుండిరి.

యుద్ధములందు వెనుకకు జంకరు
ఎన్నోసంగ్రామముల పోరిరి
సింహము పులులను పోలినవారు
అపజయమెరుగని అతిసాహసులు.

ఒకరిని ఒకరు జయింపగోరి
సేనా నాయకు లిద్దరు అపుడు
తీక్షణమైన తమకోరలతో
ఒకరిని ఒకరు బాధించుచును

పోరుచుండగా ప్రహస్తుడపుడు
ముసలాయుధమును చేతధరించి
అతివేగముగా ఎదుర్కొనగనే
ఘనశిలతో అట నీలుడునిలచెను.

ముసలాయుధమును ఎత్తు లోపలే
విసరెను శిలను నీలుడు - లీలగ
శిల తలపైబడి ప్రహస్తుడంతట
చితికిన తలతో నేలకొరిగెను.

వేరు నరికిన తరువై అసురుడు
నేలవ్రాలెను శిరస్సునుండియు
దేహమునుండియు రక్తప్రవాహము
సెల యేరులుగా పారెనచ్చట.

ఆనకట్టను జలముదాటడు
అటులే అసురులు నిర్వీర్యులయి
ప్రహస్తువీరుడు కూలుటగాంచి
బెదిరిపోయిరి పరుగిడిపోయిరి.

ప్రభువుకు విషయము చెప్పలేకను
మూగవాండ్రుగా నిలచిపోయిరి
వీరుని కూల్చిన నీలుడు అపుడు
రామలక్ష్మణుల మన్నన లందెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

59 రావణాసురుడు మొదటిసారి పోరుకువచ్చి పరాజితుడగుట

అగ్ని తనయుడగు నీలుడు వీరుడు
ప్రహస్తు నెదిరి పోరున చంపిన
వార్తను వినిన లంకేశ్వరుడు
ఎంతో బాధతో దుఃఖితుడయ్యెను.

రాక్షస యోధుల చూచి పలికెను
“దేవ సేనలను పరుగెత్తించిన
ప్రహస్తు నంతము చేసిరి కపులు
కావున కపులు తక్కువ కాదు.

వానరులనుచు వారెంతయని
తలచుట తగదు - యుద్ధ భూమికి
స్వయముగ నేనే ముందు నడచెద
దాశరథులను కపులతో కూల్చెద.”

అగ్నిహోత్రమై జ్వలించుచున్నటు
అలంకరించిన అరదము నెక్కిన
శంఖము లూదిరి భేరులు మ్రోచిరి
భుజములు చరచి మురిసిరి అసురులు

స్తోత్ర పాఠములు చదివిరి కొందరు
జయము పలికిరి వీరులు కొందరు
సింహ నాదములు మింటి కెగయగా
లంకేశ్వరుని తేరు నడచెను.

పర్వత కాయులు జ్వాల నేత్రముల
బయలుదేరగా రాక్షసరాజు
భూతగణముతో సాగుచు నున్న
రుద్రుని తీరుగ భాసితె నచట.

లంకాపట్నపు వెలుపల గాంచెను
మహా ఘోషతో గిరుల తరులతో
యుద్ధోత్సాహము నిండిన కపులను
అమిత సంఖ్యలో చూచెను రాజు.

అసుర సైన్యము ప్రభంజనముగా
వచ్చుచుండగా వారి మధ్యలో
దివ్యాయుధముల వెలిగెడి వీరుల
వివరములడిగెను రామచంద్రుడు.

విభీషణాఖ్యుడు తెలిపెను ఇటుల
“రామా! అదిగో మదకరిపైన
ఉదయ సూర్యుడై ఎఱ్ఱటి ముఖముతో
అకంపనుడు లంకేశుని తనయుడు.

సింహ ధ్వజమది ఎగురుచుండగా
మత్తేభములా కోరలు మెరయగ
ఇంద్ర ధనుసులా విల్లు వెలుగగ
అరదము పైన వచ్చెడి వాడు.

వాడే రావణు కుమారుడైన
ఇంద్రజిత్తు బహు మాయలమారి
అంతర్ధానము కాగల శక్తి
బ్రహ్మ వరమున పొందినవాడు.

వింధ్య, మహేంద్ర అస్త గిరులవలె
ధనుసు మీటుచు అరదము పైన
వచ్చెడివాడు అమోఘబలుడు
అతికాయుడు అతి ధీరుడు రామా!

గణగణ గంటలు మ్రోగుచుండగా
అరచుచు కరిపై వచ్చెడి వాడు
ఎర్రని కన్నులు మంటగ తోచును
వాడినందురు మహోదరుండని.

గిరివలె ఉన్నత కాయుడు వాడు
బంగరు సొమ్ముల వెలిగెడి వాడు
ఈటెతో తురగము నధిరోపించెను
వాడే రామా! పిశాచు డసురుడు.

పర్వత మంతటి ఎద్దు నెక్కిను
మెరపుల మాదిరి మెరిసే వీరుడు
వజ్రాయుధముతో సరిపడు శూలము
అతడే త్రిశరుడు యుద్ధ చతురుడు.

సర్ప ధ్వజము ఘనమగు నరదము
ధనుసు మ్రోతతో ఉత్సాహముతో
విశాల వక్షము - మేఘ సమానుడు
కుంభుడు రామా! వీర పుంగవుడు.

బంగరు కాంతులు మంటగ తోచగ
వజ్రములవ్వి పొగ రగులునటు
మెరసే పరిఘతొ నికుంభుడుండెను
రాక్షస సేనకు ధ్వజమును పోలును.

మోర కృత్యములు చేయుట యందు
సిద్ధ హస్తుడు నికుంభుడయ్యా!
అదుగో అక్కడ ఘన పతాకము
రెపరెప లాడుచు వచ్చెడి రథము.

అగ్ని కాంతితో మెరసే రథము
ఆయుధాలతో వచ్చెడి రథము
అందలి వీరుడు నరాంతకుండు
అద్రది శిఖరముల విసర సమర్థుడు.

రామా! చూడుము వ్యాఘ్ర ముఖములు
ఒంటె ముఖములు గజ ముఖములతో
మృగ తురగముల ముఖములు కలిగిన
భయంకరులతో వచ్చెడి వాడు.

ఎఱ్ఱని గ్రుడ్లను త్రిప్పుచుండెను
నిండు చంద్రునితో పోలెడి చత్రము
దేహ కాంతులతో వెలుగులు నింపుచు
భూతనాథుడగు రుద్రుని పోలి

వింధ్య, హిమగిరి సమ కాయముతో
రత్న ఖచితమగు కిరీటమ్ముతో
ధగధగలాడే కుండలమ్ములతో
రవివలె తేజము గలిగిన వీరుడు

సురల దర్పము ఇంద్రుని దర్పము
యముని ఘనతను అణగదొక్కిన
అసురేంద్రుడు ఆ లంకేశ్వరుడు
రావణరాజు రాక్షస ఏలిక."

అంతట రాముడు రావణు గాంచి
పలికెనప్పుడు విభీణునితో
“ఆహా! ఎంతటి తేజోవంతుడు
చూడ శక్యమే కాకున్నాడు.

వీడి రూపమును చూచుచుండగ
వీని ప్రతాపము తెలియగనగును
వీనితో సరిపడు కాయము తేజము
సురాసురులలో లేదెవ్వరికి.

యమకింకరులతో వచ్చు కాలుడై
వచ్చుచుండెను రాక్షసరాజు
ఓ విభీషణా! ఈ పాపాత్ముడు
కనబడె నాకు ఇన్ని దినములకు.

సీతాపహరణము జరిగిన నుండి
రగిలిన నా పగ నేటికి తీరును
నా అదృష్టము కావున అసురుడు
నేటికి కనబడె ఈ రణభూమిని"

అనుచు రాముడు అనుజునితోను
కోదండముతో మేలగు శరముల
రణోత్సాహమున నిండుగ నిలచెను
అమితోత్సాహమునుండిరి కపులు.

యుద్ధకాండము

రావణుడపుడు తన వీరులతో
“లంక గృహముల కూడలులందు
కావలికాయుడు, నే నొక్కడివే
పోరు సలిపి ఆ రిపుల కూల్తును.

అందరమిచట పోరులొనున్న
సరియగు బలము లంకలో లేదని
కవులు తెలిసి ఆ లంకలో చేరి
సర్వనాశనము చేయ సమర్థులు”

అనుచు పలుకుచు రాక్షసరాజు
వానరసేనా కడలి నీడుట
తనకు సాధ్యమని మదిలో నమ్మెను
రథము సాగెను సేనలవైపు.

మెరిసే ధనుసు శరములు దాల్చి
అమిత వేగముగ కపిసేనలను
రావణాసురుడు తాకుట గాంచెను
కృద్ధుడయ్యెను వానరరాజు.

కపిరాజుంతట అవలీలగను
కొండ శిఖరమును పెళ్ళగించుకొని
రావణరాజుకు ఎదురు పరుగిడి
విసరివేసెను అసురరాజుపై.

తనపై పడెడి గిరిశిఖరము గని
బంగరు ములుకుల శరములు వదలి
తరులు చరియలు నిండిన గిరిని
లీలగ చీల్చెను లంకేశ్వరుడు.

రావణుడంతట నిశిత శరమును
వజ్రాయుధమును పోలేడి అమ్మును
మంటలమండే అమోఘ శరమును
వానరరాజుకు తగలగ విడచెను.

కుమారస్వామి వదలిన యట్టి
శక్తాయుధమున క్రౌంచ పర్వతము
చీలినట్టుగా రావణు శరము
దూసుకుపోయెను వానరరాజును.

శరము తగిలిన వానరరాజు
బాధకు గురియై చేష్టలుడిగెను
అరచుచు నేలను కూలబడగనె
రాక్షసయోధులు సంతసపడిరి.

అది గాంచిన ఆ గవయు, గవాక్షులు
సుదంష్ట్ర జ్యోతిర్ముఖులు నభుడను
వానరవీరులు తనువులు పెంచి
పర్వతాలతో బయలుదేరిరి.

రావణాసురుడు గాంచెను వారిని
వాడి శరములు వదిలి గిరులను
ముక్కలుచేసి నిశిత శరముల
పడగొట్టెను ఆ కపి కుంజరులను.

ఆ కపి వీరులు నేల పడగనే
రావణాసురుడు విజృంభించెను
శరవర్షమును కురిపించుచును
వానరవీరుల కూల్చసాగెను.

కలహర పడిరి కపులందరును
శరముల ధాటికి భయపడిపోయిరి
అరపులు కేకలు భయభ్రాంతులై
రామచంద్రుని శరణు వేడిరి.

ధనుర్ధరుడు శ్రీరామచంద్రుడు
అసురుని త్రుంచి ఆదుకొనుటకై
అప్పటికప్పుడు బయలుదేరెను
అంతట తమ్ముడు కరములు మోడ్చి

“అన్నా! అసురుని కూల్చుటన్నది
నీకొక లెక్కా? నీచుడు వాడు
ఘన సామర్థ్యము కలిగిన నీవు
నీచుని త్రుంచుట ఎందుకు స్వామీ!

ఆ నీచుని - నే - అనిలో చీల్చెద
అనుగ్రహించి ఆనతి నిమ్ము”
అనుచు లక్ష్మణుడు అడిగినంతనే
అనుజుని గాంచి అన్న పలికెను.

“ఓ సౌమిత్రి! పోరాటములో
అతి మెలకువగా పోరగ వలెను
రావణాసురుడు అమిత విక్రముడు
రణ కోవిదుడు యుద్ధ చతురుడు.

కోపమునంది విజృంభించిన
ముల్లోకములు చాలవు గెలువగ
కానీ పోరున వాడి లోపము
ఎక్కడున్నదో వెదకి పోరుము.

హెచ్చరిక మరి కావలసినది
స్వకీయ రక్షణ చేసుకొనుచును
ఏమరు పాటుదరి రానీయక
ఎదిరి పోరు”మని రాముడు పలికెను.

అన్నమాటను వినిన లక్ష్మణుడు
ప్రదక్షిణించి కౌగలించుకొని
అన్న ఆనతిని ఆ రణధీరుడు
ఆజికి నడచెను అసురుని గెలువగ.

చెదరిపోయిన కపులందరిపై
శరములు వదలెడి రావణ రాజును
ఘనమగు శరము దాల్చిన వీరుడు
లక్ష్మణమూర్తి తిన్నగ జూచెను.

రావణు నెదిరి పోరగ నున్న
లక్ష్మణు గాంచెను వాయు నందనుడు
ప్రభువుకు శ్రమ తానుండగ తగదని
తానే సాగెను పోరగ నంత.

రావణు శరముల లెక్కించకను
శరవేగముతో ముందుకు దూకి
రావణు రథమున గెంతెను మారుతి
రావణు పైన చేతి నెత్తెను.

అదిరిపోయెను రాక్షసరాజు
చెదిరిపోయిరి అసుర వీరులు
అంతట మారుతి అరచెనచ్చట
“ఓ రాక్షసుడా! సురల గెలచితివి.

దేవతలన్న భయపడవీవు
ఆ విషయము నే నెరుగుదునయ్యా!
ఇప్పుడు నీవు మా వానరులకు
భయపడవలెను తప్పదు వినుము.

కరము నెత్తితి కనులు మూసుకో !
ఎంతో కాలమునుండి భక్తిగ
నీతో దాగి ఆత్మగ నున్న
అసువుల నిపుడే విడిపించెదను.”

అంతట పలికెను లంకేశ్వరుడు
“ఓ వానరుడా! కొట్టుము నన్ను
లంక వలికను కోతి కొట్టిన
ఘనత దక్కును కీర్తి నిలచును.

నీ పరాక్రమము తెలిసికొందును
అటుపైనే నిను అంతము చేసెద.”
అంతట మారుతి అసురునితోను
అక్ష కుమారుని తలంచుకోమనె.

అక్ష కుమారుని మాట వినగనే
ఆవేశమ్మున రావణరాజు
అతి బలశాలి తన అరచేతితో
ఆంజనేయుని రొమ్మున చరచెను.

దెబ్బతినిన ఆ వాతాత్మజుడు
వణకెను అంతట తెప్పరిల్లెను
తిరిగి బలముగ వాయు నందనుడు
చరచెను, అరచెను రాక్షసరాజు.

భూకంపముతో గిరి వణకినటు
కంపించెను అట అసురేశ్వరుడు
వణకెడి రావణరాజును గాంచి
కిచకిచలాడుచు మురిసిరి కపులు.

దేవ ఋషులును సిద్ధులు సురలు
హనుమంతుని ఆ ఘనకార్యము గని
ముదము నందిరి పొగడిరి హనుమను
రావణుడంతట తెప్పరిల్లెను.

భేష భేషని రావణాసురుడు
ఆంజనేయుని చూచి పలికెను
“శత్రువువేనువు - అయిననుకానీ
నీ శక్తిని - నే - మెచ్చుకొంటిని.”

అంతట మారుతి తిరిగి పలికెను
మదిలో సిగ్గును తెలియబరచెను
“ఇంకా నువ్వు బ్రతికి, పలుకుటది
కాదా అది నాకవమానమ్ము?

నా దెబ్బను నువు పొగడుచుంటివి
అసలగు గ్రుడ్డు అందించినచో
అది యమసదనము చూపును నీకు
ఆ పని ఇపుడే చేతును” అనెను.

ఆ మాటలకు రావణరాజు
అమిత కృద్ధుడై హనుమ వక్షమున
గ్రుడ్డెను, దెబ్బకు మారుతి అదిరెను
రథమునుండి తా నేలను బడెను.

హనుమను అచ్చట వదలి అసురుడు
అతి బలవంతుడు రావణరాజు
అమిత వేగమున ముందుకు సాగి
అనేక శరముల నీలుని కొట్టెను.

అంతలోనే హనుమంతుడు లేచెను
వేరొక్కరితో పోరుచుండగా
అడ్డగించుట ధర్మముగాదని
అసురునితోనని ఆగెను మారుతి.

అసువులు తీసే భీకర శరము
అసురుడు వదలెను నీలునిపైకి
సర్ప సమమగు శరఘాతమును
ఓర్చి నీలుడొక గిరిని విసరెను.

ఏడు బాణముల రావణాసురుడు
నీలుడు విసరిన గిరిని చీల్చెను
అంతట నీలుడు అనేకతరువులు
వరసగవిసరెను అసురునిపైకి.

రావణాసురుడు శర పరంపరతో
భూరి తరువులను తునకలుచేసెను
అంతట ఆగక రావణరాజు
శర వర్షము కురిపించెనచ్చట.

శరముల తడిసెను వీరుడు నీలుడు
వెంటనే రూపము చిన్నది చేసి
రావణు రథపు టెక్కిము నెక్కిను
అసురుని కెంతో కోపము వచ్చెను.

అంతట నీలుడు సింహనాదముతో
అసురుని ధనుస్సుపైన కురికెను
ధనుసునుండి ఆ కపి కిశోరుడు
కిరీటమ్ముపై కెగిరెను యుక్తిగ.

అటులా నీలుడు దూకుచుండగా
రామలక్ష్మణులు హనుమంతుడును
ఆశ్చర్యముతో చూచుచుండిరి
రావణుడున్న చకితుడయ్యెను.

అంతలోనే ఆ లంకాధీశుడు
వ్యాకుల పడుట గాంచిరి కపులు
ఆనందముతో పకపక నవ్విరి
సింహనాదములు చేసిరి కొందరు.

తోచక - స్థబ్ధుడు అయ్యెను రాజు
అంతట మదిలో యోచన చేసి
ఆగ్నేయాస్త్రము అభిమంత్రించి
నీలునిపైన సూటిగ వదలెను.

ఆగ్నేయాస్త్రము తాకిన వక్షము
మండగ - నీలుడు నిలబడలేక
ధ్వజాగ్రమ్మును వదలి నేలబడె
అగ్నిహోత్రునికి తనయుడు నీలుడు.

తండ్రి దీవన కలిగిన నీలుడు
రావణు నెదిరి పోరిన వీరుడు
ఆగ్నేయాస్త్రము తగలగనంత
మూర్ఛనొందెను, అసువులు నిలచెను.

నీలుడు నేలనుబడుట గాంచెను
విజయ గర్వమున రాక్షసరాజు
మేఘధ్వనిగా తేరునడుపగా
నారిధ్యనించెను నేల వణకునటు.

లక్ష్మణమూర్తి రావణు గాంచెను
“ఓ నిశాచరా! నాతో తలపడ
పోరుకు వచ్చి కపులతో పోరుట
నీకేమాత్రము ఘనత కాదయా!”

అనుచు లక్ష్మణుడు అమితకోపమున
దిశలు మ్రోగునటు ధనుసుతో నపుడు
సవ్వడిచేయగ హడలిరి అసురులు
అంతట రాక్షసరాజు పలికెను.

“వినాశకాలము వచ్చెను లక్ష్మణ!
వచ్చితి విటకు యుద్ధము చేయగ
నా ఆదృష్టము-కంటబడితివి
శరముతో నంపెద యమసదనమునకు.”

లక్ష్మణుడనెను రావణు గాంచి
“పాపకృత్యములు చేయుటయందు
ఆరితేరినవాడవు నీవు
వీరుడవైతే పొగడుకొందువా?

నీ పరాక్రమము తెలియును నాకు
శరచాపములతో నిలచితి నెదురు
నిన్ను నీవు మరి పొగడుకోకయా!
నన్ను నువ్వు ఎదిరించిన ఘనత!”

లక్ష్మణుడటుల పలుకుచుండగా
కృద్ధుడయ్యెను రాక్షసరాజు
వెంటనే రాజు ఏడుశరములు
సుమిత్రతనయుని పైన విడచెను.

బంగరు మొనలు కొనలుదేరిన
కరకుటమ్ములతో లక్ష్మణమూర్తి
అసురుని శరముల త్రుంచివేయగా
క్రోధము పెరిగెను రాక్షసరాజుకు.

అమోఘ శరములు వదలె రావణుడు
వచ్చెడి శరముల నెదిరి నిలచెను
ధనుసు త్రిప్పచు దివ్యశరములతో
అసురుని అమ్ముల త్రుంచె లక్ష్మణుడు.

దివ్యశరములవి వ్యర్థము కాగా
దేవవిరోధి కలవరపడెను
రామానుజుని శరవిన్యాసము
అమోఘమని ఆ అసురుడు తెలిసెను.

అంతకుమించిన అమోఘ శరములు
అసుర నాయకుడు వదలగ నంత
అన్ని అమ్ములను త్రుంచి లక్ష్మణుడు
అనేక శరములు వదలెను తిరిగి.

వజ్రాయుధమును పోలు శరములు
లక్ష్మణమూర్తి వదలగ నంత
వీరసింహము లంకానాథుడు
వాటిని త్రుంచెను చుధ్యత్రోవలో.

రావణుడంతట విరించి ఒసగిన
దివ్యశరమును గురితో వదలెను
లక్ష్మణమూర్తికి నొసట తగిలెను
చలించిపోయెను చాపము జారెను.

నిగ్రహించుకొని రామానుజుడు
నిశిత శరము నొకదానిని వదలి
రావణాసురుని వింటిని త్రుంచెను
ఆపై వదలెను మరి మూడమ్ములు.

లక్ష్మణమూర్తి వదలిన శరములు
సూటిగ తగిలి అసురయోధుడు
గజగజ వణకెను అరదముపైన
నిగ్రహించుకొనె అతికష్టముతో.

కొంతసేపటికి కోల్కొనె నసురుడు
కరములయందు చాపములేదు
రక్తసిక్తమై శరీరమున్నది
దిక్కుతెలియక తికమకపడెను.

అంతట అసురుడు బ్రహ్మ ఒసగిన
అమితశక్తిగల శక్త్యాయుధమును
అదియే శరణని ఆలోచించి
అనిలో విసరెను అతి కోపముతో.

వానరవీరులు భయమునందిరి
లక్ష్మణమూర్తి ఆయుధమును గనె
పొగ లేకుండా అగ్ని పురియుచు
శక్త్యాయుధము వచ్చుట గాంచెను.

అగ్నిహోత్రముతో సమమగు శరములు
విడచెను అపుడు సుమిత్ర సుతుడు
శక్త్యాయుధమా అమ్ముల లొంగక
తాకెను లక్ష్మణమూర్తి వక్షమున.

మంటలు మండెను వక్షస్థలము
శక్త్యాయుధపు బాధకంతట
మూర్ఛిలిపడెను లక్ష్మణమూర్తి
అంతట అసురుడు యోచన చేసెను.

లక్ష్మణమూర్తిని అపహరించుకొని
కొనిపోనెంచి తన చేతులతో
లేవనెత్తగా ప్రయత్నించెను-
అన్ని చేతులు ఆలసిపోయినవి.

అసురుని ఎత్తు తెలిసెను మారుతి
అమితవేగమున అసురుని తాకెను
అతిలాఘవముగ వక్షస్థలమున
అమోఘమైన గ్రుద్దు గ్రుద్దెను.

ఆ దెబ్బకు ఆ దేవవిరోధి
గజగజ వణకి నిలబడలేక
ముందుకు తూలి నేల కూలెను
నెత్తురు గ్రక్కెను ఆ రణభూమిని.

కన్నులు, చెవులు, నాశికనుండి
రక్తము కారెను అసురేశ్వరునకు
ఒడలు తిరుగగ, అతి కష్టముతో
కూలబడెను తన అరదముపైన.

ఎటులో రథమును చేరెను కానీ
నిలుచుట కింక వశము గాకను
మూర్ఛిలిపడెను లంకేశ్వరుడు
ఆనందించిరి కపు లదిగాంచి.

సింహనాదము చేసిరి కపులు
అంతట మారుతి రామభక్తుడు
అవలీలగను లక్ష్మణు నెత్తుకు
రామభద్రుని ముందు నిలచెను.

రాముని చెంతకు చేరిన వెంటనె
శక్త్యాయుధము తొలగిపోయెను
తిరిగి రావణుని చేరె నాయుధము
లక్ష్మణమూర్తికి స్వస్థత కలిగెను.

మూర్ఛ తేరెను అసుర నాయకుడు
మహా చాపమొకదానిని గైకొని
మరల శరములు వదలుచునంత
ముంచి వేసెను ఆ రణభూమిని.

రావణు శరముల ధాటికి నపుడు
అతి బలశాలులు కపి పుంగవులు
పరుగులు తీయుట గాంచి రాముడు
ఆలసించక పోరుకు సాగెను.

వెంటనె మారుతి రాముని గాంచి
“రామా! ఖగపతి హరి వాహనము
ఇప్పుడు నేను నీ వాహనము
కావున నన్ను అధిరోహించుము.”

అంజలి నొగ్గి నిలచిన హనుమను
ఆనందముతో గాంచెను రఘుపతి
అధిరోహించెను ఆంజనేయుని
అంజని నందను డెంతో పొంగెను.

ఆంజనేయుని అధిరోహించి
అనికి వచ్చెను రామచంద్రుడు
అసుర రాజగు బలిని హరిగని
ఆగ్రహించినటు క్రోధము నిండెను.

కోదండమును ఎత్తెను రాముడు
అల్లెత్రాటి ధ్వని మింటి కెగసెను
పిడుగులు పడినటు ధ్వని చేసినది
అంతట రాముడు పలికె నసురునితో.

“వదలను నిన్ను, కంటబడితివి
నా కప్రియములు చేసితివెన్నో
ఇంద్ర, సూర్యులను యమ, విరించిలను
హవ్య వాహనుని హరుని శరణని.

దాగిన వదలను కూల్తును నిన్ను
దిక్కు దిక్కులలో దాగిన గాని
నిన్ను వదలను-నేడు నేరుగా
అగపడినావు ఆయువు తీరును.

శక్త్యాయుధమున నీవు కొట్టిన
నా అనుజుడు నిను సజాంధవముగా
వధించి వేయును వేగమె వచ్చును
జనస్థానమును కూల్చితి నేనే.”

రాముని మాటలు విని రావణుడు
క్రోధము నిండి నిశిత శరములు
హనుమంతునిపై వేయగ నంత
మరింత తేజము నిండెను మారుతి.

అసురుని శరములు హనుమకు తగిలి
నెత్తురు కారుట గాంచెను రాముడు
వీర వరేణ్యుడు అమిత కోపమున
శరములు వదలెను అరదముపైన.

రామ బాణములు తగిలి-వెంటనే
రథచక్రములు ఊడి పడినవి
తురగము లుడిగెను సారథి ఒరిగెను
ధ్వజ పతాకలు ఛత్రము కూలెను.

రథము నందుగల ఆయుధములు
తునకలై నవి నేలనుబడెను
మేరుగిరీంద్రము పైన సురపతి
వజ్రాయుధమును వేసినట్టుగా.

పిడుగులు పోలిన అమోఘశరములు
వజ్రాయుధమును పోలిన శరములు
సురవైరి యగు రావణాసురుని
వక్షస్థలమున విడచెను రాముడు.

వజ్రాయుధము తగిలినగాని
కంపించని ఆ రావణాసురుడు
రామబాణము తగిలినంతనే
వణకిపోయెను బాధనందెను.

వశము తప్పెను ధనుసు జారెను
మూర్ఛిలి పడెను లంకాధీశుడు
నేలనుబడిన అసురునిగాంచి
ధగధగలాడె శరమును తీసి

అర్ధచంద్రుని రూపముకలిగిన
అమ్మును తీసి రామచంద్రుడు
అసురుని పైన వదలగ శరము
రత్నఖచిత మకుటమ్మును చీల్చెను.

మూర్ఛితేరెను లంకేశ్వరుడు
కిరీటమ్మది ముక్కలై నది
కళకాంతులవి మాసిపోయెను
విషము తీసిన ఫణినిపోలెను

జ్వాలలులేని అగ్నిహోత్రమన
మాసిపోయిన రవిబింబమయి
సంపద పోయిన శ్రీమంతుని వలె
నిలచిన రావణరాజును గాంచి

రాముడు పలికెను ఆ రణభూమిని
“ఓ రావణుడా! యుద్ధమునండు
భయంకరముగా పోరితివీవు
మేటి వీరులను కూల్చితివీవు.

అలసిపోతివి మూర్ఛపోతివి
ధనుసు గ్రహించె శక్తిలేదిక
నిన్నీ స్థితిలో చంపివేయుట
ధర్మయుద్ధము కాదడి రావణ!

అశక్తుడవగు నిన్నుయిప్పుడే
చంపిన వచ్చును నాకపకీర్తి
ధర్మము మాత్రము తప్పను నేను
కావున శరములు వదలి చంపను.

యుద్ధమునందు దెబ్బలు తగిలి
ఎంతో బాధకు లోనైతివి నువు
అనుమతించితి యిక పో లంకకు
అలసట తీర్చుకు ఆజికి రమ్ము.

మేలగు రథము శరచాపములు
తీసుకు - పోరుకు వచ్చినప్పుడే
నా బలమెంతో తెలియును నీకు”
అనుచు రాముడు అసురునితో ననె.

రథము విరిగెను మకుటము తెగెను
దర్పము హతమై గాయములయ్యెను
దిక్కుతోచక దశకంధరుడు
దీనముగా చనె లంకలోనికి.

అసురుడట్టుల లంకకుపోగా
రామలక్ష్మణులు - వారి యోధులకు
తగిలిన శరములు తీయించుచును
వారిబాధను తీర్చిరి అపుడు.

దేవవిరోధి రావణాసురుడు
ఓడిపోయెను దానిని గాంచి
దిక్పాలకులు సురలు మహాఋషులు
సకలజగత్తు ముడమునందెను.

॥శ్రీరఘు రాముని॥

60

కుంభకర్ణుని నిద్ర లేపుట

రామబాణముల బాధనోర్చుకొని
రావణాసురుడు లంకను జేరెను
హరినిగాంచి పరుగెత్తిన కరివలె
దర్పము నాశనమైనది పూర్తిగ.

గరుత్మంతునిగాంచి పరుగిడు
ఫణిమాదిరిగా లంకానాథుడు
సీతా పతిని వీరవరేణ్యుని
రామునిగాంచి భయపడివచ్చెను.

పొగలేకుండా నిప్పులుగ్రక్కుచు
దిక్కులమెరసే మెరపుతీగలై
బ్రహ్మదండమును పోలుశరములు
రామునిశరముల దిగులుపుట్టెను.

వ్యధతోక్పంగెను లంకాధీశుడు
స్వర్ణమయమగు దివ్యాసనమున
మెరసే సింహాసనమున కూర్చొని
అసురయోధులును గాంచి పలికెను.

“దేవనాథునే గెలిచిన వీరుడ
బలవిక్రమ సంపన్నుడ నేను
అట్టినన్ను ఒక నరుడు జయించెను
నాడు తపస్సు వ్యర్థమైనది.

దేవదానవ గంధర్వులచే
యక్ష, పన్నగ పిశాచములచే
మరణములేని వరమది నాకు
బ్రహ్మదేవుడు అనుగ్రహించెను.

మనుజులజేబడి మరణములేనటు
బ్రహ్మదేవుని అడుగకపోతిని
మనుజుని వల్లనె మరణభయమని
విరించి చెప్పెను, బ్రహ్మవాక్యమది.

పూర్వము, నేను విజయయాత్రకై
సాగునప్పుడు అనరణ్యుడను
ఇశ్వాకువంశపు రాజును చంపితి
అసువులుబాయుచు రాజు పలికెనిటు-

“రాక్షసాధమా ! కులాధముడవు
నా వంశములో ఉద్భవించెడి
పుణ్యమూర్తి నిను సంబాధవముగా
ససైన్యముగా చంపివేయును”.

అనరణ్యుండు ఆనాడటుల
నొక్కిచెప్పెను - శాపమైనది
ఆ పుణ్యాత్ముడు ఈ రాముడని
దశరథాత్మజుడు అని నే నమ్మెద.

పూర్వకాలమున వేదవతియను
పవిత్రమూర్తిని భంగపరచితి
తపోమూర్తి నను శపించెనప్పుడు
నా వినాశము చూచెద ననెను.

ఆ వేదవతి పవిత్రమూర్తి
సీతాదేవిగ పుట్టియుండును.
హిమగిరి నెత్తెడి సమయములోన
శాంభవి నన్ను శపించినది.

శ్రీమూలముగ నాడుమరణమని
శంభునిరాణి శాపము నిడెను
నందిశాపము అతనినిపోలిన
వానరమూకతో నాశనమగుట.

రంభను నాడు మోహించితిని
కామాంధుడనై బలాత్కరించగ
ఆమె భర్త ఇడె శాపమునాడు
అన్నీ ఒకటై నిలచెను నేడు.

వరుణకన్యక పుంజికన్థల
పుణ్యవతిని నే పాడుచేయగ
బ్రహ్మదేవుడే కోపమునిండి
శపించెనన్ను తప్పదు శాపము.

నాచేబాధలనందిన ఋషులు
వేదమూర్తులు నను శపించిరి
బ్రహ్మఋషులు మరి విజితేంద్రియులు
చారిమాటలు వ్యర్థముగావు.

రాక్షసవీరులు మీరందరును
విషయము పూర్తిగ తెలిసిన మీరు
జయము లభించే యత్నమంతయు
ఆలసింపక చేయగ వలెను.

పుర ద్వారముల ముఖ్యస్థలముల
జాగరూకులై కావలి కాయుడు
దేవదానవుల కజేయుడైన
కుంభకర్ణుడు అతిభీకరుడు.

అప్రతిహతమగు కుంభకర్ణుడు
నిద్రలో నుండెను ఈ సమయమున
బ్రహ్మ శాపమున మహావీరుడు
ఎల్లవేళలా నిద్రలో నుండును.

కుంభకర్ణుని లేపండింక
నేను ఇంతటి దిగులుతొ నుంటిని
వాడు చల్లగా నిద్రలో నుండెను
కాలవశమున అతి నిద్రుడు.

కుంభకర్ణుడు నిద్రలో పడినచో
ఆరు, ఏడు, మరి ఎనిమిది, తొమ్మిది
మాసమ్ములు ఇక మెళకువ లేక
హాయిగ నిద్రలో మునుగును అతడు.

తొమ్మిది రోజుల క్రిందట మనతో
యుద్ధాలోచన సభలో నాతడు
జరగవలసినది నిర్ణయించెను
నిద్రలో జారెను, మరి యిక లేపుడు.

నా సోదరుడు అతి బలవంతుడు
శాపము లేవీ లేవు వానికి
నరవానరులు చంపెదరన్న
భయములేదు ఆ భయంకరునకు.

రాక్షసవీరుల ప్రధాన వ్యక్తి
అసుర సేనలకు ధ్వజమును పోలును
పోరాటములో రామలక్ష్మణుల
వానరులందర నాతడు చంపును.

సుఖముగ నాతడు నిదురలొ నుండును
రాముడు నన్ను అవమానించెను
ఈ సమయములో తమ్ముడు లేచిన
నా మదికెంతో ఊరట కలుగును.

కష్టకాలమున ఆదుకొననిచో
ఇంద్రుని గెల్చెడి వీరుడైనను
వాని శక్తితో పని ఏమున్నది ?
కావున వానిని నిద్ర లేపుడు.”

ప్రభువు చెప్పినది వీరులు వినిరి
పూలదండలు సుగంధ దినుసులు
పిండి వంటలు దండిగ తీసుకు
కుంభకర్ణుని గృహమున కేగిరి.

విశాల ద్వారము అతి రమణీయము
ఒకటిన్నర గల యోజనమ్ముల
వైశాల్యముగల గృహములోనికి
అసుర వీరులు అడుగిడినారు.

రాక్షస యోధుడు కుంభకర్ణుడు
హాయిగ నిద్రలో మునిగి యుండెను
సుగంధ పరిమళ శోభల నిలయము
అసురుని గృహము అతి రమణీయము.

నిద్ర లేపగా ముందుకు పోయి
శయ్యా గృహమును చేరిరి వారు
ముందుకు నడువగ శక్యముగాక
నిలచిపోయిరి వాని శ్వాసలకు.

అతి ప్రయత్నమున రాక్షస వీరులు
అడుగిడి రెటులో శయ్య గృహమున
గుహాకారముగ నున్న గృహమది
బంగరు, మంగళ మనోహరమ్ము.

శయనించెను అట కుంభకర్ణుడు
శయ్యమీద అతి భీకర కాయము
నేల కూలిన పర్వతమ్ము వలె
కరచరణములు చాచుకు నుండెను.

ఘనమగు మకుటము శిరమున నుండెను
బంగరు నగలు మేన నిండెను
నిలచియున్నవి రోమములన్నీ
మేను మరచిన నిద్రలో నుండెను.

పాతాళమువలె నోరు వున్నది
నాసిక నుండి నోటినుండి మరి
వెడలిన శ్వాసకు ఎగురుచుండిరి
మద్య మాంసముల వాసన లెగసెను.

ప్రయత్నమెంతో చేసిరి అసురులు
కుంభకర్ణుడు నిద్రలేవడు
నిద్ర లేవగనె ఆరగించుటకు
ఆహారమును ఉంచిరి అసురులు.

జింక మాంసమది మేరు గిరివలె -
ఎనుబోతు మాంసము మరియొక కొండ
అడవి పండుల మాంసము ఉన్నది
అన్నపు రాసులు ఎన్నో వున్నవి.

నెత్తురు నిండిన బానలున్నవి
మధ్యము నిండిన కడవలున్నవి
చందన మెంతో అసుర వీరులు
మహాకాయమున కలది రప్పుడు.

సుమహారముల మాలలు వేసిరి
సుగంధ ధూపములేసిరి అచట
స్తోత్రము చేసిరి శంఖములూదిరి
అరచిరి చరచిరి విసిగిపోయిరి.

మహాధ్వనులు ఆ అసురులు చేసిరి
నిద్ర లేవడా మహారాక్షసుడు
దుంధుభు పణవము శంఖ ఘోషలు
దిక్కుల కెగసెను కానీ లేవడు.

మహాధ్వనులకు పక్షులు హడలి
నింగిని ఎగిరి భయము వీడక
తిరిగి నేలకు గిరున పడెను.
కానీ లేవడు కుంభకర్ణుడు.

గుద్దిరి చరచిరి అరచిరి కసిగా
నిద్రలేవడు పైగా నతడు
విడచెను శ్వాసలు మరింత గట్టిగ
మరి ఇంకెవ్వడు ముందు నిలచును!

అదికాదని ఆ రాక్షసవీరులు
ఇసుప గుదియల గదల కొట్టిరి
ముసలమ్ములతో ముద్గరమ్ములతో
కొట్టిరి అలసిరి చెమటలు గ్రక్కిరి.

గిరిశిఖరములు భూరితరువులు
పెళ్ళగించుకొని విసరిరి కసిగా
వాడు లేవడు - వారికి తోచదు
విడువడు రాక్షసరాజు వారిని.

పదివేల సంఖ్యలొ అసురవీరులు
భీకర శంఖము లూదిరి - అరచిరి
వారందరును పర్వతకాయులు
అయినా వారికి శక్యముగాదు.

అంతకుమించి యత్నము చేయగ
కరితురగమ్ముల గార్ధభములను
తోలిరి - భీకర సవ్వడి చేసిరి
లంకలొ గిరులు వనములు కదలెను.

అంత జరిగినా లంక హడలినా
కుంభకర్ణుడు నిద్ర లేవడు
ఏకకాలమున భేరులు మ్రోగెను
శాపగ్రస్తునికి మెళకువ రాదు.

జుట్టుపీకిరి చెవులు కొరికిరి
సింహనాదములు చేసిరి వారు
వందల కడవల నిండిన జలము
వాని చెవులలో పోసిరి అసురులు.

అంతచేసినా నిద్రలొ నున్న
కుంభకర్ణుడు కదలడు మెదలడు
కూటముద్గరము లాయుధమ్ములతో
తలపై బాదిరి మోదిరి కాయము.

వేయి ఏనుగులు తోలిరి అప్పుడు
త్రొక్కెను గజములు మహాకాయుని
అప్పుడు మెల్లగ తెరచెను కనులు
క్రిమికీటకములు ప్రాకినట్లయె.

గిరుల తరులతో కొట్టిన విషయము
తెలియదు - ఘనముగ ఆవలించెను
గిరిశిఖరములగు కతిన బాహువులు
మహాసర్పముల పోలు కరములను -

మత్తు వదలుటకు విదిలించుకొని
కొండ గుహవలెనున్న నోటిని
ఆవలించుటకు తెరచెను అసురుడు
వికృతమ్ముగా వక్రము కనబడె.

పాతాళమువలె ఉన్నది నోరు
ఒడలు విరచుకొని వదలిన శ్వాసలు
ఝంఝామారుత మన్నటులున్నవి
అసురులకే మరి హడలుపుట్టెను.

మహామేఘమై వక్షము తోచెను
కొంగల బారులు హారములైనవి
అగ్నికణములు, గ్రహముల వలెను
అసురుని కన్నులు వెలుగుచున్నవి.

దేహము నట్టుల విదిలించుకొని
మత్తుజారిన కుంభకర్ణుడు
ఆకలి, ఆకలి అనుచు అరచెను
ఆహారమ్మును చూపిరి అసురులు.

అన్నపురాసులు మాంసపుకొండలు
అవలీలగను ఊడివేయుచు
బానలు నిండిన నెత్తురు త్రాగి
తృప్తిగ త్రేన్చెను కుంభకర్ణుడు.

అతి భీకరుడు కుంభకర్ణుడు
ఆహారము తిని తృప్తినందెనని
పూర్తిగ తెలిసి అసురవీరులు
సాష్టాంగముగ ప్రణామమిడిరి.

వందనమిడుచు నిలచిన వీరుల
చూచెను అపుడు కుంభకర్ణుడు
నిద్ర లేపిరి కారణమేమని
రాజు కుశలమును అడిగెను వారిని.

“లంకేశ్వరుడు కుశలమే కదా?
భయపడుచుండెన నా అగ్రజుడు ?
శత్రువువలన భయము కలిగెను -
అందుకె నన్ను నిద్ర లేపిరి.

రిపు సంహారము చేసెద నిపుడే
ఇంద్రుని కూల్చెద, అగ్నినార్యెద
భయము తీర్చెద - కావున మీరు
అసలు విషయము తెలియబరచుడు.”

కుంభకర్ణుడటు వివరము లడుగగ
యాపాక్షుడను మంత్రి పలికెను
“సురలచె భయమేలేదు లంకకు
వచ్చెను భయము మనుజుని వల్లనె.

పర్వతకాయులు వానరవీరులు
లంకాపట్నము ముట్టడించిరి
సీతాపహరణము చేసినందున
కోపించిన ఆ రాముడు వచ్చెను.

ఇంతకుముందే ఒక వానరుడు
బలముల కూల్చి అక్షయ జంపి
లంకను కాలెచెను హడలగొట్టెను
కావున భయము నరవానరులచె.

రవికాంతులతో వెలిగే రాముడు
సురలను గెల్చిన రావణప్రభువును
జయించినాడు, ప్రభువు చచ్చెనని
తలంచి వదలెను, అన్న బ్రతికెను.”

అన్న రావణుని ఓటమి వినెను
అగ్రహించెను కుంభకర్ణుడు
గ్రుడ్లను త్రిప్పుచు పలికె గర్జనగ
“రిపుల కూల్చెద నిస్సంశయముగ.

రామలక్ష్మణుల కపిసేనలతో
కూల్చి తడుపరి అన్ననుచూతును
వానరువీరుల రక్తమాంసముల
తృప్తిపరిచెదను అసురవీరులను.

రామలక్ష్మణుల నెత్తురు నేను
స్వయముగ గ్రోలెద ఆనందముగ.”
ఘనముగ నరచెడి కుంభకర్ణునితో
మహోదరుండు పలికె వినయముగ.

“అతిబలశాలీ! ముందుగనీవు
ప్రభువుచెప్పెడి మాటలు వినుము
గుణదోషములను విమర్శించుకొని
ఆపై రిపులను జయించుమయ్యా!”

కుంభకర్ణుడు నిద్రలేచినటు
తెలియబరచిరి - అడిగిరిరాజును
“యుద్ధభూమికే పొమ్మని అందువ ?
లేదా నిన్ను చూడమందువా?”

వారితొచెప్పెను రావణరాజు
తమ్ముని చూడగ కోరిక అనెను
ఘనమర్యాదల తన తమ్మునట
తీసుకురమ్మని ఆనతినిచ్చెను.

ఏలికపలుకులు తెలియబరచిరి
అన్న ఆనతిని వినెను తమ్ముడు
శయ్యనుండి మరి దిగెను మెల్లగా
స్నానాదులను పూర్తిచేసుకొని

అలంకరించుకు - బడలిక తీరి
బలమునిచ్చెడి మద్యమునపుడు
రెండువేల భాండమ్ములు త్రాగి
మత్తుతో మెల్లగ ముదముగనడచుచు.

రాక్షసయోధులు అనుసరించగా
కింకరులతో ఆ కాలుడు కదలుట
తలపుకుతెచ్చుచు ధరణి వణకునటు
అడుగులు వేయుచు నడచెను వీరుడు.

దేహకాంతితో రాజ వీధినే
ప్రకాశింపగ చేయుచు నడచెను.
బ్రహ్మనుచూడగ ఇంద్రుడేగినటు
రావణుచూడగ సాగెను తమ్ముడు.

లంకవెలుపల నున్నవానరులు
రాజవీధిలో సాగుచునున్న
మహాకాయమును శత్రుభీకరుని
గాంచిరి కన్నుల - హడలిపోయిరి.

మహామేఘముల పలుకరించునటు
మహాపర్వతము నడచుట గాంచిరి
భయపడిపోయి నేలనుపడిరి
కొందరు రాముని శరణువేడిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

61 విభీషణుడు - శ్రీరామునికి కుంభకర్ణుని వృత్తాంతము చెప్పుట

త్రివిక్రమునివలె నింగిని తాకిన
పర్వతకాయము, మెరయు కిరీటము
బంగరుసొమ్ముల వెలగెడిమేను
మెరపులు నిండిన మేఘమైనది.

రాముడు అడిగెను విభీషణాఖ్యుని
“ఇంతటి భూతము నే గనలేదు
ఇంతటికాయము లేదెవ్వరికి
ఎవ్వడువీడు తెలియబరచుము.”

విభీషణాఖ్యుడు తెలిపెనువివరము
 “విశ్రవసునికి తనయుడు రామా!
 కుంభకర్ణుడను నామధేయుడు
 ఇంద్రుని, కాలుని జయించినాడు.

అంతటిదేహము ఉన్న రాక్షసుడు
 మరి ఇంకొకడు లేడు రాఘవా!
 దేవదానవ గంధర్వులను
 కిన్నరోరగుల జయించినాడు.

వరబలవంతులు అసురులుందురు
 కానీ వీడు పుట్టిన నుండియే
 బలపరాక్రమము కలిగినవాడు
 వరబలముతో మరి పనిలేదతనికి.

పుట్టినవెంటనే కుంభకర్ణుడు
 ఆకలియనుచు ప్రాణికోటిని
 అవలీలగ భక్షించుచుండగ
 సురలు ఇంద్రుని శరణుజొచ్చిరి.

క్రోధమునిండి సురపతియంత
 విసరెను ఘనమగు వజ్రాయుధము
 దెబ్బకు కొంత చలించి-తిరిగి
 సింహనాదమును చేసెనువాడు.

సింహనాదమున వణకెను ప్రాణులు
 ఐరావతపు దంతము నంతట
 విరచి - విసరెను దేవేంద్రునిపై
 దెబ్బకు ఇంద్రుడు చలించిపోయెను.

దేవఋషులును బ్రహ్మఋషులును
 దుఃఖమునందిరి ఇంద్రుని గాంచి
 అంతట సురపతి - సురలందరును
 బ్రహ్మదేవుని ప్రార్థన జేసిరి.

కుంభకర్ణుని దుర్మార్గమును
 ఋష్యాశ్రమముల నాశమొనర్చుట
 పరసతులను మరి అపహరించుట
 విన్నవించిరి - రక్షణ కోరిరి.

కుంభకర్ణుడు తినుప్రాణులను
 ఎన్నగతరమా అటులా దనుజుడు
 తినుట జరిగినచో సృష్టియందున
 జీవరాసులు మిగలవు అనిరి.

విరించి చూచెను కుంభకర్ణుని
 విధాత భయపడె వానిని గాంచి
 “తోకవినాశము కొరకై నీవు
 విశ్రవసునికి పుట్టితి వనెను.”

“ఘోర కృత్యములు చేయుచుంటివి
 సహించనింత - ఇటుపై నీవు
 అసువులులేని జీవి మాదిరి
 అహర్నిశము నిద్రించుచుందువు.”

విధాత శాపము నిడిన వెంటనే
 నిద్రించెను వాడప్పటి కప్పుడు
 అంతట బ్రహ్మను చేరి రావణుడు
 ప్రార్థించెను - “ఓ వాణీనాథా!

కుంభకర్ణుడు నీ మునిమనుమడు
ఫలముల నిడెడి తరువు నరికినటు
శాపము నిడితివి - కావున వీనికి
నిద్ర మెళకువుల కట్టడి చేయుము.”

విరించి అపుడు శాపము మార్చెను
ఆరు మాసముల కొక్కరోజునే
మెళకువ వచ్చి - మ్రింగును నాడు
అపై తిరిగి నిద్రలో మునుగును.

మెళకువ వచ్చిన ఒకటే రోజు
తెరచిన నోటితో ఆకలి యనుచు
కనబడు సర్వము భక్షించునయా!
అంతటివాడు కుంభకర్ణుడు.

రామచంద్ర! నీ పరాక్రమము గని
భయపడిపోయెను లంకేశ్వరుడు
కుంభకర్ణుని నిద్ర లేపెను
వానరులను భక్షించునువాడు.

భయపడుచున్నవి మన కపిసేనలు
కావున - వారితో - అదియొక యంత్రము
అసురుడు కాడని నువ్వు చెప్పము
అంతట వారు నమ్మెదరయ్యా!”

కవుల భయమును తీర్చగ నపుడు
విభీషణుని ఆలోచన సరియని
యుక్తి యుక్తమని మదిలో తలచెను
నీలుని పిలచెను ఆనతి నిడెను.

“వానరోత్తమా! నీ సేనలతో
వ్యూహము పన్ని అన్ని తావుల
ముట్టడించుము - శిలలు తరువులు
సిద్ధపరచుకొని నిలచి యుండుడు.”

రామాజ్ఞను తన శిరసున దాల్చి
వ్యూహము పన్నెను నీలుడప్పుడు
హనుమ దంగద గవాక్ష శరభులు
గిరి శిఖరములతో ద్వారము చేరిరి.

మహాపర్వతము నావరించిన
మేఘములన్నటు వానర సేనలు
గిరుల తరువుల చేత ధరించి
లంకా పట్టణ ద్వారము చేరిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

62

రావణుడు కుంభకర్ణుని సాయము కోరుట

వేల అసురులు వెంట నడువగా
మేనకాంతులను వెదజల్లుచును
మత్తుగ తూలుచు కదలుచుండగా
పూలజల్లు కురిపించిరి అసురులు.

సూర్యమండలము అన్నటు వెలిగే
రాజ భవనములోనికి అసురుడు
మేఘమునందు జొరబడు రవివలె
కుంభకర్ణుడు దూసుకుపోయెను.

కమలాసనమున బ్రహ్మ ఉన్నటు
సింహాసనమున ఉన్న అన్నను
ఇంద్రుడు బ్రహ్మను దర్శించినటు
దర్శించగను తోనికి పోయెను.

నడిచే అసురుని కుంభకర్ణుని
పదముల ధాటికి ధరణి వణకెను
ఎదురు వచ్చెను లంకేశ్వరుడు
కూర్చొన బెట్టెను ఆదర మొలుకగ.

కుంభకర్ణుడు వినయమునిండి
అన్న పాదముల నమస్కరించి
విషయము అడిగెను వినయమునిండి
లంక ఏలిక కౌగిలి నిడెను.

ఎఱ్ఱని కన్నుల పలికెను తమ్ముడు
“రాజా! ఎవరికి భయపడుచుంటివి ?
నన్ను లేపినది ఎందుకొ తెలుపుము
అంతము చేసెద ఎవడై నాసరె”

అన్న పలికెను ధైర్యము కలిగి
“తొమ్మిది దినముల క్రిందట నీవు
నిద్రలొ జారి తెలియకుంటివి
వచ్చెను ఆపద రాముని వలననె-

దశరథ తనయుడు వీర వరేణ్యుడు -
వానరరాజు కపి సేనలతో
కడలిని దాటెను సేతువు కట్టి
లంకను వాడు ముట్టడించెను.

కూకటి వ్రేళ్ళతో చెట్టు కూలినటు
కూలుచుండిరి రాక్షస యోధులు
లంకలొ వనములు ఉప వనములును
వానర మూకతో నిండిపోయెను.

రాక్షస ముఖ్యులు ఎందరొ మడసిరి
కవులు మాత్రము కూలుట లేదు
అసుర వీరులు అందరు కలసి
ఒక్క కోతిని జయించలేదు.

ఇంతటి ఆపద - లంకకు చేటు
దాపురించినది కాపాడవలె-
నిద్ర లేపినది అందుకోసమే
అంతము చేయుము కపి వీరులను.

రాక్షస యోధులు మన్నున కలసిరి
బాలురు వృద్ధులు మిగిలి యుండిరి
నా ఆనందము అడుగంటినది
ఆదుకోయిక - కాపాడుమయా!

అన్నకోసమై ముందుకురమ్ము
లోగడ ఏమియు కోరి ఎరుగను
సురలను సైతము గెలచినవాడవు
నీదు శక్తిని చూపించుమయా!

యుద్ధకాంక్షివి బంధుప్రియుడవు
శరత్కాల మేఘమ్ములు - గాలికి
చెదరినట్టుగా పరుగిడు సేనలు-
నీ పరాక్రమము చవిచూడవలె.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

63

కుంభకర్ణుని హితవు

దిగులు వదలిన లంకేశ్వరుడు
మదిలో కోరిక తెలియబరచగా
మందహాసముతో వినిన తమ్ముడు
కుంభకర్ణుడు పలికెను అపుడు.

“అన్నా! ముందే యోచించితిమి
ఇట్టి ఆపద తలంచినాము
సీతను రాముని కిచ్చివేయమని
మేలుకోరియే నాడు కోరితిమి.

దుష్టకార్యములు చేసినవారు
దేహాంతమున నరకమునుందురు
సీతాపహరణము పాపకృత్యము
ప్రతిఫలమును నువు అనుభవించవలె.

రాజా! నీవు బలగర్వములతో
సీతాదేవిని అపహరించితివి
ఆపై వచ్చెడి ఆపదలెవ్వియు
ఆలోచించక చేసితివా పని.

నీతిమంతులగు రాజులెన్నడు
ముందు కార్యము వెనుకచేయరు
వెనుక కార్యము ముందుగ చేయక
ముందుచూపుతో వ్యవహరింతురు.

నియమనిష్ఠతో వేదము చదువక
చేసిన యజ్ఞము వ్యర్థమైనటు
దేశకాలముల విరుద్ధచేష్టలు
నిష్ఫలమగును దోషము నిడును.

లంకాధీశా! బలహీనుడగు
శత్రువుతోనే పోరగవలెను
సమవిక్రమునితో సంధి ముఖ్యము
బలవంతునికి లొంగక తప్పదు.

సచివులందరితో యోచనచేసి
పోరాటమో - సంధియో - లేక
సామంతునిగ లొంగిపోవుటో -
నిర్ణయించుకొని ఆచరించవలె.

ఉపాయమును - సాధన సంపద
దేశకాలములు - విఘ్న ఘటనలు
ప్రతీకారము - మొదలగు అయిదును
యోచన చేయును నీతిమంతుడు.

మంత్రుల యోచన ముందుగ తెలిసి
హితులతో తదుపరి యోచనచేసి
నీతివిరుద్ధము కాదాపని యని
పూర్తిగ తెలిసి ఆచరించవలె.

ప్రాతఃకాలము ధర్మము నెరపి
మధ్యాహ్నమున అర్థము నెంచి
సాయం సమయము కామముకోరి
మనుగడ నేర్చిన మంచి కలుగును.

అటుగాకున్నచో రెండు రెండుగా
ధర్మార్థములు ప్రాతఃకాలము
అర్థకామములు మధ్యాహ్నమున
కామార్థములు సాయంకాలము.

అటుగాకున్నచో మూటిని ఒకపరి
ధర్మార్థకామములు సాయంకాలము
సేవించనగు - కానీ కామము
ఎల్లవేళలా ఆనర్థమగును.

ధర్మార్థకామముల శ్రేష్ఠము ధర్మము
దానిని వదలిన జ్ఞానము వ్యర్థము
సామదానములు భేదదండనము
తీరుగ తెలిసి ఆచరించనగు.

నీతిశాస్త్రము తెలియని మంత్రులు
పలికెడి కూతల కిడు మూడును
అట్టి సచివులను రాజు గ్రహించి
మంత్రాంగమునకు దూరముంచవలె.

సచివులు - రిపులతో చేయి కలుపుచు
మిత్రులవలె మరి నటన చేతురు
రాజు చేతనే దుష్కార్యములను
చేయించుచును ముంచివేతురు.

క్రౌంచపర్వతమునందు బిలమును
వెదకి - క్రౌంచములు గిరిని దాటును
అటులే రిపులు దుష్టమంత్రులను
వెదకి పట్టుకొని జయము నందెదరు.

అన్నా! ముందుగ విభీషణుండు
నీకు చెప్పినటు చేసియుండవలె
ఇప్పటికైనను మేలగు నాపని
కాదంటివ మరి నీ యభీష్టమే.”

కుంభకర్ణుడటు పలుకుట వినిన
లంకేశునికి క్రోధము పెరిగెను.
“సోదర! నీవు పూజ్యునివలెను
ఆచార్యునివలె బోధ చేసితివి.

నీతి పాఠములు వ్యర్థము ఇంక
సమయము నెరిగి పనిచేయవలె
అవివేకమొ మరి ఆశవల్లనో
ఏదో చేసితి - జరిగిపోయినది

జరిగిన దానిని విమర్శించుకొని
వృధాప్రయాస ఎందులకయ్యా!
గతముకు వంత తగదు తమ్ముడా!
బుద్ధిమంతులటు గతము తోడరు.

నాపై నీకు ప్రీతియున్నచో
నీ బలమున మరి నమ్మకమున్నచో
నాకు సాయపడ నిజముగ నెంచిన
నా దోషము నీ బలముతో దిద్దుము.

ఆపదలందు అందెడి సాయము
నిజమగు సాయము తెలియుము సోదర
నీతిని కాదని సాయముచేసే
బంధువు నిజమగు బంధువు అగును.”

అన్న కటువుగ పలుకుట వినెను
తమ్ముడు తెలిసెను అన్న ఆగ్రహము
తిరిగి మృదువుగ - కుంభకర్ణుడు
లంకేశునితో పలికెను అపుడు.

“రాజా! దుఃఖము వదలి వేయుము
కోపము వదలి శాంతి వహించుము
నే బ్రతికుండగ దుఃఖము తగదు
నీ శత్రువును నాశమొనర్తును.

సోదరప్రేమ గౌరవమ్ములతో
హితము చెప్పటది నా విధి సోదర
అందుకు చెప్పితి హితునిగ నీకు
చేయవలసినది చేసి చూపెద.

లంకాధీశా! రామలక్ష్మణుల
త్రుంచి-శిరములు నీ కర్పించెద
శిరములు చూచి సీత దుఃఖపడు
కపిసేనలను కలవరపరచెద.

నీ సంతోషము నాకు ప్రధానము
హితులను బాసిన రాక్షస వీరులు
సంతసపడునటు రామలక్ష్మణుల
సంహరించి నే తిరిగి పోదును.

నన్ను చంపిన తదుపరి మాత్రమే
నిన్ను చంపునా రామచంద్రుడు
కావున నేను బ్రతికి యుండగా
నీకు రాముని భయమే లేదు.

నీ శత్రువుమరి ఇంద్రుడు యముడో
నేను వానిని త్రుంచుట తథ్యము
నా యీ రూపము సింహనాదమున
అమరసాధునే హడలగొట్టెద.

ఆయుధమ్మును చేతదాల్చక
బాహుబలముతో రిపుల కూల్చెద
కరములతో-నే నలుపుట మొదలిడ
బ్రతికెడివాడు ముందు నిలవడు.

శక్తాయుధము నిశితాస్త్రములు
గదయు ఖడ్గములు అక్కరలేదు
నా దెబ్బకు ఆ రాముడు నిలచిన
ఆపై విడుచును శరములు నాపై.

నే బ్రతికుంటిని భయము వదలుము
రామలక్ష్మణ సుగ్రీవులను
ఆపై లంకను కాల్చిన కపిని-
కపులను కూల్చెద యశము తెచ్చెద.

నీకాపదను కలిగించినచో
నిరించి, వాసవ సురలను కూల్చెద
యముని పంపెద దీర్ఘనిద్రకు
అగ్నిదేవునే భక్షించెదను.

తారల కూడిన రవి బింబమును
నేలకు రాల్చెద కడలిని త్రాగెద
గిరులను పొడిపొడి చేతును నేను
భూమిని చీల్చగ చాలుదు నేను.

ముల్లోకములు చాలవు నాకు
ఆకలి తీరగ మ్రింగెద సర్వము
నిద్రించెడి ఈ కుంభకర్ణుని
శక్తి గ్రహించును సర్వజగత్తు.

అన్నా! నీవు సుఖపడవలెను
అందుకు పోదును రాముని చంపగ
మద్యము త్రాగుచు సుఖముగ నుండుము
సీత నీకు ఇక వశమగు తప్పక.

అమిత కాలము సుఖములందుము
అమర సుఖములవి అందును నీకు
అతి తొందరలో అందును నీకు”
అనుచు తమ్ముడు అన్నతొ పలికెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

64 మహాదరుడు కుంభకర్ణుని నిందించుట - అవివేకముతో రాజుకు యోచన చెప్పుట

కుంభకర్ణుని మాటలు వినిన
మహాదరుడను మంత్రి పలికెను
“కుంభకర్ణుడా! సత్కుల యుతుడవు
మొరటుగ నీవు పలికితి వయ్యా!

సత్కార్యములకు దుఃఖము కలిగి
దుష్కార్యములకు సత్ఫలప్రాప్తి
చూచుచుంటిమి-అందువల్లనే
పనులను బట్టి ఫలము లభించును.

వివరము తెలియక పలికితి వీవు
రాజుకు నీతులు తెలియకపోవు
దేశ కాలములు తెలియును రాజు
అధిక ప్రసంగము చేసితి వీవు.

న్యాయార్జితమగు ధనము సుఖమిడు
అపహరించిన విత్తము ఏమగు?
సుఖము నొసగుట ధన స్వభావము
కావున దానిని పొందుట ముఖ్యము-

తన సామర్థ్యము-శత్రు బలమును
లంకేశునకు తెలియును పూర్తిగ
వృద్ధి క్షయముల నెఱిగినవాడు
ఆలోచించక ఏపని చేయడు.

తన ఇల్లాలితో సుఖము గలుగును
పరకాంతతో మరి సుఖము కలుగదా?
కావున మనకు సుఖమిడు నట్టిది
ఏదో తెలిసి ఆచరించనగు.

దర్మార్థ కామములు ఫలము నిడునని
తెలిపితి వీవు వాటి స్వభావము
ఎటుల తెలిసితివి ప్రమాణమేది?
సీతాపహరణము ఆపద యంటివి.

శాస్త్ర నిషిద్ధపు పనులను చేసియు
ఈ లోకముల సుఖపడుచుండిరి
కావున శాస్త్రము చెప్పిన పనులే
సుఖము లిచ్చునని చెప్పగరాదు.

సత్కార్యములు సత్ఫల మిడునని
దుష్కార్యములు దుఃఖ హేతువని
నీ ఆలోచన కావచ్చును విను-
తారుమారులు జరుగుట లేదా?

కామమునకు ఫల నియమము
లేనేలేదు-ప్రతి పనికిలలో
ఒక సమయములో సుఖము కలుగును
మరో సమయమున దుఃఖము కలుగును.

జనస్థానమున చేసిన పనితో
రాముడు రాజుకు శత్రువయ్యెను
శత్రువు భార్యను సాహసమ్ముతో
ఎత్తుక వచ్చెను - దోషము లేడు.

మంత్రులమందుకు సమ్మతించితిమి
మంత్రాంగమునకు యోగ్యులమయ్యా!
ఒంటరిగా నువు పోరెదనంటివి
అమోఘ బలుడను అంతటివి నీవు.

నీవు చెప్పినది సరికాదు సుమా!
జనస్థానమున బలవంతులను
వేల మంది నొక రాముడె చంపెను
చానిని ఒక్కడ వీవు జయింతువ?

జనస్థానమున ఘనకార్యముతో
అసురులు రాముని చూచి హడలిరి
వాని పేరు విని కలవర పడెదరు
తెలియక ఒకడివె పోర నెంచితివి.

కృద్ధ సింహమా రామచంద్రుడు
పడుకొని యున్న మహా సర్పము
జ్వలించునట్టి అగ్ని హోత్రము
మృత్యు దేవతను ఎదిరి పోరుటెటు?

కోపించిన ఆ రాముని గెలువగ
అసంభవమ్ము తెలియుము నీవు
అసుర సేనలు ఏకమైనను
ఎదిరించుటది సందేహమ్ము.

ఒంటరిగా నువు పోరెదనంటివి
శత్రువు అల్పుడు అనుకొనునట్టి
బలహీనుడు తా నాతని నెదిరి
అసువులు సైతము కోల్పోగలడు.

ఓ ఘటకర్ణా! అసురుల యందు
మేటి వీరుడవు - కాదనలేదు
కానీ మానవులందరితోను
రాముని మించినవాడే లేడు.

నేను చెప్పినది తెలియుము నీవు
రవివలె తేజోవంతుడు రాముడు
పరాక్రమమ్మున ఇంద్ర సమానుడు
నీ వొక్కడవే పోయి గెలుతువా?”

కుంభకర్ణునితో అటుల పలికెను
తిరిగి రావణుని చూచి పలికెను
“రాజా! నీవు సీతను తెస్తవి
నీ అధీనమున ఉన్నది ఆమె.

నీవు కోరినచో నీ వశమగును
నాకు ఇప్పుడొక యోచన వచ్చెను
నీకు చెప్పెద ఆలోచించుము”
అనుచు పలికెను మహోదరుండు.

“నేనును తమ్ముడు-కుంభకర్ణుడు
ద్విజిహ్వూడు - సంహోది, వితర్ధన
వీరులు రాముని సంహరించుటకు
అనికి పోయినటు చాటింపించుము.

పోరుసలిపి విజయమ్ము నందిన
కావలిసినది - మరి ఇంకేమి?
కానీ అటుల జరుగకపోయిన
సరిపడు ఇప్పుడు చెప్పెడి యోచన.

మా దేహములను గాయము చేసుకు
రక్షసి క్తమై చేరెద మిచటకు
రామనామము చెక్కిన శరములు
మేన గుచ్చుకొని చేరెదమిటకు.

రామలక్ష్మణుల భక్షించితి మని
నీతో చెప్పి పదములంబెదము
అంతట నీవు అందరి ముందు
మమ్ము పొగడుచు సత్కరించవలె.

ఆనందముతో నీవున్నట్లును
అయిదుగురసురులు - రామలక్ష్మణుల
ఆరగించిరని నగరమంతయు
చాటుము, భటులను సత్కరించుము.

మద్యము నిడుము తృప్తినిండుగా
నీవు గ్రోలుము సుఖముగ మధువు
పూలహారములు విలువగు వలువలు
వీరులకిమ్ము ఆనందముగా.

అసురయోధులు రామలక్ష్మణుల
అంతము చేసిరి - అనెడి వార్తయది
అందరికీ మరి తెలియగవలెను
ఆపై సీతను ఊరడించుము.

ఏకాంతముగా ఆ కాంతనుగని
మృదువచనముల ఊరడించుము
భోగభాగ్యముల ఆశచూపుము
ఆమె మనసులో చోటు చేసుకో.

భర్తలేడని నమ్మును కాంత
నీ ఎడ గలిగిన భయమువల్లను
నీపై మమత లేకపోయినను
మరి గతిలేక నిన్ను చేరును.

పుట్టిననుండి సుఖముల నందెను
సుఖపడవలసిన జాతక మామెది
దుఃఖము వలన కృంగి కృశించెను
సుఖముల కొరకై చేరును నిన్ను.

ఎంతో యోచనచేసిన తదుపరి
నా మదికిదియే తోచినదయ్యా!
రాముని ఎదుటకు పోవలదయ్యా!
నీవు పోరుకు పోనేవద్దు.

పోరు సలుపక సేనలు చావక
జయము లభించుమార్గము చెప్పితి
ప్రాణభయము ఇందేమియు లేదు
ఎంతోకాలము సుఖపడగలవు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

65

కుంభకర్ణుడు యుద్ధమునకు పోవుట

మహోదరుని మతిలేనియోచన
కుంభకర్ణుడు విని కోపించెను
అట్టి ఉపాయము చెప్పవద్దని
మహోదరుని బెదరించె నాతడు.

అన్ననుగాంచి పలికెను తిరిగి
“అన్నా! నీవు దిగులువదలుము
నీ శత్రువును సంహరించెద
నా ప్రతాపము చూపించెదను.

వాన కురవని మేఘగర్జనను
పోలునట్టుగా వీరులు పలుకరు
అవమానమ్ము సహించలేరు
తమనేతాము పొగడుకొనరయా!

ఘనకార్యములను చేసిచూపెదరు
ఓ మహోదరా! బుద్ధిహీనులు
పిరికివాండ్లును సర్వముతెలుసని
అహంకారమున పలికిన మాటలు.

నమ్మెను అన్న ఆపద కలిగెను
యుద్ధభయముతో ఇచ్చకాలతో
చచ్చయోచనతో ప్రగల్భాలతో
ప్రాణాంతకమగు పోరు తెచ్చిరి.

హితులుఅనుచును మిమ్ములనమ్మెను
శత్రువులై మీరందరు ఇపుడు
పైకి హితమును కనబరచుచును
క్రిందుమీదుగా చేసిరి సర్వము.

సైన్యముపోయెను ధనము హరించెను
రాజుమిగిలెను లంకమిగిలెను
దుష్టనిర్ణయము మీరు చేసిరి
దిడ్డుటకొరకై పోరుకు పోచును.”

కుంభకర్ణుడటు పలుకుట వినిన
లంకేశ్వరుడు ఆనందించెను
“సోదర! నీవు రణకోవిదుడవు
మహోదరునికే రామునిభయము

యుద్ధము వద్దని చెప్పును అతడు
రాముడన్నచో భయపడినాడు
నిన్నుపోలిన బలవంతుండు
మరియొకడెవ్వడు లేనేలేడు.

నా భయమును నువు తీర్చెద వనుకొని
నిద్రలేపితి ముందుకురుకుము
శూలమునందుకు, పాశముదాల్చిన
యమునిమాదిరిగ కవులనుకూల్చుము.

దాశరథులను ఆరగించుము
నీవుపోరెడి పనియేయుండదు
నిన్నుచూచిన గుండెలు పగులును
పారిపోదురా కోతులందరూ.”

కుంభకర్ణుని బలవిక్రమములు
బాగుగతెలియును కనుక చెప్పెను
తిరిగిజన్మమును ఎత్తినట్లుగా
ఆనందించెను రావణాసురుడు.

సంతోషముతో ఏలికయుండెను
కుంభకర్ణుడు బయలుదేరెను
రిపులకూల్చెడి శూలముగై కొని
పోరుకుసాగెను అతిబలశాలి.

ఉక్కుతో చేసిన మహాశూలము
బంగారముతో అలంకరించిరి
ధగధగలాడుచు నున్నది శూలము
ఇంద్రుడువదిలే పిడుగువంటిది.

వజ్రాయుధమును పోలి కఠినమై
అలంకరించిన పూలదండలతో
నిప్పునుగ్రక్కుచు నున్నటులున్నది
మంటలపోలుచు నెత్తురున్నది.

దేవ గంధర్వ యక్ష కిన్నరుల
మహావీరులను కుంభకర్ణుడు
ఆ శూలముతో వధించినాడు
అట్టి శూలము చేతధరించెను.

“అన్నా! నేను ఒకడినె పోదును
నా సేనలను యిచ చేవుంచుము
నా కోపమ్ము రూపముచూపెద
వానరవీరుల భక్షించెదను.”

అనుచుపలికిన అనుజుని గాంచి
అన్నపలికెను “ఓ సోదరుడా!
ససైన్యముగ నువు పోవుటమంచిది
ఆయుధధారులు అనుసరింతురు.

అమిత పరాక్రమవంతులు కపులు
యుద్ధయత్నము తీరుగచేతురు
ఒంటరివానిని-ఏమరువానిని
కోరల కొరికి చంపివేతురు.

కావున నీవు అసుర సేనలను
వెంటనుంచుకొని ఆజికిపోయి
రూపుమాపుము కపులందరినీ”
అనుచురావణుడు పీఠముదిగెను.

బంగరుమయమగు రత్నహారము
కుంభకర్ణుని మెడలో వేసెను
కుండలమ్ములు అంగదమ్ములు
ఉంగరమ్ములు సుమహారము లిడె.

బాహుపురులతో కుండలాలతో
అనేక స్వర్ణాభరణమ్ములతో
వ్రేల్చినయట్టి అగ్నిహోత్రమై
భాసించెనచట కుంభకర్ణుడు.

అమృతమధనమునందు వాసుకితో
అగపడునట్టి మంధరనగమై
నల్లగమెరసే వస్త్రముతోనట
అగపడెనప్పుడు కుంభకర్ణుడు.

బంగరుకవచము బరువగునట్టిది
ధరించినాడు-ధగధగమెరసే
దివ్యకవచమది గిరులతో కొట్టిన
పగలదు-లోనికి గాలి దూరదు.

మంటల పోలిన కవచము దాల్చి
సంధ్యామేఘము లలముకునున్న
హిమవ త్పర్వత మన్నటులుండెను
స్వర్ణాభరణము లలంకరించిరి.

చేత శూలము ఘన శరీరమున
మూడడుగులను వేయుటకొరకై
ఎదిగిన హరివలె కనబడినాడు
అన్నను గట్టిగ కౌగలించుకొనె.

పోరుకు సాగుచు లంకేశ్వరునికి
ప్రదక్షిణించి సాష్టాంగపడె
రావణాసురుడు ఆ సోదరునికి
ఆశీస్సుల నిడె అభిమానముగ.

మేఘగర్జనగ దుండుభినాదము
ఘనముగ మ్రోగగ ఆ ఘనకాయుడు
కుంభకర్ణుడు పోరుకు సాగెను
అమోఘరథమును అధిరోహించెను.

సింహగర్జనతో సరిపడు నాదము
చేయుచు - సేనలు బయలుదేరెను
కరితురగములు అరదములెన్నో
కుంభకర్ణుని వెంట సాగెను.

రక్తచందనము నలదిన యట్టి
మహాకాయము - చేత శూలము
ఛత్రముక్రింద తీవిగనున్న
వీరునిపైన పూలు జల్లిరి.

ముసలాయుధములు గండగొడ్డకులు
ఇనుప గుదియలు ఘనమగు గదలు
ఖడ్గమ్ములతో ఆయుధాలతో
అమోఘ బలులు సాగిరి వెంట.

రక్తనేత్రులు భీకరరూపులు
బలవంతులగు అసురవీరులు
కాటుకకొండల పోలెడివారు
సింహనాదముల బయలుదేరిరి.

భీకరరూపము పోరుకు సాగగ
అతి భీకరముగ మారెనప్పుడు
ఒడలు గగుర్చుకు లోనగునట్టి
మహారూపము దాల్చె నసురుడు.

బండిచక్రముల పోలిన కన్నులు
నూరు ధనుసుల వెడల్పు గలిగి
ఆరు వందల ధనుసుల ఎత్తుతో
చెట్లతో నిండిన గిరివలె తోచెను.

వెంటనెవున్న అసురుల గాంచి
నవ్వుచు పలికెను అతిభీకరముగ
“మిడుతల కాలేచ్చి అగ్నిహోత్రమన
కాల్చివేతునా వానరసేనను.

అడవుల తిరిగే కపులేమాత్రము
అపకారమ్ము చేయగలేరు
అలంకారముగ ఉద్యానముల
కోతులుండుట సరియగు విషయము.

కానీ ఇప్పుడు వచ్చిన కవులు
లంకాపట్నము ముట్టడించిరి,
అందుకు కారణమా సోదరులు
అందుకె వారిని చంపివేసెద

వారితో వచ్చిరి ఆ కవులందరు
వారిని వదలక భక్షించెదను.”
అనగా వినిన అసురులు ముదమున
కడలి అదరునటు గర్జన చేసిరి.

కుంభకర్ణుడటు పలికి వేగముగ
పోరాటమునకు పోవుచుండగా
అపశకునములు అగపడె నెన్నో
మేఘము నుండి కొరవులు రాలెను.

కంచరగాడిద రంగును పోలి
ఎఱ్ఱగ నగపడె మేఘములప్పుడు
సంద్రము, వనములు నిండిన భూమి
కంపించినది అశుభసూచనగ.

భయంకరముగా మంటలు గ్రమ్మచు
నక్కలు అరచెను ఆ సమయమున
బారులు కట్టి నింగిని పక్షులు
అపసవ్యముగా తిరుగజొచ్చెను.

గ్రద్దల బారులు నేల వ్రాలెను
కుంభకర్ణుని వామ నయనము
వామ భుజమ్ము అదిరెనప్పుడు
సూర్యుని కాంతి మాసిపోయెను.

భయంకరమ్మగు అశుభ సూచనలు
లెక్కచేయక సాగెను అసురుడు
యముడే వెనుక తరుముచుండగా
ఆయువు తీరెడి గడియలు రావా!

వడిగా సాగి కుంభకర్ణుడు
పురప్రాకారమ్మును దాటి, అచ్చట
మేఘసమూహము పోలిన కవులను
వానర సేనల గాంచె తీరుగా.

పర్వతకాయుని కవులు గాంచిరి
గాలికి చెదరే మేఘము లన్నటు
దిక్కుతోచక చెల్లాచెదరై
పరుగిడసాగిరి భయపడిపోయిరి.

తనను గాంచిన వానర సేన
హడలిపోయినటు అసురుడు తెలిసి
అమితానందము నందినవాడై
మహామేఘమన గర్జన చేసెను.

అంతటి గర్జన వినిన వానరులు
వేలకొలదిగా వానరయోధులు
మూలము నరకిన యేపె చెట్లవలె
వణకిపోయిరి నేలను బడిరి.

ప్రళయకాలమున తన కింకరులతో
దండము దాల్చిన యముని తీరుగా
పరిఘ నందుకొని కుంభకర్ణుడు
వానర సేనల మీదకు పోయెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

66

కుంభకర్ణునితో కపియోధుల పోరుట

శ్రీరామునితో పోరుసలుపుటకు
కుంభకర్ణుడు సింహనాదమున
ప్రాకారమ్మును దాటివచ్చెను
చలింపజేసెను ప్రకృతినంతయు.

ఇంద్ర వరుణ, యమ రాజులు సైతము
వధించలేక వదిలిన అసురుడు
భయంకరముగా పోరగరాగా
వానరులందరు కలవరపడిరి.

పరుగులుతీయుచునున్న కపులను
నలుని, నీలుని, గవాక్షువీరుల
పిలిచి, అంగదుడు ధైర్యముగొలిపెను
“అతిబలవంతులు భీరువులగుదుర?”

ఉత్తమకులముల పుట్టినవారు
దైవాంశతో జన్మించినవారు
సాధారణమగు కపులమాదిరి
పరుగులెత్తుటది ఎక్కడకయ్యా!

శూరులకెపుడును ప్రాణముకన్న
యశస్సుమిన్న పోరుకుపొండు
ప్రాణముదాచుకు ఏమిచేయుదురు?
వచ్చెడివాడు అసురుడుకాడు

కదలుచువచ్చే ఆకారమ్ము
మనలను భయపడచేయుట కొరకై
అసురులు తెచ్చిరి-యంత్రమువంటిది
బొమ్మ అగునది ఛిద్రము చేతము.”

అతికష్టముతో ఆ కపులందరు
అంగీకారము కనబరచుచును
అందలితరువులు గిరులను తీసుకు
అందరొక్కటై తాకిరి అసురుని.

మత్తేభములై ఆ కపివీరులు
మనమగు శిలలతో భూరితరువులతో
కుంభకర్ణుని కొట్టిరి గాని
చలించలేదు భీకరకాయుడు.

వారు విసరిన తరువులు శిలలు
వానికితాకి ముక్కలై నవి
వానరులను ఇక వదలకూడదని
విరుచుకుపడి ఆ కపులను చంపెను.

రక్తముకారి కపియోధులట
నేలనుబడిరి నిలబడలేక
ఎర్రనిపూవుల తరువులపోలిరి
మిగిలిన కొందరు పరుగిడసాగిరి.

ఒకరిని ఒకరు దాటుకుపోయిరి
దెబ్బలకోర్వగ శక్యముగాక
కొందరు సంద్రమునందు దూకిరి
నింగికెగిరిరి సేతువునెక్కిరి

కొండల, కోనల పరుగులెత్తిరి
భల్లూకములు తరువులనెక్కిరి
గుహలకొదాగిరి-జలమునమునిగిరి
కూలబడిరి మరికొందరు భయమున.

మూర్ఛనందిరి కపులుకొందరు
పరుగిడు కపులనుగాంచి అంగదుడు
తిరిగి ధైర్యమును నూరిపోసెను
“నిలబడి పోరుడు, వెన్నుచూపకుడు

వీరవరేణ్యులు వినుడుతీరుగా
కుంభకర్ణుని చేబడి చావము
అగ్నినిబడిన శలభముమాదిరి
వాడొరుగును శ్రీరామునిగాంచిన.”

భయపడువానికి భువిలోబ్రతుకగ
స్థలముదొరకదని తెలియుడు మీరు
మీ పరాక్రమము అమోఘమైనది
అడ్డగించగ ఎవ్వరితరము?

వానరవీరులు అంగదుగాంచి
“ఓ యువరాజా! వాని దెబ్బలకు
నిలబడలేకనె పరుగిడుచుంటిమి
బ్రతికియుండుము ఏదోవిధముగ.”

అసువులుదాచిన లాభముఏమి?
ఆజిలొ అసువులుబాసిన ఘనత
ఆత్మస్తుతితో అన్ని పలికిరి
అవియన్నియును సున్నయైనవా?

వానరులటుల చెప్పచుండగా
కనబడెనచట కుంభకర్ణుడు
వానినిగాంచి పరుగిడిపోయిరి
తిరిగిఅంగదుడు ధైర్యముగొలిపెను.

అల్పాయుష్కులమైనచో అనిలో
మడసిన కలుగును బ్రహ్మలోకము
పిరికిని-భార్యలు పరిహసించురు
అంతకుమించిన మరణముగలదా?

అంతలోనె హనుమంతుడు వచ్చెను
చారికితోడుగవచ్చెను పోరుకు
వానరయోధులు ఆనందముతో
రాజు ఆనతిని పోరగనిలచిరి.

ఋషభుడు, శరభుడు, మైందద్వివిదులు
నీలుడు, తారుడు, కుముదసుషేణులు
గవాక్ష, రంభుడు పనసుడు యోధులు
ఆంజనేయుని వెంటనుండిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

67 శ్రీరామ బాణములకు కుంభకర్ణుడు కూలుట

అంగదు మాటలు వినిరి వీరులు
ఆంజనేయుని అండ చూచుకొని
గిరి శిఖరములు వృక్షమ్ములతో
పరుగిడ జేసిరి కుంభకర్ణుని.

భీకరకాయుడు క్రుద్ధుడయ్యెను
గదతో కపులను కొట్టసాగెను
వందలు వేల కపి యోధులట
జల్లివేసినటు ఒరిగిపోయిరి.

మరింత క్రుద్ధుడు అయ్యెను అసురుడు
మ్రింగసాగెను కపి వీరులను
గరుత్మంతుడు ఫణులను తినునటు
కపులను మ్రింగుచు తిరుగసాగెను.

ధైర్యము తెచ్చుకు వానర యోధులు
నిలచిరి గిరి శిఖరమ్మల నందుకు
ద్వివిదుడు విసరెను ఘనమగు శిఖరము
గురితప్పి అది సేనల బడెను.

శిఖరము క్రింద అసుర సేనలు
గజతురగములు రథములు నలిగెను
తిరిగి మరియొక పర్వతమ్మును
విసరెను ద్వివిదుడు ఘటకర్ణునిపై.

ఆ శిఖరమ్మది గురి తప్పినది
సేనలపై బడి పిండి చేసెను
రక్తము పారెను, అంతట అసురులు
శరములు వదలి కూల్చిరి కపులను.

కపులు గిరులను తరులను విసరుచు
రాక్షస బలముల కూల్చసాగిరి
ఆ సమయములో ఆంజనేయుడు
అసురుని శిరమున విసరె గిరులను.

ఆంజనేయుడు తరుల గిరులను
వర్షము మాదిరి అసురుని శిరమున
కురిపించగను కుంభకర్ణుడు
శూలముతో ఖండించెను వాటిని.

శూలము నందుకు కుంభకర్ణుడు
కపిసేనలపై పడెను ఘోరముగ
అంతట మారుతి కోపమునిండి
విసరెనొక్క ఘన శైలము బలముగ.

కొండ తగిలెను కుంభకర్ణునకు
మెదడు పలిగి మరి నెత్తురు కారి
శరీరమంతయు తడిసిపోయెను
కలవరపడెను కుంభకర్ణుడు.

కుమారస్వామి శక్త్యాయుధమున
క్రౌంచ పర్వతము ఛేదించినటు
ఘనమగు శూలము విసరె నసురుడు
ఆంజనేయుని రొమ్మున తగిలెను.

ఆంజనేయుడా దెబ్బ తగులగ
నెత్తురు గ్రక్కెను గర్జన చేసెను
ఒడలు తిరిగెను బాధ కలిగెను
అసురులు సంతోషముతో అరచిరి.

కపులు పరుగిడజొచ్చిరి అపుడు
నీలుడు వారికి ధైర్యము జెప్పి
గిరి శిఖరము నొకదాని నందుకొని
విసరెను బలముగ అసురునిపైకి.

పిడికిటితో ఆ వచ్చెడి గిరిని
అడ్డగించెను కుంభకర్ణుడు
అంతట ఆ గిరి శిఖర మచ్చట
ముక్కలై నది అగ్ని పుట్టెను.

ఋషభుడు, శరభుడు, గంధమాదనుడు
గవాక్షుడున్ను, నీలుని అండగ
కుంభకర్ణుని ఎదిరించుచును
గిరుల, తరులను బలముగ విసరిరి.

చరచిరి, గ్రుద్దిరి, తన్నిరి, అసురుని-
మేను నిమిరిన చందముగాను
కదలక మెదలక నిలచె నసురుడు-
తిరిగి అసురుడు విజృంభించెను.

వేగవంతుడగు, ఋషభుని అదిమెను
ఆ కపి యోధుడు నెత్తురు గ్రక్కెను
పిడికిట శరభుని గ్రుద్దెను అసురుడు
నీలుని క్రుమ్మెను తన మోకాలున.

గవాక్షునంతట చేత చరచెను
గంధమాదనుని తన్నెను బలముగ
దెబ్బలు తగిలిన యోధు లైదుగురు
నిలబడలేక మూర్ఛ నందిరి.

తమ నాయకులు నేల పడుటగని
దూకిరి కపులు అసురుని పైకి
అంద రొక్కటై దేహముపై బడి
కరచిరి, రక్కిరి, పీకిరి కసిగా.

గ్రుద్దిరి, పొడిచిరి, తన్నిరి వీరులు
గిరివలె నిలచెను - కదలడు, మెదలడు
తిరిగి క్రుద్ధుడై కుంభకర్ణుడు
కపులను మ్రొంగుట ఆరంభించెను.

గుహవలె నున్న నోటిలో విసరుచు
మ్రొంగసాగెను కపి వీరులను
ముక్కునుండి మరి చెవుల వెంబడి
తిరిగి వానరులు బయట పడుట గని

కుంభకర్ణు డతి కోపముతోను
కపులను విరచి మ్రొంగ సాగెను
నెత్తురు మాంసము నిండిన భూమిని
తిరుగ జొచ్చెను ప్రళయాగ్నివలె.

వజ్రాయుధముతో సురపతి పోలి
కాలపాశమున యమునికి సరిపడి
యుద్ధ భూమిలో కుంభకర్ణుడు
సంచరించగ భయపడిపోయిరి.

అరచుచు ఏడ్చుచు వానర యోధులు
రామచంద్రుని శరణు జొచ్చిరి
వానర వీరులు వెను కడుగిడుట
గాంచి అంగదుడు విజృంభించెను.

ఘనమగు పర్వత శిఖరము నందుకు
పరుగున తాకెను కుంభకర్ణుని
నెత్తిన పడెను ఘనమగు కొండ
మరింత కోపము నందెను అసురుడు.

మండెడి కండ్లతో కుంభకర్ణుడు
ఘనమగు శూలము విసరె బలముగ
అది తప్పుకొని సింహనాదముతో
వీరుడంగదుడు చరచెను జొమ్మున.

అమిత కోపమున వాలి కుమారుడు
అరచి, చరచిన దెబ్బకు అసురుడు
వివశుడయ్యెను మూర్ఛ నందెను
తిరిగి తేరుకొనె ఆ బలవంతుడు.

ఆలసించక అంగదు గాంచి
కుడి పిడికిలితో గ్రుద్దు గుద్దెను
అదిరిపోయెను చేష్టలుడిగెను
నేలను బడెను కపి కుంజరుడు.

శూలము నందుకు కుంభకర్ణుడు
సుగ్రీవునిపై పడగ బోయెను
యుద్ధోత్సాహము నంది రవిసుతుడు
గంతులు వేయుచు గిరినందుకొని

రక్త మాంసముల తడసిన మేనితో
నిలచిన అసురుని గాంచి పలికెను
“నా వీరులను భక్షించితివి
వీరులెందరినో పడవేసితివి

అల్పు లెందరినో కూల్చిన నీవు
అధికుడవనుచు విర్ర పీగకు
ఇదిగో ఇపుడే గిరిని విసరెద
ఓర్చుకొనుము మరి శక్తి గలిగిన.”

కుంభకర్ణుడు తిరిగి పలికెను
“ఓ వానరుడా! బ్రహ్మ మనుమడా!
ఋక్షరజునికి తనయుడ నీవు
శక్తి నెరుగుదును, అరచుట చాలు.”

ఆ మాటలకు ఊడికిపోయెను
వానర రాజు విసరెను కొండను
వక్షముపైకి విసరిన కొండ
ముక్కలు అయినది నేల పడినది.

చలించకుండా గిరివలె నిలచిన
కుంభకర్ణుని చూచిన అసురులు
సింహనాదములు చేసి మురిసిరి
క్రోధము పెరిగెను కుంభకర్ణునకు

భయంకరముగా నరచెను అసురుడు
మెరపు తీగవలె మెరిసే శూలము
గిరగిర త్రిప్పి సుగ్రీవునిపై
విసరెను బలముగ-అంతట మారుతి.

లీలగ నొంగికి ఎగిరెను వీరుడు
అవలీలగ నా శూలము నందుకు
నడిమికి రెండుగ విరచి వేసెను
వానర వీరులు స్తోత్రము చేసిరి.

శూలము విరుగుట గాంచిన అసురుడు
అమిత కోపము నందినవాడై
లంకా ద్వీపము నందున వున్న
మలయ పర్వతము పెళ్ళగించెను.

పెరకిన గిరిని కుంభకర్ణుడు
వానర రాజుకు తగులగ విసరెను
దెబ్బ తగిలిన వానర రాజు
చేష్టలు తప్పి నేలను బడెను.

సంతోషముతో నరచిరి అసురులు
కుంభకర్ణుడు ముందుకు సాగి
నేలను బడిన వానర రాజును
లేవనెత్తి తన భుజమున వేసుకు

పురము లోనికి పెనుగాలివలె
దూసుకుపోయెను వానర రాజుతో
మహాన్నతమగు మేరు పర్వతము
పరుగెత్తినటు తోచెనప్పుడు.

ఇంద్ర తుల్యునే హరించ గలిగితి
రామలక్ష్మణులు-కపులిక లెక్కా
అనుచు అసురుడు ఆనందించెను
అచ్చెరు వాయెను సురలందరికీ.

“కుంభకర్ణుడటు వానరరాజును
ఎత్తుకుపోవుట గాంచిన కపులు
పరుగులెత్తిరి దిక్కు తోచక
అంజనేయుడది గాంచి తలంచెను

కుంభకర్ణుని చీల్చి ఇప్పుడే
వానర రాజును విడిపించినచో
వానరసేన సంతస పడును
కానీ రాజుకు అవమానమగు.

మూర్ఖు నందెను కిష్కంధాపతి
తెలియక పోయెను అసలు విషయము
తెలివి వచ్చినచో వీర వరేణ్యుడు
ఘన సంగ్రామము చేయ సమర్థుడు.

సమయోచితముగ యోచనచేసి
మేలగు విధమును ఆచరించును
కావున ఇప్పుడు కపులందరినీ
ఊరడించుట నా కర్తవ్యము.”

అంజనినందనుడటుల తలంచి
కపులను నిలపెను ఆ రణభూమిని-
కపినాయకుని భుజమున నిడుకొని
కుంభకర్ణుడు కదలుచుండగా

ముదముగ పూవులు జల్లిరి అసురులు
సుగంధద్రవ్యము లెన్నోకలిపి
పన్నీరు చల్లిరి వర్షము మాదిరి
చల్లగ తేరెను వానరరాజు.

విషయము తెలిసెను సూర్యకుమారుడు
ప్రతీకారము యోచన చేసెను
చిటికెలోన ఆ అసురవీరుని
చెవులు, ముక్కును కొరికి చీల్చెను.

అంతట ఆగక ఇంకా కొరికెను
కుంభకర్ణుని చెవులు తెగినవి
ముక్కుముక్కులై మాంసము కనబడి
నెత్తుటి వరదతో తడిసిపోయెను.

బాధతో నంత కుంభకర్ణుడు
నలిపి-నేలకు విసరెను రాజును
అసురులు కొట్టిరి వానరపతిని
లక్ష్యపెట్టక ఎగిరిపోయెను.

యుద్ధకాండము

నెత్తురు కారే కుంభకర్ణుడు
సెలయేళ్ళు పారెడి గిరివలె తోచెను
నల్లని మేన ఎఱ్ఱని నెత్తురు
సంధ్యామేఘము అన్నటులుండెను.

జారిపోయెను వానరరాజు
పరాభవించెను కిష్కింధాపతి
తలంచుకొనుచు అమితకోపమున
తిరిగి పరుగిడె యుద్ధభూమికి.

ప్రళయాగ్నివలె విజృంభించి
వానరసేనల త్రుంచసాగెను
అంతట వానికి ఆకలి వేసెను
గుహవలెనున్న నోరు తెరచెను.

కనబడు కపులను అసుర వీరులను
వాడని వీడని తెలియకుండనే
చేతికందిన ప్రాణుల మ్రింగుచు
వందలు వేలను మ్రింగె నొక్కపరి.

నోటిలోవేసి నమలుచుండగా
రక్తమాంసములు నోట జారగా
అతిభీకరముగ అసురుడుండగా
హడలిపోయిరి ఆ కపులందరు.

పరుగులెత్తిన వానరయోధులు
రామచంద్రుని శరణు వేడిరి
అంతట లేచెను సుమిత్రసుతుడు
శత్రుహరణుడు రివ్వున లేచి

ఏడు బాణములు విడచెను సూటిగ
అంతట ఆగక లక్ష్మణమూర్తి
శరవర్షము కురిపించసాగెను
అసురుడు మాత్రము చలించలేదు.

ధరణి పగులునటు అడుగులేయుచు
రామునిపై బడవచ్చె నసురుడు-
అంతట రాముడు-రుద్రదేవతను
ఆహ్వానించి విడచె నస్త్రము.

రాముడు వదలిన దివ్యశరముతో
అనేక శరములు ఉద్భవించినవి
అవి అన్నియును కుంభకర్ణుని
నక్షస్థలమున సూటిగ తగిలెను.

రామ బాణముల చలించె నసురుడు
వశము తప్పెను జారె నాయుధము
దేహమంత గాయములు నిండెను
రక్తధారలు ఎగసిన వచట.

కొంతసేపటికి తెలివివచ్చెను
చేత నాయుధము లేదని తెలిసెను
కోపోద్రిక్తుడు అయ్యె నసురుడు
అగ్నిజ్వాలలు ఎగసె నోటిలో.

అమితకోపమున వశము తప్పెను
కపి వీరులపై విరచుకుపడెను
తన్నుచు పొడచుచు నలుపుచుండెను
అసురులొ కపులో చూచుటలేదు.

అంతట అసురుడు ఘనశైలమును
గురితో విసరెను రాముని పైకి
రామచంద్రుడా గిరిశిఖరమును
ఏడు శరముల చీల్చివేసెను.

రాముని శరముల ఆ ఘనశైలము
రెండు వందల ముక్కలై నది
మండుచు రాలెడి శిలాఖండముల
రాముని శరములు దూరము విసరెను.

రామునిగాంచి పలికె లక్ష్మణుడు
“అన్నా! అసురుడు రక్తపానమున
మత్తులొ నుండెను ఒడలుతెలియక
కావున కపులు చుట్టుముట్టవలె.

కపియోధులలో బలమగువీరులు
కాయముపైకి ఎక్కితొక్కిన
వారలబరువును మోయగ లేక
నేలనుబడును కదలడుఇంక.”

ఆ మాటలువిని వానరయోధులు
వేలకొలదిగా గెంతిరివెంటనె
కుంభకర్ణుని మేన వ్రాలిరి
విదిలించెను ఆ కపులను లీలగ.

అంతయుగాంచెను రామచంద్రుడు
కోపమునిండిన నయనమ్ములలో
నిప్పులుకురియును అన్నటులుండి
కుంభకర్ణుని త్రుంచనెంచెను.

మహాసర్పమా అల్లెత్రాడయి
మహాధనుస్సును అందుకు నిలచెను
ధైర్యముగొలిపెను తనవీరులకు
విజయరాముడు ముందుకుసాగెను.

వానరవీరుల కబళించుచును
నోటకారిన నెత్తుట తడిసి
వింధ్య, మంధర గిరులనుపోలి
ధగధగలాడు కిరీటమ్ముతో

సర్వనాశనము చేయుచునున్న
కుంభకర్ణుని గాంచెనురాముడు
ధనుసుమీదెను రామచంద్రుడు
టంకారమునకు చలించె నసురుడు.

రామునిపైబడ ముందుకువచ్చెను
గాలికివచ్చెడి మేఘమురీతిగ
తనపైదూకెడి అసురునిగాంచి
పలికెను అపుడు రామచంద్రుడు.

“రాక్షసుడా! నువు ఇంద్రవిజేతవు
తెలియును నాకు నీ విక్రమము
నేనురాముడను-నిన్నుఇప్పుడే
అచేతనునిగా చేసివేసెద.”

తనతో పలికిన వీరపుంగవుడు
రాముడనుచును తెలిసె నసురుడు
తిరిగి పలికెను భయంకరముగా
“ఓరీ! నేను-కాను విరాధుడ.

ఖర మారీచుల కబంధుగాను
కుంభకర్ణుడను - చూడు ముద్గరము
ఈ ముద్గరమున దేవదానవుల
కూల్చితి - తెలియుము నాదగు శక్తి.

ముక్కుచెవులును పోయినవనుచు
విక్రమమ్మున చులకన చేయకు
బాధనెరుగను చూపుము శక్తి
విక్రమమ్ముతో నిన్ను మ్రింగెద.”

మాట ముగించెను కుంభకర్ణుడు
మీదపడినవి రామ బాణములు
సప్త తాళముల చీల్చిన అమ్ము
వాలిని చంపగ చాలిన శరము

అంతటి శరములు మీదబడినను
అసురుడు మాత్రము చలించలేదు
అట్టి శరములను - నీటి బొట్లని
అడ్డగించెను ముద్గరమ్ముతో.

అంతట రాముడు వాయవ్యాస్త్రము
విడచెను అది ఆ కుంభకర్ణుని
కరమును త్రెంచెను - తెగిన బాహువది
ముద్గరమ్ముతో నేలనుబడెను.

ముద్గరమ్ముతో కలిసి కూలిన
బాహువు క్రింద ఎందరొ కపులు
నలిగిపోయిరి అసువులు బాసిరి
గజ గజ వణకుచు నిలచిరి కొందరు.

రెండవ చేతితో ఘనతరువును గొని
రామునిపైబడ ముందుకు రాగా
ఐంద్రాస్త్రముతో రామచంద్రుడు
త్రెంచెను కరమును, నేల బడినదది.

వృక్షముతో ఆ బాహువు పడగనె
గిరులు, తరువులు అణగిపోయెను
అసుర వీరులు అడుగునబడిరి
ఆనేకమంది అసువులు వీడిరి.

రెండు చేతులు ఊడిపోయెను
అరచుచు ఘనమగు నోటిని తెరచి
కుంభకర్ణుడు అతి భీకరముగ
రామునిపైబడ ముందుకుదూకెను.

సర్వము తెలిసిన రామచంద్రుడు
అర్ధచంద్ర బాణమ్ములు రెండు
ఒకే మారుగా ప్రయోగించెను
రెండు పాదములు తెగిపోయినవి.

మహాధ్వని యది ఉద్భవించినది
పర్వత గుహలలో ఘన సంద్రముతో
లంకలో - అచ్చటి సేనల మధ్య
మారు మ్రోగినది ఆ ఘన శబ్దము.

కర చరణములు తెగినను గాని
తెరచిన నోటితో అరచుచు అసురుడు
చంద్రునిపై బడు రాహువు తీరుగ
రామచంద్రుని మీదకు వచ్చెను.

రామచంద్రుడు నిశిత శరములు
బంగరు రెక్కలు కలిగిన అమ్ములు
కుంభకర్ణుని నోటి నిండుగా
విడచెను, శరములు దూరె వక్రమున.

నోట మాట మరి పెగలక నసురుడు
పెద్ద కేకతో మూర్ఛిలి పడెను
అంతట రాముడు రవి కిరణములన
మెరసే ఘనమగు శరమును తీసెను.

బ్రహ్మ దండమును పోలిన శరము
ఇంద్ర నిర్మిత దివ్య శరమును
వజ్రాయుధము - పిడుగుల సరియగు
అమ్మును తీసెను రామచంద్రుడు.

తిన్నగ అమ్మును కుంభకర్ణుని
కంఠముపైకి విడచెను గురితో
భగభగ మండుచు దిశలు వెలుగగా
దివ్య శరమది తగిలె కంఠమున.

వజ్రాయుధముతో విరించి - నాడు
వధించినాడు వృత్రాసురుని
అటులే రాముని దివ్య శరమది
త్రుంచెను తలను మొండెము నుండి.

వంకర తిరిగిన కోరలతోను
తళతళ మెరసే కుండలమ్ములతో
కుంభకర్ణుని శిరము ఎగిరెను
నింగిలోన ఆ శిరసు మెరసెను.

నిశితో నింగిని ఉదయించిన ఆ
పునర్వసు తారల రెంటి మధ్యలో
చంద్రబింబమై శిరసు తోచెను
ఎగిరిన శిరసు పడినది పురమున.

మొండెము ఎచ్చట పడునో యనుచు
పరుగిడు కపులను నేలకు త్రోసి
ఎగిరెను మొండెము కడలిలో పడెను
చూర్ణము చేసెను జల జంతువులను.

కుంభకర్ణుడటు తెగుట గాంచిన
సురలు ముదమున పొంగిపోయిరి
నేల చలించెను గిరులు వణకెను
భూభారమది తగ్గెను కొంత.

నింగిని నిలచిన దేవ ఋషులును
మహా ఋషులును దేవగణంబులు
యక్ష గంధర్వ గుహ్యకులున్ను
భగవతి సంతతి వారు పొంగిరి.

రామచంద్రుని పరాక్రమము గని
ఆనందించిరి దేవతలందరు
దేవాసుర సంగ్రామము నందు
హరిని గాంచి భయమందిరి అసురులు.

అటులే రాముని గాంచిన అసురులు
భీతిలి ఏడ్చిరి దిక్కుతోచక
రాహువు వక్రమునుండి వెలువడు
రవివలె వెలిగెను రామచంద్రుడు.

అతి బలశాలిని కుంభకర్ణుని
రాముడు కూల్చగ కపి సమూహముల
ముఖ కమలములు మురిసి విరసినవి
పూజలు చేసిరి రామచంద్రునికి.

వృత్రాసురుని వధించి సురపతి
సంతస పడినటు రామచంద్రుడు
కుంభకర్ణుని కూల్చివేయగా
ముదమునందె రణభూమి నప్పుడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

68 కుంభకర్ణుడు కూల్చుట విని రావణుడు దుఃఖించుట

“రాజా! రాముడు అమోఘ బలుడు
కుంభకర్ణుని త్రుంచెను శరముల
శిరము ఎగిరి మన పురమున పడినది
మొండెము పడినది సంద్రమునందు

దేవదానవుల గర్వము నణచిన
నిన్ను చూచుకొని లంక ఏలితి
వజ్రాయుధమును లెక్క పెట్టిని
వీరుడ! నిన్నా శరము కూల్చుటా?

కార్చిచ్చునకు గురియగు తరువై
చితికిపోయిన కొండ చిలువలా
వికృతమ్ముగా అగపడినాడు”
అనుచు అసురులు రాజుకు చెప్పిరి.

ఆకాశములో దేవగణములు
నీ మరణమునకు సంతసించిరి
నీవు లేవు ఇక వానరులందరు
లంకలో జొరబడు సమయము సోదర!

వార్తను వినిన లంకేశ్వరుడు
దుఃఖ సంద్రమున మునిగిపోయెను
మూర్ఛ నందెను నేలను బడెను
రావణు తనయులు తమ్ములు ఏడ్చిరి

సోదర! ఇంక లంక ఎందుకు?
సీత తలంపులు నాకిక ఎందుకు?
నీవులేక నే జీవించనయా!
నిన్ను చంపిన రిపుని కూల్చవలె.

దేవాంతకుడు నరాంతకుండు
త్రిశిరాతికాయులు తనయులు మరియు
మహోదరుండు మహాపార్శ్వుడు
తమ్ములు మునిగిరి దుఃఖ జలధిని.

రాముని కూల్చక బ్రతికియుండుట
నిరర్థకమ్ము-చావు మేలగు
సోదర! నిన్ను అనుసరింతును
నిన్ను వదలి నే మనుట జరుగదు.

మూర్ఛ తేరెను లంకేశ్వరుడు
దీనముగా విలపించసాగెను
“నన్ను వదలి నువు పోతివి సోదర!
నిన్ను తలచి నే ధైర్యము నుంటిని.

నాకు ఓడిన సురలందరును
నాచే బాధలనందిన సురలు
నన్ను చూచి ఇక పరిహసించురు
తిరిగి ఇంద్రుని జయించగలనా?

మేలుకోరిన విభీషణాఖ్యుని
హితము వినినచో శుభము కలిగెడిది
ప్రహస్తుడున్న కుంభకర్ణులు
సమసిన నుండి నిజము తెలిసెను.

ధార్మికుడైన తమ్ముని తరిమితి
దానిని మించిన పాపము లేదు”
అని విలపించెను లంకాధిపతి
దుఃఖము నిండి మూర్ఛిలై తిరిగి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

69

ఆంగదుడు నరాంతకుని కూల్చుట

లంకేశ్వరునకు ధైర్యము గొలుపుచు
పలికెను త్రిశిరుడు “ఓ మహారాజా!
పినతండ్రి యగు కుంభకర్ణుడు
వీరోత్తముడు నిస్సందేహము.

తండ్రి! అంతటి విక్రమవంతుడు
హతుడై పోయెను దైవ వశమున
అందులకై మరి నిన్ను బోలిన
ధీరులు ఇటుల విలపించరయా!

త్రిభువనమ్ములను నీ వొక్కడివే
జయించగలిగిన మహా వీరుడవు
అల్పునివలె దుఃఖించుట తగదు
విరించి ఒసగెను శక్త్యాయుధము.

శక్త్యాయుధము ధనుర్బాణములు
కవచము ఘనమగు నరదము గలవు
మేఘ ధ్వనితో-వేయి ఖరములు
పూన్చినయట్టి స్యందనమ్మది.

నిరాయుధుడవై సురాసురులను
నాడు జయించిన మేటి యోధుడవు
నేడు గలవు దివ్యాస్త్రములెన్నో
రాముని గెలుచుట నీకొక లెక్కా.

శంబరాసురుని ఇంద్రుడు గూల్చెను
వరబల అసురుల శ్రీహరి రాల్చెను
ఖగపతి నాగుల చీల్చినట్లుగా
రాముని కూల్చెద నీ విట నుండుము.”

పునర్జన్మ తా నెత్తితి ననుచు
తలచెను రాజు త్రిశురుని పలుకుల
దేవాంత, నరాంతక అతికాయులును
ఘనముగ పలికిరి-ఆజికి నడచిరి.

రావణాసురుని నల్గురు పుత్రులు
ఇంద్రతుల్య పరాక్రమ వంతులు
అజేయులందరు సురలను గెలచిరి
వరముల నందిన అత్తి బలవంతులు.

సూర్య తేజముతో వెలిగెడి వారు
అట్టి తనయులతో రాక్షసరాజు
అసురుల గర్వము నణచివేసిన
దేవేంద్రునివలె భాసిలినాడు.

కౌగలించుకొనె ఆ వీరులను
ఆశీస్సులనిడె ప్రోత్సాహమునిడె
తనయులవెంట మహోదరుని-మరి
మహా పార్శ్వలను తమ్ములనంపెను.

కవచధారణము చేసిరివారు
తండ్రికి భక్తిగ ప్రదక్షిణించిరి
ఆయుధ బాధ కలుగకుండునటు
ఓషధి గంధము మేన నలదిరి.

ఐరావతపు జాతి ఏనుగును
సుదర్శనమ్మును అధిరోహించిన
మహాదరుడు తన ఆయుధాలతో
అస్తగిరిని గల రవివలె తోచెను.

అరదము నెక్కిన అమోఘబలుడు
గిరి శిఖరముపై ఇంద్రధనుసుతో
తేజము నిండిన మేఘము పోలి
మూడు తలలుగల త్రిశిరుడు తోచెను.

మూడు తలలకు కిరీటమ్ములతో
బంగరు శృంగమ్ములతో వెలిగే
హిమగిరి అన్నటు తోచెను త్రిశిరుడు
యుద్ధ చతురుడు పోరుకు సాగెను.

అతికాయుడు అతిసాహసవంతుడు
మేటి విలుకాడు-ఆయుధములతో
ఘనమగు నరదము నెక్కి సాగెను
మేరుగిరివలె తోచెను వీరుడు.

శ్వేతాశ్వమును అధిరోహించి
ఈటె ధరించిన నరాంతకుండు
శక్త్యాయుధముతో నెమలి నెక్కిన
కుమారస్వామిని పోలియుండెను.

గదాయుధముతో మహా పార్శ్వ్యుడు
కుబేరుని వలె అగపడెనపుడు
అమరపతితో ఆ అమరావతిలో
బయలుదేరినటులున్నవి సేనలు.

సూర్య తేజముతో వెలిగే వీరులు
మకుట కుండలము లలంకారముల
నింగిని గ్రహముల పోలియుండిరి
ఆయుధములవి హంసల పోలెను.

విజయమొ లేక వీర స్వర్గమో
నిశ్చయించుకొన సాగిరి వీరులు
ధనుసులు మ్రోగెను భేరులు మ్రోచిరి
సంతోషముతో సేనలు కదిలెను.

తరులు శిలలతో నిలచిన కపులను
గాంచిరి అసురులు-అంతట కపులును
ఆయుధములతో వాహనాలపై
వచ్చెడిరాక్షస వీరులగాంచిరి.

అగ్నిహోత్రమును పోలెడిఅసురుల
గాంచిన వానరవీరులందరు
తమపరాక్రమము చూపు సమయము-
అవకాశమ్మని తలచి మురిసిరి.

ఘనమగు తరువుల గిరిశిఖరముల
నింగినినేలను నిండిరి కపులు
నేల ఈనినటు లుండిరి కపులు
ఘనసంగ్రామము మొదలుపెట్టిరి.

శరవర్షము కురిపించిరి అసురులు
శిలలు తరువులను విసిరిరి కపులు
సింహనాదములు చేసిరి వీరులు
ఇరుసేనలవి పోరెను బలముగ.

గిరులతోకూల్చిరి అసురవీరులను
గ్రుద్దిచంపిరి మరికొందరిని
కపులదెబ్బలకు గ్రుడ్లు వూడినవి
అరచిరి అసురులు నేల కొరిగిరి.

శరముల చీల్చిరి ఈటెల కూల్చిరి
శక్త్యాయుధములు విసరిరి అసురులు
కత్తులతో మరి ఖండించుచును
కపులనుకూల్చిరి రాక్షసయోధులు.

కపులు విసరిన ఘనశైలములకు
గిరిశిఖరములకు అసురులు ఒరిగిరి
మహాకాయముతో నున్నరాక్షసులు
మహాపర్వతములన్నట పడిరి.

వానరయోధులు చేతికి దొరకిన
అసురవీరులను గిరునత్తిప్పుచు
నేలకుబాది కూల్చివేసిరి
అటులే అసురులు కపులనుకొట్టిరి.

చిత్రచిత్రముగ వానరవీరులు
రథములతోనే రథములకొట్టిరి
గజములతోనే గజముల బాదిరి
తురగమ్ములతో కూల్చిరి వాటిని.

పారెడి నెత్తురు-మాంసపుముద్దలు
విరిగిన కరచరణమ్ములు తలలు
కపులావిధముగ అసురుల చంపగ
సురగంధర్వులు ఆనందించిరి.

అసురవీరులు కూలుట గాంచి
నరాంతకుడు కడు క్రోధము నిండి
వాయువేగముతో సాగుతురగమున
కడలిలో పడిన మీనము తీరుగ.

వానరసేనావాహినిలో బడి
ఈటెతోపొడిచి లాఘవమ్ముగా
వీడువందల కపివీరులను
చీల్చివేసెను రెప్పపాటులో.

తురగమునెక్కి తిరిగేవీరుని
సురగంధర్వులు చూచుచుండిరి
తిరిగివానరులు లేవకముందే
కూల్చివేసెను కపులెందరినో.

ఎగిరే కపులను-నిలచిన కపులను
పరుగిడు కపులను వెంబడించుచు
చీల్చుచున్న ఆ నరాంతకుని గని
భయపడిపోయిరి వానర వీరులు

కదలలేక అట నేలనుబడిరి
భయవిహ్వములై అరవసాగిరి
వజ్రాయుధపు వ్రేటు తగిలిన
గిరుల పోలి ఆ కపులు ఒరిగిరి

అటులా పోరు జరుగుచుండగా
దెబ్బల కొరిగి-అసువులుండిన
కపులలొ కొందరు మూర్ఖతేరుకొని
వానర రాజును చేరిరి పరుగున

రవి వలె వెలుగుచు గుఱ్ఱము పైన
వీర విహారము చేయుచు నున్న
నరాంతకుని ఆ యుద్ధభూమితో
సుగ్రీవుడు గని ఆగ్రహమందెను.

పరాక్రమమ్మున ఇంద్రుని పోలిన
అతి బలవంతుని అంగదు గాంచి
“వెంటనే పోయి అసురుని కూల్చుము”
అని ఆనతి నిడె కపులను కావగ.

అప్పటి కప్పుడు అంగద వీరుడు
నింగి కెగిరెను కపులలొనుండి
మేఘ సమూహము నుండి వెలువడు
మార్తాండునివలె అగపడినాడు.

రత్నఖచితమగు భుజకీర్తులతో
పర్వత మంతటి పాలి తనూజుడు
గైరిక ధాతువులున్న గిరివలె
భాసెలెను ఆ రణరంగమున

నఖములు, కోరలు, కరచరణముల
అసురుని కూల్చగ నెంచి అంగదుడు
ఆయుధమేదియు చేత ధరించక
నరాంతకుని ఎదిరించి పలికెను

“ఓ రాక్షసుడా! అల్పులతో నువు
పోరిన ఘనమగు పనీకాచు సుమా!
యువరాజును నే అంగదుడను విను
శక్తి గలిగినచొ కొట్టు వక్షమున.”

అటుల పలుకుచు ఎదురునిలచెను
విశాల వక్షము చూపి నిలచెను
ఆ కపియోధుని గాంచిన అసురుడు
పళ్ళతో పెదవిని నొక్కిపట్టెను.

మహాసర్పము బుసలు విడచినటు
శ్వాస లెగయగ అమిత కోపమున
బలముగ వినరెను ఘనమగు ఈటెను
సూటిగ వక్షము మీదకు వినరెను.

వజ్రతుల్యమగు వక్షమ్మునకు
తగిలిన ఈటె ముక్కలై నది
ఖగపతి కొరికిన ఫణివలె తెగిన
శూలము గాంచి మురిసె నంగదుడు.

అంగదుడంతట అతి లాఘవముగ
నరాంతకుని తురగమ్ము శిరమున
చరచెను-గుఱ్ఱపు కళ్ళు వూడెను
దౌడలు పగిలి నాలిక చాచెను.

నేల కూలిన హయమును గాంచి
ఆవేశముతో క్రోధవశుడయి
బలముగ నంగదు శిరస్సుపైన
పిడికిట గ్రుద్దెను నరాంతకుండు.

అంగదు శిరస్సు చిట్టినదపుడు
వేడినెత్తురు ఎగజిమ్మినది
మూర్ఛపోయెను వారి కుమారుడు
తిరిగి తేరుకొనె అతి శీఘ్రముగా.

అసురుని బలమును చవిచూచిన ఆ
అంగదుడెంతో ఆశ్చర్యపడి
వజ్రము పోలు పిడికిటితోను
అసురుని వక్షము నందు పొడిచెను.

అంగదు దెబ్బకు ఆ నరాంతకుని
వక్షస్థలము ముక్కలై నది
అగ్నిజ్వాలవలె నెత్తురు పారెను
గిరివలె కూలెను యుద్ధభూమిలో.

వజ్రాయుధపు దెబ్బకు పడిన
పర్వతమ్మువలె అసురుడుకూలగ
ఆనందించిరి వానరయోధులు
దేవగణములు పరవశించిరి.

ఎదిరించుటకు అసాధ్యుడైన
అసురునికూల్చి పోరగనిలచిన
అంగదుగాంచి రామచంద్రుడు
ఆనందించెను మదిలో పొంగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

70 త్రిశిర, మహోదర, దేవాంతక, మహాపార్శ్వలు కూలిపోవుట

నరాంతకుడు ఆ రణరంగమున
అంగదుచేత వధింపబడుటను
దేవాంతకుడు త్రిశిర మహోదర
వీరులుగాంచి దుఃఖమునందిరి.

గజముతొసాగెను మహోదరుండు
ఇనుపగుదియతో దేవాంతకుడు
రథమునెక్కి ఆ త్రిశిరుడు సాగి
తాకిరిఅంగదు నందరొక్కపరి.

అసురులగాంచిన అంగదుడపుడు
భూరితరువు నొకదానినిపెరకి
పూచినఘనమగు తరువు నంతట
దేవాంతకుపై విసరెబలముగ.

త్రిశిరుడు ఒడుపుగ ఆ ఘనతరువును
శరముల త్రుంచెను-దానినిగాంచి
నింగికెగిరెను అంగదుడపుడు
తరువులవాన కురిపించె నట.

వచ్చెడి తరువులనన్నిటి నొడుపుగ
త్రుంచెను త్రిశిరుడు నిశితశరముల
దేవాంతకుడు ఇనుపగుదియతో
తరువులు చీల్చగ నారంభించెను.

శరములువదలి త్రిశిరుడంతట
వీరుడంగదుని అడ్డగించెను
తోమరమ్ముతో మహోదరుండు
వక్షస్థలమున కొద్దె నంగదుని.

ఇనుపగుదియతో అదే అదనని
దేవాంతకుడు వచ్చెనుపోరుకు
అటులాముగ్గురు ఒక పరిపోరగ
జంకకనిలచెను వాలికుమారుడు.

అంగదుడంతట ఒక్కెగురుతో
ఏనుగుశిరమున చరచెను చేతితో
కరిచక్షువులు వూడిపడినవి
భీకరమ్ముగా అరచెను ఏనుగు.

కరిదంతములను విరచి అంగదుడు
చరచెనొక్కటి- దెబ్బకు అసురుడు
వశముదప్పెను రక్తము క్రక్కెను
గాలికిపడిన మానైకూలెను.

కొంతసేపటికి దేవాంతకుడు
మూర్ఛతేరెను- ఇనుపగుదియతో
కొట్టెనంగదుని కపికిశోరము
నేలనుబడెను వశముదప్పెను.

మెల్లగతేరుకు నిలచెనంగదుడు
అటులలేచెడి అంగదుగాంచి
త్రిశిరుడు విడచెను వాడిశరములు
ముగ్గురొక్కటై ముట్టడించిరి.

విషయము తెలిసిన ఆంజనేయుడు
నీలుడు- అండగవచ్చిచేరిరి
ఘనశిఖరము నొకదానిని పెరకి
త్రిశిరునిపైన విసరెనునీలుడు.

త్రిశిరుడు, శరములత్రుంచె శిఖరమును
దానినిగాంచి ఆనందముతో
దేవాంతకుడు ఇనుపగుదియతో
ఎదిరించెను ఆ వాయునందనుని.

తననేకొట్టగ ముందుకువచ్చిన
దేవాంతకుని తలపై మారుతి
వజ్రమువంటి ముష్టితో కొట్టెను
ముక్కలై నది అసురుని శిరసు.

పళ్ళూ కళ్ళూ వెలికి వచ్చినవి
నాలుక ముందుకు తోసుకువచ్చి
అతిభీకరముగ అరచి అసురుడు
ఆహవభూమిని నెలకొరిగెను.

అంతట త్రిశిరుడు కృద్ధుడాయెను
నిశితశరములు నీలునిపైకి
విడచుచుండెను అదేఅదనుగా
మహోదరుండు ముందుకురికెను.

వక్షస్థలమున తగిలినఅమ్ములు
బాధించగను నీలుడంతట
శరవర్షమునకు అచేతనుండయి
నిలచిపోయెను దిక్కుతోచక.

తిరిగినీలుడు తేరుకునిలచి
గిరిశిఖరములు భూరితరువులు
శిరమున విసరెను- ఆదెబ్బలకు
మహోదరుండు నేల కొరిగెను.

పినతండ్రి యగు మహాదరుండు
మరణించుటగని త్రిశిరుడంతట
క్రోధమునిండి నిశితశరములు
నీల, హనుమల పైన విడచెను.

ఆవేశముతో ఆంజనేయుడు
ఘనశైలమును పెరికివిసరగా
త్రిశిరుడు శరముల దానిని చీల్చెను
మారుతి తరువులు విసరసాగెను.

తరువుల నొడుపుగ శరముల త్రుంచి
సింహనాదమును త్రిశిరుడు చేయగ
కపికిశోరుడు వానరయోధుడు
ఆంజనేయుడు అగ్రహించెను.

వీరాంజనేయుడు పైకి ఎగిరెను
హరి తన గోళృతా కరిని చీల్చినటు
త్రిశిరుని హయముల చీల్చివేసెను
అసురుడు బుసలనువిడచె క్రోధమున.

కాశరాత్రియను ఆయుధమ్ముతో
కాశుడుసాగుట తలపించుచును
అతిబలమైన శక్త్యాయుధము
హనుమంతునిపై విడచె త్రిశిరుడు.

అతినేర్పుగను ఆంజనేయుడు
ఘనమగు ఆయుధ మతితేలికగా
ఆకాశములో ఒడుపుగపట్టి
అవలీలగను విరచివేసెను.

శక్త్యాయుధమును విరచి మారుతి
సింహనాదమును చేసెను తిరిగి
దానినిగాంచి వానరయోధులు
ముదముగ గర్జన చేసిరి అచట.

అంతట త్రిశిరుడు నిశిత ఖడ్గమున
ఆంజనేయుని వక్షముపైన
బలముగ కొట్టగ కత్తివేటుకు
కృద్ధుడయ్యెను వాయునందనుడు.

అతిలాఘవముగ అంజని తనయుడు
త్రిశిరుని వక్షముపైన చరచెను
అసురుడు భేష్టలు దప్పినవాడై
ఖడ్గము జారి నేలను బడెను.

వీరుడు మారుతి త్రిశిరుని ఖడ్గము
గైకొని- చేసెను సింహనాదము
అదిరిపోయిరి రాక్షసులందరు
అంతట లేచెను వీరుడు త్రిశిరుడు.

తన పిడికిలితో త్రిశిరుడంతట
పొడిచెను హనుమను- అంతట మారుతి
త్రిశిరుని శిరమును ఒడుపుగబట్టి
ఖండించెను ఆ కరవాలమ్ముతో.

తృప్తతనయుడగు విశ్వరూపుని
శిరము- ఇంద్రుడు ఖండించినటు
మకుటకుండల కాంతుల మెరిసే
త్రిశిరుని శిరమును త్రుంచెను హనుమ.

సురపతి నెదిరిన త్రిశిరుని అటుల
అతిబలవంతుడు అంజనేయుడు
రణమున కూల్చగ-ఆ కపి యోధులు
ఆనందముతో గెంతిరి-అరచిరి.

త్రిశిర మహోదర దేవాంతకులు
నరాంతకుడును మడయుట గాంచి
మహాపార్శ్వుడు క్రోధము నిండి
ఘనమగు గదతో ముందుకు దూకెను.

మాంసఖండములు మిగిలియున్నవి
రక్త లేపనము ఆరని దాగద
పూలమాలలు అలంకరించిన
ఆ గద నందుకు అసురుడు వచ్చెను.

ఆ గదతోనే సురలెందరినో
మర్దించెను ఆ మహాపార్శ్వుడు
ఐరావతము మహాపద్మము
సార్వభౌమము అనెడి గజములు-

ఆ గద గాంచి భయపడిపోయెను
మహాపార్శ్వుడా గదను గైకొని
ప్రళయాగ్నివలె భయంకరమ్ముగ
వానరవీరులమీదకు దూకెను.

అసురుని గాంచి ఋషభుడు ఎగిరి
ముందు నిలచెను-అంతట అసురుడు
గిరివలెనున్న వృషభుని తాకి
వక్షస్థలమున కొట్టెను గదతో.

గదాప్రహారము గాయపరచెను
రక్తము కారెను ఋషభు డంతట
మూర్ఛపోయెను వశముదప్పెను
కొంతసేపటికి లేచెను వీరుడు.

అమిత కోపమున ఋషభుడు ఎగిరి
మహాపార్శ్వుని కరముననున్న
ఘనమగు గదను లాగివైచెను
ఆ గదతోనే అసురుని కొట్టెను.

గదతో ఋషభుడు అసురుని కొట్టెను
చక్షువులూడెను దంతములూడెను
వజ్రాయుధపు దెబ్బకు గిరివలె
అసురుడు కూలి అసువులు వీడెను.

రావణు తమ్ముడు మహాపార్శ్వుడు
రణమున కూలుట గాంచిన దనుజులు
మహాసముద్రము వంటి అసురులు
పరుగిడిపోయిరి కడలిపొంగువలె.

॥శ్రీరఘరాముని॥

71

లక్ష్మణుడు అతికాయుని కూల్చుట

తన సోదరులు పినతండ్రులును
మహారణమున కూలుట గాంచిన
'అతికాయుడు' మది క్రోధము నిండి
పోరగ నడచెను సమరభూమికి.

సురల గర్వమును దించివేసిన
పర్వతకాయుడు ఆ అతికాయుడు
బ్రహ్మదేవుని అనుగ్రహమున
అనేక వరములు పొందిన యోధుడు.

వేయి సూర్యులై తేజమునింపే
ఘనమగు నరదము నధిరోహించెను
మకుటకుండలము లమరియుండగా
పేరు చెప్పకొని ధనుసు మీటుచూ

సింహనాదమున దిక్కులవియగా
వానరసేనతో పోరగవచ్చెను
టంకారధ్వని-అతని స్వరూపము
గాంచి వానరులు కలత చెందిరి.

కుంభకర్ణుడే బ్రతికివచ్చెనా
అన్నటులున్న ఆతికాయుని గని
త్రివిక్రమునిగా ఎదిగిన హరివలె
ముందు నిలచిన దనుజుని గాంచి

వానరవీరులు భయపడిపోయిరి
ఒకరిని ఒకరు పట్టుకు నిలచిరి
కలవరపడిరి లక్ష్మణు దాటుకు
నేరుగ రాముని శరణు కోరిరి.

లయకాలములో మేఘము తీరుగ
గర్జన చేయుచు రథమున వచ్చెడి
దనుజుని గాంచెను రామచంద్రుడు
కపుల భయమును తెలిసెను రఘుపతి.

దైర్యము గొలిపెను రామచంద్రుడు
చెంతనె వున్న విభీషణుని గని
వివరములడిగెను “ఓ! విభీషణా!
వచ్చెడి యోధుడు ఎవ్వడో తెలుపుము.

విశాలమైన స్యందనమ్మున
వేయి గుఱ్ఱముల అరదము పైన
ధనుర్ధారియై కేసరి చూపుల
పర్వత మంతటి దేహము కలిగి

భూత గణముతో తేజరిల్లెడి
రుద్రుని పోలి వచ్చెడి వాడు
మెరసే శరములు-తోమరమ్ములు
మెరపులు నిండిన మేఘము పోలి

నాలిక చాచిన మృత్యు దేవతగ
శక్త్యాయుధముతో రథమున నుండెను
ధనుసులు, శరములు, అల్లె త్రాళ్ళతో
బంగరు పూతతో రథము ఉన్నది.

ఆకాశములో ఇంద్ర ధనుసులా
అరదముపైన భాసిల్లుచును
వ్యాఘ్రము మాదిరి రథముననున్న
అసురుడు ఎవ్వడో తెలుపుము నాకు.

శరములు రవికిరణమ్ముల పోలెను
రథ ధ్వజముపై రాహు గ్రహముతో
మూడు వంకరలు కలిగిన విల్లు
మేఘ గర్జన కలుగును మ్రోచిన.

ఘన కరవాలములున్నవి రథమున
అమ్ములపొడులు అమర్చియున్నవి
మృత్యువు వంటి పెద్ద నోటితో
ఎఱ్ఱని మాలలు మేన ధరించి.

మేఘము చాటున సూర్యుని మాదిరి
తేజము నింపుచు హిమవన్నగమై
ఎత్తగు భుజము భుజకీర్తులతో
శోభించెడి ఆ వీరుడెవ్వడు?

ఓ విభీషణా! కుండలమ్ములతో
మంగళకరముగ కనపడు వీరుడు
పునర్వసు తారల నడుమనయున్న
చంద్రుని మాదిరి శోభిలుచుండెను.”

తేజోవంతుడు రామచంద్రుడు
అడిగిన వెంటనే విభీషణుండు
“రామా! వాడు రావణు తనయుడు
రణమున తండ్రికి సరిపడు వీరుడు

అస్త్రవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడు వాడు
పెద్దల సేవలు చేసినవాడు
వేదవిదుడును మహారథుండు
విలువిద్యలో వాడారి తీరెను.

ఖడ్గ పాశములు నేర్పుగ త్రిప్పును
చతురోపాయము తెరిగిన వాడు
ధ్యానమాలిని వానికి జనని
అతి కాయుడని వాని నందురు.

అతికాయుడు తన బాహుబలముతో
లంకలో భయమే లేనటు చేసెను
తపమొనరించి బ్రహ్మవల్లను
అనేక అస్త్రము లందిన ఘనుడు.

సురాసురులచే మరణ భయమది
కలుగ కుండగ దివ్యకవచము-
అమోఘ రథము బ్రహ్మ ఇచ్చెను
సుర గంధర్వుల గెలచెను వరుసగ.

శరములు వదలి వజ్రాయుధమును
కదలక నిలపెను శక్తిమంతుడు
వరుణ దేవుని పాశాయుధమును
త్రెంచిన రాక్షస శ్రేష్ఠుడు రామా!

రామా! నీవు తగు ప్రయత్నము
చేయగవలెను లేనిచో అతడు
అవలీలగ మన వానర సేనను
అంతము చేయును ఆలసింపక.”

విభీషణుండటు చెప్పుచుండగా
ధనుసు మీటుచు సింహనాదమున
అతికాయుడు అట పోరు కురికెను
వానర వీరులు తలపడినారు.

మైంద ద్వివిదులు కుముదుడు నీలుడు
శరభుడు-అందరు ఒకే సమయమున
ఎదిరించిరి ఆ అతికాయునట
గిరుల తరువులను విసరిరి బలముగ.

శరముల వాటిని చిద్రము చేసి
ఉక్కు బాణములు విడచె నసురుడు
శరవర్షమునకు అవయవములు తెగి
పోరగలేక కలవర మందిరి.

సింహము-వనమున జీవులన్నిటిని
కలవర పరచుట తలపించునటు
వీర సింహము ఆ అతికాయుడు
వానర వీరుల నడలగొట్టెను.

వానర సేనావాహిని నడుమ
వింటితో శరములు విడువక నిలచిన
వీరుని రాముని గాంచిన అసురుడు
విజయ గర్వమున పలికె నప్పుడు.

“ధనుర్బాణముల నిలచితి నేను
అసమర్థులతో పోరను నేను
ఆజిని నిలబడ శక్తి గలిగిన
అడ్డగించుడు నన్నీ రణమున.”

అతికాయుని ఆ సవాలు వినిన
లక్ష్మణమూర్తి ఉడికిపోయెను
విసురుగ నడచి అసురవీరుని
ముందు నిలచెను మందహాసమున.

దిక్కులవియగా రామానుజుడు
దివ్యచాపమును మ్రోగించగను
అసురులందరూ కలవరపడిరి
అతికాయుడును అదిరిపోయెను.

క్రోధవశుడయి అసురవీరుడు
నిశిత శరమును కరమున దాల్చి
“ఓ లక్ష్మణుడా! నాతో తలపడ
ప్రాయము-శక్తి-లేనివాడవు.

హిమగిరి ఆగదు నా శరములకు
ధరణి నిలువదు నా అమ్ములకు
నిదురలొనున్న కాలాగ్నిని నువు
మేలుకొలుపకు-పొమ్మిక నీవు.

పరాక్రమమ్మును తెలియగ చాలవు
వివేక మెరుగవు-చిన్నవాడవు
అసువులు నిలువగ మరలుట మేలు
లేదా' యమ సదనమ్ము చూపెద.

అమ్ములు చూడుము-రిపుల కూల్చితిని
సింహము ఏనుగు రక్తము గ్రోలును
అటులే నేనీ నిశిత శరముల
నీ నెత్తురును పీల్చివేసెద.”

అటుల పలికిన అసురుని గాంచి
లక్ష్మణమూర్తి పలికెను తిరిగి
“దురాత్ముడా! నువు పొగడుకొంటివి
అధికుడవగుదువ? ఆత్మప్రశంసతో.

పరాక్రమమ్ము చూపిన ఘనత
పలుకుల నిన్ను నువ్వే పొగడుకు
పసివాడనని పలికితి వీవు
ప్రాణము తీసెడి యముడను నేను.

రథము, ఆయుధములున్నవి నీకు
శక్తి కలిగిన ఎదిరిపోరుము
బాలుడైన శ్రీవిష్ణువు జగమును
ఆక్రమించెను త్రివిక్రమునిగా.

తొడిమనుండి మర్రి రాలిన యట్టి
తాటిపండువలె నీ శరస్సును
బంగరు శరమున రాల్చెద నేను
చీల్చెద నిన్ను నా అమ్మలతో.”

కోపము నిండి ఆ అతికాయుడు
ఉత్తమ శరమును వింటికి కూర్చెను
భూతగణములు సురగంధర్వులు
పోరుచూడగా చేరిరి నింగిని.

వింటికి కూర్చిన అమోఘ శరము
నింగి పగులునటు శబ్దము చేయుచు
వచ్చెను- దానిని లక్ష్మణమూర్తి
దివ్యశరమున త్రుంచివేసెను.

అతికాయుడు అతికోపమునందెను
అయిదు శరములు వదలె వేగముగ
రామానుజుడా శరముల త్రుంచి
విడచెను మండెడి శరము నప్పుడు.

లక్ష్మణమూర్తి వదలిన శరము
లలాటమ్మున తగిలె నసురునకు
నెత్తుట తడిసి దివ్యశరమది
గుహను వదలిన ఫణి యనిపించెను.

సుమిత్రసుతుని శరము తగులగ
కంపించెను ఆ అతికాయుండు
కొంతసేపటికి తెప్పరిల్లెను
బలమును గాంచి పలికెనప్పుడు.

“లక్ష్మణా! నువు అతినేర్పుగను
శరము వదలితివి- రిపునివైనను
మెచ్చుకొంటిని” అనుచు అసురుడు
చిత్రచిత్రముగ రథము త్రిప్పుచు

ఒక బాణమును ముందుగ విడచి
ఆపై మూడు మరి ఒక ఐదు
దానికి వెనుక ఏడమ్ములను
గురితో లక్ష్మణుపైన విడచెను.

రామానుజుడా వచ్చెడి శరముల
త్రుంచెను మధ్యలో తన శరములతో
సురపతి నెదిరిన అమ్ములు కూలగ
కుపితుడయ్యెను ఆ అతికాయుడు.

అంతట అసురుడు అమోఘ శరమును
విడచెను లక్ష్మణమూర్తికి తగులగ
అమిత వేగమున బాణము వచ్చి
వక్షస్థలమున తాకెను బలముగ.

రక్తము కారెను లక్ష్మణమూర్తికి
అంతట వీరుడు అతిసమర్థుడు
అతికాయుని ఆ బలమగు అమ్మును
వక్షమునుండి పెరకివేసెను.

లక్ష్మణమూర్తి క్రోధమునిండి
ఆగ్నిదేవతను అభిమంత్రించి
విడచెను శరమును- మంటలు గ్రక్కుచు
సాగెను శరము అసురునిపైబడ.

దానినిగాంచి అతికాయుండు
సూర్యాస్త్రమును, తిరిగివదలెను
ఆగ్నేయాస్త్రము సూర్యాస్త్రములు
పోరసాగినవి అతిభీకరముగ.

మహాసర్పములు పోరుచున్నటు
మంటలుమండుచు పోరెనుశరములు
శక్తిగలిగిన దివ్యాస్త్రములు
కాల్చుకొన్నవి భస్మమైనవి.

అతికాయుండతి క్రోధమునిండి
ఐషీకమ్మును వదలగనంతట
ఐంద్రాస్త్రముతో లక్ష్మణమూర్తి
కూల్చివేసెను దివ్యాస్త్రమును.

యమాస్త్రమ్మును వదలెనసురుడు
వాయువ్యాస్త్రము విడచెలక్ష్మణుడు
అంతటఆగక సుమిత్రసుతుడు
శరవర్షము కురిపించెనప్పుడు.

లక్ష్మణుశరములు తగిలెనుగాని
వరకవచమగు వజ్రకవచము
ధరించియుండగ దానికితగిలి
ములుకులువిరిగి శరములు రాలెను.

ఎన్నిబాణములు తగిలినగాని
చలించకుండా నిలచెనసురుడు
అభేద్యమైన వరకవచమ్ము
రక్షగ నిలిచెను అతికాయునకు.

వాయుదేవుడు అంతయుగాంచి
లక్ష్మణమూర్తితో పలికెనప్పుడు
“అభేద్యమైన కవచము లక్ష్మణ!
బ్రహ్మాస్త్రమునకు చీలును వినుము.”

వాయుదేవునికి భక్తిగమొక్కి
బ్రహ్మాస్త్రమును అభిమంత్రించి
లక్ష్మణమూర్తి విడచెను ఘనముగ
నింగి నేలా కంపించినవి.

దివ్యమైన బ్రహ్మాస్త్రమువదలగ
గ్రహములు దిక్కులుచలించెనొకపరి
భగభగ మంటల- కాలునిపోలి
వచ్చెడిఅస్త్రము గాంచెనసురుడు.

నిశితశరములు అసంఖ్యాకముగ
అతికాయుండు విడచె నప్పుడు
వాటినికూల్చి బ్రహ్మాస్త్రమ్ము
ముందుకుసాగగ అసురవీరుడు.

అతినిర్భయముగ శక్త్యాయుధముతో
శూలాయుధము- అష్టిఆయుధము
గదలు, మొదలగు ఆయుధములతో
ఎదిరి కొట్టెను బ్రహ్మాస్త్రమును.

మంటలమండుచు బ్రహ్మాస్త్రమ్ము
ఆయుధమ్ములను లెక్కించకను
మకుటకుండలము లమరినయట్టి
అతికాయుని తల త్రుంచివేసెను.

హిమగిరి శిఖరము అన్నటులున్న
అతికాయుని తల నేలబడినది
ఆభరణములు చెదరిపోయెను
అసురులందరు భీతిలిపోయిరి.

వానరవీరులు కొట్టెడిదెబ్బలు
భరించలేక ఏడ్చుచు అసురులు
పరుగులెత్తిరి లంకచేరగా
తరిమిరి వానరవీరులు వారిని.

అభేద్యమైన కవచముగలిగిన
అతికాయుని తల లక్ష్మణమూర్తి
త్రుంచివేయగా కపులు ముదమున
కీర్తించిరట రామానుజుని.

॥శ్రీరఘరాముని॥

72

రావణాసురుని ఆవేదన

అమితవిక్రముడు లక్ష్మణమూర్తి
ఆ అతికాయుని కూల్చినసంగతి
అసురనాయకుడు విని భీతిల్లెను
అంతట వీరులచూచి పలికెను.

దివ్యశరములతో నా కుమారుడు
బంధించెను ఆ రామలక్ష్మణుల
వ్యర్థముగాని బాణములవ్వి
వరముగ పొందిన నారాచములు.

“మహావీరులు-రణకోవిదులు
ధూమాక్షుడును అకంపనుండు
ప్రహస్తుడున్ను కుంభకర్ణుడు
యుద్ధభూమిలో నేలకొరిగిరి.

ఆ శరబంధము తప్పించుకొన
సురాసురులకు శక్యముగాదు
ఆ సోదరులు విముక్తినందిరి
మాయో-మంత్రమో-ఔషధబలమో!

అపజయమెరుగని ఎంతోసేన
అంతమొందెను రణరంగమున
అస్త్రశస్త్రముల నెరిగినయోధులు
అసువులుబాసిరి రాముని శరముల.

అసురయోధులను వానరవీరులు
అవలీలగను చంపివేసిరి
రామలక్ష్మణ, సుగ్రీవ, విభీషణ
వీరులగెలిచే వాడేలేడు.

ఘనకార్యములను అవలీలగను
చేయగలడు ఆ రాముడు-వీరుడు
ప్రతిభావంతులు వీరులెందరినో
రణమునకూల్చెను అలుపులేకనే.

ఎంతటివీరుడు ఆ రఘరాముడు!
ఎదిరిన వీరులు అందరొరిగిరి
ఎటుచూచినను దశరథరాముడు
నారాయణుడని తోచుచున్నది.

రామ భయమున లంకలో తారు
తలుపులు మూసుకు దిగులతో నుండిరి
రాక్షసులారా! మీరందరును
ఏమరుపాటు లేక వుండుడు.

స్వక్రియ రక్షణ చేసుకొనుచును
లంక రక్షణ శ్రద్ధగ చేయుడు
ఆజ్ఞ లేకను అశోక వనికి
ఎవ్వరినీ మీరనుమతించకుడు.

సేనల నిలయములన్నీ చక్కగ
పరిశీలించుకు రక్షణ చేయుడు
దిక్కు దిక్కులలో స్వయముగ తిరుగుచు
లంక రక్షణము చేయుడు శ్రద్ధగ.

అహర్నిశము ఆ వానర వీరుల
యత్నములన్నియు గ్రహించవలెను
కపులు తక్కువని తలంచవద్దు
వారి రాకడ తెలియుడు తెలివిగ."

ఏలిక ఆనతి శిరసున దాల్చి
రక్షణ పెంచగ సాగిరి వీరులు
దుఃఖ సంద్రమున మునిగిన రాజు
అంతఃపురమున అడుగు బెట్టెను.

క్రోధాగ్ని యది జ్వలించుచున్నది
ఆపై తనయులు కూలుట జరిగెను
మనసు వశమును తప్పెను రాజు
మదిలో ఎంతో కలత చెందెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

73

ఇంద్రజిత్తుతో యుద్ధము

అతికాయుండే కూలె ననుకొని
దుఃఖితుడైన లంకేశ్వరునకు
అతనితోబాటు తనయులు-తమ్ములు
అసువులు బాయుట తెలిసెను అపుడు.

దిక్కుతోచక దుఃఖము నున్న
తండ్రిని గాంచెను ఇంద్ర పిజేత
ఇంద్రజిత్తు లంకేశుని తనయుడు
వీరోచితముగ ధైర్యము గొలిపెను.

“తండ్రి! నీవు చింత వదలుము
ఇంద్రజిత్తు జీవించి యుండగా
దుఃఖించుటది తగదిక నీకు
అసురులందరకు నాథుడ వీవు.

ఇంద్రజిత్తు బాణమ్ములు తగిలి
బ్రతికి యుండుట అసంభవమ్ము
నీముందరనే ఆ సోదరులను
నా శరములతో చీల్చివేతును.

నా భుజబలముతో దైవ బలముతో
ప్రతిన చేసి నే పలుకుచుంటిని
అమోఘ శరముల, రామ లక్ష్మణుల,
భయము తీర్చు నీ లంకాపురికి.

పూర్వము బలి ఒనరించిన క్రతువున
హరి చూపెను తన విక్రమమ్మును
అటులే సురపతి, విష్ణువు, వరుణుడు
సురలు చూతురు నా వ్రతాపము.

సూర్య చంద్రులు అగ్నిహోత్రుడు
కాలుడు, అశ్వని దేవతలున్నా
సిద్ధ సాధ్యులు ఇంతని చెప్పగ
సాధ్యము కాని ప్రతిభను చూపెద.”

తండ్రికి ధైర్యము చెప్పి కదలెను
వాయు వేగమున పోగల తేరు
సూర్యుని రథమును పోలు నరదము
కంచర గాడిదలున్న స్యందనము.

ముందు నిలచిన రథము నెక్కెను
వివిధాయుధముల వీరులు సాగిరి
శంఖము లూదిరి భేరులు మ్రోచిరి
స్తోత్ర పాఠములు చదివిరి అసురులు.

చంద్రుని పోలు శ్వేత ఛత్రము-
క్రింద కూర్చొనిన ఇంద్రజిత్తుతో
నింగిగ తోచి-దివ్య రథమున
పూర్ణచంద్రుడా వీరుడాయెను.

బంగరు పిడుల చామరమ్ములతో
వీచిరి-అపుడు ఆ రణధీరుడు
మాయ రథముగా చేయగ తేరును
దివ్య హోమము చేయగ తలచెను.

అరదము చుట్టు కావలి యుంచెను
శాస్త్రోక్తముగా మంత్ర పూతముగ
ముందుగ అగ్నికి పూజను చేసి
హోమము చేయుట ఆరంభించెను.

సంస్కరించిన హవిస్సుతోను
లాజలతోను హోమము చేసెను
ఎఱ్ఱని వలువతో నల్లని తెడ్డుతో
అగ్నిలో హోమము చేయసాగెను.

దర్బలవోలె ఆయుధాలను
తోమరమ్ములను చుట్టూ పరచెను
సమిధల కలిపి నల్లని మేకను
ఆహూతి చేసెను-జ్వాల లేచెను.

జయ సూచనగా జ్వాల లేచెను
ఇంద్రజిత్తు అట ప్రదక్షిణించగ
స్వయముగ అనలుడు పైకి వచ్చెను
హవిస్సునందుకు తృప్తినందెను.

ఇంద్రజిత్తు అట నిష్ఠగ కూర్చుని
బ్రహ్మాస్త్ర మంత్రము జపించుకొని
రథమును-తనను ఆయుధాలను
మంత్రించుకొని రక్షణ పొందెను.

ఆవిధముగను రావణుతనయుడు
హోమముచేసి బ్రహ్మాస్త్రమును
జపించగను గ్రహములు, నింగియు
తారలన్నియు చలించిపోయెను.

అగ్నినిపోలిన తేజోవంతుడు
రావణుతనయుడు వరబలయుతుడు
అరదముతోను అంతర్హితుడై
నింగికెగిరెను సేనలు నడిచెను.

నింగిని నిలచిన రావణుతనయుడు
తనసేనలకు ధైర్యముగొలిపెను
వానరవీరుల త్రుంచగ చెప్పెను
రాక్షస సేనావాహిని కదలెను.

గదలు పరిఘలతో అసురులుకొట్టిరి
నింగినుండి మరి శరములుకురిసెను
కపియోధులు ఆ దెబ్బలకోర్చి
తిరిగికొట్టిరి తరుల గిరులతో.

ఇంద్రజిత్తును అందుకొనుటకై
నింగికెగిరిరి కొందరు వీరులు
వారలనచటే శరములు విడచి
నేలకురాలెను రావణుతనయుడు.

ఒక్కొక్క అమ్మతో అయిదులు పదులు
వానరయోధుల భేదించగను
రాక్షసవీరులు సంతసపడిరి
కలవరపడిరి కవులందరును.

ఆవేశముతో శిలలను తరులను
విసరిరి వానరయోధులు తిరిగి
వాటినుండి తనసేనకు రక్షణ
శరములతోకల్పించెను అసురుడు.

అంతట అసురుడు కఱకుశరములు
పదునెనిమిది సంధించివిడువగా
ఆ శరములకు గంధమాదనుడు
మూర్ఛపోయెను దిక్కుతెలియక.

తొమ్మిదిశరములు నలునిమీదను
ఏడుశరములు మైందునిమీద
అయిదు బాణములు గజునిమీదను
పదిబాణములతో జాంబవంతుని

ముప్పదిశరముల నీలునికొట్టి
నిశితశరములు ఎన్నోవదలి
వానరరాజును ఋషభు అంగదుల
ద్వివిదుల మూర్ఛలజేసెను అపుడు.

వందలు వేల శరములు వదలి
వానరవీరుల గాయపరచెను
మేటివీరులను గాయపరచెను
ఆనందించెను రావణు తనయుడు.

కంటికి కనబడడా మాయావి
నిశిత శరములు తగులుచుండెను
క్రింద అసురులు పొడుచుచుండిరి
తెగిపడుచుండిరి వానరవీరులు.

భిష్మ ముద్గరము శూలములున్న
గండ్రగొడ్డశులు-వర్షముమాదిరి
మీదపడగను వాటి తాకిడికి
తెగిపడిపోయెను వానరసేనలు.

వికృతమైన శరీరములతో
భీతిలి ఆరచుచు నేలనుకూలుచు
నింగిని చూడగ నిశితశరములు
కండ్రలొ పడగ చక్కువులూడెను.

వానరవీరులనటు బాధించి
రామలక్ష్మణులపై గురిచేసి
శరములువదలగ ఆ సోదరులు
చలించకుండా నిలచిరి అపుడు.

అంతట రాముడు తమ్మునితోననె
“బ్రహ్మాస్త్రమును అభిమంత్రించి
శరములు వదలుచు పోరుసలిపెను
మనపైనిపుడు దాడి మొదలిడె.

బ్రహ్మ వరమున తేజోవంతుడు
అదృశ్యమయి మరి పోరుచుండెను
బ్రహ్మాస్త్రమును వదలుచుండెను
సమయము గాదిది ఎదిరించుటకు.

సృష్టికర్త వగు అస్త్రములివ్వి
మహిమాన్వితమగు అస్త్రము సోదర!
శరముల బాధను ఓర్చుకోవలె
మనమిపుడేమియు చేయగరాదు.

అమోఘ శరముల వానర సేనను
పడగొట్టెను ఆ వీరవరేణ్యుడు
మనమిపు డిచట మూర్ఛ నందినచో
తలచును తనను అతి సమర్థునిగ.

విజయము తనను వరించెననుకొని
ఆనందముగా లంకకు పోవును”
అనుచు యుక్తిగా రామ లక్ష్మణులు
మూర్ఛ నందిరి యుద్ధభూమిలో.

రామ లక్ష్మణులు నేల పడుట గని
సింహనాదమును చేసెను గట్టిగ
ఆనందముతో రావణు తనయుడు
లంకా నగరము లోనికి బోయెను.

||శ్రీరఘరాముని||

74

హనుమంతుడు ఓషధిపర్వతము తెచ్చుట

రామలక్ష్మణులు వానరయోధులు
మూర్ఛనందిరి ఆ రణభూమిని
సుగ్రీవుడు, నీలుడు, జాంబవంతుడు
అంగదుడున్ను తెలివి దప్పిరి.

బుద్ధిమంతుడగు విభీషణుండు
అంతయుగాంచి సమరభూమిలో
కొన వూపిరితోనున్న కవులకు
ధైర్యము గొలిపెను ఈ విధముగను:

“భయపడవలదు విషయము వినుడు
బ్రహ్మదేవుని గౌరవించుటకు
బ్రహ్మాస్త్రమునకు రామలక్ష్మణులు
బంధింపబడి మూర్ఛిలిపడిరి.”

బ్రహ్మాస్త్రమును గౌరవించిన
మారుతి పలికెను విభీషణునితో
“గాయమ్ములతో కొనవూపిరితో
బ్రతికిన వీరుల స్థితిని తెలియవలె

స్వయముగ తిరిగి ఈ రణభూమిని
యోధులందరిని ఊరడించెదము ”
అంతట వీరులు వారిద్దరును
కాగడాలతో కదలిరి మెల్లగ.

తోకలు తెగిన చేతులు తెగిన
కంఠములెన్నో తెగిన వీరులు
నెత్తురు కారుచు నేలను పొర్లుచు
మరణ బాధలోనున్న యోధులను.

ఆయుధాలును, శిలలు, తరులతో
దెబ్బతగిలి అట స్పృహలేనట్టి
సుగ్రీవాంగద, నీల, శరభులను
గంధమాదన, గవాక్షులను మరి

సుషేణు వీరుని మైంద ద్వివిదుల
పనసుని నలుని జ్యోతిర్ముఖుని
వేగదర్శియగు ఆహూకుని అట
ఎంతోమందిని చూచిరి వారు.

అరువది ఏడు కోట్ల వీరులను
పడగొట్టెను ఆ రావణు తనయుడు
అంతు తెలియకపోయిన దపుడు
అంతమందిని అసురుడు కూల్చెను.

స్పృహతప్పిన ఆ వీరవరులలో
జాంబవంతునికొరకై వెదకిరి
అంతట శరములు తగిలిన యట్టి
ఆరిపోయెడి అగ్నిని పోలి.

నేలనుబడిన జాంబవంతుని
జ్ఞానవృద్ధుని, వయోవృద్ధుని
బ్రహ్మకుమారుని, భల్లూకేశుని
విభీషణుండు గుర్తుపట్టెను.

విభీషణాఖ్యుడు అడిగెను అపుడు
“పూజ్యుడవీవు జాంబవంతుడా!
నీ ప్రాణములు నిలచియున్నవా?”
అనగా పలికెను జాంబవంతుడు!

“నీ కంఠము విని విభీషణునిగా
గుర్తించితిని అసురకులోత్తమ!
శరములు తగిలి బాధలొ నుంటిని
కంటిని తెరవగ వశపడకున్నది.

ఓ విభీషణా! దగ్గర రమ్ము
మదిలో దిగులు తీర్చుము నీవు
అంజనమ్మ ఆ నందవర్ధనుడు
ఆంజనేయుడు కుశలమేగదా!”

అంతట అడిగెను విభీషణుండు
“అయ్యా! నీవు రామలక్ష్మణుల
వానరరాజుల కుశల మడుగక
అడిగితి విపుడు హనుమ షేమము.

అంతమందిని వదలి నీ విపుడు
ఆంజనేయుని కుశల మడిగితివి
ఆ మహనీయులపైన నీకు మరి
అభిమానమ్ము లేదా ఏమి?”

ఆమాటలకు జాంబవంతుడు
హీనస్వరముతో పలికెనప్పుడు
“ఓ విభీషణా! వాయునందనుని
కుశలమడుగుటకు హేతువుగలదు.

ఆంజనేయుడు ఒక్కడున్నచో
అందరమింకను బ్రతికియున్నాడే
అంజని నందను డిక లేడన్నచో
అందరుండియు ఆశ్చర్యమైనదే.

వేగమునందు వాయువుసముడు
పరాక్రమమున అగ్నికి సముడు
ఆతడు అసువుల నిలిపియున్నచో
అందరిఅసువుల నాతడు నిలపును.”

ఆమాటలకు ఆంజనేయుడు
పులకరించెను- ఆనందముతో
జాంబవంతుని పాదమ్ములకు
సజలనయనముల ప్రణామమిడెను.

ఆంజనేయుని కంఠధ్వని విని
శరఘాతముచే బాధయున్నను
పునర్జన్మము ఎత్తినట్లుగా
తలంచెనపుడు జాంబవంతుడు.

తనకుదగ్గరగ హనుమనుపిలచి
పలికెనప్పుడు జాంబవంతుడు
“నాయనహనుమ! మనవీరులను
కాపాడవలె సమర్థుడవు నువు.

అందరి అసువులు ఉన్నవి నీపై
ఆపుడవీవు ఆదుకోవయా!
అదనువచ్చె- నీ విక్రమమ్మున
అందరమిపుడు కోలుకొందుము.

రామలక్ష్మణుల మిగిలినవీరుల
గాయమ్ములను నయము చేయవలె
ఇపుడే నీవు జలధిని దాటి
ఘనకార్యమ్మును చేయగవలెను.

హిమగిరి ప్రాంతమునందున ఎత్తగు
వృషభమనియెడి కాంచన శిఖరము
కైలాసమ్మును మరియొక శిఖరము
రెండువెలసినవి- వాటికినడుమ

ఓషధి పర్వతమున్నది వెలుగుచు
కాంతులీనెడి గిరిపై హనుమా!
నాలుగు ఔషధులున్నవి వినుమా
నిరతము వెలుగును ఆ ఔషధులు.

సంజీవకరణి ప్రాణముపోయును
విశల్యకరణితో వ్రణములుపోవును
సౌవర్ణకరణితో తొలగుగాయములు
సంధానకరణి- తెగినచో కలుపును.

ఓ హనుమంతా! వేగమెపోయి
ఆ ఔషధులను తీసుకువచ్చిన
జీవించెదరు మృతవానరులు
గాయమ్ములవి నయమైపోవును.”

వెంటనె హనుచు వందనమనుచు
త్రికూట శిఖరము పైకిఎగిరెను
మరియొక గిరివలె ఎదిగెనుమారుతి
పదఘట్టన కా శైలముకూలెను.

చిందరవందర శిఖరములైనవి
తరువులు ఎగిరి నేల కూలినవి
ఎండినచెట్లు మండిపోయినవి
గజగజవణకెను పర్వతరాజము.

ఆంజనేయుని పదఘట్టనకు
పుడమివణకగా లంకాపురమున
ప్రాకారములు గోపురమ్ములు
కూలగ- లంక డోలలూగెను.

ఆంజనేయుని పదములపోటుకు
సంద్రము భూమి వణకినవపుడు
త్రికూటగిరిపై నిలచినమారుతి
మలయపర్వతముపైకి ఎగిరెను.

మేరు మందర నగముల సరియగు
మలయపర్వతము వృక్షసంపదతో
వివిధ వృక్షములు సెలయేరులతో
లతలతో శోభగ నిలచియున్నది.

అరువదియోజనముల ఎత్తుగను
నిలచెను ఆగిరి నింగి తాకునటు
గిరిపైనున్న యక్షకిన్నెర
గంధర్వులును భయపడునట్లుగ

ఆంజనేయుడా మలయశిఖరమున
పెంచెనుకాయము కార్యోన్ముఖుడై
అసురుల గుండెలు అవిసిపోవగా
భీకరగర్జన చేసెనొక్కపరి.

గర్జన లంకతో ప్రతిధ్వనించెను
హడిలిపోయిరి రాక్షసయోధులు
దిక్కుతెలియకపోయిరి కొందరు
నిశ్చేష్టులయి నిలచి పోయిరి.

భీమబలుడు శ్రీ ఆంజనేయుడు
మదిలో వందనమిడెను ప్రభువుకు
రామచంద్రుని పాదపద్మములు
తలచి వందనముచేసి నిలచెను.

సర్పమువంటి వాలమునెత్తెను
పాదములను ముకుళించి వంగెను
గుహవలె నోటిని తెరచి ఎరిగెను
రామబాణమై నింగికెగిరెను.

తొడలవేగము బాహువేగముల
కదలి ఎగిరినవి గిరిపై తరువులు
కొంతసాగి అట కడలిని పడినవి
గిరిపై కోతులు ఎగిరె నొక్కపరి.

చేతులు చాచి ఖగపతి యంతటి
విక్రమమ్ముతో వాయునందనుడు
ఉత్తరదిశగా హిమగిరితోవలె
సాగెను నింగిని అవలీలగను.

కడలిలొ ఎగిరిన జల జంతువులు
గిరున తిరిగెను గాలి విసురుకు
అటులవి తిరుగగ శ్రీహరి వదలిన
చక్రము అన్నటు తోచెను మారుతి.

శ్రమ నెరుగని ఆ పవన కుమారుడు
గిరులు వనములు జలాశయములను
పట్టణాలను చూచుచు సాగెను
దిక్కులవిసెను హిమగిరి కనపడె.

సెలయేరులతో తరుల గిరులతో
తెల్లని మేఘములన్న గుహలతో
శోభగ నిలచిన హిమవన్నగమును
చేరెను మారుతి శోధన చేయగ.

ఉన్నత శృంగములున్న నగమున
దేవఋషులును పుణ్యమూర్తులు
వశించి యుండెడి దివ్యాశ్రమములు
చూచెను పావని పరవశించెను.

బ్రహ్మకోశమును, కైలాసమును
ఇంద్రుని ఆశ్రమ స్థావరమును
రుద్రుడు ముదముగ శరములు వదలే
దివ్యస్థలమును చూచెను మారుతి.

హయగ్రీవుని క్షేత్రము గాంచెను
బ్రహ్మకపాలము గాంచె నచ్చట
యమ కింకరుల విశ్రమస్థలము
హిమగిరినందు గాంచెను మారుతి.

వజ్రాయుధమును వాసవునకును
విరించి ఇచ్చిన స్థలమును చూచెను
కుబేర స్థానము-సూర్యదేవుని
స్థానములచ్చట గాంచెను పావని.

బ్రహ్మసన స్థానమును చూచెను
శివధనుః స్థానమును చూచెను
భూమినుండి మరి పాతాళమునకు
పోగల బిలమును గాంచెను మారుతి.

కైలాస ఋషభగిరుల నచ్చట
మారుతి గాంచెను ఆనందముగ
వాటి మధ్యలో దివ్య కాంతితో
ఓషధి గిరియది వెలుగుచున్నది.

ఓషధి పర్వతమట కనుపించగ
అగ్ని జ్వాలవలె ధగధగ మెరిసె
గిరిని గాంచిన పవననందనుడు
ఆశ్చర్యము ఆనందము లందెను.

జాంబవంతుడు తెలియబరచిన
ఓషధులను గన ఆంజనేయుడు
వేల యోజనములున్న శైలమున
వెదుక సాగెను నిశితమ్ముగను.

మారుతి-తమను గొనిపోవునని
తెలిసిన ఓషధులన్నియు నపుడు
అంతర్ధానము అయిపోయినవి
హనుమకు క్రోధము ఎగసె నొక్కపరి.

నిప్పులు రాలే కన్నులతోను
అరచెను హనుమ శైలమ్మును గని
“ఓషధి పర్వత రాజమ! నీవు
రామునిపైన దయ చూపించక

ఓషధులను నువు దాచి వుంచిన
మొత్తము గిరినే కదలించెదను
పొడిపొడి చేతును నా భుజబలమున
రామ బంటునని తెలియుము నీవు”

అనుచు పలుకుచు ఆంజనేయుడు
అవలీలగ నా గిరిని ఎత్తెను
ఎత్తిన గిరిని చేత బట్టుకొని
నింగికెగిరెను రాముని చేరగ.

భగపతి, వాయు సమాన బలుడగు
హనుమ-చేతిలో ఓషధి గిరితో
సాగుట గాంచి సురగంధర్వులు
స్తోత్రము చేసిరి పరవశించిరి.

రవికాంతులతో వెలిగే గిరితో
రవి దగ్గఱగా నింగిని సాగే
ఆంజనేయుడా సమయములోన
నింగిని రెండవ రవిగా తోచెను.

వేయి అంచులతో అగ్ని జ్వాలలతో
వెలుగులు చిమ్మే చక్రాయుధమును
చేత ధరించిన చక్రపాణియగు
విష్ణుమూర్తివలె తోచెను మారుతి

ఓషధి గిరితో వాయు నందనుని
కపులు చూచిరి పరవశించిరి
ఓషధి వాసన సోకినంతనే
బ్రతికిరి కపులు అరచిరి ముదముగ.

వారి అరపులకు ఆనందించి
తిరిగి మారుతి గర్జన చేసెను
అంతటి అరపులు వినిన అసురులు
అరచిరి వెర్రిగ వళ్ళు తెలియక.

వాయు నందనుడు ఓషధి గిరితో
త్రికూట చలమున సేనల మధ్యలో
దిగుచు పెద్దలకు వందన మిడెను
కపి యోధులు ఆనందము నందిరి.

పెద్దలందరకు శిరస్సు వంచి
వందనమిడి ఆశీస్సుల నంది
విభీషణాఖ్యుని కౌగిలించుకొన
పరవశించిరి రామభక్తులు.

ఓషధి గంధము నాఘ్రాణించిన
రామ లక్ష్మణులు ఆరోగ్యముతో
గాయములన్ని మాయము కాగా
ముదముగ లేచిరి, కపులు బ్రతికిరి.

యుద్ధారంభము నుండి రావణుడు
ఆజిని సమసిన అసురులందరిని
సంద్రమునందు పడవేయమని
ఆనతి నిడెను భయము బాపుటకు.

రావణు నానతినందిన భృత్యులు
చచ్చిన అసురుల నందరనపుడు
కడలితొ వేసిరి వారందరినీ
జలచరములు భక్షించివేసెను.

ఓషధిగంధము ఆ సంతీవిని
వచ్చినగాని బ్రతికివచ్చుటకు
చచ్చిన అసురులు లేకపోయిరి
బ్రతకని కపి అట లేనేలేడు

వాయునందనుడు అతి భక్తిగను
ఓషధిగిరిని హిమగిరిపైన
భద్రపరచి తా తిరిగి వచ్చెను
రామ పాదముల చెంత నిలచెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

75 కుంభకర్ణుని తనయులు కుంభ, నికుంభులు పోరుకు వచ్చుట

సూర్యకుమారుడు శ్రీరామునితో
కార్యలోచనచేసి - మారుతితో
పలికెను అపుడు “ఓ హనుమంతా!
లంకేశ్వరు డిక హలాశుడగును

గృహముల కాలెను అగ్నిహోత్రుడు
అగరుచందనము పరిమళించెను
ఆభరణములు కరిగి పారెను
ఆయుధాలవి భస్మమైనవి.

తనయులు తమ్ములు కూలిపోయిరి
దుఃఖభారమున రాజు కృంగెను
ఇదే అదనుగా మన యోధులతో
లంకాపట్నము ముట్టడించుము.”

విలువగు వలువల రూపుమాసెను
నిద్రలో మునిగినవారు అరచిరి
మత్తు వదలి మరి పరుగిడ సాగిరి
పసిపిల్లలతో పరుగిడి పోయిరి.

సుగ్రీవాజ్ఞను తలను ధరించి
కాగడాలను చేత ధరించి
నాలుగు దిక్కుల క్రమ్ముకొనుచును
కపులు లంకను ముట్టడించిరి.

బీభత్సముగా అరపులు కేకలు
ఆక్రందనలు లంకావాసులు
చేయుచుండగా అదే ఆజ్ఞమై
అగ్నిహోత్రుడు నింగి కెగసెను.

పరుగులెత్తిరి అసురులు భయముతో
అంతట కపులు ముందుకు సాగి
ప్రాకారములు బురుజులు కాల్చిరి
చిన్న గృహములను దగ్ధము చేసిరి.

అలంకారముల మేటి గృహములపై-
లంకానగరపు శోభ తెలుపునవి-
సిరి నిండిన ఆ గృహ సముదాయము
మెరపుల తీరుగ నున్నవి కాలెను.

వజ్రాయుధపు పాటుకు గిరులు
చెదరిపోవుట తలపించుచును
పేలిపోయినవి లంకలో గృహములు
పెద్ద శబ్దములు నింగి కెగసెను.

ఆభరణములు విసరి పరుగిడి
ఆలుబిడ్డలను వదలి పరుగిడి
అక్రందనలతో పరుగిడలేక
భీతిలి అరచిరి అసురులందరు.

గజతురగములను వదలివేసిరి
ప్రళయకాలమున సంద్రమునందు
దిక్కుతెలియక తిరుగుజీవులన
పరుగిడసాగెను గజతురగములు.

వీణావేణు మృదంగ నాదములు
సుందర వదనల అందెల రవళులు
చక్రవాకములు నెమళుల రవములు
నిండిన గృహములు భస్మమైనవి.

రామచంద్రుడా సమయముతోన
వింటినారితో సవ్వడి చేసెను
రుద్రదేవుని వేద నాదముగ
టంకారధ్వని ఎగసెను నింగికి.

వింటినవ్వడి వినిరి అసురులు
గజగజ వణకిరి - వ్యాకులపడిరి
వారి అరపులు అక్రందనలు
వినబడకుండా పోయిన వపుడు.

రామచంద్రుడొక నిశిత శరమున
కైలాసగిరి శిఖరము పోలిన
లంకాపట్టణ ద్వారము కూల్చెను
వరుసగ అమ్ములు విడువ సాగెను.

ఆనతిమీరిన మరణదండనే
అను ఆనతి సుగ్రీవుడిచ్చెను
అదివిని కవులు ముందుకు నడచిరి
అసురభూపతికి కోపము పెరిగెను.

గృహములనుండి అసురులు అరచుచు
పోరుకువచ్చుచు నుండగనపుడు
ప్రళయకాలమున కాశరాత్రివలె
తోచెనప్పుడా రాత్రి - లంకలో.

పండ్లు పటపట కొరికెను రాజు
సింహనాదము చేయగనంత
దిక్కులవిసెను - వెంటనెరాజు
ప్రళయరుద్రుడై నిలబడినాడు.

కుంభ నికుంభులు అనెడి వీరులు
కుంభకర్ణుని తనయులువారు
వానరవీరుల నెదిరి పోరగా
వారికి ఆజ్ఞలనిచ్చెను అపుడు.

శోణితాక్ష, ప్రజంఘ, కంపనుడు
యూపాక్షుడును వారితో కలిసిరి
రాజు ఆనతిని శిరసువదాల్చి
సింహనాదముల కదలిరి వారు.

ఆయుధాలతో ఆభరణాలతో
అసురుల కరముల దివ్విటీలతో
వెలుగులు నింగికి ఎగసి నిలచినవి
చంద్రుని వెన్నెల మరింత వెలిగెను.

గజతురగములు అరదమ్ములతో
గదలు శూలములు తోమరమ్ములతో
సానపట్టిన గండ్రగొడ్డకులు
ధనుర్బాణములు నిశిత ఖడ్గములు

ఆయుధాలతో అసుర వీరులు
అగ్నిని బడెడి మిడుతలవోలే
కపిసేనలపై కలియబడగను
భీకరమైన పోరు జరిగెను.

గిరి శిఖరములు భూరి తరువులతో
వానర వీరులు ఎదిరి నిలచిరి
పిడికిటి పోట్లతో వానర యోధులు
అసురుల తలలను చితుకకొట్టిరి.

అసుర వీరులు తీసిపోనటు
నిశిత ఖడ్గముల తలలు నరికిరి
కోరల కొరికి నఖముల పీకి
అసురుల కూల్చిరి కపి కిశోరములు.

కట్టు పుట్టములు జారుట ఎరుగరు
కవచమ్ములవి ఊడుట ఎరుగరు
ఆయుధాలవి నేలను బడినను
పట్టు విడువక పోరిరి ఆసురులు.

ఒక్కొక్క దెబ్బకు పది తలకాయలు
పగులగొట్టిరి వానర యోధులు
అటులే కపులను రాక్షస వీరులు
కూల్చిరి రణమున సమఉజ్జీలై.

॥శ్రీరఘరాముని॥

76

సుగ్రీపుడు - కుంభుని కూల్చుట

ఘన సంగ్రామము జరుగుచుండగా
ఇరు సేనలలో వీరులు కూలిరి
తిరిగి బలముగ తాకిరి వీరులు
అంగదుడపుడు తాకె కంపనుని.

కోపము నిండి కంపనుడపుడు
అంగదు శిరమున మోదెను గదతో
మూర్ఛపోయెను అంగదుడపుడు
కొంతసేపటికి తెప్పరిల్లెను.

చెంతనెవున్న గిరి నొకదానిని
విసురుగ తీసి వినరె నంగదుడు
ఘనమగు శైలము తగిలి కంపనుడు
నేల కూలెను అసువులు బాసెను.

శోణితాక్షుడది చూచినవాడై
రథము తోలెను అంగదు వైపు
నిశిత శరములు విడువసాగెను
కత్తులపోలిన శరముల విడచెను.

గన్నేరాకుల పోలు శరములు
అర్థ చంద్రుని పోలు అమ్మలు
మొనలు తేరిన వాడి బాణములు
బంగరు ములుకుల శరములు వదలెను.

వచ్చెడి శరముల లక్ష్యపెట్టక
అంగదుడంతట అసురుని తాకి
ధనుర్బాణములు పెరకి విరచెను
రథమును విరచెడి యత్నము చేసెను.

శోణితాక్షుడు ఖడ్గము డాలును
చేత ధరించి నింగికెగిరెను
అంగదుడంతట రివ్వన ఎగిరి
అసురుని ఖడ్గము లాగివేసెను.

అంతట వీరుడు వాలి కుమారుడు
నిశిత ఖడ్గమున ఏటవాలుగా
జందెము అన్నటు శోణితాక్షుని
నరకి- దూకెను అసురులపైకి

దెబ్బ తగిలిన శోణితాక్షుడు
ఇనుప గుదియతో ముందుకురికెను
అంతటిలోన యూపాక్షుండు
ప్రజంఘునితో వచ్చి కలిసెను.

శోణితాక్ష ప్రజంఘులిద్దరూ
ఒకే సమయమున తాకిరి అపుడు
నింగి విశాఖ తారల నడుమ
శశివలె తోచెను అంగదవీరుడు.

మైంద ద్వివిదులు ముందుకురికిరి
ముగ్గురు వానరయోధులు అపుడు
ముగ్గురు రాక్షస యోధుల నెదిరి
భీకరమైన పోరు సలిపిరి.

తరులు శిలలను ప్రజంఘుడంతట
కరవాలముతో అడ్డగించెను
యూపాక్షుడు తను శరములు విడచి
హయముల రక్షణ చేసెను అపుడు.

వచ్చెడి తరులను శిలలను బలముగ
గదతో కొట్టెను శోణితాక్షుడు
అంతట విసురుగ ఖడ్గమునందుకు
ముందుకు దూకెను ఆ ప్రజంఘుడు.

కత్తితో వచ్చెడి ప్రజంఘు గాంచి
మద్ది తరువుతో నిలచె నంగదుడు
పిడికిటి పోటుతో ఆ కపియోధుడు
అసురుని కుడి భుజమందు పొడిచెను.

పిడికిటి పోటుకు ఖడ్గము జారెను
అంతట అసురుడు ఆ ప్రజంఘుడు
ముష్టి బిగించి అతి లాఘవముగ
అంగదు లలాట మందున గ్రుద్దెను.

వజ్ర సమమగు ముష్టి ఘాతమున
చేష్టలాడిగిన అంగదుడపుడు
నిలచిపోయెను కదలక మెదలక
ముహూర్త కాలము వివశుడయ్యెను.

తిరిగి తేరుకొని నేలను బడిన
ఖడ్గము నందుకు ప్రజంఘు శిరమును
ఒక్కవేటుతో నరికివేసెను
యాపాక్షుడది గాంచి వణకెను.

శరములు ఆఖరుకాగా నంతట
యాపాక్షుం డొక ఖడ్గము బట్టి
ముందుగు దూకెను అది గమనించి
ద్వివిదుడు అసురుని తొమ్మున గ్రుద్దెను.

ద్వివిదుడు తమ్ముని గ్రుద్దులు గాంచి
శోణితాక్షుడు ముందుకు దూకి
ద్వివిదుని గదతో మోదగ నంత
చలించిపోయెను వానరవీరుడు.

తిరిగి మోదుటకు గదను ఎత్తగా
ద్వివిదుడు దానిని లాగివేసెను
అంతట మైందుడు తన అరచేతితో
యాపాక్షు వక్షమున చరచె గట్టిగా.

శోణితాక్ష యాపాక్షు లిద్దరూ
మైంద ద్వివిదుల నెదిరి పోరిరి
చీల్చిరి, రక్కిరి, నేలకు త్రోసిరి
భీకరమైన పోరు సలిపిరి.

ద్వివిదుడంతట శోణితాక్షుని
నేలకు త్రోసి ముద్దగ నలిపెను
మైందుడు కరముల బలముగ మోది
యాపాక్షు నసురుని నేల కూల్చెను.

ఆ యుద్ధములో అసుర సేనలు
అనేకమ్ముగా ఒరిగిపోయినవి
చావగ మిగిలిన వీరులు కొందరు
కుంభుని వద్దకు పరుగులెత్తిరి.

కుంభకర్ణుని తనయుడు కుంభుడు
వీరులు కూలుట తెలిసినవాడై
సింహనాదమున ఘనమగు శరమును
సంధించి అట నిలచెను పోరుకు.

ఆకర్ణాంతము విల్లును లాగి
బంగరు మొనగల శరము నందుకొని
సర్పసమమగు నిశిత శరమును
మైందునిపైకి విడచెను బలముగ.

రివ్వన వచ్చి అమ్ము తగలగా
పర్వతమంతటి మైందుడు అపుడు
నిలబడలేక నేలను బడెను
పదములు వణకెను శరఘాతమునకు.

మైందుడు వివశుడు అగుట గాంచిన
ద్వివిదుడు ఘనశైలమ్ము నందుకొని
కుంభునిపైకి సూటిగ విసరెను
శరముల రాతిని చీల్చె నసురుడు.

విషసర్పమ్మును పోలిన అమ్మును
కుంభుడు విడచెను ద్వివిదునిపైకి
మర్మస్థానమునందది తగులగ
మూర్ఛపోయెను కపికిశోరుడు.

మేనమామలగు మైంద ద్వివిదులు
నేలను బడుట గాంచె నంగదుడు
అతిశయించిన క్రోధముతోను
కుంభునిపైకి దూకె నంగదుడు.

అంగదు డటుల వచ్చుట గాంచి
అయిదు శరములు వేసెను కుంభుడు
తృప్తిచెందక మరి మూడమ్ములు
విడచెను అసురుడు కపివీరునిపై.

వచ్చెడి శరముల లక్ష్యపెట్టక
శిలలు తరులను వర్షము తీరుగ
విసరుచుండెను వాలికుమారుడు
వాటిని చ్చిద్రము చేసె నసురుడు.

మీదకు వచ్చెడి అంగదు గాంచి
కుంభుడంతట నిశిత శరములు
వాలికుమారుని కనుబొమ్మలలో
సూటిగ నాచెను రక్తము చిమ్మెను.

కన్నులు తెరవగ సాధ్యముగాక
కారెడి నెత్తురు చేతితో తుడుచుచు
రెండవ చేతితో దగ్గరలో గల
సాలవృక్ష మొకదానిని గాంచి

బలముగ తరువును పెల్లగించెను
ఇంద్రధ్వజము-మందర నగముల
పోలిన ఆ ఘనతరువు నంతట
విసరెను సూటిగ కుంభునిపైకి.

అంతట కుంభుడు ఏడు శరములు
సూటిగ విడచెను కపియోధునిపై
శరములు తగిలి బాధగ నరచి
మూర్ఛపోయెను కనకాంగదుడు.

విలవిలలాడుచు నేలను బడిన
అంగదు గాంచి వానరవీరులు
రామచంద్రుని చెంతకు జేరిరి
విన్నవించిరి విషయమంతయు.

జాంబవంతుని-కపివీరులను
అంగదుకొరకై పంపెను రాముడు
రామానతితో వీరవరేణ్యులు
నికుంభునితో పోరగసాగిరి

జాంబవంతుడు సుషేణుడున్ను
వేగదర్శియను ముగ్గురు వీరులు
ధనుర్విద్యలో ఆరితేరిన
కుంభునసురుని ఎదిరి నిలచిరి

వచ్చెడి వీరుల నందరినపుడు
శరములువేసి ఆపివేసెను
చెలియలికట్ట కడలి నాపినటు
శరములు వారిని నిలిపివేసినవి.

వానరవీరులు నిలిచిపోవుట
వానరరాజు చూచెను అపుడు
కరిపైదూకెడు హరి మాదిరిగా
వానరరాజు తాకె నసురుని.

చంద్రతరువులు ఇనుమద్దులను
ఎన్నో ఘనమగు వృక్షమ్ములను
గిరిశిఖరములు బండరాళ్ళను
వానరరాజు విసరెబలముగ.

వచ్చెడి వాటిని వాడిశరముల
త్రుంచివేసెను అసుర వీరుడు
అంతట ఆగక కుంభుడు నేర్పుగ
విడచెను శరములు సుగ్రీవునిపై

శరములు తగిలియు లక్ష్యపెట్టక
బాధ నోర్చుకొని సూర్యకుమారుడు
దూకెను కుంభుని అరదముపైకి
రెప్పపాటులో విరచెను ధనువును

అంతటి సాహస కార్యముచేసి
పలికె నసురునితో వానరరాజు
“అసురాగ్రేసర! శరవిన్యాసము
అమోఘమైనది మెచ్చుకొంటిని.

లంకేశ్వరునితో సరితూగగల
శర నైపుణ్యము నీకు గలదయా!
బలి, ప్రహ్లాదుల వరుణ కుబేరుల
సరిపడు వీరుడ వయ్యా నీవు.

తండ్రికి తగిన తనయుడ వీవు
మనోవ్యాకులము జితేంద్రియుని ఎడ
వ్యర్థమైనటు సురలు సైతము
నిన్నెదిరించి నిలబడలేరు.

నీ పెదనాన్న వరముల వలన
దేవదానవుల లొంగదీసెను
నీ జనకుడు తన భుజబలమ్ముతో
సురాసురులను లొంగదీసెను.

ధనుర్విద్యలో ఇంద్రజిత్తుకు
సరిపోయెదవు-పరాక్రమమ్మున
లంకేశ్వరునితో తూగెదవయ్యా
నిన్ను పోలిన అసురుడు లేడు.

అస్త్ర కౌశలము చూపించుచును
వీరుల కూల్చి అలసిపోతివి
అలసిన నిన్ను అంతము చేసిన
అపఖ్యాతి యని తలంచుచుంటిని.

నీతో పోరక నిలచితి నందుకు
సేద తీరినచో పోరెదమింక
శంబరాసురుని ఇంద్రుడు కూల్చెను
అటులే నిన్ను కూల్చెద నేను.”

పోటు మాటలతో ఉక్రోషమును
రెచ్చగొట్టుచు గౌరవించగ
ఆజ్యము పడిన అగ్నిహోత్రమై
మండెను వీరుడు పండ్లు కొరికెను.

బరువుగ కుంభుడు తన కరములతో
వానర రాజును గట్టిగ కొట్టెను
తప్పించుకొని సూర్యకుమారుడు
తిరిగి కుంభుని కరముల పట్టెను.

అటులా వీరులు మత్తేభములన
నిప్పులు గ్రక్కుచు జ్వాలలెగయునటు
పోరగసాగిరి రొప్పుకొనుచును
ఒకరికి ఒకరు లొంగకపోయిరి.

పదముల పోటుకు భూమి కృంగెను
కడలిలొ జలము కల్లోలమయె
కడలి అడుగును చూపునట్లుగా
కుంభుని విసరెను కడలిలోనికి.

జలములందు ఆ కుంభుడు పడగనె
మహా సంద్రము నింగి కెగిరినటు
ఎగిరిపడినది-వెంటనె కుంభుడు
లేచివచ్చెను పోరుట కొరకై.

పిడికిలి బిగించి కుంభుడంతట
వజ్రాయుధ సమవేగముతోను
వానర రాజును వక్షమునందు
గ్రుద్దెను-చర్మము చిట్టిపోయెను.

ఎముకలు మాత్రము చెదరక నిలచెను
వజ్రాయుధపు దెబ్బపాటుకు
మేరుగిరిని మరి ఎగసిన జ్వాలగ
నెత్తుటిజ్వాల చిమ్మెనప్పుడు.

కుంభుని దెబ్బకు కోపము పెరిగెను
వజ్రసమమగు పిడికిలి బిగించి
సూర్యమండలము అన్నటు వెలిగే
పిడికిట-వక్షమునందు గ్రుద్దెను.

వానరరాజు ముష్టిఘాతమును
విసరగ ననురుడు వివశుడయ్యెను
అవయవముల పట్టు సడలెను
నేల కూలెను అసువులు వీడెను.

నేలరాలు అంగారకగ్రహమై
ఆరిపోయిన అగ్నితీరుగ
రుద్రదేవుడు త్రోసిన రవివలె
కుంభుని కాయము నేలను బడెను.

కపిరాజులు కుంభుని కూల్చగ
గిరులు, వనములతో నిండిన భూమి
వణకిపోయెను, రాక్షసులందరు
భయముతో వణకిరి భీతితో నరచిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

77

హనుమంతుడు నికుంభుని కూల్చుట

కుంభుని తమ్ముడు నికుంభుడపుడు
అన్న కూలుట గాంచి క్రోధమున
చూపులతోనే కాల్చివేయునటు
సుగ్రీవునిపై దూకెను రణమున.

యమదండమువలె తోచు నాయుధము
పరిఘాయుధమును చేత ధరించెను
బంగరు కట్టతో వ్రేలి గురుతులతో
వజ్రశోభలతో వెలుగు ఆయుధము.

పూలమాలల అలంకారముల
హిమవన్నగమై తోచు ఆయుధము
అపజయ మెరుగని ఆయుధమ్మును
త్రిప్పచు నరచుచు వచ్చె నసురుడు.

వక్షస్థలమున మెరయు హారములు
చెవులకు వెలిగే కుండలమ్ములతో
ఇంద్రధనుస్సుగ తోచుచు నసురుడు
మేఘమునందలి మెరపుగ తోచెను.

పరిఘ త్రిప్పగా భూమి వణకెను
ధనపతి నగరము కంపించినది
అమరావతిలో అలజడి లేచెను
తారలు గ్రహములు తల్లడిల్లెను.

లోకములన్నీ తిరుగుచున్నటు
నింగిని చంద్రుడు సుడి తిరుగునటు
ప్రళయాగ్నివలె అసురుడు తోచెను
భయపడిపోయిరి వీరులందరూ

వానరవీరులు రాక్షసవీరులు
అచేతనమ్ముగ నిలబడిపోయిరి
అంతట మారుతి అతిబలవంతుడు
వక్షముచూపి ఎదురునిలచెను.

నికుంభుడపుడు పరిఘాయుధముతో
మారుతి వక్షమునందు కొద్దెను
చిత్రము అంతటి బలమగుపరిఘ
ముక్కలై నది ముచ్చటగాను.

పరిఘపగలగ విరిగినముక్కలు
నిప్పుల మాదీరి నింగికెగిరెను
భూకంపములో కదలిన నగమై
ముహూర్తకాలము కదలెను మారుతి.

అంతట మారుతి అతిలాఘవముగ
వజ్రముపోలు ముష్టిబిగించి
అసురుని వక్షమునందు గ్రుద్దెను
చర్మము చెదిరి రక్తము కారెను.

దెబ్బకు వణకెను ఆ నికుంభుడు
తిరిగి అసురుడు అతిబలవంతుని
హనుమంతుని తన చేతులనెత్తెను
అరచిరి అసురులు ఆనందముతో.

అంతట మారుతి తనపిడికితో
గ్రుద్దెనొక్కటి - అంతటి దెబ్బకు
ఆగలేక ఆ అసురుడు - హనుమను
వదలివేసెను బాధగ నరచెను.

తిరిగి గ్రుద్దెను వాతాత్మజుడు
తిరిగి నికుంభుని నేలకుత్తోసెను
వక్షస్థలమున గెంతెను మారుతి
అసురుని గొంతు నలిపివేసెను.

భయంకరముగా నికుంభుడపుడు
అరచుచుండగా జయహనుమంతుడు
విజయకాంక్షియై విరచెను మెడను
వానరవీరులు ముదముగ నరచిరి.

॥శ్రీరఘుమూరాని॥

78

మకరాక్షుడు పోరుకు వచ్చుట

కుంభ నికుంభులు కూలిపోయిరను
వార్తను వినిన లంకేశ్వరుడు
అగ్నిహోత్రసముడాయె క్రోధమున
దుఃఖ, భయములతో నిండిపోయెను.

పెద్ద కోరలతో మహాకాయులు
తేనెరంగు దేహమ్ముతో అసురులు
మత్తేభములన ఘీంకరించుచు
దిక్కులవియగా సాగిరి పోరుకు

విశాలమైన కన్నుల వాసీసి
ఖరునికుమారుని మకరాక్షుని గని
పోరుకు పొమ్మని ఆదేశించెను
నమస్కరించి అసురుడు సాగెను.

అకస్మాత్తుగా ఆ మకరాక్షుని
సారథి చేతిలో కోల జారెను
రథ భ్వజమది నేలకూలెను
తడబడి అశువులు కార్చెనశ్వములు.

సేనాధ్యక్షుడు రథము నిలపెను
తేరుకు వీరుడు ప్రదక్షిణించెను
వీరుల నతడు ప్రోత్సహించుచు
పోరుకు సాగెను ఆ మకరాక్షుడు.

గాలి దుమారము బలముగవీచెను
దుశ్శకునములను లక్ష్యపెట్టక
సేనతో సాగెను ఆ మకరాక్షుడు
ఉత్సాహముతో అరచిరి అసురులు

“రామలక్ష్మణ సుగ్రీవులను
కూల్చెద శరముల - మీరందరును
అగ్నిహోత్రము అడవి కెల్చినటు
కవులను కూల్చుడు శూలమ్ములతో.

యుద్ధకుశలత తెలుపుచు నసురులు
బలగర్వమున పలుకుచు నసురులు
నేముందనుచు నేముందనుచు
ముందుకురికిరి యుద్ధభూమికి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

79

శ్రీరాముడు మకరాక్షుని వధించుట

సేనతో వచ్చెడి మకరాక్షుని గని
సమరోత్సాహులు వానర వీరులు
సింహనాదములు చేసి నిలచిరి
ఘన సంగ్రామము జరిగె నప్పుడు.

వివిధ రకముల ఆయుధాలతో
రాక్షస వీరులు పోరు సలిపిరి
ఘనశైలమ్ములు భూరితరువులు
వానర వీరులు విసరుచుండిరి.

శూలాయుధములు శక్త్యాయుధములు
పరిఘులు గదలు తోమరమ్ములు
ముద్గరములతో పాశాయుధముల
నిశిత ఖడ్గములు పట్టసాలతో

నిశిత శరముల ఆ మకరాక్షుడు
శిలలు తరువులను చిద్రము చేయుచు
తిరిగి శరములు సూటిగ వదలుచు
వానర వీరుల కలవరపరచెను.

ఆయుధాలతో అసురులు కొట్టగ
శరములతో మకరాక్షుడు కొట్టగ
భయపడిపోయి వానరవీరులు
పరుగులెత్తిరి - అసురులు మురిసిరి.

పరుగులెత్తెడి కపులను గాంచి
రామచంద్రుడు నిశిత శరములను
వర్షము తీరుగ కురిపించగను
అసురులు కదలకపోయిరి సుంతయు.

రాముని శరవిన్యాసము గాంచి
కోపముతో మకరాక్షుడు పలికెను
“రామా! నేటికి నా కగపడితివి
ద్వంద్వయుద్ధమున తలపడరమ్ము.

దండకాటవిని నా జనకుడగు
ఖరుని కూల్చితివి కావున నీకై
అప్పటినుండి వేచియుంటిని
నిన్ను చూడగ పెరిగె కోపము.

నిలునిలు రామా! నిలువున చీల్చెద
దైవవశమున నాకగపడితివి
మృగముకోసమై సింగము రీతిగ
వేచియుంటిని కాచియుంటిని.

అస్త్రయుద్ధమో, గదాయుద్ధమో
ద్వంద్వయుద్ధమో నీవే చెప్పుము
నీవు దేనిలో సుశిక్షుతుడవో
ఆ యుద్ధమునే చేసెద రమ్ము.”

రాముడు నవ్వుచు తిరిగి పలికెను
“వ్యర్థపుమాటలు వదలుము పాపీ!
నీ మాంసమును కాకులు, గ్రద్దలు
నక్కలు తినును నిలబడు ముందు.”

అటుల రాముడు పలుకుచుండగా
అసురుడు శరములు వదలసాగెను
రామచంద్రుడా శరములన్నిటిని
త్రుంచెను నడుమలొ తన శరములతో.

ఇరువురు వీరులు విడచిన శరములు
నింగినిపోరి నేల కూలినవి
ధనుసు మ్రోతతో ఉరుముల సవ్వడి
చేసిరి వీరులు జయాభిలాషులు.

పోరు చూచుటకు సురగంధర్వులు
మహారగులును నింగిని నిలచిరి
ఒక గాయము మరి ఒకరికి తగిలిన
రెండవవానికి రెండు తగిలెను.

రామచంద్రుడును మకరాక్షుడును
ఒకరి శరములను ఒకరు త్రుంచిరి
విరిగిన శరములు ధనుసు మ్రోతల
దిక్కులవిసెను రణరంగమున.

మహాబాహుడు రామచంద్రుడు
మహాగ్రుడయ్యెను - ఘనమగు శరమున
మకరాక్షు చాపము త్రుంచివేసెను
మరి ఎనిమిదితో కూల్చె సారథిని.

వదలక శరములు వేయుచు రాముడు
రథ తురగమ్ముల నేల కూల్చెను
విరథుడయ్యెను అసురవీరుడు
నేల కురికెను అతి భీకరముగ.

యుగాంతమ్మున అగ్నిని పోలెడి
ప్రళయభయంకరమైన శూలమును
అసురుడు తీసి రామునిపైకి
విసరెను - శూలము మండుచు వచ్చెను.

శూలమ్మును గని రామచంద్రుడు
నిశిత శరములు వదలెను; నింగిని
రామబాణములు శూలాయుధమును
ముక్కలు చేసెను రాలెను తునకలు.

నింగిని నిలచి పోరు చూచెడి
భూతజాలములు పొగడిరి రాముని
అంతట అసురుడు పిడికిలి బిగించి
నిలునిలు మనుచు ముందు కురికెను.

వచ్చెడి అసురుని రాముడు గాంచి
నవ్వుచు విసరెను ఆగ్నేయాస్త్రము
కోదండముతో నుండి సాగిన
అస్త్రము అసురుని గుండెను చీల్చెను.

రామబాణమున గుండియ చీలి
మకరాక్షుడట నేలకొరిగెను
వచ్చెడి శరముల బారి పడకను
తప్పకొనగను పరుగిడి రసురులు.

వజ్రఘాతమున గిరి పగిలినటు
రామబాణమున అసురుడు కూలగ
ఆనందించిరి దేవతలందరు
రామపూజతో కవులు మురిసిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

80 అదృశ్యముగా నుండి ఇంద్రజిత్తు యుద్ధము చేయుట

రామచంద్రుడు రణకోవిదుడు
మకరాక్షు నంతముచేసిన విషయము
తెలిసి - రావణుడు ఆగ్రహించెను
పండ్లు పటపట కొరికె కోపమున.

యోచించుకొని లంకేశ్వరుడు
ఇంద్రజిత్తును చూచి పలికెను
“తనయుడ! నీవు బలవంతుడవు
తగినవాడవని నమ్ముచుంటిని.

కనబడియో మరి కనబడకుండనొ
పోరి కూల్చుము రామలక్ష్మణుల
అమరేశ్వరునే గెలిచినవాడవు
నిన్ను చూడగనె చతురువారు.”

తండ్రి మాటలు వినిన తనయుడు
యథావిధిగను హోమము చేసెను
అగ్నినివేల్చి తృప్తిపరచెను
హవిసులతో సంతృప్తి నొనర్చెను.

అదృశ్యముగా చరించగలిగిన
అరదము వచ్చెను బంగరు మయమది
అశ్వములున్నవి నాలుగు దానికి
అమ్ములు చాపములున్నవి ఎన్నో.

బంగరు కట్టతొ వైడూర్యములతో
వెలిగే ధ్వజము అగ్నిగ తొచెను
బ్రహ్మాస్త్రమును పొందుటవలన
ఇంద్రుని గెలిచెను రావణు తనయుడు.

అరదమునెక్కి బయలుదేరెను
అసురులందరిని చూచి పలికెను
“కపట వేషమున నున్న తాపసుల
రామలక్ష్మణుల కూల్చివేసెద.

కోతుల నింక మిగలనీయను
లంకేశ్వరుని సంతస పరచెద
జయము తప్పదు ఇంద్రుని గెలిచితి”
అనుచు సాగెను రణము చేయగ.

వానర సేనలొ మధ్య నిలచిన
మూడు తలలుగల పన్నగమ్ములన
శరములు వదలెడి రామలక్ష్మణుల
పరిశీలించి చూచెను అసురుడు.

అల్లె త్రాటిని బిగించి నిలచి
వర్షము మాదిరి శరములు వదలుచు
అంతర్ధానము అయ్యెను అంతలొ
నింగి నుండి అట విడిచెను శరములు.

అంబర వీధిని తను కనబడక
తిరుగుచు శరములు విడుచుచుండెను
తగిలెడి శరముల దిక్కు గ్రహించి
నింగిలోనికి వదలిరి శరములు.

రామలక్ష్మణులు విడచిన శరములు
ఆకాశమును కప్పివేసినను
ఇంద్రజిత్తుకు తగలక పోయెను
మాయలమారి యోచన చేసెను.

మంచు కమ్మిన రీతిగ పొగతో
ఆకాశమును నింపివేసెను
చీకటి క్రమ్మెను అదే అదనుగా
శరవర్షము కురిపించసాగెను.

వర బలవంతుడు రావణు తనయుడు
రామలక్ష్మణుల నొప్పించగను
సోదరు లిరువురు శరములు వదలిరి
ఇంద్రజిత్తునకు తగిలి పడినవవి.

మనుజోత్తములు రామ లక్ష్మణులు
శరములు తమకు తగులుచున్నను
శరములు వచ్చెడి దిక్కు గ్రహించి
వచ్చెడి శరముల త్రుంచ సాగిరి.

నింగిలోనికి దివ్యాస్త్రములను
రామలక్ష్మణులు విడచి రప్పుడు
ఇంద్రజిత్తు ఆ శరముల తప్పుకు
తిరిగి వదలెను నిశిత శరములు.

రూపము తెలియదు దిక్కు తెలియదు
ధనుర్బాణములు కనబడవసలు
అటులా అసురుడు విడచిన శరముల
వందల కపులు అసువులు బాసిరి.

బుసలను కొట్టుచు లక్ష్మణమూర్తి
బ్రహ్మాస్త్రమును వదలనున్నటు
అన్నగారికి తెలియబరచగా
శాంతపరచెను రామచంద్రుడు.

“ఓ సౌమిత్రి! ఒక్కనికోసము
అసురులందరిని కూల్చివేయుట
న్యాయము కాదు- పుడమిని నిండిన
అసురులందరిట పోరుట లేదు.

పోరుకు భయపడి రానివారిని-
శరణాగతులను- పరుగిడు వారిని
మత్తులొ నున్న అసురుల మనము
చంపుట తగదు తెలియును కాదా!

బ్రహ్మాస్త్రముతో అందరొరిగిన
అది మనకెంతో క్లేశముగాదా!
ఇంద్రజిత్తును మాత్రమే మనము
కూల్చెడి యత్నము చేతము సోదర

కంటి కగపడిన- ఆ మాయావిని
మన వానరులే మర్దించెదరు
ఇప్పుడు నేనొక దివ్యాస్త్రమును
వాని మీదకు వదలెద చూడుము.

నేను వదలు ఈ దివ్యాస్త్రమ్ము
పాతాళములో వాడు దాగినను
ఊర్ధ్వలోకముల దాగినకాని
వానిని త్రుంచి నేలకు రాల్చును.”

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
రఘుకుల తిలకుడు రాక్షస హరణుడు
ఇంద్రజిత్తును అంతము చేయగ
నిశ్చయించుకొని ధనుసును మీటెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

81

మాయసీతను ఇంద్రజిత్తు వధించుట

రాముని యత్నయు గ్రహించినాడు
పురుషోత్తముని శక్తి తెలిసెను
యుద్ధరంగమును వదలిమెల్లగా
జారుకొనెను లంకేశుని తనయుడు.

మరలిపోయిన ఇంద్రజిత్తుకు
మనసు ఉడికి పోతున్నది అపుడు
కుంభకర్ణుడు ఆదిగాగల
మహావీరులను కూల్చెను రాముడు.

క్రోధవశుడయి తిరిగి పోరుకు
బయలుదేరెను అఖండ సేనతో
రామలక్ష్మణుల వానరయోధుల
మోసగించగ యోచన చేసెను.

యుద్ధవిముఖులను చేయుటకొరకై
దిగులుతొ వారు కృంగిపోవుటకు
మాయతొసీతను సృజించినాడు
తేరుననుంచెను మోసగించగ.

తేరుననున్న మాయరూపును
రణరంగమున వధించివేసి
వానరవీరుల మోసగించగ
యోచనచేసి తేరుతొకదిలెను.

ఎదురువచ్చెడి అరదముగాంచి
వానరవీరులు శిలలు తరులతో
ఎదిరించుటకై ముందుకురికిరి
ఘనశైలముతో మారుతిదూకెను.

స్యందనమందున పావనమూర్తిని
కృంగి కృశించిన శోకమూర్తిని
ఉపవాసముతో రామధ్యానముతో
అశోకవనిలో దర్శనమిడిన

ఏకవేణిగా కురులుచిక్కుపడి
దుమ్ముపారిన వలువదాల్చిన
దీనవదనముననున్న సుందరిని
రామచంద్రుని హృదయచంద్రికను

రామబంటు హనుమంతుడు చూచెను
అశోకవనిలో అమ్మగతలచెను
శోకవశుడయి కంటనీటితో
కర్తవ్యముతోచక పోయెను.

హనుమను గాంచి రావణుతనయుడు
రథముననున్న మాయరూపును
శిరోజములను చేతబట్టుకొని
కరవాలమును దూసి నిలచెను.

‘రామా, రామా’! అను ఆక్రందన
వినబడి మారుతి చలించిపోయెను
అసురునితోను పరుషవచనముల
పలికెను మారుతి-రామభక్తుడు

“దురాత్ముడా! నువు పుట్టినవంశము
బ్రహ్మఋషులు జన్మించిన వంశము
అయినా నీవు అసురకాంతకు
జన్మించితివి పాపివైతివి.

నీవుచేయునది అకార్యము సుమా!
పరమపతివ్రత సీతాదేవి
శిరోజములను చేతబట్టితివి
దుష్టకార్యమును చేసితివీవు.

రామచంద్రునికి దూరమైనది
దిక్కులేకను వంతనందినది
నీకేహానిని చేసెను మాత?
నిర్దయతోనువు నడచుచుంటివి.

సీతాదేవిని హతముచేసిన
నిన్ను చంపుట తథ్యము వినుము
స్త్రీహత్యతో నువు దుర్గతినంది
పాపఫలమును అనుభవించెదవు”

అనుచు పలుకుచు పవననందనుడు
కపివీరులతో ముందుకురికెను
భయంకరమగు అసురసేనలు
అడ్డగించినవి వచ్చెడి కవులను.

అసురుడంతట నిశితశరములు
వానర సేనలపైన విడచెను
హనుమంతునిగని పలికెనప్పుడు
రథమున సీతను చూపుచుపలికెను.

“ఓరీ! నీవును - కోతులరాజును
నువ్వునమ్మిన నరుడగురాముడు
ఎవరికోసమై ఇటకువచ్చిరో
ఆమెను చంపెద సీముందరనే.

ఓ వానరుడా! సీతను చంపి
ఆపైవదలక రామలక్ష్మణుల
నిన్నును నీ మహారాజు సుగ్రీవుని
విభీషణాదుల వధించివేసెద.

శ్రీవధ వలదని చెప్పితివీవు
వైరిదుఃఖమే నాకు సమ్మతి
అందుకొరకు నేనెంతటి కార్యము
ఆలోచించక చేతునువినుము”

అనుచుపలుకుచు పదునుఖడ్గమున
నరికివేసెను ఆ శ్రీమూర్తిని
యజ్ఞోపవీతము అన్నటువాలుగ
కత్తివేటుదిగి అసువులుతీసెను.

ఆ శ్రీమూర్తిని అంతముచేసి
మీశ్రమ వ్యర్థము అయినదిఅనుచు
ఆంజనేయునితో పలికి క్రూరముగ
సింహనాదమును చేసెను అసురుడు.

సింహనాదము వినిరి అసురులు
ముదమునందిరి రాక్షసులందరు
దుఃఖితులైరి కపులందరును
కన్నులనీరు కురిసెనచ్చట

॥శ్రీరఘరాముని॥

82

ఇంద్రజిత్తు నికుంభలాదేవి హోమము చేయుట

పిడుగులు పడినటు రావణు తనయుడు
సింహనాదమును చేయగ వినిన
వానరవీరులు భయము నందిరి
పరుగిడి పోవగ యత్నమునుండిరి.

వానర సేనల కలవరమునుగని
ధైర్యము చెప్పెను ఆంజనేయుడు
ముందు నిలచెదను అనుచు పలుకుచు
పోరుకు రమ్మని ప్రోత్సహించెను.

మారుతి మాటల ధైర్యము కలిగెను
శిలలు తరులతో వీరులు కదలిరి
ప్రళయకాలమున యముని తీరుగా
విజృంభించెను వాయు నందనుడు.

అసుర వీరులను కూల్చివేసెను
అగ్నిహోత్రమై కాల్చివేసెను
అమ్మను చంపెను అనిన క్రోధమున
అసురుని రథమున కొండను విసరెను.

హనుమంతుడు అవలీలగ విసరిన
ఘనశైలమ్మును సారథి చూచెను
ఒడుపుగ రథమును తప్పించగను
ఆపద తప్పెను ఇంద్రజిత్తునకు.

నేలను బడి ఆ శిల పగిలినది
దాని క్రిందపడి అసురులు నలిగిరి
అంతట వానర వీరులు తరువుల
శిలలతో తాకిరి ఇంద్రజిత్తును.

వానర వీరులు రణోత్సాహమున
అరచుచు విసరిరి తరులు శిలలను
వాటిక్రిందపడి ఆసుర వీరులు
చితికిపోయిరి బాధగ నేడ్చిరి.

అసురులు కూలుట ఇంద్రజిత్తుగని
అమిత క్రోధమున ముందుకురికెను
ఘన చాపముతో శరములు వదలెను
అసురులు కొట్టిరి ఆయుధములతో.

అతి బలవంతుడు ఆ హనుమంతుడు
గిరి శిఖరములు ఘన తరువులతో
ఎదురు తిరిగి అవి విసరుచు వీరుడు
అసుర సేనలను కలవరపరచెను.

అంతట మారుతి యోచన చేసి
పోరు ఆపమని కవులకు చెప్పెను
“యోధులార! మీరందరు వినుడు
కంటి పాపను చిదిమెను అసురుడు.

అసురులతో మరి పోరుటెందుకు ?
రామ పత్నికై వచ్చితి మిటకు
కన్నులముందే అమ్మను కూల్చెను
కన్నులుండియు కావగపోతిమి.

రామసేవలో ఆసువులు సైతము
అర్పించుకొన సిద్ధపడితిమి
అసలు విషయము రామచంద్రునకు
సుగ్రీవునికి తెలియబరచెదము.”

మారుతి అటుల కవులతో పలికి
ఆపై కార్యము అట యోచింతము
అనుచు తలచి ఆ వానర సేనను
వెనుకకు త్రిప్పెను రాముని చేరగ.

వానర వీరులు మరలిపోవుట
ఇంద్రజిత్తు గని ఆనందపడి
నికుంభలాంబ హోమము చేయగ
నిశ్చయించుకొని వెనుకకు మరలెను.

నికుంభలాంబ ఆలయమందు
హోమము చేయుట ఆరంభించెను
మాంసము, నెత్తురు, హోమము చేయగ
భగభగ మండెను అగ్నిహోత్రము.

రక్త హోమమున అగ్ని తృప్తిపడి
సంధ్యా సూర్యుని తీరుగ మండెను
ఆగమ విధులు శాస్త్ర విధానము
తెలిసిన అసురుని హోమము సాగెను.

అసుర జయమును ఆకాంక్షించి
హవిసును హోమము చేయుచుండగా
విధి లోపములు జరుగకుండగా
శ్రద్ధగ చూచిరి బ్రహ్మ రాక్షసులు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

83 శ్రీరాముని దుఃఖము లక్ష్మణమూర్తి డోరడింపు

యుద్ధ ఘోషను రాముడు వినెను
జాంబవంతుని చూచి పలికెను
“భల్లూకేశ్వర! ఆయుధాల ధ్వని
వినబడుచున్నది స్పష్టముగాను.

ఘనకార్యము మన మారుతి చేసెను
అని నమ్మెదను - నీవు సేనతో
హనుమంతునికి సాయపడుమయా!”
విని ఆ వీరుడు కదలెను సేనతో.

పశ్చిమ ద్వారపు దిశతో సాగుచు
త్రోవలొ గాంచెను వచ్చెడి సేనను
అలసిన వీరులు - హనుమండును
జాంబవంతుని చూచిరి సేనతో.

వీరులందరిని వెనుకకు మరల్చి
రామచంద్రుని చెంతకు చేరి
గద్గద స్వరముతో దుఃఖము నిండి
మారుతి పలికెను రామచంద్రునితో.

“స్వామీ! మేమట పోరుచుండగా
రణరంగమున మాముందరనే
విలపించెడి ఆ సీతాదేవిని
వధించినాడు రావణుతనయుడు.”

పలుకుచు హనుమ కంటినీటితో
ఎగసిన దుఃఖము భరించలేక
పరమపాపినని రోదించుచును
రామపాదముల చెంత వ్రాలెను.

“అరదముపైన అతివను గాంచితి
అసురుడు చంపుట చూచితిస్వామీ!
అసహాయుడనై నిలచిపోతిని
అమ్మలేని మా అసువులెందుకు?”

దుఃఖించుచును హనుమచెప్పిన
విషయముతెలిసి రామచంద్రుడు
నరకివేసిన తరువై పడెను
శోకవశుడయి మూర్ఛనందెను.

దేవసమానుడు రామచంద్రుని
గాంచిన కపులు పరుగిడివచ్చిరి
అగ్నిహోత్ర సమతేజఘునిండిన
ముఖమున చల్లని నీరు జల్లిరి.

శోకవశుడయి కృంగిపోయిన
అన్నను అక్కున జేర్చెను తమ్ముడు
దుఃఖమునిండి యుక్తియుక్తముగ
పలికెనప్పుడు రామభద్రునితో.

“అన్నా! నీవు పూజ్యుడవయ్యా!
ధర్మమార్గమున చరించువాడవు
జితేంద్రియుడవు నువు నమ్మినధర్మము
నీ దుఃఖమును తీర్చకపోయెను.

నిజముగధర్మము వున్నటులైనచో
నీకు దుఃఖము తగదురాఘవా!
అధర్మవర్తి రావణాసురుడు
సుఖముగనుండుట చూచుచుంటిమి

శాస్త్ర ప్రకారము జరుగుటలేదు
విరుద్ధమైనవి జరుగుచున్నవి
ధర్మా ధర్మములున్నచో - వాటిని
అనుష్ఠించి మరి ఫలితము లేదు.

పాపకర్ములు అధర్మవర్తులు
శిక్షనొందుటన వారినిచంపుట
అట్టి కార్యము ధర్మముఅగును
అధర్మవర్తులు సుఖపడుచుండిరి.

పరుని అధర్మము నినుబాధించెను
నీ ధర్మము అదేదుష్టునికి
సుఖమిడినట్లు తెలియుటలేదా!
నీ ధర్మమే నీకుకష్టమిడె.

చంపుట - అది దైవేచ్ఛ అన్నచో
ఆ పాపము దైవమ్ముదిగావలె
చంపినవానికి పాపములేదని
దైవముమీదకు త్రోయగలేము.

ధర్మస్వరూపా! ధర్మమన్నది
ఊహకుఅందక ఉండుట చేత
ఉన్నను అది మరి లేనటులున్నది
అసమర్థతతో కూడియున్నది.

సత్తువలేని ధర్మముస్వామీ!
పురుషప్రయత్నము నాశ్రయించెను
కావునధర్మము మాటతలంచక
పురుషప్రయత్నము నాచరించవలె.

పురుషప్రయత్నము ధర్మముపైన
ఆధారపడి యుండుటలేదు
కావున ధర్మమువదలివేసి మరి
పురుషప్రయత్నముచేయదగినది.

ఓ పరంతపా! సత్యము పలుకుట
ధర్మము అని నువు తెలిసినవాడవు
మరి మన జనకుడు అసత్యమాడిన
వానిని నీవు ఎదిరించితివా?

ధర్మాచరణము ముఖ్యమైనచో
నాకాధీశుడు - విశ్వరూపుడను
మునిని చంపకయె - యజ్ఞముమాత్రము
చేసియుండెడి వాడని తలచెద.

అధర్మమును అనుష్ఠించినచో
మునినిమాత్రమే చంపి - అంతట
యజ్ఞముచేయుట వదలెడివాడు -
సమ్యయముతెలిసి చేయగవలెను.

కావునకర్త ఒక్కదానినే
ఆచరించెదను అనుటకన్నను
సమయమునెరిగి ఆ రెండింటిని
ఆచరించవలె ఆలోచించి.

ధర్మాధర్మములెంచక - అన్నా!
మంచిని ఎంచి స్వీకరించనగు
వచ్చెడిరాజ్యము వదలుకొంటివి
ధర్మమూలమగు అర్థముపోయెను.

అర్థమువలదని వదలగరాదు
రాజ్యమువలన అర్థమునంది
అర్థార్జనతో రాజ్యముపెంచి
యజ్ఞయాగ ధర్మము పెంచవలె.

అర్థములేనిచో అసమర్థుడగు
వేసవిలోన ఏటిసీటివలె
ఇగిరిపోవును అతని చేతలు-
అర్థమనెడి ధనమంతటిదయ్యా !

అర్థమువదలి సుఖపడవలెనన
అధర్మములు చేయకతప్పదు
అర్థమువదలిన ధర్మలోపమగు
అంతియెగాక దోషముకలుగును.

అర్థవంతుడే అధికుడు స్వామీ!
అందరు అతనికి మిత్రులగుదురు
అతడే మగసిరి కలిగినవాడు
పండితుడతడే- బుద్ధిమంతుడగు.

ధనవంతుడు ఇల గుణవంతుడగు
అర్థమువదలిన ఇడుములు కలుగును
అప్పుడు రాజ్యము వదలుకొంటివి
ఎందుకు నీకా యోచన వచ్చెను?

అర్థవంతునికి ధర్మకామములు
అరచేత నుండుట జరుగుచున్నది
శమదమాదులు, దర్పము, కోపము
సంతోషము రాణించు వానికడ.

అర్థమునిచ్చే రాజ్యమువదలి
పితృవాక్య పరిపాలన ధర్మము
తలను ధరించి అడవులపడితివి
అసురులు ఆలిని అపహరించిరి.

గొప్ప ఆపద వచ్చిపడినది
మేల్కొనవయ్యా, మంగళమూర్తీ !
నా శౌర్యముతో నీ దుఃఖమును
అవలీలగను తొలగించెదను.

ఓ నరవ్యాఘ్రము ! నిలబడుమయ్యా !
నిన్ను నువ్వుమరి తెలియకపోతివి
నీ మహాత్మ్యమును తెలియుమునీవు
నీతో సరిపడు వీరుడు లేడు.

దుఃఖవశుడనై పలికితినటుల-
క్రోధవశమున పలికితినయ్యా!
ఉత్సాహమునిడ పలికితినన్నా !
కావున నన్ను క్షమించవేడెద.

॥శ్రీరఘురాముని॥

84 ఇంద్రజిత్తు చేయు హోమము భంగపరచమని విభీషణుని హిత

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
శ్రీపతినరుడై వెలిసిన చరితము
శ్రీరాముడు దశకంఠునిదునిమి
శ్రీనిగ్రహించుట యుద్ధకాండము.

అడుగుజాడలో నడచిన తమ్ముడు
రామానుజుడటు అన్నగారిని
ఊరడించుట గాంచిరి కపులు
విభీషణుండా విషయము నెరుగడు.

గజములు-వెనుక అనుసరించగా
ముందరసాగు గజరాజువలె
తన సచివులతో విభీషణాఖ్యుడు
వచ్చి చేరెను కపిసమూహమును.

కంటనీరిడు కపులను గాంచెను
దుఃఖమునున్న లక్ష్మణు గాంచెను
తమ్మునిఒడిలో దుఃఖవశుడయి
సోలిపడిన శ్రీరాముని గాంచెను.

మదిలో దుఃఖము కనబడనీయక
దిగులుపడుచు ఆ విభీషణుండు
విషయము అడిగెను, అంతట తమ్ముడు
జరిగిన విషయము తెలిపె దుఃఖమున.

“మారుతి ఎదుటనె సీతాదేవిని
ఇంద్రజిత్తు వధియించినాడట
వార్తను వినిన అన్న ఈ గతి
మిగిలిన మాకు దిక్కు తోచదు.”

అనుచు లక్ష్మణుడు చెప్పుచుండగా
వెంటనె పలికెను విభీషణుండు
“కడలి ఎండుటది ఎంతటి నిజమో
సీతను చంపుట అంతటి నిజము.

ఇంద్రజిత్తు అటు సీతాదేవిని
వధించెనన్నది సత్యముకాదు
రావణాసురుని ఎన్నో మారులు
వేడుకొంటిని హితము నుడివితె.

సీతను రామునికిచ్చి వేయమని
చెప్పిన-నాడు హితవచనమ్ములు
కాలదన్ని ఆ కాలుని పిలచెను
కాలచోదితుడు లంకేశ్వరుడు.

చతురోపాయము లుపయోగించియు
సీతాదర్శన భాగ్యము కలుగదు
అంతటి కావలి నుంచెను అన్న
ఆమె కోసమై అసువుల నిడును.

కావున అమ్మను చంపుట మాయ-
అంతటిపని ఆ మాయలమారిది
కపివీరులను మోసము చేసి
హోమము చేయగ సాగెను వాడు.

నికుంభలాంబ హోమము చేయును
ఆ హోమము మరి పూర్తిచేసినచో
ఇంద్రజిత్తును జయించలేము
అంతటి అజేయు డతడగును సుమా!

మాయాకల్పిత సీతాదేవిని
వధించి-మనలను దుఃఖపరచెను
హోమము విఘ్నముకాకుండుటకై
వాడుపన్నిన పన్నాగమిది.

రామా! మనము ఇపుడేపోయి
నికుంభలాంబ దేవాలయమున
హోమము విఘ్నము గావించవలె
నీవు దుఃఖమును వదలివేయుము.

రామా! నీవు ఇచటనే వుండుము
లక్ష్మణమూర్తిని కపియోధులతో
పంపుము మాతో ఆ నరవ్యాఘ్రము
వానియజ్ఞము నాశము చేయును.

యజ్ఞధ్వంసము జరిగినంతనే
నిశితశరములతో లక్ష్మణమూర్తి
ఇంద్రజిత్తును వధించివేయును
కావునపంపుము శుభలక్షణుని.

తారకాసుర సంహారమునకు
కుమారస్వామిని సురపతిపంపెను
అటులేఇపుడు అదనుగావున
అనుజుని పంపుము-ఆజ్ఞాపించుము.

హోమసమాప్తి అయినచొనిక
అదృశ్యముగా వాడు పోరును
మనకు సైతము అజేయుడగును
అంతవరకు నువు రానీయకయా!”

॥శ్రీరఘరాముని॥

85 లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తుతో పోరగ బయలుదేరుట

విభీషణుండు చెప్పినదంతయు
బాధలొనున్న రామచంద్రుడు
తెలియకపోయి తిరిగి అడిగెను
వివరముగా విషయమ్ము తెలుపుమని.

వాక్యకోవిదుడు విభీషణుండు
పలికె వినయము భక్తి నిండగా
“స్వామీ! నీవు చెప్పినట్లుగా
సైన్యవిభాగము చేసివచ్చితి.

నాలుగు ప్రక్కల సేనల నుంచి
యాధపతులను ఏర్పరచితిని
నీ సన్నిధికి బయలుదేరితిని
ఇచ్చటచూచితి నిన్నీ స్థితిలో.

జరిగినదంతా మాయనితెలియుము
నిన్నుచూచి ఈ కపులందరును
మరింత దుఃఖమునందుచుండిరి
అదియే కోరికి మన శాత్రువులు.

దుష్టుని దునిమి సీతాదేవిని
గ్రహించనెంచిన నేను చెప్పినటు
విను రఘరామా! నీ శ్రేయమును
నిరతముకోరెడి భ్యత్యుడనయ్యా!

తమ్ముని పంపుము ఆ మహాసీయుడు
నికుంభలాంబ ఆలయమందున
పోరునుసలిపి ఇంద్రజిత్తును
అంతముచేయును ఇదియే అదను.

యుద్ధకాండము

విషసర్పములతో సమమగు శరములు
వింటిని త్రిప్పుచు వీర వరేణ్యుడు
లక్ష్మణమూర్తి వదలుచుండగా
నిలువలేక ఆ అసురుడు కూలును.

తపస్సుచేసి విరించివలన
బ్రహ్మశిరమను అస్త్రమునందెను
కోరినట్లుగా పోగల రథమది
నాల్గు అశ్వముల రథమును పొందెను.

యజ్ఞ సమాప్తి వాడు చేసినచో
మనలను సైతము కూల్చును వాడు
యజ్ఞ విఘ్నము చేసిన వీరుడె
వానిని చంపగ చాలిన వాడగు.

వాని మరణ మా విధముగ బ్రహ్మ
విధించినాడు కావున - తమ్ముని
యజ్ఞ విఘ్నము చేయుట కొరకు
అసురుని చంపుట కొరకై పంపుము.

ఇంద్రజిత్తు మరి లేడన్నచో యిక
బంధుమిత్రులతో రావణరాజు
కూలిపోయినటు తలంచవలెను
ఆలసించక త్వరపడవలెను.”

విశదముగా విని రామచంద్రుడు
వాని మాయలు తెలిసెను అనుచు
అసురుని వధించ ఆనతి నిడెను
సుమిత్ర సుతునికి చెప్పెను ఇటుల :

“సోదర! నీవు వానర రాజుతో
మారుతి అంగద జాంబవంతులను
మిగిలిన యోధుల వెంట నిడుకొని
విభీషణునితో సాగుము ఇపుడే.

మాయ యుద్ధమున ఆరితేరిన
ఇంద్రజిత్తును అంతము చేయుము”
అనుచు రాముడు ఆవేశముగా
ఆనతినిడెను లక్ష్మణమూర్తికి.

కవచము దాల్చెను వీర వరేణ్యుడు
బంగరు ధనుసు అమ్ముల పొదులు
నిశిత ఖడ్గము సిద్ధపరచుకొని
రామపాదముల నమస్కరించి

“స్వామీ! నేను వదలెడి శరములు
అసురుని తనువును చీల్చివేయుచు
కొలనులొ సాగే హంసల తీరుగ
లంకాపురమున నిండిపోవును.”

వీరోచితముగ పలుకుచు తమ్ముడు
అన్నగారి ఆశీస్సులనంది
నికుంభలా చైత్యమ్ము త్రోవలో
సాగెను - యోధులు వెంట నడచిరి.

వానర సేనతో మారుతి కదలెను
భల్లూకములతో జాంబవంతుడు
అఖండ సేనతో సుగ్రీవుడును
అంగదుడున్ను అనుసరించిరి.

నల్గురు సచివులు వెంట నడువగా
విభీషణుండు వెంట నడచెను
దూరమునుండే అసుర సేనలను
చూచి - లక్ష్మణుడు వడిగా సాగెను.

ఆయుధమ్ములు రథముల వెలుగున
అంతులేని ఆ రాక్షస సేనలొ
ఆలయ మెచ్చట నున్నదొ అపుడు
అగపడలేదు అంధకారమై.

॥శ్రీరఘరాముని॥

86 ఇంద్రజిత్తు హోమ విఘ్నము - అతనితో పోరు

లక్ష్మణమూర్తికి చేయవలసినది
తెలియబరచెను విభీషణుండు :
“నల్లని మేఘములన్నటు లున్న
అసురులపైన విరచుకు పడవలె.

వానరులటుల శిలల తరులతో
అసుర సేనలను ఎదుర్కొనగనే
నిశిత శరముల రాక్షస మూకను
చిందర వందర చేసి వేయవలె.

అటులా అసురులు కలవరపడగ
కనబడు నీకు రావణు తనయుడు
యజ్ఞ సమాప్తి జరుగు లోపలే
మాయల మారిని త్రుంచగ వలెను.”

వెంటనే వానర యోధులు కదలిరి
అసుర సేనలను ముట్టడించిరి
గోళంతో పీకిరి కోరల కొరికిరి
రక్కసి వీరుల చీల్చసాగిరి.

అదే అదనుగ రామానుజుడు
శరవర్షము కురిపించసాగెను
రాక్షస వీరులు నిశితశరముల
కపి యోధులను కొట్టసాగిరి.

ఖడ్గమ్ములతో తోమరమ్ముల
శాక్తాయుధముల పరిఘలతోను
రాక్షసయోధులు కపులను కొట్టిరి
తిరుగు దెబ్బను కపులు కొట్టిరి.

ఘనసంగ్రామము జరిగినదప్పుడు
శరముల కుప్పలు ఆయుధ గుట్టలు
రణరంగమున రాలిపడినవి
అమిత సంఖ్యలో అసురులు కూలిరి.

కోలాహలము అలజడి అరపులు
అసురుల ఆక్రందనము లెగయగా
అసురవీరులు నేల కొరుగుట
అసుర నాయకుని తనయుడు గాంచెను.

ఆవేశమ్ముతో ఆగ్రహమ్ముతో
యజ్ఞకర్మ పరిపూర్తి కాకనే
మధ్యలో లేచెను ఆ మాయావి
అనుచరులతో అటవచ్చి చూచెను.

గుట్టలుగుట్టలు శిలలు తరువులు
నేలకొరిన అసుర వీరులు
అమిత కోపమున అచ్చటనున్న
దివ్యరథమును అధిరోపించెను.

జ్వాలనేత్రముల కాలయమునివలె
కార్ముకమ్మును చేత ధరించి
సర్వనాశమును చేయగనిలచిన
ఇంద్రజిత్తును రథమునగాంచి.

సింహనాదమును చేసిరి అసురులు
ఇంద్రజిత్తును అనుసరించిరి
అంతట మారుతి విజృంభించెను
ప్రళయాగ్నివలె నిలబడినాడు.

భూరి తరువులతో అసురులనెదిరి
వేలసంఖ్యలో కూల్చెను వారిని
అంతలోనే ఆ అసురులందరు
కమ్ముకొనిరి వీరాంజనేయుని.

పరిఘలకొట్టిరి చేతుల గ్రుద్దిరి
ఈటెలు శూలము లాయుధములతో
గదలు గొడ్డశుల ఇనుపగుదియల
అందరొక్కటై పోరిరి హనుమతో.

చక్రాయుధముగ మెరసే కత్తుల
మారుతసూనుని కొట్టి రసురులు
అంతమందితో ఒక్కడె పోరెను
చెక్కు చెదరక నిలచెను మారుతి.

వాయునందనుని క్రోధము పెరిగెను
గిరివలె ఎదిగి అసుర వీరులను
వధించసాగెను ఆ విక్రముని
ఇంద్రజిత్తుగని విస్మయపడెను.

రావణతనయుడు పలికె సారథితో :
“ఉపేక్షించగా తగదునేనిక
హనుమంతుడు అతిసాహసవంతుడు
అందరినొక డే చంపసమర్థుడు.

రథమునుతోలుము ఆ కపివైపు”
అనుచుచెప్పగా రథము అప్పుడు
సాగెను మారుతి ఉన్నదిక్కునకు
అసురుడు శరములు వదలసాగెను.

గొడ్డశ్శను మరి పట్టసాలను
ఖడ్గమ్ములను ఆయుధాలను
తీవ్ర శరములను అసురులు విడువగ
మారుతి భీకర ధ్వనితో పలికెను :

“రావణ తనయుడ ! వినుము తీరుగా
వాయుపుత్రుడను హనుమంతుడను
శూరుడవనుకొని వచ్చితి వీవు
నాతోపోరి బ్రతుక డెవ్వడూ!”

అదిగాంచిన ఆ విభీషణుండు
లక్ష్మణమూర్తితో పలికెనప్పుడు :
“ఓ సౌమిత్రి! రావణుతనయుడు
మనహనుమంతుని చంప నెంచెను.

ఇంద్రుని గెలచిన గర్వముతోను
వాయునందనుని చంపనెంచెను
ఇదే ఆదను- నువు అమోఘమైన
శరమును వదలి త్రుంచుము వానిని.”

రామానుజుడా మాటలు వినెను
ముందరగాంచెను మేఘనాథుని
హనుమతో పోరగనిలచినవానిని
జిత్తులమారిని ఇంద్రజిత్తును.

॥శ్రీరఘరాముని॥

87 ఇంద్రజిత్తు విభీషణుని పరుషము లాడుట - విభీషణుడు బుద్ధి గరపుట

ధనుర్ధారి యగు లక్ష్మణమూర్తిని
వెంటబెట్టుకొని విభీషణాఖ్యుడు
దగ్గరతోగల వనమును చేరెను
హోమ స్థలమును చూపెను స్వామికి.

నీల మేఘమును పోలిన యట్టి
భయంకరమగు మఱి వృక్షమును
అచ్చట గాంచెను రామానుజుడు
అంతట తెలిపెను రావణుతమ్ముడు:

“లక్ష్మణమూర్తి! రావణు తనయుడు
ఇచ్చట నున్న మఱి తరువు కడ
భూత బలిని తా ముందుగ నిచ్చి
ఆపై పోరుకు సాగును వీరుడు.

మఱి కడకు ఆ వీరుడు వచ్చిన
వానిని మనము జయించలేము
అదృశ్యముగా పోరు సలుపును
నిశిత శరములతో విజయము నందును.

మఱితరువును చేరుతోపలే
త్రుంచవలెను ఆ ఇంద్రజిత్తును.”
సరియనిపలికి రామానుజుడు
వింటిని మీటుచు నిలచెనచ్చట.

అగ్నిహోత్ర సమతేజము నిండి
జ్వాలగనున్న అరదముపైన
కవచము దాల్చి ధనుర్ధారియై
ఇంద్రజిత్తు అట వచ్చి నిలచెను.

పులస్త్య వంశమునందు పుట్టిన
పరాక్రమునితో లక్ష్మణుడనెను :
“మాయలమారీ! నిలబడి పోరుము
పోరుకునిన్ను పిలచుచుంటిని.”

లక్ష్మణమూర్తికి ప్రక్కన వున్న
విభీషణుని గని పలికె నసురుడు:
“రాక్షసుడా! నీ బుద్ధి తెలిసినది
లంకలోపుట్టి పెరిగితి విచ్చట.

నా జనకునికి తమ్ముడ వీవు
నా పినతండ్రుడివి! నీకు తనయుడ
ద్రోహము ఎందుకు తలపెట్టితివి?
బంధుత్వమ్మును స్నేహము లేదు.

కులాభిమానము వదలిన కుమతీ!
స్వజనుల వదలి పరులెవ్వరికో
భృత్యుడవై తివి- నిన్ను గాంచిన
బాధ కలుగును పాపివై తివి.

మతిమంతులు నిను చీ! యను పనిగద
నీ మతి చెడెన ! నీచాశ్రయమా
గుణహీనుండును స్వజనుల వదలి
పరుల జేరడు తెలియద నీకు?

దొడ్డ గుణములు కలిగి యున్నను
పరుడెన్నటికి పరుడే గాదా !
స్వజనుల వదలి చేరిన వానిని
చేరదీతురు స్వలాభముకై .

స్వజనుల కాదని చేరినవానిని
వినియోగించుకు వాని స్వజనులను-
అంతముచేసి - ఆపై వానిని
నాశము చేతురు - లోకధర్మమది.

నిర్దయుడవయి నీచబుద్ధితో
నా కపకారము చేయగ నెంచి
నా హోమమ్మును పాడుచేయుటకు
నీవీ లక్ష్మణునిటకు తెచ్చితివి.

రావణాసురుని సోదరుడవు నువు
ఇట్టి అకార్యము చేయగరాదు”
అని కటువుగను అతడు పలుకగ
తిరిగి పలికెను అన్న కొడుకుతో:

“ఓ దుర్మార్గుడ! తెలియనట్లుగా
వదరుచుంటివి! నన్ను ఎరుగవా
నా స్వభావము తెలియద నీకు
పినతండ్రినని మరచిపోతివా?

రాక్షసవంశము నందున బుట్టియు
రాక్షస చేష్టల నెరుగనివాడను
అధర్మమ్మును దరిరానీయను
గుణము ముఖ్యము కులముకన్నను.

చేతికి చుట్టిన పామును మనము
విదిల్చినట్టు అధర్మవర్తిని
వదలిపోవలె అతి శీఘ్రముగా
నీతి చెప్పిన - నను కాదనెను.

పరుని ద్రవ్యము - పరుని భార్యను
హరించువానిని, దురాచారుని
జీవహింసను చేయువానిని
వదలిపోవలెను అతి తొందరగా.

కాలెడి గృహమును వదలిపోయినటు
వానిని వదలి దూరము పోవలె
హితులను నమ్మక పోయినవాడు
నాశనమగుచునీ నీకు తెలియదా?

మహాబుష్టులను చంపివేయుట
సురలందరితో వైరము పూనుట
గర్వము, కోపము, బద్ధవైరము
ఇతరుల మంచిని ఓర్చకపోవుట

అట్టి దోషములు శ్రీని హరించును
ఆయుర్దాయము నంతము చేయును
గిరిని మేఘములు ఆవరించినటు
అన్నను చేరెను దోషములన్నీ.

అందువలననే అన్నను వదలితి
లంక నిలవదని నమ్మితి నేను
అన్న ఉండడని గట్టిగ నమ్మితి
నీవు వుండవని తలచితి నాడే!

దుష్టబుద్ధివి - అహంకారుడవు
ఏమియు తెలియని మూర్ఖుడవీవు
కాలునిదరికి చేరనుంటివి
నీకుతోచినటు వదరుము వినెదను

దుఃఖసమయ మాసన్నమైనది
రామలక్ష్మణుల కాదని బ్రతుకవు
లక్ష్మణు శరముల యమునిచేరుకొని
యమదూతలకు సేవలు చేయుము.

శస్త్రాస్త్రములతో బలము చూపుము
లక్ష్మణమూర్తి విడచు శరములతో
నీ బలములతో కూలెద వీవు”
అని విభీషణుడు పలికె పరుషముగ.

“శ్రీరఘరాముని॥

88

లక్ష్మణ - ఇంద్రజిత్తుల పోరు

క్రోధవశుడయి రావణుతనయుడు
ఒరలో నుండి ఖడ్గము దూసి
విభీషణునిపై దూకనెంచెను
అంతలోనే అట లక్ష్మణుగాంచెను.

ఉదయగిరిని ఉదయించుభానుడై
హనుమమూపుపై లక్ష్మణమూర్తిని
ఇంద్రజిత్తుగని - ఖడ్గమునొదిలి
సునమగు విల్లును చేతధరించెను.

లక్ష్మణమూర్తిని - విభీషణాఖ్యుని
ఇద్దర చూచి పలికె గర్వమున
“నేను వదలెడి శరముల గురిని
శక్తికలిగినచో తప్పకోండిక.

దూదిని అగ్నికాల్చివేసినటు
నా శరములు మీ తనువులకాల్చును
యమసదనమునకు మిముగొనిపోవును
నాతోనిలచి పోరెడి దెవ్వడు?

రాముని తమ్ముడ! లోగడనేను
వదలిన శరముల మీ సోదరులు
మిమ్మునమ్మిన సేనలన్నియు
నేలనుబడుట జ్ఞప్తియున్నదా?

క్రుద్ధపన్నగముపోలెడినాతో
విషసర్పమును పోలెడినాతో
పోరగనిలచితి వీ రణభూమిని
యమునిచూడగా తలంచుచుంటివి ”

అనుచుగర్వమున పలుకుచునున్న
ఇంద్రజిత్తుతో ననెను లక్ష్మణుడు
అసాధ్యమ్మును సాధ్యమనుకొని
పలుకుచుంటివి నిజమునెరుగక.

గెలిచినట్టుగా పలుకుచుంటివి
దొంగమాదిరి పరుగిడిపోతివి
విజయకాంక్షి మరి నీవలె వదరడు
నీ పరాక్రమము చూపుము ఇప్పుడు”

అటుల లక్ష్మణుడు పలుకుచుండగా
కరకుటమ్ములు వదలె నసురుడు
బుసలసర్పముల తీరుగపడినవి-
తిరిగి శరములు వదలెను అసురుడు.

శరములు తగిలి నెత్తురు చిమ్మి
పొగలేనట్టి అగ్నిహోత్రమై
తేజమునిండెను లక్ష్మణమూర్తి
చలించలేదు రామానుజుడు.

సింహనాదమును చేసెను అసురుడు
తిరిగి పలికెను లక్ష్మణమూర్తితో :
“నా శరములు నీ దేహము చీల్చును
నక్కల పులుగులకాహారమగు.

క్షత్రియాధమ! రామ భక్తుడా !
నిన్నుత్రుంచి నీ శిరసుగ్రహించెద
మిగిలిన మొండెము రాముడుచూచును
తెగినకవచముతో మొండెముగనును.”

రోష పూరిత నయనమ్ములతో
పలికెనప్పుడు రామానుజుడు
“క్రూరుడవని నే నెరుగుదు నిన్ను
మాటల రోషము - చేతల చూపుము.”

అనుచు పలుకుచు సుమిత్రతనయుడు
అతివేగముగల అయిదు బాణములు
అసురుని రొమ్మన సూటిగ నాటెను
అమ్ములు భాసితే! రవికిరణములన.

అంతట అసురుడు అమిత కోపమున
వాడి శరములు మూడు విడచెను
ఇటు లక్ష్మణుడును అటు రాక్షసుడు
ఇరువురు పోరిరి - జయాభిలాషులు.

ఒకరికి ఒకరు తొంగని వీరులు
అస్త్ర శస్త్రముల నెరిగినవారు
అమిత బలమున విరాజిల్లుచు
నింగిని గ్రహముల తీరుగ పోరిరి.

దేవేంద్రుడును వృత్రాసురులను
పోలిరివారు - పోరెడివారు
రెండు సింహములు అన్నటులుండిరి
శరవర్షము కురిపించుకొనిరట.

ఒక్కొక్కసారి ఒక్కొక్క వీరుడు
విజృంభించి విజయకాంక్షతో
సురనాయకుడు శంబరాసురుల
తలపించునటు పోరు సలిపిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

89 లక్ష్మణ, ఇంద్రజిత్తుల మధ్య ఘన సంగ్రామము

ఫణివలె బుసలను విడచుచు నపుడు
ధనుసు మీటెను లక్ష్మణమూర్తి
అల్లె త్రాటిధ్వని నింగి కెగసెను
ఇంద్రజిత్తు ముఖమంతయు మారెను.

వెలవెలబోయెడి ముఖముతో నున్న
అసురుని గాంచి విభీషణుండు
“లక్ష్మణ! గనుము పాని ముఖమును
దక్కడు వాడని తోచుచున్నది.

అపశకునములు అగపడుచున్నవి
నీ చేతిలొ వాడంతము అగును
తొందరపడవలె” అన్న మాట విని
లక్ష్మణమూర్తి ఆలసింపక

అగ్నిహోత్రమును పోలు శరములు
అసురునిపైన విడువగ నవ్వి
వజ్రాయుధము అన్నటు లాకెను
కంపించెను ఆ రావణుతనయుడు.

తిరిగి తేరుకొని అమిత క్రోధమున
ఏడు శరములు లక్ష్మణుపైన
పది శరములను మారుతిపైన -
వదలెను వంద విభీషణునిపై.

అసురుని శరముల లెక్కచేయక
నవ్వుచు పలికెను లక్ష్మణమూర్తి :
“చేవలెని నీ శరములు లెక్కా
చీరులు వదలరు ఈ బాణములు”

అనుచు పలుకుచు రామానుజుడు
అమోఘ శరములు సూటిగ వదలి
ఇంద్రజిత్తు కవచమ్మును త్రుంచెను
తారల తీరుగ తునకలు రాలెను.

శరములు తగిలి ఇంద్రజిత్తునకు
దేహమంత గాయమ్ములైనవి
అయినను అసురుడు లక్ష్మ్యపెట్టక
వేయి బాణములు విడచెను సూటిగ.

ఇంద్రజిత్తు అటవదలిన శరముల
రామానుజుని కవచము తెగెను
శరములు తగిలి రక్తము కారెను
అసురుని బలము తెలిసెనప్పుడు.

మేన కవచములు లేకపోయినను
రక్తసిక్తమై తనువులున్నను
జయాభిలాషులు పోరసాగిరి
శరవర్షము కురిపించసాగిరి.

సమయము తెలియక - విసుగులేకను
వీరవరేణ్యులు పోరుచుండిరి
అలుపునెరుగని ఆ రణధీరులు
దివ్యాకృతిగల శరముల పోరిరి.

ధనుసుమ్రోతలు పిడుగులపోలెను
వ్యర్థముకాక శరములుతగిలెను
ఇరుపక్షముల సేనలన్నియు
భయభ్రాంతులై నిలచిపోయిరి.

నెత్తుబి ఏరు ప్రవహించినది
నెత్తుట తడిసిన శరములు రాలెను
కొన్నిశరములు నింగి కెగిరెను
శరముల విరిగెను కొన్నిశరములు.

గార్హపత్య-మరి-ఆహవనీయ
యజ్ఞాగ్నులతో చేరుదర్భలన
రణమను యజ్ఞమునందు శరములు
గుట్టలు గుట్టలు నేలబడినవి.

రక్తసిక్తమై దేహములుండగ
ఆకులురాలి పూలతోనిండిన
బూరుగు - మోడుగు తరువులపోలి
రణరంగమున నిలచిరి వీరులు.

ఒకరిని ఒకరు వధించనెంచి
వీరోచితముగ పోరుసలిపిరి
దెబ్బలుఎన్నో తగిలినగాని
అలుపునెరుగక పోరిరి వీరులు.

మేన దిగబడిన అమ్ములతోనట
చెట్టుమొలచిన పర్వతాలవలె
రక్తసిక్తమై తనువులుండగ
అగ్నిహోత్రముల తీరుగతోచిరి.

వీరుడు విభీషణాఖ్యుడప్పుడు
లక్ష్మణమూర్తికి అలుపుతీర్చగ
యుద్ధరంగమున వచ్చినిలచెను
ఇంద్రజిత్తుతో పోరగవచ్చెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

90 విభీషణుడు కవుల నుత్తేజఃరచుట - లక్ష్మణ ఇంద్రజిత్తుల భీకర పోరాటము

విభీషణుండు ఘనచాపముతో
రణరంగమున అడుగుబెట్టెను
అల్లెతాటి ధ్వని ఉరుముచుండగా
కరకు శరములు విడువసాగెను.

పిడుగుపాటుకు గిరులు పగిలినటు
అగ్నిహోత్రమగు శరముల నపుడు
విభీషణుడు నలువంకల విడచెను
అసురు లెందరో నేలకూలిరి.

విభీషణుండు శరములు వదలగ
శూల పట్టస ఖడ్గములతో
అతని సచివులు పోరుసలిపిరి
అసురు లెందరినో నేల కూల్చిరి.

అటుల పోరుచు విభీషణుండు
అదనుగాంచి - ఆ కపియోధులను
ఆహవభూమిలొ ప్రోత్సహించెను
అమితోత్సాహము కలుగజేసెను.

“వానరయోధులు మీరందరును
వీరోచితముగ పోరుసలిపిరి
రావణుసేనలొ మిగిలినవాడు
ఇంద్రజిత్తు - వీడొక్కడే వీరుడు

వీనిని నమ్మెను రాక్షసరాజు
వీనిపైననే ఆశ నిలపెను
వీనిని మీరు త్రుంచి వేసిన
వానిపని ఇక ఆఖరయినదే.

బలవంతులతో పోరి - చంపిరి
ప్రహస్తునెదిరి పోరునచంపిరి
కుంభనికుంభులు కూలిపోయిరి
కుంభకర్ణునే చంపిరి మీరు.

ధూమాక్షుడును జంబుమాలియు
వజ్రదంష్ట్ర సంహృది వికటుడు
జంఘు ప్రజంఘులు మన్నున కలిసిరి
ప్రఘసుడు తపనుడు రణమున ఒరిగిరి.

రశ్మి కేతువు, విద్యుజ్జిహ్వాడు
సూర్యశత్రువు, అకంపనుండు
సుపార్శ్వంబుడున్ను, చక్రమాలియు
దేవాంతనరాంతకు తొరిగిపోయిరి.

వానరులారా! ఎంతోమందిని
అసురుల కూల్చిన అతిబలవంతులు
కడలికి వారధి కట్టిన యోధులు
కోసలభూపతి నమ్మినవీరులు.

ఇంద్రజిత్తును ససైన్యమ్ముతో
కూల్చుట మీకు లెక్కలోనిదా?
గోష్పదమ్మును దాటుట వంటిది
వీడొక్కడినిక జయించవలెను.

అన్నకొడుకు మరి చంపగరాదని
ఆహవభూమిలో నే తలంచను
రామకార్యము శిరోధార్యము
అందుకు సిద్ధము వీనిని చంపగ.

నేనే స్వయముగ చంపుటకై మరి
యోచించినచో - కన్నుల నీరు
గిరున తిరిగి చూపుల నాపును
మమతాబంధము ఆపును నన్ను.

లక్ష్మణమూర్తి చంపును వానిని
మీరందరును విజయకాంక్షతో
అసురసేనలను అంతము చేయుడు
అన విని కప్పులు నిండుగ నిలచిరి.

వర్షితమేఘము గాంచిన యంతనె
ఆనందించే నెమళ్ళ తీరుగ
కోలాహలముతో లేచిరి కపులు
వాలము లూపిరి నేలకు బాదిరి.

జాంబవంతుడు ముందుకు దూకెను
వానరవీరులు భల్లూకములు
అనుసరించిరి అసురుల చీల్చిరి
గోళ్ళతో చీరి కోరల కొరికిరి.

అసుర వీరులు ఆయుధాలతో
తిరిగి కొట్టిరి జాంబవంతుని
భీకర యుద్ధము జరిగెనప్పుడు
వీరులెందరో నేల కొరిగిరి.

వీరవరేణ్యుడు అంజనేయుడు
లక్ష్మణమూర్తిని నేలకు దింపి
సాల వృక్షమొక దానిని పెరకి
వేలకు వేల అసురుల కూల్చెను.

ఘనముగ తనతో పోరుచు నున్న
పినతండ్రిని వదలి రావణు తనయుడు
తిరిగి లక్ష్మణుని పైకి సాగెను
శర వర్షము కురిపించ సాగెను.

వరుసగ వదలు శరములతో నట
ఒకరికి ఒకరు కనబడకుండిరి
వర్షిత మేఘము చాటున నున్న
రవి చంద్రులుగ తోచిరి వీరులు.

వీరవరేణ్యులు వింటిని పట్టుట
అమ్ములు తీయుట, వింటికి కూర్చుట
విడచుట గురితో, తిరిగి తీయుట
కంటికి కనబడకున్నది నేర్పు.

నింగి శరములతో నిండిపోయెను
దిశల చీకటులు క్రమ్ముకొన్నవి
సూర్యాస్తమయము అన్నటులున్నది
నెత్తురు పారెను ప్రవాహమ్ముగా.

క్రూర జంతువులు భీతిలి అరచెను
వీచుట ఆగి - వాయువు చూచెను
అగ్ని జ్వలించక నిలచిపోయెను
గంధర్వ చారణులు పరుగులెత్తిరి.

‘లోకాస్సమస్తా సుఖినోభవన్త’ని
లోక శాంతిని కోరుకొనుచును
మహాఋషులు అట శుభములు పలికిరి
ఘన సంగ్రామము జరిగెనప్పుడు.

ఇంద్రజిత్తు బంగారు రథమునకు
బంగరు ఆభరణమ్ములు గలిగిన
వడిగా పోయే నాల్గు తురగముల
నాల్గు శరములతో కొట్టె లక్ష్మణుడు.

తళతళలాడుచు మెరిసే అమ్మును
రథ సారథిపై వదలె లక్ష్మణుడు
దివ్య శరమది అవలీలగను
త్రుంచివేసినది సారథి తలను.

సారథి కూలగ - యోధుడు అపుడు
తానే స్వయముగ రథము నడుపుచు
వింటి నందుకొని రావణు తనయుడు
పోరుకు నిలచెను లక్ష్మణమూర్తితో.

రథము నడుపుచు పోరగ నిలచిన
రావణు తనయుని ధైర్యమ్మునకు
ఆశ్చర్యపడి లక్ష్మణమూర్తి
తిరిగి శరముల కొట్టె నశ్వముల.

నిర్భయమ్ముగా రథమున తిరుగుచు
నిలచిన రావణు తనయునిపైన
శరవర్షము కురిపించె లక్ష్మణుడు
ఇంద్రజిత్తు గర్వమ్ము దిగినది.

ఇంద్రజిత్తు వదనమ్ము దీనమై
అగపడినంతనె వానర వీరులు
ఆనందముతో లక్ష్మణమూర్తిని
అభినందించిరి ఆ రణభూమిని.

ప్రమాధి, శరభ, రభసుడు మరియు
గంధ మాదన నల్గురు కవులు
ఎగిరి దూకిరి రథాశ్వములపై
రక్తము గ్రక్కి గుఱ్ఱము లుడిగెను.

గుఱ్ఱము లటుల నేల కూలగ
ఆనందముతో ఆ కపివీరులు
మహారథమును ముక్కలు చేసి
ముదముగ నిలచిరి లక్ష్మణు చెంత.

రావణు తనయుడు క్రిందకు దూకి
శరములు వదలెడి లక్ష్మణు వైపు
పరుగెత్తెను - ఆ వీర వరేణ్యుడు
నిశిత శరముల నిలపె నసురుని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

91 లక్ష్మణమూర్తి విడచిన శ్రీరామనామభాణమున ఇంద్రజిత్తు కూలుట

మహావీరుడగు ఇంద్రజిత్తు తన
రథము పోయెనని దిగులునందక
పరాక్రమముతో జ్వాలమాదిరి
ఎదిరిపోరెను లక్ష్మణమూర్తితో.

లక్ష్మణమూర్తి నిశితశరములతో
భీకరమైన పోరుసలిపెను
కపులు రాక్షసులు కలబడిపోరిరి
బీభత్సమట తాండవించెను.

ఇంద్రజిత్తు తనవీరులగాంచి
పొగడి పలికెను సందర్భముగా
“అసురవీరులు! అటులేపోరుడు
చీకటిక్రమ్మి కనబడకున్నది.

వానరయోధుల మోసగించవలె
పోరుఉధృతము చేయగవలెను
చిటికెతోన - నే లంకకుచేరి
రథముతో వచ్చెద అతితొందరతో

మీరు ధైర్యముగ పోరుటగాంచి
నేనుంటినని కపులు తలతురు
అదేఅదనుగా అరదముకొరకై
లంకకేగి నే రథముతో వత్తును”

అనుచు పలుకుచు రావణుతనయుడు
లంకాపట్నములోనికి పోయి
ఉత్తమాశ్వముల అలంకారముల
నిలచిన బంగరు తేరును ఎక్కెను.

ఈదెలు కత్తులు ఛాపమ్ములతో
అశ్వహృదయము తెలిసిన సారథి
రథముసిద్ధముగ నుంచగ దానిని
అధిరోహించెను - పోరుకు వచ్చెను.

అంతటిలోనే రథముతో వచ్చెను
ఇంతవరకు ఇట పోరుచుండెను
వాడెప్పుడు మరి పోయివచ్చెనో-
చకితులైరి ఆ అసురునిగాంచి.

శరవర్షమును కురిపించుచును
వానరవీరుల కూల్చె నసురుడు
వలయాకారము తిరిగెను విల్లు
విడచిన శరములు కంటికగపడవు.

అద్భుతయుద్ధము అసురుడుచేయగ
శరఘాతములకు నిలువలేకను
బ్రహ్మచేంతకు సురలు చేరినటు
కపులు చేరిరి లక్ష్మణమూర్తిని.

క్రోధానలము భగ్గున ఎగసెను
నిశితశరమును తీసి లక్ష్మణుడు
ఇంద్రజిత్తుని ధనుసు త్రుంచెను
మరియొక విల్లును తీసెనసురుడు.

తీసినవింటిని ఎక్కుపెట్టగా
నిలచినంతలో లక్ష్మణమూర్తి
మరి మూడమ్ముల దానిని త్రుంచెను
అయిదు బాణములు విడచెవక్షమున.

లక్ష్మణమూర్తి వదలిన శరములు
విల్లులేని ఆ ఇంద్రజిత్తుకు
తగిలి రక్తమున తడిసిపడినవి
కవచము తెగినది రక్తముగ్రక్కెను.

వెంటనే అసురుడు ఘనమగుచాపము
చేతధరించి నిశిత శరములను
రామానుజుని పైకి విడచెను
గిరివలెనిలచెను లక్ష్మణమూర్తి.

అనేక శరములు వదలుచునపుడు
శరవిఛ్ఛాసము చూపెనసురుడు
లక్ష్మణమూర్తి అసురులత్రుంచుచు
శరనైపుణ్యము చూపెనసురులకు.

శరములు తగిలి బాధపడుచును
తిరిగి శరములను విడచెనసురుడు
వచ్చెడి శరముల మధ్యత్రోవతో
త్రుంచెను నేర్పుగ రామానుజుడు

అంతటిలోనే లక్ష్మణమూర్తి
కత్తిని పోలిన కరకుటమ్మును
వదలెను సారథిపైకి సూటిగ
శరముతగిలి ఆ సారథి ఒరిగెను.

సారథి ఒరిగిన సంగతి తెలిసి
నేర్పుగలిగిన ఆ తురగములు
సుడులు తిరుగుచు రథమును త్రిప్పుచు
వచ్చెడి శరముల తప్పించినవి.

అశ్వములంతటి చాకచక్యముగ
శరములతాకిడి తప్పించగను
లక్ష్మణమూర్తి విస్మయపడెను
శరములు వదలెను తురగమ్ములపై.

అమితకోపమున రావణుతనయుడు
వజ్రతుల్యమగు పది బాణములు
లక్ష్మణమూర్తి పైకివిడచెను
కవచమ్మునకు తగిలిపడినవి.

రామానుజుడు ధరించినట్టి
కాంచనకవచము అభేద్యమ్మని
అసురుడు తెలిసి మూడు బాణములు
రామానుజుని నొసట విడచెను.

మూడు బాణములు నొసట తగలగా
మూడు శృంగముల గిరివలె నపుడు
లక్ష్మణమూర్తి నిలచె నచ్చట
బాధ నోర్చుకొని తిరిగి నేర్పుగా

ఆకర్ణాంతము విల్లును లాగి
అయిదు శరములు అమోఘమైనవి
కుండలాలతో మెరయుచునున్న
అసురునిపైకి విడచె లక్ష్మణుడు.

వీరు లిద్దరూ శరములు తగులగ
నెత్తురుకారే దేహమ్ములతో
విరగబూసిన మోడుగుచెట్టను
తలపించిరి ఆ రణరంగమున.

ఒకరిని ఒకరు జయింపగోరి
విడచుకొన్న ఆ నిశిత శరములు
ప్రతి అవయవమును గాయపరచెను
సడలిపోక అట పోరుచుండిరి

కోపము పెరిగి రావణుతనయుడు
విభీషణుని ముఖమందున అపుడు
మూడు శరములు విడచి - ఆగక
ఒక్కొక్క అమ్మున కొట్టెను కవులను.

విభీషణుండు కోపవశుడయి
ఘనమగు గదతో రథముకు పూన్చిన
తురగమ్ములను మోదగ నవ్వి
నేల కొరిగినవి రథము కూలెను.

నేలకు దూకి రావణుతనయుడు
రథశక్తిని గొని విభీషణునిపై
ప్రయోగించగా - నిశిత శరమున
శక్తిని త్రుంచెను లక్ష్మణమూర్తి.

విభీషణుడు అదియంతయు గాంచి
అగ్నిజ్వాలవలె కోపము ఎగయగ
ఘనమగు చాపము నండుకు నిలచి
అయిదు శరములను విడచెను సూటిగ.

వక్షస్థలమున తగిలిన శరములు.
చీల్చి - నెత్తుట తడిసి పడినవి
ఇంద్రజిత్తునకు కోప మెగసెను
చంపగ నెంచెను విభీషణాఖ్యుని.

యముడు ఒసగిన దివ్యశరమును
వింటికికూర్చెను - ఆ విషయమును
లక్ష్మణమూర్తి గ్రహించినాడు
గ్రహించె నొక్క అమోఘ శరమును

సురాసురులు ఎదిరించలేనిదగు -
ధనపతి స్వయముగ లక్ష్మణుకిచ్చిన
శరమును తీసి లక్ష్మణమూర్తి
నిలచెను - విడచెను ఘనముగ బుసలను.

ఇద్దరు వీరులు అమోఘ శరములు
సంధించిరి - తమ బలమగు భుజముల
ఆకర్ణాంతము లాగి విడచిరి
దిక్కుల కెగసెను దివ్యనాదము.

బయలుదేరిన దివ్యశరముల
వెలుగుతో నింగి తేజరిల్లెను
మంటలు పొగలతో రెండు శరములు
నింగిని పోరి నేల కూలినవి.

యుద్ధకాండము

దివ్యశరములు నేల కూలగా
వీరు లిద్దరూ సిగ్గునందిరి
తీవ్ర కోపమున లక్ష్మణమూర్తి
వారుణాస్త్రమును విడచెనప్పుడు.

ఇంద్రుని గెలచిన వీరవరేణ్యుడు
రుద్రదేవతాస్త్రమ్ము వదలగా
వారుణాస్త్రమును నేల కూల్చెను
తిరిగి రోషములు రాజుకున్నవి.

విజయకాంక్షియై రావణుతనయుడు
లోకములన్నీ కాల్చివేయుటకు
వదలెనొ ఏమో? అన్నటులపుడు
ఆగ్నేయాస్త్రము విడచె సూటిగా.

సౌరాస్త్రముతో ఆ సౌమిత్రి
ఆగ్నేయాస్త్రము నడ్డగించెను
అంతట అసురుడు అమిత కోపమున
అసురాస్త్రము సంధించి విడచెను.

అసురాస్త్రమ్ము - ఆయుధాలను
గదలు, శూలములు, గండగొడ్డళ్లు
శరములు, కత్తులు, ముద్గరమ్ములను
సృజించి ముందుకు పోరున కంపెను.

అసురాస్త్రమును అంతటివరకు
అడ్డగించిన వీరులు లేరు
నిశ్శేషముగా రిపులను కూల్చగ
శక్తివంతమగు అస్త్రము అది యగు.

అసురాస్త్రమును గాంచి లక్ష్మణుడు
మహేశ్వరాస్త్రము వదలెను అపుడు
రామానుజుని దివ్యాస్త్రమ్ము
అసురాస్త్రమును నేలకు రాల్చెను.

లక్ష్మణమూర్తి ఇంద్రజిత్తులు
ప్రచండ యుద్ధము చేయుచుండిరి
నింగిని ఉన్న సర్వ భూతములు
లక్ష్మణమూర్తిని చూచుచున్నవి.

అరపులు కేకల సింహ నాదముల
అసురులు కపులు పోరుచుండిరి
సుర గంధర్వులు పితృ దేవతలు
లక్ష్మణమూర్తికి రక్షణ నిడిరి.

రాముని అడుగుల నడచే తమ్ముడు
రామానుజుడు - అమోఘ శరమును
తాకిన కాలెచ్చెడి అగ్ని గోళమును
బంగారముతో చేసిన శరమును

అంతటి వరకు ఆ బాణమును
వింటకూర్చక నిలచి యున్నది
ప్రళయ భయంకరమైన బాణమది
సురల పూజలను అందిన శరమది

దేవేంద్రుడు ఆ దివ్య శరమున
అసురుల గెలిచెను మహారణమున
అపజయ మెరుగని నారాచమ్మది-
రాచపట్టి సంధించె నప్పుడు

ఐంద్రాస్త్రముతో అమోఘ శరమును
అభిమంత్రించెను రామానుజుడు
మనుజ శ్రేష్ఠుడు ఉత్తమ శరమును
శ్రేష్ఠమైన చాపమ్మున కూర్చి

జయాభిలాషి రామునితమ్ముడు
కర్తవ్యము బోధించెను శరముకు
శరముతో పలికెను పొంగిన గుండెతో
పొంగిపోయినది ఆమోఘ శరము

“ఓ నారాచమ! దశరథ తనయుని
జ్యేష్ఠకుమారుడు రామచంద్రుడు
ధర్మాత్ముడును సత్యసంధుడు
అవక్ర విక్రమ పరాక్రముడయి

అవనిలో కీర్తిని గడించెయున్న
అనిలో నీవు అసురుని కూల్చుము
అన్నను నమ్మిన అమ్మువైనచో
ఇంద్రజిత్తును త్రుంచుము ఇపుడే.”

అనుచు పలుకుచు రామానుజుడు
అమ్మును వదలెను ఇంద్రజిత్తుపై
సూటిగ తగిలెను అమోఘ శరము
నామ బాణమది తిరుగులేనిది.

శిరస్త్రాణముతో కుండలాలతో
వెలుగులు చిమ్మే వీరుని శిరమును
రావణుతనయుని శిరమును త్రుంచెను
తల వేరై నది మొండెము నుండి

రక్త ధారలు ఎగసినవపుడు
నేల కూలెను అసుర వీరుడు
ఇంద్రుని గెలచిన వీరవరేణ్యుడు
సరియగు వీరుని ఎదిరి ఒరిగెను.

వృత్రాసురుని వధ వినినంతనె
ఆనందించిన సురల తీరుగా
విభీషణుండు వానర వీరులు
సింహనాదములు చేసిరి ముదమున

సుర గంధర్వులు మహాఋషులును
సంతోషముతో సవ్వడి చేసిరి
రాముని ఘనతను చాటిన అమ్ము
విజయ గర్వమున జగతిని చూచెను.

వానర యోధులు విజృంభించిరి
అసురులు భయపడి పరుగులెత్తిరి
ఆయుధాలను వదలి పరుగిడిరి
సముద్రమ్ములో దూకిరి కొందరు.

సూర్యాస్తమయము అయినచొనింక
సూర్య కిరణములు కనబడనటుల-
ఇంద్రజిత్తు రణమందున కూలగ
ఒక్క అసురుడును అగపడలేదు.

నేలను బడిన అసురుని మొండెము
కొంచెపుసేపు కొట్టుకు ఆగెను.
ఆరిపోయిన అగ్నిగ తోచెను
కాంతులు లేని రవివలె తోచెను.

ఇంద్రజిత్తు మరణమ్ము మోదమై
తోకమ్ములకు పీడలు తొలగి
ప్రశాంతి కలిగి సుఖపడు ననుచు
సురలు, సురపతి ఆనందించిరి.

దేవ దుందుభులు మ్రోగినవపుడు
అచ్చర కన్యలు నాట్యము చేసిరి
పూల వానలు కురిసెను నింగి
సురలు లక్ష్మణుని ప్రశంసించిరి.

సురగంధర్వులు అచటకువచ్చి
మహాఋషులకిక భయము తీరెనని
మదిలో మోదము లక్ష్మణమూర్తికి
తెలియబరచి అభినందించిరి.

జాంబవంతుడు విభీషణుడును
మనసునిండుగా అభినందించిరి
సింహనాదమును చేసిరికపులు
రామానుజుని దగ్గర చేరిరి.

పట్టరాని ఆనందము పొంగి
కపులు తోకలతో శిలలను కొట్టిరి
చెట్లనుపీకిరి గంతులేసిరి
ఒకరిని ఒకరు కొగలించిరి.

త్రోసుకొనుచును నేలనుబడుచు
నింగిచీలు జయఘోషను చేసిరి
లక్ష్మణమూర్తికి జయము జయమని
విజయగర్జనతో అరచిరి వీరులు.

ఇంద్రజిత్తు రణమందుకూలెనని
వినిన దేవతలు వచ్చి చూచిరి
లక్ష్మణమూర్తిని చూచిరివారు
ఆనందముతో పరవశించిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

92 శ్రీరాముడు సౌమిత్రిని అభినందించుట

రాముని ఘనత తెలిపిన అమ్మతో
ఇంద్రజిత్తును అంతము చేసి
మేనగాయముల రక్తధారలతో
రామచంద్రుని చేరెను తమ్ముడు.

విభీషణుని మరి వాయునండనుల
ఇరుప్రక్కలను ఊతగా గొని
అలసిపోయిన లక్ష్మణమూర్తి
అడుగులొ అడుగై అన్నను చేరెను.

ఇంద్రుని ముందర దేవగురునివలె
అన్నను చేరి ఆనందముతో
ఇంద్రజిత్తు హతుడైన విషయము
తెలియబరచెను వినయముగాను.

“వీరపుంగవుడు లక్ష్మణమూర్తిచె
రావణుతనయుని శిరముతెగినది”
అనుచురామునికి విభీషణాఖ్యుడు
ఆనందముగా తెలియబరచెను.

అఖండ విజయము అనుజుడు పొందెను
ఆనందముతో పొంగిన గుండెతో
ఆలింగనమున రాముడు మురిసి
అభినందించి శిరసును మూర్కొని

“ఓ సౌమిత్రి ! ఘనకార్యమ్మును
నేర్చుగ చేసితివీవు లంకలో
రావణాసురుని జయించినట్లే
విజయము మనది నిస్సందేహము

రావణాసురుని కుడి భుజమ్మును
కూల్చితివయ్యా! మూడు రాత్రులు
ఏకధాటి నువు పోరిగెలిచితివి
హనుమ విభీషణుసాయమున్నది.

రావణుడైర్యము ఇంద్రజిత్తుయగు
రావణుప్రాణము ఆతడెయగును
రావణుడింక మిగలడు సోదర !
నేటితో శత్రువు కూలినట్లగు.

తనయుడు కూలుట వినినరావణుడు
రణముకువచ్చును అఖండ సేనతో
అంతటి సేనను - లంకానాథుని
అవలీలగ నే తృంచివేసెద.

ఇంద్రజిత్తును కూల్చితి వీవు
సీతను పొందుట తేలికయింక”
అనుచుప్రేమగ రామచంద్రుడు
అనుజుని మేను నిమిరెను చల్లగ.

అంతట రాముడు సుషేణుగాంచి
“వానరోతమా! మిత్ర వత్సలా!
విభీషణునికి లక్ష్మణమూర్తికి
వీరులెందరికొ శరములు తగిలెను.

గాయమ్ములతో రక్తధారలతో
బాధలొనున్న వారందరికీ
చికిత్సచేసి స్వస్థత గూర్చుము
బాధతీర్చి వారందరకావుము.”

రాముని ఆనతి తలనుధరించి
దివ్యోషధమగు మూలికతీసి
లక్ష్మణమూర్తికి వాసనచూపెను
చిత్రము - శరముల ములుకులురాలెను.

బాధహరించి స్వస్థతకూడెను
గాయమ్ములవి మాయమయ్యెను
అటులే అచ్చటి వీరులందరికి
వైద్యము చేసెను సుషేణుడచ్చట.

బాధలుతీరి స్వస్థతకూడి
వీరులులేవగ ఆనందించిరి
రామచంద్రుడును మిగిలిన వీరులు
లక్ష్మణమూర్తిని అభినందించిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

93 దశకంతుడు సీతాదేవిని చంపనెంచుట-సుపార్శ్వడు హితము చెప్పుట

ఇంద్రజిత్తు రణమందు కూలెనని
సచివులు విని విభ్రాంతినందిరి
నిజము తెలుసుకొని చింతలొ మునిగి
రావణరాజుకు విన్నవించిరి :

“రాజా! దుర్విధి - వీరుడు ఒరిగెను
మేము అసువులతో వుంటిమిగానీ
ఇంద్రుని గెలిచిన వీరుడు కూలెను
భీకరయుద్ధము చేసెను తనయుడు.

నిశిత శరముల లక్ష్మణమూర్తిని
కలవరపరచిన వీరవరేణ్యుడు
వీరశయ్యను అలంకరించెను
ఉత్తమలోకము చేరెను వీరుడు.”

ఘోరవార్త విని లంకేశ్వరుడు
వ్యాకులమతియై మూర్ఛనందెను
పుత్రశోకమున కృంగిపోయెను
దైన్యముతో విలపించెను రాజు.

“రాక్షససేనకు ముఖ్యుడ వీవు
ఇంద్రుని గెలిచిన వీరుడ వీవు
కోపము వచ్చిన యమునే త్రుంచెడి
శక్తి గలిగిన యోధుడ వీవు.

మందరగిరి శిఖరమ్మును శరముల
కూల్చగ చాలిన శక్తిమంతుడా!
మనుజుడు వాడు లక్ష్మణుడెంత-
వాని చేతిలో త్రుంచబడితివి.

స్వామికార్యమున అసువుల వీడిన
సమరాంగణమున తనువు వీడిన
తప్పక స్వర్గము చేరును అతడు
ఉత్తమలోకము అందెను నీకు

నీకొరకై నే వంతనొందను
నీవులేని ఈ మనుగడ నాకు
శూన్యమైనదిగ తోచుచున్నది
అతివల రోదన వినవలె నింక

దిక్పాలకులు సురనాయకుడు
సురలందరును సుఖముగ తిరిగే -
శుభఘడియ యని ఆనందింతురు
ఇందరి నొదిలి ఎచటకు పోతివి?

తనయుని చేతిలో తండ్రి పోవుట
సమ్మతమైనది - కానీ నాయన!
తారుమారు నువు చేసితి విపుడు
తనువు నిలచునా తనయుని వదలి?

రామలక్ష్మణులు వానరరాజు
నాకు దుఃఖము కలుగజేసిరి
వారిని కూల్చక వదలిపోతివి”.
అనుచు రావణుడు కుమిలిపోయెను.

కట్టలు తెగిన శోకమునుండి
పట్టరాని కోపమ్ము వచ్చెను
ఎఱ్ఱని కన్నులు మరింత ఎఱుపై
అగ్నికణములను రాల్చినట్లయె.

అంతటి కన్నుల పై కనుబొమ్మలు
ప్రళయకాలమున సంద్రమునందు
ఎగసెడి అలలతో పైకి లేచిన
మకరుల పోలి భయము గొలిపెను.

వృత్రాసురుని వక్రమునుండి
నాడు వెడలెను అగ్నిజ్వాలలు
అటులే రావణు నోటివెంబడి
పొగలు, జ్వాలలు ఎగసిపడినవి.

క్రోధవశుడయి కక్ష తీర్చుకొన
సీతను చంపగ నిర్ణయించెను
క్రోధానలము మూర్తిగ నిలచి
ప్రళయభయంకర రూపమైనది.

ప్రళయకాలమున రుద్రుని పోలెను
రక్తబిందువులు రాలెను కన్నులు
పండ్లు పటపట కొరుకుచుండగా
యంత్రము తిరిగిన చప్పుడు ఎగసెను.

అసురవీరులు కలవరపడిరి
చాటుమాటున దాగిరి హడలి
ప్రళయకాలమున సర్వము మ్రింగే
కాలునివలె ఆ రాజు కనబడె.

క్రోధము నిండిన రావణరాజు
యుద్ధము నంతము చేయగ నెంచి
తన యోధులతో పలికెనప్పుడు:
“అసురయోధులు వినుడు శ్రద్ధగా

వేల ఏండ్లుగా తపస్సుచేసి
విధాతనే నే మెప్పించితిని
తపోబలమున బ్రహ్మవరమున
సురాసురులచే మరణము లేదు.

బ్రహ్మ యిచ్చిన దివ్యకవచము
వజ్రాయుధమే తగిలిన చెదరదు -
అంతటి కవచము ధరించి పోరిన
నన్నెదిరించెడివాడే లేడు.

దేవాసుర సంగ్రామమునందు
విధాతమెచ్చి అమోఘచాపము
దివ్యశరమును ఒసగెను నాకు
వాటితోకూల్చెద రామలక్ష్మణుల.

మంగళస్వనముల - దివ్యచాపమును
తీసుకురండి పోరుకు పోదును”
అనుచుపలికెను అంతటిలోనే
పుత్రశోకము ఎగసిపడినది.

వెంటనే - సీతను చంపగ నెంచెను
మంత్రులగాంచి పలికెనప్పుడు
“నా కుమారుడు మాయసీతను
చంపెను నాడు - యుద్ధభూమిలో

నేడు-నేను ఆ నిజసీతనట
చంపెద - తనయుడు శాంతినందును
నీచక్షత్రియుని నమ్మిన అతివను
అంతముచేసెద” - అనుచు లేచెను.

ఖడ్గముదాల్చి అమితకోపమున
సచివులు, భార్యలు, అనుసరించగా
అశోకవనమున శోకలత యగు
సీతనుత్రుంచగ శీఘ్రమే సాగెను.

కదిలే గిరివలె - క్రోధమునిండి
రాజునడువగ రాక్షసులందరు
జయము పలికిరి లంకేశునకు
సింహనాదములు చేసిరి ముదముగ.

“ముల్లోకములను జయించినాడు
దిక్పాలకులను తరిమినవాడు
శౌర్యముతో తను కోరినవన్నీ
అంది - పొందెడి యోధుడురాజు.

రాజునుగాంచిన - రామలక్ష్మణులు
భయపడిపోదురు - రాజుకుసరిపడు
వీరుడు భువిలో లేనేలేడు”
అనుచు అసురులు పలికిరిముదముగ.

అశోకవనమున సీతనుగాంచెను
అంగారకుడు రోహిణి పైబడు
చందము తోచెను - ఎందరోహితులు
వారించినను అసురుడువినక

కరవాలముతో ముందుకుసాగెను -
అసురాంగనల కావలిమధ్యలొ
పత్నివ్రత తా నసురునిగాంచెను
కలవరపడినది - కంపించినది.

అసురుడు అంతముచేయుననుకొని
భీతినందినది దిగులుతొక్కుంగెను
“తిరస్కారము చేసినన్న
కోపముతో ఈ అసురుడు చంపును

నిరాశతో ఈ అసురుడునిండి
అంతముచేయగ నెంచెను ఇపుడు
నా మూలముగా పురుషోత్తములను
చంపెనొ! ఏమో! ఈ రాక్షసుడు

దాశరథులతో పోరగలేక
పుత్రశోకమును భరించలేక
కసిత్వీర్చుకొన చంపునొ ఏమో!
ఘాతుకాలకు నిలయము వీడు

వినకపోతిని మారుతి పలుకులు
వీపుమీద నే కూర్చొనియున్న
రామునిసన్నిధి చేరి యుందును
మూర్ఖురాలను దుఃఖమునుంటిని

రాముడు రణమున కూలిపోయినటు
కౌసల్యమ్మ విని విలపించును
తలచితలచి రోదించును ఆమె
ఆశలువదలి మూర్ఛిలిపడును

మూర్ఛితేరిన ఆ పుణ్యవతి
జలముల - అగ్నిలో పడిపోనెంచును
గూనిమంధరే కారణమింతకు
గూనిది అంతముకావలె నింతకు

నే బ్రతుకను ఇక” అనుచుతలచెను
దిగులుతొ కృంగెను రాముని పత్ని
చంద్రుని కెడమై - అంగారకుని
బాధనందిన రోహిణి పోలిన

వీరుడవీవు రాక్షసనాథుడ!
వేదవిద్యలు తెలిసినవాడవు
వ్రతదీక్షలలో అధికుడవీవు
ఆడదానిని చంపనెంచితివి

సీతనుగాంచి రావణమంత్రి
సుపార్శ్వంబుడనునొక ధర్మచరితుడు
సచివులమాటలు లక్ష్యపెట్టక
దూకెడిరాజును చూచి పలికెను:

నిండుజవ్వని నీవశమయ్యెడి
యోచనచేయుము - రామునితాకుము
నేటితిథియది కృష్ణచతుర్థి
సేనలతోనువు పోరుకుసాగుము.

“ఓ రావణుడా! యోచనచేయుము
సద్వంశమున జన్మించితివి
ధనపతికివు అనుజుడవయ్యా!
ధర్మదూరుడవు కావలదయ్యా!

రేపటిరోజు అమావాశ్యయగు
రాముని పోరున జయించవలెను
నీ ఖడ్గముతో వీరునిగెలచి
రమణీనందుకో రావణరాజా!”

ధర్మవచనములు వినెను రావణుడు
శ్రీవధ తగదని తలంచినాడు
వెనుకకు మరలి సచివులకూడి
సభామంటపములోనికి చేరెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

94 శ్రీరాముడు గాంధర్వాస్త్రమున చతురంగబలముల కూల్చుట

సచివులమధ్య సింహాసనమున
దిగులుతొ నుండెను లఃకేశ్వరుడు
ముకుళిత హస్తమ్ములతో నపుడు
సేనాధ్యక్షుల చూచి పలికెను:

వర్షిత మేఘములన్న తీరుగా
శర వర్షముతో రాముని ముంచుడు
చావకపోయిన - తనువు తూట్లపడు
రేపటి రోజున చంపెద నేను.”

“మీరందరును మిగిలిన సేనతో
రథగజాశ్వముల వెంట నీడుకొని
పోరుడు - రాముని అంతము కోరితి
ఒక్క రామునే ఎదిరించండి.

ఇనుప గుదియలు నిశిత ఖడ్గములు
తోమరమ్ములు గండ్ర గొడ్డకుల.
రాజు ఆనతిని వీరులందరూ
రణోత్సాహులై పోరుకు సాగిరి

యుద్ధకాండము

అసుర సేనలు సూర్యోదయమున
వానర వీరుల పైకి దూకిరి
కపులు వృక్షములు కొండరాళ్ళతో
ఎదిరించిరి అ రాక్షస సేనను.

భీకరమైన పోరు సాగెను
మేను వణకెడి సమరము జరిగెను
రక్త ధారలతో నేల తడిసెను
లేచిన దుమ్ము అణగిపోయెను.

రథ గజములు ఏటిగట్టుగ-
తెగిన గుఱ్ఱములు చేపలు కాగ-
రథ ధ్వజములవి వృక్షములయి
విగతజీవులు తెప్పలుకాగా.

రక్త ప్రవాహము నదిలా పారెను
రక్త ప్రవాహమునందు తడియుచు
ఎగురుచు కపులు పోరుచుండిరి
అసురుల నంతము చేయుచుండిరి.

రక్కసి ముఖములు రక్కుచుండిరి
కోరలకొరికి జుట్టుపీకిరి
పండ్లతరువుపై పక్షులన్నటు
ఒక్కొక్కఅసురుని పైకెగ్రబాకిరి.

అసురులంతట విజృంభించిరి
ఘనమగు గదలతో కొట్టసాగిరి
ఖడ్గములతో గండగొడ్డకుల
శరముల-కపులను కూల్చసాగిరి.

రాక్షసులటుల విరుచుకుపడగ
దిక్కుతోచక నిలచిరి కపులు
వారందరును వడిగాపోయి
రామచంద్రుని పదములవ్రాలిరి

తేజోవంతుడు లోకరాక్షకుడు
ఘనచాపముతో ముందుకురికెను
అసురులపైన ఆమోఘ శరములు
అగ్నివర్షముగ విడువసాగెను.

గ్రీష్మఋతువులో సూర్యుని దరికి
మేఘములెటుల చేరగలేవో-
అటులేరాముని చెంతకుఅసురులు
చేరలేకనట ఆహుతియైరి.

గాలి మనకు మరి కనబడకున్నను
గాలికితరువులు కూలుచున్నటు
రాముడుమాత్రము కనబడకున్నను
శరములు మాత్రము తగులుచుండెను.

మహారథములు విరిగికూలెను
మహారథులు అటతెగిపడుచుండిరి
మహావేగముగ శరములు తగిలెను
మహాత్ముడా రాముడుఎచటో?

మరిమరిచూడగ వ్యవధేలేదు
గురితోశరముల చీల్చుచుండెను
తిరిగిపోరెడి సమస్యలేదు
శరములువచ్చెడి దిక్కుతెలియదు.

అడుగోవాడే రథములకూల్చెను
వాడే-వాడే-సేననుకూల్చెను
అనుచు అరచుచు వశ్యతెలయక
అసురులు కనబడు అసురుని చంపిరి.

కనబడునట్టి అసురుని వారు
రాముడుఅనుకొని చంపసాగిరి
రామమయముగాతోచెను రణము
గాంధర్వాస్త్రము రాముడువిడచెను.

ఓక్కరాముడే వేల రాములుగ
ఉక్కడగించెను గాంధర్వాస్త్రము
గుండ్రగతిరిగెడి బంగరు విల్లు
కనులకుకనబడి కూల్చెనసురులను.

తనువే నాభిగ వెలుగుచుండగ
బలమే జ్వాలగ ఎగసిపడగను
శరములు పత్రమ్ములుగా తోచగ
చాపము ఘనమగు అంచుగనగపడ.

వింటి సవ్యడి మహాఘోషయై
పరాక్రమమ్మే వక్షస్థలమై
దేహకాంతి యది వెలుతురు కాగా
దివ్యాస్త్రములు ధారలు కాగా.

యుద్ధమునందు విజృంభించిన
“రామ చక్రము” అసురుల పాలిటి
కాల చక్రముగ తోచి-రక్కసుల
త్రుంచివేసెను అవలీలగను.

వాయువేగమున పోగల రథములు
ఏడు కోట్లను-ఇరువది తొమ్మిది
లక్షలు కూల్చెను-మహారణమున
రామ బాణముల కెదురే లేదు.

పదమూడు కోట్లపై పది రెండు లక్షలు
ఆపై ఇరువది వేల సంఖ్యలో
మదపు చేనుగులు మన్నున కలిసెను.
రామ కిరణములు దహించి వేసెను.

పదికోట్లపై ఇరువది లక్షలు
ఆపై అరువది వేల సంఖ్యలో
అశ్వకులున్న అశ్వము లచట
అంతమైనవి రామ బాణముల.

నూట నలుబదిఐదు కోట్లపై
ఎనుబది లక్షల కాల్యలమ్ములు
గడియలొ మూడే వంతుల వ్యవధిలో
కూల్చెను రాముడు అగ్ని శరములతో.

కామరూపులు అతి బలవంతులు
చతురంగ బలముల సేనలయండు
చావగ మిగిలిన అసురులు కొందరు
పరుగిడిపోయిరి లంకలోనికి.

కూలిన గజములు అశ్వమ్ములతో
అసువులు బాసిన అసుర వీరులతో
చుద్ర దేవుని క్రీడాభూమిగ
తోచెను అచ్చటి సమరాంగణము.

ప్రక్కన నిలచిన వానర రాజును
విభీషణాఖ్యుని-వాయునందనుని
జాంబవంతుని మైంద ద్వివిదుల
ధర్మాత్ముడు శ్రీరాముడు గాంచి

పలికెను రాముడు వీరవరేణ్యుడు
“ఇంతటి శక్తి-అస్త్ర బలమ్ము
త్రినేత్రునకును-నాకేగలదు
మరి యింకొకరికి లేనేలేదు.”

రాముని మాటలు వినిన భక్తులు
ముకుళిత హస్తములన్న కమలములు
రామచంద్రుని పదముల నుంచిరి
పొంగిపోయిరి రాముని గాంచి.

పరాక్రమమ్మున ఇంద్రుని మించి
అస్త్ర శస్త్రముల అమోఘమ్ముగా
అసురుల త్రుంచి అలుపు నెరుగని
రాముని పొగడిరి దేవతలందరు.

॥దురఘరాముని॥

95

లంకలో రాక్షస స్త్రీల విలాపము

రామ బాణములు రణ రంగములో
చతురంగ బలములను కూల్చివేసినటు
వార్తను వినిరి లంకలో స్త్రీలు
వెన్నుచూపిన వీరుల గాంచిరి.

బంగరు ములుకుల శరముల తప్పుకు
పరుగిడి వచ్చిన వారిని గాంచిరి
భర్తలు, పిల్లలు, తోబుట్టువులు
పోగా స్త్రీలు లంకలో నేడ్చిరి

“బాన కడుపుతో, ఊగెడి పొట్టతో
కురూపి, ముసలి, రోత ముఖముతో
అందగతైనని ఆ శూర్పణఖ
మన్మథమూర్తిని మోపించినదట.

నెరసిన జుట్టు ముడుతల మేను
ముసలిది ముచ్చటపడినది-ఖర్మ
దుర్ముఖి మిక్కిలి పాపచరిత్ర
ధర్మాత్ముని శ్రీరాముని వలచెను.

మన దౌర్భాగ్యము ముసిలిదానిచే
అంతటి పనిని చేయించినది
ఖరదూషణులను అసుర వీరులను
పొట్ట పెట్టుకొనె ఆ పాపిష్ఠి.

చెల్లెలి కొరకు మన మహారాజు
ఆ యిల్లాలిని అపహరించెను
మహాపురుషునితో వైరము తెచ్చెను
జానకి మాత్రము లొంగనెలేదు.

సీతను కోరిన విరాధు డసురుడు
రాముని కోలతో కూలిపోయెను
అది చాలద? శ్రీరాముని తెలియగ
అసురులు మిగలరు అని తెలియుటకు.

ఖర దూషణులు త్రిశిర యోధులను-
జనస్థానమున వీరులందరిని
ఒక్క రాముడే ఉక్కడగించెను
అది చాలద శ్రీరాముని తెలియగ!

యోజనవిస్తృతి కరములు జాచి
అరచుచు ప్రాణుల కబళించేటి
కబంధు నతడు కూల్చెను కావా?
అది చాలద శ్రీరాముని తెలియగ!

ఇంద్రకుమారుని అతిబలశాలిని
మేరుగిరితో సరిపోలేడి వాలిని
ఒక్క బాణమున కూల్చెను రాముడు
అది చాలద శ్రీరాముని తెలియగ!

ఋష్యమూకమున దిక్కుతోచక
దిగులుతొనున్న వానరవీరుని
ఆదరించెను రాజ్యము నిచ్చెను
అది చాలద శ్రీరాముని తెలియగ!

ధర్మమార్గమును తెలిపెను తమ్ముడు
విభీషణాఖ్యుని హితము వినినచో
అసురులందరికి శుభము కలిగెడిది
కాలదన్నెను మన మహారాజు.

ధనపతి సోదరుడైనను కానీ
మంచికి దూరము మన మహారాజు
విభీషణుని హితవాక్యము వినినచో
రుద్రభూమిగా మారదు లంక.

కుంభకర్ణుడు-ఎంతటివాడు!
ఇట్టే కూలెను రామబాణమున
అతికాయుడును ప్రియపుత్రుడును
కూలిపోయిరి లక్ష్మణ శరముల.

ఇంత జరిగినా రాజుకు తెలియద!
ప్రియబాంధవులు పోయిరి గాదా-
నాయన-నాథా! ఓ సోదరుడా!"
అనుచు అతివలు ఏడ్చిరి లంకలో.

“అంతమందిని కూల్చెను రాముడు
రుద్రుడౌ యముడో తెలయదుగానీ
మనిషిమాత్రము కానేకాడు
బ్రతుకుపైన ఇక కోరిక లేదు.

దశకంఠునికి యుద్ధము సరదా-
దశ తిరిగినదని తెలియకపోయెను
రాముడు నిలచిన సురలే చాలరు
అసురులు, వరములు లెక్కలోనివా?

మనుజునివలన మరణము లేనటు
మన మహారాజు అడగకపోయెను
మరి బ్రహ్మయినా ఇవ్వకపోయెను
మనుజునివల్లనె ముప్పు వచ్చెను.

బ్రహ్మవరమున గర్వాంధుడయి
సురలను హింసకు గురిచేయగను
ఉగ్రతపస్సును చేసి-దేవతలు
బ్రహ్మదేవుని మెప్పించగను

క్రూర రాక్షసులవలన వారికి
భయము లేనటు చెప్పెను బ్రహ్మ
అయినా ఆగక దేవతలందరు
శివుని చేరిరి-అభయము కోరిరి.

ప్రసన్నుడైన పార్వతినాథుడు
అసుర వినాశముకొరకై ఒక స్త్రీ
అవతరించును - ఆమెవల్లనే
అంతమగుదురు రాక్షసులనెను.

అదిగో - అది ఈ సీతగ వచ్చెను
అసురవినాశము జరుగుచున్నది
ఆకలితో ఆనాడు చచ్చిరి
ఆడుదానితో నేడు చచ్చిరి.

ధర్మదూరుడగు రాజు చేసిన
దుష్కార్యమునకు మనమందరము
ఆహుతి అయ్యెడి రోజు వచ్చెను
కాలయమునిగ రాముడు వచ్చెను.

మనల నింక రక్షించరెవ్వరును
కార్చిచ్చునందున కాననమందలి
ఆడుదంతుల తీరుగ నుంటిమి
ఆదుకొనెడి వాడింకెవ్వడు.

సర్వము నెరిగి సమయము గాచి
విభీషణాఖ్యుడు శరణు కోరెను.”
అనుచు ఏడ్చుచు కౌగలించుకొని
మరిమరి ఏడ్చిరి మగువలు లంకలో.

॥శ్రీరఘరాముని॥

96

రావణాసురుడు రణరంగమునకు వచ్చుట

ప్రతి గృహమందు రాక్షస స్త్రీలు
విలపించుట వినె రాక్షసరాజు
ముహూర్తకాలము యోచన చేసెను
ఉగ్రరూపమును దాల్చెను రాజు

పంటితొ పెదవిని కొరికెను కసిగా
కన్ను లెఱ్ఱబడి కాలాగ్నివలె
బుసలను విడచెడి రాజును గాంచి
అతని సేవకులు హడలిపోయిరి

క్రోధవశుడయి మాటలు తడబడ
చెంతనెవున్న మహావీరులను
మహాపార్శ్వని మహాదరులను
విరూపాక్షుని చూచి పలికెను:

“ఆజ్ఞను వినుడు! వీరులందరు
పోరుకు సిద్ధము కావలె నిపుడే”
భయపడి వణకిరి రాజును గాంచి
బయలుదేరిరి ఉత్సాహముతో.

ఆశీర్వాదమునందుకు యోధులు
రణోత్సాహులై నిలబడిరపుడు
ఏలికజయమును ఆకాంక్షించుచు
ఆశీస్సులను ఒసగిరివీరులు.

అసురయోధులతో పలికెనురాజు:
అట్టహాసముగ నవ్వుచు పలికెను:
“లయకాలములో రవికిరణములగు
శరముల కూల్చెద దాశరథులను.

ఖరాదియోధుల కుంభకర్ణుని
ఇంద్రజిత్తును ప్రహస్త వీరుల
చంపిన రిపుని యమసదనమునకు
పంపుటఆగును ప్రతీకారము.

మేఘములన్నటు శరములువదలగ
నింగీ, నదులు కడలియు దిక్కులు
కనబడవింక - వానరవీరుల
కూల్చెద - నా పగ తీరును అపుడు.

వాయువేగమున పోగలరథమున
చాపముఅనెడి సంద్రమునుండి
శరములుఅనెడి అలలు లేచును
వానరవీరుల ముంచివేయును.

నేలనుకూలిన వానరయోధులు
వాలములున్న కవులందరును
తూండ్లతొనున్న తామరపూలై
ధరణికి శోభను చేకూర్చెదరు

ఒక్కొక్క శరమున వందలు కూలగ
పెనిమిటి, తనయుని, తోబుట్టువులను
కోల్పోయిన ఈ అసురాంగనల
కంటిసీరది ఆగుట జరుగును.

కూలిన కవులతోనింపెద నేలను
నక్కలు, గ్రద్దలు తిను నా మాంసము
యోధులార! నారథమును ఇపుడే
అలంకరించి తీసుకురండు.

నా ఘనచాపము తీసుకురండు
మిగిలినవీరులు బయలుదేరుడు.”
మహాపార్శ్వుడు ఆనతివినెను
సేనాధ్యక్షుల కాదేశములిడె.

సేనాధ్యక్షులు ప్రతిగృహమందలి
మిగిలినయోధుల ప్రోత్సహించిరి
ముహూర్తకాలమునందే అసురులు
ఆయుధాలతో నిలచిరిపోరుకు.

పరిఘ పట్టన ముద్గరమ్ములతో
ఖడ్గ ముసలములు గండగొడ్డకులు,
శక్త్యాయుధములు, చక్రాయుధములు,
భిండిపాలములు, బడితలు తీసుకు

అసురయోధులు సిద్ధముకాగా
ఘనమగు నరదము సిద్ధపరచగా
తేజోవంతుడు రావణప్రభువు
వెలుగులుచిమ్మెడి రథమునెక్కెను.

రాక్షసయోధులు వెంబడిరాగా
భీకరరూపుడు లంకేశ్వరుడు
బలముతో భూమిని చీల్చునట్లుగా
వడిగాసాగెను రణరంగమునకు.

రావణునానతి తలనుధరించి
మహాపార్శ్వుడు - మహాదరుండు
విరూపాక్షుడు సేనతో కదలిరి
జయకాంక్షులు ఆ వీరులు సాగిరి.

పైకిఎత్తిన ఘనచాపముతో
ప్రళయకాలమున సర్వజగతిని
నాశముచేసే యమునితీర్థగా
మహారథుడు తన తేరుతో సాగెను.

రామలక్ష్మణులు ఉన్నదిక్కునకు
జవనాశ్వములు పూన్చినరథమున
రావణరాజు సాగుచుండగా
అపశకునములు అగుపించినవి.

సూర్యునికాంతి తరిగిపోయినది
దిశలచీకటులు క్రమ్ముకొన్నవి
అమంగళముగా నరచెనుపక్షులు
ధరణివణకెను అశుభసూచనగ.

నెత్తుటివాన కురిసెనప్పుడు
రథాశ్వముల కాలుజారెను
రథధ్వజముపై గ్రద్దప్రాలెను
నక్కలు భీకర ఘోషచేసినవి.

వామభుజమ్ము - వామనేత్రము
అదరెను రాజుకు అశుభసూచనగ
ముఖకాంతులవి మారిపోయెను
గొంతులొ దైన్యము తొంగిచూచెను.

పిడుగుపడినటు ఉల్కారాలెను
కాకులు, గ్రద్దలు అమంగళమ్ముగ
ఎదురుగవచ్చి అరవసాగెను
కాలచోదితుడు కాలదన్నెను.

రావణాసురుని రథసవ్వడిని
వినిరి వానరులు-అసురులగాంచిరి
కపిసేనలవి సిద్ధమయినవి
ఉభయసేనలు దూకెనుముందుకు.

ఇరుపక్షములలో వీరవరేణ్యులు
ఘనసంగ్రామము చేయసాగిరి
క్రుద్ధుడైన ఆ లంకేశ్వరుడు
బంగరుములుకుల శరములు వదలెను.

రావణ శరములు తగిలిన వీరుల
తలలు తెగినవి గుండెలు చీలెను
కన్నులూడెను తెగెను కర్ణములు
శ్వాసలేక మరి కొందరు ఒరిగిరి.

గ్రుడ్లను త్రిప్పుచు లంకేశ్వరుడు
ఉగ్రరూపుడై ఏదిశలో తను
శరములు వేయుట ఆరంభించెనొ
ఆ దిశలోని కవులు కూలిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

97

సుగ్రీవుడు విరూపాక్షుని కూల్చుట

రావణాసురుడు వదలిన శరముల
వానర యోధుల తనువులు తెగెను
రణరంగమున విసరివేసినటు
మృత వానరులు కనబడిరచ్చట.

అగ్నిహోత్రమున మిడుతల మాదిరి
మంటల చిక్కిన మత్తేభములన
శరముల తాకిడి కోర్కెగలేక
అరపుల పరుగిడి రాకపి వీరులు

గాలి-మేఘమును చెదరగొట్టినటు
చిందరవందర చేయుచు కపులను
వానరసేనను నేల కూల్చుచూ
రాముని తాకగ ముందుకురికెను

పోరాటముతో వానర వీరులు
పరుగులెత్తుట సుగ్రీవుడు గని
అసుర వీరులతో పోరగ నెంచెను
పరాక్రమమ్ము చూపగ నెంచెను

వానర సేనకు సుషేణు యోధుని
రాక్షగ నుంచి ఘనమగు తరువుతో
రాక్షస వీరులపైకి దూకెను
శిలలు, తరువులతో కపులు నిలచిరి

భీకర గర్జనతో సుగ్రీవుడు
ఘన వృక్షముతో అసురుల కూల్చి
రాక్షస ముఖ్యులపైకి దూకెను
ప్రళయ కాలమున అగ్నిగ మారెను.

పులుగు గుంపుపై రాళ్ళ వానను
కురిపించెడి ఘన మేఘము రీతి
శిలా వర్షమును సూర్యతనూజుడు
అసుర సేనపై కురియజేసెను.

వజ్రాయుధపు దెబ్బకు గిరులు
చిందర వందర అయిపోయినటు
తలలు, తనువులు చితికిన అసురులు
నేలకూలిరి రణరంగమున.

చావక మిగిలిన అసురులు కొందరు
పరుగులెత్తిరి నాల్గు దిక్కులకు
అసుర సేనలు పరుగులు తీయుట
విరూపాక్షుని కంట పడినది.

ఆ విలువీరుడు విరూపాక్షుడు
పేరు చాటుకొని అరదము నుండి
ఎగిరి-ఏనుగును అధిరోహించి
సింహగర్జన ఘనముగ చేసి

సుగ్రీవునిపై శరములు వదలెను
భయము తీర్చెను అసుర వీరులకు
నిశిత శరములు బాధించగను
అసురుని కూల్చగ ఆట సుగ్రీవుడు

మహాతరువు నొకదాని నందుకొని
మహాతరంగము పైకిలేచినటు
ముందుకు దూకి-కరిని మోదగా
కరి ఎగిరినదొక ధనువు ఎత్తునకు.

ఎగిరిపడిన ఆ ఘతేభమ్ము
రక్తము గ్రక్కెను అసువులు వీడెను
అసువులు నిలువగ విరూపాక్షుడు
దూకెను క్రిందకు ఏనుగు నుండి.

నిండుగ నిలచిన సుగ్రీవునిగని
కరవాలముతో ముందుకురికెను
ఘనమగు శిలను వానర రాజు
అసురునిపైకి బలముగ విసరెను.

నేర్చుగ అసురుడు దెబ్బ తప్పుకొని
కత్తితో కొట్టెను వానర రాజును
అంతటి దెబ్బకు ఆ సుగ్రీవుడు
చలించిపోయెను - తిరిగి తేరుకొని.

వజ్రము పోలేడి ఒక్క గ్రుద్దను
అసురుని వక్షమునందు గ్రుద్దెను
దానితో అసురుడు క్రోధము పెరిగి
కత్తితో కొట్టెను కవచముపైన.

వానరరాజు - దెబ్బకు ఊగెను
వెంటనే బలముగ చరచె సుగ్రీవుడు
నేర్చుగ దెబ్బను కాచి అసురుడు
గుండెల గ్రుద్దెను వానరరాజును.

కోపము పెరిగెను సుగ్రీవునికి
వజ్రాయుధముతో కొట్టినట్టుగా
గ్రుద్దెను - అసురుని ముఖముమీదను
ముక్కునుండి రుధిరమ్ము కారెను.

గిరిపై పారెడి సెలయేరువలె
నాసికనుండి రక్తము కారెను
నెత్తుట తడిసి విరూపాక్షుడు
నేలకొరిగెను అసువులు వీడెను.

అసురవీరులు, వానరయోధులు
తనువులు మరచి పోరిరి ఘనముగ
ఆనందముతో కపులు పోరిరి
ఆవేశముతో అసురులు పోరిరి.

విరూపాక్షుడు కూలుట గాంచి
దుఃఖమువలన ఎగసిన కసితో
గంగానదివలె పొంగిన వీరులు
పోరిరి అచ్చట కపిసేనలతో.

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

98

వానరరాజు మహోదరుని త్రుంచుట

వేసవిలోన నదీ జలములు
తగ్గిపోయినటు - పోరెడి వీరులు
నేలకొరుగుచు అంతము కాగా
రావణరాజుకు విషయము తెలిసెను.

విరూపాక్షుడు కూలుట గాంచెను
దుఃఖమునందెను క్రోధము పెరిగెను
మహోదరుని ఉత్సాహపరచెను
ప్రభువు రుణమును తీర్చగ కోరెను.

ప్రభువుపైన విశ్వాసము కలిగిన
మహోదరుండు సరియని పలికి
వానర సేనలొ జొరబడి పోరెను
నిశితశరములతో కపులను కూల్చెను.

కరచరణములు తెగిపడుచున్న
కపులను గాంచి ఉత్సాహముతో
అసురులు ముందుకు దూకిరి అనిలో
వానరవీరులు కలవరపడిరి.

వానరయోధులు కొందరుపోయి
వానరరాజు చెంత జేరిరి
అంతయు గాంచిన ఆ సుగ్రీవుడు
మహోదరుని అట కూల్చగ నెంచెను.

పర్వతమంతటి బండను విసరెను
అసురుడు వచ్చెడి గిరిని గాంచెను
ఒడుపుగ శరములు వదలి-వచ్చెడి
రాతిని త్రుంచెను తునకలుగాను.

బృంధముక్కలై పడుట గాంచిన
సుగ్రీవుడు ఒక సాలవృక్షమును
మహోదరునిపై విసరగ నంత
శరముల త్రుంచెను దానిని అసురుడు.

సుగ్రీవునికి క్రోధము హెచ్చెను
అచ్చటనున్న పరిఘను చేకొని
గిరున త్రిప్పి తురగమ్ములపై
విసరెను-చచ్చెను రథతురగములు.

రథమునుండి ఆ అసురుడు దూకి
ఘనమగు గదతో పోరుకు వచ్చెను
ఆయుధాలతో వీరులిద్దరు
పోరగసాగిరి ప్రళయముగాను.

రవితేజముతో వెలిగే గదను
విసరెను అసురుడు సుగ్రీవునిపై
పరిఘను విసరెను వానరరాజు
గదయు-పరిఘయు విరిగిపడినవి.

వానరరాజు నేలనుబడిన
ముసలాయుధమును తీసి విసరగా
అసురుడు మరియొక గదను విసరగా
గదయు-ముసలము విరిగిపడినవి.

అంతట వీరులు ద్వంద్వ యుద్ధమున
తలపడి పిడికిట పొడుచుకొనుచును
అరచేతులతో చరచుకొనుచును
తన్నుకొనుచును నేలనుబడిరి.

రివ్వునలేచిరి ఇద్దరు వీరులు
ఒకరిని ఒకరు విసరుకొనుచును
గ్రుడ్డుకొనుచును అలసిపోయిరి
అమోఘబలముతో పోరిరి వారు.

మహోదరుండొక ఖడ్గము-డాలు
చేతధరించి ముందుకురికెను
సుగ్రీవుడును నేలనుబడిన
ఖడ్గము-డాలు అందుకు నిలచెను.

వీరులిద్దరూ కరవాలములతో
అనేక ఒడుపులు తెలిసి పోరిరి
గిట్టున తిరుగుచు-ముందుకు దూకి
ప్రక్కకు తిరుగుచు పోరు సలిపిరి.

అంతట అసురుడు అమిత బలముగా
ఖడ్గముతో సుగ్రీవుని పొడవగ
గురితప్పిన ఆ నిశితఖడ్గము
డాలుతో దూరెను బయటకు రాదు.

కత్తిని బయటకు లాగుచుండగా
కుండలాలతో శిరస్త్రిణముతో
వెలుగుచునున్న అసురుని శిరమును
వానరరాజు నరికెను ఓడుపుగ.

తలతెగి అసురుడు నేలకూలెను
మిగిలినసేనలు భయపడిపోయి
ప్రాణమ్ములు అరచేత నుంచుకొని
నలువంకలకు పరుగులెత్తిరి.

మహోదరుని అట రణమునకూల్చి
మహానందముగ కపులతోకలసి
సింహనాదమును చేసెనురాజు
సంతోషముతో గాంచెను రాముడు.

దశగ్రీవునకు కోపముపెరిగెను
రాక్షసవీరులు భీతిలిపోయిరి
సూర్యతేజముతో సూర్యకుమారుడు
విజయలక్ష్మితో వెలుగులుచిమ్మెను.

మహావీరుని సుగ్రీవుని గని
నింగిని సురలు-సిద్ధులు-యక్షులు
నేలను జీవులు ఆనందించిరి
వానరరాజుకు దీవనలిడిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

99

అంగదుడు మహాపార్శ్వుని అంతముచేయుట

సుగ్రీవునిచే మహావీరుడగు
మహోదరుండు కూలిపోవుట
మహాపార్శ్వుడు కన్నులగాంచి
క్రోధవశుడయి కన్నులెఱ్ఱబడి

అతివేగముగ నిశితశరములను
అంగదుసేనలపైకి విడచెను
తొడిమనుండి మరి పండ్లురాలినటు
రాలిపడినవి కపుల శిరస్సులు.

కర, చరణములు తెగెనుకపులకు
చీల్చివేసెను శరములు కపులను
వానరయోధులు నిలబడలేక
అమితదుఃఖమున మునిగిపోయిరి.

వానరయోధుల బాధనుచూచి
పర్వసమయమున పొంగుకడలివలె
అంగదుడపుడు ముందుకుదూకెను
రవివలె వెలిగెడి పరిఘనువినరెను.

పరిఘపాటుకు కన్నులుతిరిగి
నిలబడలేక మహాపార్శ్వుడు
తన సారథితో నేలనుబడెను
తెలివిదప్పెను ఆ నిమిషములో.

కాటుకకొండగతోచు వీరుడు
అమితవిక్రముడు గవాక్షుడపుడు
ఘనశైలమ్మును చేతధరించి
కూల్చివేసెను రథాశ్వములను.

కొంతసేపటికి మహాపార్శ్వనికి
తెలివికలిగినది - వెంటనే వీరుడు
అమోఘశరములు గవాక్షుపైన
అతిలాఘవముగ విడువసాగెను.

జాంబవంతుని వక్షస్థలమును
మూడమ్ములతో గాయపరచెను
బాధనుపడెడి జాంబవంతుని
గవాక్షులనుగనె అంగదవీరుడు.

ఆవేశమ్మున వాలికుమారుడు
అమోఘమైన పరిఘనుగైకొని
గిరగిరత్రిప్పి విసరివేయగా
అసురునిధనుసు విరిగిపోయెను.

అంతటితో ఆ పరిఘ ఆగక
అసురుని మకుటము నేలకురాల్చెను
అంగదుడంతట అమితవేగముగ
అసురుని చరచెను తన అరచేతితో.

దెబ్బగట్టిగా తగిలెనసురునకు
కృద్ధుడయ్యెను రాక్షసవీరుడు
గండ్రగొడ్డలిని రివ్వన తీసెను
అతి పదునుగ ఆ గొడ్డలి యున్నది.

అంగదుమెడపై గండ్రగొడ్డలితో
కొట్టెడియత్నము చేసెనసురుడు
ఒడుపుగతప్పుకు అంగదుడపుడు
ఘనమగు గ్రుద్ధును ప్రసాదించెను.

మల్లయుద్ధమున పండితుడైన
అంగదుడపుడు ఎదురుగపోయి
అసురుని గుండియపైన పొడిచెను
అసురుని గుండియ చితికిపోయెను.

రక్తముగ్రక్కి అతిభీకరముగ
అరచుచు - వీరుడు మహాపార్శ్వడు
నేలనుబడగ చూచిన అసురులు
కలవరపడిరి భీతిలిపోయిరి.

సంతోషముతో ఆ కపియోధులు
లంకపగులునటు సింహనాదములు
చేయుచుండగా నింగిని సురలు
విజయఘోషను ముందుగ చేసిరి.

నింగి, నేల సింహనాదముల
నిండిపోవగా ఇంద్రునివైరి
అమితాగ్రహమున బుసలను విడచుచు
పోరగనిలచెను మనుజోత్తమునితో.

॥శ్రీరఘరాముని॥

100

రామ రావణ యుద్ధము

మహావీరులగు విరూపాక్షుడు
మహాపార్శ్వ మహాదరాదులు
రణమున కూలుట గాంచి రావణుడు
కోపానలమున జ్వాలగ నిలచెను.

సారథి వంక చూచి పలికెను
“రామ లక్ష్మణుల చంపివేయవలె
నావారిని ఆ వీరులు చంపిరి
లంకాపట్నము ముట్టడించిరి

అసువులు బాసిన వారి బంధువుల
దుఃఖము నేనే తీర్చగ వలెను
రామ తరువును నరికి వేయవలె
సీతా పుష్పము నందుకోవలె

వానర రాజు జాంబవంతుడు
అంగద హనుమ కుముదుడు నీలుడు
గంభ మాదన మైంద ద్వివిదులు
రామ తరువుకు శాఖలగుదురు

శాఖలతో ఆ రామ తరువును
నేలకు త్రోసెద నా శౌర్యముతో
అపుడే సీతాపుష్పము దక్కును
రథము తోలుము కోరిక తీరగ."

మహావీరుడటు చెప్పిన వెంటనే
మహారథమది ముందుకు సాగెను
ఆ రథ ఘోష దిశల మ్రోగెను
ధరణిమీద గిరులన్నియు వణకెను.

అడవులు, నదులు, గజములు, గిరులు
చరాచరములు చలించిపోయెను
లంకేశ్వరుడు భీకరమైన
తామసాస్త్రమును ప్రయోగించెను.

తామసాస్త్రము అగ్నిహోత్రమై
వానర యోధులమీద పడినది
కాలిరి కొందరు-పరుగులెత్తిరి
ధూళి నింగికి ఎగసి పడినది.

వందలకొద్ది వానర యోధులు
భయపడి పరుగులు తీయుట గాంచి
రామ భద్రుడు ఘన చాపమును
చేత ధరించి నిలచెను నిండుగ.

నింగికి తగులుచు నున్నటులున్న
దివ్య చాపముతో రామచంద్రుడు
అనుజుడు లక్ష్మణమూర్తితో నపుడు
ఉపేంద్రుతోడుత ఇంద్రుడామెను.

పద్మపత్ర విశాల నేత్రుని
రవి వలె వెలిగెడి రామచంద్రుని
రావణాసురుడు కన్నుల గాంచెను
సోదరు లిరువురు గాంచిరి అసురుని.

ఉత్సాహముగా రామచంద్రుడు
వింటితో చేసెను ఘనమగు సవ్యడి
భూమి చీలినటు ధ్వని ఎగసినది
భయముతో వణకెను ఆ రణభూమి.

రాముడు చేసిన వింటి సవ్యడికి
భయపడి నేలను పడిరి అసురులు-
రావణు శరములు తగిలిన కపులు
అసువులు బాసి నేల కొరిగిరి.

రామలక్ష్మణుల ముందు నిలచిన
లంకేశ్వరుడు-రావణ రాజు
సూర్య చంద్రులను అమావాస్యలో
తాకెడి రాహువు పోలియుండెను.

లక్ష్మణమూర్తి రావణాసురుని
ముందుగ తాకగ నుత్సహించగా
రాముడు సరియని ఆనతి నిడగా
శరముల వదలెను రామానుజుడు

చాపము వంచి శ్రీకరమూర్తి
అగ్నినిబోలు శరములు వదలెను
అస్త్రవేత్తయగు రావణాసురుడు
వచ్చెడి శరముల త్రుంచెను నింగిని.

లక్ష్మణమూర్తి వదలిన శరముల
ఒడుపుగ త్రుంచెను లంకేశ్వరుడు
ఒక శరముతో ఒక అమ్మును కొట్టెను
పది శరములతో పదిని త్రుంచెను.

వరబల గర్వితుడగు రావణుడు
లక్ష్మణమూర్తిని దాటుకుపోయి
గిరివలె చెదరక నిలచిన రాముని
గుండె దిటవుతో శరముల తాకెను.

క్రోధానలముతో కన్ను లెఱ్ఱబడ
శరవర్షము కురిపించె రావణుడు
జలధారవలె శరములప్పుడు
రావణు చాపమునుండి వెడలెను.

కోదండముతో రామచంద్రుడు
కత్తులపోలు శరములు వదలి
ఆసురుని అమ్ములు త్రుంచివేసెను
శరముల పోరిరి ఆ రణధీరులు.

రామ రావణులు శస్త్రకోవిదులు
అమితవేగమున నిశితశరములు
విడచుచు-వాటిని తప్పకొనుచును
విజయకాండతో పోరు సలిపిరి.

అతిచిత్రముగ ధనుసు త్రిప్పుచు
వచ్చెడి శరముల తప్పకొనుచును
నాశము చేసెడి రుద్ర, యములవలె
రామ రావణులు పోరు సలిపిరి.

రామ రావణ సంగ్రామము గని
సర్వజగత్తు వణకిపోయెను
ప్రాణికోటులవి తల్లడిల్లినవి
నింగి శరములతో నిండిపోయినది.

తళతళలాడే నిశిత శరములతో
నింగి పూర్తిగా నిండిపోవగా
శరముల మధ్యలొ నిలచిన సందులు
నింగికి కూర్చిన కిటికీలయినవి.

సూర్యాస్తమయము అయినదంతట
చిమ్మచీకటిని కలుగచేసెడి
మేఘములన్నట రామ-రావణులు
భీకరయుద్ధము చేయుచుండిరి.

రాముని చంపగ రావణు యత్నము
రావణు కూల్చగ రాముని కోరిక
వృత్రాసుర దేవేంద్రుల పోలి
యుద్ధభూమిలో పోరిరి వీరులు.

యుద్ధకాండము

ఇరుసేనలవి దూరము నిలచెను
వారిని చూడగ వశపడకున్నది
అస్త్రశస్త్రముల అతిసమర్థులు
ధనుర్విద్యలో సమఉజ్జీలు.

ఏ దిశలో ఆ ఇద్దరు వీరులు
శరములు వదలిన - ఆ దిక్కులలో
రెండు సంద్రములు ఏకమైనటు
నింగికి లేచే అలల పోలెను.

లోక కంటకుడు రావణాసురుడు
శరవిన్యాసము చూపుచు నంత
రామచంద్రుని నొసట - శరములతో
కొట్టి నిలచెను అట్టహాసముగ.

నల్ల కలువల రేకుల పోలు
శరములు నొసటను తాకుచున్నను
లక్ష్మ్యపెట్టక రామచంద్రుడు
నిలచి పోరెను కోపము హెచ్చెను.

ఉగ్రమహోజ్వల బాణపరంపర
మంత్ర జపముతో రామచంద్రుడు
రావణాసురుని పైకి వదలెను
ఘనకవచమునకు తగిలెను అమ్ములు.

మేఘ సమమగు ఆ కవచమ్ము
అభేద్యమైన దివ్య కవచము
శరములబాధ కలుగనీయక
రక్షణ నొసగెను లంకేశ్వరునకు.

అంతట రాముడు మంత్ర జపముతో
నొసట కొట్టెను నిశిత శరముల
వచ్చెడి శరముల అసురుడు రాల్చెను
బుసలతో రాల్చెను రాముని శరములు.

రావణాసురుడు ఉగ్రుడాయెను
బుసల సర్పమై నిట్టూర్పులతో
మహాభయంకరమైన అస్త్రము
అసురాస్త్రము సంధించి విడచెను.

అనేక శరముల నా అసురాస్త్రము
సృజించి ముందుకు వదలెనప్పుడు
సింహ, వ్యాఘ్ర ముఖముల పోలి
గ్రద్ద తలలను పోలెను అమ్ములు

కాకి తలలవలె కోడి తలలవలె
వృకము, నక్కల ముఖముల పోలి
ఖర వరాహ వదనంబుల పోలి
కుక్కు ముఖములను కొన్ని పోలెను.

నోటిని తెరచిన మొసలి తలవలె
బుసలు విడచు విష సర్పమ్ములన
అనేక శరముల నా అసురాస్త్రము
సృజించి ముందుకు పంపెను రణమున.

భీకర శరముల గాంచెను రాముడు
అగ్నిహోత్రుడన - సమరోత్సాహుడు
అగ్నేయాస్త్రము విడచెనప్పుడు
అమోఘాస్త్రము శరములనంపెను.

మండెడి జ్వాలతో నుండెడి శరములు
రవి వదనంబుల పోలెడి శరములు
తారాగ్రహముల ముఖముల శరములు
మెరపు తీగలై కొన్ని శరములు

అర్ధ చంద్రుని రూపపు టమ్ములు
ధూమకేతు వదనంపు టమ్ములు
పెద్ద కొరవులను పోలు శరములు
ఆగ్నేయాస్త్రము సృజించి వదలెను.

అసురాస్త్ర శరములను ఆకాశములో
ఆగ్నేయాస్త్రపు టమ్ములు కాలెను
అది గాంచిన ఆ వానర వీరులు
సింహనాదములు దిక్కుల నింపిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

101 యుద్ధ భూమినుండి రావణాసురుడు పరాజితుడై లంకకు ఏగుట

అసురాస్త్రమ్మది వ్యర్థము కాగా
క్రోధము పెరిగెను లంకేశ్వరునకు
మయు నిర్మితమగు రౌద్రాస్త్రమును
రామచంద్రుని పైకి వదలెను.

వెలుగులు చిమ్మే చక్రాయుధములు
సూర్యచంద్రగ్రహ సముదాయములన
దిశల వెలుగుతో నింపివేసెను
ఉత్తమ శరములు రాముడు వేసెను.

వజ్రాయుధమును పోలు శూలములు
ముసలాయుధములు గదలు ముద్గర
వివిధాయుధములు చాపము నుండి
ప్రళయ ప్రభంజన మన్నటు వెడలెను.

రామబాణములు చక్రాయుధముల
త్రుంచివేసెను ఆకాశములో
కోపము పెరిగి లంకేశ్వరుడు
ఎంతో కసిగా శరములు వదలెను.

అస్త్రవేత్త శ్రీరామచంద్రుడు
గాంధర్వాస్త్రము నంతట తీసి
సంధించగను దివ్యాస్త్ర మది
రౌద్రాస్త్రము నంతమ్ము చేసెను.

రాముని ఆయువుపట్లలో - అసురుడు
పది బాణములు సూటిగ వేసెను
శరములు వచ్చి తగిలియు రాముడు
చెదరక నిలచెను వీరవరేణ్యుడు.

కోపము పెరిగిన రావణాసురుడు
సౌరాస్త్రము సంధించి విడచెను
చక్రాయుధములు - మంటల మండుచు
బయలుదేరినవి చాపము నుండి.

శత్రుమూకను చీల్చెడి రాముడు
రావణాసురుని అవయవమ్ములలో
నిశిత శరములను విడచెను సూటిగ
శరనైపుణ్యము చూపుచు విడిచెను.

అసురులతో తన అన్న పోరుట
అనుజుడు చూచి-అన్న గారికి
అలుపు తీర్చగ ముందుకు వచ్చెను
ఏడు శరములతో కొట్టె నసురుని.

లక్ష్మణు శరములు దూసుకుపోయి
మనుజుని తల చిత్రించిన యట్టి
రావణాసురుని రథధ్వజమును
త్రుంచి-ముక్కలుగ నేలకూర్చెను.

తిరిగి లక్ష్మణుడు అతి బలవంతుడు
అమ్ములకొట్టెను రథసారథిని
కుండలాలతో మెరసే సారథి
శిరసును త్రుంచెను లక్ష్మణు బాణము.

విక్రమమూర్తి అంతట ఆగక
అయిదు శరములతో లంకేశ్వరుని
ధనుసు త్రుంచెను-ఘనమగు చాపము
విరిగిపడినది అసురుడు బెదరెను.

లక్ష్మణమూర్తికి అలుపుతీర్చగ
విభీషణాఖ్యుడు యోచనచేసి
ఘనమగు గదతో ముందుకు దూకి
రావణు రథ తురగమ్ముల కొట్టెను

పర్యతమంతటి గుర్రములవ్వి
నీలమేఘముల పోలు గుఱ్ఱములు
నేల కూలినవి-రావణాసురుడు
అతివేగముగా క్రిందికి ధూతెను.

తమ్మునిపైన క్రోధము పెరిగి
శక్తిమంతుడు రావణాసురుడు
శక్త్యాయుధము విసురుగతీసి
నూటిగ వినరెను తమ్ముని కూల్చగ.

శక్త్యాయుధమును గాంచి లక్ష్మణుడు
మూడు శరములతో కొట్టగ నపుడు
మూడు ముక్కలై బలమగు శక్తి
ఉల్కలమాదిరి నేలకు రాలెను.

రావణాసురుడు కృద్ధుడాయెను
నిత్యము తాను పూజచేసెడి-
కాలుడు భయపడునట్టి ఆయుధము
మరియొక శక్త్యాయుధమును తీసెను

వజ్రాయుధమును పోలు ఆయుధము
కాంతివంతమగు శక్త్యాయుధమును
బలముగ త్రిప్పెను రావణరాజు
మంట లెగసెను అతిభీకరముగ.

శక్త్యాయుధముతో విభీషణునికి
ప్రాణాంతకమగు ఆపద అనుచు
రామానుజుడు గ్రహించినాడు
విభీషణాఖ్యుని రక్షగ నిలచెను.

చాపము వంచి లక్ష్మణమూర్తి
రావణు కరముల శరములు విడువగ
శరపరంపర వచ్చుచుండగా
శక్తిని విడువగ ఆసాధ్యమయ్యెను.

శక్త్యాయుధపు విపత్తునుండి
తమ్ముని రక్షణ చేయగలిగిన
రామునియొక్క తమ్ముని గాంచి
గంభీరముగా పలికె రావణుడు:

“ఓయీ లక్ష్మణ! నీ బలమునకు
మెచ్చితి నేను, వాడు బ్రతికెను
వీడను నిన్ను శక్తిని విసరిన
చచ్చెదవీవు గుండెలు పగులును

నీ ప్రాణములను హరించి శక్తి
నెత్తుట తడసి నన్ను చేరును”
అనుచు రావణుడు మయనిర్మితమగు
మాయాశక్తిని బలముగ విసరెను.

శత్రుంజయమా శక్త్యాయుధము
మంటలు మండుచు గంటలు మ్రోగుచు
భీకర ధ్వనితో బయలుదేరెను
వజ్రాయుధమన కాంతులు వెలిగెను.

అమోఘమైన శక్త్యాయుధమును
రాముడుగాంచి శక్తితోపలికెను:
“శక్త్యాయుధమా! వ్యర్థమునీవై
లక్ష్మణమూర్తికి ఆపదనిడకుము.”

శక్త్యాయుధము క్రూరఫణివలె
విసురుగ లక్ష్మణు వక్షము తాకెను
మంటలమండుచు మెరయుచుశక్తి
వాసుకినాలుక అన్నటుతోచెను.

రామానుజుని వక్షస్థలమున
బలముగ తగిలెను శక్త్యాయుధము
ఘనమగు దెబ్బకు గాయమయ్యెను
మూర్ఛతో పడెను లక్ష్మణమూర్తి.

మనుజోత్తముడు రామచంద్రుడు
తమ్ముని దుఃస్థితిగాంచి కుమిలెను
కన్నులనీరు ప్రవహించినది
ముహూర్తకాలము ఆలోచించెను.

దుఃఖించుటకది సమయముగాదని
ధైర్యముతెచ్చుకు నిలచెనురాముడు
ప్రళయాగ్నివలె విజృంభించెను
అసురులచంపగ నిశ్చయించెను.

శక్త్యాయుధమున రక్తముకారుచు
నేలనున్న ఆ లక్ష్మణమూర్తి
ఫణిజొచ్చిన గిరి అన్నటుతోచెను
కపులకు లొంగక పోయెను శక్తి.

రామభద్రుడు బలముగ శక్తిని
వెలికిలాగెను విరచివేసెను
రావణాసురుని నిశితశరములను
లెక్కచేయక రాముడు నిలచెను.

శరములువచ్చి తగులుచున్నను
లక్ష్మణమూర్తిని కౌగిలించుకొని
హనుమసుగ్రీవుల వానరవీరుల
చూచిపలికెను రామచంద్రుడు:

“వీరులార! మీరందఱు ఇచట
లక్ష్మణమూర్తికి రక్షగనుండుడు
నేటికిదొరకెను రావణాసురుడు
ఇపుడే వీనిని వధించివేతును.

ఇందుకోసమే - ఈ సమయముకై
ఈ దశకంధరు దునుముటకొరకై
అబలహర్తను చంపుటకొరకే
అధర్మమును త్రుంచుటకొరకే.

వేచియుండిన చాతకప్రక్షికి
వేసవితదుపరి ముఖ్యుడొరికినటు
బహుకాలమునకు రావణాసురుడు
దొరకెను - వీనిని వధించివేతును.

విషఫణి కంటికి కనపడువాడు
బ్రతుకడు - అటులే ఈ దుర్మార్గుడు
బ్రతుకనియను - విడువనునేడు.
త్రుంచెదనేను విడువనునేడు.

ఎంతోసమయము పట్టునాకు
ప్రమాణముగా చెప్పుచుంటిని
ఒక్కముహూర్తపు వ్యవధిలోపలే
రామ రావణుల ఒకరేడొందురు.

మీరందఱును మహాయోధులే
ఎదురేలేని వీరవిక్రములు
జెచ్చటవుండి జరిగెడిపోరును -
రామ రావణ యుద్ధముగనుడు.

501

మిత్రులార! అట లక్ష్మీహరించెను
వనవాసమునకు వచ్చితినేను
దండకాటవిని తిరుగుచుంటిని
ఆలిని అసురుడు అపహరించెను

ముల్లోకములు దేవఋషులును
రామునిశక్తిని తెలిసెదరిపుడే
ధరణియుండువరకీ యుద్ధమును -
రామశౌర్యమును చెప్పుకొందురు.”

ఆ బాధలను మించినబాధ

రాముడు అటుల కపులకు చెప్పి

నా తమ్ముడు యటనే అనుబడుట
నా దుఃఖములు తీరుటకొరకై
దశముఖునిపుడే త్రుంచివేశెద.

లక్ష్మణమూర్తికి రక్షగనిలచి
స్వర్ణభూషిత నిశితశరములు
విడచెను ఘనముగ దశకంఠునిపై.

వాలినిఎందుకు త్రుంచినాడనో -

అంతటఅసురుడు రామునిపైన -

సుగ్రీవుని రాజుడచేసినాడనో

మండేశరములు ముసలాయుధములు

కపులను చేర్చుకువచ్చినాడనో

వర్షితమేఘములన్నటు విడచెను

కడలికిసేతువు కట్టివాడనో

అధునిక రోఘునసంగ్రామముదిజ్జరిగెనప్పుడు.

రామ రావణుల శరములు నింగిని
మహాధ్వనులతో నింపివేసెను
విరిగిన శరములు మంటల మండచు
చల్లినట్లుగా నేలను పడెను.

మహావీరుల వింటి సవ్యడుల
సర్వజగత్తు చలించిపోయెను
ప్రాణికోటి అట భయపడిపోయెను
ఆశ్చర్యములో మునిగిపోయిరి.

అమిత విక్రముడు రామచంద్రుడు
ఘనరోదండము త్రిప్పుచు నచ్చట
విజృంభించి శరములు వదలగ
సూటిగ తగిలెను రాక్షస రాజుకు

రామబాణములు బాధించగను
దిక్కుతోచక దీనవదనుడై
గాలికి చెదిరిన మేఘము రీతిగ
పరుగిడె లంకకు లంక ఏలిక.

॥శ్రీరఘరాముని॥

102 హనుమంతుడు రెండవ సారి ఓషధి పర్వతము తెచ్చి లక్ష్మణునికి స్వస్థత చేకూర్చుట

శక్తాయుధముతో నెత్తురు కారుచు
నేలను బడిన తమ్ముని గాంచి
అమిత కోపముతో పోరెను రాముడు
పోరుచు పలికెను సుషేణుగాంచి:

“ఓ సుషేణుడా! నా తమ్ముడిట
సర్పము రీతిగ పొరలుచుండెను
ప్రాణముకన్న మిన్న లక్ష్మణుడు
నేనీ దుఃఖము భరించలేను.

పోరెడి శక్తి పోవుచున్నది
సుగుణరాశి నా తమ్ముడు లేనిచో
నే సుఖపడుట ఎందుకోసము!
నేనిక ఎందుకు జీవించుటయా!

నా ముందరనే ఆ చుర్మార్గుడు
నా సోదరుని రణమున కొట్టెను
నా శౌర్యంబది వ్యర్థమైనది
ననుగన నాకే సిగ్గుగుచున్నది.

నా పరాక్రమము కుంటువడ్డది
ధనుసు నిలువక జారుచున్నది
శరములు విడువగ వశపడకున్నది
కంటతడితో నా దృష్టి నిలవదు.

తూలుచు నడిచెడి మనుజుని మాదిరి
సిలబడలేక తడబడుచుంటిని
అంతకంతకు దుఃఖము పెరిగి
అసువులపైన మమత తగ్గెను”.

అనుచు రాముడు యుద్ధభూమిలో
నరక యాతన అనుభవించుచు
నేలను పొర్రెడి లక్ష్మణు గాంచి
దుఃఖతపుడై ఏడ్చెను అచట.

“యోధులార! నా తమ్ముని గనుడు
దుమ్ములొ పొర్లుచు యిట పడియుండెను
అనితొ, అసువులతో పనియేలేదు
సీత తలంపులు ఇక నాకేల!

తమ్ముడు లేనిచో రాజ్యమదేల
అసురునితో యిక ఆలము ఏల!
భార్యలు, బంధులు హితులు దొరికెదరు
తమ్ముడు ఎచ్చట లభించగలడు!”

అనుచు రాముడు గట్టిగ నేడ్చెను
ఇంద్రియమ్ముల పట్టు తప్పెను
నిట్టూర్పుతో చతికిలబడెను
శోకతప్తుడై కన్నీరిడెను.

నేలనుబడిన లక్ష్మణు గాంచి
సుషేణు డపుడు పలికె రామునితో:
“మనుజోత్తమ, ఓ జగదభిరామా!
లక్ష్మణమూర్తి చనిపోలేదు

ముఖ కాంతులవి మాయలేదు గను
ప్రసన్నవదనము చూడుము రామా!
అరచేతులవి ఎర్రగనున్నవి
ఎర్ర తామరల పోలి యున్నవి.

మూసిన కన్నులు ప్రసన్నమ్ముగా
ఉన్నవి రామా! నువు గనుమయ్యా!
అసువులు లేనిచో రూపము యిటుల
ఉండదు - అది ఆ రూపమే వేరు.

మహావీరుడా! నరశ్రేష్ఠుడు
అసువులతోనే ఉన్నాడయ్యా!
దుఃఖము - వలదు మూర్ఛనందెను
నాడి గలదు నిట్టూర్పులు గలవు.”

అనుచు సుషేణుడు రామచంద్రుని
ఊరడించి అట హనుమంతుని గని
“పవననందనా! పరాక్రముడవు
మంచి కార్యములు చేసెడి ధీరుడ

మంగళకరమగు ఓషధిగిరి యన
బాంబవంతుడు తెలిపెను నీకు
శీఘ్రమే దక్షిణ శిఖరము చేరి
అచటి ఓషధులు గొని రావలెను.

లక్ష్మణమూర్తిని బ్రతికించుమయా!
విశల్య, సువర్ణ, సంజీవి కరణి
సంధాన కరణిని గొని రావలెను”
అన విని అపుడే సాగెను మారుతి.

త్రుటిలో పావని ఓషధి గిరిపై
మహిత మూలికల కొరకై వెదకెను
దివ్యోషధుల గుర్తు తెలియక
తికమక పడెను మారుతి అచట.

“గుర్తు తెలుసుకొని తిరిగి వచ్చి ఈ
గిరిపై వెదకిన కాలయాపన
అందువల్ల మరి హాని జరుగును
కావున గిరినే గొని పోయెదను”

అనుకొని మారుతి అతి బలశాలి
ఓషధి గిరిని పెకలించుటకై
మూడుమార్లుగా కదిపెను గిరిని
అవలీలగను గిరి ఊడినది.

విరగబూసిన సుమ తరువులతో
నిండుగనున్న ఓషధిగిరిని
రెండు చేతులతో పైకి ఎత్తెను
నింగిమార్గమున ప్రయాణమయ్యెను.

జలముతో నిండిన ఘనమేఘమువలె
పర్వతశిఖరము శోభిలుచుండగ
మహావేగముగ మారుతి సాగి
యుద్ధరంగమున దించెను గిరిని.

అలసట తీర్చుకు వాయునందనుడు
సుషేణు గాంచి పలికె వినయముగ
“వానరపుంగవ! గిరినే తెచ్చితి
ఆ మూలికలు తెలియవు నాకు.”

అంతటి ఘనకార్యంబును చేసిన
హనుమను పొగడెను సుషేణుడపుడు
అసాధ్యమగుపని హనుమ చేయగా
అసురులు, కపులు విస్మయమైరి.

ఓషధిగిరిపై వనమూలికలను
సుషేణు డపుడు వెలికితీసెను
అందొక మూలిక లక్షణమూర్తికి
వాసన చూపెను ఆ కపిశ్రేష్టుడు.

మూలిక వాసన తగిలిన వెంటనే
లక్షణ దేహమునందు జొచ్చిన
శరముల ములుకులు రాలిపడినవి
హాయిగలేచెను రామానుజుడు.

ఆనందముతో ఆ సౌమిత్రి
నిలువగ - కపులు సంబరపడిరి
వానరయోధులు - సుషేణు, హనుమల
పొగడిరి గుండెలు నిండిన భక్తితో.

ఆనందముతో కనులు చెమర్చగ
రమ్ము సోదరా! అనుచు ప్రేమతో
తమ్ముని పిలచి కౌగలించుకొని
మురిసిపోయెను రామభద్రుడు.

“సోదర! నీవు నా భాగ్యమున
జీవించితివి-అటుగాకున్నచో
నే బ్రతికుండుట అర్థరహితమగు
సీతతో నాకిక పనియే లేదు

నీవు లేనిచో నే జయించుట
వ్యర్థము సోదర!” అనుచు రాముడు
పలుకుట వినిన లక్షణమూర్తి
గుండియపొంగి పలికె అన్నతో:

“అన్నా రామా! రఘుకులసోమా!
సత్యధర్మముల మూర్తివి నీవు
విభీషణునికి లంకాపట్నము
ఒసగెద ననుచు ప్రతిన చేసితివి.

దుర్బలునివలె - పలుకుట తగదు
పాపరహితుడా! సత్పురుషులి
ప్రతిన తప్పురు - ప్రతిన పాలనము
మహితలక్షణము మనుజువుంగవా!

నాకొరకై నువు వంతనొందితివి
బ్రతికితినయ్యా శుభము జరిగెను
దశకంతుని దశ శిరములు దునిమి
నీ ప్రతిజ్ఞను పరిపాలించుము.

కరకు కోరలతో గర్జించుచును
వనమున తిరిగెడి కేసరి కనులకు
కనబడునట్టి మహాగజమది
చావకతప్పదు - అదేవిధముగ

నీకు శత్రువై నీకంటనుబడి
నిలువలేడు ఆ దశకంధరుడు
సూర్యాస్తమయము అగులోపలనే
అసురుని కూల్చుము అది నా కోరిక

పోరగవలెను విజయరాఘవా !
విభీషణాఖ్యుని అభిషేకించగ
భూసుత సీతను పొందగోరినచో
పోరున కూల్చుము పంక్తికంధరుని."

॥శ్రీరఘరాముని॥

103

రామ రావణ భీకర యుద్ధము

తమ్ముని పలుకులు వినెను రాముడు
కర్తవ్యమ్మది తోచెను అపుడు
ఘన కోదండమునందుకు నిలచెను
అమోఘ శరమును వింటికి కూర్చెను.

అంతటిలోనే అసురనాథుడు
మరియొక తేరును అధిరోహించి
రవిని పట్టుటకు వచ్చు రాహువై
రాముని కెదురుగ వచ్చెను పోరుకు.

భయంకరమ్మగు శరముల నపుడు
అసురునిపైకి విడచెను రాముడు
అగ్నిశిఖలను పోలు శరముల
బంగరు శరముల గాయములై నవి.

నేలను నిలబడి రాముడు పోరగ
రథమునుండి ఆ అసురుడు పోరగ
సమమగు యుద్ధము కాదని - నింగిని
సురగంధర్వులు తమలో తలచి

దేవేంద్రునికి తెలియబరచగా
తన రథమును శ్రీరాముని కొరకై
తీసుకుపోమ్మని తన సారథియగు
మాతలితో దేవేంద్రుడు చెప్పెను.

నాకమునుండి రాముని కొరకై
మాతలి - ఇంద్రుని రథమును తెచ్చెను
బంగరు రథమది కాంతుల వెలిగెను
మంగళకరముగ గంటలు మ్రోగెను.

రవికాంతులతో వెలిగెడి ఛత్రము
బంగరు దండము గలిగియున్నది
బంగరు ఆభరణమ్ములు నిండి
ఆకుపచ్చని గుఱ్ఱములున్నవి.

రథాశ్వమ్ముల మేని కాంతియది
మధ్యాహ్నములో రవిని పోలెను
రథసారథియగు మాతలి అపుడు
ముకుళితహస్తమ్ములతో పలికెను:

“విజయరాఘవా! వందనమయ్యా!
నీ విజయముకై సురనాయకుడు
రథమునునాతో పంపెను స్వామీ!
నీ రథసారథినైతిని ధన్యుడ!

ఇదిగో రామా! ఇంద్రుని ధనుసు
అగ్నినిపోలెడి దివ్యకవచము
సూర్యునిపోలెడు శరములు గొనుము
శక్త్యాయుధమును ఒసగెను సురపతి.

రథమునెక్కుము ఓ రణధీరా!
స్యందనమెక్కుము జానకిరమణా!
ఇంద్రుడు అసురులత్రుంచినట్లుగా
కూల్చుము రామా! లంకేశ్వరుని.”

దేవరథమునకు ప్రదక్షిణించి
నమస్కరించి రాముడుముదముగ
అధిరోహించెను - రాముడుఅపుడు
పూర్వగిరిసిగల రవియనిపించెను.

మహాబాహుడగు పురుషోత్తమునికి
లంకాపతియగు రావణరాజుకు
భీకరయుద్ధము జరిగినదపుడు
బలములొ వారు సమక్షిణీలు.

రావణరాజు విడచినయట్టి
గాంధర్వాస్త్రము వచ్చుచుండగ
తిరిగి రాముడు గాంధర్వాస్త్రము
విడచి - అసురుని అస్త్రము కూల్చెను.

దైవాస్త్రమును దైవాస్త్రముతో
రామచంద్రుడు నేలకురాలెన్ను
అదిగని అసురుడు అమితకోపమున
రాక్షసాస్త్రమును విడచెను అపుడు.

విషసర్పమ్ముల రూపముదాల్చి
బంగరుశరములు బయలుదేరెను
నిప్పులుగ్రక్కుచు తెరిచిననోటితో
రామునిపైబడ వచ్చెను శరములు.

వాసుకిపోలిన సర్పములవ్వి
పడగలు విప్పి అన్నిదిక్కులకు
బుసలువిడచుచు బయలుదేరినవి
రామునిపైకి వచ్చెను ఫణులు.

అదిగాంచిన శ్రీరామచంద్రుడు
గరుడాస్త్రము సంధించివిడచెను
శరములు గరుడుని రూపమునంది
వెడలెను రాముని చాపమునుండి.

గరుడరూపమున వచ్చినశరములు
సర్పరూపమున నున్నశరములను
నేలకూల్చెను - అదిగని అసురుడు
మరింతరోషము పెరిగినవాడై

భయంకరమగు శరములుతీసి
శరవర్షము కురిపించుచునంత
రథసారథిని రామచంద్రుని
బాధపెట్టెను లంకానాథుడు.

దేవేంద్రునిరథ ధ్వజమును కూల్చెను
ఇంద్రునిరథ తురగమ్ములకొట్టెను
అటులా అసురుడు శరములువదలి
బాధించెను శ్రీరామచంద్రుని.

అన్నిదిక్కులలో మంటలుమండుచు
పొగలుకమ్ముకొని కడలి అలలవి
సూర్యునిపట్టుట కెగసిపడినవి
సూర్యునికాంతి క్షీణించినది.

సాహసకార్యము చేసెను అసురుడు
అదిగని సురలు వంతనొందిరి
రాముని దీనత గాంచిన కపులు
విభీషణుడును కలతచెందిరి.

ధూమకేతువుతో చేరిన సూర్యుడు
వికృతమ్ముగా కనబడినాడు
ఇక్ష్వాకుల శుభతార విశాఖను
అంగారకుడు ఆక్రమించెను.

రావణాసురుడు అనెడిరాహువు -
రామచంద్రుడను చంద్రునిపట్టగ
బుధుడు - జనులకు అమంగళమ్మును
చేయగ నెంచెనొ అనిపించినది.

కడలినుండి మైనాకుడెగసినటు
పదితలకాయలు ఇరువదిచేతుల
ధనుర్ధరుడయి రణరంగమున
రావణాసురుడు పోరగనిలచెను.

రామచంద్రుని-రావణరాహువు
పట్టుకొనగను - బుధుడు అశుభముగ
ప్రజాపత్యము చంద్రద్రవియమగు
రోహిణితారను ఆక్రమించెను.

అంతటిరూపము ఆగ్రహమ్ముతో
నిగిరితాకునటు నిలబడగానే
రామచంద్రుడే కలవరపడెను
శరములుకూర్చుట అశక్యమయ్యెను.

వెంటనే రాముని కోపము ఎగసెను
కనుబొమలవ్వి ముడుతపడినవి
కన్నులెర్రబడ కాలయముడయి
దహించు చూపుల చూసెనసురుని.

॥శ్రీరఘరాముని॥

104 ఘన శరములతో రాముడు రావణుని బాధించుట

కృద్ధుడైన లంకేశ్వరు గాంచి
సర్వ జగత్తు కలవరపడెను
గిరులు, వనములు భూమియు వణకెను
భయపడి అరచెను క్రూర జంతువులు.

మహానదులును సముద్రమ్ములు
కల్లోలముతో కదిలిపోయెను
నింగిని పక్షులు భయముగ కూసెను
సర్వ భూతములు భయపడిపోయెను.

ఉరుముచు పరుగిడె ఘన మేఘములు
మహోత్పాతములు కనబడుచుండెను
మహోగ్రుడై శ్రీరాము డుండెను
రాక్షస రాజే భయపడినాడు.

రామ రావణులు మహావీరులు
భీకర యుద్ధము నారంభించిరి
ప్రళయము వచ్చున! అన్నటులపుడు
భయంకరమగు పోరు జరిగెను.

దేవగంధర్వులు మహోరగులును
దైత్యులు సురులు మహాబుష్పలును
గరుత్మంతులూ భేదరులున్నూ
నింగిని నిలచి రణము చూచిరి.

రాముని కొరకై సురలందరును
రావణు కొరకై అసురులందరు
అభిమానముతో జయమును కోరుచు
పోరు చూచుచు వణకుచుండిరి.

రావణుడంతట భయంకరమ్మగు
శూలాయుధమును చేత ధరించెను
రిపు సంహారము చేసెడి శూలము
నింగి కెగరగల శక్తిమంతము

గిరి శిఖరములను పోలు శిరముతో
చూడ భయంకరమగు శూలమ్మది
పొగలు రాజుకొని పెనుసవ్వడితో
ప్రళయాగ్నివలె తోచెడి శూలము.

సర్వ భూతముల - చీల్చగ చాలెడి
శూలము గనిన యముడే భయపడు
చీల్చగ చాలును - నరక సమర్థము
అమోఘ శూలము అతి భయంకరము.

అంతటి శూలము అసురుడు తీసి
అమిత కోపమున నిప్పులు రాల్చుచు
నడిమికి పట్టుకు గాలిలో డోపుచు
సింహనాదమును ఘనముగ చేసెను.

రావణాసురుని సింహనాదమున
భూమ్యాకాశము దిక్కు లడలెను
సర్వభూతములు హడలిపోయెను
కడలి కలతపడి కల్లోలమయె.

రావణాసురుడు రాముని గాంచి
అట్టహాసముగ పలికెనప్పుడు:
“రామా! ఇదిగో శూలము నెత్తితి
వజ్రము పోలు కఠినమైనది.

ఇప్పుడే శూలము నిన్ను కూల్చును
అంతట ఆగదు - తమ్ముని కూల్చును
నీవు చంపిన వీరులకడకు
నేను పంపెద నిన్నీ క్షణమున.

నిలునిలు రామా! ఇదిగో శూలము”
అనుచు రావణుడు రామునిపైకి
ఘనమగు శూలము విసెడెను బలముగ
గంటలు మ్రోగగ సాగెను శూలము

మంటలు మండుచు మెరపులు నిండి
గణగణ భీకరధ్వని చేయుచును
వచ్చుచున్న ఘనశూలమును
రాముడు గాంచి ధనుసును వంచి

ప్రళయాన్ని మరి చల్లబరచుటకు
జలధారలను సురపతి పంపును -
అటులే రాముడు శరపరంపర
వదలెను వచ్చెడి శూలముపైకి.

అగ్నితో మిడుతలు కాలినట్లుగా
రాముని శరములు కాలిపోయెను
రాముడు గాంచి ఉగ్రుడయ్యెను
అంతట - మాతలి తెచ్చిన శక్తి

శక్త్యాయుధమును గ్రహించి రాముడు
బలముగ త్రిప్పి విసరివేసెను
శక్త్యాయుధపు గంటలు మ్రోగెను
అగ్నిహోత్రమై ముందుకు సాగెను.

దానవరాజు వదలిన శూలము
శక్త్యాయుధమును తాకగ నింగిని
మహాశూలము ముక్కలైనది
కాంతులుమాసి రాలెను ముక్కలు.

అంతట రాముడు ధ్వనితో సాగే
నిశిత శరములు వడిగల అమ్ములు
వడిగా పరుగిడు అశ్వములపై
విడచి - గుఱ్ఱముల కూలద్రోసెను.

అటులే అమ్ములు రామచంద్రుడు
రావణు వక్షస్థలమున నాటెను
లలాటమ్మున మూడు శరములు
సూటిగ నాటెను రామచంద్రుడు.

రామబాణములు మేన తగిలినవి
రక్తసిక్తమైపోయెను అసురుడు
అమితబాధకు లోనైనాడు
విరగబూసిన అశోకమాయెను.

ఆగ్రహమ్మది పొంగివచ్చెను
అటులే దిగులు దిగలాగినది
అంతటి ఘనునికి - రాముడు ఘనుడని
అనిలో - బాధలొ తెలియవచ్చెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

105 అలసిపోయిన రావణుని-సారథి లంకలోనికి గొనిపోవుట

పోరున పేరుగడించిన యోధుడు
ఆ రణభూమిని రామబాణముల
అమితబాధకు లోనైనాడు
ఆగ్రహమ్ముతో ఉడికిపోయెను.

జ్యోతులపోలెను రావణుకన్నులు
శరవర్షము కురిపించసాగెను
వచ్చెడిశరముల చెక్కుచెదరక
మహాగిరివలె నిలచెను రాముడు.

సూర్యకిరణముల నీరుఇంకినటు
రామబాణముల రావణుశరములు
వ్యర్థముకాగా లంకేశ్వరుడు
వేయిశరములను విడచెనొక్కపరి.

ఆ శరముల్లవి నేరుగపోయి
రామచంద్రుని మేనతాకినవి
రక్తసిక్తమై రామచంద్రుడు
పూచిన మోదుగు తరువుగ తోచెను.

తేజోవంతుని కోపము పెరిగెను
కోదండముతో శరములు విడచెను
రావణాసురుడు పోరెను శరముల
పోరగసాగిరి జయాభిలాషులు.

ఇరువీరులు అట వదిలినశరముల
నింగిచీకటై అంధకారమై
ఒకరికి నొకరు కనబడలేదు
అంతట రాముడు నవ్వుచు పలికెను:

“ఓ రావణుడా! అసురకులాధమ!
నే దరిలేని సమయము చూచి
నా యిల్లాలిని-వివశురాలను
అపహరించిన నీచుడవీవు.

వీరుడవని నువు పొంగిపోకుమా!
పురుషుడు దగ్గరలేని సమయమున
భయవిహ్వలయగు బాలను నాడు
హరించినావు-కాపురుషుడవు.

సదాచారములు మంటగలిపితివి
సిగ్గువదలి నువు చరించుచుంటివి
కాముకుడవు నువు శూరుడగావు
చీ యను పనులు నీ సొమ్మైనవి.

ధనవతికెటుల తమ్ముడవైతివి?
యశముత్రుంచగ పుట్టినాడవో!
అబలహర్తవు అఘముల పుట్టవు
బలవంతుడనని గర్వము నీకు.

శూరుడననుచు చాటుకొంటివి
చోరునితీరుగ హరించినావు
నా ఎదుటనె నువు హరించనెంచిన
ఖరుసికడకు నినుజేర్చియుందును.

దుర్మార్గుడవు పాపకర్ముడా!
దైవవశమున నేటికి గంటిని
వాడిశరములివి యమసదనమునకు
నినుగొనిపోవును అతితొందరలో

కుండలాలతో జ్వలించుచున్న
నీ శిరస్సును శరమున త్రుంచెద
నేలనుబడు నీ ఘనమగు తలను
కుక్కలు, నక్కలు ఈడ్చుకుపోవును.

సమరభూమిలో నీ మొండెముపై
కాకులు గ్రద్దలు వ్రాలును అధమా!
శరములు చేసిన రంధ్రములలో
రక్తముత్రాగును ఆ పక్షులు విను.

గరుడపక్షులు పాములగొనినటు
రాబందులు నీ ప్రేగులు లాగి
నేలనీడ్చును ఇనుప ముక్కులతో”
అనుచు రాముడు శరములువదలెను.

ఉత్సాహమ్ము బలముపెరిగెను
సమరపండితుడు రామచంద్రుడు
శరవర్షము కురిపించసాగెను
అస్త్రములపుడు ఉద్భవించినవి.

శరవిన్యాసము చూపుచు రాముడు
వదలెను శరములు అతిలాఘవముగ
శుభసూచనలు అగపడెనపుడు
ఆగకవదలెను అమోఘశరములు.

వీరపుంగవుడు రామచంద్రుడు
శరములనటుల విడచుచుండగా
వానరవీరులు విజృంభించి
శిలలు వరుసగా విసరుచుండిరి.

శరవర్షమ్ము శిలావర్షములు
ఒకే సమయమున వచ్చిపడగనే
చిత్తభ్రమణము కలిగెను రాజుకు
దిక్కుతోచక నిలచె నసురుడు.

మనసుకలతపడి నీరసపడెను
చాపముపట్టగ వశపడలేదు
ఆయుధమ్ముగొన శక్తి ఉడిగెను
రాముడు రణమున విజృంభించెను.

రామబాణములు తగులుచుండగా
నిర్వీర్యుడయి నిలచిపోయెను
మరణకాల మాసన్నమైనటు
మెదలక నిలచెను దశకంధరుడు.

లంకానాథుని అవస్థగాంచి
రణమున అతనికి సమయముగావని
నమ్మిన సారథి కలవరపడక
తోలెను రథమును పురములోనికి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

106 రావణాసురుడు తిరిగి యుద్ధమునకు వచ్చుట

కాలచోదితుడు రావణాసురుని
మృత్యుదేవత ముందుకు త్రోసెను
కోపవశుడయి కన్ను లెర్రబడి
కటువుగ పలికెను తన సారథితో:

“ఓయీ సారథి, బుద్ధిహీనుడా!
బలహీనునిగా, శక్తిహీనునిగ
పౌరుషముడిగిన పిరికిపందగా
తలంచి-రథమును మరలించితివి.

పరాక్రమించుట తెలియదనుకొని
మాయలు తెలియని మూర్ఖుడ ననుకొని
అస్త్రబలము నా కసలే లేదని
నీవు తలంచి కించపరచితివి.

అటుగాకున్నచో ఆ రణభూమిని
నా మది తెలియక రిపుని ముందరే
తేరు మరల్చి గొనితెచ్చితివి
దుర్బుద్ధితో నువు చేసిన పని యిది.

బలవంతుడనని పేరుగాంచితి
పరాక్రముడనని యశము గడించితి
అచిరకీర్తిని అంతము చేసివి
వెన్ను చూపినటు వెల్లడించితివి.

శత్రువు బలమున పేరు గడించెను
పరాక్రమమున యశము నందెను
యుద్ధ ప్రియుని నను అతని ముందరే
అల్పునిగా నువు చేసినాడవు.

రిపుని కెదురుగ రథమును నీవు
తోలలేదు-నువు శత్రువు వద్ద
లబ్ధి పొందిన దుర్మతి వగుదువు
రిపునికి వీలగు పని చేసితివి.

ఎన్ని సాయములు నీకు చేసితిని
చిరకాలముగా సారథి వైతివి
నేను చేసిన మేలు తలచుకొని
తేరు తోలుము రణరంగమునకు.”

నిఘ్నారముగ రాజు పలుకగా
మేలుకోరెడి ఆ రథ సారథి
వినయము నిండి పలికెను రాజుతో:
“రాజా! రిపునికి తొంగలేదయా!

మూర్ఖుడగాను భయపడలేదు
మేలు మరచెడి దుర్మతిగాను
మేలుకోరి నే తెచ్చితి నరదము
నీ హితమును నే కాంక్షించితిని.

రథమును వెనుకకు మరలించుటకు
హేతువు వినుము ఓ మహారాజా!
చంద్రోదయమున కడలి పొంగగా
నదీ జలములు వెనుకకు తగ్గును.

నీ ఉత్సాహము నే గమనించితి
కానీ తురగము లలిసిపోయినవి
వానదెబ్బ తిను వృషభములన్నటు
లాగి ఆలసినవి మన గుఱ్ఱములు.

అంతియెకాదు ఓ లంకేశ్వర!
అపశకునము లవి అగపడుచున్నవి
రథ చోదకుడు శుభ శకునములు
దేశకాలములు గమనించవలె.

రథికుని శక్తి గ్రహించవలెను
ఎదుటి బలమును చూచుచుండవలె
ఎదుటి లోపములు పరిశీలించి
తగినట్లుగనే రథము తోలవలె.

రిపుని బలమును పరిశీలించుచు
ముందుకొ ప్రక్కకొ లేదా వెనుకకొ
రథమును నడిపి సందర్భముగా
రథికుని రక్షణ చేయగవలెను.

సేద తీరుము ఓ మహారాజా!
తురగములవి తేరుకున్నవి
రాజువు మరియు మిత్రుడ వీవు
నీహితమును నే కోరితి రాజా!

నీయందుగల అభిమానముచే
ప్రేమస్పందిత హృదయముతోనే
తేరును వెనుకకు తోలితి రాజా!
వీరుడవీవు ఆజ్ఞాపించుము.

అమోఘబలుడవు లంకాపతివి
నీ ఆనతి నే పాలించెదను
నీ ఋణమును నే తీర్చుకొందును
నీ సేవలొ నే తరించనెంచితి.”

సారథి మాటల సంతుష్టుడయి
రాముని కెదురుగ తేరు తోలమని
లంకకు మరలను రిపుని జయించక
అనుచు పలుకుచు లంకానాథుడు

రత్నభచితమగు హస్తాభరణము
సూతునకిచ్చి ప్రోత్సహించగా
రావణు రథము రాముని కెదురుగ
శ్రీఘమె నిలబడె రణరంగమున.

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

107 అగస్త్యుడు శ్రీరామునికి ఉపదేశించిన ఆదిత్య హృదయము

రామ రావణ యుద్ధము చూడగ
సురలతొబాటు పుణ్యమూర్తి యగు
అగస్త్యమహాఋషి మహిమాన్వితుడు
వచ్చెను-గాంచెను రామచంద్రుని

అలసటతీరిన రావణాసురుడు
ఆలము చేయగ తిరిగివచ్చెను
ఆజిలొ అసురుని త్రుంచుట ఎటులో-
ఆలోచనలో రాముడుండగా

అగస్త్యమహాఋషి రామచంద్రునికి
ఆదిత్యహృదయము-దివ్యమంత్రము
అమోఘ ఫలితమునిచ్చెడి స్తుతిని
అఖండ విజయము కోరి చెప్పెను.

“రామా! నీవు రిపుల గెలచుటకు
ఉత్తమోత్తమము అతిరహస్యమగు
సనాతనమ్మగు పవిత్ర మంత్రము
ఉపదేశించెద” ననుచు తెలిపెను.

“మంత్రజపమున మంగళమూర్తి!
రిపులు మిగలరు మహిమాన్వితమిది
నాశరహితమగు శాశ్వత ఫలమును
మంత్రము ఒసగును జయము తథ్యము.

సర్వమంగళ శ్రేయోదాయని
ఆధివ్యాధులను హరించు మంత్రము
ఆయుర్బాగ్యము పెంచును మంత్రము”
అనుచు రామునికి ముదముగ చెప్పెను.

“సురాసురులచే వందనమందెడి
అఖిలలోకముల వల్లభుడైన
రశ్మిమంతుని, భాస్కరదేవుని
ఉపాసించుము భక్తినిండుగా.

తేజోవంతుడు, వివస్వంతుడు
బ్రహ్మ-విష్ణు-శివ స్కంధులు అతడే
సర్వదేవతా స్వరూపమతడే
ప్రజాపతియు మరి మహేంద్రుడతడే.

యమ కుబేరులు భాస్కరుడగును
జగత్పతియు పరమేశ్వరుడగును
రస్మిభావనుడు రఘుకులకర్త
పితరులు వసువులు ఆతడె రామా!

మరుత్సాధ్యులు అశ్వలు ఆతడే
అగ్ని, వాయువులు, జీవుల ప్రాణము
ఆ ఋతుకర్త ప్రభాకరుండు
భద్రతనిడెడి భద్రమూర్తియే.

* * *

అదితినందన లోకమిత్రా!
సవితృపూషా కాంతిమంతా!
సూర్యదేవా ఖగుడవీవు
శుభములొసగే దివాకరుడవు.

తపనత్వష్ట స్వర్ణరేతా!
హరిదశ్య సహస్రార్చీ!
మరీచిమంతా అంశుమంతుడ
భువనపోషక భానుమూర్తి!

సప్తసప్తివి తిమిరహారీ!
అగ్నిగర్భుడ శంభుదేవా!
శంఖుడవు నువు భాస్కరుండవు
దేవతలచే వందితుడవు.

శిశిరనాశన-తపనుడవు నువు
నిగమపారగ కవియు నీవై
వింధ్యవీధిని పరుగులెత్తే
నభోమండల నాయకుండవు.

ఆతపీమండలేశ్వర
పింగళుండవు మృత్యువీవు
భూరితేజుడ ద్వాదశాత్మ
గరుత్మంతుని నాథుడవు నువు.

జయుడవీవు జయభద్రుడ!
హర్యశ్వా సహస్రార్చివి
గభస్తిహస్తా వందనమ్ము
సర్వతాపన రక్తుడవు నువు.

సర్వభక్షక భావనుడవు
రఘుణీపద్మిని నాయకుడవు
భక్తహృదిలో వెలుగు తేజము
మంచు త్రుంచే మహితమూర్తివి.

కనకగర్భుడ శిశిరమీవు
సువర్ణావహ సూర్యదేవా!
సకల జ్యోతిశ్చక్రమీవు
గణములను పాలించువాడవు.

విరించి విష్ణు శంభుదేవుడ
సారంగా సూర్యదేవా!
భాస్వంతా భువన పోషక
మార్తాండా వందనమ్ము.

రౌద్రరూపా విశ్వకర్మా!
తమోనిఘ్నా తప్తవర్ణా!
విశ్వసాక్షి అమితాత్మా!
ఋతుకర్తా వందనమ్ము.

కృతఘ్నహరీ! కాంతిమంతా
కృపతో నేలెడి రవివి నీవు
సృష్టి లయములు చేయగల్గిన
అచ్యుతా ఆదిత్య మూర్తి!

జలమిత్రా! ఘనవృష్టివి
భూతకోటికి శ్వాస వీవు
భువనములు నిద్రించునపుడు
నిద్ర నెరుగక రక్ష నిడెదవు.

శృతులు నీవే వేదమూర్తి
క్రతుల ఫలితము నీవెస్వామీ!
ఋగ్ యజుస్సామ మూర్తివి
అఘము బాపే అమిత తేజుడ.

పూర్వ పశ్చిమ గిరులమ్రొక్కి
ఉగ్ర మూర్తికి మ్రొక్కుచుంటిని
మంగళమ్ముల నొసగునట్టి
భానుమూర్తికి మంగళమ్ము.

* * *

నాయన రామా! ఏకాగ్రతతో
మూడుమార్లు జపించుము నీవు
విజయము కలుగును ఓ మనుజోత్తమ!
రావణు కూల్తువు ఈ దినముననే”

అనుచు రామునికి అగస్త్య మహాఋషి
ఆదిత్య హృదయము నుపదేశించి
అంతర్ధానము కాగనె రాముడు
దిగులు వదలి సంతుష్టుడయ్యెను.

నిశ్చల మనసుతో సూర్యదేవుని
ఉపాసించెను రామచంద్రుడు
మూడు మార్లుగ ఆచమించుచు
మూడు మార్లు ఆ జప మొనర్చెను.

ఇనుమడించిన ఉత్సాహముతో
కోదండమును చేత ధరించెను
సంతుష్టుడయి మనుజోత్తముడు
రావణు త్రుంచగ నిశ్చయించెను.

రాముడు తన స్తుతి చేసినంతనే
సూర్య మండలమునున్న మహాత్ముడు
మనసు నిండుగా సంతసపడెను
ఆతని తనువు పులకించినది.

దేవ గణంబుల వెలిగే దేవుడు
భాస్కర దేవుడు రాముని గాంచి
“రామా! అసురుడు అంతము అగును
ఆలసించక త్వరపడ” మనెను.

॥శ్రీరఘరామనిః

108

రావణాసురునికి అపశకునములగుపడుట

రావణు సారథి సంతోషముతో
యుద్ధ భూమికి రథము తోలెను
రావణు రథము రిపు సైన్యములను
చెదరగొట్టు నటు కనుపించినది.

ఎత్తుగ ఎగిరే రథ పతాకములు
అలంకారముల ఉత్తమాశ్వములు
రథము నిండుగా ఆయుధమ్ములు
నింగిని తాకుచు ధ్వజము వున్నది.

రథము నడచిన సవ్వడి అచ్చట
భూమంతయును వ్యాపించినది
అసుర సైన్యముల ముదము గూర్చుచు
కపుల కలంచగ రథము సాగెను.

మహా ధ్వనులతో అమిత వేగమున
వచ్చెడి రాక్షస తేని రథమును
రాముడు చూచెను-మెరపులవోలె
మహా రథమది వచ్చుట గాంచెను.

నల్లని గుఱ్ఱములున్నవి తేరుకు
ధగధగ మెరసే ఆయుధాలతో
కాంతుల మెరసే పతాకాలతో
వచ్చెడి రథమును రాముడు గాంచెను.

చాపము వంచి సవ్వడిచేసి
రథ సారథి యగు మాతలితో ననె
“గనుమో మాతలి! శత్రు రథమది
అమిత వేగమున వచ్చుచున్నది.

అప్రదక్షిణము తిరుగుచు తేరు
వచ్చుట గనుము-హతుడగు నాతడు
ఏమరకుండుము - యోగ్యుడ వీవు
రిపున కెదురుగ - రథము తోలుము.

నింగి మేఘముల-గాలి త్రోసినటు
అరదము పైన వచ్చెడి రిపుని
ఎగుర గొట్టెద భయపడవలదు
గుండె నిబ్బరము కలిగి యుండుము.

కలవరపడక తెలివితొనుండి
దృష్టిచెదరక తిన్నగచూడుము
పగ్గమ్ములను ఒడుపుగపట్టుకు
వడిగాతోలుము అసురునికెదురుగ.

ఇంద్రునికే నువు సారథివైతివి
వేరుగ నేను చెప్పగవలెనా!
ఏకాగ్రతతో సమరముగ చేయగ
నిలచితి నందుకు నీకు చెప్పుట.”

ఆ మాటలకు మాతలి పొంగి
సంతోషముతో దేవరథమును
రావణుతేరుకు అపసవ్యముగ
నడపెనప్పుడు రణరంగమున.

రథచక్రములతో లేచిన దుమ్ము
రావణాసురుని కమ్మకొన్నది
కుపితుడయ్యెను, ఉరిమిచూచెను
ఎదురుగ రథమున రాముని గాంచెను.

దశకంధరుడు చాపము తీసి
శరములు వదలెను రామునిపైకి
తేజోవంతుడు రామచంద్రుడు
చెదరక నిలచెను ధైర్యముగాను.

సురనాయకుని చాపము నందుకు
సూర్యకిరణముల పోలు శరములను
గురితో వదలెను రావణుపైకి
రావణాసురుడు వదలెను శరములు.

ఒకరిని ఒకరు త్రుంచగనెంచి
విజయకాంక్షతో ఎదురుగనిలచి
పోరెడి సింహములన్నతీరుగా
రామ రావణులు పోరుచుండిరి.

సురగంధర్వులు సిద్ధులు ఋషులు
రామ రావణ యుద్ధముచూడగ
నింగిని నిలచిరి ఆ సమయముతో
నింగీ నేల కనబడలేదు.

రామ విజయము-రావణనాశము
జరిగితీరునను సూచన చేసే
శకునములప్పుడు అగుపడెనచట
మేన గగుర్పుకలిగె సూచనల

రావణాసురుని అరదముపైన
కురిసెనప్పుడు నెత్తుటివాన
అప్రదక్షిణగ సుడిగాలెగసెను
అసుర రథముపై గ్రద్దలుతిరిగెను.

పట్టపగలు ఆ లంకతోపల
సంధ్యారాగము అలముకొన్నది
ధరణిమండునటు అగుపడెనప్పుడు
ఉల్కులు నింగినిధ్వనితో తిరిగెను.

రావణరాజుకు అశుభము అనుచు
రాక్షసయోధులు భీతినందిరి
రావణురథము తిరిగినవైపున
ధరణివణకుట ఆరంభించెను.

పోరెడి అసురుల కరలములనెవరో
పట్టినిలిపినటు తోచినదపుడు
రవికిరణములు రంగు రంగులుగ
రావణదేహముపైన పడినవి.

గైరికధాతువులున్న నగమువలె
రావణాసురుడు తోచెనప్పుడు
నిప్పులుగ్రక్కుచు నక్కలుఎదురై
అమంగళమ్ముగ కూయసాగినవి.

గ్రద్దలప్పుడు రావణుగాంచి
భయంకరముగ కూయసాగెను
ప్రతికూలముగా వాయువు వీచెను
రావణు ముఖమున దుమ్ముక మ్రోసు.

నింగినుండి ఘనశబ్దము చేయుచు
కొరవులు అసురులపైన రాలినవి
వర్షముమాదిరి దుమ్ము కురిసెను
కంటి కేమియు కనబడలేదు.

దిశల చీకటులు కమ్ముకొన్నవి
గోరువంకలు నింగిని పోరి
భీతిగనరచుచు వందలు చచ్చెను-
రాలిపడినవి అరదము మీద.

రథాశ్వమ్ముల పిరుదులనుండి
అగ్నిరాలెను-ఆ హయములకు
కన్నుల ధారగ నీరు కారెను
భయానకంబగు సూచనలగుపడె.

జయసూచనలు రామునికగవడ
ఆనందించెను జానకిరమణుడు
రావణాసురుని చంపివేసినటు
తలంచినాడు-తథాస్తు అనిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

109

రామ రావణుల ప్రచండ యుద్ధము

రథములపైన రామ రావణులు
అతిభీకరముగ పోరుసలిపిరి
లోకముల్పియు భయపడునటుల
రణధీరులు అట పోరుచుండిరి.

ఇరు సైన్యములు పోరు మరచిరి
పోరుచూడగా నిలచిపోయిరి
అశ్చర్యముతో యోధులందరు
చూచుచుండిరి ఘన సంగ్రామము.

జరుగుయుద్ధము ముగియుచున్నదని
తెలియుచున్నది వీరులందరకు
సేనలు తమతమ నాయకులను అట
చూచుచు నిలచిరి చిత్తరువులయి.

రణరంగమున తమకుతోచిన
శుభాశుభముల శకునమ్ములతో
మనసు నిశ్చలమునుంచుకు వీరులు
రామ రావణులు పోరుచుండిరి.

రావణుడంతట ఘనమగు శరమున
రాముని అరదపు ధ్వజమును కొట్టెను
ఇంద్రుని రథ ధ్వజమగుట చేతను
ఆ శరములవి వ్యర్థమాయెను.

రథ ధ్వజముపై అమ్ములు గాంచి
రాముడు ప్రతిక్రియ చేయగ నెంచి
ధనుసును వంచి దివ్య శరమున
రావణు నరదపు ధ్వజమును కొట్టెను.

రామ బాణము మంటలు మండుచు
మహా సర్పమై దూసుకుపోయి
రావణాసురుని రథ ధ్వజమును
నేల కూల్చి భువి దూరెను అమ్ము.

రథ ధ్వజమటు కూలుట గాంచి
ఉగ్రుడయ్యెను రావణాసురుడు
అగ్నిహోత్ర మన జ్వలించినాడు
శర వర్షము కురిపించె నప్పుడు.

నిశిత శరములను రామచంద్రుని
రథాశ్వములపై విడచె రావణుడు
అసురుని శరములు తామరతూండ్లన
మెత్తగ తగిలెను దివ్యాశ్వములకు

అశ్వములసలే చలించలేదు
కలవరపడక నిలచి యున్నవి
దానితో రావణు కోపము పెరిగెను
మహోగ్రుడై మరి శరములు వదలెను.

గదలు పరిఘలు చక్రాయుధములు
ముసలాయుధములు శూలాయుధములు
గండ్రగొడ్డకులు వివిధాయుధములు
మాయతో అసురుడు వదలసాగెను.

రాక్షస మాయతో రావణు ధనుసు
మహా ధ్వనులతో ఆయుధాలను
వర్షించగ నవి గురి తప్పినవి
రాముని ప్రక్కల కవులకు తగితెను.

అమితోత్సాహము తెచ్చుకు అసురుడు
వేల కొలదిగా శరములు వదలెను
అంతట రాముడు నవ్వుచు-వింటితో
లక్షల సంఖ్యలొ శరములు వదలెను.

రామ రావణులు రణమున వదలిన
దివ్య శరములవి నింగిన నిండి
ఆకాశమది కనబడకుండెను
అమ్ముల-రెండవ నింగిగ తోచెను.

రామ రావణులు వదలు బాణములు
గురి తప్పకను వ్యర్థము గాక
ఒకరి అమ్మును ఎదుటి బాణము
త్రుంచి రెండును నేలకు బడెను.

సవ్యాపసవ్యము వీరులు తిరుగుచు
తరగని శరముల పోరిరి ఘనముగ
గాలి దూరెడి సందులేక నట
నాల్గు దిక్కులలొ శరములు నిండెను.

వారి గుఱ్ఱముల వీరు కొట్టిరి
వీరి ఆశ్వముల వారు కొట్టిరి
క్రియకు ప్రతిక్రియ చేయుచు వీరులు
రామ రావణులు పోరసాగిరి.

అటులా వీరులు అత్యద్భుతముగ
మేను గగుర్చుకు లోను చేసెడి
భీకరమైన పోరు సలిపిరి
విజయకాంక్షతో పోరిరి వీరులు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

110

రామ రావణ ఘనసంగ్రామము

రామ రావణుల యుద్ధము గాంచి
సర్వ భూతములు విస్మయ పడినవి
చాకచక్యముగ రథ సారథులు
రథములు నడిపిరి రణరంగమున.

ఢీకొనునట్లు రథములు నడిపిరి
వలయాకారము త్రిప్పిరి రథములు
వివిధ గతులతో స్యందనమ్ములను
నడపిరి రథికుల విజయము కోరి.

వెనుకకు ముందుకు రథములు కదలగ
ఒకరిని ఒకరు నొప్పించుకొని
వదలెడి శరములు-రథమును మేఘము
కురియు వర్షము అన్నటు తోచెను.

వివిధ గతులలో తిరిగెడు రథములు
ఎదురెదురుగను వచ్చి నిలచెను
రథాశ్వమ్ముల ముఖములప్పుడు
తాకు నంతటి దగ్గర నిలచెను.

రామచంద్రుడు నాల్గు బాణముల
మంటలు చిమ్మి దివ్య శరముల
రావణు నరదపుటశ్వములను
వెనుకకు కొట్టెను, అసురుడు గాంచెను.

దశకంధరుడు కోప వశుడయి
నిశిత శరములను గురితో విడచెను
శరములు వచ్చి తగులుచున్నను
చలించలేదు రామభద్రుడు.

కోపము పెరిగి పంక్తికంధరుడు
మాతలిపైన శరములు విడచెను
పిడుగులు పడినటు శరములు పడినను
బాధ కలుగక మాతలి యుండెను.

రథ సారథి యగు మాతలిపైన
శరములు పడుట గాంచిన రాముడు
పట్టరాని కోపముతో నంత
వడిగా శరములు వదలసాగెను.

రామచంద్రుడటు విజృంభించగ
అసురుడు నిలబడలేకపోయెను
రావణురథమున అతి పరాక్రముడు
ఇరువది శరములు సూటిగవదలెను.

అతివేగముగ వ్యవధి నివ్వక -
ముప్పది, అరువది, నూరు శరములు
వేయి అమ్ములు వేసెను రాముడు
అసురభూపతి ఆగ్రహమందెను.

క్రియకు ప్రతిక్రియ చేయగనెంచి
రామునిపైన రాక్షసరాజు
గదాయుధములు ముసలాయుధములు
వర్షముతీరుగ వదలసాగెను.

ఆయుధములటు లంకేశ్వరుని
చాపమునుండి బయలుదేరగ
భీకరమైన ధ్వనులెగసినవి
సప్తసంద్రములు క్షోభించినవి.

ఆ సమయములో పాతాళములో
వసించు పన్నగ దానవులందరు
బాధకు గురియై కలవరపడిరి
భూమి వణకెను గిరులూగినవి.

మహావృక్షములు కూలిపోయెను
సూర్యుని కాంతి మాసిపోయెను
గాలి వీచక నిలచిపోయెను
సురగంధర్వులు భయపడిపోయిరి.

యుద్ధమునందు రామ విజయమును
సర్వలోకముల సుఖమునుకోరి
గోబ్రాహ్మణులకు హితమునుకోరి
సురలును ఋషులు జపము చేసిరి.

నింగిని పూజ్యులు జపము చేయగ
నేలను వీరులు పోరుచుండిరి
నిరుపమానమగు యుద్ధము చూడగ
సుర గంధర్వులు విస్మయపడిరి.

“నింగికి సరి మరి నింగియె అగును
సంద్రమునకు సరి సంద్రమె అగును
రామ రావణుల సరిపడు వీరులు
రామ రావణులు కాకమరెవ్వరు?

రామ రావణ యుద్ధము వంటిది
రామ రావణ యుద్ధమె యగును”
అని గంధర్వులు అప్పరసలును
అనుకొనిరచ్చటి రణమునుగాంచి.

మహాబాహుడు రామచంద్రుడు
అక్షయకీర్తికి నెలవగు రాముడు
రఘువంశవర్ధనుడు శ్రీరఘరాముడు
క్రోధమునిండి జ్వాలగ నిలచెను.

క్రూరమైన విషసర్పమువంటి
శరమును వింటికి గురిగనమర్చి
రావణాసురుని కంఠభాగమున
నూటిగ నాటగ విడచె నప్పుడు.

జ్వలిత కుండలములున్న శిరస్సు-
రావణాసురుని ఘనమగు శిరము
శరము తాకిడికి-తెగి ధరణినిపడె
ముల్లోకములు చూచి మురిసినవి.

అందరు అటులే చూచుచుండగనె
మరియొక శిరము మొలిచెనచ్చట
తెగిన శిరస్సున మొలిచిన శిరమును
తిరిగి త్రుంచెను రామచంద్రుడు.

తెగిన మొండెమున తిరిగి శిరస్సు
మొలిచి నిలచెను ఆశ్చర్యమది!
వజ్రాయుధము పోలుశరముతో
ఆ ఘనశిరమును త్రుంచెను రాముడు

ఆ విధముగను రాక్షసరాజుకు
శిరములు పుట్టుట-శరముల త్రుంచుట
నూటఒక్క పర్యాయములు
జరిగెను-అసురుని అసువులూడవు.

వివిధాస్త్రములు తెలిసిన రాముడు
రణకోవిదుడు రామచంద్రుడు
అమోఘ శరములు కలిగిన వీరుడు
ఆశ్చర్యముతో అలోచించెను.

“మారీచుడు ఏ శరమున కూలెనొ
ఖరదూషణు లే అమ్ముల కూలిరొ
పిరాధు డే బాణమ్ముతో ఒరిగెనొ
ఏ నారాజము కబంధు త్రుంచెనొ.

అన్ని అమోఘ శరములు తగిలియు
చావడేమి యీ రాక్షసరాజు
నమ్మినయట్టి కార్ముకమ్ములవి
వమ్మైపోయెను-శక్తి ఉడిగెనా”

అనుచు రాముడు యోచనచేయుచు
ఏమరకుండగ ఆమితక్రోధమున
రావణాసురుని వక్షస్థలమున
శరవర్షము కురిపించసాగెను.

అదే సమయమున రాక్షసరాజు
ప్రతిగా రామునిపై గురిచేసి
ముసలాయుధములు కురియజేసెను
ఆగ్రహమ్ముతో పోరిరి వీరులు.

రథముల ఎగిరి నింగిని పోరిరి
తిరిగి నేలపై వీరులు పోరిరి
రథములసాగి త్రికూటగిరిపై
రామ రావణులు పోరు సలిపిరి.

మేన గగుర్పు పుట్టునట్టుగ
ప్రళయభయంకర యుద్ధము చేసిరి
దివారాత్రముల భేదము లేక
ఏడు రాత్రులా పోరు జరిగెను.

దేవ దానవ యక్ష రాక్షస
పిశాచ ఉరగులు చూచుచుండగా
ముహూర్తమైనను విరామ మెరుగక
రామ రావణులు పోరు సలిపిరి.

|| శ్రీరఘరాముని ||

111

రావణ వధ

అవక్రవిక్రమ పరాక్రముడగు
రాముడు రణమున పోరుచున్నను
జయము లభించకపోవుట గాంచి
ఉత్తమ సారథి మాతలి పలికెను:

“ఓ రఘరామా! వీరుడ వీవు
అస్త్ర శస్త్రములు తెలిసినవాడవు
ఏమియు తెలియని సామాన్యునివలె
ఏల శరములు వదలుచుంటివి?

ప్రతిక్రియగా నువు శరములు వేయుచు
ఇంకను ఏల పోరుచుంటివి
సురలు చెప్పిన వినాశకాలము
లంకాపతికి వచ్చెను యిపుడు.

రామా! నీవు రావణుపైన
బ్రహ్మాస్త్రము సంధించి వదలుము
దానికి ఒరుగును రావణరాజు”
అనుచు మాతలి గుర్తుచేసెను.

అంతట రాముడు శౌర్యలలాముడు
దివ్యతేజముల వెలుగులు చిమ్మే
మహాగ్రఫణివలె బుసలు విడచెడి
దివ్యశరమును వెలికితీసెను.

ముల్లోకములను జయించుకోరిన
దేవేంద్రునికై - బ్రహ్మదేవుడు
తన ప్రభావమున సృజించినాడు
ఆ శరమును శ్రీరాముడు తీసెను.

ఆ కార్ముకమున సురనాయకుడు
ముల్లోకములను జయించినాడు
అదే శరమును దేవనాథుడు
అగస్త్యమహాబుషి కందజేసెను.

అగస్త్యమహాబుషి అమోఘ శరమును
దండకాటవిని దర్శనమిడిన
రామచంద్రునికి ప్రేయముగ నిచ్చెను
దివ్యశరమది - దేవ వరమది.

వాయువేగమున పొగల శరము
సూర్యగోళమై కాల్చును శరము
వాయు సూర్యుల అంశలు గలది
తాకిన కాల్చెడి కాడ్మకమ్మది

నింగివంటి నిర్మాణము అమ్ముది
ఆకాశమువలె వ్యాప్తిచెందును
మేరు మందర పర్వతమ్ములతో
సరిపడు గౌరవమందు శరమది.

మేరు మందర గిరుల బరువది
ముల్లోకములతో సర్వభూతముల
తేజము తీసుకు బ్రహ్మదేవుడు
బ్రహ్మాండముగా సృజించె నమ్మును.

ఆ నారాచము సూర్యతేజముతో
పొగలుక్రమ్మి ప్రళయాగ్ని శిఖవలె
కాంచన పుంఖము జ్వలించు రూపము
కాలసర్పమై అమిత వేగమున

రిపు తురగములను గజముల చీల్చును
లీలగ రథముల నేలకు త్రోయును
పురద్వారముల కూలద్రోయును
అగడ్తలన్నియు త్రెంచివేయును.

వజ్రమువంటిది-త్రుంచబడనిది
గిరులను సైతము చీల్చగలిగినది
రక్తమాంసముల రుచి చూచినది
క్రొవ్వు పులుముకొనియున్న శరమది.

భీకర ధ్వనితో రణరంగమున
మహావ్యూహమును చండాళునది
బుసలుకొట్టు ఘనసర్పము రీతిగ
భూతకోటిని భయపెట్టునది.

మాంసభక్షణము చేయు పక్షులకు
నక్కల గుంపుకు, రాక్షస మూకకు
సరిపడు తిండిని పంచిపెట్టగల
శరము-యమునివలె తిరుగు రణమున

భగవతి రెక్కలవంటి రెక్కలతో
మనసగు రీతిని పోగలిగినది
దానినిమించిన ఉత్తమ శరము
ముల్లోకముల లేనే లేదు.

కపులకు ముదము-రాక్షస నాశము
రిపుని కీర్తిని రూపుమాపుటకు
ఆనందము తా ననుభవించుటకు
ఆ శరమును తా కూర్చెను వింటికి.

అతిబలవంతుడు రామచంద్రుడు
శరము నప్పుడు వేదవిధిగను
బ్రహ్మస్త్రముతో అభిమంత్రించి
ఆకర్ణాంతము లాగెను విల్లు.

ప్రళయోగ్రాహు సన్నిభమైన
మహాబాణమును రామచంద్రుడు
రావణాసురునిపై గురిచేసి
వదలెను, ఘనమగు శబ్దము విగసెను.

మహాశబ్దము నింగి కెగయగ
సర్వభూతములు చలించిపోయెను
ధర్మము నిలపగ చాలిన అమ్మును
ధర్మమూర్తి సంధించి విడచెను.

ఇంద్రుడు వదలిన వజ్రాయుధమన
ఎదురులేని ఆ యమరాజువలె
అడ్డములేక అమితవేగముగ
సాగెను శరము కర్తవ్యముకై.

అమోఘ శరము అమోఘ బలుని
చాపమునుండి ముందుకు సాగి
అమోఘబలుడు రావణాసురుని
వక్షస్థలమును ఛేదించినది.

వక్షము చీల్చుకు దూసుకుపోవుచు
రావణు ప్రాణము హరించె నమ్ము
నెత్తుట తడిసి దేహము చీల్చి
ధరిణిలోనికిపోయెను శరము.

మహితకార్యమును బాణముచేసి
విజయగర్వమున జగతిని చూచి
వినయవిధేయత లుట్టిపడగను
రాముని అమ్ముల పొదిలో నిలచెను.

రామబాణమది ఛేదించగను
దేహమునున్న అసువు లూడినటు
రావణాసురుని హస్తమునున్న
ధనుసు జారినది-ధరణి కొరిగెను.

ఇంద్రుని వజ్రాయుధపు పాటుకు
కూలిన యట్టి వృత్రాసురుడన
లంక ఏలిక-రావణాసురుడు
అరదమునుండి జారెను ధరణికి.

అంతటి వీరుడు ఆజిని కూలగ
గాంచిన మిగిలిన అసురసేనలు
దిక్కుతెలియక పరుగులెత్తిరి
ప్రాణభీతితో చెదరిపోయిరి.

పరుగిడు అసురుల గాంచి వానరులు
శిలలు-తరులతో సింహనాదముల
అసుర వీరులను తరిమికొట్టిరి
ఏడ్చుచు అసురులు లంకను జేరిరి.

ఉత్సాహముతో వానరవీరులు
రాముని విజయము మరిమరి తలచుచు
రావణాసురుడు కూలుట తలచుచు
గంతులేసిరి-పొంగిపోయిరి.

దేవదుందుభులు మంగళకరముగ
నింగిని మ్రోగెను ఆ సమయములో
సుగంధపరిమళవాయువు వీచెను
పూలవానలు కురిసె నప్పుడు.

నింగిని సురలు నేలను కప్పులు
విజయరాఘవుని స్తోత్రము చేయగ
ప్రతిధ్వనించెను జగతియంతయు
పరమానందము నందిరి సురలు.

రాక్షసరాజును అంతము చేసిన
రాముడు మదిలో సంతోషించెను
నాకవాసుల కష్టము తీరెను
లోక కంటకుడు రావణు డుడిగెను.

దిశల ప్రశాంతత అలముకొన్నది
నింగి భాసిత నిర్మలముగా
ఆనందముగా గాలి వీచెను
నిశ్చలకాంతితో వెలిగెను జగము.

ప్రసన్నముగా నిలచెను అవని
వానరరాజును విభీషణుండు
యోధులందరు లక్ష్మణసహితుడు
రామచంద్రునికి పూజలు చేసిరి.

దేవ సైన్యమున దేవేంద్రునివలె
రిపు సంహరణము చేసిన రాముడు
ప్రతిన నిలపిన వీరపుంగవుడు
వెలిగె కాంతులతో విజయలక్ష్మితో.

॥శ్రీరఘరాముని॥

112 విభీషణుని దుఃఖము - శ్రీరాముని హిరడింపు

యుద్ధభూమిలో అసువులుబాసిన
అన్నను గాంచిన విభీషణుండు
దుఃఖసంద్రము హృదిలో పొంగగ
వెక్కివెక్కి తా నేడ్వసాగెను:

“అన్నా! నీవు వీరోత్తముడవు
పరాక్రమమున గణనీయుడవు
నీతిశాస్త్రము తెలిసినవాడవు
బంగరు లంకను పాలించితివి.

దివ్యశయనమున శయనించదగు
మహారాజువు-కటికనేలపై
వాలిపోతివి-మణిమయశోభిత
మకుటము తొలగి ఒరిగిపోతివి.

బాహుపురులవి అమరిన యట్టి
మహాబాహువులు చాచుకు నిచట
నేలను బడితివి-ఇంతటి ఘోరము
జరుగుననుచు నే ముందే చెప్పితి.

కామ వశుడవై ఉంటివి నాడు
కనుక రుచించక నాదు మాటలను
కాలదన్నితివి కోరి తెచ్చితివి
కడకీ దుస్థితి పాలైతివి కద!

ఇంద్రజిత్తుయు ప్రహస్తుడున్న
మహాకాలుడు కుంభకర్ణుడు
నరాంతకుడును మదమున పలికిరి
ఇంతటి ఘోరము తలంచలేదు.

సీతాపహరణము మహా పాపము
ఇంతటి దుస్థితి కలుగ చేయునని
నేను చెప్పితిని వినకపోతివి
పాప ఫలితము ప్రాప్తించినది.

రాజనీతికి సేతువు నీవు
అగ్నిహోత్రముల జపతపములు
ఆశ్రమ ధర్మములన్నీ తెలుసును
అతులేని బలవంతుడ వీవు.

ఆయుధ ధారుల శ్రేష్ఠుడ వీవు
అజిలౌ అపజయ మెరుగని వాడవు
నీవు కూలుటది-సూర్య చంద్రులే
కూలినట్లుగా తోచుచున్నది.

అగ్నిహోత్రము చల్లారినటు
అతి నిరాశగా కనబడుచున్నది
దుమ్ముతో నీవిట నేల నుండగా
జగతి శూన్యమై కనబడుచున్నది.

చిగురుటాకులవి-ధైర్యము కాగా
సహనము అనెడి పుష్పములుండి
తపస్సు అనెడి మూలము గలిగి
శౌర్యము అనెడి వేరులు పారిన

రావణుండు అను భూరి వృక్షమది
రాముడు అనెడి విసురగు గాలికి
రణరంగములో కూలిపోయినది
ప్రచండ మారుత మటుల వీచెను.

పరాక్రమమ్మను దంతములుండి
పితృ పితామహ పూజ్యుల అండ
వెన్నెముకగను వెలుగుచుండగా
అమిత కోపమే దేహము కాగా

అనుగ్రహమ్మను తొండము గలిగి
మనసగు రీతిని సంచరించిన
రావణు డనెడి మదపు టేనుగు
రామ సింహపు బారి పడినది.

పరాక్రమంబు ఉత్సాహములు
మండెడి జ్వాలను బోలి యుండగా
నిట్టూర్చులను పొగతో నిండి
దేహ బలమను ఉష్ణము గలిగి

ప్రతాపమనెడి తేజస్సులతో
ప్రజ్వరిల్లిన రావణాగ్నిని
రామచంద్రుడను మేఘము ఇపుడు
దండిగ కురిసి ఆర్పివేసినది.

అసుర వీరులను వాలము గలిగి
రాక్షస యోధులు మూపురమ్ముగా
బలమగు కొమ్ముల రావణ వృషభము
రామ పులికి తా మేత యైనది.”

విభీషణుండటు విలపించగను
చెంతకు చేరెను రామచంద్రుడు
అనునయించెను కరములనీమిరి
మెల్లగ చెప్పెను చల్లని మాటలు:

“ఓ విభీషణా! లంకేశ్వరుడు
పిరికివానివలె చావలేడు విను
లోకభయంకరమైన పోరులో
వీర కిశోరము ఒరిగెను పోరి.

ఉత్సాహముతో నిర్భయంబుగా
రణమున పోరి మరణించెను విను
వీర స్వర్గము అలంకరించును
శూరుని కొరకై విలపించరు కద!

ముల్లోకములు-సురనాయకుడు
రావణుగాంచి భయపడిపోయిరి
అంతటి వీరుని కాలము చెల్లెను
కావున దుఃఖిలు సమయముకాదిది.

యుద్ధమునందు జయాపజయములు
తెలియగరావు-కానీ నిజమిది
ఒరిగిన వీరుడు స్వర్గముచేరును
పెద్దలు నమ్మిరి నీకు తెలియదా?

పుట్టినచో మరి గిట్టుట తథ్యము
పుడమిని బ్రతుకు శాశ్వతమెవరికి!
ఆజిని ఒరిగిన శూరునికొరకై
వంతచొందుట తగదు నీకిక.

దుఃఖము వలదు ఓ విభీషణా!
ముందుకార్యము ఆలోచించుము".
అనుచు రాముడు పలుకుట వినిన
విభీషణుడు తా పలెకె దుఃఖమున:

“ఓ రఘురామా! ఇంద్రుడుకూడిన
సర్వదేవతలు పోరుకువచ్చిన
పరాజయంబును పొందక పోరెను
విజయలక్ష్మిని అందినవీరుడు.

చెలియలకట్టను తాకినసంద్రము
వెనుకకు పరుగిడునట్లుగ నేడు
నిన్నుతాకి ఈ వీర సింహము
పరాజితుండై నేలకూలెను.

దానమునందు మిన్నయె అన్న
గురుదేవతల పూజలుచేసెను
సర్వభోగములు అనుభవించెను
ఆశ్రితులందర చల్లగ చూచెను.

హితులకు సరిపడు ధనము నిచ్చెను
రిపులందరిని రూపుమాపెను
అహితాగ్ని-నాశ్తోఅన్నరావణుడు
మహాతపస్సును చేసెను రామా!

వేదాధ్యయనము చేసెను అన్న
పుణ్యకర్మలను చేసెను శ్రద్ధగ
అన్నకు ఇపుడే ఉత్తరక్రియలను
నీ ఆనతితో చేయగనెంచితి”.

అనుచు జాలిగ విభీషణుండు
పలుకుచుండగ అచ్చటివీరుల
మనసుకరిగినది కనులుపొంగినవి
అంతట రాముడు పలికెను అపుడు:

“ఓ విభీషణా! తనువు వల్లను
కలిగిన వైరము నేటితో పోయెను
ఉత్తమగతిని కలిగించెడి వగు
ఉత్తర క్రియలను చేయుము నీవు.

విగతజీవి ఈ రావణాసురుడు
వైరము గతించె - నేటితో మీకు
నీకు స్నేహితుడు అటులే నాకును
మిత్రుడు-కావున కార్యము తీర్చుము.”

“శ్రీరఘరాముని॥

113 యుద్ధభూమిలో రావణు భార్యలు విలపించుట

లంక ఏలికను రామచంద్రుడు
త్రుంచివేసెనను వార్త పిడుగులా
వచ్చిపడినది-రావణుభార్యలు
గుండెలు పగులగ రోదించిరట.

దుఃఖభారమున నేలను బడిరి
వశముతప్పి అట పొర్లుచు ఏడ్చిరి
కొప్పుల ముడివిడి కురులు జారినవి
వలవల ఏడ్చిరి వీరుని తలచుచు.

వత్సలుపోయిన గోమాతలన
అంతఃపురపురస్త్రిలందరు ఏడ్చిరి
వలదని ఎందరొ వారించినను
వినకసాగిరి ఏడ్చుచు నడచిరి.

ఉత్తరద్వారము దాటివచ్చిరి
భీకరమైన యుద్ధభూమిలో
పెనిమిటి కొరకై వెదకసాగిరి
కూలిన యోధుల వెదకుచు సాగిరి.

రాజకుమారా! అనుచు రాముని
నాథా! నాథా! అనుచు రావణుని
సంబోధించుచు కేకలు పెట్టుచు
పగిలిన గుండెతో వెదకజొచ్చిరి

కంటినీటితో చూపు ఆనదు
నెత్తుటి మాంసపు బురద నిండెను
మదకరి కొరకై విలవిలలాడెడి
ఆడుదంతులై ఏడ్చిరి అట

కాటుక రాశిగ నేలను బడిన
నల్లని దేహము గాంచిరి వారు
లంక ఏలికని తెలిసిరి వారు
జీవితేశ్వరుని గాంచిరి వారు.

నరికివేసిన సుమలత లన్నటు
పతికాయముపై వ్రాలిరి వారు
కళేబరమ్మును కౌగలించుకొని
ఏడ్చెను ఒక స్త్రీ గుండియ పగులగ

పదములనందుకు ఏడ్చెను ఒక స్త్రీ
కంతము నిమురుచు ఏడ్చెను కాంత
భుజముల తాకి నేలను పొర్లుచు
గుండె పగులగ ఏడ్చెను ఒకతె.

పెనిమిటి ముఖమును గాంచిన ఒక స్త్రీ
వశముతప్పి మూర్ఛిల్లిపడినది
భర్త శిరస్సును ఒడిలో నుంచుకు
వలవల ఏడ్చెను ఒక సుకుమారి.

భర్త ముఖమును కంటి నీటితో
తడిపివేసినది ఒక భార్యమణి
అసువులుబాసి నేలనుబడిన
పతిని గాంచి వారందరు ఏడ్చిరి.

“ఓ ప్రాణేశ్వర! సురపతి, యములను
నిరతము భయపడజేసెడివాడవు
ధనపతి నెదిరి జయించినావు
దివ్యపుష్పకము తెచ్చుకొంటివి.

సురగంధర్వులు వణకెడివారు
అంతటి నీవు రణరంగమున
మనుజునిచేబడి మరణించితివి
నీ వరములవి ఏమైపోయెను?

సురాసురులును పన్నగులున్ను
వధించలేని నిన్నొక మనుజుడు
అవలీలగను అంతము చేసెను
ఇంతటి దుస్థితి నీకెటు వచ్చెను?

నీదు మేలును కోరెడి పలుకులు
నీవు ఎన్నడును వినలేదు కదా !
మరణము కోరి సీతాదేవిని
అపహరించి ఇట నేల కొరిగితివి.

నీవేగాక లంకలో వీరులు
ఎందరొ కూలిరి విధవలమైతిమి
అభిమానముతో విభీషణాఖ్యుడు
చెప్పిన హితము వినకపోతివి.

అజ్ఞానముతో ఆ ధర్మాత్ముని
పరుషములాడి అవమానించి
కాలపాశమును తగుల్చుకొంటివి
కూలిపోతివి రణరంగమున.

స్వయముగ నీవే సీతాదేవిని
రామునికిచ్చిన మేలు కలిగెడిది
సమూలమ్ముగా నాశనమగుట
జరుగకపోయి సుఖపడి యుందువు.

సీత నిచ్చినచో రాముడు హితుడగు
దేవేంద్రాదుల కోరిక తీరదు
మా మాంగల్యము నిలబడియుండి
మేము సుఖపడియుందుము కాదా.

నాథా! నీవు బలవంతముగ
సీతను తెచ్చి చెరనుంచితివి
ఆ కారణమున నీవు సేనతో
అకాలమృత్యువు వాతబడితివి.

ఓ మహారాజా! దీనికంతటికి
స్వేచ్ఛగ నీవు నడచుటె కాదు
దానికి మించిన దైవ వశమది
బలమయినది నిను అంతము చేసెను.

నిన్ను దైవమే చంపెను నాథా!
దైవయోగమే నాశము చేసెను
దైవగతిని మరి అర్థబలముతో
అడ్డగించుటది జరుగదు ఇలలో

పరాక్రమముతో రాజాజ్ఞలతో
విధి వశమును మరి మార్చగలేము
దైవము తలచినదంతయు జరుగును
దైవాధీనము జగత్సర్వము.”

ఆ విధముగను రావణు భార్యలు
కనుల నీటితో రోదించి రట
క్రౌంచపక్షులన ఏడ్చిరి వారు
గుండెలు పగులగ ఏడ్చిరి వారు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

114 మండోదరి విలాపము - విభీషణుడు రావణాసురునికి సంస్కారము చేయుట

పతినిబాసిన కాంతలందరు
లంకాపతికై ఏడ్చుచుండగా
రావణాసురుని పట్టపురాణి
నడువలేక తా వచ్చిచేరినది.

అతిసమర్థుడు అతిబలాధ్యుడు
రామునికోలను నేలకొరుగుట
కన్నులగాంచి కంపించినది
వెక్కివెక్కి రోదించె దీనముగ :

“నాథా! నీవు అజేయుడవుగద
నిన్నుగాంచి ఆ ఇంద్రుడు పరుగిడు
గగనచారులు ఋషులు వణకెదరు
ధనపతి అంతటివాని సోదరుడ !

యుద్ధభూమిలో నరునిచేతబడి
నరికిన మానై నేలబడితివా?
సురగంధర్వుల నడలగొట్టితివి
మడసీతివెటుల నరునికి లొంగి!

అడవులతిరిగే మానవమాత్రుడు
ఆజిలో నిన్ను నేలకూల్చెనా!
సేనలు, బలము కలిగిన నిన్ను
రాముడుకూల్చుట, నమ్ముట ఎట్లు?

సాటిలేని బలవంతుడవీవు
మేటివీరునిగ ముల్లోకములలో
విహరించిన ఓ అరిభయంకరా!
నేటికిటుల నినుగాంచి బ్రతుకుటెటు?

జనస్థానమున ఒక్కడెనిలబడి
ఉక్కిడగించెను ఖరాదివీరుల -
రాముడు మనుజుడు కాదని తోచెను
నాడేచెప్పితి వినకపోతివి

అడుగుపెట్టగ సురలకు లొంగని
లంకలో అడుగిడె ఆ హనుమంతుడు
ఆ పరాక్రముడు హడలగొట్టెను
అపుడైనామరి తెలియకపోతివి.

కడలికి సేతువు కట్టగ వింటిని
రాముడు మనుజుడుకాడని నమ్మితి
యముడే మాయచె సీతను సృజించి
స్వయముగ రాముని రూపుతో వచ్చెను.

మానవమాత్రుడు రాముడుకాడు
లోకరక్షకుడు జగదభిరాముడు
ఆత్మలన్నిటికి ఆత్మయే రాముడు
అక్షయుడాతడు అయోధ్యరాముడు.

శాశ్వతుడాతడు స్థిరుడారాముడు
బ్రహ్మాండ్రాదుల మించినవాడు
జగద్రక్షకుడు పోషకుడతడు
శంఖచక్రముల వెలుగు త్రిధాముడు.

శ్రీవత్సముతో శోభిలువాడు
శ్రీలక్ష్మిని ఎడబాయనివాడు
శ్రీరాముడు శ్రీవిష్ణువు అగును
శ్రీపతికెదురై పోర నశక్యము.

యుద్ధకాండము

లోకహితముకై హరియే నరుడై
కపి రూపులగు సురలను చేర్చుకు
నిన్నును-లంకలో అసురులందరిని
వధించినాడు ఓ మహారాజా!

దేహేంద్రియముల నిగ్రహించుకొని
త్రిభువనముల జయించినావు
వైరముపూనిన ఆ ఇంద్రియములు
పగతో నిన్ను నేడు జయించెను.

ఇంద్రియాలకు లోబడితివినువు
కామవశుడవై కాంతను తెస్తివి
త్రిభువనముల విజేత వీవు
అడుదానికై కూలితి విటుల.

అబల చంపెనొక అతిబలవంతుని
అంతేకాని సర్వేశ్వరుడు
చంపలేదు నిను ఓ మహారాజా!
రామునితో పగ వలదని చెప్పితి.

ఎంతచెప్పినా వినకపోతివి
ప్రతిఫలమిటుల నేలకూలుట
సీత మూలమున నీవేకాక
బంధుమిత్రులు సమసిరి కాదా!

భోగభాగ్యములు అడుగంటినవి.
అంతటి దుష్కృత మొనరించితివి
మతిచెడి నీవటు చరించినావు
గతి చెడిపోయెను బంధరులంకకు.

సతి అపరాధి రోహిణి మాతల
మించిన పాతివ్రత్యము కలిగిన
పూజ్యురాలగు సీతాదేవిని
అవమానించి చెరబెట్టితివి.

కోరి చేరిన కాంతలందరు
సుందరాంగులు కారనుకొంటివి
క్షమతో భూమిని మించినదానిని
సంపదనిలయము లక్ష్మీదేవిని

మంగళకారిణి సుందరమూర్తిని
వనముల ఒంటరి అతివను నీవు
మాయతో హరించి తెచ్చినాడవు
నీ యభీష్టమది తీరకపోయెను.

పతివ్రతయగు సీతాదేవిని
హరించనెంచి తగులబడితివి
నాడే నిజముగ భస్మము కావలె
నిన్నుగాచె నీ తపస్సు నాడు.

అగ్నిదేవుడు ఆదిగాగల
దేవతలందరు విస్మయపడిరి
సమయము వచ్చిన పాపఫలమది
అనుభవించక తప్పదు రాజా!

శుభకర్మలతో శుభమగు ఫలము
పాపకర్మలతో పాపఫలమది
అనుభవింపక తప్పదు రాజా!
విధిని చాటగా ఎవ్వరితరము?

రాముని చేరెను విభీషణాఖ్యుడు
మంచి కార్యమది సుఖములందెను
భవితలౌ సుఖములు దొరకును వానికి
పాపఫలము నువు నేలకొరుగుటిది

సౌందర్యములో సీతను మించిన
అందక తైలు ఎందరౌ కలరు
వంశగౌరవము రూపసంపదల
జనకుని కూతురు నన్ను మించదు.

ఏదో వంకతో మృత్యువు వచ్చును
సీత వంకతో నిన్ను చేరినది
సీతారాములు సుఖములందెదరు
శోకసంద్రమున మునిగితి నేను.

మేరు మందర కైలాసాచల
విహారమ్మది మరువగలేను
చైత్రరథమున నీతో కలసి
విహరించితిని వీరాగ్రేసర.

విలువగు వలువలు విరిదండలతో
దివ్యవిమానము నెక్కి తిరిగితి
రాజులయొక్క భోగభాగ్యములు
నిలకడ కావని తెలిసితి నేడు.

ఓ మహారాజా! నీ ముఖబింబము
శశిబింబమువలె ప్రసన్నమైనది
పద్మము పోలును-రవితో తూగును
కనుబొమ, లునాసిక కోమలమైనవి.

మణిఖచితమగు మకుటము వెలుగుచు
ధగధగలాడె కుండలాలతో
వస్త్రభూషలు విరిదండలతో
లంకావిభవము నీతో వెలుగగ

మధుర భాషణలు చిరునగవులతో
మంగళకరమగు నీదు వదనము
రామబాణమున నెత్తుట తడిసి
అమంగళముగా మారినదయ్యా!

దానవరాజుకు తనయను నేనని
రాక్షసరాజుకు భార్యను నేనని
ఇంద్రవిజేతకు తల్లిని నేనని
విర్రవీగితిని విధవనైతిని!

దేవదానవుల గెలిచిన వీరుడ
మనుజునిచేబడి ఒరిగితివిటుల
నల్లనికాయము శోభకు నిలయము
తేజోవంతము అతిలావణ్యము.

బాహుపురులతో మణిహారములతో
ధగధగమెరిసే దివ్యహారముల
మేఘము నీవై మెరపులు అవియై
మిరుమిట్లుగొలిపెను రజరంగమున.

తనువున శరములు నిండిపోయినవి
కొగలించుకొన వశపడకున్నది
నరములుతెగినవి నెత్తురుపారెను
ఇదినిజమాయని భ్రాంతి కలిగెను.

యుద్ధకాండము

స్వప్నమేమో యని మదికి తోచెను
మృత్యుదేవతకు మృత్యువువగుదువు
వజ్రఘాతమున గిరివలె పడితివి
రాముడునిన్నెటు చంపగలిగెను!

ఓ మహారాజా! ముల్లోకముల
ఎన్నిక భోగము లనుభవించితివి!
ముల్లోకములను వణకించితివి
లోకపాలకుల జయించితివు.

సాంబశివుని ఆ కైలాసముతో
కదలించితివి అమోఘబలుడవు
సర్వలోకములు హడలగొట్టితివి
భూతకోటిని బెదరగొట్టితివి.

బంధుమిత్రులను చల్లగనేలి
రక్షించితివి రిపులకూల్చితివి
యక్షులెందరినో హతము చేసితివి
నివాతక వచుల నెయ్యముచేస్తేవి.

యజ్ఞయాగముల చెడగొట్టితివి
ధర్మవ్యవస్థను త్రుంచితివీవు
రణమున మాయలు నేర్చినవాడవు
అబలలహరణము వదలకపోతివి.

రిపులభార్యలను దుఃఖపెట్టితివి
స్వజనుల రక్షణ చేయుచునీవు
లంకను చల్లగ రక్షించితివి
భీకరకృత్యము లెన్నోచేస్తేవి.

పతితోసుఖములు బడసితినేను
పతితో వెడలక మిగిలియుంటిని
గుండియగాదిది బండరాయయగు
పగులకనిలచెను పాపకర్మను.

దివ్యశయనమున నిదురించెడి నువు
ధూళినిండిన నేలనుంటివి
ఇంద్రజిత్తు రణమందుకూలెనను
మాటవింటిని సగము చచ్చితి.

నీవే కూలితివనుచు వింటిని
నేడు పూర్తిగా మరణించితిని
నీవుదక్కినచౌ దక్కునుసర్వము
తక్కినబంధుల సాయము ఏల!

ఉలుకవు పలుకవు ఓ మహారాజా!
నన్ను వదలి నువుపోవలదయ్యా!
నీతోవత్తును నా ప్రాణేశ్వర!
ననుకాదనకుము కనికరించుము.

అంతఃపురమున నుండెడికాంతను
అందరిఎదుటకు వచ్చితినిపుడు
మందలించవు - లంకారాణిని
కాలినడకతో వచ్చితిరాజా !

నాతోబాటు మిగిలినభార్యలు
సిగ్గువదలి ఇటవచ్చిరి చూడుము
వస్త్రాలంకారమ్ములు వదలిరి
నడచివచ్చిరి కోపమురాదా?

అనాథలై ఇట ఏడ్చుచుంటిమి
హృదయముకరగద ఓ హృదయేశా!
ఊరడించవు ఆదరించవు
మాదోసములను మన్నించుమయా!

పతివ్రతలను కులాంగనలను
ఎంతమందినో విధవలజేసిన
పాపఫలమిది వారిశాపమిది
వారిరోదనలు వృధాపోవుగద!

ముల్లోకములను జయించినావు
శూరుడననుచు విర్రవీగితివి
కానీ నీవు పరమసీచమగు
అబలహరణమును చేసితివయ్యా!

మాయమృగముతో వంచనచేసి
రామచంద్రుని దూరము పంపి
సేతనతెచ్చుట పిరికితనమది
అబలహరణము ఎటుల అబ్బినది?

చేటు కాలమున కలిగిన బుద్ధిని
వదలగ తమ్ముడు మరి మరి చెప్పెను
భూతభవితయు వర్తమానములు
తెలిసిన తమ్ముడు వలదని చెప్పెను.

పూజ్యుడైన ఆ విభీషణాఖ్యుని
హితము వినక నువు సమూలమ్ముగ
కూలిపోతివి - నీతోబాటుగ
సర్వనాశనము జరిగిపోయినది.

నీ వొక్కనిచే ఇంతటి విపత్తు
వచ్చిపడినది లంకాధీశా!
రాక్షసవంశము అంతయు నేడు
దిక్కుమాలి ఇట విలపించుట విను.

బలపరాక్రమము కలిగినవాడవు
సమరాంగణమున సమసిపోతివి
నీ కొరకై విలపించుట తగదు
కానీ శ్రీని - వికలమనస్కును.

జీవితేశ్వరా ! నీవు చేసిన
పాపపుణ్యములు వెంట తీసుకొని
నీ దారిని నువు సాగుచుంటివి
నీ ఎడబాటును సహించలేను.

హితముకోరిన పూజ్యుడు తమ్ముడు
విభీషణుని నువు కాదంటివికద
మారీచుడును కుంభకర్ణుడు
నా జనకుడును చెప్పిరి - వింటివ ?

బలగర్వముతో విర్రవీగితివి
జీవితమే ఇల స్థిరమనుకొంటివి
కలకాలము మనముందుమనుకొను
నిలకడలేని యోచన ఫలమిది

నెత్తుట తడిసిన కటికనేలను
నిద్రించునటు పడియుంటివిట
దుఃఖజలధిలో మునిగిన నాతో
మాటాడవ నువు ఓ మహరాజా !

అపరాజితుడు అమితవిక్రముడు
మాల్యవంతుని మనుమరాలను
నీ మదినిండిన! హృదయరాణిని
పలుకరించవా కనులు విప్పవా !

లే మహారాజా! సూర్యుడు నేడు
అమిత దైర్యమున లంకాపురమున
కిరణమ్ములను విసరుచుండెను
భయము తీరినటు కనబడుచుండెను.

రవికాంతులతో వెలిగే పరిఘ
రామబాణమున ముక్కలైనది
వజ్రాయుధము పూజలందినటు
పరిఘను నిరతము పూజించితివే!

యుద్ధభూమిలో ధరణీకాంతను
ప్రియురాలైనటు కౌగలించుకొని
పడియుండుటది నే గనలేను
నాథా! నాతో పలుకుము దయతో.

నీవు గతించుట నా గతి చెదరుట
నాదు గుండియ ముక్కలైనది !”
అనుచు బాధతో రోదించినది
చెమ్మగిల్లని కనులటలేవు.

ఏడ్చి ఏడ్చి తా వశము తప్పినది
పతికాయముపై పడిమూర్చిలైను
సంధ్యారాగపు మేఘముపైన
మెరపు తీగలా తోచెను అతివ.

దుఃఖ జలధిలో మునిగిన అతివలు
సవతులు ఆమెను లేవదీసిరి
ఊరడించిరి అనునయించిరి
పుట్టిన గిట్టుట తప్పదు అనిరి.

“ఓ మహారాణీ! ప్రతి జీవియును
బాల్య, యౌవన కౌమారమ్ములు
వార్ధక్యమ్ముల వాతనుబడును
చివరకు మృత్యువు ఒడి చేరెదరు.

రాజభోగములు వైభవమ్ములు
నిలకడకావు-స్థిరమవికావు
నీకు తెలియదా దుఃఖము వదలుము”
అనుచు పలుకగా అతివ ఏడ్చినది.

రావణు ఛార్యులు ఏడ్చుచుండిరి
అంతట రాముడు విభీషణుని గని
“మిత్రుడ! నీవు లంకాపతికి
దహన క్రియలను చేయగవలెను.

స్త్రీలందరినీ లంకకు పంపుము”
అనుచు రాముడు ధర్మ విహితముగ
నుడువగ నవుడు విభీషణాఖ్యుడు
కాదనలేక పలికెను అపుడు.

“రామా! ఇతడు సోదరుడైనను
పరమక్రూరుడు ధర్మదూరుడు
వ్రతనియమాదులు ఉల్లఘించెను
పరదారలను హరించినాడు.

భ్రాతృరూపమగు శత్రువువీడు
దహనక్రియలను చేయను నేను
లోకులు ముందుగ నిందించినను
నిలకడ మీద తెలిసెదరంతయు.”

విభీషణాఖ్యుని పలుకులు వినిన
ధర్మమూర్తి శ్రీరాముడు పలికెనుః
“అసుర నాయకా ! నీవు నాకిపుడు
ముదమును గూర్చెడి మిత్రుడవయ్యా !

నీ సాయముతో విజయము నందితి
నీకు మేలగు మాట చెప్పవలె
అధర్మపరుడై అన్న చరించెను
అయినను అతడొక వీరపుంగవుడు.

అమిత బలాధ్యుడు ఆతి పరాక్రముడు
సురనాయకునికి లొంగనివాడు
లోకములనే కలవరపరచెను
నాకము వణకెను వాని భయమున.

వైరముమాత్రము మరణమువరకే
ఆపై వైరము ఉండకూడదు
స్నేహ విషయమున నీతో సరిపడు
స్నేహితుడిపుడు రావణాసురుడు.

జ్యేష్ఠుడితడు తమ్ముడవీవు
ఉత్తరక్రియలను నీవు చేయవలె
సర్వధర్మములు తెలిసినవాడవు
కర్మచేయుము కీర్తికలుగును.”

ఆ విధముగను రాముడు చెప్పగ
లంకాపతికి యోగ్యము అయిన
విధిగా క్రియను నెరవేర్చుటకై
రావణు తమ్ముడు ఆనతి నిచ్చెను.

సుగంధద్రవ్యములు చందనాదులతో
వట్టివేళ్ళతో వేదోక్తముగా
చితినిపేర్చి ఆ చితిపై నపుడు
తెల్లజింక చర్మమును కప్పిరి.

వేదవిహితముగ రావణప్రభువుకు
అంత్యేష్టిని అట విధిగాచేసి
యథాక్రమముగా ఆ మహారాజుకు
పితృమేధ సంస్కారము చేసిరి.

పేర్చిన చితికి ఆగ్నేయములో
అగ్ని వేదిని అమర్చినారు
ఆ వేదిని త్రేతాగ్నుల నిలపి
దధి ఆజ్యముల అగ్నిని వ్రేల్చిరి.

రావణాసురుని పాదమువద్ద
సోమలతలను తెచ్చు శకటమును
యజ్ఞధాన్యము దంచు రోటిని
రోకలు లుంచిరి తొడల నడుమన.

మిగిలిన యట్టి ప్రదేశములలో
దారుపాత్రలు స్థాలిని మొదలగు
అరణి ఉత్తర మొదలగు సమిధలు
శాస్త్రప్రకారము నెలకొనజేసిరి.

చితి సమీపమున పవిత్రమైన
యజ్ఞపశువును వ్రేల్చిరి అగ్నిని
నేతియౌ తడిపిన దర్భల నపుడు
అన్నివైపుల పరచిరి క్రమమున.

విభీషణునికి సహాయపడుచూ
ఋత్విజులందరు సుమగంధములు
వివిధ వస్త్రముల కళేబరమ్మును
అలంకరించిరి వందనముంచిరి.

ఋత్విజులందరు హితులందరును
దుఃఖతప్తులై కంటిధారలతో
లాజలు చల్లిరి - రావణు తమ్ముడు
మంత్రయుక్తముగ చితి నంటించెను.

విభీషణాఖ్యుడు స్నానముచేసి
తడిసిన వలువలు ధరించి అపుడు
దర్భలు కలసిన తిలోదకములు
ధరణిపైనను విడచెను శ్రద్ధగ.

ప్రేతావాహనముచేసి తమ్ముడు
ఉదకదానముచేసి శ్రద్ధగ
శిరసును వంచి నమస్కరించెను
రావణు భార్యల ఊరడించెను.

అనేక విధముల అన్న భార్యలను
అనునయించి అట లంకకు పంపి
విభీషణాఖ్యుడు వినయము నిండి
రామపాదముల చెంత నిలచెను.

వృత్రాసుర సంహారము చేసిన
దేవేంద్రునివలె శత్రుహరణుడు
సుగ్రీవ లక్ష్మణ ససైన్యములతో
హనుమతో వెలిగెను విజయరాఘవుడు.

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

115

విభీషణ పట్టాభిషేకము

సురగంధర్వులు భీకర రణమున
రావణాసురుడు కూలుట గాంచి
రాముని ఘనతను కీర్తన చేసిరి
అమితవిక్రముని స్తుతించినారు.

కపియోధులను ప్రశంసించిరి
వానరనాథుని వ్యూహరచనము
లక్ష్మణమూర్తి భుజబలమ్ములను
అనేక విధముల పొగడిరి పొంగిరి.

అంతటి యశోవిశాలుర గనిన
అమితవిక్రముల కొడుకుల కనిన
కౌసల్య, సుమిత్రలు చరితార్థులని
మంగళకరముగ పలికి వెడలిరి.

ఆనందముతో నిలచిన మాతలి
విజయరామునిచే ప్రశంసలంది
విజయసారథిగ సంబరపడుచు
రథముతో చేరెను దేవలోకము.

చెంతనిలచిన వానరరాజును
అండనిలచిన సూర్యకుమారుని
ఆనందముతో రామచంద్రుడు
కొగలించుకొని సంబరపడెను.

రామలక్ష్మణులు - వీరులందరూ
శిబిరమ్మునకు చేరినయంత
విభీషణాఖ్యుని రాజునుచేయగ
లక్ష్మణమూర్తితో చెప్పెనురాముడు.

“సోదర! నాకు హితుడు భక్తుడు
మనకు సాయము చేసినవాడు
లంకలో ఇతనికి అభిషేకించుము
అది నా కోరిక అనుచు పలికెను”.

రామాజ్ఞను విని రామానుజుడు
పట్టణమేగి వలయువస్తువులు
సమకూర్చగను ఆనతినిడెను
మంగళవస్తువులన్నియు అమరెను.

కనక కలశముల సప్తసంద్రముల
మంగళతోయము లచటికితెచ్చిరి
బంగరుసింహాసనమునందున
విభీషణాఖ్యుని కూర్చొనజేసిరి

విభీషణాఖ్యుని, మిత్రులు, హితులు
రాక్షసముఖ్యుల నడుమ రాజును
ఆశీస్సులవి, కురియుచుండగా
అభిషేకించెను రామానుజుడు.

ముదమునందిన లంకావాసులు
మంగళకరముగ పూలు మొదలగు
సుగంధపరిమళ ద్రవ్యమ్ములను
కాన్కగనిడిరి లంకవీలికకు.

రామునిశరణు కోరినందుకు
రామునిపదములు కొలిచినందుకు
రామునిమదిలో నిలిపినందుకు
రాజ్యపదవి లభియించెనతనికి.

రాజ్యప్రజలకు శుభములుపలికి
పట్టముగట్టుకు విభీషణాఖ్యుడు
రామపాదముల చెంతచేరెను
తన కాన్కలను వారలకొసగెను.

కోరికతీరి సంతస మంది
పౌరులొసగిన మంగళదీనుసులు
రామునికొసగెను విభీషణాఖ్యుడు
భక్తుని కొరకై గ్రహించె రాముడు

అంతటరాముడు చెంతనె నిలచిన
భక్తిప్రపత్తుల నిలచినబంటును
వాయునందనుని చూచిపలికెను
“లంకానాథుని గను హనుమంతా!

విభీషణాఖ్యుని అనుమతినంది
లంకకుపోయి సీతనుగాంచి
విజయవార్తను ఆమెకుతెలిపి
ఆనందమును కలుగజేయుము.

యుద్ధకాండము

సుగ్రీవరాజును లక్ష్మణమూర్తియు
కవులు నేనును కుశలము అనుచు
రావణాసురుని త్రుంచినాడనని
తెలియబరచుము జనకనందినికి.

ఓ హనుమంతా! మైథిలిమనసుకు
ముదముకలుగునటు పలికిఅంతట
ఆమెపలుకులు ఆలకించుము
తెలుపుము నాకు అంజనితనయా!”

॥శ్రీరఘరావ

116 శ్రీరామ విజయము హనుమంతుడు సీతాదేవికి తెలుపుట

రాముని ఆనతి శిరమునదాల్చి
నమ్మినబంటు అంజనేయుడు
లంకాపట్నములోనికి సాగెను
రక్కసులందరు గౌరవించిరి.

అనుజుడు, సూర్యతనూజుడు, మరియు
విభీషణాఖ్యుడు వానరసేనలు
అందరితో ఆ రామవంధుడు
కుశలము తల్లి! - ధరణీతనయా!

రాక్షసాంగనల నడుమ జానకి
గ్రహబాధనుపడు రోహిణివలెను
శుష్కశరీరము దుమ్ముధూళితో
వనమున నున్నది గాంచెనుమారుతి.

వానరసేనలు ఘనముగపోరిరి
విభీషణాఖ్యుడు సాయముచేసెను
లక్ష్మణమూర్తి విజృంభించెను
విజయరాఘవుడు రావణుత్రుంచెను.

భక్తిప్రపత్తుల వందనమిడెను
పేరుచెప్పుకొని నిలచెనమ్రతగ
యోచనచేసెను సీతాదేవి
స్ఫురించెనంతట - గుర్తుపట్టెను.

ఇనకుల తిలకుడు జయించినాడు
నీ క్షేమము విన నన్నుపంపెను
సీతోచెప్పెను ఈ విధముగను
నాభాగ్యమది నేనుచెప్పుట :

అంగుళీయకము అందచేసిన -
ప్రభువుక్షేమమును తెలియపరచిన
రామభక్తుడి హనుమంతుడని
తెలిసి వదనము వికసించినది.

దేవీ! ఇదిగో శుభవార్త విను
పాతివ్రత్య ధర్మమ్ము నెరుగుదువు
సౌభాగ్యముచే బ్రతికియుంటివి
నేజయించితిని యుద్ధము నందు.

అదిగమనించి వాయునందనుడు-
“మాతా! రాముడు వైరినికూల్చెను
రావణుత్రుంచి ప్రతిన నిలపెను
తన కుశలమును చెప్పిపంపెను.

శత్రువు కూలెను దిగులు వదలుము
నీ చెర తీర్చగ ప్రతిన బూనితి
నిద్రహారములు మరచిపోతిని
మహాకడలిలో సేతువు నిలచెను.

రావణాసురుని సంహరింతునని
చేసిన ప్రతిన తీరెను నాకు
లంకారాజ్యము విభీషణునిది
స్వగృహ మన్నటు తలంచవచ్చును.

దుఃఖము వదలుము నిను దర్శించగ
విభీషణాఖ్యుడు అరుగుదెంచును,
అనుచు రాముడు చెప్పెను తల్లీ!”
అని హనుమంతుడు చల్లగ తెలిపెను.

ఆనందించెను అవసీ నందిని
సంతోషముతో పొంగిపోయెను
మాటలురాని ఆనందముతో
విరిసిన కన్నుల నిలచి చూచెను.

“మారు పలుకవు మంగమూర్తీ !”
అనుచు మారుతి పలికిన యంత
రామచంద్రుని జీవితేశ్వరి
పవననందనుని చూచి పలికెను :

“నాయన హనుమా! రామవిజయమను
నను బ్రతికించెడి దివ్యవార్తను
నీవు నుడివితివి, మా అసువులను
నిలపిన ఘనుడవు నీవేనయ్యా!

ఆనందముతో మాటలు రాక
ఎటు మాటాడగ తెలియగ లేక
మదిలో ముదము తెలుపుట రాక
మూగబోయినటు నిలచితినియ్యా!

ఇంతటి శుభమగు వార్త నుడివితివి
ప్రతిగా బహుమతి ఇవ్వదలచిన
ముల్లోకములలో తగిన వస్తువు
కనరాకున్నది కపికులగ్రణీ!

వెండి బంగరు రత్నరాసులు
మూడులోకముల ఆధిపత్యము
సరిపడవయ్యా ! జగత్తులోన
సరియగు వస్తువు లేనేలేదు.”

జనకనందిని పలుకులు వినిన
మారుతి కరములు ముడిచి పలికెను :
“మాలా ! నీ మది కోరిక తీరెను
భర్త విజయమును కోరుకొంటివి.

నాపై నున్న వాత్సల్యముతో
పలికితివమ్మా ! నాకానందము
నీ మాటలతో ధన్యుడనైతిని
అంతకు మించిన బహుమతి ఏల?

రత్నరాసులు సురరాజ్యమునకు
మిన్న అగును నీవన్న మాటది
రిపు సంహారము చేసిన ప్రభువు
కుశలము తల్లీ ! గంటిని నేను.

భోగభాగ్యముల మించిన సంపద
మీ యిరువురును సుఖముగ నుండుట
అది అమరినది జన్మ తరించెను
అంతకు మించిన సంపద లేదు.

విజయకాంతితో వెలుగు సూర్యుడగు
రామభద్రుని దర్శన భాగ్యము
లభించెనమ్మా ! అంతకు మించిన
భాగ్యము లేదు జన్మ తరించెను.”

భక్తి వినయముల మారుతి పలుకగ
వినిన సీత అట పలికెను తిరిగి :
“ఓ హనుమంతా ! వాక్య కుశలుడవు
విజయవార్తను తెలిపితి వీవు.

కర్ణపేయముగ విజయవార్తను
వినిపించితివి బుద్ధిమంతుడవు
తండ్రికి తగిన తనయుడ వీవు
తండ్రిని మించిన కీర్తిమంతుడవు.

రణోత్సాహము బలపరాక్రమము
వినయశీలత వివేకజ్ఞానము
క్షమాగుణములు ధర్మవర్తనము
శుభకర గుణముల నెలవు పావనీ!

మంగళకరమగు గుణము లన్నియు
మూర్తిగ నిలచెను నీలో హనుమా !
ముఖ ప్రీతికై పొగడుట కాదు
నిజముగ నున్నవి అన్నది నిజము.

తల్లి మాటలకు ముదము నందెను
వినయము నిండి అమ్మతో పలికెను :
“తల్లీ ! నీవు అనుమతి నిమ్ము
రాక్షసాంగనల హతమార్చెదను.

భర్తకు ఎడమై దుఃఖము నున్న
నిన్నారక్కసి వనితలు నాడు
పరుషములాడి బెదరించుటది
మరువకుంటిని మర్దించెదను.

వికృతరూపుల చితుకబాదెదను
కరచరణముల విరచివేసెద
గోళ్ళతో చీల్చి కొరికివేతును
నా కోరిక నువు మన్నించవలె.”

పావని కోరిక వినిన జనకజ
పావనమూర్తి పలికెను అపుడు :
“హనుమా ! వారు రాజసేవకులు
రాజు ఆనతిని పలికిరి అటుల.

వారిపైన కోపించుట తగదు
నా దౌర్భాగ్యము హేతువైనది
పాపకర్మమున జరిగినదంతయు
కర్మఫలము మరి అనుభవించవలె.

రక్కసివనితల దోషములేదు
వారందరినీ మన్నించితిని
రావణు నానతి పరిపాలించిరి
కావున అటుల పలికిరి నాడు.

ఓ హనుమంతా ! రాక్షస స్త్రీలు
వారే స్వయముగ బాధపెట్టినను
అట్టివారిని క్షమించగలను
అపకారము జరుగనీయను.

క్షమాగుణమును తెలిపెడిగాఢను
వినిపించెద విను వానరాగ్రణీ !
అడవిలో ఒక పులి వేటగానిని
వెంబడించెను కబళించుటకై.

ఆ నిషాదుడు భయపడి పరుగిడి
కనబడినట్టి తరువు నెక్కిన
తరువుపైన ఒక ఎలుగు ఉన్నది
హడలిపోయెను ఆ మానవుడు.

ఎలుగును గాంచి పులి పలికినది :
'ఈ కిరాతకుడు మనకు శత్రువు
క్రిందకు త్రోయుము కబళించెదను
మనలను చంపెడి వ్యసనము వానిది.'

ఆ మాటలకు ఎలుగు పలికెను:
'శత్రువు అయినను ఆశ్రయించెగద
కాపాడుటది ఉత్తమ ధర్మము
కావున వీనిని క్రిందకు త్రోయను.'

ఎలుగు నిద్రలో మునిగియుండగా
పులి పలికినది వేటగానితో :
'నీవా ఎలుగును క్రిందకు త్రోయుము
నిన్ను వదలి ఆ ఎలుగును చంపెద.'

పులి మాటలు విని కతినమనస్కుడు
ఎలుగును క్రిందకు త్రోసివేసెను.
విషయము తెలిసిన ఎలుగంతటను
ఒడుపుగ మరియొక కొమ్మనందుకొనె.

నేలనుబడక కొమ్మనందుకొని
తరువుననున్న ఎలుగును గాంచి
పులి పలికినది: 'ఓ భల్లూకమ!
కృతఘ్నుడైన బోయను గనుము.

నీ ఉపకారము మరచెను నీచుడు
ఇపుడైనా మరి నేలకు త్రోయుము'
అనవిని అపుడు భల్లూకము అనె:
'నేను వీనిని నేలకు త్రోయను.

వివేకవంతుడు తన అపకారికి
తిరిగి తాను అపకారము చేయడు
అపకారికైనను ఉపకారమ్మును
సదాచేయును సత్పురుషుడు విను'

అని ఆ ఎలుగు ఆనాడన్నది
సజ్జనుల మది విశాలమైనది
అపరాధమ్ములు వారు గణించరు
ప్రతిగా అపకారమ్ము తలంచరు.

లోకకంటకులు రాక్షసులందరు
జీవహింసయే వారి ప్రవృత్తి
వారి స్వభావము కీడొనరించుట
అట్టివారిపై కక్ష తగదయా!"

ఆ మాటలకు మారుతి పొంగెను
అమ్మ మనసులో తీపి గ్రహించెను.
"అమ్మా! నీవు రామచంద్రునికి
అనువుగ అమరిన సహధర్మిణివి.

పవిత్రమూర్తి! ఇపుడే నేను
పావనమూర్తిని దర్శించెదను
బదులుగ నీవు పలుకుము తల్లీ!
పతిదేవునికి విన్నవించును.”

అంతట సీత హనుమతో పలికెను:
“ఓ హనుమంతా! నా ప్రాణేశుని
దర్శించుటది నాదు కోరిక”
అనగా పావని తల్లితో పలికెను:

“మంగళమూర్తి! నీ పతిదేవుడు
చుష్టుల దునిమి శిష్టుల బ్రోచెను
తమ్మునిగూడిన రఘుకులతిలకుని
దర్శించెదవు అతి తొందరలో.

ఇంద్రుని గాంచిన శచీదేవివలె
రామచంద్రుని గాంతువు తల్లీ!”
అనుచు లక్ష్మీవలె వెలిగెడి తల్లికి
వందనముంచి సాగెను పావని.

॥శ్రీరఘరాముని॥

117

సీతాదేవికి శ్రీరామ దర్శనము

చాక్యకుశలుడు కార్యసాధకుడు
వాయునందనుడు రాముని గాంచి
భక్తిప్రపత్తుల పలికెను అపుడు:
“స్వామీ! అమ్మను దర్శించితిని.

సేతువుకట్టి రావణుకూల్చి
మహితకార్యముల చేసినవాడవు
ఆ యిల్లానిని శోకతప్తను
నీవు చూడవలె అతిశీఘ్రముగ.

విజయవార్తవిని పరవశించినది
పలుకులురాక పొంగిపోయినది
రామబంటునని గుర్తుపట్టినది
మదిలో కోరిక తెలిపెను ఇటుల:

ఓ హనుమంతా! కోరిక తీరి
విజయచంద్రుని జీవితేశ్వరుని
రామచంద్రుని దర్శించుటది
మదిలోకోరిక జన్మకుసఫలత.

అడుగుల వెంబడి నడచిన వాడు
అనుజుడు అన్నను కొలిచేవాడు
లక్ష్మణమూర్తిని చూడగ గోరెను
అదియే కోరిక అన్నదిమాత.”

హృదిలో అగ్నిని - చెమర్చు కన్నుల
చల్లబరచెను రామచంద్రుడు
ధర్మమూర్తి మది విశాలమైనను
అగాధమైనది లోతుతెలియదు.

అభ్యంజనము అలంకారముల
అతిశీఘ్రముగ సీతాదేవిని
తన సన్నిధికి తీసుకురమ్మని
విభీషణునికి చెప్పెను ప్రభువు.

రామాదేశము విని విభీషణుడు
రామపత్నికి తెలియబరచమని
రాక్షసస్త్రీలకు ఆదేశించెను
రమకు చెప్పిరి మంగళవార్తను.

“అలంకారములు అటుపై జరుగును
అంతవరకును ఆలసింపక
రామదర్శనము చేయించ”మని
విభీషణునికి వార్తనంపెను.

విషయముతెలిసిన విభీషణాఖ్యుడు
రాముడు/ రాజు, ఆయన ఆనతి
తలదాల్చుటది ధర్మము అనుచు
సీతాదేవికి తెలియబరచెను.

పతిహితమతి ఆ పరమ పత్నివత
సమ్మతినివ్వగ రాక్షసాంగనలు
స్నానాదులతో అలంకారములు
అతితొందరగా శ్రద్ధగచేసిరి.

మంగళకారిణి జగన్మోహిని
శ్రేష్ఠమైన ఒక పల్లకి నెక్కినను
రామునిచెంతకు సీతాదేవిని
తీసుకువచ్చిరి ఆనందముగ.

జానకి వచ్చిన వార్తను విసిన
రాముని మనసు సంతసపడెను
అంతటిలోన కలత నిండెను
సంక్షోభమ్ముకలిగెను మదిలో.

అతిసామాన్యము ఆయినతీరుగా
విభీషణునితో పలికె రాఘవుడు:
“ఓ విభీషణా! మిత్రుడవీవు
సీతను రమ్మను నా సన్నిధికి.

నిరతము ఆమె నా విజయముకై
నిరీక్షించినది - పంపుము ఇపుడే”
ఆ మాటలు విని విభీషణాఖ్యుడు
తగువర్పాటులు చేసెను అపుడు.

కపియోధులను భల్లూకములు
అవనిజనపుడు చూడగనెంచి
త్రోసుకువచ్చిరి, వారందరిని
దూరము తరిమిరి రాక్షసభటులు.

చెదరగొట్టబడి పరుగిడు గుంపుల
మహాసవ్వడి సంద్రఘోషగా
ఎగసిపడినది రాముడు వినెను
మదిలో జాలి పొంగి పొరలెను.

వారందరి నటు తరిమివేయుట
సహించలేక రామచంద్రుడు
విభీషణునితో పలికె కఠినముగ
వారందరు తన స్వజనులు అనెను.

“ఓ విభీషణా! వారందరినీ
నిలబడనీయక తరిమివేయుట
సీతను చూడక దూరము తరుముట
నా మదికెంతో బాధగనున్నది.

గోడలు తెరలు పరదాలున్నూ
ఇండ్లు వాకిలులు శ్రీల కెన్నడు
ఆంక్షలు కావు - రాజమర్యాదల
కట్టుబాట్లలో పెట్టుట జరగదు.

శీల సంపదకు - మనసే రక్షణ
బాహ్య రక్షణ నిలబడదయ్యా!
వివాహములలో యజ్ఞయాగముల
పురుషుని కగపడ దోషముకాదు.

యుద్ధభూమిలో - కష్టకాలమున
దుఃఖజలధిని మునిగినప్పుడు
శ్రీలు - పురుషులకు ఆగపడవచ్చును
సీత వచ్చినది యుద్ధభూమికి.

సీతవచ్చుటది నా సన్నిధికి
వీరందరు నా సన్నిహితులయా!
వీరందరితో నేనుండగనే
సీతను ఇటకే పంపుము” అనెను.

రామునిమాటకు విభీషణాఖ్యుడు
చిన్నబోయెను - అంతియేగాక
హనుమ లక్ష్మణ సుగ్రీవులును
చలించినారు - వ్యాకులపడిరి.

సతిపై మమత లేని పతివలె
అతి కఠినమగు మనస్సునపుడు
రాముని మాటల గ్రహించినారు
విషయము తెలియక తికమకపడిరి.

వంటి నిండుగా వలువ కప్పుకొని
ముఖము సైతము కనబడకుండా
ముడుచుకుపోయిన మొగ్గ మాదిరిగ
మానిని నిలచెను రాముని ఎదుట.

జనసమూహమున సిగ్గుతొ సోలి
“ఆర్యపుత్రా”! అనగలిగినది
ఆపై - ఎగసిన శోకము నాపగ
వశము గాక - వైదేహి ఏడ్చెను.

పతియే గతియని నమ్మిన తల్లి
ఆనందముతో అనురాగముతో
ప్రసన్నవదనుని రామచంద్రుని
దర్శించినది - పులకించినది.

ఉదయచంద్రునిగ తన కన్నులలో
ఉదయించిన శ్రీరామచంద్రుని
వదనము గాంచిన మంగళమూర్తికి
మదిలో దుఃఖము తీరిపోయెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

118 శ్రీరాముడు తన మనస్సుసీతాదేవికి తెలియబరచుట

రాముని ముందర సీతయున్నది
రమను జూచి శ్రీరాముడు పలికెను:
“సౌభాగ్యవతీ! యుద్ధమునందు
రిపుని గూల్చి, నే నిన్ను గెలిచితి.

కోపానలమున ఏకకాలమున
నా అవమానము శాత్రువులను, మరి
నిర్జించితిని ప్రతిన తీరినది
నా పౌరుషము తెలిసె నందరకు.

నా శ్రమఫలితము దక్కినదిపుడు
నేను స్వతంత్రుడ - ప్రజాహితుడను
నా ఇల్లాలిని రక్కసుడపుడు
అపహరించగా అవమానమయె.

ఆ అవమానము పురుష కార్యమున
బలపరాక్రమము చూపి త్రుంచితి
చారిధి దాటి వాయునందనుడు
అల్లకల్లోలము చేసెను లంకను.

ఆ ఘనకార్యము హనుమ చేసెను
ఆ ఫలితమ్ము లభించె నేటికి
రవిసుతు సాయము, వ్యూహరచనము
నేటికి పూర్తిగ సఫలమైరది.

గుణహీనుడగు అన్నను వదలి
నన్నుజేరిన విభీషణాఖ్యుని
నాదు భక్తుని శ్రమ ఫలితమ్ము
నేటికి దొరకెను విజయలక్ష్మితో.”

రాముడు అటుల పలుకుచుండగా
కన్నుల నీరు ఎగసెను సీతకు
అది గమనించెను ధర్మశీలుడు
దృఢచిత్తముతో పలికెను తిరిగి.

కతెనమ్ముగను పలుకుట ఎఱుగని
రాముని మాటల కటువు ధ్వనించెను
తన నడవడితో ప్రజల నడవడి
ముడిపడియుండును అన్నటు పలికెను:

“ఓ సీతా ! నే పరాక్రమమ్మున
చేయవలసినది చేసితి నంతయు
అగస్త్యమహాబుషి అసాధ్యమైన
వింధ్యగిరిని తా లొంగదీసెను.

నాకు తెలియక దుష్టబుద్ధితో
నిన్ను హరించిన రావణాసురుని
నా పరాక్రమము చూపి త్రుంచితి
నీ చెరతీర్చితి - ప్రతి నీలపితి.

మంగళమూర్తీ! యుద్ధమునందు
పడిన శ్రమ యది మిత్రుల సేవలు
భార్యకోసము కాదని తెలియుము-
తీరుగ నీకు తెలిపెద వినుము.

పురుషుడు స్త్రీని రక్షించవలె
ఆలి రక్షణ భర్త విధియగు
వంశకీర్తి రక్షించగ నగును
అందుకు యుద్ధము చేసితి నేను.

నాకు దూరమై బ్రతికితి వీవు
నీదు మనసుపై నీదే హక్కు
జనకనందినీ! పరపురుషుని చెర
తలచిన కొలదీ సందేహమగు

యోచనచేసుకు జనకనందినీ!
నీకు తోచిన తావుకేగుము
నీ నిర్ణయముతో పని యిక లేదు
నీకు అనుమతిని ఒసంగినాను.

రావణు తొడపైనుండి జారితివి
దుష్టుని దృష్టి నీపై పడినది
సర్వంశములో పుట్టిన నేను
వంశకీర్తిని కాపాడెదను.

నా అవమానము బాపుకొనుటకై
నీ చెర తీర్చితి - పురుష లక్షణము
నీకు స్వేచ్ఛ యిక జనకనందినీ!
అన్నియు తెలిసి పలుకుచుంటిని.

పోషణ భారము భరత, లక్ష్మణ
సుగ్రీవునిదో - విభీషణునిదో -
నీవే చక్కగ యోచన చేసుకు
నిర్ణయించుకో, నిశ్చయించుకో!

సౌందర్యములో ఎన్నిక నీవు
నిన్నా రాక్షసుడందుకు హరించె
చచ్చుటకై నా సిద్ధపడెనుకద!
అట్టివాడు నిను గౌరవించునా?"

కర్ణశూలమగు పలుకులు విసిన
సీతాదేవి చెలించిపోయెను
మదకరి తొండపు లాకిడి తగిలిన
లతవలె జానకి వణకిపోయినది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

119

సీతాదేవి అగ్నిప్రవేశము

మది కలవరమున మైథిలి విన్నది
మున్నెరుగని ఆ పలుకులు విన్నది
మహానుభావుడు జనమధ్యమున
పలికిన పలుకుల ఉలికిపడినది.

కర్ణశూలములు కరకు కత్తులన
దేహమంత గాయమ్ముల తీరయి
ఏకధారగా కనులు కురియగ
గద్గద స్వరమున పలికెను జానకి:

“ఓ ప్రాణేశ్వర! నన్ను ఎరుగరా?
మున్ను ఎఱుగని పలుకులు మీవి
పామర శ్రీని అన్నటు పలుకుట
నా దౌర్భాగ్యము నేను వినుటది.

నా నడవడిపై ఒట్టు పెట్టితిని
కోరు ప్రమాణము చేయుదు నేను
దుశ్చరితలతో పోల్చగ వలదు
పరీక్షించుడు శంక తీరును.

నాథా! నే నపరాధినిగాను
వివశను నన్ను అసురుడు లాకెను
దానికి నేను సహించలేను
ఆ యపరాధము దైవమ్ము దగు.

నా అభీనమున నున్న మనసది
నిరతము మీ పద ధ్యానమునున్నది
దేహవిషయమున అబలను నాడు
మనసు నెరుగరా మహానుభావా!

మిమ్మెడబాయని దానను నేను
నన్ను మీరు మరి తెలియకున్నచో
మీకు తెలిసెడి మార్గము లేదు
శాశ్వతముగ నే కన్ను మూసెద.

నాథా! నాడు మారుతి నంపిరి
అపుడే నన్ను వదలి వేసినచో
ఆ విషయము ఆ మారుతి చెప్పిన
అతని ఎదుటనే తనువు రాలుకద!

ఆ విధముగ నేలొకలొ మడసిన
మీకి శ్రమ ఇట కలుగదు కాదా?
మీ మిత్రులకు కష్టము తప్పును
మారుతి మాటలు అసువుల నిలపెను.

కోపవశులయి ఓ నరవ్యాఘ్రము!
ఆడతనమును మదిలో నెంచి
సామాన్యుని వలె పలికిరి మీరు
మీకు తెలియని విషయము గలదా!

జనక రాజుకు తనయను నేను
భూమినుండి జన్మించిన దానను
ఆ విషయమును విస్మరించిరి
నానడవడిని మరచిపోతిరి.

చిన్నతనముననె పాణి గ్రహించిరి
అన్న ప్రమాణము మరచిపోతిరి
మీపై భక్తిని నా నడవడిని
మరచిపోతిరా!” అనుచు ఏడ్చినది.

కంటి నీటితో సీతాదేవి
దీనవదనుడగు లక్ష్మణుగాంచి
“ఓ సౌమిత్రి! దుఃఖము తీర్చెడి
ఒకే భౌషధము-చితియగునయ్యా!

నాయన లక్ష్మణ! చితి పేర్పించుము
జీవించుటకిక మనసులేదయా!
నా సచ్చీలత మదిలో నెంచక
నాదు పెనిమిటి వదలె నిందరిలో

అగ్ని ప్రవేశము యోగ్యమైనది”
అనుచు జానకి ఆదేశించగ
అన్న మనసును గ్రహించి తమ్ముడు
ఆ ప్రదేశమున చితి నేర్పరచెను.

ధరణీనందిని శిరసును వంచి
రామచంద్రునికి ప్రదక్షిణించెను
భగ భగ మండెడి అగ్నిహోత్రమును
సమీపించెను పలికెను ఇటుల:

“హవ్యవాహనా! లోకసాక్షివి
తనువు - మనసు భర్తది అనిశము
మది ఏ మాత్రము చలించలేదు
అది నిజమైనచో నను రక్షించుము.

దోషము నాలో లేకపోయినచో
నా ప్రవర్తన మంచిదైనచో
రామప్రభువును మరువకున్నచో
నను రక్షించుము అగ్నిదేవుడా!

రవి చంద్రులును వాయుదేవుడు
దశదిశలున్నా అహోరాత్రములు
త్రिसంధ్యలున్నా భూదేవియును
పతివ్రతనని నమ్మిన కావుము.”

అనుచు జనకజ భక్తిగ నగ్నికి
ప్రదక్షిణించి ప్రణామముంచి
తనువుపైన మమకారమువదలి
అగ్నిజ్వాలలో ప్రవేశించినది.

బంగరు ఆభరణములు నిండి
మెరపుతీగవలె వెలిగెడి జానకి
లోకములన్నీ చూచుచుండగా
అగ్నిహోత్రమున ప్రవేశించెను.

పవిత్రమైన హోమద్రవ్యమగు
ఆజ్యముమాదిరి సీతాదేవి
అగ్నిలొబడగ దేవతాంగనలు
పెద్దపెట్టున రోదనచేసిరి.

శాపగ్రస్తయగు దేవకన్యక
నాకమునుండి భువికిజారినటు
భూమీతనయ అగ్నినిబడగ
సురగంధర్వులు అసురులు చూచిరి.

అగ్నిప్రవేశము చేసెను సీత
హాహాకారము చేసిరి ప్రాణులు
ఆశ్చర్యములో మునిగిపోయిరి
అవాక్కుగా నట నిలచిరందరు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

120 బ్రహ్మాదిదేవతలు శ్రీరాముని గాంచవచ్చుట-బ్రహ్మదేవుడు శ్రీరాముని స్తోత్రము చేయుట

పుణ్యశీల సీతమ్మగురించి
అందరుపలుకుట రాముడువినెను
కనులుచెమర్చెను దుఃఖవశమున
ఆలోచించెను, అంతటిలోన

అచటికి ధనపతి వచ్చినిలచెను
యముడు వరుణ దేవేంద్రులువచ్చిరి
ముక్కంటియును వచ్చె నచటికి
సృష్టికర్త తావచ్చి నిలచెను.

దివ్య విమానము నధిరోపించి
దేవదేవుడే వచ్చినిలువగ
రామచంద్రుడు కరములనెత్తి
వినయమునిండి వందనమిడెను.

వందనమిడిన రామునిగాంచి
వారందరట పలికిరి అపుడు:
“రామచంద్ర! నువు లోకకర్తవు
అవ్యయుడవు నువు జ్ఞానమూర్తివి

దేవగణములకు నాయకుడవు నువు
అగ్నినిసీత బడుటచూచియు
ఉపేక్షించితివి - నీ గురించి నువు
ఎందువలన మరి తెలియకపోతివి!

అష్టవసువులలో ఋతుధాముడవు
ముల్లోకములకు నియామకుడవు
రుద్రదేవుని అష్టమూర్తులలో
అష్టమూర్తివి నీవేనయ్యా!

ద్వాదశసాధ్యులలో ఓ రఘురామా!
ఐదవవాడవు అవ్యయుడవయా
నీ కర్ణములు ఆశ్వని సురలు
నీదుకన్నులు సూర్యచంద్రులు.

సృష్టికిముందర ఉన్నది నీవే
ప్రళయకాలమున నీవే ఉండువు
సర్వేశ్వరుడవు సర్వశక్తివి
తెలియనట్టుగ నడచితివేల?"

లోకపాలకులు అడిగినప్రశ్నకు
ధర్మమూర్తి రఘురాముడు పలికెను:
“పూజ్యులార! నే దశరథుతనయుడ
రాముడననుచు తలంచుచుంటిని.

మీరందరునుచెప్పట వింటిని
నాకుతెలియునటు నేనెవ్వడనో
ఎందులకొఱకై జన్మనెత్తితిన్
విధాతనుడువగ వినకోరితిని.”

రాముడు అటుల అడుగుటవినిన
విరించి ముదమున స్తోత్రముచేసి
శ్రీమన్నారాయణుడవు నీవని
ఈ విధముగను కీర్తనచేసెను:

బ్రహ్మకృత శ్రీరామ స్తోత్రము

నారాయణా! నీవు-చక్రాయుధుండవు
ఒంటిశృంగముతో ధరణిమోసిన దేవ!
భూతభవితములన్ని-తెలిసి కాపాడేవు
వర్తమానమున పాలించు-విభుడవు

అక్షరుండవు నీవు-సత్యమైనది నీవు
బ్రహ్మత్వమును నీవు-శ్రీరామభద్రా!
పరధర్మమును నీవు-నాల్గు భుజముల దేవ
విష్వక్సేనునిగ లోకాలగాచేవు.

శార్ఙ్గధన్యుడవీవు-ఓ హృషీకేశ!
పురుషుడవు నీవయ్య-పురుషోత్తముడవు
శంఖ-ఖడ్గవిసీవు-విష్ణు-జిష్ణులు నీవు
బుద్ధిసిద్ధియు నీవు-బలము శక్తియు నీవు.

సేనాపతివి నీవు-గ్రామణీరత్నంబు
బుద్ధి-సత్యమునీవు-క్షమయు-దమమూసీవె
ప్రభవించుతత్త్వంబు-ఓ ఉపేంద్రా!
మధుసూదనుడవయ్య-మంగళంబులనెలవ.

యజ్ఞభోక్తా! ఇదే-వందనంబందుకో
మహేంద్రుడవు నీవు-పద్మనాభుడవు
మహాబుష్టులు శరణంచు-చరణాలనం చేటి
మహితమూర్తివిసీవు-మంగళంబులనెలవ.

వేయి శృంగముల-వేదాత్ముడవు నీవు
వందజిహ్వాలుగల్గు-మహార్షభుడవయ్య
ఆదికర్తా నీవు-స్వయంప్రభుడవై
లోకహితమునుచేయు-లోకేశ్వరుండవు.

సిద్ధసాధ్యులు నీవు-ఓంకారమును నీవు
వషట్కారయజ్ఞంబు నీవయ్య దేవ!
లోకాశ్రయము నీవు-ముందు నీవుండువు
పరతత్త్వమున్నీవు-పరంతపుడవు.

నీ పుట్టుగిట్టుటలు-ఎవ్వరూ ఎరుగరు
సర్వభూతములందు-దర్శనమ్మిడునట్టి
గోబ్రాహ్మణులనీవు రక్షించి-పాలించు
రమ్యగుణసాంద్రుడవు-ఓ రమాకాంతా!

దిక్కులన్నియునీవు-పర్వతమ్ములనీవు
వనములన్నీ నీవు-వేయిపదములవాడ
వందశిరములు నీకు-వేయిచూపుల వెలుగు
గిరులునిండిన యట్టి-వసుధంతయునునీవు.

జీవరాశులు నీవు-జీవనంబును నీవు
భూమిమోయగచాలు - ఆదిశేషుడవీవు
ఆదిదేవుడవీవు-జలములన్నీ నీవు
జగములన్నీ ఏలు-జగదేక వంద్యుడవు.

మూడులోకంబులు పాలించు-రాముడవు
నీదు హృదయముబ్రహ్మ-నిత్యమంగళమూర్తి
నీదుజిహ్వాయె వాణి-సత్యమూర్తివి నీవు
దేవగంధర్వులు - నీవేను ఓదేవ!

నీరోమదేవాళి-నిత్యమున్నినుగొల్చు
నీవు కన్నులుమూయ-రాత్రియది లోకాల
నీవు రెప్పలు తెరువ-ప్రాణులకు పగలది
నీదు శ్వాసయె స్వామి! వేద ఘోషలుమాకు.

సర్వలోకంబులు నీకు తనువుగ వెలుగు
స్థైర్యంబు నీవయ్య-వసుధంతనిండేవు
నీవులేనిది ఇంక-ఏమియునులేనిదే
వేదవేద్యుడవీవు-వందనంబందుకో!

సోమప్రసాదంబు-అగ్ని శక్తియు నీవు
శ్రీవత్సశోభిత-త్రైలోక్యరక్షణ
వామనుడవై బలిని-దానమడిగిన దేవ!
దేవనాథునకీవు-పట్టమును గట్టితివి.

శ్రీలక్ష్మియే సీత-విష్ణుమూర్తివి నీవు
ప్రజాపతియు నీవు-కృష్ణుడవు నీవేను
దేవవైరిని త్రుంచ-మానవుడవైతివి
రావణుని జంపేవు-మహితకార్యంబయ్య.

రావణుని నిర్జించి-మా కార్యమును తీర్చి
ధర్మమును నెలకొల్పి-బలము చూపించేవు
బలవీర్యసంపన్న-బాహుబలతేజుడవు
బ్రహ్మనిర్మితస్తోత్ర మాలనందుముదేవ!

దుర్లభంబైనది-నీ దర్శనంబయ్య
నీ స్తోత్రమంతయో-అమోఘమైనది
నిన్ను భక్తితోగాలిచి-చిత్తమున నిల్పిన
ఏ లోపములు రావు-సర్వకామ్యములొసగు.

పాపరహితంబును పురాణమైనదగు
ఈ స్తోత్రపఠనంబు-మానవాళికినెల్ల
ఈస్థితంబులుతీర్చి-కాచునన్నది నిజము
పాపంబులెల్లను-పారద్రోలును నిజము.

పురాణములు నీవు-పురుషోత్తముడవీవు
నిశ్చలంబగునట్టి-భక్తితో సేవించ
ఆముష్మికంబైన-సుఖములందేనయ్య!
వందనం బందుకో-ఓ దేవదేవ!

దేవవైరిని గూల్చి - భూమిభారము తీర్చి
యశముగాంచిననీవు-చల్లగనుభువినేలి
వై కుంతమునుజేరి-శ్రీలక్ష్మి దేవితో
కొలుపుతీర్చుముదేవ-ఓ జగన్నాయకా!”

* * *
కనులపండుగ అదియె కల్యాణనాయకా!

॥శ్రీరఘరాముని॥

121

సీతాదేవిని శ్రీరాముడు స్వీకరించుట

విధాతచేసిన రామ స్తోత్రమును
హుతవాహుడు విని మనుజు రూపున
చితిపై నుండి పైకి లేచెను
పుణ్యశీలను భూమికి జేర్చెను.

వడలని సరములు - స్వర్ణ భూషణ
నల్లని కురులతో మంగళమూర్తి
బాలసూర్యుని వన్నెతో సీతను
అగ్నిప్రవేశ పూర్వము వలెనే

ప్రసన్నవదనము - వెలుగుల రేఖను
లోకసాక్షియగు అగ్నిహోత్రుడు
రామచంద్రునికి అప్పగించెను
ఆనందముతో పలికెను యిటుల :

“రామా! ఇదిగో నీ అర్ధాంగి!
ఎట్టిపాపమును ఎరుగదు ఈమె
త్రికరణశుద్ధిగ నిన్నే నమ్మిన
పుణ్యచరిత్ర పవిత్రశీల.

అసురాంగనలను కావలియుంచి
అనేక విధముల పరుషములాడి
అసువులు తీసెదనని భయపెట్టెను-
అసురునిమాట తలంచదీమె.

నిన్నే మదిలో నిరతముతలచుచు
ఎన్నోబాధలు నీకై ఓర్చుకు
కన్నులలోనే అసువులుంచుకు
ఉన్నది రామా! నీ అర్ధాంగి.

పాపరహిత ఈ పుణ్యచరిత్ర
స్వీకరించుము నీ భార్యగను
మారుపలుకకు మంగళమూర్తి!”
అనుచు పలికెను అగ్నిదేవుడు.

అగ్నిమాటలకు రామచంద్రుడు
ఆనందముతో కన్నులవెంబడి
ఆనందాశ్రులు రాలుచుండగా
పలికెనప్పుడు బ్రహ్మనుగాంచి

“వాణీనాథా! జనకునితనయ
పాపరహితయని ముల్లోకములకు
తెలియగవలెను - బహుకాలమ్ము
పరునిచెరలొ మరి ఉన్నది కాదా !

పరీక్షించక ఆదరించిన
పరులందరు నను కాముకుడనుచు
మూర్ఖుడననుచు నిందించెదరు
అందరకిదియగు సమాధానము.

జనకజ మది నాకంకితమనుచు
నామదికంతయు తెలియును, స్వామీ!
మైథిలి నాకు భక్తురాలయా!
నా మది తెలసి మసలుచుండును.

రావణాసురుని భోగభాగ్యములు
మదిలోనైనా తలచదుసీత
సూర్యునితోడై కాంతి ఉండునటు
నాకు నీడగా సీత యుండును.

సత్యవర్తిని - సత్యమునమ్మితి
ముల్లోకములు నమ్ముటకొరకై
అగ్నిప్రవేశము చేసెడిసీతను
ఆపకనిలచితి ఉపేక్షించితి.

ప్రజ్ఞావంతుని కీర్తివదలదు
అటులే జానకి నన్ను బాయదు
జనకుని కూతురు నా సహధర్మిణి
ముల్లోకములలౌ సచ్చరిత్రయగు.

పాతివ్రత్య ధర్మమ్ము సీతను
రక్షించునని తెలియును నాకు
చెలియలికట్టను కడలిదాటనటు
అసురుడు అగ్నిని అంటగలేడు.

దేవతలారా! పూజ్యులు మీరు
మీరుచెప్పినటు చేయుటతగును
నా హితమును మీరందరుకోరిరి
స్నేహపూరిత వాక్కులు విందును”

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
అంతరంగమున లేచిన సీతను
అంతులేని ఆనందము నిండగ
అందరి కగపడ గుండెకు చేర్చెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

122 దేవలోకమునుండి దశరథుడు వచ్చి సీతారామలక్ష్మణులను ఆశీర్వాదించుట

జానకి సహితుడు శ్రీరామునిగని
గిరిజారమణుడు పలికెను అపుడు :
“రామా! నీవు లోకవంధ్యుడవు
అక్షయకీర్తికి నెలవగువాడవు.

అతిబలవంతా! అయోధ్యకేగుము
అనిశము నిన్నే తలంచుచున్న
భరతకుమారుని సంతసపరచుము
తల్లులందరికి పండుగచేయుము.

మహానుభావా! మా భాగ్యమున
రావణుడునిమి భయముబాపితివి
అసురభయంబను చీకటిబాపిన
సూర్యుడవీవు! రవికులాగ్రణి !

పట్టాభిషిక్తుడవై పాలించి
బంధుజనులకు ప్రీతినిగూర్చి
వంశము నిలుపగ సంతతిబడసి
అశ్వమేధమును చేయుము నీవు.

సురలందరినీ సంతసపరచుము
భూసురోత్తముల దీవనలందుము
ధనధాన్యములు దానములిచ్చి
యశముగడించి సుఖముగ నుండుము.

రామరాజ్యమును చల్లగనేలి
మన్ననలంది మదిలో కొలువై
నాకలోకము తిరిగిచేరుము.”
అనుచుపలుకుచు శంకరదేవుడు

మరియొక దివ్య విమానమునందున
ఆశీనుడగు దశరథరాజును
రామచంద్రునికి చూపెను, అపుడు
ఆశీస్సులను గ్రహించమనెను.

శంభుని పలుకులు వినిరామువ్వురు
ఆశ్చర్యముతో ఆనందముతో
రామలక్ష్మణులు తండ్రినిగాంచిరి
తనయులగాంచి తండ్రి మురిసెను

ప్రాణముకన్న మిన్నగ నెంచే
జ్యేష్ఠుని రాముని చెంతచేర్చుకు
ఆలింగనమున ఆనందమున
తనయునితో నీరీతి పలికెను:

“అయోధ్యలో నిను వదలివచ్చితి
అమరపురంబున నుంటినినేను
అన్నిసౌఖ్యములు అమరియున్నను
ఆనందము నా కందలేదయా!

దేవఋషులచే సన్మానమ్ము
సురసౌఖ్యములు సుఖమిడలేదు
మనసుకు శాంతి కలుగలేదయా!
సత్యము నేను నుడువుచుంటిని.

రిపుసంహరణ చేసితివీవు
నీ మది కోరిక సఫలమైనది
వనవాసమ్మది పూర్తియైనది
నాకు సంతసము చేకూరినది

కైకచెప్పినవి గుర్తు ఉన్నది
సౌమిత్రితో నువు సుఖముగ నుంటివి
నిన్నుగాంచితి ఆనందించితి
కౌగలించుకొని పరవశించితి

సూర్యరశ్మితో మంచు తొలగినటు
నిన్నుగాంచగ దుఃఖము తీరెను
తండ్రిని తరింపజేసిన యట్టి
తనయుడ వీవు ధన్యుడనైతిని.

పండితసభలో తండ్రి ఓటమికి
తనయుడైన ఆ అష్టావక్రుడు
తండ్రిని గెలిచిన విజ్ఞుని గెలచి
తండ్రిగౌరవము నిలిపినాడయా!

అటులే నీవు తరింపజేస్తివి
రామా! సురలు, సురనాయకుడు
రావణవధకై నీ అభిషేకము
విఘ్నముచేసిన వివరము తెలిసెను.

రామా! నీవు మనుజోత్తముడవు
నిన్నుగాంచి సీతల్లి మురియును
అభిషిక్తుడవగు నిన్నుగాంచుచు
అయోధ్యప్రజలు కృతార్థులగుదురు.

నిను స్మరియించు ధర్మవర్తనుని
భరతుని నీవు ఆదరించుము
మీరిరువురును కలిసి యుండుట
నేను చూడవలె నా కోరికది

అవనిజతోను అనుజునితోను
పదునాల్గేండ్ల వనవాసముతో
నీ ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొంటివి
రావణుత్తుంచి యశము గాంచితివి.

సురలందరికీ భయము బాపితివి
ముల్లోకముల కీర్తిగాంచితివి
రాజ్యమునేలుచు నీ తమ్ములతో
సుఖముగ నుండుము సుందరరామా!!”

అంతట రాముడు వినయమునిండి
తండ్రీకి వందన ముంచి పలికెను:
“సర్వధర్మములు తెలియును మీకు
నాదుకోరిక మన్నించుడయా!”

తండ్రీ! నాదు తమ్ముడు భరతుని
కైకమ్మతో మరి వదలితిననిరి
ఘోరశాపమది భరించలేను
దానిని మీరు తొలగించుడయా!!”

రామునికోరిక విని దశరథుడు
సరియనిపలికి సంబరపడుచు
సుమిత్ర సుతుని కౌగలించుకొని
ముదముగ పలికెను మనసునిండుగా:

“నాయన! నీవు సీతారాముల
సేవాభాగ్యము నందినవాడవు
అందుకు సంతస పడుచుంటినయా!
ధర్మజ్ఞుడవు అన్నీ తెలియును.

రామచంద్రుడు ప్రసన్నుడైనచో
సర్వధర్మముల ఫలమది యగును
కీర్తి గడించి సుఖములందెదవు
స్వర్గసుఖములు అందును నీకు

సిద్ధులు-ఋషులు మూడు లోకములు
అర్చనచేసే అవతారమ్మిది
రాముడు అగును పరబ్రహ్మము
భూలోకములో పుట్టినదయ్యా!

వేదవేద్యుడే రామచంద్రుడు
బ్రహ్మాదులు వివరించిరి కాదా?
కావున నీవు సీతారాముల
సేవలొ ధన్యతనందుము నాయన”

అనుచు పలుకుచు దశరథరాజు
సీతను గాంచి పలికెను ప్రేయముగ:
“ఓ వైదేహీ! రాముడు నిన్ను
పరీక్షించెనని వంత నొందకు.

నీ సచ్చీలత సత్ప్రవర్తన
 తోకమ్ములకు తెలియుటకొరకై
 ఆ విధముగను అనెను వినమ్మా!
 అందుకు మదిలో కినుక వహించకు.

పతిసేవల పరమార్థము నీకు
 పరులు చెప్పెడిది ఏమియులేదు
 మామను గనుక పలుకుచుంటిని
 పతియే గతియు, కనబడు దైవము”

అనుచు పలుకుచు దశరథరాజు
 ఆ మువ్వరకు ఆశీస్సులనిడి
 ఆనందముగా ఇంద్రపురమునకు
 ఆకసమంటి సాగెనప్పుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

123 సురపతి వరముతో మృతులైన శ్రీరామసేన బ్రతుకుట

“శ్రీరామా! నీ దర్శనమైనది
 మేము వచ్చితిమి - ఫలము నీయవలె
 కావున మదిలో కోరిక తెలుపుము
 ఆనందముగా నెరవేర్చెదము”

అనుచు పలికిన దేవేంద్రునకు
 ఆ మువ్వరును నమస్కరించిరి
 అంతట రాముడు కోరిక కోరెను
 అది నెరవేర్చగ పలికి కోరెను:

“ఓ సురనాయక! నాకోసమయి
 వానరయోధులు భల్లూకములు
 అసువులపైన ఆశ లేకను
 యుద్ధము చేసిరి - హతులయిరెందరొ

భార్యాబిడ్డల బంధుజనులను
 వదలి పోరిరి-పోరున ఒరిగిరి
 వారందరినీ బ్రతికించుమయా!
 ఆనందముగా వారుండవలె

మరియొక కోరిక మహానుభావా!
 ఈ వానరులు వసించు తావుల
 కాలముకాని కాలమునైనను
 ఫలజలమ్ములు దొరుకుచుండవలె.”

రాముడు కోరిన వరముల కప్పుడు
 ఆనందించెను అమరనాథుడు
 ఆ విధముగను జరుగును అనగ
 రామభక్తులు శ్వాసపీల్చిరి.

గాయమ్ములతో అసువులు బాసిన
 గోలాంగూల వానరవీరులు
 భల్లూకములు స్వస్థత కలిగి
 నిద్రనుండి మేల్కొన్నటు లేచిరి

బ్రతికినవారు ఆశ్చర్యముతో
 రామచంద్రుని పదములబడిరి
 సురలందరను రామలక్ష్మణుల
 స్తోత్రము చేసిరి ఆనందముగ.

సురపతి అంతట రాముని గాంచి
వినయము నిండి పలికెను అపుడు :
“ఓ మనుజోత్తమ! ఈ వీరులను
వారి తావులకు పంపించుమయా!

సీతకు నీవు ముదము గూర్చుము
అయోధ్యచేరి తల్లుల గాంచుము
నీకొరకై అట నియమమునున్న
భరతకుమారుని సంతసపరచుము.

శతృఘ్నుని మదికానందమునిడి
అభిషిక్తుడవై అయోధ్య నేలుచు
పౌరులందరిని సంతసపరచుము
రామరాజ్యము పరిపాలించుము.”

సురపతి మాటలు వినిన రాముడు
లక్ష్మణమూర్తి సీతాదేవియు
సురలక చ్చట వందనమిడిరి
సురలు సాగిరి స్వర్గలోకము

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తి
సేనావాహిని మధ్యనుండగా
పూర్ణచంద్రునితో శోభిలు నింగిగ
దివ్యకాంతులు వెల్లివిరిసినవి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

124 ఆలసించక అయోధ్యకేగు నిర్ణయము శ్రీరాముడు తెలుపుట

ఆనందముగా రాత్రి గడచెను
ఉదయముకాగా విభీషణాఖ్యుడు
మానవోత్తముని చూచి పలికెను
అంజలిన్ొగ్గి పలికె వినయముగ :

“జానకిరమణా! శ్రీరఘరామా!
స్నానయోగ్యమగు మంగళజలములు
చందనాదులు పుష్పహారములు
ఆభరణమ్ములు అమరియున్నవి.

మంగళస్నానము నాచరించుము
అందుకుతగిన సేవకులుండిరి
నామదికోరిక తీర్చుముస్వామీ!”
అనగారాముడు పలికెప్రియముగ:

“మిత్రసత్తమా! వానరరాజును
వీరులందరిని గౌరవించుము
మంగళస్నానము వారు చేతురు
నేను ఇప్పుడు స్నానమాడను

సుఖములతేలగ సిరిగలవాడు
ధర్మాత్ముడును సుకుమారుడగు
భరతుడు నాకై వేచియుండెను
అతనిని చూడక స్నానముచేయను.

నూత్నవస్త్రములు ఇప్పుడుధరించను
భరతకుమారుని చూతునుముందుగ
అయోధ్యకేగెద అతి తొందరగా
ఇచటికి దూరమునున్నది - పోవతె.”

అనగానప్పుడు విభీషణుండనె:

“రామా! నిన్ను ఒక్కదినముతో
అయోధ్యచేర్చెద - శుభముకలుగును
దివ్యవిమానము పుష్పకమున్నది.

సూర్యకాంతితో తేజరిల్లునది
దేవలోకమున నుండువిమానము
అమోఘవేగము కలిగినయట్టి
పుష్పకమున్నది లంకాపురిలో

రావణాసురుడు యుద్ధమునందు
ధనపతినెదిరి గెలిచె పుష్పకము
నీ సేవలకై ఉంచితి దానిని
మేఘసమముగా పోగలదయ్యా!”

అనుచువినయముగ విభీషణుండు
అనుజునితోను అమ్మసీతతో
ఒక్కదినము తన పురముననుండగ
భక్తిగ వేడెను భక్తబంధువును.

“శ్రీకరమూర్తి! ఈ భక్తునిచే
సేవలనంది సత్కారముగొని
సాగుము - నేను నీ మిత్రులకు
సత్కారములు చేయనెంచితి.”

అంతట రాముడు అచ్చటివారు
వినుచుండగను పలికె ప్రിയముగ:
“ఓ విభీషణా! నాకు హితుడవు
మహితకార్యమున ముందునిలచితివి.

ఉత్తమమైన స్నేహముచేసి
సత్కరించితివి సంతసమైనది
రాక్షసరాజా! నేను త్వరితముగ
అయోధ్యకేగెద తమ్ముని చూచెద.

చిత్రకూటమున ననుబ్రతిమాలి
అయోధ్యకపుడు గొనిపోనెంచి
భరతుడు ఎంతో ప్రయత్నించెను
కానీ నేను సమ్మతించక

పడునాల్గేండ్లు గడచిన పిదప
వనవాసమ్ము జరిగినపిదప
తప్పకవత్తును అన్నానయ్యా!
నా మది తొందర చేయుచున్నది.

కీర్తిశాలియగు కౌసల్యమ్మును
లక్ష్మణు తల్లి సుమిత్రదేవిని
భరతుని తల్లిని కైకాదేవిని
గురువుల చూడగ త్వరపడుచుంటిని.

హితులను మిత్రుల వారిబిడ్డలను
అయోధ్యలోని జనులందరినీ
చూడగ నా మది తొందరపడెను
పుష్పకమ్ము నిట రప్పించుమయా!.

నిలువగలేను అనుమతినిమ్ము
నీ సత్కారము లందితినేను
మదిలో కినుక వలదు మిత్రమా!”
అనగా నచటికి వచ్చెవిమానము.

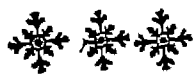
మేరు శిఖరమును పోలు విమానము
విశ్వకర్మచే నిర్మితమైనది
బంగరు కాతుల తేజరిల్లునది
మణిమయవేదిక లమరియున్నది

కాంచన హర్యములున్నవి అందు
స్పటికపు వజ్రపు పనితనమున్నది
స్వర్ణనిర్మిత కమలములున్నవి
మణులు ముత్యముల కవాటములవి.

బంగరుద్యజములు శ్వేతపతాకలు
శోభకు నిలయము ఆ పుష్పకము
చిరుగంటలతో మధుర స్వరమున
మనోవేగమున సాగువిమానము.

అందమైన ఆ పుష్పకమ్మును
ముందరనిలపి రాక్షసరాజు
వందనముంచి వినయమునిండి
రాముని అడిగెను ఆదేశించగ.

॥శ్రీరఘరాముని॥

125 శ్రీరాముడు తనవారందరితో పుష్పకమధిరోహించుట

ఆదేశముకై నిలబడియున్న
రాక్షసరాజుతో పలికెను రాముడు
“లంకాధీశా! వానరవీరుల
సత్కరించుము సంతసపడెదను.

కార్యసాధకులు వీరందరును -
సురలకు సైతము సాధ్యముకాని
అభేద్యమైన లంకజొచ్చిరి
అసువులనైనా లెక్కిడలేదు.

రత్నాభరణములిమ్ము వీరికి
స్వర్ణహారములు వస్త్రములిమ్ము
జయములభించెను వీరివల్లనే
వీరిని తృప్తిగ సత్కరించుము.

ఓ విభీషణా! సర్వజ్ఞుడవు
వానరవీరుల సత్కరించినచో
త్యాగశీలివి సద్బుద్ధివని
వీరందరును తెలుసుకొందురు.

ఔదార్యముతో రాజు సర్వదా
యశము గడించుట తెలియగవలెను
కోపము గలిగిన తమనాయకుని
వదలిపోవును సేనలన్నియు.”

రామచంద్రుని ఆదేశముతో
రాక్షసరాజు విభీషణుండు
రత్నభూషణులు వస్త్రములతో
వానరవీరుల సత్కరించెను.

సత్కారమ్మును స్వయముగజూచి
కోదండరాముడు సీతాసమేతుడు
సౌమిత్రితో ఆ పుష్పకమెక్కిను
ఉదయగిరిని రవి అన్నటు తోచెను.

సిగ్గుమొగ్గలై శోభిలుసీతను
అంకమునందు కూర్చొనబెట్టుకు
ధరణిని మోసెడి ఆదిశేషుడన
ఆసీనుడయె రామచంద్రుడు.

మానవోత్తముడు మిత్రులజూచి
వారితావులకు పొమ్మని చెప్పెను
మిత్రునికార్యము నిర్వహించిరి
సుఖముగ పొండని ఆనతినిడెను.

సుగ్రీవునితో పలికెను రాముడు:
“నా స్నేహితుడవు - నమ్మినవాడవు
అక్కరలో నా ప్రక్కనుంటివి
సచివుని తీరుగ సాయపడితివి.

ధర్మవర్తనా! నీ మది తెలుసును
అధర్మమనగా వెరతువు నీవు
నీ సేనలతో శుభముగసాగి
సుఖముగ నేలుము వానరరాజ్యము.

ఓ విభీషణా! నీ రాజ్యమును
నీకు ఒసగితిని పరిపాలించుము
సురలతో కలిసి సురనాయకుడే
దిగివచ్చినను గెలువరు నిన్ను.

అయోధ్యకేగెద అతితొందరగా
ఆనతి నొసగుడు ఆనందముగ
మరువనుమిమ్ము ఓ హితులారా!
అనుజ్ఞ వేడితి దయచేయండి.”

రాముని మాటలు వినిన భక్తులు
విభీషణుండును వానరరాజు
వందనముంచి ప్రేయముగ కోరిరి
అయోధ్య వత్తుము అనుచువేడిరి.

“కౌసుల్యాసుత ! కరుణాధామా!
నీతోవత్తుము మముగొనిపొమ్ము
కష్టమునిడక సంచరింతుము
రాజుగ నిన్ను చూతుము రామా.!

అభిషిక్తుడవై వెలుగులుచిమ్మగ
కనవలెనన్నది మా కోరికయా!
నిన్నుగన్న ఆ అమ్మను చూతుము
వందనముంచి మరలెదమయ్యా!”

వారికోరికకు మదిపొంగినది
“సీతను, భరతుని, చూచుముదమును
మించినముదము మీరువచ్చుటని”
ఆనందముతో సరియనె రాముడు.

వానరరాజు గెంతెనులోనికి
వానరసేనలు పుష్పకమెక్కిరి
విభీషణుడు తన మిత్రులతోను
రఘుపతి ఎక్కిన పుష్పకమెక్కెను.

మిత్రులందరు కీర్తనచేయగ
ముదముగ వినుచు రామచంద్రుడు
ధనపతివలె ఆ పుష్పకమందు
తేజరిల్లెను మురిసె విమానము.

సుఖాసీనులై సంతోషముతో
వారందరును ప్రభువును చూడగ
రాముని ఆనతినంది పుష్పకము
నింగికెగిరెను ఆనందముగ.

॥శ్రీరఘరాముని॥

126 శ్రీరాముడు సీతాదేవికి వివిధ ప్రదేశములు చూపుట

రామచంద్రుని ఆనతి నందిన
దివ్యపుష్పకము రివ్వన ఎగిరెను
గాలికి ఎగిరిన మేఘము మాదిరి
వాయువేగమున సాగె విమానము.

నలువంకలకు రాముడు చూచుచు
చూపెను సీతకు స్థలములన్నియు
“ఓ వైదేహీ! త్రికూట గిరిపై
కైలాసగిరి నిలచినట్టుగా

నిలచెను శోభగ ఈ లంకాపురి
విశ్వకర్మచే నిర్మితమైనది
అదిగో చూడుము ఆహవభూమి
రక్త మాంసముల నిండియున్నది.

పద్మనేత్ర! గను ఈ ప్రదేశమున
బ్రహ్మవరములచే బలగర్వితుడగు
రావణాసురుని నీ నిమిత్తమై
నేలకూల్చితిని మహారణమున.

ఇదే తావున రావణు తమ్ముని
అతిబలవంతుని కుంభకర్ణుని
హతముచేసెతి - నిశాచరుడగు
ప్రహస్తుడిచ్చట మన్నున కలిసెను.

ధూమాక్షు నచ్చట హనుమ చంపెను
రావణుతనయుని ఇంద్రజిత్తును
అచటే కూర్చెను మన సౌమిత్రి
మాయలమారి రావణుతనయుడు.

వికటుని ఇచటే కూర్చె సంగడుడు.
అదుగో అచ్చట పిమ్మన్నారినె
సుషేణుడంతము చేసెను గనుము
వీరులు పోరిరి నా విజయముకై.

అసాధ్యుడైన అకంపసుండు
మహాపార్శ్వుడు, మహాద్రుండు
విరూపాక్షుడు అసురవీరులు
అతిబలవంతులు ఒరిగిరిచ్చట.

ఈ ప్రదేశమున రణరంగమున
రావణాసురుని పట్టపురాజీ
మండోదరి తన వేయి సవతులతో
గుండె పగులగా రోదించినది.

ఓ బింబానన! సంద్రము దాటి
రాత్రి ఇచ్చట గడిపితి మిదిగో!
ఆక్కడ చూడుము నలునిచే జలధిని
కట్టించితిని సేతువు నీకై.

ఇంతటి సేతువు ఇంతవరకును
నిర్మించుటది జరుగలేదు విను!
గనుము జానకీ! ఈ సంద్రమ్మును
అలలతో భీకరమైన కడలి ఇది.

ఓ సీతా! నిను అన్వేషించగ
వారిని దాటెను వాయునందసుడు
అపుడు హనుమకు ఆతిథ్యముండ
నిలచిన బంగారుకైలము అదిగో.

కడలి కడుపులో దాగిన శైలము
మైనాకుడని అందురు గిరిని
వానరసేనకు నెలవు అయినది
హనుమ కరమున పవిత్రమైనది.

ఇదిగో ఇచ్చటి తీర్థము గనుము
ముతైపుచిప్పల శంఖమ్ములతో
ఈ తీరమ్ము సేతుబంధనము
పవిత్రక్షేత్రము ప్రసిద్ధికెక్కెను.

ఈ తీర్థములో స్నానమాడినచొ
మహాపాతకములన్నియు పోవును
పూర్వము ఇచ్చట పుణ్యమూర్తులకు
మహాదేవుడు దర్శనమిడెను.

ఇచ్చటనే లంకేశుని తమ్ముడు
విభీషణునికి శరణు నొసగితి
అతివేగముగా ఈ విమానము
సాగుచున్నది - అదె కిష్కింధ.

వానరరాజుకు రాజధాని యది
అందమైన నగరమ్మది సీతా!
సుందరవనములు గనుమో జానకి!
ఇచ్చట వాలిని కూల్చితి నేను.”

వాలిపాలిత నగరము గాంచి
పలికెను సీత ప్రాణేశునితో:
“స్వామీ! మనము వానరకాంతల
గానిపోయెదము ఈ విమానమున.

వాలి భార్యయగు తారాదేవిని
సూర్యతనూజుని ఇంతిని మరియు
కపివీరుల ఇల్లాండ్రనందరిని
వెంట చేర్చుకొన కోరిక స్వామీ!”

సరియని పలికి రామచంద్రుడు
పుష్పకమ్ము నట ఆపి విషయమును
సుగ్రీవునికి తెలియబరచెను
కపి కాంతలను పిలవనంపెను

ఆనందముతో వానరరాజు
అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెను
తారను గాంచి ముదముగ పిలచెను
సీతాదేవి కోరిక తెలిపెను.

సంబరపడినది తార అప్పుడు
అలంకరించుకు ముందుకు నడచి
కపిశ్రీలందర నాహ్వానించెను
సీతను చూతము రండని పిలిచెను.

అయోధ్యలోన దశరథవిభుని
రాణుల చూతము - రామచంద్రునికి
అయోధ్య జనులు ఎదురువచ్చుటది
మంగళకరమగు పండుగ చూతము.

అనుచు అందరిని వెంటబెట్టుకొని
పుష్పకమ్మును ఎక్కిరి వారు
అంతట ఎగిరెను దివ్యవిమానము
రాముడు సీతకు చెప్పుచుండెను:

యుద్ధకాండము

“అదిగో గనుము ఋష్యమూకగిరి
బంగరు కాంతుల వెలుగు ధాతువుల
మెరపులు నిండిన మేఘముపోలెను
అచ్చట కలిసితి ఈ సుగ్రీవుని.

వాలిని కూల్తును అన్న శపథము
ఆ గిరిపై నే చేసితి నాడు.
చిత్ర విచిత్రములైన వనములతో
పంపాతీరము చూడుము అదిగో !

నీ తలపులతో పంప ఒడ్డున
దుఃఖించితిని నిన్నుగానక
శబరిని గాంచితి నీ ప్రదేశమున
కబంధు నంతము చేసితి నచట.

ఓ కమలాక్షి! ఈ తరువునుగను
అబలహర్తయగు దుష్ట దనుజుడు
రావణాసురుడు నీకొరకై ఇట
జటాయునంతము చేసెను నాడు.

ఇదియే గనుము జన స్థానము
అతి బలవంతులు ఖరదూషణుల
త్రిశిరవీరులను వాడి బాణముల
నేల కూల్చితిని నా భుజబలమున.

అదిగో అది మన ఆశ్రమసీమ
అందము లొలికెడి పర్ణశాలయది
రావణాసురుడు మాయరూపుతో
నిన్ను హరించెను అదే చోటున.

మంగళకరముగ నిర్మలజలముల
పారెడి పావన గోదావరి అదె-
అగస్త్యమహాఋషి ఆశ్రమ మదిగో!
సుతీక్ష్ణ మహాఋషి ఆశ్రమమ్ముగను.

శరభంగాశ్రమ మదియే దేవీ!
మనమచటండగ సురపతి వచ్చెను
విరాధ వధ అట జరిగెను గనుము
ఋషి ఆశ్రమములు కనబడుచున్నవి.

సూర్యతేజముతో సమమగునట్టి
అత్రి మునీంద్రుని దివ్యాశ్రమ మది
అదిగో అదియే చిత్రకూటము
నను రమ్మనుచు భరతుడు వేడెను.

సుందర వనముల అందము లొలికెడి
యమునను గనుమో పద్మదళాక్షి!
శ్రీకరమైన ఆశ్రమ మదిగో
భరద్వాజుని దివ్యాశ్రమము.

త్రిపథగామిని గంగానది యది
పులుగులు చక్కగ తిరుగుచున్నవట
నిషాదనాథుడు గుహుడు కలిసిన
శృంగిభేరి పురమదిగో గనుము.

చిక్కగ పెరిగిన వృక్ష సంపద
వన సౌందర్యము గనుము జానకీ,
యజ్ఞ సమయమున తీర్చిదిద్దిన
యాపస్థంభము లవిగో గనుము.

సరయా నదియది మంగళకారిణి
నాయనగారి రాజధాని గను
అయోధ్య అదిగో వచ్చుచుంటిమి
వందనమిడుము భక్తిమీరగా.”

అయోధ్య అదియని రాముడనగనే
వానర వీరులు రాక్షస వీరులు
సుగ్రీవుడును విభీషణుడును
సంతోషముతో గంతులేసిరి.

మంగళకరమగు అయోధ్యనపుడు
దూరమునుండి చూచిరి వారు
అమరావతిని పోలు నగరమును
విశాలకక్ష్యల వెలుగు నగరమును

తెల్లని మేడల వెలిగెడి పురమును
వెల్ల వీనుగులు అశ్వరాజములు
దండిగనున్న సుందర నగరము
అయోధ్య నగరము గాంచిరి వారు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

127

భరద్వాజ ముని సందర్శనము

పంచమి తిథితో వనవాసమ్ము
పదునాల్గేండ్లది పూర్తియైనది
భరద్వాజ ఋషి ఆశ్రమమ్ముగని
పుష్పకమ్మును నేలకు దింపిరి.

సీతరాములు లక్ష్మణమూర్తి
వినయముగా నట ఋషికి మ్రొక్కిరి
అంతట రాముడు అయోధ్య వివరము
భరద్వాజుని అడిగెను భక్తిగ:

“మహానుభావా! అయోధ్యనగరము
సుభిక్షమ్ముగా సుఖముగ నున్నద!
ఆర్యోగముగా జనులు ఉండిరా?
భరతుడు చల్లగ వీలుచుండెనా?

నా తల్లులకు క్షేమమే కదా!
ప్రజలందరును కుశలమే కదా!”
అనుచు రాముడు వివరములడుగగ
ఆనందించెను భరద్వాజుడు.

ప్రియముగ రామునిగాంచి పలికెను:
“రామా! అందరు కుశలమేనయా!
నీ పాదుకలు ముందునుంచుకొని
భరతుడు పాలన చేయుచుండెను.

నియమవంతుడై జటాధారియై
నిరతము నిన్నే స్మరణచేయుచు
నీదురాకకై వేచియుండెను
నిన్నుగాంచి లా మురిసిపోవును.

ఓ పురుషోత్తమ! తండ్రిమాటకై
సర్వభోగములు పరిత్యజించి
నారచీరలతో వనవాసముకై
బయలుదేరు నినుగాంచితి నాడు.

భార్య సీతతో నీ తమ్మునితో
కాలినడకను నడచివచ్చితివి
స్వర్గమునుండి జారినయట్టి
దేవునిమాదిరి కనుపించితివి.

ఆనాడటుల నిన్నుగాంచితి
నీపై నాకు జాలి కలిగినది
నేడు నీవు నీ రిపుని గూల్చితివి
నిన్నుగాంచి నా కానందమగు.

నన్ను చూడగా వచ్చితివీవు
నీవు వనముల ఇడుమలు పడుట
సర్వము నాకు తెలియును రామా!
నీ సుఖ దుఃఖములన్నీ తెలియును.

మునులకు అభయము నిచ్చుటయున్ను
జనస్థానమున అసురుల గూల్చుట
మారీచుడు తా మృగమగుటయును
సీతాపహరణము తెలియును రామా!

కబంధు గూల్చుట, పంపను చూచుట
సుగ్రీవునితో చెలిమి చేయుట
కోలనేసి ఆ వాలిని త్రుంచుట
సీతాన్వేషణ ఆరంభించుట

ఆంజనేయుడు సంద్రము దాటుట
లంకను మంటల కాల్చివేయుట
సీత కుశలమును నీకు తెలుపుట
నలునిచె సేతువు నిర్మించుటయు

కపి యోధులతో లంకను జొచ్చుట
లోక కంటకుని - దేవవిరోధిని
సపుత్ర బాంధవ సమేతమ్ముగా
ససైన్యములతో కూల్చుట తెలియును.

సురలందరు నిను స్తోత్రము చేయుట
సురనాయకుడు వరము నొసగుట
తపోబలమున సర్వము తెలిసితి
ఆనందించితి విజయరాఘవా!

నీకు వరములిడ తలంచినాను
కోరుము రామా! అంతియెగాక
నా ఆతిథ్యము స్వీకరించుము
రేపు సాగుము అయోధ్యనగరికి!"

అనగా రాముడు వరము నడిగెను:-
త్రోవలొ తరువులు అకాలమైనను
ఫలభరితమయి తేనెలు కురియుచు
మంగళకరముగ నుండగ కోరెను.

భరద్వాజుడు సరియనినంతనె
మధురఫలములతో నిండెను తరువులు
కవులు ప్రీతిగా ఫలములు తినిరి.
స్వర్గ విజయముగ పొంగిపోయిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

128 భరతునకు శ్రీరాముని శుభవార్తను ఆంజనేయుడు తెలుపుట

అశ్రమమందు రాముడు నిలచెను
మనసులొ అయోధ్య నిలచినదప్పుడు
హనుమను పిలచి రామచంద్రుడు
ఈ విధముగను ఆదేశించెను:

“హనుమా! నీవు అయోధ్యకేగుము
ముందుగసాగి బంధువులందరి
యోగక్షేమము తెలుసుకు రావలె
మిత్రుడైన ఆ గుహుని కలియుము.

శృంగిభేరి పురమందున వున్న
నిషాధరాజగు గుహాడు - మిత్రుడు
నాకై ఆతడు వేచి యుండును
నా కుశలము విని ఆనందించును.

అయోధ్యతోవ చూపునాతడు
భరతుని గూర్చి తెలుపును ఆతడు
అచ్చటినుండి నేరుగ సాగి
భరతుని గనుము రాక తెలుపుము.

జానకితోను, లక్ష్మణుతోను
సుఖముగనుంటిని అనుచు తెలుపుము
అసురుడు సీతను హరించినట్టు
సుగ్రీవునితో చెలిమి చేసినటు

వాలిని కూల్చుట - సీతాన్వేషణ
నీవు వారధిని లంఘించుటయు
సీతను చూచి కుశలము చెప్పుట
అందరు సంద్రము తీరము చేరుట

సముద్రుండు నా సన్నిధి నిలచుట
మీరు సేతువును నిర్మించుటయు
రావణాసురుని సంహరించుట
నా మనోరథము నెరవేరుటయున్ను

విరించి, ఇంద్రుడు ఉమాకాంతుడు
దర్శనమిడుట వరము నొసగుట
దశరథవిభుని దర్శనభాగ్యము
మిత్రులందరితో వచ్చుట తెలుపుము.

ఓ హనుమంతా! సర్వము తెలిపి
భరతుని ముఖమును చదువవలెనయా!
మదిలో నాయెడ భావము తెలియుము
ముఖకవళికలు పరీక్షించుము.

దేవవిరోధిని అంతముచేసి
అఖండయశమును నేను గ్రహించి
అజేయులైన మిత్రులతోను
వచ్చుచుంటినని తెలియబరచుము.

మా పూర్వీకుల రాజ్యసంపద
గజతురగములు భోగభాగ్యములు
ఆమరియుండగా వదలుకొనుటకు
మనసు తేలికగ సరి యనదయ్యా!

కోర్కెలు తీరే రాజ్యభోగములు
వదలుకొనుటది తేలికగాదు
సమర్థుడైన భరతుడు - రాజుగ
పదునార్గేంద్రు రాజ్యము నేలెను.

ఆ పాలనలో సుఖము తెలిసెను
పరిపాలనలో రుచిని తెలిసెను
అందుకు అతడది కోరుకొన్నచో
అతడే రాజ్యము పాలించవలె.

భరతునియొక్క అంతరంగమును
నీవు గ్రహించి - రాజ్యము కోరిన
ముందుగవచ్చి విషయము తెలుపుము
లేనిచో నీవట వేచి యుండుము."

రాముని ఆనతి శిరసునదాల్చి
ఆనందముగ మనుజరూపమున
ఫణిని గ్రహించే ఖగపతి అనునటు
మారుతి రివ్వన నింగి కెగిరెను.

తండ్రి చరించే గగనమార్గమున
తనయుడు సాగెను రామబాణమై
మహాసర్పముల స్థావరమైన
గంగాయమునల మధ్య ప్రదేశము

ముదముగ గాంచి ముందుకు సాగి
శృంగిభేరిపురమందున ఆగి
గుహానితో పలికెను: "ఓ పుణ్యాత్మా!
నీడు నెచ్చెలి రాముడు కుశలము

సీతాసహితుడు రామచంద్రుడు
లక్ష్మణమూర్తితో కలిసిన ప్రభువు
భరద్వాజుని ఆశ్రమమందున
ముని కోరికపై రాత్రి ఆగును.

రేపటి ఉదయము ప్రభువు వచ్చును
స్వామి దర్శనము నీకగునయ్యా!
నీ స్నేహితుని దర్శించెదవు"
అనుచు పలికెను పరవశించెను.

మంగళకరమగు వార్తను చెప్పిన
ఆనందమది గుండెలొ నిండగ
అతివేగముగ సాగెను ముందుకు
రామదూతనని పొంగిపోయెను.

గగనమార్గమున సాగెడి పావని
పరశురామ తీర్థమ్మును గాంచెను
గోమతి, వాలుకి, నదులను గాంచెను
ప్రజలను గాంచుచు ముందుకు సాగి.

ధనపతి వనము చైత్రరథమువలె
విరగబూసిన తరుసంపదతో
కళకళలాడే జనులతో నున్న
నంది గ్రామమును గాంచెను మారుతి.

క్రోసెడు దూరము నున్నది అయోధ్య
ఆ గ్రామమది నందిగ్రామము
భరతుడు వశించు ఆశ్రమమునకు
పవన నందనుడు చేరెను శీఘ్రమే.

జటావల్కలము లమరియుండగా
రామధ్యానమున మనసుయుండగా
శుష్కశరీరము నియమనిష్ఠలతో
ఫలమూలాదుల నిగ్రహమ్ముతో

తపోరాశివలె బ్రహ్మతేజమున
రామపాదుకలు ముందు నిడుకొని
రాజ్యపాలనము చేయుచు ప్రజలను
రామరాజ్యమన పాలన చేయుచు

కాషాయాంబరధారులు అయిన
మంత్రులు సేనాధ్యక్షులతోను
పురోహితులతో కొలువుతీరిన
భరతుని గాంచెను వాయుపుత్రుడు.

ఆడంబరములు రత్నభూషలు
రాజు ధరించడు కావున ప్రజలు
రాజును చూచి అనుకరించిరి
ఆనందముగ నుండిరి అనిశము.

మూర్తిగ నిలచిన ధర్మమన్నటు
నిలచిన భరతునిగాంచిన మారుతి
రెండు చేతులతో వందనమిడెను
శంఖనాదమున పలికెను ప్రేయముగ:

“ఓ ధర్మజ్ఞా! దండక వనిలో
నార చీరలతో మునివలె చరించు
రాముని గాంతువు అతితొందరలో
అన్న అడిగెను నీ కుశలమును.

ఎవ్వరి కొఱకై వంతలొ నుంటివో
వారి దర్శనము ఆయినది అనుకో!
దుఃఖము వదలుము నీవితటితో
ఆనందమగు విషయము వినుము.

రామచంద్రుడు రావణుని త్రుంచెను
సీతను గ్రహించి ప్రతిన తీర్చుకొని
బలవంతులగు మిత్రులందరితో
బయలుదేరెను విను మహారాజా!

ఇంద్రునితో ఆ శచీదేవివలె
రామునితో వైదేహియున్నది
పుణ్య దంపతులు వారి - వెంబడి
శుభకరమూర్తి లక్ష్మణుడుండెను.”

ఆనందమగు వార్తను వినిన
భరతుడు తనను తానే మరచెను
ఒళ్ళు తెలియని పరశవమ్మున
స్పృహను దప్పెను నేలనుబడెను.

తెలివితెచ్చుకొని హనుమనుగాంచెను
గుండెకు హత్తుకు మాటలురాక
ఆనందాశ్రులు ధారకట్టగ
తడిపివేసెను వాతాత్మజుని.

మెల్లగ తేరుకు పలికెను భరతుడు:
“మహానుభావా! ఎవ్వరవయ్యా?
దేవుడవా నువు! మనుజుడవేనా!
ఉద్ధరించగా వెలసితివిచట.

అమితానందము కలుగువార్తను
తెచ్చితివీవు ధన్యుడనై తిని
లక్షగోవులు, నూరుగ్రామములు
కాన్కగ నిచ్చితి గ్రహించుమయ్యా!

అందములొలికే సుందరాంగులను
అలంకారముల వెలుగు కన్యలను
సత్కులయుతులను పదారుమందిని
ఒసగెదనీకు భార్యలుగాను.”

అమితానందము కలిగిన భరతుడు
రాముని చూడగ పరుగిడు మనసుతో
మారుతిలో శ్రీరాముని గనుచు
ముదముగ చెప్పెను మారుతికపుడు.

॥ శ్రీరఘురాముని॥

129 హనుమంతుడు శ్రీరాముని వృత్తాంతము భరతునకు చెప్పుట

శుభవార్తను విని భరతుడు ముదముగ
మారుతితో మది కలిపెనప్పుడు
“ప్రభువగురాముడు వనములకేగెను
దుఃఖమునుంటిని ఇంతవరకును.

చల్లని వార్తను చెప్పితి వీవు
నిండుగ మనిషి నూరేళ్ళుంటే
సంతోషమును పొందును అనెడి
ఆర్యోక్తి యది నిజమనిపించును.

మహానుభావా! రామచంద్రుడు
కపులను ఎచ్చట కలిసెను తెలుపుము
వారితో స్నేహము ఎటుల కుదిరెను
తెలియబరచుము” అనుచు పలుకుచు

పవిత్రమైన ఆసనమ్మున
పావనినపుడు కూర్చొనజేయగ
పరమానందము నందిన మారుతి
పావనమూర్తికి వివరము తెలిపెను.

“తల్లివరములు వనవాసమ్ము
తండ్రి గతించుట-నీవువచ్చుట
రాజ్యమువలదని ధర్మబుద్ధితో
చిత్రకూటమున రాముని కలిసి

రాజ్యభారము వహించుమనుచు
రామచంద్రుని ప్రార్థన చేయుట
తండ్రిమాటను తలనుధరించి
రాముడు రాజ్యము వలదని పలుకుట

అంతట నీవు అంతరంగమున
అన్న రాముని ప్రతిష్ఠించుకొని
పురుషోత్తముని పాదుకలందుకు
రామరాజ్యమును ఏలు వివరము-

అంతయు నీకు చక్కగ తెలియును
నాకన్నను నీవెరుగుదువన్నియు
పాదుకలనుగొని వెడలిన తదుపరి
విషయము తెలిపెద భరతకుమారా!

సేనతో నీవు చిత్రకూటముకు
వచ్చుటచేత వనమున ప్రాణులు
కలత చెందినవి - అంతట రాముడు
ప్రజలకు దూరము వశించగోరెను.

తనసతి సీతతో తమ్మునితోను
దండకాటవికి చేరెను అపుడు
మత్తేభములతో క్రూరమృగములతో
చిక్కగనున్నది దండకవనము.

దండకవనిలో సాగుచుండగా
విరాధుడను నొక రాక్షసుడపుడు
గిగివలె నిలచెను దారికడ్డముగ
రామలక్ష్మణులు వానిని కూల్చిరి.

విరాధు నంతము చేసిన వీరులు
రామలక్ష్మణులు సీతాదేవితో
ముందుకుసాగి సాయంసంధ్యకు
శరభంగాశ్రమ తావుకు చేరిరి.

రమణీయంబగు ఆశ్రమ మందు
పుణ్యమూర్తి శరభంగుని గాంచిరి
రామదర్శనము చేసుకు ఆ ముని
స్వర్గము చేరుట చూచిరి వారు.

అచ్చటనున్న తపోధనులకు
వందనమిడి ఆశీస్సులనంది
జనస్థానమును చేరిరి వారు
పంచవటిని వసియించసాగిరి.

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తి
పంచవటిని వసియించు సమయమున
శూర్పణఖయను రక్కసి ఒకతె
పుంసాంమోహన రూపునిగాంచెను.

రాముని వద్దకు చేరిన వెకిలి
సీతాదేవిని చంపనెంచగా
అన్న ఆనతిని లక్ష్మణమూర్తి
ముక్కుచెవులు తెగకోసె రక్కసికి.

అంతట అచ్చటి రక్కసి మూక
పడునాల్గువేలు శ్రీరామునిపైబడ
ఒక్క రాముడే మూడు ఘడియలలో
అంతముచేసెను అంతమందినీ!

అసురవీరులను వారినాయకుల
ఖరదూషణులను కూల్చెను రాముడు
అది గాంచిన ఆ వికృత రూపి
నేరుగ వీడ్చుచు లంకకు పోయెను.

లంకలోనున్న ప్రియ సోదరునకు
రావణాసురుని కంతయు చెప్పెను
చెల్లి మాట విని మూర్ఖరావణుడు
జనస్థానముకు వచ్చెను వెంటనె.

తన భృత్యుడగు మాయలమారి
మారీచునితో పథకము వేసి
రత్నమయమగు బంగరు మృగముగ
ఆ మారీచుని నిలబడమనెను.

అందములొలికే మృగము అప్పుడు
సీతాదేవి ముందర తిరిగి
ఆమె మనస్సును ఆకర్షించెను
కోరెను మృగమును జనకనందిని.

మృగమును పట్టగ రామచంద్రుడు
వెంబడించెను, పరుగిడె మృగము
ఎంతోదూరము సాగెను రాముడు
అందలేడు ఆ మాయమృగమ్ము.

భరతకుమారా రాముడు సాగెను
విసిగిన రాముడు విడచెనమ్మును
రాముని వెంబడి లక్ష్మణమూర్తియు
సాగెను - దుర్విధి దాటనశక్యము.

రామలక్ష్మణులు లేని సమయమున
రావణాసురుడు కపటవేషమున
అంగారకుడా రోహిణి గొనినటు
సీతాదేవిని అపహరించెను.

యుద్ధకాండము

అబలహర్తను జటాయువీరుడు
అడ్డుకొనెను ఆ తల్లిని కావగ
అసురుడు పోరెను ఎంతోసేపు
జటాయునంతము చేసిసాగెను.

ఋష్యమూకమున వసించు కపులము
అంబరవీధిని అసురుడు గొనిపో
అమ్మనుగాంచి తికమకపడితిమి
లంతకు చేరెను రావణాసురుడు.

బంగరు గృహమున జానకినుంచెను
ప్రలోభపెట్టెడి మాటలాడెను
గడ్డిపోచవలె రావణాసురుని
తృణీకరించి మైథిలి పలికెను.

ఆగ్రహమంది రాక్షసరాజు
ఆశోకవనితో అమ్మనుంచెను
అచ్చట రాముడు మాయమృగమ్మును
అంతముచేసి మరలెను వెనుకకు.

ఆశ్రమతావుల కూలినయట్టి
అనఘుని జటాయుగాంచెను రాముడు
అమితదుఃఖమున కుమిలిపోయెను
ఆశ్రమమందు జానకిలేదు.

అనుజుడు లక్ష్మణమూర్తితో రాముడు
ఆ పుణ్యాత్ముడు, పక్షిరాజుకు
అగ్నికార్యమున మోక్షమునిడెను
అన్నదమ్ములు వెదుకసాగిరి.

అడుగుల నడచిన లక్ష్మణమూర్తితో
అడవులు గిరులు నదీతీరములు
అమ్మను వెదకుచు తిరుగుచుండగా
అచటొక భీకరవనమునందున

అతిభీకరుడు కబంధుడనునొక
అసురుడు వారిని కరములగ్రహించ
దనుజుని చంపిరి-శాపము తీర్చిరి
ఆతడు వారికి త్రోవచూపగా

రామలక్ష్మణులు పంపాతీరము
ముదముగ చేరి భక్తురాలగు
శబరికి మోక్షము ప్రసాదించిరి
ఋష్యమూకగిరి చేరిరి వారు.

ఋష్యమూకమున సుగ్రీవునితో
చెలిమిచేసెను రామచంద్రుడు
సూర్యకుమారుని అన్నగువారిని
వధింతునని శ్రీరాముడు ప్రతినిడి

కోలనేసి ఆ వారిని కూల్చి
సుగ్రీవుని కపిరాజుగ నిలపెను
రాముని మిత్రుడు మా మహారాజు
రామసేవకై వీరులనంపెను.

సీతాన్వేషణ చేయుటకొరకై
లెక్కకు చిక్కని వీరులనంపెను
నాల్గుదిక్కులలో వానరవీరులు
వెదుకసాగిరి పుణ్యమూర్తికై.

దక్షిణదిశలో వింధ్యను దాటి
దక్షిణమ్ముగా సాగిన మేము
సీతాన్వేషణ గడువు దాటెనని
వంతలొనుండగ పుణ్యవశమున

జటాయువునకు అగ్రజుడైన
సంపాతి పూజ్యుని దర్శించితిమి
లంకలో రావణు చెరలో సీత
ఉన్నటు తెలిపెను ఆ సంపాతి.

కడలి దాటుట ఎటులోయన్న
దిగులుతొనున్న కపిసోదరుల
వంతతీర్చగ విజృంభించితి
రామనామమున ఎదిగిపోతిని.

అవలీలగను నూతామడల
వారిధిదాటి లంక చేరితి
అందు వెదకితి - ఆశోక వనిలో
అమ్మను గాంచితి - రాముని చలవ.

ఆశ్రమసీమలొ ధరించినట్టి
అదే వస్త్రమున ఆ శీలవతి
అన్నపానములు వదలి - కృశించి
అసువులుంచినది రామశ్వాసతో.

అమ్మనుగాంచితి జన్మతరించెను
అంగుళీయకము ఆనవాలుగా
అందించితిని కుశలము తెలిపితి
ఆనవాలుగా చూడామణి గొని

అమ్మ జ్ఞేమమును ప్రభువుకు తెలిపి
ఆనవాలును అర్పించితిని
అవనిజ కుశలము రాముడు వినెను-
అనఘుని కౌగిలి నాకు లభించెను.

అసువులు పోయే తరుణములోన
అమృతపానము అసువులుంచినటు
అవనిజజ్ఞేమము రామచంద్రునికి
అమితానందము కలిగించినది.

వీరవరేణ్యుడు విజృంభించెను
రావణు వధకై బయలుదేరెను
ప్రళయకాలమున కాల్చు అగ్నివలె
రిపు సంహరణకు నిలచెను రాముడు.

వానరసేనతొ కడలిని గాంచి
నలుని సాయమున సేతువుకట్టి
మమ్ము చేర్చుకొని లంకకుచేరి
లంక ముట్టడి చేసెను రాముడు.

కుంభకర్ణుని రాముడు కూల్చెను
ప్రహస్తు నసురుని-నీలుడు రాలెను
ఇంద్రజిత్తును చీల్చె లక్ష్మణుడు
అంతట రాముడు త్రుంచె రావణుని."

॥శ్రీరఘరాముని॥

130

సీతారామలక్ష్మణులు నంది గ్రామము చేరుట

ఆంజనేయుడు తన్మయత్వమున
రామచంద్రుని విజయవార్తను
ఆగమనమ్మును తెలియబరచగా
భరత, శత్రుఘ్నులు పరవశించిరి.

భరతుడు వెంటనె శత్రుఘ్నునకు
ఆదేశించెను పొంగిన గుండెతో:
“తమ్ముడా విను! అయోధ్యలోని
దేవాలయములు అలంకరించుడు

అందలి దేవతలందరకిపుడే
పూలహారముల పూజలు సలుపుడు
సుగంధదూపము లర్పించుకొని
మంగళవాద్యపు సేవలు చేయుడు

భూసురోత్తముల పూజలు సలుపుడు
పౌరాణికులు, స్తోత్రపాఠకులు
వందిమాగధులు, వేతహస్తలు
వాద్యగాండ్రును, వైతాళికులు

నాట్యకోవిదులు మంగళస్త్రీలు
శుభకరంబుగ రామప్రభువును
దర్శించగను రప్పించవలె
దివియే నేలకు దిగినటు చేయుము.”

అన్న ఆనతిని అనుంగు తమ్ముడు
శత్రుఘ్నుడు తా స్వయముగ సాగి
నందిగ్రామము అయోధ్య మధ్యలో
బాటను చక్కగ సరిచేయుటకు

చల్లని జలమును జల్లుటకొరకై
పూలు, లాజలు చల్లుటకొరకు
వేలమందిని నియోగించెను
అమరపురికి సరి కావలెననెను.

రాజ వీధులలో కూడలులందు
పతాకాలను ఎత్తగ చెప్పెను
ప్రతి గృహమపుడు మంగళకరముగ
అలంకరించగ ఆనతినిడెను.

పూలుజల్లుచు దండలుకట్టి
రంగవల్లులతో అలంకరించి
అయోధ్యలోన రాజవీధులు
కళకళలాడగ నాదేశించెను.

సూర్యోదయము కాకపూర్వమే
అయోధ్యనుండి దశరథ విభుని
రాణులు ముగ్గురు-అమాత్యవర్యులు
సేనాధ్యక్షులు - వారి భార్యలు

రాజ ముఖ్యులు విప్రోత్తములు
రామ దర్శనము చేయుటకొరకై
బయలుదేరిరి నందిగ్రామము
శోభగ వెలిగెను చిన్నిగ్రామము.

ధృష్టి, జయంతుడు, మంత్రపాలుడు
అర్థసాధకుడు, అశోకుడున్న
సిద్ధార్థుడును, సుమంత్రుడున్న
అమాత్యవర్యులు ఆనందముగ.

అలంకరించిన గజరాజములను
అధిరోహించి సాగిరి అపుడు
రాజ ముఖ్యులు కొందరు అపుడు
సాగిరి వెంబడి గజముల నెక్కి

మహారథులు తమ రథముల నెక్కిరి
శక్తులు, అష్టలు, బల్లెములు గొని
వీరులు సాగిరి విజయగర్వమున
ధ్వజములతో కల్పలము సాగెను.

కౌసల్యయును సుమిత్రదేవి
వారితోబాటు కైకాదేవి
అలంకరించిన వాహనమును
అధిరోహించి సాగిరి అపుడు.

శంఖ దుండుభులు మ్రోగుచుండగా
వంది మాగధులు వెనుకనుండగా
మంగళగానము సాగుచుండగా
ధర్మమూర్తియగు భరతుడు సాగెను.

నారవల్కలము ధరించినాడు
కృష్ణాజినము వెలుగుచున్నది
కృశించినట్టి శరీరముతో
రామపాడుకలు శిరమున దాల్చి

తెల్లని విరిసర శోభితమైన
శ్వేతఛత్రము వింజామరలతో
రామ దర్శనము చేయుటకొరకై
భరతుడు భక్తిగ సాగుచుండెను.

రాజపురుషులు తోడుగనడువగ
పూలదండలు మోదకమ్మలతో
అమాత్య, వర్తక, విప్రులు భక్తిగ
భరతుని వెంబడి నడువసాగిరి.

వెలుగు పూర్తిగా వచ్చినదపుడు
రామదర్శనము చేయుటకొరకై
నిరీక్షించగ ఆత్మత పెరిగెను
భరతుడు అపుడు ప్రక్కనవున్న

వాయునందనుని చూచి పలికెను:
“పవనకుమారా! పూజ్యుడు ఇంకను
వచ్చెడి జాడ కనబడకున్నది
కవులు సైతము కనబడరేల?

నాయన హనుమా! కపి సహజమగు
చపలచి త్తముతో-రామాగమనము
కపి చేష్టగ నువు చెప్పలేదుగద!”
అనుచు అడిగెను సందియముతో.

అది విని పావని ఆలోచించెను
ఆలస్యమునకు హేతువు నుడివెను:
“అయ్యా! త్రోవలో తరువులన్నియు
అమోఘ ఫలముల తేనెలు కురియును.

రాముని వరమున భరద్వాజముని
అనుగ్రహించెను ఫలసమృద్ధిని
అమరేంద్రుడును కవుల త్రోవలలో
అనుగ్రహించెను మధుర ఫలములు.

ఫలభరితములగు తరువులగాంచి
శాఖామృగములు ఎగబడుగావున
ఆలస్యమునకు కారణమదియగు
తుమ్మెద ఝంకారమ్ములు వినుము.

భరద్వాజముని ఆతిథ్యమునకు
రామచంద్రుడు సమ్మతించెను
అందుకు ఆగెను ఆశ్రమమందు
అదికారణమగు ఆలస్యమునకు

వినుమహారాజా! కపుల సవ్వడి
భీకర గర్జన కోలాహలము
వానర సేనలు గోమతితీరము
దాటుచున్నవని తలంతునేను

నింగికి ఎగసిన ధూళిని గనుము
ధూళిమేఘమై కురియుచున్నది
వాలుకి నదిని దాటుచుండవలె
సాలవనములో ప్రవేశించవలె.

అదిగో గనుము! అంబరవీధిని
చంద్రబింబమును పోలు విమానము
దివ్యవిమానము పుష్పకమదియే
దేవవిమానము అపూర్వమైనది.

విశ్వకర్మ నిర్మించి పుష్పకము
విరించికిచ్చెను - దానిని అతడు
ధనపతికిచ్చెను - రావణుడపుడు
కుబేరునుండి గ్రహించె బలముతో.

దేవవిరోధిని రామచంద్రుడు
సబాంధవముగా అంతముజేసి
ఆ విమానమును అధిరోపించి
వచ్చుచుండెను మంగళకరముగ.

సూర్యకాంతులతో వెలుగు విమానము
మనోవేగమున వచ్చుచున్నది
అరుగో వారే సీతారాములు
అందుగాంచుము లక్ష్మమూర్తిని.

తేజోవంతుడు వానరరాజు
రాక్షసతేడు విభీషణాఖ్యుడు
వారిప్రక్కగా కూర్చొనియుండిరి
అనుచు మారుతి చూపెను అపుడు.

మారుతి అటుల చెప్పుచుండగా
అందరుగాంచిరి పుష్పకమ్మును
అంతులేని ఆనందమునిండి
అడుగో ప్రభువని అరచిరి ముదమున.

అడుగో రాముడు! వచ్చుచుండెను
అయోధ్యరాముడు వేంచేసెనని
అమ్మ సీతతో వచ్చుచుండెనని
జనులందరును అరచుచుండిరి.

వాహనమ్ములను దిగిరి వీరులు
నేలను నిలబడి ప్రభువురాకకై
ఎన్నో కన్నులు చేసుకు నిలిచిరి
నింగిని శశివలె రాముడు కనబడె.

ధరణికి దిగెడి పుష్పకమ్ము గని
రామచంద్రుని గాంచి భరతుడు
“అన్నా! నీవు ప్రతిన తీర్చుకొని
అడుగిడితివయా అయోధ్యలోన”

అనుచు ముదమున కనులు చెమర్చగ
కరములు మోడ్చి భక్తి వినయమున
స్వాగతవచనము పలికెనన్నకు
పులకరించిన గొంతుతో పలికెను

విశాలనేత్రుడు విశ్వమోహనుడు
విరాజిల్లెను దేవేంద్రునివలె
మేరువుపైన సూర్యబింబమై
భాసితె నందరి ముఖముల వెలుగై.

హంసప్రతిమల తేజరిల్లెడి
దివ్యవిమానము నేలకు దిగినది
భరతుడు వెంటనె విమానమెక్కిను
అన్న పదముల సాష్టాంగపడె.

ఎంతోకాలము గడచిన పిదప
తమ్ముని గాంచిన రామచంద్రుడు
కరములనెత్తి కౌగలించుకొని
గుండెకు హత్తుకు పులకరించెను.

భరతుడంతట లక్ష్మణమూర్తిని
పలుకరించెను ప్రేమాదరణల
తదుపరి భరతుడు పేరు చెప్పుకొని
వదిన సీతకు వందనమిడెను.

భరతుడంతట రామభక్తులను
సుగ్రీవాంగద జాంబవంతులను
నీలుని, శరభుని, వృషభ వీరులను
పనస, సుషేణుల పలుకరించుచు

ఆనందముగా యోధులందరిని
కౌగలించుకొని గౌరవించెను
మనుజురూపమున నున్న వానరులు
మనసు కలిపి మాటాడిరి అపుడు.

భరతుడు తిరిగి కపిరాజును గని
కౌగలించుకొని పలికెను ప్రేయముగః
“ఓ సుగ్రీవా! మా స్తోదరులలో
ఐదవ వాడవు నీవైతివయా!”

అక్కరలో మనప్రక్క నిల్చిచొ
స్నేహితుడగును నీకు తెలియును
ఆపదలో మరి హావి చేసినచో
శత్రువాతడగు నిస్సందేహము.

అంతట భరతుడు విభీషణునిగని
“స్నేహితుడా! నువు దైవవశమున
నా అగ్రజునికి సాయపడితివి
దుష్కర కార్యము చేయించితివి”

అనుచు ప్రేయముగ సంభాషించెను.
అంతట తమ్ముడు శత్రుఘ్నుడట
అన్నలిద్దరికి నమస్కరించి
అవనిజ పదముల మ్రొక్కె వినయముగ.

కోదండరాముడు-కృశించియున్న
కౌసల్యమ్మను గాంచి ముదమున
సాష్టాంగముగ నమస్కరించెను
పదములు కడిగెను వేడి బాష్పముల.

రాముడంతట సుమిత్రమ్మకు
కైకమ్మకును నమస్కరించి
వశిష్ఠమహాఋషి పాదపద్మముల
సాష్టాంగముగ ప్రణామమిడెను.

అయోధ్యపౌరులు ఆనందముగా
ముడిచిన కరముల వందనమిడుచు
స్వాగతవచనము పలుకుచుండగా
చల్లని చూపుల చూచెను రాముడు.

ధర్మవిదుడగు భరతుడప్పుడు
స్వయముగ రాముని పాదపద్మముల
రాజ్యమేలిన స్వర్ణపాడుకలు
భక్తిగతొడిగి పలికె వినయముగః

“ఓ మహారాజా! నీ రాజ్యమును
ఇల్లడమ్ముగా కాపాడితిని
అయోధ్యకీవు తిరిగి వచ్చితివి
అప్పగించితిని రాజ్యము తిరిగి.

కోరిక తీరెను-జన్మతరించెను
కోసల భూపతి సేవచేసితి
ఓ మహారాజా! నీ రాజ్యమును
చక్కగ తిరిగి చూచుకోవయా!

ధాన్యాగారము కోశాగారము
సైన్యసంపద చూచుకోవయా!
నీ దయవలన సంపదలన్నీ
పదిరెట్లుగను పెంచితిన్నా!”

భరతుడు అటుల రామచంద్రునికి
రాజ్యమునిచ్చి పలుకుచుండగా
భరతునిగాంచి కపులందరును
విభీషణుండు పులకితులైరి.

అంతట రాముడు ఆనందముగా
ఒడిలో భరతుని కూర్చొనబెట్టుకు
హితులందరితో పుష్పకమ్ముపై
భరతుని ఆశ్రమ సీమను చేరెను.

నందిగ్రామమున భరతాశ్రమమున
కోదండరాముడు హితులందరితో
పుష్పకమ్ము దిగి పాద పద్మములు
ధరణి నుంచెను-పొంగెను పుడమి.

రామచంద్రుడు మృదుమధురముగా
పలికెనప్పుడు విమానమ్ముతో
“దివ్య విమానమ! ఆనతి నిడితిని
ధనపతి సేవను తిరిగి చేయుము.”

రాముని ఆనతి నంది విమానము
ఆనందముతో తన నాయకుడగు
ధనపతి చెంతకు చేరుటకొరకై
ఉత్తరదిశలో సాగె వేగముగ.

దేవగురునికి వందనముంచి
కూర్చొనబెట్టిన ఇంద్రునితీరుగ
వశిష్ట మహాబుషి పదముల మ్రొక్కి
కూర్చొనబెట్టెను రామచంద్రుడు.

॥శ్రీరఘరాముని॥

131

శ్రీరామ పట్టాభిషేకము

దేవ విరోధిని అంతము చేసిన
విజయమూర్తి శ్రీరామచంద్రునితో
భరతుడు పలికెను భక్తి వినయముల
అంజలి యొగ్గి అన్నతో పలికెను:

“అన్నా! నీవు వనవాసముతో
అమ్మ మాటను గౌరవించితివి
అయోధ్య రాజ్యము నాకు ఒసగితివి
అది నీకిప్పుడు అప్పగించెదను.

బలమగు వృషభము మోయు భారమును
లేగదూడ తా మోయలేదయా!
రాజ్య పాలనము అనెడి భారమును
భరించు శక్తి నాకు లేదయా!

జల ప్రవాహము అధికముకాగా
గండ్లు పడిన ఒక ఆనకట్టను
తగు బలముతో ఆపగవలెను
అంతటి పనియే రాజ్యపాలనము.

రాజ్యపాలనకు సమర్థుడవు నువు
అసమర్థుడను నేనని తెలియును
హంస మాదిరిగ కాకి ఎగరదు
అశ్వపు పరుగు భరముకు రాదు.

మానవనాథుడ వీవేనయ్యా!
మహితమూర్తివి నీవేనన్నా!
మంగళకరముగ భూమినేలెడి
శక్తిమంతుడవు నీవే స్వామీ!

చెట్టునాటి మరి రక్షణ చేయగ
బలముగ ఎదిగి విస్తరించి అది
వలయు ఫలములు పూలనిడనిచో
ఎంతటి వేదన కలుగునో అటులే-

నీవు మమ్ములను పాలించనిచో
అంతటి వ్యధకు తోనయ్యెదము
కావున రామా! నీ భక్తులము
భృత్యులమయ్యా! మము పాలించుము.

రామా! నీవు పట్టము కట్టుకు
నింగిని వెలిగే రవిగా భాసిల
లోకమంతయు తిలకించవలె
లోకమంతటిని పాలించవలె.

భీకరాటవిని మృగముల ఆరపుల
మేలుకొంటివి ఓ నరపుంగవ!
ఇంతటినుండి మంగళ స్వనముల -
సంగీతమునకు నిద్రలేవవలె.

జ్యోతిశ్చక్రము తిరుగు వరకును
భూమి చల్లగా నిలచువరకును
ప్రభువుగనీవు పాలించవలె
రామరాజ్యమిల రాజిలవలెను.”

భరతుని మాటకు రామచంద్రుడు
చిరునవ్వును సంధించగనంత
పరవశించిరి - రామభక్తులు
మమ్మేలునని మురిసిపోయిరి.

శత్రుఘ్ననానతినందిన భృత్యులు
క్షురకులు వచ్చిరి రామసేవకై -
పట్టాభిషేక సమయమ్మునకై
జడలను విప్పి తీర్చిదిద్దిరి.

భరతుడు ముందుగ శుభకరముగను
మంగళస్నానము నాచరించెను
లక్ష్మణ, సుగ్రీవ, విభీషణులును
మంగళ జలముల స్నానము చేసిరి.

జడలు కట్టిన కేశమ్ములకు
చిక్కులు తీసి చక్కగ దువ్వగ
చక్కని రాముడు పరిమళ జలముల
మంగళస్నానము నాచరించెను.

చందనాదులు అలదిరి భక్తిగ
సుమహారములు వస్త్రభూషణ
మోహనమూర్తిని అలంకరించిరి
అందరికన్నులు రామునిమీదే.

శత్రుఘ్నుడు తను స్వయముగ నిలచి
అన్నలందరికి స్వర్ణభూషణలు
అలంకారములు చేయించుచును
ఆనందముతో పులకితుడయ్యెను.

దశరథ విభుని రాణులు ముగ్గురు
ఆప్యాయముగా సీతాదేవికి
మంగళస్నానము అలంకారములు
చేయించిరి మది పులకరింతతో

వానరాంగనల కందరకపుడు
సంతోషముతో కౌసల్యమ్మ
అలంకారములు చేయించగను
ఆనందించిరి కపిస్త్రీలందరు.

శత్రుఘ్ననానతినంది సుమంత్రుడు
అలంకరించిన దివ్యరథమును
సూర్యమండలము పోలురథమును
రామచంద్రుని ముందు నిలపెను.

రాముడు రథమును అధిరోహించగ
నూత్న వస్త్రముల కుండలాలతో
ఇంద్రతేజమున హనుమ సుగ్రీవులు
రథము వెంటడి సాగిరి భక్తిగ.

దశరథ విభుని దేవేరులును
మంత్రులందరు ముందుగసాగి
అయోధ్యచేరిరి ఆనందముగ
ఆహ్వానించిరి హేతులందరినీ.

సచివోత్తములగు అశోకుడున్ను
విజయుడు సుమంత్రులను వారపుడు
వశిష్టమహాబుషి పదములనంటి
పట్టాభిషేకము తెలియబరచిరి.

పట్టాభిషేకము చేయుట కొరకై
చేయవలసిన శుభకార్యములను
విధివిధానముగ చేయించమని
వశిష్టమౌనిని కోరిరి వారు.

బ్రహ్మ ఋషిని వారందరు కోరి
రామచంద్రునికి ఎదురుకోలుగా
అయోధ్యరాముని ఆహ్వానించగ
బయలుదేరిరి మంగళకరముగ.

ఆకుపచ్చని హయముల రథమును
అధిరోహించిన దేవేంద్రునివలె
అరదము నెక్కి రామచంద్రుడు
అయోధ్య నగరికి వచ్చుచుండెను.

భరతుడు రథమును తోలుచుండగా
వెల్లగొడుగు శత్రుఘ్ను డందగా
వింజామరతో-చామరమ్ముతో
ముదముగ వీచుచు లక్ష్మణుడుండగ

రాక్షసరాజు విభీషణాఖ్యుడు
శశినిబోలు ఒక వింజామరతో
రామప్రభువుకు వీచుచుండగా
దేవగణంబులు స్తోత్రము చేసిరి.

పర్వతమంతటి మదకరీంద్రమగు
శత్రుంజయమను ఏనుగు నెక్కి
వానరనాథుడు సుగ్రీవుండు
అరదము వెంట సాగెను ముదముగ.

మనుజు రూపముల అలంకారముల
వేలకొలదిగా వానర వీరులు
కరివాహనములు అలంకరించి
అయోధ్య త్రోవలొ సాగిరి వెనుక.

మనోహరమ్ముగ మంగళ స్వనములు
శంఖ చుండుభుల ఘోష లెగయగా
పురుషోత్తముడు రామచంద్రుడు
మంగళమూర్తి చేరె నయోధ్యకు.

మంత్రులందరు ముందుకు వచ్చి
ఆశీర్వాదము లిడిరి రామునకు
మంత్రులందరకు అభివాదములిడి
పూర్వభృత్యులను పలుకరించెను.

సచివులు, ప్రజలు, విప్రోత్తముల
నడుమ, రాముడు- తారల నడుమ
చంద్ర బింబమై ఒప్పుచుండగా
రామచంద్రునికి నమస్సులిడిరి.

చతుర్విధములగు వాద్యమ్ములతో
స్వస్తి పలుకుచు - తాళ వాద్యముల
తామర పూవులు చేత ధరించి
మంగళగానము చేయుచు ముందుగ

హరిత వర్ణమగు అక్షతలందుకు
విప్రోతములు-కన్యలు ముదముగ
రామచంద్రునికి ముందు నడచిరి
రాముడు మెల్లగ హితులతో నడచుచు

సుగ్రీవునితో చెలిమి చేయుట-
హనుమ చేసిన మహిత కార్యము
వానర వీరుల ఘనకార్యములు
రాక్షస యోధుల బల విక్రమములు

విభీషణాఖ్యుడు శరణు పొందుట
మొదలగు విషయములన్నీ ముదముగ
సచివులతోను ముచ్చటించుచు
మెల్లగ సాగెను చల్లని చూపుల.

రాముని వలన విషయము తెలిసి
సంబరపడిరి సచివులు హితులు
వానర వీరులు వెంట నడువగా
మంగళమూర్తి చేరె నయోధ్య.

అయోధ్య చేరిన విజయ రాఘవుడు
పితృ పితామహ దత్తము అయిన
రాజభవనమున ప్రకాశించెను
రామ కాంతితో వెలిగె భవనము.

రాజభవనమున రామచంద్రుడు
భక్తిగ మ్రొక్కెను తన తల్లులకు
చెంతనె వున్న ధర్మకోవిదుని
భరతుని గాంచి పలికెను అపుడు:

“అయోధ్యలో మన అశోకవనమున
సుందరసదనము-అలంకరించి
మణిమయ శోభితమగు భవనమును
విడిదిగనిమ్ము సుగ్రీవునకు.”

అన్నమాటవిని అతిమర్యాదగ
దివ్యభవనమున విడిది చేయుటకు
వానరరాజును చేర్చగనపుడు
సుఖముగనాతడు విడిదిచేసెను.

అంతట భరతుడు వానరరాజుతో
అభిషేకమ్మును చేయుట కొరకై
సంద్ర జలములు తెప్పించమన
వానర రాజు ఆనతి నిడెను.

కపి వీరులను నల్గుర బిలచెను
రత్నమయములగు స్వర్ణకలశములు
వారికియిచ్చి సంద్ర జలములు
సూర్యోదయముకు పూర్వమె తెమ్మనె

సంద్రజలముకై వేచియుందురని
వేగమె రమ్మని ఆనతినిడెను
సుగ్రీవాజ్ఞ తెలియునువారికి-
రామసేవ పరమార్థమువారికి.

కరులనుబోలు వానరవీరులు
గరుత్మంతుని వేగము గలిగి
నింగికెగిరిరి ఆనందముగా
రామసేవలో పులకరించిరి.

జాంబవంతుడు హనుమంతుడును
ఋషభవీరుడు-వేగదర్శియు
కనక కలశముల-ఐదువందల
నడుల జలమును తెచ్చిరి అపుడు.

రత్నశోభిత కనక కలశమున
పూర్వ సంద్రపు జలమునప్పుడు
సుషేణువీరుడు అతిభక్తిగను
అభిషేకముకై తీసుకువచ్చెను.

దక్షిణ సంద్రపు జలమునప్పుడు
కనక కలశమున గ్రహించి ఋషభుడు
రక్తచందన తరు పత్రములు
మూతగవేసి తీసుకువచ్చెను.

వాయువేగమున సాగిన గవయుడు
పశ్చిమ సంద్రపు శీతల జలములు
మంగళకరముగ రామసేవకై
తీసుకువచ్చి నిలచెను భక్తిగ.

ఉత్తర సంద్రపు జలమునంతట
నలుడు తెచ్చెను బంగరు పాత్రతో
ఆ విధముగను మంగళజలములు
అమరెను వెంటనె శుభకార్యముకై.

శత్రుఘ్నుడంతట వశిష్టమౌనికి
పుణ్యతీర్థములు వచ్చినవనుచు
విన్నవించగా అభిషేకమును
వశిష్ట మహాఋషి ఆరంభించెను.

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
శ్రీపతి నరుడై వెలసిన చరితము
శ్రీరాముడు దశకంఠుని దునిమి
శ్రీనిగ్రహించుట యుద్ధకాండము.

మంగళం

శ్రీ రామ పట్టాభిషేక ఘట్టము

జానకి రాముల పట్టాభిషేకము
జగమంతటికి నయనానందము.

జానకిసహితుడు రామచంద్రుని
రత్నమయమగు ఆసనమ్మున
అయోధ్య నేలెడు సింహాసనమున
కూర్చొనబెట్టిరి మంగళకరముగ.

వృద్ధుడు వశిష్ఠు డందరి ముందు
ఎందరొ భూసురులుండిరి అందు
సుయజ్ఞుడు మరి కాశ్యామనుడు
వామదేవుడు కాశ్యపు డుండిరి.

ఋషిజాబాలి గౌతము డుండిరి
విజయుడు కలిపి ఎనిమిదిమంది
అష్టవసువులు దేవరాజుకు
అభిషేకించుట తలపులనిండగ.

పురుషసింహుడగు రామప్రభువును
పరిమళజలముల నభిషేకించగ
తీరుగభూసురు లందరు అపుడు
మంత్రులు యోధులు అభిషేకించిరి.

ఎందరొ ఋత్విక్కులు అందరును
అభిషేకించిరి మంత్రయుక్తముగ
కన్యలుకూడా అభిషేకించిరి
కన్నులపండుగ ఆయినది పండుగ.

దిక్పాలకులు దేవతలందరు
దివ్యములయిన ఓషధి రసముల
అభిషేకించగ. ఋషులు మంత్రములు
వేదఘోషను నింపిరి అపుడు.

వెల్లగొడుగును శత్రుఘ్నుడందగ
వానరరాజు సుగ్రీవుడంతట
తెల్లని వింజామరతో ప్రభువును
వీచెను, గుండెలు పొంగెను హనుమకు.

అసుర భూపతి విభీషణాఖ్యుడు
మరియొక వింజామరతో వీచెను
వాయుదేవుడు ఇంద్రుని కానుక
స్వర్ణకమలముల మాలను యిచ్చెను.

సర్వరత్నముల సమాయుక్తమగు
మణిమయ శోభితమగు నొక హారము
సురపతిపంపగ వాయుదేవుడు
ప్రభువగు రాముని కిచ్చెను అపుడు.

సుర గంధర్వులు గానము చేసిరి
అచ్చర కన్యలు నాట్యము చేసిరి
పట్టాభిషేక సమయమునందు
నేలనిండుగా నవ్వెను పంటతో.

లక్ష హయములు లక్ష ధేనువులు
చక్కని వృషభము లున్నవి నూరు
పురుషోత్తముడగు రామచంద్రుడు
దానము చేసెను తీరుగవాటిని.

ముప్పదికోట్ల స్వర్ణనాణెములు
విలువగు బంగరు ఆభరణములు
వెలగల మేలగు వస్త్రము లెన్నో
భూసురోత్తములు దానములందిరి.

వైడూర్యములు రత్నములుండి
వజ్రములందు పొదిగిన దానిని
కాంతులు చిమ్మెడి సుందరహారము
సుగ్రీవునికి రాముడు యిచ్చెను.

మణులు వజ్రములు అమరినయట్టి
విలువగు బంగరు భుజకీర్తులను
వాలిపుత్రునికి రాముడు యిచ్చెను
వేడుక చూడగ వచ్చిరి సురలు.

స్వర్ణభూషలు వజ్రహారములు
విలువగు వలువలు వాతాత్మజునకు
సీతామాత యిచ్చెను అపుడు
ఆనందముతో పొంగెను మారుతి.

కంతమునున్న వజ్రహారమును
జానకి తీసి ప్రభువును చూచెను
ఇంగితజ్ఞుడు విభుడు అప్పుడు
ప్రీతిగ యిమ్మనె తోచినవారికి.

వీరుడు గొప్ప తేజోవంతుడు
గుండెలొ గురుతుగ నిలిపినవాడు
అంతటి వేడుక కాతడు ముఖ్యుడు
కావున మారుతి కిచ్చెను జానకి.

హారము దాల్చిన ఆంజనేయుడు
వెలుగులు చిమ్మెను భాస్కరు వోలె
చంద్రకాంతితో తెల్లగ మెరసే
మేఘములున్న నగమనిపించెను.

దశరథరాముడు మైందుని కపుడు
ద్వివిదుడు-నీలుడు-కపివీరులకు
వారి అభీష్టములన్నీ తెలుసుకు
ఎన్నో విలువగు కానుకలిచ్చెను.

వృద్ధవానరులు అందరు అపుడు
విలువగు భూషలు వస్త్రములెన్నో
ప్రభువు యివ్వగా అందిరి ముదమున
ఆనందముతో పొంగిపోయిరి.

వానరోత్తములు వేడుక చూచి
తీరుగ కానుకలెన్నో అంది
ప్రభువును చూచిరి తిరుగు యానముకు
చల్లని చూపుల సమ్మతించెను.

విభీషణాఖ్యుడు వేడుక చూచి
విలువగు ఆభరణములు ఎన్నో
కులధనమును తా కాన్కగనంది
తిరిగి చేరెను లంక ఏలగ.

శ్రీరామ పట్టాభిషేక ఘట్టము

కీర్తిమంతుడు రిపుభయంకరుడు
శ్రీరఘరాముడు సంతోషముతో
తమ్ముడు లక్ష్మణు చూచి తీరుగ
పలికెను ఎంతో ప్రేయముగ నపుడు.

“సోదర లక్ష్మణ-యీ భూభారము
పూర్వీకులు బల విక్రమములతో
తీరుగ మోసిరి దానిని యిపుడు
యువరాజుగ నువు మోయుము నాతో”

సౌమిత్రపుడు ముందుకు రాక
సమ్మతి నివ్వక మిన్నకుండగ
రాజు - భరతుని ప్రేయముగ పిలచి
అభిషేకించెను యువరాజుగను.

రాజోత్తముడు శ్రీరఘరాముడు
అశ్వమేధమును-పౌండరీకమును
వాజపేయమును తీరుగ చేసి
ఎన్ని యాగములొ అన్నీ చేసెను.

పురుషోత్తముడు పుడమని ఏలెను
చల్లగ పదివేలగు వర్షములు
భూరిదక్షిణలు రాముడు యిచ్చెను
అశ్వమేధములు నూరు చేసెను.

ఆజానుబాహుడు భుజబల తేజుడు
అతి పరాక్రముడు శ్రీరఘరాముడు
తమ్ముడు లక్ష్మణుడుండగ తోడు
పుడమిని ఏలెను పుణ్యచరితుడు.

రామరాజ్యమున గల శ్రీలందరు
వైధవ్యము నసలెరుగరు వారు
దుఃఖము లేక రోగములుండక
క్రూరమృగముల జాధలు లేవు.

చోరులు లేరు కష్టములెరుగరు
అకాలమరణము లసలే లేవు
కనుకనె వృద్ధులు పిన్నవారికి
ప్రేతకార్యములు చేయుట ఎరుగరు.

రామరాజ్యము చల్లని రాజ్యము
ఎల్లరి మనసుల దోచెను రాముడు
కావున రాముని తలచుచు జనులు
తమతో తాము స్పర్థలు మరచిరి.

తల్లుల కడుపులు పండగ నపుడు
కలిగిరి ఎందరొ సుందర శిశువులు
కడుపు పంటలు దీర్ఘాయువుతో
చల్లగ నుండిరి కడుపు చల్లగా.

ప్రజలందరకూ ప్రభువగు రాముడు
జగమంతటికీ దేముడు రాముడు
రాముడు-రాముడు-రామచంద్రుడు
నిండెను పుడమి రామనామముతో.

రామరాజ్యమున తరువులు విరసి
ఫలపుష్పముల శోభలీనగ
వర్షము తప్పక కురిసె క్రమముగ
వాయువు వీచెను సుఖములు కలిపి.

చాతుర్వర్ణములందలి జనులు
బ్రాహ్మణ-క్షత్రియ-వైశ్య-శూద్రులు
తోభము విడచి తమ కార్యములను
తృప్తిగ చేయుచు సుఖముగ నుండిరి.

రామరాజ్యమున జనులందరును
భోగభాగ్యముల తులతాగుచును
సత్యసంధులై ధర్మము విడువక
శుభలక్షణముల శోభగ నుండిరి.

యశమునిచ్చుచు ఆయువు పెంచి
ఐశ్వర్యమును కలిగించునదగు
రాజులకందర విజయము కూర్చెడి
ఆదికావ్యమీ రామాయణమును.

కవికోకిల వాల్మీకి మహాబుషి
వ్రాసెను కమ్మగ రాముని కథను
చదివిన నరుల-వినిన అందరి
పాపములన్నీ నాశము అగును.

పుత్రులు కోరిన వారందరికీ
సంతతి చల్లగ కలుగజేయును
ఐశ్వర్యములు అందునందరికి
రాజులు రిపులను గెలుతురు ఎపుడు.

చక్కగ దీనిని వినిన స్త్రీలకు
దాశరథులతో సమమగునట్టి
దీర్ఘాయుష్కులు పుత్రులు కలిగి
తల్లిదండ్రుల యశము పెంచెదరు.

శ్రద్ధతో, శాంతము నిండగ వినిన
వారందరకగు ఎన్నో శుభములు
కష్టములన్నీ తీరును జనులకు
దీర్ఘాయువును పొందెదరందరు.

శ్రీ రఘురాముని చల్లని చూపులు
ఇచ్చును ఎన్నో వరములు నరులకు
ప్రవాసమేగిన కూరిమివారు
సంతోషముతో తిరిగి వత్తురు.

దేవతలందరు ప్రీతి నొందెదరు
గృహములనున్న చిద్రము తొలగి
విఘ్నములన్నీ తొలగిపోవగా
పాపవిముక్తి సుఖములు కలుగును.

రామాయణమిది ఇతిహాసమిది
పూజలనందెడి పుణ్య చరిత్రము
వీనులవిందుగ వినుడందరును,
ఎన్నో శుభములు జయములు కలుగును.

రాముని కథను వినినందరికీ
శ్రద్ధగ దీనిని చదివిన వారికి
విష్ణుదేవుడగు శ్రీరఘురాముడు
ప్రీతిగలిగి వారందర బ్రోచును.

కుటుంబవృద్ధి సంపదవృద్ధి
అనుకూలవతి ఆలిగ దొరకి
సౌఖ్యములెన్నో కలుగును వారికి
తలచిన కార్యములన్నీ తీరును.

పుణ్యచరితమును శ్రద్ధగ చదివి
నియమము తప్పక వినినవారికి
కీర్తి కలుగును తేజము కలుగును
సోదరప్రేమ పెరుగును చక్కగ.

కవికోకిల వాల్మీకి వ్రాసిన
రామాయణమును వ్రాయించగను
శ్రద్ధతో ఎవ్వరు ముందుకు వత్తురొ
శుభములు - జయములు కలుగును వారికి.

శ్రద్ధాసక్తుల వినినవారికి
అర్థము చక్కగ నేర్చినవారికి
సర్వదేవతలు సుముఖతనుండురు.
పితృదేవతలు దీవనలిడెదరు.

ఇహపరములకు ముక్తిదాయకము
సర్వశుభముల కలుగజేయును
రామాయణమిది పుణ్యచరితము
పూజలు చేయగ దేవుని వంటిది.

జానకి రాముల పట్టాభిషేకము
జగమంతటికి నయనానందము

యుద్ధకాండమున శ్రీరామపట్టాభిషేకము సమాప్తము.

మంగళం

మంగళం మంగళం - వాయుపుత్ర మంగళం
ఆంజనేయ మంగళం - రామదూత మంగళం
రామచంద్ర మంగళం - జనక సుతా మంగళం
సుమిత్ర పుత్ర మంగళం - భరత, శత్రుఘ్న మంగళం
కౌలువుతీరు రామునకు - కోదండధామునకు
ఎల్ల గృహములందు ఉండి - చల్లగాను చూసేటి
రామచంద్రమూర్తికి - మంగళం - మంగళం
రామబంటు హనుమకు - మంగళం - మంగళం

లోకా స్సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు.

సర్వేజనా స్సుఖినో భవన్తు.

శుభం

న ట రా జ స్తు తి

హృదయంగమది లయబద్ధమది
మధురతరంగము నియమబద్ధము
ప్రమదనాథ పదనాట్య విలాసము
నయనానందము శ్రవణానందము -

ప్రకృతి కన్నులు తెరచి చూడగా
ప్రమథ గణంబులు నిలచి యుండగ
ప్రతి తనువొక నయ విపంచికగ-
పలికెను గుండియ వీణ తంత్రియై. -

ఘల్లు ఘల్లుమను నాదమయంకద-
థమథమ థమరుక శంభోశంకర
తాధిం ధిమికిట భక్తవశంకర
సరిగమ పదనిస భోళాశంకర. -

ఫాలనేత్రమది పాపహరంబది
ప్రాణికోటినది చల్లగ చూచును
గళమున నింపిన గరళము తొణకదు
గంగే మ్రింగును సెగలను పొగలను. -

నిత్యనూతనం నీ పదనాదం
నాదబ్రహ్మవీ వేదమూర్తివి
గిరిజావల్లభ సగము నిండిన
శైలతనూజే ఆడును సగము. -

నటరాజువట నిటలాక్షుడవట
అఖిల చరాచర ప్రాణికోటికి
అభయంకరుడవు శివశంకరుడవు
అందే దొరవి అంబాపతివి. -

మల్లికార్జునా బిల్వదళప్రియ
కాశీపతివి కాసినినీళ్లతో
అభిషేకించిన అభీష్టసిద్ధి
ఆత్మలింగమే అందెను భక్తుడు. -

కాలకూట విషమంతయు స్వామీ!
కరుణ కిరణముల హరించిపోవును
కటువులేని కిరాతుడవైతివి
కలిమి కోరవు కలిమి నిచ్చెదవు. -

కరి చర్మాంబర చంద్రకళాధర
దయాసింధు ఓ పన్నగభూషణ!
నీవు నేర్పిన నటకౌశలముతో
నేలకు దిగినది గంగమ్మ. -

నీపద నూతన విన్యాసంలో
నయనానందం నందీనాయక
వందిమాగధులె ప్రమథగణంబులు
మందస్మితుడవు సుందరశివుడవు. -

మార్కండేయుడు నీ విధేయుడు
లంకాపతి నీవంక చేరెను
నమక చమకముల మహాన్యాసముల
అభిషేకింతుము రుద్రమూర్తిని. -

వెన్నెలతేడట వెలుగులు చిమ్మగ
ఫణిహారమ్ములు బుసలు నింపగ
పసను నింపిన నాట్య భంగిమలు
దెసలు నింపితివి కైలాసవాస! -

సరస పదమ్ముల నీ పదంబులే
పూజింతుమయా పార్వతికాయక
ఫాలనేత్ర నిను ఏమరకుందుము
సకల జగతికి జయ మొసంగుము.

ఋధకౌశిక మహర్షి విరచిత

శ్రీ రామ రక్షా స్తోత్రము

(తెలుగు రచన)

ధ్యానమ్

శ్లో. ధ్యాయేదాశాను బాహుం; ధృతశరధనుషంబద్ధ పద్మాసనస్థం
పీతం వాసోవసానం, నవకమలదళస్పర్ధినేత్రం ప్రసన్నం
వామాంకారాధ సీతాముఖ కమలమిలల్లోచనం నీరదాభం
నానాలంకారదీప్తం దధతమురుజటామండలం రామచంద్రం.

శ్రీరఘరాముని రమ్యచరితము
వందకోట్ల గ్రంథమ్ముల వెలసెను
పలికినట్టి ప్రతిఅక్షరమ్మది
మహాపాపముల నాశము చేయును.

నీలికమల మా శ్యామలదేహము
పద్మనయన శరచాప ధరుండు
జటామకుటము కరవాలముతో
దనుజులద్రుంచి జగతిని బ్రోచెను.

సర్వవ్యాపకుడు - పుట్టుక లేకయె
లీలతొ భువిలో అవతరించిన
రామచంద్రుని జానకి సహితుని
లక్ష్మణమూర్తితో నిలచిన ప్రభువును.

స్మరించుచుండిన సజ్జనులందరి
సర్వపాపముల హరింపజేసే
రామరక్ష - ఈ - స్తోత్రపఠనమున
సర్వకామ్యములు సఫలములగును.

శిరసు - రాఘవుడు రక్షణచేయును
దశరథ తనయుడు నొసటగాచును
కోసలాత్మజా నందనుడెపుడు
నేత్రరక్షణము చేయుచుండును

విశ్వామిత్రుని ప్రియశిష్యుడగు
రాముని రక్షణ కర్ణములుండును
యజ్ఞ రక్షకుడు నాసిక కాయును
లక్ష్మణాగ్రజుడు ముఖము గాయును.

విద్యానిధి నా జిహ్వను గాయును
భరత వందితుడు కంఠము గాయును
దివ్యాయుధుడు గాయు స్కంధములు
భుజముల గాయును ధనుర్భంజనుడు.

సీతాపతి నా కరములు గాయును
పరశురాముని జయించినట్టి
దశరథరాముడు హృదయ రక్షకుడు
జగద్రక్షకుడు-విజయశోభితుడు.

శ్రీరామరక్షాస్తోత్రము

ఖర రక్కసుని కూల్చిన రాముడు
మధ్యభాగమును రక్షణ చేయును
జాంబవంతునికి ఆశ్రయమిడిన
రఘుపతి - నాభికి రక్షణనిచ్చును.

సుగ్రీవునాథుడు కటిని గాయును
హనుమత్ప్రభువు పిరుదుల గాయును
రాక్షసకుల విధ్వంసకుడైన
రఘుపతి రక్షలొ ఊరువులుండును.

సేతుబంధకుడు కాయు జానువులు
రావణాంతకుడు పిక్కల గాయును
విభీషణాఖ్యుని అభయ ప్రదాత
సిరికారకుడు - పదముల కాయును.

దేహమంతటికి రక్షయె రాముడు -
దీనిని పఠించు పుణ్య తత్పరుడు
చిరాయువై మరి సుఖియైయుండి
వినయ - విజయముల విరాజిల్లును.

రామనామమను రక్ష ధరించిన
పాతాళమున భూతలమందున
గగన చారులలొ కామరూపులలొ
దుష్టులకందక సుఖముగ నుందురు.

రామ - రామ - రామభద్ర రామచంద్ర
నామస్మరణ పాపహరణ చేయుచుండు
భుక్తి - ముక్తి కలుగజేయు రామభక్తి
మానవాళికిదియెనిచ్చు సర్వశక్తి.

జగతి జయించే మంత్రమిదొక్కటె
మంత్రరక్షణ కలిగిన నరుడు
ఈ స్తోత్రము కంఠ స్తముచేసిన
సర్వసిద్ధులు సులభ సాధ్యములు.

వజ్ర పంజరము రామకవచము
నామస్మరణము జయమంగళము
సర్వకార్యముల విజయము తథ్యము
మాటకెదురు మరి నిలువరెవ్వరును.

శివుని కరుణచే స్వప్నమునందు
ఏవిధి వినెనో రామరక్షను
ఆవిధముగ - బుధకౌశిక మహాబుష్పి
వ్రాసెను భక్తితో రామరక్షను.

కల్పవృక్షములు వెలసిన తోట
ఆపదలన్నీ అణగిన చోటు
త్రిలోకముల కభిరామమైనది -
శ్రీమంతుడు - శ్రీరాముడు దేవుడు

రూపసంపదల తరుణవయస్కులు
సుకుమారులు అతిబలవంతులయి
పద్మనేత్రులు విశాలవక్షులు
నారచీరలు కృష్ణాజినముల

ఫలమూలములు తినుతాపసులు
జితేంద్రియులగు బ్రహ్మచారులు
దశరథతనయులు రామలక్ష్మణులు
సకలసాధువుల శరణాగతియగు

విల్లు ధరించిన వారిలొశ్శేష్టులు
రాక్షసకుల విధ్వంసకులైన
రఘువంశమున చందమామలు
రక్షకులగుదురు మాకందరకు

అక్షయ తూణీరమ్ములు నిండి
నారికూర్చిన ధనుసులు కలిగి
రామలక్ష్మణులు అనవరతము-నే
నడచు మార్గమున రక్షణ నిడెదరు.

కవచధారియై ఖడ్గపాణియై
ధనుర్బాణములు భుజమునదాల్చిన
లక్ష్మణసహితుడు రామచంద్రుడు
ముందు నిలచి నా కోర్కెలు తీర్చును.

దశరథతనయుడు రాముడు-శూరుడు
లక్ష్మణాగ్రజుడు అతిబలవంతుడు
కాకుత్స్థుడు మరి పూర్ణపురుషుడు
రఘూత్తముడు కౌసల్యతనూజుడు.

వేదాంతవేద్యుడు యజ్ఞమూర్తియగు
పురాణపురుషుడు పురుషోత్తముడు
జ్ఞానకీపతి అతిశ్రీమంతుడు
అప్రమేయ పరాక్రమవంతుడు.

శ్రద్ధాభక్తుల సదాస్మరణము
చేయు భక్తుడు ప్రియతముడగును
అశ్వమేధక్రతు ఫలమునుమించిన
ఫలమునందును నిస్సంశయముగ

నీలనీరదశ్యాముడు రాముడు
పద్మాక్షుడు సీతాంబరధారి
నామస్తోత్రము చేయు నరులకు
భవబంధములు చిక్కులుండవు.

రామచంద్ర! ఓ లక్ష్మణాగ్రజా!
సీతాపతి రఘువంశవర్ధనా!
సుందరమూర్తి కకుత్స్థరామా!
గుణనిధిసోమా కరుణాసాగర.

విప్రుల హితుడవు ధార్మికమూర్తి
రాజేంద్ర! ఓ సత్యసంధుడా
దశరథనందన శ్యామలమూర్తి
మూర్తిగ నిలచిన శాంతస్వరూపా!

లోకాభిరామా రఘుకులతిలకా!
రావణవైరీ దశముఖహారి
వందనమిదిగో అందుకొనుమయా
సుందరరామా శరచాపధరా!

రామరామ-రామభద్ర-రామచంద్ర
వేదమూర్తి రఘువంశనాథుడ వీవు
వందనమ్ము సీతాపతి-జగతికంతయు
నాథుడవు నమ్మితిమి మమ్ముగావుము.

రఘునందనరామా శ్రీరామా!
భరతాగ్రజరామా శ్రీరామా!
రణకర్కశరామా రఘురామా!
శరణం-శరణం శ్రీరామా!

శ్రీరామరక్షస్తోత్రము

రామచంద్ర చరణాలను స్మరణ చేసెద
రామచంద్ర చరణాలను కీర్తించెద
రామచంద్ర చరణాలకు శిరసు వంచెద
రామచంద్ర చరణాలను శరణు వేడెద

తల్లివి నీవే తండ్రివి నీవే
స్వామివి నీవే మిత్రుడ వీవు
అన్నియు నీవే ఆత్మారామా!
అన్యము నెరుగ అంజలి ఇదిగో.

లక్ష్మణమూర్తి కుడిభాగమున
వామభాగమున జనకనందినితో
కన్నులముందర మారుతి కొలువగ
వెలసిన రఘుపతి వందనమిదిగో.

లోకాభిరామా రణరంగధీరా!
రాజీవనేత్రా రఘువంశనాథా
కారుణ్యరూపా కరుణాసముద్రా
శ్రీరామచంద్రా శరణందినయ్యా!

శ్లో. మనోజవం మారుతతుల్య వేగం
జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్టం
వాతత్మజం వానర యూథ ముఖ్యం
శ్రీరామదూతం శరణం ప్రపద్యే.

రామరామ యను మధురాక్షరములు
కవితాశాఖల కూర్చొని తీయగ
కూసిన 'కోయిల' ముని వాల్మీకి
వందనమిడితిని మునికోయిలకు.

అపదలన్నీ హరించునట్టి
సర్వసంపదల నొసంగునట్టి
లోకాభిరాముడు శ్రీరామునికి
తిరిగి తిరిగి నా వందనమిదిగో!

భవబంధముల విజనాశకము
సర్వసంపదల కాలవాలము
యమదూతలకు గుండెలవియగ
రామగర్జనము చేతము రండు.

రాజశ్రేష్ఠుడు రామచంద్రుడు
సదావిజయమే పొందుచుండును
అట్టి రాముని అహర్నిశము - నే
భజించుచుండును అన్యము నెరుగక.

నిశాచరులగు దనుజుల మ్రుంచిన
రామచంద్రునికి నమస్కరింతును
రాముని మించిన ఆశ్రయమెలలో
లేదు లేదు - నే దాసుడ రామా!

చిత్తము నాది రామాలయము
చిత్తము నిత్యము భజనమందిరము
చిత్తము లగ్నము నీ కీర్తనలో
చిత్త శాంతినిడు క్రిరమరామా!

శ్లో. శ్రీరామ రామ రామేతి
రమే రామే మరారమే
సహస్రనామ తత్తుల్యం
రామనామ వరాననే.

మంగళం

సర్వేజనా స్సుఖినో భవన్తు
లోకా సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు.

శుభం

దయతో ఈ క్రింది సవరణలు గ్రహించవలెను

అ యో ధ్యా కా ం డ ము

పేజీ	గేయం	పంక్తి	సవరణ
26	10	1	ఆచరించు
27	5	1	బుసలు
27	7	1	అడవికి
29	10	2	వీడినటు
36	6	4	అంతటి
45	1	4	మనోహరము
47	1	1	రాజసూయమును
57	1	3	మంగళమూర్తి
75	11	2	సుఖదుఃఖములను
78	2	3	వనవాసమ్ము
82 వ పేజీలో సర్గ నంబరు 32			
104	7	1	లక్ష్మణమూర్తి
146	8	1	జనులు
199	11	3	చూచె

కి స్కీ - ం ధా కా - ం డ ము

పేజీ	గేయం	పంక్తి	సవరణ
35	4	1	నరకిన
41	11	3	వారంతో
70	7	1	మెరసిపోవగా
76	10	1	అంబారవములు
84	11	4	నీచీమాత్రము
98	7	3	నిదనమ్మును
102	7	3	రామకార్యమును
105	6	3	వాయుసందనా
109	7	3	కనబడినంతనె
125	8	1	కనబడెనవట
128	2	4	అలుదిర్బంతో
130	11	2	నీ ప్రయత్నము
134	1	1	అంజనేయుని

సుం ద ర కాం డ ము

పేజీ	గేయం	పంక్తి	సవరణ
2	9	2	ఆత్మడు
3	1	3	అసురుల
6	1	4	ఆంజనేయుడు
6	4	4	యోగబలముచే
8	7	2	పలుకుల
8	9	2	సేనానాయకు
9	4	1	ఆంజనేయుని
9	6	1	ఆంజనేయుడు
9	8	1	ఆంజనేయునికి
9	9	1	ఆంజనేయుడు
10	12	1	జానకి
17	5	3	నిలయముల
19	5	4	తావుల
19	12	2	మధువులు
20	1	1	అలిసిన
20	3	4	సతులు
23	8	1	దున్నలు
25	5	1	విషమస్థితి
26	4	1	ఆమనిశోభలు
26	7	4	అశోకవనమున
28	1	2	తోచెను
28	2	1	పూచిన
28	3	2	ధనపతి
30	11	3	విరాధులు
35	11	3	వాడిపోవుట
45	7	1	పూర్వజన్మమున
47	8	3	ఆ కరి
82	3	2	ద్వివిదుడు
88	5	1	యుండగ
90	8	1	కోతివి
90	8	2	కోతివి
98	12	2	లంకను
117	4	3	ఆ కపులందరు

యుద్ధకాండము

పేజీ	గేయం	పంక్తి	సవరణ
14	8	4	మధ్యమ
36	4	4	రహస్యము
38	1	2	అభేద్య
39	3	3	వున్న
59	11	2	అస్త్రములన్నీ
65	1	1	చెప్పెడి
75	1	2	అఖండ
78	12	2	స్థంభముల
96	11	3	జ్యోస్యులు
97	4	4	జ్యోస్యము
142	6	1	ధర్మార్థ
143	2	4	అంటివి
185	9	4	ఉజ్జీలై
220	11	2	ఉజ్జీలై
228	1	3	తెలియక
240	1	4	శరములు
245	7	3	అబలహర్తను

శ్రీరామసేవకు ప్రోత్సహించిన భక్తబంధువులు

1.	శ్రీ యన్. లక్ష్మణరావుగారు- హనుమదుపాసకులు	విజయవాడ
2.	శ్రీ వడ్లమాని సోమసుందరంగారు- తహసీల్దార్	విజయనగరం
3.	శ్రీ ఆర్. కృష్ణస్వామి నాయుడుగారు-	హైదరాబాదు
4.	శ్రీ ఆర్. కిషన్సింగ్ గారు-	"
5.	శ్రీ ప్రభల సుబ్బారావుగారు-	"
6.	శ్రీ డా॥ ప్రభల రాజగోపాల్ గారు-	"
7.	కళాప్రపూర్ణ శ్రీ రావూరి సత్యనారాయణరావుగారు-	"
8.	శ్రీ రామకోటేశ్వరరావుగారు-	"
9.	శ్రీ పెద్దాడ నరసింహారావుగారు-	"
10.	శ్రీ పతానేని రామచంద్రరావుగారు-	"
11.	శ్రీ పేరి సుబ్బారావుగారు-	"
12.	శ్రీ ద్వివేదుల వెంకటేశ్వర శర్మగారు-	"
13.	శ్రీ కామరాజుగడ్డ వెంకట శేషగిరిరావుగారు-	"
14.	శ్రీ మంచికంటి కృష్ణమూర్తిగారు-	"
15.	శ్రీ కళ్ళె సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు-	"
16.	శ్రీ శ్రీధర వెంకటరమణగారు (అడ్వకేట్)-	"
17.	శ్రీ చిలుకూరి భీమ శంకరరావుగారు-	"
18.	శ్రీ సూరంపూడి వెంకట సత్యనారాయణగారు-	"
19.	శ్రీమతి వసుంధరాదేవిగారు-	"
20.	శ్రీ సూరంపూడి వెంకటరమణారావుగారు (అడ్వకేట్)-	తణుకు
21.	శ్రీ సూరంపూడి విశ్వేశ్వరరావుగారు-	"
22.	శ్రీ డా॥ దాట్ల సత్యనారాయణరాజుగారు (జనతారాజు)-	"
23.	శ్రీ బి.కె. భగవాన్ గారు (అడ్వకేట్)-	హైదరాబాదు
24.	శ్రీ యం.యస్.కె. శాస్త్రిగారు (అడ్వకేట్)-	"
25.	శ్రీ కాశీభట్ట సుబ్రహ్మణ్యంగారు-	"
26.	శ్రీ కందికొండ బాలనాగాదిత్య శర్మగారు-	"

27.	శ్రీ మంత్రప్రగడ సత్యనారాయణమూర్తిగారు-	హైదరాబాదు
28.	శ్రీ బంధకవి సీతారామాంజనేయులుగారు (అడ్వకేట్)-	తణుకు
29.	శ్రీ యజ్ఞా సత్యనారాయణగారు (రిటైర్డ్ సబ్ జడ్జ్)-	"
30.	శ్రీ యజ్ఞా వెంకటరావుగారు-	హైదరాబాదు
31.	శ్రీ నరసింహారెడ్డిగారు-	"
32.	శ్రీ శ్రీపతి పాండురంగారావుగారు-	"
33.	శ్రీ వరిగొండ రామచంద్రరావుగారు-	"
34.	శ్రీ తాడికొండ రామలింగంగారు-	"
35.	శ్రీ దావులూరి సూర్య భాస్కరరావుగారు-	"
36.	శ్రీ డా॥ జి. సురేంద్రరావుగారు-	"
37.	శ్రీ వంగూరి వెంకట హనుమత్ సుందరరామయ్యదంపతులు-	తణుకు
38.	శ్రీ మారెళ్ళ వీరాజు దంపతులు-	ఐ భీమవరం
39.	శ్రీ ద్రోణరాజు నాగేశ్వరరావు దంపతులు-	తణుకు
40.	శ్రీ ఆదూరి ఈశ్వర చంద్రవిద్యాసాగర్ దంపతులు-	కాకినాడ
41.	శ్రీ పతానేని పాపయ్య రాజుగారు-	నాసిక్
42.	శ్రీ పట్టాభిగారు- (బుట్టకథ ఆర్టిస్ట్)	హైదరాబాదు
43.	శ్రీ పూజారి బి. అశోక్ గారు- మారుతిమందిర్	"
44.	శ్రీ మోడేకుర్తి వెంకటరావుగారు-	"
45.	శ్రీ మండల నరహరిరావుగారు-	"
46.	శ్రీ శ్రీమతి రుక్మాబాయమ్మగారు-	"
47.	శ్రీ జిల్లెళ్ళ కిషన్ రావు దంపతులు-	"
48.	శ్రీ మేకల మల్లారెడ్డిగారు- వెంకటాద్రి థియేటర్ అధినేత-	"
49.	శ్రీ తెలికిచర్ల మల్లిఖార్జునరావుగారు-	"
50.	శ్రీ విన్నకోట నరసింహమూర్తిగారు-	"
51.	శ్రీ మార్పిడి వెంకటేశ్వరరావుగారు	"
52.	శ్రీ డాక్టర్ ఆక్కిరాజు రమాపతిరావుగారు-	"
53.	శ్రీ నూకల కామేశ్వరరావుగారు-	"
54.	శ్రీ కందాళ సూర్యప్రకాశరావుగారు (బేగంపేట)-	"
55.	శ్రీ రాణికామేశ్వరరావుగారు-	"
56.	శ్రీ దినవహి శ్రీనివాసరావుగారు- రైల్వేగార్డు	కాజీపేట
57.	శ్రీ డొక్కా గోపాలంగారు-	"

58.	శ్రీ గన్నవరపు దేవకీనందరావుగారు-	..
59.	శ్రీ యం. రామకృష్ణారావుగారు-	హైదరాబాద్
60.	శ్రీ ఆర్. వి. సుబ్బారావుగారు- అడ్వకేట్	..
61.	శ్రీ గుజ్జ శ్రీరాములుగారు-	..
62.	శ్రీ రామబ్రహ్మంగారు	..
63.	శ్రీ పాండురెడ్డి గారు- మూసారాంబాగ్,	..
64.	అనంతశర్మ గారు-	..
65.	శ్రీ కాశీరావుగారు-	..
66.	శ్రీ కె. కామేశ్వరరావుగారు (A E)	అమలాపురం
67.	శ్రీ సి. వి. సూర్యనారాయణ్-	తణుకు
68.	శ్రీ సి. డి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం-	విజయవాడ
69.	శ్రీ కె. యస్. ఆర్ మూర్తి-	..
70.	శ్రీ కె. సురేష్ బాబుగారు-	కలకత్తా
71.	శ్రీ టి. ఆర్. స్వామిగారు-	బొంబాయి
72.	శ్రీ సత్యనారాయణమూర్తి	హైదరాబాద్
73.	శ్రీ మహాభాష్యం లాలాచార్యులుగారు-	..
74.	శ్రీ జి. నాగభూషణరావుగారు- (అడ్వకేట్)	..
75.	శ్రీ వెలమకన్నె చంద్రశేఖరశర్మగారు-	..
76.	శ్రీ శ్రీరామగిరి రామచంద్రరావుగారు- (అడ్వకేట్)	..
77.	శ్రీమతి కాశ్యకూరి సువాణి-	..
78.	శ్రీ ఎ. వెంకటేశ్వరరావుగారు- (డిప్యూటీ కమిషనర్) ఎండ్ ఓమెంట్స్	గుంటూరు
79.	శ్రీ కె. వి. రంగారెడ్డిగారు (ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీర్)	..
80.	శ్రీ ఎన్. రామచంద్రారెడ్డిగారు (డిప్యూటీ ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీర్)	..
81.	శ్రీ శంకర్ గారు	హైదరాబాద్
82.	శ్రీ బెండపూడి పద్మరాజుగారు -	..
83.	శ్రీమతి ఆచంట కృష్ణవేణిగారు-	..
84.	శ్రీ ఎం. చిన్నస్వామినాయుడుగారు (డిప్యూటీ ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీర్)	..
85.	శ్రీ ఐ. ఎ. నాయుడుగారు (అడ్వకేట్)-	..
86.	శ్రీ ఎం. రామకృష్ణారావుగారు-	..
87.	శ్రీ ఎన్. రవీంద్రనాథ్ గారు (అడ్వకేట్)-	..

